

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM
RATU NARODA JUGOSLAVIJE

TOM

VII

KNJIGA 2

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Z B O R N I K
DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

T O M
X I I
K N J I G A 2

REDAKTOR
Antun Miletić, potpukovnik

Odgovorni urednik
Dušan Gvozdrenović, pukovnik

Izdaje
VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM
XII
KNJIGA 2

DOKUMENTI NEMAČKOG RAJHA 1942.

BEOGRAD
1976.

D O K U M E N T I
JEDINICA, KOMANDI I USTANOVA
NEMAČKOG RAJHA

1. januar — 31. decembar 1942.

BR. 1

**ZAPOVEST OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI
OD 3. JANUARA 1942. VIŠOJ KOMANDI 65 ZA NAROČITU
UPOTREBU ZA PREDUZIMANJE OPERACIJE PROTIV
PARTIZANA U ISTOČNOJ BOSNI¹**

R-3²

Prilog 9 K.T.B.³

Opunomoćeni komandant u Srbiji⁴ Beograd, 3. januara 42.
Ia⁵ Br. 9/42. str. pov.

Strogo poverljivo

9 primeraka

8. primerak

BORBA PROTIV USTANIKA U HRVATSKOJ⁶

Baljevac⁷

1. Ustanci su, prema priloženoj skici⁸, zaposeli u istočnom delu Hrvatske svoj zimski smeštaj.⁹ Oni ugrožavaju hrvatske trupe i neprestano vrše dela sabotaze. Oni sve više

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje: AVII), Nacionalni arhiv Vašington (dalje: NAV)-T-501, rolna (dalje: r.) 247, snimak (dalje: s.) 677—80. Svi dokumenti koji se objavljuju u ovoj knjizi pisani su na nemačkom jeziku, te se iz tog razloga dalje to neće naglašavati. Međutim, ako su dokumenti pisani i na nekom drugom jeziku, redakcija će to posebno istaći.

² i ³ Redakcija nije mogla da utvrdi da li je ovo dopisano mastilom ili olovkom, jer raspolaže samo mikrofilmovanim snimkom dokumenta. Ova napomena se odnosi na sve dokumente u ovoj knjizi koji nose oznaku NAV, London, Bon i Minhen, te će se samo pisati: dopisano rukom. Skraćenica pod napomenom 3 znači: Kriegstagebuch (ratni dnevnik).

⁴ Der Bevollmächtigter Kommandierender General in Serbien. U ovoj knjizi je, kao najpribližniji i najkraći, usvojen prevod ove funkcije na naš jezik *opunomoćeni komandant u Srbiji*. No, mnogi upotrebljavaju i naziv *opunomoćeni komandujući general u Srbiji*. Međutim, ova funkcija, koju je general pešadije Franc Beme (Franz Böhme) dobio 16. septembra 1941. a 3. decembra 1941. nasledio Paul Ba-

ugrožavaju važne komunikacije kao i važne privredne objekte. Bliže pojedinosti vidi prilog 1.¹⁰

2. Da bi se sprečila ova neprijateljska aktivnost, 342. p [ešadijska] d[ivizija] i 718. pd će od 15. 1. 1942. izvršiti napad na neprijatelja u jugoistočnom delu Hrvatske i uništiće ga.¹¹ Pri tome će hrvatske trupe vršiti podržavanje nemačkih trupa. Da bi 718. divizija bila slobodna u toku trajanja operacija, dosadašnje zadatke obezbeđivanja koje je imala ova divizija preuće hrvatske trupe.
3. Sve nemačke i hrvatske jedinice angažovane za spomenute operacije od 12. 1. 1942. god. potčinjavaju se komandantu 342. pd general-majoru Hofmanu¹², i to:
342. pd
718. pd
7 hrvatskih bataljona

der, sastojala se u dobijenim ovlašćenjima za ugušivanje NOP-a u Jugoslaviji, u kom cilju su im bile potčinjene sve nemačke i kolaboracionističke snage i ustanove na tlu Jugoslavije. Iz toga proizilazi da je on u stvari bio *opunomoćeni komandant nemačkih trupa u NDH i Srbiji i vojnoppravni komandant u Srbiji* (dok. br. 30; knj. I, dok. br. 155, 162 i 263).

⁵ Oznaka za Operativno odeljenje (Operationsabteilung). U organizaciji nemačkih oružanih snaga sva operativna odeljenja i njihovi načelnici su imali ovu oznaku.

⁶ Reč je o istočnoj Bosni u sastavu tadašnje Nezavisne Države Hrvatske (dalje: NDH).

⁷ Dopisano rukom na margini dokumenta u visini prvog stava.

⁸ Redakcija ne raspolaže tom skicom.

⁹ Na ovom području istočne Bosne bile su sledeće partizanske jedinice: delovi 1. proleterske NOU brigade, Romanijski, Birčanski, »Zvezda«, Ozrenski, Majevički i Kalinovički NOP odred, ukupno 6.000 do 7.000 boraca (Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda (dalje: Zbornik), tom II, knj. 2, dok. br. 97, 101, 109 i 111, tom IV, knj. 3, dok. br. 12, 14 i 33; A. Đonlagić, M. Leković: Nemačka ofanziva na istočnu Bosnu, Vojno delo, Beograd, 1962, str. 66—70).

¹⁰ Taj prilog se odnosi na situaciju i kapacitet pruge Beograd — Čačak — Užice — Višegrad, dotur brdske i zimske opreme 342. i 718. pd i stanje puteva za dotur u zoni operacije (AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1343—8).

¹¹ Odnosi se na tzv. II neprijateljsku ofanzivu u istočnoj Bosni, koja je imala dve etape: romanijsko-birčansku i ozrensku operaciju. Prva se završila 21. januara, a druga je počela 29. januara i trajala do 4. februara 1942. Opširnije o tome vidi: dok. br. 3, 4, 5, 9, 10, 12, 17 i 20; Zbornik, tom II, knj. 1, str. 142, 143, knj. 2, dok. br. 101, 107, 108 i 138, tom IV, knj. 3, dok. br. 10, 13, 17, 19, 24, 33 i 50; Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945 (dalje: Oslobodilački rat), knjiga 1, Vojnoistorijski institut (dalje: VII), strana (dalje: str.) 169—179; A. Đonlagić, M. Leković, n.d., str. 41—187.

¹² Paul Hoffmann, komandant 342. pd od 1. novembra 1941. do 31. jula 1942 (Wolf Keilig, Das deutsche Heer 1939—1945—II — dalje: Wolf Keilig, n.d. — str. 141).

- 6 hrvatskih haubičkih baterija
- 3 hrvatske brdske baterije
- 2 hrvatske inženjerske čete
- 1 hrvatska železnička četa
- 2 hrvatska izviđačka odeljenja.

4. Zadatak i cilj (karta 1:200.000)

342. pd nastupa sa jednim ojačanim peš. pukom iz rejonu zapadno od Užica preko Višegrada ka pravcu Rogatica i račva se u dve kolone prema severozapadu radi pročešljanja područja pravac Mrkalji i planina Kopto.¹³

Jedan ojačani peš. puk sa dva hrvatska bataljona i četiri hrvatske baterije nastupa preko Zvornika, proširuje najpre tamošnji mostobran i nanosi poraz neprijatelju koji se nalazi na Veljoj glavi. Dalje nastupanje vrši se na Vlasenicu.

Jedan puk nastupa preko Zvornika u dolini Drine do Drinjače, zatim preko Milića do Vlasenice. Jedan bataljon ovog puka račva se kod Drinjače i stiže uz Drinu do Bratunca, a zatim se preko Srebrenice i Milića priključuje puku.

718. pd: 738. pp, bez jednog bataljona, ojačan sa dva hrvatska bataljona i dve hrvatske brdske baterije, vrši prodor glavnomom preko Pala u dolini Prače do Šajnovića i stiže, zavisno od situacije, preko Vrhlazja ili Mešića u Rogaticu. Obezbeđenje prema Gorazdu je potrebno. Jedan ojačani bataljon 738. pp sa dva hrvatska bataljona i dve hrvatske haubičke baterije nastupa od Sarajeva preko Golupca, Mokrog, Sokolca u pravcu Vlasenice.

750. pp sa jednim hrvatskim bataljonom i jednom hrvatskom brdskom baterijom vrši prodor iz rejonu jugozapadno od Tuzle preko Kladnja na Olovo, ostavljajući jednu grupu kod Kladnja. Jedna samostalna grupa Hrvata — oko četiri bataljona — izvršice zatvaranje linije Visoko — Vareš — Vijaka prema istoku. S ovom grupom treba od Kladnja uspostaviti vezu.

Jedan bataljon 714. divizije, nakon zauzimanja neprijateljskih položaja na Veljoj glavi od strane jednog puka 342. pd, preuzima obezbeđenje mostobrana kod Zvornika.

¹³ Opširnije o načinu dejstva ove divizije vidi dok. br. 3.

5. Da bi se trupama koje nastupaju preko Višegrada ka Rogatici osigurao južni bok i da se ustanici koji odstupaju ne bi pustili da umaknu, jedna italijanska divizija će od 15. januara očistiti od ustanika rejon između Gorazda i Foče, a zatim će zatvoriti Drinu prema jugu. Uprkos tome potrebno je paziti na osiguranje boka nemačke kolone, jer je moguće pomicanje vremenskog roka kod italijanske divizije.
6. *Vazduhoplovstvo*: Radi izviđanja i borbe protiv neprijatelja zatražena je od 10. 1. jedna izviđačka grupa i jedna borbena eskadrila, koje će ostati raspoređene na zemunskom aerodromu, a naređenja će dobijati od opunomoćenog komandanta.¹⁴ Zahteve će postavljati vazduhoplovni oficir za vezu, koji je dodeljen 342. p. diviziji.
Hrvatske eskadrole se neposredno potčinjavaju 342. pd.
7. *Spremnost trupa za operacije*
Trupe koje učestvuju u operacijama treba da se do 13. 1. u svojim rejonima prikupljanja tako pripreme, da se 14. 1. mogu odmarati. Dovođenje trupa vrši se na sledeći način:
Južnoj grupi 342. pd stoji na raspolaganju pruga Lajkovac — Čačak — Užice — Dobrun s četiri male kompozicije.
Može se očekivati da ovi pokreti ne pruže ustanicima jasnu sliku o našim namerama za prelazak u napad,¹⁵ jer se u ovo vreme na srpskoj teritoriji odvija više pokreta: odlazak 113. pd, dolazak bugarskih trupa. Uprkos tome kod svih organa se najstrožije mora paziti na držanje u tajnosti svih priprema.
8. Aktivnost ustanika u rejonu oko Zvornika iziskuje posebnu zaštitu tamošnjeg mosta na Drini. Za osiguranje ovog važnog prelaza, 342. pd smesta će sprovesti potrebne mere.
9. *Veze izveštavanja* — vidi posebna naređenja — prilog 2.¹⁶
10. *Posebna naređenja za snabdevanje trupa* — vidi prilog 3.¹⁷
11. Prelazak nemačkih trupa preko hrvatsko-srpske granice vršiće se preko mostova kod Zvornika i Dobruna

¹⁴ Odnosi se na Paula Badera.

¹⁵ Detaljnije o tome vidi Zbornik, tom II, knj. 2, dok. br. 101, 105, 106 i 108, tom IV, knj. 3, dok. br. 13 i 14, tom IX, knj. 1, dok. br. 25.

¹⁶ i ¹⁷ Redakcija ne raspolaže tim prilozima.

(istočno od Višegrada). Pored toga, kod Koviljače će biti podignut pomoćni most. Ovim objektima za prelaz pridaje se naročiti značaj. Most na Drini kod Ljubovije bio je usled zadnjih operacija toliko oštećen da se na njega ne može u najskorije vreme računati ni s privremenim osposobljavanjem. Radi privremenog podizanja železničkog mosta kod Dobruna, tamo je 2. 1. 1942. upućena 3. četa 659. inženjerskog bataljona sa zadatkom da do 15. 1. 1942. podigne most koji se može koristiti za pešadiju, tovarna grla i laka vozila. Po mogućnosti treba most pojačati i za prelaz teških vozila.

Bader
general artiljerije

Dostavljeno:

Višoj komandi LXV

342. pd

718. pd

113. pd

Nemačkom oficiru za vezu

pri komandi italijanske 2.

armije

Ia, Q¹⁸

2 primerka rezerva

1. primerak

2. „

3. „

4. „

6. i 7. „

8. i 9. „

¹⁸ Oznaka za Pozadinsko odeljenje (Quartierabteilung). U organizaciji nemačkih oružanih snaga sva pozadinska odeljenja, njihovi komandanti i načelnici su imali ovu oznaku.

BR. 2

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 5. JANUARA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O BORBI PARTIZANA PROTIV MAĐARSKIH JEDINICA KOD SENTE I PRETENZIJAMA HORTIJEVE MAĐARSKJE NA BANAT¹

Poverljivo

Telegram

K.R.²

OKW/WFSt/L³

Predmet: Prepadi na mađarsko-srpskoj odnosno hrvatskoj granici⁴

Veza: Pitanje telefonom 5. 1. upućeno kapetanu Verneru [Wörner]

Posle dužeg vremena bande su 5.1. izvršile prepad u pograničnoj oblasti kod Sente⁵ (dnevni izveštaj od 5.1.42).⁶

Na mađarsko-srpskoj odnosno hrvatskoj granici nisu angažovane nemačke jedinice, pošto do sada nije bilo za to potrebe. Hrvatske jedinice se nalaze samo u Petrovaradinu, Osijeku i Varaždinu.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8054214.

² Oznaka za stepen hitnosti, a znači: hitno.

³ Oberkommando der Wehrmacht / Wehrmachtsführungsstab / Landesverteidigung (Vrhovna komanda Vermahta / Generalštab / Odeljene teritorijalne odbrane).

⁴ Opširnije o tome vidi Zbornik, tom I, knj. 17, dok. br. 6.

⁵ i ⁷ Reč je o borbi Šajkaškog NOP odreda u Žabaljskom ritu protiv nadmoćnijih snaga mađarske vojske i žandarmerije. Odred je tom prilikom razbijen, a mađarske okupacione vlasti su u širem rejonu Žablja zavele vanredno stanje i sprovele raciju praćenu progonima i pokoljem muškog stanovništva, sve pod izgovorom da se time sprečava razvoj srpskog ustanka u mađarskom delu Bačke, što nije odgovaralo stvarnoj situaciji (Zbornik, tom I, knj. 17, dok. br. 6, 7, 8 i 9).

⁶ U izveštaju Obaveštajnog odeljenja opunomoćenog komandanta u Srbiji od 9. januara 1942. o ovom slučaju piše: »Na mađarskoj teritoriji, uz zapadnu granicu Banata, došlo je 4. 1. 42. severoistočno od Novog Sada i zapadno od Sente do borbe između komunista i mađarskih jedinica. Bande su razbijene, a mađarske jedinice su pretrpele osetne gubitke« (AVII, NAV-T-315, r. 2243, s. 518—22).

U ostalim mestima angažovani su samo carinici koji su potrebni za graničnu kontrolu i nešto malo mesnih žandarmerijskih i policijskih snaga.

Ni za dogledno vreme nemamo na raspolaganju nemačkih jedinica za angažovanje u Banatu, a smatrali smo da to nije ni potrebno.

Izgleda da su u Budimpešti suviše potencirali tu stvar.⁷ K-t oružanih snaga na Jugoistoku smatra da oni stvaraju raspoloženje za ulazak mađarskih jedinica u Banat, a po mišljenju k-ta oružanih snaga na Jugoistoku za to ne postoji povod.

K-t oružanih snaga na Jugoistoku
(K-da 12.A)

Ia, pov. br. 75/42, 5.1.1942. u 18 č
pot. Kuncce⁸
general inžinjerije

Za tačnost:

...⁹
kapetan

Po otpremanju:

Ia

Ic¹⁰

K.T.B.

⁸ Valter (Walter Kuntze), general inžinjerije, zastupnik komandanta oružanih snaga Jugoistoka (komandanta 12. armije) od 29. oktobra 1941. do 8. avgusta 1942 (Wolf Keilig, n.d., str. 187).

⁹ Potpis nečitak.

¹⁰ Oznaka za Obaveštajno odeljenje (Nachrichtenabteilung). U organizaciji nemačkih oružanih snaga sva obaveštajna odeljenja i njihovi načelnici su imali ovu oznaku.

BR. 3

ZAPOVEST 342. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 6. JANUARA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA UNIŠTENJE PARTIZANSKIH SNAGA, SASTAV BORBENIH GRUPA, NAČIN VOĐENJA BORBE I POSTUPAK S PARTIZANIMA U ISTOČNOJ BOSNI¹

342. peš. divizija
Odelj. Ia, br. 20/42. pov.

Div. Gef. St², 6. 1. 42.
Poverljivo

ZAPOVEST ZA UNIŠTENJE NEPRIJATELJA U JUGOISTOČNOJ HRVATSKOJ³

karta 1:50.000

1) *Neprijatelj*

Ustanič⁴ — među njima i Mihailovićeви ljudi — nalaze se u zimskim skloništimama u istočnom delu Hrvatske, zapadno od Drine. Sam Mihailović verovatno je preuzeo komandu u regionu Rogatice.

Dostaviće se situacija o neprijatelju sa stanjem na dan 10.1.42.⁵

2) *Zadatak*

Neprijatelja napasti i uništiti gde se bude pojavio. Ne sme mu se ostaviti mogućnost da se u proleće opet podigne.

I pored nepovoljnog vremena jedinice će izvršiti ovaj zadatak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, 1. 250, s. 684—99.

² Divisionsgefechtsstand (divizijsko komandno mesto)

³ Reč je o istočnoj Bosni.

⁴ Vidi dok. br. 1, nap. 9.

⁵ Ovaj izveštaj je, 10. januara 1942, dostavljen kao prilog uz zapovest. U njemu se daju podaci o stanovništvu, o kolaboracionističkim formacijama, o partizanskim i četničkim jedinicama — koja područja i mesta drže u istočnoj Bosni, kojim snagama, ko su im komandanti (AVII, NAV-T-315, r. 2130, s. 653—7). I u izveštaju opunomoćenog komandanta u Srbiji od 9. januara 1942. potčinjenim jedinicama (do bataljona) govori se o ustaničkim grupama u istočnoj Bosni, o njihovoj jačini, naoružanju, pripadnosti (da li su partizanske jedinice ili Dangićeve četničke jedinice), o komandantima tih jedinica kod Bijeljine, Kladnja, Zavidovića, Olova, Sarajeva, Višegrada i na planinama Majevice, Ozrenu i Romaniji (AVII, NAV-T-315, r. 2243, s. 518—22).

3) *Jedinice*

- a) Prema naredenju opunomoćenog komandanta u Srbiji⁶, pod mojom komandom se od 12.1.42. u 16 č nalaze: sve angažovane jedinice 342. i 718. peš. divizije, kao i dodeljene hrvatske jedinice, ove poslednje imaju 7 bataljona, 9 baterija, 2 inžinjerijske čete i 1 železničku čet⁷. Ove jedinice će biti podeljene na grupe — prema prilo-gu 1. Moli se 718. div. da popuni sastav 738. i 750. grupe, od-nosno da ih kasnije dopuni i da javi diviziji konačan sa-stav.
- b) Jedinice 718. div. i hrvatskih oružanih snaga su potčinje-ne samo u taktičkom pogledu. U pogledu mera koje nisu taktičke, naročito u pogledu naoružanja, snabdevanja, one su potčinjene 718. div. i hrvatskim oružanim snagama.
- c) Grupe će dobijati moje zapovesti preko svojih divizija. Grupe će taktičke izveštaje slati takođe preko njih.

4) *Zauzimanje rasporeda za borbu*⁸

Grupe će posesti ova mesta:

<i>grupa</i>	<i>do večeri</i>	<i>u rejonu</i>
697 ⁹	12.1.42	Memići — Zvornik
699 ¹⁰	13.1.42.	Loznica — Koviljača
698 ¹¹	13.1.42.	Vardište — Kremna — Bioska
750 ¹²	13.1.42.	Tuzla — Živinice — Lukavac
738 ¹³	13.1.42.	Sarajevo — Mokro — Pale
za zatvaranje	13.1.42.	Visoko — Vareš — Vijaka.

342. div. je već preduzela potrebne mere za 697, 699. i 698. grupu.

⁶ Vidi dok. br. 1.

⁷ Detaljnije o učešću jedinica NDH u ovoj operaciji vidi se u odluci Glavnog stožera Ministarstva domobranstva NDH od 5. januara 1942. kojom se, od 10. januara pa do završetka operacije, sve operativne formacije i druge jedinice za razna obezbeđenja 2. i 3. domobranskog zbora na području istočne Bosne stavljaju pod Višu komandu 65 za naročitu upotrebu (AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 81315—8). Neposredno pod nemačkom komandom je bilo sedam bataljona i četiri brdske artiljerijske baterije (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 606).

⁸ U vezi s pregrupisavanjem jedinica, komandant 342. pd je 5. januara 1942. izdao zapovest s prilogom vremenskog plana pregrupisavanja i transportovanja u predviđene rejone (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 702—8).

⁹, ¹⁰ i ¹¹ Ovi pukovi su pripadali 342. pd.

¹² i ¹³ Ovi pukovi su pripadali 718. pd.

718. div. je odgovorna za pripremu 738. i 750. grupe. Ona će naročito odmah grupu za zatvaranje postaviti na odsek Visoko — Vareš — Vijaka. I za vreme operacija biće joj potčinjena ova grupa.

Hrvatske delove u sastavu grupa divizija do 12.1.42, preko opunomoćenog komandanta u Srbiji, treba poslati:

Grupu 697	u Memiče,
Grupu 750	u Tuzlu i
Grupu 738	u Sarajevo

ukoliko se već ne nalaze tamo.

Komandantima grupa će se najhitnije javiti primaoci zapovesti.

I grupe treba odmah da uspostave vezu sa hrvatskim oružanim snagama.

5) *Prethodne mere 14.1.42.*

a) *Grupa 697* proširiće mostobran Zvornik vršeći dvostruki obuhvatni napad i uništiće neprijatelja na Veljoj glavi, kod Matkovca, Borogova i Papraće.

Duž Drine treba tenkovi da prodru i najhitnije posednu Drinjaču. Mesto održati. Ovde će 14.1.42. stajati grupi na raspolaganje još jedan bataljon 699. pp.

b) *Grupa Zvornik* neposredno će preuzeti obezbeđenje Zvornika i Koviljače.

c) *Grupa 699* jednim bataljonom će potpomoći napad tenkova Grupe 697 na Drinjaču, a zatim će se ostale snage primaći Zvorniku.

d) *Ostale grupe* će ostati na svojim polaznim položajima, poboljšati pripreme i vršiti izviđanje u okviru svojih borbenih zadataka.

6) *Tok operacija*

Borbeni zadaci od 15.1.42.

a) *Uopšte*

Operacija će početi 15.1.42.

Svakog dana će jedinice polaziti u 8,15 č, ukoliko polazak ne može da bude ranije.

Na odmor poči pravovremeno, pre pada mraka, u mesta koja će odrediti komandanti grupa.

Ne čekajući dalje zapovesti treba očistiti sela na putu napredovanja i s njegove strane, i to na dovoljnoj daljini. Trebalo bi napredovati, vršeći obuhvate, pod vatrenom zaštitom teškog oružja.

Divizija neće određivati dnevne ciljeve. Njih treba da određuju komandanti grupa na osnovu neprijatelja, prolaznosti zemljišta i mogućnosti smeštaja.

Svakodnevno diviziji javljati namere za dnevne ciljeve. Ni u kom slučaju ne sme biti gubitaka vremena, koje se može izbjeći.

- b) *Grupa 697* na desnom krilu će odbaciti neprijatelja kod Mramonka, Petrovića, Šekovića i prodreti na Tupanari. Levokrilna grupa treba da očisti dolinu Kamenice (južno od Velje glave) od Novog Sela prema zapadu. Zatim će se priključiti desnokrilnoj grupi. U daljem toku od Tupanara pročešljati dolinu Drinjače, s tim da krajni cilj bude zauzimanje Vlasenice. U Kladnju uhvatiti vezu sa Grupom 750.

Hrvatske snage će 15.1.42. krenuti ka Grupi Zvornik.

- c) *Grupa 699* primaći će se Drinjači i vrtiče bataljon, koji je prethodnog dana bio dodeljen Grupi 697.

Dva ojačana bataljona prodreće u dolinu Drinjače do Kušlata. Oni će zauzeti Novu Kasabu i Miliće.

Ovde treba ostaviti jako obezbeđenje, tako da se preko Zaklopače nasloni na Grupu 697, koja će biti kod Vlasenice.

Jedan bataljon i pola baterije pomaći će se od Drinjače u dolinu Drine uzvodno do Bratunca, posešće Srebrenicu pa će zatim maršovati ka Milićima.

Ovde će se priključiti ostalim snagama Grupe 699.

- d) *Grupa Zvornik* će od 15.1.42. pa do daljeg naređenja, svojim jedinicama i jedinicama Grupe 697, koje će biti slabodne, preuzeti prošireni mostobran Zvornik.

Zona obezbeđenja: Memići, Osmaci, Matkovac, Papraća, Novo Selo, Drinjača.

Sem toga treba neposredno taktički i tehnički da obezbeđuje mostove Koviljača i Zvornik.

- e) *Grupa 698* će 15.1.42. prikupljenim snagama preći Drinu kod Višegrada. Zatim će napredovati:

Dva bataljona da bi zauzeli Rogaticu. Potom će ovi bataljoni napredovati ka severu do Kalimanića i u dve kolone pročešljati naselja ka Kramu (1107) i Žljebovima.

Jedan bataljon do Pešurića, istočno od Rogatice, a odatle ka severu preko Godomilja, Dumanjića, Rađevića. Preko Grbića vezaće se za svoju grupu.

Zatim će grupa vršiti čišćenje duž puta Sarajevo — Vlasenica ka severozapadu do Han-Pijeska.

Grupa će kod Rogatice, odnosno na putu Sarajevo — Han-Pijesak, potražiti naslon na Grupu 738, koja će napredovati od Sarajeva.

- f) *Grupa 750* krenuće iz rejonu Tuzle ka Kladnju i uništiće neprijatelja, za kojeg se pretpostavlja da se nalazi južno od ovog mesta.

Delovi snaga će posesti i obezbediti Kladanj i uhvatiti vezu sa Grupom 697 u Vlasenici.

Prilikom daljeg marševanja zauzeti Olovo pa njega i okolinu temeljito očistiti.

Obuhvatom sprečavati bekstvo neprijatelja.

Za nastavljanje operacija nizvodno u dolini Krivaje pravovremeno preduzeti izviđanje neprijateljskih grupa kod Vijake (Kamensko i Ribnica) i Vukovina.

Uspostaviti vezu sa grupom za zatvaranje (broj 6/h) iz rejonu Kladanj — Olovo.

- g) *Grupa 738* će u dve kolone prodirati kroz planinu istočno od Sarajeva da bi očistila rejon pozadi planine, oko Rogatice i dalje severozapadno.

Južna kolona Grupe 738 (na težištu) obuhvatiće Romaniju — Planu s juga i najpre će odbaciti neprijatelja u dolini r. Prače kod Grabovice, Podgraba i Prače.

Sledeći cilj je da zauzme Rogaticu, napredujući severno ili južno od Prače.

Tu uhvatiti vezu sa Grupom 698, koja će dolaziti sa istoka. Poslednji zadatak je da očisti rejon prema severozapadu ka putu Sarajevo — Vlasenica, desnim krilom preko Rogatice — Kusače. Tu treba da posedne i drži Rogaticu. Italijanske snage su angažovane protiv neprijatelja u rejonu Goražda. Ipak je potrebno da se grupa obezbedi prema jugu.

Severna kolona Grupe 738 najpre će preko Golupca, Mokrog zauzeti visove Romanije — Planu koje neprijatelj drži.

Prilikom daljeg napredovanja treba uništiti neprijatelja Hana — Podromanija i osvojiti Sokolac.

Zatim čistiti duž puta ka Vlasenici i uhvatiti vezu s južnom kolonom Grupe 738 i sa Grupom 698, koje dolaze s juga.

- h) *Grupa za zatvaranje* linije Visoko — Vareš — Vijaka neposredno je potčinjena 718. div. prema zapovestima 342. div.

Opšti zadatak: sprečiti neprijateljske snage da pobegnu ka zapadu i severozapadu. Težište je na odseku Vareš — Vijaka.

Dovoljnim snagama treba uništiti neprijateljske posade u mestima Pogari, Vijaka i Kamensko.

i) *Poslednja situacija*

Za sada operacije treba da se završe u sledećim rejonima:

Grupa Zvornik	Papraća — Drinjača — Zvornik
Grupa 697	Vlasenica
Grupa 699	Zaklopača — Milići
Grupa 698	Han-Pijesak — Mrkalji
Grupa 750	Olovo, odnosno u dolini Krivaje
Grupa 738	Žljebovi — Sokolac
Grupa za zatvaranje	Visoko — Vareš — Vijaka.

Diviziji treba najhitnije da jave kada stignu u ove rejeone. Treba očekivati dalje zapovesti.

U slučaju odlaska u mesta stanovanja uputiće se:

sve grupe 342. div. putem Han-Pijesak, Vlasenica, Zvornik, Loznica; marš će se izvršiti prema tome gde se grupe nalaze.

Za grupe 718. div. (uključujući i Grupu za zatvaranje) iste će dobiti potrebna naređenja.

7) *Raspoznavanje*

Dostaviće se signali za raspoznavanje između kopnenih snaga i avijacije od 11. do 21.1.42.

Svetlosni znaci za raspoznavanje za naše jedinice su nepromenjeni kao što je naredila Komanda kopnenih snaga (342. pd, tablica kodova br. 9).¹⁴

Pre polaska treba se podsetiti na znake izrađene na platnima prema vojnoj tablici signala. U svakom slučaju sa sobom poneti platna.

8) *Upotreba sredstava za vezu*

Od 12.1.42. u podne ojačana četa za vezu 342 obezbediće:

a) Radio-vezu između Operativnog štaba i:

Komandnog štaba 718. div.
Opunomoćenog komandanta u Srbiji
Grupe 697
Grupe 698
Grupe 699
Grupe Zvornik.

¹⁴ Redakcija ne raspolaže tom tablicom kodova.

Treba preduzeti mere da se prisluškuju odluke Grupe 750 i 738 718. pd.

- b) Telefonske veze između Operativnog štaba i
 - Grupe 697
 - Grupe 699
 - Grupe Zvornik.

Upotrebom poljskog kabla za daleke veze treba da se za tim isturi osa veze putem Zvornik — Vlasenica.

Grupe navedene pod b) treba da se za nju vežu.

- c) Telegrafsko odeljenje treba da se s vremena na vreme upotrebi kod Operativnog štaba, od 12.1.42. u podne, najpre u Koviljači.

9) Avijacija

Izgleda da će se diviziji staviti na raspolaganje italijanski bombarderi i hrvatski izviđački avioni.

Njihovu upotrebu tražiti od 342. div. Pri ovome voditi računa da imamo na raspolaganju malo aparata i da se uspešno mogu upotrebiti ako su poznati ciljevi i ako je dobra vidljivost.

10) Uputstvo za borbu

I u ovoj akciji biće teško uočiti neprijatelja zbog poznatih prilika. Bliže uputstvo videti u prilogu 2.

Pre angažovanja podrobno poučiti jedinice i tumače.

11) Izveštaji¹⁵

- a) Obimnost operacija zahteva od jedinica najstrožu disciplinu izveštavanja.

Komandovanje zavisi od najbržeg i jasnog izveštaja o svim bitnim događajima.

- b) Načelno grupe treba da javljaju:

polazak — stizanje na važne tačke — rejone za smeštaj — dodir s neprijateljem — obostrane gubitke — držanje neprijatelja — naročite događaje i namere — plen.

Najnovije podatke o mestima jedinica i štabova, do bataljona, javiti radiom:

između 11 i 12 č.

14 i 15 č.

17 i 18 č.

- c) Snabdeti se kartama 1:50.000.

Oznake, ukoliko nisu šifrovane (radio), prema koordinatama (pokazivač na planu).

¹⁵ O toku operacije vidi dok. br. 1, 4, 5, 9, 10, 12, 17 i 20; Vojnoistorijski glasnik (dalje: VIG), Miloš Zekić, Druga neprijateljska ofanziva, 2—3, 1956, str. 3—14.

Neće se izdati posebne tajne tabele za oznaku mesta.
Skreće se pažnja da se upotrebljavaju vojne signalne tablice.

d) Mesto za bacanje izveštaja iz aviona severno od Koviljače 12.1.42. u 14 č.

12) *Posebne mere*

Sneg, planine do 1.600 m visine i veliki marševi zahtevaju posebne mere:

a) Ostaviti ljude i konje koji su nesposobni.

Ostaviti sve što je nepotrebno, ali uzeti poljske kuhinje. Najobimnije se zaštititi protiv hladnoće, a izbegavati bive.

b) Uzeti saonice i tovarnu stoku za oružje, municiju, opremu, hranu.

Snabdeti jedinice krpeljama za sneg.

Obrazovati vodove konjanika i skijaških odeljenja za izviđanje i za izveštavanje.

Upotrebiti duplu zapregu, po nuždi koristiti i volovske zaprege.

c) Nameštanje saonica na seoska zaprežna kola mora biti pripremljeno tako da i u slučaju jake promene vremena ne bude odložen početak operacije.

d) Jedinice treba da se same pomognu, zalažući se u najvećoj meri da bi se dopunile naročite mere koje je divizija predvidela. Od ovoga bitno zavisi uspeh predstojećih operacija.

13) *Odelo, municija, naoružanje*

Ratno, šinjel, 2—3 čebeta, svakako prema hladnoći koja će vladati i prema snežnoj situaciji.

Snabdevanje municijom i hranom biće ograničeno količinom koja se može poneti sa sobom, kako je posebno određeno.

Hitno je potrebno imati busolu za kretanje. Jedinice pre polaska treba još jedanput da se praktično obuče u njenoj upotrebi na terenu.

14) *Divizijsko komandno mesto.*

Komandni štab (u Valjevu) preuzeće svoju službu 12.1.42. u 14 č.

Od 16 č u Koviljači će dejstvovati Operativni štab.

Prilozi:

- 1) Sastav grupa
- 2) Uputstvo za borbu

Hofman
general-major
i komandant divizije

Dostavljeno prema posebnom spisku.

U vezi sa zapovešću 342. peš. div., odelj. Ia, pov. br. 20 od 6.1.1942.

Prilog 1

Sastav grupa

Grupa 697:

Komandant: komandant 697. pp

Štab: štab 697. pp

Jedinice: I/697. pp
II/697. pp
III/697. pp
1. vod brd. baterije
2/342. art. puka
1/342. inž. bataljona
2/202. okl. puka (13 tenkova)
3/202. okl. puka (6 tenkova)
Konjički vod I/342. art. puka
1 radio-stanica (od 5 vati) čete za vezu 342
1 hirurška grupa sanitetske čete 342.

*Hrvati:*¹⁶

dva bataljona
četiri haubičke baterije 10,5 cm

Kolone:

kolona saonica 11/342.

Primedba: navedene jedinice označene sa / 15.1.42. doći će u sastav Grupe Zvornik, a od 2. baterije 342. art. puka samo 1 vod.

Grupa 699:

Komandant: komandant 699. pp

Štab: štab 699. pp

Jedinice: I/699. pp
II/699. pp
III/699. pp
3. vod brd. baterije

¹⁶ Odnosi se na ustaško-domobranske formacije.

8/342. art. puka
3/342. inž. bataljona
konjički vod III/342. art. puka
1 radio-stanica (od 5 vati) čete za vezu 342.
1 hirurška grupa sanitetske čete 342.

Kolone:

kolona saonica 13/342.

Grupa 698:

Komandant: komandant 698. pp

Štab: štab 698. pp

Jedinice: I/698. pp

II/698. pp

III/698. pp

2. vod brd. baterije

1. vod 4/342. art. puka

2/342. inž. bataljona

konjički vod II/342. art. puka

2 radio-stanice (od 5, odnosno 15 vati) čete za vezu 342

1 hirurška grupa sanitetske čete 342.

Kolone:

kolona saonica 12/342.

Grupa Zvornik:

Komandant: komandant 342. art. puka

Štab: štab 342. art. puka

Jedinice: od 13. 1. 42:

štab I/202. okl. puka (deo)

I/741. pp (iz 714. pd) u Koviljači

štab I/342. art. puka

hrvatska grupa za obezbeđenje kod Zvornika

1 hrvatska inžinjerijska četa zapadno od Koviljače

1 hrvatska mostova kolona zapadno od Koviljače

1 radio-stanica (od 5 vati) čete za vezu 342. u Zvorniku

polu odeljena Vojne žandarmerije 342 u Zvorniku

od 15.1.42:

pola 2/342. art. puka
2/202. okl. puka (13 tenkova) } iz Grupe 697 prema
3/202. okl. puka (6 tenkova) } sporazumu s njom
2 hrvatska bataljona
4 hrvatske haubičke baterije }

Grupa Komandni štab (od 12.1.42. u podne):

Komandant: komandant 741. pp

Štab: štab divizije (Operativni štab)

Jedinice: štab 741. pp

II/741. pp

preostali delovi 342. pd

motociklistički vod za izviđanje I/202. okl. puka

protivavionski mitraljeski vod I/202. okl. puka

Štabni oficiri za kontrolu marša:

komandant II/342. art. puka

Grupe 698

komandant III/342. art. puka

Grupe 699

komandant odeljenja Vojne žandarmerije

Grupe Zvornik

Grupa Operativni štab (od 12.1.42. pre podne):

Komandant: konjički kapetan Cimerman [Zimmermann]

Operativni štab komande divizije

štab protivtenkovskog bataljona 342

pola voda protivtenkovske čete 342

biciklistički eskadron (2 motorizovana voda)

štab inž. bataljona 342 (delom motorizovan)

četa za vezu (ostatak) 342.

Grupa 738 (prema detaljnoj zapovesti 718. pd):

Severna kolona Grupe 738

Komandant: komandant I/738. pp

Štab: štab I/738. pp

Jedinice: I/738. pp

1 radio-stanica

718. pd

Hrvati: 2 bataljona

2 haubičke baterije

Južna kolona 738. pp:

Komandant: komandant 738. pp

Štab: štab 738. pp *Hrvati:* 2 bataljona

Jedinice: 2 bataljona 738. pp 2 brdske baterije

Grupa 750 (prema detaljnom naređenju 718. pd):

Komandant: komandant 750. pp

Štab: štab 750. pp

Jedinice: I/750. pp *Hrvati:* 1 bataljon
II/750. pp 1 brdska baterija

III/750. pp

1 radio-stanica 718. pd

Grupa za zatvaranje (potčinjena 718. pd):

Komandant: hrvatski

Štab: hrvatski

Jedinice: četiri hrvatska bataljona.

U vezi sa zapovešću 342. peš. div., odelj. Ia, pov. br. 20/42. od 6.1.1942.

Prilog 2
Poverljivo

UPUTSTVO ZA BORBU
(radi poučavanja jedinica)

1) *Opšti deo:*

Predstojeće operacije obuhvatiće vrlo veliku, tešku oblast. O neprijatelju ima malo izveštaja. Opet je teško da se primeti neprijatelj, što je naročito otežano usled toga što zajedno stanuju razne jugoslovenske nacionalnosti (Hrvati, Srbi, Turci¹⁷).

Situacija zahteva da se naročito planski angažuju tumači kod jedinica, da se najobimnije koriste civili koji poznaju mesta, naročito hrvatski upravni službenici.

Divizija je tražila izvestan broj hrvatskih upravnih službenika radi pomoći jedinicama. Ali se ona uglavnom mora sama pomoći. Treba pogodno iskoristiti nacionalno neprijateljstvo različitih plemena.

¹⁷ Misli se na Muslimane.

2) *Ne treba smatrati da su neprijatelji:*

vojnici hrvatskih oružanih snaga u uniformi, oznaka na kapi je velika okrugla kokarda;
vojnici hrvatskih ustaša u uniformi, oznake na kapi U;
civilni (delimično s vojnim šinjelom) sa dozvolom za nošenje oružja hrvatskih oružanih snaga.

3) *Treba smatrati da su neprijatelji:*

svi stranci i stanovnici koji su se, prema izjavama, vratili tek pre kratkog vremena;
svi poznati Mihailovićevi ljudi sa ili bez oružja i municije;
svi poznati Dangićeви četnici, kao neprijatelji Hrvata, sa ili bez oružja i municije;
svi komunisti, koji se ma gde primete, sa ili bez oružja i municije;
svi oni koji prime pod svoj krov ili snabdevaju Miha-
ilovićeve ili Dangićeve ljude ili komuniste;
svi oni koji učestvuju u obaveštajnoj službi nepri-
jatelja.

Pri ovoj ne treba praviti razliku između pripadnika raz-
nih nacija.

Da bi se utvrdilo ko je neprijatelj, koji se mnogo puta neće pokazivati sa oružjem, treba iznenadno izvršiti pretresanje i ispitivanje.

Begunce treba odmah goniti, tim više ako su to vođe.

Divizija će dati naročitu nagradu ako se uhvati Draža Miha-
ilović, za koga se veruje da je u građanskom odelu. Uporediti
podeljenu fotografiju.

4) *Postupak s neprijateljem:*

Posle kratkog saslušavanja komuniste odmah streljati, a je-
dino u naročitim slučajevima dovesti u diviziju.

Onoga koji učestvuje u borbi ili se bavi obaveštajnom slu-
žbom, posle kratkog saslušanja, odmah streljati.

Onoga koji se protivi ili beži odmah streljati.

Ne streljati i ne voditi sa sobom žene i decu, sem ako uče-
stvuje u borbi i vrše obaveštajnu službu

Sve opštine treba da jedinicama predadu oružje i municiju.

Pojedince koji nose oružje razoružati i jedinica će ih povesti
sa sobom kao zarobljene nosače. Zarobljenike koji misu upo-
trebljeni kao nosači uputiti u Zvornik i Užice.

Spaliti kuće koje pokazuju nameru da se brane ili iz kojih
se puca.

Ako su kuće potrebne za smeštaj jedinica, onda njih ne spaljivati.

5) *Hrvatska je prijateljska zemlja*. Jedinice moraju da ovo znaju i treba da izbegnu prekoračenje svojih zadataka. U vezi s ishranom na terenu treba ukazati na uputstva koja je izdalo Odeljenje za ishranu divizije.

BR. 4

ZABELEŠKA SA SAVETOVANJA NEMAČKIH I USTAŠKIH VOJNIH I CIVILNIH PREDSTAVNIKA U BEOGRADU OD 8. JANUARA 1942. KOD OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI O PREDUZIMANJU OPERACIJE PROTIV PARTIZANA I ORGANIZACIJI USTAŠKE UPRAVE U ISTOČNOJ BOSNI¹

Ia, br. 51/42, str. pov.³

OKH Hrvatske²

STROGO POVERLJIVO

Zabeleška o razgovorima vođenim 8. januara 1942. u zgradi beogradske skupštine

A. *Opšti deo*

Prisutni:

od strane opunomoćenog komandanta u Srbiji:

General artiljerije Bader

Generalštabni pukovnik K e v i š⁴

Državni sekretar T u r n e r⁵

Zamenik načelnika operativnog odelj. major P a r c e r⁶

od strane nemačkog generala u Zagrebu:

General-major G l e z - H o r s t e n a u

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 705—14.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Erich (Erich Kewisch), načelnik Operativnog štaba opunomoćenog komandanta u Srbiji.

⁵ Harold Turner, šef Upravnog štaba opunomoćenog komandanta u Srbiji od aprila 1941. do 9. novembra 1942. godine.

⁶ Hans (Parzer)

Poslanik Kaše⁷

Potpukovnik baron fon Funk [Freiherr von Funck]

SA-štanartenfirer Rekvard [Requard]

sa hrvatske strane:

Ministar za poljoprivredu Jozo Dumandžić

General-pukovnik Vladimir Laksa

Državni sekretar dr Vjekoslav Vrančić

Sekretar ministra za inostrane poslove dr Anđelko Belić

Potpukovnik Miroslav Šlaher

Generalštabni major Oskar Bestol

Poslanik Kaše postavio je tri pitanja, i to:

- 1.) Po želji hrvatske vlade treba da se odredi ličnost koja bi trebalo da uspostavi vezu vojnih vlasti sa hrvatskom građanskom upravom za vreme predstojećih operacija. U suštini bi to bio ministar Dumandžić.⁸ Ovaj je opet ovlastio

⁷ Zigfrid (Siegfried Kasche), nemački poslanik u NDH.

⁸ On je od ustaške vlade bio ovlašćen da sprovede sporazum od 30. decembra 1941. između nemačkog poslanstva u Zagrebu i predstavnika NDH, a u kojem, između ostalog, piše:

»1. U operacijskoj oblasti biće angažovan ministar Dumandžić kao najviši opunomoćenik hrvatske vlade, kome će biti potčinjene sve hrvatske ustanove, uključivši i ustaške političke organizacije, osim onih organizacija koje pripadaju hrvatskoj vojsci i ustaškoj miliciji. On saraduje s najvišim komandantom nemačkih trupa koje dejstvuju na hrvatskoj teritoriji. Njegov zadatak je da sa strane uprave potpomogne borbu svim snagama iz domena politike i privrede, kako bi se postigli brzi i temeljni uspesi [...]

3.) Za vojni postupak važe nemački ratni zakoni. — Streljanje talaca, spaljivanje kuća i naselja, zaplenjivanje pokretne ili nepokretne imovine treba temeljno dogovoriti s ministrom Dumandžićem. Treba odustati od streljanja talaca iz redova stanovništva koje se do sada držalo mirno. Kao taoci u obzir dolaze Jevreji, politički zločinci svih vrsta koji se već nalaze u zatvoru i osobe po čijem se ponašanju jasno može prepoznati njihova pripadnost ustanicima. Svršishodno je da se broj lica koja treba streljati s vremena na vreme podese hrvatskom zakonu — 10 talaca za jednog poginulog. Stroži postupak primeniti prema situaciji [...]

6.) Posle završetka nemačkih operacija hrvatski zakoni ponovo dobijaju svoju punu snagu. Sigurnost života, stana i mesta rada mirnog stanovništva mora biti garantovana svim sredstvima. Pojave samovolje moraju se suzbiti drakonskim sredstvima. Naročito će biti potrebno da se ustaše u najvećem broju privuku na konstruktivan politički i propagandistički rad i postepeno oslobode današnjeg čisto policijskog mentaliteta. Po svaku cenu mora se izbeći pokretanje postupka protiv pravoslavnih samo zbog toga što su Srbi« (AVII, NAV-T-501, r. 265, s. 1400—2).

5 4 2 51, 12 plus

18. Decembar

Antena za radio i televiziju

Antena za radio i televiziju

20. januar 1962. in Belgischer Parlament.

1. ALLGEMEINER TEIL

Artikel 1

Die Regierung beschließt in diesem

Gesetz zur Errichtung einer
Antenne für Radio und
Television in der Höhe von

Die Regierung beschließt in diesem

Gesetz zur Errichtung einer
Antenne für Radio und
Television in der Höhe von

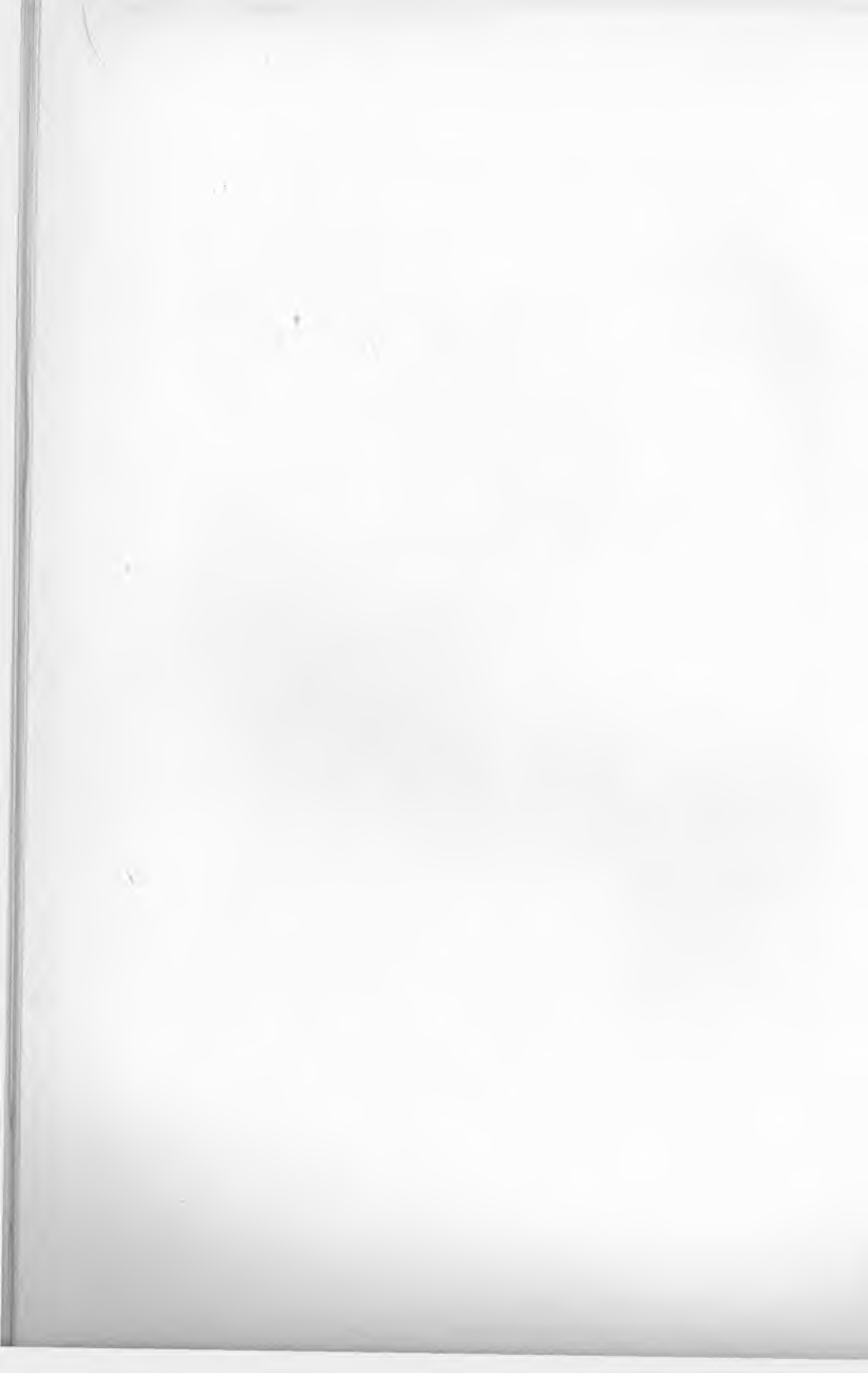
Die Regierung beschließt in diesem

Gesetz zur Errichtung einer
Antenne für Radio und
Television in der Höhe von

Die Regierung beschließt in diesem

1. Die Regierung beschließt in diesem
Gesetz zur Errichtung einer
Antenne für Radio und
Television in der Höhe von

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 4

gospodina državnog sekretara Vrančića da u Štabu vojne komande neposredno učestvuje u operacijama. Osim toga je određen čitav niz ljudi koji treba da odu u divizije i pukove, kako bi tamo zastupali važne interese hrvatske civilne uprave. Zato se moli da se odredi gde ove ljude treba rasporediti i kada isti treba da se jave kod svojih komandnih mesta.

- 2.) Trebalo bi prečistiti pitanje postupanja sa civilnim stanovništvom koje se za vreme operacija zatekne na licu mesta⁹. Ono se uglavnom sastoji iz 4 grupe:
 - a) Hrvata, koji su najčešće katolici
 - b) hrvatskih muslimana
 - c) pravoslavnih Srba
 - d) ustanika koji su se doselili iz prave Srbije.

- 3.) Prema odluci hrvatske vlade, za vreme trajanja operacija bi celokupna komandna vlast i pravosuđe prešli na opunomoćenog komandanta u Srbiji, odn. komandanta koga isti odredi.

General artiljerije Bader je izjavio da je sa preduzetim merama u svemu saglasan i određuje uz pojedine tačke sledeće:

Uz tačku 1):

Zapovednik trupa koje učestvuju u operacijama biće general-major Hofman, komandant 342. pešadijske divizije. Kod ove divizije bi gospodin državni sekretar Vrančić morao da se stacionira. Ostali hrvatski ljudi za vezu bili bi:

po 1 kod svakog puka, to je ukupno	5
po 2 kod svakog nemačkog bataljona, to je ukupno	30
po 2 kod svakog hrvatskog i ustaškog bataljona, to je	
	ukupno 18
	53

Ljudi za vezu predviđeni za nemačke trupe treba da se najkasnije do 13.1.42, prema pešadijskim pukovima, ra-

⁹ i ¹² Vidi dok. br. 3. U vezi sa ovim, opunomoćeni komandant u Srbiji general artiljerije Bader je 21. januara 1942. izdao sledeće naređenje:

»Streljati neprijatelja koji se bori sa oružjem u rukama.

Neprijatelja sa oružjem koji se preda smatrati kao zarobljenika.

Stanovnike u čijim se kućama nađe oružje, a ne učestvuju u borbi, uhvatiti i smatrati kao zarobljenike« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 630).

sporede u 5 grupa. Svaka grupa treba da se sastoji od 7 ljudi za vezu (štab puka i 3 bataljona), i to:

u Koviljači	2 grupe puka
u Tuzli	1 grupa puka
u Sarajevu	1 grupa puka
u Užicu	1 grupa puka

Ostale ljude za vezu, koji su predviđeni za hrvatske jedinice, treba tako rasporediti da najkasnije 13. 1. stignu do svojih nadležnih jedinica.

Plan akcije utvrđuje:

13. 1. priprema
14. 1. dan odmora
15. 1. početak¹⁰

Vreme akcije je ograničeno time što glavni deo pukova koji učestvuju u akcijama treba da bude okupljen u svojim konacima na području oko Šapca najkasnije 7. ili 8. 2. Radi se, dakle, o periodu od oko 3 nedelje. Ljudi za vezu mogu uzeti i svoja kola, ali moraju računati s tim da će delimično ići i pešice. Zato poneti ratno odelo, teške cipele, nazuvke, malo prtljaga i vuneni pokrivač. Svako bi mogao da se pobrine sam i za odgovarajuću rezervu u snabdevanju.

Usled kratkoće vremena koje stoji na raspolaganju, ne bi se moglo misliti na sistematski pretres naseljenih mesta. Zato bi iza trupa čim pre trebalo da sledi hrvatska policija, koja bi izvršila ovaj zadatak. Ekselencija Laksa je uz ovo napomenuo da su već preduzete potrebne mere i da će, osim policije, iza marš-kolona ići i poštansko i telegrafsko osoblje, tako da će odmah sva mesta biti zauzeta i početi uredno upravljanje. General Bader se zahvalio na ovom obaveštenju.¹¹

Uz tačku 2):

Tretiranje civilnog stanovništva je teško pitanje, nemoćuće je da se borbene trupe opterete još i dugotrajnim

¹⁰ Vidi dok. br. 1.

¹¹ U vezi s tim, Bader je 9. januara 1942. izdao sledeće naređenje: »Nemačkim i hrvatskim jedinicama će se priključiti hrvatski upravni organi, policija, žandarmerija, ustaše, poštansko i telegrafsko ljudstvo, koji će najbrže preuzeti upravu nad okupiranim oblastima i izvršiti detaljno ispitivanje stanovništva. Do završetka akcije svi ovi upravni organi biće potčinjeni jedinicama. Upravno-tehnički raspored ovih organa narediće državni sekretar Vrančić, koji je raspoređen kod 342. pd« (AVII, NAV-T-501, r. 250/667—8).

pretresima. Opšte uzevši, morala bi da važe sledeća pravila:¹²

- a) Ko se zatekne sa oružjem u ruci, taj je neprijatelj, svejedno kojoj stranki pripada.
- b) Teže je rešiti pitanje u odnosu na ostalo stanovništvo, koje — prema stečenom iskustvu — pokorno pozdravlja trupe koje dolaze, da bi po njihovom odlasku odmah ponovo prihvatilo oružje. Trupa ne može da se upusti u dugotrajne pretrese, zato će svako ko se u ovom vremenu kreće po okolini takođe biti smatran neprijateljem.
- c) Naselja bi se morala grubo pročešljati uz pomoć predsednika opštine i hrvatskih poverenika. Sumnjivi elementi, pre svega oni koji nisu iz mesta, smatraće se neprijateljem i biće odgovarajuće tome tretirani.
- d) Detaljniji pretres mesnog stanovništva je stvar hrvatske policije koja dolazi posle trupa.

Hrvatska gospoda izražavaju da ovo stanovište odgovara i njihovom.

Uz tačku 3):

Uz ovu tačku je general Bader izjavio da je pitanje potčinjenosti jasno i zadovoljavajuće. Time je nemačkim vlastima za vreme trajanja akcije sve potčinjeno, hrvatska vojska i ustaše direktno preko komandanata trupa, policija koja dolazi iza trupa i upravna služba preko državnog sekretara Vrančića i general-majora Hofmana.

U nastavku razgovora o trima gore navedenim tačkama dogovorene su još sledeće pojedinosti:

4.) *Operacija na planini Ozren*¹³

Pre početka stvarne operacije, 750. puk sa 3 bataljona i odgovarajućim hrvatskim jedinicama izvršice kratko čišćenje glavnog područja na planini Ozrenu na taj način što će trupe u toku 1—2-dnevnih marševa iz svojih smeštaja pročešljati sva naselja u pravcu Ozrena. U tome je poželjna i pomoć hrvatskih trupa. Temeljno pročešljavanje nije moguće s obzirom na kratko vreme koje stoji na raspolaganju. Ali je poželjno da hrvatske trupe za obezbeđenje, koje ostaju na ovom području, za vreme glavne operacije, koja sledi, napadnu Ozren-planinu po mogućstvu sa svih strana da bi na taj način vezale neprijateljske snage koje se eventualno ovde još nalaze. Ek-selencija Laksa je obećao da će učiniti sve što može.

¹² i ¹⁷ Vidi dok. br. 1, 3, 5, 9, 10, 12, 17 i 20.

Uostalom kod hrvatske vojske je preovladavao utisak da se veliki deo ustanika s planine Ozrena već koncentrisao prema području oko Olova.

5.) *Smeštaj i ishrana*

General fon Glez-Horstenau je napomenuo da prema mišljenju hrvatske vlade ne treba plaćati smeštaj za vreme operacija. Nasuprot tome, rekvirirane namirnice i stoku treba plaćati: ili u kunama, ili izdati jednostavne bonove sa okruglim pečatom jedinice (broj vojne pošte) i čitljivim potpisom komandira jedinice koja je izvršila rekviriranje.

6.) Prema ratnom zakonu, oružje koje se nađe, plen je pobednika, i nemačke trupe treba da ga skupljaju i otpreme.

Na kraju pregovora general Bader je ukazao na važnost iznenađenja neprijatelja i sve učesnike opomenuo na bezuslovno ćutanje.

Potom su, u opštim crtama, dodirnuta još neka upravno-tehnička pitanja između Srbije i Hrvatske. Pojednostosti ovog sastanka biće dogovorene na posebnom sastanku državnog savetnika Turnera sa prisutnom civilnom gospodom iz Hrvatske.

B. Vojni deo

Prisutni:	General B a d e r General fon Glez-Horstenau Generalštabni pukovnik K e v i š Potpukovnik baron fon Funk Major P a r c e r
sa hrvatske strane:	Ekselencija L a k s a Potpukovnik Š l a h e r Generalštabni major B e s t o l

Uz pomoć karte, general Bader je gospodi objasnio predviđene operacije pet angažovanih ojačanih pukovskih grupa i uz to napomenuo da se ovde radi o planinskom ratu, za koji nemačke trupe ovde stacionirane, u stvari, nisu opremljene. Zato je on naredio da se ostavi sve ono što nije neophodno potrebno i da se ponese samo najpotrebnija municija, hrana i pokrivači. Svakoj četi iz tih pet pukova je, iz sopstvenih sredstava, određeno deset tovarnih životinja, koje treba da se upotrebe za prenos najpotrebnijeg kao i za dotur. Treba povesti samo minimalnu artiljeriju, i to nikako cele baterije, već samo topovski vod.

Opšti cilj bi bio stvaranje obruča oko područja između Bukove Glave i Sokolca. Oba južna dela nemačkih bataljona 738. puka, pojačana sa dva hrvatska bataljona i dve hrvatske brdske baterije, držaće se na raspolaganju kao rezerva na području neposredno zapadno od Rogatice i dejstvovaće prema potrebi. Obruč zatim treba, opšte uzevši, da se zatvori na području Bukova Glava — Sokolac.

Vreme trajanja ove operacije zavisi, s jedne strane, od neprijatelja i, s druge strane, od vremena. Ova operacija se skućava time što će se 342. pd otpremiti dalje, i morala bi se 10. 2. 42. ponovo okupiti na svojoj utovarnoj stanici oko Broda — Mitrovice.

Zaštitu železničke pruge Brod — Sarajevo morale bi da preuzmu hrvatske trupe, što ekselencija Laksa smatra kao sasvim obezbeđeno.

Komandu nad celom operacijom ima general Hofman, komandant 342. pd, koji svoje početno komandno mesto u borbi zauzima u Koviljači. Njemu su potčinjeni general Fortner¹⁴ (komandant 718. pd) i hrvatske trupe koje učestvuju.¹⁵ General Fortner će svoje komandno mesto prebaciti u Sarajevo.

Od vazduhoplovnih snaga stajale bi na raspolaganju 2 hrvatske vazduhoplovne jedinice u Sarajevu, koje bi uglavnom mogle da preuzmu izviđanje, a delimično i borbu.

Postavljen je i zahtev za učestvovanje italijanskih bombardera sa aerodroma u Zemunu, ali ovo još nije sigurno, pošto Italijani neće da se utvrde u Zemunu, što bi opet bilo neophodno potrebno.

Zatvaranje obruča južno od železničke pruge Sarajevo — Višegrad — Pljevlja trebalo bi da preuzmu Italijani. Na žalost, pri ovom blokiranju ostaje otvorena jedna linija oko Goražda — Foče, pošto italijanska brdska divizija »Ravena«, koja je određena za ovo područje, stiže suviše kasno.¹⁶ Južne kolone moraju da obrate pažnju na ovu činjenicu.

Posle ovoga još će se razraditi detalji ofanzive na planinu Ozren.¹⁷

General Bader ponovo ističe potrebu da se upravo ovaj planinski masiv po mogućstvu napadne 15. 1, kako bi se sprečili partizani da dejstvuju s leđa 750. puku.

¹⁴ Johan (Johann Fortner), general-major, komandant 718. pd od 3. maja 1941. do 14. marta 1943 (Wolf Keilig, n.d., str. 87).

¹⁵ O tome vidi dok. br. 3.

¹⁶ Vidi dok. br. 17.

Ekselencija Laksa će se povodom ovog pitanja staviti u vezu sa hrvatskom Komandom 2. korpusa u Brodu.¹⁸

Ekselencija Laksa moli da se po završetku akcije dva nemačka bataljona ostave u Srebrenici i Rogatici, kako bi se dokumentovalo zauzimanje ovog područja od strane nemačkih trupa i zaštitio najvažniji privredni prostor oko Sarajeva.

General Bader izjavljuje da je ovo nemoguće, jer se 342. pešadijska divizija povlači, a 718. pd bi ponovo morala da ispunjava svoje prave zadatke u centralnoj Bosni.

General fon Glez-Horstenau stavio je na dnevni red i situaciju na ostalom delu hrvatskog područja. On od svojih malobrojnih trupa treba da stavi na raspolaganje dva do tri landesšicen-bataljona. Ostaje mu tako isuviše malo trupa da bi izvršio svoje zadatke, koji se sastoje u sledećem:

- a) zaštita železničke pruge Zagreb — Beograd
- b) stražarsko odeljenje u Zagrebu (potrebno iz političkih razloga)
- c) zaštita rudnika gvožđa u Prijedoru
- d) zaštita privrednog rejona oko Sarajeva, koji otprilike dopire od železničke pruge Brod — Sarajevo do Drine.

General Bader je na to odgovorio da na Istoku nemačka armija stoji u odlučujućoj borbi i da zato treba računati sa eventualnim daljnjim odvajanjem trupa. Hrvatske oružane snage mora da se tako postave da mogu same da izvrše zaštitu svoje državne teritorije. Ovome je suprotstavljeno da se hrvatska armija, jedva formirana, već šest meseci nalazi u borbama i bio bi joj neophodan odmor i ponovno organizovanje. Povlačenje 718. pd, koja celokupnom kosturu hrvatskih oružanih snaga daje pravi oslonac, opasno je. General fon Glez-Horstenau ovo odobrava i ukazuje na činjenicu da bi dalje povlačenje nemačkih trupa moglo dati impulsa za nastavak ustanka, koji bi mogao da se proširi i na južni italijanski deo, što bi u svom celokupnom dejstvu moglo da dovede do neprijatne situacije po Nemački Rajh.

Hrvati su dali sve od sebe. No pre leta ne bi se mogli smatrati ravnopravnim. I ambasador Kaše podržava ovaj stav.

Pukovnik Keviš tim više ukazuje na potrebu da se hrvatske oružane snage brzo organizuju.

Ekselencija Laksa napominje da mu nedostaje samo 1.000 oficira. Oni postojeći jedva da su obučeni, osim toga

¹⁸ Reč je o 2. domobranskom zboru, sastava: 3. i 4. pješačka divizija.

im nedostaje samopouzdanje, podoficiri su ispod svake kritike, vojnici su poslušni, ali su ipak samo mobilisani regruti.

Nasuprot tome, pukovnik Keviš ukazuje na važnost neprekidnog vaspitanja i obučavanja. On je novostvorene divizije, uprkos tome što već 6 meseci stoje u borbama, primorao na neprekidno obučavanje, često i mimo volje trupa. Slično bi morali da urade i Hrvati. Tamo gde trupe zajedno žive sigurno će se naći i nemačkih oficira koji će im drugariski pružiti savet.

U nastavku, ekselencija Laksa je još jednom ukazao na to koliko je važno upravo sada da dve landesšicenčete ostanu na području Prijedor — Banja Luka. U aprilu bi sve bilo rešeno. Sada bi se jedva moglo bez ovih dveju četa. General fon Glez-Horstenau hoće privremeno, do opoziva, da ih stavi na raspolaganje. Zatim se ukazuje na važnost obuke komandanata (oficira). I ovde ekselencija Laksa napominje da se nada da će do kraja aprila/maja ovo savladati, ali vreme dotle mora da se prebrodi i da mu se pomogne.

Poslanik Kaše je na dnevni red postavio pitanje folksdojčera. Opšte je zaključeno da se hrvatski folksdojčeri mogu uvrstiti u redove 718. pd, ali ne više od oko 300 ljudi godišnje, koje bi potom trebalo zameniti novom obukom regruta. Ovi folksdojčeri su hrvatski državljani, biće zakleti fireru i poglavniku, morali bi prvu godinu dana da služe u nemačkom Vermahtu, a drugu godinu u hrvatskoj armiji. Kada 718. pd napusti hrvatsko-srpsko područje, ovi bi morali da se oslobode i došli bi u hrvatske oružane snage. Drugi postupak nije moguć, pošto postoji opasnost da se ovi ljudi više ne vrate u Hrvatsku. A opadanje narodnosne grupe folksdojčera u Hrvatskoj nije u smislu velikonemačke politike.

Dostavljeno:¹⁹

Opunomoćenom komandantu u Srbiji	1 kom.
Nemačkom generalu u Zagrebu	1 kom.
Komandi kopnene vojske Hrvatske	1 kom.
K.T.B. ²⁰	1 kom.

¹⁹ Navedeni tekst je dopisan rukom.

²⁰ Kriegstagebuch (ratni dnevnik)

BR. 5

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 10. JANUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U SRBIJI I NDH, PRIPREMI OPERACIJE PROTIV PARTIZANA U ISTOČNOJ BOSNI I OBOSTRANIM GUBICIMA¹

12-R, WB-859a, K. T. B.²
Prilog 25³

Opunomoćeni komandant u Srbiji Beograd, 10. januar 1942.
Odelj. Ia, br. 244/42, pov. Poverljivo

Predmet: Desetodnevni izveštaj
2 *priloga* samo k-tu oružanih snaga na Jugoistoku

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. *Opšta situacija i situacija kod neprijatelja*

Ulaskom bugarskih jedinica autoritet Nedićeve vlade je jako okrnjen.⁴ Dosada pak nema znakova da će se ona povući. Stanovništvo je jako potišteno. Dosada nije došlo do otvorenih neprijateljstava protiv okupacionih snaga.

Inače je situacija kod neprijatelja, uglavnom u Srbiji, kao i u pograničnom hrvatskom rejonu, nepromenjena. Verovatno da godišnje doba sprečava veće neprijateljske pokrete. Izvršeno je 57 sabotaža, nešto više nego u vreme poslednjeg podnošenja izveštaja.

Težište sabotažne delatnosti nalazi se, kao i ranije, u rejonu istočno od Niša. U porastu su napadi na glavne železničke pruge u Hrvatskoj. Do sukoba između komunističkih bandi i mađarske vojske prvi put je došlo kod Novog Sada i Sente.⁵ Za situaciju kod neprijatelja i sabotažnu delatnost uporediti priložene karte.⁶

II. *Sopstvene jedinice*

Borbena delatnost je bila neznatna usled izdatih naređenja za pokret jedinica i usled vremenskih prilika.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 719—21.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ O tome vidi dok. br. 6 i 8.

⁵ Vidi dok. br. 2.

⁶ Redakcija ne raspolaže tim kartama.

113. pd je pripravna za upotrebu, osim motornih vozila. Ona je opremljena planskom i dopunskom zimskom odećom i formacija joj je popunjena konjima i vozilima. Transportovanje je otpočelo 7. 1.

342. pd je završila pripreme za operaciju u jugoistočnoj Hrvatskoj i isturila jedinice na polazni položaj.⁷ Pripreme 718. pd su u toku.

Ostale divizije Više komande LXV otpočele su pokrete u cilju smenjivanja 113. i 342. divizije.

Osim bugarskih jedinica koje su već angažovane za osiguranje pruge, dosada su stigli po jedan bataljon u Jagodinu [sada: Svetozarevo], Čupriju, Leskovac i Knjaževac. Ulazak jedinica je dosada protekao bez smetnji.

III. *Sopstveni gubici i gubici neprijatelja* (26. 12. 41 — 5. 1. 42)

Gubici neprijatelja:

504 mrtva, od toga 252 ubijena kao mera odmazde.

50 zarobljenih.

U Beogradu je uhapšeno 160 ljudi.

Osim toga, uhapšeno je 486 od 926 popisanih aktivnih srpskih oficira. Ostali se nisu mogli pronaći. Zbog bolesti je otpušteno 79, a 406 je transportovano u Rajh.

Sopstveni gubici:

Ranjen 1 nemački oficir.

1 vojnik iz ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata u Beogradu ubijen je na otvorenom putu. 6 ubica je obešeno, odnosno streljano.

IV. *Brojno stanje u logorima*

U devet logora su se 5. 1. 42. nalazila ukupno 7.582 zarobljenika.

V. *Uprava, privreda i saobraćaj*

Srpska civilna uprava je, shodno novoj podeli nemačke vojne uprave, teritorijalno reorganizovana.

Situacija u Beogradu u pogledu ishrane poboljšala se lako time što stanovništvo samo počinje da se opskrbljuje sa sela. Pošto ovaj postupak ugrožava pravednu raspodelu i snabdevanje jedinica, protiv toga se preduzimaju mere. Banat

⁷ Vidi dok. br. 1, 3 i 4.

mora kao i ranije da isporučuje jedinicama, čime se u odgovarajućoj meri smanjuje izvoz u Rajh.

Snabdevanje ugljem za neophodnu potrebu industrijskih pogona osigurano je za neko vreme. Snabdevanje srpske železnice ugroženo je izostajanjem vojnih vozova iz Rajha za prevoženje uglja.

Snabdevanje stanovništva tekstilnom i kožnom robom svodi se na najmanju meru. Sada se poslednje zalihe sirovina crpu za vojne svrhe.

Brodski saobraćaj na Savi i Dunavu je obustavljen zbog kretanja leda. Most na Savi u Beogradu je dva dana morao biti isključen iz saobraćaja.

Saobraćaj na putevima je katkad, na nekim mestima, bio jako ometan snežnom vejavicom i klizavicom.

Dostavljeno:

Prema konceptu

Bader

general artiljerije

**NAREĐENJE OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI
OD 16. JANUARA 1942. KOMANDI 1. KRALJEVSKOG BU-
GARSKOG OKUPACIONOG KORPUSA U NIŠU O GRANI-
CAMA ZAPOSEDNUTOG PODRUČJA, ORGANIZACIJI KO-
MANDOVANJA, ZADACIMA I ODNOSU S NEMAČKIM I
NEDIČEVIM VOJNIM I UPRAVNIM ORGANIMA NA TE-
RITORIJI SRBIJE¹**

K.T.B.
Prilog 21

O.U., 16. 1. 42.

Opunomoćeni komandant u Srbiji
i komandant Srbije

Odelj. Ia, Br. 367/42. pov.

Poverljivo

4 priloga (bez 1 priloga)

**KOMANDI KRALJEVSKOG BUGARSKOG
OKUPACIONOG KORPUSA**

Niš

I) *Bugarske trupe, zaposednuto područje i organizacija
komandovanja*

- a) Na osnovu utvrđenog sporazuma između Kraljevskog bu-
garskog ministarstva rata i komandanta oružanih snaga
na Jugoistoku,² bugarske trupe u jačini od tri divizije
(bugarski Okupacioni korpus) preuzimaju vojno obezbe-
đenje na području koje se graniči:

Prilog 1¹ (karta 1:200.000)

na istoku: nemačko-bugarska demarkaciona linija;
na severu: reka Timok kod Vražogrnca (isključno) —
257 Rujište — 454 — 445 — 376 — 542 Ruđina — 526 —
909 Kotel — Kot — 878 — 910 — 822 — 1040 Lučjak —
998 Labred — potok Resava do Svilajncu (isključno);

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247,
s. 727—32.

² Vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 290 i 291. Ovaj sporazum iz-
među nemačkog komandanta oružanih snaga na Jugoistoku generala
inžinjerije Valtera Kuncea i bugarskog Ministarstva rata — da bugar-
ski 1. okupacioni korpus posedne jugoistočni deo Srbije — postignut je
27. decembra 1941. u Sofiji (Oslobodilački rat, knj. I, str. 171).

³, ⁷, ⁹ i ¹⁰ Redakcija ne raspolaže prilozima.

na zapadu: Morava do Lepenice — železnička pruga (uključno) — Resnik (uključno) — Desimirovac (uključno) — 320 severno od Divostina — uzvišenje 486 — Rujevica (6,5 km severno od Majdana) — lanac visova neposredno istočno od ceste i pruge Kragujevac — Kraljevo (isključno visovi) — do Morave kod železničke krivine Čukojevca — planinski greben 1237 — Ljukten (19 km južno od Čukojevca) — 1100 Lisac — 1399 Nerade — 1599 Palež 1456 Ogledna — 1139 — 1341 — 1626 — 1624 — 1789 Oštro Koplje — Kačandol — cesta za Prištinu (uključno); na jugu: granice nemačkog interesnog područja prema Italiji.

- b) Ovo područje ostaje kao područje nemačke vlasti. Navedene linije služe isključivo radi utvrđivanja područja obezbeđenja bugarskih trupa s jedne strane i nemačkih trupa s druge strane.⁴
- c) Bugarski okupacioni korpus nastupa od 30. 12. 41. u dodeljeno područje i po planu smenjuje nemačke trupe.⁵
- d) Okupacioni korpus je potčinjen opunomoćenom komandantu u Srbiji.⁶

II) *Zadaci bugarskog Okupacionog korpusa*

- a) Okupacioni korpus preuzima na dodeljenom području osiguranje železničkih pruga i važne prometne ceste. Najpreča je zaštita železničkih pruga Beograd — Niš — Sofija i Niš — Skoplje. Pod kontrolom nemačkih inženjera planski se nastavlja izgradnja osmatračnica duž pruge Beograd — Skoplje. Nakon dovršenja, osmatračnice će biti predate Okupacionom korpusu. Od tada njihovo održavanje spada u njegovu dužnost.

Železnički pogoni i održavanje železničkih postrojenja ostaje u rukama srpske železničke uprave. Mešanje u tekuće železničke pogone kao i ometanje održavanja železničkih postrojenja zabranjeno je nemačkim i bugarskim trupama.

Korištenje zgrada koje pripadaju železnici kao i korištenje njene telefonske mreže dopušteno je samo u slučaju opasnosti.

Sve želje Okupacionog korpusa, koje se odnose na železnički pogon i na pitanje transporta obrađivače nemačka Transportkomandantura u Beogradu.

- b) Obezbeđenje važnih industrijskih postrojenja i pozadinskih objekata je zadatak mesne srpske zaštite privrednih

^{4, 6} i ⁸ Vidi dok. br. 7.

⁵ Opširnije o tome vidi knj. 1, dok. br. 292.

objekata. Ukoliko njihove snage nisu dovoljne, tada će Okupacioni korpus zamoliti nemačke organe uprave za odgovarajuće pojačanje.

- c) Održavanje javnog reda zadržava kao i do sada srpska uprava i njeni izvršni organi. Ukoliko njihove snage nisu dovoljne, nadležne nemačke komandanture će zatražiti pomoć od mesnih bugarskih trupnih komandi. Tako uvedene mere vrše se u najužem sporazumevanju sa nemačkim komandanturama. Uhapšena lica i oduzeto oružje privode se nadležnoj nemačkoj komandanturi.
- d) Situacija može dovesti do neophodnosti aktivne borbe protiv ustanika od strane Okupacionog korpusa. Pri tome je ipak potrebno blagovremeno upoznati opunomoćenog komandanta u Srbiji o planiranim operacijama većeg obima (od jačine bataljona pa naviše). Nemačkim mesnim službenim organima dato je uputstvo da trupama koje angažuje Okupacioni korpus stave na raspolaganje postojeće podatke o zemljištu i o neprijatelju.

III) *Odnos bugarskog Okupacionog korpusa prema nemačkim vojnim vlastima i prema srpskim civilnim vlastima — Sudska vlast*

Politička vlast na srpskom području koje je zaposeo Okupacioni korpus ostaje isključivo u rukama nemačkih vojnih vlasti i to u rukama komandantura: Feldkomandanture 809 u Nišu sa Krajskomandanturom 838 u Kosovskoj Mitrovici, Krajskomandanturom 867 u Leskovcu i Krajskomandanturom 857 u Zaječaru, kao i Feldkomandanture 610 u Vrnjačkoj Banji sa Krojskomandanturom 833 u Kruševcu, 834 u Jagodini i Krajskomandanturom 832 u Kragujevcu. Komandanture takođe vode nadzor nad srpskom civilnom vlašću.

Nemačkim komandanturama je naređeno da u svakom pogledu pružaju podršku trupama Okupacionog korpusa. Radi toga se traži da se bugarske trupe, u svim upravnim slučajevima, obraćaju nadležnim nemačkim komandanturama.

Prilog 2⁷

Raspravljanja sa srpskim službenim organima bez učešća nadležnih nemačkih komandantura moraju se u interesu jedne organizovane upravne delatnosti izbegavati.

Razni proglašeni civilnom stanovništvu mogu se vršiti samo preko nemačkih vojnih vlasti. Mere odmazde (hapšenje talaca, streljanje i kontribucija) na teritoriji koju je zaposeo Okupacioni korpus vezane su kao i do sada za prethodno odobrenje opunomoćenog komandanta.

Suđenja po propisima ratnog suda za krivična dela Srba koja su počinili protiv pripadnika i svojine bugarskog Okupacionog korpusa pripadaju nadležnim nemačkim sudovima u feldkomandanturama.⁸

IV) *Snabdevanje*

Prilog 3⁹

Okupacioni korpus se u osnovi snabdeva svojim sopstvenim sredstvima i iz sopstvenih rezervi. Pozadinsko odeljenje opunomoćenog komandanta će u svim slučajevima snabdevanja savetovati i pružati podršku Okupacionom korpusu. O pojedinostima uporedi posebno naređenje za snabdevanje.

V) *Veza*

Prilog 4¹⁰

Uporedi priloženu specijalnu zapovest načelnika veza.

VI) *Oficiri za vezu*

Radi stalnog ličnog održavanja kontakta sa štabom opunomoćenog komandanta umoljava se Okupacioni korpus da u Beograd uputi jednog stručnjaka za pitanja transporta, jednog oficira za vezu kao i jednog intendantskog službenika.

Opunomoćeni komandant upućuje kap. Frezea [Frehse]¹¹ u Niš kao oficira za vezu u Štabu bugarskog Okupacionog korpusa.

VII) *Izveštavanje*

Okupacioni korpus će svakodnevno do 11 sati javljati telegrafskim ili radio-putem sledeće:

1) *Situacija kod neprijatelja*

- a) U celini (npr. pojava, pokreti, opšti zaključci o bandama, nova ustanička područja),
- b) Važne pojedinosti (prepadi na bugarske trupe, demonstracije, dela sabotaze itd. kao i štete i gubici naneseni u tim slučajevima).

2) *Borbena aktivnost sopstvenih trupa*

- a) Veći poduhvati, jačine bataljona na više.

¹¹ On je u Operativnom štabu opunomoćenog komandanta u Srbiji do tada bio na dužnosti u Intendantskom odeljenju s funkcijom intendantskog savetnika i titulom doktora (AVII, NAV-T-315, r. 2242, s. 796—7).

- b) Pojedinačni poduhvati manjih sastava (pri tome navesti sopstvene i neprijateljske gubitke, kao i zaplenjeni materijal).
- 3) *Izmene u smeštaju*
(od jačine čete pa napred)
- 4) *Sopstvene namere*

Dostavljeno:¹²

...

Bader
general artiljerije

BR. 7

SMERNICE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 17. JANUARA 1942. O ODNOSU BUGARSKIH OKUPACIONIH TRUPA PREMA USTANOVAMA VERMAHTA U OKUPIRANOJ SRBIJI¹

Poverljivo!

Smernice²

o odnosu bugarskih posadnih trupa u Srbiji prema ustanovama Vermahta³

- 1.) Komandant bugarskih posadnih trupa u Nišu⁴ potčinjen je u taktičkom pogledu nemačkom opunomoćenom komandantu u Srbiji u Beogradu. Nemački opunomoćeni komandant može upotrebiti bugarske trupe i za druge taktičke zadatke sem onih navedenih pod tačkom 2 ili ih privući za upotrebu izvan određenih posednutih oblasti, samo po odobrenju ko-

¹² Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovo naređenje (umnoženo u 53 primerka) dostavljeno.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 884, s. 5633891—3.

² Vidi dok. br. 29. Ove smernice nisu datirane i potpisane, već su prpratnim aktom komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, br. 2/42. pov. od 17. januara 1942, dostavljene opunomoćenom komandantu u Srbiji (AVII, NAV-T-77, r. 884, s. 5633890).

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 6 i knj. 1 ovog toma: dok. br. 289, 290, 291, 292; Boro Mitrovski, dr Venceslav Glišić, Tomo Ristovski: Bugarska vojska u Jugoslaviji 1941—1945, Međunarodna politika, Beograd, 1971, str. 35—62.

⁴ Asen Nikolov

mandanta oružanih snaga na Jugoistoku, koji će prethodno pribaviti saglasnost Kraljevskog bugarskog ministarstva rata. Svi ostali bugarski komandanti u označenoj oblasti potčinjeni su bugarskom glavnom komandantu u Nišu i isključivo od njega primaju naređenja.

- 2.) Zadatak bugarskih posadnih trupa je održavanje javnog mira i bezbednosti u pomenutim oblastima, naročito obezbeđenje železnica.
- 3.) Za prestupe stanovništva protiv bugarske armije nadležni su bugarski ratni sudovi, a za represalije protiv stanovništva u takvim slučajevima nadležni su bugarski trupni komandanti. Prestupi ovakve vrste se kažnjavaju na isti način i istim merama represalija kao što je to do sada bio slučaj kod prestupa protiv Vermahta.
- 4.) Za prestupe stanovništva koji su upereni protiv Vermahta nadležni su nemački ratni sudovi. Takođe i za mere represalija protiv stanovništva u takvim slučajevima nadležne su ustanove nemačke vojne uprave po dosadanjem. Bugarski trupni komandanti potpomazu nemačke ustanove u sprovođenju takvih mera.
- 5.) Prestupi stanovništva koji nisu direktno upereni ni protiv bugarske armije, ni protiv Vermahta, već deluju ili mogu delovati na obe sile, npr. sabotaže i rušenje srpskih saobraćajnih postrojenja, kažnjavaju se od strane bugarskih trupnih komandanata ako se oni dese u toku borbenih operacija. U ostalim slučajevima nadležni su nemački ratni sudovi i ustanove nemačke vojne uprave. U spornim slučajevima odluke donosi opunomoćeni general ili organ koga on ovlasti.
- 6.) Prestupe i sva ostala kažnjiva dela pripadnika bugarske armije ili bugarskih civilnih lica na okupiranoj oblasti raspravljaju bugarski ratni sudovi; prestupe i kažnjiva dela pripadnika Vermahta ili nemačkih civilnih lica raspravljaju nemački ratni sudovi.
- 7.) Od strane srpskih sudova kažnjavaju se sva ostala kažnjiva dela, ukoliko ne podležu, zbog povrede nemačkih interesa, pod nemački ratni sud ili, zbog povrede bugarskih interesa, pod bugarski ratni sud.
- 8.) Dosadanje izdate naredbe od strane nemačkih ustanova ostaju i dalje na snazi. Nadležne nemačke ustanove mogu i dalje izdavati naredbe čim se radi o propisima za održavanje javnog mira i bezbednosti. Ako i bugarski

trupni komandanti žele da izdaju naredbe ovakve vrste, onda treba da se obrate na nadležne nemačke ustanove. U slučajevima koji ne trpe odlaganje, mogu bugarski trupni komandanti i sami da izdaju svoje naredbe. Prepis naredbe dužni su da dostave nadležnoj nemačkoj ustanovi. Nadležne nemačke ustanove izdaju u bugarskoj okupacionoj oblasti naredbe za održavanje javne bezbednosti u sporazumu sa bugarskim trupnim komandantima. Za uputstva koja se izdaju srpskim upravnim ustanovama, s čijim sadržajem treba da su upoznati i bugarski komandanti, primenjuje se u osnovi niže navedeni postupak. Izdavanje nekog neposrednog uputstva sa bugarske strane srpskim upravnim ustanovama samo je u tom slučaju dozvoljeno ako nadležno nemačko mesto nije dostižno, a okolnosti ne trpe nikakvo odlaganje. U tom slučaju treba prepis izdatog uputstva dostaviti nadležnoj nemačkoj ustanovi.

Nemački opunomoćeni komandant u Srbiji može zatražiti ukidanje naređenja koja su izdata sa bugarske strane, ako su nemački interesi ugroženi ili su pak povređeni.

- 9.) Nadležne nemačke ustanove objasniće stanovništvu da su bugarske trupe posele oblast samo u cilju održavanja javnog mira i bezbednosti i da stanovništvo ima da sačuva mir.
- 10.) Napred navedeni postupci regulisanja, ukoliko ne postoji neki izuzetak, ostaju u nadležnosti ustanova nemačke vojne uprave. Ovo mesto treba posebno da nadzire i dalje celu srpsku upravu sa svim njenim pomoćnim organima, uključujući tu i srpsku policiju. Zahtevi bugarskih trupnih komandanata za angažovanje srpske policije treba da se upućuju preko nemačkih ustanova, ako ne postoji opasnost od odugovlačenja. Nemačka ustanova treba u principu da odgovori ovim zahtevima.
- 11.) Nadležne nemačke ustanove su obavezne da u dosadašnjem obimu i dalje imaju uvid nad srpskom privredom, kao i u njeno uključivanje za ratne potrebe. Snabdevanje bugarskih trupa, ukoliko se ne vrši iz Bugarske, reguliše nemački opunomoćeni komandant u Srbiji neposredno sa glavnim komandantom bugarskih jedinica.
- 12.) Bugarske i srpske carinske vlasti ostaju na svojim dosadašnjim mestima. Pripadnici bugarske armije i bugarski vojni transporti ne podležu carinskoj kontroli pri dolasku iz Bugarske na okupiranu oblast i obratno.

Vojni kurs iznosi za sada u početku jedan lev = 0,66 dinara = 3,25 nemačkih pfeniga. Za određivanje nekog drugog kursa mora se tražiti saglasnost od nadležnog mesta.

- 13.) Pitanje posadnih troškova ostaje da se reši posebnim postupkom.
- 14.) Železnički saobraćaj ostaje i dalje isključivo pod nemačkom upravom i nadzorom, mešanje s neke druge strane treba da izostane. Korišćenje javnih sredstava saobraćaja u Srbiji od strane bugarskih trupa podleže istim odredbama kao i za Vermaht.
- 15.) Nemački opunomoćeni komandant određuje koje se nadležne ustanove nemačke vojne uprave podrazumevaju u smislu ovih odredaba.

**PREDLOG OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD
19. JANUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA
JUGOISTOKU DA SE ODGOVORNOST ZA ODRŽAVANJE SI-
GURNOSTI I REDA PRENESE NA NEDIĆA I SPREČI DA-
LJE PROŠIRENJE BUGARSKOG POSADNOG PODRUČJA U
SRBIJI¹**

WB 2617²

Opunomoćeni komandant u Srbiji Beograd, 19. I 1942.
Ia, br. 65/42, str. pov.

Sadržaj: Telegram komandantu oružanih snaga na Jugoisto-
ku Ia, br. 188/42, str. pov. od 16. I 42.

— N: 65/42 — *Koncept*
Kog[ard]³

ZASTUPNIKU KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JU-
GOISTOKU GOSPODINU GENERALU INŽINJERIJE KUN-
CEU

Solun

U vezi s pitanjem komandanta oružanih snaga na Ju-
goistoku iznosim svoje mišljenje kao što sledi:

Iz toga da je u Srbiji postavljena Nedićeva vlada⁴, ko-
ja je nedavno potvrđena od vlade Rajha, zaključujem da
komandant Srbije koji je odgovoran za političke i vojničke
mere mora pre svega pokušati da s tom vladom uspostavi u
zemlji normalan tok života, tj. mir i red. Jer samo tada može
Rajh sa sigurnošću izvući koristi iz zemlje i održati vezu
s jugom.

Ja stojim na stanovištu, koje odgovara mojem mišlje-
nju u vezi s pismom ministra predsednika Nedića od 31.
XII 1941⁵, da *vladu Nedića treba održati po svaku cenu. Ona*

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r.
257, s. 1111—3.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Vidi dok. br. 5 i 6.

⁵ Milan Nedić, predsednik kolaboracionističke vlade u Srbiji, u
tom pismu je pretio ostavkom ukoliko se proširi bugarsko poseda-
nje Srbije. Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, međutim, saop-
štilo je Nediću da ne podnosi ostavku, već da i dalje ostane na vlasti
i sarađuje s Vermahtom (AVII, Bon-2, s. 877—9).

se mora u najširim razmerama učiniti odgovornom za mir i poredak u zemlji. Ja imam utisak da se ministar predsednik Nedić iskreno trudi da radi pozitivno.

Ako se takav zahtev postavi vladi, mora joj se dati i mogućnost da upravlja i vlada. Ako se vlada bude stalno opterećivala, onda je od nje nemoguće očekivati pozitivan rad.

Prvi ulazak bugarske vojske još je izdržala⁶, i uprkos tome jakom opterećenju na našoj je strani.

Proširenje bugarskog posadnog područja na polovinu Srbije vlada neće podneti. Teško će tada uspeti sve preduzete mere, koje su u toku, da bi se učvrstila srpska uprava zajedno sa vojnom upravom, formirala državna policija i carinske službe. Upozoravam izričito na novčane teškoće i poteškoće snabdevanja usled daljeg ulaska bugarskih snaga. Prema dosadašnjim iskustvima, ovo bi imalo za posledicu haos u Srbiji.

Ja izričito odvracam od namera da se proširi bugarsko područje. Hapšenje vlade posle ostavke neće ništa pomoći, već samo povećati ogorčenje i nemire.

Ja predlažem sledeće:

Pošto SS-divizija verovatno neće stići u predviđenom roku, mora se i dalje računati sa slabim nemačkim okupacionim snagama. Odgovornost za održavanje sigurnosti i reda treba u prvom redu preneti na srpsku vladu, s pretnjom *da će Bugari proširiti posadno područje ako ne nastupi mir u zemlji*. Srbi treba u prvom redu da krvare i ginu za svoju zemlju. Mi treba da sačuvamo svakog čoveka.

Vladi stoje na raspolaganju dobrovoljački odredi⁷ (pomoćna žandarmerija) i vladi verni četnički odredi.⁸ Pošto su iz Hrvatske upućena 2 landesšicen-bataljona, to će od nemačkih snaga biti slobodan 721. pp⁹, sada angažovan na železničkoj pruzi Beograd — Niš, za upotrebu u rejonima 113. i 717. divizije (npr. sa po 1 bataljonom u Užicu, Kraljevu, [Kosovskoj] Mitrovici).

⁶ O tome vidi dok. br. 6 i 7 i knj. 1 ovog toma: dok. br. 291 i 292.

⁷ O vrstama ovih kvislinških formacija, brojnom stanju i naoružanju vidi dok. br. 9, 25 i 31.

⁸ Misli se na četnike Koste Pećanca. Vidi dok. br. 43 i knj. 1 ovog toma: dok. br. 145.

⁹ Ovaj puk pripadao je 714. pd.

Ja molim da se u smislu prednjega na mene prenese odgovornost, i odobri da pre svega sami Srbi budu privučeni u najvećem obimu za smirenje zemlje, i da se o ulasku Bugara razmisli samo u slučaju da zataje vlada i njene snage.

Bader
general artiljerije

BR. 9

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. JANUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O OPERACIJI PROTIV PARTIZANSKIH I ČETNIČKIH SNAGA U ISTOČNOJ BOSNI I OBOSTRANIM GUBICIMA I O BROJNOM STANJU I NAORUŽANJU NEDIĆEVIH ORUŽANIH FORMACIJA U SRBIJI¹

K.T.B. Ia, 45/42. pov.

Prilog 39²

WB-859 b³

Opunomoćeni komandant u Srbiji Beograd, 20.1. 42.
Ia, br. 494/42 Poverljivo

Predmet: 10-todnevni izveštaj

2 priloga⁴ (samo komandantu oružanih snaga na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. Opšta situacija i situacija kod neprijatelja

Uglavnom nepromenjeno. Ulazak Bugara i dalje se odvija bez trvenja. Držanje jedinica srpske pomoćne policije i četnika Koste Pećanca prema Bugarima do sada lojalno.

Na području Srbije jače bande nalaze se još samo na srpsko-crnogorskom graničnom području južno od Užica, u rejonu jugozapadno od Valjeva, i u rejonu jugozapadno od Niša.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 756—8.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim priložima.

Prvu spomenutu bandu drži u šahu jedan jači srpski dobrovoljački odred, protiv druge dve bande srpska pomoćna policija priprema operacije.

Na hrvatskom graničnom području dosadašnja saznanja o neprijatelju potvrđena su posredstvom operacija koje se sada tamo izvode. Ponuda komandanta bosanskih četnika, majora Dangića⁵, 342. pd da se sklopi neka vrsta »pakta o nenapadanju« odbijena je.⁶ Delovi Dangićevih četnika, u jačini 500 ljudi, dobrovoljno su prišli nemačkoj jedinici. Manje grupe pružile su otpor, izgleda da glavnina, prema naređenju, izbegava borbeni dodir s nemačkom vojskom. Ustaše pojačanim bezobzirnim terorom teraju i Hrvate u redove četnika.

O pojedinostima neprijateljskih dejstava uporedi priloženu kartu.⁷ *Prilog 1.*

II. Sopstvene i potčinjene jedinice

1.) 342. i 718. pd krenule su 14.1. da unište ustanike na hrvatskom graničnom području.⁸ Pre toga, za sada, obustavljena je operacija protiv neprijatelja na planini Ozrenu⁹ zbog nadmoćnosti neprijatelja, terenskih poteškoća, izdaje angažovanih hrvatskih jedinica i priprema za operaciju 15.1.

342. pd sa 2 ojačana puka, koji su krenuli iz Zvornika preko Drinjače — Milića, odnosno Velje glave, stigla je u Vlasenicu. Treći puk je napredovao iz Višegrada preko Pešurića do Rogatice.

718. pd je jednim pukom, koji je krenuo iz Tuzle, dostigla Kladanj a drugim, koji je nastupao u dve kolone preko Pala, odnosno Golupca, dostigla je Podgrab, odnosno Ljeljen.

Operacije koje su izvele grupe iz Zvornika i Višegrada protekle su po planu. Jači otpor neprijatelja utvrđen je samo na Veljoj glavi i brzo je slomljen. Veliki sneg, terenske pote-

⁵ Jezdimir. Zvaničan naziv njegove četničke komande od 17. novembra 1941, kada je formirana, glasi: »Komanda operativnih jedinica istočne Bosne« (AVII, Četnička arhiva (dalje: Ča), reg. br. 16/2, k. 170). U januaru 1942. ova komanda se proširuje i dobija nov naziv: »Komanda operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine. Od 6. februara 1942. umesto ove komande pojavljuje sa »Operativni štab« (AVII, Ča, reg. br. 1/16, k. 231).

⁶ U obaveštenju Štaba Rogatičkog četničkog odreda od 15. januara 1942. o rezultatima pregovora s Nemcima u Višegradu piše da je dogovoreno da između četnika i Nemaca ne sme biti nikakvih sukoba, što svi četnici i komandiri četa treba da prime k znanju (AVII, Ča, reg. br. 1/1—1, k. 232).

⁷ i ¹⁰ Redakcija ne raspolaže tom kartom.

⁸ i ⁹ Vidi dok. br. 1, 3 i 5.

škoće i prepreke na putevima jako su ometali nastupanje grupa od Tuzle i Sarajeva.

Do sada javljeni gubici kod neprijatelja: 70 mrtvih, 643 zarobljena. Zaplenjeno: 400 pušaka, 8 puškomitraljeza, 1 minobacač, 2 artiljerijska durbina, municije, 1 tenk nemačkog porekla. Sopstveni gubici: 9 mrtvih, 47 ranjenih (uključno i operacija na planini Ozren).

2.) *Ostale divizije* nisu imale borbenih dejstava, smene jedinica odvijaju se po planu. Transportovanje 113. pd privodi se kraju.

3.) *Bugarske jedinice* su do sada okupirale mesta na području Srbije prema priloženoj karti.¹⁰ *Prilog 2.*

Pitanja u vezi sa dejstvima bugarskih jedinica u Srbiji regulisana su aktom pov. br. 367/42. od 16.1.42.¹¹

4.) Posle završenog formiranja i opremanja 2. *ruskog bataljona za zaštitu privrednih objekata* — ovaj je potčinjen 704. pd i upućen za preuzimanje osiguranja u Boru, Zaječaru, Negotinu i Požarevcu.

III. Srpski naoružani odredi

Ovi su, prema podacima srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova, 17.1. imali sledeća brojna stanja i naoružanja:

Jedinica	Brojno stanje		Naoružanje				
	oficira	vojnika	puškomitraljeza	puška	pištolja	ručnih bombi	metaka
Odredi žandarmerije	305	3481	40	2722	—	834	190.965
Odredi pomoćne žandarmerije	282	3838	55	3857	—	867	290.435
Dobrovoljački odredi (Ljotić)	127	3702	81	3098	31	1162	125.344
Četnički odredi koje snabdeva K-da žandarmer.	72	7963	77	7910	196	1867	226.309
Ukupno	786	18984	253	17587	227	4730	833.053

¹¹ Vidi dok. br. 6.

*IV. Sopstveni gubici i gubici neprijatelja*¹²
(u vremenu od 6.1. do 15.1)

Sopstveni gubici: 9 mrtvih, 48 ranjenih.

Gubici neprijatelja: 191 mrtav, od toga 185 streljano za odmazdu.

U Beogradu 247 uhapšenih.

V. Uprava, snabdevanje i saobraćaj

Od poslednjeg izveštajnog perioda nije bilo promena.

Saobraćaj na putevima u zemlji mestimično jako otežan usled velikog snega.

Dostavljeno:

...¹³

Bader
general artiljerije.

¹² U prilogu izveštaju Operativnog odeljenja opunomoćenog komandanta u Srbiji od 9. januara 1942. o obostranim gubicima od 26. decembra do 5. januara 1942. piše: »Gubici neprijatelja: 504 mrtva, od toga 252 streljana za odmazdu, i 50 zarobljenih. U Beogradu je od 26. 12. 41. do 5. 1. 42. uhapšeno 160 lica. Sopstveni gubici (26. 12. 41 — 5. 1. 42): 1 oficir je ranjen i 1 vojnik jedinice za zaštitu privrednih objekata je ubijen« (AVII, NAV-T-315, r. 2243, s. 518—22).

¹³ Zbog ograničenog prostora, izostavljena su imena komandanta i odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGO-ISTOKU OD 21. JANUARA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA TERITORIJI SRBIJE I OBOSTRANIM GUBICIMA I O POČETKU OPERACIJE 342. I 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE U ISTOČNOJ BOSNI¹

Strogo poverljivo!
K R TELEGRAM

14 primeraka
9. primerak

O.K.W./W.F.St./L
O.K.H./Gen. St. d.H²/Oper. odelj.
O.K.H./Gen. St. d.H./Organ. odelj.
O.K.H./Gen. St. d.H./Grupi za Bliski istok i Balkan (upravi Cepelin)
Ob.d.L./L.F.St.³

Komanda 12. armije 22. jan. 1942. u 14.00 primerak 1, pril. — br. 31254/42, str. pov.

Pregled situacije na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (zaključen 20.1.1942)

Opšta situacija na području ik-ta oružanih snaga na Jugoistoku u vreme za koje se podnosi izveštaj karakteriše se:

- 1.) početkom akcije čišćenja u jugoistočnoj Hrvatskoj,⁵
- 2.) porastom britanske aktivnosti na istočnom delu Sredozemnog mora.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053707—11. Na margini prepisa originala rukom je dopisano nekoliko datuma, parafa i raznih oznaka.

² Oberkommando des Heeres, Generalstab des Heeres (Komanda Kopnene vojske, Generalštab).

³ Oberbefehlshaber der Luftwaffe, Luftwaffenführungsstab (Komanda vazduhoplovstva, Generalštab vazduhoplovstva).

⁴ Štambilj primaoca.

⁵ Odnosi se na područje istočne Bosne. O tome vidi dok. br. 1, 3, 5 i 9.

O pojedinostima:

I. Srbija:

1.) O situaciji uopšte i o situaciji kod neprijatelja

Situacija kod neprijatelja je uglavnom nepromenjena. Broj incidenata, osobito prepada na opštine, nešto se povećao u odnosu na poslednje razdoblje za koje se podnosi izveštaj, a naročito u rejonu Niša.⁶ Ponovo su potvrđene vesti o prisustvu jačih bandi u planini Zlatiboru (južno od Užica) i kod Valjeva.⁷

Predviđeno posedaње od strane Bugara teče po planu.⁸ Nedić vidi da je njegov položaj otežan ulaskom bugarskih jedinica. Međutim, do sada ne postoje znaci za povlačenje.

Dosada lojalno nastrojani Srbi (i jedinice) očito su razočarani proširenjem bugarskog područja. Ostaje da se sačekaju dalje posledice.

Prvi neznatni sukobi na srpsko-mađarskoj granici (Novi Sad i Senta).⁹

2.) Sopstvene jedinice:

Borbeni zadaci su mali usled vremenskih prilika.

113. div. je kompletirana, osim motornih vozila, i spremna je za borbena dejstva. Transportovanje prema istoku počelo je 7.1. a završiće se verovatno 30.1.

Od bugarskih jedinica dosada je stigla oko jedna i po divizija. Ulazak jedinica se do sada odvijao bez smetnji.

3.) Sopstveni i neprijateljski gubici (od 26.12.41—5.1.42):¹⁰

Neprijateljski

gubici:

504 mrtva, 50 zarobljenih.

Osim toga, od 926 aktivnih srpskih oficira, koji su poimence obuhvaćeni, uhapšeno je 486, a preostali se ne mogu pronaći. Zbog bolesti itd. otpušteno je 79, a 407 je transportovano u Rajh.

⁶ U niškom i leskovačkom okrugu u januaru 1942. su dejstvovali: Jablanički, Leskovački, Babički, Vranjski, Toplički, Nišavski i Ozrenski NOP odred — oko 1060 stalnih boraca; i isto toliko u mesnim pomoćnim jedinicama (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 3, 6, 7 i 8).

⁷ U to vreme od 31. decembra 1941. do 20. januara 1942. akcije je izvodila Podgorska četa Valjevskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 15).

⁸ Vidi dok. br. 6, 7 i 8.

⁹ O tome vidi dok. br. 2.

¹⁰ Vidi dok. br. 9, nap. 11.

Sopstveni
gubici:

1 nemački oficir je ranjen,
1 ruski vojnik iz jedinice za zaštitu pri-
vrednih objekata u Beogradu ubijen je na
otvorenom putu. Šest ubica je obešeno,
odnosno streljano.

- 4.) Situacija u pogledu ishrane malo se poboljšala. Brod-
ski saobraćaj na Dunavu i Savi obustavljen je zbog
kretanja leda.

II. Hrvatska:

- 1.) Opšta situacija je i dalje zaoštrena. I u italijanskoj oku-
pacijskoj zoni komanda italijanske 2. armije opisuje
situaciju kao ozbiljnu.

Situacija u ustaškoj oblasti¹¹ uglavnom je onakva
kako je izvešteno 5.1.42. Prepadi i sabotaže se vrše kao
i do sada.

Hrvatske jedinice¹² su se delimično dobro borile
zajedno s nemačkim jedinicama, ali najčešće, angažo-
vane same, nisu mogle imati uspeha.

- 2.) 342. i 718. divizija su, zajedno sa slabijim hrvat-
skim snagama, 15. 1. [42] otpočele čišćenje jugoistočne
Hrvatske.¹³ Pokreti u cilju opkoljavanja, znatno otežani
lošom vremenskom situacijom, tekli su do sada po pla-
nu.

Italijanska divizija »Ravena«, određena za zapre-
čavanje jugozapada, dosada nije stigla.¹⁴ Otuda operacija
verovatno neće imati pun uspeh. Italijanske vazduhoplov-

¹¹ Misli se na istočnu Bosnu.

¹² Reč je o ustaško-domobranskim jedinicama NDH.

¹³ O tome vidi dok. br. 1, 3, 5 i 9.

¹⁴ Prema zahtevu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, tre-
balo je da italijanske snage 5. i 6. armijskog korpusa 2. armije posednu
italijansko-nemačku demarkacionu liniju i zatvore sve pravce kojima
bi se partizanske snage, pod pritiskom 342. i 718. pešadijske divizije,
pokušale prebaciti na italijansku okupacionu teritoriju. Međutim, 7.
januara 1942. je general Vitorio Ambrozio (Vittorio Ambrosio) opuno-
moćenom komandantu u Srbiji generalu Baderu predložio da se ope-
racija protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni odloži zbog ne-
mogućnosti blagovremenog dolaska divizije »Ravena«. Pošto su Nemci
ovaj predlog odbili, general Ambrozio je 10. januara izdao naređenje
6. armijskom korpusu da najkasnije do 15. januara zapreči demarka-
cionu liniju, a guvernera Crne Gore zamolio da alpskim jedinicama iz
Višegrada naredi zaprečavanje i sadejstvo s nemačkim snagama radi
zaposjedanja drumskog čvora Mesići. U cilju sadejstva s nemačkim
trupama, guverner Crne Gore je angažovao samo alpski bataljon »Val
Fela«. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 33 i 145,
tom XIII, knj. 1, dok. br. 203, knj. 2, dok. br. 9 i 16.

ne snage, koje su obećane za pomoć, angažovane su suviše kasno (prvi put 21.1)¹⁵, a Hrvati od 15.1.

- 3.) Italijanski stav prema ustaničkom pokretu stavlja u pitanje trajni uspeh nemačkih borbi. Dosadašnja neaktivnost Italijana prema ustanicima, otvoreno otkazivanje italijanske pomoći u akciji koja se sada vodi u Hrvatskoj i stav hrvatske vlade prema ustaškom pokretu dovode dotle da broj ustanika stalno raste. Njihovo sklanjanje u italijansku okupacionu zonu čini nemogućim brz poraz ustanika u Hrvatskoj.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli za odgovarajući politički uticaj i smatra da je potrebno naimenovanje jednog komandanta koji će biti odgovoran za uspostavljanje reda u Hrvatskoj. Preduslov za ovo je da mu se potčine sve italijanske, hrvatske i nemačke snage koje bi se angažovale za ugušivanje ustanika, kao i da se razoružaju sva lica koja poseduju oružje i organizacije (i ustaše), osim oružanih snaga i policije

- 4.) Privredna situacija je nepromenjena.

16
...
Za tačnost:
Resler [Rössler]
poručnik

Pot.
Kunce
general inženjerije
k-t oružanih snaga na Jugoistoku,
Ia/Ic
br. 99/42 str. pov. od 21.1.42

DOSTAVLJENO:

17
...

¹⁵ Komanda italijanske 2. armije je obećala učešće dvanaest borbenih aviona u operaciji u istočnoj Bosni. Međutim, prvo borbena poletanje tri borbena aviona je vršeno 23. januara 1943, ali su se dva aviona odmah vratila zbog kvara na motoru a treći je bombardovao Vlasenicu, u kojoj su se od 17. januara 1942. nalazile nemačke jedinice. Prilikom tog bombardovanja četiri nemačka vojnika su poginula a dvanaest je bilo ranjeno, jedan civil je poginuo a 11 ih je ranjeno (AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8054143—4; A. Đonlagić i M. Leković, n.d., str. 132—133).

¹⁶ Izostavljeno se odnosi na Grčku i istočno Sredozemlje.

¹⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i komandanata kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA VERMAHTA ADOLFA HITLERA OD 22. JANUARA 1942. O POSTAVLJENJU KOMANDANTA SS I POLICIJE I NJEGOVIM ZADACIMA NA TERITORIJI SRBIJE¹

Prepis — uz Pot. I M 986 G.
2.3.42. *Prepis*

Firer i vrhov. komandant Vermahta Firerov Glavni stan
OKW/WFSt 22. januara 1942.
Ou (3) br. 0264/42. pov.

1.) Na teritoriji komandanta u Srbiji postavljen je jedan komandant SS i policije.²

2.) Komandant SS³ i policije, sa svim svojim potčinjenim osobljem, potčinjen je lično i neposredno komandantu u Srbiji.

3.) Komandant SS i policije vrši na području komandanta u Srbiji sve poslove (shodno planu raspodele poslova Ministarstva unutr. poslova) koji spadaju u nadležnost rajhsfirera SS i šefa policije u Ministarstvu unutrašnjih poslova,

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, London-3, s. 298921—3.

² Na ovu dužnost je postavljen August Majsner (Meysner), general-potpukovnik SS i policije. On je 30. januara 1942. obavestio sve svoje potčinjene da je stupio na dužnost komandanta SS i policije na području opunomoćenog komandanta u Srbiji (AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 1170—1).

U svom dopisu od 13. februara 1942. on Milanu Nediću piše:

»Po naređenju vođe i vrhovnog komandanta vojske preuzeo sam poslove komandanta SS i policije na području opunomoćenog komandanta u Srbiji. U tom svojstvu meni su potčinjeni komandant policije pukovnik Maj [Andreas May], komandant službe bezbednosti, viši vođa dr Šefer [Emanuel] i vođa nemačke narodnosne grupe dr Janko [Sep] sa svojim službenim nadležstvima. U moj delokrug potpadaju pre svega policijska pitanja i u tome pogledu imam prema srpskim vlastima i srpskoj policiji pravo upućivanja i nadzora. Ovo naročito važi u odnosu na novo organizovanje i upotrebu srpske policije. Dokle god ustanički pokret u Srbiji iziskuje jedinstveno vođenje vojničkih operacija, opunomoćeni general u Srbiji raspolaže srpskom policijskom snagom i njegova lična naređenja, koja se putem nadležnih vojnih mesta prenose srpskoj policiji, merodavna su i moraju se izvršavati. Ja Vas molim da o prednjem izvolite obavestiti Vašu gospodu ministre i da naredite da se sva pitanja policijske prirode i sva pitanja koja se odnose na nemačku narodnosnu grupu od sada upute na mene, odnosno na moje službeno nadležstvo — komandant SS i policije na teritoriji opunomoćenog generala u Srbiji [...]«

³ Sturmstaffeln (jurišni odredi)

kao i poslove drž. komesara za učvršćenje nemačke narodnosti.⁴

Prilikom vršenja gore navedenih poslova ima pravo nadzora i naređivanja srpskim vlastima i policiji. Naročito mu spada u dužnost nadzor, izgradnja i upotreba srpskih policijskih snaga.

4.) Komandant SS i policije u Srbiji primaće uputstva:

a) za vojno obezbeđenje zemlje i sve vojne operacije — od komandanta u Srbiji;

b) za policijsku delatnost i učvršćenje i aktiviranje nemačke narodnosne grupe da bude korisna — od rajhsfirera SS i šefa nemačke policije.

5.) Komandant SS i policije ima zadatak da od tamošnjih folksdojčerskih dobrovoljačkih jedinica formira SS trupe.

6.) Kad se ukaže potreba da se protiv ustaničkog pokreta u Srbiji preduzmu zajedničke vojne operacije, vojni komandant u Srbiji raspolaže svim SS i policijskim trupama na svome području. Izvršenje ovakvog zadatka se pretpostavlja svim ostalim zadacima policijskih snaga.

7.) Komandant u Srbiji ima na svaki mogući način da potpomaže snabdevanje, smeštaj i održavanje pokretljivosti angažovanih trupa SS i policije.

8.) Komandant SS i policije izveštava komandanta u Srbiji o svim osnovnim merama i održava tesnu vezu sa šefom vojne uprave.

Pot. Adolf Hitler

F.d.R: fon Tippleskirh,⁵

generalštabni potpukovnik

⁴ Organizacioni štab policije poretka (OP), angažovan od 17. februara 1942, ukazom od 5. januara 1942, je preimenovan u Komandu policije poretka (Bdo) pri komandantu SS i policije u Srbiji (HSSPF).

Za izvršenje svih policijskih zadataka, na teritoriji Srbije, bile su prvo tri a zatim, od 23. novembra 1942, četiri policijske oblasne komande, sa sedištem: I u Nišu, II u Beogradu, III u Kraljevu i IV u Šapcu, a u okviru njih 1—4 policijska okružna nadleštva.

U Banatu se nalazilo Policijsko okružno nadleštvo 1, sa sedištem u Zrenjaninu, koje je 1944. preimenovano u Policijsku oblasnu komandu Banat. Od policijskih snaga, u Srbiji su se nalazili 5. policijski puk i 64. policijski bataljon, a već u maju 1942. formirano je pet četa pomoćne policije, koje su bile potčinjene 64. policijskom bataljonu. Ukazom od 28. juna 1942. formirana su, od folksdojčera iz Banata, tri bataljona pomoćne policije (Schriften des Bundesarchivs-3, H.-I. Neufeldt, I. Huck, G. Tessin, »Zur Geschichte der Ordnungspolizei 1936—1945, Koblenz, Deo II, str. 68—71).

⁵ Kurt (Kurt Tippleskirch)

ZAPOVEST VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU OD 24. JANUARA 1942. GODINE 718. PEŠADIJSKOJ DIVIZIJI ZA »ČIŠĆENJE« OD PARTIZANA PLANINE OZREN U ISTOČNOJ BOSNI¹

Viša komanda LXV za naročitu upotrebu
Odelj. Ia, br. 138/42. pov.

St. Qu.², 24.1.1942.

Poverljivo!

ZAPOVEST ZA ČIŠĆENJE OBLASTI OZREN³
(karta 1:100.000, sekcije 60, 61, 77, 78)

1) Bande drže zonu između Spreče na severoistoku, od Lukavca do Doboja, Bosne na zapadu, od Doboja preko Maglaja do Zavidovića, na jugu je granica Turija i Krivaja («oblast Ozren»)⁴. Pojedini položaji su ojačani lakim betonskim objektima u vidu otpornih tačaka, čiji je front okrenut prema severu i zapadu. Detalje o verovatnom stanju kod neprijatelja daje prilog 1 (karta, crvene oznake).⁵

2) Hrvatske snage⁶ su zatvorile dolinu Spreče i Bosne. U prilogu (karta, plave oznake) označena su mesta i približni položaji koje drže hrvatske oružane snage.

3) 718. pd, koju će zaključno do 2. februara 1942. ojačavati 697. pp 342. pd⁷, dobila je zadatak da očisti neprija-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 619—21.

² Stabsquartier (mesto štaba ili komandno mesto).

³ Oponomoćeni komandant u Srbiji je 22. januara 1942. izdao zapovest za produženje operacije u istočnoj Bosni, s ciljem da se planina Ozren očisti od partizana. U tom cilju on je naredio da se 342. pd povuče u svoj raniji rejon razmeštaja i pripremi za ukrcavanje koje počinje 10. februara 1942, a na 718. pd, ojačanu sa 697. pp 342. pd i ustaško-domobranskim snagama, preneo izvršenje ove operacije (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 763—4).

⁴ Na tom području je dejstvovao Ozrenski NOP odred (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 57 i 68).

⁵ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

⁶ Misli se na domobranske jedinice NDH. O tome vidi dok. br. 3, nap. 7.

⁷ Komandant 342. pd je 24. januara 1942. izdao zapovest za povlačenje svojih jedinica u rejon Valjevo — Obrenovac — Ub. Njom je regulisano: vraćanje jedinica privremeno pridodatih diviziji, privremeno stavljanje 697. pp pod komandu 718. pd., redosled povlačenja i kretanja divizijskih grupa i 1. tenkovskog bataljona 202. oklopnog puka i način obezbeđenja držanjem mostobrana kod Zvonika (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 622—5).

teljske snage u oblasti Ozren, polazeći sa opšte linije Luka-
vac — Zavidovići.

Komandant ojačane 718. pd je general-major Fortner.⁸

4) Polazeći od pretpostavke da će se 738. pp moći pre-
neti železnicom od Sarajeva do Zavidovića, doći će u *nove*
polazne rejone:

a) *Grupa Istok* (697. pp sa 1. vodom brdske baterije i
jednom kolonom tovarnih grla Više komande LXV; 750.
pp s jednom hrvatskom brdskom baterijom i jednom kolo-
nom tovarnih grla Više komande LXV):

u rejon južno od Spreče i Turije, između D. Bučika i
Kovaljaca (prema prilogu 1).

U rejon za prikupljanje mora stići do 28.1.42.

b) *Grupa Zapad* (738. pp s jednom hrvatskom brdskom
baterijom i jednom kolonom tovarnih grla Više komande
LXV):

u rejon Keserovići — Sulići ka zapadu do istočno od
puta u dolini Bosne između Stavača i Kazića.

U rejon za prikupljanje mora stići do 29.1.42.

5) *Napadne zone grupa*:

a) *Grupe Istok*: desno krilo preko položaja i mesta za-
padno od Spreče, odnosno od železničke pruge zapadno od
Spreče,⁹ levo krilo opštim pravcem Milino Selo — Ozren
Manastir k. 295 — Gostilj k. 639 — Doboj.

Nastupanje će početi 29.1.42.

b) *Grupe Zapad*: desno krilo preko Tornjaka (oko 6
km istočno od Maglaja) — Pilipova — G. Rakovac — Pe-
trovići — Lazukići — Ivanovići — Doboj.

Nastupanje će početi 30.1.42.

6) *Izvršenje napada*:¹⁰

Treba težiti da se neprijateljske otporne tačke zauzmu
brzim obuhvatima (upotrebiti protivoklopne topove protiv
pojedinih bunkera!), da se međuprostori očiste od pripadni-

⁸ Johan (Johann Fortner). Kao ratni zločinac, osuđen je na
smrt i pogubljen 1947. u Jugoslaviji.

⁹ U izveštaju komandanta 718. pd od 7. februara 1942, o ovoj
operaciji, koja je trajala od 29. januara do 4. februara 1942, piše:
pošto 697. pp nije izvršio naređenje da svoj polazni položaj za napad
zauzme tako što će mu granica na desnoj strani biti r. Spreča, 750.
pp je bio primoran da se pomeri udesno, tako da granica s leve
strane nije uvek mogla da bude obezbeđena (AVII, NAV-T-501, r. 250,
s. 295—7).

¹⁰ Opširnije o toku ove operacije vidi dok. br. 5, 10, 17, 19 i 26;
A. Đonlagić i M. Leković, n.d., str. 146—191; Todor Vujasinović: Oz-
renski partizanski odred, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1962, str.
214—261; Ahmet Đonlagić, Mišo Leković, Druga etapa druge neprija-
teljske ofanzive, VIG, br. 4/1957, str. 29—65.

ka bandi, a neprijatelju da se osnovica za ponovno preduzimanje banditske delatnosti oduzme na taj način što će se prigrabiti njegove zalihe oružja i hrane.

7) *Mere za zatvaranje koje će preduzeti hrvatske oružane snage:*

a) Prilikom izvršenja ove akcije delovi hrvatskih oružanih snaga, koji se nalaze na odsecima Spreča i Bosna, a koje treba da pojača po jedan bataljon iz mostobrana Zvornika i iz posade Tuzle, imaju sledeće zadatke:

— napadima i demonstrativnim napadima da vežu neprijatelja na njegovim položajima;

— da mu spreče da preko rečnih odseka pobegne ka istoku i zapadu.

Viša komanda [LXV] je naređenja za preduzimanje ovih mera izdala neposredno hrvatskoj komandi divizije¹¹ u Tuzli. Dok bude trajala ova akcija, komanda divizije biće potčinjena komandantu 718. pd general-majoru Fortneru.

b) 750. pp dovešće u rejon Lukavac hrvatski bataljon koji je angažovan u zoni puka. Za vreme svoga napredovanja Grupa Istok će ovaj bataljon upotrebiti da bi ojačala zatvaranje doline Spreče.

Komandant 718. pd može, ako to bude dozvoljavala situacija na železnici, da u dolinu Bosne, u rejon Zavidovići, radi izvršenja istog zadatka, privuče i delove onih hrvatskih jedinica koje su sada dodeljene 738. pp.

8) Komandno mesto 718. pd za vreme akcije biće u Zavidovićima.

9) Komanda korpusa će izdati posebna naređenja za uspostavljanje veza i za snabdevanje.

Dostavljeno:

718. pd (radi znanja 750. pp i za 738. pp)

342. pd (radi znanja 697. pp)

Opunomoćenom komandantu u Srbiji

Odelj. Ia (koncept)

Hrvatskoj komandi divizije u Tuzli.

Bader
artiljerijski general

¹¹ Reč je o domobranskoj 3. pješadijskoj diviziji 2. domobranskog zbora.

ZABELEŠKA OPERATIVNOG ODELJENJA VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU OD 26. JANUARA 1942. SA SASTANAKA OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI S NEMAČKIM GENERALOM U ZAGREBU, NEMAČKIM POSLANIKOM U NDH I PAVELIĆEM ODRŽANIH 23. JANUARA 1942. U ZAGREBU U VEZI S VOJNO-POLITIČKOM SITUACIJOM I DALJIM MERAMA U ISTOČNOJ BOSNI¹

Prepis

Viša komanda LXV za naročitu upotrebu
Odelj. Ia

St. Qu. 26.1.1942.

P r o m e m o r i j a

o konferencijama opunomoćenog komandanta u Srbiji kod nemačkog generala u Zagrebu, kod poslanika pri hrvatskoj vladi, kao i kod predsednika hrvatske vlade i maršala hrvatske vojske 23. 1. 1942. u Zagrebu.

1) Konferencija kod nemačkog generala u Zagrebu

Opunomoćeni komandant u Srbiji (opunomoćenik) obaveštava D.G.i.A.² o opštoj situaciji: Rezultat operacija u rejonu Rogatica — Vlasenica — Zvornik kao i na granici srpske teritorije. Apstrahirajući onih, otprilike, 6000 izbeglica koji su se prikupili u okolini Kos. Mitrovice, u najnovije vreme hiljade izbeglica Srba pokušavaju da se presele na srpsku teritoriju, jer se na hrvatskoj teritoriji osećaju ugroženima. Prijem te velike mase izbeglica u Srbiji je nepodnošljiv iz ekonomskih razloga. Zbog toga je neophodno potrebno uspostavljanje mira u istočnoj Bosni, tj. na području zapadno od Drine, do Save na severu i Bosne na zapadu.

Na osnovu te situacije opunomoćenik smatra potrebnim da se to područje, do daljeg, proglasi operacijskim područjem³ i da se tu, pod njegovo rukovodstvo, postavi jedan nemački vojni komandant. Kao komandant dolazi u obzir komandant 718. pd, general-major Fortner. Zatim se poka-

¹ Snimak neoverenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 552—5.

² Deutscher General in Agram (nemački general u Zagrebu).

³ Vidi dok. br. 14, nap. 4.

zuje potreba za osnivanjem nekoliko nemačkih komandantura (otprilike u Kladnju, Bijeljini, Vlasenici, Rogatici a predviđa se u sadašnje vreme i u Višegradu, koji su posele italijanske trupe).

Planirane mere nikako ne treba da uzrokuju bilo kakvu izmenu dosadašnje politike na hrvatsko-srpskom području. Hrvatske trupe, koje su do sada bile smeštene na budućem operacijskom području, mogu tamo i da ostanu. One će, međutim, biti potčinjene nemačkom vojnom komandantu. Isto to važi i za hrvatsku policiju i žandarmeriju kao i za provizornu civilnu upravu.

Angažovanje ustaša moralo bi biti potpuno isključeno, pošto mir u zemlji ne bi mogao da bude zagaranтован ako bi oni produžili sa svojom dosadašnjom aktivnošću.

Postavljanje jednog nemačkog vojnog komandanta predstavljalo bi prvi stepen predviđenog razvoja. Nemačkog vojnog komandanta bi trebalo u dato vreme da zameni jedan hrvatski vojni komandant, sve dotle dok se, kao treća faza, ne bi pokazalo pogodnim da se uspostavi samostalna hrvatska civilna uprava.

Opunomoćenik je nakon tih izlaganja zamolio D.G.i.A. za njegov lični stav kao i za njegovo mišljenje o tome kakav se predviđa stav hrvatske vlade.

D.G.i.A. general-major fon Glez-Horstenau je izjavio da se potpuno slaže sa stavom opunomoćenika. Samo na opisani način se uspostavljanje reda i mira pokazuje mogućim. On smatra da će i hrvatska vlada priznati potrebu izvršenja planirane mere. Teškoće bi mogle nastati samo utoliko što bi iz pripajanja budućeg operacijskog područja domenu komandanta Srbije mogla nastati bojazan u pogledu ponovnog uspostavljanja Velike Srbije. Zbog toga bi možda bilo preporučljivo da se između budućeg vojnog komandanta i hrvatske vlade uključi D.G.i.A.

Opunomoćenik nema ništa protiv sprovođenja tog predloga. Na to D.G. i.A. u detaljima predlaže: Italijanski uticaj na operacijskom području mora da bude suzbijen, pojedinih granama unutrašnje uprave treba pridati nemačke oficire za održavanje veze.

Nadovezujući na to, između opunomoćenika i D.G. i.A. prodiskutovano je još o nekim pitanjima, koja ne stoje u neposrednoj vezi s glavnim svrhom konferencije u Zagrebu. Na primer, opunomoćenik negira mogućnost izdavanja vojnih izveštaja u hrvatskoj štampi o prošlim i budućim akcijama. Opunomoćenik negira mogućnost razmene komanda-

nata između hrvatske vojske i nemačkih okupacionih trupa. Možda bi, međutim, mogla da bude produbljena obuka oficira u domenu 17. vojnog okruga (u Štokerau).⁴

2) Konferencija kod nemačkog poslanika Kašea

Opunomoćenik najpre izjavljuje da svoja izlaganja daje sa stanovišta vojnika. Prilikom borbenih dejstava zapadno od Drine postignuti su izvesni rezultati.⁵ 342. pd, kao bitan sastavni deo nemačke okupacione armije na srpsko-hrvatskom području, sledi 113. pd za upotrebu na drugom mestu.⁶ Uostalom treba biti načisto s tim da su, kao i uvek do sada, tako i pri poslednjoj akciji, neprijateljske bande doduše bile razbijene, ali nisu bile uništene. Hrvatska civilna vlast gotovo nigde i ne postoji. Velik deo stanovnika zemlje je nestao iz sela i gradova. Više hiljada njih, pre svega žene i deca, pokušalo je da pređe preko Drine na srpsko područje. Usled toga situacija na srpskom području postaje još teža nego do sada.

Iz te situacije opunomoćenik izvodi zaključak koji je opisan pod 1) i u detaljima ga objašnjava nemačkom poslaniku.

Na ta izlaganja opunomoćenika, nemački poslanik izjavljuje da se potrebama koje je opunomoćenik opisao ne protivi. On bi, međutim, pozdravio ako se pri planiranom regulisanju ne bi govorilo o nekoj vojnoj upravi, nego samo o nemačkom vojnom komandantu. To bi znatno olakšalo izvršenje, dok uvođenje nemačke vojne uprave kao i potpuno isključenje ustaša sa operacijskog područja zahteva odobrenje firera. Na to opunomoćenik izjavljuje da on postavljanje nemačkog vojnog komandanta, od kojeg bi hrvatska civilna uprava bila zavisna u svim načelnim pitanjima, smatra dovoljnim, pa, dakle, nemačku vojnu upravu ne smatra potrebnom.

Zatim je usledila duža diskusija u pogledu pitanja ostavljanja ustaša na operacijskom području. Dok nemački poslanik to smatra potrebnim iz političkih razloga, opunomoćenik, a isto tako i D.G. i.A. naglašava da, na osnovu prikupljenih iskustava, nastavljanje aktivnosti ustaša potpuno onemogućava uspostavljanje sređenih prilika i smirivanje stanovništva. Nemački poslanik na to predlaže da ustaše koje se nalaze na operacijskom području stupe pod komandu

⁴ Ovaj nemački 17. vojni okrug se nalazio na teritoriji Austrije.

⁵ Vidi dok. br. 9 i 10.

⁶ O tome vidi dok. br. 4, 10, 12 i 25 i knj. 1 ovog toma: dok. br. 213, 232, 242, 264, 272 i 292.

vojnog komandanta, da od njega dobijaju sve direktive i da treba da se suzdrže od svake političke aktivnosti. On preporučuje da ministar koji treba da bude postavljen na čelo civilne uprave dobija direktive od hrvatske vlade, no da se u svim bitnim pitanjima ima da prilagodi vojnim potrebama. Na to opunomoćenik primećuje da, prema dosadašnjim konstatacijama, na prostranim područjima uopšte ne postoji hrvatska civilna uprava, tako da nju treba potpuno nanovo izgraditi.

Opunomoćenik još naglašuje da je angažovanje žandarmerije i policije neizostavno, pogotovu tamo gde su razne nacionalnosti zbijene zajedno. D.G. i.A. smatra da rešenje pitanja: da se svaki stanovnik zemlje, bez obzira kojoj narodnosnoj grupi pripada, može ponovo osećati kao punopravni građanin hrvatske države — predstavlja odlučujući problem za umirenje zemlje.

3) Konferencija kod vođe hrvatske države, poglavnika dr Pavelića, u prisustvu maršala Kvaternika

Opunomoćenik i tu izveštava o okolnostima koje u sadašnje vreme vladaju na području između Drine, Bosne i Save, kao i o merama koje on nalazi za potrebne u cilju umirenja te zemlje. U kratkoj diskusiji vođa države se izjasnio da je saglasan sa izloženim predlogom opunomoćenika.

Kao posledica toga⁷, komandant 718. pd general-major Fortner, pod komandom opunomoćenog komandanta u Sr-

⁷ Sporazum između opunomoćenog komandanta u Srbiji i predstavnika Pavelićeve vlade, sklopljen 23. januara i dostavljen komandantu 718. pd generalu Johanu Fortneru 18. februara 1942, u celini glasi:

»1. Istočna Bosna — sa granicama: na severu Sava i Bosna, na zapadu Bosna, na jugu demarkaciona linija prema Italiji, na istoku Drina — ostaje do daljnijega operacijsko područje pod komandom opunomoćenog komandanta u Srbiji. Suverenitet države Hrvatske ostaje nedirnut.

2. Komanda se prenosi na komandanta 718. pd, general-majora Fortnera. Mesto štaba divizije: Sarajevo.

3. Zadatak nemačkog komandanta divizije u istočnoj Bosni je da se, u zajednici s nemačkim generalom u Hrvatskoj i hrvatskom vladom, saobrazno raspoloživim snagama, brine za ponovno uspostavljanje mira i reda u zemlji. Najviši princip mora biti, da na teritoriji koja se nalazi pod nemačkim uticajem, mogu Hrvati, Srbi i Muslimani jedni pored drugih živeti kao punopravni građani u miru i sigurnosti. Ko bude ugrožavao život drugoga, biće najstrože kažnjen na osnovu presude prekog vojnog suda.

4. Nemačkom komandantu divizije potčinjavaju se sve nemačke i hrvatske jedinice koje su razmeštene u istočnoj Bosni. Ukoliko

biji, dobija izvršnu vlast. Civilna uprava ima u svim pitanjima koja dodiruju vojno pravo naređivanja da radi po direktivama vojnog komandanta. U ostalim stvarima ona prima direktive neposredno od hrvatske vlade. Hrvatska vojska, kao i policija, žandarmerija i ustaše potčinjavaju se vojnom komandantu i rade po njegovim direktivama. Sada kao i ranije, posrednika između vojnog komandanta, s jedne strane, i hrvatske vlade i Vermahta, s druge strane, predstavlja nemački general u Zagrebu.

F.d.R.
pot. Munkel [Munckel]
generalštabni pukovnik

BR. 14

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 26. JANUARA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI, POLITIČKIM PLANOVIMA PAVELIĆA U NDH I ODNOSIMA SA ITALIJOM¹

Telegram²
26.1.1942.
u 14,30 č

Strogo poverljivo

Nemački general u Zagrebu

KR

- 1.) OKW, odelj. za inostranstvo
- 2.) OKH, odeljenju vojnih izaslanika
- 3.) Operativnom štabu ratnog vazduhoplovstva, odeljenju vojnih izaslanika pukovnika Šmita [Schmidt]
- 4.) Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, Ia

Na znanje: Opunomoćenom komandantu u Srbiji

to iziskuje vojna situacija, nemački komandant divizije izdavaće naređenja o upotrebi i dejstvu *žandarmerije i policije*.

5. Nemački komandant divizije, u zajednici s jednim državnim sekretarom koga hrvatska vlada odredi kod nemačkog komandanta divizije, vodi će brigu za izgradnju hrvatske uprave.

6. Navedeni sporazum stupa odmah na snagu« (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 854—5).

¹ Snimak telegrama (pisan na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 268, s. 515—8.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci

Uređenje u istočnoj Bosni

Prva faza akcije pacifikacije u istočnoj Bosni završena je 23. 1. razgovorima koji su vođeni u Zagrebu, najpre između opunomoćenog komandanta u Srbiji i mene, zatim između opunomoćenog k-ta u Srbiji i nemačkog poslanika i najzad između ove dvojice i poglavnika, kao i maršala Kvaternika.³ Po želji opunomoćenog komandanta u Srbiji, oblast Drina — Sava — Bosna — demarkaciona linija ostaje do daljnjeg nemačka operacijska zona⁴, u kojoj će kao komandant funkcionirati komandant 718. pd.⁵ Ovome su pored nemačkih potčinjeni i svi hrvatski vojni odredi i ustaška milicija, koji su angažovani na tom prostoru. Hrvatske civilne vlasti ostaju u svojoj funkciji ili se opet formiraju tamo gde su proterani od strane ustanika. Njihovo rukovođenje u pomenutoj oblasti preuzima jedan hrvatski civilni komesar, koji istovremeno stupa i kao organ za vezu kod nemačkog komandanta i ovome stoji na raspolaganju za ostvarivanje vojnih interesa. Ovo rešenje, koje je najradije i sa iskrenom zahvalnošću primljeno od strane Hrvata, s jedne strane ni na koji način ne dira u suverena prava hrvatske države, a s druge strane ne samo odgovara našim vojnim prohtevima nego i pruža mogućnost da se Hrvatima pomogne u administrativnoj izgradnji ove oblasti i da se donekle zajemči mir i sigurnost onim elementima pravoslavne veroispovesti koji su voljni za rad, ali koji su možda ugroženi od izvesnih hrvatskih krugova. Uopšte uzev, ova oblast je od građanskog rata prilično stradala, mesta su često nenaseljena, delom i opustošena. Na raznim mestima prikupili su se begunci raznog porekla, čije skrivanje sigurno neće biti lako. U pojedinim mestima na srednjoj Drini (Srebrenica itd.), posle odlaska nemačkih odreda, osetno se ponovo uočavaju manje skupine ustanika. Područje je veoma prostrano, nepregledno i osobito teško za kontrolu

³ Vidi dok. br. 4 i 13.

⁴ Posle završetka operacije u istočnoj Bosni zaključen je s vladom NDH, 23. januara 1942, sporazum sledeće sadržine:

»Istočna Bosna ostaje do daljnjeg operacijska zona pod komandom opunomoćenog komandanta u Srbiji. Komanda se prenosi na komandanta 718. pd, general-majora Fortnera. Njemu spada u dužnost zadatak da se, u srazmeri s raspoloživim snagama, a u vezi s nemačkim generalom u Zagrebu i hrvatskom vladom, stara za uspostavljanje mira i reda u zemlji. Komandantu nemačke divizije potčinjavaju se svi delovi nemačkih i hrvatskih jedinica u istočnoj Bosni. On će se u vezi sa državnim sekretarom pri komandi nemačke divizije, koga će naimenovati hrvatska vlada, starati za izgradnju hrvatske uprave« (AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8054109).

⁵ Johan Fortner, general-major

pri oštrom zimskom vremenu. Zato je neizvesno da li će nemački pokušaj, koji se preduzima, potpuno uspeti. Njega bezuslovno diktira situacija.⁶

Unutarpolitički planovi poglavnika

Kako je poglavnik juče saopštio našem poslaniku, on ima nameru da na dan godišnjice osnivanja države sazove Sabor, koji u oktobru 1918. godine nije normalno raspušten, a koji će biti sastavljen od tadašnjih, još živih, članova Sabora, kao i od članova srpske Skupštine iz 1938. godine, koji sada žive na sadašnjoj hrvatskoj teritoriji, i od poglavnikovih najbližih savetnika (otprilike jedno tucе »doglavnika« ustaškog pokreta). Filtriranje obeju prvonavedenih grupa preduzeće predsednik Vrhovnog suda. Ovaj Sabor treba provizorno da ovaj narod u njegovoj celini i imaće samo savetodavnu ulogu, a u decembru će se po drugi put sazvati. U međuvremenu bi se trebalo povezivati i sa staležima nacije (bez obzira na verispovest), pri čemu bi se ubuduće i Sabor mogao sastaviti od predstavnika tih staleža. Sastav staleža je onakav kako se to pokazalo u Austriji 1934—38. god. Dakle, nimalo lak zadatak. Ipak, planovi poglavnika pokazuju da je on težio da svoju mladu državu, opterećenu najvećim hipotekama, postavi na uređene koloseke iz stadijuma jedne delom veoma krvave i svirepe revolucije. Nadam se da će imati snage i da će pronaći potrebne pomagače da realizuje svoje namere.

Italija na hrvatskom području

Povlačenje generala Ambrozija iz Komande 2. armije (Sušak) i njegovo pozivanje na čelo Generalštaba Kopnene vojske, prema izveštaju našeg V. O.⁷, nije izvršeno bez dramatičnih propratnih okolnosti. Ambrozio se veoma nerado odvojio od svoje dužnosti i u jednom oproštajnom govoru, koji je držao u prisustvu hrvatskog V.O., on je otvoreno osudio otpor merodavnih hrvatskih komandi, pre svega »onih koji okružuju poglavnika«, protiv italijanskih namera za prodiranje. Naš oficir za vezu, pukovnik Rorbah [Rohrbach], uspeo je da ovaj incident kasnije izgladi time što je postigao da Ambrozio⁸ ublaži oštrinu svojih izjava o Hrvatima. U stvari, Ambrozio je u hrvatskim vladinim krugovima smatran kao naročiti protivnik hrvatske nezavisnosti. Pred našim oficirirom za vezu ge-

⁶ O situaciji u istočnoj Bosni vidi Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 24, 33, 37 i 50 i 50; Todor Vujasinović, n.d., str. 229—251.

⁷ Verbindungsoffizier (oficir za vezu)

⁸ Vitorio (Vittorio Ambrosio), general armije.

neral se pre nekoliko sedmica izrekao za podelu Hrvatske između Nemačke i Italije, pri čemu je priželjkivao da Italija u svoj posed potpuno dobije oblast južno od demarkacione linije. Sa generalom Ambrozijom u italijansku Komandu Kopnene vojske dolazi, bez sumnje, jedan jak politički general.

U Dubrovniku je u protekloj sedmici umesto neprispele divizije »Ravena« iskrkana jedna alpska divizija, čiji su prednji delovi dostigli Kalinovik a da se prethodno nisu probili u područje Foča — Goražde, kako je to bilo ugovoreno. Italijanska avijacija je 23.1. bombardovala Vlasenicu, koju smo mi i Hrvati zaposeli, kojom prilikom je izgubilo život nekoliko nemačkih vojnika, a više ih ranjeno.⁹ Oponomoćeni komandant u Srbiji je za oblast severno od demarkacione linije zabranio start aviona. Do sada mi nije polazilo od ruke da stupim u kontakt sa generalom Oksilijom da bih mu saopštio o kobnom nesporazumu.

U akciji čišćenja u istočnoj Bosni sudelovalo je oko 300 alpinista iz Višegrada koji su se priključili našoj koloni koja je tamo nastupala.¹⁰ Ovaj odred je ugovorio da maršuje iza naših jedinica, ali se posle dostizanja Rogatice nije mogao pokrenuti na to da skrene u pravcu juga na izvođenje jedne samostalne akcije. Ova iskustva bi možda, na žalost, potvrdila Kvaternikovo shvatanje da je sastav italijanske 2. armije jako iznuren i da je duče možda i zbog toga smenio Ambrozija. Kvaternik se žali na nepovoljan uticaj Italijana na njegove jedinice.

Milicijski general Kozelshi¹¹ je, na traženje italijanskog poslanika, smenjen sa svoje dužnosti vođe »fašističke misije pri ustaškom pokretu«. Na njegovo mesto je došao vladin savetnik Balestra di Motola [Balestra di Mottola].

⁹ Vidi dok. br. 10, nap. 14.

¹⁰ Prema sporazumu između komandanta italijanske 2. armije i opunomoćenog komandanta u Srbiji, u operaciji koja je 15. januara 1942. počela protiv partizana u istočnoj Bosni trebalo je da italijanske jedinice zatvore prebacivanje partizanskih snaga preko nemačko-italijanske demarkacione linije na jug, što je, prema zahtevu opunomoćenog komandanta u Srbiji Paula Badera, za uspeh operacije bilo od presudnog značaja. Međutim, od strane Italijana u operaciji su učestvovali: »1 alpski bataljon, koji je pratio 698. pp [342. pd] od Višegrada samo do Rogatice, i 2 bataljona crnokošuljaša, koji su samo demonstrirali u Foči.« Divizija koja je trebalo da zatvara demarkacionu liniju (»Ravena« ili »Taurinenze«) nije uzela učešća u operaciji zbog nemogućnosti blagovremenog dolaska, tj. transportovanja, kako je general Ambrozio obavestio opunomoćenog komandanta u Srbiji, generala artiljerije Badera (Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 203, knj. 2, dok. br. 9 i 16; AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8054143—4).

¹¹ Euđenio (Eugenio Coselschi)

Maršal Kvaternik je odavno pozvan u Italiju, u sedmodnevnu posetu, koja je s italijanske strane odložena i ponovo planirana za 12. februar.

	Nemački general u Zagrebu
5 primeraka	Br. 21/42 str. pov.
1. primerak generalu	26.1.1942.
2. „ načelniku	Pot. Glez
3. „ nemačkom poslanstvu	
4. „ k-tu oružanih snaga na Jugoistoku, Ia	
5. „ original	

BR. 15

IZVEŠTAJ 704. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 26. JANUARA 1942. VIŠOJ KOMANDI 65 ZA NAROČITU UPOTREBU O AKTIVNOSTI PARTIZANA, I O ZADACIMA, ISKUSTVIMA I NAMERI OVE DIVIZIJE NA PODRUČJU BEOGRADA I ISTOČNE SRBIJE¹

704. pešadijska divizija Štab, 26.1.1942.
Odelj. Ia br. 87/42. pov.

Poverljivo

2 priloga

Višoj komandi LXV za naročitu upotrebu

Predmet: Izveštaj o situaciji na divizijskom području.

O situaciji na području divizije izveštava se sledeće:

1. *Sopstvena situacija*

Zadatak divizije je da štiti:

a) grad Beograd

b) železničku prugu Beograd — Niš do Ralje odnosno V. Orašja

c) rudnike uglja Kostolac — Klenovik — Ćirikovac

d) rudnik u Boru

e) Gvozdena vrata

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2241, s. 872—7.

Uz to, pored divizijskih jedinica,² diviziji stoje na raspolaganju:

3. bataljon 433. pp³

1 ruski bataljon za zaštitu privrednih objekata.⁴

Za trenutno angažovanje divizije uporediti prilog 1.⁵ Divizijski rejon osiguranja obuhvata prosečno dubinu od 60 km i širinu od 120 km. Pošto su za osiguranje grada Beograda angažovani samo 724. pp, 3. bataljon 433. pp i artiljerijski divizion 654. art. puka bez jedne baterije, onda za osiguranje ostalog divizijskog područja i za ispunjenje zadataka osiguranja navedenih gore pod b) i e) na raspolaganju stoje samo 734. pp i ruska jedinica za zaštitu privrednih objekata. Ove jedinice 734. pp sada su toliko udaljene jedna od druge da će komandi puka veoma naškoditi loše veze. I u slučaju borbe koja treba da otpočne biće naročito otežano jedinstveno komandovanje. Naročito sada nije moguće da se otpočne bezuslovno potrebno plansko izviđanje divizijskog područja, pošto su jedinice, koje su jedna od druge dosta udaljene, u stanju da izviđaju samo u blizini svojih kantonmana. Međuprostor, međutim, ostaje nedokučen, a time i slobodna teritorija partizana na kojoj mogu da rade ono što žele. Pokretne jače rezerve, oslobođene od službe osiguranja, ne stoje sada na raspolaganju diviziji. One bi mogle da u međuprostoru vrše nasilno izviđanje. Tek kada postoji jedno takvo izviđanje, a time i odgovarajući izveštaji o protivniku, može se očekivati približavanje ovom uspehu. Pri tom, međutim, nedostaje planski vođena organizacija nemačke obaveštajne službe. Ne treba tragati za onim najmanjim. Akcije divizije se oslanjaju samo na podatke agenata,

² Formacijski sastav i brojno stanje 704. pd 15. januara 1942: Stab 704. pd — 112, 724. pp — 2100, 734. pp — 2084, 654. artd — 551, 724. izv. bat. — 315, 704. inž. četa — 178, 704. četa za vezu — 163, 704. pek. četa — 85, 704. mes. četa — 33, 704. veter. četa — 118, 704. odelj. za pozadinu — 31, 704. voj. bol. — 72 i 704. odelj. za poštu — 18 vojnika. Ukupno je ova divizija imala 5.860 ljudi: 170 oficira, 4 zonderfirera (starešina specijalista), 50 službenika, 868 podoficira i 4.768 vojnika (AVII, NAV-T-315, r. 2245, s. 987; Antun Miletić, Prilog proučavanju nemačkog sistema komandovanja i okupacionih snaga na jugoslovenskom ratištu u 1942. godini, VIG, br. 1/1974, str. 193—194 i 208).

³ Ovaj puk je pripadao 164. pd.

⁴ Opširnije o upotrebi ovih jedinica vidi dok. br. 37 i 71. Formacija Ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata bila je sledeća: tri bataljona, u svakom bataljonu četiri čete od po sto ljudi i po jedan protivtenkovski vod. U tim jedinicama su mnogi ruski oficiri iz bivšeg Vrangellovog korpusa služili kao podoficiri i vojnici (AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1189—90).

⁵ i ⁶ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

izjave stanovništva, izveštaje komande mesta II/378,⁶ a ovi podaci su uglavnom netačni, preterani, mada ne i potpuno neupotrebljivi. Novoustanovljena komanda mesta II/378. raspolaze sa samo 5 žandarma, koji se ne mogu upotrebiti za obaveštajnu službu, odnosno za ovo se mogu upotrebiti samo u ograničenoj meri. Većina akcija koje je divizija izvela ograničenim snagama ostala je dosada bez značajnijeg uspeha, pošto u mestima, koja je prema izveštajima navodno zauzeo neprijatelj, nije zatečen neprijatelj i, što je najvažnije, nisu pronađeni neprijateljsko oružje, skrivena skladišta itd.

2. Situacija kod neprijatelja

Situacija na području divizije nije se u potpunosti smirila. Delatnost bandi se smanjila jedino usled požnjevenih kukuruznih polja, opalog šumskog lišća i nastupanja zime. Prema izveštaju predsednika opštine iz Lučice — 4 km južno od Požarevca — 120 naoružanih partizana izvršilo je prepad na pomenuto mesto,⁷ razoružalo seosku stražu i streljalo jednog Srbina koji se zalagao da umiri partizane. Mada se sumnja u izveštaj da je bilo 120 partizana, prepad je pokazao da su neprijateljske snage još aktivne. Tako i u Majdanpeku — 60 km jugoist. od Požarevca — postoji zimska baza bandi. Tačno mesto na šumovitom neprohodnom terenu nije se moglo utvrditi, pošto bande svoje sklonište često menjaju, a stanovništvo, iz straha od odmazde, ništa ne izjavljuje.

U prepadu na Lučicu više je opasna okolnost što su se partizani navodno pojavili u žandarmerijskim uniformama. Mada je prošle godine ustanicima pošlo od ruke da se prepadima na žandarmerijske stanice dočepaju uniformi službenika, malo je verovatno da se u izloženom slučaju moglo raditi samo o takvim zaplenjenim uniformama. Staviše, divizija veruje da ovde nije potpuno nezainteresovana srpska pomoćna policija. Diviziji se dostavljaju nepotvrđeni izveštaji o tome da su jedinice ustanika prešle u jedinice srpske pomoćne policije i da su se tamo na neobjašnjiv način sklonile. Tako je 724. pp dostavio neposredno Višoj komandi izveštaj o tome da se jedan bivši ustanik danas angažuje kod srpske pomoćne policije kao oficir.

Takvi prepadi — kao u Lučici — neizbežni su, jer se ne mogu svuda postaviti osiguranja. Samo, neobjašnjivo je što je

⁶ Ta komanda je bila u Požarevcu.

⁷ Akciju je, 14/15. januara 1942, izveo Požarevački NOP odred. On je pri tom razoružao seoske straže i spalio opštinsku arhivu.

dinice srpske pomoćne policije ne mogu da ustanove takva grupisanja na području koje ne kontrolišu oružane snage i što nisu u stanju da to spreče, kao i što se takve rascepkane bande mogu slobodno kretati. Komanda mesta II/378 nije mogla da da nikakvo obaveštenje o ovome, pošto ni ona nema pregled srpske pomoćne policije.

Divizija se nije mogla oteti utisku da ove jedinice rade ono što žele, jer srpska vlada nema više kontrolu nad svojim jedinicama. Izgleda da su ove jedinice više ili manje sklone uticajima drugih krugova, da bi u svako doba još neko drugi mogao da ih obrati.

Jer samo tako može se objasniti ono što je u izveštaju naveo jedan agent: da je jedan oficir srpske pomoćne policije izjavio da među jedinicama nema sukoba, jer je u proleće 1942. planirana jedna zajednička akcija velike razmere, pod komandom Mihailovića, za koju je potreban svaki Srbin. Bilo bi možda značajno pretpostaviti da se ove težnje ispoljavaju sa znanjem srpske vlade, u najmanju ruku sa znanjem organa koji su bliski vladi ili čak sa dopuštanjem komande srpske pomoćne policije. Uočava se da srpska pomoćna policija ne odgovara zahtevima krajskomandanta za dostavljanje izveštaja o jačini njenih snaga, naoružanju i zadacima i, očigledno, planska promena komandanata pomoćne policije, rukovođena iz Beograda, čini da je jednostavno nemoguća saradnja s pomoćnom policijom. Ovaj željeni darmar može imati samo za cilj da se organima okupacionih trupa uskrati uvid u namere komande srpske pomoćne policije, da bi se sprečilo prevremeno upoznavanje planova koji bi sigurno mogli biti u suprotnosti s postignutim sporazumima i obećanjima. Gledano sa ovog stanovišta, gore pomenuta vest o akciji predviđenoj za proleće dobija veću vrednost.

3. Zaključci

Prema iskustvima iz prošle godine može se očekivati da ustanici dejstvom većih jedinica nemačkog Vermahta nisu uništeni nego samo rascepkani i da će koristiti zimu da bi se ponovo prikupili, rasporedili i preoružali. Oni će zatim ponovo u proleće prilikom ponovnog oživljavanja borbenih operacija u Rusiji odmah otpočeti sa akcijom velikih razmera, možda onom najavljenom u tački 2, ili će početi time što će pokušati da prekinu puteve za dotur, da onemogućavaju rad objekata koji se osiguravaju i da vrše prepade na male vojne smeštajne prostorije. Pri tom im je stalo do toga da na mesta gde vrše prepade domame jače snage, da im izbegnu i da ih navedu na gonjenje i nastupanje u neposrednu

šumu u rasutom stroju, kako bi zatim tamo opkolili pojedine jedinice i izvršili prepad na ostavljene snabdevačke jedinice. Ovo se ni u kom slučaju ne sme dogoditi. Ugled nemačkog Vermahta ne podnosi takva opterećenja. Zato divizija, uz razmatranje gore opisanih prilika i na osnovu iskustava prikupljenih u borbi sa ustanicima, predlaže sledeće:

1) *Nosioci oružja*

Oružje nosi samo nemački vojnik. Drugi — uključujući srpsku pomoćnu policiju — smeju da nose oružje samo ako imaju dozvolu overenu od nemačkog Vermahta. Ako neko i pored toga nosi oružje, onda je on očigledno protivnik Vermahta i prema njemu postupati kao prema takvom.

2) *Kontrola nosilaca oružja*

Isprave za ovlašćenje nosilaca oružja izdaje nadležni krajskomandant. On je time u stanju da proverava jačinu, naoružanje itd. jedinica čiji pripadnici imaju dozvolu da mogu da nose oružje.

Na području divizije pritajeni su oni koji su snabdeveni oružjem, koji su posedovali isprave i koje je srpska vlada upućivala na divizijsko područje s nekakvim zadacima, a da o tome nije bio obavešten krajskomandant. Time se dopušta da se bez ikakvog izbora upućuju organi koji se više ne mogu kontrolisati i koji imaju svoj stvarni cilj.

3) *Angažovanje ove novonaoružane pomoćne policije*

Kod krajskomandanta će se formirati i stanica u kojoj će se proveravati angažovanje srpske pomoćne policije, što se mora dovesti u sklad sa angažovanjem jedinica. Pomoćna policija ne sme izvesti nijednu akciju dok se prethodno ne obavesti krajskomandant.

4) *Pojačanje Feldžandarmerije*

Krajskomandant Požarevca zasada raspolaže s pet žandarmerija. Za kontrolu svih događaja na području krajskomandanture to je potpuno nedovoljno. Divizija zahteva da se krajskomandantu stavi na raspolaganje još žandarmerija.

5) *Angažovanje divizije na drugom mestu*

Uzimajući u obzir veličinu rejonu osiguranja, diviziji je stalo to toga da se železnice i putevi čvrsto drže u rukama kako bi se mogli vršiti dotur, dovlačenje pojačanja, dovoz i odvoz produkata fabrika. Zato je potrebno da se osnuje samo

nekoliko, ali zato jakih, baza koje su dorasle svim zahtevima. Ove baze moraju

a) da budu sposobne da se u svako doba brane od svih napada,

b) da budu tako jake da mogu da izdvoje snage koje su u stanju da nastupaju prema napadaču da bi mu nametnule akciju,

c) da se uzajamno pomažu da bi protivnika mogle napasti u obuhvatu. Do sada izvedeni frontalni napadi ostali su bez uspeha. Za opkoljavanje nije bilo dovoljno snaga, a diviziji se nikada pravovremeno nije moglo uputiti pojačanje. Kada bi potom pojačanje stiglo, onda bi se protivnik već ponovo povukao.

Zato divizija zahteva da se u cilju osnivanja potrebnih baza razmotri sledeći novi raspored snaga divizije:

a) *Smena 724. pešadijskog strazarskog puka* u Beogradu od strane landesshützen-jedinica. Povećanje zaštite grada Beograda jednim pešadijskim dopunskim pukom koji bi se dovukao iz domovine. Ovaj pešadijski dopunski puk, koji će se osobito obučiti, pruža već svojim prisustvom zaštitu i može se angažovati u slučaju nužde.

b) *Angažovanje 724. pp*: posle izvršene smene 724. pp (uporedi tačku 1 a) i b)) angažuju se za osiguranje grada Beograda i za zaštitu železničke pruge Beograd — Niš do stanice M. Ivanča — Ralja.

Jedan bataljion nalazi se u rejonu Umka — Ostružnica (14—20 km južno od Beograda).

Zadatak: Zaštita grada Beograda ka zapadu i jugu. Jedan bataljion nalazi se u rejonu Ripanj — Ralja (20—30 km južno od Beograda).

Zadatak: Zaštita železničke pruge Beograd — Niš do stanice Ralje.

Jedan bataljion stoji na raspolaganju puku u rejonu Beli Potok — Vrčin (12—20 km jugoist. od Beograda) kao rezervni bataljion i osigurava železničku prugu Beograd — Niš do stanice M. Ivanča.

c) *Angažovanje 734. pp*

734. pp angažuje se na ostalom divizijskom području i preuzima osiguranje objekata pomenutih pod tač. 1 c—e, kao što sleduje:

Jedan bataljion ojačan jednom grupom ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata.

Zadatak: Zaštita rudnika uglja u rejonu Kostolac — Klenovik — Ćirikovac od strane Ruskih jedinica za zaštitu

privrednih objekata. Bataljon služi za pojačanje zaštite privrednih objekata. U svako doba može se upotrebiti i za druge svrhe.

Jedan bataljon ojačan dvema grupama ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata.

Zadatak: Zaštita rudnika u Boru od strane obeju grupa ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata. Uz to još i dve čete bataljona kao pojačanje, štab bataljona i dve čete za osiguranje Gvozdenih vrata.

Jedan bataljon kao pokretna rezerva stoji na raspolaganju peš. puku. Smešten je u rejonu zapadno od Požarevca. Ovaj bataljon garantuje zaštitu železničke pruge Beograd — Niš od strane M. Ivanča do stanice V. Orašje. Ovaj novi raspored pored osnivanja šest jakih baza (uporedi prilog 2):⁸

- 1) Rejon Umka — Ostružnica
- 2) Rejon Ralja — Ripanj
- 3) Rejon Beli Potok — Vrčin
- 4) Rejon zap. od Požarevca
- 5) Rejon Požarevca
- 6) Rejon Bor — Gvozdena vrata

koristi što svakom pešadijskom puku odsada bezuslovno na raspolaganju ostaju potrebni bataljoni za podršku. Ovi bataljoni za podršku mogu se upotrebiti za izvođenje planskog izviđanja, a zatim za nastupanje prema protivniku. Time se otklanja ograničenje pešadijskih pukova na samo lokalno osiguranje. Nastupanjem sopstvenih snaga protivniku se nameće akcija. Teške čete pešadijskog bataljona izdvajaju se iz svake stražarske službe i time se potpuno mogu posvetiti svojoj posebnoj obuci. Postoji i mogućnost da se svaki bataljon neko vreme izdvoji iz stražarske službe, da se zameni rezervnim bataljonom i da se upotrebi kao bataljon za podršku da bi se doveo na obuku.

Borovski⁹

⁹ Hajnrih (Heinrich Borowski), general-major, komandant 704. pd od 22. aprila 1941. do 30. avgusta 1942 (Wolf Keilig, n.d. str. 41).

**IZVEŠTAJ NEMAČKOG ŠTABA ZA VEZU PRI KOMANDI
ITALIJANSKE 2. ARMIIJE OD 26. JANUARA 1942. O GLEDI-
ŠTIMA KOMANDANTA OVE ARMIIJE ZA LIKVIDIRANJE
GLAVNIH USTANIČKIH ŽARIŠTA NA TERITORIJI JUGO-
SLAVIJE¹**

Prepis

Nemački štab za vezu
pri Komandi italijanske 2. armije

O.U., 26.1.1942.

Strogo poverljivo

IZVEŠTAJ

o prvom prijemu načelnika nemačkog Štaba za vezu kod
S.E.² Roate³.

S.E. Roata primio je 26.1.1942. pre podne prvi put načelnika nemačkog Štaba za vezu.

Posle kratke razmene informacija o završetku akcija čišćenja u istočnoj Bosni,⁴ ekšelencija Roata se vrlo opširno osvrnuo na pitanje Balkana.⁵

¹ Snimak neoverenog prepisa dokumenta (pisanog na mašini), u AVII, NAV-T-501, r. 265, s. 935—8.

² Sua Eccellenza (njegova ekšelencija)

³ Mario (Roatta), general korpusa, od 20. januara 1942. komandant italijanske 2. armije. Do tada je bio načelnik Generalštaba Kopnene vojske.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 10, 12, 14 i 17.

⁵ O situaciji u NDH i u italijanskim okupiranim zonama (drugom ili demilitarizovanom zonom italijanske okupacione vlasti su nazivale deo teritorije koji se protezao od anektirane ili prve zone do linije Zdihovo — Tounj — Hum (k. 863) — Plitvički Ljeskovac — Prijeboj — pl. Plješivica — Mazin — Trubar — Jadovnik — Šator — Vel. Golija — Cincar — Dragnić — Malovan — Ljubuša — Prenj — Lisac — Bjelašnica — Troglav (k. 1248), a trećom zonom područje između demilitarizovanog dela i demarkacione linije, koja se uglavnom protezala linijom pl. Plešivica — Kravarske gorice — Pokupsko — Trepča — Čemernica — V. Vranovina — Bosanska Bojna — Ljubina — Miska Glava — Trnovo — Razboj (k. 590) — Kozica — Stričići — Radaljica (k. 1080) — Gustovare — Trnovo — k. 1052 — Ljuša — Kopčić — Suhe jele — Vuković — pl. Bjelašnica — Jahorina — Gorazde — Rudo) vidi Zbornik tom XIII, knj. 1, dok. br. 14, 19 i 20, knj. 2, dok. br. 1, 9, 13 i 16.

On zastupa gledište da će u proleće situacija da bude vrlo teška ako se pre toga ne likvidiraju glavna žarišta nemira.

U tom cilju postoje prema italijanskom gledištu tri mogućnosti:

1) Sveobuhvatna, zajednička i koordinirana akcija italijanskih, nemačkih, hrvatskih i bugarskih snaga, koje bi pod jedinstvenom komandom izvršile koncentričan napad u cilju razbijanja ustaničkih centara. Razna manja lokalna žarišta bi se tada raspala sama od sebe.

On smatra da bi takva akcija dala najbolje i najtrajnije rezultate. Ali za takvu akciju bio bi potreban veliki broj jedinica. Ne očekuje uspeh od delimičnih akcija, pošto se nakon njihovog završetka ustanici za kraće ili duže vreme opet oporave.

2) Povlačenje svih italijanskih jedinica s područja Dinarskih planina, uz zadržavanje manjeg broja dobro utvrđenih garnizona, nešto slično ranijim kastelima. Manji garnizoni bi bili napušteni a održavanje veze bi bilo ograničeno samo na velike puteve.

Sve žrtvovano područje bi bilo prepušteno samom sebi. Na taj način ne bi moglo da se postigne umirenje zemlje, ali bi italijanske jedinice bile pošteđene većih gubitaka.

3) Sklapanje sporazuma sa srpskim stanovništvom u većem obimu nego do sada a u slučaju potrebe i na račun hrvatske države. Naše niže komande su sa odobrenjem komande armije već do sada sklapale ovakve sporazume u manjem obimu, koji su se pokazali korisnim.⁶

Samo zahvaljujući tome bilo je moguće da se, naročito u južnom području, manji eksponirani garnizoni održe bez borbe.

Najzad postoji još jedna mogućnost slična onoj kada magarac izgladni između gomila sena, pošto ne može da se odluči s koje gomile će da jede.

Načelnik štaba za vezu dao je o tim predlozima sledeće mišljenje:

uz 1) Ovaj predlog je bez diskusije najefikasniji pa prema tome i najbolji. Ali on zahteva velike snage kojima nemačka strana sada jedva raspolaže. Stoga bi trebalo da se za-

⁶ O saradnji predstavnika Komande italijanskog 6. armijskog korpusa s predstavnicima četničkih formacija majora Boška Todrovića, majora Jezdimira Dangića, vojvode Ilije Trifunovića i Dobrošava Jevđevića, vidi Zbornik, tom II, knj. 3, dok. br. 122, tom XIII, knj. 1, dok. br. 138 i 205; AVII, italijanska arhiva (dalje: I.a.), reg. br. 116, k. 322, Ča, reg. br. 19/4 i reg. br. 57/1, k. 170, reg. br. 7/6, 8/7 i 22/6, k. 231, NAV-T-501, r. 266, s. 174/6.

dovoljimo većim delimičnim akcijama koje bi se izvodile uzastopno.

Komandant armije je na to odgovorio da u tom slučaju ne treba da se zavaravamo u pogledu konsekvenci. Kao posledica može da bude stvaranje jednog velikog povezanog ustaničkog područja na Balkanu i gubitak velikih saobraćajnica i privrednih područja.

uz 2) načelnik Štaba za vezu je dao kratku primedbu da bi u tom slučaju mogli da budu ugroženi i veći garnizoni.

Na tu primedbu nije dat odgovor. Izgleda da ova mogućnost nije uzeta ozbiljno u razmatranje.

uz 3) U pogledu mišljenja komandanta armije da će Hrvati da budu načelno protiv ovog predloga, načelnik Štaba za vezu je zauzeo stanovište da bi se podesnim načinom pregovaranja možda ipak mogle da stvore mogućnosti za njegovo razmatranje. U svakom slučaju takav sporazum, prema njegovom mišljenju, ne bi smeo da bude na štetu hrvatskog državnog područja.

S.E. Roata je u daljim razmatranjima izneo mišljenje da je bilo pogrešno da se stvara država koja je u osnovi neprijateljska prema Italiji. Bolje bi bilo da se čitav Balkan za vreme rata smatra za neprijateljsko područje i da se prema tome tako tretira. Tada ne bi bilo potrebno da se kao sada pregovara u rukavicama.

U svakoj pojedinoj državi mogle su da se podržavaju i nade za budućnost, koje bi se ostvarile posle rata, kao što je npr. stvaranje »velike Bugarske« ili »obnovljene Jugoslavije« ili »velike Hrvatske« ili »povećane Mađarske«.

On sam, S.E. Roata, ne bi se ustručavao da te zemlje privuče velikodušnim obećanjima, kojih kasnije ne treba da se pridržavamo.

Na primer, Hrvatskoj bi mogao mirne duše da se obeća Celovec ili Grac.

Na primedbu načelnika za vezu da bi takav postupak bio vrlo problematičan i da bi mogao da izazove razne teškoće, Roata nije uopšte odgovorio i izgleda da je uopšte nije uzeo u obzir.

Naprotiv, on je dalje naveo da se ne bi mnogo premišljao da, na primer, Francuskoj obeća Siciliju, da bi dobio pravo na prolaz kroz Tunis, i da se na to obaveže usmeno i pismeno.

Kasnije je uvek lako naći izgovor za izmenu takvog obećanja. Na primer, u tom cilju mogu da se najme razbojnici, koji bi u određeno vreme fingirali atentat na nekog italijanskog državnika na francuskoj teritoriji. Na taj način bila bi stvorena nova situacija u kojoj bismo dobili odrešene ruke.

Na kraju eks. Roata je dao još jedno upoređenje s područja političkog humora, koje je sadržalo iste tendencije. Drugih svedoka ovog razgovora nije bilo.

F.d.R.d.A.
Gering [Göring]
službenik

Pot. Rorbah

BR. 17

IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 27. JANUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, OBOSTRANIM GUBICIMA, SADEJSTVU I ODNOSIMA SA ITALIJANIMA I USTAŠAMA I DALJIM MERAMA POSLE ZAVRŠETKA PRVOG DELA OPERACIJE U ISTOČNOJ BOSNI¹

75/42²

Prilog 53³

Strogo poverljivo⁴

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA
NA JUGOISTOKU

27. 1.42.

Veza: Br. 287/42 str. pov. od 26.01.42.⁵

Uz tačku 2):

- a) U operacijskom području nalazi se približno 10.000⁶ Dangićevih četnika i oko 3.000 komunista. Četničke jedinice su dobro obučene, no ipak nisu potpuno uniformisane, poseduju puške i mitraljeze. Mada su zaplenjena četiri topa, nije se mogla utvrditi art. vatra. Postoji volja za odbranu kao i pouzdanje. Prikupljene jedinice se pojavljuju samo ukoliko bivaju sazvane; inače četnici žive rasuti po mestima kao mirni stanovnici. Neki delovi Dan-

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 783—6.

^{2, 3 i 4} Dopisano rukom.

⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁶ Početkom 1942. u istočnoj Bosni je, pod neposrednom komandom majora Jezdimira Dangića bilo oko 4500 četnika (AVII, Ča, reg. br. 25/3, k. 15 a).

gićevih četnika imali su naređenje da se ne bore protiv nemačkih trupa.⁷ Iz ovog razloga se njih oko 400 predalo našim trupama.

- b) Nemački gubici: 25 mrtvih, 131 ranjen, 1 nestao, povređenih i bolesnih 50, promrzlih u svim stepenima 297. Neprijateljski gubici: mrtvih 521, zarobljenih 1.431. Kod naših trupa jako je istrošena odeća i obuća (naročito obuća), te motorna vozila koja su bila s trupama; postoji jaka potreba za konjima. Plen: četiri topa sa 343 granate, jedan minobacač, 22 mitraljeza, 855 pušaka, 72 mine, 33 konja i tovarna grla i oko 600 komada stoke.

Iz neprijateljskog zarobljeništva je oslobođeno: 168 Hrvata i 104 Italijana.

- c) Sadejstvo s hrvatskim trupama nakon savladavanja početnih teškoća je zadovoljavajuće. Hrvatski oficiri za vezu koji su postavljeni kod nemačkih trupa bili su dobro obučeni i energično su djelovali. Hrvatske trupe nisu za samostalnu upotrebu zbog oskudne obučenosti, opreme i naoružanja, te zbog pomanjkanja oficira i pogodnih podoficira. Sadejstvo s hrvatskim vazduhoplovstvom je zadovoljavajuće.

Od strane Italijana planirane akcije na južnom krilu, u rejonu Foča — Goražde, nisu mogle biti izvedene zbog kasnijeg dolaska divizije »Taurinense«. Sa italijanske strane postoji velika predusretljivost, ukoliko se ne radi o borbi. Angažovanje italijanske avijacije dovelo je, na žalost, do njihovih gubitaka, o kojima je javljeno.⁸

Saradnja s hrvatskim i italijanskim oficirima za vezu je dobra. Državni sekretar Vrančić, koga je hrvatska vlada uputila u 342. pd, radio je energično. No ipak njegov upravni aparat nije bio odgovarajuće pripremljen za zadatke i delomično je stigao sa zakašnjenjem. Vojna žandarmerija pojavljivala se u civilnom odelu nenaoružana.

- d) Ustanici su se vešto uklanjali ispred nastupajućih nemačkih trupa u prostranim rejonima teškog područja i, prema izveštajima, ponovo se vraćaju u svoja mesta. Hrvatske trupe koje su ostale na očišćenom području ne mogu ih sprečiti, jer su u borbi slabije. Može se očekivati da akcije ustanika protiv Hrvata ponovo započnu.

Prema nemačkim trupama stanovništvo se odnosi prijateljski i u pojedinim krajevima sa zabrinutošću je osetilo

⁷ Vidi dok. br. 9, nap. 5 i 23.

⁸ Vidi dok. br. 10 i 14.

njihov odlazak, jer se plaše da će Hrvati nastaviti zverstva. Prema izveštajima trupa, to je već počelo.

Kod Kosovske Mitrovice i južno od Zvornika stigle su hiljade izbeglica bez hrane i smeštaja, te postoji velika opasnost od zaraze. Ove izbeglice ponovo prouzrokuju uznemirenost na srpskoj teritoriji.

- e) Za pacifikaciju područja je potrebna stalna odgovarajuća posada nemačkih trupa. Za ovo bi došle u obzir rezervne jedinice. Kratkotrajne operacije dosadašnje vrste i jačine neće nikad moći dovesti do trajne pacifikacije, pošto se ustanici, koji su jako učvršćeni među stanovništvom, po ovačvom terenu vešto uklanjaju i po završetku operacija opet nastavljaju svoju raniju aktivnost. Što se tiče vremena za operacije, mora se ukazati na potrebu povoljnijih vremenskih prilika. U poslednjoj operaciji su upotrebljene snage bile previše velike u odnosu na postignute uspehe.

U interesu pacifikacije svaka je upotreba ustaša na ovom području isključena, zbog postojećih velikih suprotnosti. Po sporazumu s hrvatskom vladom pokušaće se da se dovede do mira u istočnoj Bosni na taj način što će se celokupno područje do daljnjega smatrati kao operacijsko područje i ostaje pod komandom opunomoćenog komandanta u Srbiji. Komandant 718. pd treba da u uskoj vezi s hrvatskom vladom ponovo organizuje upravu zemlje. Sve hrvatske jedinice koje se nalaze u istočnoj Bosni ostaju taktički potčinjene komandantu 718. pd.

Opunomoćeni komandant u Srbiji
Ia, br. 75/42. str. pov.

BR. 18

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 30. JANUARA 1942. OPUNOMOĆENOM KOMANDANTU U SRBIJI O OSIGURANJU ŽELEZNIČKOG TRANSPORTA I EKSPLOATACIJI RUDNIKA U OKOLINI PRIJEDORA I JAJCA¹

POVERLJIVO

Nemački general u Zagrebu
Ia, br. 0341/42, pov.

Zagreb, 30.1.1942.

Veza: naređenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku
(k-de 12.A) *Ia br. 0316/41, str. pov. od 20.12.1941.*

Predmet: osiguranje Prijedora
i Jajca.

Opunomoćeni komandant u Srbiji ²

Primljeno: Br. 864, pov.

Prilozi:

*Odelj. Ia zavedeno
odelj. Ia br. 200/42, pov.*

OPUNOMOĆENOM KOMANDANTU U SRBIJI

Beograd

Prema izveštajima kojima se ovde raspolaže, *izvlačenje gvozdene rude iz rudnika u okolini Prijedora* za sada nije moguće, s jedne strane zbog oskudice uglja, a s druge strane što nije izvodljivo transportovanje gvozdene rude železničkom prugom Prijedor — Bos. Novi — Sunja. Saobraćaj na ovoj pruzi može se sada redovno održavati samo uz pomoć jednog oklopnog voza, jer upotreba oklopnog voza uslovljava da se kolosek pri svakoj vožnji mora opravljati na više mesta.

Transportna komandantura u Zagrebu će sada izvršiti pokušaj da oklopnim vozom transportuje u Prijedor 60 tona

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 1082. Na margini originala je dopisano rukom nekoliko datuma, parafa i oznaka.

² Stambilj primaoca.

uglja (4 vagona). Snabdevanje životnim namirnicama 923. landesšicen-bataljona, koji stacionira sa dve čete u Prijedoru i jednom četom u Ljubiji, za sada je obezbeđeno, pošto je jedan transport životnih namirnica za deset dana stigao u Prijedor. Pored toga, postoji mogućnost da se u slučaju nužde snabdevanje vrši putem kupovine za gotov novac.

Prividno ne postoji pretnja ili opasnost za landesšicen-bataljon, pošto u tom rejonu nije dolazilo do napada na nemačke trupne jedinice.

Kako za osiguranje ugroženih železničkih linija ne stoji na raspolaganju nikakve druge nemačke snage i pošto akcija čišćenja, koju je u vremenu od 25—26. 11. 41. preduzela 718. peš. divizija sa četiri nemačka bataljona i jednom četom, deset hrvatskih bataljona (domobranskih i ustaških) i pet bater. i jednim vodom hrvat. artiljerije, nije imala trajnijeg uspeha,³ ja ću još *jedanput izaći pred hrvatsko Ministarstvo rata s molbom da posveti veću brigu zaštiti železnica*. Ali, zbog male borbene vrednosti hrvatskih trupa, nisam u stanju da u tom pogledu obećam neki realan uspeh.

Zbog nedostatka jedinica moralo se odreći zaštite nemačkih rudarskih postrojenja u *Jajcu* pomoću nemačkih trupa. Osiguranje postrojenja koja, prema navodima nemačkog oficira za privredu, nisu bezuslovno potrebna privredi mora biti prepušteno Hrvatima. Pri tome, po mome mišljenju, zavisi samo od ustanika⁴ da li će i kada hteti da zauzmu *Jajce*. Ne može se očekivati od Hrvata da tamo pruže otpor vredan pomena.

Na uvid posle
dostavljanja, W.O.⁵

Nemački general u Zagrebu
Glez

³ O ovim akcijama protiv 2. krajiškog NOP odreda u selima oko Prijedora i u planini Kozari vidi Zbornik, tom IV, knj. 2, dok. br. 66 i 190, knj. 3, dok. br. 38.

⁴ U okolini *Jajca* u to vreme dejstvovao je 3. krajiški NOP odred (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 76).

⁵ Wirtschaftsoffizier (oficir za privredu). Na toj dužnosti se nalazio major Jozef Šart (Josef Schhardt).

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 30. JANUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA TERITORIJI SRBIJE, REZULTATIMA OPERACIJE 342. I 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE, DALJIM MERAMA, OBOSTRANIM GUBICIMA I PLENU U ISTOČNOJ BOSNI¹

WB-859 c³K.T.B.²Prilog⁴

Opunomoćeni komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 722/42, pov.

Beograd, 30.1.42.

Predmet: 10-todnevni izveštaj
2 priloga (samo k-dantu oružanih
snaga na Jugoistoku)

Poverljivo

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

1. Opšta situacija i situacija kod neprijatelja

1.) Opšta situacija uglavnom nepromenjena.⁵

2.) Broj sabotaža i prepada u jugoistočnom području Srbije bio je manji, nasuprot tome na nemačkom interesnom području Hrvatske veći nego u poslednjem izveštajnom periodu. Javljen je ukupno 36 slučajeva.

3.) *Srpsko područje:* jače bande pojavile se oko Niša i Kuršumlije, slabije oko Brijanja i Stuble (14 km severozapadno od Leskovca), kao i oko Kokin Broda (8 km severo — severozapadno od Nove Varoši) i povremeno u rejonu severno od Višegrada. Banditske grupe pod komandom dr Pantića⁶ i Borote pojavile se u okolini Kostojevića (10 km severoistočno od Bajine Bašte).

4.) *Istočno hrvatsko područje:* opšta slika o držanju i namerama Dangićevih ljudi još nije potpuno jasna. Dangićeve jedinice izbegavaju borbe s nemačkim jedinicama.⁷

¹ Snimak originala (pisan na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 790—2.

², ³ i ⁴ Dopisano rukom.

⁵ O tome vidi dok. br. 9, 10 i 18.

⁶ Miloš

⁷ Vidi dok. br. 17 i 23.

Stečena iskustva iz operacije 342. pd i 718. pd potvrdila su očekivanu sliku neprijatelja u rejonu borbe. Neprijatelj je samo pojedinačno stupao u borbu; vremenska situacija i za napadača težak teren takođe su mu omogućili da se s većim delovima povuče u planine i neprohodne šume. Treba pretpostaviti da će ove grupe posle odlaska nemačkih jedinica ponovo pokušati da nastave sa svojom aktivnošću. Područje prikupljanja razbijenih bandi treba u ovom momentu tražiti u rejonu 25 km severno i severoistočno od Sarajeva.

Na području sasvim istočno i jugoistočno od Zenice povećavaju se terorističke akcije komunista (prepadi, pljačke, regrutovanja).

Rejon »planine Ozren« postao je polazna baza za nedela partizana u rejonu zapadno i jugozapadno od Doboja do Teslića.

Na ostalim područjima nije bilo značajnih promena situacije kod neprijatelja.

Prilog:

Karte o situaciji kod neprijatelja i aktima sabotaže daju se u prilogu.⁸

II. Sopstvene i potčinjene jedinice

1.) Završena je operacija koju su izvele 342. i 718. pd s pridodatim hrvatskim snagama na području jugoistočne Hrvatske.⁹ Jedinice su postigle postavljene ciljeve. Ukupni gubici za vreme operacija dati su u odeljku V.

2.) Nastaviće se operacija protiv neprijatelja na području Ozrena (trougao Spreča — Bosna, Doboj — Zavidovići — Lukavac) koja je za vreme prošlog izveštajnog perioda prekinuta zbog pripreme za akciju u južnoj Hrvatskoj. Ovaj zadatak prenet je ojačanoj 718. pd.¹⁰ Snage podeljene u dve grupe krenule su 29.1. odnosno 30.1. s linije Zavidovići — Lukavac prema severu i zapadu, dok hrvatske snage zatvaraju dolinu Spreče i Bosne i treba da spreče izvlačenje neprijatelja.

⁸ Redakcija ne raspolaže tim kartama.

⁹ O toj operaciji vidi dok. br. 9, 10 i 17. U izveštaju Zigrfida Kašea od 29. januara 1942. Ministarstvu spoljnih poslova u Berlinu se navodi: »Operacija dveju nemačkih divizija u istočnoj Bosni je završena za svega nekoliko dana. Na žalost, general Bader je brzo preduzeo povlačenje divizije upućene iz Srbije, tako da pojedine akcije nisu sprovedene do kraja a pojedina mesta su pre vremena napuštena« (AVII, London 20, s. 3120033).

¹⁰ Vidi dok. br. 12, 17 i 21.

3.) Kod ostalih divizija nije bilo većih borbenih dejstava. Na više načina izvršeni pretresi za pronalaženje ustanika koji su se vratili kućama — doveli su da se izvrši 80 hapšenja. Završeno je prebacivanje 113. pd[ivizije]. 717. peš. divizija vrši pregrupisanje u novom rejonu.

4.) Na novim područjima koje su poseli Bugari nije došlo do značajnih izgreda. Držanje Pećančevih četnika prema bugarskim jedinicama i dalje je bilo lojalno, Kosta Pećanac lično je stupio u vezu sa 1. bugarskim okupacionim korpusom i izrazio je spremnost za saradnju.

5.) Brojno stanje 3. ruskog bataljona za zaštitu privrednih objekata, koji se nalazi u formiranju, iznosi 300 ljudi, a »sabitnog bataljona« 600.

III. Srpski naoružani odredi

1.) Srpski odredi vodili su u izveštajnom periodu 8 uspešnih borbi protiv komunističkih bandi. Ustanici su pri tome izgubili: 75 poginulih, 21 zarobljen, 4 ranjena; srpski odredi su imali 2 poginula i 2 ranjena.

2.) Brojno stanje i naoružanje nije pretrpelo značajne promene.¹¹

IV. Snabdevanje

Situacija u pogledu snabdevanja bila je dobra. Nasuprot tome uprava nailazi na velike poteškoće u pitanju oružja i municije kod skladišta koja su neposredno potčinjena ustanovama. Potrebno je da se Odeljenju za pozadinu hitno stavi na raspolaganje jedna četa za dotur za stražarsku službu i radove. Dalje se predlaže da se ona skladišta koja sada imaju samo prikomandovano ljudstvo popune stalnim ljudstvom. Za to je potrebno: za skladište oružja u tvrđavi Beograd, skladište municije u Rakovici i skladište municije u Rumi po jedan vatrogasac i po 10 ljudi radne snage kao i po jedan kamion (3 t.).

V. Gubici i plen od 16. do 25.1.42.

Sopstveni gubici:

Mrtvih: Ranjenih: Nestalih: Obolelih: Promrzlih:

Nemačkih	25	125	1	64	337
Hrvatskih	15	35	5	24	167
	40	160	6	88	504

¹¹ Vidi dok. br. 9.

Gubici neprijatelja:

	Mrtvih:	Ranjenih:	Zarobljenih:
	761	33	1471
od toga:	25 odmazda		

Oslobodeno zarobljenikà:

Hrvata:	168
Italijana:	104
	<u>272</u>

U Beogradu od 16. do 25.1.42. 107 uhapšenih.

Plen:

topova	4	goveda	544
art. municije	334	ovaca	731
minobacača	1	koza	115
mina za MB	24	radio-aparata	2
mitaljeza	6	motocikla	2
puškomitraljeza	17		
pušaka	949		
puš. municije	72.763		
u 13 sanduka			
ručnih bombi	228		
bajoneta	134		
mina	72		
tovarnih grla	8		
konja	26		

Dostavljeno prema konceptu.

Bader,
general artiljerije

ZAKLJUČCI S KONFERENCIJE U NEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU OD 31. JANUARA 1942. NEMAČKIH I USTAŠKIH VOJNIH I CIVILNIH PREDSTAVNIKA O NAČINU PRESELJENJA SRBA IZ LOGORA NA TERITORIJI NDH U SRBIJU¹

Nemačko poslanstvo
Zagreb

Zagreb, 31. januar 1942

Pri kraju konferencije 31. januara 1942. konačno su utvrđene sledeće tačke:

I

1.) Hrvatska vlada je izrazila svoju spremnost da sva zahtevana lica preseli u Srbiju.²

2.) U slučajevima preseljenja iz nekog logora preseliće se i članovi porodice. Kao članovi porodice smatraće se ona lica koja se prema nemačkom shvatanju smatraju kao članovi porodice koji imaju pravo na izdržavanje.

3.) Uhapšenici smeju da ponesu sa sobom u Srbiju samo one stvari koje imaju pri sebi u logoru.

Članovi porodice imaju pravo da onu pokretnu imovinu kojom porodica raspolaže kao i gotov novac koji imaju ponesu sa sobom u Srbiju. U pitanju promene kuna u dinare, hrvatska vlada će dati pukovniku gospodinu Šaheru [Schacher] u Zemunu odgovarajuća uputstva.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, London — 7, s. 301789—92.

² Vidi dok. br. 13. Konferencija je počela 23. januara 1942. na zahtev opunomoćenog komandanta u Srbiji da se 1.400 Srba iz koncentracionih logora NDH prebace u Srbiju. Konferenciji su prisustvovali:

od strane opunom. komandanta u Srbiji kapetan *Julius Kalmar*, od strane NDH — Državne direkcije za red i bezbednost *dr Aleksandar Benak*, od strane K-de Štaba za vezu pri opunom. komandantu u Srbiji šturmbanfirer *Vilhelm Bajsner*,

od strane Nemačkog poslanstva u Zagrebu štabartenfirer *Vili Revard* (*Willi Requard*) i *dr Krajner* (*Kreiner*) (AVII, London — 7, s. 301785—8). U vezi sa sastavom ove komisije bilo je oprečnih mišljenja, tako da je komandant Upravnog štaba *Harold Turner* 21. januara 1942. uputio nemačkom poslaniku u Zagrebu, SA-obergruppenfireru *Zigfridu Kašcu*, pismo u kojem se zalagao za rešenje tih nesuglasica i za brzo prebacivanje Srba, s napomenom da je on pokazao veliku predusretljivost u pogledu povratka oko 8.000 Hrvata i Muslimana iz Srbije i NDH (AVII, London — 7, s. 301644—7).

4.) Nepokretna imovina koja pripada porodicama, kao što su nepokretna imanja, uloženi kapital itd., pripada hrvatskoj državi ako se više članova porodice ne nalaze na hrvatskoj teritoriji. U slučajevima gde članovi porodice ostaju na hrvatskoj teritoriji, imovina preseljene porodice će se prepisati na one članove porodice koji ostaju, da bi se dotičnim zajamčila eventualno oduzeta mogućnost egzistencije.

5.) Lica za koja je utvrđeno da su komunisti ili su delovala na strani ustanika, odnosno krivično gonjeni, neće se preseljavati i ostaju u hrvatskim koncentracionim logorima.

6.) Lica koja su samo sumnjiva za takvu delatnost biće predata komandantu Srbije kome će dati podatke o okolnostima da bi se moglo obezbediti njihovo dalje osmatranje i praćenje.

7.) Lica koja su bolesna ili sumnjiva da su zaražena neće biti preseljena, već će se u pojedinim slučajevima prema lekarskom mišljenju kasnije preseliti.

II

Tehnički će se preseljenje izvršiti na sledeći način:

1.) Sredstva potrebna za transport će na zahtev šturmbanfirera Bajsnera [Beisner] staviti na raspolaganje hrvatska vlada.

2. Članove porodice će hrvat. Državna direkcija za red i bezbednost obavestiti i otpremiti na mesta ukrcavanja koja naznači šturmbanfirer Bajsnier.

3.) Lica koja budu iz logora preseljena primiće jedna komisija koju će sačinjavati

a) od strane komandanta Srbije kapetan gospodin Kalmar,

b) od strane hrvat. Državne direkcije za red i bezbednost gospodin dr Aleksandar Benak,

c) od strane komandanta Štaba za vezu pri komandantu Srbije šturmbanfirer gospodin Bajsnier,

d) od strane nemačkog poslanika u Zagrebu štandartenfirer Rekvard

i jedan oficir koga će odrediti komandant Srbije. Ljudstvo za pratnju do Zemuna daće hrvatska vlada, a od Zemuna komandant Srbije.

4.) Uhapšenici će hranu do granice izdati hrvatska vlada, članovi porodice se moraju snabdevati iz sopstvenih sredstava.

5.) Prilikom predaje uhapšenika mogu da se po sporazumu s komandantom logora u transport uvrste i ona lica

za koja naročito interesovanje ima komandant Srbije, a koja nisu uvedena u dosada postojeće spiskove lica određenih za transport (ipak lica navedena pod I 5) i 6) ne dolaze u obzir). Članovi porodice ovih lica će takođe što je moguće pre biti transportovani.

U pogledu članova porodice koji se nalaze u italijanskoj okupacionoj zoni važe odredbe tač. 6) akta od 23. januara 1942.

6.) Spiskovi koje je podneo komandant Srbije biće obrađeni na sledeći način:

a) Na osnovu logorske kartoteke biće utvrđeno ko se od navedenih osoba nalazi u ovim logorima.

b) Prema kartoteci umrlih biće ustanovljeno koje je od navedenih lica već umrlo.

c) Na osnovu postojećih akata biće utvrđeno ko je komunist ili kriminalac.

d) Sva lica čiji se ostanak na osnovu ovih kartoteka, razmatranjem s komandantom logora, ne može da utvrdi isključena su iz preseljavanja.

Sve poblize pojedinosti će urediti šturmbanfirer Baj-sner, dr Benak i kapetan Kalmar.

Na kraju je zaključeno da je isključena svaka mogućnost povratka u Hrvatsku lica preseljenih u Srbiju. Pri ovome je utvrđeno da je ovim zaključena akcija preseljenja iz Hrvatske u Srbiju. Pojedinačne intervencije mogu da se čine samo u slučajevima koji su od političkog značaja za Rajh. Ove intervencije će komandant Srbije preko opunomoćenika slati Nemačkom poslanstvu u Zagrebu, koje će odlučivati o njihovom daljem sprovođenju.

pot. Rekvard

**IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA OPERATIVNOG ODELJE-
NJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
OD 31. JANUARA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI
U SRBIJI, HRVATSKOJ I BOSNI, PRIPREMI I IZVOĐENJU
OPERACIJE PROTIV PARTIZANA U ISTOČNOJ BOSNI I
OBOSTRANIM GUBICIMA¹**

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku

(K-da 12. armije)

Odeljenje Ia, Str. pov. 11/43

H.Qu., 31. 1. 1942.

*Izveštaj o radu odeljenja Ia
za period od 1. 1. do 31. 1. 1942. godine*

1.1.: ...²

*Iz dnevnog izveštaja k-ta oružanih snaga na Jugoistoku
od 2. 1. 1942:*

Srbija: Jača banda severoistočno od Užica.

Hrvatska: Stalne borbe sa bandama na celom području iz-
među Save i granice nemačke i italijanske interesne zone.

3.1.: ...³

*Iz dnevnog izveštaja k-ta oružanih snaga na Jugoistoku od
3.1.:*

Srbija: Ponovo nemiri oko Valjeva.

...⁴

4.1.:

Pril. 3.

*Prebacivanje tri landesšicen-bataljona iz Hrvatske u
Srbiju*

Pregrupisavanje snaga u Srbiji nameće potrebu da se u janu-
aru prebace tri landesšicen-bataljona iz Hrvatske u Srbiju. Za-
to su nemačkom generalu u Zagrebu date instrukcije da obez-
bedi da hrvatske jedinice preuzmu dosadanje zadatke ova
tri bataljona. Glavnom stožeru⁵ treba tom prilikom takođe
dati uputstva: da ubuduće snage pod njegovom komandom

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053239—65.

^{2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 23, 25, 27, 28, 29, 31, 39, 43, 46, 47} i ⁵¹ Izostavljeno se ne odnosi na Jugoslaviju.

⁵ Misli se na Glavni stožer Ministarstva domobranstva NDH.

moraju sve više preuzimati vojne zadatke u Hrvatskoj. Preostala dva nemačka landesšicen-bataljona u Hrvatskoj treba pretežno angažovati za zaštitu železničke pruge Zagreb — Beograd. Nemački general u Zagrebu treba da k-ta oružanih snaga na Jugoistoku i opunomoćenog k-ta u Srbiji izvesti: koji su bataljoni predloženi za upućivanje, a ovaj neposredno naređuje u pogledu mesta i vremena dolaska i izveštava k-ta oružanih snaga na Jugoistoku o namerama i izvršenju zadatka,

...⁶

Iz dnevnog izveštaja od 5.1:

Hrvatska: Nastavljaju se borbe sa bandama u rejonu Sarajevo — Tuzla — Banja Luka i oko Bosanskog Novog.

...⁷

Iz dnevnog izveštaja od 6. i 7. 1:

Hrvatska: Borbe sa bandama između Save i nemačko-italijanske granice interesnih zona traju s nesmanjenom žestinom.

...⁸

10. 1:

Pril. 14.

Folksdojčerske SS-jedinice u Srbiji

Opšta situacija na području Jugoistoka zahteva jedinstveno angažovanje snaga. K-t oružanih snaga na Jugoistoku name-rava da iz Srbije izvuče delove 717. divizije i prebaci ih u Solun čim stignu folksdojčerske brigade.⁹ Dalje uravnoteženje snaga vršiće se prema razvoju situacije. Zato k-t oružanih snaga na Jugoistoku telegramom moli OKW i OKH:

1) da se jasnije naredi pitanje potčinjavanja SS-brigada koje se formiraju u Srbiji, tako da opunomoćeni k-t u Srbiji njima raspoláže isključivo za taktičku upotrebu;

2) za stalno obaveštavanje o formiranju i dolasku u Srbiju.

Situacija

Srbija: Ponovo jače bande na Zlatiboru. Pregrupisavanje 342. pd za operacije u južnoj Hrvatskoj.

Hrvatska: Nastavljaju se borbe sa bandama.

Ustanioci opkolili Jajce.¹⁰ Delovi 718. pd izvode operaciju na

⁹ Odnosi se na SS-diviziju »Princ Eugen«. Vidi dok. br. 105, 110, 116, 120, 127, 139, 141 i 173.

¹⁰ U rejonu Jajca je dejstvovao 3. krajiški NOP odred.

Ozrenu (jugoistočno od Doboja) kao uvod u akciju čišćenja oko Sarajeva¹¹ i svugde nailaze na neprijatelja.

...

11. 1:

Pril. 15

Banat

Na telefonsko pitanje OKW od 7. 1: koje su policijsko-žandarmerijske snage u Banatu i da li se može intervenisati naoružanim folksdojčerima, k-t oružanih snaga na Jugoistoku je, na osnovu izveštaja primljenih od opunomoćenog komandanta u Srbiji, saopštio OKW/W.F. St.: koje se policijsko-žandarmerijske snage nalaze u Banatu, kao i carinarnice.¹³ Postoji veoma mala mogućnost da se poveća broj naoružanih folksdojčera. Do sada Mađari nisu izrazili želju da se pojača kontrola granice.

...

Situacija

Srbija: Aktivnost bandi u rejonu oko Niša, na području zapadno-jugozapadno od Valjeva i na Zlatiboru. Srpska žandarmerija vodi borbu sa bandama.

Nastavlja se po planu pregrupisanje 342. pd radi operacije u južnoj Hrvatskoj.

Hrvatska: Jače neprijateljske snage na Ozrenu. Deo tih snaga je razbijen nasilnim izviđanjem izvršenim 10. 1. Jedan hrvatski bataljon koji je takođe učestvovao u toj akciji otkazao je poslušnost. Visok sneg je delimično sprečio dalje napredovanje. Sopstveni gubici: 4 mrtva i 14 ranjenih.

Vidi dnevni izveštaj k-ta oružanih snaga na Jugoistoku.¹⁵

...

12. 1. održano je savetovanje načelnika.

Predmet razgovora: ...¹⁷

¹¹ Reč je o neuspehom koncentričnom napadu delova 750. pp i domobranske 4. pd 9. januara 1942. na Ozrenski NOP odred (Ahmet Donlagić i Mišo Leković, n.d., str. 50—51; T. Vujasinović, n.d., str. 230—231).

¹³ Reč je o izveštaju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o rasporedu nemačkih jedinica u Banatu (Pančevo, Zrenjanin i Vršac) i carinarnica i graničnih ispostava na teritoriji Banata, kao i o mogućnosti daljeg uključivanja folksdojčera (AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8054206).

¹⁵, ⁴⁰ ⁴² i ⁴⁸ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

2. — Načelnik štaba izneo pregled opšte situacije...¹⁸ Situacija na Istoku je dovela do toga da smo morali dati komandu 18. AK. Zato je došlo do novog regulisanja komandnih odnosa u Srbiji. K-t Više komande [LXV] general Bader je istovremeno opunomoćeni komandant u Srbiji, generalštabni pukovnik Keviš je načelnik štaba, a generalštabni pukovnik Kibler¹⁹ je načelnik štaba 49. AK.

Situacija na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku: Nemamo na raspolaganju borbenih rezervi. Svaka puška ima veliku vrednost. Sada poseban značaj dobija zaštita područja sa sirovinama u Srbiji...²⁰

U Srbiji treba najoštrije intervenisati na polju borbe i uprave. Svima nama mora biti jasno da su Srbi i Grci naši protivnici, a da su Italijani i Bugari naši prijatelji i saveznici koji će nam ovde na Jugoistoku još biti potrebni s obzirom na razvoj situacije, ali čije se mogućnosti još ne mogu sagledati.

2. — Referisanje načelnika operativnog odeljenja o stanju kod neprijatelja u Srbiji i Hrvatskoj. Oko božićnih praznika OKW je odlučila da, radi posedanja Srbije, dovuče Bugare u većem broju nego do sada. Bugari su to spremno prihvatili. 24. 12. je doneta odluka po tom pitanju, 28. 12. je završeno savetovanje, a već 30. 12. su krenule prve bugarske snage.²¹ Po dolasku tri bugarske divizije povučene su 113. i 342. divizija, a delovi 717. divizije treba da odu do rejonu Soluna.

Situacija u Hrvatskoj nameće i dalje potrebu da se 342. pd oslobodi radi angažovanja u jugoistočnoj Hrvatskoj. Zbog toga što je smenjena k-da 18. AK a nije pozvat 42. AK došlo je do novog regulisanja komandnih odnosa u Srbiji²², dualizma zadataka: uprava i komandovanje. Kao jedinstveno rukovodstvo između dva štaba k-ta Srbije i Više komande LXV nalazi se opunomoćeni komandant u Srbiji, general Bader, sa svojim načelnikom štaba, generalštabnim pukovnikom Kevišom.

...²³

Hrvatska: U rejonu oko Sarajeva širi se ustanički pokret. Hrvatske snage nisu u stanju da uguše ustanak. Italijani su prestali da energično intervenišu. Zato je za januar naređena operacija protiv ustanika.²⁴ Snage koje će učestvovati:

¹⁹ Ludvig (Ludwig Kübler)

²¹ i ²⁴ Vidi dok. br. 6, 7, 8 i 21. Opširnije o tome vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 289—291.

²² i ⁴⁵ Vidi dok. br. 30.

²⁴, ²⁶, ²⁷ i ⁴⁰ O tome vidi dok. br. 1, 3, 4, 5, 9, 10, 17 i 19.

718. i 342. divizija, italijanske i hrvatske jedinice. Određen je kratak rok, jer 342. divizija mora od 2.2. da se transportuje na istočni front. Operacija je posebno teška s obzirom na zemljište.

...²⁵

Pril. 21.

Izvođenje operacije u jugoistočnoj Hrvatskoj

Telegramom je izvešten OKW/W.F.St.

Planirano je da se operacija u jugoistočnoj Hrvatskoj izvede na sledeći način:²⁶

1.) 342. pd: jedna pukovska grupa krenuće iz rejonu Zvornik — Loznica — Šabac prema Vlasenici i Han-Pijesku, a deo preko Drinjače i Ljubovije. Druga pukovska grupa krenuće iz rejonu Osečina — Valjevo — Koceljevo preko Medvednika prema Ljuboviji. Jedna pukovska grupa krenuće iz rejonu Ub — Lazarevac — Obrenovac preko Kosjerića i Užica prema Višegradu i Rogatici.

718. pd:

Jedna pukovska grupa krenuće iz rejonu Sarajevo — Zenica, delovima prema Rogatici i Sokolovićima a delovima prema Sokolcu i Han-Pijesku. Druga pukovska grupa krenuće iz rejonu Zavidovići — Tuzla — Doboj prema Kladnju i dalje za Olovo i Žeravice.

2.) Italijanske jedinice će zatvarati s južne strane rejon koji treba očistiti.

3.) Obezbeđeno je sadejstvo italijanskog vazduhoplovstva (12 borbenih aviona).

Situacija na osnovu dnevnih izveštaja k-ta oružanih snaga na Jugoistoku u periodu od 10. do 15. 1.

Srbija: Ponovo se pojavljuju bande jugozapadno od Niša i zapadno-jugozapadno od Valjeva, pojedinačni prepadi na opštinske zgrade oko Niša, jače dobro naoružane bande oko Valjeva.

14. 1. je 342. pd posela polazne položaje sa 2. pukovskom grupom u rejonu Loznica — Zvornik i sa 1. pukovskom grupom u rejonu oko Višegrada.

Hrvatska: Jače neprijateljske snage na Ozrenu. Deo tih snaga je 10. 1. razbijen prilikom nasilnog izviđanja. Jedan hrvatski bataljon koji je sadejstvovao zatajio je. Visok sneg je delimično sprečavao dalje napredovanje. Sopstveni gubici: 4 mrtva, 14 ranjenih.

14. 1. je i 718. pd posela polazni položaj.

15. 1. je 342. pd sa ojačanim 697. pp krenula iz mostobrana Zvornik, delovima (i hrv. jedinice) slomila neprijateljski otpor jugozapadno i južno od Caparda (10 km zapadno od Zvornika) i zauzela kote 5 km jugozapadno i južno od Caparda. Delovi su nastupali putem uz zapadnu obalu Drine i slomili jači otpor neprijatelja u rejonu Samani (6 km južno od Zvornika). Prednji delovi su stigli, posle zaobilazanja zapreka i porušenih mostova, u rejon Paljevića (12 km južno od Zvornika). Grupa 698. pp nastupa prema Međeđi (11 km jugozapadno od Višegrada), bez dodira s neprijateljem.

718. pd krenula u napad. Hladnoća do 18 stepeni ispod nule. Vidljivost ograničena, a visina snežnog pokrivača najmanje 30 cm. Van puteva pokreti se vrše veoma teško i naporno.

...²⁷

19. 1.:

Savetovanje načelnika:

1. — Referisanje poručnika Merena o situaciji na Dalekom istoku.

2. — Načelnik štaba o situaciji na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku.

Pristizanje Bugara u Srbiju odvija se i dalje po planu, uz izvesno odugovlačenje. Srbi se ponašaju mirno, ali postoji mogućnost da deo pristalica Nedićeve vlade, koja je naklonjena Nemcima, i srpske pomoćne žandarmerije pređe na stranu ustanika. Oko Valjeva se ponovo formiraju bande.

U Hrvatskoj su 342. i 718. divizija krenule 15. 1. u operaciju čišćenja. Operacija se odvija sporo ali po planu, ukoliko vremenska situacija i teren to ne ometu. Međutim, Italijani nisu izvršili zatvaranje ustaničke teritorije s juga. Zbog toga postoji opasnost da se ustanici povuku na jug. To pitanje (pasivno držanje Italijana) načelno će se izneti »višem« ru-kovodstvu.

...²⁸

5. — Referisanje opunom. oficira za transport o stanju transporta:

Situacija u vezi s transportom još uvek teška. Razlozi: duga železnička pruga (2000 km) Beograd — Atina ima samo jedan kolosek. Zato ne može dati ono što se od nje traži. Uz velike uspone nju presecaju i blokiraju mnoge granice. Svaka granica je opterećenje. Bugarsko železničko osoblje vrši šle-povanje. Pruga nije izgrađena za veliki promet. Pored toga, ima sabotaza, nedostaje uglja i obučenog osoblja, a to sve ometa saobraćaj. Zatim dolaze saobraćajne nesreće. U Srbiji

je 50 puta porušena pruga za mesec dana. Na loš saobraćaj utiče i rušenje većih objekata. Nema dovoljno lokomotiva ni uglja.

...²⁹

*Situacija na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku od 16. do 20. 1.*³⁰

Srbija: Prepadi i borbe sa ustanicima na području Valjeva nastavljaju se. Takođe i pojedinačni prepadi na neposredne opštine u rejonu oko Niša.

Hrvatska: O toku operacije 342. i 718. divizije vidi u dnevnim izveštajima od 16. do 20. 1.³¹

...³²

Pril. 32.

Pregled situacije na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku (zaključno sa 20. 1. 42).

Opštu situaciju na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku u izveštajnom periodu karakteriše:³³

- 1) početak operacije čišćenja u jugoistočnoj Hrvatskoj,
- 2) pojačana britanska aktivnost u istočnom delu Sredozemnog mora.

I. Srbija:

1.) Opšta situacija i stanje kod neprijatelja: Stanje kod neprijatelja uglavnom neizmenjeno. Broj sukoba, naročito prepada na opštinske zgrade, nešto je povećan u odnosu na poslednji izveštajni period, a posebno u rejonu oko Niša. Ponovo je utvrđeno da se na Zlatiboru (južno od Užica) i oko Valjeva nalaze jače bande.

Predviđeno posadanje bugarskim jedinicama odvija se po planu. Nedić smatra da je njegov položaj otežan dolaskom Bugara, ali do sada ne postoje znaci da će se povući.³⁴

Srbi koji su do sada bili lojalni (i odredi) očigledno su razočarani bugarskom posadom. Ostaje da se sačeka dalje dejstvo. Prvi put je došlo do beznačajnih sukoba na srpsko-mađarskoj granici (Novi Sad i Senta).³⁵

2.) Sopstvene jedinice: Borbeni zadaci su mali zbog vremenskih nepogoda. 113. divizija je popunjena opremom sve do vozila, te je spremna za dejstva. 7. 1. počelo je transportovanje za Istok. Završiće se verovatno 30. 1.

Od bugarskih jedinica do sada je stiglo oko jedna i po divizija. Dolazak se odvijao bez smetnji.

³⁰ i ³¹ Vidi dok. br. 9 i 19.

³² Vidi dok. br. 10.

³⁵ Vidi dok. br. 2.

3.) Sopstveni gubici i gubici neprijatelja (od 26. 12. 41. do 5. 1. 42):³⁶

Gubici neprijatelja: 504 mrtva, 50 zarobljenih. Pored toga, uhapšeno je 486 srpskih aktivnih oficira, od 926, koliko ih ima na spisku. Ostali se ne mogu pronaći. Zbog bolesti i sličnoga otpušteno je 97, a 407 transportovano u Rajh.

Sopstveni gubici: 1 nemački oficir ranjen, 1 pripadnik ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata ubijen na ulici u Beogradu. Obešeno je, odnosno streljano 6 ubica.

4) Nešto se popravila situacija u pogledu ishrane. Zbog leda obustavljen rečni saobraćaj Dunavom i Savom.

II. Hrvatska:

1.) Opšta situacija i dalje zaoštrena. K-da ital. 2. A navodi da je i u italijanskoj okupacionoj zoni situacija ozbiljna. Ustaničko područje uglavnom (kao 5.1. Prepadi i sabotaze kao i ranije. Hrvatske jedinice su se delimično dobro borile zajedno s nemačkim, ali kad su bile same angažovane, većinom se nisu mogle probiti.

2.) 342. i 718. divizija zajedno sa slabijim hrvatskim snagama su 15. 1. počele operaciju čišćenja u jugoistočnoj Hrvatskoj.³⁷ Pokreti su bili znatno otežani zbog lošeg vremena, ali su ipak do sada tekli planski.

Italijanska divizija »Ravena«, koja je angažovana da zatvara s jugozapada, nije još stigla. Zato operacija, verovatno, neće u potpunosti uspeti. Obećana pomoć italijanske avijacije stigla je prekasno (prvi put 21. 1). Hrvatska avijacija je dejstvovala od 15. 1.

3.) Stav Italijana prema ustaničkom pokretu dovodi u pitanje trajni uspeh nemačkih borbi. Njihova dosadašnja neaktivnost protiv ustanika, otvoreno uskraćivanje italijanske pomoći u sadašnjoj operaciji u Hrvatskoj³⁸ i stav hrvatske vlade prema ustaničkom pokretu dovode do toga da broj ustanika stalno raste. Povlačenje ustanika u italijansku zonu onemogućava brzo ugušivanje ustanika u Hrvatskoj. K-t oružanih snaga na Jugoistoku moli O.K.W. da preduzme odgovarajuće političke korake i smatra da je potrebno da se naimenuje komandant koji bi bio odgovoran za uspostavljanje normalnih prilika u Hrvatskoj. Preduslov za to je da mu se potčine sve italijanske, hrvatske i nemačke snage

³⁶ O tome vidi dok. br. 19 i 25.

³⁸ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 9: dopis guvernera Crne Gore Pircija Birolija od 14. januara 1942. komandantu italijanske 2. armije generalu Ambroziju o sadejstvu italijanskih jedinica u nemačkim operacijama u istočnoj Bosni.

koje bi se angažovale za ugušivanje ustanaka i da se razoru žaju svi pojedinci i organizacije (i ustaše) osim oružanih snaga i policije.

4.) Privredna situacija nepromenjena.

...

Proširenje teritorije sa bugarskom posadom u Srbiji

Telegram komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 188/42 od 16.1,⁴⁰ OKW i OKH, i na znanje opunomoćenom komandantu u Srbiji:

Kao zamenu za snage koje su transportovane iz Soluna na Krit, mora se najkasnije početkom februara prebaciti glavina 717. divizije iz njenog bugarskog rejona u Solun. Za posedanje tog srpskog područja nema na raspolaganju nemačkih snaga.

U slučaju da ne bude odobren zahtev za potčinjavanje novoformiranih SS-jedinica ili da delovi tih jedinica ne budu spremni za upotrebu do februara, postoji namera da se moli bugarsko vojno rukovodstvo da posedne to područje. Kao područje koje bi takođe poseli Bugari došao bi u obzir sav prostor južno od linije Kragujevac — Rogatica, bez oblasti Mitrovića i Ivanjica (važna ratna industrijska postrojenja). K-t oružanih snaga na Jugoistoku bi se sa bugarskim vojnim rukovodstvom sporazumeo o eventualnom pojačanju dosadašnjih bugarskih okupacionih snaga. K-t oružanih snaga na Jugoistoku moli za načelnu saglasnost.

Opunomoćeni komandant u Srbiji, general artiljerije Bader, zauzeo je po tom telegramu k-ta oružanih snaga na Jugoistoku sledeći stav u dopisu Ia str. pov. br. 65/42. od 16.1:⁴¹

Opunomoćeni komandant u Srbiji stoji na stanovištu da srpska Nedićeva vlada, koju je priznala nemačka vlada, treba po svaku cenu da se održi. Ona u svakom pogledu treba da bude odgovorna za mir i red u zemlji. Međutim, njoj se mora dati mogućnost da vlada. Ona je upravo prebolela prvi ulazak Bugara. Vlada neće preoleti da se teritorija koju posedaju bugarske snage proširi na polovinu Srbije.

Opunomoćeni komandant u Srbiji upozorava na planirane mere proširenja bugarske teritorije. Neće pomoći hapšenje članova srpske vlade posle davanja ostavke, nego će samo pojačati ogorčenje i nemire.

Opunomoćeni komandant u Srbiji predlaže:

Pošto SS-divizija verovatno neće stići na vreme, treba prihvatiti posedanje slabim nemačkim snagama. Odgovornost

⁴¹ Vidi dok. br. 8.

za održavanje bezbednosti i reda treba u prvom redu preneti na srpsku vladu, uz pretnju da će Bugari posesti još teritorije ako ne zavlada mir u zemlji. (Načelnik štaba k-ta oružanih snaga na Jugoistoku je stavio primedbu pored tog teksta: to ustanike neće zaplašiti).

Vladi stoje na raspolaganju dobrovoljački odredi (pomoćna žandarmerija) i četnički odredi verni vladi. Od nemačkih jedinica se oslobađa 721. pp, koji je sada angažovan na pruži Beograd — Niš premeštanjem dva landessšicen-bataljona iz Hrvatske, i angažuje na području 113. i 717. divizije (sa strane primedba načelnika štaba: nije dovoljno i za obezbeđenje pruge).

Opunomoćeni komandant u Srbiji moli da se na njega prenese odgovornost i da se odobri da se u prvom redu sami Srbi koriste u najvećem obimu za smirivanje zemlje, a da se ulazak Bugara razmotri samo za slučaj da izneveri [Nedićeva] vlada i njene snage.

(Izvod iz dopisa opunom. komandanta u Srbiji Ia, str. pov. br. 65/42, odnosno k-ta oruž. snaga na Jugoistoku Ia, str. pov. br. 266/42 od 23. 1. 42).⁴²

...⁴³

26. 1.:

Savetovanje načelnika:

- 1.) Referisanje poručnika Merena o situaciji u Africi i na Dalekom istoku.
- 2.) Načelnik štaba o situaciji na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku:

U Srbiji je situacija uglavnom neizmenjena. Prepadi na opštine u bugarskoj okupacionoj zoni. Još ima bandi u okolini Valjeva i na planini Zlatiboru. Bugarske jedinice planski napreduju s posedanjem teritorije. Došlo je prvi put do manjih sukoba na mađarsko-srpskoj granici. Otišli su poslednji transporti 113. divizije. U planu je da se formiraju SS-brigade od folksdojčera u Srbiji. Njihov komandant biće potčinjen lično opunomoćenom komandantu u Srbiji. Njemu se stavlja u zadatak da reorganizuje i srpsku policiju prema firerovom naređenju.⁴⁴

Gubici od 25.12.41. do 5.1.42: sopstveni veoma mali, na neprijateljskoj strani preko 500 mrtvih. Izvršeno hapšenje srpskih oficira. K-t oružanih snaga na Jugoistoku je prosledio dalje zahtev generala artiljerije Badera da se spoje u jedan štab štabovi Više k-de LXV i komandanta Srbije.⁴⁵

⁴⁴ O tome vidi dok. br. 11.

Hrvatska: Završena operacija. Rezultati minimalni, jer Italijani nisu izvršili zatvaranje s južne strane. Hrvatske jedinice su se dobro borile. Operacija koju, s jednim pukom, 718. divizija izvodi na planini Ozrenu još je u toku. Teško se može rešiti pitanje zauzimanja te oblasti. Kod ital. 2.A je u međuvremenu došlo do izmene. Višem rukovodstvu je upućen zahtev da se u Hrvatskoj angažuje jedan komandant.

...⁴⁶

Pril. 39

Operacije u jugoistočnoj Hrvatskoj

Na molbu ital. oficira za vezu saopšteno im je sledeće o učesću ital. jedinica u operacijama u jugoistočnoj Hrvatskoj koje su počele 15.1. Prema sporazumu između ital. 2.A i opunom. komandanta u Srbiji trebalo je da italijanske jedinice izvrše zatvaranje demarkacione nemačko-italijanske linije s južne strane. U operacijama su učestvovali jedan alpski i dva crnokošuljaška bataljona. Transportovanje divizije »Ravena«, koja je trebalo da zatvori demarkacionu liniju, kasnilo je 14 dana do 3 nedelje. Veći broj ustanika uspeo je da se preko demarkacione linije povuče na jug.

Obećano je da će učestvovati i 12 ital. borbenih aviona. Prvi avioni su startovali 23.1. Od tri bombardera koji su krenuli, dva su se morala vratiti zbog kvara na motoru, a treći je bombardovao Vlasenicu, koju su zauzele nemačke jedinice. One su istakle zastavu s kukastim krstom i ispalile signale za raspoznavanje. Poginula su 4 nemačka vojnika a 12 je ranjeno, dok je od civila 1 poginuo i 11 ranjeno.

...⁴⁷

29.1:

Izveštaj o operaciji u jugoistočnoj Hrvatskoj

K-t oružanih snaga na Jugoistoku je podneo OKW i OKH izveštaj o operaciji čišćenja u jugoistočnoj Hrvatskoj:

U operacijskoj zoni jugoistočne Hrvatske nalazilo se oko 1000 Dangićevih četnika (Srba) i oko 3000 komunista. Dangićevi ljudi su dobro obučeni, delimično uniformisani, naoružani puškama i mitraljezima. Nije utvrđeno da je neprijatelj upotrebljavao artiljeriju. Deo Dangićevih četnika imao je naređenje da se ne bori protiv nemačkih jedinica. Dangićevi četnici i komunisti su se skoro svi povukli pred nemačkim jedinicama. Tako su oni akcijom čišćenja razbijeni samo privremeno i mora se i dalje računati s njihovim postojanjem.

Sopstveni gubici: 25 mrtvih, 131 ranjen, 1 nestao, 50 bolesnih i teško povređenih, 297 promrzlih raznih stepena. Gubici neprijatelja: 521 mrtav, 1331 privremeno zarobljen. Sopstvene jedinice su jako oštetile odeću, uglavnom obuću, kao i vozila, dok su konjii izdržali veliki teret. Plen: 4 topa s 343 zrna, 1 minobacač, 22 mitraljeza, 855 pušaka, 72 mine, 33 konja i tovarna grla, 600 grla stoke.

Neprijatelj je zarobio: 168 Hrvata, 104 Italijana.

Saradnja s hrvatskim jedinicama bila je zadovoljavajuća. Hrvatski oficiri za vezu su dobro obučeni i sposobni, dok se hrvatske jedinice ne mogu samostalno upotrebiti zbog manjkave obuke i opreme, kao i pomanjkanja oficira i sposobnih podoficira.

Sadejstvo s hrvatskim vazduhoplovstvom zadovoljavajuće. Italijani izlaze u susret ukoliko se ne radi o borbi. Angažovanje italijanske avijacije dovelo je do sopstvenih gubitaka o kojima je izvešteno i zato će se odustati od dalje upotrebe. Zbog nedolaska italijanske divizije nije došlo do italijanske akcije na južnom krilu. Jedan alpski bataljon sledio je južnu grupu od Rogatice, ali je odbio da odatle skrene na jug. Rejon koji je trebalo po sporazumu zaprečiti nije ni do danas dovoljno zatvoren.

Ustanici su se pred nemačkim jedinicama po velikim prostranstvima teškog terena vešto sklanjali u svoja bivša mesta. To nisu mogle sprečiti hrvatske jedinice koje su ostale u očišćenom rejonu, jer su one bile slabije u borbi. Treba očekivati da će ponovo početi akcije ustanika, jer nije postignuto uništenje, nego samo privremeno razbijanje. Bolji rezultat se nije mogao očekivati, s obzirom na veliko prostranstvo, brdski teren, vremenske prilike, brzo prerusavanje boraca u mirne seljake, kao i ograničeno vreme (transportovanje 342. divizije). Pretežno srpsko stanovništvo drži se prijateljski prema nemačkim jedinicama i zabrinjava ih njihov odlazak, jer strahuju da će Hrvati (ustaše) nastaviti s progonima. Kod Mitrovice i južno od Zvornika stigle su hiljade srpskih izbeglica bez hrane i smeštaja, te postoji opasnost od epidemije i novih nemira.

Ako se ova oblast sada gotovo sva ne posedne, ne može se postići trajan mir, jer se ustanici koji su izmešani sa stanovništvom vešto povlače i prema situaciji sklanjaju u stanove. Efikasne operacije mogu se izvoditi samo ako su povoljne vremenske prilike. U sadašnjoj akciji je suviše veliko trošenje snaga u odnosu na postignuti uspeh.

Prema sporazumu s hrvatskom vladom pokušaće se da se doprinese uspostavljanju mira u istočnoj Bosni. U tu svr-

hu, komandant cele operacijske zone ostaje k-t 718. divizije, kome će biti potčinjene sve hrvatske i nemačke jedinice i koji, po nalogu opunom. komandanta u Srbiji, ima izvršnu vlast. Održavanjem stalne veze s hrvatskom vladom pokušaće se da se reorganizuje uprava u zemlji.

Sada je u toku operacija na planini Ozrenu u kojoj treba očekivati sličan rezultat.

Za mere smirivanja koje bi trebalo sprovesti bilo bi potrebno:

— Jedinstvena komanda nad svim nemačkim, italijanskim i hrvatskim jedinicama.

— Istovremene akcije na celoj teritoriji Hrvatske da bi se sprečilo da se ustanici povlače u neposednute ili slabo posednute oblasti, kao što su to do sada činili.

— Načelna izmena stava Italijana, koji su do sada izbegavali svaki sukob sa ustanicima. Neophodna je aktivna borba.

— Znatno pojačanje nemačkih jedinica za nemačku operacionu zonu, jer divizija sa dva puka nije dovoljna.

— Ne dozvoliti prisustvo ustaša u oblastima koje naseljavaju Srbi.

Samo pod tim uslovima se može postići konačno smirivanje oblasti važne za nemačku ratnu privredu i uspostavljanje puteva za transport. U suprotnom, sa sadašnjim snagama je moguće samo lokalno čišćenje najužih srezova, bez obezbeđenja dotura.

Pril. 44

Transporti jedinica na Istok

Telegramom se upućuje naređenje OKH/Gen. St. d.H./Org. odelj. pov. br. 588/42 od 28.1.⁴⁸ opunom. komandantu u Srbiji, da ga u prepisu uputi odeljenjima štaba. Naređenje se odnosi na transportovanje jedinica radi upotrebe na istočnom frontu.

Situacija na osnovu dnevnih izveštaja k-ta oruž. snaga na Jugoistoku od 16. do 31.1.42:

Srbija:

16.1. stiglo je oko polovine bugarskih jedinica u jugoistočnu Srbiju.

Bande nastavljaju aktivnost u rejonu oko Valjeva, jugoistočno od Višegrada. Pojedinačni prepadi na neposednute opštine u rejonu oko Niša.

20.1. srpska pomoćna žandarmerija prisilila na borbu deo ustanika severozapadno od Valjeva.

21.1. prebačena 717. divizija u novi rejon, osim neznatnih ostataka.

24.1. prikupljanje komunista u rejonu oko Leskovca. Borbe oko Valjeva između srpske žandarmerije i ustanika koji se povlače.

25.1. transportovani poslednji delovi 113. pd.

26.1. jača banda na planini Zlatiboru. U rejonu oko Niša nastavlja se sabotaže.

29.1. stigla u rejon oko Valjeva 342. pd sa grupom 699. pp.

Hrvatska:

15—23.1. operacija čišćenja 342. i 718. pd u jugoistočnoj Hrvatskoj.⁴⁹ O pojedinostima vidi u dnevnim izveštajima. Po završetku operacije, 342. pd (bez 697. pp) vratila se u stare smeštajne prostorije u Srbiji da čeka na transportovanje.

718. pd, ojačana 697. pp, nastavlja čišćenje Ozrena.⁵⁰ 29.1. glavina divizije dostiže polazni rejon južno od Lukavca i istočno od Zavidovića. Hrvatske jedinice čiste dolinu Bosna — Spreca i zaprečavaju na zapadu i severoistoku. 30.1. je 718. pd sa Grupom »Istok« dostigla Sižje (20 km zapadno od Tuzle), a sa Grupom »Zapad« zauzela, posle borbe, polazni rejon istočno od Zavidovića. Delovi Grupe »Istok« su 31.1. dostigli Međaš (20 km jugoistočno od Doboja). Grupa »Zapad« je, posle savlađivanja jačeg otpora neprijatelja i znatnih teškoća u pogledu terena, dostigla kotu 603, Bakotić (istočno-jugoistočno od Maglaja), Krešniće (ist.-jugoist. od Maglaja), Parnicu (severno od Maglaja). Sopstveni gubici neznatni. Hrvatska grupa za zaprečavanje iz Vareša dostigla je predeo istočno-severoistočno i istočno od Zavidovića, ne naišavši na otpor neprijatelja. Hrvatska grupa za zaprečavanje iz Doboja osujetila je pokušaj neprijatelja da se probije u rejonu zapadno-jugozapadno od granice.

Završena je jedna hrvatska akcija čišćenja oko Sunje.

...⁵¹

Za komandanta oružanih snaga
na Jugoistoku (Komanda 12. armije),
načelnik štaba:
zastupa

...⁵²

⁴⁹ Vidi dok. br. 12 i 26.

⁵² Potpis nečitak.

**DISLOKACIJA JEDINICA, KOMANDI I USTANOVA NEPO-
SREDNO POTČINJENIH OPUNOMOĆENOM KOMANDAN-
TU U SRBIJI OD 1. FEBRUARA 1942. GODINE¹**

Poverljivo

K T. B.²*Prilog 59a³*

Opunomoćeni komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 748/42, pov.

Beograd, 1.2.1942.

Pregled razmeštaja jedinica sa stanjem od 31.1.42

Komandant Srbije	Beograd
Štab 685 (mot.) inž. puka	Beograd
3 (mot.) četa 659. inž. bata- ljona	Beograd
522. bat. za podizanje mosto- va, ⁴ štab, 1. i 2. četa i 2/3 ma- šinskog voda	Beograd
Štab 562. landesšicen-bata- ljona	Valjevo
1. četa	Vrnjačka
(od toga 1 vod)	Banja
2. četa	Kraljevo
3. četa	Užice
4. četa	Valjevo
5. četa	Požarevac
6. četa	Šabac
Štab 592. landesšicen-bata- ljona	Pančevo
1. četa	Beograd
2. četa	Beograd
3. četa	Beograd
4. četa	Zemun
5. četa	Beograd
6. četa	Beograd

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 795—7.

^{2, 3, 5, 8, 11} i ¹² Dopisano rukom.

⁴ Brückenbaubataillon 522

Štab 920. landessicen-bataljona	Jagodina
1. četa	Niš
2. četa	Smederevo
3. četa	Zaječar
(od toga 1 vod) ⁵	Knjaževac ⁶
4. četa	Leskovac
5. četa	Jagodina
(od toga 1 vod)	Kruševac
6. četa sada posle popune	Kragujevac
Viši načelnik veze Srbije	Beograd
Vojna k-da za vezu 32 ⁷	Beograd
Vojna k-da za vezu 37	Niš
Četa veze za eksploataciju železničkih linija ⁸	Beograd
Radio-četa (mot.) 672	Beograd
Štab II/ 521. puka za vezu	Beograd
3/ 521. puka	Beograd
4/ 521. puka	Beograd
5/ 521. puka	Niš
6/ 521. puka	Zemun
1. kolona za snabdevanje jedinica veze ⁹	Beograd
64. rez. polic. bat., štab i 3 čete	Beograd
1. četa 501 (mot.) bataljona vojne žand.	Beograd
Polijska rečna flotila Srbije	Beograd
Vojnotehnički štab za spec. namenu 26	Beograd
Auto-transportna kolona teh- ničkih sredstava 1	Beograd
Oficir za vezu vojnotehnič- kog bat. kod hrvatske voj- ske ¹⁰ u Zagrebu	Zagreb
Feldkomandantura 599	Beograd
Feldkomandantura 610	Vrnjačka Banja
Feldkomandantura 809	Niš
Feldkomandantura 816	Šabac
Feldkomandantura 725	Zagreb
Krajskomandantura -I/823	Petrovgrad

⁷ Feldnachrichtenkommandantur

⁸ Nachrichtenbetriebskompanie

⁹ Nachrichtenkolonne

¹⁰ Odnosi se na Glavni stožer Ministarstva hrvatskog domobranstva u NDH.

Krajskomandantura I/832	Kragujevac	
Krajskomandantura I/833	Kruševac	
Krajskomandantura I/834	Jagodina	
Krajskomandantura I/838	Kos. Mitrovica	
Krajskomandantura I/847	Užice	
Krajskomandantura I/857	Zaječar	
Krajskomandantura I/861	Valjevo	
Krajskomandantura I/867	Leskovac	
Komanda mesta II/378	Požarevac	
Velika auto-kolona 1/614	Beograd	
Velika auto-kolona 4/614	Beograd	
Mala auto-kolona 828	Beograd	
Mala auto-kolona 878	Beograd	
Auto-park Kopnene vojske 533	Beograd	
Vojna bolnica 921	Beograd	
Vojna bolnica 922	Beograd	
Vojna bolnica 923	Beograd	
Odeljenje sanitetskog skladišta 2/572	Niš	(potčinjeno k-tu oruž. snaga na Jugoistoku) ¹¹
	Zemun	
Sanitetski vod 4/552	Šabac	
Sanitetski vod 629	Beograd	
Dulag ¹² 183	Beograd	
Armijska veterinarska bolnica 573	Beograd	(potčinjeni k-tu oruž. snaga na Jugoistoku — službeni nadzor ima k-t Srbije) ¹³
Veterinarski park 691	Beograd	
Konjska transportna kolona 1/533	Beograd	
Konjska transportna kolona 2/563	Beograd	
Centar Abvera	Beograd	
K-da za izdavanje pasoša		
Jugoistok II	Beograd	
Propagandno odeljenje »S«	Beograd	
Radni štab 15 za ratne karte i topografiju s topografskim vodom (mot.)	Beograd	
Služba bezbednosti (Ajnzac-grupa)	Beograd	
Pomoćna uputna frontovska stanica 187 ¹⁴	Beograd	

¹² Durchgangslager (privremeni logor za zarobljenike)

¹⁴ Frontleitnebenstelle 187

Vojno-istražni zatvor Beograd
Bugari.¹⁵ prema izveštaju Više
komande LXV
Hrvati: k-t hrvatskog garnizo-
na,
oficir za vezu kod
hrvatskog domobran-
stva,
Mornarički bataljon¹⁶,
štab i žandarmerijska
četa Zemun
Italijani: Skladište i pretovar-
na stanica.

BR. 23

IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 5. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O TOKU PREGOVORA S ČETNIČKIM MAJO- ROM DANGIĆEM U BEOGRADU¹

Opunomoćeni komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 857/42. pov.

5. februara 1942.

POVERLJIVO

Predmet: Pregovori sa srpskim
majorom *Dangićem*²

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

Pri izvođenju operacije na planini Romaniji³ računalo se sa 2 neprijateljske grupe: s komunistima i četnicima ma-

¹⁵ Vidi dok. br. 6, 7, 21 i 29.

¹⁶ U Zemunu se, u okviru Zapovjedništva plovnih snaga Ministarstva hrvatskog domobranstva, nalazilo Riječno zapovjedništvo Zemun.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1087—97. Na margini prve strane originala je rukom dopisano nekoliko nečitljivih reči.

² Opširnije o saradnji komandanta četničkih odreda istočne Bosne Jezdimira Dangića s Nemcima vidi Antun Miletić, O saradnji komandanta četničkih odreda istočne Bosne Jezdimira Dangića sa Nemcima, VIG, br. 2/1972, str. 135—145.

³ Misli se na područje istočne Bosne. O tome vidi dok. br. 1, 3, 19 i 21.

jora Dangića. Bilo je poznato da major Dangić raspolaže znatnim brojem pristalica. Važio je kao dobar komandant, njegovo ljudstvo trebalo je da se sastoji većinom od obučених vojnika. Nije bilo jasno da li je Dangić radio zajedno s komunistima ili ne.⁴ Poduhvat koji je bio izveden pod najtežim zemljišnim i vremenskim uslovima potvrdio je staro iskustvo: protivnik se uspešno izvlačio i nije se mogao uhvatiti. Iznenađujuća je bila činjenica da su Dangićeви ljudi redovno izbegavali borbu s nemačkim trupama i na njim nisu otvarali vatru. Manji odredi i pojedinci, koji više nisu imali nikakav izlaz, predavali su se bez borbe i polagali svoje oružje. To isto je učinio jedan kompaktni odred od oko 400 ljudi. Pri tome su ljudi izjavljivali da su oni to radili po naređenju majora Dangića, pošto im je on bio zabranio da se bore protiv nemačkih trupa. Mora se reći da im je Dangić mogao nanositi znatne gubitke da je to hteo.

Trupama koje su na raspolaganju nemoguće je pri teškim zemljišnim uslovima opkoliti i uništiti brojno nadmoćnijeg protivnika. On se uvek izmigolji ispred jedinica pa se posle odlaska ponovo vrati na svoje stare položaje ili prebivališta.

Oštri sukobi u istočnoj Bosni između Hrvata, Muslimana i Srba čine ovu zemlju najvećim žarištem nemira u celokupnoj Srbiji. Hrvati nesumnjivo teže da unište celokupno srpsko stanovništvo. Opšte je poznato u kome se obliku to dešava. Neboračko srpsko stanovništvo, žene i deca, kao i ljudi koji su nesposobni za borbu, a da ih ne bi zadesila zla sud-

⁴ U Drinjači je 1. oktobra 1941. potpisan sporazum o saradnji partizana i četnika u istočnoj Bosni. Tada je formiran zajednički Operativni štab za rukovođenje operacijama i izdat zajednički proglas narodu s pozivom u borbu protiv okupatora. Međutim, u Vlasevici je 16. novembra 1941, na inicijativu GS NOP odreda BiH, održana konferencija predstavnika partizanskih i četničkih jedinica istočne Bosne radi raščišćavanja međusobnih nesuglasica. Konferencija nije postigla postavljeni cilj, jer su je četnici napustili kada je njihov štetan i podrivački rad razobličen. Četnici su 17. novembra 1941. u Vlasevici, na svojoj skupštini, izabrali Privremenu upravu istočne Bosne, formirali Komandu operativnih jedinica istočne Bosne i raskinuli sporazum o saradnji s partizanima. Od toga vremena Dangić i njegovi četnici su prešli na razbijanje NOP-a u istočnoj Bosni i borbu sa partizanskim jedinicama kao i otvorenu saradnju sa okupatorima. Vidi Zbornik, tom IV, knj. 2, dok. br. 1, 57, 58 i 87; Rodoljub Čolaković, Zapisi iz oslobodilačkog rata II, Svjetlost, Sarajevo, 1948, str. 32—37, 41—43, 82—102, 121, 187—201; AVII, arhiva NOP-a, reg. br. 13/1, k. 1701, Ča, reg. br. 46/6, k. 220, reg. br. 16/2, 21/2, 22/3 i 35/4, k. 170 i reg. br. 15/4 i 17/4, k. 222.

bina, spasavaju se bekstvom preko Drine u srpske oblasti. To se ne da sprečiti. Opljačkani do gole kože, isprebijani i namučeni, ovi begunci unose neprekidno nemir u srpske oblasti. Oni moraju postati plen komunista. U ovom momentu se najmanje 40.000 ovakvih begunaca nalazi u okolini Kosovske Mitrovice. Oni skapavaju od gladi, smrzavaju se ili podležu zaraznim bolestima, među kojima su najteže pegavi i trbušni tifus. Južno od Zvornika u istoj se situaciji nalazi oko 4.000 izbeglica. Hiljade i hiljade, broj im se ne da utvrditi, nalaze se u pokretu ka srpskoj teritoriji, da bi se spasle od zverstava Hrvata.⁵

Rukovodeći sanitetski oficir je potražio ove grupe begunaca. Prema njegovom mišljenju i oceni, unošenjem bolesti na srpsku teritoriju oni predstavljaju najveću opasnost ne samo za celokupno stanovništvo, već, pre svega, i za nemačke trupe. Efikasno suzbijanje bolesti među stanovništvom je pri primitivnim higijenskim prilikama koje vladaju u ovoj zemlji isključeno. Pored toga, s prilivom svih ovih begunaca situacija se u pogledu snabdevanja zemlje još više pogoršava.

Pokušaj da se ovo žarište nemira u istočnoj Bosni odstrani nije uspeo. To se neće moći postići u budućnosti, jer bi se pri ovoj veličini teritorije i poteškoćama koje zadaje zemljište moralo angažovati najmanje 6 divizija da bi se moglo korak po korak očistiti tako da na njemu ne ostane nijedno muško lice sposobno da nosi oružje. Pri tome bi sasvim svejedno bilo da li se radi o Srbima ili Hrvatima. Za to bi trebalo 6—8 nedelja vremena. Kad bi i poslednji čovek koji može da nosi oružje iščezao iz istočne Bosne, još uvek bi se moralo očekivati da će se žene međusobno ubijati.

U proleće se mora računati s jednim opštim ustankom na Balkanu uz jaku englesku podršku. Tri i po divizije 15. talasa koje se nalaze na srpskoj i hrvatskoj teritoriji neće biti u stanju da uguše ustanak. Hrvatske oružane snage, zbog svoje slabe vrednosti, ne dolaze uopšte u obzir za ovu borbu. Pošto se, međutim, ne sme računati s tim da će se potrebne divizije imati na raspolaganju, mora se pokušati da se taj ustanak na neki drugi način oslabi ili bar rasepka i tako učini neefikasnim. Pri tome je uvek odlučujuće pitanje kako se u istočnoj Bosni može mir zavesti. Pri tome se radi samo o vojničkom, a ne o političkom pitanju. Hrvatska država je činjenica koja postoji i koja se ne da isključiti, premda je ona izvor nemira i, samo s vojne tačke gledišta posmatrano, predstavlja najveću opasnost za vojnu situaciju na Balkanu.

⁵ Reč je o ustašama u NDH.

Na bosanskoj teritoriji major D[angić] je vodeća ličnost. On je preko poverenika⁶ neprekidno javljao da ne želi da se bori protiv Nemaca. On je to, kao što je već pomenuto, delom dokazao. On je s 3 nemačka vojnika, koji su njegovim ljudima pali u ruke, dobro postupao i vratio ih zdrave i čitave s njihovim oružjem i s jednim motociklistom i njegovim motociklom. On sebe smatra da se ne nalazi u položaju ustanika protiv nemačkih vlasti. On želi, kako je izjavio, samo da uništi komuniste u istočnoj Bosni, pre svega da zaštiti život i imovinu svojih zemljaka i da okonča klanje žena i dece od strane Hrvata. Da su Hrvati, posle povlačenja nemačkih trupa, to ponovo otpočeli da rade potvrdile su i nemačke trupe.

Iz ove u glavnim crtama prikazane situacije proizilazi pitanje da li se možda ne bi moglo pomoću Dangića i njegovih ljudi da zavede mir u istočnoj Bosni, a da se pri tom ne povrede grubo suverena prava hrvatske države i ne promene postojeće granice. Pošto se s pojačavanjem sopstvenih trupa ne može računati, trebalo je dati odgovor na ovo pitanje, naročito kada se time situacija ne bi nikako pogoršala. Dangićeви ljudi su sada tu i biće tu i kasnije. Međutim, moglo bi se dobiti u vremenu, a pre svega mogao bi se doznati nji-

⁶ Od 16. avgusta 1941, kada je major Jezdimir Dangić došao u istočnu Bosnu, otpočeo je kontakt s Nemcima preko kolaboracionista Milana Aćimovića i Milana Nedića, a zatim direktne pregovore između dve zainteresovane strane. Već 25. avgusta Dangić, u ime Štaba Bosanskih četničkih odreda, piše pismo Nemcima u Zvorniku, nudeći im predaju oružja pod uslovom da oni ili Italijani okupiraju područje istočne Bosne. Isto tako čine i njegovi potčinjeni, Aćim Babić i Boško Todorović. Aćimović i Nedić su vezu sa Dangićem održavali preko majora Momčila Matića, kapetana Bogdana Dakića i Kamenka Jeftića, dok je Dangić s Centrom Abvera u Beogradu i njegovim predstavnikom kapetanom dr Josipom Matlom bio u vezi preko kapetana Riste Čukovića i poručnika Branka Kujačića. Čuković je u isto vreme bio i nemački poverenik i slobodno se kretao od Zvornika do Beograda. Na poslednjim sastancima, 20. i 30. decembra 1941, s predstavnicima Abvera bila je izražena obostrana želja da se zaključi sporazum. Dangić je, preko svojih predstavnika, stalno isticao da se on neće boriti protiv nemačkih jedinica i da je njegovim četnicima naređeno da se na Nemce ne puca. Njegova je želja da samo uništi partizane u istočnoj Bosni i spase srpsko stanovništvo od ustaškog pokolja. Kao rezultat toga, 14. januara 1942, po direktivi i ovlašćenju Dangića, poručnik Bulovan, potporučnik Antonić i potporučnik Jovanović predložili su sporazum s Nemcima, čiji je smisao bio da u istočnoj Bosni sa Nemcima neće biti nikakvih sukoba, niti do njih sme doći (Zbornik, tom II, knj. 2, dok. br. 78 i 93, tom IV, knj. 1, dok. br. 53, knj. 2, dok. br. 57 i 58, knj. 4, dok. br. 13; AVII, Ča, reg. br. 15/2, k. 165, reg. br. 28/4, k. 175, reg. br. 46/6, k. 220, reg. br. 24/1, k. 231, reg. br. 1/1, k. 232, reg. br. 17/3, k. 1, NAV-T-501, r. 250, s. 637 i 639).

hov broj i njihova vrednost. Prestiž hrvatske države ne bi time bio nimalo okrnjen.

Načelnik štaba generalštabni pukovnik Keviš je stoga, bez naređenja, na svoju sopstvenu odgovornost, 30. januara ugovorio sastanak s majorom Dangićem u rejonu južno od Zvornika.⁷ U četvoročasovnom razgovoru on je utvrdio sledeće:

Dangić je spreman da se sa svim svojim ljudstvom bezuslovno stavi pod nemačku komandu za potpuno uništenje komunista u istočnoj Bosni i održavanje mira, tako da se izbeglice mogu vratiti. On priznaje hrvatsku suverenost, mada ne kao konačnu, ukoliko se hrvatsko činovništvo obrazuje na paritetnoj osnovi od Hrvata, Muslimana i Srba na bazi pripadnosti zemlje. Pri tome je njegov preduslov da se zemlja postavi pod nemačku vojnu upravu. Da bi se izbeglo zadiranje u tuđa prava, on umoljava da istočni granični pojas prema Drini ne posednu hrvatske trupe, dok bi zapadni deo mogli zaposesti regularni hrvatski bataljoni. Ustaške formacije bilo koje vrste, kompletne ili kao pojedinačna lica, na primer, činovnike, prema njegovom shvatanju je nemoguće zamisliti u istočnoj Bosni, jer oni znače borbu do istrebljenja.

Dangić je izjavio da će mu biti strahovito teško da svojim ljudima i stanovnicima objasni da istočna Bosna ostaje hrvatska i da se moraju trpeti hrvatsko činovništvo i delimično hrvatski garnizoni.

Na kraju razgovora rekao je da bi kao apsolutni pristalica Nedića morao znati da li se Nedić slaže s jednim takvim uređenjem i da li mu za to daje svoju moralnu podršku. Zbog toga je generalštabni pukovnik Keviš predložio Dangiću da

⁷ Uoči nemačke operacije u istočnoj Bosni, Dangić se početkom januara 1942. prebacio u Srbiju (rejon M. Zvornik — Bajina Bašta). U s. Culinama je 18. i 20. januara 1942. održan sastanak na kome se raspravljalo o novonastaloj situaciji. Tom sastanku su prisustvovali četničke starešine: Pero Đukanović, kapetan Risto Čuković, poručnik Branko Kujačić i prota Milan Petković. Tada je i odlučeno da se, u organizaciji Branka Kujačića i Riste Čukovića, nemačkih poverenika — obaveštajaca, a preko dr Josipa Matla i Centra Avera u Beogradu, ugovori sastanak predstavnik Nemaca i Dangića. U organizaciji su još učestvovali član Dangićeveog štaba Manojlo Pejić i Nedićev oficir kapetan Bogdan Dakić. Sastanak je održan 30. januara 1942. u Bajinoj Bašti i na njemu su uzeli učesća Dangić, Đukanović i Čuković, od strane četnika, pukovnik Erih Keviš i kapetan dr Matl, od Nemaca, i predstavnik Nedićeve vlade načelnik Joksić (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 637, 638; Ca, reg. br. 33/4, k. 170, reg. br. 8/2, k. 175, reg. br. 4/1, k. 240, reg. br. 46/6, k. 220; Istočna Bosna u NOB-u 1941—1945, Sjećanje učesnika, prva knjiga, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1971, str. 437—448; A. Đonlagić i M. Leković, n. d., str. 216—218).

odmah s njim, pod njegovom ličnom zaštitom, pođe za Beograd da bi porazgovarao s Nedićem. Dangić je na to pristao.

Kasno po podne 31. januara stigla su obojica (Dangić u pratnji svoga vojvode Đukanovića,⁸ jednog od njegovih najhrabrijih ljudi) u Beograd. Smeštaj u stanu pukovnika Keviša. U 21 čas tamo se pojavio Nedić radi razgovora. Iz tog razgovora proizašla je principijelna saglasnost u pogledu namere da se u istočnoj Bosni, a samim tim i u Srbiji, uspostavi mir, da se prestane s masovnim ubijanjem, kao i jasno saznanje da bi se to moglo ostvariti samo u saradnji nemačkih oružanih snaga sa Dangićem. Dangić je pri tom izjavio da bi se sa svojim ljudima i pri jednom opštem ustanku na Balkanu i iskrcavanju Engleza nepokolebljivo verno borio na nemačkoj strani. On je pri tom izražavao, čak, svoje uverenje da bi samo nemačka pobeda mogla Srbiji da obezbedi pripadajući položaj na Balkanu, dok bi pobeda boljševizma značila uništenje svakog naroda, pa, dakle, i srpskog. Da Nedić zastupa isto mišljenje poznato je.

Načelnik štaba me je rano ujutru 1. februara obavestio o rezultatima ovog razgovora. Ja se pridružujem njegovom mišljenju da bi se, s obzirom na situaciju, moralo pokušati da se istočna Bosna umiri, i to potčinjavanjem Dangića pod moju komandu, pošto jednostavno ne postoji neka druga mogućnost. Zbog toga sam dr Kisela,⁹ koji je postavljen umesto obolelog državnog savetnika dr Turnera, i poslanika Benclera¹⁰ zamolio da prisustvuju razgovoru sa Dangićem, nakon

⁸ Pero, seljak iz Donje Kravice. Prvo je bio komandant jednog ustaničkog bataljona, zatim komandant Srebreničkog četničkog odreda, komandant četničkog Zvorničkog sektora, član četničke Komande operativnih jedinica istočne Bosne i privremene uprave istočne Bosne. U 1943. se priključio NOP-u.

⁹ Georg (Kiessel), savetnik vojne uprave u Srbiji i zamenik šefa upravnog štaba.

¹⁰ i ¹² Feliks (Felix Benzler), opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova Nemačkog Rajha kod opunomoćenog komandanta u Srbiji. U svom izveštaju od 3. marta 1942. Ministarstvu spoljnih poslova o pregovorima sa Dangićem on piše da pregovaranje s pojedinim četničkim komandantima ne predstavlja ništa neobično, jer se to i do tada činilo u okviru politike da se četnici bore protiv partizana, četnici međusobno i pripadnici Nedićevih formacija protiv partizana i četnika, i sl., a sve u cilju sprečavanja jedinstvenog ustaničkog fronta. Bencler navodi da je samo upoznat da je s Dangićem bio predviđen kontakt opšteg karaktera, zbog čega se toj inicijativi nije suprotstavio. Međutim, pozvan da kod opunomoćenog komandanta u Srbiji prisustvuje razgovoru o jednom važnom pitanju, on je tamo bio iznenađen prisustvom Dangića i pripremljenim nacrtom ugovora, čijem je potpisivanju trebalo da on bude samo svedok. Ali, zbog izvesnih Dangićevih prigovora i zbog Benclerove interven-

što sam pre toga sa ovim, u prisustvu načelnika štaba, detaljno razgovarao o njegovim eventualnim zadacima.¹¹

U ovom razgovoru Dangić je potvrdio sve ono što je već načelnik štaba izložio. On je, međutim, naglašavao svoje ogromne poteškoće koje bi njegovo zajedničko nastupanje sa Hrvatima, mada u ograničenoj formi, izazvalo u odnosu na njegove ljude. On se plaši da bi komunisti to mogli iskoristiti u propagandnom smislu protiv njega. Tada bi se moglo desiti da se jedan deo njegovih ljudi pridruži komunistima. On je neprekidno naglašavao da bosanski seljak u osnovi nije komunista, već da želi samo da zaštiti svoju domovinu, imovinu i život žena i dece od terora ustaša. Zbog toga bi se i on borio s komunistima za ove ciljeve kada bi mu se to činilo da je najbolje.

Dangić je uveravao da bi održao svoju reč kada bi jednom dao obećanje. Međutim, on bi to mogao učiniti samo onda kada bi mu to omogućili određeni uslovi. On ne bi želio da se izloži prekorevanju zbog nevernosti. Ono bi mu se, međutim, moglo prebaciti ako bi izvestan deo njegovih ljudi, iz mržnje prema Hrvatima i iz osvete za počinjene grozote i nedela, prešao komunistima. Stoga je predložio da se regioni Bijeljina, Zvornik, Vlasenica, Sokolac, Rogatica, Kladanj, Srebrenica i Višegrad ne posedaju hrvatskim trupama, već samo zapadni deo teritorije Bosne regularnim hrvatskim bataljonima. S time bi se morao onda nekako snaći. Govorilo se zatim o sastavu hrvatskog upravnog aparata, o čemu bi trebalo da se postigne određeni sporazum.

Poslanik Bencler¹² i dr Kisel pridružili su se moje mišljenju.

Uveče istog dana još jednom se o poteškoćama raspravljalo u jednom kraćem razgovoru između mene, načelnika štaba, Nedića i Dangića. Dangić nije postavljao »uslove«, već

cije da se pre potpisivanja ugovora sasluša mišljenje generala Gleza, poslanika Kašea i predstavnika NDH, potpisivanje je odgođeno, i prema njegovim navodima, on dalje nije učestvovao u pregovorima. U svom izveštaju on je, na kraju, dodao: »Nije tačno tvrđenje u izveštaju načelnika štaba da se poslanik Bencler složio s mišljenjem opunomoćenog komandanta. Tačno je samo da se nisam suprotstavio pokušaju da se sa Dangićem uspostavi informativni dodir [...] Isto tako nije tačno ni tvrđenje u izveštaju poslanika Kašea da sam zajedno s Dangićem i Nedićem pregovarao [...]« (AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153549—52).

¹¹ Tada je, 1. februara 1942, i konceptiran sporazum koji je trebalo da potpišu opunomoćeni komandant u Srbiji i četnički major Dangić. Vidi Antun Miletić, n.č., VIG, br. 2/1972, str. 137—145, gde je u celini citiran.

je *molio* da mu se pruži podloga koja bi mu omogućila da svoju reč održi i kojom ne bi bio doveden u neprihvatljivu u odnosu na svoje ljude. On je ponovio da bi se mogao staviti pod svaku nemačku komandu i u tom pogledu jamčiti za sve svoje potčinjeno starešinsko osoblje i ljudstvo, što bi mu, naprotiv, jedno potčinjavanje pod hrvatske organe i jedna saradnja sa hrvatskim trupama onemogućavali da učini. On je ukazivao na to da bi sigurno trebalo očekivati pojedinačne provokacije sa hrvatske strane. Njemu i njegovim ljudima bi one, međutim, pale na teret, tako da bi se iz toga izrodili novi nemiri.

Nemački general u Zagrebu¹³ bio je zamoljen da u ponedjeljak 2.II dođe u Beograd sa opunomoćenim zastupnikom hrvatske vlade, pošto se činilo da se neki sporazum sa Dangićem bez saglasnosti hrvatske vlade ne može napraviti. Zbog toga su u toku prepodneva 2.II prispeli u Beograd: nemački general u Zagrebu, nemački poslanik u Zagrebu,¹⁴ državni sekretar Vrančić i načelnik operativnog odeljenja hrvatskog generalštaba generalštabni pukovnik Dragojlov.¹⁵

Najpre je održan razgovor s nemačkim generalom i nemačkim poslanikom. Nemački general je smatrao da su preduzete mere pravilne, jer on takođe ne vidi nikakvu drugu mogućnost da se u Bosni zavede mir.¹⁶ Nemački poslanik se načelno pridružio ovom gledištu, ali je izrazio veliku sumnju da se od hrvatske vlade sme i može zahtevati i očekivati jedno tako veliko ograničenje u pogledu okupacionog prava i u pogledu sastava uprave u korist ustanika. Zbog toga je napravio kompromisni predlog prema kojem bi se hrvatska vlada morala odreći garnizona u istočnoj trećini Bosne. Predložena teritorija odgovarala je, s jednim malim ograničenjem, Dangićevim željama. Poslanik je verovao da bi se i pitanje uprave na ovoj teritoriji moglo rešiti u obliku jedne vojne uprave uz dodavanje i učešće hrvatskih činovnika. Međutim, on

¹³ Edmund Glez-Horstenau

¹⁴ Zigfrid Kaše

¹⁵ Fedor, načelnik Operativnog odjela Glavnog stožera hrvatskog domobranstva u NDH.

¹⁶ On je tokom pregovora izrazio sumnju u mogućnost ostvarenja plana koji je Dangić izložio, dodajući da je teško utvrditi jačinu i pouzdanost Dangićevih trupa, kao i Dangićevo paktiranje i odnos s partizanima, zatim i sumnju u mogućnost da se jedno veliko područje od Drine do Sarajeva i r. Bosne stavi pod Dangićevu upravu, u kojoj bi sve upravne dužnosti i obaveze Vermahta i NDH bile prenete na Dangića, što će, svakako, za vladu NDH biti neprihvatljivo (AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 174—6).

je izrazio sumnju da bi hrvatska vlada pristala na ovaj predlog.¹⁷

Posle podne 2.II ovo pitanje se razmotrilo u prisustvu zastupnika hrvatske vlade. Tom prilikom Vrančić je izjavio da je za njega i hrvatsku vladu svaki korak u željenom pravcu apsolutno isključen. Ma kakvo paktiranje sa Dangićem bilo bi za njega nemoguće. Štaviše, prema njegovoj izjavi, ne samo u istočnoj Bosni nego i u drugim delovima zemlje zavlada bi pustoš i stanovnici bi bili poubijani ako bi hrvatska vlada ma i u najmanjoj meri odstupila od svojih prava. Nemački Rajh bi onda bio prinuđen da štiti Hrvate. Hrvatska država je, prema njegovom mišljenju, izdržljivija u odnosu na sve ustanike. U jesen ove godine rat bi se sigurno završio u korist Nemačke. Ustanici bi do tada bili oslabljeni, dok bi Hrvatska u međuvremenu formirala svoje oružane snage u severozapadnom delu zemlje i obučila ih. Ustanak bi se tada mogao savladati.

Generalštabni pukovnik Dragojlov je govorio o dislociranju hrvatskih trupa, u jačini od 26 bataljona, u istočnu Bosnu. On je takođe znatno precenjivao borbenu vrednost ovih bataljona u odnosu na ustanike. No, i pored toga, zamolio je da se svakom hrvatskom bataljonu dodeli po jedan oficir, nekoliko podoficira i 10—12 vojnika iz nemačkih jedinica, kao »armatura« i instruktori. On smatra da bi ovo malo nemačko pojačanje toliko podiglo borbenu vrednost hrvatskih trupa, da bi se mogle nositi s Dangićevim ljudima. Dalje je predložio da se pojedine čete prebace za istočnu Bosnu.

Na svoju žalost, morao sam odbiti ove predloge, pošto bi, prema dosadašnjim iskustvima, na ovakav način rascepkanе trupe bile nepovratno izgubljene. Međutim, izjavio sam da se slažem s tim da bi se u mestima prebivanja 718. divizije mogli staviti na raspolaganje instruktori za delove hrvatskih jedinica.

Dakle, nije uspelo da se hrvatski zastupnik ubedi u to da bi jedno neznatno odstupanje od hrvatskih suverenih prava, pod mojom komandom, bilo za zemlju i za prestiž hrvatske države bolje nego jedan uspeli ustanak, koji bi mogao ovladati najvećim delom zemlje i koštati stotine hiljada ljudskih života.

¹⁷ On je na pregovorima izložio sledeće mišljenje: da je nejasan broj pouzdanih Dangićevih jedinica, da je nejasna garancija za njihovo držanje s obzirom i na samu bezvrednu Dangićevu ličnost, da se od NDH ne može očekivati da se složi s tim ustupcima Dangiću. Svom gledištu je još dodao rascep u Dangićevom taboru i saradnju s partizanima (AVII, Bon-4, s. 852—3).

Zbog toga mi je izgledalo besciljno da nastavim dalje razgovore sa Dangićem. Tada sam opunomoćio načelnika štaba da mu to saopšti i da ga natrag pošalje.

Na dan 3.II održan je sastanak između načelnika štaba i Dangića.¹⁸ Kako me je načelnik štaba obavestio, Dangić je, pri saopštenju da se nameravani sporazum nije mogao ostvariti, bio veoma pogođen. Kako je rekao, preostalo mu je samo to da se i protiv svoje volje prihvati borbe protiv Hrvata, jer ako on to ne učini, s tim će otpočeti komunisti. On bi pred svojim ljudima ispao kao kukavica, izdajnik ili potkupljena lopuža i izgubio bi svaki uticaj. Njegovi ljudi bi pošli s komunistima, jer ne bi mogli razumeti da njihove žene i deca treba i dalje da budu ubijani bez zaštite. U njihovim očima ne bi se radilo o nekom ustanku, već o jednom svetom ratu za zaštitu domovine. On, verovatno, ne bi mogao sprečiti da se njegovoj borbi pridruže i u njoj učestvuju komunisti. Tada bi mu se posle s nemačke strane moglo prebaciti da je ipak bio komunist.

On je, dalje, napomenuo da bi došao u najgoru zabunu i nepriliku ako bi se hrvatskim trupama dodelile makar i najmanje nemačke jedinice, jer bi ih morao u borbi napadati. Tada bi se on pred našim očima pojavio kao verolomnik. Niti on niti njegovi ljudi nisu želeli da se bore protiv nemačkih trupa. On bi to apsolutno izbegavao, sve dok bi to bilo moguće, i to bi u neku ruku učinio samo u prinudnoj odbrani. Inače svaki nemački vojnik bio bi kod njegovih ljudi bezbedan. Njima ne bi falila nijedna dlaka sa glave. Zbog toga je najusrdnije molio da se ne dovodi u takvu očajnu situaciju.

U vezi sa ovim došao je, kao i već pre toga, na svoj odnos prema Italijanima. Njega su molila dva komandanta divizije da dođe na razgovore. On ih je odbio. Samo jednom je slučajno sasvim kratko razgovarao s jednim italijanskim majorom. On je znao tačno da Italijani žele da ga pridobiju. On takođe ne može da razume zašto se hrvatska vlada od-

¹⁸ Pukovnik Keviš je, u jednom kratkom razgovoru, u prisustvu zonderfirera Materna, saopštio Dangiću da i pored svih nastojanja nije uspelo da se ostvare uslovi, da dođe do sporazuma. Međutim, Keviš je izrazio nadu da bi vođeni razgovori možda mogli poslužiti kao uvod za jedne buduće razgovore do kojih bi moglo doći usled eventualne promene situacije na jednoj ili drugoj strani, jer i ovi razgovori nisu bili beskorisni, mada nisu doveli do željenog rezultata. Dangić je na to izrazio svoje žaljenje, naglasivši da se on i njegovi ljudi neće, pa ma šta se desilo, ni ubuduće kao i do sada boriti protiv Vermahta. Zabelešku o tom razgovoru vidi u AVII, NAV-T-501. r. 256, s. 1100—2, T-312, r. 465, s. 8054025—7.

rekla svake hrvatske posade na teritorijama koje su Italijani zaposeli, dok to, kako izgleda, nije slučaj u odnosu na moćni Nemački Rajh. On bi, bez daljeg, od Italijana dobio onoliko oružja i municije koliko bi hteo. Šta mu, dakle, preostaje drugo nego da sada paktira sa Italijanima, s jednim narodom kojeg on i svi njegovi ljudi najdublje preziru. Zbog toga je on dosad smatrao ispod svoje časti da s jednim italijanskim komandantom divizije koji je ispred njega bežao — čak i samo sedne za jedan sto.

Dangić je ponovio da se ne bi borio protiv nemačkih trupa kad na to ne bi bio prisiljen. On je svečano uveravao da se čak i u slučaju opšteg ustanka, do koga će sigurno doći, ne bi borio protiv Nemaca. Još jednom je naveo da bi predloženo umirivanje Bosne značilo istovremeno umirivanje celokupne srpske teritorije. Idealno bi bilo da za Srbe ne postoji nikakva granica na Drini. Mir u Bosni predstavljao bi stoga neposredno ojačavanje Nedićeve vlade, čak i kad ovaj ne bi imao ništa da radi u vezi sa umirivanjem Bosne. Za njega radilo bi se sada samo o borbi za domovinu protiv Hrvata. Njemu bi pridošli iz svih delova Srbije, iz Hercegovine, Albanije i Crne Gore. Borba bi bila za hrvatske oružane snage gotovo bezizgledna. Uprkos svemu tome on bi je mogao izbeći kada bi mu se za to pružila mogućnost.

Ujutro 4. II kapetan dr Matl je Dangića s njegovim pratiocem vratio preko Zvornika.

*

O ličnosti majora Dangića može se reći sledeće:

On je star 44 godine,¹⁹ oženjen i ima 2 ćerkice — od 4 i 10 godina. Njegov otac je bio sveštenik, tri i po godine je bio u zatvoru, osuđen na smrt a zatim pušten. Njegova majka je bila takođe uhapšena i u zatvoru je poludela. Dangić ima devetero braće i sestara. On sam je odsedeo tri godine na robiji i naučio je da plete korpe. Bio je u aktivnoj službi, prebačen je u žandarmeriju i konačno aprila 1941. postao komandant kraljeve telesne žandarmerije. On je kralja pri njegovom bekstvu dopratio do granice. Kako je ispričao, on je na dobijeno naređenje da i dalje ostane u kraljevoj pratnji odgo-

¹⁹ Rođen je 4. maja 1897. u Bratuncu. Kao rezervni konjički poručnik, on je 3. januara 1928. preveden u aktivnu službu jugoslovenske vojske u kojoj je napredovao do majora. Uхваćen je u Poljskoj 1945. godine od strane pripadnika Crvene armije i izručen Jugoslaviji kao ratni zločinac. Osuđen je i streljan 22. avgusta 1947. u Sarajevu.

vorio da jedan Srbin ne bi smeo da napusti svoju zemlju u nevolji i nije izvršio naređenje.

Dangić odaje utisak jednog malo komplikovanog čoveka. On je prirodan i neusiljen, nije ni najmanje neki političar ili diplomata, već je ponekad zaprepašujuće iskren i otvoren. On se može u mnoge stvari ubediti, a u nekim najčistijim ostaje tvrdoglavo pri svome shvatanju. On je po svojoj prirodi i ponašanju jedan pravi, dobar frontovski oficir. Rukovodilac u višem smislu izgleda da nije. On više radi po osećanjima nego po razumu. Otuda je, izgleda, njegovo osećanje časti jako usađeno. Pojam časti, onako kako ga on shvata, za njega je, kako iz svih razgovora proizilazi, duševni oslonac kada se u nekoj odluci koleba. Održavanje svoje časti u odnosu na svoje ljude određuje u krajnjoj liniji njegovo držanje, isto tako kao što se zapravo sa strahom brinuo da održi svoju čast prema Nemcima kad jedanput nešto obeća. On se pri tome trudi da stvari tako uobličí i postavi da ne dozvoli da ni na jednoj strani ma šta padne na njegovu čast. Teško se može ustanoviti da li bi ovaj čovek pod teškim prilikama do krajnosti ostao veran ili ne.

Bader
general artiljerije

... ..

... ..

... ..

... ..

Fotokopija predposlednje stranice dokumenta br. 23.

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

[Handwritten signature]

Fotokopija predposlednje stranice dokumenta br. 23.

NAREĐENJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 7. FEBRUARA 1942. OPUNOMOĆENOM KOMANDANTU U SRBIJI DA SE SVIM MOGUĆIM BRUTALNIM POLICIJSKIM MERAMA SPREČI AKTIVNOST PARTIZANA U SRBIJI¹

Telegram²

Beograd

Primljeno: 7.2. u 19,25 č iz Soluna

Otpremljeno: 7.2. u 11,15 č

Strogo poverljivo

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia

Opunomoćeni komandant u Srbiji

Prim.: 8/2.1942 Br. 98/42 str. pov.

Prilozi: —

Odelj. Ia

3

OPUNOMOĆENOM KOMANDANTU U SRBIJI

Od načelnika OKW je došao sledeći telegram: Izveštaji komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o situaciji u Srbiji i uspeh kaznene ekspedicije još ne garantuju da u proleće neće početi ustanak većeg obima. Krvavi gubici ustanika kao i broj likvidiranih su mali. Broj zarobljenih je veoma velik. Pojedinci su čak mogli i pobeći iz zarobljeništva. Prema izveštaju jednog agenta, izgleda da posle prvobitnog utučenog držanja stanovništva sada dolazi do izražaja porast arogantnosti i da se četnici slobodno kreću, naočigled okupacionih jedinica, s mrtvačkom glavom ili jugoslovenskim amblemom na šubari. Mnogobrojni srpski oficiri su pobjegli i organizovace sledeće ustanke. Drugi se navodno kreću otvoreno u svojim bivšim uniformama. Vlada mišljenje da Nemci neće moći da izađu na kraj sa ustanicima i da moraju doći Mađari ili Bugari. Tačnost ovog izveštaja ne može se odavde utvrditi. Sigurno je samo jedno, da se do sada nije uspelo drakonskim merama slomiti kičma ustanicima i da samo vojne ope-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1114—5. Na marginama telegrama rukom je dopisano nekoliko datuma, brojeva, parafa i jedan nečitljiv tekst.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

³ Štambilj primaoca.

racije nisu u stanju to da učine. Najefikasnije sredstvo je da se široko razgranatim sistemom špijunaže, brutalnim policijskim merama i merama tajne policije još u začetku sazna i zatire formiranje ustanika. *Ove metode se moraju u najširem obimu primenjivati posle postavljanju jednog komandanta SS i policije.*⁴ Ukazujem ponovo i pri tom naglašavam da komandant oružanih snaga na Jugoistoku mora i u ovoj godini sa ustanicima izaći na kraj i to snagama koje mu stoje na raspolaganju, a na njemu je da odluči i primeni one metode koje garantuju uspeh.

Dodatak komandanta oružanih snaga na Jugoistoku:
Opunomoćeni komandant u Srbiji umoljava se da dostavi odgovarajuće predloge.

KOMANDANT ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
(K-da 12. A)
Ia, br. 354/42, str. pov.

F.d.R.

5

⁴ Vidi dok. br. 11 i 28.

⁵ Potpis nečitak.

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 10. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA, OBOSTRANIM GUBICIMA, POPUNI NEDIĆEVIH FORMACIJA I DELATNOSTI POTČINJENIH JEDINICA U ISTOČNOJ BOSNI I U SRBIJI¹

K.T.B.
Prilog 72²

W.B. 861a³

Opunomoćeni komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 950/42, pov.

Beograd, 10.2.42.

Predmet: 10-todnevni izveštaj
2 priloga (samo za komandanta oružanih
snaga na Jugoistoku)

Poverljivo

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. Podaci o neprijatelju

1.) *Srpsko područje:* Već je dobijena prilično jasna slika o bandama koje se pojavljuju oko Niša i Kuršumlije. Radi se o 3 grupe na području između Suve planine i Babičke gore, kao i južno i severno od Toplice.⁴ Skoro sva sela na ovim područjima drže ustanici. Porast sabotažnih akcija potvrđuje aktivnost ovih bandi.

2.) *Hrvatsko područje:* I prilikom operacije na planini Ozrenu potvrdila se očekivana slika o neprijatelju. Neprijatelj se nije nikad upuštao u odlučujuću bitku, već se posle slabijeg lokalnog otpora povlačio u besputne predele da bi se posle ponovo grupisao. Delovi neprijatelja nisu uspeli da se posle bezuspešnog pokušaja proboja preko železničke linije Tuzla — Doboj povuku u jugoistočnom pravcu. Pri kraju izveštajnog perioda javljeno je o uspešnim napadima ustani-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 838—40.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Na toj teritoriji su dejstvovali Kukavički (Leskovački), Jablanički, Babički, Toplički, Nišavski i Ozrenski NOP odred (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 16, 19—21, 23 i 26, knj. 21, dok. br. 14).

ka na hrvatske snage na području zapadno od Spreče, između Doboja i [Bos.] Petrovog Sela.

Severoistočno i severozapadno od Doboja ustanici su sprovodili mobilizaciju. Njihovo brojno stanje, za sada, ceni se na više od 2500 ljudi.⁵ Oni ugrožavaju železničku prugu Doboje — Bos. Brod.

Južni deo hrvatskog istočnog područja, posle završene operacije 342. pd⁶, ponovo uznemiravaju novoformirane bande. Ustanovljeno je da se kod Rakovca i Prače (istočno, odnosno jugoistočno od Sarajeva) formiraju nove bande.⁷ U pojedinim borbama, ove grupe ustanika protiv hrvatskih snaga su imale više uspeha.

Vredno je pažnje i iskakanje, pomoću padobrana, jednog engleskog majora i podoficira i dva bivša jugoslovenska podoficira, navodno iz jednog engleskog aviona koji je poleteo iz Aleksandrije, noću 4/5.2. kod Košutice (36 km severoistočno od Sarajeva). Ovi su zarobljeni a iz aviona izbačeni materijal je prikupljen.⁸

Do sada još nije potvrđen izveštaj prema kojem ustanici grade aerodrom kod Košutice. Na ostalim područjima nije bilo značajnijih promena u vezi sa stanjem kod neprijatelja.

3.) *Akti sabotaze i prepadi* u izveštajnom periodu značajno su porasli u Srbiji, naročito na području Niša, dok su se na hrvatskom istočnom području zadržali otprilike na istom nivou kao u prošlom izveštajnom periodu. Broj javljenih slučajeva iznosi ukupno 63.

Prilog:

Karta o situaciji kod neprijatelja i aktima sabotaze data je u prilogu.⁹

⁵ Reč je o Ozrenskom NOP odred, koji je u to vreme brojao oko 1200 ljudi (Todor Vujašinović, Ozrenski partizanski odred, VII, Beograd, 1962, str. 170).

⁶ Vidi dok. br. 3 i 21.

⁷ Na tom području su dejstvovali delovi Romanijskog i Kalinovičkog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 56 i 57).

⁸ Ta druga engleska misija, pod konspirativnim nazivom »Diskelain«, avionom je upućena s Malte. U njoj su bili: Englezi major Eliot Kejven (Eliot Cavan) i narednik Robert Čepmen (Robert Chapman) i pripadnici bivše jugoslovenske vojske poručnik Pavle Crnjanški i narednik Petar Miljković. Ovu misiju su 7. februara 1942. ustaše uhvatile i predale Nemcima (F.W.D. Deakin, The Embattled Mountain, London, Oxford University press, New York, Toronto, 1971, str. 155—158, 276).

⁹ Redakcija nije pronašla tu kartu.

II. Sopstvene i potčinjene jedinice

Ojačana 718. pd je završila operaciju protiv neprijatelja na području Ozrena (Spreča — Bosna — trougao).¹⁰ I ovde uspeh nije odgovarao naporima i angažovanju jedinica. Opet su ustanici izbegli odlučujuću bitku (uporedi tač. I, 2.).

717. pd se nalazi u novom rejonu pri završetku pregrupisanja. Delovi su pomagali srpskoj žandarmeriji u uspešnim borbama protiv ustanika na planini Zlatiboru.¹¹

714. pd je pomagala srpskoj pomoćnoj žandarmeriji u borbi protiv ustanika u rejonu južno od Valjeva.¹² Neprijatelj se, uz gubitke i pod stalnim borbama u toku gonjenja, povukao prema istoku.

704. pd glavninom je angažovana na zadacima osiguranja.¹³

342. pd, svim svojim delovima, prikupljena je u rejonu ukrcavanja.¹⁴

Kod bugarskog okupacionog korpusa, osim manjih sukoba, nije bilo naročitih događaja.

Potčinjene hrvatske jedinice ne odaju pouzdan utisak. Prilikom napada ustanika, posle završetka *nemačke* akcije u rejonu Zvornik — Sarajevo — Rogatica i u rejonu Doboj — Zavidovići — Lukavac, koja je sprovedena bez ozbiljnog otpora neprijatelja, morale su *hrvatske* jedinice da se povuku s više položaja, uz znatne gubitke u ljudstvu i materijalu.¹⁵

III. Srpski naoružani odredi¹⁶

1.) Srpski naoružani odredi su u izveštajnom periodu učestvovali u uspešnim akcijama protiv ustanika južno od Valjeva i na planini Zlatiboru. Oni su u izveštajnom periodu

¹⁰ Vidi dok. br. 26.

¹¹ U rejonu između r. Lima i r. Uvca, od 5. do 7/8. februara 1942, Čačanski, Užički i 2. šumadijski NOP odred i 1. i 2. zlatarski i Mileševski partizanski bataljon vodili su borbu za očuvanje slobodne teritorije, ali su ovu, usled nadmoćnosti neprijateljskih snaga, napustili i, preko Lima kod s. Divaca, prebacili se na Kamenu goru (Oslobodilački rat naroda Jugoslavije, knj. I, str. 193—195).

¹² Borbe na tom području je vodila Grupa partizanskih odreda severozapadne Srbije (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 74, knj. 21, dok. br. 16).

¹³ Vidi dok. br. 15 i 19.

¹⁴ Vidi dok. br. 12 i 13.

¹⁵ Opširnije o situaciji posle ozrenske operacije i protivdejtva Romanijskog, Birčanskog i Ozrenskog NOP odreda vidi Zbornik, tom II, knj. 2, dok. br. 153, tom IV, knj. 3, dok. br. 37 i 50, knj. 4, dok. br. 13.

¹⁶ i ¹⁷ Vidi dok. br. 19 i 31.

imali 7 mrtvih, 5 ranjenih, 16 odvedenih a ustanici 137 mrtvih, 57 ranjenih.

2.) Kurseve srpske državne policije do sada su pohađali 102 oficira i 530 podoficira i vojnika. Sada se na kursovima nalazi 80 oficira i 1690 podoficira i vojnika. Osim napred navedenih, do sada je u srpsku državnu policiju preuzeto 280 oficira iz žandarmerije i bivše vojske i 3853 žandarma i 1272 pomoćna žandarma. I za ove su planirani 14-todnevni kursevi obuke. U toku je premeštanje oko 3000 graničara i pripravnika finansijske kontrole, i 400 pripadnika dosadašnje policijske straže u državnu policiju.

IV. S n a b d e v a n j e

U toku izveštajnog perioda situacija u pogledu snabdevanja na području naoružanja i municije bila je dobra.

Za vreme većeg dela izveštajnog perioda saobraćaj je, usled snežnih smetova i poledice, bio krajnje otežan a delom potpuno prekinut. I železnički saobraćaj je, usled snežnih smetova, imao prilične prekide.

U skladištima ratnog plena u Smederevu i Obilićevu, usled vremenske situacije, radovi još nisu mogli biti nastavljeni.

V. G u b i c i o d 26. 1. d o 5. 2. 42.¹⁷

Nemci: 8 mrtvih, 27 ranjenih.

Hrvati: 4 mrtva, 7 ranjenih.

Neprijatelj: 128 mrtvih, 318 uhapšenih.

U Beogradu 152 hapšenja.

Naređeno je da se za odmazdu streljaju 3484 lica.

VI. S područja uprave nema ništa značajno za izveštavanje.

Bader,
general artiljerije

Dostavljeno

18

¹⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

OBAVEŠTENJE VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU UPOTREBU OD 10. FEBRUARA 1942. POTČINJENIM DIVIZIJAMA O OCENI I REZULTATIMA OPERACIJE PROTIV PARTIZANA NA PODRUČJU PLANINE OZRENA U ISTOČNOJ BOSNI¹

Poverljivo!

Viša komanda LXV za naročitu upotrebu
Odelj. Ia, br. 234/42, pov.

H.Qu, 10.2.1942.

OCENA I REZULTATI OPERACIJE »OZREN«

1.) *Osnova operacije:*²

Područje Ozrena, tj. prostor između Spreče na istoku, Bosne na zapadu i Turije i Krivaje na jugu (trougao Tuzla — Doboj — Zavidovići) bio je već duže vremena poznat kao bazen za prikupljanje komunističkih bandi. Praveći ispade iz tog rejonu, bande su uznemiravale okolinu na ivici planinskog masiva i prepadima sprečavale saobraćaj vozova i drumski saobraćaj, a isto tako i kidanjem šina, rezanjem telefonskih stubova, spaljivanjem i pljačkanjem naseljenih mesta.

Po učestalosti takvih ispada i po načinu njihovog sprovođenja, kao i po obaveštenjima agenata moglo se zaključiti da tu postoje *jače* snage (1.500 — 2.500 ljudi).³

Jedan prodor koji je po naređenju Komande armije izvršen neposredno pre početka operacije protiv planine Romanije iz garnizona Tuzla, Doboj, Zavidovići (preko Maglaja) u vezi s hrvatskom vojskom nije mogao da stvori potpuno jasnu sliku o situaciji neprijatelja. Podaci hrvatskog generalštaba omogućavali su zaključak da postoje i betonirani bunjeri.

Na osnovu tih obaveštenja o neprijatelju, 718. pd je pridat kao pojačanje 697. pp 342. pd,⁴ a svakom puku po jedan brdski art. vod i po jedna kolona tovarnih grla od 90

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 585—93.

² O tome vidi dok. br. 1, 3 i 12.

³ i ⁷ Vidi dok. br. 25, nap. 5.

⁴ i ⁸ Vidi dok. br. 12.

grla. Osim toga, u saglasnosti sa hrvatskom vojskom, dodeljena su 2 bataljona za vođenje borbi i 10 bataljona samo za preprečavanje.⁵

Uprkos tome, o rezultatu operacije ne može se govoriti kao o zadovoljavajućem:⁶

- 1) *Gubici protivnika*: 92 mrtva,
6 ranjenih u rukama hrvatske vojske,
35 ranjenih, po izjavama zarobljenika,
navodno su ustanici povelili sa sobom.

Osim toga, od muškog stanovništva, na tom području su uhvaćena i privremeno uhapšena 483 čoveka. Da li se kod tih ljudi, koji su uhvaćeni bez oružja, bar jednim delom radi o pripadnicima bande, može da pokaže tek istraga prekog vojnog suda. Pretežni deo se, verovatno, sastoji od neutralnih stanovnika sela.

- 2) *Sopstveni gubici*: 8 poginulih,
27 ranjenih,
118 bolesnih (delom smrznutih)

od toga kod hrvatske vojske:

- 4 poginula,
7 ranjenih,
8 bolesnih.

Gubici u konjima: 8 uginulih,
22 neupotrebljiva za službu.

- 3) *Plen*: Oružje: 12 pušaka,
pištolji, municija, eksploziv,
1500 metaka municije za puške uništeno vatrom.

⁵ Te ustaško-domobranske snage Nemci su ovako angažovali: dva bataljona, ojačana dvema brdskim baterijama, pridali su napadnoj Grupi »Žapad«, dva bataljona i jednu bateriju Borbenoj grupi »Doboj«; Francetićev ustaški bataljon Borbenoj grupi »Vareš« za aktivna dejstva, a ostale bataljone (ukupno ih je bilo deset) za zatvaranje određenih pravaca u mestima koja nisu napuštali (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 295—7).

⁶ Opširnije o borbama na području planine Ozrena od 29. januara do 4. februara 1942. vidi izveštaj komandanta 718. pd generala Fortnera od 7. februara 1942. opunomoćenom komandantu u Srbiji, u kojem, između ostalog, kaže: »Sumirajući rezultate treba da se kaže da bi se jedna potpuno i temeljito izvršena operacija Romanija mnogo bolje isplatila za slamanje ustanika, ako bismo gledali u celini, nego sprovođenje ove dve operacije, od kojih je prva morala biti prekinuta zbog ograničenog vremena« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 595—7).

Ostalo: 2 sanke sa sledovanjem,
20 govoda, 80 ovaca.

Tako se i u ovom slučaju pokazuje uobičajena slika:

Čak i napad izvršen *jakim nemačkim snagama* donosi rezultat koji se u odnosu na angažovanje snaga jedva isplati, pošto protivnik, kojem, pri njegovoj dobro izvežbanoj obavestajnoj službi, koncentracija snaga ne ostaje sakrivena, izbegava da ozbiljno ukrsti oružje s nadmoćnim nemačkim trupama.

Uz to, preduslovi za veći uspeh ovaj put su bili naročito povoljni:

Područje Ozrena predstavlja jedan zatvoren, sa obe uzdužne strane prirodnim preprekama (okomite padine, položaj drumova, tok reka, železnica), oštro i pregledno ograničeni sektor. Njega je zatvaralo 10 hrvatskih bataljona i više baterija. Na zapadnoj liniji zatvaranja je, osim toga, bio postavljen jedan železnički oklopni voz. Uzmicanje prema jugu, dakle, u pravcu napada, nije bilo moguće u velikom obimu usled ulaženja napadačkih trupa u polazne položaje ustanika.

Zbog toga treba pretpostaviti

- a) da su manji delovi bande, uprkos velikoj upotrebi hrvatskih snaga za zaprečavanje, uspeali da se provuku u toku noći;
- b) da su druge grupe uspele da se, *između* napadačkih kolona, koje su morale da se služe planinskim stazama pod dubokim snegom, izvuku na besputni teren koji je prohodan samo za one koji dobro poznaju mesne i planinske prilike;
- c) da su izveštaji o brojnom stanju bandi koje se nalaze na području Ozrena opet, kao i svuda dosad, jako preuveličani.⁷ (Da je to tako može se zaključiti i po neznatnom plenu u hrani i materijalu.)

2.) *Pripreme i naredbe za izvršenje:*

Viša komanda je pri davanju naređenja za akciju predvidela 2 grupe za *nastupni marš*, tj. Grupu »Istok«, koja se sastojala od 697. pp (desno) i 750. pp (levo), i Grupu »Zapad«, koja se sastojala od 738. pp. Kao *koncentracijska prostorija* za obe grupe bio je određen teren koji se nalazi južno od zone nastupnog marša *unutar* trougla Ozren na opštoj liniji Tuzla — Zavidovići, da bi se već za vreme koncentracije što je moguće više izbeglo izmicanje bandi prema jugu. 697. pp je bio, prema jednoj direktivi opunomoćenog komandanta u Srbiji,⁸

angažovan u rejonu zapadno od drumca Lukavac — Doboj, s obzirom na to da je uskoro trebalo da bude otpremljen.

Za raspodelu snaga i dodelu zona napada bilo je merodavno predvidljivo grupisanje protivničkih snaga, s težištem desno (pogotovo u severnom delu), kao i teren. Ocena terena pomoću karte 1:100.000 je dala, kao rezultat, da se na čitavom centralnom sektoru radi o gotovo potpuno besputnom šumovitom i stenovitom planinskom kraju koji je prosečen mnogobrojnim vodenim tokovima, u kojem je napredovanje divizije bez planinskih jedinica i bez izrazito brdske opreme i brdske obuke trupa moralo, imajući u vidu visinu snega najčešće više od 50 cm, biti gotovo nemoguće.

718. pd je dodeljeni joj zadatak proširila tako što je tačke na terenu koje je pešadija mogla da dosegne, pa i unutar slobodno ostavljenog planinskog pojasa, koje bi protivniku mogle da posluže kao oslonac ili skrovište, kao, na primer, Ozrenski man. 295, 5 km jugozapadno od Petrovog Sela, okolina Brezića, 11 km zapadno-jugozapadno od Petrovog Sela, Mali Gostilj (639), 11 km jugozapadno od Gračanice, trebalo zauzeti specijalnim odeljenjima srednjeg puka (750 pp). *Naređenjem divizije o ešaloniranju po dubini unutrašnjih krilnih grupa* trebalo je da se, po mogućstvu, predupredi izmicanje protivnika u unutrašnjost Ozren-planine.

Divizija je *dnevne ciljeve svakodnevno* utvrđivala naređenjem putem radio-veze. Kao osnova za njihovo određivanje u pogledu prostora služio je očigledno stav da je, usled prevremenog izdvajanja 697. pp, preostajalo samo nekoliko dana za prelaženje celog borbenog sektora. Međutim, dnevni ciljevi, koji su iznosili do 15 km vazdušne linije, postavljali su u pogledu mogućnosti učinka trupa, imajući u vidu planinski teren i vremenske prilike, zahteve koje nije bilo moguće ispuniti i morali bi dovesti do toga da se pretrazi terena ne bi mogla pridati potrebna pažnja. Zbog toga je bilo potrebno da se naknadno izvrši smanjenje.

Iskustvo je poučilo da dužina marša od 8—10 km vazdušne linije u sličnim situacijama mora da bude smatrana kao maksimum.

3.) *Upravljanje borbom, veza i prenošenje obaveštenja:* 718. pd, kojoj je bila poverena komanda za izvršenje borbenog zadatka, premestila je svoje *komandno mesto* u Zavidoviće, shodno odredbi opunomoćenog komandanta u Srbiji, odelj. Ia, br. 69/42, str. pov., od 22. 1. 49.⁹ Za izbor tog ko-

⁹ Reč je o naređenju u kojem se konstatuje da je 342. pd izvršila svoj zadatak i da se do 10. februara 1942. priprema za pokret,

mandnog mesta je bio merodavan stav da, pri kratkoći vremena koje postoji između oba borbena dejstva (planine Romanija i Ozren), Zavidovići mogu brže da se dosegnu. Terenske teškoće na jugu operacionog područja nisu dozvoljavale neki centralni položaj za komandno mesto u borbi, ukoliko je divizija htela da ostane još u vezi s višom komandom i sa snabdevačkim ustanovama divizije.

O tim okolnostima treba voditi računa pri oceni teškoća, koje su nastupile u toku borbenih dejstava, u odnosu na komandovanje i prenošenje obaveštenja.

Pri izdavanju prethodnog naređenja opunomoćenog komandanta situacija neprijatelja još nije bila nedvosmisleno određena, nego se tek kasnije pokazala. Prema toj situaciji, kao i na osnovu *podele napadačkih trupa*, koja je na osnovu te situacije naređena, sa dva puka na desnom, a jednim na levom krilu, nastala je situacija težišta napada na desnom krilu. Odgovarajući tome, moralo bi da usledi *postavljanje štaba divizije na težišnom krilu*, otprilike u Lukavcu. Lukavac (10 km zapadno od Tuzle), svojim položajem na drumu Tuzla — Doboj, pružio bi, isto kao i Zavidovići, obezbeđenu telefonsku vezu, a i inače povoljne saobraćajne prilike za divizijsko komandno mesto.

Pored toga, usled angažovanja štaba divizije na težišnom krilu, nastale bi sledeće prednosti:

1) Divizija bi stajala u uskoj vezi s težišnom borbenom grupom. Dva od potčinjenih pešadijskih pukova (umesto jednog) bila bi u svako doba — u slučaju potrebe, i putem delegiranih oficira za vezu — direktno dostupna.

2) Stizanje na naređenu koncentracijsku prostorniju, koju su odredile Viša komanda i divizija, bilo bi moguće kontrolisati kod dva puka.

3) Potpuno puštanje iz ruku 697. pp — po borbenoj vrednosti najboljeg puka ojačane divizije — i njegovo gotovo potpuno otpadanje pri izvršenju akcije bilo bi sprečeno.

Pošto je, međutim, divizija *izabrala* Zavidoviće kao komandno mesto, morala je po svaku cenu i svim sredstvima — u slučaju potrebe, i odašiljanjem oficira — držati vezu s ona 3 puka. Ostaje i to da se oceni nije li od početka, s obzirom na teške terenske prilike, trebalo da se bar istočnoj grupi, koja je od štaba divizije prostorno bila odvojena, pri da jedan oficir za vezu, snabdeven punomoćem.

s tim da se dalje vođenje borbe protiv partizana na Ozrenu prenosi na 718. pd, čiji se štab nalazi u Zavidovićima (AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1287—8).

Pošto se na osnovu ispitivanja načelnika veze korpusa¹⁰ pokazalo da je *radio-veza između Zavidovića i radio-stanica* sva 3 puka *stalno postojala*, postoji utisak da se *slabosti u prenošenju obaveštenja* moraju svesti ne na tehničke, nego na taktičke nedostatke. Očigledno je — uprkos naređenju divizije o davanju situacionih izveštaja — kod ta 3 puka nedostajala potrebna svest da za tačno plansko sprovođenje nekog većeg borbenog dejstva mora neizostavno da postoji uređena služba izveštavanja.

Ponovo mora da se naročito ukaže na sledeće *aspekte u pogledu sastavljanja izveštaja*: Jasno izražavanje, jasan sastav izveštaja, počivajući s desnog krila, izbor onog što je stvarno važno, uz izostavljanje svega što je nebitno. Podaci o neprijatelju, dodir s neprijateljem, gubioi, uspesi *ne mogu da se ispuste* (uporedi akt Više komande, odelj. Ia, br. 13/42 od 13. 1. 42).¹¹

Isto tako nije izgledalo celishodno da se štab divizije već 4. 2. vrati u Sarajevo, pre no što je akcija bila potpuno završena (697. pp je divizija pustila, a da za to nije postojalo naređenje Više komande, niti je prethodno tražen zaključni izveštaj). *Veza s divizijskim komandnim mestom bila je 4. 2. od 14 časova do, otprilike, večeri prekinuta* (uporedi navedeno naređenje od 13. 1. 42.).

Divizijski lekar pripada — ukoliko nije na putu do trupe ili do sanitetskih službi u interesu službe — komandnom mestu divizije ili bar u njegovu blizinu.

4.) *Ocena celokupnog rezultata:*

Razlozi za gotovo uvek nezadovoljavajuće rezultate svih akcija koje su vođene u Srbiji u cilju borbe protiv bande imaju svoju osnovu

- a) u slabosti sopstvenih snaga,
- b) u tom što protivnik poznaje lokalne prilike i što poseduje prirodne sklonosti za partizanski rat,¹²
- c) u terenskim prilikama.

Pošto se u predmetnom slučaju moglo baciti u borbu 3 pešadijska puka s dovoljnim teškim naoružanjem protiv jednog područja koje je prostorno ograničeno i koje se pri napredovanju borbenog dejstva stalno sužavalo (uporedi tač. 1) i pošto je zatim stajalo na raspolaganju okruglo 10 hr-

¹⁰ Načelnik je bio Gerhard Šmeling (Schmeling), kapetan.

¹¹ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

¹² Opširnije o dejstvima Ozrenskog NOP odreda vidi Todor Vujasinović, n. d., str. 229—251.

vatskih bataljona za stvaranje jednog većeg prstena zatvaranja, o nekom nedostatku snaga se *ne može* govoriti.

Prema tome, ostaju za manjkavi uspeh odgovorni samo razlozi pod b) i c).

Sme da se pretpostavi da je najveći deo bande uspeo da se — podeljen na mala odeljenja — noću probije kroz hrvatsku liniju preprečavanja. Oštar mraz, često spojen s vetrom, i noć bez mesečine sigurno su favorizovali tu mogućnost. Kontrola noćne službe obezbeđenja hrvatskih trupa od strane divizije očigledno nije usledila. Na taj način, treba pretpostaviti da su na dugačkoj, obostranoj liniji zatvaranja ostale slobodne mnoge breše, koje su omogućile protivniku da noću umakne.

Jedan deo pripadnika bande je nesumnjivo umakao u besputnu Ozren-planinu, pa se posle odlaska trupa ponovo vratio na polaznu tačku. Po sebi bi sada moralo da bude stvar hrvatskih trupa, pošto su nemačke trupe slomile glavni otpor, da čitav teren konačno očiste i da ga trajno obezbede. Po sadašnjim iskustvima s hrvatskom vojskom, međutim, krajnje je sumnjivo da li će se to dogoditi, tako da se može računati gotovo s istim stanjem u planini Ozrenu kakvo je bilo i pre akcije.¹³

Tragovi u snegu su ponovo pokazali da su »*pojedini*« *pripadnici bande pobegli u planinu*. Može se pretpostaviti da je taj lukavi protivnik upotrebio tragove svog prethodnika da bi lažno predstavio pojam »*pojedince*«.

Za *gonjenje* tih delova bande diviziji nedostaju planinske jedinice. Samo one mogu sprečiti da protivnik, kao što se do sada uvek dešavalo, umakne *pored* nastupajućih jedinica, gotovo u dodiru s njima, da bi se posle njihovog prolaska vratio na staro mesto.

Pomoć bi tu moglo da pruži *stvaranje jedne male planinske jedinice*, i to u obliku *jedne* (prve) čete svakog pešadijskog puka, pomoću najboljeg, sportski raspoloženog, za kretanje po planini iskusnog i planinskom opremom snabdevenog ljudstva (na skijama) svih 12 četa puka. Ovim bi četama pri teškim akcijama palo u zadatak da gone protivnika *pored* nastupajuće pešadije na besputni teren i da ga tamo učine neškodljivim. Viša komanda očekuje stav divizije da li je ta pobuda pogodna i da li izgleda da se može sprovesti *do 1. 3. 42.*

¹³ O rezultatima ozrenske operacije i situaciji posle nje vidi A. Đonlagić i M. Leković, n. d., str. 187—216.

5.) Rekapitulacija o izgledima na uspeh:

- 1) Planiranje većih akcija traži, u principu, *pedantnu pripremu*. Ako za to ne stoji na raspolaganju potrebno vreme, utrošak snaga se ne isplati. Pedantno odmeravanje zahteva naročito:
angažovanje snaga (uvek obilno odmeriti);
pripremu specijalnih trupa (brdska artiljerija, kolone tovarnih grla, pomoćne snage srpske ili hrvatske policije i vojnih jedinica, kao i stanovnika zemlje).
- 2) *Pažljiv izbor komandnih mesta u borbi*, dobro promišljene veze svih vrsta, obuka štabova i jedinica u službi veze su neophodni.
- 3) *Male dnevne deonice*, uslovljene potrebom da se međuprostor pedantno pretraži, kao i teškoćama terena koje jedinice treba da savladaju, stvaraju osnov za stvarno efikasan uspeh. I za izvršenje svakog borbenog dejstva mora da bude na raspolaganju vremena u *izobilju*, ako se želi da ono daje izgleda na uspeh.
- 4) Preporučuju se mere za zahvatanje planinskih krajeva, koji su za normalnu pešadiju nepristupačni, *stvaranjem brdskih lovačkih četa* s odgovarajućom opremom

Bader

Dostavljeno

704 pd	1
714 pd	1
717 pd	1
718 pd	1
opun. k-t u Srbiji	1
Odelj. Ia	1
rezerva	2
	8

PISMO NEMAČKOG POSLANIKA U NDH OD 12. FEBRUARA 1942. ŠEFU VOJNOUPRAVNOG ŠTABA U SRBIJI O USTAŠKOJ POLITICI U NDH, ODNOSIMA IZMEĐU NDH I NEDIĆEVE SRBIJE I RAZVOJU NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA¹

12. II 1942.

Poverljivo

Dragi partijski družo Turneru!²

Naša neposredna i preko gospodina dr Benclera vođena prepiska može se smatrati da je i u razgovorima o merama o kojima je raspravljano, uglavnom našla svoje rešenje. Ali ja hoću da se još jedanput vratim na ono što je u celom pitanju načelno, da baš među nama stvorim onu jasnost koja je potrebna za nama postavljene zadatke. Ovo bih hteo da učinim i zato da bi se postavljeni zadaci uvek mogli tretirati pod uslovima koji odgovaraju našim obostranim ličnim partijsko-drugarskim odnosima.

Zadatak koji je Vama postavljen odnosi se na unutrašnjju upravu srpskog prostora. Moj zadatak je plansko gajenje odnosa između Rajha i Hrvatske. Vaš rad, koji je sam po sebi upravljen na unutrašnjopolitičke stvari, nužno ima i spoljnopolitičke, ne baš beznačajne, prateće pojave koje se tiču unutrašnjopolitičkih odnosa Hrvatske. Pošto je sama bivša državna zajednica Srbije i Hrvatske stvorila odnose koji i danas deluju, ali koji se u datim prilikama, svakako neprijatno, u najvećoj meri pojavljuju u graničnim odnosima, srpske i hrvatske stvari se ni teoretski ni praktično ne mogu jedna od druge da razdvoje. Ovo i propratne pojave našeg rada dovede nas u dodir. Zadaci koji pri ovome nastaju mogu se i moraju da reše sa stanovišta umirenja, ugleda i koristi Rajha.

Volja Rajha je negovanje dobrih odnosa sa Hrvatima. Ovome ide na ruku kako hrvatski mentalitet, tako i privredne okolnosti. Hrvati su narod koji ne samo u misaonom svetu pojedinih svojih umnih ljudi, već takođe i svojim držanjem dokazuje da se uopšte ne može da uračuna u slovenske narode. On ne reagira na one sveslovenske, od Rusije proističuće

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, London — 7. s. 301631—6.

² Harold

tendencije. Ovo mi izgleda kao vrlo dragocena podloga za saradnju i obezbeđenje jednog stanja na dugi rok, na koje Hrvatska ima u najširem smislu izgleda stojeći na strani Rajha i kao neprijatelj boljševičkih tendencija.

Ova Hrvatska se 10. aprila 1941, sa saglasnošću firera, proklamovala nezavisnom državom. Firer i Rajh su priznali poglavnika i ustaše kao vladajuću snagu. Ove snage su bile brojno male i bez političke ideje. One su zastupale misao nacionalne slobode; neki, a pre svih poglavnik, imali su puno političkih misli koje su se poklapale s našim. Veći broj njih su bili njegovi sledbenici, teroristi, buntovnici, kako se to kod nas kaže. Oni su sada posle preuzimanja vlasti upravljali na svoj način. Ovo upravljanje se u mnogo slučajeva treba da osudi i ne prihvati. Slažem se da je njihovo delovanje na mnogim poljima bilo štetno za hrvatsku državu i hrvatski narod. Bolje snage se nisu mogle da nađu. Mačekova stranka je bila demokratsko-liberalna tvorevina.³ Različite nacionalsocijalističke grupe su bile imitacije, i to brojno slabe i male vrednosti. Drugih političkih snaga za preuzimanje vođstva nije bilo.

Nasuprot ovoj činjenici, morao sam da nabacim pitanje da li je iz ove situacije bio ili nije bio moguć dalji razvoj. Stoga sam vrlo pažljivo posmatrao sva zbivanja. U to vreme sam se kod poglavnika uključio u važna pitanja i moram da ustanovim da su se pokazali pozitivni razvoji stvari, svakako s nekim neuspesima. Naročito se u oblasti privrede, novom uređenju nemačke narodnosne grupe, vojnom sudelovanju u borbi protiv boljševizma, slanju radnika na rad u Rajh, u unutrašnjoj upravi i kulturnom životu mogao da zabeleži takav napredak, da sam ja sve više i više savladavao svoje vrlo teške sumnje prema ustašama.

U julu 1941. nastali su veliki nemiri i razvijali su se dalje. Snage koje su u njima delovale mogle bi se dobro da označe na sledeći način:

- 1.) Boljševici⁴
- 2.) Srpski četnici⁵
- 3.) Crnogorski ustanici⁶
- 4.) Oni koji su pobjegli pred ustašama⁷
- 5.) Ološ svake vrste.

³ Odnosi se na Hrvatsku seljačku stranku (HSS), čiji je vođ bio Vlatko Maček.

⁴ i ⁶ Misli se na partizane.

⁵ Odnosi se na četnike Draže Mihailovića.

⁷ Reč je o ustanicima Srbima iz Hrvatske, Bosne, Hercegovine i Srema.

Ovaj redosled bi takođe mogao da odgovara značaju i rangu pri razvoju ustanka. Ove snage su, uzgred, među sobom u neprijateljstvu, ali u odlučujućim slučajevima međusobno povezane. One rade pod rukovodstvom Londona i Moskve. Utvrđeno je da postoje agenti. Pre nekoliko dana su iz jednog aviona koji je došao iz Aleksandrije iskočili jedan engleski major, jedan engleski podoficir i dva jugoslovenska oficira koji su imali novac i emisione radio-stanice i koji su zarobljeni.⁸ Oni su izjavili da su došli po nalogu srpskog generala Ilića,⁹ pošto dugo ništa nisu čuli o ustanku u Bosni. Ovo daje povoda pretpostavci da postoje ranije veze. Ustaničnici su u svojoj taktici izvanredno vešti: Oni pokušavaju da nas, Italiju i Hrvatsku, jednog drugim, izigraju. Povremenom sklonošću nama ili Italiji pokušavaju da dobiju predah. Ali oni će uvek ostati neprijatelji. Toga radi i radi istorijske istine ja istupam protivu teze o isključivoj krivici ustaša.

Pri suzbijanju ustanka tamošnja Nedićeva vlada igra izvesnu ulogu. Ona će sigurno težiti ispravci granice u Bosni, već i zato da bi sebi pribavila legitimaciju od srpskog naroda. Po mome mišljenju ovoj tendenciji se mora suprotstaviti. Proširenje u istočnoj Bosni donelo bi priključenje Srbiji skoro više hrvatskih Muslimana nego pravoslavnih. Tada bi ovim Muslimanima, koje su već na hiljade ustaničnici ubili ili proturali, bila dosuđena još gora sudbina. U Hrvatskoj i u islamskom svetu nastale bi najgore posledice. Stoga je pridržavanje granice na Drini, koju je Rajh priznao, jednostavno politički potrebno.

Sama Srbija zaista nije prevelika. Ali, prema iskazima pouzdanih poznavalaca zemlje, ona je u današnjim svojim granicama i bez Banata autarhična u pogledu snabdevanja i može, kao pre rata, da izvozi žitarice i meso. U pogledu sirovina, a time i industrijskih mogućnosti, ona ne zaostaje za Hrvatskom.

Iz ovih razloga, mislim, možemo i sadašnje rešenje pitanja granica smatrati za Srbiju snošljivim.

Što se tiče onog stanja u Hrvatskoj, koje se naročito Srbije tiče, po tome sam preduzeo što je moguće. Jedan poznanik ministra Nedića, Vorkapić, imao je s poglavnikom skroz umirujući razgovor — svakako da se ne bi bez potrebe trebalo da dira u stare rane. O nekom pretresanju o pravdi i nepravdi među ustašama, ja ne mogu ništa da obećam. Ja Vas samo mogu da uverim da je poglavnik već osudio

⁸ Vidi dok. br. 25, nap. 8.

⁹ Bogoljuba

veliki broj ustaša i njihovih vođa zbog učinjenih prestupa. Stoga bi trebalo buduće postupke više razmatrati.

Poglavnik je pre nekoliko dana odlučio da se mora učiniti kraj pokrštanju u katoličanstvo. On ne može da dozvoli pravoslavnu srpsku crkvu u ovim oblastima. Ipak će u Hrvatskoj da uvede ortodoksnu crkvu, da bi pravoslavcima opet otvorio njihove crkve. On će takođe u novom Saboru imati nekoliko ortodoksa. Osim toga će preduzeti i dalje mere za umirenje i obezbeđenje rada i hleba ortodoksnom stanovništvu u mirnim i za umirenje pristupačnim oblastima. U ustaničkim oblastima ovo, naravno, nije moguće.

Pri razvoju stvari, ja za sebe vidim samo jedan zadatak: potpomagati dalji tok sadašnjeg razvoja da bi se učvrstilo samopouzdanje i snaga Hrvata. Ovim bismo mogli da pojačamo naše snage i da se u ovom prostoru bolje suprotstavimo svojim neprijateljima.

Ja Vas molim, dragi partijski družo Turneru, da ovo gledišta ispitajte i razumete. Ja mislim da se na ovoj podlozi poverenje i saradnja mogu da učvrste i, najzad, mislim da ćemo se ovim putem najbolje moći da suprotstavimo prolećnim nemirima.

S najlepšim pozdravima i
hajl Hitler!
pot. Kaše¹⁰

Dostavljeno:

..¹¹

¹⁰ Zigfrid

¹¹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena lica kojima je ovo pismo upućeno.

IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 13. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O GUBICIMA PARTIZANA I O MERAMA ODMAZDE 1941—1942, S PREDLOGOM KAKO SPREČITI DALJI RAZVOJ NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA U SRBIJI¹

Strogo poverljivo.

Beograd, 13. 2. 1942. god.

Opunomoćeni komandant u Srbiji

Odelj. Ia, br. 108/42. god., str. pov.

Veza: Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(Komanda 12. armije), Ia, br. 354/42, str. pov. od
7.2.1942. g.²

Predmet: Stanje u Srbiji.

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. Stav u vezi s izveštajem o situaciji

1.) Svi izveštaji o neprijatelju kojima se raspolaze ukazuju na to da, pod uticajem borbi na Istoku i englesko-ruske propagande, u proleće treba računati s pojačanim oživljavanjem ustaničkog pokreta na području pod komandom komandanta Srbije.

2.) U vremenu od 1.9.41. do 12. 2. 42. god. *neprijatelj je pretrpeo sledeće gubitke:*³

a) poginuli i streljani: 7.756 osoba,

b) prilikom izvođenja operacije za odmazdu je streljano: 20.149 osoba.

3.) Prilikom borbi sa ustanicima nisu uzimani zarobljenici (onaj koji je zatečen sa oružjem u ruci ili je posedovao oružje ili onaj koji je radio u službi neprijatelja bio je na licu mesta streljan).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1116—8.

² Vidi dok. br. 24.

³ O tome vidi 1. knjigu ovog toma, dok. br. 285.

4.) *Sa uhvaćenim sumnjivim licima*, nakon ispitivanja od strane prekog suda, postupljeno je kako sledi:⁴

a) koji su proglašeni krivim bili su streljani,

b) lica kod kojih nije mogla u potpunosti da se ustanovi krivica odvedena su u zarobljenički logor radi sprovođenja mera odmazde,

c) proglašeni nedužnim bili su pušteni.

Načelno, streljanje svih osoba zatečenih na bojištu, uz istovremeno spaljivanje njihovih kuća, bez utvrđivanja njihove krivice, imaće za posledicu:

a) Dalje opadanje proizvodnje životnih namirnica za jedinice i stanovništvo, tim više što su mesta koja su zauzele bande većinom seoske opštine.

b) Dalje opadanje potrebne radne snage u tvornicama i pogonima za naoružanje.

c) Dalje ograničavanje smeštaja jedinica.

5.) *Uniformu nose u Srbiji*: srpska pomoćna policija koja je pod komandom Nedićeve vlade, sa svojim formacijama⁵ (gradska policija, žandarmerija, pomoćna žandarmerija, četnici). Ove uniforme odgovaraju ranijim *jugoslovenskim uni-*

⁴ Opunomoćeni komandant u Srbiji je svojim naređenjem od 13. februara 1942. ovako dopunio ranije izdata naređenja u vezi s merama odmazde za diverzije i napade:

»1.) Prilikom sabotaža i prepada streljati, shodno prilogu 3, odeljak 2, tačka 4, sve učesnike i pomagače na mestu izvršenog dela. Streljanje će vršiti jedinica koja je tamo angažovana, uz odgovorno rukovođenje komandanta, odnosno komandira čete, ukoliko se pojedini ne budu morali saslušati. Vešanje pojedinaca na mestu izvršenog dela deluje naročito zastrašujuće. Treba pohapsiti one koji su namenjeni za odmazdu i, shodno prilogu 3, odeljku 2, tački 1, privesti ih u nadležne logore feld i krajskomandantura.

Prilikom dostavljanja dnevnog izveštaja treba, za sabotaže i odmazde, izvestiti o protivmerama koje su odmah preduzete. Streljanja zatvorenika namenjenih za odmazdu naređuje lično opunomoćeni komandant u Srbiji shodno prilogu 3, odeljku 2, tački 5.

2.) U postupku prema zarobljenicima u toku akcije treba primeniti najstrožu meru. Sve one koji su učestvovali u borbi, ukoliko se za pojedina lica ne pojavi potreba da se saslušaju, treba odmah streljati shodno prilogu 3, odeljku 2, tački 4. Sva druga lica koja se u toku operacije zateknu na bojištu treba uhapsiti i saslušati. Ova lica treba ili osloboditi ili prema njima postupiti kao prema zatvorenima namenjenim za odmazdu. Zatvorenika može biti samo u izuzetnim slučajevima, pošto svakog ustanika koji se aktivno bori, odnosno svakog onog koji pomaže ustanike treba streljati« (AVII, NAV-T-315, r. 2244, s. 34).

⁵ Došavši u Beograd, komandant SS i policije SS-general August Majnsner se 4. februara 1942. dogovorio s Nedićem o formiranju Srpske državne straže. U pogledu jačine, Nedić je izložio da će regrutovati 16.000 ljudi na sledeći način: 12 okružnih načelstava će regrutovati po 500 ljudi, na taj način bi se prikupilo 6000 ljudi; 7500

formama, ipak — radi pomanjkanja sirovina — s raznim izmenama. Drugi koji nose uniformu izlažu se hapšenju i streljanju. Zbog toga ovo dolazi u obzir samo kod ustanika.

6.) Ukoliko *aktivni oficiri* bivše jugoslovenske vojske koji nisu u službi Nedićeve vlade, mogu biti uhvaćeni, odvođeni se u nemačko ratno zarobljeništvo.

7.) *Glasovi o podeli* ili o potpunom okupiranju *srpskog područja* od strane Mađara, Italijana, Bugara mnogo puta se tretiraju od strane savezničkih država i njihove štampe. Oni ne doprinose smirivanju zemlje. Do sada nije bilo pojava arogancije ili omalovažavanja prema nemačkom Vermahtu. Naprotiv, može se ustanoviti da Vermaht uživa opšte poštovanje. Ovo dolazi do izražaja i zbog toga što ustanici sada načelno izbegavaju svaki dodir s nemačkim trupama.

II. Zaključak i predlozi

S obzirom na izvanredno teške terenske prilike — najmanje pola zemlje sastoji se iz manje ili više besputnih šumovitih planina visine 500—1000 m — izgleda neizvodljivo potpuno ugušivanje ustaničkog pokreta snagama kojima se sada raspolaze. *Pri tom treba uzeti u obzir da je sada, npr. kod 704. divizije, 75% pešadije određeno za stražarsku službu i službu obezbeđenja na železnici i industrijskim objektima.*

Odlučna pomoć može zbog toga da se postigne samo na sledeći način:

a) *Dovođenjem divizija koje treba popunjavati ili delova dopunskih jedinica* u svrhu omogućavanja što gušćeg posadanja zemlje.

b) *Pomeranjem srpsko-hrvatske granice* prema zapadu do Bosne, kako bi se Srbiji dala neophodna baza za privredni i nacionalni razvitak. Sada skoro polovina (više od 3 miliona) Srba živi van granica zemlje. Oni su od ustaških jedinica, naročito u istočnoj Bosni, stalno najteže tlačeni i ovo uznemiravanje, koje se ispoljava u struji izbeglica preko Drine — granice — koja broji na desetine hiljada, prenosi se naravno i na teritoriju Srbije.

c) *Blokiranjem dovoza oružja* s juga ovamo preko nemačko-italijanske demarkacione linije, što će isključiti svaku

ljudi bi se preuzelo iz dotadašnje policije i žandarmerije i 2500 ljudi iz dobrovoljačkih odreda. Ove snage bi organizovale mrežu posada, kako po gradovima, tako i u središtima opština.

Međutim, komandant Srpske državne straže je tek 13. juna 1942. objavio da »srpsku oružanu silu« sačinjavaju Srpska državna straža, Srpska dobrovoljačka komanda i četnička komanda, među kojima mora biti lojalna i bratska saradnja (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 45 i 199; Oslobođilčki rat, knj. I, str. 170).

akciju trupe i vlade da hvataju one koji nezakonito poseduju oružje.

Sve dok su snage koje stoje na raspolaganju slabe, moraju se jedinice koje nisu zauzete zadacima obezbeđenja stalno viđati na terenu, čas ovde čas onde, u promenljivoj jačini, prema situaciji, i da sprovode detaljne pretrese za pronalaženje oružja i bandita. Naidu li na neprijatelja, napadaju ga.

Za sada se postupa prema postojećim načelima.

Bader
general artiljerije

BR. 29

IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 17. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O ZADACIMA POTČINJENIH DIVIZIJA NA- KON PREGRUPISAVANJA I O MERAMA PROTIV PARTIZANA U SRBIJI¹

Opunomoćeni komandant u Srbiji
odelj. Ia, br. 1123/42, pov.

K.T.B.²
— Prilog 81a³
Ia, br. 276/42, pov.⁴
O.U. 17. 2. 1942.

Predmet: Grupisanje nakon odlaska
342. pd i vođenje
borbi od proleća.

POVERLJIVO

1. Samo k-tu oružanih snaga na Jugoistoku⁵

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. Grupisanje nakon odlaska 342. pd — vidi prilog.
Za grupisanje pešadijskih snaga primećuje se sledeće:

704. pd

Divizija je glavninom svojih snaga vezana za zadatke obezbeđenja: obezbeđenje pruge Beograd — Rajla, rud-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 850—52.

², ³, ⁴ i ⁵ Dopisano rukom.

nika uglja u Požarevcu, Đerdapa i rudnika bakra u Boru.

Za ofanzivna dejstva ovoj diviziji trenutno stoji na raspolaganju najviše jedan bataljon. Situacija se pogoršava nakon izdvajanja III bataljona 433. pd.⁶

714. pd

Situacija je bolja kod 714. pd. Dva bataljona 721. pp trenutno su još angažovana na obezbeđenju železničke pruge Beograd — Lapovo. Oni će biti slobodni nakon dolaska dva landesšicen-bataljona (br. 924 i 447), koji se upućuju iz Hrvatske, a po odlasku glavnine 717. pd u Solun⁷ treba da preuzmu zaštitu industrijskih objekata kod Mitrovice i Raške. Za zaštitu železničke pruge u dolini Ibra predviđaju se, s početkom radova, odeljenja srpske pomoćne policije.

741. pp ostaje na području Valjeva, Lajkovca, Obrenovca i Zvornika i jačim snagama stoji na raspolaganju za ofanzivna dejstva.

717. pd

737. pp, za čiji prelazak u 714. pd će, prema ratnoj formaciji, biti postavljen zahtev nakon odlaska glavnine 717. pd, treba da ostane u rejonu Užice — Požoga i sa svojim glavnim snagama stoji na raspolaganju za ofanzivna dejstva.

- II. Pacifikacija zemlje vršiće se čim nastanu bolji vremenski uslovi, a samim tim bolje stanje puteva, tako da sve jedinice koje nisu vezane zadacima obezbeđenja stalno pretresaju određena područja tragajući za ustanicima i oružjem, ne dopuštajući ustanicima da dođu do predaha. Ova pretraživanja treba da se najpre izvrše u okolini smeštaja štabova i jedinica. Ali, korišćenjem železnice, ona treba da budu izvršena u udaljenijim predelima,

⁶ Ovaj puk je pripadao 164. pd u Grčkoj i sa teritorije Srbije prebačen je u Grčku do 7. marta 1942. godine (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 968).

⁷ i ¹⁰ Bilo je predviđeno da se glavnina 717. pd premesti iz južne Srbije u rejon Soluna, ali je ta ideja ubrzo napuštena zbog zakašnjenja s formiranjem SS-dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« od folksdojčera iz Banata, NDH i Rumunije. Naređenje za formiranje SS-dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« izdao je rajhsfirer SS Hajnrih Himler 1. marta 1942. Međutim njeno formiranje, pod komandom SS-brigadnog firera Artura Flepsa (Arthur Phleps), završeno je tek avgusta u Banatu (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 252—3).

i to zavisno od situacije, ojačanim četama, bataljonima i pukovima. Sva oružja treba da uzmu učešća. Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata, koje su potčinjene 704. pd i 714. pd, takođe treba dovesti radi ovih akcija. Pored ovih dejstava, trenutno treba još da se izvede neophodno potrebna obuka, pri čemu treba težiti da bude na borbenoj obuci, na obučavanju oficira i podoficira za borbu.

Nastupanjem pogodnijih vremenskih uslova, težište treba usmeriti na plansko čišćenje područja. Smenjivanje jedinica koje su zadržane za zadatke obezbeđenja treba s vremena na vreme takođe predvideti.

Za bugarski Okupacioni korpus su izdate iste instrukcije putem ličnog dogovora opunomoćenog komandanta i generala Nikolova⁸ 13. i 14. 2. u Nišu.⁹

Sa angažovanjem SS-jedinica za sada ne treba računati, pošto se predviđa četvoromesečna obuka u Banatu.¹⁰

III. *Bosna*

718. pd je svojim glavnim snagama angažovana za obezbeđenje industrijskih postrojenja.

Ofanzivno dejstvo jačih snaga moguće je jedino ukoliko bi hrvatske trupe — čija vrednost je poznata — preuzele zadatke obezbeđenja, kao, npr., u danima ozrenske operacije.

Bader
general artiljerije

Dostavljeno:

- Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku
- 704. pd
- 714. pd
- 718. pd
- 717. pd
- Ia

⁸ Asena

⁹ Vidi dok. br. 7.

NAREĐENJE GENERALŠTABA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 19. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU ZA NOVU VOJNOUPRAVNU ORGANIZACIJU I ODNOS POTČINJENOSTI U SRBIJI¹

Prepis!

Prilog 6a²

Vrhovna komanda Vermahta
11b 10, WFSt/Org. (I)
761/42. pov.

F.H.Qu., 19. 2. 42.

Predmet: Organizacija komandovanja u Srbiji.³

Naročite prilike u Srbiji zahtevaju jedinstveno obuhvaćanje viših komandi koje su tamo angažovane. Radi toga se naređuje:

1. S važnošću od 1. 3. 42. od komandi:
 - opunomoćenog komandanta u Srbiji⁴
 - Više komande LXV za naročitu upotrebu⁵
 - komandanta Srbije⁶ treba formirati ustanovu *komandujućeg generala i komandanta u Srbiji*⁷ koja preuzima dosadašnje zadatke ovih komandi.
2. Komandajući general i komandant u Srbiji je ustanova podređena Vrhovnoj komandi Vermahta i potčinjena komandantu oružanih snaga na Jugoistoku. Komandant ima službeni položaj i ovlašćenja komandanta korpusa.
3. *Službena uputstva* i regulisanje pitanja trupne službe u kopnenoj vojsci naređuje komandant oružanih snaga na Jugoistoku. Kopije naređenja podnose se OKW u dva primerka.

¹ Snimak overenog prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 940—1.

² Dopisano rukom.

³ Vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 155 i 263.

⁴ Der bevollmächtigte kommandierende General in Serbien

⁵ Höheres Kommando zur besonderen Verfügung LXV

⁶ Befehlshaber Serbien

⁷ Kommandierender General und Befehlshaber in Serbien. U ovoj knjizi usvojen je kao najpribližniji prevod ove funkcije na naš jezik: *komandujući general i komandant u Srbiji*. No, mnogi upotrebljavaju i: komandant korpusa i komandant u Srbiji, jer su svi komandanti korpusa i njima ravne starešine u Vermahtu označeni kao »Kommandierende General«. O tome vidi dok. br. 1.

4. Za ovu reorganizaciju zadužuje se OKH, kojoj stoji na raspolaganju komanda oružanih snaga na Jugoistoku.
5. Instrukciju o ratnoj formaciji izradiće OKH, kao privremenu instrukciju o ratnoj formaciji. Pre izdavanja podneti je OKW/WFSt.
Kao oslonac služi predlog koji je podneo opunomoćeni komandant u Srbiji (prilog 1)⁸ uz sledeće napomene:
 - a. Vojnu upravu uvrstiti u sastav štaba,⁹
 - b. Viši načelnik veze i intendant su u isto vreme načelnik veze oružanih snaga odnosno intendant oružanih snaga.
 - c. Treba angažovati jednog vazduhoplovnog oficira za vezu, koji, pak, ne može istovremeno zadržati poslove šefa ekspedicije.
 - d. Načelnik Vojnoprivrednog štaba Jugoistok je istovremeno odgovorni referent u Štabu IV/Wi.
 - e. Prilikom izrade instrukcije o ratnoj formaciji treba na širem planu voditi računa o uštedi na ljudstvu i opremi. (Pri tom vidi i stav komandanta oružanih snaga na Jugoistoku — prilog 2).¹⁰
 - f. Formacijska mesta treba da budu na budžetu W.T.

Načelnik Vrhovne komande
Vermahta
pot. Kajtel¹¹

Tačnost prepisa overava
potpis
major u generalštabu

⁸ i ¹⁰ Redakcija ne raspolaže tim priložima. Opunomoćeni komandant u Srbiji je 15. januara 1942. dostavio predlog komandantu oružanih snaga na Jugoistoku da se ukinu štabovi komandanta u Srbiji i Više komande 65 za naročitu upotrebu i formira jedinstveni štab komandujućeg generala i komandanta u Srbiji. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je ovaj predlog 21. januara 1942. prosledio Generalštabu Vrhovne komande Vermahta s mišljenjem da je spajanje tri štaba u jedan veoma korisno i neophodno za dalju organizaciju komandovanja i vojnu upravu u Srbiji (AVII, NAV-T-312, r. 466, s. 8054280—1).

⁹ Prema naređenju Vrhovne komande Vermahta od 5. aprila 1942, u sastav Štaba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji ulazi i vojna uprava. Načelnik Upravnog štaba dr Harold Turner neposredno je potčinjen komandujućem generalu i komandantu u Srbiji (AVII, NAV-T-315, r. 2241, s. 778).

¹¹ Vilhelm (Wilhelm Keitel), general-feldmaršal

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(komanda 12. armije)
Ia/O.Qu, br. 760/42. pov.

H. Qu., 2. 3. 42.

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji

Opunomoćenom komandantu u Srbiji upućen je napred navedeni prepis.

Nove nazive treba sprovesti od 3. 3. (izvestiti prethodno telegrafski).

Zbog uvođenja dosadašnjeg štaba za pitanja upravljanja kao odeljenja za upravna pitanja, ukazuje se na akt komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia/O.Qu., br. 759/42, pov. od 2. 3. 42.¹²

Na znanje:

Ia, O. Qu, Ic, IIa, KTB Za komandanta oružanih snaga na
Jugoistoku
(komandu 12. armije)
načelnik generalštaba
pot. Ferč¹³

Tačnost prepisa overava

...¹⁴

kapetan

¹² Reč je o naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku kojim je regulisano da se Upravni štab uključi u Štab komandujućeg generala i komandanta u Srbiji kao Odeljenje za upravu (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 939).

¹³ Herman (Hermann Foertsch), pukovnik, od 1. februara 1942. general-major.

¹⁴ Potpis nečitak.

BR. 31

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA I SOPSTVENIM PROTIVMERAMA, OBOSTRANIM GUBICIMA I BROJNOM STANJU KOLABORACIONISTIČKIH JEDINICA U ISTOČNOJ BOSNI I U SRBIJI¹

K.T.B.²
WB-861 b⁴

Prilog 89³

Opunomoćeni komandant u Srbiji
odelj. Ia br. 1178/42, pov.

Beograd, 20. 2. 1942.

Predmet: 10-todnevni izveštaj
2 priloga (samo za komandanta oružanih
snaga na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1. Srpsko područje

Situacija kod neprijatelja za rejon Niš — Kuršumlija, koja je opisana u poslednjem izveštaju,⁵ ponovo je potvrđena na osnovu izveštaja bugarskog Okupacionog korpusa o situaciji kod neprijatelja.

Akcija policije u srezu Petrovgrad⁶ (Banat) dala je značajne rezultate o tajnom komunističkom rovaranju i u tom rejonu.⁷

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 862—4.

², ³ i ⁴ Dopisano rukom.

⁵ Vidi dok. br. 25.

⁶ Sada: Zrenjanin.

⁷ Opširnije o merama koje su Mađari i Nemci sprovodili početkom 1942. u Bačkoj i Banatu vidi Zbornik, tom I, knj. 17, dok. br. 6—9. U obaveštenju opunomoćenog komandanta u Srbiji od 20. februara 1942. potčinjenima o situaciji od 10. do 19. februara za područje Banata piše:

»U jednoj velikoj akciji policije u srezu Veliki Bečkerek [Zrenjanin], Banat, pošlo je od ruke da se u mestima Kumane i Melenci

U rejonu jugoistočno od Valjeva srpska pomoćna policija, potpomognuta nemačkim jedinicama, nanela je velike gubitke ustanicima, razbila ih i potisnula prema jugoistoku.

Na području planine Zlatibor ustanici su potisnuti iz Nove Varoši dalje u pravcu juga.

Na osnovu verodostojnih podataka može se u nekoliko slučajeva smatrati kao dokazana saradnja srpskih »četnika vernih vladi«⁸ sa ustanicima na tom području.

2. Hrvatsko istočno područje

Bande koje su bile razbijene u operacijama 342. i 718. pd ponovo su se, kao što se i očekivalo, grupisale. One su opet postale aktivne na području istočno od Sarajeva, u rejonu Rogatica — Prača — Sokolac i u trouglu Spreča — Bosna. Na ostalim područjima nema značajnih promena u pogledu situacije kod neprijatelja.

3. Akti sabotaže i prepadi

Broj sabotaža i prepada u Srbiji i u hrvatskom istočnom području opet je porastao u poređenju s poslednjim izveštajnim periodom, naročito u istočnoj Srbiji, gde se beleži nekoliko težih sabotaža na komunikacijama i telefonskim linijama između Niša — Leskovca i Niša — Kuršumlije. Ukupan broj javljenih slučajeva iznosi 73.

Karte o situaciji kod neprijatelja i sabotažama nalaze se u prilogu.⁹

4. Opšte

Iako je izveštajni period na srpskom području uopšte relativno mirno protekao, ne sme se gubiti iz vida da ovakvo stanje uglavnom treba pripisati nepovoljnim vremenskim prilikama. Skoro sve potčinjene jedinice javljaju o pojavi manjih i većih bandi. I dalje postoji mogućnost da ustanici vrše opširne tajne pripreme za novi ustanak.

II. SOPSTVENE I POTČINJENE JEDINICE

718. pd posle završetka operacije »Ozren« vratila se u garnizone. Delovi divizije nalaze se u akciji u rejonu Dubica —

(severno od Velikog Bečkereka) likvidira jedan komunistički punkt i da se otkrije više tajnih skloništa. Uhapšen je veliki broj komunista i onih za koje se sumnja da su komunistički nastrojeni. Teško je ranjen jedan policajac folksdojčer« (AVII, NAV-T-315, r. 2244, s. 394—7).

⁸ i ¹² Misli se na četnike Koste Pećanca.

⁹ Redakcija ne raspolaze tim kartama.

Prijedor — Ljubija. Nastupanje od Dubice za Prijedor vrlo je otežano zbog velikog snega na putevima i dejstva neprijatelja.

717. pd završila je pregrupisanje u novom rejonu. Operacija artiljerijskog divizionu u cilju izviđanja u rejonu severozapadno od Čačka protekla je bez dodira s neprijateljem.¹⁰

714. pd: delovi 2. bataljona 741. puka razbili su u danonoćnim borbama pri gonjenju više bandi južno i jugoistočno od Valjeva i naneli neprijatelju osetne gubitke. Jedna akcija 1. bataljona 741. puka u cilju izviđanja protiv jedne manje bande severozapadno od Loznice završila se bez dodira s neprijateljem. Pored toga, divizija je uspešno sprovela više operacija čišćenja protiv izvesnog broja naseljenih mesta i uhapsila veći broj sumnjivih lica, koja će biti podvrgnuta istrazi prekok suda.

704. pd je glavninom bila angažovana na zadacima osiguranja i nije imala dodira s neprijateljem.

342. pd je započela transportovanje.

Bugarski okupacioni korpus je u rejonu južno od Prokuplja — Doljevca započeo operaciju protiv ustanika.¹¹ Uprkos nepovoljnim terenskim uslovima, borbe su bile uspešne za Bugare, uz gubitke neprijatelja.

Nepouzdanost hrvatskih jedinica, koja je spomenuta u poslednjem izveštaju, ponovo je više puta došla do izražaja. Vrlo retko se može zapaziti ozbiljan otpor i napadački duh nasuprot ustanika.

III. SRPSKI NAORUŽANI ODREDI

1. Srpska pomoćna žandarmerija vodila je u izveštajnom periodu više uspešnih borbi sa ustanicima. Tom prilikom ustanici su imali 123 mrtva i 80 ranjenih, 110 osoba je uhapšeno.
2. Pregled brojnog stanja i naoružanja svih srpskih naoružanih odreda:

¹⁰ 14. i 15. februara 1942. dve čete 749. pp i 670. art. divizion bili su angažovani u rejonu Teočina (23 km severozapadno od Čačka) u cilju izviđanja (AVII, NAV-T-315, r. 2262, s. 440—1).

¹¹ O akcijama Topličkog i Rasinskog NOP odreda i o zverstvi bugarskih jedinica u Toplici vidi Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 26, 28, 29 i 33.

	Oficira	Vojnika	Mitra- ljeza	Pušaka	Pištolja
Državna policija, odredi	585	6456	95	5588	—
Škole	110	3440	—	—	—
Svega	695	7896	95	588	—
Dobrovoljački odredi (Ljotić)	172	3513	85	2995	31
Pomoćna žandarmerija (Četnici) ¹²	90	8652	61	8684	191
S v e g a	957	20061	241	17267	222

IV. SNABDEVANJE

Situacija u pogledu snabdevanja u izveštajnom periodu bila je dobra. Drumski i železnički saobraćaj se usled visokog snega odvijao uz velike napore, na pojedinim deonicama je usled snežnih nanosa došlo do višednevnog prekida saobraćaja.

U skladištima ratnog plena Smederevo i Obilićevo usled vremenskih prilika još se uvek nije započelo s radom. Mesto za prikupljanje ratnog plena Kragujevac i dalje preuzima ratni plen koji pada u naše ruke.

V. GUBICI U VREMENU OD 6. DO 15. 2. 42.

Sopstveni: Nemci: 5 mrtvih, 2 ranjena.
Hrvati: 60 mrtvih, 92 ranjena.
Bugari: 4 mrtva, 7 ranjenih.

Neprijatelj: 783 mrtva, 281 uhapšen.

U Beogradu 181 hapšenje.

3484 streljanja u cilju odmazde su u toku.

VI. PODRUČJE VOJNE UPRAVE

Nema ništa naročito za javljanje.

Dostavljeno:

Bader,
general artiljerije

Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku
Višoj komandi LXV
Generalnom opunomoćeniku za privredu
Opunomoćeniku Ministarstva spoljnih poslova
Ispostavi Abvera Beograd
Vojnoupravnom štabu
Propagandnom odeljenju S
U Komandi: Ia, QU, Ic, KTB
Rezerva 3 kom.

BR. 32

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 20. FEBRUARA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U BOSNI I O BORBI SA PARTIZANIMA OKO PRIJEDORA¹

Telegram²

Poverljivo

SSD, GWAGH, br. 426, od 20.2.
u 21

Komanda 12. armije ³ Prim: 21. feb. 1942. čas: 8,00 Ia, br. 624/42, pov.

K-TU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

U vezi s telegramom k-ta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, pov. br. 598/42⁴, izveštavam da ću, ukoliko postoji za to želja, ubuduće i k-tu oružanih snaga na Jugoistoku dostav-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053972—8.

² Izostavljeno nepopunjeno zaglavlje telegrama.

³ Štambilj primaoca.

⁴ i ⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

ljati četvorodnevni izveštaj koji u svojstvu vojnog izaslanika dostavljam nadležnim ustanovama. Četvorodnevni izveštaj Ia, Op. 2 pov. br. 0558/42. od 15.2.42,⁵ koji je pomenut u gore navedenom telegramu, podnosi se kao prepis u prilogu 1. Kako se vidi iz stava »Rejon Bos. Gradiška — Banja Luka — Bos. Novi — Sunja«, radi se uglavnom o situaciji u Prijedoru.⁶ Kao baza sadržaja pomenutog stava poslužili su pojedinačni dnevni izveštaji:

12.2: Piskavica (21 km severozapadno od Banje Luke) nalazi se u našim rukama.⁷ Posada iz Omarske (10 km jugoistočno od Prijedora) povukla se u Piskavicu.

13.2: Noću uoči 11.2. ustanici su zauzeli Omarsku⁸ (10 km jugoistočno od Prijedora). Piskavica opkoljena.

14.2: Iz Banje Luke je 12.2. izvedena akcija čišćenja u pravcu Piskavice.⁹ Uspeh do sada nepoznat.

15.2: Deblokada iz Ivanjske (18 km severozapadno od Banje Luke) omogućila je da se povuče posada iz Piskavice.¹⁰ Poginuli su 2 ustaše i 1 hrvatski vojnik, a nekoliko je ranjeno. Kod ustanika su, izgleda, gubici veći.

Pored toga se ukazuje na telegram Ia, Op. 24 pov. br. 0526/42, od 12.2, upućen opunomoćenom komandantu u Srbiji, koji se podnosi u prilogu 2.

Prilog 1 — Izveštaj o situaciji za period od 12. do 15. 2, zaključno: »Ponovo se pojačala aktivnost ustanika u rejonu Brčko—Bijeljina, kao što pokazuju 5 prepada. Prilikom jednog takvog napada ubijen je 1 oficir, 1 podoficir i 7 vojnika hrvatskih oružanih snaga, dok su 2 podoficira i 31 vojnik nestali.¹¹

U rejonu Zvornik — Tuzla — Sarajevo — Višegrad primećuje se aktivnost ustanika, pre svega na pruži Rogatica — Sokolac (31 km istočno-severoistočno od Sarajeva) i severno od Prače (28 km istočno-jugoistočno od Sarajeva). Prilikom jednog

⁵ Delovi 718. pd su 17. februara 1942. otpočeli desetodnevnu borbu protiv delova 2. krajiškog NOP odreda radi proboja u Prijedor (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 92, 93, 97, 123 i 153; Rade Bašić: Ustanak i borbe na Kozari 1941—1942, VIG, br. 3/1959, str. 82).

⁷, ⁸ i ¹⁰ Delovi 2. krajiškog NOP odreda su 12. februara 1942. zauzeli ž.st. Piskavicu, razoružali 15 domobrana i uništili sve stanične instalacije i javne zgrade u selu (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 73).

⁹ Delovi 2. krajiškog NOP odreda su 6. februara 1942. zauzeli ž.st. Omarsku i uništili stanične zgrade, skretnice i jednu kompoziciju od osam vagona i jedne lokomotive (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 10).

¹¹ Ovu akciju su, 10. februara 1942, izveli delovi Majevičkog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 14).

prepada na Begov Han je spaljena jedna veća pilana i za kraće vreme prekinut železnički saobraćaj Sarajevo — Brod.¹² U rejonu Tuzla — Doboj — Zavidovići situacija na Ozrenu se smirila. U vremenu za koje se podnosi izveštaj bilo je samo na pojedinim mestima manjih čarkanja. Planinu Ozren drže ustanici čvrsto u svojim rukama.

U rejonu Brod — Doboj — Banja Luka je utvrđeno da ustanici vrše veće pokrete. U rejonu Bos. Gradiška — Banja Luka — Bos. Novi — Sunja pojačala se aktivnost ustanika u toj meri da je pretila neposredna opasnost landesšicen-bataljonu u Prijedoru, koji je angažovan za zaštitu rudnika. Počela je nemačka akcija da bi se osigurao nesmetan odlazak bataljona iz Prijedora. Povlačenjem nemačkih snaga predaje se nalazište ruda.

U rejonu Petrinja — Kostajnica — Bos. Novi je bilo manjih čarkanja i izvedena je jedna akcija čišćenja u kojoj su ustaše izgubile 6 pripadnika. Porušeno je jedno selo.

Pregled: Prema hrvatskim izveštajima u ovom periodu je bilo 19 prepada i 10 akcija čišćenja manjeg obima.

Gubici hrvatskih oružanih snaga: 64 mrtva, 34 ranjena, 31 nestao. Gubici neprijatelja: 201 mrtav (?), 2 ranjena, 1 zarobljen.

Nemački general u Zagrebu, Ia, Op. 2 pov. br. 0558/42.

Prilog 2 — Opunomoćenom komandantu u Srbiji, Beograd: »Po prispelim izveštajima vidi se da je situacija u Prijedoru sve gora. Ustanici su, pod komandom energičnih starešina koji imaju određeni cilj, opkolili Prijedor sa svih strana. Železnička pruga Sunja — Bos. Novi — Prijedor — Banja Luka prekinuta je kod Dobrljina, Blagaja, Svodne, Omarske i Piskavice.

Nije moguće uspostaviti telefonsku vezu. Još nisu upućeni radio-uređaji koji su za Prijedor traženi od K-de kopnene vojske. Propao je pokušaj da se železnicom dopremi municija i hrana, jer je kompozicija ostala u Bos. Novom između 2 porušena mesta na pruži. Hrana je vremenom propala. Tako je dotur hrane železnicom postao nemoguć, a bacanje hrane iz aviona izvršeno je prvi put 12.2.

Hrvatske snage, kojih ima na raspolaganju u dovoljnom broju, a sada su i pod jedinstvenom komandom 2. hrv. pd, tako su slabe borbene vrednosti da se ni ubuduće ne može raču-

¹² Napad je, 12/13. februara 1942, izvršio Zenički bataljon NOP odreda »Zvijezda« i pri tom zarobio jednu četu domobrana, s celokupnim naoružanjem, iz 15. pp, a zatim spalio pilanu, demolirao železničku stanicu Begov Han i porušio prugu (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 67, 147, 148 i 149).

nati sa efikasnim obezbeđenjem pruge. U samom Prijedoru se, pored 2 čete 923. landesšicen-bataljona, nalazi malo hrvatskih snaga, jer je glavnina angažovana kao straže i manje patrola za obezbeđenje pruge.

8.2. predala se stanica Svodna (12 km istočno od Bos. Novog), tom prilikom su se predali bez borbe 2 hrv. oficira i 150 vojnika sa 6 puškomitraljeza.¹³

Pošto je mesto Prijedor razvučeno, ne može se računati s tim da će se landesšicen-bataljon moći držati u slučaju koncentričnog napada. Zbog snega za sada ne treba računati sa ozbiljnim napadom ustanika. Iz istih razloga ne može se izvući ni bataljon. Razlozi: a) Ljudstvo bataljona je ograničeno sposobno za marš (većinom su sposobni samo za službu u pozadini). b) Čak u slučaju korišćenja saonica trebalo bi ostaviti 3 kamiona, troja putnička kola, nameštaj i kancelarijski pribor. Zato nemački general predlaže: 1) da se bataljon ostavi u Prijedoru dok ne nastupe bolje vremenske prilike; 2) da se avionima vrši snabdevanje municijom i hranom; 3) da se bataljon izvuče čim to dopuste vremenske prilike, imajući čak u vidu činjenicu da time otpadaju isporuke rude koje su neophodne nemačkoj vojnoj industriji, ukoliko ne bude moguće da se druge nemačke snage prebace u rejon Prijedora.«

Nemački general u Zagrebu Ia, Op. 24, pov. br. 0526/42.

Nemački general u Zagrebu Ia, Op. 1, pov. br. 0671/42.

L.d.N. 21.II 1942
br. 2983 u 0,30 č

¹⁴

¹³ Po prethodnom dogovoru sa delovima 2. krajiškog NOP odreda, 2. februara 1942. se predala domobranska 10. četa 11. pp (A. Đonlagić i M. Leković, n.d., str. 175).

¹⁴ Štambilj primaoca.

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 25. FEBRUARA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, ORGANIZACIJI USTAŠKE VLASTI I USTAŠKIH ORUŽANIH FORMACIJA, ODNOSIMA USTAŠKO-NEMAČKO-ITALIJANSKIM U NDH I BORBAMA PROTIV PARTIZANA U BOSNI¹

Zagreb, 25. 2. 42.

IZVEŠTAJ

o situaciji u Hrvatskoj u drugoj polovini februara 1942.

Unutrašnja situacija:

Unutrašnja situacija u Hrvatskoj nije se u toku poslednjih nedelja promenila. Glavni politički događaj u najskorijoj budućnosti je sazivanje Sabora (narodne skupštine), koji je sada već predviđen za 23. ov.m. u 10 časova pre podne.² Predsednik Vrhovnog suda,³ kome je poveren izbor članstva, objavio je pre nekoliko dana listu narodnih poslanika. Biće ih 205, među kojima — pored poglavnika i Kvaternika — 26 viših ustaških funkcionera, 15 muslimana i samo 3 pravoslavna. Ne može se reći da ovo narodno predstavništvo daje bar donekle vernu sliku postojećih snaga u državi. Pravoslavni sačinjavaju još uvek oko 1/3 naroda u državi, ako ne i više. Od 107 poslanika Seljačke stranke,⁴ koji su pre četiri godine izabrani u Skupštinu, pozvano je 70, bez ijedne vodeće ličnosti. Ustaški pokret je, uopšte uzevši, zastupljen sa 106 ljudi, što čini svakako veliki broj u poređenju sa stvarnim odnosom snaga. Ove brojke nisu doduše u praksi od nekog velikog značaja, zato što su demokratske funkcije (glasanje, in-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 268, s. 476—91. Zbog ograničenog prostora izostavljen je propratni akt br. 0739/42. pov. od 24. februara 1942, koji je potpisao nemački general u Zagrebu Edmund Glez-Horstenau.

² Pavelić je 24. januara 1942. doneo Zakonsku odredbu o ustpostavi Hrvatskog državnog sabora. Ovaj sabor, u svom zasedanju od 23. februara do 28. decembra 1942, nije doneo nijednu važniju odluku, osim deklaracije u vezi s već sprovedenim činom o ustpostavljanju NDH. Cilj ovog sabora NDH i nije bio da donosi meritorne odluke, nego da simbolički prebrodi postojanje NDH i ustaške vladavine, s poglavnikom na čelu, priznajući mu na taj način legitimitet vršenja vlasti (Dr Ferdo Čulinović, Okupatorska podela Jugoslavije, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1970, str. 264—267).

³ Nikola Vukelić

⁴ Odnosi se na Hrvatsku seljačku stranku.

terpelacije itd.) namenjene Saboru predviđene samo u skromnim razmerama. O prvom zasjedanju Sabora dostaviće se telegrafski izveštaj,⁵ koji će prispeti kad i ovaj izveštaj. U toku rada treba da se obrazuju pojedinačne komisije (odbori) za obradu posebnih pitanja. U kolikoj meri će onda ove komisije doći do izražaja i u plenumu, još se ne zna.

Poslednji hrvatski Sabor je zasiedao, doduše samo za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 29. oktobra 1918, i raspušten je od strane Beograda, pre nego što je mogao da zauzme stav prema državnom aktu od 1.12.1918 (osnivanje države SHS).

U svakom slučaju Sabor treba, prema želji poglavnika, da predstavlja samo jednu prolaznu pojavu i da — prema jednom poverljivom saopštenju poglavara države našem poslaniku — ubrzo ustupi mesto jednom profesionalnom staleškom predstavništvu. Vođi budućih profesionalnih staleških predstavništava već su imenovani. Sa ovakvim sastavom po staležima, poglavnik se očigledno nada da će zaobići i problem veroispovesti i nacionalnosti. Međutim, ljudi kao što je stari profesor univerziteta Krišković,⁶ oduševljeni Hrvat i naročiti poznavalac hrvatskih prilika, sumnjaju da će se bez poteškoća uspeti da izvrši podela na staleže u narodu koji je podvojen teškim smutnjama, a pri tako nerazjašnjenim odnosima autoriteta i vlasti.

O pitanju pravoslavnih, poslanik me je obavestio da vlada ima nameru da sada više ne traži izlaz u nekom višemanje prisilnom »pokatoličavanju«, već u postepenom oživljavanju jedne pravoslavne crkve, koja bi bila odvojena od Beogradske patrijaršije i pod jednim posebnim patrijarhom sa sedištem u Hrvatskoj.⁷ Ovo će potrajati doduše dosta vremena, dok se ne stvori dovoljno popova, koji su većinom pobijeni, i crkava, koje većinom leže u ruševinama. Maršal,⁸ impulzivan kao uvek, izjašnjava se bezuslovno za ovo rešenje; on je već nekada bio, za vreme poslednjeg rata, kao

⁵ Opširnije o radu prvog saziva Hrvatskog državnog sabora NDH, koji je predstavljao formalan akt u upravnom sistemu NDH, vidi Brzopisni zapisi prvog zasjedanja Hrvatskog državnog sabora u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Zagreb, 1942. god.

⁶ Vinko, potpredsednik Odbora za pravosuđe i bogoštovlje ustaškog sabora NDH.

⁷ Ustaško rukovodstvo NDH je početkom 1942. rešenje srpskog pitanja nalazilo u stvaranju tzv. hrvatske pravoslavne crkve. U tom smislu je izrađen Nacrt zakonske odredbe o pravnom položaju pripadnika istočne crkve u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a zatim je, 5. juna 1942, donet i Ustav hrvatske pravoslavne crkve. Opširnije o tome vidi Putovi revolucije, Institut za historiju radničkog pokreta — Zagreb, godina I, Zagreb, 1963, broj 1—2, str. 343—344.

⁸ Slavko Kvaternik

saradnik carsko-kraljevskih guvernera u Beogradu, posve naklonjen Srbima, nasuprot svom sadašnjem potpuno antisrpskom stavu. Drugi članovi vlade nadaju se doduše još uvek da će doći do unije pravoslavnih s Rimom, kuda smeru i ovaj poslednji predlog, a koji ne potiče tek od juče. Za vreme pravoslavnog Božića pre četiri nedelje bio je zabranjen pravoslavnima ulaz u ono malo preostalih crkava. Katolički kapelani su aktivni saborci ustaša. Između Vatikana i vlade ne postoje nikakvi odnosi zato što je Vatikan odbio da prizna novu državu, mada je nezvanično zastupljen jednim prelatom kurije u Zagrebu,⁹ te zbog toga i Kvaternik nije prilikom svog boravka u Rimu posetio papu.

Nepovoljan pravni položaj pravoslavnih nije se skoro nimalo poboljšao. Takođe raste i nezadovoljstvo muslimana, čija čežnja za poznatim i omiljenim bosanskim autoritetom još iz doba stare Austrije sve više raste i koja je, mada sa izvesnim izrazito panturskim prizvucima, došla do dirljivog izražaja u jednom pismu upućenom velikom muftiji od Damaska.¹⁰ Pri tome je za dalji opstanak hrvatske nezavisnosti, otkako je ova mlada država potisnuta s mora, postalo još važnije posedovanje Bosne do Drine, pa ma kako se mislilo o korisnosti podele celokupnog područja na bezbroj sitnih županija i o nedostatku samostalnog centralnog autoriteta uprave u Bosni. Sadašnje hrvatske zemlje sastojale su se nekad od tri istorijski, nacionalno i privredno samostalnih tvorevina: od uže Hrvatske sa Slavonijom, od sredozemne Dalmacije, koja je, uprkos mnogostrukim vezama s Republikom Sv. Marka, ostala tako reći kolevka najčistijeg hrvatstva, i od Bosne i Hercegovine, koje su tek 1878. ponovo odvojene od orijentalno-turskog sveta, ali ipak u sebi kriju prave ostatke stare konzervativne Turske.

Sve narodnosti, s neznatnim izuzecima, međutim, složne su u svom odlučnom protivstavu prema ustaškom pokretu kao jedinstvenoj partiji, nosiocu državnosti. Mržnja prema njemu ne može zaista biti veća. Predstavnici ustaškog pokreta izazivaju sve veću mržnju svojom nadmenošću, samovoljom, gramžljivošću i korupcijom. Uz to, ne prestaju nedela, pljačke i ubijanja. Ne prođe ni sedmica a da se, što je moguće više krišom od Nemaca, ne sprovede neka »akcija čišćenja«, pri kojoj se čitava sela zajedno sa ženama i decom prisiljavaju na to da veruju da najveći broj zaplenjenih pu-

⁹ U svojstvu delegata Vatikana u Zagrebu je delovao benediktinac Đuzepe Ramiro Markone (Giuseppe Ramiro Marcone).

¹⁰ Emin el Husein

šaka predstavlja »krvavi gubitak neprijatelja«, a pobedonosne ustaške čete se [zatim] vraćaju kući natovarene bogatim plenom. Prema čitavoj predistoriji nije lako ubediti čak ni čisto hrvatsku javnost da bi ustanci južno od Save izbili i proširili se i da nije bilo »ustaških zločina«.

Poglavnik ne zatvara oči pred ovim teškim nedostacima i u nizu prestupa je energično intervenisao. Ali nekažnjena nedela mnogostruko premašuju broj kažnjenih. Čovek stoji potpuno bespomoćan pred jednim pokretom na koji se jedino, ne računajući Nemačku, oslanja vlast i koji se mnogo više služi slatkišima nego zasluženim korbačem. Posle Nove godine poglavar države je lično odveo generala Oksilija u tri popaljena sela. Hteo je, po preostalim natpisima i drugim sličnim stvarima, da mu dokaže komunistički karakter nemira. Odmah je ta vest da je poglavnik lično prisustvovao »likvidaciji« postala zajedničko dobro javnog mnjenja.

Građanski rat:

Građanski rat u prostoru južno od Save širi se sve više. Već više nedelja neprekidana železnička pruga Brod — Sarajevo bila je nekoliko dana posle našeg poduhvata kod Ozrena ponovo za kratko vreme razorena, i to na neposrednom području vojne industrije. Pošto je snaga hrvatskih trupa ograničena, to će i sa obnovom uprave u istočnoj Bosni, koja je započeta pod našim patronatom, ići vrlo teško. Gde nema Nemaca, zavisi od dobre volje ustanika da *oni* ne budu tamo. Ako kod nacionalista među ustanicima i dalje preovlađuje pravoslavni elemenat, to su se komunistima priključili i Muslimani, Hrvati, pa čak i nekoliko pripadnika nemačke narodnosti. O sastavu ustanika vesti se razilaze. U svakom slučaju njihovo moralno i materijalno stanje često nije loše. Oskudica postoji u soli, hartiji i municiji. Potreba za snabdevanjem hranom vodi naravno i do proširivanja oblasti ustanka. Ukratko može se reći da oblast južno od Save predstavlja najvećim delom ustaničku oblast. U poslednje vreme naročito je ugrožena prostorija Jajce — Banja Luka — Prijedor. U raznim oblastima južno od Save, naročito u italijanskoj okupacionoj zoni, organizovane su manje »sovjetske republike«. Severno od Save, u Slavoniji, ustanički pokret je dosad bio ograničen na male prepade, kojima su obično dosta često pretihodile ustaške akcije.

Ruska, a još daleko više engleska propaganda, izgleda da je u redovima ustanika prilično efikasna. Radio, kojim se služe 4 ilegalne jugoslovenske radio-stanice, igra veliku ulogu. Kao naročiti znak engleskog interesovanja može se navesti

spuštanje padobranom engleskih izaslanika iz Egipta¹¹, koji su izrazito bili tačno informisani o ilegalnom aerodromu na planini Romaniji. Da li britanska propaganda efikasno dejstvuje i iz primorja nije nam javljeno, ali se može pretpostaviti.

Nemačke vojne akcije:

Vojna akcija koja je s nemačke strane preduzeta u januaru i početkom februara u istočnoj Bosni nije donela zadovoljavajući rezultat.¹² Ustanici su se većinom povukli ispred nemačkih trupa, a onda su se uskoro opet vratili u oblasti kojima su ranije vladali. U izvesnim oblastima, kao, na primer, u oblasti planine Ozren, došlo je ponekad čak do pogoršavanja situacije. Uzroci ovakvog rezultata su mnogostruki. Pre svega, veličina prostora, koji se prema geografskoj situaciji skoro nije mogao ograničiti, zahtevala bi mnogo više trupa za jedno stvarno pročešljavanje terena. Planinsko zemljište zahteva posebnu organizaciju i opremu, kojom trupe nisu raspolagale; za nevolju, pošlo je za rukom da se za jednu oblast, gde se kola uopšte nisu više mogla kretati, sastavi nekoliko oskudnih kolona s tovarnim konjima. Topovi koji se nose na tovarnim konjima svuda su otpali. Tako su trupe, koje nisu bile potpuno obučene za rat u planinama, bile često upućene na tzv. puteve, koji su i inače bili loši, dok je vešti protivnik, koji je inače bio upoznat sa svim ćudljivostima terena, izmicao. Prilikom akcije između Zvornika i Sarajeva nije bilo dovoljno snaga da se srednji tok Drine pouzdano zatvori sa srpske strane. Osim toga, za 342. pešadijsku diviziju, koja je trebalo da bude pozvana 10.2, taj poduhvat je bio vremenski ograničen. Gerilski rat u planinama, međutim, zahteva izvesnu metodičnost, ako ne i sasvim pouzdane rezultate izviđanja, koji u izvesnim slučajevima omogućuju iznenadnu akciju. Ali ti su izuzeci retki, pošto neprijatelj raspolaže odličnom obaveštajnom službom, izvanredno je pokretan, tako da su mogućnosti iznenađenja gotovo potpuno isključene usled teških prilika u pogledu puteva i transporta.

¹¹ Vidi dok. br. 25, nap. 8.

Noću 4/5. februara 1942. kod Mokrog na Romaniji padobranom su spušteni engleski major i engleski podoficir radio-telegrafista i dva pilota bivše jugoslovenske vojske s nešto novca u zlatu i drugim sitnicama. Ustaše su ih zarobile i predale Nemcima, a ovi ih transportovali u Beograd (AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 173, Bon 3, s. 65).

¹² Vidi dok. br. 1, 12, 21 i 26.

Pouzdanost smirivanja bilo bi u principu moguće samo onda kada bi se celokupno muško stanovništvo u ustaničkoj oblasti odvelo ili stavilo pod najstroži nadzor. Ali u istočnoj Bosni osim pravoslavnih postoje i Hrvati i Muslimani, a pravoslavni se načelno ne mogu strpati u jedan lonac sa ustanicima različitih boja; radništvo u vojnoprivrednim preduzećima oko Sarajeva sastoji se znatnim delom od pravoslavnih, koji su voljni da rade.

Ako opunomoćeni komandant u Srbiji želi da tu spornu oblast istočne Bosne neutrališe u odnosu na hrvatsku ustašku vladu, koja zaista nije srećno odabrala svoje metode, onda se ta želja zaista može shvatiti. Ostavljanje istočne Bosne kao operativne zone s vojnom komandom u rukama jednog nemačkog generala treba da posluži tom cilju. Protiv ideje, međutim, da se ustanicima majora Dangića dozvoli da učestvuju u smirivanju govore mnoge ozbiljne sumnje i razlozi.¹³ O jednom takvom rešenju moglo bi se možda razmišljati kad bi u Zagrebu, slično kao u Beogradu, vodila presudnu reč neka nemačka instanca, koja bi stajala iznad svih zainteresovanih. Pri sadašnjoj konstrukciji hrvatske države, koja se (po mađarskom uzoru) izgrađuje na ideji jedne hrvatske nacionalne države, koja ne priznaje manjine, nemoguće je, naravno, postaviti protivnike te države, koju smo konačno mi stvorili i priznali, kao čuvare javnog reda. Isto tako ne može se ni pomisliti na izdvajanje istočne Bosne iz te države, koju smo mi stvorili i priznali, već s obzirom na njene druge teritorijalne gubitke. Ako bi uz te gubitke, koji i bez toga zadiru u srž (primorje i ostrva), otpala još i istočna Bosna, onda bi najbolje bilo da se hrvatska država uopšte likvidira, što bi nas doduše stavilo pred jednu sasvim novu situaciju na ovom vrelom tlu Balkana.

Osim toga, o mogućnostima koje bi se mogle očekivati od Dangića još nije kazana poslednja reč. Veze između nacionalista i komunista postoje u znatnoj meri. Moramo sumnjati da je Dangiću, i pored najpoštenije volje, pošlo za rukom da te niti potpuno preseče.

Prolećna situacija na Balkanu sve jače zanima sve službeno zainteresovane ustanove. Ona krije u sebi, prema shvaćanjima svih, velike poteškoće. I novi komandant italijanske 2. armije u Sušaku, general Roata, više puta je u tom smislu govorio s nemačkim oficijom za vezu, pri čemu je u prvi plan postavio razmatranje o hrvatskom području.

Kako stvari stoje, svi poznavaoци bliskog Jugoistoka jednodušno smatraju da bi, u slučaju britanskog iskrcavanja

¹³ i ²² Opširnije o tome vidi dok. br. 23.

na nekom odseku balkanske obale, možda uz pomoć novih saveznika (Turske?), a do čega vrlo verovatno neće doći u toku 1942. godine, veliki deo balkanskih naroda, a u svakom slučaju Grci, Albanci, Srbi, Crnogorci i komunistički vođi, ustao protiv nas, a pre svega protiv Italijana. Pri tom ne bih mogao da prosudim kakvu bi ulogu igrala Bugarska. Ali teško bi se moglo zamisliti da Hrvati ne bi, zbog svog neprijateljstva prema Italijanima, u tom slučaju iskoristili priliku da rame uz rame sa ostalim balkanskim narodima ponovo osvoje za njih tako dragocenu jadransku obalu. Skoro se ne bi moglo pretpostaviti da bi tadašnje vođe bile dovoljno jake da se suprotstave jednom takvom pokretu. Ako bi došlo do toga, onda bi Nemačka i Italija bile prinuđene da vode *pravi* veliki rat na Balkanu, pri čemu bi izdašno učešće Italije u njenoj teškoj situaciji bilo svakako problematično.

Sasvim drukčije stvari stoje ako se, kako predviđamo, rat velikih sila ograniči na ratne operacije na glavnim bojištima, ne dodirujući Balkan. Tada »južni front na Balkanu«, koji Anglosaksonci i Rusi tako često hvale, postaje vrlo krhko oruđe, koje nema jedinstvenog vođstva. Ustanički pokret mora se onda raspasti u veći broj pojedinačnih akcija, koje bi ponekad možda bile istovremene, ali s kojima bi se moglo lako izaći na kraj. Posebno, što se tiče hrvatskog područja, već sam ukazao na negativne strane akcija izričito namenjenih za pročišćavanje terena. Izgleda mi da je problem ustanka — ne uzimajući u obzir političku stranu, koja takođe iziskuje neko rešenje — pre svega pitanje gustine posedaanja okupacionim snagama. U vezi s tim hteo bih još jednom da podsetim na to kako je u prošlom ratu Austro-Ugarska uglavnom izašla na kraj sa situacijom na taj način što je u Srbiju i Crnu Goru prebacila odgovarajući broj rezervnih trupa. I smirivanje Bosne posle okupacije 1878. postignuto je prvenstveno gustom mrežom garnizona, koji su stalno blokirali pojedina žarišta ustanka i zajedno sa dobrom vojnom žandarmerijom stalno pružali stanovništvu dovoljnu zaštitu.

Ako takvo rešenje ne bude moguće, na kraju se ipak mora doći na to da se manjim brojem trupa samo posednu za nas važne saobraćajnice i područja, a ostala oblast prepusti hrvatskim oružanim snagama.

Hrvatske oružane snage:

Hrvatske oružane snage su se u prvom delu akcije u istočnoj Bosni, osim jednog manjeg zastoja, dobro pokazale, ali su imale manje sreće u akciji na planini Ozrenu, kada su njihove jedinice neposredno posle odlaska naših trupa izgubile ne-

koliko važnih položaja.¹⁴ O opštem stanju hrvatske kopnene vojske najvažnije je rečeno u tekućim izveštajima. Tu se može izneti vrlo malo priyatnih stvari. Međutim, opet se mora naglasiti da je zapravo čudo kako se s tako loše obučanim, bedno odevenim i gladnim trupama, bez dovoljnog rukovođenja, uopšte moglo postići ono što je postignuto.

U pogledu organizacije sada se radi na formiranju regrutskih bataljona, koje će doduše moći jače da napreduje tek kada se reše pitanja naoružanja i odeće. Odgovarajuće oružje može se još uvok dodeliti iz nemačkih zaliha zaplenjenog oružja, što se prima sa zahvalnošću. Isto tako pošlo je za rukom da se u okviru kompenzacije obezbedi u Nemačkoj 600.000 metara sukna za vojničke uniforme. Politički obziri, uslovljeni kondominijumom, na žalost ne dozvoljavaju nemačkom generalu da se u željenoj meri umeša i pri tom takođe obuzda maršalove nadmene težnje. Komandni aparat postaje iz dana u dan sve veći, nekorisni štabovi gutaju veliki broj oficira, koji bi trupi bili potrebni kao nasušni hleb.

O jednom zaista planskom sistemu odbrane može se pri tako trošnom temelju na kome počiva država samo malo reći. Oduševljenje za stupanje u vojsku nije suviše veliko. Pa ipak Komanda kopnene vojske se nada da će u toku leta moći da stare rezerviste, koji se drže pod zastavom znatno duže preko obećanog roka, zameni regrutima koji u međuvremenu budu obučeni.

S posebnom oštrinom feldmaršal Kvaternik od pre izvesnog vremena sprovodi energične mere u oficirskom koru. To je samo po sebi veoma potrebno. Ne prođe ni jedan dan a da se na maršalovom stolu ne nađu izveštaji o nemarnosti, povredama dužnosti i teškim propustima. Nekoliko mlađih oficira, koji potiču iz jugoslovenske armije, nemaju odgovarajuće moralne čvrstine i često su prožeti nihilističko-komunističkim idejama nekadašnjeg rukovodećeg sloja. Nekadašnji austrijski oficiri su prestari (većinom preko 50 godina) i udaljili su se od poziva. Obe te grupe — a i one što se nalaze između njih — isuviše malo veruju u tu državu da bi bile sposobne da se naročito žrtvuju, i često prepuštaju da se stvari kreću onako kako idu. Istina, način kako maršal postupa protiv prestupa u oficirskom koru nije baš besprekoran i prilično je naneo štete ugledu oficira u zemlji. Impulzivni postupci, vođeni subjektivnim osećanjima, često potiskuju potrebnu razboritost. Usled toga je kod velikog dela oficirskog kora znatno smanjena unutrašnja sigurnost i ljubav

¹⁴ Vidi dok. br. 26.

prema pozivu. Ja ne propuštam nijednu priliku a da maršalu ne ukažem, pismeno i usmeno, vrlo ozbiljno na te stvari, pri čemu sam imao samo skromnog uspeha.

Maršal mi je obećao da će prestati da oficire koji su zaslužili kaznu najpre predaje nadležnom oficirskom sudu časti da ih degradira, ili da to čini samovoljno, pa da ih onda, na opštu radost protivnika oružanih snaga, preda ustaškim tribunalima na milost i nemilost. Na moje insistiranje, ubuduće će vojnim licima, umesto ustaških prekih sudova, suditi vojni preki sudovi.

Gustav fon Marić, prvi načelnik hrvatskog generalštaba, koji je od strane suda časti degradiran, već više nedelja, sa svojom ženom, leži u policijskom zatvoru između 20 kriminalaca, gde je čak isprebijan do krvi. Ceo Zagreb to zna.

Da se takvim metodama ne može lako izgraditi oficirski kor i armija nije potrebno naročito dokazivati. To, međutim, u isto vreme dokazuje da se ne možemo nadati brzoj izgradnji hrvatske armije bez intenzivne pomoći jedne od sila Osovine. Ta sila bi mogla biti jedino Nemačka, kao što je to već više puta pomenuto u izveštajima, pošto se u Hrvatskoj odlučno odbija italijanska pomoć, koja bi, kad bismo hteli da je nametnemo, dovela do novih nemira.

Mnogo bolje prilike nego u kopnenoj vojsci vladaju u hrvatskom vazduhoplovstvu, što pokazuje ne samo njihovo učešće u ratnim operacijama na Istoku, nego i njihovo povremeno angažovanje u borbama protiv ustanika.

Izvesno poboljšanje hrvatskog komandnog kora može se, osim od strane pitomaca vojne akademije i podoficirske škole, očekivati od kadra obučenog u rezervnoj legiji (Štokerau kod Beča) i od saradnje 718. pešadijske divizije pri obučavanju hrvatskih bataljona angažovanih u njenom području.

Pri ocenjivanju hrvatskih oružanih snaga naročitu pažnju zaslužuje antagonizam između kopnene vojske i ustaških trupa, koji se iz dana u dan pretvara u sve dublju mržnju. Ustaške trupe su u moralnom i ekonomskom pogledu naročito favorizovane, da ne kažem razmažene, od strane odgovornih državnih organa. One, kao i Poglavnikova garda, i inače žive u gradovima udobnim životom i pojavljuju se na frontu samo s vremena na vreme, kao na gostovanju, u besprekornim uniformama pored dronjavih i gladnih vojnika, da bi se posle nekoliko dana, ili čak posle nekoliko časova, vratile u glib lagodnog života. Favorizovanje ustaša ispoljava se čak i u malim stvarima. Tako se, na primer, kada su poslednjih dana na svim ulicama Zagreba bile upotrebljene jedinice oružanih snaga za čišćenje snega, nije mogao videti skoro nije-

dan ustaša s lopatom u rukama. Generali moraju smatrati kao naročito odlikovanje kada ih »iz počasti« naimenuju za ustaške pukovnike. Kvaternik, koji glavni oslonac za svoje pozicije traži takođe kod ustaša, bio je upućen na to da prilikom svoje posete dućeu obuče ustašku a ne maršalsku uniformu. Prilikom parada Poglavnikova ustaška garda, koja je sastavljena skroz od emigranata (koji delom nisu sasvim besprekorni), uvek zauzima prvo mesto. Vrhovni komandant ustaša je poglavnik, a pored njega načelnik generalštaba ustaša. U okviru generalštaba treba da se formira jedna moćna organizacija, sastavljena od raznovrsnih odeljenja, koja će imati doduše da obrađuje i politički pokret, a istovremeno i da osigura uticaj ustaša u svim oblastima javnog života. Da li je maloj hrvatskoj državi potrebno da se optereti tako ogromnom organizacijom, svakako je veliko pitanje.

Italija u hrvatskom prostoru:

Neprijateljsko raspoloženje prema Italiji, što se bez preterivanja može reći, teško da bi moglo biti veće.¹⁵ I pored toga što se u vladinim krugovima pokušava u pojedinačnim slučajevima izvesno koketiranje, kao i pored toga što se kod ustaša primećuje izvesno proitalijansko raspoloženje, ipak mase hrvatskog naroda, i ne samo one, gaje prema našem savezniku ne samo mržnju već i druga osećanja. Na jadranskoj obali došlo je dotle da Hrvati čeznjivo očekuju iskrcavanje engleskih trupa kao oslobođenje, pošto se od nas ne nadaju tom oslobođenju. S druge strane, Italijani smatraju Hrvate u užem smislu kao svoje stvarne neprijatelje u zemlji i čine sve da ih podjarme. Vladi pristizhu čitave legije pritužbi u vezi s tim. Dok se četnici u punoj ratnoj spremi šepure u mestima okupiranim od Italijana, dotle se svaki Hrvat kod koga se nađe nešto što liči na oružje odmah stavlja uza zid. U Hercegovini se čak desilo da su Italijani predali jednu hrvatsku vojnu kolonu vozila na milost i nemilost četnicima. Hrvatska »nezavisnost« gazi nogama. Duž cele jadranske obale Italijani se razmeštaju, ne obazirući se na ugovor od 18. maja prošle godine,¹⁶ kao da hoće tu zauvek da ostanu.

Za ranijeg komandanta italijanske 2. armije, generala Ambrozija, poznato je da je gajio neprijateljska osećanja pre-

¹⁵ O ustaško-italijanskim odnosima u NDH u toku januara i februara 1942. vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 10, knj. 2, dok. br. 1, 2, 9, 13, 16, 17, 21 i 25.

¹⁶ Reč je o tzv. Rimskim ugovorima potpisanim između Kraljevine Italije i NDH. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 20.

ma Hrvatima. Kratko vreme pre svog opoziva on je izjavio pred našim oficijom za vezu da bi bilo mnogo celishodnije da su general-pukovnik baron fon Vajks¹⁷ i on u aprilu 1941. godine podelili zemlju i u političkom pogledu; njega interesuje samo primorska zona, koja svakako treba da pripadne Italiji celom svojom dužinom, a da mu je inače sasvim svejedno šta će se desiti sa ostalom zemljom.

Hrvati su odlazak Ambrozija zabeležili kao svoj plus, ali je novi general armije Roata možda još veći neprijatelj Hrvata. U jednom razgovoru s našim oficijom za vezu, koji pokazuje da je general verni učenik Makijavelijev, on je označio, između ostalog, kao rešenje koje bi mu u danom slučaju pogodovalo, da se sa italijanskim trupama povuče iza planinskih grebena II zone i da je, radi bolje bezbednosti, na odgovarajući način utvrdi.

Moral onih 10—12 italijanskih divizija koje se nalaze na području Hrvatske,¹⁸ a koje zajedno iznose svakako daleko više od 130 bataljona, ni dalje ne ostavlja povoljan utisak, uprkos krupnim rečima koje general Oksilija za njih uvek nalazi. Nije mi ništa bliže poznato o razlozima zbog kojih u decembru prošle godine nije došlo do okupiranja severne Hrvatske od strane Italijana. Međutim, samo čutljivo držanje našeg saveznika, koje je ispoljio prema svim hrvatskim vladinim i vojnim instancama u ovom slučaju nasuprot ranijim sličnim prilikama, bilo je sasvim dovoljno. Slično važi i za prodor od Mostara prema Goraždu i Foči, koji je prvobitno planiran za sredinu januara, ali koji je do danas izostao iako su u međuvremenu dovedene čak alpinske jedinice. Isto tako u međuvremenu se odustalo od planirane akcije čišćenja u Petrovoj gori, koja je bila predviđena za 15. ov.m. i za koju su vršene velike pripreme zajedno sa Hrvatima. Prema obaveštenjima koja je dobio naš oficir za vezu, odmah zatim je pripremljena akcija velikih razmera u Lici, a taj plan izgleda da potvrđuju i vesti o krvavim gubicima italijanskih trupa kod Korenice¹⁹ i Gospića. Dalje akcije trebalo bi da se preduzmu u Hercegovini, gde se ustanak iz nedelje u nedelju sve više širi. Prilikom jednog okršaja južno od Višegrada

¹⁷ Maksimilijan (Maximilian von Weichs)

¹⁸ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 18: Dislokacija potčinjenih komandi i jedinica italijanske 2. armije od 10. februara 1942. godine.

¹⁹ O borbama Ličke grupe NOP odreda kod Korenice (sada: Titova Korenica) protiv 1. pp divizije »Re« vidi Zbornik, tom V, knj. 2, dok. br. 111, knj. 3, dok. br. 8, 9, 10, 38, 78, 136, 146; tom XIII, knj. 1, dok. br. 205, knj. 2, dok. br. 5, 6 i 36.

pre nekoliko nedelja komunisti su zarobili preko 100 Italijana, nakon što su najpre bili prebegli nacionalističkim jedinicama, koje su ovamo bile privučene. Te zarobljene Italijane mi smo oslobodili. Čovek se ne može obradovati ni onome što se čuje u pogledu pojedinosti o nastupu italijanskih vojnika. Prema jednodušnim vestima, četnici dobijaju od italijanskih trupa po određenoj tarifi oružja i municije koliko hoće u zamenu za životne namirnice. Sve te činjenice naterale su generala Ambrozija da iskaže mnogo gorkih reči o armiji koju je on do tada vodio. Ali ni on nije bio bez krivice.

Gorka iskustva sa ustanicima ne sprečavaju Italijane da u duhu svoje u osnovi antihrvatske i prosrpske politike preduzmu pokušaje za jedno »političko rešenje«. Jedan činovnik iz rimskog ministarstva spoljnih poslova, koji je nedavno boravio u glavnom stanu italijanske 2. armije (Sušak), saopštio je našem oficiru za vezu strogo poverljivo da su u toku pregovori sa ustanicima.²⁰ Možda se tu radi o vođi pobunjenika Dangiću, kod koga su navodno već dvaput opipavali teren. Sa italijanske strane se s najvećom zabrinutošću očekuju događaji u proleće.

Principijelni neprijateljski stav italijanske vojne politike prema Hrvatima ne sprečava Oksilijinu misiju, kako svaki čas stižu pojedinosti, da nastavi pokušaje da prođe u hrvatske oružane snage. Do sada je postigao samo malo uspeha. Jači uticaj može očigledno da postigne fašistička partija na ustaški pokret i njegove provojne formacije.

Doduše nedavno je pukovnik Rolf, jedan od najboljih ustaških oficira, lišen čina i isključen iz ustaške organizacije zato što je na jednom hrvatsko-italijanskom banketu bratimljenja u podmakle sate održao neki govor kojim je jako uvredio italijanske goste.

Na osnovu izveštaja koje je dobio od našeg oficira za vezu, komandant Jugoistoka javlja da je počelo organizaciono-taktičko pregrupisanje snaga unutar italijanske 2. armije. Zbog velikog obima VI armijskog korpusa (6 divizija), postavljen je novi XVIII armijski korpus u Splitu, dok se štab VI armijskog korpusa preselio u Dubrovnik.²¹

²⁰ O kontaktima s rukovodiocima četničkih formacija na teritoriji italijanske pešadijske divizije »Sasari« (Sassari) i međusobnim odnosima vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 10 i 21.

²¹ U sastavu italijanskog 6. armijskog korpusa bile su ove divizije: »Kačatori dele Alpi«, »Marke«, »Mesina« i »Taurinenze«, a u sastavu 18. armijskog korpusa sledeće: Trupe »Zara«, divizija »Peruda«, »Sasari« i »Bergamo« (Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 18).

Putovanje Kvaternika u Italiju izgleda da je ispalo dobro na zadovoljstvo svih zainteresovanih. Kralj i Musolini su sa hrvatskim posetiocima postupali neobično pažljivo. Pri tom Musolini nije propustio priliku da ukaže na svoje naročito srdačne odnose s firerom. Dubok utisak na hrvatske goste ostavila je vazduhoplovna akademija u Kazerti [Caserta]. Hrvatima nisu postavljani neki konkretni zahtevi. Međutim, Musolini im je u najprijateljskijoj formi ponudio svu ličnu i materijalnu pomoć koja bi možda bila potrebna hrvatskim oružanim snagama. Maršal se u zvaničnoj izjavi zahvalnosti po svom dolasku izrazio na njemu svojstven ekstatičan način.

Sada su svetlost dana ugledali i prvi hrvatski ordeni na grudima poglavnika i maršala Kvaternika. Po uzoru na nemački gvozdeni krst osnovan je orden »gvozdeni trolist«, koji ima četiri klase, zatim medalja za hrabrost (po starom austrijskom uzoru), koja ima tri klase, i orden »Zvonimirova kruna«, koji ima 5 klasa i tri stepena medalja.

Hrvati i Nemačka:

Stav Hrvata prema Nemačkoj i njenim predstavnicima nesmanjeno je srdačan. Međutim, to nas ipak ne sme da zavara da ne primetimo izvestan preokret raspoloženja na našu štetu. Uzroci su različiti: naša politika prema Italiji, povezana sa sve češćim uzmicanjem pred italijanskim težnjama za ekspanzijom u Hrvatskoj; naše opšte poznato zauzimanje za jedan vrlo nepopularan režim; naša uloga posmatrača prema nedelima ustaša, koji se pokatkad pozivaju čak na tobožnje nemačke naloge, pri čemu se istovremeno javljaju dosta nepovoljne izjave po nas, i najzad vešta propaganda sa omiljenim refrenom da su Nemci sve pojeli i odneli i da narod zato mora da gladuje. Primetna zategnutost pokazuje se čak i u vladinim krugovima. Tamo nailazimo na primetno manju predusretljivost nego pre nekoliko meseci. To važi čak i za maršala, koji i pored sve lične ljubaznosti često vrlo nerado prima dobronamerne savete, a ume lako da nađe neki izgovor ili opravdanje. Pri njegovoj tesnoj povezanosti s režimom i njegovim nedostacima, često se dešava da su njegove informacije netačne, ulepšane i uvijene, pa čak i kad se traže u prilog hrvatskih oružanih snaga. Pregovori koji su vođeni u Beogradu sa Dangićem teško su pogodili ne samo Kvaternika već i Laksu i pored dokazane lojalnosti prema Hrvatima, tako da je Kvaternik čak govorio da će se žaliti fireru.²² Ja sam mu to naravno izbio iz glave.

Privreda:

Privredna situacija daje, prema jednodušnim saopštenjima, povoda za znatnu zabrinutost. Na području ishrane, ministru privrede pošlo je za rukom da prilikom njegovih pregovora u Berlinu dobije odobrenje za 30.000 tona kukuruza i 5.000 tona žita od rumunske žetve za Hrvatsku. Ta količina će biti dovoljna za dva meseca, a ako se, po predlogu našeg poslanika, ne budu snabdevale ustaničke oblasti, onda i nešto duže. Ali time još uvek nije obuhvaćen dugački vremenski period do sledeće žetve. General Begić,²³ dobar poznavalac hrvatske privrede, izrazio je najveću zabrinutost zbog prolećne setve, govoreći o štrajku seljaka u pogledu obrađivanja zemlje i predaje proizvoda, za šta čini odgovornom Mačekovu politiku. Ministar privrede će još svašta doživeti sa svojom seljačkom organizacijom. Tome, naravno, doprinosi svoj udeo i dalmatinska »crpka«, čiju je štetnost nedavno naglasio ministar spoljnih poslova Lorković²⁴ u jednom razgovoru. Nemačke okupacione trupe moraće znatan deo svojih potreba u hlebu da pokrivaju iz Rajha. Ali koliko su minimalne njihove potrebe u poređenju s potrebama mnogo većih italijanskih okupacionih trupa! Osim toga, Italijani i inače vrše velike kupovine životnih namirnica u zemlji.

Skupoća je velika. Pri tom država je prinuđena da smanjuje plate, što se dešava skoro kod svih, izuzev kod ustaša, koji su vrlo dobro plaćeni. Visoki državni velikodostojnici imaju plate kao mladi nemački oficiri.

Rezime razmatranja:

Opšta slika, koja se na ovaj način dobija o situaciji u Hrvatskoj, zaista nije nimalo prijatna. Ali to ne treba da znači da bi Nemačka imala razloga da zbog toga uskrati podršku mladoj državi i njenom vodećem narodu, Hrvatima.

Ustanak hrvatskih vojnika unutar jugoslovenske armije u aprilu prošle godine znatno je doprineo zapanjujuće brzom slomu Jugoslavije, tj. Velike Srbije. I pored ogromnog iskrenog oduševljenja s kojim nas je cela Hrvatska kličući dočekala o Uskrsu 1941, mi nismo bili u stanju da novu državu poštedimo gorkog poklona italijanskoj hegemoniji, koji duboko kompromituje svaki režim, naime, gubitka Dalmacije i, bar privremeno, čitave jadranske obale. Kada je kasnije Hrvatska novim italijanskim zahtevima neprestano saterivana

²³ Vilko

²⁴ Mladen

u škripac, mi smo morali iz poznatih razloga ostati ravnodušni na sve njene pozive u pomoć. U izgradnji mlade države mogli smo da učestvujemo samo ograničeno, a u formiranju njene armije samo prikriveno, pa prema tome veoma nepotpuno. Na žalost, naš sputani položaj sprečavao nas je da energično interвениšemo tamo gde su konkretno pravljene teške greške i gde je samo jedan dobronameran prijatelj, izvan svih partija, mogao da pruži pomoć. U vezi s tim treba se podsetiti i na to da smo u početku zavođenja novog reda i poretka u jugoslovenskom prostoru propustili da izvršimo jedinstveno poravnanje politike prema Srbima, usled čega je sa ove i sa one strane Drine došlo do primene suprotnih principa — što ne predstavlja srećno rešenje ni sa gledišta politike Rajha.

Ali, ma koliko da smo izgubili tlo usled ovih različitih prilika u Hrvatskoj, ipak je jasno da bi još i danas pretežna masa Hrvata, uključujući i nacionalne manjine, oduševljeno pozdravila snažno i energično istupanje Nemačke i njenih opunomoćenika — dok bismo potpunim ispuštanjem Hrvatske izgubili još uvek najboljeg prijatelja na Bałkanu.

Glez

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 28. FEBRUARA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, MERAMA ODMAZDE, SADEJSTVU SA ITALIJANIMA I BORBAMA PROTIV PARTIZANA U BOSNI, HRVATSKOJ I SRBIJI¹

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku

(K-da 12. A)

Odelj: Ia Str. pov. br. 11/43

H.Qu. 28.2.1942

*Izveštaj o radu odeljenja Ia
za period od 1.2. do 28.2. 1942.*

1.2:

Pril. 47

Situacija u Srbiji i rezultat kaznene ekspedicije u jugoistočnoj Hrvatskoj

U telegramu koji je 1.2. 42. upućen k-tu oružanih snaga na Jugoistoku,² načelnik štaba OKW³ ukazuje na to da situacija u Srbiji, prema izveštajima k-ta oruž. snaga na Jugoistoku i rezultatu kaznenih ekspedicija, još ne daje nade da u proleće neće ponovo početi ustanci velikih razmera. Do sada nije uspelo da se drakonskim merama slomi kičma ustanicima. Najefikasnije sredstvo je da se preko široko razgranate mreže agenata i brutalnim merama policije i tajne policije još u samom začetku otkriva i ugušuje ustanak. Pošto je angažovan jedan komandant SS jedinica i policije,⁴ te se metode moraju primenjivati u najvećem obimu. Načelnik OKW ukazuje ponovo i energično na to da k-t oružanih snaga na Jugoistoku mora i sledeće godine izlaziti na kraj sa snagama koje su mu ostale i da je njegov zadatak da primeni one metode koje će mu garantovati uspeh.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053266—79, s. 8053282—5.

² Redakcija nije mogla utvrditi o kojem je telegramu reč.

³ Reč je o Vilhelmu Kajtelu (Wilhelm Keitel), general-pukovniku.

⁴ Odnosi se na Augusta Majsnera, general-potpukovnika SS i policije. Vidi dok. br. 11.

Pril. 48

Transportovanje 342. pd

Telegramom koji je upućen opunomoćenom komandantu u Srbiji naređuje se: 342. pd treba od 10.2. transportovati železnicom Grupi armija »Centar«, kojoj će biti potčinjena čim stigne.⁵ Kad krene transport, divizija izlazi iz dosadašnjeg odnosa potčinjenosti. U dnevnom izveštaju treba navesti koji su delovi transportovani.

2.2:

Pril. 49

2.2. održano je savetovanje načelnika. Predmet tih razgovora je bilo:

1. — referisanje poručnika Merena [Merren] o situaciji u severnoj Africi,
2. — referisanje načelnika štaba o opštoj situaciji na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku:

Srbija: Bugari za sada neće posesti šire oblasti.⁶

Hrvatska: Za nekoliko dana biće završena operacija na Ozrenu.⁷ Do sada još nema naročitih rezultata. Njih treba očekivati samo ako se ustanici sateraju u mali obruč.

Vrh. k-da Vermahta je donela odluku o premeštanju ital. eskadrila⁸ u Zagreb. K-t oružanih snaga na Jugoistoku nije podržao taj zahtev.

Grčka:...⁹

Pril. 50.

Premeštanje ital. eskadrila u Zagreb

Ital. 2. armija moli za odobrenje da nekoliko eskadrila premesti u Zagreb. K-t oružanih snaga na Jugoistoku moli OKW da jednim telegramom u načelu odbije taj zahtev. Italijanska Vrhovna komanda bi povremeno zahtevala privremena premeštanja ital. eskadrila dok traju pojedine operacije.

...

Pril. 54 sa zabeleškom

Regulisanje odnosa u istočnoj Bosni

Nemački general u Zagrebu je dopisom str. pov. br. 24/42 od 26. 1. 42. izvestio k-ta oružanih snaga na Jugoistoku o regulisanju odnosa u istočnoj Bosni:¹⁰ područje Drina — Sava —

⁵ Vidi dok. br. 12.

⁶ O tome vidi dok. br. 7 i 8.

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 12 i 26.

⁸ Misli se na delove vazduhoplovnih snaga Kraljevine Italije.

⁹ ¹⁰ ¹³ ²³ ³⁶ ³⁹ ⁴⁰ ⁴⁴ i ⁴⁸ Izostavljeno zbog ograničenog prostora, s obzirom da se tekst ne odnosi na Jugoslaviju.

¹¹ Vidi dok. br. 13 i 14.

Bosna — demarkaciona linija ostaje do daljnjeg nemačka operacijska zona u kojoj će kao komandant funkcionirati komandant 718. divizije. Njemu su pored nemačkih potčinjene i sve hrvatske jedinice, kao i ustaška milicija, koje su angažovane na tom području. Hrvatske civilne vlasti vrše i dalje svoje dužnosti, a tamo gde su ih ustanici proterali biće ponovo formirane.

Zatim je nemački general izvestio o poglavitkovim planovima na polju unutrašnje politike i o povlačenju generala Ambrozija iz Komande ital. 2. armije.¹²

Pril. 55

Štab nemačkog generala pri bugar. K-di kopnene vojske
Naređenjem OKW/WFSt/Op./H/ str. pov. br. 00511/42 od 3. 2. naređeno je da se ukida Štab nemačkog generala pri bugar. Komandi kopnene vojske i preimenuje u Nemački štab za obuku pri bugar. Komandi kopnene vojske. Štab ne treba povećavati. Ovo naređenje je k-t oružanih snaga na Jugoistoku uputio teleprinterom bugarskom Generalštabu kopnene vojske, a informativno vojnom izaslaniku u Sofiji i opunomoćenom komandantu u Srbiji.

...

6. 2:

Pril. 59

Opunomoćenom komandantu u Srbiji naređeno je telegramom:

1.) Svim potčinjenim jedinicama, uključujući i Bugare, treba dati instrukcije da prilikom izveštavanja o sabotazama, prepadima itd. odmah izveste i o izvršenim ili planiranim merama odmazde, odnosno protivmerama.

2.) Postupak sa zarobljenicima u toku operacija zahteva primenu strožih mera.¹⁴ Oni koji su zarobljeni u borbi ne mogu biti nedužni. Ljudi koji lutaju po području gde se vode borbe i nisu u svojim kućama smatraju se većinom kao učesnici u borbama i moraju biti streljani. Treba se najoštrije boriti protiv blagog postupka u jedinicama, s obzirom na isti stav prošlog leta i posledice koje su iz toga proizašle.

Pril. 60

Transportovanje 342. pd

Opunomoćenom komandantu u Srbiji upućen je telegram: transportovanje 342. pd pomereno je za 5 dana.

¹² General Ambrozio je 20. januara 1942. postavljen za načelnika Generalštaba kopnene vojske. Na njegovo mesto, za komandanta italijanske 2. armije je postavljen general Mario Roata (AVII, reg. br. 3/1, k. 56).

¹⁴ O tome vidi dok. br. 28.

Pril. 61

Iskustva iz zimskog perioda na Istoku

Opunomoćenom komandantu u Srbiji je 40 prepisa dvaju izveštaja o iskustvima u zimskim borbama na Istoku upućeno radi upoznavanja i daljeg upućivanja 342. pd.

Pril. 62. Veza pril. 50

Premeštanje ital. eskadrila u Zagreb

OKW dopisom OKW/WFSt, Op. str. pov. br. 00556/42 od 5. 2. 42. nije načelno odbilo zahtev za premeštanje ital. eskadrila u rejon Zagreba.¹⁵ Međutim, zbog popunjenosti sopstvenim jedinicama i građevinskih radova nije moguć smeštaj u samom Zagrebu. Zato ostaju za korišćenje aerodromi Gorica i Pleso (12 km jugoistočno od Zagreba). Pojediniosti treba rešiti u sporazumu s nemačkim generalom u Zagrebu, a o namerama izvestiti k-danta oružanih snaga na Jugoistoku. Ovo je načelnik štaba k-ta oruž. snaga na Jugoistoku, Ia/1, Str. pov. br. 87/42, 6. 2. 42, teleprinterom uputio Nemačkom štabu za vezu pri ital. K-di 2. armije — Sušak,¹⁶ a informativno nemačkom generalu u Zagrebu i opunom. k-tu u Srbiji.

Pril. 63

7. 2:

Radiogram nem. oficira za vezu pri ital. K-di 2. A: Osim manjih akcija čišćenja nema novosti. Štab ital. 18. AK je smešten u Splitu. Njemu su potčinjene divizije »Bergamo«, »Sasari«, »Peruđa« i Trupe »Zara«. VI armijskom korpusu (Dubrovnik) potčinjene su divizije »Marke« (Trebinje), »Taurinenze« (Mostar) i »Kačatori dele Alpi« (Dubrovnik). Armiji je potčinjena divizija »Mesina« (Kotor). Dostavlja se izveštaj novog rasporeda s kartom.¹⁷

Pril. 64

Izveštaji o iskustvima u vezi sa desantima

K-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke, k-tu tvrđave Krit, admiralu Jegeja, Tvrđavskoj diviziji »Krit«, art. k-di 142 i referentima štaba upućeni su izveštaji o iskustvima u vezi sa desantima.

9. 2:

Savetovanje načelnika

1.) Poručnik Resler referisao o situaciji u severnoj Africi i na Dalekom istoku.

¹⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

¹⁶ Vidi AVIL, NAV-T-312, r. 465, s. 8054065.

¹⁷ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 18: Dislokacija potčinjenih komandi i jedinica italijanske 2. armije.

2.) Načelnik štaba referisao o situaciji na području k-ta žanih snaga na Jugoistoku. Završena operacija na Ozrenu zultati slabi.¹⁸ Ustanici se ponovo pojavljuju. Bosnu treba s trati kao pretpolje Srbije. Ima se utisak da prepadi bandi t oslabili u područjima koja su poseli Bugari. Bande se p vile južno od Valjeva. Izgleda da se u dogledno vreme mogu formirati folksdojčerski bataljoni. Pokušaće se sa vlačenjem 717. divizije u Solun, bez jednog puka. U Grč nema naročitih novosti. Pregrupisanje posade Lemnosa rovatno će se završiti 20. 2.

11. 2:

K-t oružanih snaga na Jugoistoku uputio je teleprinte: O.K.W., O.K.H. i Ob. d. L *pregled o situaciji na svom podri* (zaključno sa 10. 2. 42.):

Opšta situacija:

- a) U Srbiji potpun zastoj železničkog saobraćaja zbog stašice uglja i zbog snežnih padavina.
- b) U Hrvatskoj akcija čišćenja nije dovela do željenog u ha i pored odličnog držanja i velikih napora jedinica.
- c) U Grčkoj novi engleski vazdušni napadi na podmori i vazduhoplovne baze.

Osiromašenje stanovništva i privrede u porastu. Zastoj lezničkog saobraćaja Solun — Atina zbog nestašice goriva

Pojedinosti:

Srbija:

Delovi 714. divizije su višednevnim borbama i uz znatne bitke razbili bande oko Valjeva.¹⁹ Nemini u bugar. rej Niš — Leskovac. Bugari su još veoma malo aktivni. Opu moćeni k-t u Srbiji je naredio odgovarajuće mere. Obezbe ne su neophodne veze i industrijska postrojenja. Završ transportovanje 113. divizije.²⁰ 717. divizija je još u sta pregrupisanja. Srpska pomoćna žandarmerija i ruske dinice za zaštitu privrednih objekata i dalje se dobro d

Pošto je ponovo regulisan dovoz uglja, poboljšala situacija u vezi sa saobraćajem, koja je zbog nestašice u; postala neodrživa. Hitno treba udovoljiti ponovljenom z tevu da se stvore zalihe uglja.

¹⁸ O rezultatima operacije na Ozrenu vidi dok. br. 26.

¹⁹ Vidi dok. br. 25.

²⁰ Vidi knjigu 1 ovog toma, dok. br. 213. Opširnije o pristiz 113. pd od 1. novembra 1941. do njenog povlačenja iz Srbije, p od 7. januara 1942, vidi dok. br. 5; AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 522 s. 1249, T-501, r. 247, s. 790—2.

Hrvatska:

O rezultatu operacije čišćenja u jugoistočnoj Hrvatskoj izveštio je k-t oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 329/42 od 29. 1. 42.²¹

Nevreme, loši putevi, pogoršani izuzetno jakim snežnim padavinama i olujama, nesposobnost hrvatskih starešina i jedinica, kao i izostalo zatvaranje koje je trebalo da izvrše ital. snage, omogućili su ustanicima da se povuku, pre svega, na jug i jugoistok i tako sprečilo njihovo uništenje. Neprijatelj je svugde pretrpeo znatne gubitke u ljudstvu i oružju (726 mrtvih, zaplenjena 4 topa, 23 puškomitraljeza, 913 pušaka).

Kada je otišla 342. divizija na sever, 718. divizija je krenula, sa po 1 pukovskom grupom, u rejone oko Sarajeva i Tuzle radi smirivanja područja i zaštite važnih industrijskih objekata i veza. Još za vreme tih pokreta ustanici su se ponovo prikupili na planinama južno od Doboja (Ozren) i severoistočno od Sarajeva. Sada se tamo između Hrvata i bandi stalno vode borbe, u kojima su ustanici nadmoćniji.

Nastavljaju se nemiri u rejonu Prijedor — Bos. Novi. Hrvatske protivmere su bezuspešne.

Namere: 718. divizija ostaje i vrši čišćenja u istočnoj Bosni, sa zadatkom da spreči širenje ustanka prema Srbiji i obezbeđuje važne industrijske oblasti i veze.

Prugu Beograd — Zagreb obezbeđuju Hrvati i nemačke landesšicen-jedinice. Za ostale zadatke u vezi sa smirivanjem nema dovoljno nemačkih snaga u Hrvatskoj.

342. divizija je prikupljena u rejonu pretovara.

Italijani se drže kao i do sada: nigde ne interвениšu energično. Na osnovu više izveštaja može se zaključiti da pregovaraju sa ustanicima.

5. 2. kod Sokolca se prinudno spustio engleski avion koji je dolazio iz Aleksandrije sa 1 aktivnim majorom, 1 podoficirom i 2 bivša jugoslovenska pilota.²² To je nov dokaz da Englezi podstiču nemire.

*Grčka: ...*²³

14. 2:

Pril. 71 sa zabeleškom

K-t oružanih snaga na Jugoistoku je telegramom izveštio OKW, OKH i Ob.d.L, dopunjavajući polumesečni izveštaj od 11. 2 (k-t oruž. snaga na Jugoistoku, Ia/Ic, str. pov. br. 185/42),²⁴

²¹ Vidi AVII, reg. br. 1/3, k. 44-F.

²² Vidi dok. br. 25, nap. 8.

²⁴ Ovaj izveštaj o situaciji na teritoriji Jugoistoka zaključno sa 10. februarom 1942. vidi u AVII, NAV-T-312, r. 465 s. 8054038—41.

da je za vreme operacije u istočnoj Bosni Dangić, bivši srpski major i vođa srpskih ustanika — nacionalista, ponudio opunomoćenom k-tu u Srbiji podršku pod nemačkom komandom i nije se borio protiv nemačkih jedinica. S obzirom na hrvatska prava, opunomoćeni k-t u Srbiji je odbio ponudu.²⁵ K-t oružanih snaga na Jugoistoku je načelno zadržao pravo da iskoristi eventualne mogućnosti. Iz dnevnih izveštaja od 1. do 15. 2. 42.²⁶

Srbija:

1. 2: Pojedinačni prepadi bandi na opštine u rejonu oko Niša.

4. 2: Delovi 714. pd i srpska pomoćna žandarmerija izvode akciju čišćenja jugozapadno od Valjeva.²⁷

Kao mera odmazde za nemačke gubitke u januaru streljano 449 zarobljenika, a naređeno je streljanje još 3484 lica.²⁸

9.2: Nastavljaju se borbe u cilju čišćenja kod Valjeva i aktivnost bandi na području gde su Bugari.²⁹

10.2: Razbijeni ustanici južno od Valjeva i naneti im znatni gubici.³⁰

14.2: Delovi 714. i 717. pd sa srpskim dobrovoljcima počeli čišćenje u rejonu Valjevo — Čačak — Topola (62 km istočno od Valjeva).³¹

Hrvatska:

4.2: 718. pd je dostigla liniju Jovan (4 km jugoistočno od Doboja) — Musl. Pridjel (5 km južno od Doboja). 697. pp izašao iz sastava 718. pd i krenuo radi transportovanja. Na području Zvornik — Rogatica — Sarajevo — Olovo, gde je 718. pd vršila operacije, između hrvat. jedinica, srpske žandarmerije i ustanika vode se borbe s promenljivim rezultatom. Planirano je da se nemačke jedinice vrate u Sarajevo.³²

5.2: 718. pd stigla u Doboju. Operacija je završena.³³

6.2: U planinama istočno i severoistočno od Sarajeva ponovo se prikupljaju jače bande. U prekidu put Višegrad — Rogatica — Sarajevo.

7.2: 718. pd vratila se u garnizone u rejonu Tuzla — Sarajevo. Nove operacije ustanika protiv hrvatskih jedinica severoistočno od Sarajeva i južno od Petrinje. Hrvatske jedinice nisu nigde dorasle ustanicima.

²⁵ O tome vidi dok. br. 23.

²⁶ Vidi dok. br. 25, 31 i 36.

²⁷ ²⁹ ³⁰ ³¹ i ⁴⁶ Vidi dok. br. 25, nap. 12. Opširnije o tim borbama i razbijanju Kosmajskog i Posavskog NOP odreda u toku februara 1942. vidi VIG, br. 4/1965, str. 57—70.

²⁸ O tome vidi dok. br. 28.

³² i ³³ Vidi dok. br. 25.

8.2: Oštre borbe ustanika sa Hrvatima jugoistočno od Doboja. Hrvatske jedinice koje su bile zadužene da osiguravaju to područje posle odlaska nemačkih jedinica prisiljene su na odbranu uz velike gubitke. Ako se dalje zaoštri situacija, planirana je nova akcija nemačkih jedinica.

9.2: Hrvatska posada iz Svodne predala se ustanicima.³⁴ Jugoistočno od Doboja i zapadno od Banje Luke lokalni uspesi bandi.

10.2: Nastavljaju se odbrambene borbe Hrvata jugoistočno od Doboja i zapadno od Banje Luke.

12.2: Situacija kod Doboja i Banje Luke neizmenjena. Lokalni prepadi i na centralnom području Drine. Hrvatske jedinice krenule u akciju čišćenja preko Sokolca — Rogatice. Nemačke jedinice vrše čišćenje severno od Zvornika.

13.2: Ustanci izvršili napad na delove 923. landesšicen-bataljona u Prijedoru.³⁵ Za sada je snabdevanje moguće samo hrvatskim avionima. Prema iskustvu ne može se pouzdati u držanje hrvatske posade. Viša komanda LXV je zato angažovala delove 718. i 714. pd (sada u istočnoj Bosni) da interveniše. Dok ne stignu nemačka pojačanja zadržana je, radi rasterećenja, hrvatska vojska sa svim raspoloživim snagama koje se nalaze oko Prijedora. Jugoistočno od Prijedora takođe aktivnost bandi.

U istočnoj Bosni borbe između Hrvata i Srba s promenljivim rezultatom.

Ponovo se pojavile bande u brdima južno i jugoistočno od Broda.

14.2: Hrvatske oružane snage naredile da delovi nekoliko četa koje su angažovane oko Banje Luke pruže podršku delovima 923. landesšicen-bataljona koji su navodno opkoljeni u Prijedoru.

15.2: U istočnoj Bosni ponovo lokalni prepadi ustanika. Nekoliko hrvatskih patrola vršilo čišćenje i mere odmazde, s lokalnim uspehom. Situacija kod Prijedora još nejasna. Nemačka pojačanja su ukrcana za transport.

...

Pril. 72

*Borbe sa ustanicima kod Prijedora*³⁷

14. 2. 42. u 11,20 časova k-t oružanih snaga na Jugoistoku primio radiogramom od nemačkog Štaba za vezu pri ital. K-di 2. armije: Italijanska 2. armija je spremna da italijanski ba-

³⁴ Vidi dok. br. 32, nap. 13.

³⁵, ³⁷, ⁴³ i ⁴⁷ Vidi dok. br. 18 i 32.

taljon u Sanskom Mostu pripremi za oslobođenje Prijedora. Moli se za odgovor da li je to potrebno.

Odgovor k-ta oružanih snaga na Jugoistoku nemačkom Štabu za vezu pri ital. K-di 2. A: Veoma je poželjno da ital. bataljon rastereti Prijedor. K-t oruž. snaga na Jugoistoku zahvaljuje na ponudi.

16. 2:

Pril. 74

Transportovanje preostalih delova Tvrđavske divizije »Krit«

16. 2. je upućen telegram opunomoćenom k-tu u Srbiji:

Sa transportovanjem u Atinu preostalih delova Tvrđavske divizije »Krit« koji se nalaze u Srbiji treba računati u prvim danima marta.

Pril. 75

1/202. oklopnog puka

Pozivajući se na dopis OKH/Gen.St.d.H., Oper. odelj. (II b), pov. br. 2179 od 14.2.42,³⁸ k-t oruž. snaga na Jugoistoku je telegramom izvestio OKH/Gen.St.d.H., Oper. odelj. da je 1/202. okl. puk i dalje potreban radi borbe protiv ustanika u Srbiji i Hrvatskoj, pošto su nemačke snage već smanjene na najmanju meru, a tamošnje divizije uopšte ne raspoložu izviđačkim bataljonima ni protivtenkovskim divizionima.

...

Pril. 80. Veza pril. 74

Transportovanje preostalih delova Tvrđavske divizije »Krit« u Atinu

19. 2. je k-tu južne Grčke, admiralu Jegeja, Tvrđavskoj diviziji »Krit« i k-tu Soluna — Jegeja upućeno naređenje opun. k-ta u Srbiji u vezi sa transportovanjem za Atinu preostalih delova Tvrđavske divizije »Krit« koji se još nalaze u Srbiji, a koje počinje 3. 3. 42. Iz Atine će se brodovima transportovati za Krit.

...

Pril. 87

Štab 685. inž. puka

Opunomoćenom k-tu u Srbiji je 22. 2. 42. telegramom upućeno naređenje: Štab 685. inž. puka treba 1. 3. transportovati iz Beograda i potčiniti Grupi armija »Jug« da bude na ra-

³⁸ Redakcija ne raspoláže tim telegramom.

spolaganju OKH u rejonu oko Dnjepropetrovska. Taj štab se po odlasku isključuje iz dosadašnjeg odnosa potčinjenosti.

...⁴¹
4. — *Načelnik štaba o situaciji na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku:*

K-t je juče uveče (25. 2) s načelnikom Ia otputovao preko Beograda i Zagreba za Sušak na razgovore s K-dom ital. 2. A. Cilj puta: dogovor sa Italijanima o zajedničkoj akciji za ugušivanje ustanka u Hrvatskoj.⁴² Poteškoća je u pitanju kako će to biti izvedeno slabim nemačkim snagama. Situacija u Hrvatskoj je takva da se srpske snage bore protiv hrvatskih, čija je borbena vrednost veoma mala. Sada se vodi borba za Prijedor, gde je angažovano i nekoliko nemačkih bataljona, kao i artiljerija. Italijanska pomoć koja je obećana s juga do sada se nije osetila.⁴³

Srbija: Uglavnom vlada mir. Pojedinačna aktivnost bandi južno od Beograda i u rejonu Valjeva. Na srpskom području koje su poseli Bugari još uvek dosta prepada na pojedine opštine. Oseća se izvesna napetost u srpskoj politici — međutim, predsednik srpske vlade Nedić je raspoložen kao i ranije. Stavljanje svih policijskih snaga pod jednu komandu (k-ta SS i policije) dovešće do uspeha. Formiranje SS jedinica (2 brigade) biće završeno tek za 4 sedmice. Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata i dalje se dobro drže. Štab 685. inž. p. odlazi, na žalost, iz Srbije, a k-t oružanih snaga na Jugoistoku je molio OKH da se kao zamena stavi na raspolaganje načelnik inžinjerije za Srbiju.

...⁴⁴
Pril. 93

Premeštanje delova 717. pd u rejon Soluna

OKW je naredila da snage k-ta oružanih snaga na Jugoistoku smeni 164. pd, koja se iz rejona Soluna premešta za Krit. Na području Soluna je posle prelaska glavnine 164. pd ostao još samo 433. pp (bez jednog bataljona). Transportovanje je predviđeno krajem marta. Zato je k-t oruž. snaga na Jugoistoku dopisom Ia, pov. br. 686/42 od 25. 2. 42, predložio OKW i OKH: »da se 717. pd (bez 737. pp, 4. bat. 670. art. div., 717. inž. čete i dela 717. izviđačke čete), koja se sada nalazi u južnoj Srbiji, početkom aprila prebaci u rejon Soluna. Kad stigne

⁴¹ Nedostaje 15. i 16. stranica ovog dokumenta, tj. snimci 8053280—1.

⁴² Opširnije o tome vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25: Zapisnik s konferencije vojnih predstavnika Italije, Nemačke i NDH održane 3. marta 1942. u Opatiji radi utvrđivanja saradnje u operacijama protiv snaga NOP i DV Jugoslavije.

tamo, njoj će biti potčinjen 440. pp (do sada potčinjen 164. pd, angažovanoj na Hiosu, Mitileni, Lemnosu). Ojačani 737. pp, koji ostaje u Srbiji, bio bi potčinjen 714. pd (u severozapadnoj Srbiji). K-t oružanih snaga na Jugoistoku name-rava da do početka aprila završi premeštanje.

- 45
18. 2. — 21. 2: na području koje su poseli Bugari bande iz-vršile 15 lokalnih prepada.
18. 2: još traje operacija čišćenja u rejonu Valjevo — To-pola.⁴⁶
27. 2: transportovani svi delovi 342. pd.

Hrvatska:

16. 2: Situacija kod Prijedora je nejasna.
Zbog snega zakasnila pojačanja.
U istočnoj Bosni aktivnost bandi i nekoliko uspešnih lokal-nih akcija hrvatskih jedinica.
17. 2: Pojačana aktivnost bandi u rejonu Banje Luke. Hrvati borbom zauzeli Rogaticu.
18. 2: Nemačka pojačanja krenula iz Dubice za Prijedor.
19. 2: Nemačke jedinice u napadu od Dubice ka Prijedoru do-stigle visove 4 km južno od Dubice, boreći se sa dobro nao-ružanim neprijateljem, koji vodi zadržavajuću borbu. Bor-be otežane zbog dubokog snega.⁴⁷
Napad se nastavlja.
Jugozapadno od Sarajeva hrvatske jedinice se bore sa usta-nicima. Izvršen napad na hrvatska uporišta oko Prače, jugo-istočno od Sarajeva.
20. 2: Nemačke i hrvatske jedinice koje vrše napad od Du-bice ka Prijedoru slabo napreduju zbog neobično visokih sne-žnih nanosa i zbog neprijatelja koji se tvrdoglavo bori. Kre-nuo je transport s pojačanjima.
Kod Teslića, jugozapadno od Doboja i severno — severoistoč-no od Sarajeva Hrvati vode lokalne borbe sa ustanicima.
21. 2: Nemačke i hrvatske jedinice u napadu od Dubice ka Prijedoru dostigle Grbavce, 9 km jugozapadno od Dubice.
22. 2: Počela intervencija ital. snaga iz Sanskog Mosta ka Prijedoru.
24. 2: Nemačke i hrvatske jedinice u napadu na Prijedor do-stigle s obe strane puta Dubica — Prijedor rejon 12 km se-verno od Prijedora, savlađujući neprijatelja koji je dobio po-jačanja.
25. 2: Jedinice dostigle rejon 8 km severno od Prijedora. Sti-gla nemačka pojačanja iz Srbije.

⁴⁵ Deo teksta u izveštaju (11 redova) nečitljiv.

Istočno od Sarajeva nove borbe hrvatskih jedinica sa ustanicima, uz lokalne uspehe. Kod Doboja takođe lokalna aktivnost ustanika.

26. 2: Neprijatelj se povukao u brda. Čelo sopstvenih jedinica stiglo u rejon 6 km severno od Prijedora, nailazeći na slab otpor neprijatelja.

27. 2: Delovi 718. pd stigli u Prijedor.

U istočnoj Bosni lokalna aktivnost bandi.

...⁴⁸

Za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku
(K-da 12. armije)
načelnik štaba
zastupa

...⁴⁹

BR. 35

IZVEŠTAJ ZIGFRIDA KAŠEA OD 28. FEBRUARA 1942. MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA NEMAČKOG RAJHA SA SAVETOVANJA U ZAGREBU O PREDSTOJEĆOJ OPERACIJI U ZAPADNOJ BOSNI I ODNOSIMA USTAŠA S NEDIĆEM I ITALIJANIMA¹

Telegram
(Geh. Ch. V.)

Zagreb, 28. februara 1942. 18,00 časova

Prispeće: 28. februara 1942. 19,35 časova

Br. 366 od 28. 2.

Najhitnije!

Juče uveče održan razgovor.² Učesnici: komandant oružanih snaga na Jugoistoku general Kunce, general Bader, ge-

⁴⁸ Potpis nečitak.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini), u AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153537—9.

² Razgovor su 28. februara 1942. nastavili general inžinjerije Valter Kunce i nemački general u Zagrebu Glez-Horstenau, s nemačke strane, i Slavko Kvaternik i Vladimir Laksa, s ustaške strane, o učešću italijanskih jedinica u operacijama oko Sarajeva i Banje Luke i o međusobnoj saradnji u okviru datih garancija (vidi prilog I u ovoj knjizi).

neral Glez-Horstenau, major (Gr. verst³), poslanik Bencler, dr Vezenmajer i ja.⁴ Na razgovorima je postignuta saglasnost u sledećem:

1.) Predviđeni vojni razgovor sa Italijanima i Hrvatima smatra se svestrano korisnim.

2.) Utvrđeno je da se korišćenjem svih političkih mogućnosti rastereti angažovanje vojnih snaga. To će biti moguće naročito u posebnom pogledu odnosa između Hrvatske i Srbije.

3.) Poslanik Bencler ističe: planirano vojno angažovanje u istočnoj Hrvatskoj mora uzimati u obzir da iz toga ne nastanu nikakve nove teškoće za vladu Nedića. Prihvaćeno je da o granici između Hrvatske i Srbije nema diskusije.

4.) Moja gledišta su bila:

a) U pogledu italijanske saradnje ne smeju se postaviti nikakvi zadaci ili zahtevi za posedanje bilo kojih prostorija. Angažovanje italijanskih trupa samo u okvirima vojnih operacija.

b) Prostor Prijedor — Banja Luka je za nas od vojno-ekonomske i međunarodne važnosti. Savlađivanje ustanika u njemu je prvorazredno. Poželjna je saradnja nemačkih trupa makar i u manjoj jačini. Ne protivim se italijanskom komandovanju u tim operacijama — ako su Hrvati saglasni.

5.) Komandant oružanih snaga na Jugoistoku uz 3. i 4. izjavio: vojne operacije će se voditi protiv ustaničkih bandi. Postupaće se po ratnom pravu. Pri operacijama se neće davati nikakve izjave ili direktive koje bi Nedićevu vladu dovele u teškoće. Italijani će biti angažovani samo za operacije, ne za okupacione zadatke.

Prijedor neće biti napušten od nemačkih trupa.

6.) Dr Vezenmajer ističe neophodne političke mere. To bi bilo ubrzano sprovođenje otpuštanja 100 već oslobođenih ratnih zarobljenika iz nemačkih logora — potrebno za podršku vlade Nedića. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je obećao hitnu podršku daljem vođenju razgovora pokrenutih između poglavnika i Nedića preko dosadašnjih posrednika, skori prelaz ovih razgovora na poverljive ličnosti, ako je uprava saglasna. O ovome će biti obavešteno usmeno. Poslanik

³ Skraćenica nejasna.

⁴ Zigfrid Kaše

Bencler je naknadno skrenuo pažnju na već obećanu isporuku mošti srpskih kraljeva Lazara i Uroša od strane Hrvata. Moraće biti sprovedena što je pre moguće.

Poslanik Bencler je dalje molio da se što pre izvrši od Hrvata obećano i započeto otpuštanje Srba za Srbiju. Ja sam obećao odgovarajuće mere.

7.) Svestrano je pozdravljeno međusobno obaveštavanje putem razgovora. Dogovoreno je da se i dalje vrši međusobno obaveštavanje o svim važnim događajima. Poslanstva će da obaveštavaju opunomoćenog komandanta u Srbiji, odnosno nemačke generale u Zagrebu i obratno. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku preko generala.

8.) Svestrano je utvrđeno da se ne može računati sa uništenjem ustanika za kratko vreme. Vojno angažovanje može da razbije centre ustanika i da slomi njihovu udarnu snagu. Sa banditskim neredima ima se računati na celom prostoru još dugo.

Odobreno da putuje i Vezemajer. Postoje teškoće obaveštavanja iz Sušaka. Prenošnje vesti vršiće se verovatno preko ovdašnjeg poslanstva.

Dostavljeno:

...

Bez potpisa.

⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 1. MARTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, BORBAMA PROTIV PARTIZANA U SRBIJI I BOSNI, OBOSTRANIM GUBICIMA, SRPSKOJ DRŽAVNOJ STRAŽI I BROJNOM STANJU U LOGORIMA¹

Prilog 2

Opunomoćeni komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 1367/42, pov.

Beograd, 1. 3. 42.
Poverljivo

Predmet: Desetodnevni izveštaj
2 priloga (Samo k-tu oružanih snaga na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1. Područje Srbije

Južno od Beograda pojavila se jedna jača banda. Ona je posle više borbi sa srpskom žandarmerijom zaposela položaje kod Slatine, Manića i Beljine (32 km južno od Beograda).

U rejonu Dunava konstatovane su manje bande kod Požarevca i u Homoljskim planinama.

U rejonu Niš — Kuršumlija pojavila se istočno od Morave po jedna jaka banda severno i južno od Nišave. Zapadno od Morave konstatovane su još 4 bande južno od Toplice. Ustanici su zauzeli Kuršumliju i Kuršumlijsku Banju.²

Severno od Toplice nalazi se trenutno još jedna jaka banda, i dalje po jedna banda jugoistočno od Aleksinca i jugozapadno od Aleksandrovcva.

U rejonu Gornji Milanovac uspelo je ostacima bandi, razbijenim u prethodnim borbama, da pobegnu na zapad.

Mihailović ponovo razvija živu propagandnu delatnost.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 929—32.

² Delovi Topličkog NOP odreda su posle tročasovne borbe, 15/16. februara 1942, razbili četnike Koste Pecanca i zauzeli Kuršumliju (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 50).

2. Operacijska zona istočna Hrvatska

Banditske grupe, koje se opet prikupljaju u rejonu Ozrena, i dalje ugrožavaju železničku prugu Tuzla — Doboj.

Ustanici i dalje dominiraju rejonom Kravica — Magašići — Bratunac — Srebrenica (20—32 km jugoistočno od Zvornika).

Zapadno od Rogatice ustanici su navodno dobili pojačanje iz Crne Gore. Kod Sokolca ustanici navodno rade na izgradnji aerodroma. Predviđeno je da se to proveri.

Južno od Sarajeva formiraju se jače bande.

3.) *Sabotaže i prepadi* u odnosu na vreme poslednjeg podnošenja izveštaja, brojno opadaju, ali su raspoređeni na celom srpskom i hrvatskom istočnom području.

Ukupan broj prijavljenih slučajeva iznosi 45.

4.) *Opšte*

Unutrašnja politička zategnutost u Srbiji se zaoštrila.

Stvaranje novih bandi i povećana delatnost do sada već prijavljenih bandi, kao i pojačana komunistička propaganda navode na zaključak da je sve verovatnija pojava novog ustanka u proleće.

Četnički pokret Koste Pećanca izgleda sve više gubi u postojanosti. Pripadnici pojedinih četničkih grupa vrbuju se kako od strane Mihailovića tako i od komunista.

Usled albanskih prepada u rejonu južno od Kos. Mitrovice delovi srpskog stanovništva odlaze prema severu.

II. SOPSTVENE I POTCINJENE JEDINICE

Delovi 718. pd, ojačani delovima 704. pd, uspeli su da pod vanrednim teškoćama na terenu i uz mestimično uporan neprijateljski otpor prodru u Prijedor i izvrše deblokadu landesšicen-bataljona koji je tamo bio u okruženju.³ Obe strane su imale znatne gubitke.

Akcije izviđanja 717. pd u rejonu jugoistočno od Raške i istočno od Požege protekle su bez kontakta s neprijateljem.

714. pd je u mnogobrojnim borbama nanela neprijatelju teške gubitke i prilikom pretresa uhapsila niz sumnjivih lica i privela ih prekom sudu na istragu.⁴

³ U Prijedoru se, opkoljena od strane 2. krajiškog NOP odreda, nalazila 3. četa 923. landesšicen-bataljona (dok. br. 18, 32 i 34; Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 92 i 93).

⁴ U borbama kod s. Briježda, Krčmara, Bačevaca i Leskovice (kod Valjeva), Valjevski i Suvoborski NOP odred su imali 72 mrtva i veći broj ranjenih boraca (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 131).

704. pd, čija je glavnina angažovana u službi za osiguranje, imala je kontakta samo s neprijateljskim jedinicama angažovanim kod Prijedora.⁵

342. pd je transportovana sa svim jedinicama.⁶

Bugarski okupacioni korpus privodi kraju veću operaciju u rejonu južno od Prokuplja — Doljevca.⁷ Uprkos nepovoljnim terenskim i vremenskim prilikama, protivniku su naneti znatni gubici. Ostaci bandi su razbijeni. Još nisu dostavljeni izveštaji o nekoliko manjih akcija.

Hrvatskim jedinicama potčinjenim 718. pd u hrvatskoj okupacionoj zoni pošlo je od ruke da na više mesta odole ustaničkim napadima i da se održe. Na drugim mestima hrvatske jedinice izvode uspešne akcije izviđanja i vrše napade na ustanike. Hrvatska avijacija je bombardovala mesta južno od Sokolca.

III. SRPSKI ORUŽANI ODREDI

S druge strane, srpska pomoćna žandarmerija je u vremenu za koje se podnosi izveštaj imala više uspešnih borbi sa ustanicima. I u operacijama 714. pd u više mahova su učestvovalе srpske dobrovoljačke jedinice. A u više mahova nedostajalo je, očigledno, očekivano sadejstvo srpske pomoćne policije.

U okružnim školama školovalo se dosada ukupno 184 oficira i 2.235 vojnika. Sada se završava 3. kurs, koji posećuje 2.171 učesnik. Osim toga, okružne škole primaju i nove civilne kandidate.

IV. SNABDEVANJE

Drumski saobraćaj je u dolinama delimično olakšan usled otapanja snega, a na drugim mestima (naročito u rejonu Niša i Požarevca) nastali su prekidi usled poplava. Inače je saobraćaj još prilično otežan. Železnički saobraćaj je mestimično usporen usled poplava.

⁵ Prema naređenju opunomoćenog komandanta u Srbiji od 13. februara 1942, 718. pd je ojačana 1. bataljonom 724. pp 704. pd (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 818).

⁶ Vidi dok. br. 34 i 49.

⁷ Napadnuti na Pasjači i Belom Kamenu, delovi Topličkog NOP odreda su se povukli ka s. Statovcu i tako izbegli udar nadmoćnih snaga. Za odmazdu, 7. bugarska pd je spalila sela na pl. Pasjači, streljala oko 100 i internirala preko 300 ljudi (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 50; AVII, NAV-T-315, r. 2243, s. 560—5).

U skladištu plena Obilićevo otpočelo je uništavanje adamsita. U drugim logorima radovi još nisu mogli da otpočnu zbog vremenske situacije. Pripremljeno je izvođenje ovih radova.

U Beograd su iz Nemačke stigla 594 teško ranjena i teško bolesna srpska ratna zarobljenika; oni su raspoređeni u vojne bolnice u Beogradu i Kragujevcu na dalje sanitetsko zbrinjavanje od strane srpskog sanitetskog personala.

V. GUBICI (16—25. 2. 42)

Sopstveni gubici:

Nemci: 25 mrtvih, 61 ranjen, 13 nestalih.

Hrvati: 42 mrtva, 92 ranjena, 15 nestalih.

Bugari: 17 mrtvih, 24 ranjena.

Ukupno: 84 mrtva, 177 ranjenih, 28 nestalih.

Neprijateljski gubici:

Od strane nemač. jed.: 858 mrtvih, 73 zaroblj.

Od strane hrvat. jed.: 74 mrtva, 8 zaroblj.

Od strane bugar. jedin.: 764 mrtva.

Ukupni gubici kod neprij.: 1696 mrtvih, 81 zaroblj.

U Beogradu je u vremenu od 16. 2. do 25. 2. uhapšeno 138 lica.

VI. UPRAVA

U logorima feldkomandantura i krajskomandantura nalazilo se 16. 2:

3.083 lica za odmazdu,

351 talac.

U jevrejskom logoru u Zemunu nalazilo se 16. 2:

5.503 lica.

Sa odobrenjem upravnog štaba, srpska vlada organizuje skupove na kojima istaknute ličnosti razjašnjavaju stanovništvu situaciju, upozoravaju na nesmotrenost i pokušavaju da ga zadobiju za lojalnu saradnju.

*Dostavljeno:*⁸

...

Za opunomoćenog k-ta u Srbiji
načelnik štaba

Keviš

generalštabni pukovnik

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

DISLOKACIJA NEMAČKIH JEDINICA I USTANOVA U SRBIJI VAN FORMACIJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU KAO I 1. KRALJEVSKOG BUGARSKOG OKUPACIONOG KORPUSA OD 3. MARTA 1942. GODINE¹

KTB²
Prilog 8³

Prilog 2 uz:

dopis komandujućeg generala i k-ta u Srbiji,
Odelj. Ia, pov. br. 1418/42 od 3. 3. 42.

Sastav i odnosi potčinjenosti

svih jedinica i nadležstava na području komandanta Srbije koji nisu obuhvaćeni formacijama komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (A.O.K.-12).

Veza: k-t oruž. snaga na Jugoistoku,
Odelj. Ia, pov. br. 2613/41. od 12. 11. 41.⁴

	Nadleštvo	Mesto smeštaja	Potčinjeno
Kopnena vojska	Vojni istražni zatvor	Beograd	k-tu Srbije
Službe Snabdevanje	Skладиšte pogon. goriva	Beograd	k-tu Srbije
	" " "	Bos. Brod (Sesvete)	k-tu Srbije (Hrvatska)
Pozadin.	Remontna četa 155	Kragujevac	k-tu Srbije
	Central. sklad. rezerv. delova 307	Beograd	"
Sanitet. službe	Voj. stanica za izdavanje hrane sa prodavnicama	Beograd	"
	Bolnica za ratne zarobljenike	Beograd	"
	Higij. bakteriološka laboratorija	Beograd	"
	" " " " "	Niš	"
	Hemijska laboratorija "	Beograd	k-tu Srbije
	Sanitetski voz Beograd	Beograd	"
	Trofejni sanitet. voz Srbija	Beograd	"
	Mesna vojnička ambulanta	Beograd	"
	" " "	Zemun	"

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 943—51.

², ³, ⁵ i ⁶ Dopisano rukom.

⁴ Reč je o naređenju Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o dostavljanju pregleda svih jedinica i komandi s teritorije NDH i Srbije (AVII, NAV-T-312, r. 452, s. 8036728—30).

<i>Služba za održavanje reda i porетка</i>	Stambena uprava	Beograd	K-di mesta (F. K. 599) opunom. komandantu k-tu SS i polic. " savetniku za zbrinj. SS Berlin k-tu patrol. službe za putnički saobraćaj na Jugoistoku Upravi carina za Srbiju Sreskoj carin. k-di Užice Upravi carina Šabac Sreskoj carin. k-di Šabac " " Sres. carin. k-di Užice " Sres. carin. k-di Beograd Sres. carin. k-di K. Mitrovica Sres. carin. k-di Petrovgrad " " K-di 65. AK " " " "
	K-t SS i policije	Beograd	
	Komandant policije za održavanje reda	Beograd	
	Komandant SS trupa	Beograd	
	SS oficir za zbrinjavanje	Petrovgrad	
	Komandant za kontrolu odsustva 1	Beograd	
	Četa za prikupljanje trofeja 1	Beograd	
	<i>Carinska granična zaštita</i>		
	Sreska carin. k-da Užice	Užice	
	Stanica granične straže Užice	Užice	
	Sreska carin. k-da Šabac	Šabac	
	Stanica gran. straže Šabac	Šabac	
	Stanica gran. straže Mitrovica	Mitrovica	
	Stanica gran. straže Badovinci	Badovinci	
	Stanica gran. straže Koviljača	Koviljača	
Stanica gran. straže Zvornik	Zvornik		
Stanica gran. straže Obrenovac	Zabrež		
Stanica gran. straže Novi Pazar	N. Pazar		
Stanica gran. straže Mokrin	Mokrin		
Stanica gran. straže N. Crnja	N. Crnja		
<i>Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata</i>			
Štab 2. bataljona	Bor		
Štab I polubataljona, 2. i 4. četa	Požarevac		
1. četa	Kostolac		
Štab II polubataljona, 3—8. četa	Negotin		

	Štab III polubataljona, 9—11. četa 12. četa Centar veze za transport 67	Bor Bor Zemun	K-di 65. AK " " Transport. k-di Zagreb
	Žel. stanica Požarevac " Užice " Čačak " Vardište	Požarevac Užice Čačak	Ispostavi Upravi za vojni trans- port Jugo- istok u Beogradu
	Centar veze za transport 63 za naročitu upotrebu	Niš	Transport. k-turi Beograd
<i>Ostalo</i>	Centar veze za transport 56 Vojnički klub " "	Beograd Beograd Zemun Niš	F. K. 599 Vojnopriv. štabu F. K. 809

Prilog 1c uz:

Komandujući general i k-t u Srbiji
Odelj. Ia, pov. br. 1418/42 od 3. 3. 42.

*Pregled smeštaja jedinica 1. kraljevskog bugarskog
okupacionog korpusa, stanje od 28. 2. 42.*

Niška Banja Štab korpusa
7. bataljon veze
3. četa veze
1/15. pp

Niš 7. divizijski vojni sud
11. arm. voj. bolnica
11. arm. intendant. skladište
Arm. baza za snabdevanje
Armijski auto-park
Arm. remontne radionice
Odeljenje za prikupljanje trofeja
21. pešadijska divizija
Štab divizije
Pekarski vod
Transportno odeljenje
Četa veze
Štab 2. pp
2 peš. bataljona

2. vod minobacača
 2 pt voda
 2/2. divizionu polj. art.
 1 motor. baterija
 Štab 4/2. art. divizionu
 1 baterija art. div.
 1/35. pp bez 1 čete
 1 vod minobacača
 1 pt vod
 Pirot 1/50. pp
 4/2. art. baterija
 Bela Palanka 1/15. pp bez 1 čete
 1 vod minobacača
 3/2. pp straža na pruzi
 Čiflik — Niš
 7. četa u Sićevu
 8. četa u Sv. Petki
 9. četa u Beloj Palanci
 Žel. stanica
 Grejač 1/6. etap. puka kao straža na pruzi
 Niš — Korman, od toga:
 1 četa u Žitkovcu
 1 četa u Mezgraji
 1 četa u Toponici
 Knjaževac 2/6. etap. bat. kao straža na
 pruzi Niš — Zaječar, sa
 2 čete u Knjaževcu
 1 četom u Paliluli
 Žel. stanica
 Sv. Petka Vod tvrđav. artiljerije sa reflektorima
 Doljevac Armijska baza za snabdevanje
 Kragujevac 6. pešadijska divizija
 Štab 15. pp
 2 voda minobacača
 2 pt voda
 2/15. pp, od toga
 1 četa za obezbeđenje pruge
 Kraljevo — Jagodina
 3/2. haubički art. div.
 1 pekarski vod
 1 mesarski vod
 1 odeljenje divizij. bolnice
 1 vod veze
 1 radio-stanica

- Bagrdan 3/15. pp
 1 vod minobacača
- Jagodina 1 vod minobacača
 1 pt vod
 vozarska četa
 klanica
- Čuprija Štab 6. pd
 Intendantura
 Vojni sud
 Vojna pošta
 Štab 2. ap
 1/2. art. divizion (2 poljske i 1 brd.
 baterija)
 2/35. pp
 1 vod minobacača
 1 pt vod
 pekara
 6. konjički žandarm. divizion
 6. div. veter. stanica
 6. bataljon veze
 6. divizijsko sanitet. odelj.
- Paraćin Štab 35. pp
 6. div. hirurška bolnica
 1 pt vod
 6. transport. vod
 6. pb bez 1 čete
 1 odeljenje div. bolnice
 6. intendant. bataljon bez
 3 pekar. voda, Štaba mesar. čete i
 3 mesar. odelj.
 25. arm. baza za snabdevanje
- Stalać 3/35. pp
 1 vod minobacača
 1 četa i 1 mitraljeski vod za obezb. pruge
 Paraćin — Braljina
- Cerovo 1 četa 35. pp
 1 mitralj. vod za obezb. pruge
 Braljina — Korman
- Kruševac Štab 3. pp
 1/3. pp
 2 voda minobacača
 1 pt vod
 pekarsko i mesarsko odelj.

	1 odeljenje div. bolnice
	1 vod veze
	1 radio-stanica
Trstenik	6. konjički divizion
	1 pt vod
Vrnjačka	2/3. pp
Banja	1 vod minobacača
Prokuplje	17. pešadijska divizija, Štab
	17. div. bolnica
	17. div. hirurško odelj.
	17. div. intend. bataljon
	1 transport. vod
	1 konjički žandarm. vod
	Vojna pošta
	1 četa veze
	2 radio-stanice
	4/7. art. divizion bez 1 baterije
	6. div. mitraljeski bataljon
	3/3. pp bez 1 čete
	1 mitraljeski vod
	1 vod minobacača
	1 pt vod 6. pd
Leskovac	Štab 13. pp
	2/13. pp
	1 vod minobacača
	1 art. baterija
	Štab 1/13. pp bez 1 čete
	1 mitraljeski vod
	1 inž. četa 6. inž. bat.
	Pekarski vod
	Vozarski vod
	1 radio-stanica
Žitorađa	1 p četa 3/3. pp
	1 mitraljeski vod za obezb. pruge
	Doljevac — Prokuplje
Vlasotince	1 p četa 1/13. pp
	1 mitraljeski vod
	1 vod minobacača
Brestovac	3/13. pp
	1 vod minobacača za obezb. pruge
	Niš — Grdelica
	(1 četa u Belotincu, 1 četa u Grabovnici)

Most na Moravi Kočane	1 peš. vod za obezb. mosta Vozarski vod pekara

K.T.B.⁵
Prilog 8b

Prilog 1a uz:
Komandujući general i k-t u Srbiji
Odelj. Ia, pov. br. 1418/42. od 3.3.42.

Pregled smeštaja, stanje od 28.2.42.

Komandant Srbije	Beograd
685. inž. puk (mot.), Štab	(evakuiše se)
3. četa (mot.) 659. inž. b.	Beograd
522. bataljon za podizanje mostova, Štab, 1. i 2. četa i 2/3 voda mašinista	Beograd
562. landesšicen-bataljon, Štab i 3 čete	Valjevo
1. četa	Vrnjačka Banja
(od toga 1 vod)	Kraljevo
2. četa	Užice
4. četa	Požarevac
5. četa	Šabac
6. četa	Pančevo
592. landesšicen-bataljon, Štab, 1, 2, 4, 5. i 6. četa	Beograd
3. četa	Zemun
920. landesšicen-bataljon, Štab	Jagodina
1. četa	Niš
2. četa	Smederevo
3. četa	Zaječar
(od toga 1 vod)	Knjaževac
4. četa	Leskovac
5. četa	Jagodina
(od toga 1 vod)	Kruševac
6. četa za sada	Leskovac
posle popune	Kragujevac
Načelnik veze k-ta Srbije	Beograd
Komanda veze 32	Beograd
Komanda veze 37	Niš

Četa za održavanje sredstava veze »S«	Beograd
Radio-četa (mot.) 672	Beograd
II bataljon 521. puka veze, Štab, 3. i 4. četa i 1. kolona za snabdevanje jed. veze	Beograd
5. četa	Niš
6. četa	Zemun
64. rez. pol. bataljon, Štab i 3. četa	Beograd
1. četa 501. bataljona voj. žandarmerije (mot.)	Beograd
Flotila rečne policije u Srbiji	Beograd
Tehnički štab za naročitu upotrebu 26	Beograd
Tenkovska kolona 1	Beograd
Feldkomandantura 599	Beograd
Feldkomandantura 610	Vrnjačka Banja
Feldkomandantura 809	Niš
Feldkomandantura 816	Šabac
Feldkomandantura 725	Zagreb
Krajskomandantura I/823	Petrovgrad
„ I/832	Kragujevac
„ I/833	Kruševac
„ I/834	Jagodina
„ I/838	Kos. Mitrovica
„ I/847	Užice
„ I/857	Zaječar
„ I/861	Valjevo
„ I/867	Leskovac
Ortskomandantura II/378	Požarevac
Velika auto-kolona 1/614	Beograd
Velika auto-kolona 4/614	Beograd
Mala auto-kolona 828	Beograd
Mala auto-kolona 878	Beograd
Vojni auto-park 533	Beograd
Kolona za remont mot. vozila 155	Kragujevac
Central. skladište rezerv. delova 307	Beograd
Vojna ratna bolnica 921	Beograd
„ 922	Beograd
„ 923	Niš

Sanitetski pomoćni park I/572	Zemun	(potčinjen
Vod sanitet. automobila 4/552	Šabac	k-tu Jugoistoka)
„ 629	Beograd	
Prolazni zarobljenički logor 183	Beograd	
Armijaska veterinarska bolnica		
573	Beograd	Potčinjeni k-tu
Veterinarski depo 691	Beograd	Jugoistoka, pod
Transport. kolona s konjima		kontrolom k-ta
1/533	Beograd	Srbije
„ „ „		
2/563	Beograd	
Centrala Abvera	Beograd	
Pasoško odeljenje Jugoistok II	Beograd	
Propagandno odeljenje »S«	Beograd	
Vojnogeografski radni štab sa		
štamparskim vodom (mot.) 15	Beograd	
Komandant policije i službe		
bezbednosti	Beograd	
<i>Pomoćna policija</i>		
1. četa	V. Kikinda	
2. četa	Petrovgrad	
3. četa	Pančevo	
4. četa	Vršac	
5. četa	Bela Crkva	
k-t policije za održavanje reda	Beograd	
k-t SS-trupa	Beograd	
k-t za kontrolu odsustva 1	Beograd	
Četa za prikupljanje trofeja 1	Beograd	
Uputna frontovska ispostava		
187	Beograd	
Vojni istražni zatvor	Beograd	
<i>Hrvati:</i> najstariji hrv. oficir u		
garnizonu, ofic. za		
vezu hrv. vazduho-		
plovstva, Mornarič-		
ko odeljenje, Štab i		
žandarm. četa	Zemun	

<i>Italijani: Skladište i pretovarna stanica</i>	Beograd
<i>Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata</i>	
<i>Štab 1. bataljona, Štab I polubataljona,</i>	
2. i 4. četa	Loznica
1. četa	Stolice
3. četa	Mojković
Štab II polubat., 6, 7. i 8. četa	Krupanj
5. četa	Tomanj
Štab III polubat., 10, 11. i 12. četa	Zajača
9. četa	Lešnica
<i>Štab 2. bataljona</i>	Bor
Štab I polubat., 2. i 4. četa	Požarevac
3. četa	Klenovnik
Štab II polubat., 5, 6, 7. i 8. četa	Negotin
Štab III polubat., 9, 10, 11. i 12. četa	Bor
1. četa	Kostolac

IZVEŠTAJ ZIGFRIDA KAŠEA OD 4. MARTA 1942. MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA O DEJSTVIMA PARTIZANSKIH SNAGA NA TERITORIJI BOSNE I SLAVONIJE¹

Telegram
(poverljiv)

Zagreb, 4. marta 1942. 00,20 časova
Prispeće: 5. marta 1942. 1,15 „

Br. 402 od 4. 3.

Uz izveštaj od 13. 2. 42. — Pol. 3 br. 4 — A 50/42²

U istočnoj Bosni, po završetku poduhvata čišćenja,³ ponovo započeta ustanička delatnost. Jugoistočno od Sarajeva su pouzdano ustanovljeni crnogorski ustanici.⁴ Jače snage četnika-boljševika⁵ kod Sjetline, Podgraba i Prače, koji su povremeno odsečeni od Sarajeva, zatim oko Sokolca, odakle su hrvatske trupe ponovo uspešno prodrle do Rogatice. Ustanička delatnost ponovo uspostavljena i južno i severozapadno od Olova (pruga Zavidovići — Olovo i kod Drinjače). Begov Han, između Zavidovića i Zenice, napadnut 13. 2, pilana spaljena.⁶ U planini Ozrenu, koja je po završetku akcije čišćenja ponovo čvrsto u rukama ustanika, samo mala čarkanja kod Pridjele, od planine Majevice, južno od Bijeljine i Brčkog, ponovo napadi četnika-boljševika sve do neposredne blizine grada.⁷ U prostoru Derventa — Doboj — Teslić — Prnjavor pojačana ustanička delatnost. Kladari, između Dervente i Doboja, u

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, Bon 4, s. 879—80.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Odnosi se na operaciju u nas poznatu kao II neprijateljska ofanziva u istočnoj Bosni (dok. br. 1, 3, 12, 21 i 26).

⁴ U istočnoj Bosni su 4. marta 1942. otpočele petnaestodnevne borbe u kojima je Proleterska udarna grupa (2. proleterska NOU brigada i tri bataljona 1. proleterske NOU brigade), u snažnom nalletu, razbila Višegradski, Krajiški, Rogatički, Šrebrenički, Vlasenički i Zvornički četnički odred i oslobodila više mesta u istočnoj Bosni (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 99, 104 i 109, knj. 4, dok. br. 34 i 38; Oslobodilački rat, knj. 1, str. 184—185).

⁵ U telegramu piše: »Cetnik-Bolschewik«.

⁶ Vidi dok. br. 32, nap. 12.

⁷ Na tom je području dejstvovao Majevički NOP odred (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 165; Oslobodilački rat, knj. 1, str. 194—5).

rukama ustanika. Hrvatska akcija čišćenja od Dervente dospela do oko 10 km jugozapadno.⁸ Brojni prepadi kod Teslića, radovi na opravci železničke pruge Teslić — Gornji Teslić ustaničkom vatrom ometani i samo sporo napreduju. Pokušaj hrvatskih trupa iz Jajca i Varcar-Vakufa⁹ da se spoje osujećen od ustanika.¹⁰ Oko Banje Luke zategnuta situacija. Ustanici nadiru iz južnog i jugozapadnog pravca, i severno od Banje Luke jače ustaničke snage. Put ka Bosanskoj Gradiški ipak nije ozbiljno ugrožen. Prijedor je bio potpuno odsečen, akcija za deblokiranje tamo okruženih nemačkih trupa, koja je u toku od 18. 2. iz Dubice, samo je sporo napredovala zbog jakog otpora neprijatelja i teškog zemljišta.¹¹ Pruga Sunja — Bosanski Novi ponovo je na više mesta od diverzantata razorena, ali je uskoro osposobljena. Sredinom februara hrvatska akcija čišćenja južno od Petrinje. U prostoru severno od Save pojedini prepadi severozapadno od Požege i kod Rume, jedan prepad na železnicu kod Pakraca. Iz italijanske okupacione oblasti još nema novih vesti.

Kaše

Izrađeno u 15 primeraka i
dostavljeno:

12

⁸ Reč je o akciji ustaša, koji su oko 200 aktivista NOP-a iz Dervente i Doboja sprovedli u logore (AVII, f. NOB, k. 1994, reg. br. 5/4, f. NDH, k. 64, reg. br. 4, 5, 8 i 11/3, k. 69, reg. br. 17/3, k. 174, reg. br. 37/5 i 42/4).

⁹ Sada: Mrkonjić-Grad.

¹⁰ Reč je o dejstvima 3. krajiškog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 84, 90, 93 i 163; Oslobođilački rat, knj. 1, str. 224. i 229).

¹¹ Vidi dok. br. 51.

¹² Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 6. MARTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I PROTIVMERA NA TERITORIJI NDH¹

O SITUACIJI U HRVATSKOJ

Svoja gledišta o pitanjima koja postaju aktuelna (1. do 8. marta 1942), a koja se odnose na Hrvatsku, hteo bih izložiti kako sledi:

1) Politika i vođenje rata ne mogu se nikada odvojiti, a osobito u prilikama Balkana. Svaki i najmanji potez u jednoj oblasti odmah pogađa drugu.

2) Najbolje rešenje sastojalo bi se u tome: kad bi bilo moguće angažovati severno od demarkacione linije još jednu nemačku diviziju, tada bi bilo nepotrebno dovlačiti italijanske snage u ovo područje.

3) Ukoliko nije moguće pojačanje jednom nemačkom divizijom, onda bi bezuslovno trebalo dati prednost političkom i vojnom rešenju, što ga je predložio general Kunce², nasuprot rešenju koje se sada nalazi na diskusiji.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 268, s. 418—20. Na prvoj stranici uz ovaj dokumenat, verovatno stranici fascikle u koju je on bio uložen, napisana je sledeća zabeleška: »Iz jednog promemorijuma, Berlin, 6. 3. 1942, sastavljenog u firerovom Glavnom stanu sa generalom artiljerije Kunceom.«

² U zabelešci konjičkog kapetana princa od Holštajna (Prinz von Holstein), od 5. marta 1942, o dogovoru u Opatiji između komandanta italijanske 2. armije i komandujućeg generala i komandanta u Srbiji o pripremama za operaciju između ostalog, piše:

»a) Hrvatske jedinice treba u toku borbenih dejstava upotrebiti za pojačanje pukova 718. pd, kao 4, 5. ili 6. bataljon.

b) Oficiri za vezu moraju od početka aprila biti raspoređeni po jedinim divizijama, koristeći radio i telegrafске veze. Linije moraju biti po mogućnosti duple (po jedna italijanska, po jedna nemačka).

c) Treba pripremiti dovoljan broj tumača.

d) Treba italijanske i hrvatske vazduhoplovne oficire za vezu pravovremeno uputiti u Operativni štab. Potreban je nemački oficir za vezu pri italijanskom vazduhoplovstvu. Italijanske i hrvatske vazduhoplovne jedinice moraju biti potčinjene Operativnom štabu.

Na 14 dana pred početak napada mora se uspostaviti saradnja s jedinicama kopnene vojske (usaglasiti signale—avio-signalna platna). Biće potrebno da se upute nemački oficiri kao osmatrači pri italijanskoj vojsci.

e) Zbog nepovoljnih puteva, kod svake divizije će se upotreba artiljerije ograničiti na jedan divizion. Za italijanske brdske divizije predviđen je još po jedan teški divizion.

f) Komanda italijanske 2. armije može staviti na raspolaganje jednu oklopnu četu (6 tenkova) i 2 izviđačke čete.

4) Ako je zaista namera Italijana da za uspostavljanje mira na čitavoj teritoriji između demarkacione linije i Save stave na raspolaganje 3 divizije, onda bi bezuslovno dali prednost da se akcija ne preduzima od Sarajeva prema Banjoj Luci, nego obrnuto.

5) Jer će italijanski proboj iz Hercegovine preko Sarajeva nužno dovesti do pokušaja da se trajno zadrže u Sarajevu. Težnje Italijana da se učvrste u Sarajevu mogle su se utvrditi još u septembru prošle godine. Držanje generala Ambrozija u Opatiji³ nije, čak za svakog koliko-toliko upućenog posmatrača, dopuštalo nikakve sumnje u to da je Ambrozio, možda za razliku od Roate, imao pred očima kao glavni — a možda i jedini — cilj zaposjedanje Sarajeva od strane Italijana. Posledice jedne takve izmene situacije, koju mi, prema dosadašnjim iskustvima, kad se Italijani nađu u gradu, ne bismo više mogli preinačiti, bile bi krajnje nepovoljne za hrvatsku državu i za naš prestiž na Balkanu.

6) Osim toga, svaka akcija u pravcu Sarajevo — Banja Luka ima za posledicu prebacivanje ustaničkog pokreta preko Save i donje Drine, a to je opasnost koje kod suprotnog pravca, bar što se tiče Save, ne bi bilo. Operacija u pravcu Banja Luka — Sarajevo, u odgovarajućem rasporedu, daleko bi pre potisla ustanike prema jugoistoku.

Ova gledišta iznosim — ne radi očekivanja da će ona ma kako doći u obzir — već zato što se osećam obaveznim da skinem odgovornost sa sebe.

Uostalom, ja teško verujem da će sada doći do ozbiljnijeg angažovanja Italijana.⁴

Berlin, 6. 3. 42.

Glez

7.) Komandant ital. 2. armije želi da mu komandujući general i komandant u Srbiji dostavi predlog za operacije u glavnim crtama i detaljno razrađen, i to za 1, 2. i 3. odsek.

8.) Sa ustanicima će se postupati kao i na području Srbije.

9.) Potrebna je bezuslovna potčinjenost i poslušnost svih jedinica, posebno ustaša. Sve jedinice treba da budu strogo vojnički organizovane.

10.) Jedinice predviđene za operaciju će, kad počnu operacije, predati komandu komandujućem generalu i komandantu u Srbiji. Naređenje za polazak i prikupljanje biće izdato preko dosadašnjih pretpostavljenih komandi« (AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1257—8).

³ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25: Zapisnik s konference održane u Opatiji 3. marta 1942. radi utvrđivanja saradnje između italijanskih, nemačkih i ustaških snaga u cilju potpunog čišćenja teritorije NDH od jedinica NOP i DV Jugoslavije. Nemački tekst ovog zapisnika vidi u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1100—5.

⁴ Opširnije o angažovanju jedinica italijanske 2. armije u operaciji »Trio« protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 33 i 43.

OBAVEŠTENJE KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 9. MARTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O OBJEDINJAVANJU KOMANDI I ŠTABOVA I IZMENAMA ODNOSA POTČINJENOSTI NA TERITORIJI POD NJEGOVOM KOMANDOM¹

KTB²
*Prilog 216*³
Beograd, 9. 3. 42.

Poverljivo

Komandujući general i komandant u Srbiji

Odelj. Ia, br. 1619/42. pov.

Predmet: Ratna organizacija

Veza: K-t oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1620/41.
str. pov.⁴

1 prilog

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

U ratnoj formaciji nastupile su sledeće izmene:

1. *Štab 685. inž. puka, III/433. pp I/220. art. puka i 220. izviđački bataljon su prekomandovani.*
2. *Objedinjavanje štabova:*
 - a. *Opunomoćeni komandant u Srbiji, komandant u Srbiji i Viša komanda LXV za naročitu upotrebu objedinjuju se u štab: »Komandujući general i komandant u Srbiji«.*⁶

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 978—9.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ i ⁷ Redakcija ne raspolaze tim dokumentom.

⁵ Vidi dok. br. 30.

⁶ Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je svojom zapoveshću br. 9 od 2. marta 1942. naredio da se štabovi opunomoćenog ko-

- b. Dosadašnji štab za pitanja uprave kod komandanta Srbije uvršten je kao *Odeljenje za upravu* u okviru Štaba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.
3. *Odnosi potčinjenosti kod komandanta SS i policije:*
- a. Komandantu policije za održavanje reda potčinjavaju se 64. rezervni policijski bataljon i Rečna policija.
- b. 64. rezervnom policijskom bataljonu potčinjava se u svrhu obuke: pet obrazovanih četa (pomoćne policije) folksdojčera u Banatu.
4. *Propagandni bataljon »S«, koji je do sada bio potčinjen opunomoćenom komandantu u Srbiji, istupa iz ovog odnosa. Nakon preformiranja, štab propagandne bataljona na Jugoistoku i propagandne čete u Srbiji potčinjavaju se komandantu Srbije samo teritorijalno i po pozadinskoj službi.*
5. *Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata.* Dopunjava se izveštaj Ia, br. 469/42. pov. od 19. 1. 42:⁷
2. bataljon⁸ sastoji se od: Štaba 2. bataljona, Štaba I polubataljona⁹ sa 1. do 4. četom,¹⁰ Štaba II polubataljona sa 5. do 8. četom, Štaba III polubataljona sa 9. do 12. četom.
6. *Carinska granična zaštita.* Formiranje novih organa i imene u potčinjavanju:
*BZKomm.*¹¹ *Užice potčinjava se:*
 GAST¹² — Užice
 GAST — Kovičjača
 GAST — Zvornik.
- Becirskomandantu Šabac:*
 GAST — Šabac
 GAST — Mitrovica

mandanta u Srbiji, komandanta u Srbiji i Više komande 65 za naročitu upotrebu objedine u jedan štab i od 3. marta 1942. nose nov službeni naziv: komandujući general i komandant u Srbiji (Kommandierende General und Befehlshaber in Serbien) (AVII, NAV-T-315, r. 2244, s. 802—3).

⁸ U originalu piše: die Abteilung.

⁹ U originalu piše: die Unterabteilung.

¹⁰ U originalu piše: der Hundertschaft (stotina).

¹¹ Bezirkskommando (komanda okruga)

¹² Grenzaufsichtsstelle (stanica granične kontrole)

GASt — Badovinci.

Becirskomandantu Beograd:

GASt — Obrenovac, privremeno u Zabrežu.

Becirskomandantu Kosovska Mitrovica:

GASt — Novi Pazar.

Becirskomandantu Petrovgrad:

GASt — Mokrin

GASt — N. Crnja.

7. Kod komandanta policije unutrašnje bezbednosti brisati načelnika veze kod F. K. 610.
8. Kod 738. pp i 750. pp 718. pd uvodi se u formaciju po jedan bataljon *folksdojčera*.
9. Aerodromu Zemun dodeljena je *3/LW.Bau—Btl. 1/XI*¹³ i teritorijalno se potčinjava komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.
10. Prilaže se karta smeštaja I bugarskog okupacionog korpusa.¹⁴

Za komandujućeg generala i k-ta u Srbiji
načelnik štaba

I.A.

¹⁵

generalštabni pukovnik

¹³ 3. Luftwaffenbaubataillon 1/XI (3. četa 1. građevinskog bataljona 11. vazduhoplovnog puka).

¹⁴ Vidi dok. br. 37. Redakcija ne raspolaze tom kartom.

¹⁵ Potpis nečitak.

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 10. MARTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA I OBOSTRANIM GUBICIMA U SRBIJI I BOSNI, KAO I O SRPSKOJ DRŽAVNOJ STRAŽI I BROJNOM STANJU U LOGORIMA¹

WB-869a²Prilog 26³

Beograd, 10. 3. 42.

Komandujući general i komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 1610/42. pov.

Predmet: 10-todnevni izveštaj

2 priloga (samo za komandanta oružanih snaga na
Jugoistoku)

Poverljivo

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1. Srpsko područje

U Beogradu je pronađen plan za akciju Komunističke partije sa direktivama za ustanak u proleće, koji navodno treba da započne sredinom marta. Ustanku treba da prethode sabotaze na transportnim sredstvima za naftu na Dunavu i dizanje u vazduh železničkog mosta na Savi.

U Pančevu je likvidirana komunistička centrala.⁴

U Homoljskim planinama treba da se prikupi nekoliko hiljada četnika pod komandom štaba koji se nalazi u manastiru Gornjaku (46 km jugoistočno od Požarevca).

U rejonu jugoistočno od Niša i jugoistočno od Prokuplja, posle uspešnih bugarskih akcija, nastupilo je izvesno smirivanje.⁵

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 983—6.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Sedmog marta 1942, u tročasovnoj borbi protiv nemačke policije, koja ih je opkolila u jednoj kući, poginula su četiri člana KPJ (AVII, k. 32, reg. br. 56/3—10 i 56/3—51).

⁵ i ⁶ Združene bugarske, Nedićeve i Pećančeve snage su 3. marta 1942. otpočele napad na Toplički, Rasinski, Jablanički i Leskovački NOP odred u cilju zauzimanja slobodne teritorije u Toplici i Jablanici (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 140 i 143).

U rejonu Toplice vođene su žestoke borbe između odreda Koste Pećanca i ustanika.⁶

U drugim delovima Srbije nije bilo naročitih događaja.

2. Operativno područje istočna Hrvatska

Ustanici u istočnoj Hrvatskoj dobijaju pojačanja iz Srbije i Crne Gore. Pravoslavno stanovništvo se nasilno regrutuje i primorava na borbu protiv Hrvata.

Na železničkoj pruzi Tuzla — Doboj i Zavidovići — Olovo živa aktivnost ustanika.

Istočno od Sarajeva ustanici su zauzeli područje sa obe strane puta Sokolac — Vlasenica. Južno i severno od železničke pruge Sarajevo — Višegrad jaka aktivnost bandi.

3. Opšte

Aktivnost vrbovanja od strane komunista i nacionalista, prema prošlom izveštajnom periodu, porasla je u celoj zemlji. Živo se propagira priključenje istočne Bosne Srbiji.⁷

U svim opštinama Srbije, sa danom 5. 3., civilna uprava je popisala sve muške stanovnike od 16 do 60 godina.

4. Sabotaže i prepadi

Broj sabotaža i prepada nije se bitno izmenio u odnosu na prošli izveštajni period. Ukupno su javljena 43 slučaja.

II. SOPSTVENE I POTČINJENE JEDINICE

Delovi 718. i 704. pešadijske divizije koji su posle deblokade [3 čete 923.] landesšicen-bataljona u Prijedoru osiguravali put Dubica — Prijedor imali su pojedinačne borbene dodire sa slabim neprijateljskim snagama koje su se hrabro i umešno borile.⁸ Namera da se, u nastavku operacije Prijedor, pod borbom oslobodi železnička pruga Prijedor — Bosanski Novi napuštena je, jer su snage bile slabe⁹ a transpor-

⁷ Vidi dok. br. 23.

⁸ O tome vidi dok. br. 51. U izveštaju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 6. marta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku piše da je operacija Prijedor završena i da je tom prilikom poginulo 35, ranjen 51 i nestalo 13 nemačkih vojnika (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 966).

⁹ U izveštaju komandanta 718. pd od 4. marta 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji piše da mu za tu operaciju stoje na raspolaganju sledeće snage:

Iz 718. pd:

1. bataljon 750. pp (sastava: 1, 2, 3. i 4. četa)
2. bataljon 750. pp (sastava: 5, 6, 7. i 8. četa)
1. bataljon 738. pp (sastava: 1, 2, 3. i 4. četa)

tovanje od Bosanskog Novog nije bilo moguće zbog porušene pruge. Jedinice će se vratiti u svoje garnizone.

714. pešadijska divizija je u nizu borbi u području Valjeva ponovo nanela ustanicima osetne gubitke.¹⁰

Kod 717.¹¹ i 704. pešadijske divizije nije bilo značajnih događaja.

Ostaci Tvrđavske divizije »Krit«, koji su za vreme zimskih meseci ostali u Beogradu, transportovani su.

Bugarski okupacioni korpus izveo je uspešne operacije čišćenja na području Zaplanja (rejon jugoistočno od Niša).

Hrvatske jedinice morale su pred ustanicima južno i jugozapadno od Zvornika da se povuku. Nemačke jedinice 714. pešadijske divizije su uspele da ponovo posednu liniju osiguranja mostobrana koja je pri tom bila na nekim mestima napuštena.¹² Na drugim mestima operacijskog područja hrvatske jedinice mogle su izdržati pritisak ustanika.

III. SRPSKI NAORUŽANI ODREDI

Srpska pomoćna žandarmerija vodila je u izveštajnom periodu nekoliko manjih borbi sa ustanicima. Odredi Koste

2. bataljon 738. pp (sastava: 5, 6, 7. i 8. četa).

Prosečno brojno stanje ovih bataljona je iznosilo: 7 oficira, 36 podoficira i 259 vojnika, dve i po baterije 105 mm i pola brdske baterije.

Iz 704. pd:

1. bataljon 724. pp ojačan jednom baterijom 105 mm (sastava: 1, 2, 3. i 4. četa) sa brojnim stanjem: 8 oficira, 30 podoficira i 161 vojnik. Jedan ustaški bataljon, ojačan polovinom brdske baterije jačine 220 ustaša, a od domobranskih snaga mogu se još angažovati jedan i po bataljon iz Bos. Novog i dve čete iz Prijedora. Prema mišljenju komandanta 718. pd general-majora Fortnera, gore navedene snage mogu izvršiti samo prolazno čišćenje terena od partizana sa obe strane železničke pruge Prijedor — Bosanski Novi (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 794—7).

¹⁰ Vidi dok. br. 36, nap. 4. Opširnije o dejstvima 1, 2. i 3. bataljona 741. pp 714. pd u rejonu Zvornika, Osečine i Valjeva vidi izveštaj ove divizije o situaciji za period od 1. do 15. marta 1942 (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 482—5).

¹¹ Opširnije o angažovanju delova 737. pp, 749. pp i 670. art. divizionu te divizije protiv partizana u rejonima Požege, Čačka i Raške od 1. do 15. marta 1942. vidi AVII, NAV-T-315, r. 2262, s. 503—5.

¹² Borbe za mostobran kod Zvornika i borbe oko Velje glave, 2. i 3. marta 1942, vodili su 3. domobranski pešadijski puk i 1. bataljon 741. pp 714. pd protiv Dangićevih četnika, koji su se, za taj nesporazum, izvinili komandantu 1. bat. 741. puka pismom koje je potpisao Risto Cuković (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 446—53).

Pećanca ponovo su zauzeli Kuršumliju i Kuršumlijsku Banju.¹³ Ustanici su pri tom izgubili 240 ljudi.

U okviru reorganizacije srpske policije odobreno je da se ova preimenuje u Srpsku državnu stražu, sa podelom na Srpsku poljsku stražu, Srpsku gradsku stražu i Srpsku graničnu stražu. Brojno stanje Srpske državne straže po formaciji i na licu vidi se iz sledećeg pregleda:

po formaciji: 580 oficira, 14.420 vojnika, ukupno 15.000
na licu: 635 oficira, 12.470 vojnika, ukupno 13.105.

Osim ovoga, brojno stanje beogradske gradske straže iznosi:
48 oficira, 1.223 vojnika, ukupno 1.271.

U gornje brojno stanje na licu uračunati su i polaznici 4. kursa za obuku.

U Banatu se Srpska državna straža sastoji isključivo od folksdojčera. Njeno brojno stanje iznosi 94 starešine i 846 vojnika.

IV. SNABDEVANJE

Drumski saobraćaj je i dalje bio na pojedinim mestima u prekidu usled poplave i rušenja mostova. Privremeni most preko Save oštećen je kretanjem leda, opravka će trajati do oko početka aprila. Saobraćaj će se obavljati preko železničkog mosta koji će biti privremeno preuređen za saobraćaj vozila i pešaka.

Za pripremu radova u skladištima ratnog plena upućene su konačarske grupe. U Kragujevcu je počelo uništavanje neupotrebljive municije.

V. GUBICI (26. 2 — 5. 3. 42)¹⁴

<i>Sopstveni:</i>	Nemci:	13 mrtvih,	16 ranjenih
	Hrvati:	14 mrtvih,	92 ranjena
	Bugari:		4 ranjena
	folksdojčeri i srpska pomoćna policija;	4 mrtva,	1 ranjen
		31 mrtav,	113 ranjenih

¹³ O tome vidi dok, br. 36, nap. 2.

¹⁴ i ¹⁵ Vidi dok. br. 36 i 45.

Neprijatelj: od nemačkih jedinica i
 srpske pomoćne policije: 884 mrtva, 231 uhapšen
 od hrvatskih jedinica: 97 mrtvih
 od bugarskih jedinica 136 mrtvih, 223 uhapšena

1.117 mrtvih, 454 uhapšena

U Beogradu od 26. 2. do 7. 3. 42: 214 hapšenja.

Naređeno 225 streljanja u cilju odmazde.

VI. PODRUČJE VOJNE UPRAVE

U logorima feldkomandantura i krajskomandantura bilo je 26. 2. oko 2.600 zarobljenika za odmazdu i 272 taoca.¹⁵

U jevrejskom logoru u Zemunu bilo je 5.780 lica (većinom žene i deca).

Bader
 general artiljerije.

Dostavljeno:

...¹⁶

¹⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

LFB 6114

- 4 -

In Belgrad v. 26.2. - 7.3.42: 214 Verhaftungen.
225 Anordnungen als Züchtmassnahmen befohlen.

III. Verhältnisse

In den Lagern der Feld- und Ersatzkommandaturen befanden sich am 7.3.42 rund 2600 Züchtgefangene und 272 Geiseln.
Im Judenlager Berlin befanden sich 5760 Personen (meist Frauen und Kinder).

General der Artillerie.

Verteilung

Wehrm. Stb. Stabschef
Gen. Stab. F. d. Wirtschaft
Rev. d. Answ. Amt
Roh. St. d. Pol. Führer
Abteilungsstelle Belgrad
Ia
Ib
Ic
Verw. Stb.
ETB
Reserve Ia

BR. 42

PROGLAS KOMANDANTA 738. PUKA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 14. MARTA 1942. O HAPŠENJU TALACA KAO GARANCIJI ZA ŽIVOT I IMOVINU PRIPADNIKA VERMAHTA U ISTOČNOJ BOSNI¹

NJEMAČKI ZAPOVJEDNIK ZA ISTOČNU BOSNU

PROGLAS

Za osiguranje javnog reda i mira u gradu kao i okolici Sarajeva, a kao opomena pučanstvu za eventualne napade na njemačku vojnu imovinu u gradu i okolici Sarajeva,

ODREDIO SAM, DA SE UHITI STANOVITI BROJ TA O C A

Zbog toga, upozoravam osobito na to, da taoci jamče svojim životima, ako bi neodgovorni elementi učinili ma šta, protiv života ili imovine njemačke vojne sile.

Taoci su uzeti iz najširih narodnih slojeva, i tako će dugo ostati u zatvoru, dok ne prestanu napadi na njemačke vojnike i njemačku imovinu i dok Zapovjedništvo njemačke vojne snage za istočnu Bosnu ne bude podpuno sigurno za svoje ljude i svoju imovinu. Nakon izteka određenog roka izmijenice se taoci.

Neumoljivom strogošću postupiti će se i odrediti broj taoca, koji će biti streljani za jedan jedini slučaj gubitka.

SARAJEVO, DNE 14. OŽUJKA 1942.

ZAPOVJEDNIK NJEMAČKIH TRUPA
U SARAJEVU I OKOLICI:

Po nalogu
SUSCHNIG,² s.r.
pukovnik.

¹ Proglas (odštampan na nemačkom i hrvatskom jeziku) u AVII, reg. br. 1/16, k. 50 A.

² Gustav Sušnik (Gustav Suschnig), komandant 738. pp 718. pd.

**ZABELEŠKA O RAZGOVORU KOMANDUJUĆEG GENERALA
I KOMANDANTA U SRBIJI S KOSTOM PEĆANECOM 18. MAR-
TA 1942. U BEOGRADU O MEĐUSOBNOJ SARADNJI U
BORBI PROTIV PARTIZANSKIH JEDINICA U SRBIJI I
CRNOJ GORI¹**

Prilog 51

Z a b e l e š k a

o razgovoru s Kostom Pećancem,² održanom 18. 3. 42.
Razgovor se deli na dva dela. U prvom delu su bili prisutni:
sa srpske strane: Kosta Pećanac

major Mikić,³ načelnik štaba kod K.P.⁴
vojvoda Gordić⁵
vojvoda Veličković, opunomoćenik Koste
Pećanca u Beogradu

s nemačke strane: gospodin pukovnik Keviš
zonderfirer Matern.

Nakon uobičajenih pozdravnih reči, gospodin K.P. se zahvalio na poverenju koje mu je do sada ukazivano od strane nemačkih oružanih snaga i izrazio je nadu da će to i ubuduće tako ostati. On, navodno, zna da se od strane komunistične čine veliki naponi da se potkopa njegov položaj, ali se nada da se nemačka strana neće ni na koji način povinovati takvim pokušajima da bude izigran, što je gospodin pukovnik Keviš naglasio kao po sebi razumljivo. Upitan s kojim teškoćama misli gospodin K.P. da treba računati na proleće, on je ukazao na mogućnost prelaska većih bugarskih jedinica ka komunistima. Gospodin pukovnik K,⁶ koji je ukazao na to da je sam imao prilike da posmatra bugarske vojnice, okarakterisao je ovu mogućnost kao neosnovanu. Zatim se K.P. požalio na to da Bugari, pošto su umarširali, nisu odmah preduzeli energične mere. Gospodin pukovnik

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1019—22. Na margini originala rukom je dopisano nekoliko parafa.

² O saradnji Koste Pećanca sa Nemcima vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 78, 114, 147 i 155.

³ Trifun, vojvoda timočki

⁴ Koste Pećanca

⁵ Bogdan, vojvoda gočki, komandant četničkog Odreda kruševačkog okruga

⁶ Keviš (Erich Kewisch)

K. je ovo duže čekanje Bugara upravo ocenio kao povoljno. Bugari su time imali priliku da sami stvore sud o tamošnjoj situaciji. Na taj način je opasnost da poveruju tako brojnim denuncijacijama svedena na minimum i time je izbegnuto da se prolije mnogo nevine krvi.

Gospodin K. P. je ocenio kao veliku grešku što posredovanje radio-aparata nije isto kao i posredovanje oružja stavljeno pod smrtnu kaznu. Putem radija dobijali su različiti krugovi sve veći podstrek iz Londona ili iz Moskve.

Gospodinu pukovniku K. pošlo je za rukom da se, pomoću više primera, druga strana osvedoči o suprotnom.

Što se tiče rada suda, gospodin K. P. misli da bi bilo presudno bolje da se svi uhvaćeni komunisti privode četničkom prekom vojnom sudu, Pećanca K., nego nemačkim sudskim vlastima. Njegove lične sudije poznaju prilike mnogo bolje i neće dopustiti da ih komunisti navedu na tanak led. Kod nemačkih sudova, navodno, postoji opasnost da ih komunisti navedu na pogrešan trag. Komunisti, koji, pak, znaju da im mora pasti glava, namerno sumnjiče ljude K.P.

Na kraju prvog dela razgovora gospodin K. P. je zamolio da se pruži podrška u municiji četničkim jedinicama koje na bosanskoj teritoriji vode borbu protiv komunista. Nekoliko tamošnjih komandanata je već palo. Vojvoda Gordić je ispričao da je on lično uputio nekoliko komandanata i ljudi u tamošnje krajeve, ali im od sada više ne može pomoći, jer im je već predao zadnji sanduk municije kojega se mogao lišiti. Drugom delu razgovora prisustvovao je komandujući general,⁷ koji je gospodu pozvao k sebi, kao i konjički kapetan dr Kalsov⁸. Prvo pitanje gospodina generala odnosilo se na prodor crnogorskih komunista.⁹ Glavni razlog ovom komunističkom uspehu treba, po mišljenju gospodina K. P., tražiti u tome što Italijani na tamošnjim položajima nisu angažovali svoje brdske jedinice, dok je neprijatelj imao na svojoj strani apsolutnu prednost poznavanja zemljišta i vladao je taktikom gerilskog ratovanja. Brojnu jačinu tamošnjih komunista procenio je između 10.000 i 12.000 aktivnih boraca. Kao i u Albaniji, tamošnji krajevi su podeljeni na plemena. Na neprijateljskoj strani u prvom redu se nalaze plemena Moračani i Rovčani, 10.000—12.000 aktivnih boraca, naoružanih sa oko 2000 italijanskih pušaka, koje su zaple-

⁷ Paul Bader, general artiljerije

⁸ Karl (dr Karl Calsow), oficir u štabu komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.

⁹ i ¹⁰ Reč je o Proleterskoj udarnoj grupi (2. proleterskoj NOU brigadi i delovima 1. proleterske NOU brigade).

nili prilikom ranijih borbi. Koliko ima još drugih pušaka, o tome gospodin K. P. nije ništa spomenuo.

Gospodin K. P. se plaši da će zbog nestašice hrane komunisti biti prinuđeni da upadnu u Srbiju i boji se da italijanske trupe neće biti u stanju da zaustave ovaj prepad. On bi, navodno, jednim protivudarom mogao preduhitriti neprijatelja, ali se žali na oskudicu u municiji. Na to mu je gospodin general nagovestio da će se u međuvremenu ovo pitanje raščistiti.

Gospodin K. P. je u toku daljeg razgovora spomenuo jednu crnogorsku četničku grupu u Nikšiću koja njemu pripada. Kad bi mu pošlo za rukom da sa ovom grupom uspostavi vezu, postojala bi mogućnost da neprijatelj bude napadnut s leđa. Svi dosadašnji pokušaji uspostavljanja veze ipak su se razbili, jer su sve ljude koji su u ovu svrhu upućivani uhvatili i ubili komunisti. U ovoj nameri da uspostavi vezu sa grupom koja se nalazi neprijatelju iza leđa, on uživa podršku dvaju italijanskih generala. Jedan se nalazi na tamošnjem području, a drugi je u Splitu. Na pitanje o jačini komunista koji su prodrli iz Crne Gore u Bosnu, gosp. K. P. je izneo da bi se tu moglo raditi o jednoj brigadi sa oko 1500 ljudi.¹⁰ Vojvoda Gordić je ovo ocenio kao previše malo i izneo je da se govori o još jednoj brigadi. K. P. je ipak smatrao da se ova brigada još ne nalazi u Bosni i da je veoma nezvesno da li će ova brigada uopšte tamo prodreti.

Gospodin komandujući general na to je postavio gospodinu K. P. pitanje koliko su jake jedinice K. P., odnosno sa koliko boraca raspolaže. Na to je K. P. odgovorio da bi mogao imati slobodnih oko 1500 boraca, a da pri tom ne oslabi borbene snage koje su potrebne za obezbeđenje očišćenog područja.¹¹ Vojvoda Gordić bi mogao dati 400 ljudi, dok bi se preostala hiljada mogla uzeti s područja Raške (vojvoda Đurović).¹² Međutim, ovi ljudi imaju vrlo slabu obuću a nemaju ni dovoljnu količinu municije za borbu. Oni se nalaze na albanskoj granici uz Ibarsku dolinu do Kos. Mitrovice. K. P. je vojvodu Đurovića prikazao kao svog najboljeg čoveka. On je, istina, neškolovan, ali je u izvanrednoj meri ovladao taktikom gerilskog ratovanja. On je to najbolje dokazao prilikom svojih borbi protiv komunista i ljudi Draže Mihailovića.

¹¹ Opširnije o četničkim odredima Koste Pećanca, čije je brojno stanje iznosilo oko 8.500 četnika, vidi Dragoljub Petrović, Vojna organizacija četnika Koste Pećanca u okupiranoj Srbiji 1941/42. godine, VIG, br. 3/69, str. 210—214.

¹² Mašan

Gospodin K. P. sebe lično takođe prikazuje kao komandanta koji je izvrsno ovladao taktikom gerilske borbe, ali koji bi ipak zatajio kad bi mu se želelo poveriti regularni puk. Na postavljeno pitanje gospodin K. P. je izneo još sledeće: vojvoda Đurović nalazi se u punoj saglasnosti s Italijanima, i od njih dobija i municiju, svakako, samo italijansku. Stoga je pitanje snabdevanja municijom takođe veoma ozbiljno, jer njegovi ljudi raspoložu veoma raznovrsnim modelima pušaka. Italijani su vojvodi stavili na raspolaganje i jednu bateriju, koju poslužuju italijanski vojnici u četničkim uniformama.

Na kraju je gospodin K. P. zamolio da budu oslobođena dvojica njegovih vojvoda. Radi se o Milanu Radičeviću i njegovom sinu Branku i o Kostu Mihailoviću. Prvi je bio vojvoda u Beogradu, a drugi je nosio naziv vojvoda jablanički.

Opraštajući se, gospodin K. P. je još jednom ponovio molbu da mu se i dalje poklanja poverenje.

Matern
zonderfirer

Beograd, 18. marta 1942. god.

**NAREĐENJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JU-
GOISTOKU OD 19. MARTA 1942. POTČINJENIM JEDINI-
CAMA O NAČINU BORBE PROTIV PARTIZANSKIH SNA-
GA I O POSTUPCIMA SA ZAROBLJENIMA U SRBIJI, BO-
SNI I NDH¹**

9-T-WB-1006a²

117

KTB³

H.Qu., 19. marta 1942.

K-t oružanih snaga na Jugoistoku
i K-t 12. armije

Ia, pov. br. 500/42

100 primeraka
100. primerak

Predmet: suzbijanje ustanka u
Srbiji i u Hrvatskoj

1 prilog

1.) Treba računati s tim da će u proleće u Srbiji i delu Hr-
vatske, zaposednutom od nemačkih trupa, opet otpočeti
ustanci velikih razmera.

Opšta situacija zahteva da se u tim prostorima *bez-
uslovno očuva red i mir*. U tom cilju upotrebiti sva sred-
stva koja mogu da dovedu do uspeha. Na dovođenje poja-
čanja ne treba računati.

2.) U tom cilju naređujem:

a) U Srbiji svakom ojačanom pešadijskom puku dodeliti
određeno područje.

Za održavanje reda i mira u dodeljenom podru-
čju snosi punu *odgovornost* komandant puka.

Njemu su podređene taktički sve trupe koje se na-
laze u tom području. S njim treba najtešnje da sara-
đuju SD⁴, SS jedinice i njima potčinjene srpske poli-
cijske snage (uključujući i pomoćne snage). Za spro-
vođenje borbenih dejstava stoje mu na raspolaganju sve
snage koje se nalaze na njegovom području.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501,
465, s. 8053770—2.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Sicherheitsdienst (služba bezbednosti)

U Hrvatskoj postupiti na isti način, pošto bude smiren prostor u trouglu istočno od Rogatice i ozrenskog platoa do Drine.

- b) Pored *stalne patrolne službe* sprovoditi i u mirnim područjima *neprekidno akcije* u cilju osmatranja područja a isto tako i iznenadne akcije čišćenja.
- c) *Svim pripadnicima nemačkog Vermahta* u Srbiji i u Hrvatskoj ukazivati stalno na važnost sprovođenja njihovih zadataka po opštu situaciju i obučavati ih kako treba da se drže u slučaju prepada. Pri tom naglasiti da se *od svakog nemačkog vojnika zahteva inicijativa i aktivnost*, da ni u kom slučaju ne sme da pregovara sa ustanicima i da nikad ne sme da se preda.

Od *trupnih starešina* svih činova očekujem vanrednu odlučnost, bezobzirno držanje kao i potpuno angažovanje ljudstva na izvršavanju zadataka koji se pred njega postavljaju u cilju održanja reda, mira i sigurnosti. Sva vojna lica koja se ne pridržavaju datih naredenja i prema njima ne upravljaju uzimati na odgovornost.

- d) Sprovođenjem brutalnih *policijskih mera* kao i *merama Tajne policije* potrebno je ustaničke bande otkriti i uništiti još u začetku njihovog stvaranja.

Pohvatane ustanike po pravilu vešati ili streljati. Njihovo pogubljenje može se odložiti samo za kratko vreme, ako je potrebno da se iskoriste za izviđanje.⁵

- e) Nastaviti i dalje *razoružavanje* stanovništva. Pod oružjem u određenom opsegu mogu da ostanu samo Državna straža i jedinice za zaštitu privrednih objekata. Ubrzati radove na preformiranju žandarmerije i uključivanju u žandarmeriju pomoćnih jedinica kao i jedinica odanih vlastima.
- f) Kontrolisati *Državnu stražu, njene srpske pomoćne snage i Jedinice za zaštitu privrednih objekata*. Pasivno držanje, kao, na primer, dopuštanje da budu razoružane a da pri tom ne pretrpe nikakve gubitke, treba odmah suzbiti efikasnim merama! Preporučuje se da se, s druge strane, za hrabro držanje i uspeh postignut u održavanju reda stavi u izgled nagrada (premija).
- g) Potpuno iskorištavanje *srpske vlade*, koju treba privući na aktivnu saradnju, uz punu odgovornost.

⁵ Vidi dok. br. 28 i 42.

- 3.) Skrećem ponovo pažnju na »Smernice za borbu s partizanima«⁶ (Op. d. H./ Gen. St. d. H./ Odelj. za obuku (Ia), str. pov. br. 1900/41 od 25.10.41, raspodeljene od k-ta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, pod brojem 2759/41 od 22. 11. 1941. g.). One treba da predstavljaju opšte dobro trupe.

Najvažnije smernice u sažetom obliku daju se još jednom u prilogu.

- 4.) *Komandujući general i komandant u Srbiji treba da obavesti:*

a) *do 10.4.1942.* da su sa ovim naređenjem kao i njegovim prilogom upoznati svi komandanti bataljona itd. Dostaviti također potreban broj primeraka bugarskom Okupacionom korpusu. Istovremeno priložiti kartu sa ucrtanim područjima divizija i pukova.

b) Povremeno dostavljati važna iskustva i predloge.

Zastupa:

Kunce

general inžinjerije

Dostavljeno:

...⁷

Prilog uz
naređenje k-ta oružanih snaga na
Jugoistoku i k-ta 12. armije — Ia —
str. pov. br. 500 od 19.3.1942. godine

Smernice
za postupak sa ustanicima u Srbiji i u Hrvatskoj

A. Opšte

- 1.) Ustanici koji se suprotstavljaju nemačkim vojnicima u Srbiji i u Hrvatskoj predstavljaju brutalnog, lukavog i podmuklog protivnika koji ne preza ni od kakvih sredstava, kojega najčešće potpomaže neprijateljski raspoloženo stanovništvo i koji potkopava smirivanje i privredno iskorištavanje zemlje. Nemački vojnik mora stoga da

⁶ U Smernicama od 25. oktobra 1941. su dati podaci o organizaciji i aktivnosti partizana, o njihovoj taktici ratovanja, i o načinu borbe protiv njih, uz priloženo saslušanje jednog zarobljenog sovjetskog partizana (AVII, NAV-T-315, r. 2239, s. 1278—93).

⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovo naređenje dostavljeno.

bude još odlučniji i bezobzirniji i da iskorištava *sva sredstva* koja omogućuju uspeh.

Pokušaj da se ustanici pridobiju ustupcima ili preusretljivošću je pogrešan, pošto se on uvek smatra kao znak slabosti. I najmanji znak drskosti, mržnje ili prestupa u pogledu nošenja oružja treba odmah kazniti zastrašujućim sredstvima. U tom cilju trupa mora biti odgojena za bezuslovnu strogost.

Ukoliko se već od početka primenjuju surovije i bezobzirnije mere odmazde, utoliko će one kasnije biti manje potrebne. Nikakav osećaj samilosti! Bolje je da bude likvidirano 50 nevinih nego da pogine i jedan nemački vojnik.

- 2.) Glavni zahtev je da se i u područjima koja su zasada mirna ustanicima i stanovništvu stalno predočuje prisustvo, aktivnost, nadmoćnost i udarna snaga nemačkih trupa. Ustanički elementi moraju se stalno osećati uznemireni, nesigurni, inferiorni i proganjani; stanovništvo treba više da se boji nemačkih vojnika nego ustanika. Ono treba da obaveštava nemačke komande o pojavi neprijateljskih bandi i da učestvuje pri suzbijanju žarišta nemira.
- 3.) Opasnost od podivljalosti pri takvom načinu vođenja rata može se izbeći samo u disciplinovanoj i čvrstoj trupi. U slučaju prestupa i pljački treba od početka preduzimati stroge mere. Od svakog vojnika mora se zahtevati da se prema civilnom stanovništvu ponaša superiorno i što je više moguće suzdržljivo. Streljanje treba uvek sprovesti pod komandom jednog oficira.

B. Pojedinosti

- 4.) Najčešći način borbe *ustanika* je iznenadni napad iz zasede. Podaci o brojnom stanju neprijatelja, dobiveni potkazivanjem, obično su previsoko procenjeni, pošto oni, prema dosadašnjem iskustvu, obuhvataju i civilno stanovništvo. Smeštaj je obično rastresit. Osiguranje sprovode straže koje su često zamaskirane kao seljaci.
- 5.) Što se tiče vlastitog načina borbe treba razlikovati *redovnu patrolnu službu, male akcije* i *velike operacije*.
 - a) *Patrolna služba* ima zadatak da stalno kontroliše celo područje. Ona se sprovodi pomoću jakih i što pokretljivijih izviđačkih odeljenja (na konjima, biciklima) i uvek na novim pravcima. Kuće i salaše treba pretra-

živati planski! Oružje je često sakriveno u stogovima sena i slame. Sprovoditi kontrolne vožnje oklopnim vozovima na železničkim prugama.

- b) *Male akcije* imaju za cilj uništavanje malih bandi u mestima koja im, prema dobivenim prijavama, služe za odmor, logorovanje i stanovanje, zatim za ispitivanje sumnjivih naselja i sprovođenje mera odmazde. Ove male akcije treba stalno preduzimati. Uspeh tih akcija zavisi naročito od iznenađenja.

U slučaju dobijanja obaveštenja o skrovištu bandi svrsishodan je sledeći postupak:

alarmiranje trupa uveče ili noću,
marševanje ili kratko prevoženje železnicom (iskrcavanje po mogućnosti na otvorenoj pruzi) do blizine cilja,

podilaženje cilju s više strana, po mogućnosti pravo preko zemljišta; uz put ne sprovoditi nikakva istraživanja,

kratko pripremanje za napad (bez buke!),
i najzad izvođenje napada.

Rđavo vreme pogoduje iznenađenju.

- c) Preduzimanje *velikih operacija* naređuje komandujući general i komandant Srbije ili komandant oružanih snaga na Jugoistoku i ima za cilj uništavanje jačih bandi. Uspeh tih poduhvata je do sada često bio slabiji od očekivanja, pošto je protivnik najčešće na vreme uočio preduzete pripreme. Ipak, tim poduhvatima bilo je postignuto razbijanje neprijateljskih združenih jedinica. Za sprovođenje okruženja potrebne su jače snage, jer je ono efikasno samo ako se čitavo područje dobro pročešlja i barem nekoliko dana drži zasednuto.

- d) Preduslov za vođenje borbe protiv bandi je da su jedinice tako sastavljene i opremljene da mogu stalno da manevrišu, i da nisu opterećene nikakvim balastom. Pri tom treba stalno nastojati da se *pokretljivost trupa* pojača svim mogućim sredstvima (bicikli, jahači, seoska kola, tovarne životinje, ostavljanje nepotrebnog pribora i opreme na određenim mestima, itd.).

- e) Ne preduzimati normalno izviđanje, pošto se na taj način mogu odati vlastite jedinice! Koristiti, naprotiv, izviđačka odeljenja za blisko osiguranje na marševima, itd.

Izviđanje se sprovodi stalnom patrolnom službom, pomoću široko razgranatog sistema uhoda, a ako je

mogućno, i preko stanovništva. Od koristi može da bude i dejstvo vojnika, u civilnom odelu, na konju, scoskim kolima i drugo. Detaljan prethodan dogovor! Paziti da ne budu streljani vlastiti poverenici. Otkrivati strana lica kao i ona za koja organi vlasti ne mogu da jamče.

- f) Pri akcijama na ustaničkoj teritoriji preporučuje se da se koristi oprema bez vozila, samo na pešadijskim karetama i tovarnim životinjama. Marševski poredak u koloni po jedan ili u dvojnoj koloni, tovarne životinje u sredini, pešadijsko čelno odeljenje također u širokom stroju, *sva oružja stalno spremna za otvaranje vatre*, laki i teški bacači natovareni na karete i spremni za otvaranje vatre, posluga kraj oružja. U kukuruznim poljima je svrsishodno da se po čitavoj koloni rasporede jahači, koji kao uzdignuti osmatrači imaju bolji pregled. Pri *neprijateljskom napadu* odgovoriti vatrom iz svih oružja, pa i u slučaju kada nisu poznate sve pojedinosti o neprijatelju. Ako postoji sumnja da su postavljene mine, preduzeti raščišćavanje, koliko je to moguće, pomoću ustanika ili srpskog stanovništva. Na isti način postupati u slučaju zaprećavanja, razaranja itd.
 - g) Upotreba prikupljenog artiljerijskog divizionu dolazi po pravilu u obzir samo za vreme velikih akcija. Često se upotrebljavaju baterije ili vodovi, kao i pojedina oružja za neposredno gađanje. Zaprećavanje vatrom puteva za povlaćenje! Privlaćenje artiljerije može da bude potrebno i u cilju odvajanja jahača za izviđačka odeljenja itd. u pešadiji i za patrolnu službu.
 - h) Avioni se mogu korisno upotrebiti za izviđanje, za podršku u vreme borbe i za dejstva na ustanike u udaljenim i teško pristupačnim područjima. »Štuke« svojim obrušavanjem imaju često jako moralno dejstvo.
 - i) Pripadnici vladi vernih jedinica, koji se nalaze na nemačkoj strani, mogu se koristiti za vodiče, za prikupljanje obaveštenja, saslušavanje zarobljenika, čuvanje talaca itd.
- 6.) *Mere koje treba preduzeti odmah nakon učinjenog prestupa*

Kao mere odmazde dolaze u obzir:

spaljivanje kuća, salaša itd. u kojima je pronađeno oružje ili vojna oprema; streljanje muškog stanovništva; razaranja sela itd. u čijoj su blizini izvršeni prepadi, rušenja, miniranja i drugi akti sabotaze, kao i sela koja su

jako sumnjiva da su pomagala ustanike; korisno može da bude i otpremanje stanovništva u koncentracione logore;⁸

rušenje naselja s komunističkom upravom i odvođenje muškaraca kao talaca.

Kao mera odmazde u slučaju gubitaka može također da dođe u obzir da se iz najbližih naselja uzme muško stanovništvo i da se strelja u određenoj srazmeri (na primer, 1 poginuli Nemač = 100 Srba, 1 ranjeni Nemač = 50 Srba), pa i u slučaju kada ono nije učestvovalo u borbi. Ukoliko ne pođe za rukom da se oni koji su učestvovali u ustanku otkriju, mogu se upotrebiti opšte odmazde, npr., streljanje muškog stanovništva.⁹

S druge strane, preporučuje se da se pruži pomoć svim naseljima u kojima su preduzete mere samozaštite protiv ustanika, pri tom treba biti oprezan pošto se ustanici često prikazuju kao da se nalaze na nemačkoj strani.

- 7.) a) *Smeštaj* menjati što je moguće češće, pri čemu treba koristiti i manja mesta. Marševe, koji su s tim povezani, treba izvoditi, što je više moguće, preko zemljišta i iskoristiti za akcije čišćenja. Noćni marševi! Vođenje računa o udobnosti i boljem smeštaju mora se zapostaviti. Trupa učestvuje u ratnom pohodu i stoga mora za to vreme da se odrekne stalnog smeštaja i da svoj smeštaj prilagodi uslovima pokretnog rata. Pri tom voditi računa da velika naselja i važni objekti budu stalno zaposednuti, odnosno osigurani. Stalne prostorije za smeštaj treba izgraditi u uporišta neosvojiva za ustanike; u njima treba obezbediti rezerve za najmanje 14 dana.
- b) U opšte vojne mere se, među ostalim, ubrajaju:
stvaranje slobodne zone desno i levo od najvažnijih pruga i puteva,
krčenje šipraga, niske šume itd. na nepreglednim mestima koja bi se mogla koristiti za zasedu. Za te radove koristiti Srbe.

⁸ Komandujući general i komandant u Srbiji je 21. marta 1942. predložio komandantu oružanih snaga na Jugoistoku da zarobljene ustanike pošalje na rad u Norvešku. U odgovoru komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 23. marta 1942. piše: »[...] saglasan sam da se ustanici koji nisu zarobljeni u borbi transportuju na rad u Norvešku. Ustanike koji su zarobljeni u borbama načelno treba obesiti ili streljati« (AVII, reg. br. 27/1, k. 27).

⁹ Ova rečenica je dopisana rukom.

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. MARTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I OBOSTRANIM GUBICIMA U BOSNI I SRBIJI I O SRPSKOJ DRŽAVNOJ STRAŽI I BROJNOM STANJU U LOGORIMA¹

Prilog 55²
Beograd, 20.3.42.

Komandujući general i komandant u Srbiji
Ia, br. 1872/42 pov.

Predmet: Desetodnevni izveštaj
2 priloga³

Poverljivo

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1. *Srpsko područje*

U Beogradu su izvršena mnoga hapšenja komunista, među kojima mnogo rukovodećih ličnosti.⁴

U rejonu Požarevac — Palanka izvršeni su pojedinačni prepadi na opštine i železničke stanice.

U rejonu Gor. Milanovac, Valjevo, Čačak nemačke jedinice prilikom niza operacija u cilju izviđanja i čišćenja retko su dolazile u dodir s neprijateljem.

U rejonu Kos. Mitrovica došlo je do sukoba nemačkih jedinica s četnicima koji su se navodno odvojili od Mašana Đurovića i vode borbe protiv Albanaca.

U rejonu Prokuplje u toku je operacija Koste Pećanca protiv bandi na planini Jastrepcu.⁵

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. r. 247, s. 1026—8.

² Dopisano rukom.

³ Redakcija ne raspolaže tim priložima.

⁴ Prilikom održavanja sastanka 1. marta 1942. uhapšeni su članovi 3. rejonskog komiteta KPJ za Beograd (Jovan Marjanović, Beograd, 1964, Nolit — Prosveta, Beograd, str. 207—225; Hronologija naprednog radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta Beograda, Istarski arhiv — Beograd, 1960).

⁵ O tome vidi dok. br. 41.

2. Operacijsko područje istočna Hrvatska

U istočnoj Bosni se zapaža dalje pojačanje aktivnosti bandi. Ustanici dobijaju pojačanja iz Crne Gore.

U rejonu Drina — Sava — Bosna porastao broj bandi i aktivnost već ranije poznatih bandi postala je življa. Javljenno je o većim prikupljanjima u rejonu Modriče, Gradačca, Brčkog, Spreče. Ustanici s područja Ozrena uglavnom su usmeravali napade na komunikacije Doboj — Tuzla i Doboj — Zavidovići.

Rejonom jugozapadno od Zvornika, sada kao i pre, vlada Dangić. Bandu koja se iz Majevice probijala prema jugu napao je Dangić i potisnuo prema zapadu.

U rejonu Sarajeva isto tako se mogla konstatovati živa aktivnost ustanika.

3. Opšte

Iz Crne Gore delovi proleterskih brigada prodrli su preko demarkacione linije na područje istočne Bosne, treba računati s prodorom drugih ornogorskih bandi preko demarkacione linije na područje Srbije.⁶

Uopšte uzev, u Srbiji je nastupilo izvesno smirivanje, a u Hrvatskoj, naprotiv, može se konstatovati dalji porast aktivnosti ustanika.

4. Sabotaže i prepadi

Broj od 36 sabotaža⁷ i prepada u istom je okviru kao i u prošlom izveštajnom periodu.

II. POTČINJENE JEDINICE

714. pešadijska divizija izvela je niz manjih operacija u cilju izviđanja i čišćenja. Pri tom je samo retko došlo do dodira s neprijateljem. Kod drugih divizija nije bilo značajnih događaja.

Bugarski Okupacioni korpus je dobio kao pojačanje jedan pešadijski puk, jedan motorizovani bataljon, jedan bataljon vojne žandarmerije i dva voda za vezu. Većih borbenih dejstava nije bilo.

Hrvatske jedinice su na mnogim mestima imale borbene dodire sa ustanicima. Hrvati su u jednom delu sukoba uspeli da zadrže preimućstvo.

⁶ Misli se na Proletersku udarnu grupu (2. proletersku NOU brigadu i delove 1. proleterske NOU brigade).

⁷ U izveštaju načelnika Operativnog odeljenja komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 20. marta 1942. stoji: »Ukupan broj sabotaža 46« (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1030—6).

III. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA

Prema stanju od 15.3. Srpska državna straža je, u okviru reorganizacije, dostigla sledeće brojno stanje:

665 oficira, 11.244 vojnika, ukupno 11.909.

U ovaj broj su ušli i polaznici sadašnjih tečajeva, koji su u toku, a čije brojno stanje iznosi: 38 oficira, 3.747 vojnika. Razlika u brojnom stanju na licu prema poslednjem 10-to-dnevnom izveštaju⁸ nastala je zbog isključivanja oficira i vojnika koji nisu bili pogodni za preuzimanje u Državnu stražu. Od oružja i municije za sada se raspolaže sa: 111 mitraljeza, 5879 pušaka, oko 2000 ručnih bombi i 500.000 metaka municije.

IV. SNABDEVANJE

Situacija u pogledu snabdevanja se prilično poboljšala. Na pojedinim mestima saobraćaj je još bio u prekidu usled poplave.

Počeli su radovi u skladištima ratnog plena u Smederevu, Požarevcu, Sabanti, Mrsaću i Bogutovcu.

V. GUBICI (6. 3 — 15. 3)

Sopstveni:	Nemci:	1 mrtav,	1 ranjen
	Hrvati:	24 mrtva,	28 ranjenih, 10 nestalih
	Bugari:	ništa	

25 mrtvih, 29 ranjenih, 10 nestalih

Neprijatelj: prema nemačkim izveštajima — 377 mrtvih, 131 uhapšen, prema srpskim izveštajima — 543 mrtva, 125 uhapšenih i prema hrvatskim izveštajima — 218 mrtvih, 61 uhapšen.

Usled zajedničkih borbenih dejstava moguće je da se ovi podaci delimično ukrštavaju.

U Beogradu od 6.3. do 15.3. 208 hapšenja, i naređena 3 vešanja kao mera odmazde.

VI. PODRUČJE VOJNE UPRAVE

U logorima feldkomandantura i krajskomandantura se 15.3. nalazilo 2.532 zarobljenika za odmazdu i 213 talaca.⁹ U jevrejskom logoru u Zemunu se nalazilo 5.150 osoba.¹⁰

⁸ Vidi dok. br. 41.

⁹ i ¹⁰ Vidi dok. br. 41 i 50.

Skupovi koje je organizovalo propagandno odeljenje srpskog predsednika vlade za smirivanje zemlje i dalje nailaze na veliko interesovanje stanovništva.

Dostavljeno:

...¹¹

Bader
general artiljerije

BR. 46

OBAVEŠTENJE BORBENE GRUPE »GENERAL BADER« OD 22. MARTA 1942. O FORMIRANJU OPERATIVNOG ŠTABA BORBENE GRUPE »GENERAL BADER«¹

Borbena grupa »general Bader« O.U., 22.3.42.
Ia, br. 21/42 pov.

Predmet: Formiranje Operativnog štaba
Borbene grupe »general Bader«.²

Prilog: 2³

- 1.) Firer je odobrio sporazum sklopljen između komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (Komande 12. armije) i Komande italijanske 2. armije u cilju zajedničkog slamanja ustanika u Hrvatskoj.⁴
- 2.) Priprema i izvršenje mera koje treba preduzeti s nemačke strane povereni su komandujućem generalu i komandantu Srbije, generalu artiljerije Baderu. U tu svrhu mu

¹¹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 410—22.

² Ovaj štab za privremeno izvršenje specijalnih borbenih zadataka je formiran 16. marta 1942. naredjenjem komandanta oružanih snaga na Jugoistoku. Tim naredjenjem je regulisana nadležnost komandovanja, ratna formacija i sastav Operativnog štaba Bobbene grupe »general Bader« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 423—4).

³, ⁵, ⁸ i ⁹ Prilog br. 1 sadrži zadatak, raspored i sastav nemačkih grupa za vezu sa italijanskim divizijama, sastav i zadatak pozadinskog i operativnog odeljenja kao i broj lica i vozila u njima. U prilogu br. 2 se nalazi raspored oficira i službenika po radnim mestima u Operativnom štabu Bobbene grupe »general Bader« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 412—9).

⁴ O tome vidi dok. br. 39; Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25.

se stavlja na raspolaganje privremeno formirani Operativni štab Borbene grupe »general Bader«.

Postavljenja na položaje vidi u prilogu 1 i 2⁵ uz akt komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, IIa/Ia br. 1933 pov. od 21.3.42.⁶

- 3.) *Odnosi potčinjavanja*
 - a) General artilerije Bader potčinjen je komandantu oružanih snaga na Jugoistoku (Komandi 12. armije).
 - b) *Komandovanje operacijom*, koju u Hrvatskoj treba jedinstveno voditi, preneto je na komandanta *italijanske 2. armije generala Roatu*. S momentom preuzimanja komande od strane generala Roate, *Borbena grupa »general Bader« je u taktičkom pogledu potčinjena Komandi italijanske 2. armije.*
- 4.) *Mesto formiranja*: do daljeg Beograd.
Svršetak formiranja i prvo mesto angažovanja: Sarajevo.
Prebacivanje za Sarajevo železničkim transportom planirano za 25.3.42.
- 5.) U cilju obezbeđenja saradnje s italijanskim komandnim instancama O.K.H. će dati nemačka odeljenja za vezu (D.V.K.).⁷ Razvrstavanje i sastav nemačkih odeljenja za vezu vidi u *prilogu 1*⁸ (dopune će biti izdate kasnije). Nemačko odeljenje za vezu pri italijanskoj 2. armiji u svim pitanjima pripremanja zajedničkih operacija potčinjeno je Operativnom štabu Borbene grupe »general Bader«. Taktičko potčinjavanje u tekućim pitanjima i obaveza izveštavanja komandantu oružanih snaga na Jugoistoku kao do sada, ostaju time nedirnuti.
- 6.) Formacija i razvrstavanje operativnog štaba: vidi *prilog 2*.⁹
- 7.) *Komandni odnosi u štabu, referisanje, potpisivanje*. Načelnik štaba¹⁰ je pretpostavljeni svih pripadnika štaba. Nad vojnim licima, izuzev nad starijima po rangu, načelnik štaba ima disciplinsku vlast komandanta puka. Referisanje kod načelnika štaba treba prethodno prijaviti, i to kod

⁶ U tom naređenju između ostalog piše: »... 1. Operativni štab Borbene grupe »Bader«. 2. Formiranje se poverava komandujućem generalu i komandantu u Srbiji. 3. Brojno stanje oficira, službenika, podoficira i ostalog ljudstva kao i putničkih i transportnih vozila i motocikla. 4. Krajnji rok formiranja, istovremeno i spremnost za dejstvo je 23. 3. 1942. u 19,00 časova.« Ostale tačke tog naređenja regulišu personalna i materijalna pitanja (AVII, NAV-T-315, r. 2244, s. 112—3).

⁷ Deutsches Verbindungskommando

¹⁰ Na dužnosti načelnika štaba je bio generalštabni potpukovnik Faferot (Pfaferott).

Operativnog odeljenja preko načelnika Operativnog odeljenja,¹¹ a kod Pozadinskog odeljenja preko načelnika pozadine.¹² U važnim stvarima referisanje će se održavati u prisustvu načelnika Operativnog odeljenja, odnosno načelnika pozadine. U njihovoj odsutnosti, njih će onaj koji referiše naknadno upoznati s onim što je referisano.

Referate kod komandanata reguliše načelnik štaba. On može da pri referisanju učestvuje.

Sve dok se ta uglavnom nova delatnost jednog operativnog štaba savezničkih snaga potpuno ne uhoda, do daljeg celokupnu prepisku treba podnositi načelniku štaba na potpis. On će odlučiti o tome koja akta treba da se podnesu komandantu na potpis. Posle uhodavanja šefova odeljenja i referenata u nove okolnosti predviđeno je ublažavanje tih ograničavajućih odredbi.

8.) Službeni saobraćaj i saobraćaj u prostorijama dežurnog oficira unutar operativnog štaba: vidi *prilog 3* (biće izdat kasnije).¹³

9.) *Izveštavanje*

a) Večernji izveštaji: Priloge za večernji izveštaj, shodno aktu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (Komande 12. armije), Ia, br. 718/42 pov.¹⁴ svakodnevno do 12 časova dostavljati Ia.

b) Skupni izveštaji: Izveštaji za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku će biti po završetku operacija, odnosno s uvođenjem novih borbenih sektora posebno naređeni.

Dostavljeno:

Bader

...¹⁵

¹¹ Načelnik Operativnog odeljenja je bio kapetan Gem (Gehm).

¹² Načelnik za pozadinu je bio major Leman (Lehmann).

¹³ Prilog br. 3 sadrži raspored motornih vozila i vozača prema vrsti vozila (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 420—2).

¹⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

¹⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovo naređenje dostavljeno.

IZVEŠTAJ ISPOSTAVE ABVERA ZAGREB OD 26. MARTA 1942. UPRAVI ABVERA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA O NAPADU NA NEMAČKU TRANSPORTNU KOLONU IZMEĐU STOCA I LJUBINJA¹

Zagreb, 26. marta 1942.

K.O.² ZAGREB

Pov. br. 1502/42 — III c

Veza: _____

POVERLJIVO!

Sadržaj: Prepad na nemačku transportnu kolonu između Stoca i Ljubinja (Hercegovina) Pregovor sa ustanicima o razmeni ratnih zarobljenika³

Prilog: 1

Dostavljeno

- 1) Odeljenje za inostranstvo/Abver (Abver III) za III c,
Informativno: 2) Odeljenje za inostranstvo/Abver,
3) Odeljenje za inostranstvo/Abver (Abver III) za III F 3,
4) Ispostava Abvera u XVII vojnom okrugu Beč

10. marta 1942. godine oko 2000 partizana izvršilo je prepad između Stoca i Ljubinja na jednu transportnu kolonu od 60 kamiona. Kolonu je pratilo oko 100 nemačkih vojnika (uključujući i vozače) pod komandom jednog podoficira.⁴ Rezultat prepada je bio: 28 mrtvih, oko 20 ranjenih, ostatak pratnje, 45 ljudi, dospelo je u zarobljeništvo.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 884, s. 5633865—7. Na margini prve stranice originala rukom je dopisano nekoliko parafa, datuma i oznaka.

² Kriegsorganisation (ratna organizacija, a u stvari kamuflirani naslov za ispostavu Abvera (kontraobaveštajne službe) u Zagrebu.

³ Ova rečenica je dopisano rukom.

⁴ Napad su, na žegulji (na putu Ljubinje — Stolac), izveli Sitički i Ljubinjski bataljon Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu. Oni su pri tom uništili deo nemačke auto-kolone (s pratnjom) koja je prevozila duvan iz Ljubinja. U borbi je uništeno 12

Jedan deo pratnje probio se ka Mostaru.

Ova kolona je upravo bila određena da vrši prevoz boksita iz okoline Mostara na morsku obalu. Ali ona je povremeno transportovala na obalu i duvan koji je Nemačka kupovala od hrvatske države. Na dan prepada bio je utovaren duvan.

Pošto se prepad odigrao na italijanskoj okupacionoj zoni, u kojoj su za sigurnost transportnih puteva bile nadležne i odgovorne italijanske okupacione snage, to je nemački general u Zagrebu zahtevao od italijanskog glavnokomandujućeg u Mostaru da izvrši oslobodjenje zarobljenika nemačkih vojnika i povratak 60 kamiona, zajedno s tovarom, koji su se nalazili u posedu partizana. Italijani su za ovo bili i naročito zainteresovani, jer su i njihova 84 vojnika bila zarobljena od strane partizana (svakako u ranijim i drugim akcijama).

Nemački general u Zagrebu je 24. marta 1942. pismeno i usmeno dao do znanja da se ne nastavljaju pregovori koje vode Italijani. Italijanski komandant divizije molio je da se najhitnije delegira jedan nemački oficir koji govori hrvatski. Istovremeno je nemački general u Zagrebu stavio do znanja

kamiona a duvan je zaplenjen. Ubijeno je 27, ranjeno 12 i zarobljeno 45 nemačkih vojnika. Zaplenjeno: 3 mitraljeza, 11 p.mitraljeza i automata, oko 60 pušaka, 20 pištolja, 4 radio-stanice itd. (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 161 i 164, tom XIII, knj. 2, dok. br. 36). U izveštaju nemačkog generala u Zagrebu od 13. marta 1942. o tom slučaju piše:

»Na 3. četu auto-bataljona koji je na raspolaganju 4. vazduhoplovnom tehničkom odredu (kolona za transport boksita iz Mostara), sastava: 9 podoficira, 119 vojnika, sa 27 vozila i 4 motocikla, dana 10. 3. 42. pre podne ustanici izvršili prepad na putu Stolac (50 km severozapadno od Dubrovnika) — Ljubinje (34 km severozapadno od Dubrovnika).

Dve italijanske čete su oslobodile kolonu. Nemački gubici: 27 mrtvih, 45 zarobljenih, 7 ranjenih. Materijalni gubici: 3 laka puškomitraljeza, 38 bubnjeva, 8 mašinki s 52 šaržera, 94 puške, 2000 metaka za mašinke i 10.000 pušanih metaka, 5 vozila nestalo, od toga 4 otkrili Italijani izviđanjem iz vazduha u rejonu Badrljača — Ljubinje.

Mrtvi su prebačeni u Mostar.

Gubici italijanske čete: 3 mrtva.

Transportna kolona je potčinjena 4. vazd. tehničkom odredu iz Vinernojštata. Za izvršenje zadatka potčinjena je koloni za transport boksita u Mostaru, majoru Bretšnajderu [Bretschneider]« (AVII, NAV-T-77, r. 895, s. 5646560).

⁵ Štambijl primaoca.

kopiju priloženih uslova Partizanskog NOP odreda za Hercegovinu br. 170 sa datumom od 21. marta 1942.⁶

Nemački general u Zagrebu je odmah od komandanta Jugoistoka zatražio odobrenje za odašiljanje jednog nemačkog oficira s radio-stanicom. Ovo traženje je bilo odobreno, ali je naglašeno da nemački oficir-pregovarač nije ovlašćen da sam prihvati uslove ustanika. Predlozi, u vezi sa ovim, imaju se najbržim putem dostaviti nemačkom generalu u Zagrebu, koji će odluku potražiti od komandanta Jugoistoka.

Nemački general u Zagrebu je naredio da K. O. u Zagrebu uputi u Mostar kapetana Vazarija [Vasary] koji se nalazio u Sarajevu.

24. marta 1942. bio je upućen kapetan Vazari s jednom radio-stanicom na osnovu uputstva koje je bilo utvrđeno s nemačkim generalom u Zagrebu i koje je glasilo:

»Adam Satani:

Kapetan Vazari odlazi odmah autom za Mostar. Obaveštenje kod italijanske Više komande da je on oficir-savetnik u razgovorima s četnicima i da odgovornost za pregovore snosi italijanska Viša komanda. Odmah uhvatiti vezu s komandnirom kolone poručnikom Kurtom [Kurth] u Mostaru. U pregovorima lično nastupiti samo onda ako nemački interesi to budu diktirali. Tekući telefonski izveštaj podnositi nemačkom generalu u Zagrebu. Pismeni izveštaj K. O. Zagreb 1467 — III c odeljenje«.

⁶ Operativni štab NOP odreda za Hercegovinu je nemačkoj komandi u Mostaru uputio pismo sledeće sadržine: »Odgovaramo na vaše pismo od 10. marta 1942. u kome ste izrazili želju i tražili pod kakvim bi uslovima mogli povratiti svoje ratne zarobljenike. Kako je zamena zarobljenika vezana i sa drugim različitim problemima, koje nije zgodno pismeno utanačiti, to je bezuslovno nužan jedan sastanak predstavnika nemačke komande u Mostaru i predstavnika Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu. Sastanak treba organizovati 25. ili 26. marta u selu Predolje na putu Stolac — Berkovići. O tačnom vremenu sastanka izvestićemo najkasnije do 24. 3. 42. u 18.00 časova po srpskom vremenu. Naši predstavnici treba da sačekaju vaše predstavnike na putu Stolac — Berkovići između 6 i 7. kilometara od Stoca. Naš stražar će nositi u ruci crvenu zastavu. Automobil vaših predstavnika treba, radi raspoznavanja, da na vidnom mestu bude označen sa belom zastavom. Vaših predstavnika može biti do tri i svaki od njih može imati po jednog pratioca. Predstavnici kao i njihova pratnja mogu biti naoružani. Naši predstavnici biće takođe naoružani. Sastanak će se održati navedenog datuma između 14.00 i 15.00 časova po našem vremenu. Politički komesar Miro Popara i komandant Petar Ilić« (AVII, NAV-T-77, r. 884, s. 5633868—9).

Kapetan Vazari javlja putem radija da je 23. marta 1942. u 13 časova stigao u Mostar i da se odmah povezao s poručnikom Kurtom. Italijanski komandant divizije i načelnik štaba nalazili su se u operaciji kod Nevesinja. K-da italijanskog 6. korpusa je saopštila italijanskoj divizijskoj komandi u Mostaru da su partizani, izgleda, spremni da predaju zarobljenike. Pregovore je vodio jedan italijanski major i do sada je trebalo da dobro teku. Kapetan Vazari je 26. marta 1942. oputovao u italijansku divizijsku komandu u Metković, u čijem se rejonu nalazilo mesto prepada.

Kapetan Vazari dalje saopštava da je, zbog poznavanja neefikasnosti telefonskih veza, poneo iz Sarajeva jedan rezervni radio-uređaj, pomoću koga je direktno sa svojom stanicom uspostavio vezu sa Zagrebom. Ovaj inicijativni postupak kapetana Vazarija mora se naročito istaći. Dalji tok izveštavanja od sada sledi preko radio-stanice.

...⁷

⁷ Potpis nečitak.

**ZAPISNIK O RAZGOVORIMA PREDSTAVNIKA ORUŽANIH
SNAGA NEMAČKE, ITALIJE I NDH, ODRŽANIM 28. I 29.
MARTA 1942. U LJUBLJANI, O PRIPREMAMA ZAJEDNIČKE
OPERACIJE PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE, ODNOSIMA
S ČETNICIMA I POSTUPKU SA STANOVNIŠTVOM U IS-
TOČNOJ BOSNI¹**

Borbena grupa »Bader«
Ia, 101/42 str. pov.

29.3.1942.

Komandujući general i komandant
u Srbiji

Ia

Br. 184/42 str. pov.

Primlj.: 30.3.42.

5 primeraka
4. primerak

Z a p i s n i k

o razgovoru na sastanku održanom u Ljubljani 28.3.1942.
u 12,00 časova

Prisutni:

Arm. general Roata, komandant (ital.) 2. armije
Gen. artiljerije Bader, komandant Borbene grupe »Bader«
Gen.-lajtnant Laksa, načelnik Glavnog stožera Ministarstva
domobranstva.

Osim ovih, s nemačke strane:

Generalštabni potpukovnik Faferot, načelnik štaba Borbene
grupe »Bader«
Pukovnik Rorbah, nemač. oficir za vezu pri ital. 2. armiji
Potpukovnik grof fon Špe [Spee], kao predstavnik generala
Gleza fon Horstenaau.

Sa italijanske strane:

Korpusni general Roboti³, komandant 11. AK.
General-major De Blazio⁴, načelnik štaba (ital.) 2. armije

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1237—40 I deo i s. 1106—10 II deo.

² i ¹⁰ Stambilji primaoca.

³ Mario Roboti (Mario Robotti)

⁴ Ettore de Blazio (Ettore de Blasio)

Generalštabni potpukovnik Petercani, načelnik štaba 11. AK
1 oficir tumač.

Razgovor su vodili isključivo gen. Roata, gen. Bader i
gen. Laksa. (U daljem tekstu označeni početnim slovima R.,
B. i L.).

Zapisnik nije stenogram, već je, na osnovu zabeleženih
reči, naknadno sastavljen.

- I. R.: Kako stoji s pegavim tifusom u prostoru istočne
Bosne? Da li postoji opasnost za nameravanu opera-
ciju?⁵
- B.: Pegavi tifus se pojavio u nešto jačoj meri nego ina-
če. Ustanovljen je uglavnom u Zvorniku, Tuzli i
Sarajevu. Nije poznato koliko je raširen u selima.
Nemačke trupe su, ukoliko je bilo moguće, pelco-
vane. Ne postoji opasnost za operacije. Krajem ap-
rila će biti dostignuta uopšte najviša tačka ove bo-
lesti.
- R.: U italijanskoj vojsci protiv tifusa su pelcovani sa-
mo lekari. Pelcovanje, navodno, ne daje efikasnu
zaštitu.
- II. R.: Koje grupe pobunjenika postoje u predviđenom ope-
racionom prostoru oko Rogatice?
- B.: a) Četnici, ovo su Srbi iz okoline, pojačani Srbima
iz Srbije. Bore se protivu komunista, a takođe i pro-
tivu Hrvata, ali ne i protivu nemačkih vojnika.
b) Partizani, to su delovi Muslimana i Hrvata, ali
takođe i Srbi. Bore se protivu svih.
c) Jake snage iz Crne Gore (oko 3.000 ljudi) su
nedavno upale preko Foče i Goražda, dok se četni-
ci, frontom ka zapadu, bore protivu hrvatskih trupa.
- III. R.: Italijanska komanda ima izveštaj prema kome se
neki Altin Babić⁶ sa 3.000 ljudi, navodno, ponudio
nemačkim komandama za borbu protivu komuni-
sta.
- B.: Isključeno. Ja imam striktno naređenje moga ko-
mandanta da s četnicima ne vodim nikakve prego-
vove.⁷
- IV. R.: Hrvatska vlada je iz osnova promenila svoje gledi-
šte u odnosu na pobunjenike. Meni je državni sekre-

⁵, ¹¹, ¹² i ¹³ Vidi dok. br. 46, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60 i 62.

⁶ Odnosi se na Aćima Babića.

⁷ Vidi dok. br. 23.

tar Vrančić saopštio nameru hrvatske vlade da *hercegovačke* četnike snabde oružjem s tim da se ovi bore protivu komunista i brane granicu prema Crnoj Gori. Ona pri tom misli da četnicima izađe u susret na pola puta, pošto je opšte poznato da su mnogi od njih oterani u redove ustanika iz straha ili nagonom za samoodržanje.

O četnicima iz istočne Bosne državni sekretar Vrančić ima drugo mišljenje. Ovo mišljenje general Roata ne deli. I četnici iz istočne Bosne će se takođe boriti protivu komunista.

B.: Slaže se sa generalom Roatom.

L.: Osnovne misli se slažu. Hrvatska vlada misli da može veštom ponudom da pridobije za sebe mnoge ustanike. Ali na neko naoružanje se nije pomišljalo. Uostalom, pregovori su još u početnom stadijumu.

R.: Ja konstatujem da hrvatska vlada pregovara sa ustanicima.⁸ Stoga smatram da su takođe i nemačke i italijanske komande ovlašćene za pregovore sa ustanicima. Ovim postaje ništavna odgovarajuća zabrana u Sušačkom protokolu koja je nastala na zahtev hrvatske vlade.⁹

V. R.: Mi smo saglasni da se četnici bore protivu komunista. Ali mi u prvom redu takođe hoćemo da se borimo protivu komunista. Da li je ovde najsvrsishodnije da mi, da bismo iskoristili ovu situaciju, istovremeno istupimo prema komunistima i četnicima? Mi bi time terali obe strane u zajednički tabor. Izgleda svrsihodnije da se prvo svrši s komunističkom opasnošću. Tek kada se otkloni ova opasnost, može se bliže pristupiti drugoj fazi, četničkom pitanju. Samo se po sebi razume da i ono kasnije mora biti odstranjeno. Bilo bi nerazumno umesto 10.000 sebi stvoriti 20.000 neprijatelja. U prvoj fazi (borbi protivu komunista) moglo bi se računati na pomoć četnika, u najmanju ruku držanje izvan borbe.

⁸ Misli se na pregovore s četnicima. O pregovorima između četničkog predstavnika Dobrosava Jevđevića i izaslanika vlade NDH Poljaka vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 2.

⁹ O italijanskim kontaktima s četničkim predstavnicima vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 10 i 21.

L.: Oспорava da su četnici lojalni i da časno misle da se bore protivu komunista. Postoji razlika između četnika iz Hercegovine i četnika iz istočne Bosne. Četnici iz istočne Bosne su velikosrbi, popustiti njima nije moguće. On mora da ostane na gledištu hrvatske vlade, pri početku borbenih dejstava prekinuti pregovore sa ustanicima.

B.: Pregovore ne treba voditi preko hrvatskih komandi, pošto se nema izgleda na uspeh, bolje je preko nemačkih i italijanskih komandi.

R.: Sporazum. Da li general Lakska može da pribavi saglasnost hrvatske vlade da se vode ovi pregovori sa ograničenim ciljem, ako se bude pridržavalo izvesnih uslova koje bi stavila hrvatska vlada?

L.: Ne, ali ja ću izložiti odluku moje vlade.

B.: Za istočnu Bosnu ja moram da zahtevam da se četnici — ako putem pregovora postignemo da evakuišemo borbeno područje — posle završene akcije čišćenja smeju vratiti u svoju domovinu. Drukčije je pogodba bez izgleda.

L.: Ponovo ukazuje na razliku između četnika iz Hercegovine i istočne Bosne, četnici iz istočne Bosne ostaju velikosrbi.

B.: Pitanje velike Srbije neće rešiti nekoliko četničkih komandanata. Zato to u ovome slučaju nije bitno. Glavna stvar je početi sa umirenjem.

R.: Slaže se s tim.

L.: Obećava da donese saglasnost svoje vlade za pregovore s četnicima.

Bader
general artiljerije

Dostavljeno:

K-dantu oružanih snaga na Jugoistoku
Nemačkom generalu u Zagrebu
Nemačkoj k-di za vezu pri Komandi ital. 2. armije
Komandujućem generalu i k-dantu u Srbiji
K.T.B.

Borbena grupa »Bader«
Ia, 101/42 str. pov., II deo

29.3.1942.
6 primeraka
4. primerak

Komandujući general i komandant¹⁰
u Srbiji
Ia
Br. 184/42, II deo, str. pov.
Primlj.: 30.3.42

Po podne 28.3. produžena je konferencija u približno istom sastavu kao pre podne. General Roata postavlja mnoga pitanja i kao njihov bitni rezultat on konstatuje:

1. Hrvatska uprava ni sada u ustaničkom području stvarno ne vrši ustavnu vlast.
2. Područje između Save, Drine i Bosne je oglašeno operacijskim područjem i potčinjeno komandantu 718. divizije. Kod njega će se nalaziti jedan predstavnik hrvatske vlade. Ovaj će doći borbenoj grupi kad general Bader bude primio komandu nad borbenom grupom.
3. Verbalna nota hrvatske vlade da preuzimanje stvarne vlasti od strane drugih komandi i ustanova, a ne hrvatske vlade, znači narušavanje suvereniteta hrvatske države proizlazi iz pogrešnih pretpostavki. Kako prema nemačkim, tako i prema italijanskim i opštim internacionalnim običajima, komandant neke trupe za vreme neke operacije, ukoliko to ta operacija zahteva, vrši izvršnu vlast.
4. Operacijski plan u osnovnim zamislima odobren.¹¹ Plan, ipak, polazi od pretpostavke da će divizije koje učestvuju doći iz Crne Gore. U stvari, na raspolaganju stoji samo jedna divizija iz Crne Gore. Ostale dve moraju da budu dovedene iz Hercegovine. (Radi ubrzanja, diviziju »Sasari« zameniće jedna pešadijska divizija — divizija alpskih lovaca). Zbog ovog nije svrsishodno marševanje 2. divizije po jednom uskom putu. Njihovo snabdevanje biće nemoguće. Stoga su potrebne sledeće promene:
 - a. *Prikupljanje:*
 - 1 ital. div. u rejonu Višegrad — Priboj — Pljevlja
 - 1 ital. div. oko Kalinovika
 - 1 ital. div. istočno od Sarajeva (tamo je transportovani železnicom)
 - 718. div. i Hrvati otprilike Kladanj — Vlasenica.

b. *Raspored:*

1 ital. div. zatvara odsek Žepa — dolina Drine — Goražde.

1 ital. div. zatvara odsek Goražde — Prača

1 ital. div. zatvara odsek Prača — Sokolac

718. div. i Hrvati zatvaraju odsek Sokolac — Han-Pijesak — Žepa.

c. *Izvršenje:* Kao što je do sada predviđeno.

5. Od vazduhoplovnih snaga K-di italijanske 2. armije dodeljeno:

2 izviđač. grupe (4—6 eskadr.), od toga na raspolaganje Borbenoj grupi B.: 1 1/2 grupa

2 bombard. grupe (4—6 eskadr.), od toga na raspolaganje Borbenoj grupi B.: 1 grupa.

2 lovač. eskadre, od toga na raspolaganje Borbenoj grupi B.: 2 eskadre

transportni avioni, od toga na raspolag. Borbenoj grupi B.: ništa.

Avioni su delom zastareli, ali na ustanike imaju veliko moralno dejstvo.

Ukoliko je ikako moguće, potreban je njihov smeštaj u Sarajevu. Mogućnost tog smeštaja ustanoviće jedan ital. vazduhoplovni oficir u sporazumu sa hrvatskim komandantom. (Nužni smeštaj bez ličnih udobnosti.)

Borbenoj grupi »Bader« biće dodeljen 1 ital. vazduhoplovni oficir za vezu s potrebnim sredstvima za vezu i osobljem. Umoljava se Vermaht da isto takvo odeljenje uputi ital. 2. armiji.

718. divizija za svoj odsek mora ostaviti na raspolaganje oficire osmatrača.

Kao znaci raspoznavanja potrebne su zastave sopstvene zemlje najmanje 4 m dužine. Nemačke zastave s kukastim krstom uobičajene veličine ne vide se iz aviona.

Za sporazumevanje s pilotima, od nemačkih i italijanskih znakova sačinije se nova jednostavna signalna tablica.

Blagovremeno izvršiti zajedničke vežbe s pilotima. Određene eskadrole uputiti na stalnu saradnju sa istim divizijama.

Konferencija je nastavila rad 29. matra u 9,30 čas. u dosadašnjem sastavu.

U početku duži razgovor između generala Badera i generala Roate o izmeni operacijskog plana.¹² Prvi naglašava da novim projektom operacijskog plana neće biti prečešljano baš najglavnije ustaničko područje oko Foče — Goražda, da je, usled angažovanja iz raznih pravaca, baš u borbi protivu bandi izgubljena naročito potrebna gustina i zatvorenost i da je suviše širok front ital. desne divizije. Teškoće u snabdevanju ne mogu biti toliko velike. Stoga treba pretpostaviti prvi plan.

General Roata je odmah odgovorio s velikom otvorenošću: ako ovaj predlog potiče iz političkih pobuda da se Italijani drže dalje od Sarajeva, ovo ništa neće izmeniti u razvoju. Ranije ili kasnije, njima je potrebno Sarajevo, i to za donije stvari. Posle mnogih prigovora konačno je postignuto da se primi stari operacijski plan, s razlikom što leva ital. divizija neće marševati preko Kalinovika, nego će biti železnicom prebačena u Sarajevo, a odatle će odmarševati na predviđene pripremljene položaje, otprilike oko Dobrog Polja.

6. Sve veze između svih komandi i ustanova načelno moraju biti dvostruke (po mogućnosti radio i telegraf).
7. Svaka italijanska divizija ima da Borbenoj grupi »Bader« uputi po jedno odeljenje za vezu.
8. Na sastanke između nemačkih i italijanskih borbenih delova blagovremeno uputiti naročita odeljenja za vezu sa susedima.
9. Italijanska i nemačka odeljenja za vezu upotrebljavaju sopstveni ključ za vezu.
10. Početak operacija:¹³
 - R.: Otprilike 20.4. gotovo, ako se očekivane borbe oko Kalinovika mogu završiti za oko 10 dana.
 - B.: Poželjan je što skoriji početak, pre nego što drveće jako olista. Nemačko-hrvatske snage 14.4 stajaće kao što je naređeno.
 - R.: Da. Ali teren leži visoko, tako da proleće dolazi kasnije. A takođe je bolje da operacija počne tek posle brižljive pripreme, pa će ona posle teći ravnomerno i glatko.
11. Vreme za potčinjavanje italijanskih delova narediće italijanska 2. armija. Italijanski delovi svi potpadaju pod Borbenu grupu B. najkasnije s prelaskom demarkacione linije. Borbena grupa, radi pripremanja operacija, može već sada stupiti u vezu sa italijanskim delovima i izdavati naređenja.

12. Merodavne su italijanske karte. One će u dovoljnom broju biti dostavljene radi podele nemačkim trupama, komandama i ustanovama.
13. Objave i odredbe italijanske 2. armije služiće kao obrasci za operacijski prostor. Pri tom se mora upotrebljavati formula »U sporazumu s Komandom italijanske 2. armije naređujem«.
14. Postupak prema stanovništvu:
 - a. Ustanicima koji su zatečeni sa oružjem ili u borbi,
 - b. Ustanicima čije se učešće u borbi može da dokaže,
 - c. Sumnjivima
 - d. Nesumnjivima.
 Stanovništvo pod a. i b. streljati, pod c. »odstraniti«, pod d. pustiti na slobodu. (Dodatak za Borbenu grupu »Bader«: sumnjivi pod c. biće predati hrvatskoj policiji).
15. Ako prva akcija bude imala uspeha, onda predvideti amnestiju i rok za predaju oružja.
16. Snabdevanje će regulisati italijanska 2. armija. Odeljenju Ou Borbene grupe »Bader« biće upućeno ital. predstavništvo. Italijanska armija će moći da koristi i zalihe u operacijskom području, napr., drvo i životne namirnice.
17. R.: Da li italijanska armija može raspolagati železnicama severno od Sarajeva?
 B.: O tome može da odluči Uprava za transport Jugostoka. Borbena grupa »Bader« nema nikakvog uticaja na ovo.
18. Potrebna je saradnja svih akcija u Hrvatskoj. Zato je Komanda italijanske 2. armije opunomoćena za celokupno rukovođenje.¹⁴ Prema tome, više nisu moguće nikakve hrvatske samostalne akcije. Ove se moraju usaglasiti s K-dom armije.
19. Na kraju je ponovo i opet vrlo brižljivo razmatrano četničko pitanje. (Kao i za sve vreme pregovora, više steno-grafa beležilo je svaku reč).
 General Roata konstatuje:
 - a. Svi komunisti su neprijatelji. Pregovori s njima ni pod kojim uslovima ne dolaze u obzir.

¹⁴ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 33: Direktive komandanta italijanske 2. armije od 30. marta 1942. komandantu Borbene grupe »Bader« za izvođenje zajedničkih italijansko-nemačkih i ustaških operacija »Trio« protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni.

b. Četnici su doduše hrvatski neprijatelji, ali nisu neprijatelji Osovine. Stoga je svrsishodno odmah pregovarati s četnicima, razumljivo je samo po sebi — samo uz saglasnost hrvatske vlade.

L.: Oспорava da se može postići lojalno držanje četnika prema hrvatskim vlastima.

R.: Pa radi se unekoliko samo o nekom primirju. Borba protivu četnika će se kasnije, u slučaju potrebe, voditi zajednički.

L.: U to sumnja, ali konstatuje da pre početka operacije nemačke i italijanske komande imaju pravo da pregovaraju.

B.: Za poslednju tačku potrebna je zvanična saglasnost hrvatske vlade. Takođe je potrebna što skorija odluka, pošto se veza tek treba da uspostavi, a za ovo je potrebno vreme.

L.: Obecava najbržu odluku svoje vlade.

Pregovori su zaključeni oko 11,30 časova.¹⁵

Bader
general artiljerije

Dostavljeno:

Kao i Ia, 101/42 str. pov.

I deo

¹⁵ U vezi s ovim pregovorima u Ljubljani, nemački poslanik u Zagrebu Zigfrid Kaše je 31. marta 1942. izvestio Ministarstvo spoljnih poslova da je na konferenciji u Ljubljani zaključeno sledeće:

»1.) Pokušaće se da se između ustanika-četnika i partizana — putem pregovora s prvima izazove rascep, da bi se snage mogle tući odvojeno.

2.) Prva operacija treba, kako je planirano, da se od sredine aprila izvede istočno od Sarajeva. Nemački general Bader rukovodi operacijom. Njegovo sedište je u Sarajevu. Učešće nemačkih, italijanskih i hrvatskih trupa — kako je predviđeno u protokolu iz Opatije. Dalje operacije će biti kasnije određene.

3.) Hrvatsku vladu će kod generala Badera da zastupa već određeni opunomoćenik dr Kulović. Hrvatske civilne vlasti će biti priznate i uvažavane. U prijateljskim operativnim oblastima biće, pored uobičajenih orskomandantura trupa, angažovane hrvatske vojne komandanture za vršenje uprave. Maršal Kvaternik mi je izjavio da kod hrvatske vlade ne postoje posebne političke sumnje u pogledu utanačenja. On je ispoljio sumnju da će se operacije sprovesti onako kako je dogovoreno. Ja sam molio generala Gleza-Horstenaua da saopšti generalu Baderu da ja mogu da izrazim političke sumnje samo u tome da po završetku operacija italijanske trupe ne ostanu severno od dosadašnje demarkacione linije kao okupacione trupe« (AVII, BON-4, s. 934—5).

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 31. MARTA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U SRBIJI, HRVATSKOJ, BOSNI I HERCEGOVINI I O PRIPREMI NEMAČKO-ITALIJANSKO-USTASKE OPERACIJE »TRIO« PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE U ISTOČNOJ BOSNI¹

Komandant oružanih snaga
na Jugoistoku
(A.O.K.12)

H.Qu., 1.²3.1942.

Odeljenje Ia, 11/43 str. pov.

*Izveštaj o radu odeljenja Ia
za vreme od 1.3. do 31.3.42.*

1.3.

Prilog 96

Pregled situacije na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

(zaključeno 28.2.42)

Opšta situacija:

U Srbiji napadi i sabotaze u rejonu južno od Beograda i u rejonu Niša.

U saobraćaju situacija poboljšana.

U Hrvatskoj ponovno okupljanje razbijenih bandi. Teške borbe sa ustanicima.

U Grčkoj i dalje traje loša situacija u pogledu ishrane. Dovo-
zom uglja situacija u saobraćaju poboljšana.

Pojedinosti situacije:

Srbija:

Bande u rejonu Niš — Kuršumlja i jugoistočno od Valjeva. Nemačke trupe i srpska pomoćna žandarmerija nanele znatne gubitke bandama u rejonu jugoistočno od Valjeva.³

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053286—312.

² Greška. Treba: 31, jer su se izveštaji ove vrste dostavljali poslednjeg dana u mesecu.

³ i ⁴ Vidi dok. br. 34 i 36.

Bugari sada aktivniji. U rejonu zapadno od Niša u toku uspešne akcije. Srpska pomoćna žandarmerija i ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata i dalje postižu uspehe u izvršavanju svojih zadataka. Reorganizacija srpske policije vrši se prema planu.

342. pd otišla iz svog dosadašnjeg rejona.⁴

Raspoloženje stanovništva pogoršano zbog zime, kao i zbog zimom prouzrokovanih teškoća u snabdevanju.

U prvo vreme, zbog snežnih padavina i visokog vodostaja, bilo je teškoća u putnom i železničkom saobraćaju, ali se u međuvremenu situacija poboljšala. Predviđa se ponovno uspostavljanje saobraćaja na železničkoj pruzi Lapovo — Kraljevo — Skoplje.

Hrvatska:

Bande koje su bile razbijene dejstvima 342. i 718. pd ponovo se prikupile, kao što se i očekivalo.⁵ Glavna žarišta ustanka: Rogatica, Prača, Sokolac (istočno od Sarajeva), trougao između Bosne i Spreče, kao i rejon oko Prijedora.

Prijedor oslobođen od ustanika.⁶

...

2.3.

2.3. održano savetovanje kod načelnika štaba.

Predmet toga savetovanja:

1.) Prvi oficir Operativnog odeljenja kapetan Šlotman [Schlotmann] referisao o situaciji u Rusiji.

2.) Poručnik Resler [Rössler] referisao o situaciji na Dalekom istoku, u severnoj Africi i Engleskoj (raspored snaga — situacija u pogledu transporta).

3.) Načelnik štaba referisao o situaciji na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku:

Hrvatska: Zauzet Prijedor. Delovi nemačkih jedinica koji su iz Srbije bili prebačeni u Hrvatsku opet se vraćaju u Srbiju. Pitanje je da li će Hrvati moći da budu gospodari situacije.

Srbija: Ništa odlučujuće na području gde se izvode borbena dejstva. U toku su manje pojedinačne uspešne akcije (protiv ustanika).

⁵ Reč je o dejstvima tih divizija u istočnoj Bosni u toku II ofanzive. Opširnije o tome vidi dok. br. 1, 3, 4, 5, 9, 10, 12, 17 i 20.

⁶, ²⁰ i ²⁹ Vidi dok. br. 53.

⁷ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁸ ¹⁹ ²¹ ²³ ³⁰ ³⁷ ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁵⁰ ⁵³ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ i ⁵⁸ Izostavljeni tekst se ne odnosi na Jugoslaviju.

OKW je odbila naš zahtev (prilog 93) da se 717. pd (bez jednog puka) premesti iz južne Srbije u rejon Soluna.

(OKW/W.F.St., depeša br. 766/42 pov. od 27.2.42).⁸

Biće nam dodeljena tri nova landesšicen-bataljona. Ti bataljoni će verovatno biti angažovani za zaštitu železničkih pruga, a jedan puk u Srbiji će se angažovati za pokretnu borbu (Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 800/42 pov.).⁹

Prilog 97 i 97a

Od OKW je došla naredba kojom se naređuje objedinjavanje svih viših službenih instanci koje su angažovane u Srbiji. Stvar je u tome što od 1.3.42. treba od službenih instanci: opunomoćenog komandanta u Srbiji, Više komande LXV za naročitu upotrebu i komandanta u Srbiji formirati komandu komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, koja će na taj način preuzeti sve dosadašnje zadatke pomenutih službenih instanci.¹⁰ Vojna uprava treba da se integrira u štab (Uputstvo OKW, IIb 10 W.F.St./Organizacijsko odeljenje /I/ 761/42 pov. od 19.2.42).¹¹ Time se postiže ono čemu je komandant oružanih snaga na Jugoistoku odavno težio: »jedinstveno rukovođenje!«

...¹²

4.3.

...¹³

Prilog 101 veza prilog 93

Preformiranje 714. pd i premeštanje 717. pd.

Depešom upućenom komandantu oružanih snaga na Jugoistoku od 4.3. OKH je dala saglasnost na zahtev postavljen 25.2.42. za prepotčinjavanje 440. pp (do sada 164. pd) 717. pd, kao i za premeštanje te divizije (bez 737. pp) u rejon Soluna. Prema postavljenom zahtevu, 737. pp se prepotčinjava 714. pd (severozapadna Srbija). No, ipak, nedostaju dodatne jedinice za snabdevanje 714. pd, koja je uvećana za 1 puk (737. pp). Naređenja koja regulišu detalje preformiranja izdaće OKH /Gen. St. d.H/ Organizacijsko odeljenje.

...¹⁴

5.3.

⁸ ⁹ ²⁸ i ²⁹ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

¹⁰ i ¹¹ Vidi dok. br. 30.

Prilog 105

Podela lakih i teških I.G.¹⁵

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji mogu se dodeliti 6 lakih i 2 teška pešadijska oruđa sa svom dodatnom opretnom i rezervnim materijalom, a po potrebi još i 6 Jf. 14¹⁶ sa opremom. Moli se komandujući general i komandant u Srbiji za predlog upotrebe pomenutih sredstava.

6.3.

Za vreme službene odsutnosti vršioca dužnosti komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i komandanta 12. armije generala inženjerije Kuncea, zastupaće komandanta oružanih snaga na Jugoistoku vazduhoplovni general Felmi,¹⁷ a komandanta 12. armije general artiljerije Bader, dok će ga u tekućim poslovima zastupati načelnik štaba.

Prilog 106

Kartografsko odeljenje za divizijske štabove

OKH/Gen. St.d.H. Organizacijskom odeljenju proslediće se, s potvrdnim mišljenjem, zahtev Više komande LXV za naročitu upotrebu da se umesto divizijskog kartografskog odeljenja odobri personalno ojačavanje operativnog dela štabova divizija 15. talasa u Srbiji — Hrvatskoj.

***¹⁸

9.3.

9.3. održano savetovanje kod načelnika štaba. Predmet toga savetovanja:

***¹⁹

6) Načelnik štaba je referisao o situaciji na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku:

Hrvatska: Situacija, kao i do sada, nije dobra. Prijedor se morao opet napustiti, jer su naše snage povučene radi angažovanja u Srbiji.²⁰ Još se ništa ne može određeno reći o planiranoj operaciji u Hrvatskoj. Operacija će se svakako izvesti.

Srbija: Nemačke jedinice ponovo preduzimaju akcije čišćenja zapadno od Valjeva, Bugari vrše akcije u rejonu Niša, načel-

¹⁵ Infanteriegeschütz (pešadijsko oruđe)

¹⁶ Jagdflugzeug 14 (vrsta lovačkih aviona)

¹⁷ Helmut (Hellmuth Felmy)

nik štaba ne veruje da će se obistiniti glasine o ustanku velikih razmera koji, navodno, treba da izbije u Srbiji 15.3. Bugari će svoje trupe u Srbiji pojačati za još jedan puk i za jedan bataljon žandarmerije.

...²¹

Potpukovnik Maher je depešom saopštio da je OKH odobrila zahtev komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o postavljanju komandanta policije za Srbiju.²²

Predviđa se da će se zamenik komandanta oružanih snaga na Jugoistoku general inžinjerije Kunce vratiti sa svog službenog putovanja u subotu rano 14.3.

...²³

Prilog 109

Preformiranje 714. i 717. divizije

Komandujući general i komandant u Srbiji je predložio da se 737. pp, 4. baterija 670. art. puka, 717. inž. četa, delovi 717. čete za vezu, 1 vozačka kolona, 717. kolona malih motornih vozila, 717. divizijska veterinarska ambulanta, delovi pekarske i mesarske polučete, polovina 717. vojne bolnice, dva oklopna voda 12. oklopne čete i pridata 1. četa 202. oklopnog puka ostave na području pod njegovom komandom i pridaju 714. pd.

ANF²⁴ i O.Qu.²⁵ se u vezi s tim mole da ispitaju da li će, u slučaju da se od 717. pd oduzmu gore navedeni delovi, te ako se toj istoj diviziji pripoji 440. pp (bivše 164. divizije), biti očuvana borbena sposobnost divizije, odnosno da li će biti moguće snabdevanje i zbrinjavanje te divizije.

Prilog 110

Oznake za operacije i bojeve

OKH/Gen. St.d.H. Oper. odelj. (III), br. 174/42, od 24.2.42. postavljeno je pitanje da li su ustaljene oznake u službenom vojnom listu br. 4, deo B, tačka 401, pasus IIIA, koje važe za Grčku i Jegejska ostrva, i dalje na snazi.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je o tome, aktom Ia, br. 301/42 od 10.3,²⁶ obavestio da gore navedene oznake i dalje treba smatrati važećim. Za bivše jugoslovensko područje predlaže se sledeća oznaka: »Borba protiv ustaničkog pokreta na srpsko-hrvatskom području« 1.8.41.

²² Vidi dok. br. 11, 24 i 28.

²⁴ Armeenachschubführer (načelnik armijske službe snabdevanja)

²⁵ Oberquartiermeister (pomoćnik načelnika Generalštaba KoV)

²⁶ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053849.

No ta oznaka se predlaže samo za trupe do uključno divizijskih štabova i za štabove Više komande LXV, kao i za Komandu XVIII AK, a ne i za ostale službene instance itd. koje se nalaze u Srbiji i Hrvatskoj. Za ove ostaje dosadašnja oznaka (»Obezbeđenje bivšeg jugoslovenskog područja« 18.4). Komandujući general i komandant u Srbiji će pojedinačno odrediti koje će trupe imati novu oznaku.

Formacija Komande oružanih snaga na Jugoistoku

Od 10.3. za formaciju Komande oružanih snaga na Jugoistoku i za formaciju Komande 12. armije važi prilog 6 (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1620/41 str. pov.).²⁷ Sadržaj toga priloga: Naređenje za formaciju Komande oružanih snaga na Jugoistoku, komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, Komande područja Solun — Jegej, Komande južne Grčke, Komande utvrđenog rejona Krit, Admirala Jegeja, italijanskih trupa na Kritu (ojačana 51. divizija »Sijena« i ojačani 265. peš. puk divizije »Ređina«), X vazduhoplovnog korpusa — Komande vazduhoplovne zone na Jugoistoku — Štaba vazduhoplovne zone Krit, komandnog kadra Komande 12. armije, ratnog sastava 704, 717, 714. i 718. peš. divizije, privremenog sastava Tvrđavske divizije Krit. (Vidi zbirnu skicu dokumenata ratnih formacija.)²⁸

Situacija na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

1.3—10.3.

Srbija: Srpska pomoćna policija i jedan ruski odred za zaštitu privrednih objekata izvodili su uspešne akcije čišćenja severozapadno od Valjeva, kao i u rejonima [Smederevske] Palanke i Čačka. Na bugarskom području mestimična aktivnost bandi. Bugari izvodili uspešne akcije čišćenja jugoistočno od Niša. U bugarskom rejonu srpska policija bila aktivna u preduzimanju mera protiv komunista.

Hrvatska:

1.3: Pošto su izbili u Prijedor, delovi nemačkih i hrvatskih trupa su izvršavali zadatke obezbeđenja, kao i daljeg čišćenja rejona severno od Prijedora. 3.3: Kod Prijedora mestimične borbe prilikom akcija čišćenja. 7.3: Otpočele pripreme za odlazak nemačko-hrvatskih trupa, uključujući i 923. landesshützen-bataljon, iz Prijedora.

²⁷ Vidi dok. br. 40.

9.3: Otpočelo odvoženje nemačkih trupa iz Prijedora.²⁹ Snabdevanje eventualne posade u Prijedoru moguće samo vazдушnim putem, jer je pruga razorena i mora se računati s tim da će ustanici odmah ponovo zaposesti sve prilazne puteve ka Prijedoru. Nemačke trupe su preslabe za stalno obezbeđenje komuniciranja putevima ili za čišćenje svih rejlona, a hrvatske trupe za to nisu sposobne. Iz istih razloga nemoguće je odvoženje iskopane rude. Zbog svega toga i nije potrebno da postojeće nemačke trupe stalno ostanu na ovom području. U istočnoj Bosni i kod Bos. Novog mestimični napadi ustanika.

3.3: Kod Zvornika (Drina) borbe nemačkih i hrvatskih jedinica protiv ustanika. 4.3: Nakon intervencije nemačkih trupa borbe kod Zvornika uspešno okončane. 6.3: Kod Zvornika Hrvati odbili više mestimičnih napada ustanika. 7.3: Kod Doboja mestimična aktivnost bandi. 8.3: U istočnoj Bosni Hrvati odbili više mestimičnih napada ustanika, severoistočno od Sarajeva slomljen lokalni otpor neprijatelja. 9.3: Severno od Bos. Novog bande vršile napade. U jugoistočnoj Bosni ustanici vrše stalne lokalne napade protiv Hrvata koji su u odbrani.

³⁰
Dovođenje 749. pp 717. divizije iz Srbije na područje Soluna zavisi od mogućnosti prevoženja 443. peš. puka na Krit, a taj puk je po redosledu prevoženja predviđen na poslednje mesto. Prema dosadašnjem planiranju, 749. pp će moći ostati u Srbiji do kraja aprila.

Prilog 112

Borba protiv padobranaca

Izdaće se podsetnik za borbu protiv padobranaca pešadijskim naoružanjem. Biće posebno određen krug korisnika ovog podsetnika.

Sporazum sa italijanskom Komandom 2. armije

U vremenu od 25.2. do 14.3.42. komandant oružanih snaga na Jugoistoku je preduzeo službeno putovanje u Beograd — Zagreb — Sušak — Berlin — firerov Glavni stan. Cilj tog putovanja i tih razgovora je bio da se s Komandom italijanske 2. armije sklope sporazumi za izvođenje zajedničke nemačko-italijanske operacije radi likvidiranja ustanika na području Hrvatske.³¹

³¹ Vidi dok. br. 39.

Tok ovog službenog putovanja:

25.2: U 19,19 časova polazak kolima »Elizabet« [Elisabeth]: O.B., Ia (generalštabni major Maher), Qu. 1 (generalštabni major fon Vining [Winning]), ordonans-oficir poručnik fon Fumeti [Fumetti], poručnik Jeger [Jäger] i sekretar Masin.

26.2: U 9,00 časova razgovori u vozu. U 18,00 časova dolazak u Beograd. Razgovori u dvorcu princa-regenta Pavla. Učesnici: komandant, general artiljerije Bader, generalštabni pukovnik Keviš, generalštabni major Maher i generalštabni major fon Vining. U 20,50 časova odlazak iz Beograda. Iz Beograda su tom prilikom otputovali još i general artiljerije Bader, poslanik Bencler, kapetan konjice princ od Holštajna i kapetan Volf [Wolf].

27.2: Dolazak u Zagreb. Ceremonija pozdrava i obilazak počasne čete na železničkoj stanici u Zagrebu. Posete i razgovori kod nemačkog generala u Zagrebu (general-majora fon Glez-Horstenaua). Razgovori o situaciji u Hrvatskoj i o hrvatskim oružanim snagama. Poseta kod generala Oksilija i kod poslanika Kašea. U 17,00 časova prijem kod poglavnika Ante Pavelića. U 20,00 časova kod poslanika Kašea. Razgovori i izveštaj Ministarstvu spoljnih poslova u Berlinu.

28.2: U 10,00 časova razgovori sa general-lajtnantom Laksom, načelnikom Glavnog stožera Ministarstva hrvatskog domobranstva. U 17,00 časova razgovori u maršalatu s feldmaršalom Kvaternikom.

1.3: U 09,00 časova odlazak iz Zagreba, obilazak hrvatske počasne čete. Tom prilikom iz Zagreba su otputovali: komandant, generalštabni major Maher, generalštabni major fon Vining, poručnik fon Fumeti, sekretar Masin, zonderfirer Friesen [Friesen], general artiljerije Bader, konjički kapetan princ od Holštajna i kapetan Volf, general-major fon Glez-Horstenau, konjički kapetan baron fon Rot [Roth], general Oksilija, konjički kapetan fon Levecov [Lewetzow], poslanik Kazertano, general-lajtnant Laksa, pukovnik Dragojlov.

Od 10,00 do 12,00 časova razgovori u vozu. U 16,25 časova dolazak na železničku stanicu Rijeka. Prijem od strane generala Roate, komandanta italijanske 2. armije. Obilazak počasne čete.

2.3: U 10,00 poseta komandanta i generala artiljerije Badera kod generala Roate u Sušaku. U 12,00 časova dolazak generala Ambrozija, načelnika italijanskog generalštaba. U 12,00 časova stigli general Rintelen i kapetan iz Plehwe.³² U 17,00 časova pregovori bez Hrvata.

³² Panzerlehrwesen (služba za obuku oklopnih snaga).

3.3: U 10,00 časova završeni pregovori sa Hrvatima. U 17,00 časova oformljenje protokola. U 19,00 časova svečano potpisivanje protokola od strane komandanta generala inženjerije Kuncea, generala Ambrozija i general-lajtnanta Lakse.³³

4.3: U 09,17 časova odlazak iz Rijeke. U 18,40 časova dolazak u Zagreb. U 17,15 časova poseta kod poslanika Kašea. U 18,00 časova poseta kod Kvaternika. U 21,00 čas izvršene izmene na dopisu za izveštaj OKW (kurir konjički kapetan baron fon Pot [Pott]). U 22,00 časa odlazak iz Zagreba.

5.3: U 07,00 časova dolazak u Beograd. U 10,00 časova razgovori sa generalom artiljerije Baderom, general-majorom fon Glez-Horstenauom. U 10,00 časova odlazak majora fon Vininga u Solun radi podnošenja izveštaja načelniku štaba. U 14,18 časova odlazak iz Beograda.

6.3: U 22,00 časa dolazak u Berlin na železničku stanicu Anhalter.

7.3: U 10,00 časova razgovori s poslanikom Kašeom (pismo maršala Kvaternika).³⁴ U 12,00 časova odlazak avionom u firerov Glavni stan. U 15,00 časova dolazak u Glavni stan. Referisanje kod generala Jodla³⁵ i feldmaršala Kajtela. U 23,00 časa odlazak.

8.3: Dolazak u Berlin na Šlesku žel. stanicu u 12,15 časova. U 18,00 časova razgovori s poslanikom Kašeom, general-majorom fon Glez-Horstenauom, generalštabnim potpukovnikom Maherom. Komandant otputovao u Kajzerlautern.

12.3: Dolazak komandanta iz Kajzerlauterna u Beč. Od 12,00 časova do 15,00 časova kod Komande Kopnene grupe V. U 21,00 čas odlazak iz Beča.

13.3: U 07,30 časova dolazak u Zagreb. Dva predstavnika hrvatskih oružanih snaga javila se u vozu. Oproštaj od general-majora Glez-Horstenaua. U 15,27 časova dolazak u Beograd. U 16,00 časova razgovori sa generalom artiljerije Baderom i generalštabnim pukovnikom Kevišom. U 19,00 časova javio se policijski komandant SS obergruppenfirer Majnsner kod voza. U 19,00 časova odlazak iz Beograda.

14.3: U 16,15 časova dolazak u Solun. U 17,00 časova referisanje načelnika štaba.

O dokumentaciji ovih pregovora i sporazuma vidi zbirnu svesku dokumentata: Komandantova putovanja i pregovori.³⁶

³³ U Opatiji su 3. marta 1942. predstavnici Nemačke, Italije i NDH potpisali ugovor o borbi protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni. Opširnije o tome vidi dok br. 39; Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25.

³⁴ Slavka

³⁵ Alfreda

³⁶ Redakcija ne raspolaže tom sveskom.

16.3.

16.3. održano savetovanje kod načelnika štaba.

Predmet toga savetovanja:

...³⁷

3.) Načelnik štaba o situaciji na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, o formiranju Operativnog štaba generala artiljerije Badera.³⁸

U Srbiju sru prispela bugarska pojačanja, a u Beograd jedan komandant inžinjerije.

Formiranje Operativnog štaba Bobbene grupe »Bader«

Dok se ne izda naređenje Organizacijskog odeljenja OKH, komandant oružanih snaga na Jugoistoku izdaje komandujućem generalu i komandantu u Srbiji sledeća priprema naređenja:

1.) Radi izvršenja posebnih zadataka Bobbene grupe privremeno se formira Operativni štab Bobbene grupe »Bader«. Postavljenja na pojedine dužnosti važe kao komandna pomeranja, ne kao premeštanja.

2.) Ovlaštenja: General artiljerije Bader ima kao komandant Bobbene grupe »Bader« ovlaštenja komandanta korpusa. U pogledu ovlaštenja njegovog štaba važi Pravilo vojne službe pov. 92 (Komanda korpusa).

3.) Kao osnova za formiranje služi ratna formacija i materijalna ratna formacija korpusa. Ograničenja naređuje komandant Bobbene grupe.

4.) Postavljenja: komandant: general artiljerije Bader, načelnik štaba: generalštabni potpukovnik Faferot (komandant oružanih snaga na Jugoistoku), ordonans-oficir: poručnik Zauer [Sauer] (komandant oružanih snaga na Jugoistoku), 1. generalštabni oficir: generalštabni kapetan Gem (komandant oružanih snaga na Jugoistoku), 2. generalštabni oficir: major pridodat generalštabu Lemm (OKH), 3. generalštabni oficir: kapetan pridodat generalštabu Gajtner (OKH), ordonans-oficir: postavlja ga komandujući general i komandant u Srbiji. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku će ukazati pomoć. IVa³⁹: štapski blagajnik Šteli [Stehli] (komandant oružanih snaga na Jugoistoku), viši blagajnik: Blajdistel [Bleidistel] (komandant oružanih snaga na Jugoistoku), sanitetsko odeljenje: reguliše sanitetska uprava komandanta oružanih snaga na Jugoistoku. Komandant veza postavlja II A.N.R. 521

³⁸ i ⁴¹ Vidi dok. br. 46.

³⁹ U formacijama Vermahta ovu oznaku su imala intendantska odeljenja.

(uključujući i niži personal). Komandant stana: potporučnik Hajl.

5.) Materijalno snabdevanje regulisaće komandujući general i komandant u Srbiji.

6.) Mesto formiranja: Sarajevo.

7.) Borbena grupa »Bader« svakodnevno će izveštavati komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o stanju formiranja.

17.3.

Pored toga naređenja za formiranje, komandant oružanih snaga na Jugoistoku i komandant 12. armije izdaje i sledeće osnovno naređenje komandujućem generalu i komandantu u Srbiji:

I.) Firer je odobrio sporazume sklopljene u Opatiji sa italijanskom Komandom 2. armije u pogledu namera da se zajednički razbiju ustanici na području Hrvatske.⁴⁰

II.) Za pripreme i izvođenje mera koje se preduzimaju s nemačke strane ovlašćujem komandujućeg generala i komandanta u Srbiji generala artiljerije Badera.

U tu svrhu general Bader će tekuće poslove komandujućeg generala i komandanta u Srbiji predati zastupniku kojeg će odrediti OKH. Odmah treba otpočeti pripreme za izvršenje novog zadatka. Za ovo će se oformiti i staviti na raspolaganje jedan operativni štab.

III.) Zadaci:

a) Do 15.4, tj. do početka zajedničke nemačko-italijanske operacije prema protokolu, tačka 7, nastaviti čišćenje u rejonima severno i zapadno od dogovorenih polaznih položaja, tako da se do 15.4. izađe na te polazne položaje, te da se po mogućnosti i zauzmu.

⁴⁰ Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je telegramom izvestio generala Badera:

»1.) Firer je saglasan s protokolom dogovora postignutog u Opatiji.

2.) U pogledu zabrinutosti Hrvata da će se italijanske trupe duže vreme zadržati u rejonu Sarajeva i industrijskom području Tuzla — Vareš — Zenica, nemačkom generalu u Zagrebu biće naloženo da preporučí hrvatskoj vladi da sa svoje strane nemačkoj i italijanskoj vrhovnoj komandi stavi odgovarajući predlog. Ovaj predlog će biti pomognut s nemačke strane i razmotren zajedno sa Italijanima«.

B.) Od nemačkog generala pri Vrhovnoj komandi italijanskih oružanih snaga dobijen je sledeći telegram:

»Prema saopštenju general-pukovnika Kavalera duče je saglasan sa odredbama koje sadrži protokol od 3. 3. 42« (AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1256).

b) Posle 15.4. izvršiti zpaosedanje, čišćenje i pacifikaciju glavnog ustaničkog područja Rogatica — južno od Zvornika — Vlasenica — Sokolac — Rogatica — Prača — Kalinovik — Pljevlja — Višegrad, prema zapovesti italijanske Komande 2. armije. Pri tom je, u pogledu nemačke strane, od naročitog značaja:

1.) Blagovremeno blokiranje srpsko-hrvatske granice radi što efikasnijeg sprečavanja ustanicima da se povuku na srpsko područje.

2.) Garancija zaštite postrojenja, rezervi i veza važnih za nemačku ratnu privredu. Nosilac ove zaštite treba da budu u prvom redu hrvatske trupe.

3.) Zaštita ustanova hrvatske uprave, prema odredbama protokola.

c) Za sva konkretna pitanja merodavne su odredbe fiksirane u protokolu.

IV.) Odnosi potčinjavanja:

1.) General artiljerije Bader potčinjen je komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, a prema protokolu, tač. 4, u taktičkom domenu prima naređenja od italijanske Komande 2. armije.

2.) Generalu artiljerije Baderu se, za izvršenje zadataka prema tač. III, potčinjavaju: nemačka 718. pd, delovi nemačkih trupa angažovanih u Srbiji (po zahtevu), hrvatske združene i taktičke jedinice prema dosadašnjim sporazumima s rukovodstvom hrvatskih oružanih snaga, od oko 15.4. tri italijanske divizije prema naređenju italijanske Komande 2. armije. Sve snage se obuhvataju pod nazivom Borbena grupa general »Bader«.

V.) Mesto formiranja, kao i početno mesto angažovanja štaba Borbene grupe general »Bader«: Sarajevo. Načelnik štaba: generalštabni potpukovnik Faferot. Naređenje za formiranje će se izdati posebno.⁴¹

VI.) Radi obezbeđenja sadejstva sa ostalim trupama italijanskih oružanih snaga dodeliće se jednom italijanskom korpusu i trima italijanskim divizijama po jedna nemačka komanda za vezu, a te komande za vezu biće potčinjene Borbenoj grupi general »Bader«. Nemačka komanda za vezu kod italijanske 2. armije je u svim pitanjima priprema zajedničkih operacija potčinjena Operativnom štabu generala Badera, i to tako da naređenja generala Badera imaju karakter neodložnog izvršenja. Ovim se ni u čemu ne utiče na taktičko potčinjavanje prilikom rešavanja tekućih pitanja, kao ni na obavezu da se kao i do sada šalju izveštaji komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.

VII.) Izveštaji: slati svakodnevno, s večernjim izveštajem, o stanju i toku priprema i izvođenja prema naredenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 718/42 pov. od 21.2.⁴² Izveštaje pisati pregledno u sumarnom obliku posle završetka svake faze priprema ili borbenih dejstava, i to o načinu izvršenja i o rezultatima, navodeći i eventualne nove, nepredviđene momente našeg ili italijanskog plana borbe, kao i prilikom otpočinjanja nove faze borbe, kada treba izneti cilj i namere u pogledu izvršenja zadataka.

...⁴³

19.3.

Prilog 114

Službeno uputstvo za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji:

Komandujući general i komandant u Srbiji poslaće na uvid uputstvo za rad komandujućeg generala i komandanta u Srbiji. To uputstvo će sastaviti njegov operativni oficir, a komandujući general i komandant u Srbiji će ga prethodno pregledati.

...⁴⁴

Prilog 117

Osnovne smernice za borbu protiv ustanika u Srbiji i Hrvatskoj

Odelj. Ia, br. 500/42 str. pov. od 19.3, izdaje se komandujućem generalu i komandantu u Srbiji naredenje⁴⁵ u odnosu na borbu protiv ustanika u Srbiji i Hrvatskoj. O ovome je obavešten i nemački general u Zagrebu. Komandujući general i komandant u Srbiji će 10.4.42. izvestiti da su s tim naredenjem i njegovim prilogom (Osnovne smernice za postupak prema ustanicima u Srbiji i Hrvatskoj) upoznati svi komandanti bataljonâ itd. Treba takođe i bugarskom Okupacionom korpusu umnožiti i dostaviti dovoljan broj primeraka. U isto vreme treba poslati na uvid i kartu sa ucrtanim rejonima divizija i pukova. Treba takođe izvestiti, i to za svaki konkretan slučaj, o specifičnim iskustvima i predlozima.

...⁴⁶

⁴⁵ Vidi dok. br. 44.

23.3.

Savetovanje kod načelnika štaba

...⁴⁷

5.) Načelnik štaba referisao o situaciji na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku:

Hrvatska: Situacija i dalje ozbiljna. U planinama severno od Sarajeva ocrtavaju se nove ustaničke oblasti. I situacija istočno od Sarajeva izgleda da se zaoštava. U rejon istočno od Sarajeva prodrle su sa crnogorskog područja jače jedinice ustanika. Naročito se zaoštava situacija na području Hrvatske zaposednutom od Italijana. Pokušaji Hrvata da nadvladaju ustanak imali su samo delimične uspehe.

U Srbiji je situacija nepromenjena. Istočno od Beograda vrše se napadi na opštine. Aktivnost 714. divizije je živahna kako se samo može poželeti. U tim akcijama snage divizije razbijaju male bande.

...⁴⁸

Prilog 123

Pregled situacije na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, zaključen sa datumom 22.3.42. i od strane komandanta oružanih snaga na Jugositoku, Ia/Ic, br. 320/42 str. pov. od 23.3.42,⁴⁹ depešom upućen OKW, OKH i Ob.d.L.

Opšta situacija:

Srbija: Daljim napadnim dejstvima jedinica pogodnih za pokretne borbe razbijena su mala ustanička žarišta, kojom prilikom je neprijatelj mestimično imao znatne gubitke. Neprijatelj vrši pojedinačne napade i sabotaze pretežno u rejonima Niša i Požarevca. Situacija u pogledu saobraćaja se i dalje poboljšava. U Hrvatskoj su bande sve jače, u rejonu istočno od Sarajeva, jer im stalno pristižu nove snage iz Crne Gore, kao i iz Srbije. U rejonu Banja Luka — Sisak ustanici su vrlo aktivni. Hrvatske trupe su delimično postale aktivnije, te su postigle i neke uspehe, ali su, zato, pretrpele neuspehe u istočnoj i zapadnoj Bosni. Otpočele pripreme za zajedničku nemačko-italijansko-hrvatsku operaciju.

...⁵⁰

Pojedinosti situacije:

Srbija:

U rejonu Valjeva 714. divizija razbila manju ustaničku grupu, uz preduzimanje višednevnog gonjenja. Više nemačkih

⁴⁹ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 465/8053662—5.

i hrvatskih izveštaja ukazuju da sada ustanici iz Srbije prelaze u Bosnu. Zbog toga su preduzete mere za pojačanu kontrolu (granice). U rejonu Niša bugarske trupe i srpska policija uspešno intervenišu. Kod Prokuplja ogorčene borbe između Pećančevih jedinica i ustanika. Ustanici su pretrpeli znatne gubitke. U sklopu organizacije srpske policije menja se i njen naziv u Srpska državna straža.

Hrvatska:

Istočna Bosna: Aktivnost ustanika u rejonu prema četvoro-
međi⁵¹ i na Ozren-planini i dalje živahna. Dolazak crnogorskih bandi doveo do zaoštavanja ustanka u rejonu između Prače i Rogatic. Borbe su u toku. Manje žarište nemira na Fruškoj gori.

Zapadna Bosna: Hrvatske trupe stalno vode borbe, s promenljivim uspehom. Ne može se očekivati izmena opšte situacije pre izvođenja nemačko-italijansko-hrvatskog zajedničkog poduhvata. Gubici za vreme od 16.2. do 20.3.42:⁵²

Nemci:	mrtvih:	37,	ranjenih:	67,	nestalih:	45
Hrvati:	„	75,	„	205		
Bugari:	„	—,	„	19		
srpska policija:	„	15,	„	13		
ustanici:	„	1983	(ubijeno u borbi)			
	„	1552	(ubijeno za odmazdu)			

...⁵³

Prilog 125

Osnovne smernice za postupak prema ustanicima u Srbiji⁵⁴

Depeša komandujućem generalu i komandantu u Srbiji: Komandant oružanih snaga na Jugoistoku se slaže da ustanici

⁵¹ U originalu piše: Vierländerecke.

⁵² Vidi dok. br. 31, 34 i 45.

⁵⁴ Vidi dok. br. 44. U vezi s postupkom sa zarobljenim ustanicima komandujući general i komandant u Srbiji je 25. marta 1942. naredio sledeće:

»1. U načelu, ustanike koji budu uhvaćeni prilikom borbenih radnji treba obesiti ili streljati.

Komandante gerilskih bandi, političke komesare i kurire prehodno treba kratko saslušati, po mogućnosti uz učešće službe bezbednosti.

2. Lica koja budu neovlašteno posedovala oružje ili koja budu aktivno potpomagala ustanike treba isto tako obesiti ili streljati.

3. a) Ustanike koji nisu u borbi uhvaćeni.

b) ustanike koji se budu predali uz predavanje oružja.

c) lica koja su uhapšena, što postoji sumnja da su potpomagala ustanike ili sarađivala s njima — ne treba streljati, već odvoditi u neki koncentracioni logor.

koji se uhvate van borbe budu otpremljeni na rad u Norvešku. Ustanike zarobljene prilikom borbenih dejstava treba načelno vešati ili streljati.

...⁵⁵

Prilog 131

Oznaka »četnici«

Pošto je oznaka »četnici«, čija je upotreba u izveštajima vrlo česta, prouzrokovala mnogo nesporazuma, to je komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, nemačkom generalu u Zagrebu i Vojnoprivrednom štabu na Jugoistoku naredeno da tu oznaku više ne upotrebljavaju. Neprijateljske grupe treba nazivati »ustanici«, »pobunjenici« ili »bande«, ili upotrebljavati druge nazive koji ne dovode do zabune, npr. oznake koje upotrebljava i neprijatelj: »ustanici 2. crnogorske proleterske brigade« itd. Borce na nemačkoj i hrvatskoj strani treba nazivati uobičajenim nazivima koji se upotrebljavaju u trupi, npr. »Srpska državna straža«, »pomoćna policija«, »ustaše«.

...⁵⁶

30.3.

Savetovanje kod načelnika štaba:

...⁵⁷

4.) Načelnik štaba referiše o situaciji na području Komande oružanih snaga na Jugoistoku.

Hrvatska: Stanje nepromenjeno. Može se konstatovati izvesna pojačana aktivnost italijanskih jedinica na italijanskom okupacionom području. Štab Borbene grupe general »Bader« stigao u Sarajevo. Severno od Save, isto kao i do sada, postoji nova oblast nemirā. Sada ustanici počinju da ponovo napadaju magistralnu železničku prugu Beograd — Zagreb. Napadnut specijalni voz. Nije poznato ništa novo o pokretima proleterskih brigada koje nastupaju iz Crne Gore. U Sr-

Tamo ih saslušavaju opunomoćenici komandanta SS i policije, koji dalje njima raspolazu (na primer, odvođenje na prinudni rad u nemačka interesna područja).

4. Kao koncentracioni logori sada stoje na raspolaganju logori u Šapcu, Beogradu (Dedinje) i Nišu, a kasnije i logor u Zemunu.

5. Ne treba da bude nikakvog dvoumljenja o tome da ustanici u pogodnoj formi saznaju o mogućnosti da, uz gore iznesene uslove, mogu biti upotrebljeni kao radna snaga« (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1055—6).

biji, uopšte uzev, vlada mir, izuzev pojedinačnih napada na opštine. Još se ne može ništa reći koliko će se ustanički pokret u istočnoj Bosni odraziti na Srbiju. Naređeno je da se pojača budnost na Drini.

⁵⁸

Za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku
(Komandu 12. armije)
načelnik štaba

I.A.

⁵⁹

BR. 50

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 31. MARTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, OBOSTRANIM GUBICIMA, BORBAMA PROTIV PARTIZANA U BOSNI I SRBIJI I BROJNOM STANJU U LOGORIMA¹

WB — 869c²

Komandujući general i komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 2279/42. pov.

*Prilog 79*³

K.T.B.⁴

H.Qu., 31.3.42.

Predmet: Desetodnevni izveštaj

2 priloga (samo za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku)

Poverljivo

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1. Opšte

Na području Srbije uglavnom vlada mir.

Na celom hrvatskom području izgleda da se komunistički pokret sve više učvršćuje.

⁵⁹ Potpis nečitak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1067—70.

^{2, 3 i 4} Dopisano rukom.

Na području istočne Bosne borba između Hrvata i Srba dalje se zaoštrila. Ustaše, domaći partizani, Muslimani i, na kraju, bande koje su se probile iz Crne Gore bore se rame uz rame protiv srpskih snaga pod Dangićem.⁵

Mihailović, izgleda, po direktivi svoje »vlade« i dalje zauzima stav iščekivanja.⁶ Njega treba i sada kao i pre smatrati nosiocem srpskog nacionalnog oslobodilačkog pokreta, kome bi se, prema prilikama, potčinili svi ostali rukovodioci raznih nacionalnih grupa.

Broj sabotaža i prepada prema poslednjem izveštajnom periodu porastao je na 49.⁷

2. Srpsko područje

U Beogradu, osim niza hapšenja, nije bilo naročitih događaja.

Oko Požarevca manje grupe bandi izvršile su više prepada na objekte i organe civilne uprave.

Oko Sokobanje (35 km severno od Niša) i Svrlijiga (21 km severoistočno od Niša) pojavila se banda jačine oko 350 ljudi.⁸ Više prepada na opštine u ovom rejonu mogu se pripisati ovoj bandi. U rejonu Nišava — bugarska granica — Morava vlada mir. Slabije bande se još zadržavaju oko Vlastinca.

Južno od Toplice, posle razbijanja komunističkih bandi, takođe je nastupio izvestan mir. Snage koje je Kosta Pećanac angažovao za čišćenje planine Jastrepca imaju borbeni

⁵ i ¹³ Reč je o borbama Proleterske udarne grupe (2. proleterske NOU brigade i delova 1. proleterske NOU brigade) protiv Dangićevih četnika. Istovremeno su i ustaše Francetićeve Crne legije preduzimale napade na četničku teritoriju oko Vlasenice, te su se, igrom slučaja, četničke snage našle između dve vatre, (Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 90 i 128, knj. 4, dok. br. 30 i 33; Oslobodilački rat, knj. I, str. 194).

⁶ Oponomoćenik nemačkog Ministarstva spoljnih poslova Feliks Bencler je telegramom od 31. marta 1942. izvestio ovo ministarstvo da Draža Mihailović za sada nije sklon da na teritoriji Srbije nešto preduzme i da je, preko svojih ljudi, obavestio Nedićevu vladu:

»1) da nema nameru da se bori protiv Nemaca, 2) da neće ništa preduzimati protiv Nedićeve vlade, 3) da će se založiti za održavanje mira i reda u zemlji, 4) da će izdati proglas za borbu protiv partizana« (AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153576—7).

⁷ Vidi dok. br. 45.

⁸ U tom delu Srbije akcije su izvodili Nišavski (Svrlijski) i Ozrenski NOP odred (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 162).

dodir s neprijateljem, operacija još nije završena.⁹ Govori se da je Keserović sa svojim ljudima još u rejonu Aleksandrovac — Brus.

Istočno i južno od Valjeva uništeni su ostaci bande koja se tamo ranije pojavila.¹⁰ U rejonu zapadno od Užica i južno od Požege — Čačka, posle izviđanja, javljeno je da nema neprijatelja.

Rejon oko Kos. Mitrovice kao i zapadno i jugozapadno od Novog Pazara može se za sada takođe smatrati da u njima nema neprijatelja.

3. Operacijsko područje istočna Bosna¹¹

Bande koje se nalaze u luku Sava — Bosna usmeravale su svoja dejstva uglavnom na Modriču i Gradačac. Banda koja se pojavila severno od Spreče usmeravala je svoje prodore, pored prepada na Modriču, uglavnom na put Modriča — Gradačac.

Bande s planine Ozrena vršile su prepade na železničku prugu i put Doboj — Gračanica i Doboj — Tuzla.

Bande iz Majevice bezuspešno su napadale hrvatske jedinice u rejonu Tuzle.

Iz Posavine ustanici su izazivali smetnje na železničkoj pruzi i putu Srem. Rača — Bijeljina — Bogutovo Selo. Prema primljenim izveštajima izgleda da ustanici u ovom rejonu namejavaju da prodru preko Save ka severu da bi pojačali bande koje se nalaze u Fruškoj gori.¹²

Banda koja se nalazi u luku Bosna — Krivaja je, navodno, vršila veće pokrete u pravcu Kladanj — Olovo — Va reš — Zavidovići.

U rejonu južno od Zvornika povećala se aktivnost bandi. Naročito ustanici koji su prodrli iz Crne Gore, zajedno sa domaćim ustanicima, a mestimično i s pripadnicima ustaša, posle potiskivanja Dangićevih snaga, gospodare rejonom Drinjača — Bratunac — Srebrenica — Godomilje — Rogatica — Han-Pijesak — Vlasenica — Papraća.¹³

⁹ i ¹⁵ Reč je o borbama protiv Topličkog i Rasinskog NOP odreda (M. Perović, Južna Srbija 1941—1944, Kultura, Beograd, 1962, str. 184).

¹⁰ Vidi dok. br. 36.

¹¹ Vidi dok. br. 39, 40, 52, 54 i 55.

¹² Akcije na području Fruške gore su izvodili Frušogorski i Podunavski NOP odred, koji su bili podeljeni na čete i vodove, s tačno određenim rejonom dejstava (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 52, knj. 17, dok. br. 11, 13—18; Žarko Atanacković, Vojvodina u borbi, Forum, Novi Sad, 1955, str. 63—64).

Kod Ljubovije ustanici su bezuspešno pokušavali da preko Drine prodru u Srbiju.

Bande koje se nalaze u rejonu severno od Sarajeva uglavnom su vršile prepade na put Vareš — Breza i Gromile — Sokolac — Košutica — Han-Pijesak.

Bande koje se nalaze u rejonu istočno od Sarajeva napadale su Rogaticu i vršile prepade na puteve Sarajevo — Gromile i Sarajevo — Rogatica.

Ustanici koji su se pojavili jugoistočno od Sarajeva ugrožavaju put Foča — Rogatica.

II. DEJSTVA POTČINJENIH JEDINICA

704. *pd* je, bataljonom koji se nalazi u Požarevcu, izvela, u cilju izviđanja, više akcija protiv manjih grupa bandi koje su se pojavile u tom rejonu. Akcije su protekle bez dodira s neprijateljem, pošto su se ustanici povukli i razišli. Četiri bataljona divizije vrše stražarsku službu i službu osiguranja.

714. *pd* je izvela veći broj akcija u cilju izviđanja, bez dodira s neprijateljem. Prilikom vršenja pretresa u naseljenim mestima uhapšeno je više sumnjivih osoba. Bataljon koji se nalazi na mostobranu Zvornik opet je preko spoljne linije osiguranja mostobrana odbacio neprijateljske snage koje su prodrle u hrvatski odsek osiguranja.¹⁴

I kod 718. *pd* su akcije sprovedene u cilju izviđanja protekle bez naročitog uspeha.

718. *pd* je prilikom manjih sukoba i prepada imala nekoliko ranjenih.

Kod bugarskog Okupacionog korpusa još je u toku operacija čišćenja na planini Jastrepcu.¹⁵

Hrvatske jedinice su opet imale borbeni dodir na više mesta, s promenljivim uspehom.

III. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA¹⁶

Srpska državna straža je 23. 3, zajedno sa oficirima i vojnicima koji se nalaze u školama dostigla brojno stanje na licu:

767 oficira

i 13.532 vojnika. Ove snage su raspoređene kako sledi:

¹⁴ Opširnije o aktivnosti te divizije u martu 1942. i njenog 1. bataljona 741. pp vidi petnaestodnevni izveštaj od 16. do 31. marta 1942 (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 563—4).

¹⁶, ¹⁷ i ¹⁸ Vidi dok. br. 45 i 53.

Gradska straža Beograd	49 oficira	1234 vojnika
Srez Beograd	241 „	1475 „
„ Kragujevac	40 „	947 „
„ Požarevac	39 „	913 „
„ Užice	52 „	998 „
„ Kraljevo	35 „	795 „
„ Šabac	55 „	1237 „
„ Valjevo	31 „	917 „
„ Niš	50 „	963 „
„ Leskovac	42 „	1027 „
„ Zaječar	58 „	946 „
„ Kruševac	32 „	939 „
„ Morava (Jagodina)	25 „	983 „
„ Kos. Mitrovica	18 „	158 „

Kod folksdojčerske policije u Banatu dosadašnje starešine, koje su samo privremeno bile postavljene, zamenjene su starešinama — folksdojčerima koji su završili specijalnu obuku. Ukupna jačina policijskih snaga angažovanih u Banatu iznosi, za sada, 20 oficira i 847 vojnika.

1, 2, 4, 5. četa i delovi 3. čete pomoćne policije prevedeni su 21. 3. u Srpsku graničnu stražu radi posedanja banatske granice. Ostatak 3. čete pomoćne policije prebaciće se sledećih dana u Beograd kao zamena za 3. četnu 64. rezervnog policijskog bataljona koja će biti angažovana na drugom mestu. Dosadašnja Srpska granična straža u Banatu biće uvrštena u Srpsku graničnu stražu na području Srbije. Za popunu četa pomoćne policije u Banatu mobilisano je 1000 folksdojčera od preko 40 godina i raspoređeni su po četama pomoćne policije.

IV. SNABDEVANJE

Izuzimajući nekoliko prekida usled poplave, situacija u pogledu saobraćaja opet je normalna.

Nastavljeni su radovi u skladištima ratnog plena.

V. GUBICI¹⁷

(16 — 25. 3)

Sopstveni: Nemci: 1 mrtav, 3 ranjena, 1 nestao
Hrvati: 40 mrtvih, 68 ranjenih, 98 nestalih
Neprijatelj: 504 mrtva, 84 ranjenih, 256 uhapšenih
U Beogradu od 16. do 25. 3. 234 hapšenja.

VI. PODRUČJE VOJNE UPRAVE

U logorima feldkomandantura i krajskomandantura nalazi se 2586 zarobljenika za odmazdu i 198 talaca, u jevrejskom logoru u Zemunu 5293 lica.¹⁸

Dostavljeno:

...¹⁹

Bader

general artiljerije

BR. 51

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 4. APRILA 1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI O TOKU I ISHODU AKCIJE »PRIJEDOR«¹

718. pd

Komandant

Br. 1190/42 pov. Poverljivo Div. St. Qu., 4. 4. 42.
O. Qu. 1285/42 pov.²

Sadržaj:

konačni izveštaj o
akciji »Prijedor«

Komandujući general i komandant u Srbiji³

Prim.: 8. 4. 42 Br. 2478/42 pov.

Odelj. Ia, br. Del. Ia, br. 3060/42

Primer.: 1 Priloga: 2

Veza ./.

Priloga: 2

Komandujući general i komandant u Srbiji

Beograd

U prilogu se dostavlja konačni izveštaj o akciji »Prijedor«⁴ (u dva primerka), s molbom na znanje.

¹⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r 250, s. 779—82. Na margini originala rukom je dopisano nekoliko parafa i oznaka.

² Dopisano rukom.

³ Štambilj primaoca.

⁴ U vezi s tom akcijom, opunomoćeni komandant u Srbiji je 13. februara 1942. izdao komandantu 718. pešadijske divizije nare

Izveštaj istog sadržaja u jednom primerku je predat nemačkom generalu u Zagrebu.

Fortner

Poverljivo

Prilog pov. broju 1190. 718. pd, komandant

Konačni izveštaj
o akciji »Prijedor«

Za izvršenje zadatka da se 923. landesšicen-bataljon izvuče iz Prijedora⁵ u početku su bili angažovani:

I/750. pp, II/750. pp, I/724. pp, brdski vod 668. art. divizionna, jedan vod 668. art. divizionna, dva voda 718. inž. čete, 4/171. transportna kolona s konjskom vučom, dva radio-odeljenja sa stanicama u rancu, dve male radio-stanice 718. čete za vezu i jedan vod hrvatske brdske baterije (kalibra 6,5 cm). Ove jedinice su bile potčinjene potpukovniku Vuteu (Wutte), koji je od štaba 750. pp stvorio radni štab.⁶

Divizija je naredila da se za izvršenje koristi put Dubica — Prijedor, dajući uputstvo da se čišćenje rejona može vršiti samo toliko dugo koliko bude potrebno za izvršenje postavljenog zadatka.

Akcija je iz Dubice počela 17.2.42.

Potpukovnik Vute je 19.2.42. poslao izveštaj diviziji da se zadatak neće moći izvršiti sa snagama koje se nalaze na raspolaganju, a i zbog nepovoljne snežne situacije.

Naređeno je 20.2.42. da marš ka Dubici, radi pojačanja odreda »Vute« preduzmu I/738. pp. i II/738. pp pod komandom majora Anakera [Annacker] i dve baterije 668. art. divizije ona pod komandom potpukovnika Humela [Hummel], bataljon ustaša potporučnika Ile iz Jasenovca, dve male radio-sta-

đenje sledeće sadržine: »Udarom svih raspoloživih snaga na području Prijedora, divizija će, ojačana 1. bataljonom 724. pp, obezbediti izvlačenje landesšicen-jedinica, koje se nalaze u Prijedoru i Ljubiji, do železničke pruge Zagreb — Brod, i tu će se one staviti na raspolaganje nemačkom generalu u Zagrebu, da bi ih on angažovao na toj železničkoj pruzi. 724. pp je, neposredno s Transportnom komandom u Beogradu, pripremio upućivanje bataljona ovog puka 718. pd, koja će im saopštiti cilj. Sprovođenje mera što pre ubrzati« (AVII, NAV-T-501, r. 250 s. 818).

⁵ U Prijedoru se nalazila 3. četa 923. landesšicen-bataljona (AVII, NAV-T-501 r. 247 s. 936).

⁶ i ⁷ O brojnoj snazi tih snaga vidi dok. br. 41.

nice, jedna srednja radio-stanica i tri odeljenja za priključivanje na telefonsku liniju iz sastava 718. motorizovane čete za vezu, kao i pola male 718. auto-kolone.⁷ Kada sam 23.2.42. stigao u Dubicu, lično sam preuzeo komandu.

23.2.42. pokazalo se da se, usled velikog snega, neće moći upotrebiti ni putnički automobil, niti mala auto-kolona. Zato su vraćeni u Brod, a kasnije u Sarajevo. Zbog toga je angažovana 6/171. transportna kolona s konjskom vučom, koja je 25.2.42. stigla u Dubicu.

Prednji delovi odreda »Vute« 26.2. u 19,30 č stigli su u Prijedor. Ostali delovi i svi ostali nemački bataljoni, bataljon ustaša, delovi hrvatskih oružanih snaga iz Dubice i baterije preuzeli su obezbeđenje puta Dubica — Prijedor.

923. landesšicen-bataljon je 10.3. vraćen u Dubicu, nalazeći se u sredini odreda »Vute«.

Pre toga, 85 muškaraca, 88 žena i 65 dece, koji pripadaju grupi folksdojčera a živeli su u Prijedoru i oko njega, poslato je u Dubicu a odatle i dalje. Pre svoga odlaska iz Prijedora odred »Vute« je u rudnicima Ljubija uništio 50.000 kg eksploziva.

Jedinice su se izvrsno borile, savladale su sve terenske i vremenske teškoće. Pokazalo se da je bila korisna upotreba civilnog stanovništva za čišćenje snega i civilnih kola.

Protivnik se pokazao kao vrlo žilav i sposoban.⁸ Stalno je pokušavao da se približi putu Dubica — Prijedor, da bi poremetio saobraćaj. To se moglo sprečiti samo velikim zalaganjem artiljerije.

Prilagođavajući se načinu borbe neprijatelja, ubuduće se mora glavna pažnja pokloniti pokretljivosti jedinice. Zimi je to moguće ako u svakom bataljonu najmanje jedna četa bude snabdevena skijama, ostale čete krpeljama za sneg, i svim maskirnim sredstvima (košuljama za sneg itd.).

Treba težiti da tovarna stoka nosi teško naoružanje, jer se pokazalo i ovde da je ona pogodnija nego sva druga sredstva.

Da bi se moglo komandovati i u okviru bataljona, neophodno je da svaki bataljon bude snabdeven jednim odeljenjem za vezu (sa radio-uređajima u rancima).

Dovoz municije i hrane tekao je bez teškoća, takođe transport u oba pravca.

Nemački gubici su bili: 34 ubijena, 48 ranjenih, 15 nestalih, 49 bolesnih; gubici nemačkih konja: 1 je ranjen.

⁸ Odnosi se na tri bataljona 2. krajiškog NOP odreda. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom IV, knj. 3, dok. br. 92, 93, 96, 97, 101, 105 123 i 153.

Neprijateljski gubici: (izbrojeno je) 189 ubijenih, 13 ranjenih i 16 zarobljenih.

Zaplenjeno: 53 konja, 558 goveda, 5 teladi, 235 ovaca, i koza, 85 svinja.

Fortner⁹

BR. 52

NAREĐENJE KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 8. APRILA 1942. GOD. 714. I 717. PEŠADIJSKOJ DIVIZIJI ZA PREGRUPISAVANJE SNAGA I NJIHOVO ANGAŽOVANJE PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE U OPERACIJI »TRIO — ROGATIČA«¹

Komandujući general i komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 206/42 str. pov.

Prilog 16²
H. Qu., 8.4.42.
5 primeraka
5. primerak

1) *Operacije Borbene grupe generala »Badera«* u jugoistočnim krajevima Hrvatske otpočeće sredinom aprila.³ Opšti pravac napada ima otpočeti s linije Višegrad — Prača prema severu. Može se očekivati da će se ustanici izvući prema severu ili preko Drine. Da bi se sprečilo njihovo

⁹ Johan (Johann Fortner), general-major, od 1. novembra 1942. general-lajtnant, od 3. maja 1941. do 14 marta 1943. komandant 718. pd (Wolf Keilig, n.d., str. 87).

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1113.

² Dopisano rukom.

³ O tome vidi dok. br. 53—56.

Reč je o rogatičko-fočanskoj operaciji »Trio I«, u nas poznatoj kao 3. neprijateljska ofanziva protiv snaga operativnih štabova NOP i DV za istočnu Bosnu i Sandžak i 1. i 2. proleterske NOU brigade. U toku te operacije, koja je počela 22. aprila i trajala do 12. maja 1942, nemačka 718. pd, italijanske divizije »Pusterija«, »Taurinenze« i »Kačatori dele Alpi« i ustaško-domobranske snage zauzele su Čajniče, Goražde, Foču, Trnovo, Kalinovik i Ulog i deblokirale Praču i Rogaticu. U toku tih dejstava raspali su se dobrovoljački bataljoni i nekoliko bataljona iz Romanijskog i Kalinovičkog NOP odreda, a snage VS NOP i DV Jugoslavije povukle su se, pred nadmoćnim snagama, u rejon planine Zelengore (Zbornik, tom II, knj. 3, dok. br. 164—168, 171 i 175, tom IV, knj. 4, dok. br. 91, 95, 97—99, 104, 106, 109 i 131—136, knj. 5, dok. br. 2, 5, 8, 14, 15, 18 i 132—136).

izvlačenje, 718. pd, ojačana hrvatskim bataljonima, zatvorice pravac Prača — Sokolac — Han-Pijesak — Podžeplje.⁴ Protiv ustanika koji se pokušaju izvući između Podžeplja i Višegrada, dva bataljona 737. pp⁵ treba da do 18.4.42. zaposednu položaje u rejonu na pola puta Višegrad — Užice. Od toga, Borbenoj grupi generala »Badera« stoji na raspolaganju ojačani bataljon koji se nalazi bliže Višegradu.

- 2) Prema ponovljenim vestima, crnogorske brigade⁶ su iz područja severno od Rogatice — Višegrada produžile na Lim, tako da se može računati s mogućnošću napada na jugozapadni deo Srbije. Da bi se takav napad sprečio, treba da budu spremne za borbu sledeće snage:

Bataljon 737. pp koji se nalazi u Čačku ima se, zajedno sa odlaskom dvaju bataljona iz Požege i Užica, premestiti u Užice.

Jedan bataljon 721. pp⁷ će posesti dosadašnji rejon III/737. pp⁸ u Čačku.

714. pd treba da pripremi jedan bataljon 721. pp, tako da se u slučaju potrebe može angažovati najbržim putem preko G. Milanovca i Čačka.

Jedan bataljon 737. pp⁹, koji je pripremljen za borbu između Užica i Višegrada, mora, u slučaju neprijateljskog napada iz Crne Gore, biti spreman za dejstvo u ovom pravcu.

Dostavljeno:

— 714. pd

— 717. pd

Na znanje:

— Borbenoj grupi general »Bader«

— KTB

Za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji
načelnik štaba
pot. Keviš

⁴ Vidi dok. br. 57.

⁵, ⁸ i ⁹ U dopunskom naređenju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 13. aprila 1942. stoji: da se 3. bataljon 737. pp i 717. pd angažuje na zaprečavanju linije s. Žepa — Gođenje, s tim da Drinu pređe kod s. Slapa, čije obezbeđenje vrši inženjerska četa 717. pd, i da je spreman za dejstvo 24. aprila 1942. pod komandom 718. pd; da 2. bataljon 737. pp od 23. aprila 1942. vrši zaprečavanje istočne obale Drine od s. Žepe do Višegrada; 1. bataljon 737. pp zadržan je kao rezerva u rejonu Dobruna, kod Višegrada. I 1. i 2. bataljon su ostali pod komandom 717. pd (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1132—3). Prema naređenju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 18. aprila 1942. treba da 3. bataljon 737. pp, s potčinjenom inž. četom 717. pd, u određeni rejon Gođenje — Slap stigne najkasnije do 22. aprila 1942 (AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1159).

⁶ Misli se na 1. i 2. proletersku NOU brigadu.

⁷ Reč je o 1. bataljonu toga puka.

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 10. APRILA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA I OBOSTRANIM GUBICIMA U SRBIJI I BOSNI I O KOLABORACIONISTIMA¹

Prilog 22²
K.T.B.³

Komandujući general i komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 3087/42. pov.

Predmet: Desetodnevni izveštaj

2 priloga (samo komandantu oružanih snaga na Jugoistoku) H.Qu., 10.4.42.
Poverljivo

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1.) Opšti podaci

Na području Srbije uglavnom je i dalje mirno.

Na čitavom području Hrvatske, takođe i južno od demarkacione linije, i dalje se primećuju opšti znaci nereda u državi. Ima se utisak da sve širi krugovi stanovništva prilaze ustanicima. Značajno je da se ustanici sada prikazuju kao verni kralju, nacionalisti i prijateljski naklonjeni crkvi.

Izgleda da se glavnina 1. i 2. proleterske brigade, koje su iz Crne Gore upale u Bosnu, povlači ka prostoru Pljevalja, noseći sobom plen.⁴

Mora se imati u vidu mogućnost da ove brigade iz prostora Pljevalja pokušaju da prodru preko Lima u Srbiju.

Izgleda da je četnička grupa Dangića teško potučena u borbama s hrvatskim oružanim snagama i ustašama, u sa-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1120—3.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 50.

U to je vreme Operativni štab Udarne proleterske grupe (2. i 1. proleterska brigada), a prema naređenju Vrhovnog štaba NOP i DV Jugoslavije, čistio istočnu Bosnu od Dangićevih četnika (Zbornik, tom II, knj. 3, dok. br. 94, 104 i 105, tom IV, knj. 4, dok. br. 44).

dejstvu s komunistima,⁵ tako da Dangić, po svojoj prilici, nije više u stanju da postigne više od lokalnog uspeha.

Slutnja da se Mihailović i dalje drži uzdržano potvrđena je mnogobrojnim izveštajima.

2.) Područje Srbije

U Beogradu, izuzev jednog slučaja sabotaže na železničkoj stanici Topčider i brojnih hapšenja, nema nikakvih naročitih događaja.

Podunavlje istočno i jugoistočno od Požarevca ponovo je umireno. Ustanovljene su samo manje ustaničke grupe u okolini Golupca (Dunav i kod Sipa), koje su se, u periodu za koji se izveštava, držale pasivno.

Banda koja se s planine Rtnja povukla ka jugoistoku uznemirila je područje Knjaževac — Svrlijug (severoistočno od Niša). Nove partizanske bande navodno se formiraju u okolini Kruševca.

U području južno od Ivanjice četnici — ustanici navodno mobilizuju mesno stanovništvo i pripremaju ga za opšti ustanak 15.6. Na prostoru Kosovske Mitrovice, prilikom upada radi izviđanja i prikupljanja podataka, nije došlo do dodira s neprijateljem.

3.) Područje Hrvatske

Neprijateljske snage istočno od r. Bosne, u prostoru Gradačac — Modriča — Doboj — Gračanica, uznemiravale su u više mahova saobraćaj na putu Modriča — Doboj. Javljeno je da se severoistočno od Gračanice prikupljaju ustanici. Bande na planini Ozrenu su živnule. Steta se nanosi železničkim, putnim i telegrafsko-telefonskim postrojenjima na relaciji Doboj — Suhopolje — Karanovac — Bosansko Petrovo [Selo], kao i na pruži i putu Doboj — Maglaj.

Severno od Sarajeva ustanici su ponovo počeli prepade na put Sarajevo — Sokolac. Jugozapadno od Sarajeva ustanici napadaju naselja.

U Podrinju južno od Zvornika ustanici su potisnuti na liniju Drinjača — Đevanje — Kamenica. Pritisak ustanika na Rogaticu traje i dalje.⁶

Ustanici u Fruškoj gori, navodno, računaju na pojačanja iz područja južno od Save. Da bi se sprečilo ostvarenje takve veze, nemačka rečna policija je, u akciji čišćenja na

⁶ Na Rogaticu su, 7/8. aprila 1942, napadali dva bataljona 2. proleterske NOU brigade i jedna četa Drinskog NO dobrovoljačkog odreda, ali se domobranska posada održala (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 114 i 124, tom I, knj. 1, dok. br. 57).

Savi, uklonila 110 čamaca i dereglija između ušća Drine i Brčkog.

4.) Područje Hrvatske izvan demarkacione linije

Osobito živa neprijateljska aktivnost između Prozora i Kupresa. Ustanici vrše sabotaže na željezničkim linijama Třebinje — Dubrovnik i Rijeka — Ogulin.

5.) Sabotaže

Ukupan broj 55. Broj sabotaža se povećao u odnosu na period o kome je prošli put izvešteno.⁷

II. AKTIVNOST SOPSTVENIH TRUPA

704. *pd* je izviđala u području istočno i jugoistočno od Požarevca. Nije bilo dodira s neprijateljem.

714. *pd* je izviđala u svome divizijskom području. Zaplenila je oružje i municiju. S mostobrana Zvornik neprijatelj je proteran. 7. četa 741. puka i 1. baterija 661. artiljerijskog divizionu upućene su kao pojačanje na mostobran Zvornik.⁸

717. *pd* prilikom svojih izviđačkih poduhvata nije uspostavila dodir s neprijateljem, ali ih je iskoristila u propagandne svrhe.

718. *pd* je imala pojedine predislokacije zbog predstojećih operacija. Tenkovi su s uspehom štitili hrvatske transportne kolone za dotur od Mokrog do Sokolca.

Bugarski Okupacioni korpus, počev od 26.3, uspešno pročišćava planinu Jastrebac.⁹

Hrvatske trupe su u operacijskom području, s promenljivim uspehom, stupile na mnogim mestima u dodir i borbu s neprijateljem.¹⁰

⁷, ¹¹, ¹² i ¹³ Vidi dok. br. 50 i 57.

⁸ Ove jedinice su pripadale 704. *pd*.

⁹ Reč je o napadu na Toplički, Rasinski, Jablanički i Leskovački NOP odred u cilju zauzimanja slobodne teritorije u Toplici i Jablatici i razbijanja pomenutih odreda (Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 162 i 140—143).

¹⁰ Krenuvši 31. marta 1942. iz Han-Pijeska prema Vlasenici, ustaška Crna legija, pod komandom Jure Francetića, zauzela je 1. aprila 1942. Vlasenicu i pri tom razbila Vlasenički i Srebrenički NO dobrovoljački odred, dok su se Dobrovoljački bataljon Birčanskog NOP odreda i Krajiški NO dobrovoljački odred znatno osuli. Delovi 1. proleterske NOU brigade, Birčanski NOP odred i ostatak Krajiškog NO dobrovoljačkog odreda, pod rukovodstvom Operativnog štaba NOP i DV za istočnu Bosnu, povukli su se prema Romaniji i Zvijezdi. Ustaše su do 9. aprila ovladale slobodnom teritorijom između reka Žepe, Drine, Drinjače i gornjih tokova Spreče i Krivaje. Ovim dejstvima ustaše su, uz odobrenje generala Fortnera, odstupile

III. VAŽNIJI DOGAĐAJI

Primećuje se primetno življa neprijateljska aktivnost u vazduhu. Leci su bačeni u Bosni i okolini Novog Pazara. Prema hrvatskom izveštaju, 2 padobranca su skočila jugozapadno od Zenice. Padobranca do sada nisu uhvaćeni. Oboreno je ili pronađeno 6 balona za pogonski materijal. Još dva takva primećena su istočno od Bele Palanke, nošena prema istoku. Cilj se do sada još nije mogao ustanoviti. Mogućno je da se koriste za bacanje letaka ili municije.

U više mahova opaženi su avioni nepoznate pripadnosti u letu na velikim visinama. (Po svoj prilici britanski avioni.)

IV. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA

Srpska državna straža je do 3.4.42. dostigla ukupnu jačinu od 14.410 ljudi.¹¹

Gradska straža u Beogradu:	50 oficira,	1.247 vojnika
Državna straža, podeljena po okruzima:	564 oficira,	12.549 vojnika
		614 oficira, 13.796 vojnika

Jačina folksdojčerske policije u Banatu iznosi 20 oficira i 880 ljudi.

Sada se uniformišu još neuniformisani pripadnici Srpske državne straže.

Uređaji za vezu biće temeljito obnovljeni, i to prvo za Srpsku graničnu stražu.

Prenaoružavanje je najpre počelo kod Srpske granične straže.

U srpskom području koje su posele bugarske trupe postavljen je u svakom okrugu okružni a u svakom srezi srpski komandant Srpske državne straže. Okružni komandant snosi odgovornost za čitavu Srpsku državnu stražu u svom okrugu.

Svi naoružani srpski dobrovoljački i vladi verni četnički odredi su, počev od 10.4, podređeni divizionima (a u području koje obezbeđuju Bugari — feldkomandanturama) u čijem se području nalaze.

od dogovorenog plana i time, u stvari, otpočele drugu fazu predviđene operacije »Trio II«, tj. vlaseničko-srebreničke operacije, s ciljem da spreče eventualno pripajanje istočne Bosne italijanskoj okupacionoj zoni (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 40, 44, 91, 95, 97—99, 104, 109, 115 i 131—136, knj. 5, dok. br. 2, 5, 8, 14, 15, 18 i 132—136; Oslobođilački rat, knj. I, str. 201).

V. RUSKE JEDINICE ZA ZAŠTITU PRIVREDNIH OBJEKATA

3. bataljon: na raspolaganju je 841 čovek.¹²

Predviđeno je da se II polubataljon, otprilike sredinom aprila, angažuje za čuvanje radnika u Trepči.

VI. SNABDEVANJE

Situacija u pogledu saobraćaja je normalna. Nastavljaju se poslovi u trofejnim skladištima. U trofejnom skladištu u Smederevu radovi su nekoliko dana morali biti obustavljeni zbog visoke vode.

VII. GUBICI I PLEN

Sopstveni gubici od 26.3. do 4.4.42:¹³

	<i>mrtvi</i>	<i>ranjeni</i>	<i>nestali</i>
Nemci	—	—	4
Hrvati	36	45	158
Italijani	7	34	—
	43	79	162

Gubici neprijatelja od 26.3. do 4.4.42:

	<i>mrtvi</i>	<i>ranjeni</i>	<i>zarobljeni</i>
	671	108	287

U Beogradu od 26.3. do 4.4.42: 232 hapšenja.

Plen: 5 mitraljeza
 154 puške
 4 pištolja
 4 bombe
 životne namirnice
 oprema
 40 goveda

VIII. PODRUČJE VOJNE UPRAVE

Nema promena.

Za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji
 načelnik štaba

Dostavljeno:

...¹⁴

Keviš
 generalštabni pukovnik

¹⁴ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandanta i odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

INSTRUKCIJE KOMANDANTA OPERATIVNOG ŠTABA BORBENE GRUPE »BADER« OD 10. APRILA 1942. POTČINJENIM NEMAČKO-ITALIJANSKO-USTAŠKIM JEDINICAMA ZA PREDUZIMANJE I VOĐENJE ZAJEDNIČKIH OPERACIJA »TRIO« PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE U ISTOČNOJ BOSNI¹

O.U., 10.4.1942.

Operativni štab Borbene grupe
general »Bader«

Qu./Ia br. 60/42 str. pov.

Prethodi: Komanda ital. 2. armije

Br. 6630 pov. od 30.3.42.³

Komandujući general i komandant u Srbiji ²

Prim. 14.4.42. br. gl. kanc. 41/42 str. pov.

Odelj. Ia, br. del. 223/42 str. pov.

Br. prim. 2 Priloga: ./.

20 primeraka
11. primerak

Instrukcije za operacije u Bosni

I. deo: *Principi komandovanja*

1.) *Svrha operacija u Bosni*

Uništenje ustanika na bosanskom području i umirenje Bosne uspostavljanjem javnog mira, reda i sigurnosti.

2.) *Sprovođenje operacija*

a) Da bi se, sa snagama koje stoje na raspolaganju, postigao najveći mogući uspeh, predviđeno je čišćenje Bosne od ustanika *po sektorima*.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 382—93.

² Štambilj primaoca.

³ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 33: Direktiva komandanta italijanske 2. armije generala Marija Roate za izvođenje zajedničkih italijansko-nemačko-ustaških operacija »Trio« protiv partizanskih i dobrovoljačkih snaga u istočnoj Bosni.

- b) Izvršenje će uslediti postepenim formiranjem kružne osnovice oko područja koja treba očistiti. U tu svrhu, jedinice koje su angažovane moraju, celishodno, a uz čišćenje terena kojim nastupaju sa svojih polaznih položaja, u određeni čas da stignu, istovremeno i iznenadno, na okružene sektore koji su im dodeljeni. Pretpostavka za izvršenje toga su najstroža tajnost i sprečavanje svakog civilnog saobraćaja u obruču.
- c) Prilikom okruženja treba sa susednim jedinicama održavati tesnu vezu u cilju sprečavanja proboja neprijateljskih delova koji se u njemu nalaze. U cilju uspostavljanja veza na spoljnim mestima divizija, bočni bataljoni će specijalna odeljenja za vezu odašiljati susednim bočnim bataljonima. Čim uhvate vezu, ta odeljenja je drže do okončanja konkretne operacije.
- d) Obruč će, istovremenim nastupanjem s kružne osnovice fronta, biti prema unutra *planski sužavan*. Pri tom je naročito važno da svi delovi terena budu temeljito i planski pretraženi i *da se ne izgubi veza*. Zadatak viših komandi će biti da što manji budu sektori koje u toku jednog dana treba očistiti.
- e) Naročito treba sprečiti *proboj* neprijateljskih delova na slabo preglednom terenu, kad je slaba vidljivost i u toku noći. U tu svrhu treba u načelu formirati uske, neprekinute linije stražarskih mesta. Oficiri moraju stalno da proveravaju budnost stražara i celovitost rasporeda (tj. da nema breša). Baš u noći vojnik mora da zna da je oficir uz njega.
- f) Naročitu pažnju treba posvetiti *obezbeđenju* železnica i drumova potrebnih za snabdevanje. Snabdevački transporti u načelu treba da imaju obezbeđenje. Za to će celishodno biti angažovani tenkovi. Snabdevačke službe treba u načelu ojačati dodelom mašinskog oružja (mitraljeza, automata). Treba se pobrinuti i za obezbeđenje bokova i pozadine.
- g) Upotreba tenkova, artiljerije i aviona — bombardera ubrzo će potkopati moral ustanika. Zbog toga ih treba obilno upotrebljavati. Pri tom treba ipak imati u vidu da su tenkovi većinom vezani za drumove. To lako dovodi do toga da pojedini delovi odu suviše napred i da se obruč na taj način isprekida. Potpuno okruženje (bez breša) mora stalno da bude obezbeđeno.
- h) Imajući u vidu sopstvenu moralnu, tehničku — u pogledu naoružanja — i brojnu nadmoć, teško da se mo-

MS. off. 16. 10. 1942

	1942	1942	10.4.1942
	1942	1942	
	1942	1942	
	1942	1942	

... ..

in

... ..

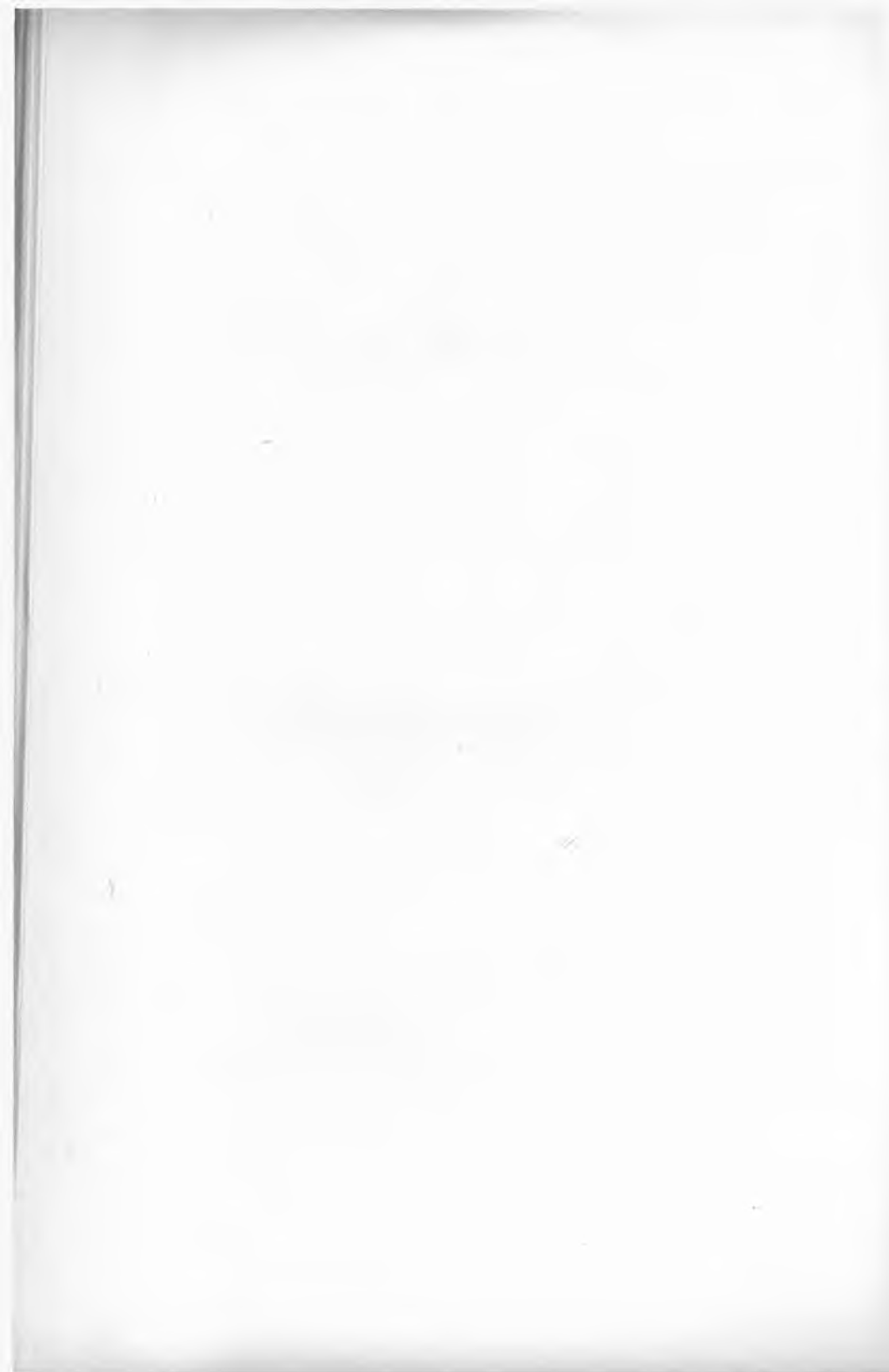
1. Zweck der Überföhrung in

... ..

2. Durchführung der Überföhrung

- 1)
- 2)
- 3)

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 54

že računati s neprijateljem koji će se boriti u prilukopljenom poretku, kao regularne trupe. Ako bi to ipak bio slučaj, onda bi bilo dato naređenje za izmenu načina borbe.

- i) Posle čišćenja nekog obruča jedinice se koncentrišu i polaze u nove rejone koji im za taj slučaj budu određeni. Očišćeni rejon će biti obezbeđen odgovarajućim posadama.

3.) *Naznaka operacija i njihov početak*

- a) Operacije se označavaju ugovorenim reči »Trio«. One počinju u istočnoj Bosni. Kao prva faza — »Trio I« — biće izvršeno čišćenje rejona oko Rogatice,⁴ kao druga faza — »Trio II« — predviđa se čišćenje luka Drine između Vlasenice i Srebrenice.⁵ Predviđene su i dalje operacije.
- b) Kao vreme za početak operacija predviđen je 15. 4. 42.⁶ Kao stvarni početak angažovanja važi dan nastupanja jedinica za akciju »Trio« s polaznog položaja.

4.) *Komandovanje i potčinjene jedinice*

- a) Komandovanje nad operacijama će vršiti Operativni štab Borbene grupe general »Bader«.⁷ Operativni štab Borbene grupe general »Bader« je u tu svrhu potčinjen Komandi italijanske 2. armije.
- b) Za izvršenje operacija će, kao Borbena grupa general »Bader«, biti angažovane sledeće snage:
 - (1) 718. *pd* ojačana
 - (2) *snagama komandujućeg generala i komandanta u Srbiji* kao i
 - (3) *snagama hrvatske vojske i ustaša,*
 - (4) *ital. 22. pd »Kačatori dele Alpi«* [Cacciatori delle Alpi],⁸
 - (5) *italijanska 1. brd[ska] »Taurinenze«,*⁹
 - (6) *ital. 5. brd. div. »Pusterija«,*¹⁰
 - (7) *italijanske vazduhoplovne snage,*¹¹
 - (8) *hrvatske vazduhoplovne snage,*
 - (9) *hrvatske žandarmerijske jedinice.*

⁴ Vidi dok. br. 52, 55, 56 i 58.

⁵ Vidi dok. br. 53, nap. 10.

⁶ Operacija »Trio« je počela 22. aprila 1942 (dok. br. 60).

⁷ Vidi dok. br. 46.

⁸, ⁹, ¹⁰ i ¹¹ Opširnije o dejstvima ovih italijanskih formacija vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25, 33 i 39.

5.) Odnos potčinjavanja

Operativnom štabu Borbene grupe general »Bader« u *taktičkom su pogledu* potčinjene:

- a) Momentano: 718. pd sa dodeljenim joj nemačkim pojačanjima i potčinjenim joj delovima hrvatskih snaga na nemačkom operacionom području između Drine i Bosne.
- b) Po prispeću na polazni položaj:
italijanska 22. pd »Kačatori dele Alpi« i
italijanska 5. brd. div. »Pusterija«,
- c) Po prelasku nemačko-italijanske demarkacione linije (pri žel. transportu za Sarajevo):
italijanska 1. brd. div. »Taurinenze«.
- d) *Italijanske vazduhoplovne snage* po prispeću italijanskih divizija na polazne položaje.
U organizacionom i disciplinskom pogledu potčinjene jedinice ostaju potčinjene svojim do sada nadležnim komandnim instancama.

6.) Upotreba vazduhoplovnih snaga

U cilju olakšanja saradnje između kopnenih trupa i vazduhoplovstva namerava se, po mogućnosti, uputiti *italijanske vazduhoplovne snage* na saradnju s italijanskim divizijama, *hrvatske vazduhoplovne snage* na saradnju s nemačkim i hrvatskim jedinicama.

7.) Veze svake vrste i odeljenja za vezu

- a) Upotrebu sredstava veze do divizija vidi prilog. Po zauzimanju polaznog položaja sredstva veze jedinica treba angažovati na takav način da komandovanje i veza sa susedima bude trajno obezbeđena.
Polako napredovanje akcije čišćenja omogućava puno angažovanje svih sredstava veze.
- b) Za ličnu vezu između italijanskih i nemačkih komandnih vlasti angažovana su odeljenja za vezu, opremljena radio-sredstvima.

Nemačka odeljenja za vezu

D.V.K.¹² 1 pri ital. 1. brd. div. »Taurinenze«,
D.V.K. 2 pri Komandi italijanske 2. armije
D.V.K. 5 pri ital. 5. brd. div. »Pusterija«
D.V.K. 12 pri ital. 22. pd »Kačatori dele Alpi«.

¹² Deutsches Verbindungskommando (nemačko odeljenje za vezu)

Italijanska odeljenja za vezu

Operativnom štabu Borbene grupe general »Bader« biće od svake potčinjene italijanske divizije, kao i od italijanskih vazduhoplovnih snaga, pridodata odeljenja za vezu.

Namerava se da se ta odeljenja za vezu pri Operativnom štabu Borbene grupe general »Bader« koncentrišu pod komandom pukovnika Fabrija¹³ koji, u svojstvu italijanskog oficira za vezu pri komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, prelazi u Operativni štab Borbene grupe general »Bader«.

8.) Karte

Sve direktive, naređenja, izveštaji, itd. biće, kako od Komande italijanske 2. armije tako i od Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«, davani na osnovu italijanskih karata 1:500.000, odnosno 1:100.000.

718. pd, s potčinjenim joj nemačkim i hrvatskim delovima vojske, upotrebljava unutar svog domena komandovanja nemačke karte koje kod nje postoje.

II. deo: Snabdevanje

1.) Snabdevanje italijanskih divizija

a) Snabdevanje italijanskih divizija vršiće pretežnim delom italijanska 2. armija.

Ukoliko je potrebna nabavka s terena severno od demarkacione linije, ona se može izvršiti tek po saglasnosti Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«. Nabavke s terena treba, u načelu, plaćati.

b) Komandantima i onima koji su zaduženi za italijansko snabdevanje biće, po dogovoru s mesnim komandanturama nemačkog Vermahta, odnosno hrvatskim predsednicima opština, odobrena upotreba prostorija za smeštaj, bolnice i skladišta *severno od demarkacione linije*, ukoliko tome ne bi protivurečili *interesi sanitetske službe* (opasnost od epidemija) Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«. Pre trajnog posjedanja naseljenih mesta, italijanski biro za vezu Intendanture 2. armije treba da porazgovara s komandantom za pozadinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«.

Rekvizicije severno od demarkacione linije mogu da se vrše samo u saglasnosti s komandantom za poza-

¹³ Umberta

dinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«, koji će sa svoje strane stupiti u vezu s hrvatskim vlastima.

- c) Po postignutoj saglasnosti komandanta za pozadinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader« i biroa Intendanture 2. armije, mogu nemačke i italijanske divizije *u hitnim slučajevima objediniti* međusobne službe za snabdevanje.
- d) Italijanskim divizijama je dozvoljena slobodna i neograničena upotreba svih *drumova južno od demarkacione linije*. Pre upotrebe *drumova severno od demarkacione linije*, biro za vezu Intendanture 2. armije će pribaviti saglasnost komandanta za pozadinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«.
- e) Železničke transporte severno od demarkacione linije treba prijaviti *Komandi transporta u Zagrebu*.
- f) Kao *plen* važi: municija, oružje, oprema, sledovanje i stoka *ustanika*. On pripada italijanskim ili nemačkim divizijama, već prema prostoru na kome su one angažovane.

2.) *Snabdevanje 718. pd i potčinjenih hrvatskih jedinica*

- a) Snabdevanje 718. pd biće vršeno neposredno, kao i do sada, od komandujućeg generala i komandanta u Srbiji. Teškoće koje bi nastale u snabdevanju treba javiti komandantu za pozadinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«.
Rekvizicija se može vršiti samo po odobrenju komandanta za pozadinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«.
- b) *Hrvatske jedinice* potčinjene 718. pd su u pogledu *snabdevanja sledovanjem* upućene na 718. pd, koja će, u tu svrhu, od Štaba 3. hrvatskog armijskog korpusa trebovati sledovanje za hrvatske jedinice u cilju skladištenja u svojim stanicama za izdavanje sledovanja.
- c) Sve snabdevačke transporte hrvatskih jedinica vršiti preko 718. pd.
- d) U pogledu objedinjenosti snabdevačkih službi italijanskih divizija vidi odelj. 2, tač. 1 pod c.
- e) Predviđeni *snabdevački transporti* na drumovima:
 - Brod — Sarajevo
 - Sarajevo — Sokolac — Han-Pijesak
 - Sarajevo — Prača

treba da budu prijavljeni komandantu za pozadinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«. Svi ostali drumovi severno od demarkacione linije slobodni su za snabdevačke transporte 718. pd.

f) *Snabdevački transporti na železnicama:*

Brod, Sarajevo, Prača
Zavidovići, Han-Pijesak

treba da budu prijavljeni komandantu za pozadinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«.

g) *Sabirno mesto za ranjenike* Borbene grupe general »Bader« od 20.4. u 16,00 časova spremno za prijem u Sokolcu.

h) *Plen* (prema odelj. 2, tač. 1, pod f) ima da skloni i evakuiše 718. pd. Plen do daljeg ostaje na čuvanju divizije.

i) *Regulisanje saobraćaja*

Na putu Ilidža — Sarajevo do kraka na drumu 10 km istočno: Operativni štab Borbene grupe general »Bader«, na ostalim putevima: 718. pd.

k) *Izveštavanje o situaciji u pogledu snabdevanja* svakodnevno od 11,00 časova komandantu za pozadinu Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«.

3.) Pozadinsko odeljenje Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«: Sarajevo, Petrakina, turska škola.

III. deo: Vršenje izvršne vlasti, postupak sa zarobljenicima i postupak prema civilnom stanovništvu¹⁴

1.) *Operacijsko područje:* Područje severno od demarkacione linije između Save, Drine i Bosne.

2.) *Izvršna vlast*

a) Izvršnu vlast na operacijskom području vrše komandant Borbene grupe general »Bader« i, po njegovim direktivama, komandanti nemačkih i italijanskih divizija na svojim područjima angažovanja.

U cilju održavanja reda i bezbednosti u rejonima angažovanja do početka rada hrvatskih vlasti na raspolaganju divizija stoje, pored njihovih jedinica, hrvatska žandarmerija i *hrvatska policijska odeljenja*, kao i hrvatski upravni službenici koji su ostali u rejonima angažovanja.

¹⁴ Vidi dok. br. 44 i 48.

Od momenta kad počnu raditi *civilne hrvatske vlasti*, njima će biti potčinjeni hrvatska žandarmerija i hrvatska policijska odeljenja, kao i svi hrvatski službenici. Detalji za to biće blagovremeno naređeni od Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«.

- b) Jedna zbirka svih *propisa i zakona* koji važe za operacijsko područje posebno će biti dostavljena divizijama.
- c) Komandanti nemačkih i italijanskih divizija će biti ovlašteni da izdaju *trojezične naredbe* nemačko-italijansko-hrvatske, u smislu naredaba komandanta Borbene grupe general »Bader«, ukoliko se radi o izvršenju mera koje su *po vremenu i po mestu ograničene*, a koje se budu pokazale potrebnima za održavanje mira i reda.

3.) *Postupak prema ustanicima*

- a) *Ustanici uhvaćeni s oružjem u ruci kao i svako* ko se nalazi u njihovoj pratnji ili ih podržava treba da budu streljani.

Četnici koji se *ne odupiru* savezničkim trupama ne treba da budu tretirani kao ustanici. Njih treba do daljnog tretirati kao zarobljenike po odredbama Haških pravila vođenja kopnenog rata.

Spoljne oznake razlikovanja između četnika i partizana:

Četnici:

Uniforma: Većinom tamno smeđa narodna nošnja, oficiri u srpskoj uniformi, crna šubara sa srpskim grbom i trobojnicom.

Oznake: Oznaka činova stare srpske vojske.

Partizani:

Uniforma: Nemačke, italijanske, srpske uniforme ili seljačko odelo.

Oznake: Sovjetska zvezda na kapi, oznaka čina sovjetskom zvezdom i trakama na rukavu. Politički komesar ima u sovjetskoj zvezdi srp i čekić.

- b) *Počinjena i pokušana zlodela* od strane pripadnika savezničkih trupa treba kazniti na licu mesta.

718. pd kažnjava i nedela počinjena ili pokušana od strane pripadnika potčinjenih hrvatskih jedinica.

4.) *Postupak prema civilnom stanovništvu*

- a) Civilno stanovništvo treba tretirati s razumevanjem i pravedno.
- b) Naseljena mesta u kojima bude nađeno oružje ili municija, ili koja favorizuju ustanike, treba spaliti.
- c) Civilna lica koja izgledaju sumnjiva zbog favorizovanja ustanika treba internirati. O evakuaciji u logor za internirce biće izdato naređenje.
- d) Evakuacija civilnog stanovništva čitavih područja i pojedinih naseljenih mesta može da se izvrši samo po naređenju Operativnog štaba Borbene grupe general »Bader«.
- e) Civilna lica koja u rejonima angažovanja italijanskih divizija prekrše izdata naređenja treba da italijanske vojne vlasti izruče Operativnom štabu Borbene grupe general »Bader«. Izuzeta su od toga civilna lica koja su učinila prekršaje za koje im po italijanskim zakonima, treba da sude italijanski specijalni vojni sudovi.

Komandant Borbene grupe general »Bader«

Bader

general artiljerije

Dostavljeno:

...¹⁵

¹⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima su ove instrukcije dostavljene.

ZAPOVEST OPERATIVNOG ŠTABA BORBENE GRUPE »BADER« OD 10. APRILA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NASTUPANJE U CILJU PREDUZIMANJA OPERACIJE »TRIO« PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE U REJONU ROGATICE¹

Operativni štab
Borbene grupe
general »Bader«
Ia, br. 61/42 str. pov.

O.U., 10.4.42.
20 primeraka
1. primerak

Komandujući general i komandant u Srbiji ²	
Prim. 11.4.42, br. glav. kancel. 72/42 str. pov.	
Odelj. Ia, del. br. 224, str. pov.	
Br. prim. 1	Prilog: 1

Veza: Oper. štab Bobbene grupe
general »Bader«, Ia, br. 60/42 str. pov. od 10.4.42.³

Predmet: Operacija »Trio I«

Prilog: Obaveštajni bilten o neprijatelju.⁴

Operacijska zapovest za nastupni marš u cilju dostizanja rejona oko Rogatice
(ital. karta 1:100.000)

- 1.) *Neprijatelj:* vidi obaveštajni bilten o neprijatelju Ic.⁵
- 2.) *Zadatak:* Bobbena grupa general »Bader« ima zadatak da uništi ustanike koji se nalaze u rejonu oko Rogatice i da temeljitim čišćenjem područja umiri područje.⁶

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r 250, s. 394—6.

² Štambilj primaoca.

³ Vidi dok. br. 54.

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 56, nap. 3.

⁶ i ¹³ Komandant Bobbene grupe »Bader« je 19. aprila 1942. izdao sledeću zapovest za čišćenje okružene prostorije oko Rogatice:

»1.) Pritisak neprijatelja na Rogaticu nepromenjen.

2.) Dolazak *italijanskih snaga* i nadalje odložen.

3.) Ojačana 718. pd, pošta stigne u naredene rejone, okružiće re-

- 3.) *U tu svrhu stoje, odnosno stižu na polazne položaje:*
ital. 5. brd. div. »Pusterija«
 u rejon Višegrad — Priboj — Pljevlja — Čajniče,
ital. 22. pd »Kačatori dele Alpi«
 u rejon Gacko — Kalinovik,
ital. 1. brd. div. »Taurinenze«
 glavnina u rejon Turba — Trnovo — Dobro Polje, a de-
 lovi vezani za drum u rejon oko Pala (12 km jugoistočno
 od Sarajeva),
 718. *nemačka pd* (s potčinjenim joj hrvatskim jedinica-
 ma)⁷
 u rejon Pale (isklj.) — Mokro — Olovo — Vlasenica —
 Han-Pijesak,
nemačke snage komandujućeg generala i k-ta u Srbiji
 u rejon Višegrad — Užice.
- 4.) *Po prispeću na polazni položaj* divizije će primiti poje-
 dinačna naređenja koja će određivati njihovo nastupanje
 u sledeće rejone:
*ital. 5. brd. div. »Pusterija«:*⁸
 rejon Višegrad (uklj.) — Ustiprača (isklj.).

jon oko blokirane Rogatice. Polazeći s kružne osnovice, obruč treba
 očistiti od neprijatelja do Prače i Drine i deblokirati Rogaticu.

Vremensko trajanje akcije oko 14 dana.

Momenat nastupanja i linija koju dnevno treba dosegnuti ostaju
 prepušteni 718. pd.

4.) Naslon na desnom krilu divizije, koji je do sada bio predvi-
 đen za italijanske snage, treba obezbediti do Prače angažovanjem hr-
 vatskih snaga (bataljon »Ilidža«). Tim snagama treba istovremeno obez-
 bediti zaštitu bokova i obezbeđenje na Prači.

5.) Po prispeću na sektor Prača — Drina treba prelaženje usta-
 nika sprečiti postavljanjem obezbeđenja. U pogledu ostaloga, treba
 sprovesti pacifikaciju očišćenog područja.

6.) Od italijanskih snaga će biti zatraženo da vrše preprečavanje
 na demarkacionoj liniji« (AVII, NAV-T-501 r. 250, s. 331).

⁷ Odnosi se na ustaške i domobranske jedinice NDH na području
 istočne Bosne koje su, sa izuzetkom onih uključenih u držanje mosto-
 brana kod Zvornika, bile potčinjene nemačkoj 718. pd. U mostobranu
 kod Zvornika nalazio se domobranski 2. bataljon 3. pp s vodom hau-
 bičke baterije 100 mm, potčinjen nemačkoj 714. pd (AVII, NAV-T-501,
 r. 250, s. 394—6).

^{8, 9} i ¹⁰ Prema osnovnoj koncepciji komandanta italijanske 2. ar-
 mije generala Marija Roate, polazni položaji u odnosu na područje Ro-
 gatice su sledeći:

— alpska divizija »Pusterija«: zona Višegrad — Priboj — Pljev-
 lja — Čajniče;

— peš. div. »Kačatori dele Alpi«: zona Gacko — Kalinovik;

— alpska divizija »Taurinenze«: zona Turba — Trnovo — sedlo
 Trnovo (između Trnova i Kalinovika). Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok.
 br. 33 i 39.

S izuzetkom jednog mostobrana kod Višegrada, do daljeg ne prelaziti Drinu prema severu.

*ital. 22. pd »Kačatori dele Alpi«:*⁹

rejon Ustiprača — Goražde — Vranići (6 km jugozapadno od Goražda) (naseljena mesta uklj.).

*ital. 1. brd. div. »Taurinenze«:*¹⁰

rejon Osječani — Podgrab (mesta uklj.).

*Ojačana nemačka 718. pd:*¹¹

rejon Podložnik (isklj.) — Sokolac (uklj.) — Han-Pijesak (uklj.) — Podžeplje (isklj.).

*Snage komandanta u Srbiji:*¹²

linija duž Žepe i Drine od Gođenja (uklj.) do Višegrada (isklj.).

Iz tih rejona će se, kao iznenađenje, izvesti okruženje oko Rogatice. Naređenje za to sledi.¹³

- 5.) Za vreme nastupnog marša treba, u okviru vremena koje stoji na raspolaganju, teren kojim se nastupa očistiti od ustanika po detaljnijim direktivama komandanata divizija.

6.) *Vreme*

a) *Naznačavanje*

Po naređenju Komande italijanske 2. armije, u naređenjima će se naznačavati: kao

»dan nula« — od 00,00 časova do 24,00 časa — dan pre odlaska jedinice koja kao prva pođe s polaznog položaja na nastupni marš;

kao

»dan 1 (jedan)« naredni dan itd.

»Dan nula« biće divizijama blagovremeno stavljen do znanja. Predviđa se 25.4.42.¹⁴

b) *Vremenski plan*

Namerava se da se nastupni marš divizije u cilju formiranja obruča oko Rogatice tako reguliše pojedinačnim naređenjima da sve jedinice stignu u isto vreme u

¹¹ Vidi dok. br. 56.

¹² Misli se na 3. bataljon 737. pp 717. pd sa inž. četom iste divizije. O tome vidi dok. br. 52.

¹⁴ Operacija je počela 22. aprila 1942. O tome vidi dok. br. 60.

rejone naređene u tač. 4.). To vreme zavisi od pripeća divizija na polazne položaje naređene u tač. 3.).

Komandant Borbene grupe
general »Bader«
Bader
general artilerije

Dostavljeno:

15

BR. 56

ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 14. APRILA 1942. POTČINJENIM GRUPAMA ZA PREDUZIMANJE OPERACIJE »TRIO« PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE U REJONU PRAČA — VIŠEGRAD — DRINA — REKA — HAN-PIJESAK — GROMILE¹

Poverljivo

718. peš. divizija
Az. 8 ap. Odelj. Ia
Br. 1323/42 pov.

Id, Ia, 361/42 pov.²
Div. St. Qu, 14.4.42.

Operacijska zapovest br. 5

- 1.) *Neprijatelj*: Na području između Prače — Višegrada — Drine — Reke — Han-Pijeska — Gromila ponovo su se učvrstili ustanici (pre svega partizani). Njihova tačna jačina ne može da se navede.
Situacija neprijatelja: Vidi prilog 4.³

¹⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ova zapovest dostavljena.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 361—78.

² Dopisano rukom.

³ Zbog ograničenog prostora ovaj prilog je izostavljen. U njemu se govori o vojno-političkoj situaciji u istočnoj Bosni, o propagandi koju vrše partizani, o borbenoj snazi partizanskih i četničkih jedinica u rejonima Pala, Sokolca, Bogovičke pl., Rogatice i Han-Pijeska, kao i o njihovoj borbenoj vrednosti, načinu dejstva i naoružanju. Prema nemačkoj proceni, u istočnoj Bosni se nalazilo oko 20.000 partizana i četnika. (Snimci 374—6 ovog originala, vidi nap. 1.)

- 2.) *Zadatak*: Neprijatelja uništiti gde se pokaže.⁴ Ovaj put treba da se posao temeljito uradi, da bi se rejon potpuno očistio i umirio.

Pošto je vreme sada povoljno, trupa će i ovaj zadatak ispuniti.

- 3.) *Sopstvene snage*:

U akciji učestvuju:

nemačke, italijanske i hrvatske jedinice.⁵

Pod mojom su komandom, po odredbi komandujućeg generala i komandanta u Srbiji generala artilerije Badera, sve trupe 718. pd, trupe komandujućeg generala i komandanta u Srbiji koje ulaze u gore opisani rejon, delovi hrvatske vojske i ustaške grupacije.

Ove se trupe raspoređuju u grupe prema prilogu 1.

Potčinjene trupe komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, ustaša i hrvatske vojske potčinjavaju se taktički i materijalno 718. pd.

Sve mere za opremanje i dotur municije za te delove trupa regulisaće 718. pd putem njihovih prepostavljenih instanci.

Grupe dobijaju naređenja direktno od mene.

Taktičke izveštaje grupa treba isto tako meni direktno dostavljati.

- 4.) Grupe 718. pd treba da stignu na sledeće polazne položaje do 20.4.42 u 16,00 časova:

Grupa »Sušnik«:⁶ Opšta linija Podložnik (isklj.) — Sokolac (zaklj.).

Grupa »Vist« (Wüst): Opšta linija Sokolac (isklj.) — Han-Pijesak (zaključno).

Grupa »Francetić«:⁷ Opšta linija Han-Pijesak (isklj.) — Podžeplje (zaklj.).

Grupa *k-ta u Srbiji*:⁸ Opšta linija Gođenje — Slap (ušće Reke u Drinu) — Višegrad (isklj.)

Hrvatski delovi trupa ovih grupa treba da se potčine nemačkim jedinicama.

⁴ Opširnije o operaciji »Trio«, koju su, od 22. aprila do 12. maja, nemačke, italijanske i ustaško-domobranske snage izvršile protiv snaga operativnih štabova NOP i DV za istočnu Bosnu i Sandžak i 1. i 2. proleterske NOU brigade, vidi dok. br. 48, 52, 53 i 55; Zbornik tom II, knj. 3, dok. br. 165, 166, 167 i 168; tom IV, knj. 4, dok. br. 91, 95, 97, 99, 104, 106, 107 i 131—136, knj. 5, dok. br. 2, 5, 8, 14, 15, 18 i 132—136; tom XIII, knj. 2, dok. br. 39.

⁵ Kao simbol njihovog sadejstva, operacija je dobila naziv »Trio«.

⁶ Gustav (Gustav Suschnig), pukovnik, komandant 738. pp 718. pd.

⁷ Jure, ustaški potpukovnik, komandant ustaške Crne legije.

⁸ Vidi dok. br. 52, nap. 5.

5.) *Prethodne mere:*

- a) Grupa »Vist«: Čisti — kao što je naređeno u pripremnom naređenju⁹ br. 2 od 11.4. zapadno i istočno od drumca za nastupni marš Živinice — Kladanj. Ona stiže 15.4. uveče s tim delovima na koncentracijsku prostoriju oko Olovskih Luka (Petrović).

Od 16.4. ona čisti, po ojačanju srednjeg bataljona sa 2 čete hrvatskog 8. pešadijskog puca (iz rejonca Olovo), rejon koji je detaljnije naznačen u pripremnom naređenju 2, do drumca Sokolac — Han-Pijesak.

- b) Grupa »Zavidovići«: Stiže železničkim transportom u rejon oko Olova i čisti — kao što je naređeno u pripremnom naređenju¹⁰ br. 3 od 11.4. rejon severozapadno od Olova i stiže 15.4. uveče na koncentracijsku prostoriju oko Olova.

Od 16.4. čisti rejon naznačen u pripremnom naređenju br. 3 do drumca Sokolac — Han-Pijesak.

Od 15.4. u 18,00 časova ta će grupa biti potčinjena potpukovniku Vistu do kraja operacije.

Od 15.4. u 16,00 časova čitava Grupa »Vist« ima da stigne na polazni položaj na žel. pruzi Olovo (Petrović). Izvršenje javiti diviziji do 17,00 časova.

- c) Grupa »Sušnik«: Sastav vidi u prilogu 1. Prikupljanje u Sarajevu i okolini. Od 16.4. ona ima da preduzme temeljito čišćenje područja između Sarajeva i polaznog položaja.

20.4. u 16,00 časova ona će stići na polazni položaj naređen u tač. 4.

O izvršenju izvestiti diviziju do 17,00 časova.

- d) Grupa »Francetić«: Posle čišćenja područja desno i levo od njenog drumca za nastupanje ima da 20.4. u 16,00 časova zauzme polazni položaj Han-Pijesak — Podžeplje (zaklj.).

O izvršenju izvestiti 718. pd do 17,00 časova.

- e) Grupa komandanta u Srbiji: Čisti prilikom marša predpolje i po prelasku Drine desno i levo od drumca kojim nastupa zauzima određeni polazni položaj za napad, u koji stiže 20.4.42 u 16,00 časova.

O izvršenju izvestiti 718. pd do 17,00 časova.

6.) *Tok operacija:*

Početak operacija na dan X, tačno vreme će još biti naređeno.¹¹

⁹ i ¹⁰ Redakcija ne raspolaže tim naređenjima.

¹¹ Operacija je počela 22. aprila 1942. godine.

Polazak trupa svaki dan u 7,00 časova ukoliko 718. pd ne naredi raniji polazak.

Prelaz na počinak tako blagovremeno, da obezbeđenja mogu da budu postavljena i sprovedena pregrupisavanja unutar jedinica još pre pada mraka.

Dnevne ciljeve za grupe će divizija odrediti i treba ih bezuslovno održavati (predviđen dnevni tempo od 6 kilometara).

Ne smeju nikako da nastupe gubici vremena koji se mogu izbeći.

Civilni saobraćaj spolja u obruč treba po svaku cenu sprečiti.

Svi delovi će svoje postavljene zadatke rešavati napadom.

Akcija »Trio I« se završava kad gore navedeni region bude potpuno pročešljan.

7.) *Izvršenje akcije:*

Okruženo područje koje treba očistiti ima da bude opkoljeno bez ijedne breše, zatim će se nastupnim maršom koncentrično napasti na Rogaticu.

Granica između Grupe »Sušnik« i italijanskih trupa:

871 (1,5 km severno od slova »P« od Podložnika), 1135 (Gradina), 961, 951, 959, 981, 923, Bahrići, Bulka, Peštovica (uklj.), drumske raskrsnice (Sokolac — Rogatica, Rogatica — Višegrad) u Rogatici. Sve zaključno za Grupu »Sušnik«.

Granica između Grupe »Sušnik« i Grupe »Vist«:

Sokolac, Rešetnica, 936, 994, 988, 951, 946, Kovanj, gore označena raskrsnica puteva. Sve zaključno za Grupu »Vist«.

Granica između Grupe »Vist« i Grupe »Francetić«:

Han-Pijesak (isklj.), 1138, 1182, 1142, 1393, 1117, 1059, 1042, 928, 546, gore označena raskrsnica puteva u Rogatici. Sve tačke zaključno za Grupu »Francetić«.

Granica između Grupe »Francetić« i Grupe komandanta u Srbiji:

Gođenje, 1046, 1142, 1168, 1023, 907, Krčići, gore označena raskrsnica puteva u Rogatici. Sve zaključno za Grupu komandanta u Srbiji.

Granica između Grupe komandanta u Srbiji i italijanskih trupa sledi kasnije, čim ovde bude poznata.

U kružnoj osnovici treba s desnim susedima stalno održavati vezu, kako bi se sprečio prodor neprijateljskih delova koji se nalaze u obruču.

U cilju uspostavljanja veze na mestu spoja između dveju jedinica, oni bataljoni koji su u datom momentu bočni treba da pošalju specijalno odeljenje za vezu desnoj susednoj četi. Ovo »spojno odeljenje« je odgovorno za trajnu vezu na mestu spoja sve do okončanja akcije.

Istovremenim nastupanjem obruč će se planski sužavati.

Bez daljeg naređenja sve kuće, staje, šume i uopšte ceo teren na naređenoj zoni borbenog dejstva ima da se temeljito pretraži i očisti od ustanika.

Veza unutar kružne osnovice ne sme nikad da se izgubi. Naročito mora da bude sprečen proboj neprijateljskih delova danju i noću. U tu svrhu treba formirati u načelu guste, neprekinute *stražarske linije* (ne u vrsti!) i s njima ići napred. Budnost stražarskih mesta za vreme noći i celovitost postroja (da nema breša) treba da bude stalno proveravana od oficira.

Imajući u vidu sopstvenu nadmoćnost, teško da se može računati s neprijateljem koji se bori prikupljeno, kao regularne trupe. Ukoliko bi to, međutim, ipak bio slučaj, borbeni postupak treba odmah izmeniti.

8.) *Služba raspoznavanja:*

Signali za raspoznavanje između kopnene vojske — vazduhoplovstvo od 20.4. do 25.4. priloženi su (prilog 2),¹² ostali slede blagovremeno.

Svetlosni znaci raspoznavanja za sopstvene trupe nepromenjeni, kao što su naređeni od OKH.

Znaci platnima prema tablici signala kopnene vojske treba da se memoriraju. Zastave i za kamione i vozila treba po svaku cenu uzeti sa sobom.

9.) *Upotreba sredstava veze:*

Ojačana četa za vezu 718. divizije će, i posle napuštanja garnizona, obezbediti s jedinicama vezu:

Radio-vezu s Grupom »Sušnik«, »Vist«, »Francetić« i Grupom komandanta u Srbiji, *do štaba 718. pd*
Odeljenje teleprinteru treba upotrebiti pri štabu 718. pd (Uporedi prilog 5).¹³

10.) *Vazduhoplovstvo:*

U akciji će uzeti učešća nemački, italijanski i hrvatski piloti. Angažovanje treba zatražiti od divizije:

¹² Zbog ograničenog prostora izostavljen je taj prilog (ugovoreni signali za raspoznavanje — vidi snimak 370 ovog originala).

¹³ Zbog ograničenog prostora izostavljen je taj prilog (specijalno naređenje za korišćenje sredstava veze — vidi snimak br. 377).

Pri tom treba uzeti u obzir samo mali broj raspoloživih aviona, kao i izgled na uspeh, koji postoji samo kod prepoznatih ciljeva i dobre vidljivosti.

11.) *Direktive za borbu:*

Mogućnost prepoznavanja neprijatelja i u ovoj akciji: trpi od poznatih okolnosti. Bliže direktive vidi prilog 3. Trupe i tumače treba pre angažovanja detaljno instruisati.

12.) *Izveštavanje:*

Širina akcija zahteva najstrožu disciplinu izveštavanja od strane trupa.

Komandovanje zavisi od najbržeg, kratkog i jasnog upoznavanja svega što je bitno.

Načelno trupe treba da izveštavaju:

o početku nastupanja,
dostizanju važnih ciljeva,
rejonu smeštaja,
držanju neprijatelja,
obostranim gubicima,
utrošku municije,
posebnim događajima,
plenu,
namerama za idući dan.

U 8,00 časova treba izvestiti o tom kako je protekla noć i o nastupanju.

U 12,00 časova treba podneti vanredni izveštaj.

U 18,00 časova treba izvestiti o tom kako je protekao dan, o ciljevima koji su postignuti itd.

Oprema kartama 1:100.000.

Posebne maskirane table za naznaku naseljenih mesta neće se izdavati. Upućuje se na korišćenje tablica znakova kopnene vojske. Komanda pozadine treba da obezbedi mesto za stanicu za prikupljanje izveštaja pri operativnom štabu 718. pd u Sokolcu od 20.4. u 14,00 časova u cilju preuzimanja i razvrstavanja izveštaja i dostavljanja operativnom štabu divizije.

Pošto je teren težak a visinske razlike velike, to treba izdašno koristiti konjičke jedinice.

Grupa »Vist« i Grupa »Sušnik« će operativnom štabu divizije pridodati po dva kurira na konju. Ima da se jave u Sokolcu 20.4.42. u 16,00 časova.

13.) Pokretne kuhinje treba povesti sa sobom.

Preporučuje se korišćenje tovarnih grla i domaćih vozila za transport oružja, municije, opreme i sledovanja.

Grupe na konjima treba u najširem obimu upotrebiti i za izviđanje.

- 14.) Odelo, municija, oprema kao za ratne zadatke, šinjel, čebad, šatorsko krilo.

Jednu popunu municijom da ponesu sa sobom a opremu po mogućstvu ograničiti.

- 15.) Komandno mesto divizije Sarajevo, od 20.4. u 14,00 časova u Sokolcu.

Fortner

Prilozi:

- 1 = podela na grupe
- 2 = znaci raspoznavanja
- 3 = direktive za borbu
- 4 = situacija neprijatelja
- 5 = posebne odredbe za upotrebu veza
- 6 = posebne odredbe za snabdevanje¹⁴

*Podela: ...*¹⁵

Poverljivo

Prilog 1 uz br. 1323/42 pov. 718. pd, Ia, od 14.4.42.

Sastav grupa:

Ojačana 718. pd je za akciju »Trio I« sledećeg sastava:

- 1.) Operativni štab 718. pd, s operativnim štabom 668. art. divizionu, koji ulazi u grupu I u Sokolcu:
1 srednje radio-odeljenje čete za vezu 718.
2 mala radio-odeljenja čete za vezu 718.
1 odeljenje teleprintera čete za vezu 718.

- 2.) *Grupa »Sušnik«* (Podloznic — Sokolac):

iz Sarajeva:

I/738.

II/738.

III/738.

2/668. art. divizionu

¹⁴ U ovoj zapovesti komandanta za pozadinu 718. pd regulisana su dva pitanja organizacije pozadine za predstojeću operaciju »Trio« u istočnoj Bosni (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 349—54).

¹⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena jedinica, komandi i ustanova kojima je ova zapovest dostavljena.

3/668. art. divizionna

1. vod 4/668. art. divizionna (potčinjava se jednom peša-
dijskom bataljonu)

1 trećina 718. inž. čete

3 mala radio-odeljenja čete za vezu 718.

4 oklopna kola iz Sarajeva

1 vod 3. hrv. brdske baterije IX (potčinjena jednom
bataljonu)

predviđeno iz Sokolca:

3 hrvatske pešađijske čete sa po jednom grupom teških
mitraljeza I/13. lov. puka (po jedna četa potčinjena
trima nemačkim bataljonima).

Predviđeno iz Rogatice:

1 vod brdskih topova 7,5 (hrv.) III graničnog bataljo-
na potčinjen jednom bataljonu 738. pp

3 čete III graničnog bataljona (po jedna četa potčinje-
na trima nemačkim bataljonima).

3.) *Grupa »Vist«* (Sokolac — Han-Pijesak):

a) iz Živinica: II/750.

III/750.

1/668. art. divizionna

1 trećina 718. inž. čete

3 oklopna kola 8/12.

3 mala radio-odeljenja čete za vezu 718.

b) iz Zavidovića: I/750.

1 trećina 718. inž. čete

2 hrvatske čete 15. pp (potčinjene)

1 vod 3. krv. brdske baterije IX (pot-
činjene)

predviđeno iz Olova:

2 čete 8. pp (potčinjene srednjem ba-
taljonu 750. pp)

predviđeno iz Han-Pijeska:

2 čete IV graničnog bataljona (hrv.)
(potčinjene levom bataljonu 750.
pp)

1 vod brd. topova IV (potčinjen jed-
nom bataljonu).

4.) *Grupa »Francetić«*: (Han-Pijesak — Podžeplje):

predviđeno da dođe s Drine:

2 do 3 ustaška bataljona

1 vod brdskih topova 3. baterije hrv.

XI

5.) *Grupa komandanta Srbije:* (Gođenje — Slap — Reka (Drina):

predviđeno da dođe iz Srbije:

III/737. pp s potčinjenom mu 714. inž. četom.

Za štab divizije (Ia):

major

...¹⁶

Poverljivo

Prilog 3 uz br. 1323/42 pov. 718. pd, Ia, od 14.4.1942.

Instrukcije za borbu

(za instruisanje trupe)

1.) *Neprijatelj:*

Kao neprijatelja treba smatrati i tretirati:

a) Partizane = komunističke ustanike.

Spoljni znaci razlikovanja:

Uniforme: nemačke, italijanske, srpske ili seljačka nošnja s oznakom: sovjetska zvezda na kapi; oznaka čina: sovjetska zvezda kao čin na rukavu.

Politički komesari: U zvezdi srp i čekić.

b) Četnike — nacionalne srpske ustanike (ukoliko pružaju otpor).

Znak raspoznavanja: Pretežno narodna nošnja braon boje. Oficiri u srpskoj uniformi, crna šubara sa srpskim grbom i trobojnicom.

c) Četnike Dangića. (ukoliko pružaju otpor).

d) Sve koji nisu iz mesta i takve stanovnike koji, prema izjavama, tek što su se vratili.

One koji beže treba odmah goniti, pogotovu zato što će se pri tom često raditi o vođama.

2.) Ne važe kao neprijatelji vojnici italijanske vojske u uniformi, vojnici hrvatske vojske u uniformi (velika kordarda kao značka na kapi), vojnici hrvatskih ustaša u

¹⁶ i ¹⁸ Potpis nečitak.

uniformi (značka »U« na kapi), civili, delom u šinjelima, s dozvolom za nošenje oružja hrvatske vojske ili s crveno-belo-plavom trakom na rukavu ili na civilnom odelu (dobrovoljna milicija).

3.) *Postupak prema ustanicima:*

- a) Ustanike koji su uhvaćeni s oružjem u ruci, kao i svakog koji se nalazi u njihovoj pratnji i podržava ih ili poseduje municiju, treba streljati.
- b) Četnike koji se ne odupiru trupama *ne* tretirati kao ustanike. Do daljnjeg ih treba, prikupljene kao zarobljenike, pod pratnjom odvesti u stanicu za prikupljanje ratnih vojnih zarobljenika.
- c) Pri pretrazi naseljenih mesta koja su bila u rukama ustanika treba od stanovnika, a pre svega od starešine mesta, tražiti da naznače one porodice čiji su muškarci otišli »u šumu« i saradivali s ustanicima.

4.) *Pregovori s ustanicima:*¹⁷

U načelu su zabranjeni za trupe. Ako od strane ustanika usledi predlog za vođenje pregovora, o tome treba neodložno izvestiti komandanta puka, po čijem naređenju treba postupiti.

5.) *Postupak pri zarobljavanju:*

Pri dosadašnjim akcijama je stečeno iskustvo da su trupe pri pretresu kuća ili naseljenih mesta sve prisutne osobe saterale na gomilu i odvele kao zarobljenike. Prilikom saslušanja su onda nastale teškoće da se pronađu okolnosti pod kojima je zarobljavanje usledilo. Zbog toga će svaki podoficir dati zarobljeniku da ponesu cedulju na kojoj je sasvim kratko prikazano u kakvoj je situaciji usledilo zarobljavanje. Npr.: »Uhvaćen u kući pri radu u staji«, potpis, naznaka jedinice.

¹⁷ General Roata je prilikom boravka u Zagrebu 11. aprila 1942. rekao generalu Glez-Horstenauu da mu je italijanska Vrhovna komanda dala određene ruke za pregovore s četnicima. Isto tako, on namerava da četnike, naročito u Hercegovini, obaveže pregovorima i da ih odvoji od partizana, kako bi za operacije na severu imao bar delimično sigurno zaleđe. Direktno uključenje naoružanih četnika u borbu, po njemu, došlo bi u obzir tek posle probnog perioda. Severno od demarkacione linije, međutim, važi i za Italijane nemačko uputstvo: da se nikakvi pregovori sa ustanicima ne vode, jer je italijanska Vrhovna komanda zabranila pregovore sa ustanicima izuzev ultimativnih zahteva (AVII, arhiva NOP-a, reg. br. 9/3 i 23/4, k. 1708, NAV-T-120, r. 200, s. 153593—4, Ča, reg. br. 24/8, k. 18, reg. br. 19/4, k. 170, reg. br. 8/7 i 22/6, k. 231, reg. br. 4/14, k. 232).

Upotreba dovedenih zarobljenika za nošenje ranjenika je u načelu zabranjena.

- 6.) Da bi se omogućilo korišćenje izjava zarobljenika, već pri prvom saslušanju treba pridavati važnost sledećim konstatacijama, koje trupe moraju da iskoriste:
 - a) Kako se zovu vođe i gde se nalaze komandanti manjih jedinica ustanika?
 - b) Gde se nalaze skladišta oružja, municije i životnih namirnica?
 - c) Gde se nalaze porodice ustaničkih vođa?
 - d) Treba proveriti nema li među zarobljenima takvih koji mogu da posluže kao vodiči do skrovišta i skladišta.
- 7.) *Postupak prema civilnom stanovništvu:*
 - a) Evakuaciju civilnog stanovništva sa čitavih područja i naseljenih mesta treba sprovesti samo po naročitom naređenju Borbene grupe »General Bader«.
 - b) Naseljena mesta i kuće u kojima se nađe oružje ili municija, iz kojih je pucano ili čiji su stanovnici favorizovali ustanike treba spaliti. Van toga paljenje treba da izostane s obzirom na smeštaj trupa.
 - c) Stanovnici čiji su rođaci kod ustanika ili su podržavali njihovu delatnost treba da budu odvedeni kao zarobljenici.
 - d) Približavanje naseljenim mestima koje treba pretražiti ima da usledi u načelu pod zaštitom teškog oružja.
 - e) Pravednim i uviđavnim tretiranjem stanovništva trupe treba da ponovo pokažu da se bore samo protiv ustanika i da se mirno stanovništvo nema čega da boji.
- 8.) *Izvršna vlast:*

Izvršnu vlast na operacijskom području vrši komandant Borbene grupe »General Bader«, odnosno komandanti divizija po njegovim direktivama, u koju svrhu stoje na raspolaganju, pored delova trupa, i odeljenja hrvatske žandarmerije i policije i hrvatski upravni službenici koji su ostali na područjima, sve dok hrvatske civilne vlasti ne počnu dejstvovati.
- 9.) *Hrvatska je prijateljska zemlja:*

Trupe treba da su svesne te činjenice i treba da izbegavaju svako prekorachenje svojih zadataka.

U pogledu ishrane s terena upozorava se na propise koji su dati putem pozadinskog odeljenja divizije.

Za štab divizije (Ic):
zastupa:
...¹⁸
poručnik

BR. 57

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. APRILA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA I OBOSTRANIM GUBICIMA U SRBIJI I U BOSNI¹

WB-841 a²

KTB³

Komandujući general i
komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 3198/42 pov.

Prilog 56⁴
H.Qu. 20. 4. 42.

Poverljivo!

Predmet: Desetodnevni izveštaj
2 priloga (samo komandantu oružanih snaga na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1. Opšti podaci

Na području Srbije, sem pojedinačnih prepada, uglavnom je mirno.

Prodor hrvatskog, ustaškog potpukovnika Francetića do Drine pretvorio se u uništavajući udarac protiv glavnih snaga Dangićeve grupe.⁵ Situacija na srpsko-hrvatskoj granici je i dalje nejasna i napeta, jer partizani se bore samo protiv Dangićevih pristalica, a ne i protiv ustaša. Prema raspo-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1163—6.

², ³ i ⁴ Dopisano rukom.

⁵ i ⁶ Vidi dok. br. 50, nap. 5 i 13.

loživim izveštajima ustaše su se, navodno, s hrvatskim komunistima borili protiv Dangića.⁶ Izgleda da zbog toga komunistički nastrojeni elementi među Dangićevim pristalicama i dalje prelaze na protivničku stranu.

Prelazak srpskih izbeglica, skoro isključivo žena i dece, preko Drine u Srbiju nije se delimično mogao sprečiti zbog slabo posednute granice na Drini. Hrvatske ustaške i milicijske jedinice poklale su velik broj izbeglica koji su hrlili ka Drini, a delimično ih pobacale u reku. Među onima koji su pobešli u Srbiju hara glad i pegavi tifus.

Javlja se o formiranju jakog žarišta nemira na prostoru Srpskog Kolašina⁷ (zapadno-severozapadno od Kosovske Mitrovice) na italijanskom okupacionom području uz srpsku granicu. Izgleda da na ovaj pokret snažno utiče Mihailović, za koga se u poslednje vreme slutilo da je u jugozapadnoj Srbiji, ali koji do sada nije mogao biti uhvaćen.

2. Srbija

U *Beogradu* mirno. Planirano hvatanje komunista i lica koja su bliska ustanicima dovelo je do daljih hapšenja.

Podunavlje je i dalje ostalo mirno. Izviđanjem je ustanovljeno da u području Đerdapa nema neprijatelja. Kod Golupca i u Homoljskim planinama manje bande.

U *Svrljiškim planinama* istočno od Niša ponovo potvrđeno postojanje veće bande. Njena jačina ceni se na oko 500 ljudi. Pojedine grupe ove bande upadaju na područje Bele Palanke i Niša.

Na području *Jastrepca i Pasjače*, prilikom izviđačkih poduhvata, došlo je do sukoba sa ostacima razbijenih bandi.⁸

Na području *Gornjeg Milanovca* opaža se pojačana aktivnost Mihailovića, gde on, navodno, vrbuje. U Ostatiji (20 km severozapadno od Raške) jedna Mihailovićeva grupa jačine oko 150 ljudi, pod komandom oficira, napala četnički odred veran vladi.

U okolini *Nove Varoši* i na području između Nove Varoši i Užica javljeno da se prikupljaju ustanici.

3. *Srpsko-hrvatsko granično područje*. Zbog povlačenja crnogorskih proleterskih brigada iz istočne Bosne,⁹ ne može se dobiti jasna predstava o neprijatelju. Nije jasno da li se pri upadu crnogorskih proleterskih brigada u istočnu Bosnu radilo o podizanju ustanaka ili samo o zadobijanju plena. I dalje postoji opasnost za srpske oblasti koje se graniče sa Crnom

⁷ Odnosi se na Stari Kolašin, predeo kod Kosovske Mitrovice.

⁸ i ¹⁰ Vidi dok. br. 53.

⁹ Vidi dok. br. 58, nap. 5.

Gorom, jer se mora računati s tim da će proleterske brigade iznenada prodreti u Srbiju.

Zbog izbeglica koji su hrlili preko Drine u Srbiju, na srpsko-hrvatskoj granici došlo je do pojedinačnih sukoba. Hrvatske milicijske jedinice otvorile su u više navrata vatru na nemačke oružane snage, ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata i civilna lica. Nemačke jedinice, koje su na vatru odmah odgovorile, razjurile su milicijske jedinice.

4. *Sabotaže i prepadi*. Ukupan broj 54. U Srbiji se pretežno radi o prepadima partizanskih bandi na opštine, pri čemu se spaljuje arhiva i pljačkaju namirnice.

U Hrvatskoj se sabotaže o kojima je javljeno izvode pretežno na železničkim prugama i postrojenjima.

II. AKTIVNOST SOPSTVENIH TRUPA

714. *pd*

Brojni izviđački poduhvati na području Đerdapa i na području istočno od Požarevca. 447. landesšicen-bataljon, kao i pomoćna policija iz Kučeva sukobljavali su se s manjim bandama. Neprijatelj imao 8 mrtvih.

11. 4. u uspešnoj borbi protiv ustanika na mostobranu Zvornik sopstveni gubici iznosili: 1 mrtav, 3 ranjena. Neprijatelj imao 14 mrtvih. Delovi 714. *pd* i carinska granična zaštita, koliko je to bilo moguće, zatvorili su istočnu obalu Drine za reku izbeglica koja je tekla iz Hrvatske. Dva bataljona i Štab 721. *pp* premešteni su za sada na područje 717. *pd* da bi smenili 737. puk, koji je sada angažovan u Hrvatskoj.

717. *pd*

Izviđački poduhvati u dolini Ibra pokazali su da tu vlada potpuni mir. Potere za Mihailovićem na području 30 km jugozapadno od Kraljeva ostale su bezuspešne. Ustanovljeno je samo da se Mihailović na tome području kraće vreme zadržao. 737. *pp*, sa svoja dva bataljona, učestvuje u predstojećem poduhvatu u istočnoj Bosni. III/737. *pp* sa inžinjerijskom četom 717. divizije prelazi Drinu kod Slapa severozapadno od Višegrada. II bataljon je na maršu u rejon prikupljanja oko Višegrada. I bataljon biće raspoređen za borbu istočno od Višegrada.

718. *pd*

Sada je u borbi i na maršu u rejon prikupljanja.

Bugarski okupacioni korpus

Izveo je više akcija čišćenja u okolini Prokuplja i na pruzi Niš — Sofija. Kod Mrljka i Bele Palanke, kao i seve-

rozapadno od Prokuplja ubijeni su mnogi neprijatelji i zaplenjeno je oružje i oprema.¹⁰

Grupa nemačke Dunavske flotile

Angažovana je na Dunavu za patroliranje. Do sada nije bilo dodira s neprijateljem. Saobraćaj Dunavom teče nesmetano. Ustave u Đerdapu, koje je visoka voda oštetila, ponovo su osposobljene.

Dežurna avijacija je u više mahova bila iskorišćena za izviđanje i snimanje iz vazduha, kao i za hitne kurirske potrebe.

III. VAŽNIJI DOGAĐAJI

Živa aktivnost neprijatelja u vazduhu, pomenuta u poslednjem izveštaju o situaciji, primećena je i u ovom periodu za koji se izveštava. Kod Lebana i Kosovske Mitrovice bačeni su leci komunističkog sadržaja s pozivom da se uzme učešće u ustanku, a isto tako bačeno je i oružje, municija i oprema. Italijani su se domogli i opreme. Još 7 vazdušnih balona¹¹, za koje je javljeno u poslednjem desetodnevnom izveštaju, oboreno je ili se spustilo.

U Prokuplju je među građanima zabeleženo 5 slučajeva pegavog tifusa.

Železnički saobraćaj Ušće — Slatina (Ibarska dolina) uspostavljen je počev od 19. 4. u probne svrhe.

IV. RUSKE JEDINICE ZA ZAŠTITU PRIVREDNIH OBJEKATA

Na području 714. pd jedinice su upotrebljene za zatvaranje Drine i izviđačke poduhvate. II bataljon 3. odreda za zaštitu privrednih objekata se prevozi železnicom u Kosovski Mitrovicu da bi čuvao rudnik Trepču. Jačina 3. odreda na dan 18. 4. je 1251 čovek.

V. SNABDEVANJE

Situacija u pogledu snabdevanja je normalna. U trofejnom skladištu u Smederevu radovi su od 9. do 19. 4. 42. morali biti obustavljeni zbog visoke vode.

VI. GUBICI I PLEN

za period od 6. do 15. 4. 42.¹²

u Srbiji: 343 ubijena neprijatelja
u Beogradu: 201 hapšenje

¹¹ Heissluftballon

¹² i ¹⁵ Vidi dok. br. 64.

plen: 3 pištolja, 10 puškomitraljeza, 67 pušaka i municija. Na mostobranu Zvornik 714. pd imala jednog mrtvog i 3 ranjena.

VII. PODRUČJE VOJNE UPRAVE

Načelnik vojne uprave državni sekretar dr Turner¹³, u pratnji višeg savetnika vojne uprave i srpskog ministra unutrašnjih poslova Acimovića,¹⁴ bio je na inspekcijskom putovanju. Izvršen obilazak područja Feldkomandanture Vrnjačka Banja, sa izuzetkom područja Krajskomandanture Kosovska Mitrovica. Rezultati su bili zadovoljavajući. Saradnja između komandantura, trupa i srpske uprave je dobra, a isto tako i saradnja između komandantura i bugarskih trupnih delova.

U niškom okrugu je došlo do velikih poplava, koje su osobito teško pogodile područje Aleksinca i Pomoravlje. Nastala materijalna šteta službeno se procenjuje na 10—11 miliona dinara.

U koncentracionim logorima nalaze se 182 taoca, 3266 uhapšenih radi odmazde i 4005 Jevreja.

U Beogradu je popisana ruska emigracija.

VIII. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA¹⁵

Jačina: angažovano i raspoređeno po okruzima: 562 oficira i 12.081 vojnik i podoficir.

Ukupna jačina 13.566.

Državna policijska škola

Beograd:	7 oficira	28 ljudi	ukupno	35
Kragujevac:	5 „	50 „	„	55
Niš:	6 „	265 „	„	271
Ukupno:	18 „	343 „	„	361

Dosadašnje okružne škole Srpske državne straže biće ukinute kada ispune svoje zadatke. Od 1.4.42. postoje još samo državne policijske škole u Beogradu, Nišu i Kragujevcu.

Folksdojčerska policija u Banatu

Jačina Srpske državne straže (folksdojčerske policije) u Banatu iznosi trenutno: 20 oficira i 876 ljudi. Od toga broja

¹³ Harold

¹⁴ Milana

se sada 41 čovek obučava za službu veze u 64. rezervnom policijskom bataljonu u Beogradu.

Za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji
načelnik štaba

Keviš

generalštabni pukovnik

Dostavljeno:

kao desetodnevni izveštaj od 10.4.42.¹⁶

BR. 58

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA BORBENE GRUPE »BADER« OD
20. APRILA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA
JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI PRE PO-
ČETKA OPERACIJE »TRIO«, SADEJSTVU NEMAČKO-ITALI-
JANSKO-USTAŠKIH SNAGA I MERAMA KOJE ĆE SE PRE-
DUZETI U ISTOČNOJ BOSNI¹**

Operativni štab Borbene grupe

»General Bader«

Ia, br. 319/42 pov.

O.U., 20.4.1942.

Predmet: Operacija »Trio I«.²

Prilozi: ./.

Komandujući general i komandant u Srbiji	
Prim. 24.4.42, br. gl. Del. 2911/42 pov.	
Odelj. Ia, Del. br. 3244/42 pov.	
Prim. 1	Prilog: ./.

**KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
(KOMANDI 12. ARMIIJE)**

1.) Iz dosadašnjih saopštenja italijanske AOK-2, koja je prikupljena prema prilogu 1⁴, može se videti da se Italijani

¹⁶ Vidi dok. br. 53.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 339—41.

² Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 18: Dislokacija potčinjenih komandi i jedinica italijanske 2. armije.

³ Štambilj primaoca.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

nisu mogli držati predviđenog početka operacije »Trio I« za 15.4. a kasnije za 25.4.

Neki znakovi nagoveštavanja da od strane italijanske AOK-2 nema uopšte ili vrlo malo interesovanja za vojni deo akcije i da samo politička strana — italijansko zaposedanje Sarajeva i istočne Bosne — predstavlja stimulans za njihovo dosadašnje držanje. Ovakvo mišljenje zastupa i pukovnik Rorbah, D.V.K. 2, na osnovu svojih opažanja kod italijanske AOK-2.

2.) U detaljima je utvrđeno sledeće:

a) *Divizija »Pusterija«* će, navodno, po naređenju Komando Supremo učestvovati u akciji samo s 4 bataljona, iako u sadašnje vreme raspoláže sa 3 alpska i 1 pešadijskim *pukom*. »Ukoliko ne budu sprečeni usled borbi«, 4 bataljona mogu da do 25.4. budu na Drini.

b) *Divizija »Kačatori«* može najranije 8. ili 9.5. da bude u rejonu Kalinovika, »pod pretpostavkom da se nastupanje ne oduži usled borbi«.

c) *Divizija »Taurinenze«* treba da po italijanskim podacima do 25.4. marševanjem i železnicom stigne u određeni polazni položaj. Do sada niti je stigao neki transport, niti je šta javljeno o nekom odlasku jedinica iz Mostara koje bi trebalo da su na putu ovamo. Pošto žel. pruga Mostar — Sarajevo ima dnevni učinak od najviše 6 vozova za vojne svrhe, to po, ovdšnjem proračunu, s koncentracijom divizije na naređenom području ne može se računati pre početka maja.

3.) Pripreme za akciju »Trio I« nisu ostale sakrivene za neprijatelja. Sredinom aprila su već crnogorske komunističke brigade, poteravši sa sobom krda stoke i druge opljačkane stvari, neometano od italijanskih trupa odstupile za Crnu Goru.⁵ S jednim daljim neometanim odlaskom ustanika moralo se računati pri ponovljenom odlaganju akcija. U međuvremenu je postala izvanredno te-

⁵ Vrhovni štab NOP i DV Jugoslavije je izvukao proleTERSKE brigade iz istočne Bosne, ispred udara snaga koje su nastupale u operaciji »Trio I«, i uputio ih da pojačaju dejstvo partizanskih jedinica u Crnoj Gori i u Hercegovini.

ška i situacija hrvatske posade Rogatice, koja je od 10.3. opkoljena i jako oslabljena usled gladi, bolesti i nedostatka municije.⁶ To tim više što je loše vreme često onemogućavalo snabdevanje koje je, za nuždu, vršeno iz aviona.

- 4.) Ta situacija i naređenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku da se prodor potpukovnika Francetića u luk r. Drina — Vlasenica — Srebrenica iskoristi za prečišćavanje situacije u istočnoj Bosni doveli su do zaključka da 718. pd i njoj potčinjene hrvatske jedinice, po stizanju u rejon Prača — Sokolac — Han-Pijesak — ušće Žepe, neodložno počnu s čišćenjem obruča Rogatice do Prače i Drine i deblokiraju Rogaticu.⁷

19.4. je ta namera saopštena italijanskoj AOK-2, koja je zamoljena da raspoređivanjem snaga na demarkacionoj liniji spreči odstupanje ustanika na italijansko okupaciono područje.

Posle čišćenja obruča Rogatice, postavljanjem obezbeđenja na Prači i Drini sprečiće se prelaženje ustanika iz italijanskog okupacionog područja, a očišćeno područje će biti putem posada umireno.

- 5.) Posle izvršenja te akcije, zatvaranje granice na Drini prema Srbiji i na Prači prema italijanskom okupacionom području, koje će biti izvršeno dovoljnim hrvatskim snagama, predstavljaće neophodno potrebnu pretpostavku za dalje umirenje istočne Bosne.

Čim bude efikasno sprečeno prelaženje ustanika iz italijanskog okupacionog područja i iz Srbije, može se prići daljem sprovođenju akcija čišćenja u istočnoj Bosni u cilju održavanja pogona u industrijskim preduzećima vojnoprivrednog karaktera.

Ovo stanovište je zastupano u dogovoru koji je održan 19.4.⁸ a na kojem su bila prisutna sledeća gospoda: nemački general u Zagrebu (general fon Glez), ministar spoljnih poslova Hrvatske (Lorković), državni sekretar za policiju (Kvaternik), glavnik Glavnog stožera u Glav-

⁶ i ⁷ Blokadu Rogatice su držale jedinice 1. i 2. proleterske NOU brigade, a bezuspešan napad 7/8. aprila 1942. vršili su delovi 2. proleterske brigade i Drinski NOP odred (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 114 i 124).

⁸ Reč je o sastanku u Sarajevu 19. i 20. aprila 1942 (dok. br. 60).

nom stanu poglavnika (general Prpić).⁹ Oni su obećali punu podršku.

- 6.) Nemačke i hrvatske snage koje stoje na raspolaganju izgledaju dovoljne za izvršenje tih daljih akcija. Privlačenje italijanskih trupa u istočnu Bosnu, kad se zna kakvo je njihovo držanje prema ustanicima, ne bi ništa ubrzalo čišćenje istočne Bosne. Verovatno bi se moralo računati s daljim teškoćama, naročito u privrednom pogledu.
- 7.) Zbog toga se predlaže da se posle očišćenja obruča Rogatice prekinu predviđene nemačko-italijansko-hrvatske akcije u istočnoj Bosni i da se Italijanima sugeriše temeljito čišćenje sopstvenog okupacionog područja, kao pretpostavka za kompletno umirenje situacije u istočnoj Bosni.
Dosadašnji italijanski pokušaji infiltriranja u Sarajevu mogu se onda još opozvati.
- 8.) Pošto po ovdašnjem gledištu neće više doći do sprovođenja zajedničkih nemačko-italijanskih akcija u istočnoj Bosni, to se predlaže da se po završetku čišćenja rejona oko Rogatice i posle izgradnje obezbeđenja granice na Drini rasformira štab Borbene grupe »Bader«.¹⁰ Taj zadatak će biti predvidljivo ispunjen 15. maja.

Bader

Kao obavest: komandantu u Srbiji
nemačkom generalu u Zagrebu
718. pd
pukovniku Rorbahu (DVK2)

U štabu: Ia, koncept za KTB.

⁹ Ivan, glavnik Glavnog stožera domobranstva NDH i zapovjednik u Glavnom stanu poglavnika.

¹⁰ U dopunskom naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku naređeno je da se Borbena grupa »General Bader« rasformira do 28. maja 1942. (dok. br. 80, nap. 3).

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 21. APRILA 1942. GENERALŠTABU VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI I DOLASKU ITALIJANSKIH JEDINICA U SARAJEVO¹

Telegram²

GWAGN 1049

Poslat: 21.4.1942. u 20,00 č, primljen: 22.4.1942. u 03,05 č.

Strogo poverljivo.

Od nemačkog generala u Zagrebu

OKW/W.F.St.

Situacija u istočnoj Bosni (Procena posle dvodnevno boravka u Sarajevu):

Duž pruge između Doboja i Maglaja skoro su sva mesta razorena, a takođe i glavno ustaničko područje Ozren, gde se između četnika i partizana zbivaju žestoka razračunavanja,³ i gde su četnici voljni za mir. Duž pruge i po brdskim grebenima, a prema naređenju, poseli su hrvatski vojnici mnogobrojne zemljane i drvene bunkere. Od Maglaja do Sarajeva vlada mir, retko je koja kuća razorena, seljaci rade (većinom Muslimani) i stoka je na paši (krave i ovce). Sarajevo je potpuno mirno, siromašno stanovništvo pati, velika beda vlada među skoro 20.000 većinom muslimanskih izbeglica (pegavi tifus). Juče je hrvatski ministar inostranih poslova bez teškoća prošao kolima cestu Sarajevo — Zvornik. Ovde kao i u rejonu Srebrenice, zahvaljujući ustaškoj grupi Francetića,⁴ ustanički pokret je jako razdrobljen, tako da, prema shvatanju generala Badera, nisu više nužni krupniji poduhvati. Narednih dana će 718. pd, dva nemačka bataljona iz Srbije i hrvatski bataljoni očistiti ustanički predeo Rogaticu,⁵ od sa-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 268, s. 429—30.

² Iz popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

³ Četnici u sastavu Ozrenskog NOP odreda su 18. aprila 1942. izvršili puč i pri napadu na 1. istočnobosanski proleterijski bataljon razbili njegovu 4. čet. Pod pritiskom četnika, ovaj bataljon je napustio Ozren i prebacio se na teritoriju Zeničkog NOP odreda. Vidi Zbornik, tom IV, knj. 118 i 122, knj. 5, dok. br. 133, knj. 6, dok. br. 92; R. Petrovar, Šesta proleterijska istočnobosanska brigada, VII, Beograd, 1951, str. 20—21.

⁴ Reč je o prodoru ustaške Crne legije Jure Francetića u istočnu Bosnu (dok. br. 33 i 60).

⁵ Vidi dok. br. 55 i 56.

dejstva Italijana će se odustati, utoliko pre što je ono veoma problematično i što se jugozapadno od Sarajeva iskrcana divizija »Taurinenze« (vidi izveštaj iz Sarajeva)⁶ teško može tako brzo pokrenuti, a i inače, za neodređeno vreme, može se angažovati samo četiri njihova bataljona. U rejonu severoistočno od Sarajeva povratak kućama i razoružanje borbom iznurenih četnika otpočeli su uz sudelovanje nemačkih komandi. Za najvažniji zadatak, zaprečavanje Drine na zapadnoj obali, treba da se pobrinu Hrvati, jer je Srpska granična straža na istočnoj obali nepouzdana; to isto važi i za vojno zaposedanje rejona. Velika je oskudica u policijskim i upravnim organima. Dolina Spreče i planina Majejica još uvek su čvrsto u rukama ustanika, svuda pretežno komunisti (partizana).

Opšta slika: Istočnobosanski ustanak je znatno razdrobljen i do daljega jedva da bi bile potrebne ili svrsishodne veće operacije, ali zato stoji problem za garnizone i policiju da neprestano uznemiravaju ustanička gnezda i rejone. Divizija »Taurinenze«, koja se iskrcala u jednom mestu neposredno ispred Sarajeva, sastoji se iz dva puka bersaljera sa po tri bataljona i brdske artiljerije. Dok se najveći deo prevozi od Mostara, dotle — a o čemu me Oksilija nije obavestio — od Ljubljane, preko Zagreba i Broda, stiže u Sarajevo 6 vozova (komora i mazge). Pojava Italijana pred Sarajevom bila je potpuno iznenađujuća i za nemačkog komandanta, kao da se radilo o potezu protiv neprijateljskog grada. Italijanski oficir za vezu pojavio se u Banjoj Luci, koju Talijani, prema različitim glasovima, hoće da zaposednu kao sledeći veći grad teritorije koju su zaposeli Nemci.

Prekjuče i juče je general art. Bader razgovarao sa mnom, zatim s ministrom inostranih poslova Lorkovićem, šefom policije Kvaternikom⁷ i generalom Prpićem, sve u mom prisustvu.⁸ Danas se general Bader sastaje u Mostaru sa generalom Roatom. Roata se privremeno smestio u Dubrovniku.

Nemački general u Zagrebu
Ia, br. 25/42, str. pov.
Zagreb, 21.04.1942.

3 primerka:

1. primerak: original
2. primerak: generalu
3. primerak: načelniku štaba

⁶ Redakcija nije mogla utvrditi o kojem je izveštaju reč.

⁷ Eugenom Didom

⁸ Vidi dok. br. 60.

ZABELEŠKA NAČELNIKA OPERATIVNOG ŠTABA BORBENE GRUPE »BADER« OD 22. APRILA 1942. SA SAVETOVA-NJA NEMAČKIH I USTAŠKIH PREDSTAVNIKA 19. I 20. APRILA 1942. U SARAJEVU O SPROVOĐENJU OPERACIJE »TRIO« PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE U ISTOČNOJ BOSNI¹

Poverljivo!

Operativni štab Borbene
grupe general »Bader«
Br. 354/42 pov.

O.U., 22.4.42.

Komandujući general i komandant u Srbiji ²	
Primljeno: 24.4.42. br. glav. Del. 2912/42. pov.	
Odelj. Ia	Del. br. Ia, 5273/42 pov.
Broj primeraka: 1	Prilog: 1

Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku
Nemačkom generalu u Zagrebu
Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji
K.T.B.

U prilogu se dostavlja zabeleška o savetovanju koje je održano 19. i 20.4.

Za Operativni štab Borbene grupe »Bader«
načelnik štaba
Faferot
generalštabni potpukovnik

1 prilog

Zabeleška o savetovanju u Sarajevu 19. i 20.4.1942.

(Naknadno sastavljena prema podsetniku)

Pre svega prisutni su bili:

- Nemački general u Zagrebu (gen. fon Glez)
- Sekretar nemačkog generala u Zagrebu (konjički kapetan fon Pot)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 333—8.

² Štambilj primaoca.

- Komandant 718. pd (general-major Fortner)
- Komandant Borbene grupe general »Bader«
- Načelnik štaba Borbene grupe »Bader«

Fon Glez:

- 1.) Pre svega saopštava da je, pismom feldmaršala Kajtela³ generalu fon Rintelenu⁴ od početka marta, generalu Roati data komanda nad »srpsko-hrvatskim područjem«. General Rintelen je sa svoje strane generalu Roati poverio samo komandu nad hrvatskom teritorijom.
- 2.) Može li se još sprečiti akcija »Trio I« pre no što Italijani dođu? *Upad Italijana u Sarajevo može da bude štetan ne samo za celokupnu nemačku politiku na Balkanu nego i za nemačku politiku prema Turskoj, pošto između Muslimana Bosne, Turske i Male Azije postoje snažne veze.*

General Bader:

Naređenje za čišćenje rejona oko Rogatice je već izdato.⁵ Međutim, prvi italijanski transporti, navodno, sutra stižu u Sarajevo.

Rad na organizaciji uprave suštinski zaostaje za vojnim dejstvima, no prema svim dosadašnjim savetovanjima izgleda da su u tom pogledu Hrvati malo šta učinili.

U 17,00 časova stigao je glavar Glavnog stožera u stanu poglavnika (general Prpić).

General Bader:

Operacija počinje 22.4.⁶ Kod nameravane akcije može se pretpostaviti da će se sprovesti brza organizacija uprave neposredno iza jedinica.

Ovaj će problem biti posle dogovora s političkim predstavnicima. Pred vojno rukovodstvo stavljam sledeće zahteve:

- a) Obrazovanje vojničkog težišta prebacivanjem delova jedinica na istočnu granicu.

³ Vilhelm (Wilhelm Keitel), načelnik štaba Vrhovne komande Vermahta.

⁴ Eno (Enno Rintelen), general-lajtnant a od 1. jula 1942. general pešadije. Nalazio se na dužnosti nemačkog generala pri italijanskoj Vrhovnoj komandi od 20. aprila 1940. do 1. septembra 1943. (Wolf Keilig, n.d., str. 272).

⁵, ⁶ i ⁷ Vidi dok. br. 55 i 56.

- b) Efikasno preprečavanje na granici duž Drine, hrvatskim snagama.

General Prpić:

Ima da iznesem sledeće molbe maršala:

- a. Skori početak operacija.
- b. Temeljito čišćenje istočne Bosne.
- c. Uspostavljanje ustaških bataljona za obezbeđenje granice na Drini.
- d. *Dozvola za pojačanje Francetićevih bataljona, da bi tako Hrvati nosili težište predstojećih borbi. To je najvažnija molba maršala.*
- e. Grupisanje Francetićevih bataljona na Drini kao sigurno obezbeđenje prema Srbiji.
- f. Predaja jednog voda brdskih topova Francetiću od III hrv. korpusa.

Gen. Fortner:

Snagama III korpusa ja raspoložem. Brdski topovi su već raspoređeni na drugo mesto.

Gen. fon Glez:

Na osnovu svojeg razgovora s poglavnikom i maršalom Kvaternikom potvrđuje da general Fortner sam raspolože hrvatskim snagama. Po jasno izraženom mišljenju poglavnika, u istočnoj Bosni pravo naređivanja imaju u sadašnje vreme samo general Bader, u stvarima vojne prirode, i specijalni opunomoćenik hrvatske vlade Benak,⁷ u stvarima političke prirode. Iz Zagreba mogu se tim dvema instancama davati samo sugestije.

Gen. Bader:

Maršalove želje u vojnom pogledu biće uzete u obzir koliko to bude moguće.

Rezultat mnogostranih dogovora, međutim, teško da pokazuje da ima izgleda za efikasno umirenje.

U 18,00 časova priključili su se hrvatski ministar spoljnih poslova (ministar Lorković) i državni sekretar za policiju (Kvaternik), kao i specijalni opunomoćenik hrvatske vlade za istočnu Bosnu (Benak).

Min. spoljnih poslova:

Razlog moje posete je uglavnom uvođenje u rad specijalnog opunomoćenika, zatim poseta komandantu Bor-

⁷ dr Aleksandar

bene grupe Baderu. (Slede duže rasprave o nemirima koji su izbili).

Prva pretpostavka za umirenje istočne Bosne je zatvaranje granice na Drini, kuda stalno prelaze ljudi i materijal u znatnom broju, odnosno količini. Odaje se priznanje nemačkom Vermahtu za zatvaranje te granice. Zatvaranje granice je konačno i u srpskom interesu. Hrvatska hoće da uradi sve u cilju zatvaranja, ali joj nedostaju snage. Hrvatska vlada u sadašnjem času ulaže napore da disciplinuje svoje trupe i grupacije.

Prema jednom državnom ugovoru koji je potvrđen od firera, desna (istočna) obala Drine je državna granica.⁸ Zbog toga se zahteva konfiskovanje svih čamaca na Drini.

Sadašnja celokupna situacija priklanja se umirenju, naročito tamo gde ne postoji neposredan oslonac na Srbiju. Za to postoji već više primera, npr. u Petrovoj gori. Isti razvoj je moguć i u istočnoj Srbiji.

Gen. Bader:

Operacija počinje 22.4. verovatno samo s nemačkim i hrvatskim snagama.⁹

Operacija, međutim, zadobija vrednost samo umirenjem koje se nadovezalo. U tu svrhu treba brzo postaviti uređenu upravu. U vezi mog razgovora znam da uprava neće blagovremeno biti postavljena, pošto za to nisu učinjene nikakve pripreme a nedostaju odgovarajući ljudi.

Stanovništvu mora biti jasno šta namerava i šta obećava hrvatska vlada. Stoji li podatak Benaka da će i Srbi biti privučeni da učestvuju u upravi?

Min. sp. poslova:

Da. U Petrovoj gori već se pravoslavci i Hrvati zajedno bore protiv partizana. Uslov da se Srbi uključe u upravu je taj da oni ne stvaraju zavere protiv države.

Gen. Bader:

Nameravam da izdam jedan proglas stanovništvu. U njemu vlada mora da učini vidljive znake popuštanja. Kako stoji, npr., sa puštanjem iz zatvora pravoslavnih sveštenika?

Min. spoljnih poslova:

Onih 40 sveštenika koji uopšte postoje već su slobodni.

⁸ Vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 27, 75, 84, 92. i 93.

Gen. Bader:

Šta će se uraditi sa semenom i stokom koji su stavljeni na raspolaganje?

Min. spoljnih poslova:

Nešto ćemo staviti na raspolaganje. O vremenu kad će to biti ne mogu, na žalost, ništa da kažem.

Drž. sekretar:

Mnoge »izbeglice« su same poklale svoju stoku i zapalile svoja imanja da bi bez brige bile zbrinute u gradu. Zato je prilikom smeštaja izbeglica potreban oprez.

Gen. Bader:

Problem ustaša mi izgleda kao zapreka za umirenje. Naročito u ovdašnjem kraju. Zatvaranje granice od strane ustaša može da rezultira novim izvorima trvenja. Zbog toga je bolje upotrebiti domobranstvo.

Min. spoljnih poslova:

Ustaše su bolje, naročito u pogledu komandnog kadra, nego domobrani. To je razumljivo po njihovom postanku, jer su ustaše formirane već u emigraciji. Zato ustaše u borbi imaju više uspeha od domobrana. Izvlačenje ustaša nije moguće iz razloga prestiža.

Gen. Bader:

Odluku treba da donese hrvatska država. Ja nisam siguran da li će na taj način doći do umirenja.

Drž. sekretar:

Pre 6 meseci Italijani su tražili udaljenje ustaša. Danas je tamo stopostotni ustanak i Italijani traže povratak ustaša. Oni su bolji nego što ih bije glas.

Gen. Fortner:

Izgleda da se ne postupa uvek s potrebnom oštrinom.

Fon Glez:

Mnogo je kriv i Hadži-Efendić.¹⁰ (H.[adži] je neki bogat musliman, koji je sa svojim pristalicama naoružan od hrvatske vojske, i sada vrši izrazita nedela protiv srpskog stanovništva, pa se teži za njegovim razoružanjem. Njegov rejon dejstva je oko Tuzle — Zvornika).

¹⁰ On je bio komandant »Domdo-postrojbe Tuzla«. Ove domobranske dobrovoljačke jedinice, u pojedinim krajevima NDH formirane za lokalnu posadnu službu i osiguranje komunikacija, bile su potčinjene divizijama na čijem su se operativnom području nalazile.

Min. spoljnih poslova:

Hadži je manje disciplinovan. Ima oko 3000 pušaka. Vlada želi da njegove ljude postepeno zameni disciplinovanijim formacijama.

Gen. Bader:

Granica na Drini je zatvorena po mojem naređenju. U svakom slučaju, na raspolaganju mi stoje samo srpske snage, koje će, naravno, favorizovati svoje sunarodnjake.

Fon Glez:

Kako stoji sa žandarmerijom?

Drž. sekretar:

Jedan bataljon je na maršu.

20.4. u 8,30 časova došao je potpukovnik Francetić i izveštava:

U sadašnje vreme raspolazem sa više od pet ustaških bataljona sa ukupno 2.200 ljudi.¹¹ Po jedan bataljon se nalazi u Srebrenici, Bratuncu i Vlasenici. Dva bataljona (I ustaški bataljon i ustaška železnička milicija)¹² s 900 ljudi nalaze se na određenom mestu za planiranu operaciju.

Raspoloženje srpskih ustanika: Vrlo potišteno pri početku ustaške ofanzive i iznenadnom prodoru kroz trostruki položaj Srba. Pojava jedne nove grupe u Vlasenici koja je došla iz Srbije opet je položaj Srba vratila u pređašnje stanje. Grupa je od Nedića naoružana i opremljena. Kasnije su utvrđene i druge grupe iste vrste. Naoružanje i oprema vrši se putem takozvane »izbegličke pomoći« u Beogradu. Glavne su vođe major Dangić¹³ i kapetan Račić.¹⁴ Ustaše su disciplinovane. Nemačke instance mogu da započnu istragu o mom dosadašnjem držanju. Nasuprot tome, počinjena nedela su od Hadži-Efendićeve milicije. Njihovo razoružanje je već u više navrata traženo.

¹¹ Reč je o pripadnicima ustaške Crne legije.

¹² Odnosi se na 2. bojnu Ustaške željezničke vojnice, stacioniranu u Sarajevu. Ovoj ustaškoj vojsci je i pripadala 1. bojna u Zagrebu.

¹³ Jezdimir. On je, po naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, 11/12. aprila 1942. uhvaćen u Rogačici, pošto je sa predstavnicima Vermahta bio u stalnom kontaktu (AVII, NAV-T-312, r. 466, s. 8054505; Antun Miletić, n.č., VIG, br. 2/1972, str. 135—145).

¹⁴ Dragoslav

Nadovezujući na to, pojavili su se predstavnici hrvatske vlade kao i 19.4. i preneli su čestitke hrvatske vlade za firerov rođendan. Pri tom je za nameravani proglas odobrena sledeća formulacija:

Hrvatska vlada će se starati da obezbedi sve mere za jednakost pred zakonom svih državi vernih gradana bez obzira na veroispovest i nacionalnost.—

Time je savetovanje zaključeno.

Faferot

BR. 61

IZVEŠTAJ NEMAČKOG OTPRAVNIKA POSLOVA U NDH OD 24. APRILA 1942. MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA NEMAČKOG RAJHA O ITALIJANSKIM STAVOVIMA PREMA SRBIJI, NDH I BORBI PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE¹

Prvi primerak

Prema redovnoj raspodeli biće dostavljen prekontrolisani i eventualno ispravljani primerak.

Telegram
(Geh. Ch. V.)

Zagreb, 24. aprila 1942.

Prispeće: 24. aprila 1942.

16,40 časova

Vrlo hitno!

Br. 719 od 24. 4.

Gospodinu ministru spoljnih poslova Rajha

U Srbiji vlada mir. Nedić je uspeo da učvrsti svoj položaj. Može se računati na dalju konsolidaciju; mogući uticaji iz Crne Gore i Bosne mogli bi se suzbiti bez prevelikih teškoća. Za dalje unutrašnje umirenje u Srbiji značajan doprinos pruža reorganizacija francuske vlade. Sve u svemu, može se smatrati da će se mir u Srbiji zadržati. Lojalnost Nedića prema nama u vezi s neprekidnim nastojanjima Italijana ponovo se potvrdila. Italijani nude Srbima podršku za uspo-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153598—600.

stavljanje Velike Srbije, i to na štetu Hrvatske. U tome pravcu njihov pritisak je veoma jak i otvoreno se zasniva na tome da novi poredak, kome Italija teži u ovom prostoru, mora biti sproveden pre sloma Rusije. Pokušavaju takođe da indirektnim putem ponovo izigraju Srbe u odnosu na Hrvate. S Nedićem i Ljotićem sam uspešno utanačio i osigurao da poslanik Bencler bude stalno obaveštavan. Mora se računati da će se pojedini članovi srpske vlade i pojedine grupe približiti Italijanima, i na komplikacije u vezi s tim. Smatram ipak da će italijanska nastojanja pretrpeti neuspeh zbog uzdržljivosti Nedića i, bar privremeno, neće dobiti opasan karakter.

Hrvatska: Kao što sam predvideo, do italijanske saradnje u planiranoj akciji nije do sada došlo.² Štaviše, i posle ponovnog odlaganja početka prve akcije, mora se računati na potpuno defanzivno držanje italijanskih trupa. Situacija u područjima posednutim italijanskim trupama ponovo se pogoršala, naročito u Sloveniji, gde su nemiri zahvatili staru italijansku oblast u pravcu Gorica — Trst. I sam Roata je doprineo pooštavanju situacije u Crnoj Gori. Uprkos tome, sve jasnije se ispoljava namera da se veći italijanski trupni kontingenti prebace u Sarajevo, mada je to potpuno suvišno, jer su u međuvremenu Hrvati i Nemci zagospodarili situacijom.

Poglavnik mi je juče rekao da on predviđa veoma teške mesece i saopštio mi da su svi njegovi pokušaji da govori sa dućecom bili do sada od strane italijanskih međuinstitucija svim sredstvima sabotirani; da su dalji teritorijalni gubici za Hrvatsku nepodnošljivi; da on ima osnove za sumnju da Italijani, pored Sarajeva, hoće i Banju Luku da uključe u delokrug svoje vlasti.³ To isto rekao mi je i Lorković. Sva hrvatska nastojanja da se situacija konsoliduje lome se na otporu Italije.

U pogledu dalje borbe protiv ustanika, mišljenja sam, i sada kao i ranije, da velike akcije, kao ona preduzeta u Sušaku,⁴ nisu pogodne i da se moraju završiti beznačajnim

² Vidi dok. br. 69.

³ U izveštaju nemačkog generala u Zagrebu od 21. aprila 1942. Generalštabu Vrhovne komande Vermahta, između ostalog piše: »Italijanska divizija »Taurinense«, sastava dva bersaljerska puka od po tri bataljona i brdske artiljerije, iskrcala se u jednom mestu ispred Sarajeva [...] Pojava Italijana pred Sarajevom usledila je za nemačku komandu iznenadno [...] Jedan italijanski oficir za vezu pojavio se u Banjoj Luci, koju, prema italijanskim izvorima, hoće da posedne, kao sledeći veći grad na nemačkoj okupacionoj teritoriji [...] (AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 110—1).

⁴ U telegramu piše: Susak.

rezultatima imajući u vidu nedovoljno italijansko angažovanje, kao i taktiku izmicanja koju primenjuje protivnik. U ponedeljak izjutra stižem u Berlin sa iscrpnim pismenim izveštajem.

Vezenmajer⁵

Trol⁶

Dostavljeno:

...⁷

BR. 62

ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 28. APRILA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ORGANIZACIJU ODBRANE GRANICA ISTOČNE BOSNE OD UPADA PARTIZANSKIH SNAGA POSLE OPERACIJE »TRIO«¹

718. peš. divizija
Odelj. Ia
Br. 1419/42 pov.

Komandujući general i komandant
u Srbiji

Prim. 2.5.42, br. gl. kancel. 3147/42
pov.

Odelj. Ia, Zavedeno: br. 3350/42 pov.

Broj prim. 2 | Priloga: ./.

K-dno mesto div., 28.4.42, 12,00 čas.

Poverljivo

Pozivom na: 1) Borbena grupa gen. »Bader«, Ia, br. 309/42 pov. od 19.4.42.³

⁵ Edmund (Veesenmayer)

⁶ Herbert (von Troll)

⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i stanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 304—7. Na margini prve stranice originala s leve strane rukom je dopisano: »2. primerak je dostavljen na znanje 717. i 714. pd s tim da ga zadrži 717. pd«.

² Štambilj primaoca.

³ Reč je o zapovesti Borbene grupe »Bader« Komandi 718. pd da preduzme čišćenje doline Rogatice polazeći s kružne osnovice, u cilju uništenja partizanskih snaga do r. Prače i r. Drine (AVII, NAV-T-315, r. 2268, s. 980—1).

2) Borbena grupa gen. »Bader«, Ia, br. 353/42 pov. od 22.4.42.⁴

- 1.) Po okončanju operacije »Trio I« mora da se spreči dalji prelazak hrvatsko-srpske granice, kao i linije Prača — Drina od ustanika iz Srbije i italijanskog okupacionog područja u operacijsko područje istočne Bosne.⁵
- 2.) U tu svrhu se formiraju sektori obezbeđenja I, II i III.

Granice:

Desna granica sektora obezbeđenja I: Ilidža (uklj.) — reka Željeznica do Trnova (uklj.). Granica između sektora obezbeđenja I i II: Rogatica (I) — Višegrad (II).

Granica između sektora obezbeđenja II i III: reka Spreča od ušća r. Turije do kote 265, južno od Memića, na dru-

⁴ Odnosi se na zapovest Borbene grupe »Bader« Komandi 718. pd da formira granično obezbeđenje između Srbije i NDH na r. Prači i r. Drini da bi se sprečavao prelazak partizanskih snaga iz Srbije i iz italijanske okupacione zone (AVII, NAV-T-315, r. 2269, s. 993—4).

⁵ Komandant 718. pd je 28. aprila 1942. izdao zapovest za privremeno obezbeđenje r. Prače po završetku operacije »Trio«, naglašavajući da je zadatak divizije da spreči povratak partizana u očišćeno područje istočne Bosne. U tu svrhu, on je naredio:

»[...] a) Grupa »Sušnik« vrši obezbeđenje, pošto stigne do Prače, u svojoj dosadašnjoj borbenoj zoni.

b) Grupa »Vist«, pošto stigne do Prače, vrši obezbeđenje u svojoj dosadašnjoj borbenoj zoni, a preuzima svojim delovima, od 1. 5. u 12,00 časova obezbeđenje na Drini u borbenoj zoni Grupe »Francetić« do zaključno Međeđa.

c) Grupa komandanta Srbije (III/737. pp.), pošto stigne na Drinu, vrši obezbeđenje u dosadašnjoj zoni a preuzima, svojim delovima, od 1. 5. u 12,00 časova, obezbeđenje u borbenoj zoni Grupe »Francetić« (Crna legija) do Međeđa zaključno.

Linija razgraničenja između Grupe »Vist« i Grupe komandanta u Srbiji od 1. 5. u 12,00 časova: Pešurići na drumu Rogatica — Višegrad (prema Grupi komandanta u Srbiji) — Hadrovići — Bursići — Međeđa (mesta prema Grupi »Vist«).

Leva granica: Od 1. 5. u 12,00 časova drum Rogatica — Višegrad (zaključno) — Višegrad varoš (isklj.).

d) Grupa »Francetić« vrši obezbeđenje u dosadašnjoj borbenoj zoni na Drini do 1. 5. u 12,00 časova. Pošto je smene Grupa »Vist« i Grupa komandanta u Srbiji, biće izvučena i preuzima obezbeđenje na sektoru Drine u smislu naređenja 718. pd, Ia, br. 1419/42 pov. od 28. 4. 42.

O izvršenoj smeni izvestiti diviziju. Zadatak za sve grupe angažovane za obezbeđenje: sprečavanje ustanika da pređu Praču i Drinu. Na prednjoj liniji obezbeđenja treba angažovati u prvom redu potčinjene hrvatske čete.

4.) *Artiljerija:*

668. art. divizion odlazi s 2. i 3. baterijom u Rogaticu meni na raspolaganje.

Brdski topovski vod 4. baterije ostaje potčinjen Grupi »Sušnik«. Hrvatski brdski topovski vodovi ostaju potčinjeni kao i do sada [...]» (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 308—10).

mu Tuzla — Zvornik (do II) — drum k. 265 — Zvornik (do II) — Zvornik (do II),

Leva granica sektora obezbeđenja III: reka Sava.

Prednja granica obezbeđenja: na jugu Prača — Drina, na istoku za sada Drina.

Južno od Zemljice, prema istoku do hrvatsko-srpske granice, snage obezbeđenja smeju da pređu Drinu samo po posebnom naređenju 718. divizije. Do tada obezbeđenja ima da ostanu na zapadnoj obali Drine.

3.) *Obezbeđenje granice na tim sektorima preuzimaju:*

Na sektoru obezbeđenja I:

III hrvatski [domobranski] armijski korpus, Sarajevo.⁶

Na sektoru obezbeđenja II:

Ustaška Grupa⁷ potpukovnika Francetića.

U tu svrhu potpukovnik Francetić će privući u istočnu Bosnu, po mogućstvu, jake ustaške snage. U Višegrad i Zvornik treba postaviti najmanje po jednu ojačanu čet. Mostobran Zvornik, formiran naređenjem komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, biće ukinut po preuzimanju od strane potpukovnika Francetića. Hrvatski bataljon koji je do sada bio potčinjen nemačkom komandantu mostobrana stupa u isto vreme ponovo pod komandu 3. hrvatske divizije u Tuzli.⁸

O preuzimanju mostobrana Zvornik od strane pukovnika Francetića treba izvestiti 718. pd.

Na sektoru obezbeđenja III:

3. hrvatska [domobraska] divizija, Tuzla.

4.) *Izvršenje:*

Sektori obezbeđenja treba da se podele na podsektore. Za svaki podsektor opet mora da se odredi i jedan odgovorni komandant.

Posade sektora treba rasporediti ovako:

a) Stalne granične straže treba postaviti na svim onim mestima gde je prelazak granice od ustanika moguć i verovatan.

Zato treba od strane komandanta sektora takva mesta detaljno lično izvideti.

b) *Pogranične patrole* treba da danju i noću patroliraju između graničnih stražara i delova sektora obezbeđenja koji nisu posednuti.

⁶ Reč je o 3. domobraskom zboru.

⁷ Odnosi se na ustašku Crnu legiju.

⁸ Reč je o domobraskoj 3. pješачkoj diviziji 2. domobraskog zbora.

c) *Grupe za intervenciju* treba, kao kompletne borbeno moćne rezerve, odvojeno od graničnih obezbeđenja, tako pripremiti da mogu odmah sprečiti pokušaje upada većih grupa ustanika u istočnoj Bosni ili da mogu protivudarom opet preko granice odbaciti ili uništiti već upale ustaničke grupe.

5.) Zadatak za sve sektore obezbeđenja glasi: sprečavanje prelaska granice od ustanika, uništenje ustaničkih grupa koje su prešle, čišćenje i umirenje celog sektora obezbeđenja od nesigurnih elemenata.

6.) *Vođenje borbe:*

Granična obezbeđenja i granične patrola ima da prvo sopstvenim snagama i sredstvima spreče svaki pokušaj prelaska u svojem sektoru obezbeđenja i *da brane svoje položaje.*

Grupe za intervenciju treba povući unapred na ugroženim mestima u slučaju napada ustaničkih grupa, u cilju pojačanja graničnih posada. Ako je neprijatelj uspeo da na nekom mestu probije granično obezbeđenje, zadatak je grupa za intervenciju da te neprijateljske snage koje su prodrle napadom unište.

Granična obezbeđenja treba da se ukopaju i da se maskiraju. Treba napraviti rezervne položaje, naročito za mitraljeze. Sva naseljena mesta koja grupe za intervenciju posednu ima da budu izgrađena u vidu uporišta (kružni fortifikacijski položaj).

Mora se obezbediti brza spremnost na uzbunu grupa za intervenciju. Putevi za podilaženje do granice mora da budu izviđani.

Vatru otvarati samo na ciljeve koji su nesumnjivo prepoznati kao neprijatelj.

7.) Do 5.5. Komandanti sektora će izvestiti, uz ucrtavanje na karti razmere 1:100.000, raspored i obezbeđenja na sektorima obezbeđenja, naznačujući pojedina granična stražarska mesta, puteve graničnih patrola, podelu sektora sve do četa, grupe za intervenciju, komandna mesta četa, bataljona i komandanata.

8.) Borbeno komandno mesto 718. divizije od 28.4.42. u Rogatici.

Fortner

Dostavljeno:

...⁹

⁹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi, grupa i jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 30. APRILA 1942. (TOKU OPERACIJE »TRIO« I DALJIM NAMERAMA U ISTOČNOJ BOSNI, IZMENI DOGOVORA U OPATIJI, ODNOSU I ČETNIČKIM MAJOROM JEZDIMIROM DANGIĆEM I OBOSTRANIM GUBICIMA¹

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(Komanda 12. armije)
Odeljenje 11/42 str. pov. Ia

H.Qu., 30.4.1942

Izveštaj o radu
za vreme od 1.4. do 30.4.1942.

...²

Prilog 2

Ratna formacija 714. i 717. pd

OKH/Gen.StdH/Org. odeljenje (I), na traženje Komande 12. armije (Ia, br. 686/42 pov. od 25.2.42, vidi prilog 93)³, izdalo je naređenje o sledećim izmenama ratne formacije 714. i 717. pd:

- 1.) S pomeranjem 717. pd, iz sastava te divizije izlaze i prelaze u sastav 714. pd: 737. pp, 4. brdska baterija 670. art. puka kao 2. vod (4. brd. div.) 661. art. puka i inž. čete 717.
- 2.) Po stizanju 717. pd (bez ojačanog 737. pp) u rejon Soluna ulazi u njen sastav 440. pp.

Privremeno se prepotčinjavaju:

1) 718. pd: Štab komandanta službe dotura 717 pd, transportne kolone 1/717. i 2/717, 1/2 pekarske čete 717, 1/2 mesarske čete 717, Odelj. za vojnu poštu 717.

2.) 714. pd (četi za vezu: 714): 1 odeljenje radio-stanica srednjeg dometa b (mot.), 3 odeljenja radio-stanica malog dometa b (mot.), 1 odeljenje za (radio) ometanje [razgovora], 717. mala auto-kolona, vojna polubolnica 717, 1 odeljenje iz voda vozila za prevoz bolesnika 717.

...⁴

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053313—38.

^{2, 4, 8, 11, 17, 23, 36, 40} i ⁴⁵ Izostavljeni tekst se ne odnosi na Jugoslaviju.

³ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053918.

Prilog 4

4.4: Komandujući general i komandant u Srbiji

Zastupanje generala artiljerije Badera preuzima general-lajtnant dr Hinghofer, a u tekućim poslovima zastupa ga načelnik štaba generalštabni pukovnik Keviš.

...

Prilog 7

Premeštanje i formiranje landesšicen-bataljonâ

287, 288. i 977. landesšicen-bataljoni prebaciće se železničkim transportom u Beograd, te, kad stignu tamo, potčiniće se komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji dostaviće se u prepisu izvod iz naređenja zamenika komandanta II. armijskog korpusa (Komanda vojnog okruga II) o formaciji tih landesšicen-bataljona. Komandujući general i komandant u Srbiji izvestiće o pristizanju i angažovanju pomenutih landesšicen-bataljona.

...

Prilog 14

Osiguranje Gvozdenih vrata

S pozivom na OKW/WFSt, oper. odelj. (H), br. 0010876/42 str. pov. od 27.3.42,⁷ komandant oružanih snaga na Jugoistoku izveštava OKW/WFSt da je dovoljno osigurati tok katarakte i Gvozdena vrata, a želja je osigurati i ona udaljena mesta na rumunskoj obali čije obezbeđenje vrše rumunske jedinice.

9. 4:

O. B.:

Posedanje ušća r. Strumice od strane 659. inž. bat. i njegovo prebacivanje preko Strume.

Prilog 15

Pregled situacije na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku (zaključno sa 7.4.42)

Opšta situacija

Uz sopstveno živo patroliranje, u Srbiji je bilo samo lokalnih borbenih dejstava.

U Hrvatskoj i dalje živa aktivnost bandi u Bosni. Pripreme za nemačko-italijansko-hrvatsku operaciju teku po planu.

...

⁷ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

Pojedinosti

Srbija. U Beogradu je uspešno onemogućen rad nekoliko komunističkih rukovodilaca. Naše patrole koje su aktivno dejstvovalе u severnoj i centralnoj Srbiji retko su nailazile na otpor neprijatelja. Kod Zvornika su naše snage vodile uspešne borbe. Pojedinačni prepadi komunističkih bandi kod Požarevca. U uspešnoj bugarskoj operaciji zapadno od Niša razbijena je veća banda i neprijatelju naneti znatni gubici.

Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata ponovo su se istakle u dve manje borbe kod Zvornika i Krupnja. Situacija u pogledu saobraćaja se poboljšala. Prosečan dnevni kapacitet pruge Beograd — Solun sada iznosi 7—8 vozova, a pruge Solun — Atina 4—5 vozova.

Hrvatska. 28/29.3. u Ljubljani je general Roata izdao prve zapovesti za Borbenu grupu »Bader«. Rezultat: o taktičkim pitanjima saglasnost. Različita mišljenja o pitanju pregovora sa ustanicima. Nemci se čvrsto drže Sušačkog protokola: »nikakvi pregovori«. General Roata je, naprotiv, izjavio da pregovorima sa srpskim nacionalistima — ustanicima želi da ih isključi iz borbi za istočnu Bosnu, da bi ih tek kasnije savladao. Još nije poznato suprotno naređenje Komando Suptremo.

Nastavak borbi

Istočna Bosna: Hrvatske jedinice su vršile čišćenje Fruške gore (severno od Sr. Mitrovice), kojom prilikom je neprijatelj imao znatne gubitke. U rejonu Zvornik — Rogatica — Sarajevo i dalje traju, ponekad i vrlo dinamične, borbene akcije Hrvata protiv ustanika. Hrvati su uspeli da zauzmu Vlasenicu, no već danima loše prolaze oko Rogatice. U rejonu Tuzla — Doboj ustanici vrše uspešne napade; pored ostalog, dvaput su napali na železničke vozove. Poljoprivredne objekte držimo mi.

Zapadna Bosna. Neprekidni napadi ustanika kod Prijedora, u rejonu Bos. Novi — Petrinja i u rejonu severno od Banje Luke — Bos. Gradiške. Hrvatske trupe su pri tom naterane na odbranu i neprijatelj je u odnosu na njih nadmoćan. U dva slučaja ustanici su uspeli da razoružaju Hrvate bez otpora. Uspešno se napadaju pojedinačna žarišta nemira severno od Save.

Operativni štab Bobbene grupe »Bader« otpočeo je s radom u Sarajevu.⁹ Nemačke komande za vezu još nisu stigle u ita-

⁹ Vidi dok. br. 6.

lijanske divizije. Ubrzano dovođenje tih komandi za vezu hitno je potrebno.

Gubici u vremenu od 21.3. do uključno 5.4.1942:

Nemci:	mrtvih: 3,	ranjenih: 1,	nestalih: 5
Hrvati:	„ 53,	„ 161,	„ 110

Srpska pom. policija: mrtvih: 13, ranjenih: 13

Ustanici: 1262 ubijena u borbi, 66 streljanih ili obešenih za odmazdu. Tako je od 1.9.41: 11.522 ustanika ubijeno u borbi, 21.809 ubijeno za odmazdu.¹⁰

...¹¹

Prilog 21

10.4:

Odlaganje operacije u istočnoj Bosni. Upućen je radiogram OKW/W.F.St i OKH/Oper. odelj.: Ital. K-da 2.A je saopštila da, zbog zakašnjenja transportnih brodova i zbog snega na planinama, operacija istočna Bosna ne može početi pre 25.4. Podnošenje izveštaja OKW o planu i izvršenju usledilo je pošto je stiglo konačno mišljenje generala artiljerije Badera k-tu oružanih snaga na Jugoistoku.

Prilog 22

Izmena Sušačkog protokola¹²

K-t oružanih snaga na Jugoistoku je, preko nemačkog generala pri Generalštabu ital. oružanih snaga, primio obaveštenje da Italijani imaju nov tekst za 8. tačku Sušačkog protokola (posjedanje područja i policijska služba). K-t oružanih snaga na Jugoistoku je, u telegramu upućenom OKW/W.F.St, (na znanje nem. generalu pri Generalštabu ital. oruž. snaga, Borbenoj grupi »Bader« i komandujućem generalu i k-tu u Srbiji) ukazao na to da su još prilikom pregovora Italijani nastojali da ostanu kao posadne jedinice u istočnoj Bosni. Tada je na osnovu hrvatskog pritiska pošlo za rukom da se izbegne ostavljanje ital. posadnih jedinica u rejonu oko Sarajeva. Predloženi novi tekst mora se gledati kao novi pokušaj Italijana da se trajno učvrste severno od demarkacione linije i oko Sarajeva. Ako se to odobri, onda treba saopštiti i Komandi oružanih snaga na Jugoistoku.

¹⁰ Vidi dok. br. 49, 50, 53, 57 i 64; knj. 1, ovog toma, dok. br. 285.

¹² i ¹⁹ Odnosi se na dogovor vojnih predstavnika Italije, Nemačke i NDH u Opatiji 3. marta 1942. o saradnji u operaciji »Trio« protiv snaga NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni (dok. br. 39; Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25).

Na to je OKW odgovorila sledeće: da je u Sušačkom protokolu komandantu italijanske 2. armije data mogućnost da bez ikakvih ograničenja, u odnosu na oblasti koje su u pitanju, u rejonima koje treba očistiti od neprijatelja ostavi posadne trupe koje će tada, pored hrvatske žandarmerije, biti nadležne i za policijsku službu. Prema tome, predložena nova varijanta znači delimično odstupanje od italijanskog stanovišta.

Prilog 24, veza prilog 14

Obezbeđenje dunavskog tesnaca i kanala Gvozdena vrata

Nemačkom generalu u Rumuniji poslata je depeša u vezi s mestima pristajanja vučnih čamaca na rumunskoj obali, i to radi obezbeđenja od napada srpskih bandi na vučne čamce koji se noću ukotvljavaju izvan pristaništa.

Prilog 25

14.4: Slučaj Dangić¹³

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku depešom javlja OKW/W.F.St. da je slučajno saznao kako je vođa srpskih ustanika u Hrvatskoj Dangić boravio od 30.3. do 2.4. u Beogradu. Dangić je, dalje, odmah potom, po svemu sudeći, bio kod srpskog sreskog načelnika u Valjevu pukovnika Lukića¹⁴ i tamo je razgovarao s Nedićevim četnicima opominjući ih da poštuju red i mir. Time je dokazano da Dangić, pored toga što ima vezu sa Beogradom, verovatno ima vezu i s Nedićem. Komandujući general i komandant u Srbiji naredio je hapšenje.¹⁵ Na to je komandant oružanih snaga na Jugoistoku, jednom depešom upućenom komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, ukazao na to da naređenje za hapšenje Dangića nije trebalo da se izda tek sada, to naređenje je još pre trebalo izdati svim (nadležnim) instancama. Pored toga, ponovljeno je i naređenje da se svim sredstvima spreči svaka veza ustanika s Nedićevom vladom, a, uz to, i svaka podrška ustanicima, uključujući i oblasti izvan srpskih granica, od strane Srba.

Hrvatska

Hrvatske trupe iz Drinjače zauzele Bratunac (18 km jugoistočno od Drinjače), te su 10.4. iz Bratunca izbile u Srebrenicu

¹³ Vidi dok. br. 23 i 60.

¹⁴ Dragomira

¹⁵ i ¹⁶ Jezdimir Dangić je uhvaćen 11/12. aprila 1942. u Rogačici (AVII, NAV-T-312, r. 466, s. 8054505—6). Vidi dok. br. 60, nap. 13.

(8 km južno od Bratunca). Rejon južno od Bratunca hrvatske jedinice očistile. Borbenoj grupi »Bader« je depešom naređeno: ako je ikako moguće iskoristiti prodor i zajedno sa Hrvatima raščistiti situaciju u istočnoj Bosni severno od demarkacione linije pre početka zajedničke operacije.

Prilog 27, veza prilog 21

Planiranje operacije u istočnoj Bosni

OKW/W.F.St. je naredila da se pošalje na uvid plan operacije »istočna Bosna« ali to nije moglo stići na vreme zbog prisilnog sletanja aviona kojim je putovao kurir Borbene grupe »Bader«. Zbog toga je komandujući general i komandant u Srbiji dobio depešu da on plan operacije »istočna Bosna« neposredno pošalje na uvid OKW/W.F.St. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku će poslati odgovarajuće objašnjenje OKW. Komandi oružanih snaga na Jugoistoku treba odmah, po specijalnom kuriru, poslati 2. primerak pomenutog plana.¹⁶ Poželjno je da se razgovara s načelnikom štaba (generalštabnim pukovnikom Faferotom), ukoliko je to moguće zbog naređenog prodora 718. pd u rejon istočno od Sarajeva.

...¹⁷

Prilog 28a

Proslava oslobođenja grada Bitolja

11.4.42. u 18,50 časova komandant otputovao posebnim vozom iz Soluna radi učešća na proslavi oslobođenja Bugara u gradu Bitolju.

Prilog 28b

12.4: Dangić uhapšen

Nemačke trupe su uhapsile srpskog vođu ustanika Dangića. Dangić se predao bez ikakvog otpora.¹⁸

Prilog 29

Izmena 8. tačke Sušačkog protokola¹⁹

Pošto su Italijani pokrenuli izmenu te tačke i pošto su rešeni različiti prigovori nemačke strane, OKW dala pristanak za konačnu sledeću verziju 8. tačke:

a) Nemačka verzija:

»U oblastima koje budu očišćene prilikom operacije ostaviće se, prema proceni komandanta italijanske 2. armije, a ukoliko

¹⁶ Vidi dok. br. 54, 55, 56 i 58.

je to potrebno, posadne jedinice. Poslove na obnovi tih oblasti — naročito na obnovi unutrašnje uprave — mesne hrvatske vojne vlasti otpočeće što je moguće pre, a te hrvatske vojne vlasti biće što je moguće pre zamenjene regularnom civilnom upravom. Generalu Laksi je stavljeno u obavezu da se pobrine za pojačanje hrvatske žandarmerije.

b) Italijanska verzija:²⁰ Vidi prilog 29.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je novu verziju 8. tačke Sušačkog protokola depešom preneo nemačkom generalu u Zagrebu (koji treba da o tome obavesti rukovodstvo ministarstva hrvatskog domobranstva), nemačkom generalu u Rimu i Borbenoj grupi »Bader«.

Oficiri za vezu pri italijanskim divizijama

Borbenoj grupi general »Bader« i nemačkom generalu u Zagrebu upućuje se depeša u kojoj se do 15.4.42. traži slanje oficira za vezu u italijanske divizije.

Trupna podoficirska pešadijska škola

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji i Tvrđavskoj diviziji »Krit« je upućena depeša u vezi sa dodeljivanjem (slušalaca) na 1. kurs podoficirskih škola.

13.4: Savetovanje kod načelnika štaba

13.4. održano je savetovanje kod načelnika štaba. O predmetu toga savetovanja vidi belešku u prilogu 32.²¹

Uputstvo o načinu borbenih dejstava Borbene grupe »Bader«.

Borbena grupa generala artiljerije »Badera« dostavila je uputstvo o načinu borbenih dejstava za razbijanje ustanika na srpskom području. Uputstvo je sastavio komandant italijanske 2. armije general Roata.

²⁰ Prema saopštenju nemačkog Štaba za vezu pri Komandi italijanske 2. armije, general Roata je 13. aprila 1942. izneo sledeće stavove u vezi s 8. tačkom Opatijskog protokola:

a) da italijanska 2. armija ima pravo da naredi da posadne trupe privremeno ostanu u već očišćenim područjima;

b) da za ponovno uspostavljanje normalnog stanja u očišćenim područjima treba razlikovati tri vremenska perioda:

1. period. Posedanje od strane italijanskih ili nemačkih trupa, uz punu vojnu vlast. Vreme njenog prestanka je u isključivoj nadležnosti italijanske 2. armije.

2. period. Predaja područja hrvatskim trupama ili žandarmeriji, uz dalje trajanje vojne vlasti.

3. period. Ponovno uspostavljanje civilne vlasti« (AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153593—4).

²¹, ²⁵, ²⁶, ²⁹, ³⁵, ³⁸, ³⁹, ⁴¹, ⁴², ⁴⁴ i ⁴⁶, ⁵⁰ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

Prilog 33

Zarobljavanje Dangića

Depešom su obavješteni OKW/W.F.St., OKW/odelj. za inostranstvo o zarobljavanju vođe srpskih ustanika Dangića. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je naredio da se Dangić odmah transportuje u zarobljenički logor u Nemačku.

Prilog 34

14.4: Komandant: Povratak s proslave oslobođenja grada Bitolja.

Odredbe za primenu firerove direktive br. 40²²

14.4. su između načelnika štaba Komande oružanih snaga na Jugoistoku general-majora Ferča, operativnog oficira generalštabnog potpukovnika Mahera i mornaričkog oficira za vezu pri komandantu oružanih snaga na Jugoistoku mornaričkog kapetana Hajna ([Heyn] vođeni razgovori o planu Mornarice za odbranu morske obale (Prilog tekstu Odredbi za sprovođenje firerove direktive br. 40).

15.4: Naređenje OKW o Dangiću

OKW je naredila da se ispita da li se Dangić može iskoristiti za pacifikaciju Srbije.

Nastavak rada na »odbrani morske obale« (Odredba za sprovođenje firerove direktive br. 40).

Apeli generala artiljerije Badera

General Bader je apelovao na hrvatsku vladu da pripremi unravne organe za istočnu Bosnu, a italijanskoj Komandi 2. armije, generalu Roati: Napadati! Inače čitav poduhvat će propasti.

Prilog 35, 35a

16.4: Pitanje Dangića

Poseta načelnika štaba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji povodom Dangićevog slučaja. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je odlučio: Dangića poslati u zarobljeničništvo u Nemačku. OKW/W.F.St. se obavještava da su procene pokazale da korišćenje Dangića u sprezi s Nedićem ne obećava nikakav uspeh. Zbog toga je komandant oružanih snaga na Jugoistoku naredio da se Dangić uputi u zarobljenički logor u Nemačku.

²² Vidi dok. br. 156 i 205.

Slučaj Dangić je komandantu oružanih snaga na Jugoistoku dao povoda da komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, kao i Borbenoj grupi »Bader«, naredi sledeće: za hvatanje kontakta i za vezu sa ustanicima, radi stvaranja uvida nad njima, angažovati samo poverljive ljude (agente) i kamufliranu službu otkrivanja preko kontraobaveštajnih i policijskih službenih instanci. Načelno se zabranjuje da takve zadatke izvršavaju ostali pripadnici Vermahta.

Završetak nacрта »Praktičnih odredaba za primenu firerove direktive br. 40«.

Završeni su poslovi na nacrtu »Praktičnih odredaba komandanta oružanih snaga na Jugoistoku za primenu firerove direktive br. 40 od 23.3.42«, a koja se odnosi na komandna ovlašćenja u primorskim zonama.

17.4: Izašle su »Praktične odredbe komandanta oružanih snaga na Jugoistoku za primenu firerove direktive br. 40 od 23.3.42«, koje regulišu nadležnosti komandovanja u primorskim zonama. Za korisnike vidi prilog 36.

Prilog 36.

...²³

20. 4: Firerov rođendan

Povodom firerovog rođendana u Solunu je, na trgu ispred izložbene hale, 20.4. u 9.00 časova održan svečani skup Komande armije na kome je govorio načelnik štaba.

Borbena grupa general »Bader« izveštava o svojoj proceni situacije i daljim namerama

Situacija hrvatskih trupa koje su opkoljene u Rogatici zahteva neodložno angažovanje, ali se u tu svrhu planirano stizanje italijanske divizije i dalje odugovlači. 718. pd i hrvatske jedinice će ipak biti spremne za angažovanje počev od 20.4. Po naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku 718. divizija će dobiti zadatak čišćenja rejona od Rogatice do Prače i Drine. Predviđa se da će nastupanje s kružne osnove Prača — Sokolac — Han-Pijesak — ušće Žepe otpočeti 22.4.²⁴ Trajanje nastupanja oko 14 dana. Italijanska Komanda 2. armije je zamoljena da angažovanjem raspoloživih snaga na demarkacionoj liniji spreči izvlačenje ustanika u italijansku akupacionu zonu (Komanda 12. armije, Ia, 1432/pov. od 20.4.42).²⁵

²⁴ i ²⁷ Vidi dok. br. 55 i 56.

Prilog 41

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku se slaže s procenama situacije i namerama Borbene grupe general »Bader«, utoliko pre što je i italijanska Komando Supremo saopštila preko nemačkog generala pri Glavnom stanu italijanskih oružanih snaga da i italijanske jedinice južno od demarkacione linije već nekoliko dana vode žestoke borbe s neprijateljem koji se izvlači iz istočne Bosne.

21.4:

Savetovanje kod načelnika štaba: vidi prilog 42.²⁶

Predlog komandanta oružanih snaga na Jugoistoku za dalje vođenje borbe u istočnoj Bosni

Prilog 43

Depešom Ia, 1028/42. str. pov., komandant oružanih snaga na Jugoistoku²⁷ izveštava OKW/W.F.St., oper. odelj.: Borba za obezbeđenje slobodnog izlaska nemačko-hrvatskih jedinica na polazne položaje, kao i odugovlačenje Italijana s pokretima za razvijanje snaga doveli su do toga da je glavnina ustanika umakla iz dela nemačke okupacione zone istočne Bosne u italijansku okupacionu zonu (Hrvatska i Crna Gora), te su nemačko-hrvatske trupe morale da produže dejstva i preko polaznih položaja radi sprečavanja proboja neprijateljskih snaga iz rejona oko Rogatice. Napadi su u toku. Prema izveštaju nemačkog generala u Rimu, italijanske divizije koje je trebalo dovesti radi izvođenja zajedničkog udara zadržane su u lokalnim žestokim borbama južno od demarkacione linije. Zbog toga se još uvek ne može računati na blagovremenu intervenciju italijanskih snaga radi ostvarenja zajedničkog udara. Time je stvorena nova situacija. Više nije nužno angažovanje italijanskih trupa u delu istočne Bosne okupiranom od Nemaca. Zbog toga komandant oružanih snaga na Jugoistoku predlaže OKW sledeće:

- a) Nemačko-hrvatske trupe gone ustanike do demarkacione linije i tu zatvaraju povratak ustanika;
- b) Italijanske trupe, kao i do sada, vrše čišćenje južno od demarkacione linije, prema svom nahodanju;
- c) Ne stupa na snagu preuzimanje komande od strane generala Badera nad tri italijanske divizije. Ne treba više predviđati angažovanje Italijana severno od demarkacione linije;
- d) Nemačko-hrvatske snage Borbene grupe »Bader« zaposedaju, čiste i obezbeđuju istočnu Bosnu severno od demar-

²⁷ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 466, s. 8054392—3.

kacione linije. Radi ovoga a i radi zaštite nemačkih vojno-političkih interesa, 718. divizija i dalje ostaje u istočnoj Bosni. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli po gornjem saglasnost i brzu odluku, jer je Borbena grupa »Bader« u pokretu i u ovom momentu postoji mogućnost za generala Badera da se sastane sa generalom Roatom radi objašnjenja.

Prilog 44

7. četa (brd.) (mot.) školskog puka »Brandenburg«²⁸

OKW stavlja na raspolaganje za letnje angažovanje 7. četu brd. mot. školskog puka »Brandenburg«. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli OKW da mu odobri da može imati određene ruke u pogledu pridavanja te jedinice ili Borbenoj grupi general »Bader« ili komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, već prema razvoju situacije za vreme dok pomenuta jedinica ne stigne.

22.4: Operacije u Hrvatskoj

21.4. je Borbena grupa general »Bader« saopštila preko radija da nije došlo do zajedničkih nemačko-italijanskih operacija zbog toga što nisu stigli Italijani. Čišćenje obruča oko Rogatice je u toku. Više nije moguće naknadno uklapanje italijanskih snaga, jer je pomeranje snaga u stranu nemoguće zbog brdovitog terena. Pri sadašnjoj situaciji nije više potrebno čišćenje luka Drine i Ozrena. Nakon blokiranja granice na Drini i nakon čišćenja oba luka Drine (čišćenje obruča oko Rogatice u toku, Francetić već izvršio čišćenje luka Drine) vrlo je verovatno da je postignuta opšta pacifikacija. Ovome je bitno doprinela promena odnosâ hrvatske vlade prema Srbima. Zbog toga nema više potrebe da se italijanske snage angažuju na nemačkoj okupacionoj zoni. Predlog: Prekinuti s transportima u pravcu Sarajeva. Italijanske jedinice koje se nalaze u Sarajevu angažovati za čišćenje južno od Sarajeva i za marš natrag u italijansku okupacionu zonu (Komanda 12. armije, Ia, 1452/42 pov. od 21.4.42).²⁹

Predlog komandanta oružanih snaga na Jugoistoku za dalje vođenje borbi u istočnoj Bosni

Taj izveštaj poslat depešom od strane Borbene grupe general »Bader« dao je povoda komandantu oružanih snaga na Jugoistoku da 21.4. depešom predloži OKW sledeće:

²⁸ Vidi dok. br. 92 i 117.

- a) Nemačko-hrvatske trupe goniće ustanike do demarkacione linije i zatvoriće im povratak;
- b) Italijanske trupe će, kao i do sada, vršiti čišćenje južno od demarkacione linije;
- c) Preuzimanje komande od strane generala Badera nad tri italijanske divizije neće stupiti na snagu. Angažovanje Italijana severno od demarkacione linije više se ne predviđa;
- d) Nemačko-hrvatske snage Borbene grupe »Bader« će zaposesti, vršiti čišćenje i obezbeđivati istočnu Bosnu severno od demarkacione linije.

Rezultati razgovora gener. Roata — gener. Bader u Mostaru 22.4. general Bader je izvestio o rezultatima razgovora s komandantom italijanske 2. armije generalom Roatom. Razgovori su vođeni 21.4. u Mostaru. Roata je potvrdio da je u sadašnjoj situaciji zajednička operacija postala bespredmetna. No, i pored toga, on je za to da se sadašnji već otpočeti pokreti (transportovanje divizije »Taurinenze« železnicom prema Sarajevu, prikupljanje divizije »Kačatori« kod Kalinovika, »Pusterija« kao i do sada) izvrše do kraja, jer je moguće da se dolaskom leta situacija pogorša, te bi taj raspored italijanskih jedinica obezbeđivao pogodnije polazne položaje. Do tog vremena Borbena grupa »Bader« može da slobodno raspolaže pomenutim italijanskim divizijama. Potrebno je da OKW što pre donese odluku o tome, kako je to zahtevano 20.4 (Komanda 12. armije, Ia, 1466/42 pov. od 22.4).³⁰ Komandant oružanih snaga na Jugoistoku depešom je odmah potom izvestio OKW o rezultatima razgovora general Roata — general Bader u Mostaru i zamolio OKW za brzo dostavljanje odobrenja (o pravu Borbene grupe »Bader« da raspolaže italijanskim divizijama), jer bi se takvo rešenje moglo iskoristiti za čišćenje italijanskog područja i južno od demarkacione linije. Pod takvim okolnostima otpao bi predlog da general Bader ne bi trebalo da preuzima komandu nad trima italijanskim divizijama (predlog komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (Komande 12. armije), Ia, br. 1466/42 pov. od 22. 4.42³¹ u odnosu na predlog komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1028/42 str. pov. od 21.4.42).³²

23.4:

22.4. u 19,30 časova (primljeno 23.4. u 01,30 časova) Borbena grupa »Bader« je, u vezi sa depešom komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1466/42 pov. od 22.4.42, izvestila još i ovo o rezultatima razgovora sa generalom Roatom: General Roata je obrazlagao svoj zahtev za dalje na-

stavljanje započelih pokreta time da mu odustajanje od planirane operacije ne leži. U stvarnosti, pak, izgleda da su posredi politički razlozi. To potvrđuju i obimni planovi izgradnje baraka na aerodromu, organizovanje velike baze za snabdevanje, organizovanje sopstvenog mesta za korišćenje drveta. Otuda i pokušaj da se nastavi sa dovoženjem 4 divizije na nemačko zemljište. Slobodno raspolaganje zamišljeno je tako da italijanski delovi praktično zadrže rejon gde se budu našli. Ostavljanje italijanskih snaga u nemačkoj zoni više nije opravdano. Nemačko rukovođenje u italijanskoj zoni ne može se ostvariti, utoliko pre što je 718. divizija vezana za nemačku zonu. Predlažemo da se nemačko komandovanje proteže samo do demarkacione linije. OKW treba da izda nalog da italijanske snage napuste nemačku zonu (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, 1488/42 pov. od 23.4.)³³

Odluka Vrhovne komande Vermahta — odbijanje predloga komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

23.4. u 08,30 časova prispela je sledeća depeša od OKW/W.F.St. op. br. 001383/42 str. pov. od 23. 4.42:³⁴ Iz depeše komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (Ia, 1028/42 str. pov. od 21.4) proizilazi da, na žalost, nije uspelo da se ostvari planirano okruženje ustanika. I dalje se mora ostati pri odluci donešenoj u Sušaku u pogledu uništenja ustanika u jednoj zajedničkoj operaciji. Samo po sebi se razume da to treba izvršiti tamo gde se nalaze ustanici, a ne tamo odakle su se ustanici izvukli. Dalje operacije treba da se odvijaju prema opštim smernicama italijanske Komande 2. armije i imajući u vidu izmenjenu taktičku situaciju, ne uzimajući uopšte u obzir neke političke linije. Ne postoji nikakav razlog da se iz osnova odstupa od plana kao celine, pogotovu kada sadašnja operacija predstavlja samo 1. fazu opšteg čišćenja. Polazeći od zadatka da se ustanici na bivšem jugoslovenskom području unište u zajedničkoj operaciji, te da se na taj način zemlja umiri i privredno koristi, operacije se imaju dalje izvoditi u sporazumu sa italijanskom Komandom 2. armije, a o daljim vašim namerama nas izvestite (Komanda 12. armije, Ia, br. 1039/42 str. pov. od 23.4.)³⁵

Na ovo je komandant oružanih snaga na Jugoistoku izdao Borbenoj grupi »Bader« i nemačkom Štabu za vezu pri italijanskoj Komandi 2. armije odgovarajuća naređenja.

Nemačka komanda za vezu je zahtevala od italijanske Komande 2. armije da joj na osnovu novonastale situacije saop-

šti svoje dalje namere, o kojima će, čim o tome bude obavešten komandant oružanih snaga na Jugoistoku, biti obavještena i OKW.

Prilog 45

Pregled situacije na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (zaključno sa 22.4.42)

Opšta situacija

a) U Srbiji, uopšte uzev, vlada mir. Kod Prokuplja Bugari izvršili uspešnu operaciju.

b) U Hrvatskoj je u toku čišćenje istočne Bosne od strane nemačkih i hrvatskih trupa Borbene grupe general »Bader«. Delovi ustanika izvukli se preko nemačko-italijanske demarkacione linije na jug i jugoistok.

36

24.4:

Operacije u istočnoj Bosni

Operacije u istočnoj Bosni se odvijaju po planu. 22.4. su nemačke (718. div.) i hrvatske trupe Borbene grupe general »Bader«, pošto su izbile na polazne položaje Prača — Sokolac — Žepa, otpočele nastupanje radi čišćenja rejona od Rogatice.³⁷ Čišćenje se vrši po odsecima, uz primenu detaljnog pročešljanja. Predviđa se da će trajati 14 dana. Neprijatelj pruža neznatan otpor. Terenske teškoće su znatne. Neprijatelj i dalje uzmiče prema jugu i jugoistoku. Italijanska 5. brdska divizija [»Pusterija«] nalazi se još 2 dnevna marša južno od Drine, zbog toga još nije obezbeđeno zatvaranje linije Višegrad — Foča.

Završena službena instrukcija za propagandnu službu

Izdata od strane obavestajnog odeljenja (kontraobavestajni oficir).

25.4:

Operacije u istočnoj Bosni

Nemačke i hrvatske trupe Borbene grupe general »Bader« su, preduzimajući plansko čišćenje, opkolile Rogaticu sa severozapada, severa i severoistoka stvarajući obruč dužine od 12 km. Neprijatelj pruža neznatan otpor. Neprijatelj još uvek pokušava da umakne na jugozapad i jugoistok. Italijanska 5. brdska divizija je najzad prvim delovima izbila na Drinu između Višegrada i Goražda, te je time zatvoren prelaz preko Drine prema jugoistoku. Italijanska 22. alpska divizija [»Kačatori dele Alpi«] nastupa iz rejona Nevesinja prema severoistoku. Porušeni mnogi mostovi i prekinuti mnogi putevi.

Namere Borbene grupe general »Bader« u pogledu daljih operacija. Borbena grupa general Bader izveštava da ima sledeće namere u pogledu daljih operacija. Čišćenje rejona Rogatica uz zatvaranje prelaza preko Drine od strane italijanske divizije »Pusterija« i od strane snaga komandanta u Srbiji. Čišćenje Igman-planine od strane italijanske divizije »Taurinenze«, nakon njenog prikupljanja u rejonu zapadno od Sarajeva kao rejonu njenih polaznih položaja. Kao završna akcija predviđa se čišćenje rejona Sarajevo — Kalinovik — Goražde od strane divizija »Taurinenze« i »Kačatori«, kao i od strane delova 718. div. i div. »Pusterija« (Komanda 12. armije, Ia, br. 1052/42 str. pov. od 25.4. 42).³⁸ Komanda oružanih snaga na Jugoistoku moli Borbenu grupu general »Bader« da za izveštaj OKW dostavi Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku saglasnost italijanske Komande 2. armije s planom operacije, i to odmah čim dobije tu saglasnost (Komanda 12. armije, Ia, br. 523/42 od 25.4.42).³⁹

Prilog 46

7 (mot.) četa 800. školskog puka »Brandenburg« za naročitu upotrebu doprema se u Beograd i pridaje komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.

27.4:

...⁴⁰

Tok operacije u Hrvatskoj

Čišćenje luka Drine od strane nemačkih i hrvatskih trupa nastavlja se po planu. Neprijatelj ne pruža nikakav otpor. Neznanat plen. Neprijatelj se, posle zatvaranja linije Višegrad — Goražde od strane italijanske 5. brdske divizije, izvlači prema Foči. Nastupanje italijanske 22. brdske divizije prema Kalinoviku usporeno zbog [neprijateljskog] otpora i zbog postojećih prepreka. Zbog toga nije obezbeđeno zatvaranje obruča na jugozapadu (Iz dnevnog izveštaja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1547/42 pov. od 25.4).⁴¹

Nemačke i hrvatske trupe Borbene grupe general »Bader« su izvršile dnevni zadatak uz mestimični otpor neprijatelja. Zaplenjeno oružje, municija, stoka, zalihe. Italijanska 5. brdska divizija, koja je angažovana za zatvaranje prelaza na Drini, javlja da je zarobila 473 neprijatelja i zaplenila oružje. Italijanska 22. peš. divizija nastupa od Nevesinja ka Gacku. Neprijatelj pruža jak otpor, zbog snežnih nanosa vladaju velike terenske teškoće. Prema italijanskim izveštajima, neprijatelj ima velike gubitke (Iz dnevnog izveštaja Koman-

danta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1559/42 pov. od 27.4.42).⁴²

27.4. održano savetovanje kod načelnika štaba. Vidi prilog 48. 28.4:

Operacija u Hrvatskoj

Namere italijanske 2. armije

Komanda oružanih snaga na Jugoistoku izveštava depešom OKW o namerama italijanske 2. armije za dalje vođenje nemačko-italijansko-hrvatske akcije radi čišćenja istočne Bosne: 1.) Čišćenje rejonu Rogatice uz zatvaranje linije na Drini od strane divizije »Pusterija« i od strane snaga komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.

2.) Čišćenje Igman-planine (14 km jugozapadno od Sarajeva) od strane divizije »Taurinenze« nakon prikupljanja ove divizije u rejonu zapadno od Sarajeva. Taj rejon će poslužiti kao polazni položaj te divizije.

3.) Odmah po izvršenim zadacima pod 1.) i 2.) preduzeti čišćenje rejona Sarajevo — Kalinovik — Foča — Goražde pomoću divizije »Taurinenze«, »Kačatori«, delova 718. div. i divizije »Pusterija«.

Tok operacija

Nemačke i hrvatske trupe Borbene grupe general »Bader« su 27.4. preduzele dalje nastupanje, te su, uz slab otpor neprijatelja, zaposlele Rogaticu.⁴³ Neprijatelj i dalje uzmiče prema jugu i jugoistoku. Istočno od Prače ustanovljeni su neprijateljski položaji i radovi ukopavanja. Italijanska 5. brdska divizija [»Pusterija«] vrši čišćenje iza fronta kojim se zatvara odstupnica. Italijanska 22. pd [»Kačatori dele Alpi«] slomila je otpor neprijatelja, te se nalazi 9 km ispred Gacka. Italijanska 1. brd. div. [»Taurinenze«], kako se predviđa, 1.5. počće s nastupanjem iz rejona zapadno od Sarajeva.

Namere italijanske Komande 2. armije za 28.4:

a) S nemačkim i hrvatskim snagama nastaviti čišćenje u pravcu jugoistoka.

b) Sa italijanskom 5. brdskom divizijom očistiti rejon jugoistočno od Drine, uz zatvaranje prelaza preko Drine.

c) Sa italijanskom 22. divizijom izvršiti udar na Gacko. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku izradio je kod italijanske Komande 2. armije da italijanska 1. i 22. divizija odmah budu potčinjene Borbenoj grupi general »Bader« radi opko-

⁴³ Posle petodnevnih borbi, 27. aprila 1942. je deblokiran domobranski garnizon u Rogatici (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 135; Oslobođilački rat, knj. 1, str. 202—203).

ljavanja neprijatelja za koga je javljeno da se nalazi zapadno od Foče i Goražda (Dnevni izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1569/42 pov. od 28.4.42).⁴⁴

Nemačke i hrvatske trupe Bobbene grupe general »Bader« izbile su po planu, uz neznatan otpor neprijatelja, u rejon Prače južno od Rogatice i na Drinu severno od Višegrada. Neprijatelj se povlačio prema Drini, pokušaje prelaza je onemogućila italijanska 5. brdska divizija. U oblastima istočne Bosne koje su ostale u pozadini naših trupa stanovništvo se vraća kućama. Italijanska 22. peš. divizija zaposela Gacko.

45

30.4:

Uspostavljanje italijanske baze za snabdevanje u Brodu

Prema obaveštenju nemačkog generala u Zagrebu i izveštaju generala Badera, Italijani su tražili dozvolu da u Brodu na Savi organizuju svoju bazu za snabdevanje s terena. Prema obaveštenju nemačkog generala u Zagrebu, nije u pitanju samo nabavka životnih potreba za italijanske jedinice u sastavu Bobbene grupe »Bader«, nego i za druge jedinice italijanske 2. armije. Od Nemaca zaposednuti deo hrvatske teritorije nemačke trupe koriste u sporazumu sa hrvatskom vladom. Ako se organizuje italijanska baza, onda, s obzirom na italijanske metode snabdevanja, postoji opasnost da Hrvati neće više biti u mogućnosti da isporuče nemačkim trupama dosadašnju količinu (snabdevačkih artikala). Italijanima je već dozvoljeno da u rejonu Sarajeva organizuju snabdevačko uporište koje je nužno za operaciju u istočnoj Bosni.

Zbog toga je komandant oružanih snaga na Jugoistoku, depešom od 27.4.42, upućenom OKW, ovu zamolila da utiče na italijansku Komandu 2. armije da odustane od organizovanja svoje snabdevačke baze severno od demarkacione linije (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1066/42 str. pov. od 27.4.42).⁴⁶

30.4. je stigla odluka OKW: »Pristanak na organizovanje sopstvene baze za snabdevanje u Brodu od strane Italijana, a po njihovoj molbi, nemačka strana ne može uskratiti ako taktički razlozi zajedničke borbe zahtevaju bazu u tom rejonu. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku treba pre svega da kod hrvatske vlade i italijanske Komande 2. armije osigura svoje sopstvene potrebe (OKW/W.F.St., oper. odelj., br. 001465 str. pov. od 29.4.42).⁴⁷

Bobbena grupa general »Bader« je obaveštena o toj odluci OKW. Nemačkom generalu u Zagrebu takođe je naloženo

da kod hrvatske vlade i italijanske Komande 2. armije u prvom redu ne izgubi iz vida snabdevanje nemačkih trupa (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1080/42 str. pov. od 1.5.42).⁴⁸

Operacije u istočnoj Bosni

Iz dnevnog izveštaja od 30.4.42 (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1597/42 pov.):⁴⁹

Nemačke i hrvatske trupe Borbene grupe »Bader« u svom daljem nastupanju uhvatile kod Višegrada vezu sa italijanskom 5. brdskom divizijom. Neprijatelj se povlači na jug. Italijanska 22. pd odbila napad u rejonu Gacko. Veći broj prebeglica.

Namera za 30.4:

Završiti akciju čišćenja u istočnoj Bosni, obezbediti dostignutu liniju. Italijanska Komanda 2. armije odbila da odmah prida italijansku 22. pd (Borbenoj grupi »Bader«).

Iz dnevnog izveštaja od 1.5 (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1004/42 pov.):⁵⁰

Nemačke i hrvatske trupe Borbene grupe general »Bader« izvršile svoj dnevni zadatak (izbile na Drinu i Praču). Neprijatelj pružao neznatan otpor, zarobljeno oružje i municija. Neprijatelj zaposeo južnu obalu Prače jugoistočno od Sarajeva.

Italijanska 1. brdska divizija, koja vrši izviđanje južno od Sarajeva, dolazila u dodir s neprijateljem neznatne jačine. Italijanska 5. brdska divizija sprečila pokušaj prelaska ustanika preko Drine. Neprijatelj pretrpeo velike gubitke. Italijanska 22. pd odbacila neprijatelja iz rejona Gacka na severoistok. Italijani javljaju da se u zahvatu puta Nevesinje — Gacko nalaze veće grupe ustanika.

Namera za 1.5:

Izviđanje južne obale Prače. Stvaranje mostobrana s one strane Prače.

Pacifikacija zauzete oblasti.

Prilog 50

Gubici u oficirima i ljudstvu prema izveštajima prispelim od 30.4.42:

704. pd: poginulo oficira 1,	vojnika poginulo 1, bolesno 5
714. pd:	vojnika poginulo 9, ranjeno 3
717. pd:	vojnika poginulo 4, ranjeno 1
718. pd: oficira nestalo 1,	vojnika poginulo 24, ranj. 28, nestalo 11, bolesno 14

Tvrđavska divizija »Krit«: vojnika poginulo 1, ranjeno 2
Ukupno: oficira poginulo: 1, nestalo: 1, vojnika poginulo: 33,
ranjeno: 34, nestalo: 11, bolesno: 19.

Za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku
(Komandu 12. armije)

I. A.
Maher

BR. 64

**DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA
I KOMANDANTA U SRBIJI OD 30. APRILA 1942. KOMAN-
DANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-
POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA, PRO-
TIVMERAMA SOPSTVENIH JEDINICA I OBOSTRANIM
GUBICIMA U BOSNI I U SRBIJI¹**

WB-841 b, K.T.B.²

Komandujući general i
komandant u Srbiji
Odelj. 1a, br. 3320/42 pov.

Prilog 80³

H. Qu., 30.4.42.

*Predmet: desetodnevni izveštaj
2 priloga⁴ (samo komandantu oružanih snaga na Jugoistoku)*

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA

1. Opšti podaci

Na području Srbije uglavnom je mirno. Zabeleženi su i dalje pojedinačni prepadi na opštine, pretežno u području pod bugarskom okupacijom.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 247, s. 1200—3.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim priložima.

U istočnoj Bosni, posle povlačenja proleterskih brigada i po prestanku opsade Rogatice, glavna snaga je uglavnom uspela da pravovremenim povlačenjem na jugu izmakne pritisku akcije čišćenja.⁵ Delovi nemačkih i italijanskih jedinica na zaprečnoj liniji na Drini pohvatali su pojedinačne neprijateljske grupe. Manje neprijateljske grupe postale su opet aktivne na zapadnoj obali. Po jedan napad na Bratunac i Srebrenicu ostao je bez uspeha. To je potvrdilo da ostaci bandi Dangićeve grupe, koji još operišu u ovom području, nisu za sada u stanju da postignu ni lokalne uspehe.

Ličnost Draže Mihailovića sve više se ističe kao organizator jednog nacionalnog srpskog ustanka u jugozapadnoj Srbiji. Veza sa crnogorskim bandama se sasvim sigurno može pretpostaviti. Znaci i izveštaji govore o tome da Mihailović želi da privuče četnike verne vladi.⁶ One koji mu se u prostoru Novog Pazara nisu hteli podrediti u dva maha je napao i razoružao.

Protivtežu ovoj opasnosti koja pretila od Mihailovićevih snaga treba tražiti u nacionalnim težnjama muslimana i Albanaca, jer su oni orijentisani protiv svega što je srpsko. Kao najbolji dokaz za takvu pretpostavku moglo bi se navesti da je među Albancima u okolini Kosovske Mitrovice i Novog Pazara zavladao veliko uznemirenje kada su delovi novoformirane Srpske državne straže bili angažovani u tome području.

2. Područje Srbije

U Beogradu se nastavlja plansko hvatanje komunista i ustanika. 22.4. je uhapšeno 128 bivših jugoslovenskih oficira i prebačeno u jedan zarobljenički logor u Nemačkoj.

Severozapadno od Mladenovca srpska pomoćna policija se uspešno tukla protiv ustanika. Uхваćena je jedna žena-vojnica.

⁵ Vidi dok. br. 58, nap. 5, 6 i 7.

⁶ Od strane komandujućeg generala i komandanta u Srbiji na teritoriji Srbije su priznati, pored Srpske državne straže, Ljotićevi dobrovoljački odredi, četnički odredi Koste Pećanca i samostalni četnički odredi Draže Mihailovića. Ovi odredi su bili potčinjeni nemačkim divizionima koje su za njih ustrojile spiskove ljudstva, naoružanja i vrste odreda. Svi četnički i dobrovoljački odredi su označeni brojevima: Ljotićevi dobrovoljački odredi od D-1 do D-20, a četnički odredi od C-21 pa dalje prema broju koliko ih je bilo (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 498—511, r. 2241, s. 925, T-501, r. 247, s. 991, Minhen 6, s. 728—30, Nda, reg. br. 25/12—1, k. 33; Antun Miletić: Prilog proučavanju nemačkog sistema komandovanja i okupacionih snaga na jugoslovenskom ratištu u 1942. godini, VIG, br. 1/1974, str. 192—193).

Podunavlje

Bande za koje je javljeno kod Golupca i u Homoljskim planinama drže se pasivno.

U okolini Niša, uprkos stalnim akcijama čišćenja od strane bugarskih okupacionih trupa i bataljona srpskih dobrovoljaca, manje bande su i dalje aktivne u Svrliškim planinama, kod Bele Palanke, na planini Pasjači i na južnim padinama planine Jastrepca.

Dve nove bande su se pojavile u prostoru između Niša i Knjaževca. Kod Belog Potoka nadmoćna ustanička grupa je napala jače srpsko dobrovoljačko odeljenje, koje je imalo gubitaka. U više mahova je ustanovljeno da se banditske grupe, pod pritiskom akcija čišćenja, povlače na područje koje je odskora bugarsko, da bi se kasnije opet vratile.

U *preostalom delu Srbije* banditi su ubili dva šumara 13 km severno od Kraljeva, 25 km severozapadno od Valjeva jedna grupa četnika vernih vladi postala je nepouzdana i neposlušna, pa ju je Ruska grupa za zaštitu privrednih objekata pohvatata i razoružala.

3. Sabotaže i prepadi

Ukupan broj 62. Radi se pretežno o napadima na opštine (većinom u području pod bugarskom okupacijom), pri čemu se pretežno pljačkaju namirnice. Na postrojenja nemačkih oružanih snaga izvršeni su samo pojedini napadi.

II. DELATNOST SOPSTVENIH TRUPA

704. pd

Izvedeni su brojni izviđački poduhvati u prostoru istočno od Požarevca i u Đerdapu. Novoprispeli 288. landesšicen-bataljon je angažovan za zaštitu železnice kod Ralje, a III/734. pp zapadno od Požarevca.

714. pd⁷

Pri zatvaranju obruča na Drini, kod Ljubovije su, kao pojačanje, angažovani štab i 3. četa 202. okl. puka. Dva ba-

⁷ U izveštaju o aktivnosti 714. pešadijske divizije u toku aprila 1942. piše:

4—5. 4. je I/741. pp zauzeo položaj ustanika na koti 342 (7 km južno-jugoistočno od Zvornika). Neprijatelj je odbačen ka zapadu i razbijen. Zaplenjeni su oružje i arhiva. Očišćena su mesta Drinjača, Đevanje i Glodi.

5. 4. Dangićevi četnici su zauzeli Drinjaču i manja mesta u okolini.
8. 4. Domobranske jedinice, pojačane ustašama, osvojile su u povlačenju Drinjaču ne upuštajući se u borbu.

9. 4. Pripadnici 924. landesšicen-bataljona su uništili dva vazдушna balona kod Sipića, 10 km zapadno od Lapova.

taljona 721. pp su premeštena na područje 717. pd da bi smenila 737. pp koji je povučen i angažovan u Hrvatskoj, na Drini.⁸ Kod Palanke i severozapadno od Mladenovca srpska pomoćna policija se u dva maha uspešno borila sa ustanicima. Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih, vlastitih gubitaka nije bilo. Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata, su bile angažovane na Drini radi zaprečavanja. Pošto su izbeglice iz Hrvatske svuda na Drini bile odbijene, od 27.4. pritanje izbeglica je prestalo.

717. pd

Glavnina 737. pp je 21.4. prispela na dodeljeni sektor zaprečavanja na Drini (severozapadno i jugoistočno od Višegrada). Jedna četa 64. rezervnog policijskog bataljona je premeštena na prostor istočno od Višegrada radi preuzimanja i sprovođenja zarobljenika. Puk je dosad zarobio 108 ljudi i zaplenio 50 pušaka. I u ovom području su izbeglice iz Hrvatske upućene nazad.

Delovi 749. pp su angažovani u akcijama čišćenja kod Raške. Neprijatelj je izmakao u planine, zaplenjeno je oružje i municija. Zbog angažovanja novoformirane Srpske granične straže na području Kosova stanovništvo u okolini Kosovske Mitrovice i Novog Pazara je veoma uznemireno. Dva bataljona 749. pp su otklonila opasnost od istrebljenja Albanaca u Novom Pazaru. Ni na jednoj strani nije bilo gubitaka.

10. 4. Kod Aščerića, 10 km zapadno-jugozapadno od Zvornika, oko 150 razbijenih Dangićevih četnika je izvršilo napad na jednu izvidnicu 7/741. pp. Istog dana je jedan polubataljon Ruskog odreda za zaštitu privrednih objekata, pod komandom potporučnika Rana [Rahn], iz sastava 4/741. pp, uspeo da četničkog komandanta majora Dangića uhvati severno od Rogačice i da ga privede u Beograd.

11. 4. U akciji izviđanja koju su 3 odeljenja 7/741. pp i 2 odeljenja 3/741 pp. izvela zapadno od Velje glave došlo je do borbi sa Dangićevim četnicima i seljacima neprijateljski raspoloženim prema Hrvatima. Laki minobacači su obezbedili nemačkim jedinicama osetnu nadmoćnost u odnosu na protivnika koji je bio lošije opremljen i koji, pre svega, nije imao nikakvo teško naoružanje. Neprijatelj je imao 16 mrtvih, a osim toga mnogo ranjenih. Sopstvene jedinice su imale jedinog poginulog.

17. 4. je 1/447. landesšicen-bataljona, ojačana četnicima, došla kod Vlaške, 6 km severno od Mladenovca, u borbeni kontakt s partizanima i pri tom ubila jednog i zarobila dvojicu. Istog dana srpska žandarmerija je zarobila ustaničkog vođu Miloša Vujanovića.

29. 4. Oko 23,30 jedan neprijateljski avion je preleteo Badovince, 30 km severno-severoistočno od Loznice. Istovremeno su jedrilice pokušale da prelete planinu Cer i izgubile su se u pravcu Bijeljine.

U jednoj borbi kod Dražnja, 15 km severno od Mladenovca, jedna neprijateljska grupa od 30 komunista imala je 4 mrtva i 4 zarobljena (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 498—511).

⁸ Vidi dok. br. 52, nap. 5.

718. pd

Sada je angažovana u borbama u istočnoj Bosni u sastavu Borbene grupe general »Bader«.⁹ Veza između 718. pd i delova 717. pd u borbama u istočnoj Bosni (operacija Trio I) uspostavljena je preko Francetićeve ustaške legije.

Bugarski okupacioni korpus

Izvedeno je više akcija na južnim padinama planine Jastrepa i kod Bele Palanke.¹⁰ Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih. Srpski dobrovoljci su uspešno sadejstvovali u tim akcijama. Južno od Niša uhvaćeno je 38 članova bandi. Zaplenjeno oružje i oprema.

Grupa nemačke Dunavske flotile

Grupa je stalno angažovana na patrolisanju. Do sada nije bilo dodira s neprijateljem. Saobraćaj Dunavom odvijao se bez smetnji.

Angažovanje dežurne avijacije

Nije bilo moguće zbog loših vremenskih prilika.

III. VAŽNIJI DOGAĐAJI

1. Neprijateljska aktivnost u vazduhu

Južnu i jugozapadnu Srbiju su noću, u više mahova, preletali neprijateljski avioni. Ustanovljeno je da su avioni poduže kružili iznad Niša i rudnika Trepče kod Kosovske Mitrovice. Preduzete su odbrambene mere u rudniku Trepči (zamračenje, postavljanje mitraljeza za odbranu). Načelnik štaba je lično izvršio pregled.

U prostoru između Pančeva i Rume ustanovljeno je da su britanski avioni bacali letke s pozivom na ustanak.

Vesti o ranije pojavljivanim vazдушnim balonima više nema. Kod Mekote (10 km zapadno od Sokolca) u Hrvatskoj pronađen je jedan britanski padobran.

2. Srpska državna straža je kod Raške uhvatila 3 Engleza, koji su prebaćeni u Beograd i upućeni u Nemačku.

3. Štete od poplava

Visoki vodostaj razorio je mnoge mostove između Čačka i Kraljeva. Put Čačak — Požega je podlokao i nije upotrebljiv. Skelski prelazak na Dunavu kod Kovina obustavljen je za izvesno vreme.

⁹ Vidi dok. br. 55 i 56.

¹⁰ Dejstva je izvodila bugarska 17. pd protiv Rasinskog i Jastrebačkog NOP odreda.

VI. SNABDEVANJE

23. 4. je 128 uhapšenih bivših jugoslovenskih aktivnih oficira transportovano u jedan nemački logor za ratne zarobljenike. Major Dangić, s ađutantom, upućen je u oficirski logor XIII B.¹¹

Radovi u trofejnim skladištima se nastavljaju. Skladište Zabela kod Požarevca pripremljeno je za rušenje.

717. pd snabdeva sama svoje delove angažovane u Hrvatskoj.

V. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA

U periodu za koji se izveštava nisu nastupile nikakve bitne promene. Za osiguranje pruge u Ibarskoj dolini sada su angažovana sledeća dobrovoljačka odeljenja:

a) četnici verni vladi: 380 oficira, podoficira i vojnika

b) Ljotićevi dobrovoljci: 296 oficira, podoficira i vojnika.

Naoružanje Srpske državne straže je utoliko odmaklo što je delu granične straže isporučeno oružje. Prenaoružanju državne straže uskoro će se energično pristupiti.

Gubitaka nije bilo.

VI. PODRUČJE VOJNE UPRAVE

Načelnik vojne uprave državni savetnik Turner bio je na inspekcijskom putovanju u Valjevu, Šapcu, Loznici i Užicu, a potom je posetio i Kosovsku Mitrovicu. Rezultati su bili zadovoljavajući.

U koncentracionim logorima se nalazi 189 tačaca, 3503 lica uhapšena radi odmazde, 2974 Jevreja.¹²

VII. GUBICI I PLEN

za period od 15.4. do 24.4.42.¹³

	<i>mrtvih</i>	<i>ranjenih</i>	<i>nestalih</i>
Nemci u Srbiji	2	1	
(smrtno ranjeni)			
Srpska pomoćna policija	4	2	24
Gubici neprijatelja	11	2	zarobljeno 158

¹¹ Vidi dok. br. 63.

¹² i ¹³ Vidi dok. br. 57 i 72.

Zaplenjeno je nekoliko pušaka, pištolja i municija.

Za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji
načelnik štaba

I.V.

Kogard,

Dostavljeno:

generalštabni pukovnik

...¹⁴

BR. 65

ZAPOVEST KOMANDANTA BORBENE GRUPE »BADER« OD 30. APRILA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PREDU- ZIMANJE OPERACIJE »FOČA« PROTIV NOP I DV JUGOSLA- VIJE U ISTOČNOJ BOSNI¹

Komandujući general i komandant ² u Srbiji	
Prim. 3.5.42, br. gl. kanc. 68/42 str. pov.	
Odelj. Ia, Zavedeno: br. 240/42 str. pov.	
Primer. 1	Priloga:

Operativni štab Borbene grupe
general »Bader«

O.U., 30.4.42.

27 primeraka

Ia, br. 122/42. str. pov.

11. primerak

Veza: Borbena grupa generala »Badera«

Ia, br. 120/42. str. pov. od 29.4.42.³

¹⁴ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandanta i ličnosti kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini), u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 910—1. Na margini originala rukom je dopisano nekoliko parafa i oznaka.

² Štambilj primaoca.

³ U toj zapovesti komandanta Borbene grupe »Bader«, za okruženje rejona Foče, naznačeni su pravci dejstava pojedinih jedinica: 1. brd. div. *Taurinenze*: opšta linija Dobro Polje (uključno) — Delijaš — kota 1402; 22. *pd* »Kačatori«: opšta linija Ocrkavlje — Dobro Polje (isključno); 5. brd. div. »Pusterija«: opšta linija Goražde — istočna obala r. Drine do Foče; 718. *pd*: opšta linija Golubinjak (k. 1421) — Sjetlina — Goražde, s tim da vezu na spojevima uspostave do 12. maja 1942. u 16,00 časova (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 912). Opširnije o dejstvima italijanske divizije »Pusterija« vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 41: Zapovest komande alpske divizije »Pusterija« od 4. maja 1942. za operaciju »Foča«.

*Predmet: Operacija »Foča«.*⁴

*Zapovest za zauzimanje kružne osnovice i čišćenje re-
jona predstojećeg dejstva od strane ojačane 718. pd*

1.) *Neprijatelj.* Vidi obaveštajni bilten br. 2.⁵ o neprijatelj-
skim snagama.

2.) *Borbena grupa gen. »Bader«, nastupajući ka kružnoj
osnovici, 14.5.* čisti rejon pl. Jahorina — Trnovo — Kali-
novik — Foča — Goražde — Prača.

3.) *718. pd* posle uspešnog čišćenja rejona Rogatice pregru-
pisaće borbeni poredak i, izvršivši međuzadatak naređen u
4. tački, do 12.5. u 16,00 raspoređiće se s kružne osnovice
opštom linijom: Golubinjak (US-CK) — Bare (VS-CF) —
Goražde.

4.) *Međuzadaci*

a) Treba sprečiti izvlačenje ustanika preko železničke
pruge Sarajevo — Podgrab i istočno odatle preko Prače u
pravcu severa (naročito na Romaniju). Južni deo Romanije
treba izviđačkim odredima jakog sastava stalno držati pod
kontrolom.

b) Oblast južno od Prače treba od neprijatelja očistiti
do opšte linije Podgrab — Bare — Goražde i obrazovati na-
ređeni front za okruženje. U Goraždu treba uspostaviti vezu
sa 5. bat. div. »Pusterija« i održavati je. Linija razgraničenja
sa 5. brd. div.: reka Drina.

c) Zemljište između linija razgraničenja sa 1. brd. div.
»Taurinenze« i železničke pruge Sarajevo — Podgrab treba,
u naslonu na 1. bat. div. »Taurinenze«, očistiti do visine
naređene kružne osnovice. U tu svrhu treba pod nemačku
komandu privući nemačke i hrvatske jedinice koje se na-
laze u Sarajevu i oko Brusa i Pala.

Dnevni cilj 1. brd. div. »Taurinenze«, koja nastupa juž-
no od linije razgraničenja, biće naknadno saopšten.⁶

⁴ Vidi dok. br. 68 i 78.

⁵ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

⁶ Komandant Borbene grupe »Bader« je 24. aprila 1942. oba-
vestio nemački Stab br. 2 za vezu sa italijanskim snagama: »Komanda
kopnenih snaga Vermahta je naredila da se i dalje vode zajedničke
operacije. U tom cilju tražim saglasnost Komande italijanske 2. armi-
je, u sledećem:

- a) Čišćenje rejona Rogatice uz preprečavanje na Drini od strane
divizije »Pusterija« i snaga komandanta u Srbiji
- b) Čišćenje Igman-planine od strane divizije »Taurinenze« posle kon-
centracije zapadno od Sarajeva, kao polaznog položaja za c).
- c) Nadovezujući na a) i b) čišćenje rejona Sarajevo — Kalinovik —
Goražde od strane divizija »Taurinenze« i »Kačatori«, kao i od de-
lova 718. pd i divizije »Pusterija« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 342).

5.) 718. *pd* će 5.5.42. dostaviti izveštaj o merama koje namerava preduzeti i o borbenom rasporedu snaga i sredstava.⁷

Razrez u nacrtu.

Bader

BR. 66

**NAREĐENJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JU-
GOISTOKU OD 1. MAJA 1942. POTČINJENIM KOMANDA-
MA ZA ORGANIZACIJU KOMANDOVANJA I UPRAVE NA
JUGOISTOKU¹**

Strogo poverljivo!

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku

i komandant 12. armije

H. Qu., 1.5.1942.

Ia, str. pov. br. 1000/42

Predmet: Organizacija komandovanja
na Jugoistoku² (3. sastav)

40 primeraka
35. primerak

19 priloga

- 1.) Da bi na celom Jugoistoku bila jasna i jedinstvena organizacija komandovanja, firer i vrhovni komandant oružanih snaga je direktivom br. 31 od 9.6.41. naime-
novao komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.³
Njegovo sedište je u Solunu.

⁷ Vidi dok. br. 68.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 466, s. 8054791—801.

² Vidi dok. br. 156 i 205.

³ Ovom Hitlerovom direktivom br. 31 od 9. juna 1941. regulisani su komandni odnosi na okupiranoj teritoriji Balkana. Za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (Wehrmachtbefehlshaber in Südosten) imenovan je general-feldmaršal Vilhelm List. Njemu su bili potčinjeni: Komandant u Srbiji, komandant Soluna—Jegeja i komandant južne Grčke. Prema toj direktivi List je imao široka ovlašćenja i sveukupnu vlast u okupiranim teritorijama koje su proglašene za operativno područje. U oblastima koje su pripale Italiji, a u kojima su se nalazile i nemačke snage, List je imao vojnička ovlašćenja kao najstariji predstavnik Vermahta, ukoliko su to iziskivali vojni zahtevi. Ovom direktivom je stavljena van snage Hitlerova direk-

- 2.) Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je *najviši predstavnik nemačkih oružanih snaga na Jugoistoku* i kao takav je neposredno potčinjen *fireru i vrhovnom komandantu oružanih snaga*.

On ima izvršnu vlast u oblastima koje su posele nemačke jedinice (uporedi tačku 6) i tu ima sva *ovlašćenja teritorijalnog komandanta*.

Oblasti koje su isključivo posele nemačke jedinice su *operacijska zona*.

- 3.) Komandant oružanih snaga na Jugoistoku ima *zadatak* da sagleda sva vojna pitanja oružanih snaga koja za sva tri vida iskrsnu na okupiranom Jugoistoku u pogledu posade, obezbeđenja, snabdevanja, transporta i službe veze, a zatim da ih rešava u smislu opšteg zadatka koji je postavljen oružanim snagama na Jugoistoku. Time se pojednostavljuje komandovanje i rasterećuju vidovi oružanih snaga i OKW od pojedinačnih pitanja koja se pojavljuju u radu nadležstava svih delova oružanih snaga na istom području.
- 4.) Od ove jedinstvene organizacije komandovanja *izuzeti su*:
- Operativno vođenje vazdušnog rata* nad istočnim delom Sredozemnog mora. Ono se vrši po naređenju komandanta Juga.
 - Pitanja *izvođenja pomorskih operacija* na istočnom delu Sredozemnog mora, saradnja Komande pomorske grupe Jug sa italijanskom, rumunskom i bugarskom *ratnom mornaricom*, kao i zadaci transporta ratne mornarice u crnomorskom saobraćaju. To se vrši po direktivama k-ta mornarice.

Ti izuzeci ne menjaju ništa u načelima jedinstvenog komandovanja oružanim snagama za koje je odgovoran komandant oružanih snaga na Jugoistoku. K-da X avio-korpusa i Komanda pomorske grupe Jug treba s njime tesno da saraduju u oblastima navedenim u tački 4.

tiva br. 29 od 17. maja 1941; Međutim, pošto se u međuvremenu na području Balkana izmenila vojno-politička situacija, komandant oružanih snaga na Jugoistoku Aleksander Ler (List je bio komandant do 29. oktobra 1941, general inžinjerije Valter Kunce od 29. oktobra 1941. do 8. avgusta 1942) uputio je Vrhovnoj komandi Vermahta 2. novembra 1942. predlog za izmenu direktive br. 31, s novim tekstom te direktive i odlukom za njeno sprovođenje. Opširnije o tome vidi knj. 1, ovog toma, dok. br. 230; tom I, knj. 1, dok. br. 106 i 107; AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057504—41.

pod a) i b) i da obaveštavaju o načelnim direktivama koje donose u tim pitanjima. Naređenja K-de X avio-korpusa i K-de pomorske grupe Jug za izvođenje vazdušnih i pomorskih operacija koja dotiču zadatke k-ta oružanih snaga na Jugoistoku treba povremeno sa njime usaglasiti, shodno firerovom naređenju od 3.10.41.⁴

5.) Komandant oružanih snaga na Jugoistoku ima sledeće zadatke:

a) Obezbeđenje *jedinstvene odbrane* od napada i nemira na teritorijama Srbije, Hrvatske i Grčke (uključujući grčka ostrva) koje su posele nemačke jedinice.

Za pripremu i izvršenje odbrane obalske zone merodavno je naređenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 900/42 od 17.4.42.⁵

b) *Jedinstveno rukovođenje pomorskim transportima* na Jegejskom moru, uključujući Krit, i njihovo obezbeđenje.

c) *Regulisanje saradnje sa italijanskim, bugarskim i hrvatskim višim komandama oruž. snaga* na Jugoistoku.

d) *Regulisanje snabdevanja kopnenim i pomorskim putem za sve nemačke jedinice angažovane na Jugoistoku.*

e) *Nadzor nad upravom u oblastima koje su posele nemačke jedinice.*

6.) *Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku su potčinjeni:*

a) Za područje stare Srbije (granice vidi u prilogu 1): *komandujući general i komandant u Srbiji.* Službeno uputstvo vidi u prilogu 2.

b) Za područje *Soluna* i ostrva Lemnos, Mitilena, Hios i Strati, kao i za neutralnu zonu prema Turskoj u Trakiji (granicu vidi u prilogu 3):⁶ *komandant Soluna — Jegeja.*

c) Za područje luke *Pirej* (granicu vidi u prilogu 4),⁷ smeštaje i područja nemačkih jedinica na Atici (granicu vidi u prilogu 5),⁸ kao i za ostrva Melos i Krit: *komandant južne Grčke.*

d) *Admiral Jegeja* u pitanjima iz tačke 3.

^{4, 5, 10, 11, 12, 13} i ³¹ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima i priložima.

^{6, 7} i ⁸ Redakcija je ove priloge izostavila jer se ne odnose na teritoriju Jugoslavije.

- 7.) Komandanti su odgovorni za *jedinstvenu* odbranu svog područja i za *obezbeđenje od unutrašnjih nemira*. U tu svrhu treba da izrade planove za odbranu, vazдушnu zaštitu i obezbeđenje i da organizuju i nadgledaju izgradnju stalnih odbrambenih objekata. Komandant južne Grčke treba da u plan italijanske K-de 11. armije uvrsti odbranu nemačkih utvrđenih rejonâ, uporišta i svih smeštaja na grčkom kopnu i području luke Pirej. Sve dok se Operativni štab komandanta oružanih snaga na Jugoistoku nalazi u Arsakli, kod Soluna, njegov je zadatak da obezbedi vezu sa ital. K-dom 11. armije.

Ti komandanti imaju na svojim područjima ovlašćenje *teritorijalnih komandanata*. Oni u pomenutim područjima vrše *izvršnu vlast* i vode, odnosno nadziru upravu prema priloženim direktivama (vidi prilog 6).⁹ Na Atici izvršnu vlast imaju italijanske oružane snage.

Komandanti rešavaju sva pitanja u vezi sa *smeštajem* i sa *izgradnjom puteva* na svojim područjima i izdaju potrebne odredbe za garnizonu službu, ukoliko ona zahteva jedinstveno regulisanje.

Komandanti Soluna — Jegeja i južne Grčke treba da se staraju i o nemačkim odeljenjima, jedinicama ili nadleštvima koja su raspoređena u italijanskoj ili bugarskoj okupacionoj zoni (upravnom području).

U tom pogledu linija razgraničenja između k-ta Soluna — Jegeja i k-ta južne Grčke je demarkaciona linija između područja Solun — Jegej i italijanske okupacione zone.

U slučaju opasnosti od odlaganja, svaki komandant jedinice je obavezan da samostalno i neodložno interveniše potrebnim snagama.

- 8.) Ostrvo Krit ima na Jugoistoku specijalan položaj. Ono je od posebnog značaja za operativno vođenje vazdušnog rata na Sredozemlju. Za njegovu odbranu odgovoran je komandant oružanih snaga na Jugoistoku. U tu svrhu se naređuje:

⁹ U ovom prilogu su date smernice za obavljanje potpune vlasti i uprave na području Jugoistoka. Za teritoriju Jugoslavije piše:

»1.) Područja koja su isključivo zaposednuta od nemačkih jedinica su *operacijska područja*.

2.) U Srbiji, koja se nalazi pod nemačkom vojnom upravom, izvršnu vlast vrši komandujući general i komandant u Srbiji po naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku« (AVII, NAV-T-312, r. 466, s. 8054763—4).

- a) Komandant tvrđave Krit potčinjen je komandantu južne Grčke.
 - b) Sve jedinice *nemačkih i italijanskih oružanih snaga* koje su angažovane za odbranu Krita potčinjene su komandantu tvrđave u svim taktičkim pitanjima (o potčinjavanju vidi u tački 12).
Italijanska posada se dodjeljuje istočnom delu ostrva (razgraničenje vidi u prilogu 7).¹⁰
 - c) U svojstvu *k-ta Štaba vazdušne zone*, komandant tvrđave Krit je potčinjen komandantu Juga u svim pitanjima *vazdušne zone*.
 - d) Komandant tvrđave Krit ima istovremeno na celom ostrvu *izvršnu vlast* i vrši *nadzor nad upravom* prema opštim smernicama komandanta južne Grčke.
- 9.) a) *Admiral Jegeja* je, prema tački 6 d, potčinjen komandantu oružanih snaga na Jugoistoku. Njegovim naređenjem u sastav Štaba k-ta oruž. snaga na Jugoistoku premešta se jedan oficir za vezu.
- b) *Zadatak admirala Jegeja* je da po direktivama i nalogu komandanta oruž. snaga na Jugoistoku reguliše pomorski transport i obezbeđuje ga od napada s mora i iz vazduha, i to na komandnom području K-ta oruž. snaga na Jugoistoku. Taj zadatak obuhvata tranzitni i priobalski saobraćaj, kao i saobraćaj između ostrva.
 - c) U pogledu stručnog izvršenja tog zadatka admiral Jegeja je potčinjen Komandi Pomorske grupe »Jug«.
 - d) *Admiral Jegeja* usaglašava sa *operativnim zadacima Komande Pomorske grupe »Jug«* one zadatke koje treba da izvrši po nalogu k-ta oruž. snaga na Jugoistoku i za njegovo područje, kao i zadatke u pogledu transporta koje dobija od drugih komandi, ali koji, kao tranzitni saobraćaj unutar komandnog područja k-ta oruž. snaga na Jugoistoku, u pitanju hitnosti zahtevaju njegovu saglasnost. Ukoliko operativna zahtevaju hitne operacije s naše strane uz odustajanje od svih drugih zadataka, *odluku će doneti admiral Jegeja uz punu odgovornost*, izveštavajući komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i Komandu Pomorske grupe »Jug«. Ukoliko fiksnu teškoće u usaglašavanju zadataka, admiral Jegeja će na vreme obavestiti k-ta oruž. snaga na Jugoistoku i K-du Pomorske grupe »Jug«, tako da se uspostavljanjem neposredne veze može doneti odluka. Pri tom admiral

- Jegeja treba da predoči posledice eventualnog odlaganja i da K-di Pomorske grupe »Jug« iznese mišljenje k-ta oruž. snaga na Jugoistoku.
- e) O redosledu hitnosti za pomorske transporte na komandnom području k-ta oruž. snaga na Jugoistoku odlučuje komandant južne Grčke prema direktivama k-ta oruž. snaga na Jugositoku.
- f) Prijave tekućih potreba u pogledu transporta upućuju potražiocima (kopnena vojska, mornarica, vazduhoplovstvo, civilna uprava) admiralu Jegeja, a pojedinačne prijave štabovima za pretovar koji su potčinjeni komandantu južne Grčke. Admiral Jegeja, preko Komande Pomorske grupe »Jug«, priprema transportni prostor prema podnetim prijavama, kao i njegovo obezbeđenje, odnosno izveštava k-ta oruž. snaga na Jugoistoku ukoliko se može odgovoriti zahtevima.
- g) Admiral Jegeja je odgovoran za obuku i upotrebu obalske artiljerije protiv ciljeva na moru na komandnom područja k-ta oruž. snaga na Jugoistoku. Odluku i odobrenje za raspored donosi komandant oružanih snaga na Jugoistoku. Admiral Jegeja se pri tom pojavljuje kao inspektor, dajući stručne savete i vršeći kontrolu.
- h) Admiral Jegeja će o operacijama i transportu na moru redovno referisati komandantu oružanih snaga na Jugoistoku i obavestavati komandanta južne Grčke.
- 10.) a) Komandant oružanih snaga na Jugositoku reguliše saradnju sa italijanskim, bugarskim i hrvatskim višim komandama na Jugoistoku po svim načelnim pitanjima.
- b) Pitanja lokalnog značaja regulišu komandanti i nemački general u Zagrebu neposredno s lokalnim komandama italijanskih i bugarskih oružanih snaga.
O tome treba da obavestavaju snage na Jugoistoku. On reguliše i upućivanje oficira za vezu.
- c) Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji potčinjen je *nemački Štab za vezu pri ital. 2. armiji* (službeno uputstvo vidi u prilogu 8).¹¹
- d) *Nemački nastavni štab pri bugarskoj K-di kopnene vojske* upućuje se na saradnju s komandantom oružanih snaga na Jugoistoku (službeno uputstvo vidi u prilogu 9).¹² Razgraničenje zadataka za nemački nastavni štab pri bugar. K-di kopnene vojske, bugarskog

oficira za vezu pri k-tu oruž. snaga na Jugoistoku, bugarski Okupacioni korpus i vojnog izaslanika u Sofiji vidi u prilogu 10.¹³

- e) *Nemački general u Zagrebu* je potčinjen komandantu oružanih snaga na Jugoistoku u pitanjima navedenim u prilogu 11, tačka 2. Službeno uputstvo vidi u prilogu 11.
 - f) *Vojni izaslanici u Zagrebu* (za sada nemački general u Zagrebu), Sofiji i Atini treba redovno da obavješavaju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o svim pitanjima koja dotiču njegove zadatke.
- 11.) *Položaj i zadaci komandanta 12. armije* ne menjaju se naimenovanjem komandanta oružanih snaga na Jugoistoku. Mornarički i vazduhoplovni oficiri za vezu pri komandantu oružanih snaga na Jugoistoku preuzimaju zadatke stručnih saradnika u njegovom štabu za pitanja mornarice, odnosno vazduhoplovstva (vidi podelu poslova komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i K-de 12. A).

K-di 12. A su potčinjene sve jedinice kopnene vojske koje su angažovane na Jugoistoku. Pojediniosti su sadržane u »Formacijama k-ta oruž. snaga Jugoistoka i K-de 12. A« (AOK, 12 — Ia, str. pov. br. 1620 od 20.7.41).¹⁴

- 12.) U vezi sa *organizacijom komandovanja* na komandnom području komandanta oružanih snaga na Jugositoku treba razlikovati:
- a) *Službenu potčinjenost*
(Npr. divizije kopnene vojske komandi korpusa, a dalje K-di 12.A;
PAA na Kritu k-tu tvrdave Krit kao k-tu Štaba vazdušne zone Krit, a dalje komandantu Juga;
mornarička artiljerija admiralu Jegeja, a dalje K-di Pomorske grupe »Jug«.)
Za Krit vidi tačku 8 b).
 - b) *Teritorijalna potčinjenost*
(Npr. divizije kopnene vojske komandantu armije, a dalje k-tu oružanih snaga na Jugoistoku).

¹⁴ Reč je o grafičkim prikazima formacije svih komandi u sastavu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, kao i potčinjenih korpusa 65 i 18 i njihovih potčinjenih jedinica (AVII, NAV-T-455, s. -T-455, s. 8041072—3, 79—84).

O svim pitanjima načelnog značaja, koja zbog službene potčinjenosti treba rešavati, naređivati i donositi odluke po njima službenim putem, propisanim za vidove, podnosi se izveštaj komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.

- 13.) O političkim pitanjima, službi Abvera i duhovnom vaspitanju vidi u prilogu 12.¹⁵
- 14.) O inženjerskoj službi, održavanju puteva i upravljanju sredstvima za izgradnju u Grčkoj vidi u prilogu 13.¹⁶
- 15.) O službi transporta vidi u prilogu 14.¹⁷
- 16.) O sredstvima veze vidi u prilogu 15.¹⁸
- 17.) O pitanjima vojne privrede vidi u prilogu 16.
- 18.) O sudstvu vidi u prilogu 17.¹⁹
- 19.) O patrolnoj službi vidi u prilogu 18.²⁰
- 20.) O dostavljanju dopisa i izveštaja vidi u prilogu 19.²¹
- 21.) Posebno će biti izdata specijalna naređenja za snabdevanje.
- 22.) Naređenje k-ta oruž. snaga na Jugoistoku (K-de 12.A) — Ia — str. pov. br. 0303/41 od 5.11.41. stavlja se van snage i treba da se uništi.²²

I. V.
Kunce,
general inžinjerije

Dostavljeno:

23

¹⁵ Redakcija objavljuje samo dodatak (a) ovog priloga a izostavlja prvi deo ovog priloga o političkom i duhovnom vaspitanju (s. 8054769—70).

^{16, 17, 18, 19, 20, 21} Redakcija je ove priloge izostavila zbog ograničenog prostora. Prilozi nemaju nekog bitnog značaja za teritoriju Jugoslavije.

²² Vidi AVII, NAV-T-312, r. 455, s. 8041025—64. Reč je o naređenju kojim je regulisana nadležnost komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

²³ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i komandanata kojima je ovo naređenje dostavljeno.

PRILOG I

NA DOPIS KOMANDANTA DRUŽANIH SNAGA
NA JUGOISTOKU (K-14 12 A), I A STROGO POU
BR 1000 / 42 OD 15 43

Prilog 2

uz akt Odeljenja Ia, komandanta
oružanih snaga na Jugoistoku (Koman-
de 12. armije)

str. pov. br. 1000/42 od 1.5.1942.

Službeno uputstvo
za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji

- 1.) Komandujući general i komandant u Srbiji je najviši za-
stupnik Vermahta i vojne uprave na svom području. On
dejstvuje kao ustanova podređena OKW a potčinjena ko-
mandantu oružanih snaga na Jugoistoku.
- 2.) Komandujući general i komandant u Srbiji je predstavi-
nik izvršne vlasti na osnovu izdatih direktiva komandan-
ta oružanih snaga na Jugoistoku (komandant oružanih
snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 1954/41. od 18.9.
1941).²⁴

Njegove dužnosti su:

Potpuno slamanje ustanaka u Srbiji kao i na po-
dručjima Hrvatske u sporazumu sa hrvatskim državnim
rukovodstvom.

Održavanje neospornog nemačkog autoriteta, javnog
mira, sigurnosti i reda; staranje za ispravnu upravu i ne-
ometan tok privrede; saradnja sa italijanskim komandama
u pitanjima zajedničkih zadataka pacifikacije.

- 3.) Komandujući general i komandant u Srbiji ima položaj
i nadležnost komandanta korpusa. On je teritorijalni ko-
mandant svim ustanovama i jedinicama nemačkog Ver-
mahta stacioniranim na njegovom području i prvopret-
postavljeni svim jedinicama kopnene vojske koje su mu
po ratnoj formaciji potčinjene. — Bugarske okupacione
jedinice su mu, na osnovu specijalnog naređenja, potčinje-
ne u taktičkom pogledu.
- 4.) U vojne zadatke komandujućeg generala i komandanta
u Srbiji naročito spadaju:
 - a) Slamanje srpskog ustaničkog pokreta.
 - b) Osiguranje saobraćaja i sredstava veze.
 - c) Obezbeđenje svih važnih vojnih i vojno-privrednih ob-
jekata.
 - d) Snabdevanje svih delova nemačkog Vermahta anga-
žovanih u Srbiji i Hrvatskoj uz najveće moguće ko-

²⁴ Vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 155.

rišćenje sredstava sa same teritorije a prema direktivama izdatim od komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

- e) Staranje, duhovno zbrinjavanje i vojna propaganda.
- 5.) Vojna uprava je potčinjena komandujućem generalu i komandantu u Srbiji. Instanca koja obavlja tu funkciju je upravno odeljenje njegovog štaba. On daje direktive i vodi nadzor nad, od njega postavljenom, srpskom vladom i njenim radom. Glavne odluke treba prethodno podneti na uvid komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, koji u datom slučaju traži odluku OKW. Za sve policijske zadatke, komandujućem generalu i komandantu u Srbiji lično i neposredno je potčinjen i komandant SS i policije. Njegovi zadaci i ovlašćenja regulisana su specijalnim firerovim naređenjem.
 - 6.) Ekonomsko iskorišćavanje teritorije spada u zadatak generalnog opunomoćenika za privredu, koji uputstva za rad neposredno prima od opunomoćenika za četvorogodišnji plan.
 - 7.) Naređenja koja mogu imati vojno-političke reperkusije zahtevaju tesnu saradnju sa opunomoćenikom za spoljne poslove pri komandujućem generalu i komandantu Srbije. Ona podležu prethodnom odobrenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

Ovamo uopšte ne spadaju čisto vojne mere koje proizilaze iz suzbijanja ustaničkog pokreta — takođe i u hrvatskom graničnom rejonu — kao i iz saradnje sa delovima oružanih snaga savezničkih država.

U svim pitanjima koja se odnose na Hrvatsku treba usko sarađivati s nemačkim generalom u Zagrebu.

Prilog 11

uz akt Ia komandanta oružanih snaga na Jugoistoku
(Komande 12. armije) str. pov. br. 1000/42 od 1.5.1942.

Službeno uputstvo za nemačkog generala u Zagrebu

- 1.) Nemački general u Zagrebu potčinjen je načelniku OKW kao opunomoćenik nemačkog Vermahta u Hrvatskoj.

On zastupa interese nemačkog Vermahta u Ministarstvu hrvatskog domobranstva a zajedno s nemačkim poslanikom u Zagrebu kod hrvatske vlade.

On, dalje, pomaže Ministarstvu hrvatskog domobranstva u formiranju novih hrvatskih jedinica.

Na tom području nemački general u Zagrebu neposredno saobraća s Ministarstvom hrvatskog domobranstva i s komandama vidova oružanih snaga. On je obavezan da komandantu oružanih snaga na Jugoistoku istovremeno podnese izveštaj o zadacima koje je u vezi s tim dobio, o svojim namerama i o razvoju situacije na tom području.

- 2.) Najaktuelniji zadatak nemačkog generala u Zagrebu je da kod Ministarstva hrvatskog domobranstva zastupa zahtev nemačkog Vermahta za slamanje ustaničkog pokreta na Jugoistoku i da želje Ministarstva hrvatskog domobranstva dalje prosleđuje.

U ovim pitanjima nemački general u Zagrebu potčinjen je komandantu oružanih snaga na Jugoistoku i obavezan je da mu redovno podnosi izveštaje.

Službeno opštenje u ovim pitanjima obavlja se samo preko komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

Neophodna je prisna saradnja s komandujućim generalom i komandantom u Srbiji.

Dodatak a
uz prilog 12
naređenja k-ta oružanih
snaga Jugoistoka (K-de 12.
armije), Ia, str. pov. br.
1000/42 od 1.5.1942.

Ustanove Abvera
Dostavljanje izveštaja

- 1.) Ustanove Abvera koje se nalaze na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku potčinjene su teritorijalnim komandama, i to:
- Rukovodeća ustanova Abvera pri k-tu oružanih snaga na Jugoistoku, u Atini (nezavisno od njenog svojstva rukovodeće ustanove Abvera za područje Jugoistoka):*
komandi Južne Grčke,
 - ustanova Abvera u Solunu:*
komandi Soluna — Egeja,
 - ustanova Abvera u Beogradu:*
komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.

- 2.) *Izveštaje* koje podnose ustanove Abvera treba pre nego što se upute pretpostavljenim ustanovama podneti na uvid nadležnom komandantu radi saglasnosti. Saglasnost se daje *supotpisivanjem* načelnika štaba nadležnog komandanta. To naročito važi za procene opšte i političke situacije, kao i za raspoloženje stanovništva. Predlozi u odnosu na mere koje se smatraju korisnim ne spadaju u domen ovih izveštaja. Ustanove Abvera treba da se ograniče samo na izveštavanje o činjenicama.

Konkretni *podaci* o agentima i njihovim vezama treba u izveštajima da se izostave iz razloga kamuflaže, pošto izveštaji često mora da budu dostavljeni širem krugu obrađivača. Ustanove Abvera treba da se ograniče na podatke kao »proveren, bezuslovno pouzdan, neproveren agent«, ili slične. U izveštajima mora jasno da dođe do izražaja da li su dostave agenta proverene ili ne, kako bi se mogla da oceni verodostojnost.

Ustanove Abvera dostavljaju izveštaje isključivo:

- a) Odeljenju Ic/AO, komandanta oružanih snaga na Ju-goistoku,
- b) nadležnom teritorijalnom komandantu,
- c) OKW, A. Ausl./Abp.,²⁵
- d) rukovodećoj ustanovi Abvera u Atini,
- e) u slučaju potrebe i *susednim* ustanovama Abvera.

Da li i koliko, u celini ili izvodno, treba da se s ovim izveštajima upoznaju upravne službe komande, službe ministarstva spoljnih poslova, služba bezbednosti itd. odlučuje načelnik štaba nadležne komande.

Pojedinačni izveštaji o rezultatima izviđanja itd. izuzimaju se od postupka regulisanog u tač. 2. Oni se neposredno dostavljaju OKW, A. Ausl./Abw. i drugim zainteresovanim ustanovama.

- 4.) Saglasnosti, shodno tač. 2, važe prema sadržaju i za dostavljanje izveštaja od strane grupa GFP²⁶ i ustanove za cenzure vojnih pismonosnih pošiljaka.

Grupe GFP svoje mesečne izveštaje, pre nego što ih dostave OKW, A. Ausl./Abw. III — načelniku vojne policije Vermahta, odn. OKH/Gen. Qu — načelniku vojne policije kopnene vojske, podnose na supotpisivanje nadležnoj ustanovi Abvera.

²⁵ Oberkommando der Wehrmacht, Abteilung Ausland, Abwehr (Vrhovna komanda Vermahta, Odeljenje za inostranstvo, Abver)

²⁶ Geheime Feldpolizei (tajna vojna policija)

Načelnik vojne policije pri komandantu oružanih snaga na Jugoistoku svoje mesečne izveštaje na supotpisanje podnosi odeljenju Ic/AO komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

Ustanova za cenzuru vojnih pismenih pošiljaka svoje mesečne izveštaje dostavlja OKW i OKH preko odeljenja Ic/AO komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

Dodatak b

uz prilog 12
naređenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (K-de 12. amrije)
Ia, str. pov. br. 1000/42
od 1.5.1942.

Službeno uputstvo komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

za propagandne jedinice na komandnom području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

I. Propagandne jedinice

Na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku nalaze se:

- 1.— propagandna četa 690.
- 2.— Propagandno odeljenje Jugoistok, Beograd, sa propagandnim ešelonom Srbija, Beograd, i propagandnim ešelonom Grčka, Solun, sa podešelonima:
Solun, Egej, Solun,
Južna Grčka, Atina.
- 3.— Propagandni vod Krit, Hanija.
- 4.— Ispostava OKW Beograd.
- 5.— Opunomoćenik Rajha nacionalsocijalističkog društva »Snaga kroz radost«,²⁷ Beograd, sa sekcijama »Snaga kroz radost« u Beogradu, Solunu i Atini.
- 6.— Opunomoćenik RPL²⁸ za pokretne kino-aparature ustanove za propagandu Rajha na celom komandnom području.

²⁷ i ³⁰ »Kraft durch Freude« (skraćeno: »KdF«)

²⁸ Reichspropagandaleitung (ustanova za propagandu Rajha)

II. *Zadaci* (dopis OKW, WFSt, WPr. Ib)²⁹ br. 31460/42 od 9.4.42)

- 1.) *Propagandna četa 690:*
 - a) Ratni dopisi o jedinicama potčinjenim komandantu oružanih snaga na Jugoistoku (K-di 12. armije).
 - b) Obezbeđenje jedinica sredstvima propagandne čete (frontovske novine, filmske predstave, zvučnici).
 - c) Za vreme borbenih dejstava: aktivna propaganda među neprijateljem.
- 2.) *Propagandno odeljenje Jugoistok*
 - a) Specijalni vojno-politički zadaci OKW i komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.
 - b) Propagandno delovanje na stanovništvo okupiranog područja (štampa, radio, aktivna propaganda među stanovništvom plakatama, lecima, zvučnicima, pozorištem itd.).
 - c) Saradnja u obezbeđenju jedinica i ratne štampe u reči i slici.
 - d) Cenzura.
- 3.) *Propagandni vod »Krit«*

Propagandni vod »Krit« nadležan je da na Kritu obezbedi izvršavanje zadataka iz oba domena shodno pod tačkom 1. i 2.
- 4.) *Ispostava OKW Beograd*

Isporuka materijala za obezbeđenje jedinica i angažovanje umetničkog društva KdF.³⁰
- 5.) *Sekcija KdF*

Angažovanje pozorišnih grupa pri stalnim pozorištima KdF i kod jedinica u dogovoru s komandantima.
- 6.) *Opunomoćenik ustanove R.P.L.*

Potpomaganje obezbeđenja jedinica pokretnim kino-aparaturama ustanove za propagandu Rajha prema direktivama komandanta.

III. *Odnos potčinjenosti*

- 1.) *Propagandna četa 690.*

U operativnom pogledu potčinjena Komandi 12. armije, a u službenom pogledu 521. armijskom puku veze.
Od slučaja do slučaja komandant oružanih snaga na Jugoistoku predviđa potčinjavanje pojedinih delova u ope-

²⁹ Oberkommando der Wehrmacht, Wehrmachtführungsstab, Wehrmachtpropaganda (Vrhovna komanda Vermahta, Generalštab, Odelj. za vojnu propagandu)

rativnom i službenom pogledu komandantima. Tim načinom se ništa ne menja u pogledu disciplinskog potčinjavanja.

- 2.) *Propagandno odeljenje Jugoistok*
U operativnom pogledu potčinjeno je komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.
U službenom pogledu potčinjeni su:
štab odeljenja i propagandni ešalon Srbija komandujućem generalu i komandantu u Srbiji;
u materijalnom pogledu potčinjeni su:
podešelon Solun — Egej Komandi Soluna — Egeja;
podešelon Južna Grčka Komandi Južne Grčke.
Komandant propagandnog ešelona Grčka je ujedno i oficir za vezu pri komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.
- 3.) *Propagandni vod »Krit«*
U operativnom i službenom pogledu potčinjen je Komandi tvrđave Krit.
- 4.) *Ispostava OKW Beograd*
U operativnom pogledu potčinjena je odeljenju OKW »Inland«.
- 5.) *Opunomoćenik Rajha za nacionalsocijalističko društvo »Snaga kroz radost«*
Potčinjen je Ispostavi OKW Beograd. Pravni status regulisan shodno naređenju odeljenja Ic/AO komandanta oružanih snaga na Jugoistoku br. 623/42 od 6.4.1942, saglasno naređenju AWA, Az. 31/J (Iic) br. 7036/41 od 28.1.42 (list dopuna).³¹
- 6.) *Predstavnik ustanove za propagandu Rajha za angažovanje pokretnih kino-aparatura ustanove za propagandu Rajha.*
Potčinjen je ispostavi OKW Beograd. Pravni status kao pod 5.

IV. Sprovođenje odredaba komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

- 1.) Propagandni ešelon Srbija, podešeloni Solun — Egej i Južna Grčka, u svim pitanjima propagande koja se odnose na nadležnost komandanta u pogledu operacija, uprave na području, obezbeđenja jedinica, obaveštajne službe, politike, podnošenja izveštaja, *potčinjeni su komandantima.*
- 2.) a) Za rukovođenje radio-stanicom oružanih snaga Jugoistoka (vojna radio-stanica Beograd, sa kratkotalas-

- nom radio-stanicom Zemun, vojna radio-stanica Solun i Atina),
- b) Za raspodelu filmova za civile i za cenzuru filmova odgovornost isključivo pada na Propagandno odeljenje Jugostoka.
- 3.) Na italijanskom okupacionom području sprovođenje svih zadataka iz domena propagande treba da usledi uz neposrednu saglasnost opunomoćenika Rajha za Grčku.
 - 4.) U slučajevima potrebe mogu propagandni ešloni prema direktivi komandanta da se koriste za vojnu publicistiku. U tom slučaju oni su shodno tač. IV pod 1) potčinjeni komandantima.
 - 5.) Propagandni ešlon Srbija reguliše snabdevanje filmovima jedinica koje su dislocirane u Srbiji, u koju svrhu i pokretne kino-aparature propagandne čete, a prema naređenju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, mogu da se koriste; dalje angažovanje pokretnih kino-aparatura ustanove za propagandu Rajha u saglasnosti sa opunomoćenikom ustanove za propagandu Rajha. Ona je istovremeno odgovorna za angažovanje svih stalnih bioskopskih ustanova i pozorišta »Snaga kroz radost« u Beogradu.
 - 6.) Propagandnom ešlonu Srbija spada u nadležnost kontrola prodaje i rasturanje celokupne štampe u Srbiji.
 - 7.) Propagandnom ešlonu Srbija spada u nadležnost cenzura i rukovođenje celokupnom publicističkom delatnošću na nemačkom i drugim jezicima u Srbiji.
 - 8.) Propagand. četa 690. izdaje časopis »Straža na Jugostoku«.³²
 - 9.) Propagandna četa 690. stavlja povremeno na raspolaganje »Donau Cajtungu« otiske, odn. kopije svojih izveštaja koji, shodno naređenju OKW, dolaze u obzir za neposredno korišćenje u »Donau Cajtungu«. Cenzura ovih priloga spada u nadležnost propagandnog ešlona Srbija.
 - 10.) Podeselon Južna Grčka vrši nadzor i obezbeđenje lista »Nemačke vesti u Grčkoj«,³³ koji izlazi u Atini, prema direktivi komandanta Južne Grčke.
 - 11.) Propagandni ešlon Grčka obrađuje svrsishodno korišćenje štampanih stvari u saradnji sa opunomoćenikom

³² »Vacht im Südosten«

³³ »Deutschen Nachrichten in Griechenland«

Rajha za Grčku. U prvom redu treba da obezbedi potrebe u vojnoj štampi.

Prilog 16

uz naređenje k-ta oruž. snaga na Jugoistoku (K-de 12.A), Ia, str. pov. br. 1000/42 od 1.5.1942.

Organizacija vojne privrede na Jugoistoku

- a) Za područje k-ta oružanih snaga na Jugoistoku (K-de 12.A) formiran je Vojnoprivredni štab Jugoistok sa sedištem u Beogradu.

Načelnik Vojnoprivrednog štaba Jugoistok potčinjen je k-tu oružanih snaga na Jugoistoku (K-di 12.A) i njegov je savetnik u svim opšteprivrednim pitanjima oružanih snaga, naročito u pogledu angažovanja privrede za potrebe nemačkih oružanih snaga koje su angažovane na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku.

Na polju vojne industrije i naoružanja načelnik Vojnoprivrednog štaba Jugoistok prima direktive od OKW/Wi—Rü. Amt.³⁴

Stalna praćenja situacije na polju vojne privrede i njenih mogućnosti vrše se prema direktivama načelnika Odeljenja Wi i OKW/Wi.Rü Amt.

Njen stalni predstavnik pri k-tu oružanih snaga na Jugoistoku je VO.³⁵ Wi. Rü Amt.

- b) Vojnoprivredni štab Jugoistok neposredno obrađuje područje komandujućeg generala i k-ta u Srbiji.
c) Područje komandanta Soluna — Jegeja obrađuje

nemački Vojnoprivredni štab u Solunu
[WO Saloniki]

Solun, Aja Sofija 2/II, tel. br. 6450 ili 5840.

On je potčinjen Vojnoprivrednom štabu Jugoistok.

- d) Područje komandanta južne Grčke obrađuje

nemački Vojnoprivredni štab u Atini
[WO Athen]

Atina, Americis 8, tel. br. 30065.

On je potčinjen Vojnoprivrednom štabu Jugoistok.

³⁴ Oberkommando der Wehrmacht, Wirtschafts und Rüstungsamt (Vrhovna komanda Vermahta, Uprava za privredu i naoružanje)

³⁵ Verbindungsoffizier (oficir za vezu)

- e) Načelnik Vojnoprivrednog štaba Jugoistok i načelnici štabova u Solunu i Atini su savetnici i stručni saradnici teritorijalno nadležnih komandanata u vojnoprivrednim pitanjima.
- f) Vojnoprivrednom štabu Jugoistok su, osim toga, potčinjeni:
- 1) u *Kraljevini Bugarskoj*
nemački vojnoprivredni oficir u Sofiji [WO Sofia],
ul. Graf Ignatico, 29/I, tel. br. 31379, Sofija
 - 2) u *Hrvatskoj*
nemački vojnoprivredni oficir u Zagrebu [WO Agram],
Zagreb, Zrinjski pl., 7/1, tel. br. 9117 ili 22312.

BR. 67

PREGLED DISLOKACIJE KOMANDI I JEDINICA 704. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 1. MAJA 1942. GODINE¹

Prilog 1 uz propratni akt Op. odelj. 704.
pd br. 337/42. pov. od 1.5.1942. god.²

Spisak razmeštaja jedinica 704. pešadijske
divizije

ŠTAB DIVIZIJE: POŽAREVAC.

1. Pešadija

Štab 724. pp s vodom za vezu	Beograd
Konjički vod bez jednog odeljenja	Beograd
Štab I/724. pp	Beograd
1—4/724. pp	Beograd
Štab II/724. pp	Beograd
5—8/724. pp	Beograd
Štab II/724. pp	Beli Potok
Jedno odeljenje konjičkog voda	
724. pp	Beli Potok
9/724. pp	Beli Potok

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2241, s. 944—7.

² Zbog ograničenog prostora taj propratni akt je izostavljen.

10/724. pp	Sarajevo (potčinjena Borbnoj gru- pi »Bader«)
11/724. pp	Beli Potok
12/724. pp	Rakovica
Štab 734. pp s vodom za vezu	Požarevac
Konjički vod 734. pp (bez jednog odeljenja)	Požarevac
Muzika	Požarevac
Štab II/734. pp	Gvozdena vrata
Jedno odelj. konj. voda 734. pp	Gvozdena vrata
1/734. pp	Gvozdena vrata
2/734. pp	Bor
3/734. pp	Gvozdena vrata
4/734. pp	Bor
Štab II/734. pp	Požarevac
5—8/734. pp	Požarevac
Štab III/734. pp	Osipaonica
9/734. pp	Skobalj
10/734. pp	Mala Krsna
11/734. pp	Vranovo
12/734. pp	Osipaonica

2. Artiljerija

Štab 654. art. divizionna s vodom za vezu	Beograd
1/654. art. div.	Beograd
2/654. art. div.	Požarevac
3/654. art. div.	Beograd
4 (brd) 654. art. div.	Beograd

3. Inžinjerija

Inžinjerijska četa 704. pd (bez 1:3:33)	Požarevac
Rudarsko odeljenje inž. čete 704. pd (1:2:20)	Kostolac
Rudarsko odeljenje inž. čete 704. pd (1:10)	Klenovnik
Rudarsko odeljenje inž. čete 704. pd (3 čoveka)	Ćirikovac

4. Jedinice veze

Četa veze 704. pd
(bez 2 radio-odeljenja) Požarevac
1 Radio-odeljenje Kostolac
1 Radio-odeljenje Klenovnik

5. Služba dotura

Divizijsko odeljenje za
snabdevanje 724. pp Beograd
1. transport. kolona 724. pp (bez 1/3) Požarevac
1/3. 1. transport. kolone 724. pp Beograd
2. transport. kolona 724. pp Beograd
Mala auto-kolona 704. pd
(bez 2 kamiona) Požarevac
2 kamiona Male auto-kolone 704. pd Oršava

6. Intendantska služba

Intendantska uprava 704. pd Požarevac
Ispostava Intendant. uprave Zaječar
Ispostava Intendant. uprave Beograd
Pekarska polučeta 704. pd Požarevac
Odeljenje pekar. polučete 704. pd Zaječar
Mesarska polučeta 704. pd Požarevac

7. Sanitetska služba

Vojna bolnica 704. pd Požarevac

8. Veterinarska služba

Veterinarska četa 704. pd Požarevac

9. Vojna pošta

Uprava vojne pošte 704. pd Beograd
Ispostava uprave vojne pošte 704. pd Požarevac
Ispostava uprave vojne pošte 704. pd Kraljevo

10. Landesšicen-jedinice

Štab 288. landesšicen-bataljona
1/288. landesšicen-bat. Rajla
2/288. landesšicen-bat. Ripanj, tunel
3/288. landesšicen-bat. Rajla, žel. stan.
4/562. landesšicen-bat. (bez Beli Potok
jednog odeljenja) Požarevac

Jedno odeljenje 4/562. landesšicen-bataljona

2/920. landesšicen-bataljona
(bez jednog odeljenja)

Jedno odelj. 2/920. landesšicen-bataljona

Jedan ojačani vod (80 ljudi)

1/514. landesšicen-bataljona

11. *Oklopne jedinice*

1. i 2. vod. 12. tenk. čete
za naročitu namenu

12. vod 12. tenk. čete za
naročitu namenu

11. vod 12. okl. čete za
naročitu namenu

12. *Železnički oklopni vozovi*

A 202

A 203

A 106

Most na Mora-
vi 3 km zap.
od Požarevca
Smederevo

Mala Krsna

Tekija

Požarevac

Beograd

Beli Potok

Beograd

Požarevac

Požarevac

**ZAPOVEST KOMANDANTA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD
2. MAJA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PREDUZIMANJE
OPERACIJE PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE NA
PODRUČJU FOČE¹**

718. pešadijska divizija

Odelj. Ia

Br. 124/42, str. pov.

Kom. general i komandant u Srbiji²

Div. kom. mesto, 2.5.42.

Predmet: Operacija Foča.³ 22 časa STROGO POVERLJIVO!

15 primeraka

8. primerak

Div. zapovest br. 1⁴

Zapovest za obrazovanje kružne osnovice⁵

(Karta 1:100.000)

1.) *Neprijateljske snage* nepoznate jačine bile su operacijom »Trio I« potisnute glavnim snagama preko Prače u pravcu jugozapada.

One su se verovatno spojile sa ustničkim grupama na prostoriji Prača — Dobro Polje (25 km jugozapadno od Prače) — Kalinovik — Goražde.

2.) *Borbena grupa generala »Badera«*

čisti ovu prostoriju.

U vezi s tim treba 12.5. do 16,00 časova zauzeti kao kružnu osnovicu sledeće polazne položaje:

a) *Italijanska 1. brd. div. »Taurinenze«:*

Dobro Polje (uključ.) — Delijaš — kota 1402 (6 km severoistočno od Delijaša).

b.) *Italijanska 22. pd »Kačatori«:*

Ocrkavlje (12,5 km zapadno od Foče) — Dobro Polje (isključ.).

c.) *Italijanska 5. brd. div. »Pusterija«:*

Goražde — istočna obala Drine do Foče.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 904—7.

² i ⁴ Dopisano rukom.

³ O rezultatima ove operacije vidi dok. br. 78.

⁵ Vidi dok. br. 65.

d.) 718. pd:
opšta linija Golubinjak, k. 1430 (10 km zapadno-
jugozapadno od Podgraba) — Prača — Goražde.

3.) 718. pd raspoređuje se po sledećem:

Grupa »Sušnik«

Komandant: pukovnik Sušnik⁶

Jedinice: I/738. pp

II/738. pp

2/668. art. div.

1 vod hrvat. IX topničkog sklopa⁷

1 vod brd. topova hrvat. III granič.
bojne

Vod oklopnih kola Šter [Sterr] (bez
2 okl. kola)

Grupa »Streker«

Komandant: kapetan Streker

Jedinice: III/738. pp

Folksdojčerska četa pri 738. pp

Delovi 10/724. pp (stražarska četa Sa-
rajevo)

Vod brd. topova 4/668. art. div.

Delovi 501. vojne žandarmerije (mot).

E.P.⁸ 103 Sarajevo

Delovi čete Urbah [Urbach] A.N.Rgt⁹
521.

Grupa »Vist«

Komandant: potpukovnik Vist [Wüst]

Jedinice: II/750. pp

III/750. pp

1 vod hrvat. 3. IX topničkog sklopa

1 vod brd. topova hrvat. IV granič.
bojne¹⁰

Grupa »Rajman« (hrvat.):

Komandant: potpukovnik Rajman¹¹

⁶ Gustav (Suschnig), pukovnik, od 1. februara 1943. general-ma-
jor, komandant 738. pp, 718. pd od 23. aprila 1941. do 1943, od 1. aprila
do 31. jula 1943. komandant poligona za obuku u Sl. Brodu, a 1944.
komandant garnizona u Beogradu (Wolf Keilig, n.d., str. 335).

^{7, 10 i 12} Ove granične domobranske bojne (bataljoni) pripadale
su Vojnoj krajini Sarajevo za obezbeđenje granice prema Srbiji i
Crnoj Gori.

⁸ Eisenbahnpanzerzug (oklopni voz)

⁹ Armeenachrichtenregiment (armijski puk veze)

¹¹ Stjepan

Jedinice: 1 samost. konj. sklop
Zagrebački konjički puk
hrvat. II granič. bojna¹²

Grupa »Humel«

Komandant: *potpukovnik Humel* [Hummel]

Jedinice: *I/750. pp*
III/737. pp
1/668. art. div.
3/668. art. div.

Hrvatske čete koje su do sada bile potčinjene pukovima ostaju angažovane na odsecima osiguranja na Prači i Drini. Od 4.5.42. čete dolaze pod komandu komandanta hrv. 13. pp¹³ u Rogatici.

4.) *Zadaci*

Grupa »Štreker«

prikuplja se u Sarajevu i odatle 5.5. preduzima nastupanje na širokom frontu s linije Trebević — raskrsnica puteva kod k. 769 (10 km istočno od Sarajeva — centar) radi čišćenja južnog dela Romanije.

12.5. u 16 časova mora biti dostignuta sledeća linija: k. 1430, Golubinjak — železnička pruga Vrhprača (2 km ju-goistočno od k. 1430) — Podgrab (isklj.).

Grupa »Rajman«

zatvara na Prači odsek Podgrab — Prača (naseljena mesta uključno) što je moguće jačim snagama. Dosadašnja osiguranja na Trebeviću, k. 1629, Borovcu, k. 1208, Brdu i na železničkoj pruzi za Podgrab moraju i dalje ostati na svojim mestima.

Grupa »Sušnik«

4.5. u svitanje dana prelazi Praču kod Mesića i, pošto zajedno sa Grupom »Vist« izvrši čišćenje prostorije Renovica — Goražde — Ustiprača — Mesići — (prema posebnim zapovestima), treba da do 12.5. u 16. časova dostigne liniju: kota 678 južno od Prače — k. 1120 — Pogled — Romanija — k. 1176 — k. 1154 — k. 1205 — k. 1298.

Grupa »Vist«

4.5. prelazi Praču kod Ustiprače i, pošto zajedno sa Grupom »Sušnik« izvrši čišćenje prostorije (kao i kod Grupe

¹³ Ovaj puk je pripadao 6. pješačkoj diviziji 3. domobranskog zbora.

»Sušnik«), treba da do 12.5. u 16 časova dostigne liniju: De-bela Međa k. 1087 (9,5 km zapadno — severozapadno od Go-ražda) — Oštro, k. 1004 — k. 629 — k. 529 — Goražde (uk-ljučno).¹⁴

Za čišćenje gore pomenutih reiona za prikupljanje sna-ga izdaće se posebne zapovesti.

Grupa »Humel«

sa 1 baterijom osmatra prelazak Grupe »Sušnik« preko Prače kod Mesića.

Grupa će kasnije dobiti poseban zadatak.

5.) *Linije razgraničenja*

a.) Između ital. 1. brd. div. »Taurinenze« i Grupe »Štre-ker«:

Alipašin Most (6 km zapadno od Sarajeva — centar) — Trebević — k. 1430, Golubinjak (za Grupu »Štreker«) — Borovac, tt. 1749 (za Grupu »Štreker«) — Stolac, tt. 1519 (za ital. 1. brd. div.) — Drina kod Zebine Šume.

b.) Između Grupe »Štreker« i Grupe »Rajman«:

put Sarajevo — Podgrab (isklj.) — k. 1119 (3 1/2 km južno — jugoistočno od Podgraba) uključno.

c.) Između Grupe »Rajman« i Grupe »Sušnik«: r. Prača od kote 603 (2,5 km istočno od Renovice) do kote 678 (južno od r. Prače) — k. 1119 (3 1/2 km južno — jugoistočno od Podgraba).

d.) Između Grupe »Sušnik« i Grupe »Vist« (tek posle čišćenja prostorije Mesići — Goražde — Ustiprača — r. Prača):

put Crvljivac — Hranjen (za Grupu »Sušnik« — De-bela Međa k. 1087 (za Grupu »Vist«) — k. 1144 (za Grupu »Vist«).

e.) Između Grupe »Vist« i ital. 5. brd. div. »Pusterija«: reka Drina od Ustiprače do Goražda.

6.) *Inžinjerija*

Inž. četa 718. pd stavlja se 3.5. na moje raspolaganje u Mesićima i tamo svojim delovima preuzima mostovsku stražu i regulisanje saobraćaja preko mosta.

7.) *Organizacija veza*

Četa veze 718. pd organizovaće divizijski istureni cen-tar veze u Mesićima i uspostaviće sledeće veze:

a.) Telefonsku vezu sa Grupom »Humel« i sa centrom veze u Mesićima.

¹⁴ Rukom dopisano preko precrtane reči »isključno«.

b.) Radio-veze sa grupama:

»Sušnik«, »Vist«, »Štreker«¹⁵ i »Rajman«.

8.) *Divizijsko komandno mesto* ostaje za prvo vreme u Rogatici.

Fortner

Podela u konceptu.

BR. 69

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA BORBENE GRUPE »BADER« OD 4. MAJA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O REZULTATIMA OPERACIJE PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE »TRIO — ROGATICA«¹

Operativni štab Borbene grupe
general »Bader«

Ia, br. 130/42 str. pov.

O. U., 4.5.42.

9 primeraka

4. primerak

Predmet: Zaključni izveštaj »čišćenje rejlona oko Rogatice«.²

*Priloga:*³

Komandujući general i komandant u Srbiji <u>br. 247/42 str. pov.</u> zaved. 8.5.42.

...

¹⁵ Artur (Strecker)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 130—53. Na margini prve strane originala nalazi se nekoliko parafa, verovatno korisnika izveštaja.

² Vidi dok. br. 55 i 56.

³ Zbog ograničenog prostora redakcija ne objavljuje sve priloge, ali će ih dati izvodno u redakcijskim objašnjenjima.

⁴ Štambilj primaoca.

⁵ Tačkicama je izostavljen tekst pod »I Predistorija« tj. nemačke ocene vojno-političke situacije u istočnoj Bosni 20 godina pre 1942. godine.

2.) Akcija »Trio I«

U cilju uklanjanja tih neodrživih okolnosti, početkom marta 1942. u Sušaku su,⁶ između predstavnika OKW, K-do Supremo⁷ i hrvatske vlade, zaključene i protokolima regulisane zajedničke nemačko-italijanske akcije. Komanda je prenet na Komandu italijanske 2. armije, a sprovođenje na jedan nemački štab. Kao posledica tih i daljih dogovora usledile su:

»Orijentacija i uputstva za celu operaciju u Bosni« Komandi italijanske 2. armije, Štabu Borbene grupe generala »Badera«.⁸ Operacije su kao cilj predviđale uništenje ustanika u Bosni i umirenje čitavog kraja. Trebalo je da operacije počnu u istočnoj Bosni i da postignu čišćenje sledećih područja:

prva faza (Trio I): područje Rogatice,
druga faza (Trio II): luk Drine — Vlasenica — Srebrenica,⁹
sledeće faze (Trio ...): pripremljene instrukcije.

Početak operacija »Trio I« bio je predviđen 15.4, odnosno neki vremenski momenat po mogućstvu oko 15.4.¹⁰

Od trupa je bilo stavljeno na raspolaganje:

718 (nemačka) pd

1 (ital.) brd. div. »Taurinenze«

5 (ital.) brd. div. »Pusterija«

22 (ital.) pd »Kačatori dele Alpi«

delovi hrvatske vojske (oko 5 bataljona i 3 baterije)

delovi hrv. ustaša (oko 2 bataljona), milicija (oko 1

bataljon).

Formaciju vidi u prilogu 1.¹¹

Borbena vrednost nemačke 718. pd bila je poznata. Uprkos svojoj malobrojnosti, ona se do sada u svim prethodnim borbama afirmisala i iskustvom, stečenim u toku 8 meseci, upoznala karakteristike gerilskog rata u Hrvatskoj. Italijanska 1. brd. div. označena je od italijanskog oficira za vezu kao najbolja divizija italijanske vojske. Nasuprot tome, 5 (italijanskoj) brd. div. nije se mogla pridati naročita borbena vrednost, kako po sopstvenim obaveštenjima tako i po izjavama italijanskog oficira za vezu. Ona i 22 (ital.) pd pripa-

⁶ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25: Zapisnik s konferencije vojnih predstavnika Italije, Nemačke i NDH 3. marta 1942. u Opatiji.

⁷ Vrhovna komanda italijanskih oružanih snaga

⁸ Vidi dok. br. 46, 48, 52, 54 i 60.

⁹ i ¹⁴ Vidi dok. br. 53, nap. 10.

¹⁰ Operacija je počela 21. aprila 1942.

¹¹ U prilogu je dat grafički pregled nemačkih, italijanskih i domobransko-ustaških jedinica koje su učestvovala u borbi protiv partizana na području Rogatice (simci: 140—4 i 148—9).

dale su dalmatinskim okupacionim trupama, koje su već odavno postale neslavne. Hrvatske jedinice su bile poznate kao malovredne, slabo opremljene i delimično demoralisane. Pod nemačkom komandom hrvatsko je ljudstvo ipak pokazalo pozitivne rezultate. Nasuprot tome, bataljon ustaške milicije pod komandom 32-godišnjeg potpukovnika Francetića bio je naznačen kao odlučna i dobro disciplinovana jedinica. Te su ocene kasnije — koliko su te jedinice uopšte učestvovalе — uglavnom i potvrđene.

Komanda je prenetá komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, generalu artilerije Baderu, kome je bio stavljen na raspolaganje naročito u tu svrhu formirani Operativni štab Bobene grupe general »Bader« (načelnik generalštabni potpukovnik Faferot, načelnik Ia generalštabni major Gem, načelnik Qu generalštabni K.z.G.¹² major Lemán, načelnik Ic generalštabni K.z.G. kapetan Gajtner.

Do 15.4. trebalo je zauzeti polazne položaje (vidi kartu).¹³ Trebalo je da divizije iz polaznog položaja, uz čišćenje terena kojim su maršovale, formiraju opkoljavajući front na opštoj liniji: Han-Pijesak — Sokolac — Prača — Goražde — Višeград — Han-Pijesak i koncentričnim maršem na Rogaticu stisnu neprijatelja i konačno ga unište. Sredinom aprila su nastupili nepredviđeni događaji koji su situaciju izménili iz temelja.

1.) *Prodor u luk Drine Vlasenica — Srebrenica*, koji su izvršile ustaše pod potpukovnikom Francetićem, slomio je tamošnju dominaciju ustanika i doveo do ponovnog osvajanja najvažnijih mesta na ovom području. Taj prodor je na taj način učinio nepotrebnim jednu veću akciju — predviđenu akciju »Trio II«.¹⁴

2.) *Crnogorske komunističke brigade*,¹⁵ koje su svojevremeno, bez zapreka od strane Italijana, bile upale s juga u područje Rogatice, povukle su se prema jugu, očigledno o predstojećim događajima obavestene od hrvatskih oficira. Pošto su garnizoni Goražde i Foča bili napušteni od Italijana, one su se povukle na područje italijanske okupacije, naročito u Crnu Goru, ponevši sa sobom opljačkanu robu i stoku.

Opsadu Rogatice, koja je trajala od 10.3, nastavili su, međutim, bosansko-srpski ustanici (komunisti i četnici). Sop-

¹² kommandiert zur Generalstab (prekomandovan u Generalštab)

¹³ Zbog nepreglednosti ova karta 1:200.000 se ne može objaviti. Na njoj je prikazan raspored nemačkih, italijanskih i ustaško-domobranskih snaga u širem rejonu Rogatice.

¹⁵ Reč je o 1. i 2. proleterskoj NOU brigadi.

stvena neaktivnost, glad, nedostatak municije i boleštine činile su situaciju hrvatske posade, koja je bila snabdevana samo iz vazduha, sve težom.¹⁶ Hitna intervencija je postala potrebnom, naročito da se ne bi dopustio nikakav nov uspeh ustanicima.

3.) *Zvanični zaokret hrvatskog državnog vodstva* u verskom jednako kao i nacionalnom pitanju doveo je na mnogim područjima Bosne, npr. Ozren, Varcar-Vakuf, Kozara, do situacije koja je bila manje zategnuta i tako davala mogućnost da se okrene uništenju pravih komunista. Bojazan u pogledu daljeg jačanja ustaničkog pokreta koja je vladala na hrvatskoj strani prilikom odlaska nemačkih trupa iz njihovih dotadanih garnizonih područja nije se u tom pogledu ostvarila.

4.) Dolazak italijanskih divizija sve više se odugovlačio. Dok su u novoodređenom roku — 25.4 — od divizije »Pusterija« stigla na Drinu samo 4 bataljona, dotle je divizija »Taurinence« (bez 1 bataljona) tek 30.4. bila zapadno od Sarajeva. Divizija »Kačatori dele Alpi« mogla je najranije 9.5. da bude oko Kalinovika.¹⁷

5.) U međuvremenu je po mnogim znacima postalo jasno da je Komandi italijanske 2. armije manje stalo do uništenja ustanika. Glavno interesovanje je bilo koncentrisano na okupaciju i na konačni ostatak italijanske vojske na nemačkom okupacionom području u Bosni.

Iz svega je nastala sledeća slika:

a) Situacija oko Rogatice zahteva skoru intervenciju kako u cilju osujećenja uspeha ustanika, tako i u cilju sprečavanja daljeg povlačenja ustanika koji bi sa sobom poneli ostatak stoke i druge zalihe.

b) Povoljna situacija koja je stvorena uspešnim prodorom potpukovnika Francetića treba da bude brzo iskorištena.

c) Ne treba računati sa blagovremenim stizanjem italijanskih divizija.

Usled toga je 11.4.42. komandant oružanih snaga na Jugoslovinskom izdao naređenje Borbenoj grupi generala »Badera«: »Ako je ikako moguće, iskoristiti prodor Francetića, da bi se zajedno s Hrvatima prečistila situacija u istočnoj Bosni severno od demarkacione linije pre početka zajedničkih operacija«.

¹⁶ Vidi dok. br. 53 i dok. br. 58, nap. 6. i 7.

¹⁷ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 33: Direktivu komandanta italijanske 2. armije za izvođenje zajedničkih italijansko-nemačkih i ustaških operacija »Trio« u istočnoj Bosni.

II. Izvršenje čišćenja rejonu oko Rogatice

19.4. je izdato potrebno naređenje (vidi prilog).¹⁸ Zadatak glasi: »Ojačana 718. peš. divizija, po stizanju u naređene rejone, obrazovaće front okruženja oko blokirane Rogatice. Polazeći s kružne osnovice očistiti rejon do Prače i Drine od neprijatelja i deblokirati Rogaticu«.

Podaci o neprijatelju

U Sarajevu vlada mir. Na okolnim visovima su ustanici koji noću prodiru sve do ivice grada. Izvori vode za snabdevanje grada su delom razoreni od ustanika. U 21 čas sve ulice treba da su prazne. Red i mir održavaju stalne patrole nemačkih tenkova, nemačkih, hrvatskih i folksdojčerskih snaga. U sirotinjskim nastambama među 20.000 samima sebi prepuštenih izbeglica vlada pegavac. Čitav grad od 100.000 stanovnika gladauje. U toku dana vode ima samo po nekoliko časova.

Čitava okolina vrvi od nesigurnih elemenata. Grad Rogatica je od 10.3. opsednut od ustanika, pri tom pritisnut jakim komunističkim snagama iz Crne Gore. Može da se snabdeva samo oskudno, i to iz vazduha, ali je pri tom 14 hrvatskih aviona već oboreno od ustanika. Snabdevanje hrvatskih bataljona koji se nalaze na severozapadu (Sokolac, Han-Pijesak) moguće je samo po naročito sastavljenim, snažno obezbeđenim konvojima (tj. nemačkim tenkovima). Planina Romanija, vrlo blizu Sarajeva prema istoku, neograničeno je područje ustanika, iako je tek u januaru očišćeno nemačkim trupama. Čitav južni predeo od Sarajeva (Igman-planina, Jah-

¹⁸ U ovom naređenju Operativnog štaba Borbene grupe »Bader« od 19. aprila 1942. piše:

- »1.) Neprijatelj i dalje vrši *pritisak* na Rogaticu.
- 2.) Odugovlači se još uvek sa dolaskom *italijanskih snaga*.
- 3.) Kada dostigne naređeni rejon, ojačana 718. *pd* će obrazovati obruč oko kotline Rogatica. S tog fronta će vršiti čišćenje neprijatelja u kotlini do Prače i Drine i deblokirati Rogaticu.
Vreme trajanja akcije je oko 14 dana.
Diviziji se prepušta da odredi vreme *polaska* i mesta koja treba dnevno *dostizati*.
- 4.) Angažovanjem hrvatskih snaga (bataljon Ilidža) do Prače treba obezbediti *priključak na desnom krilu* divizije, umesto predviđenih italijanskih snaga. Na te hrvatske snage treba istovremeno preneti bočno osiguranje i obezbeđenje na Prači.
- 5.) Kada se *dostigne* odsek Prača — Drina treba formiranjem obezbeđenja sprečiti prebacivanje ustanika. Pored toga treba smiriti očišćeno područje.
- 6.) Od italijanskih snaga će se tražiti da zapreče demarkacionu liniju« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 141—2).

rina-planina, Trebević) zaposednut je od ustanika. Na području Doboj — Tuzla — Vareš stalni prepadi jedne veće grupe ustanika, za koju se pretpostavlja da joj je sedište na Ozren-planini.

Sopstvene snage

Na raspolaganju su bile:

718 (nemačka) pd; oko 4 hrvatska bataljona, koji su, međutim, bili upotrebljivi samo raspodeljeni među nemačke bataljone; 3 ustaška bataljona, za zatvaranje na srpskoj obali r. Drine s jednim nemačkim bataljonom (III/737. pp) i 5 bataljona ital. brd. div. »Pusterija«. Ukupno 16 bataljona, 5 baterija i, pored toga, 4 hrvatska bataljona s nekoliko brdskih topova.

Izvršenje akcije

Uz čišćenje rejona predstojećeg dejstva, pri čemu je u više navrata trebalo slomiti otpor neprijatelja uz neznatne sopstvene gubitke, delovi 718. pd, ojačani hrvatskim četama, stigli su iz svoje koncentracijske prostorije oko Sarajeva, Olova i Tuzle 20.4. na polazne položaje na opštoj liniji Podložnik — Sokolac — Han-Pjesak (vidi kartu).

Ustaška grupa potpukovnika Francetića i III/737. pp komandanta u Srbiji zatvorili su do 21.4. kružnu osnovicu. 22.4. nastupilo se sa svim nemačkim i hrvatskim snagama. Ciljevi koje je svakog dana trebalo postići bili su postignuti u skladu s planom, uz delimično neznatan otpor neprijatelja. Počev od 25.4. 2. bataljon 737. puka i delovi divizije »Pusterija« zaposeli su jednu nepotpunu zaprečnu liniju na Drini od Goražda preko Višegrada do Slapa. Delovi ustanika su se izvukli preko Prače, koja usled nedostatka snaga nije bila preprečena, i preko slabo obezbeđene Drine.

O situaciji sa snabdevanjem za vreme čišćenja rejona oko Rogatice, gubicima, ciframa zarobljenika i trofeja kao i uvedenih upravnih mera vidi prilog 6.¹⁹

¹⁹ Prema ovom prilogu, u toku »operacije Rogatica« a prema izveštaju nemačkog Operativnog štaba Borbene grupe »Bader«, gubici u ljudstvu su bili sledeći: mrtvih — Nemaca 4, ustaša i domobrana 9, Italijana 3; ranjenih — Nemaca 11, ustaša i domobrana 11, Italijana 1; a pripadnika jedinica NOP odreda i DV i ostalog stanovništva istočne Bosne: 80 mrtvih i 786 zarobljenih i uhapšenih (kod nemačke 718. peš. divizije 298 — i 169 ih je odmah upućeno u Beograd — a italijanske divizije »Pusterija« 488). Od opreme, obe divizije su zaplenile 266 pušaka, 4 mitraljeza, delove ostalog naoružanja i municije. 718. peš. divizija je opljačkala 307 goveda, 72 teleta, 835 ovaca, 206 jagnjića, 39 koza i 101 konja, od čega je, navodno, nešto podelila izbeglicama (snimci 145—7).

III.

Pri zajedničkim akcijama u italijanskom okupacionom području treba računati s daljim političkim teškoćama. Nemački cilj je jačanje hrvatskog državnog autoriteta da bi se omogućio nesmetan privredni razvoj. Tome nasuprot očigledna je težnja Italijana da se nemiri stvore na mestima koja su predviđena za italijansku okupaciju i upravu. Odgovarajući tome, sve italijanske mere su upravljene na slabljenje hrvatske države. Italijani stoga privlače na saradnju, a delom i plaćaju, sve snage koje su neprijateljske prema Hrvatima, naročito bosansko-hercegovačke četnike.

Nemački Vermaht, isto kao i hrvatska država, smatra četnike ustanicima. Nije verovatno da bi se Italijani priključili tom gledištu. Akcija »Foča« bi tu mogla da daje neko razjašnjenje.²⁰

Akcija »Foča«, koja počinje 2.5, mogla bi da naiđe na jednake teškoće²¹ kao i čišćenje rejona oko Rogatice. Po raznim znacima već sada se može razabrati da će divizija »Pusterija« učestvovati u operacijama samo sa oko 4 bataljona a divizija alpskih lovaca (»Kačatori«) neće učestvovati od časa kad operacija treba po naređenju da počne. Sada se namerava da se ostane u frontu opkoljavanja dotle dok svi učesnici budu stigli. Posledica toga će verovatno biti dalje odstupanje prema jugu i jugoistoku.

Posle akcije »Foča«, dalje učešće 718. pd u operacijama na italijanskom okupacionom području ne može se više zastupati. Diviziju treba ponovo staviti na njen pravi zadatak, zaštitu industrijskog područja, tim više što vrednost hrvatskih snaga obezbeđenja i situacija na Ozrenu i Majeveci ne dozvoljavaju trajnu odsutnost nemačkih snaga.

PREDLOZI

IV.

U cilju održanja mira i reda na sada očišćenom nemačkom okupacionom području, potrebne su sledeće mere od strane hrvatskih vladinih instanca:

1.) *Upravne:*

- a) Slobodno ispovedanje vere. Prekid verske i nacionalne borbe.

²⁰ i ²¹ Vidi dok. br. 78.

- b) Povratak i ponovno naseljenje izbeglica.
- c) Čvrsto vršenje uprave, pomoć u izgradnji, pravna aktivna zaštita stanovništva od žandarmerije.
- d) Sprečavanje izgreda od strane ustaša, u slučaju potrebe primerno kažnjavanje.
- e) Zapošljavanje.

Svi su zahtevi saopšteni hrvatskoj vladi i ona je na njih pristala. Da li će isključivo s nemačke strane započete mere nakon prestanka nemačkog nadzora biti poštene i lojalno dalje vođene ne izgleda sigurno.

2.) *Vojne:*

- a) Temeljito zaprečavanje na srpsko-hrvatskoj granici odnosno na nemačko-italijanskoj demarkacionoj liniji pouzdanim trupama. Izgradnja poljskih položaja nastambi u vidu uporišta.
- b) Prebacivanje u granična područja dobrih, aktivnih i u nacionalnom pogledu pouzdanih trupa.
- c) Poboljšanje stanja jedinica kopnenih snaga koje se nalaze u istočnoj Bosni u pogledu morala, u materijalnom pogledu i u pogledu obuke. Organizovanje kurseva za oficire svih činova i podoficire.
- d) U organizacijskom pogledu jasna formacija, potčinjavanje i teritorijalna podela jedinica vojske, policije i ustaša.
- e) Uređenje vojnih vežbališta, nastavnih centara za obuku itd. u istočnoj Bosni.

Podela u konceptu

Bader

ZABELEŠKA S KONFERENCIJE NEMAČKIH GENERALA U SARAJEVU 6. MAJA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, O SARADNJI S USTAŠAMA I ITALIJANIMA I O DALJIM MERAMA U ISTOČNOJ BOSNI¹

Zabeleška s konferencije u Sarajevu
6.5.42.²

Prisutni: general artiljerije Bader, general Varlimont, general fon Glez, general Ferč, generalštabni pukovnik Keviš, generalštabni potpuk. Faferot.

Gen. Bader: Namera hrvatske vlade bila je istrobljenje svih Srba u Hrvatskoj. Pošto se to pokazalo kao nemoguće, ona je sada spremna na zaokret i ustupke. Ovo u stvari ostaje samo teorija pošto volja vlade nema uticaja na potčinjene. Zverstva, naročito ustaša, i dalje traju. Ja ću ubuduće narediti da se puca na ustaše koji vrše zločine, ne iz obzira prema Srbima, već da bi se uspostavio mir i što ustaše u luku reke Drine to čine pod nemačkom komandom.

Gen. Varlimont: predlog: ubuduće nijednog Hrvata pod nemačku komandu, dati im određene odseke.

Gen. Bader: Ja uopšte nisam želeo nijednog ustašu u istočnoj Bosni. Hrvatska vlada je to odbila.

Gen. fon Glez: Ako ne prestanu grozote u Hrvatskoj, neće nikad biti mira. Dok se na teritoriji Ozrena pregovara i daju ustupci³ (priznavanje srpske manjine, sloboda veroispovesti, učešće u borbi protiv komunista), nastavlja se klanje srpskog stanovništva u istočnoj Bosni.

Gen. Bader: Francetić je dobar komandant.⁴ Više puta je garantovao za svoje jedinice ali još bez potpunog re-

¹ Snimak originala (pisanog rukom, goticom) u AVII, NAV-T-312, r. 466, s. 8054938—43.

² Vidi dok. br. 83.

³ Reč je o pregovorima komandanta Ozrenskog četničkog odreda Cvijetina Todića, komandanta Trebavskog četničkog odreda Save Božića i komandanta Majevičke četničke brigade Radivoja Kerovića sa predstavnicima NDH. Opširnije o tome vidi AVII, Ča, reg. br. 1/2, 2/2 i 3/2, k. 234; reg. br. 1/8 k. 233; reg. br. 1/13 i 5/4, k. 235; Petar Kačavenda, Saradnja četnika i ustaša u Bosni 1942. godine, VIG, br. 5/1966, str. 44—64.

⁴ Odnosi se na Jurja Francetića potpukovnika, komandanta ustaške Crne legije.

zultata. Posledice toga: nemačke jedinice za zatvaranje granice i dalje puštaju srpske izbeglice preko Drine. Mi smo trenutno upućeni na ustaše pošto nedostaju druge snage. Francetić je nacionalni heroj.

Gen. Ferč: Ako treba da ostane demarkaciona linija, potrebne su nam hrvatske snage.

Gen. Bader: Jedna divizija treba da sačuva nemačke interese u Hrvatskoj. Italijani imaju 12.⁵ Nemački uticaj očigledno gubi. Mi se ograničavamo na osiguranje glavnih komunikacija, zaštitu industrije na području Tuzle, Zavidovića, Vareša, Sarajeva. Operacija u istočnoj Bosni nije postigla uspeh.⁶ Ustanici su proterani, područje je očišćeno. Sada nedostaje hrvatska uprava, žandarmerija. Vrhovna komanda Vermahta naredila je novu operaciju, dok još područje Rogatice nije smireno. Operacije suviše česte, jedna za drugom, a u očišćenom području se više ništa ne događa. Nemačke jedinice bi morale da ostanu kao zaštita u smirenom području.

Gen. fon Glez: Hrvati su učestvovali u operaciji samo da bi se Italijani zadržali. Unapred su znali da sopstvenim snagama područje ne mogu da smire.

Gen. Varlimont: Mogu li se ustaše upotrebiti kao žandarmerija i u upravi?

Gen. Bader: Pokušaji su u toku. Treba više meseci da bi se videlo kako će se to odraziti.

Gen. Ferč: Kad bi imali više snaga, nemački vojnoupravni organi mogli bi da obuče Hrvate.

Gen. Varlimont: Nama treba da bude svejedno ko ili kako uspostavlja mir.

Gen. Ferč: Nama su Srbi potrebni kao radna snaga. Imaćemo mira ako 718. peš. div. ostane u istočnoj Bosni.

Gen. Bader: Italijane ne interesuje borba. Teže samo da postignu političke ciljeve (drvo iz istočne Bosne). Potpomažu ustanak. Oni sami izbegavaju okršaje, borbu vode četnici.

Gen. Ferč: Najbolji primer su Bugari. Besprekorna saradnja.

⁵ O dislokaciji potčinjenih italijanskih ustanova i jedinica Više komande oružanih snaga »Slovenija—Dalmacija« vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 117.

⁶ Vidi dok. br. 49, 58, 62 i 69.

- Gen. Bader:* Italijani imaju na raspolaganju 12 divizija. A sada još nemačke jedinice treba da stvore red na njihovom području pošto to Italijani nisu postigli.
- Gen. Varlimont:* Ja sam obavezan da saopštim da sa Italijanima i dalje mora da se saraduje. Firer prepušta Italijanima političke ciljeve. Istina je da se severne Hrvatske nećemo nikada odreći. Operacija »Foča« smatra se kao nastavak operacije »Trio I.« Posle toga vraćanje 718. peš. divizije u istočnu Bosnu.
- Gen. Ferč:* Hrvatsku vladu treba zamoliti da novoformirane brdske brigade angažuje na nemačkom području. Mi ih možemo obučiti.
- Gen. Varlimont:* U Rusiji i Africi Italijani bez ograničenja pod nemačkom komandom. Tamo čine sve što mi želimo.
Na jugoistoku treba Italijani da komanduju. Potvrđeno od strane firera i ministra spoljnih poslova. Pridržavanje dogovorenih granica ostaje.
- Gen. fon Glez:* Italijani koriste pretovarnu stanicu Brod za formiranje obaveštajnog punkta (ne Beograd). Veza prema Mađarskoj.
- Gen. Ferč:* Ako se držimo demarkacione linije, i bez sušačkog protokola,⁷ nema razloga razmiricama
- Gen. fon Glez:* Nemački poslanik želi da Prijedor opet krene s radom.⁸
- Gen. Ferč:* Ako je SS divizija spremna za dejstvo,⁹ možda je moguće da se tamo prebaci jedan landesšicen-bataljon.
- Gen. Bader:* Situacija u Srbiji je mirnija. Da li stalno, neizvesno je. Razlozi za mir: velika pokretljivost naših jedinica, surova zima, nedostatak municije i hrane.
Engleski uticaj jači nego ruski. Četnici ostaju u našoj službi dok se ne formira Srpska državna straža (16.000).¹⁰
Posle rasformiranja i razoružanja četnika.
Nedostatak snaga delimično izravnat uključivanjem folksdojčera.

⁷ Vidi dok. br. 39, nap. 2 i 3.

⁸ Reč je o željama Zigfrida Kašea da se nastavi eksploatacija rudnika Ljubije za potrebe Vermahta.

⁹ Misli se na SS dobrovoljačku div. »Princ Eugen«. O tome vidi dok. br. 105, 110, 116, 120, 127, 139, 140 i 173.

¹⁰ Odnosi se na četnike Koste Pećanca i Nedićevu Srpsku državnu stražu.

Puk. Keviš: Povećanje Ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata značilo bi veliko olakšanje. Vrlo pouzdani. Molim odobrenje za dalje vrbovanje (do Francuske) i za obuku. Mogao bih dobiti 25.000 ljudi.

Gen. Bader: Još koliko dugo treba da ostane Borbena grupa »Bader«?

Gen. Ferč: Dok se ne završi operacija »Foča«.¹¹

Gen. Bader: 718. peš. div. nije opremljena za planinsko ratovanje. Samo 1. četa svakog puka opremljena je brdskim čizmama. Molim da Vrhovna komanda Vermahta opet prenese ovlašćenje za dodeljivanje odlikovanja.

F.d.R.

...¹²

BR. 71

NAREĐENJE KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 10. MAJA 1942. GOD. 714. I 717. PEŠADIJSKOJ DIVIZIJI DA SUZBIJU NOP U JUŽNOJ SRBIJI¹

Komandujući general i
komandant u Srbiji
Odelj. 1a, br. 3426/42 pov.

H. Qu., 10.5.42.
Poverljivo.

Predmet: Suzbijanje ustanika u južnoj Srbiji.

714. PEŠADIJSKOJ DIVIZIJI
717. PEŠADIJSKOJ DIVIZIJI

Pogoršanje situacije na prostoriji Sjenica— Novi Pazar — Kos. Mitrovica zahteva pojačanu pripravnost nemačkih snaga u južnim delovima zone 717. pd. S tim u vezi se naređuje:

1.) *Bataljon 749. pp* koji se nalazi u Kraljevu premetiti u pravcu navedene granice. Za zatvaranje s tim u vezi

¹¹ Vidi dok. br. 68. 76 i 78.

¹² Potpis nečitak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 178. Na margini originala rukom je nečitko dopisano nekoliko parafa i zabeleški.

nastale praznine, 717. pd potčiniće se odmah jedan bataljon 721. pp².

Nemačke trupe koje su u navedenim rejonima držane u pripravnosti kao rezerve za zaštitu industrijskih objekata, od sada će se koristiti samo za borbene zadatke. Dosadašnje zadatke preuće Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata.

Najoštrijim sredstvima suzbiti prelazak ustanika preko granice, kao i pokušaje uznemiravanja svih vrsta. *Ustanike* treba uništiti gde god se bude na njih naišlo. Blagost prema ovim elementima ne treba primenjivati.

Razoružanje i nadalje treba vršiti.

2.) *Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata*

I polubataljon 3. bataljona, potčinjen 714. pd, treba odmah ustupiti 717. pd i uputiti vojnim transportom u Kos. Mitrovicu. Prijavu transporta izvršiti preko 714. pd.

III. polubataljon 3. bataljona biće, posle završene obuke, 16.5.42. vojnim transportom prevezen u 717. pd i upotrebiće se za službu osiguranja. Prijavu transporta izvršiti preko Ia, komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.

3.) Što se tiče albanske žandarmerije, ona ostaje kod 717. pd, koja će preduzeti potrebne mere za osiguranje južnog dela divizijske zone.

Za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji
šef štaba

Keviš

generalštabni pukovnik

Na uvid:

1. bug. okup. korpusu preko
nem. oficira za vezu

*Odlučeno.*³

General. opunomoć. za privredu

Komand. gen. i k-tu u Srbiji
Ia, Ic i O. Qu.

Telefonski razgovor majora
Lihteneka (Lichteneck) 13.5.42:

Kopija KTB, dobro.⁴

Transportovanje III bataljona
uslediće 18.5. iz ...⁵

Prepis za kom. SS i policije
dostavljen.⁶

u 9 čas. u Kos. Mitrovicu
...⁷

² Toj diviziji je bio potčinjen 1. bat. 721. pp 714. pd i bio angažovan na r. Drini oko Bijeljine. Vidi dok. br. 72.

³, ⁴ i ⁶ Dopisano rukom.

⁵ i ⁷ Rukopis nečitak.

**DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA
I KOMANDANTA U SRBIJI OD 10. MAJA 1942. KOMANDAN-
TU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLI-
TIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA, SOPSTVE-
NIM PROTIVMERAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA NA
TERITORIJI SRBIJE¹**

Komandujući general
i komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 3439/42 pov.

Prilog 33²

WB-876³

KTB⁴

H.Qu., 10.5.42.

Predmet: Izveštaj o situaciji.
5 priloga (samo k-tu oružanih
snaga na Jugoistoku)

Poverljivo!

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. SITUACIJA O NEPRIJATELJU

1.) *Uopšte*

Za izveštajni period je karakteristično ponovno oživljavanje sabotaža na komunikacijama sredstava za vezu koje podsećaju na početak nemira koji su se zbili u jesen 1941. i koji su doveli do znatnih poremećaja. Većina diverzija izvršena je u istočnobosanskoj oblasti Hrvatske. Telefonsko-telegrafska veza Beograd — Rajh više puta je bila prekinuta usled razaranja ovih vodova kod Zemuna. Blagovremeno su osujećene 2 diverzije T-minama na prugu Beograd — Solun u novobugarskoj oblasti između Niša i Skoplja.

Jedno nađeno naređenje Mihailovićevo, koji se sada nalazi u planini Goliji (severozap. od Novog Pazara), iz prve polovine marta odaje plan da sa udarnim grupama prođe kroz crnogorski prostor radi uspostavljanja veze s Jadranskim morem.⁵ U planini Kopaoniku navodno se prikupilo vi-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 66—70.

^{2, 3 i 4} Dopisano rukom.

⁵ Redakcija ne raspolaže tim naređenjem. Reč je o pripremama za italijansko-četničke operacije protiv partizanskih snaga u Crnoj Gori i Sandžaku.

še hiljada ustanika. Za vođu planiranog ustanka u jugozapadnoj Srbiji treba kao i ranije smatrati Mihailovića.

Zategnutost između Srba i Albanaca na albanskom području Srbije zaoštrila se zbog lokalnih povoda. Do stvarnih razmirica do sada još nije došlo. Angažovanjem delova 717. pd do sada je na ovom području mogao biti održan red i mir.

Sve se više ispoljava aktivno učešće i uticaj Engleske na ustanički pokret. Veza sa Engleskom se održava preko izbačenih padobranaca, agenata iskrcanih iz podmornica na dalmatinskoj obali i radija. Koliko je engleskih oficira upućeno na ustanička područja za sada se ne zna. Treba smatrati da postoji veza Engleske s Mihailovićem kao što je postojala u jesen i zimu 1941.

2.) *Srpski prostor*

U Beogradu veća sabotaža na telefonskom vodu kod Aleksandrovog mosta, pri čemu su presečene sve veze s Rajhom. Dalja planska hvatanja i hapšenja komunista i ustanika.⁶ Sada je, navodno, počela organizacija jedne nove Mihailovićeve grupe u Beogradu. Organizacija do sada još nije otkrivena.

U dunavskom prostoru jugoistočno od Požarevca, između Petrovca i Kučeva, još dejstvuju male lokalne grupe bandita. One vrše prepade na sela i pojedina domaćinstva. Dunavski saobraćaj je neometano održavan.

U prostoru oko Niša i u području severno-severozapadno od Niša još uvek su aktivne manje bande. Bande su privremeno posele pojedina naselja i vrše napade na opštine. Pri tom vrše razbojništva, pljačkaju i terorišu.

U poslednje vreme grupe ustanika koje dolaze iz novobugarskih oblasti prelaze preko srpsko-bugarske granice na mnogim mestima istočno od Svriljuga i Knjaževca.⁷

U prostoru oko Prokuplja razvijala se življa delatnost bandi jugoistočno od Brusa. Bande između Brusa i Blaca (25 km zapadno-severozap. od Prokuplja) jačine su do 200 ljudi. Posle uspešnih borbi bugarskih trupa neprijatelj se povukao u planinu Kopaonik.⁸

Severno od Zapadne Morave, u planinama, 20 km severozapadno od Čačka, navodno se od razbijenih delova

⁶ i ¹⁶ Specijalna policija je u Beogradu u martu i aprilu 1942. uhapsila oko 200 članova KPJ i SKOJ-a i aktivista NOP-a (Jovan Marjanović, Beograd, 1964, Nolit — Prosveta, Beograd, str. 225).

⁷ U tom rejonu akcije je izvodio Timočki NOP odred (Hronologija, str. 276).

⁸ Reč je o Rasinskom i Jastrebačkom NOP odred.

ranijih Mihailovićevih formacija formirala jedna jača grupa. Ljudstvo je, navodno, na prolećnoj setvi, a postoji za sada štab i stražarsko odeljenje.

Povećava se zategnutost u albanskom području oko Kosovske Mitrovice. Množe se izveštaji da se u Kopaoniku koncentrišu Mihailoviću verni četnici. Kao napadni cilj ove grupe treba smatrati Kos. Mitrovicu. Mihailović se, navodno, i dalje nalazi u Ostatiji (27 km severno-severozap. od Novog Pazara). Prema najnovijim izveštajima vrše se prikupljanja Mihailovićevih četnika severoist. od Nove Varoši i severno od Sjenice. Jedno manje odeljenje Mihailovićevih četnika izvršilo je prepade na 2 naselja severoist. od Sjenice. Njega je razbila albanska milicija.

Zbog lokalnih događaja i dalje traje zategnutost između Srba i Albanaca. Akcija novoformirane granične straže izazvala je albanske demonstracije i prikupljanja. Zategnutost je pojačana zbog ubistva jednog Albanca od strane Srba. Upad muslimana iz okoline Sjenice na srpsku teritoriju izvršen je uz pljačkanja i razbojništva. Uz ovo su vršeni i prepadi na srpsku graničnu stražu i granična sela. Pojačana komunistička propaganda na tamošnjem području. Izgleda da je komunistička centrala u crnogorskom području uspostavila vezu s terorističkim grupama u južnoj Srbiji.

U srpsko-hrvatskom graničnom području je usled akcije čišćenja »Trio I« Borbene grupe »Bader« nastupilo smirenje.⁹ Jedan deo neprijatelja umakao je ka jugoistoku i ka jugozapadu. Na Drini su zarobljeni i razoružani Dangićeви četnici koji su prešli na srpsku teritoriju. Kod Bajine Bašte i Rogačice ustanici su više puta vršili vatrene prepade na naša obezbeđenja koja se nalaze na Drini. Neprijatelj se u većini slučajeva brzo povlačio ili bivao rasteran.

3.) *Sabotaže*

Ukupan broj: 36. U prilogu se nalaze tri primerka Uputstva za četničko vođenje borbe (sabotaže i prepadi) koje je izdala jugoslovenska vojska.

II. AKTIVNOST SOPSTVENIH TRUPA

704. pd: 2 uspešne borbe srpske pomoćne žandarmerije sa ustanicima istočno od Požarevca. 704. pd vršila izviđačke akcije u prostoru Dunava.

⁹ Vidi dok. br. 69 i 78.

714. pd¹⁰: Uspešna borba srpskih dobrovoljaca kod Mladenovca. Granična osiguranja koja se nalaze na Drini zarobila i razoružala ustanike koji su prelazili u Srbiju. Bile su uspešne akcije čišćenja delova 714. pd kod Umke i Gornjeg Milanovca. Uхваćena su 23 ustanika, zaplenjeno je oružje, materijal i dokumenti. Mostobran Zvornik predat hrvatskim ustašama. Jednu zloupotrebu ustaša, koji su nedozvoljeno poseli srpsku teritoriju i neovlašćeno uhapsili jednog nemačkog carinskog službenika, raščistio je I/741. pp. Komandant ustaša kod Zvornika zvanično je izrazio žaljenje zbog incidenta. Delovi 741. pp koji su bili angažovani u rejonu 717. pd povučeni su. Štab puka i I/721. pp angažovani su na donjoj Drini prema Bijeljini radi sprečavanja prelaza izbeglica i ustanika koji se tamo vrše.

¹⁰ U izveštaju o aktivnosti ove divizije u maju 1942. između ostalog, piše:

- »10.5. Kratak mitraljeski prepad sa hrvatske obale na stražu Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata kod Okletac polja, 6 km severno-severozapadno od Rogačice. Protivnik se brzo i neznano povukao.
- 12.5. Telefonska linija Valjevo — Loznica, 2,5 km jugoistočno od Osečine, prekinuta je isecanjem vazdušnog voda u dužini od 1,5 km.
- 15.5. Jedanaest ustanika opremljenih puškama i bacačima opljačkali su udaljene seoske salaše zapadno od Markovca. U noći između 20. i 21.5. izvršen je vatreni prepad na četničko sklonište Bukovik, 4 km severozap. od Arandelovca. Gonjenje je ostalo bez rezultata.
- 23.5. Sabotaže na vezama Ruma — Vrdnik rezanjem telefonskih stubova i pokušajem dizanja u vazduh mosta na putu.
- 28.5. U rejonu Badljevice — V. Krsna — Rabrovac, 12 km severoistočno, 8 km istočno i 11 km severoistočno od Mladenovca, konstatovane su dve ustaničke grupe u jačini od oko 20 ljudi. Jedna grupa od 4 lica opljačkala je Rabrovac, streljala predsednika opštine, razoružala seosku stražu i streljala njenog komandira. Uhapšena je seoska straža koja je zanemarila svoju službenu dužnost.
- 29.4. Kod Zabrana, 21 km severno-severozapadno od Novog Pazara, spustila su se dva padobranca koji su pripadali jugoslovenskoj legiji u Egiptu i koji su od jednog engleskog oficira u Kairu dobili zadatak da u Srbiji iskoče iz aviona padobranom. Trebalo je da se oni, ne uspostavljajući vezu sa srpskim organizacijama, obaveste o Mihailoviću i njegovom pokretu, kao i o jačini i naoružanju partizana. Kako je pokazalo saslušanje i kako su potvrdile izvesne okolnosti, oba padobranca nisu imala nameru da izvrše zadatak. Radio-predajnik, koji su nosili sa sobom i koji je trebalo da ih povezuje sa naredbodavcem, ostavili su na mestu gde su se spustili padobranom. Jedinica je unutar divizijskog područja u aprilu prikupila od plena: 8 puškomitraljeza, 188 pušaka, 968 metaka, 1 radio-predajnik, 7 radio-aparata, 1 sanduk sa arhivom, 2 čamca. Divizija je u mesecu maju imala 6 mrtvih« (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 567—76).

717. pd: I i II batalj. 737. pp kao i inž. četa 717. pd s teškim naoružanjem izvučeni iz osiguravajućeg rejonu severno i južno od Višegrada i ponovo premešteni u područje 717. pd dok je III/737. pp i dalje ostao pod komandom Borbene grupe general »Bader«. I/749. pp prebačen je u Dugu Poljanu (26 km severozapadno od Novog Pazara) radi održavanja mira. Kod Raske zaplenjeno oružje, municija i dokumenti. Mir treba da bude održan prebacivanjem trupnih delova na albansko područje. Planirano je pojačanje trupa u ovom području jednim bataljonom. Uхваćeni su nepouzđani i nesigurni elementi.

718. pd učestvuje i dalje u akcijama čišćenja u istočnoj Bosni. Divizija se sada prikuplja za operaciju »Foča«. ¹¹
I kraljev. bugar. okupacioni korpus: Više uspešnih borbi sa srpskim dobrovoljcima kod Kuršumlije, Blaca i Svrliških planina. ¹²

Grupa nemačke dunavske flotile: Grupa i dalje obezbeđuje saobraćaj Dunavom i u kataraktama na Đerdapu. Saobraćaj se odvija bez zastoja. Dozvoljena akcija mađarske dunavske flotile u srpskom prostoru. Ona će početi sredinom maja. *Vazduhoplovna jedinica*: Avioni su više puta upotrebljeni za izviđačke i propagandne letove (bacanje letaka).

Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata: Jedinice angažovane u području 714. pd na svojim odsecima. Obezbeđenja na Drini uhvatila su mnogo ustanika koji su hteli da pređu u Srbiju. Ona su silom oružja sprečila jedan pokušaj prelaza jačeg ustaničkog odreda. Prilikom akcije čišćenja jedno pododeljenje je u planini Ceru uhvatilo više ustanika.

III. POSEBNO

1.) *Neprijateljska vazdušna delatnost*

Neprijatelj je izvršio više nadletanja srpskog prostora. Prvi put su na planini Ceru osmotrene neprijateljske jedinice. Iz jednog motornog aviona sa 3 jedrilice izbačeni su na tamošnje područje leci s pozivima na ustanak. Gde se vazduhoplovne jedinice nalaze nije poznato. Kod Duge Poljane uhvaćena 2 engleska padobranca iz Aleksandrije. Obojica pripadaju jugoslovenskoj legiji u Egiptu. Kod Duge Poljane su Englezi, osim toga, bacili oružje, materijal i jednu

¹¹ Vidi dok. br. 68.

¹² Akcije na Svrliškim planinama izvodio je Svrliški (Nišavski) NOP odred.

radio-stanicu. Padobranci su imali zadatak da uspostave vezu sa ustanicima i da radio-telegrafski izveste Kairo.

2.) Štete od poplava

Zbog poplave su privremeno bile prekinute železničke pruge Grdelica — Skoplje i Mala Krsna — Kučevo. Put Čačak — Požega je za duže vreme zatvoren zbog odronjavanja brega. Između Zaječara i Vratarnice poplava je znatno oštetila jedan železnički most.

IV. SNABDEVANJE

Ništa naročito.

V. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA¹³

Ukupna jačina 3.542: 610 oficira i 15.175 vojnika. Od ovih, 218 oficira i 7.957 vojnika je posećivalo okružne, odnosno državne policijske škole. U borbama protiv komunista dosada je poginulo 20 ljudi Srpske državne straže.

Snage dobrovoljačkih odreda angažovanih na osiguranju ibarske železnice pojačane su. Angažovano je:

a) Vladi vernih četnika	433 oficira i vojnika
b) Ljotićevih dobrovoljaca	400 „ „
c) Arnautske žandarmerije	99 „ „

Počelo je preoružavanje Srpske državne straže.

VI. UPRAVNO PODRUČJE

25.4. upućeni su prvi zarobljenici (1700 ljudi) u severnu Norvešku na rad. Uputiće se još 2.000 ljudi. U koncentracionim logorima ima još 183 taoca, 2135 zatvorenika za odmazdu i 1184 Javrejina.¹⁴

VII. GUBICI I PLEN

u vremenu od 26.4. do 5.5.42.¹⁵

	Poginulo	Ranjeno	Nestalo
Nemaca u Srbiji	1	—	—
Nemaca u Hrvatskoj	3	7	—
Srpska pomoćna policija	13	12	—
Svega:	17	19	—

¹³, ¹⁴ i ¹⁵ Vidi dok. br. 64.

	Poginulo	Ranjeno	Uhvaćeno
Ustanika u srpskom prostoru	75	—	200

U Beogradu 180 hapšenja.¹⁶

Plen u srpskom prostoru:

41 puška, 2 puškomitraljeza, 2 pištolja, 19 ručnih bombi, municija i dokumenti.

Za komand. generala i k-ta u
Srbiji, načelnik štaba

Keviš

generalštabni pukovnik

Dostavljeno:

...¹⁷

BR. 73

OBAVEŠTENJE ZIGFRIDA KAŠEA OD 13. MAJA 1942. MI-NISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA NEMAČKOG RAJHA O ČETNIČKO-NEMAČKIM PREGOVORIMA U DUBROVNIKU¹

Telegram

(Geh. Ch. V.)²

Zagreb: 13. maja 1942. u 23,10 č

Stiglo: 14. maja 1942. u 1.50 č

Rukovodilac SS nadleštva u Sarajevu šturmbanfirer Hajnrih³ vodio je nekoliko dana pregovore u Dubrovniku s četničkim komandantom Jevđevićem.⁴ Ovdasnji državni sekretar Vrančić⁵ doznao je to lično od Jevđevića. Razgovaralo se

¹⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

¹ Snimak teleograma (pisanog na mašini) u AVII, London 5, s. 400433.

² Geheimes Chiffrierverfahren (poverljivo — šifrovano)

³ Alfred Heinrich, specijalni referent nemačke Ajnzac-komande policije i službe bezbednosti u Sarajevu. Opširnije o njegovom radu u Sarajevu vidi Holm Sundhaussen, Obaveštajna služba i policijski aparat Hajnriha Himlera u NDH 1941—1945, VIG, 2, 1972, str. 98—105.

⁴ Dobrosavom

⁵ Vjekoslav

o pitanjima ustanika, srpsko-hrvatskoj granici i političkoj situaciji. Ministarstvo spoljnih poslova je zadržalo pravo da donese odluku o toj stvari. Posle ovih koraka ne bi bilo poželjno da to nadležstvo i dalje ostane. Taj postupak je kod hrvatske vlade izazvao veliko iznenađenje.⁶ Ni Italijani nisu mogli preći preko toga.⁷

Kaše

Dostavljeno:

...⁸

⁶ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 2: Izveštaj o pregovorima između četničkog predstavnika Dobrosava Jevđevića i izaslanika vlade NDH logornika Poljaka 30. decembra 1941. u Splitu.

⁷ Opširnije o kontaktima predstavnika italijanskih okupacionih vlasti i Dobrosava Jevđevića vidi u izveštaju Komande 6. armijskog korpusa od 5. januara 1943 (AVII, I-a, reg. br. 1/5—19, k. 425).

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena ustanova i ličnosti kojima je dostavljeno ovo obaveštenje.

**IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA
U SRBIJI OD 18. MAJA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH
SNAGA NA JUGOISTOKU O UTVRĐIVANJU NEMAČKO-ITA-
LIJANSKE DEMARKACIONE LINIJE U JUGOZAPADNOM
DELU SRBIJE¹**

N A C R T »Granica sa Italijom«²

Komandujući general i komandant
u Srbiji, odelj. Ia

Br. 3480/42 pov.

P o v e r l j i v o

Veza: Komandant oružanih snaga
na Jugoistoku

H.Qu., 18.5.42.

Odelj. Ic, br. 1740/42 pov.
od 5.5.42.³ i FS⁴
br. 2220/42 pov. od 16.5.42.⁵

Sadržaj: Jugozapadna granica Srbije

Priloga: 3 (samo za komandanta oružanih snaga na Jugo-
istoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

Na karti Ministarstva spoljnih poslova koju dostavljamo crnom bojom je unesena sada važeća i stvarna nemačko-italijanska demarkaciona linija.⁶ Ona od »Bečke linije«⁷ bitno odstupa u korist Srbije.

Komandant u Srbiji nema primedbi ukoliko bi se, na odseku Višegrad do mesta gde se crvena linija susreće sa demarkacionom linijom, 11 km zapadno-severozapadno od Kos. Mitrovice, morala izabrati italijanska linija. Iako bi trebalo sprečiti dalje smanjenje srpske teritorije, na ovom od-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 219—20.

² Dopisano rukom.

³ Reč je o obaveštenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku komandujućem generalu i komandantu u Srbiji da pripremi predlog za modificiranje demarkacione linije određene u Beču (AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 223—4).

⁴ Fernschreiben (telegram)

⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁶ Redakcija ne raspolaže tom kartom.

⁷ Vidi knj. I ovog toma, dok. br. 27.

seku to bi ipak moglo doći u obzir, pošto ovde nema razloga za zaštitu nekih posebnih nemačkih interesa.

Nasuprot tome, na odseku od susreta crvene linije sa demarkacionom linijom 11 km zapadno-severozapadno od Kos. Mitrovice do tačke 1185 kod Lisice (20 km severoistočno od Prištine) sada važeću demarkacionu liniju treba prihvatiti kao *minimalni zahtev* pri konačnom utvrđivanju političkih granica. Određivanje 10-kilometarske zone istočno od pruge Kos. Mitrovica — Priluzje izvršeno je prošle godine sporazumno sa Italijanima,⁸ s obzirom na to da se u tom području nalazi za vojnu privredu značajan azbest i hromna rudača.

Zbog toga bi trebalo težiti ka tome da se delić kod Prištine (Čikatovo — Mušnikovo — kota 1270 — crno obeležena linija) priključi Srbiji. Na ovoj prostoriји nalazi se rudnik uglja Obilić kao baza uglja za Trepču kod Kos. Mitrovice (8 km severozapadno od Prištine), pojedina nalazišta rude trepčanskih rudnika i rudnika Bor, kao i aerodrom Mileševo.

Jedna nejasnoća postoji u pogledu toka granice u regionu Višegrad. Po aktu Ministarstva spoljnih poslova, Pol. IV 3591/pov., II od 14.7.41, član 1, granica Nezavisne Države Hrvatske proteže se uzvodno uz Drinu sve do ušća Brusničkog potoka, a odatle istočno od Drine, poklapajući se sa starom granicom između Bosne i Srbije, koja je važila do 1908. godine (crno ucrtana linija).⁹

Ukoliko na ovom području »Bečka linija« treba da bude konačna granica, trebalo bi je usaglasiti sa sadanjom srpsko-hrvatskom granicom. Pri tom bi trebalo nastojati, suprotno sadanjem rešenju, da se, zbog vojnih i etnografskih razloga, granica premesti duž linije Drina — Lim.

Opunomoćenik Bencler je iste stavove preneo Ministarstvu spoljnih poslova.

Materijal o dosadanjem toku stvari u prilogu.¹⁰

Dostavljeno:

— Upravnom štabu
— Poslaniku Bencleru
— (GBW)¹¹

U komandi
Ia i KTB

Za komandujućeg generala
i komandanta u Srbiji
načelnik štaba
Keviš
generalštabni pukovnik

⁸ Vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 224 i 227.

⁹ Redakcija tim dokumentom ne raspolaže. Razgovor između ministra NDH Mladena Lorkovića, generala Marića i Kašea u vezi sa granicom Nemačka — NDH održan je 7. jula 1941. Tada su se sporazumeli da se u ugovor između NDH i Nemačke od 13. maja 1941. unese granična linija (AVII, NAV-T-77, r. 1312, s. 425—30).

¹⁰ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

¹¹ Generalbevollmächtigter für Wirtschaft (glavni opunomoćenik za privredu)

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 19. MAJA 1942. VRHOVNOM KOMANDANTU VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ I PRIVREDNOJ SITUACIJI, O USTAŠKO-DOMOBRANSKIM FORMACIJAMA I USTAŠKO-ITALIJANSKIM ODNOSIMA U NDH I O RAZVOJU NOP-a U HRVATSKOJ, BOSNI I HERCEGOVINI¹

Strogo poverljivo²

NEMAČKI GENERAL U ZAGREBU
odelj. Ia, A₂, Pol 13, Br. 85/42 str. pov.³

Zagreb, 19. maja 1942.

Izveštaj o situaciji u Hrvatskoj, druga polovina maja 1942.

Politička situacija

U toku poslednjeg vremenskog perioda unutrašnja politička situacija u Hrvatskoj nije se bitno promenila. Proslava godišnjice osnivanja države⁴, nasuprot drugih posmatranja i činjenica, ne može nikog prevariti u tome da su dalje učvršćivanje i izgradnja sistema Pavelić — Kvaternik više oslabili nego ojačali. Pojedine merodavne ličnosti — ali nikako sve — uviđaju da je kurs kojim se krenulo od samog početka, a koji je imao za cilj uništenje srpskog dela naroda, bio pogrešan. O tome svedoči pozivanje nekoliko Srba u Sabor, osnivanje hrvatsko-pravoslavne crkve, odvojeno od nacionalno-srpske pravoslavne crkve, a koje je štaviše usledilo na nemački podstrek, kao i nastojanje da se srpskim nacionalistima olakša povratak iz šuma i planina, što se osobito u armiji forsira, ali koje ustaše neprestano osujećuju. Međutim, jednom prizvani (zli) duhovi postali su jači od onih koji su ih prizvali. Takođe nemački generali u Sarajevu stiču stalno utisak da je uništenje srpskog elementa, koji još uvek broji bar milion i po ljudi, ostao i dalje glavni cilj, u najmanju ruku, srednjih i nižih lidera ustaškog kursa. Time se neprestano raspiruje žarište, čiji plamen neprekidno prelazi i preko Drine i koje se neće tako brzo

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 266, str. 79—92.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Misli se na tzv. NDH, čije je osnivanje proglašeno 10. aprila 1941. godine.

ugasiti ni posle zaključenja mira. Sta će pri tom propasti od narodne imovine, pitanje je za sebe

Nedovoljno konstruktivna politika vlastodržca, koja se u suštini oslanja na silu, pogađa, međutim, sve više i delove hrvatskog naroda. Iza zidina policijskih zatvora i koncentracionih logora nestaju sve više i Hrvati za duže ili kraće vreme. Doduše, kao razlog mora se navesti i to da se komunizam i u hrvatskom narodu sve više širi i da se oštre intervencije jedva mogu izbeći.

Jedna druga policijska akcija, upravo u vreme podnošenja ovog izveštaja, odnosila se na brojno značajne »nacionalsocijaliste« hrvatskog jezika, koji su optuženi zbog stvaranja jedne pučističke organizacije, koja je tobož bila u vezi i s pojedinim instancama u Rajhu. Ovi ne mnogo značajni lideri te organizacije pozvani su većim delom u vojsku, a samo mali broj njih nalazi se u zatvoru, a koje se svakako može izjednačiti s teškim ugrožavanjem života i zdravlja.

Neprestano ponavljana vest o Mačekovoj smrti je netačna;⁵ njemu je naređeno da se mora zadržavati na svome posedu. Njegova popularnost je i dalje vrlo velika, što poglavnik, kome nije jasno koliko je malo ukorenjen njegov sopstveni režim, neće nikako da prizna. Utoliko više se maršal žali na nedostatak oduševljenja u izvesnim seljačkim srezovima za odlazak u vojsku, a general Begić⁶ na štrajk seljaka u obrađivanju polja, koji se tu i tamo javlja, dakle, na pojave za koje obojica smatraju da su posledica nepovoljnog uticaja nekadašnje Seljačke stranke.

Najomrznutiji čovek u celoj zemlji je komandant policije, Eugen Kvaternik, maršalov sin.⁷ On važi gotovo svuda za sadistu. Osim toga, u nemačkim krugovima se sumnja u njegovu bezuslovnu pouzdanost i prijateljstvo prema Nemačima — da li s pravom, ne može se dokazati.

Privreda

Tešku političku situaciju u zemlji još više nadmašuje privredna situacija. Glavnu krivicu za to bez sumnje treba pripisati eksploataciji od strane Italijana. Dok mesečni izdaci za izdržavanje nemačkih okupacionih snaga — posada (koptene vojske i vazduhoplovstva) iznose oko 4 miliona

⁵ Odnosi se na Vlatka Mačeka.

⁶ Vilko

⁷ Kao ratni zločinac pobjegao u Argentinu. Poginuo u saobraćajnoj nesreći kod Montevidea 1962. godine.

Agron, den 19. Mai 1942

Legenwert über Kroatien, zweite Beilage 1942.

Politische Situation.

Die innerpolitische Lage in Kroatien hat sich in letzten Wochen mit in wesentlichen nicht verändert. Die Staatsgruppenführer haben, meinen Beobachtungen entgegengekehrt, kein Grund gemacht, dass die Unterwerfung des Systems Jewlid-Fraternik eher schwächer als stärker geworden ist. Hinsichtlich umgebende Verhältnisse - Kämpfe alle - schon wohl ein, dass der von unbegrenzt eingeschlagen, auf Vernichtung des serbischen Volksteiles abzielende Kurs verfolgt wird. Die Beratung ständige werden in den oberen, die nicht zuletzt auf deutsche Anregung erfolgte Gründung einer von der nationalserbischen Orthodoxie losgelösten kroatisch-orthodoxen Kirche und die einmal in der Armee getätigten, aber von der Kirche ihrer wieder durchkreuzten Bestrebungen, orthodoxen Nationalisten die ihrigen aus den Reihen und Wäldern zu erleichtern, wegen hierfür. Jedoch die einmal genannten Geister sind stärker als ihre Beobachter. Auch die deutschen Generale in Sarajewo gewinnen stets auf diese Weise den Eindruck, dass die Vernichtung des noch immer mindestens anderthalb Millionen schlauen serbischen Elements nach wie vor das Ziel niedrigsten der mittleren und unteren Führer des Serbischkroaten geblieben ist, so wird damit unabhängig ein Grundherd geschürt, dessen Flammen immer stärker über die Kräfte der von der auch nach einem Friedensschluss nicht so bald silbernen wird, wo dabei in Volkverdrängen verloren geht, ist eine Frage für sich.

Die wenig konstruktive, wesentlich auf Gewalt eingestellte Politik der Wehrmacht, trifft aber zunehmend auch die kroatischen Volksteile. Alleinstimmig vorkommende nach Kroaten für bessere oder längere Zeit hinter den Vorwurf von Selbstherrschaft und Konzentrationslagern. Allerdings wenn die Begründung angeführt werden, dass der Kommunisten auch in kroatischen Volks-

RM,⁸ od čega znatan deo otpada na trajne investicije koje se ulažu za izgradnju i uređenje aerodroma, italijanske okupacione snage — posade koštaju hrvatsku državu bar 30 miliona RM mesečno, čije se vraćanje, koje je obećano, odgađa za »kukovo leto«. Načelnik italijanske vojne misije u Zagrebu primao je do 1.1. ove godine 4.500 RM mesečno, a njegov ađutant, jedan mlađi konjički kapetan, 2.250 RM; od toga dana te su plate nešto malo smanjene. Kupovna moć italijanskih službenika i činovnika znatno doprinosi povećavanju cena. Međutim, od okupacionih trupa, oko četvrt miliona vojnika, još je teža otvorena granica, duga 790 km, s kojom Hrvatska mora da računa, zato što se carinski organi prema Italiji nalaze skroz na italijanskoj okupacionoj zoni. Ovde je za hrvatsku privredu postavljena jedna »crpka«, koja bi bila u stanju da u potpunosti onemogući i najgenijalnijeg privrednog političara da ispuni svoje zadatke. Tu ne mogu postojati ni planiranje privrede, ni popis životnih namirnica i sirovina, ni racioniranja, ni politika cena. Pokušaji, koje i pored toga preduzima na ovom polju sadašnji ministar privrede Tot⁹, inače po svojoj prošlosti jedna vrlo sporna ličnost, pretrpeli bi neuspeh čak i onda kad bi državni temelji i državni aparat bili bolji nego što su i nego što bi mogli da budu u jednoj mladoj državi. Po skupe pare može se u zemlji dobiti skoro sve, izuzev izričito uvoznih stvari. Međutim, masa stanovništva po većim gradovima i mnogobrojnim privremenim skloništima, koja nema potrebnog novca, gladije i oseća karte za životne namirnice, za koje nedeljama ništa ne dobija, kao gorku ironiju.

Prolećna setva je dosta nastradala usled nevremena a pre svega usled nesigurnih političkih prilika. Premošćavanje perioda do nove žetve postaje utoliko problematičnije ukoliko se očekuje nemačka ispomoć. U nekim mestima posebno se oseća i primećuje beda izbeglica. U Sarajevu broj izbeglica se popeo na skoro 20.000. Od potpune bespomoćnosti državnih i lokalnih vlasti pred ovom bedom, ističe se hitna intervencija Štaba Borbene grupe »Bader«, premda su njegove mogućnosti, prirodno, veoma ograničene.

Kao iznenađujuću aktivnost nasuprot ovim neveselim slikama treba istaći uspehe hrvatskih železnica, uključujući i uskotračnu prugu Brod — Sarajevo. Od važnijih pruga u nemač-

⁸ Na margini druge stranice rukom je dopisana rečenica koja se, verovatno, odnosi na ovaj deo teksta: »u međuvremenu povećano na 5 miliona RM za maj i jun«.

⁹ Dr Dragutin, ministar za obrt, velcobrt i trgovinu u NDH.

koj okupacionoj zoni samo su, usled razaranja, istočni ogranak bosanske istočne železničke linije (Sarajevo—Višegrad) i pruga Banja Luka — Dobrljin stalno van upotrebe; ova poslednja na žalost i na štetu onih industrijskih postrojenja u Rajhu koja svoje sirovine dobijaju iz prijedorskih rudnika i kojih su se sada već više meseci morale odreći.¹⁰ Znatno nepovoljnija je situacija u italijanskoj okupacionoj zoni, gde su važne linije vrlo često danima prekinute, ili gde u pojedinim slučajevima, kao, na primer, na pruzi Split — Ogulin, vozovi saobraćaju delimično pod kontrolom ustanika. Otuda je razumljivo što su Hrvati sa ogorčenjem odbili zahtev Italijana da im ustupe održavanje saobraćaja na pruzi Sušak — Knin!

Kada je nedavno pred maršalom Kvaternikom pohvaljeno hrvatsko železničko osoblje, ovaj je primetio: »I to kod 40% pravoslavnih službenika!« On je time izrekao oštru osudu vladine politike u odnosu na druge nacionalnosti.

Stanje ustanka

Brza intervencija nemačkih i hrvatskih trupa Borbene grupe »general Bader«, kojoj je prethodilo zarobljavanje srpskog vođe Dangića,¹¹ dovela je u istočnoj Bosni do dalekosežnog cepanja ustaničkog pokreta. Udeo vredan priznanja imala je severoistočno od Sarajeva bez sumnje ustaška četa potpukovnika Francetića, koja je, međutim, svoje vojničke uspehe uprljala krvavim nedelima svake vrste. Francetić je takođe bio taj koji je ponosito jašući na konju prodro u Višegrad koji su Italijani okupirali, da bi tamo zauzeo liniju na Drini. Ovu liniju nizvodno od Zvornika treba da blokiraju ustaše, dok će se 718. pešadijska divizija vratiti u svoje mesto gde se nalazila pre ove akcije. Postoji takođe težnja da se jedna od novoformiranih hrvatskih brdskih brigada prebaci u rejon između Bosne i Drine, da bi tamo najtešnje sarađivala s našim trupama.

General Bader se jako angažovao u akciji smirivanja; njegov nastup i nastup njegovih jedinica izazvali su kod stanovništva u velikoj meni osećanje zaštićenosti, što se nadamo da hrvatska politika neće pokvariti. Među četnicima vlada velika želja da se vrate na domaća ognjišta. Toj težnji, uz bezuslovnu predaju oružja, ne stoji ništa drugo na putu osim osvetoljubivost političkih protivnika. Poneki četnički odred

¹⁰ Vidi dok. br. 51.

¹¹ Vidi dok. br. 23 i 60.

traži takođe da se priključi hrvatskim oružanim snagama. Na planini Ozrenu i na drugim mestima došlo je do sukoba između četnika i komunističkih partizana.¹² No, i pored svega toga nije isključeno, pa čak je i verovatno da tu postoje i neke tajne parole — dogovori. Izvestan predah u pogledu izvođenja policijskih mera u ovoj oblasti može ipak da dozvoli ovakvo ponašanje četnika.

Crnogorski partizani (komunisti), koji su se u prilično velikom broju nalazili severoistočno od Sarajeva,¹³ povukli su se ispred 718. pešadijske divizije prema Crnoj Gori, gde postoji, kao što je dosta poznato, neka vrsta sovjetske države i gde prilično sigurno treba tražiti bazu za buduće veće pokušaje ustanka. Inače, partizana ima još u oblasti Ozrena i planine Majevice, a manjih grupa severozapadno od Sarajeva, gde je za poslednjih 14 dana izvršeno i nekoliko napada na železničku prugu u dolini r. Bosne. U svim ovim grupama ne mogu se sagledati ciljevi za veće operacije. Austrougarski sistem smirivanja posle 1878, koji se, saobražen prema odgovarajućim potrebama, primenjuje sa odgovarajućim uspehom već više meseci i u Srbiji, obećava ovde bolje rezultate (razvijeniya služba obaveštavanja, mreža garnizona, pokretne jurišne grupe, žandamerija). Drukčije stoji stvar s pokretom u Crnoj Gori i istočnoj Hercegovini, gde koncentracije ustanika predstavljaju ciljeve za napad, koji se lakše mogu dohvatiti.

Poslednjih nedelja, u pogledu intenziteta, znatno se pojačao i to pretežno komunistički ustanak na planini Kozari severno od linije Prijedor — Bosanski Novi i u brdima južno od nje.¹⁴ S ovom ustaničkom oblašću može se povezati ustanak u velikoj ustaničkoj prostoriji u planinskom delu Hrvatske koji su okupirali Italijani kao i u primorskom pojasu koji se na njega nadovezuje. Time se kao ispravan pokazao predlog koji je u pregovorima u Sušaku hteo da podnese komandant oružanih snaga na Jugoistoku, a koji je pokvaren planovima Ambrozio—Roata. Prijedor, koji je, kako se ipak ispostavilo suprotno ranijim izveštajima, prilično značajan za nemačku privredu (rudnik Ljubija), pao je 16. maja u ruke partizana,¹⁵ očigledno kao žrtva panike koja je izbilila kod hrvatskih trupa. Sredinom juna treba sa svežim hrvatskim trupama da otpočne plansko pročešljavanje tog terena, koji je

¹² Vidi dok. br. 59, nap. 3.

¹³ Reč je o 1. i 2. proleterskoj NOU brigadi.

¹⁴ Vidi dok. br. 84, 85 i 88.

¹⁵ Prijedor su zauzeli delovi 1. i 2. krajiškog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 37, 53 i 76).

prilično okružen. Istočno od planine Kozare već se dosta dobro pokazao folksdojčerski bataljon (»Ajnzacštafel«) prilikom zaštite tamošnjih nemačkih naselja.¹⁶ Bilo bi korisno ako bi u planiranoj većoj akciji mogli da učestvuju jedan ili dva bataljona 718. pd.

U vreme podnošenja ovog izveštaja sporadično su se razplamsavala manja ognjišta ustanka i u prostorijski između Save i Drave — Dunava: u Fruškoj gori, u planinama kod Požege, a u poslednje vreme i severno od Zagreba i kod Varaždina. Najjače od ovih bandi imale su jedva preko 200 ljudi, a češće se radilo o razbojničkim bandama kao onim iz doba Trenkovih pandura. Komunistički i nacionalistički karakter se međusobno smenjuju. Vođi i agitatori izgleda da su većinom poreklom iz oblasti južno od Save. Ustaše su imale svoj već tradicionalni udeo u bežanju srpskih stanovnika u šume. Iz susedne Mađarske potiče ne samo propagandni materijal, koji isporučuju više ili manje zvanične ustanove, već se preko reka po svoj prilici isporučuje i oružje, pri čemu je darodavcima svejedno s kojom vrstom ustanika, tj. kakve ideološko-političke pripadnosti, imaju posla. U ovom mađarskom postupku treba videti jedan mali isečak iz većih političkih planova i težnji. Policijsko rukovodstvo Hrvata, osim toga, zastupa mišljenje da su tu i Italijani umešali svoje prste; ono čak smatra da u bliskoj budućnosti nije isključeno da dođe i do italijanskih smicalica u Zagrebu.

Delimično već su dodirnete znatno kritičnije prilike u italijanskoj okupacionoj zoni (koncentrisanje ustanika u Sandžaku, u Crnoj Gori i istočnoj Hercegovini). Železnička pruga od Mostara prema jadranskoj obali je neprekidno veoma oštećena; isto važi i za pristaništa koja su za nju priključena, a koja su važna za naš transport boksita. Karakteristično je da su se Italijani složili sa predlogom, koji je podržao nemački poslanik, da se obezbeđenje ovih rejona za transport

¹⁶ Reč je o naseljima: Šibovska, Sitneš, Glogovac (Schutzberg), Prnjavor, Nova Topola (Windhorst) i Dubrava (Königsfeld), južno od Bos. Gradiške u kojima su živeli i pripadnici nemačke narodnosti (folksdojčeri). Ovi su u tim mestima obrazovali svoje mesne straže za borbu protiv partizana, a pomoć su im pružili pripadnici njihovih oružanih formacija iz »Ajnzacštafela dojče manšafta« (Einsatzstaffel der D.M.) (AVII, reg. br. 9/2, k. 27-B, reg. br. 44/1, k. 40-G, reg. br. 31/2, k. 40-K i reg. br. 22/1, k. 30; Antun Miletić, Vojne formacije folksdojčera u borbi protiv NOP-a na nemačkoj okupacionoj teritoriji NDH (1941—1944), Zbornik 11, Historijski institut Slavonije i Baranje, Slav. Brod, 1974, str. 91—115).

poveri u jačoj meri Hrvatima! Ustanički pokret u planinskom delu Hrvatske pothranjuje se s jedne strane iz italijanske Kranjske, dok se s druge strane proširuje čak u Istru, Učku — (kod Rijeke) itd., pa čak i na Furlaniju.¹⁷ Kažu da su partizani primećeni čak i kod Udina. Suviše fina politička igra koju ponekad pokušavaju da vode Italijani izgleda da se ipak uvek baš ne isplati.

U najskorije vreme mora se nesumnjivo jače računati sa englesko-ruskim uticajem (situacija na Istoku). Pomagače sačinjavaju britanske podmornice, iz kojih se iskrcavaju na jadransku obalu agenti i oprema, i avioni, iz kojih se izbacuju propagandni materijal, padobranci i izvestan deo materijalnih sredstava za snabdevanje, a kojima ilegalni aerodromi pružaju mogućnost za sletanje. Jevreji, kojih još ima vrlo mnogo u Mostaru, Splitu i drugim gradovima okupiranim od Italijana, ukazuju, naravno, značajnu pomoć.

Spoljna politika

Najvažniji spoljnopolitički problem mlade države jeste i ostaje odnos prema Italiji. Ovde niko ne može da odgovori na pitanje šta Italija hoće sa ovom mladom državom. Što se tiče kralja, izgleda da će se Italija odreći eksperimenta Aosta-Spoleto¹⁸ i dati prednost personalnoj uniji po uzoru na Albaniju. Uostalom italijanska politika prema Hrvatskoj ispoljava jake suprotnosti. Prilikom jedne posete hrvatskog ministra privrede Tota Rimu, Volpi¹⁹ i Rikardi²⁰ su izričito stavili do znanja da je Hrvatska u privrednom pogledu isključivo italijanska interesna oblast, a Totu je saopšteno da nisu dozvoljeni privredni pregovori s trećim državama, pa čak ni s Nemačkom, bez prethodnog konsultovanja Italije. Sa iste strane Hrvatima je saopšteno da je i dalje merodavan italijanski koncept o hrvatsko-italijanskoj carinskoj uniji. Utisci iz ovih pregovora, vrlo nepovoljni za Hrvate, kasnije su malo ublaženi prilikom posete hrvatskog ministra finansija Rimu.

¹⁷ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 64: Uputstvo Generalštaba kopnene vojske od 29. maja 1942. komandama teritorijalne odbrane Udine [Videm] i Trst o merama koje treba preduzeti u cilju suzbijanja delatnosti partizana u provincijama Udine, Gorica, Trst i Rijeka.

¹⁸ Ajmone di Savoja-Aosta, Duka di Spoleto (Aimone di Savoia-Aosta, Duca di Spoleto)

¹⁹ Đuzepe di Mizurata (Volpi Giuseppe di Misurata), predsednik stalnog hrvatsko-italijanskog Privrednog povereništva u Rimu.

²⁰ Rafaele (Raffaele Riccardi), državni sekretar za finansije Kraljevine Italije.

Italijanska 2. armija pod Roatom, izrazito političkim generalom, jasno pokazuje svoje antipatije prema hrvatskom delu naroda. Neprestano i na sve moguće načine vrši se pokušaj da se Srbi sa ove i one strane Drine nahuškaju protiv hrvatskih elemenata. Dok je početkom aprila u Ljubljani izričito dogovoreno da ne sme doći ni do kakve vojne saradnje s četnicima,²¹ dotle je nekoliko dana kasnije javljeno da su u Hercegovini četnici sa belim poveskama na ruci nastupili rame uz rame sa italijanskim trupama. Iz Dubrovnika se javlja da je jedan viši italijanski oficir stavio na jednom zboru do znanja tamošnjim Srbima da treba da se bore protiv partizana i ustaša. Od Hrvata ne treba ništa da se boje, pošto će to postati jedna italijansko-srpska država. Ne mora se ništa naročito dokazivati da u ovo poglavlje spadaju i težnje Italijana da se stacioniraju u Sarajevu i istočnoj Bosni i da uspostave neposredne veze s Nedićem. Jedan italijanski letak, koji je bačen pre nekoliko dana u Hercegovini, i u kome se četnici pozivaju da odustanu od ustanka, završava se uzvikom: »Sa verom u Boga i srpsku slobodu!« Jedan takav apel na tlu Hercegovine bez sumnje je upravljen protiv hrvatske države.

I pored sveg rivalstva Italijana prema nemačkom uticaju, koje je, na primer, nedavno naročito oštro i izrazito anti-nemački i defetistički došlo do izražaja u izjavama italijanskog konzula u Sarajevu pred hrvatskim ličnostima — konzul je izričito ovlastio oba hrvatska funkcionera da njegove izjave mogu po svojoj volji dalje prenositi —, Italijani ipak ne bi nimalo rado videli iznenadan odlazak svih nemačkih trupa iz Hrvatske. Oni više vole da se šunjavu pod zaštitom nemačkih bajoneta i pod nemačkim patronatom. To se pokazalo u Sarajevu, gde su im planovi doduše samo delimično uspeli, zatim u Bosanskom Brodu, gde je od strane komandanta oružanih snaga na Jugoistoku odobrena »pretovarna stanica« već dostigla jačinu od nekoliko četa, koje se nalaze pod komandom jednog pukovnika, a što se ispoljilo i u Zagrebu, gde je broj italijanskih vojnika i civilnih naoružanih lica, prema podacima K.O.²² dostigao skoro 2.000. U poslednje vreme sve se više čuju vesti, koje šire Italijani, da će uskoro italijanski delovi trupa zaposesti kraj oko Bjelovara, koji je još prilično bogat izvorima za snabdevanje i gde će obrazovati svoja oporavilišta.

²¹ Vidi dok. br. 48.

²² Kriegsorganisation (ratna organizacija) — kamuflirani naziv za ispostavu Abvera.

Pokušaji generala Oksilije da pojača uticaj Italijana na hrvatske oružane snage doveli su više puta do odlučnog odbijanja od strane maršala Kvaternika.

Mržnja Hrvata, muslimana a i mnogih pravoslavnih protiv Italije teško da se može više nadmašiti. Ona se ispoljava kako u podrugljivim dobacivanjima, kojima su izloženi italijanski vojnici, svuda, tako i u puškaranjima, kojih je nedavno bilo u Slavonskom Brodu, kao i u stotinama drugih znakova. Najveći i najteži prekor koji javnost upućuje poglavniku, a koji je, kako znamo, potpuno nepravedan, jeste da je on Hrvatsku »prodao« Italiji. Čitav nastup Italijana je takav da ne može biti nesrećniji. Interes velike zajedničke stvari navodi na dobru nameru da im se dadu prijateljski saveti, ali bismo pri tom vrlo loše prošli.

U hrvatskim masama (najmanje kod muslimana) na žalost i dalje donekle opadaju simpatije koje su prvobitno snažno ispoljavane prema Nemicima. Razlozi za to su stari. Glavni udeo u tome ima i dalje mišljenje, koje se sa zvanične strane ne demantuje, da je Nemačka »izdala« Hrvatsku Italiji, kao i fama, koju pothranjuje italijanska propaganda i svi neprijatelji Nemaca, da je za sve veću bedu i nevolje kriva jedino nemačka gramžljivost. Vršenje neke protivpropagande teško da je izvodljivo, pošto bi se u tom slučaju morala vršiti poređenja sa italijanskom privrednom politikom (videti gore). Na osećanja antipatije može se sigurno naići i u vladajućim krugovima; to na kraju nije za čuđenje pored velikih briga koje ih muče. Tu i tamo mogu se čuti i sumnje u krajnji ishod rata. Ali saznanje da opstanak ili propast samostalne Hrvatske zavisi od pobede Nemačke baca u zasenak sva ova neraspoloženja koja se katkada javljaju. To pre svega važi za poglavnika, koji je apsolutno prijateljski raspoložen prema Nemicima, za ministra spoljnih poslova Lorkovića, zatim i za maršala Kvaternika — i pored njegovog uobičajenog egocentričnog stava koji diktira pre svega njegova lična ambicija — kao i, naravno, za sve merodavne oficire hrvatskih oružanih snaga.

U okviru dunavskog basena može se zapaziti mađarsko-hrvatski antagonizam, koji je posledica prošlosti koja traje više stotina godina, a koji se u poslednje vreme ispoljio u neuspelim pregovorima o granicama. Utoliko više se sada vrše pokušaji iz Zagreba da se uspostave prisnije veze sa Bratislavom i Bukureštom, a i prema Bugarskoj su već ispruženi pipci. Koliko su tačne vesti da Mađarska teži da ima zajednič-

ku granicu sa Italijom na Savi ili da želi da ponovo uspostavi jedinstvo nekadašnjih »zemalja mađarske krune« i u pravcu Hrvatske, na taj način što bi Dalmaciju i Rijeku dala Italiji — ne može se dokazati, ali tu ipak ima nečega. Hrvatska bi novu mađarsku hegemoniju isto tako gorko osećala kao i italijansku.

Hrvatska vojska

Građanski rat, nejasna situacija hrvatske države i plahoviti temperamenat maršala Kvaternika teško dozvoljavaju da razvoj vojske uđe u redovan kolosok. Dok kopnena vojska i njeni vodeći oficiri vide u ustašama posebno prepreku na putu ka formiranju jedne uređene redovne vojske, dotle poglavnik, mlađi Kvaternik i drugi merodavni ljudi u državi i partiji naginju ka određenom shvatanju da za sada radi održavanja države pred njenim unutrašnjim neprijateljima u obzir dolaze samo ustaške trupe, a da hrvatske oružane snage ne vrede ništa. Oni se pri tom pozivaju na revolucionarne ideje koje nadahnjuju ustaše, na prednosti koje u jednoj još neučvršćenoj državi imaju dobrovoljačke trupe u poređenju s trupama koje se baziraju na opštoj vojnoj obavezi, kao i na stvarne napore i uspehe na koje su se ustaše mogle pozvati naročito u poslednje vreme u istočnoj Bosni, nasuprot »domobrancima« — domobrani — tradicionalni naziv za poslednju odbranu — koji se okrivljuju za mnoge neuspehe. Hrvatski narod, međutim, u pretežnoj većini daleko više ceni armiju, čije je vođstvo u rukama starih, doduše prestarelih austrijskih oficira, nego ustaše, koje mrzi zbog njihove često ispoljavane i još neukročene nedisciplinovanosti, njihove nadmenosti i njihovih nedela, koja još uvek ne prestaju. Na žalost ne može se poreći da je organizacija armije, nasuprot savetima dobijenim na početku s nemačke strane, ispala suviše široka, pa prema tome u svakom pogledu razvodnjena. A isto tako apsolutno bi neizvodljivo bilo da se od Pavelićevog režima traži da rasformira ustaške trupe, pošto je on s njima vezan tako reći na život i smrt. Tako će Hrvatska imati i dalje da na svojim u privrednom pogledu tako slabim plećima nosi dve armije — domobransku (kopnenu) vojsku i ustašku miliciju. Treba strogo odvojiti ustašku miliciju od političkog ustaškog pokreta, jedinstvene partije koja nosi na sebi državu.

Armija se za sada sastoji od šest divizija neodređene jačine, koja je jedva poznata i samom rukovodstvu kopnene vojske, zatim od jedinica za obezbeđenje železničkih komuni-

kacija, žandarmerije i sličnih formacija.²³ Divizije su formirane u toku dugih meseci borbe stalnim pozivanjem rezervista pod zastavu, znatnim delom iz bivše jugoslovenske armije, čija obuka i moral skoro uopšte ne zadovoljavaju, a kojima je, osim toga, prilikom pozivanja u vojsku bilo obećano da će biti pušteni posle tri meseca, dok se, međutim, sada drže pod zastavom već mnogo duže vremena. Zaista je pravo čudo što su te trupe pod svojim većinom potpuno nesposobnim nižim i srednjim rukovodećim kadrom uspele da postignu ono što su postigle. Ali isto tako neophodno je da se stari rezervisti raspuste kućama, a isto tako je ispravna ideja da se iza fronta formiraju sasvim nove formacije, čije bi angažovanje posle odgovarajuće obuke i konsolidacije trebalo da omogući rasformiranje milicije rezervista, jer znatan deo starih delova trupa oseća potrebu za raspuštanjem. Samo je potreban neobičan napor da se maršal pridobije više za intenzivan nego za ekstenzivan rad na izgradnji, da se zadrži od pre nagljenih odluka i da se zatim nagovori na raspuštanje odgovarajućeg dela milicijske armije. Mudro zavodenje i sprovođenje mera nameću ne samo opšta vojno-organizacijska iskustva, već i privredni i finansijski položaj mlade države, koji bi jedva dozvolio da se formira znatno više trupa nego što ih je formirala stara Austrija na istoj teritoriji pre prošlog rata. Kako stoji sa odgovaranjem na vojnu obavezu vidi se iz činjenice da je od 20.000 pozvanih mladih regruta zaista došla jedva polovina i da ne samo pravoslavni već čak i Hrvati više vole da idu u šumu nego da slede maršalovom pozivu.

Osnovna jedinica budućih hrvatskih oružanih snaga treba svuda da bude brdska brigada od po četiri bataljona — prema osvedočenom uzoru stare Austrije u Bosni i Hercegovini — sa odgovarajućom, najpre samo vrlo skromnom artiljerijom, a sve s takozvanim mešovitim brdskim naoružanjem i opremom. Tome se ne može ništa prigovoriti. Međutim, nejasno je kako maršal misli da iza postojećeg zastora milicijske armije, koji je postavljen južno od Save, formira osam takvih

²³ U prvoj polovini 1942. pod komandom Ministarstva hrvatskog domobranstva su se nalazili: 1. domobranski zbor, sastava: 1. i 2. pd; 2. domobranski zbor, sastava: 3. i 4. pd; 3. domobranski zbor, sastava: 5. i 6. pd; zatim 1. gorska divizija, sastava: 1, 2, 3, i 4. gorski zdruk; domobranske dobrovoljačke jedinice, zvane »Domdo«; Petrinjski zdruk i 18 železničko-stražarskih bojni, tzv. »Žestra bojne«; Vojna krajina (5 bataljona) — Sarajevo; Zapovjedništvo vojnog zrakoplovstva i Zapovjedništvo plovnih snaga. Pod komandom Ustaške vojnice i njenim stožerom su bili: ustaške djelatne bojne, ustaške pripremljene bojne, »Crna legija«, Ustaška željeznička vojnica, Obrambeni zdruk i Polglavnikova tjelesna bojna.

brdskih brigada, kojima treba da se priključe još i tri ustaške brigade — ustaška milicija broji, prema jednom nedavno datom saopštenju mladog Kvaternika, 15.000 ljudi. Kod tih monstruoznih planova maršal ima skoro sve protiv sebe, počev od poglavnika pa naniže, ali će ga od tih planova odvratiti samo surova snaga činjenica. Naravno, sa gledišta opšteg vođenja rata neophodno je da i mlada Hrvatska u vojnom pogledu pruži od sebe što je moguće više. Ali kvalitet se ne sme smanjiti na račun kvantiteta do te mere da one budu neupotrebljive.

U ustaškim krugovima se u poslednje vreme razmatra predlog da se policijski zadaci u pogledu suzbijanja bandi prenesu na ustaške trupe, kojima bi se stavio na raspolaganje jedan mali ali konsolidovani deo oružanih snaga, kako ga oni nazivaju — »strategijska rezerva«. Pri okolnostima koje ne dozvoljavaju koncentraciju svih vojnih snaga u jednu jedinstvenu armiju, o ovoj ideji bi se moglo ipak razmisliti. Samo u tom slučaju bi ustaške trupe morale biti disciplinovane, a morala bi se obezbediti i stvarna saradnja s kopnenom vojskom bar u sferi prava naređivanja. U tu svrhu je pre osam nedelja formiran »Glavni stan Poglavnika«, u kome su pored vodećih generala i ustaških vođa zastupljene i centralne ustanove, koje su odgovorne za javnu bezbednost. Savetovanjima predsedava poglavnik, načelnik je maršal, a njegov načelnik štaba je general Prpić. Ta nova, svakako dobro zamišljena ustanova moraće tek da dokaže svoju korisnost.

U vezi s poglavljem »Vojska« može se još reći da hrvatskim oružanim snagama pritiče dobar mlad komandni kadar iz vojne akademije, podoficirske škole a uskoro i iz legionarskih dopunskih trupa u Štokerauu. Međutim, i tu je celishodno da se okviri reorganizacije ne postave suviše široko, pa da taj komandni kadar utone u more neobučenih. Uostalom nedavno su nemački oficiri (potpukovnik Zajdl [Seidel] iz Generalštaba kopnene vojske i potpukovnik Faferot, načelnik Štaba Borbene grupe »Bader«) imali prilike da u Petrinji kod Zagreba vide prvu od tih brdskih brigada koje se formiraju.²⁴ Utisak o ljudstvu bio je uvek izvrstan. Oni su tek bili završili sa grupnom obukom, te je bilo vrlo teško nagovoriti maršala da im omogući još nekoliko nedelja obuke pre nego što se upotrebe na planini Kozari. U borbenu grupu koja je angažovana u Rusiji kao Hrvatska legija treba da dođe još jedan puk, koji treba da bude upotrebljen u pozadini fronta. Hrvati mogu da dadu samo vojnike bez podoficira i oficira. Hrvatski mornarički legionari na Crnom moru su

²⁴ Reč je o formiranju domobranske 1. gorske divizije.

jedini legionari²⁵ koji su angažovani na moru od tolikih država koje su nam se priključile. Hrvati su odlični mornari.

Na kraju želimo da spomenemo i vrlo značajnu materijalnu pomoć koju Hrvatima načelnik uprave za vojno naoružanje i opremu i komandant dopunskih trupa još uvek šalju iz zaplenjenog materijala. Prijateljska usluga koju Nemačka time pruža mladoj državi ovde nailazi na opšte priznanje i pomaže Hrvatima da lakše progutaju mnoge gorke pilule, koje inače moraju da gutaju u interesu politike Osovine.

Hrvatsko ratno vazduhoplovstvo raspolaže trenutno sa otprilike 120 aviona, koje sačinjavaju najvećim delom potpuno zastareli avioni, zaplenjeni od bivše Jugoslavije. Jedna pošiljka od ukupno 30 školskih, trenažnih i borbenih aviona, koju je Italija obećala i koja je već plaćena i trebalo da stigne već u januaru 1942, nije isporučena i s njom se odugovlači. Jasno se vidi ozbiljna težnja da se izgradi makar i malo, ali snažno ratno vazduhoplovstvo. Pomoću primitivnih sredstava koja se imaju na raspolaganju, i u primitivnim radionicama, prerađeno je, na primer, u poslednje vreme oko 30 aviona starijeg tipa, koji se sada sa uspehom upotrebljavaju kao avioni za obrušavanje (štuke) protiv ustanika. Pošto im ni mi ni Italija ne šaljemo savremenu opremu, a kod njih ne postoji sopstvena industrija, to se danas ne može proceniti vreme kada će se stvoriti nameravano operativno vazduhoplovstvo.

Pojave rasula, kakve su se izvesno vreme primećivale u oficirskom koru, zasada se više ne zapažaju. Jedan veliki deo oficirskog kora misli još i danas jugoslovenski, a što je svakako posledica 20-godišnje pripadnosti Jugoslaviji. No, pošto opet jedan manji deo nastoji da što otvorenije pokaže svoj 100% pronemački stav, to se tu i tamo ne mogu izbeći mali incidenti, što se negativno odražava u rukovodstvu. Oficirskom koru nedostaje u prvom redu mlad duhovno zdrav podmladak.

Mlad, neiskvareni podmladak u trupi je dobar i voljan; to je više puta konstatovano prilikom pregleda regrutskih pukova.

pot. Glez

8 primeraka:

²⁶

²⁵ Pod komandom Vermahta, na Crnom moru se nalazila »Legija mornarice« NDH, pod komandom kapetana bojnog broda Ivana Vrkljana.

²⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

NAREĐENJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGO-ISTOKU OD 20. MAJA 1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI ZA RASFORMIRANJE BORBENE GRUPE »BADER« I FORMIRANJE BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA« RADI PREDUZIMANJA OPERACIJE PROTIV NOV I DV JUGOSLAVIJE U ZAPADNOJ BOSNI¹

Strogo poverljivo!

Komandant oružanih snaga na
Jugoistoku i komandant 12. armije
Odelj. Ia, br. 1239/42, str. pov.

H.Qu., 20.5.42.
Ia, 266/42 str. pov.²

13 primeraka
2. primerak

Predmet: Rukovođenje borbama u Hrvatskoj.

KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI

- 1.) Angažovanje Borbene grupe general »Bader« zajedno sa italijanskim i hrvatskim jedinicama u istočnoj Bosni dovelo je do razbijanja jedinstvenog ustaničkog područja između luka Drine, severozapadno Sarajevo — tromeđa (hrvatska — italijanska i nemačka zona).³

Time odajem priznaje Borbenoj grupi »Bader«.

U istočnoj Bosni su ostali samo ostaci bandi, koje treba uništiti.

U zapadnoj Bosni javlja se nova, živa aktivnost bandi, a naročito na području: Banja Luka — Petrinja — Bosanski Novi — Prijedor.⁴

- 2.) Čišćenje i smirivanje Hrvatske putem nemačkih i hrvatskih jedinica će se produžiti. Ovaj zadatak će biti povećan komandujućem generalu i komandantu u Srbiji. Za razbijanje ustanika u istočnoj Bosni formirana Borbena grupa »Bader«⁵ će se rasformirati do 28.5.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1261—4.

² Dopisano rukom.

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 69 i 78.

⁴ Na tom području su dejstvovali 1. krajiška NOU brigada, 1. i 2. krajiški i Banijski NOP odred.

⁵ Ova nemačka borbena grupa je formirana 22. aprila 1942 (vidi dok. br. 46).

3.) Zadaci komandujućeg generala i komandanta u Srbiji za rukovođenje operacijama u Hrvatskoj:

a) *Istočna Bosna:*

Produžiti smirivanje prema istim načelima kao što je bilo naređeno od komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (Komande 12.A), Odelj. Ia, br. 500/42, str. pov., od 19.3.42. godine.⁶

Sušтина je u tome da se obezbedi vojnoprivredna eksploatacija tog područja. Ponovno ujedinjenje razbijenih bandi u istočnoj Bosni mora se sprečiti. Ostatke bandi treba pronaći u njihovim brlogzima, pratiti ih i uništiti, gde god se za to pružila prilika. Uspostavljanje hrvatske uprave treba podupreti svim sredstvima.

b) *Zapadna Bosna:*

Zapadnu Bosnu, s početkom ili sredinom juna, putem napada očistiti a zatim smiriti. Čišćenje i smirenje izvršiti pod nemačkim rukovodstvom (Operacija »Zapadna Bosna«).

4.) *Snage:*

a) Za smirivanje istočne Bosne ostaje i nadalje 718. divizija (bez 1 ojačanog bataljona), kao i sve njoj do sada potčinjene hrvatske snage koje su bile upotrebljene u istočnoj Bosni.

b) Za operaciju »Zapadna Bosna« formirati, u sporazumu sa nemačkim generalom u Zagrebu, *Borbenu grupu »Zapadna Bosna«*.⁷

Komandujući general i komandant u Srbiji angažuje u tom cilju najmanje sledeće nemačke snage:

1 operativni štab

2 pešadijska bataljona (od toga 1 iz 718. div.)

1 landesšicen-bataljon

1 artiljerijski divizion

glavninu I/202. oklopnog puka, delove trenutno

u istočnoj Bosni angažovane 3. i 6/521. puka

veze i prema nahodanju ostale slobodne snage u Srbiji.

Nemačkim snagama operativne grupe treba, prema mogućnosti, obezbediti pokretljivost.

⁶ Vidi dok. br. 44.

⁷ O formiranju ove borbene grupe vidi dok. br. 80.

Težiti da se angažuje 7 (brd.) (mot.) četa 800. školskog puka »Brandenburg« za naročitu upotrebu.⁸

Nemački general u Zagrebu stavlja, u neposrednom sporazumu sa hrvatskim vojnim rukovodstvom, na raspolaganje:

2—3 gorska zdruga.

- 5.) Komandu nad Borbenom grupom »Zapadna Bosna« treba poveriti jednom nemačkom komandantu u rangu komandanta divizije.⁹ Njegov štab — Operativni štab »Zapadna Bosna« — obrazovati iz sastava ljudstva komandujućeg generala i komandanta u Srbiji. Od štaba, dosadašnje Borbene grupe »Bader«, koji se stavlja na raspolaganje, obrazovati Operativni štab »Zapadna Bosna«.

Majora Gema postaviti na dužnost načelnika I-a Operativnog štaba »Zapadna Bosna«.

Ne stoje na raspolaganju:

generalštabni potpukovnik Faferot, natporučnik Zauer sa delovima kurirske jedinice komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

Major Leman ima se odmah prepotčiniti 718. diviziji kao savetnik za hrvatsku upravu.

- 6.) Komandujući general i komandant u Srbiji izvestiće:
- a) do 30.5.42. o rasformiranju Borbene grupe general »Bader«;
 - b) do 5.6. o planu za operaciju »Zapadna Bosna«;¹⁰
 - c) neprekidno u dnevnim izveštajima o toku smirivanja istočne Bosne i o pripremama za operaciju »Zapadna Bosna«;
 - d) zajedno sa izveštajima o situaciji uvek izvestiti takođe i o postignutim uspesima i namerama.

O nepredviđenim događajima i o nepredviđenom razvoju situacije javiti odmah putem telegrama (radio i teleprinter).

Dostaviti:

...¹¹

I. V.
Kunce

⁸ Na margini pored ove rečenice rukom je dopisano: »Još nije moguće«. O dolasku 7. čete 800. puka »Brandenburg« i njenom angažovanju u Srbiji, Sremu i zapadnoj Bosni vidi dok. br. 63 i 92.

⁹ Za komandanta te borbene grupe je postavljen general-major Fridrih Štal (Friedrich Stahl), komandant 714. pd.

¹⁰ Vidi dok. br. 80 i 84.

¹¹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena ličnosti i odeljenja kojima je ovo naređenje dostavljeno.

ZABELEŠKA NAČELNIKA ŠTABA KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. MAJA 1942. S VOJNOG SAVETOVANJA U SOLUNU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I MERAMA KOJE TREBA PREDUZETI U NDH, SRBIJI I CRNOJ GORI¹

ZABELEŠKA

s konferencije u Solunu 20.5.1942.

Početak: 9,05 časova

I. Najpre je general Kunce dao kratak prikaz situacije na nekadašnjoj jugoslovenskoj teritoriji, pri čemu je konstatovao da u Srbiji vlada relativno mir, dok na sadašnjoj teritoriji Hrvatske postoje brige i nevolje. Ispred trupa Borbene grupe »General Bader« neprijatelj se povukao prema planini Durmitor.² Za sada su veća žarišta nereda:

- a. Prijedor,
- b. Ozren,
- c. Majeвица — planina.

Jačinu ovih grupa potpukovnik Faferot ceni na oko pod:

- a. 3.000,
- b. 300,
- c. 150 ljudi.

II. General Glez, upitan za jačinu hrvatske armije, iznosi razliku između stare milicijske armije i nove armije, koja se upravo formira, i naglašava maršalove ekstenzivne planove. Za prva četiri brdska zdruga, koja se sada formiraju, postoji kako ljudstvo tako i nemačko naoružanje.³ Mogućnost formiranja dalja četiri brdska zdruga je vrlo problematična s obzirom na to da od svih pozvanih najviše 50% dođe da odsluži vojsku. Kod već formiranih brigada mora se sprečiti da ih maršal odmah upotrebi za borbu, pošto s njima još nije

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 73—8. Na margini dokumenta rukom je dopisano nekoliko nejasno napisanih reči i datuma. Mnoge rečenice u dokumentu su naknadno rukom podvučene.

² Vrhovni komandant NOP i DV Jugoslavije Josip Broz Tito je 14. maja 1942. izdao direktivu da se NOP odredi u istočnoj Bosni reorganizuju i učvršćuju i da se 1. proleterska NOU brigada postepeno prebaci u Sandžak.

³ Reč je o formiranju 1. gorske divizije, sastava: 4 gorska zdruga.

izvedena odgovarajuća obuka. Stoga se one ne smeju angažovati pre 15.6.42. Novi zdругovi mogli bi se formirati samo u slučaju da oni zamene sadašnju milicijsku armiju i da se ova rasformira. Od postojeća četiri brdska zdругa tri treba upotrebiti za operaciju Prijedor, a jednu što pre dodeliti 718. pd radi pojačanja. General Glez je zatim objašnjavao organizaciju ustaša, koja se deli na vojnu i političku, pri čemu se mora priznati da su vojne formacije ustaša, koje se sastoje od dobrovoljaca, momentano mnogo bolje od trupa hrvatskih oružanih snaga, koje se sastoje od ljudstva pozvanog da služi vojku na osnovu opšte vojne obaveze. Momentano u ustaškim borbenim trupama nalazi se navodno oko 15.000 ljudi. Postoji namera da se formiraju tri ustaške brdske brigade. Ustaše kao i domobrani imaju svako svoj sopstveni komandni aparat.⁴ Stoga između njih veza nije uvek zadovoljavajuća.

Što se tiče situacije kod neprijatelja može se reći da je u nemačkoj okupacionoj oblasti ustanički pokret razjedinjen, sa izuzetkom prostorijske kod Prijedora, gde dejstvuje jedna veća kompaktna neprijateljska grupa pod jedinstvenim rukovodstvom.⁵ Ovde bi se morao angažovati, osim ona tri hrvatska brdska zdругa, bar još jedan nemački bataljon. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku ne samo da se slaže s tim, već je čak i spreman da za tu akciju stavi na raspolaganje tri bataljona sa artiljerijom i tenkovima. Jedan od ovih bataljona treba da se uzme od 718. pd, a ostatak trupa s teritorije Srbije. Pri tom 718. pd treba da u prvoj liniji zaštiti industrijsku oblast Zenica — Vareš — Tuzla i da tu osigura proizvodnju i transport proizvoda. Nezavisno od toga treba prekomandovati jedan bataljon za Prijedor, a komandu nad Prijedorom treba da preuzme jedan komandant iz Srbije, koji već sada obrazuje buduću borbenu grupu. Posle konferencije utvrđeno je da se rukovođenje poveri jednom generalu, i to komandantu 714. pd generalu Štalu. Pošto se pretpostavlja da 749. puk može da ostane na teritoriji Srbije do jula, na kraju je određeno da se dva bataljona 714. pd, jedan artiljerijski divizion i delovi tenkovskog bataljona prekomanduju za Prijedor, a osim toga blagovremeno stavi u pripravnost još jedan landesšicen-bataljon radi preuzimanja zaštite železničke pruge i obezbeđenja rudnika posle sprovođe-

⁴ Ustaškim formacijama je komandovala Ustaška vojnica, sa Stožerom Ustaške vojnice. Na čelu je bio glavar stožera pukovnik Tomislav Sertić, kome su bile potčinjene sve ustaške jedinice. Na čelu domobranskih jedinica se nalazilo Ministarstvo hrvatskog domobranstva, s odeljima, Glavnim stožerom i potčinjenim komandama.

⁵ Na tom području partizanske snage su se nalazile pod komandom Operativnog štaba NOP i DV za Bosansku krajinu.

nja operacije. Pukovnik Keviš je skrenuo pažnju na to da se cilj operacije, naime, ponovno puštanje u rad rudnika Ljubija i obezbeđenje transportovanja rude, može stvarno postići samo onda ako se blagovremeno izvrše pripreme da se već duže vreme razorena pruga Sunja — Prijedor što je moguće brže opet osposobi. Za ovo se nemaju na raspolaganju sopstvene ili hrvatske snage, te se stoga moraju tražiti od OKW.

Zatim se raspravljalo o pitanju ukazivanja pomoći od strane nemačkog osoblja pri obučavanju novih brdskih zdru-gova, pri čemu je pukovnik Keviš predložio da se predvidi, ukoliko se kao baza za obuku brigada izabere Petrovaradin ili neko drugo obližnje mesto u Srbiji, ukazivanje pomoći u obučavanju od strane generala Stala, oficira i podoficira 714. pd. Pukovnik Keviš je dalje izjavio da mu se general Varlimont javio 19.5. preko telefona u Beogradu, pošto nije moguća direktna veza sa Solunom, i da je ovlastio gospodina pukovnika Keviša da komandantu oružanih snaga na Jugoistoku saopšti sledeće:

OKW ima utisak da se crnogorske proleterske brigade⁶ opet skupljaju da bi ponovo upale u Bosnu ili u pravcu Čačka u Srbiju. OKW želi mišljenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku povodom ovoga kao i saopštenje da li bi se pritiskom preko Rima moglo postići da Italijani sa svoje strane nešto protiv toga preduzmu. U vezi sa ovim izloženo je da Italijani momentano potežu pitanje demarkacione linije u Sandžaku⁷ i time unose nemir u celu ovu oblast, jer će, ma kako da se ovo pitanje reši, biti nezadovoljni ili Albanci ili Srbi. Dok pitanje demarkacione linije samo po sebi ne igra tamo nikakvu ulogu za Nemačku, treba se ipak pribojavati negativnog dejstva na Srbiju, ako se stvori u tom prostoru prepirka oko oblasti. U Crnoj Gori Italijani su formirali i opremili dva jaka četnička odreda; ovi treba da se bore protiv partizana samostalno bez italijanske pomoći. Komandant u Srbiji premestio je sada u Sandžak jedan pešadijski puk⁸ i jedan ceo puk Rusa,⁹ da bi se pripremio protiv eventualnih iznenađenja. Sem toga, postoji namera da se na teritoriji Srbije ne preduzimaju nikakve veće akcije, ali da se neprestanim gonjenjem ustanicima ne dozvoli da dođu do mira i reorganizacije. Isto tako postoji namera da se porodice onih koji

⁶ i ¹¹ Reč je o 1. i 2. proleterskoj NOU brigadi.

⁷ Vidi dok. br. 74 i 81.

⁸ i ⁹ Reč je o prebacivanju jednog bataljona 749. pp 717. pd i jednog bataljona 721. pp 714 pd kao i bataljona Ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata (vidi dok. br. 70).

su odbegli u šume isele iz svojih kuća i prisile da takođe odu u šume, da bi se time s jedne strane otežalo snabdevanje odmetnika hranom, a s druge strane sprečilo obaveštavanje koje bez sumnje obavljaju rođaci. Na kraju pukovnik Keviš je izjavio da će se za Prijedor verovatno dovesti 721. puk.¹⁰

Potpukovnik Faferot je u vezi s pitanjem ugrožavanja od strane crnogorskih proleterskih brigada¹¹ izjavio da general Roata ima nameru da zatvori svoju prostoriju prema partizanima, ali da nema nikakvog interesa da ukaže pomoć komandantu Crne Gore¹², koji je njemu lično nesimpatičan. Zato se potpukovnik Faferot, uopšte uzevši, ne plaši upada Crnogoraca u Bosnu, sem ako bi partizani opet pokušali da iz istočne Bosne pljačkaju stoku i hranu za svoje potrebe. Za ovo bi doduše postojala izvesna mogućnost kroz brešu koja postoji u blokiranom prostoru kod Gacka. Potpukovnik Faferot je izložio dalje, po nalogu generala Badera, da je akcijom Borbene grupe »Bader« na nemačkoj okupacionoj prostoriji u istočnoj Bosni rešen jedan čisto vojnički zadatak. Nemački ugled je time izvanredno porastao. Svi oni koji rodom nisu Bosanci stvarno su isterani iz Bosne. Srpski četnici se doduše nalaze još na teritoriji Bosne i praktično se ne mogu pohvatati, ali su voljni da prihvate naše sugestije i spremni su za saradnju. Uopšte uzevši, kod svih narodnosnih grupa ispoljava se želja za mirom i saradnjom s Nemcima, samo ne kod hrvatskih nižih administrativnih ustanova. Za ovo se navode sledeći primeri:

Zaplenjenu stoku, koju su nemačke trupe podelile izbeglicama, hrvatske upravne vlasti su ponovo oduzele od srpskog dela stanovništva i jednostavno razdelile Muslimanima. Na drugim mestima, opet, žandarmi su prosto oduzeli od izbeglica dodeljenu stoku, od 140 komada zaklali otprilike 100, a ostatak prodali. Komandant žandarmerije i komandant puka iz Rogatice odigrali su u odbrani ovog grada vrlo sumnjivu ulogu i očigledno čak saradivali s partizanima. Kao primer naklonosti i dobre volje četnika pomenuto je da su u punoj uniformi došli u Sarajevo i tamo predali nemačkim vlastima partizane koje su oni zarobili. Prilikom jedne akcije protiv jedne grupe četnika, i pored brižljivo izvedenog opkoljavanja i blokiranja, nije mogao nijedan od njih biti uhvaćen, ali je po završetku ove akcije jedan izaslanik iz te grupe došao nemačkom komandantu i izjavio da su oni osmatrali čitavu

¹⁰ Ovaj 721. pp 714. pd (bez jednog bataljona) prebačen je u zapadnu Bosnu (vidi dok. br. 78).

¹² Odnosi se na italijanskog armijskog generala Pircija Birolija (Alessandro Pirzio Biroli), guvernera Crne Gore.

ovu akciju, da nisu i nikad neće dozvoliti da budu uhvaćeni, da takođe nisu i neće ništa preduzeti protiv nemačkih trupa, pa ni protiv hrvatske vojske, ali da su spremni da saraduju protiv partizana.

Vraćanje izbeglica vrlo dobro napreduje, opet su počeli poljski radovi, a general Bader posebno uživa svuda kod stanovništva izvanredan ugled. Odlično radi žandarmerija, kojoj se čak i hrvatski oficiri s voljom potčinjavaju. Namerava se da se sa ovim ljudima obrazuju žandarmerijski kursevi i tako sukcesivno obrazuje hrvatska žandarmerija. General Bader takođe ne namerava da preduzima s njima akcije većeg obima, već da na njih prenese samo nadzor u prostoriji osiguranja.

Zatim se prešlo na pretresanje dalje obuke folksdojčera radi formiranja jednog školskog bataljona. Na kraju potpukovnik Faferot je podneo u ime generala sledeće zahteve:

1. 718. pd, sa izuzetkom bataljona za Prijedor, vratiti u mesto angažovanja.
2. Kapetana Gajtnera [Geitner] ostaviti kao operativnog oficira u 718. pd.
3. Majora Lemana [Lehman] s malim aparatom, sanitetskim majorom i vodom sanitetske čete ostaviti do daljega u Sarajevu.
4. Vojnu žandarmeriju ostaviti da još i dalje tu ostane. Smenjivanje drugom neuvežbanom vojnom žandarmerijom odbaciti.
5. Kao podršku hrvatskoj upravi premestiti feldkomandanturu iz Zagreba u Sarajevo, kako je ponudio nemački general.
6. Upravi po mogućstvu dodeliti dobrih pravnih i upravnih činovnika.
7. 718. pd što pre dodeliti jednu novoformiranu hrvatsku brdsku brigadu.
8. Formirati 2. bataljon od folksdojčera i dodeliti 718. pd. Na kraju trebalo bi razmotriti i formiranje jednog nemačkog garnizona za obuku u Bosni.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku saglasio se s tačkama od 1. do 6. O tačkama 7. i 8. mora se još razgovarati.

Na pitanje da li su se Hrvati potpuno saglasili sa svim ovim što je navedeno, general Glez je izjavio: Jedina teškoća, na koju se neprestano nailazi kod Hrvata, sastoji se u sprovođenju stvarne ravnopravnosti u pogledu Srba, a koja je neophodno potrebna. Da bi se to postiglo, bilo bi politički izvanredno važno da se celo izmirenje izvodi i dalje vojnim

putem a da ova oblast i dalje ostane nemačka operativna zona. General Glez zahteva da mu se dadu ovlašćenja da energičnije vrši pritisak na Hrvate, eventualno i pod pretnjom da će Nemačka uopšte napustiti Hrvatsku ukoliko se sa svinjarijama ne prestane.

U daljem toku konferencije govorilo se još i o pitanju odlikovanja, pri čemu je komandant oružanih snaga na Jugoslaviji predložio da se i odgovarajući referenti kod OKW predlože za hrvatska odlikovanja.

U pitanju sudstva rešeno je da ostane dosadašnje stanje, prema kome je general Fortner glavni vojni sudija na prostoru istočne Bosne.

Dalje se zatim još govorilo o nekim pitanjima koja se odnose na Srbiju, a pre svega o novoj SS diviziji¹³ i Ruskim jedinicama za zaštitu privrednih objekata, kao i o osmatračnicama sa stražarima i preprekama u Srbiji. Isto tako razmatrana je mogućnost da se i [7.] četa »Brandenburg«¹⁴ privuče za akciju u Prijedor.

Pitanje Višegrada i linije blokiranja takođe je kratko dodirnjuto, ali nisu doneti nikakvi novi zaključci.

Na kraju pukovnik Keviš je pokušao da od Hrvata izdejstvuje dozvolu da, u cilju zaštite velikog skladišta municije u rejonu Rume, komandujući general i komandant u Srbiji dovede, organizuje i naoruža folksdojčere.

¹³ Odnosi se na SS dobrovoljačku brdsku diviziju »Princ Eugen«. Rajhsfirer SS je 1. marta 1942. izdao naređenje da se ova SS divizija formira od pripadnika nemačke narodnosti (folksdojčera) u Banatu. Njeno formiranje je trajalo do septembra 1942, kada je prebačena u južnu Srbiju (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 252—3).

¹⁴ Vidi dok. br. 92, nap. 9.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA BORBENE GRUPE »BADER« OD
20. MAJA 1942. OPERATIVNOM ODELJENJU KOMANDUJU-
ĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI O TOKU I RE-
ZULTATIMA OPERACIJE »FOČA« PROTIV NOP I DV JU-
GOSLAVIJE¹**

Operativni štab Borbene grupe
»General Bader«

Ia, Br. 150/42 str. pov.

Prilog: 4³

Veza: Zaključni izveštaj »Rogatica«
br. 130/42 str. pov.⁴

O.U., 20.5.1942.

Komandantu u Srbiji²

Strogo poverljivo

10 primeraka

4. primerak

Predmet: Zaključni izveštaj operacija
»Foča«

1.) *Predistorija*

Uspešno čišćenje prostora oko Rogatice završilo se na Prači i Drini. Ono je bilo završeno 30.4.⁵

Od 30.4. Borb. grupi »General Bader« za novu akciju na raspolaganju su stajali:

718. pd i hrvatske snage duž Prače i Drine, 1. brd »Taurinenze« sasvim zapadno od Sarajeva, 22. pd »Kačatori« oko Nevesinja i delovi (oko 5 bataljona) 5. brd »Pusterijska« na Drini između Višegrada i Goražda. Divizija »Kačatori« nije bila potčinjena Borbenoj grupi »Bader«, ali je, kao što je ranije predviđeno, mogla biti privedena za novu akciju.

Od 20.4. je bilo predviđeno da se div. »Taurinenze« upotrebi za čišćenje Igman-planine jugozapadno od Sarajeva. Div. »Taurinenze« prvo naređenje je bilo izdato 22.4.

2.) *Podaci o neprijatelju*

Proterivanjem iz prostora Rogatice neprijatelj je pretrpeo težak poraz. U ostalom nemačkom operacijskom području u istočnoj Bosni, odnosno na Ozrenu i Majeveci, zbog prisustva glavnine 718. pd, ustanici nisu postigli uopšte nikakve pomena vredne uspehe. Čak su delimično pokazali spremnost za pregovore.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 1197—203.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴, ⁵ i ¹⁵ O toj operaciji vidi dok. br. 67.

Udarna snaga bandi u luku Drine Srebrenica — Vlasenica akcijom Francetićevom je bila slomljena u prvoj polovini aprila.⁶ I dalje traje već osmotreno povlačenje ustanika ka jugu i jugozapadu Goražde — Foča i dalje za Crnu Goru. U prostoru Igman — reka Prača konstatovano je da ima ustanika. Varoši Foča i Trnovo su bile u njihovim rukama, a Kalinovik je opkoljen. Delovi neprijatelja su se na Prači pripremili za nov otpor.

3.) Operacija »Foča«⁷

Na osnovu podataka o neprijatelju, dislokacije trupa koje su stajale na raspolaganju i naređenja OKW da se zajednička akcija i dalje vrši i da se neprijatelj tuče tamo gde se na njega naiđe, 24.4. je K-di ital. 2. armije Borbeno grupa »General Bader« predložila sledeće:

- a) Okončanje čišćenja rejon Rogatice.
- b) Čišćenje Igman-planine divizijom »Taurinenze« po sle njenog prikupljanja zapadno od Sarajeva, što će u isto vreme biti i polazni položaj.
- c) Nastavljajući se na a) i b) čišćenje prostora Sarajeva — Kalinovik — Goražde divizijama »Taurinenze« i »Kačatori« i delovima divizije »Pusterija« i 718. pd. K-da ital. 2. armije je 27.4. dala svoju saglasnost sa dodatkom »samo se po sebi razume da se prema tač. c) u operaciju mora da uključi i rejon Foče«.

Konačno utvrđeni operacijski plan je polazio od pretpostavke da za koncentrično nastupanje i s njim povezano čišćenje naređenog područja ni izdaleka nema dovoljno snaga. S obzirom na teren, Drina se nudila kao odsek koji se mogao zaprečiti lako i s malo snaga. Nastupanjem u opštem pravcu sa severozapada ka jugoistoku neprijatelj, koji odstupa opštim pravcem ka jugu, pogodio bi se u bok. Okruženje i uništenje neprijatelja zavisi od pravovremenog dolaska div. »Kačatori«. Glavnina ove divizije nalazila se oko Nevesinja, 35 km od Kalinovika. Njeni delovi su uspostavili vezu sa oklopljenim garnizonom Gacko. Njen put za nastupanje je vodio preko terena koje je neprijatelj slabo poseo. Osim toga, u Kalinoviku se nalazio jedan italijanski garnizon.

Prilog 1, br. 120, str. pov. Opšta zapovest za okruženje izdata je 29.4.⁸ a istog dana je zapovest za čišćenje Igman-planine izdata diviziji »Taurinenze«, koja je u međuvremenu stigla bez 1 bataljona. Pojedinačne zapovesti za

⁶ Vidi dok. br. 53, nap. 10.

⁷ i ⁸ Vidi dok. br. 62, 65 i 68.

čišćenje rejona predstojećih dejstava i održavanje kružne osnovice izdate su 30.4. div. »Pusterija« i 718. pd.

Pošto div. »Kačatori« nije bila potčinjena Borbenoj grupi »Bader«, 29.4. je upućen DVK-2, a za K-du ital. 2. armije, sledeći radiogram:

»Borbena grupa »General Bader« moli da se divizija »Kačatori«, koja je oslobođena posle zauzimanja Gacka, uputi radi sudelovanja u predstojećoj akciji, tako da 9.5. uveče stoji na raspolaganju Borb. grupi »General Bader«.

Prilog 2. Shodno prilogu 1 kružna osnovica trebalo je da bude zauzeta do 12.5. u 16. čas. (vidi kartu).⁹

Od divizija je za maršovanje, čišćenje marševskog terena i zauzimanje kružne osnovice, zahtevan dnevni napor za samo otprilike 5 km. Prema tome moglo se računati s pravovremenim dolaskom i italijanskih snaga.

4.) Zauzimanje kružne osnovice

Kad je 3.5. komandant ital. 2. armije gen. Roata došao u Operativni štab Borbene grupe »General Bader« u Sarajevu, situacija se odvijala ovako:

718. pd je hrvatskim snagama izgradila obezbeđenje na Drini i Prači a glavninom svojom spremala se za dalja nastupanja preko Prače i za čišćenje rejona Mesići — Goražde — Ustiprača, tj. nalazila se duž linije razvoja u produženju div. »Taurinenze«, a 1 ojačani bataljon u Sarajevu.

1. brd »Taurinenze« čisteći pojas nastupanja dostigla je opštu liniju Lukovac (20 km jugozapadno od Sarajeva) — Kozarevići (3 km južno od Sarajeva).

5. brd »Pusterija« bila je u pregrupisavanju snaga koje su se nalazile od Goražda pa niz Drinu na opštoj liniji Goražde — Čajniče.

22. pd »Kačatori« na istome mestu kao 29.4.

Prilikom iznošenja situacije general Roata se saglasio s namerama Operativnog štaba Borbene grupe »General Bader« Ponovo je izneta potreba hitnog nastupa div. »Kačatori« i general Roata je obećao odgovarajuće naređenje. General Roata je izrazio sumnju da će div. po teškom marševskom terenu i zbog dejstva neprijatelja koje treba očekivati moći da stigne blagovremeno. Za ovaj slučaj on je predložio napredovanje jakim desnim krilom div. »Taurinenze« preko Kalinovika na Foču. Uz to je i ba-

⁹ Vidi dok. br. 69, nap. 13.

taljon »Pinerole« (div. »Taurinenze«), koji je bio u Kornjicu na osiguranju željeznice, smenjen od strane hrvatskih stražarskih snaga i stavljen svojoj diviziji na raspolaganje.

5.5 — za Borbenu grupu potpuno iznenadno — K-da ital. 2. armije, posle dogovora OKW i Komando Supremo, primila je neposredno rukovođenje operacijama. Time je stavljena van snage 5. tač. Sušačkog protokola: »General Bader će — potčinjen K-di 2. arm. — lično rukovoditi operacijama«.

General Roata je usmeno naredio da dosadašnja naređenja Operativnog štaba Borbene grupe gen. »Bader« o obrazovanju kružne osnovice ostaju i dalje u važnosti i da će do stupanja na snagu novog regulisanja komandovati general Bader.

Prilog 3.

8.5. izdato je naređenje o novom regulisanju komandovanja kojim se, između ostalog, obrazovanje kružne osnovice naređuje već za 10.5, a preuzimanje komande od strane ital. AOK 2. takođe za 10.5. u 0.00 časova. Pomeranje termina unapred za divizije Borbene grupe gen. »Bader« nije pričinilo nikakve teškoće.

Prilog 4.

Tok operacije posle obrazovanja kružne osnovice (vidi kartu). 718. pd i brd »Taurinenze« 10.5. pristupile su sužavanju kružne osnovice i dostigle planom predviđene ciljeve. Div. »Pusterija« dostigla je Drinu severno i visove sasvim istočno od Foče. Obruč je bio zatvoren sa triju strana. Ali divizija »Kačatori« se nalazila prikovana kod porušenog mosta kod Uloga.

718. pd i brd »Taurinenze« su takođe i 11. i 12.5. planski dostigle naredene ciljeve. Napredovanje div. »Kačatori« i dalje je tako sporo da se zatvaranje obruča više nije moglo da postigne, mada je Borbena grupa gen. »Bader« preko ital. oficira za vezu gen. Fabrija¹⁰ stalno zahtevala da se dostigne predviđeni cilj.

Već 12.5. 718. pd je dostigla razvojnu liniju sa ital. VI A.K.¹¹ i prethodnicom prodrila do porušenog mosta na potoku Bistrici, gde je 13.8. u 8 čas. uspostavila vezu sa div. »Taurinenze«. Od 12.5. zaokrenuto je levo krilo div. »Taurinenze« u pravcu Foče sa zadatkom da uspostavi vezu

¹⁰ Umberto (Fabbri)

¹¹ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2: Dislokaciju potčinjenih komandi i jedinica italijanske 2. armije.

sa 718. pd. Ovako nastali neočekivani rejon između div. »Taurinenze« — linije razgraničenja i Drine naknadno je očišćen snažnim izviđačkim odeljenjima 718. pd, kojom prilikom je privedeno mnogo zarobljenika.

Pošto je divizija »Kačatori« vrlo sporo dolazila, od 11.5. je desno krilo div. »Taurinenze« ešalonirano ka Foči. Ali ono je dostiglo Foču tek 13.5. uveče.¹²

Prethodnica (4 tenka, dva pešad. i jedan inž. vod na kamionima) 718. pd koja je u pokretu osiguravala između Foče i Bistrice, prirodno je da nije mogla izvršiti zaprećavanje ka jugu.

Div. »Kačatori« se 12.5. nalazila pred razorenim mostom kod Gradine (4,5 km jugozapadno od Kalinovika), gde se zadržala. 15.5. se operacija »Foča« mogla smatrati završenom.

6.) *Razvoj situacije u pogledu snabdevanja, uprave, gubitaka itd. vidi u izveštaju Borbene grupe gen. »Bader«/Qu. Prilog 5.*¹³

7.) *Rezultat akcije. Iskustva i izgledi*¹⁴

Kao što smo se bojali već krajem aprila, div. »Kačatori« je dockan došla u rejon Kalinovika. Zbog ovoga kružna osnovica između Foče i Kalinovika nije mogla da bude za-

¹² Opširnije o dejstvima italijanskih divizija u operaciji »Foča« vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 56, 57 i 60.

¹³ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

¹⁴ U vezi s tim je 21. maja 1942. održano vojno konsultovanje kod komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i konstatovano sledeće: »U srpskom prostoru, zasada od grupe Mihailović nema akutne opasnosti, ona će verovatno postati aktivna tek kad nastupi poraz bilo koje vrste. Grupa Mihailović će se u svakom slučaju držati mirno do početka nemačke ofanzive protiv Rusije. Situacija u Hrvatskoj: Ustanički pokret u nemačkom prostoru istočne Bosne je razbijen. Mora se nastaviti gonjenje tamošnjih ostataka ustanika. Operacijama »Trio I« i »Foča« izvanredno je ojačan nemački ugled. Prisustvo nemačkih trupa i nemačke upravne mere jedina su garancija za smirivanje ove oblasti. Osim ovoga, sve hrvatske vojne i policijske snage (uključivši i ustaše) koje se tamo nalaze treba da budu potčinjene nemačkoj komandi, jer se samo tako mogu isključiti suprotnosti između Hrvata, Srba i Muslimana.

U prostoru oko Prijedora ponovo se razbuktao ustanak. Hrvatske snage ponovo su izgubile Prijedor. Ustanici su zaplenili 800 pušaka, 12 mitraljeza, 24 puškomitraljeza, 5 minobacača i 2 topa. Hrvatski oficiri su poubijani, a o ljudstvu se ništa ne zna. Broj ustanika je procenjen na 3.000 ljudi. Prijedor i rudnik Ljubija su u rukama ustanika. Nije ništa poznato o razaranju rudnika. Na području Ozrena i dalje manje grupe ustanika«. Prema izjavi general-majora fon Gleza-Horstenaua na vojnom konsultovanju u Glavnom štabu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, 21. maja 1942. NDH je raspolagala sa preko 6 divizija bataljonske formacije i 3 gorska zdruga u formiranju, ali vrlo slabe borbene vrednosti. Odziv regruta je svega

tvorena. Pošto italijansko rukovodstvo nije preduzelo nikakvu ispomoć, kao, na primer, bacanje unapred pokrenutih snaga ili napad za rasterećenje od strane garnizona Kalinovik, glavnini neprijatelja je pošlo za rukom da blagovremeno umakne ka jugu. Uništenje ustanika, dakle, nije pošlo za rukom. Postignuto je samo čišćenje naređenog prostora.

Ovo čišćenje ital. područja koje se nastavlja na nemačku okupacijsku zonu ipak će samo onda imati trajnu vrednost ako pođe za rukom da se uz pomoć jedne delatne okupacione trupe stvori upotrebljiva uprava i policija. Prema dosadašnjim iskustvima sa italijanskim i hrvatskim trupama, kao i sa hrvatskim vlastima, mora se sumnjati u skori uspeh. Ovo utoliko više što Italijani i dalje u većoj meri organizuju i za svoje svrhe koriste četnike, koji su prema hrvatskoj državi i prema Hrvatima neprijateljski raspoloženi. Kao jedina mogućnost da se u istočnoj Bosni ponovo zavedu mir i poredak ostaje:

- a) Zatvaranje nemačke okupacione zone prema Srbiji i italijanskoj okupacionoj zoni.
- b) Ostavljanje nemačkih posadnih trupa u očišćenom području radi smirivanja, pomoći i nadzora hrvatskih vlasti, policije, ustaša i oružanih snaga.
- c) Proširenje sada očišćenog područja dovoljnim nemačkim snagama, a zatim postavljanje hrvatskih vlasti.

Ali pošto za obadva zadatka: čišćenje i smirivanje ne stoji na raspolaganju još dovoljno hrvatskih predstavnika vlasti a ni žandarmerijskih snaga, izgleda da je najviše svrsishodan povratak 718. pd u njene garnizone koji se nalaze kod vojnoprivrednih objekata, čišćenje okoline i snažno potpomaganje hrvatskih vlasti.

Do sada su se potvrdila u zaključnom izveštaju »Čišćenje prostora oko Rogatice« (Operativni štab Borbene grupe »Bader« Ia, br. 130/42 str. pov.), u odeljku III i IV, izneta zapažanja i sumnje.¹⁵

U očišćenom delu nemačkog posadnog područja mere preduzete za smirenje zemlje (v. pril. 5) pokazuju svoj dosadašnji uspešni napredak. Iz poređenja stanja pre početka akcije sa sadašnjim stanjem jasno se vidi da su dosadanje mere za smirenje zemlje bile uspešne.

Ipak ne sme da se sumnja da ovaj mir neće biti narušen većim spoljnim ili unutrašnjim povodom, npr. novim ustankom Srba pod Dražom Mihailovićem, pogor-

50%. Što se tiče ustaša, njihova jačina iznosi oko 15.000 ljudi, ali daleko najbolja jedinica je »Crna legija« Francetića. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 125—7.

šanjem položaja Osovine ili novim ustaškim zverstvima. Malobrojni Hrvati i Muslimani, koji su u stavu očekivanja, nemaju snage da pruže dovoljan otpor jednom takvom ustanku. Otežavajući deluje i okolnost što je Italijanima pošlo za rukom da se u vezi s proteklom akcijom učvrste u Slav. Brodu i Sarajevu. Iako se sada vidi srazmerno malo italijanskih uniformi, ipak jedna svesna propaganda i, kao u ital. okupacionoj zoni, pomaganje četnika mogu da dovedu do novih nemira u istočnoj Bosni.

B a d e r

BR. 79

IZVEŠTAJ TRANSPORTNE KOMANDE ZAGREB OD 20. MAJA 1942. NEMAČKOM GENERALU U ZAGREBU O AKTIVNOSTI PARTIZANA NA ŽELEZNIČKIM I DRUMSKIM KOMUNIKACIJAMA U HRVATSKOJ, BOSNI, I HERCEGOVINI¹

Prepis

TRANSPORTNA KOMANDA ZAGREB

Zagreb. 20.5.42.

Hatzova ul. 16

Az. 43 m, 19 odelj. IIIb

br. 671/42 pov.

POVERLJIVO!

- 1) Nemačkom generalu u Zagrebu (dva)
- 2) Nemačkom generalu K.O.
- 3) Nemačkom poslanstvu, odeljenju za privredu
- 4) Nemačkom poslanstvu, političkom odeljenju
- 5) Nemačkom W.O.² u Zagrebu

Predmet: Razvoj ustaničkog pokreta u odnosu na železničke pruge u Hrvatskoj u vremenu od 1.5. do 15.5.42.

Veza: Dopis 43, 19, odeljenje IIIb, br. 592/42 pov. od 5.5.42.³

Prilozi: Bez priloga.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1293, s. 427—32.

² Wirtschaftsoffizier (oficir za privredu)

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

U periodu za koji se izveštaj podnosi, suprotno situaciji u aprilu, primećuje se jača aktivnost ustanika na *nemačkoj interesnoj teritoriji*.

Severno od glavne železničke pruge došlo je do više pojedinačnih napada. Od njih treba izdvojiti napad na putnički voz kod Smuda 11.5.42. godine sporedna pruga Mislavac — Voćin, napad na železničku stražu br. 2 na dan 12.5.42. kod Pakraca i napad na železničku stanicu Špišić kod Virovitice, koje su izvršile ustaničke grupe severno od Novske.⁴ Pri kraju perioda za koji se izveštaj podnosi ova ustanička grupa je prikupila svoje snage na glavnoj pruzi kod Okučana, tako da se može konstatovati direktno ugrožavanje ove linije. Zbog toga su vojne komande umoljene da pojačaju obezbeđenje ovog odseka, što su one i izvršile.

Prekidi linija veza na glavnoj pruzi severno od Zemuna — Novi Grad i Zemun-Polja do kojih je dolazilo u prošloj jeseni planski i neprekidno otklonjeni su popravkom. Takođe je na pruzi Indija — Novi Sad, severno od glavne železničke pruge, razoreno 28 telefonskih linija.⁵

Situacija u rejonu Prijedora je nepovoljna. Ustanicima je uspeo da ponovo prekinu železničku prugu Sunja — Bosanski Novi — Bihać koja je u prošlom mesecu bila potpuno opravljena i puštena u saobraćaj. Razaranje mosta kod Kostajnice dugog 52 metra koje je izvršeno 2.5. dovelo je do blokiranja saobraćaja za vreme od 3 do 4 meseca.⁶ Na ovoj pruzi ustanici redovno napadaju železničke straže i stanice, neprekidno razaraju prugu i planski ometaju radove na popravci.

Situacija na pruzi Bosanski Novi — Prijedor — Banja Luka je dalje ozbiljna. Prugom potpuno gospodari grupa ustanika iz rejona Prijedor.⁷ Pokušaj da se oprave mostovi na ovoj pruzi od strane hrvatske vlade je propao zbog aktivnosti ustanika. Ne može se u dogledno vreme računati s funkcionisanjem ove pruge. Na taj su način prekinute veze s rudnicima u rejonu Prijedor koji su važni za nemačku ratnu privredu.

⁴ Akcije na tom području je izvodio 1. slavonski NOP odred.

⁵ Diverzije na tom području je izvodio Fruškogorski NOP odred.

⁶ Diverziju su izveli delovi 3. bataljona Banijskog NOP odreda i jedna četa 2. krajiškog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok br. 63, 78 i 130).

⁷ Delovi 1. i 2. krajiškog NOP odreda i Banijska proleterska četa, pod rukovodstvom Operativnog štaba NOP i DV za Bos. krajinu, 16 maja 1942. zauzeli su Prijedor (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 13, 19, 28, 35, 38, 53, 142—146, 150 i 152).

Nešto je bolja situacija na nemačkom interesnom području na pruži Caprag — Karlovac. Opravljen je most kod Petrinje — Gline bez smetnji a saobraćaj od Capraga do Gline je ponovo uspostavljen.

Uškotračne željeznice na nemačkoj interesnoj teritoriji su u povoljnoj situaciji zbog većih akcija savezničkih trupa u rejonu severno od pruge Sarajevo — Višegrad koje su sprovedene krajem aprila. Dejstva koja su imala za cilj da se ponovo zauzme Rogatica, koju su ustanici držali više nedelja, uspešno su završena u periodu za koji se izveštaj podnosi.⁸ Moguće je da se otpočne s popravkom željezničke pruge Sarajevo — Prača — Višegrad (Beograd). I ovi će se radovi protegnuti na više meseci ukoliko se pravovremeno obezbede šine i pragovi. Izvršena je procena razaranja detaljnim obilaskom. Mora se ukazati na planski rad i stručnost ustanika prilikom izvođenja sabotaza. Ustanici su, na primer, kod Renovice, na odseku koji vodi kroz posebno težak teren, demontirali šine u ukupnoj dužini od 1,5 km i spalili pragove. Pošto željeznička pruga vodi preko strmog terena a u blizini se ne nalazi nijedan kolski put, to je dovoz građevinskog materijala jako otežan, pa se radovi mogu izvoditi samo korišćenjem pruge.

Južno od ove pruge na sporednoj pruži Prača — Foča na granici nemačko-italijanske interesne zone, u toku je zajednička akcija, pri čemu se uspelo u zauzimanju Foče.⁹

Nejasna je situacija na odseku Zavidovići na pruži Sarajevo — Brod. Ovde je došlo do više ozbiljnih sabotaza i ometanja saobraćaja kod Zeleča, Žepča, Begovog Hana i Maglaja. Zbog bezbednosti privremeno je bio obustavljen saobraćaj noću u vremenu od 22,00 do 05,00 časova. U poslednje vreme ustanici su na ovom odseku pokušavali da pređu Bosnu i da obrazuju mostobran na levoj obali reke.

Saobraćaj na pruži Doboj — Tuzla — Simin Han, koji je od neobične važnosti za hrvatske državne željeznice zbog *snaždevanja ugljem*, odvijao se neometano. Samo u brdima severoistočno od Siminog Hana nalaze se manje grupe ustanika koje su 13.5. preduzele napad na željezničku stanicu Modran na pruži Rača — Ugljevik. Međutim, saobraćaj na ovoj pruži nije prekinut.

Izvesne poteškoće su se pojavile u Brodu, jer su tamo italijanske oružane snage organizovale jednu pozadinsku bazu. Ja-

⁸ Vidi dok. br. 58, nap. 6. i 7.

⁹ Vidi dok. br. 78.

vljeno je da je na italijansku bazu otvorena vatra, pri čemu je jedan napadač teže povređen.

U italijanskoj interesnoj zoni neprekidne sabotaze i dalje tra ju. Naročito su izvršene teže sabotaze na *komunikaciji za transport nafte* (Zagreb) — Karlovac — Ogulin — Rijeka. Nesigurnost na ovoj komunikaciji dovodi do toga da je noćni saobraćaj obustavljen po naređenju italijanskih vojnih vlasti.

To je dovelo do zastoja u snabdevanju Italije veoma važnom rumunskom naftom, jer se praktično, iz raznih razloga, samo ova komunikacija može koristiti za transport nafte. Italijanske vojne vlasti su upoznate sa ovom činjenicom i umoljene su da pojačaju zaštitu transportovanja nafte.

Na delu pruge Glina — Karlovac situacija još nije zadovoljavajuća. Vrš se napadi na železničke stanice, na primer, na Grabovac i Gređane. Saobraćaj do Gline još nije mogao biti uspostavljen.

Pri kraju perioda za koji se izveštaj podnosi veće snage ustanika se koncentrišu jugoistočno od Karlovca s ciljem da napadnu prugu. Hrvatske straže su ojačane od strane 1. hrvatskog korpusa.¹⁰

Javlja se o manjoj aktivnosti ustanika na pruzi Knin — Ogulin. Saobraćaj se na ovoj komunikaciji odvijao normalno, a zadnje posledice sabotaza su otklonjene.

Međutim, nije postignut uspeh da se industrijska pruga između Knina i Prijedora preko Srnetice ponovo stavi u rad a komunikacija očisti od ustanika. Prema tome, transportovanje pečenog šljunka iz prostora Srnetice preko Knina, što je tako važno za Nemačku, nije do sada moglo biti realizovano. Poslednjih dana javlja se čak o pojačanoj aktivnosti ustanika i ugrožavanju Srnetice.

Na uskotračnim železnicama na italijanskoj interesnoj sferi saobraćaj je na glavnoj liniji Mostar — Dubrovnik početkom perioda za koji se izveštaj podnosi ponovo uspostavljen. Zbog više prepada, naročito u rejonu Gabele, italijanske vojne vlasti su naredile da se saobraćaj između Mostara i Dubrovnika u popodnevnim časovima i noću od 16,30 časova obustavi. Pri kraju izveštajnog perioda radovi na opravci pruge su toliko ometani da se mora računati sa blokiranjem pruge. Na taj način se ugrožava transport *boksita* iz rejona Mostara prema morskoj obali.

Situacija na pruzi Hum — Bileća i Uskoplje — Zelenika je nepromenjena. Saobraćaj na ovoj pruzi je paralisiran zbog stalnog ugrožavanja od ustanika.

¹⁰ Reč je o 1. domobranskom zboru, sa sedištem u Sisku.

U periodu za koji se izveštaj podnosi u transportnom okrugu Zagreb je javljeno o 32 sabotaže, pri čemu je došlo i do ljudskih gubitaka. U ovom periodu ubijeno je 5 vojnika i 11 civila a 18 vojnika i 28 civila je delimično teško ranjeno. Takođe su velike štete i na vagonima i lokomotivama i na gornjim postrojenjima.

F.d.R.d.A.
Zemun, 10.6.42.

potpis

...
11
kapetan

BR. 80

NAREĐENJE KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 23. MAJA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA FORMIRANJE BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA« I ORGANIZACIJU OPERACIJE PROTIV PARTIZANSKIH SNAGA U ZAPADNOJ BOSNI¹

W.B. Ia²

Strogo poverljivo

Komandujući general i komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 263/42 str. pov.

Beograd, 23.5.1942.

*Predmet: Operacija u Bosni.*³

Str. pov.

11 primeraka

7. primerak

1.) Usled akcija Borbene grupe general »Bader« »Trio I« i »Foča« *ustanički pokret* na nemačkoj teritoriji istočne

¹ Potpis nečitak.

² Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 575—7.

³ Dopisano rukom.

⁴ Vidi dok. br. 76. U dopunskom naređenju za ovu operaciju od 26. maja 1942, između ostalog, piše:

»1) Shodno naređenju k-danta oružanih snaga na Jugoistoku, »Borbena grupa general Bader« ima da se rasformira do 28, 5. 42. [...]

2) Za preduzimanje operacija u zapadnoj Bosni formirana je »Borbena grupa zapadna Bosna«, potčinjena komandujućem generalu i komandantu u Srbiji. »Operativni štab zapadna Bosna« formiraće komand. general i komandant u Srbiji. Načelnik »Operativnog štaba zapadna Bosna« biće generalštabni major Gem«.

Bosne je razbijen i sužen je samo još na lokalne male prepade (»rat trojkama«).⁴ Gonjenje ostataka bande se nastavlja. Akcije umirenja počinju da pokazuju dobre rezultate. Stanovništvo se vraća na svoja ognjišta i delimično je već ponovo na radu.

Pretpostavka za iskorišćenje do sada postignutog uspeha ostaje, međutim, i dalje: nemačka komanda, prisutnost nemačkih trupa kao i upravne mere po nemačkom uzoru.

718. pd (bez jednog bataljona) ostaje u istočnoj Bosni, nadzire i patrolira područje između Drine — Save — Bosne i nastavlja započeto umirenje. Sve hrvatske vojne i policijske snage koje se nalaze na tom području, uključujući i ustaše, ostaju potčinjene diviziji, dobijaju od nje direktive i divizija ih kontroliše.

U tu svrhu treba angažovati jednu pukovsku grupu u rejonu oko Sarajeva, a drugu u rejonu oko Tuzle. Odatle će vršiti umirenje i obezbeđenje dodeljenih rejona.

Nemačka komanda pomaže hrvatskoj upravi na svim područjima koja su od odlučujućeg značaja za umirenje:

Isključenje suprotnosti, koje su često krvave, između Hrvata, Srba i Muslimana, kontrola stanovnika, raspodela stoke, zaštita rada.

Nemačka feldžandarmerija koja se sada nalazi u domenu 718. pd ostaje i nadalje tu u cilju izgradnje hrvatske žandarmerije i uprave.

Major Lemar ostaje predvidljivo do daljeg kao savetnik hrvatske uprave. Zatražiće se 3 nemačke upravna službenika kao ispomoć.

3) Osoblje i vozila »Operativnog štaba Borbene grupe general Bader« stoje na raspolaganju za formiranje »Operativnog štaba zapadna Bosna« po odlasku premeštenih [...]

5) »Borbenoj grupi zapadna Bosna« stoje na raspolaganju delovi 521. puka za vezu i 3. četa (mot.) 659. inž. bataljona koji su do sada pripadali »Borbenoj grupi general Bader« [...]

6) »Borbena grupa zapadna Bosna« će preko nemačkog generala u Zagrebu zahtevati da hrvatska vlada proglasi zapadnu Bosnu za nemačko operacijsko područje. U ovom operacijskom području izvršnu vlast će vršiti general-major Štal po nalogu komand. generala i komandanta u Srbiji [...]

7) Za učešće u operacijama u zapadnoj Bosni i za obezbeđenje Prijedora određen je 924. landesšicen-bataljon, potčinjen 714. pd. Radi smene 924. landesšicen-bataljona odmah će se 923. landesšicen-bataljon staviti pod komandu 714. pd. 718. pd na marš će odmah uputiti 923. landesšicen-bataljon u prostor obezbeđenja sa iskrcnim stanicama Lapovo i Markovac [...] (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 145—7).

⁴ Dreimänner-Krieg (rat trojkama)

2.) U zapadnoj Bosni je aktivnost bandi primetno ojačana, i to na području Banja Luka — Petrinja — Bos. Novi — Prijedor, počev od sredine maja.⁵ Taj prostor treba, u cilju očuvanja nemačkih vojnoprivrednih interesa, očistiti što je brže moguće. Izvršenje je preneto na komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.

U tu svrhu se formira Borbena grupa »Zapadna Bosna«, pod komandom general-majora Štala⁶. Odredbe za formiranje štaba slede. Kao načelnik Ia je uzet u obzir generalštabni major Gem.

Borbenoj grupi »Zapadna Bosna« se potčinjavaju:

— 3 nemačka bataljona, i to: 2 iz 721. pp⁷ i 1 iz 718. pd. Bataljon 721. pp koji se nalazi u Kraljevu s momentanim se dejstvom potčinjava ponovo 714. pd;

— 1 landesšicen-bataljon;

— 1 art. div., i to Štab i 2 baterije 661. art. div.⁸, 1 baterija 654. art. div.⁹ i 1 brdska baterija 670. art. div.¹⁰;

— Štab 1. bat., 2. i 3. četa 202. oklopnog puka;

— osim toga, predvidljive 2 hrvatske brdske brigade.

Operacija »Zapadna Bosna« treba da počne sredinom juna, pa stoga koncentraciju snaga treba dovršiti do 13. juna. Transportne prijave putem Borbene grupe »Zapadna Bosna«.

One 2 hrvatske brdske brigade koje su uzete u obzir sada se formiraju u rejonima oko Petrovaradina i u Slavoniji i treba da budu do početka koncentracije obučene pod nemačkom komandom. Pešadijske divizije koje se nalaze na teritoriji Srbije treba da dadu nemačke instruktore za hrvatske jedinice, u koju svrhu će pojedinačne instrukcije za to naknadno uslediti.

Iskorišćenje operacije »Zapadna Bosna« za nemačku vojnu privredu je, međutim, moguće samo u slučaju ako se istovremeno s početkom operacija počne s opravljanjem železničke pruge koja je višestruko i trajno prekinuta. Građevinske trupe koje su za to potrebne već su zatražene.

Obaveštenja o situaciji neprijatelja na operacijskom području će biti dostavljena Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«.¹¹

⁵ Reč je o dejstvima 1. i 2. krajiškog NOP odreda i Banijske proleterske čete. Opširnije o tome vidi Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 18, 19, 28, 35, 38, 53, 142—146, 150 i 152.

⁶ Fridrih Štal (Friedrich Stahl), komandant 714. pd

⁷ i ⁸ Te jedinice su pripadale 714. pd.

⁹ Taj divizion je pripadao 704. pd.

¹⁰ Taj divizion je pripadao 717. pd.

¹¹ i ¹² Vidi dok. br. 84 i 85.

Odredbe za materijalno snabdevanje Bobbene grupe »Zapadna Bosna« slede.¹²

Dostavljeno:
...¹³

Za komandujućeg generala i
komandanta u Srbiji
načelnik štaba
Keviš
generalštabni pukovnik

BR. 81

OBAVEŠTENJE OPUNOMOĆENIKA MINISTARSTVA SPOLJ- NIH POSLOVA FELIKSA BENCLERA OD 28. MAJA 1942. MI- NISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA NEMAČKOG RAJHA O POLOŽAJU ALBANACA I ITALIJANSKIM PRETENZIJAMA NA KOSOVU¹

Opunomoćenik Ministarstva
inostr. poslova Rajha pri vojnom

Beograd, 28. maj 1942.

Poverljivo

komandantu u Srbiji
Pol. 2. br. 3/Albanija

Ministarstvo inostranih poslova ² Pol. IV pov. 2137 Primlj. 4. juna 1942

U vezi s naređenjem od
13. maja o.g. — Pol. IV pov. br. 1698³
Predmet: Albanska narodna
grupa na području Kosovo

MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA

Berlin

U vezi sa italijanskom zabeleškom o albanskoj narod-
noj grupi na području Kosovo, koja mi je dostavljena uz
gore navedeno naređenje,⁴ dajem sledeću napomenu:

Italijansku zabelešku treba smatrati kao jedno od sred-
stava kojim Italijani ponovo pokušavaju da pojačaju alban-
ski, a time i italijanski, uticaj na području koje naselja-
vaju Albanci, a koje pripada Srbiji. Cilj koji ovim koracima

¹³ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i
jedinica kojima je ovo naređenje dostavljeno.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 36/14,
k. 1.

² Štambilj primaoca.

³ i ⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

žele postići jasan je: dobiti za Italiju celo područje Kosovo, a naročito rudnik Trepču.⁵

U toj zabelešci polazi se od netačnih pretpostavki, jer je u dotičnoj oblasti povoljan položaj albanske narodne grupe. Celokupna uprava je u rukama Albanaca. Tako je na čelu uprave, naime, sreski načelnici su Albanci, kao što su i u svim gradovima i selima koja naseljavaju Albanci opštinski načelnici lica albanske narodnosti. Ako i postoje poteškoće na polju školstva u pogledu učiteljskog kadra, to su uzroci u tamošnjim prilikama. I ostale narodne grupe u Srbiji imaju slične teškoće, pa ipak se nije moglo odobriti da se dovedu učitelji stranog državljanstva. Uglavnom se može bez dvoumljenja konstatovati da albanska narodna grupa zauzima položaj koji potpuno odgovara specijalnom položaju mađarske narodne grupe u Banatu i koji je izrazito bolji od položaja rumunske narodne grupe u Srbiji. Jasnó je da na području koje su okupirale nemačke jedinice nemačka narodna grupa zauzima poseban položaj i da se druge narodne grupe ne mogu s njom izjednačiti.

Ne treba ozbiljno uzimati prikrivenu pretnju da bi neispunjavanje albanskih želja moglo odvesti Kosovo u vode komunizma. Mi tamo imamo dovoljno sredstava da održimo red. Uostalom, opasnost da se taj red ugrozi ja ne vidim u komunističkoj strani, nego u italijanskom uticaju na Albance koji su sami po sebi raspoloženi za borbu. Mora se priznati da su Albanci u početku okupacije doprineli održavanju mira i radu rudnika Trepče. S druge strane, za javni mir i red bila je velika opasnost kad su Albanci proterali nekoliko hiljada Srba koji su bili naseljeni u toj oblasti.

Zato se usuđujem da kažem da italijanske želje nisu dobro obrazložene, tako da se samo radi o tome da se nađe put da ih odbijemo a da ne ozlojedimo Italijane. Primedba markiza d'Ajete [D'Ayeta] prilikom predaje zabeleške da njegova vlada ne pridaje veliki značaj toj stvari pokazuje da bi se Italijani verovatno zadovoljili da se odugovlači s rešavanjem stvari. Međutim, ako to ne izgleda pravi način, mi bismo takođe imali materijala da s naše strane predemo u napad i da Italijanima podnesemo čitav niz nemačkih želja. Verovatno bi i oni bili malo spremni da im izađu u susret kao i mi njima u pogledu oblasti koju naseljavaju Albanci na području komandanta u Srbiji. Pri tom mislim, na primer, na to da bismo mogli zahtevati od Italijana garancije da se u Sandžaku, koji leži u italijanskoj interesnoj zoni, neće i dalje širiti komunisti, jer bi to ugro-

⁵ Vidi dok. br. 74.

zavalo sigurnost naših trupa u Srbiji. Iz istih razloga mogli bismo zahtevati da moraju sprečiti prepade na srpsko stanovništvo u oblasti koje su okupirale italijanske jedinice, jer bi nedostatak takve zaštite mogao da se nepovoljno odrazi na Srbe na području komandanta u Srbiji. Zatim bismo mogli tražiti od Italijana da se ozbiljno zauzmu za to da se uništi pukovnik Draža Mihailović. To je utoliko ostvarljivije što stižu izveštaji prema kojima su lokalne italijanske vojne komande uspostavile s njim vezu. Na kraju bismo mogli ukazati i na to da bi zadatke nemačkih okupacionih jedinica u Srbiji otežavalo ako bi italijanske komande išle naruku srpskim težnjama da prošire svoje sadašnje granice, što se na razne načine i dogodilo.

Smatram da je preuranjeno da se ovom prilikom pokreće pitanje iseljavanja Albanaca s područja Mitrovice, koje će i dalje biti neizbežno za obezbeđenje naših interesa u rudniku Trepča.

Bencler

BR. 82

PREGLED DISLOKACIJE KOMANDI I JEDINICA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 28. MAJA 1942. GODINE¹

Poverljivo

Prilog uz naređenje 718. peš. divizije, Ia, Pov. br. 1804 od 28.5.42.²

Pregled razmeštaja 718. pd. sa stanjem na dan 28.5.42.

Štab 718. pd	Sarajevo
Štab i vod za vezu 738. pp	Sarajevo
Štab I/738. pp	Zenica
1/738. pp	Kakanj
2/738. pp	Zenica
3/738. pp	Kakanj
4/738. pp	Zenica

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2241, s. 1003—4.

² Ovim naređenjem je dotadašnji pregled dislokacije ove divizije stavljen van snage. Redakcija, zbog ograničenog prostora, ne objavljuje propratni akt 718. pd uz ovaj pregled.

Štab II/738. pp	Vareš
5/738. pp	Vareš
6/738. pp	Vareš
7/738. pp	Breza
8/738. pp	Breza
Štab III/738. pp	Sarajevo
9/738. pp	Sarajevo
10/738. pp	Sarajevo
11/738. pp	Trnovo
12/738. pp	Sarajevo
Štab i vod za vezu 750. pp	Tuzla
1/750. pp	Zavidovići
1/750. pp	Zavidovići
2/750. pp	Zavidovići
3/750. pp	Zavidovići
4/750. pp	Zavidovići
Štab II/750. pp	Doboj
5/750. pp	Kreka
6/750. pp	Doboj
7/750. pp	Doboj
8/750. pp	Tuzla
Štab III/750. pp	Živinice
9/750. pp	Đurđevik
10/750. pp	Banovići
11/750. pp	Živinice
12/750. pp	Lukavac
Štab i vod za vezu 668. art. divizionna	Rogatica
1/668.	Rogatica
2/668.	Kram
3/668.	Sokolac
4/668.	Sarajevo
Inž. četa 718.	Sarajevo
Dinaf 717. pd	Sarajevo
Četa za vezu 718.	Sarajevo
Mala auto-kolona 718.	Sarajevo
1/717. transportne kolone	Sarajevo
Uprava za snabdevanje 717. pd	Slav. Brod
Veterinarska četa 718.	Slav. Brod
Vojna bolnica 718.	Slav. Brod
Štab 823. landesšicen-bataljona	Vinkovci
1/823.	Vinkovci
2/823.	Bosanski Brod
3/823.	Mitrovica

Štab 925. landesšicen-bataljona		Sisak
1/925.	„ „	Zagreb
2/925.	„ „	Novska
3/925.	„ „	Zagreb
4/925.	„ „	Zagreb
Tenkovski vod	7/12. tenk. čete	Sarajevo
„ „	8/12. „ „	Tuzla
„ „	9/12. „ „	Slav. Brod
„ „	10/12 „ „	Sarajevo
Oklopni voz 24		Slav. Brod
Improvizovani oklopni voz 209		Slav. Brod
Improvizovani oklopni voz 103		Sarajevo
Improvizovani oklopni voz 104		Slav. Brod
Improvizovani oklopni voz 105		Doboj

BR. 83

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 31. MAJA 1942. O OPERACIJI »TRIO« PROTIV NOP I DV JUGOSLAVIJE I OBOSTRANIM GUBICIMA U ISTOČNOJ BOSNI, O PRIPREMI OPERACIJE »ZAPADNA BOSNA« I O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U SRBIJI¹

Komandant oružanih snaga
na Jugoistoku
(Komanda 12. armije)
Odeljenje Ia, 11/43 str. pov.

H.Qu., 31.5.42.

Izveštaj o radu
za vreme od 1. do 31.5.1942.

1.5.

Regulisanje komandovanja na Jugoistoku

1. 5. izdato je osnovno, iznova prerađeno naređenje: »Regulisanje komandovanja na Jugoistoku«.² U pogledu korisnikâ

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053339—51.

² Vidi dok. br. 66.

³, ⁴, ⁸, ¹⁰, ¹², ¹³, ¹⁵, ¹⁸, ²², ²³, ³³, ³⁴, ³⁵, ³⁹ i ⁴⁰ Izostavljeno se ne odnosi na Jugoslaviju.

toga naređenja vidi prilog 51.

...³

2. 5.

Prilog 53

Nemački štab za vezu pri italijanskoj Komandi 2. armije

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku odbio je zahtev da se Nemački štab za vezu pri italijanskoj Komandi 2. armije izuzme iz taktičke potčinjenosti »Borbenoj grupi Bader« s obzirom da je ta taktička potčinjenost neophodna za izvođenje zajedničkih operacija.

Službeno putovanje načelnika štaba

Načelnik štaba putuje 3. 5. posle podne u Beograd radi učestvovanja na savetovanju kod zamenika načelnika Operativnog štaba OKW/WFSt, general-lajtnanta Varlimonta.

3. 5.

...⁴

Prilog 54

Potčinjavanje italijanskih divizija

General-pukovnik Kavalero⁵ saopštio je preko nemačkog generala pri italijanskoj Vrhovnoj komandi da je postalo neophodno potčinjavanje italijanskih divizija »Kačatori dele Alpi« i »Taurinenze« italijanskom VI armijskom korpusu. Divizija »Pusterija« može eventualno da i dalje ostane pod komandom generala Badera (Ia, br. 1110/42 str. pov.).⁶

General-pukovnik Kavalero je obećao da će italijanskoj 2. armiji izdati naređenje da odustane od organizovanja baze za snabdevanje u Brodu. Prilog 54a.⁷

Komandant [oružanih snaga na Jugoistoku] o tome je načelniku štaba dao smernice za istupanje na (predstojećem) savetovanju prema službenim zabeleškama.

4. 5.

...⁸

Prilog 55

Razgovori sa generalom Varlimontom

Zastupnik WFSt, general Varlimont stiže u Beograd 4.5. oko 19,50 časova radi razgovora s načelnikom štaba, generalom Ferčom.

⁵ Ugo (Ugo Cavallero), armijski general, od 17. maja 1941. do 31. januara 1943. načelnik Glavnog generalštaba italijanske Vrhovne komande (Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 8, nap. 4).

^{6, 7, 9, 20, 25, 29} i ³² Redakcija ne raspolaže tim dokumentima i pri-
lozima.

Prilog 56

Potčinjavanje italijanskih divizija

OKW se svojom odlukom OKW/WFSt, Op. (H) br. 001507/42 str. pov. od 3.5.⁹ saglasila da je nužno potčinjavanje italijanskih divizija »Kačatori dele Alpi« i »Taurinenze« VI armijskom korpusu, ali da se naredne operacije u Hrvatskoj okončaju pod neposrednim rukovođenjem Komande italijanske 2. armije uz upotrebu korpusa »Dalmaco« (VI korpus) sa divizijama »Kačatori dele Alpi« i »Taurinenze« i »Borbene grupe general Bader« s nemačkim snagama i potčinjenom divizijom »Pusterija«.

5. 5.

¹⁰

Službeno putovanje načelnika u Beograd i Bosnu

4.5. Razgovori između načelnika, generala Varlimonta, generala Gleza i generalštabnog pukovnika Keviša u Beogradu. O predmetu razgovora vidi prilog 57.¹¹

5.5. Načelnik štaba sa generalom Varlimontom, generalom Glezom i generalštabnim pukovnikom Kevišom otputovao u Sarajevo.

6. 5.

Inspeksijsko putovanje načelnika

Načelnik, general Varlimont i Glez se sastali u Sarajevu sa general-pukovnikom Roatom. Razgledali teren borbenih dejstava kod Rogatice.

¹²

7. 5.

Povratak načelnika sa generalštabnim pukovnikom Kevišom iz Sarajeva u Beograd. General Varlimont i general Glez odleteli u Zagreb.

¹³

9. 5.

Inspeksijski put načelnika

9. 5. Načelnik se vratio sa svog inspeksijskog puta u Bosni.

Prilog 58a

Potčinjavanje general-pukovnika Roate

Od 9.5.42. 00,00 časova general-pukovnik Roata je kao »komandant italijanskih oružanih snaga u Dalmaciji itd.« stav-

¹¹ Vidi dok. br. 70.

ljen pod direktnu komandu Glavnog generalštaba italijanske Vrhovne komande.¹⁴

...¹⁵

11. 5.

Prilog 60

Pregled situacije na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku (zaključeno 7. 5. 42)

Opšta situacija

U Srbiji, uopšte uzev, vlada mir. Pojedinačni napadi u oblasti okupiranoj od Bugara. U Mitrovici i Novom Pazaru demonstracije muslimanskog stanovništva protiv Srba.

U Hrvatskoj: Čišćenje istočne Bosne od strane nemačkih, italijanskih i hrvatskih trupa, tj. »Borbene grupe general Bader«, uspešno je nastavljeno. Povlačenje veće grupe bandi¹⁶ u italijansku okupacionu zonu nije se moglo sprečiti zbog odugovlačenja nastupnog marša italijanske 22. i 5. brd. div. iz Bosne prema jugu.

Pojedinosti situacije

Srbija: Aktivnost bandi u rejonu Niša. Ovde bande pre svega napadaju na opštine i pljačkaju životne namirnice. Bugarske trupe vrše uspešne manje akcije severno od Prokuplja. Naše snage preduzimaju obimne patrolne akcije. Ustaniци u rejonu severno od Novog Pazara (Mihailović) povukli se ispred nemačkih izviđačkih delova u brda.

Srpska pomoćna policija se, uopšte uzev, i dalje pokazuje kao dobra. Jedan nepouzdamo odred ove policije nemačke trupe su razoružale. Neprijateljski avioni nadletali Srbiju dva puta, u rejonu Bijeljina — Šabac i u jugozapadnoj Srbiji nađena municija i oprema bačena padobranom. Materijal delimično engleskog porekla.

Put Čačak — Požega prekinut zbog odronjavanja zemljišta, a železnička pruga Smederevo — Mala Krsna prekinuta zbog poplava.

¹⁴ Italijanska Vrhovna komanda je 9. maja 1942. svojoj 2. armiji dala naziv: Viša komanda oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« (Comando Superiore FF. AA. Slovenia—Dalmazia ili skraćeno: »Super-sloda«). Vidi Zbornik, tom V, knj. 4, dok. br. 117.

¹⁶ Reč je o povlačenju 1. i 2. proleterske NOU brigade, Romanijskog NOP odreda i Fočanskog NO dobrovoljačkog odreda iz rejona Foče (Zbornik, tom II, knj. 4, dok. br. 28 i 33).

Hrvatska

Istočna Bosna:

Čišćenje rejona oko Rogatice (trougao Prača — Drina uglavnom je zatvoren uz neznatan otpor neprijatelja).¹⁷ Od 11.4. do 3.5. ustanici su izgubili 168 mrtvih, 1309 zarobljenih (od toga su Italijani zarobili 800). Naši gubioi:

mrtvi:	Nemci, 2,	Italijani: 5,	Hrvati: 13
ranjeni:	„ 16,	„ 21,	„ 21
nestali:	„ —	„ 1,	„ 6

Očigledno je da je malo zaplenjeno oružja, municije i ostalih zaliha.

Sa svim raspoloživim nemačkim, italijanskim i hrvatskim snagama otpočelo je čišćenje rejona Višegrad — Prača — Igman-planina — Kalinovik — Foča. Otpočela pacifikacija severno od nemačko-italijanske demarkacione linije. Stanovnici se delimično vraćaju kućama i ponovo se prihvataju poslova. Zaplenjena stoka i zaplenjene zalihe se dele stanovništvu. Nemačke i hrvatske jedinice krstare očišćenim oblastima. Po završetku čišćenja rejona severno od Foče u planu je čišćenje Ozren-planine, gde se zadržavaju grupe ustanika. Lokalne borbe između Hrvata i ustanika u rejonu Banja Luka — Dubica — Bos. Novi ne prestaju.

Severno od Save:

Hrvati odbijaju pojedinačne napade.

Italijanska okupaciona zona:

Više nema planskih akcija koje bi preduzimale kompletne jedinice. Akcije ograničene na odbranu od lokalnih napada i na manje akcije. Zato je po istoj meri počela da oživljava aktivnost ustanika. Živahna aktivnost bandi u rejonima Dubrovnik — Mostar, Bihać i Ogulin — Rijeka. Ovde se naročito vrše napadi na saobraćajne komunikacije.

Gubioi: u vremenu od 21. 4. do 3.5.42. u Srbiji i Hrvatskoj (izuzimajući istočnu Bosnu):

mrtvi:	Nemci: 6,	Hrvati: 46,	srpska pomoćna policija: 3
ranjeni:	„ 5,	„ 45	
nestali:	„ —	„ 80	

Ustanici: Ubijeno u borbi: 381, zarobljeno: 404, ubijeno za odmazdu: 82.

...¹⁸

¹⁷ Vidi dok. br. 69.

Prilog 62

Prestanak zajedničke operacije u Bosni

Stigla je odluka OKW u pogledu prestanka zajedničke Sušačkim protokolom¹⁹ fiksirane operacije u Bosni (OKW/WFSt, Op. (H) br. 001593/42 str. pov. od 13.5).²⁰

U vezi s tim naređenjem treba da izveste komandanta oružanih snaga na Jugoistoku:

Komandujući general i komandant u Srbiji: Kada se može računati na gotovost angažovanja SS divije?²¹

Borbena grupa »Bader«: Kada će 718. divizija biti slobodna radi izvršenja zadatka pacifikacije severno od demarkacione linije? Kada će biti moguće rasformiranje Operativnog štaba Grupe »Bader«?

Borbena grupa »Bader« i nemački general u Zagrebu: Kako sprovesti pacifikaciju u Bosni (severno od demarkacione linije)? Nemački general u Zagrebu: S kojim se hrvatskim snagama može računati za angažovanje severno od demarkacione linije, a u tesnom sadejstvu sa 718. divizijom?

Borbena grupa »Bader«: Kako se namerava sprovesti (dalje) čišćenje i pacifikacija Bosne?

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku namerava da u Solunu sa generalom fon Glezom i generalom Baderom ili pukovnikom Kevišom razgovara o predstojećim borbama. Nemački general u Zagrebu i komandujući general i komandant u Srbiji treba da predlože šta je moguće učiniti pre termina tih razgovora.

14. 5.

Razgovor sa generalom Baderom i generalom fon Glezom fiksira se za 18. ili 19.5.

...²²

15. 5.

Prilog 64

Razgovor sa generalom Baderom i generalom fon Glezom

Na predlog komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, razgovori se fiksiraju za 19. 5.

...²³

¹⁹ Reč je o Opatijskom dogovoru 3. marta 1942. vojnih predstavnika Italije, Nemačke i NDH za preduzimanje operacije »Trio« protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni (Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 25).

²¹ i ³¹ Odnosi se na SS div. »Princ Eugen«.

Razgovori 20.5.42.

20. 5. održani su u Arsakliju [Arsakli] razgovori sa general-majorom fon Glezom Horstenuom, generalštabnim pukovnikom Faferotom i generalštabnim pukovnikom Kevišom. Predmet razgovora: dalje sprovođenje pacifikacije u Bosni i druga konkretna pitanja. Vidi dokumentaciju razgovora, prilog 70.²⁴

Prilog 71

Na osnovu tih razgovora, a u vezi s naređenjem OKW/WFSt, Op. 001593 str. pov. od 13.5.42,²⁵ poslat je OKH, Oper. delj., sledeći izveštaj:

Razbijen je ustaški pokret u nemačkom delu istočne Bosne

1.) Izveštaji generala Badera, koji obuhvataju uključno 20.5, iznose sledeću situaciju:²⁶

a) Ustanički pokret u nemačkom delu istočne Bosne je razbijen. I dalje su mogući lokalni manji napadi, no ti napadi nemaju nikakvog značaja. Nastavlja se sa proganjanjem ostataka bandi. Uslov za iskorišćavanje uspeha i dalje je: nemačko rukovođenje, prisustvo nemačkih trupa i upravne mere po nemačkom uzoru.

b) U zapadnoj Bosni je od 15. 5. prilično porasla aktivnost bandi. Radi očuvanja nemačkih vojnoprivrednih interesa treba tu oblast što je moguće pre očistiti.

2.) U svetlu toga komandant oružanih snaga na Jugoistoku izveštava o sledećim svojim namerama:

a) Istočna Bosna:

718. divizija (bez 1 bataljona koji je uzet za operaciju u zapadnoj Bosni) i dalje ostaje u istočnoj Bosni, koju kontroliše i pročešljava, te nastavlja započeti posao na pacifikaciji. Ovoj diviziji su potčinjene sve hrvatske vojne i policijske snage, uključujući i ustaše, koje se tamo nalaze. Ova divizija tim snagama daje uputstva i kontroliše ih.

b) Zapadna Bosna:

Očistiti i pacifikovati sredinom juna pomoću jedne nemačko-hrvatske borbene grupe (3 nemačka bataljona, 1 artilj. divizion, delovi oklopnog bataljona i, kako se predviđa, 2 hrvatske brdske brigade) pod nemačkom komandom. Pripreme nemačkih i hrvatskih trupa otpočeti odmah.²⁷

²⁴ Vidi dok. br. 77.

²⁶ i ³⁶ Vidi dok. br. 78.

²⁷ i ²⁸ Vidi dok. br. 76, 84, 85 i 87.

3.) Za ovo je komandant oružanih snaga na Jugoistoku naredio:

a) 718. divizija izbija jednom grupom jačine puka u rejon Sarajeva, kao svoj rejon angažovanja, jednom grupom jačine puka u rejon Tuzle. Iz tih rejona vršiti pacifikaciju dodeljenih rejona obezbeđenja.

b) Nemačko komandovanje potpomaže bespomoćnu hrvatsku upravu u svim oblastima koje imaju ključni značaj za pacifikaciju.

Zapadna Bosna:

Operaciju »Zapadna Bosna« preneti na komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, koji će odmah otpočeti pripreme svih za ovo nužnih mera u neposrednom sporazumu s nemačkim generalom u Zagrebu.²⁸

4.) Predlozi komandanta oružanih snaga na Jugoistoku u pogledu sprovođenja nagoveštenih namera i mera:

a) Eksploatacija operacije »Zapadna Bosna« za nemačku vojnu privredu (Prijeđor, železnička pruga Bos. Novi — Sisak) moguća je samo u slučaju ako se početkom operacije opet uspostavi saobraćaj koji je više puta bio stalno prekidan na pomenutoj železničkoj pruzi. Ne raspolaže se ni nemačko-hrvatskim, ni italijanskim putno-inžinjerijskim trupama. Železnička inž. četa 117 je, po naređenju, potpuno angažovana za osposobljavanje isto tako privredno važne pruge kroz dolinu Ibra. Zbog toga komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli da mu se dodele pogodne putno-inžinjerijske trupe.

b) Odred feldžandarmerije 501, koji je uspešno angažovan za izgradnju hrvatske žandarmerije i hrvatskog upravnog aparata, da i dalje ostane na području Jugositoka. Nameravano smenjivanje drugim odredom ne može nadomestiti već uigrani odred 501.

c) Da do sredine juna generalštabni major Gem i dalje ostane kao operativni oficir Borbene grupe »Zapadna Bosna«.

d) Da do daljega major Leman ostane kao savetnik hrvatske uprave, koja je upravo upućena na Lemana.

5.) Komandant oružanih snaga na Jugositoku moli da navedene namere i predloge pod 4.) a—d odobri OKH (Komandant oružanih snaga na Jugoistoku (AOK 12), Ia, br. 1237/42 str. pov. od 20.5.42).²⁹

Prilog 72

Rukovođenje borbenim dejstvima u Hrvatskoj

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji će se slati uputstva o nastavljanju čišćenja i pacifikacije Hrvatske, o izvršenju zadataka u pogledu izvođenja borbenih dejstava u

Hrvatskoj (istočna i zapadna Bosna), o snagama za pacifikaciju istočne Bosne, kao i za operaciju »Zapadna Bosna«. Za operaciju »Zapadna Bosna« formirati, u sporazumu s nemačkim generalom u Zagrebu, nemačko-hrvatsku Borbenu grupu »Zapadna Bosna«. Borbena grupa »Bader« će se rasformirati do 30.5.42 (Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 1239/42 str. pov. od 20.5).³⁰

Prilog 73

Procena situacije u Srbiji i Bosni

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je depešom upućenom OKW/WFSt izvestio o proceni situacije u Srbiji i Bosni. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku smatra da je za sada raspoloživim snagama, uključujući i SS diviziju,³¹ u mogućnosti da izvrši pacifikaciju Srbije i Bosne, no ipak moli da se odustane od daljeg izvlačenja trupa s područja Jugoistoka, jer se inače neće moći realizovati za borbeno dejstvo neophodne intervencije pomoću manevrisanja snagama između južnog i severnog dela Balkanskog poluostrva, kao ni dalje pojačavanje odbrane Krita. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli OKW da u tom smislu utiče i na OKH. (Komandant oružanih snaga na Jugoistoku (AOK 12), Ia, br. 1238/42 str. pov. od 20.5).³²

Prilog 74

Upotreba tenkova

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku raspolaže, osim I. bataljonom 202. oklopnog puka (59 tenkova) i sa 40 tenkova angažovanih na Kritu, još i sa 105 trofejnih tenkova, uključujući i 3 trofejna izviđačka tenka. Sva ta oklopna vozila su stalno angažovana u tekućim akcijama čišćenja. Stalno ispada iz upotrebe veliki broj tenkova zbog oštećenja materijala...³³

22. 5.

Prilog 75

Naoružanje pešadije

AOK 12. je generalu pešadije pri Ob.d.H. sprovela predlog komandujućeg generala i komandanta u Srbiji o poboljšanju pešadijske opreme divizija potčinjenih AOK 12, a koje nose numeraciju 700/704, 714, 717, 718.

...³⁴

³⁰ Vidi dok. br. 76.

25. 5.

Pitanje popune folksdojčerima

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli OKW/WFSt da folksdojčeri koji su do sada bili u sastavu trupe (714. divizije) tamo i dalje ostanu i da se ne upućuju u SS diviziju. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku radije će angažovati SS divizion jednog bataljona nego da oslabi već angažovane trupe.

...³⁵

Prilog 80

26. 5.

Izveštaj o situaciji na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, zaključno sa 23.5.42, poslat depešom OKW, OKH i Ob.d.L.:

A) OPSTA SITUACIJA

U Srbiji i dalje, uopšte uzev, vlada mir. Pojedinačni napadi i sabotaze naročito na području okupiranom od Bugara.

U Hrvatskoj razbijeno celovito ustaničko područje istočne Bosne. U italijanskoj okupacionoj zoni živahne borbe u hrvatsko-crnogorskom graničnom rejonu. Mnogobrojni napadi (neprijatelja) u severozapadnoj Dalmaciji. Aktivnost neprijateljskih podmornica i aviona na dalmatinskoj obali.

U Grčkoj nema naročitih događaja.

U bugarskoj Makedoniji suzbijena je, zahvaljujući opštoj intervenciji Bugara, komunistička propaganda i aktivnost bandi.

B) POJEDINOSTI SITUACIJE

Hrvatska:

a) *Istočna Bosna:*

Završen poduhvat Foča.³⁶ Protivnik je izgubio ukupno: 107 mrtvih, 230 ranjenih i 741 privremeno zarobljen, dok je bilo 2 ranjena Nemca, a 2 mrtva i 2 ranjena Italijana.

718. divizija je, radi pacifikacije istočne Bosne, angažovana svojom glavninom u starim područjima angažovanja, u rejonima Sarajeva i Doboja. Do sada je oko 11.000 izbeglica iz Sarajeva vraćeno u njihova zavičajna mesta.

b) *Zapadna Bosna:*

Živa aktivnost bandi u rejonu Bos. Gradiška — Banja Luka — Prijedor — Bos. Novi. Prijedor zauzeli ustanici.³⁷ Hrvati su izgubili oko 1000 pušaka, 2 topa, 7 bacača, 64 puškomitraljeza.

³⁷ Vidi dok. br. 79, nap. 7.

Čišćenje zapadne Bosne Borbenom grupom »Zapadna Bosna«, koja je u formiranju i koja će biti pod nemačkom komandom, određeno za sredinu juna. Maršal Kvaternik je obećao 3 brdske brigade sa ukupno 11 bataljona. Pripreme su u toku. U Banjoj Luci se priprema i Štab Bobbene grupe »Zapadna Bosna« (general-major Štal, komandant 714. divizije).

c) *Severno od Save:*

Hrvati su i ovoga puta odbili više pojedinačnih manjih napada.

d) *Italijanska okupaciona zona:*

U toku je uspešno čišćenje brdskog terena u rejonu Nevesinje — Gacko — Stolac od strane italijanskog VI korpusa.³⁸ Bande se prikupljaju na području severne Crne Gore i u rejonu Dubrovnika, u rejonu Konjica i duž železničke pruge prema Mostaru vrše napade bande koje su umakle iz istočne Bosne. Mnogobrojni napadi na železničku prugu Ogulin — Rijeka i Ogulin — Knin, protiv kojih se Italijani bore sa promenljivim uspehom. Verovatno britanski avioni sve više nadleću južnodalmatinsku obalu. Jugozapadno od Cetinja pojavila se podmornica pod američkom zastavom.

III. Gubici: u vremenu od 21. 5. 42 (bez istočne Bosne):

A) Naši	mrtvi	ranjenih	nestali
Nemci:	—	—	—
Hrvati:	66	—	66
Srpska drž. straža	—	—	5

B) Ustaniци

165 ubijenih u borbi
51 ranjen
837 privremeno zarobljenih

³⁹
Prilog 83

28. 5.

Bugarski oficir za vezu

Bugarskom oficiru za vezu dostavlja se u izvodu izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji da su ustanici i grupe bandi prešli sa bugarskog na srpsko područje. Moli se da se taj izveštaj primi k znanju. Prema dobijenim izveštaji-

³⁸ O dejstvima italijanskog 6. armijskog korpusa u toku maja 1942. vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 52, 53 i 56.

ma izgleda da iz bugarskog i rumunskog područja preko Dunava upadaju ustanički elementi, te da unose oružje stranog porekla na područje istočne Srbije.

40
...

Za komandanta oružanih snaga na Jugo-
istoku
(Komandu 12. armije)
I. A.
Maher

BR. 84

OPERACIJSKI PLAN KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 31. MAJA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU ZA PREDUZIMANJE OPERACIJE POTIV PARTIZANSKIH SNAGA U ZAPADNOJ BOSNI¹

Prilog 102
KTB
31.5.42²

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

Predm. Operacijski plan Zapadna Bosna³
Karta 1:100.000

- 1.) Prema hrvatskim podacima, neprijatelj jačine 6—7000 ljudi⁴, dobro naoružan i organizovan, drži opštu liniju Kostajnica — Bos. Novi — Sanski Most — Ulašine (20 km severozapadno od Banje Luke) — odsek Jablanice (5 km zapadno od Bos. Gradiške) — Sava i Una do Kostajnice.
- 2.) a) Hrvatske snage za zaprečavanje na istoku drže opštu liniju Bos. Gradiška — Goleši (10 km zap. od Banje

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 177—8.

² Dopisano rukom.

³ Opširnije o izvođenju ove operacije vidi dok. br. 85, 87, 90, 91, 93, 96 i 100.

⁴ Na tom području nalazile su se sledeće partizanske jedinice:
— 1. krajiški NOP odred (2.500 boraca)
— 2. krajiški NOP odred (3.500 boraca)
— 1. krajiška NOU brigada (1.200 boraca)
— posadna četa Komande mesta u Prijedoru (oko 300 boraca).
Ukupno je bilo oko 7.500 boraca (Rade Bašić, n.d., str. 188).

Luke). U Sanskom Mostu i bližoj okolini obezbeđenje vrše hrvatske dobrovoljačke snage. Ostale zaprečavajuće snage osiguravaju Unu od Bos. Novog do ušća Une u Savu. Postoje mostobrani Bos. Novi, Dobrljin, Bos. Kostajnica i Bos. Dubica. Između Banje Luke i [Borbene] grupe »Sanski Most« i između Sanskog Mosta i Bosanskog Novog nema hrvatskih obezbeđenja.

- b) Hrvatski gorski zdrugevi u transportovanju. 1. i 2. goski zdruge, koji sačinjavaju 1. gorsku div., transportuju se u rejon Bos. Novi — Kostajnica, a 3. gorski zdruge u rejon Banje Luke. Jednim delom su već pripeli i vrše obuku.

3.) *Namera:*

- a) Od 6.6. uspostavljene veze između Banje Luke i Sanskog Mosta. Snage: 2 hrvatska bataljona potpomognuta okl. bat. 202. puka (bez 1 čete).
- b) Napad za zauzimanje Prijedora i Ljubije (rudnici) i zaprečavanje na Sani između Prijedora i Bos. Novog radi sprečavanja ustanika da pobegnu ka jugu. Vreme: otprilike 10—12.6.⁵
Snage: 1 ojačani puk (mešoviti) s potčinjenim oklopnim bataljonom 202. puka (bez 1 čete).
- c) Obrazovanje kružne osnovice Bos. Dubica — Prijedor — Ulašine — Jablanica — odsek Sava — Una. Uz ovo čišćenje zemljišta između Save i Une od strane 1. hrvatske gorske divizije (ovim će železnička pruga Kostajnica — Prijedor postati slobodna) i zemljišta severozap. od Banje Luke do linije sasvim severno od puta Banja Luka — Prijedor. Početak 16.6. Trajanje oko 5 dana.⁶
- d) Pojačanje zaprečavanja na istoku i severu snagama dobijenim sužavanjem fronta. Posle ovoga napadom s juga ka severu sužavanje obruča da bi se neprijatelj nabacio na Savu i uništio. Trajanje oko 10 dana.
- e) Naknadno čišćenje i smirivanje očišćenog područja.

Komandujući general i komandant u Srbiji

Br. 276/42 str. pov.

31. maja 1942.

⁵ i ⁶ Vidi dok. br. 87. Delovi nemačke Borbene grupe »Vedel« su 10. juna 1942. zauzeli Prijedor. Iznenađena, Komanda mesta se sa zaštitnom četom, velikim brojem građana i pozadinskim rukovodstvima probila na Kozaru (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 69; Rade Bašić, n. d., str. 190; Rade Bašić, Neprijateljska ofanziva na Kozari juna 1942. godine, VIG, br. 5/1952, str. 11).

**INSTRUKCIJE OPERATIVNOG ŠTABA »ZAPADNA BOSNA«
OD 4. JUNA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ORGANI-
ZACIJU OPERACIJA PROTIV PARTIZANSKIH SNAGA U ZA-
PADNOJ BOSNI¹**

WB — 1707a, komandujući general i komandant u Srbiji²

Operativni štab
»Zapadna Bosna«
Ia, br. 230/42 str. pov.
Prilog:³

Strogo poverljivo!
O.U. 4.6.1942.
26 primeraka
1. primerak

INSTRUKCIJE ZA OPERACIJE U ZAPADNOJ BOSNI

Komandujući general i komandant u Srbiji	
Prim.: 8.6.42. Gl. kanc. 122/42 str. pov.	
Odelj. Ia, zaved. 295/42 str. pov.	
Primerak: 1	Prilog: 1

I) OPERATIVNO-TAKTIČKI PRINCIPI

1.) Cilj operacija u zapadnoj Bosni

Uništenje ustanika, umirenje zemlje ponovnim uspostavljanjem javnog mira i sigurnosti, ponovo aktiviranje privrede, naročito za vojnu privredu važne železne rude koja se vadi kod Priljedora, uključujući njeno otpremanje.

2.) Sprovođenje operacija⁵

- Da bi se snagama koje stoje na raspolaganju postigao najveći mogući uspeh, treba težiti brzom okruženju, potiskivanju i potom uništenju neprijatelja.
- Izvođenje će uslediti formiranjem povezane kružne osnove oko područja koje treba očistiti. To će se nastojati postići raznim, po vremenu i prostoru jedan od drugog odvojenim poduhvatima.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1216—22.

² Dopisano rukom.

³ Ovaj prilog sadrži obaveštenje o partizanskim snagama na teritoriji zapadne Bosne, o raspoloženju stanovništva i o stanju komunikacija (AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1223—30).

⁴ Štambilj primaoca.

⁵ Vidi dok. br. 87, 90, 91, 97 i 100.

- c) Sve akcije zavise od brižljive pripreme, iznenadnog izvođenja i najstrožeg čuvanja tajnosti.
 - d) U kružnoj osnovici mora se s oba suseda održavati tako uska veza da se spreči prodor okruženih neprijateljskih delova. Zbog toga na spojevima trupnih delova, za čitavo vreme trajanja operacije, moraju održavati uski dodir odeljenja za vezu. Naročito se mora sprečiti prodor neprijateljskih delova na nepreglednom zemljištu, pri lošoj vidljivosti i noću. U tu svrhu treba načelno formirati uske, svuda prolazne, linije stražara, koje mogu biti podržane teškim oruđem iz dubine. Budnost stražarskih linija i nepostojanje breša pri njihovom uspostavljanju moraju od oficira stalno biti kontrolisani. Upravo noću vojnik mora znati da njegov oficir stoji uz njega.
 - e) Angažovanje bornih kola, artiljerije i bombardera brzo će pokopati moral ustanika. Njihovo učešće uštediće krv, a podići će sopstvenu moralnu, vojno-tehničku i brojnu nadmoćnost.
 - f) Nakon čišćenja jednog područja, njega treba naknadno pročistiti borbena jakim patrolnim odeljenjima, žandarmerijom i okupacionim trupama.
- 3.) *Komandovanje i podređeni sastavi*
- a) Operacijom rukovodi Operativni štab »Zapadna Bosna«. On je podređen generalu artiljerije Baderu.
 - b) Za izvođenje operacija biće kao Bobena grupa »Zapadna Bosna« angažovani:
 - (1) Nemačke snage u jačini od 4 bataljona, jednog bataljona tenkova, jednog artiljerijskog divizionu, jednog železničkog oklopnog voza, inžinjerijskih, za održavanje veze, građevinskih, kao i snabdevačkih trupa.
 - (2) 1, 2. i 3. hrvatski gorski zdruk.⁶
 - (3) Snage hrvatske vojske i ustaše na sledećim odsecima:
 - Trupe za obezbeđenje, Zaprečna grupa »Sever«,
 - Trupe za obezbeđenje, Zaprečna grupa »Zapad«,
 - Banjalučki zdruk;
 - osim toga:
 - Hrvatske inžinjerijske i železničke jedinice,
 - Hrvatske žandarmerijske jedinice.
- 4.) *Odnosi potčinjenosti*
- Operativnom štabu »Zapadna Bosna« taktički su potčinjeni:

⁶ Ove jedinice su pripadale domobranskoj 1. gorskoj diviziji.

- a) Nemačke trupe po njihovom pristizanju u zapadnu Bosnu,
 - b) Hrvatske trupe navedene pod tačkom 3.) (2) i (3), počev od 5.6.42.
- 5.) *Veze i odeljenja za vezu*
- a) Veze Operativnog štaba »Zapadne Bosne« s potčinjenim grupama biće uspostavljene, odnosno uređene od ovih poslednjih. Uređenje veza s njihovim podređenim trupnim delovima i jedinicama stvar je komandnih ustanova potčinjenih Operativnom štabu.
 - b) Za ličnu vezu između nemačkih i hrvatskih grupa biće uspostavljeni:
 - (1) Nemačko odeljenje za vezu pri 1, 2. i 3. hrvatskoj brigadi.
 - (2) Generalštabni major Bestol⁷ kao oficir za vezu Ministarstva hrvatskog domobranstva pri Operativnom štabu »Zapadna Bosna«.

6.) *Izveštaji*

Izveštaji su osnova svakog komandovanja. Od njihove tačnosti i brzine zavise komandantske odluke i dalje mere. Jedinice treba da se ograničavaju na to da javljaju samo dokazane činjenice. Sumnje treba kao takve označavati.

Jedinice neposredno potčinjene Operativnom štabu »Zapadna Bosna« treba svakodnevno da dostavljaju sledeće izveštaje:

- (1) Jutarnji izveštaj do 07,00 časova.
 - (2) Večernji izveštaj do 19,00 časova.
- Ovi izveštaji moraju da sadrže:
- a) Obaveštenja o neprijatelju.
 - b) Tok noći, odn. dana.
 - c) Dostignuta prednja linija.
 - d) Komandna mesta.
 - e) Dalje namere.
- Samo u jutarnjem izveštaju:
- f) Gubici u ljudstvu, životinjama, motornim i drugim vozilima u toku poslednja 24 časa
 - g) Gubici neprijatelja u mrtvima i ranjenima u toku poslednja 24 časa.
 - h) Plen.

⁷ Oskar. Od 15. decembra 1942. potpukovnik. Učestvovao, kao glavar stožera Utinjskog zdruga, u operaciji protiv partizana na Petrovoj gori i u borbi protiv partizana na Kozari.

- (3) Pored toga, *odmah*, svaki događaj koji bi bio u stanju da utiče na tok operacija, na primer, pojava novih neprijateljskih snaga, osobito jak neprijateljski otpor, neprijateljski prepadi u pozadinskom području, oskudica u municiji i snabdevanju.
- (4) Prilikom obaveštavanja radio-putem javiti ukratko, kodiranim rečima, samo najvažnije. Pri tom treba ispisati slova a) do h) ispred pojedinačnih podataka navedenih pod 6.), (2).
- (5) Sva uputstva, naređenja i izveštaje od Operativnog štaba »Zapadna Bosna« ili za njega treba sastavljati na nemačkom jeziku i dati prema karti Jugoslavije 1:100.000.

II deo: Snabdevanje

- 1.) Nemačke trupe snabdevaće Operativni štab »Zapadna Bosna«. Konfiskacije se mogu sprovoditi samo uz odobrenje Operativnog štaba »Zapadna Bosna«. Svako oduzimanje na terenu treba, u načelu, platiti. Kao pretovarne stanice, predviđeni su Okučani i Kostajnica, kao snabdevačka baza — Banja Luka.
- 2.) Hrvatske trupe biće snabdevene od hrvatskih komandnih ustanova. Kao snabdevačke baze predviđeni su Kostajnica, Bosanski Novi, Banja Luka i Dubica.
U pogledu oduzimanja predmeta s terena radi održavanja borbene gotovosti sopstvenih trupa odlučuje Ministarstvo hrvatskog domobranstva.
- 3.) Načelnik pozadine Operativnog štaba »Zapadna Bosna« i njemu dodeljeni stručni saradnici pružaće savete hrvatskim službenim organima.
Ako se ukaže potreba, Operativni štab »Zapadna Bosna« preduzeće mere za ispomoc i ujednačavanje.
- 4.) Plen u oružju, opremi, municiji, vozilima i vučnim životinjama biće najpre čuvan kod sastava koji su izvršili zaplenu. Otpremanje će biti regulisano od slučaja do slučaja.
- 5.) *Zarobljenici*
Svaki sastav treba da uredi sabirne stanice za zarobljenike. Otpremanje zarobljenika biće naređeno od slučaja do slučaja.
- 6.) *Izveštaj* o situaciji u pogledu snabdevanja upućivati svakodnevno do 19,00 časova Operativnom štabu »Zapadna Bosna«, odeljenju za snabdevanje.

III deo:

Nadležnost u izvršnoj vlasti, postupak sa zarobljenicima i civilnim stanovništvom

1.) *Operacijsko područje*: prostor Sava — Una — nemačko-italijanska demarkaciona linija — Vrbas.

2.) *Izvršna vlast*

Izvršnu vlast u operacijskom području imaće komandant Borbene grupe »Zapadna Bosna«, general-major Štal, po ovlašćenju generala artiljerije Badera. Radi održavanja reda i sigurnosti u područjima angažovanja, pored trupa, stoje na raspolaganju i sve postojeće hrvatske upravne vlasti (nadležstva) i činovnici u operacijskom području.

Angažovanjem hrvatskih civilnih vlasti biće ovima podređeni hrvatska žandarmerija, kao i svi hrvatski činovnici. Pojediniosti o tome biće pravovremeno naređene od strane Operativnog štaba »Zapadna Bosna«, a u saglasnosti sa opunomoćenikom hrvatskog Ministarstva unutrašnjih poslova pri Operativnom štabu »Zapadna Bosna«.

3.) *Sudska vlast*: bliža naređenja slede.

4.) *Postupak sa zarobljenicima i civilnim stanovništvom u područjima koja treba očistiti*

a) Ko se bori ili bude uhvaćen sa oružjem biće streljan, a isto tako i lica za koja se dokaže da su se u operacijama koje su u toku borila protiv nemačkih ili hrvatskih oružanih snaga, odnosno pružala pomoć.

b) Lica koja se na poziv bez borbe predaju i polože svoje oružje biće zarobljena, a isto tako i elementi koji izgledaju sumnjivi.

c) Seoske zajednice ili pojedinačne stanovnike koji su se do sada već branili od partizana treba, uz nadzor, angažovati u borbi protiv ustanika. Njihova svojina ne sme biti dirnuta.

d) Svako posezanje protiv onih delova stanovništva koji ne potpadaju pod a) zabranjeno je. Isto tako zabranjeno je paljenje kuća, razaranje, pljačkanje i druga nasilna dela. Prekršioći će biti predati ratnom sudu.

Štal

Dostavljeno:

...

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima su dostavljene ove instrukcije.

IZVEŠTAJ TRANSPORTNE KOMANDE ZAGREB OD 5. JUNA 1942. VOJNOPRIVREDNOM ŠTABU JUGOISTOK O AKTIVNOSTI PARTIZANA NA ŽELEZNIČKIM PRUGAMA U HRVATSKOJ, BOSNI I HERCEGOVINI¹

Prepis

Transportna komanda Zagreb
Br. 43 m 19 odeljenje IIIb
Br. 778/42 pov.

Zagreb, 5.6.42.

*Dostavljeno:*²

Predmet: Razvoj ustaničkog pokreta u odnosu na funkcionisanje železničkog saobraćaja u Hrvatskoj u periodu od 16.5. do 31.5.1942.³

Veza: Dopis br. 43 m 19 odeljenje III b br. 592/42 pov. od 5.5.42.⁴

Prilog: Jedna karta.

I u drugoj polovini maja nastavljena je pojačana aktivnost ustanika na nemačkoj interesnoj teritoriji. Broj sabotaža je povećan. Broj sabotaža se od

71 u aprilu 1942. godine popeo na

82 u maju 1942. godine.

Dok je u prvoj polovini meseca javljeno za 32 slučaja sabotaže, dotle se broj sabotaža u drugoj polovini maja popeo na 50.

Broj sabotaža se ogleda u sledećem:

	italijanska interesna teritorija	nemačka interesna teritorija	Ukupno
1—15.5.42.	24	8	32
16—31.5.42.	31	19	50
Mesec maj:	55	27	82

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1293, s. 420—5.

² Na 419. snimku se nalazi propratni akt Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka od 16. juna 1942. koji ovaj izveštaj dostavlja Odeljenju za privredu i naoružanje Vrhovne komande Vermahta.

³ Vidi dok. br. 79.

⁴ Redakcija ne raspolaze tim dokumentom.

1) *Nemačka interesna teritorija*

Zabrinjavajući je razvoj situacije na glavnoj železničkoj pruzi državna granica — Zemun i severno od glavne železničke pruge. Dok je u prvoj polovini maja javljeno za 5 pojedinačnih sabotaža, dotle su se sabotaže u periodu za koji se izveštava pojačale i iznele su 17 napada. Formirala su se uglavnom 3 glavna sektora napada.

Jedna grupa koja vrši napade nalazi se u prostoru između sporednih pruga Caprag — Karlovac i Sunja — Bosanski Novi i napada s tog pravca na odsek Sisak — Sunja.⁵ Železnička stanica Blinjski Kut na glavnoj železničkoj pruzi bila je više puta cilj napada. Hrvati su pokušali da raščiste situaciju evakuacijom 6 sela koja se nalaze u okolini Blinjskog Kuta. Međutim, te mere nisu dale rezultata. Nemci su sa svoje strane angažovali pripadnike landesšicen-bataljona iz Siska. Do sada nije angažovan oklopni voz iz Zagreba. Teže štete, odnosno duži prekidi nisu nastajali zbog opreznosti železničara.

Druga grupa koja vrši napade nalazi se u brdima severozapadno od Novske.⁶ Ona je izvršila oba prepada na glavnu železničku prugu kod Okučana (jugozapadno od Novske) kao i više sabotaža na pruzi Banova Jaruga — Virovitica i na dvema sporednim linijama. Hrvatske jedinice domobrana koje su u aprilu izvršile napad na tu grupu nisu zabeležile zadovoljavajuće rezultate.

Treća grupa se nalazi u rejonu Fruške gore severno od odseka Inđija — Ruma — Mitrovica.⁷ Kako iz primljenih izveštaja proizilazi, ovde se radi o komunističkoj bandi jačine oko 40 do 50 ljudi, koja pre svega nalazi podršku u srpskim selima. Ova grupa je više puta oštetila železničku prugu i uređaje sredstava veze na sporednoj pruzi Ruma — Vrdnik i napadala liniju Inđija — Petrovaradin. Pri kraju perioda za koji se izveštaj podnosi ova grupa je napala glavnu komunikaciju i železničku stanicu Mitrovica. Verovatno se može očekivati da će napadi ove grupe na glavnu komunikaciju biti još češći s porastom pšenice i kukuruza koji im pružaju dobar zaklon. Zbog toga se pojavljuje kao nužan zadatak temeljito čišćenje rejona Fruške gore. Hrvatske žandarmerijske snage su na kraju perioda za koji se izveštaj podnosi ojačane, međutim, one nisu sposobne da izvrše jedan takav zadatak. Zbog

⁵ Na tom području diverzije je izvodio Banijski NOP odred.

⁶ Akcije na tom području izvodio je 1. slavonski NOP odred.

⁷ Na Fruškoj gori se nalazio Fruškogorski NOP odred.

toga su nadležne vojne komande upoznate sa ovom situacijom i zamoljene da preduzmu akciju čišćenja.

Prekid linija veza na glavnoj komunikaciji do Zemuna je smanjen. Istovremeno su od strane Transportne ispostave 67 Zemun izvestili o nedovoljnom zalaganju hrvatskih snaga da se onemogućuje sabotaze. S tim je upoznata nemačka vojna žandarmerija i služba bezbednosti.

Situacija u rejonu Prijedora se pogoršala. Ustanici su zauzeli Prijedor i rudnike u okolini i savladali hrvatsku posadu.⁸ Svi radovi na pruzi su za sada nemogući pošto je drže ustanici. Ustanici sistematski napadaju prugu Bosanski Novi — Sunja i uspeli su toliko da se saobraćaj održavao jedino između Sunje i Kostajnice uključno. Ustanici preduzimaju mestimično i takve akcije da demontiraju železničke pragove i šine. Za sada ne može biti govora o opravci mosta kod Kostajnice. Ustanici su uspeli da prekinu odvoženje rude iz rudnika oko Prijedora. Treba očekivati da će se s nemačke strane preduzeti sve što je moguće da se ove veze ponova uspostave.

Mada se na odseku Bosanski Novi — Bihać ne javlja o novim sabotazama, ipak na toj relaciji ne postoji saobraćaj.

Železnička pruga Caprag — Karlovac, koja se nalazi na nemačkoj interesnoj teritoriji, više puta je napadnuta u periodu za koji se podnosi izveštaj, međutim, prekidi nisu bili od većeg značaja. Sabotaze je, iz rejona jugozapadno od Sunje, vršila grupa o kojoj je napred bilo reči.

U pogledu *uskotračnih železnica na nemačkoj interesnoj teritoriji* situacija je postala jasnija. Pri kraju perioda za koji se izveštaj podnosi iz rejona Doboj — Tuzla — Simin Han se javlja da je sklopljen sporazum između Hrvata i četnika koji su se digli na ustanak.⁹ Na taj način je obezbeđena veoma važna železnička pruga za prevoz uglja. Saobraćaj ponovo funkcioniše punom parom i čine se pokušaji da se forsira u što je moguće jačoj meri da bi se rezerve uglja koje su stvorene za vreme prekida saobraćaja mogle što pre transportovati kao i rezerve uglja koje se svakim danom povećavaju.

⁸ Vidi dok. br. 84, nap. 5 i 6.

⁹ Reč je o sporazumima potpisanim u s. Lipcu (kod Doboja) između predstavnika komandanta četničkog Ozrenskog i Trebavskog odreda i komandanta četničkog odreda »Petar Kočić« i predstavnika NDH o zajedničkoj borbi protiv partizana i o međusobnom priznanju (Zbornik, tom IV, knj. 4, dok. br. 102, knj. 5, dok. br. 56, tom XIII, knj. 2, dok. br. 44; AVII, a. NDH, k. 45, reg. br. 46/2, Ča, reg. br. 7/2 i 12/2, k. 233. Opširnije o četničko-ustaškim pregovorima, odnosu s četnicima i direktivi Glavnog stana Poglavnika NDH u vezi s tim vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 73.

Vojne komande su već početkom perioda za koji se izveštaj podnosi usvojile i izvršile raspodelu oklopnih vozova i pojedinih oklopnih vagona, da bi se na taj način obezbedio pojačani saobraćaj.

Takođe su prestali i napadi ustanika u rejonu severozapadno od Vareša na odsek pruge Zavidovići na pruzi Sarajevo — Brod.¹⁰ Pri kraju perioda za koji se izveštaj podnosi ponovo je ukinut prekid saobraćaja noću u vremenu od 22,00 do 05,00 časova između Zavidovića i Zenice.

Na taj način je ponovo uspostavljena sigurna veza između *železare* u Zenici i tamošnjih *rudnika*.

Ista ustanička grupa oko Vareša je u periodu za koji se izveštaj podnosi preduzela neznatne pokušaje sabotaže na sporednoj pruzi Vareš — Podlugovi i na industrijskoj pruzi Zavidovići — Han-Pijesak. Ponovna uspostava saobraćaja na odseku Olovo — Han-Pijesak, koja je važna zbog strugara koje se nalaze u rejonu Zavidovića, nije mogla biti obezbeđena.

Nakon uspešnog okončanja vojnih akcija savezničkih trupa u rejonu Sarajevo — Višegrad dobro napreduju radovi za opravku pruge na odseku Prača — Višegrad na pruzi Sarajevo — Beograd. Na dan 16.5. stigao je na stanicu Renovica prvi voz iz Sarajeva. Ponovno osposobljavanje za saobraćaj odseka Renovica — Ustiprača je otežano. Jače je oštećeno oko 9 mostova i oko 6 km železničke pruge. I pored najpovoljnijih uslova, uz angažovanje radnika na što je moguće većem broju mesta, ni u kom slučaju se ne može računati da će pruga moći da se koristi i da se na taj način ponovo uspostavi važan *direktan* saobraćaj između Sarajeva i Beograda pre početka avgusta 1942. godine. Biće uklonjene poteškoće koje su nastale zbog toga što su italijanske okupacione trupe uskratile građevinski materijal hrvatskim železničkim upravama. Sabotaže na pruzi od strane ustanika, za vreme izvođenja radova, nisu vršene.

2) Na *italijanskoj interesnoj teritoriji* bilo je više napada na *komunikaciju za transport nafte* (Zagreb) — Karlovac — Ogulin — Rijeka, što je dovelo do prekida saobraćaja. Na taj način je sredinom perioda za koji se izveštaj podnosi došlo do velikog nagomilavanja vozova koji pronose naftu. Međutim, to je otklonjeno do kraja perioda za koji se izveštaj podnosi. Sabotaže još uvek traju. Obezbeđenje komunikacije od strane italijanskih vojnih vlasti još nije sprovedeno.

¹⁰ Na žel. pruzi Slav. Brod — Sarajevo u to vreme diverzije su vršili 1. udarni bosanski bataljon i Zenički NOP odred (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 131).

Ugrožavanje italijanskog odseka železničke pruge Ca-
prag — Karlovac između Gline i Karlovca i dalje traje. Do
sada nije uspeo napad na jače snage ustanika koje se nalaze
jugoistočno od Karlovca. Prema tome, železnička pruga Kar-
lovac — Ogulin je i dalje ugrožena, a na taj način i veze Za-
greba sa obalom.

Na železničkoj pruzi Ogulin — Knin saobraćaj se odvi-
ja bez većih prekida. Tek pri kraju izveštajnog perioda po-
novno su oživeli napadi.

Saobraćaj između Knina i Splita nije bio ometan, me-
đutim, za vojnu privredu važni rudnici boksita koji se nalaze
u rejonu severno od Splita još uvek su u rukama ustanika.
Na taj način je transport boksita iz tog rejona onemogućen.

Prema poslednjim izveštajima ne može se računati da
će se u doglednom vremenu izmeniti situacija u tom rejonu,
pošto su italijanske oružane snage više mesta, kao što su
Bugojno i Prozor, napustile i povukle se.

To sa svoje strane utiče i na situaciju na pruzi (Prije-
dor) — Smetica — Knin. Saobraćaj je potpuno paralisiran.
Na taj način je transport *pečenog šljunka* koji se upotreblja-
vao za železaru Vitković, a što se vršilo iz rejona Drvara, ne-
moguće sprovesti.

Saobraćaj na glavnoj liniji na italijanskom prostoru us-
kotračnih železnica Mostar — Dubrovnik, zbog sabotaže koja
je izvršena kod Gabele, bio je potpuno prekinut u periodu
od 17. do 24. maja. Kada su, 23. maja, italijanske jedinice za
obezbeđenje železničkih pruga izdale dozvolu za opravku pruge
između Hrasnog i Hutova, radovi su izvedeni u toku jednog
dana.¹¹ Pri jačem obezbeđenju železničke pruge ne bi se to-
liko otezalo pri transportu boksita prema obali.

26.5. ponovo je prekinuta pruga ispred Huma. Prekid je
trajao 2 dana.

Nužno je sigurno obezbeđenje ove pruge, pošto neredov-
no pristizanje transporta boksitne rude dovodi do poremećaja
redovnog brodskeg saobraćaja.

Na drugoj strani, transportovanje boksitne rude između
Sarajeva i Broda je neizvodljivo. Nemački štab za vezu pri
italijanskoj 2. armiji je zbog toga umoljen da se kod italijan-
skih vojnih vlasti urgira na boljem obezbeđenju pomenute
pruge.

Situacija na sporednoj pruzi Hum — Bileća i Uskoplje
— Zelenika je i dalje neredovna, saobraćaj je paralisiran zbog
ugrožavanja od strane ustanika.

¹¹ Diverzije u tom delu izvodio je Južnohercegovački NOP odred
(Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 2).

PRILOG IZVEŠTAJU OD 1.5. - 31.5.42. (82 SABOTAŽE)

LEGENDA:

- BLOKIRANO USLED SABOTAŽA
- - - - - BLOKIRANO PRIRODNIM NEPOGODAMA I NESREĆAMA
- BLOKIRANO USLED NAREĐENJA
- ||||| S A B O T A Ž E
- GRANICA NEMAČKO-ITALIJANSKOG INTERESNOG PODRUČJA

Gubici u ljudstvu prilikom izvršenih 50 sabotaža su povećani. Na tom odseku ukupno je ubijeno 13 železničara i 8 hrvatskih i italijanskih vojnika, a ranjeno je 13 železničara i 15 vojnika. Deset železničara i 104 vojnika su zarobljeni od strane ustanika. Na taj način, ukupni gubici u maju su iznosili 14 železničara i 13 ubijenih vojnika i 41 železničar i 33 vojnika teže su povređeni.

Gubici vagona i lokomotiva kao i objekata na železničkim prugama su veliki. Znatno je povećan broj oštećenih lokomotiva na teritoriji sarajevske direkcije uskotračnih železnica, koja obezbeđuje italijanski prostor, a što je nastalo kao rezultat sabotaža.

potpis

Adresati su dati u nacrtu.

F.d.R.d.A.
Zemun, 16.6.42.

...¹²
kapetan.

¹² Potpis nečitak.

**ZAPOVEST OPERATIVNOG ŠTABA »ZAPADNA BOSNA« OD
6. JUNA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA
PARTIZANE U PRIJEDORU¹**

Operativni štab

»Zapadna Bosna«

Ia, br. 231/42, str. pov.

Prilozi: 1

Strogo poverljivo

O.U., 6.6.1942.

11 primeraka

1. primerak

OPERACIJSKA ZAPOVEST ZA NAPAD NA PRIJEDOR

- 1.) *Neprijatelj*: vidi obaveštajni bilten o neprijatelju br. 1.²
Prema najnovijim podacima vazdušnog izviđanja, neprijatelj pojačava i povećava zapreke duž puta Bosanski Novi — Prijedor, severno od Sane.³
- 2.) *Hrvatske snage* drže odseke označene u priloženoj karti.⁴ Između Banje Luke i Sanskog Mosta, kao i između Sanskog Mosta i Bosanskog Novog ne postoji veza.
- 3.) *Borbena grupa »Zapadna Bosna«*, brzim i jednovremeno izvedenim prodorom sa istoka i zapada, zauzima najpre Prijedor i Ljubiju⁵ (rudnici železa) i istovremeno sprečava izmicanje ustanika ka jugu preko opšte linije Ulašine (20 km severozapadno od Banje Luke) — Prijedor — Bosanski Novi.
- 4.) *U tu svrhu biće angažovani*
 - a) *Grupa »fon Vedel«*
Komandant: potpukovnik fon Vedel, komandant 721. pp
Trupe: 721. pp (bez 1. bataljona)
661. art. div.
3. hrvatski gorski zdrug
1 pešadijski bataljon | Divizijska komanda
1 ustaški bataljon } Banja Luka

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1199—1201.

² Vidi dok. br. 85, nap. 3.

³ Partizani su, pred nadmoćnijim snagama, Prijedor napustili 10. juna 1942 (vidi dok. br. 84, nap. 5. i 6).

⁴ Redakcija ne raspolaže tom kartom.

⁵ Nemačka Bobena grupa »Vedel«, prodorom iz Prijedora 11. juna 1942, zauzela je Ljubiju, razbivši 5. četu 1. bataljona 2. krajiškog NOP odreda (Hronologija, str. 283).

Zadatak: Napad sa pripremljenih položaja istočno od opšte linije hrvatskih položaja od Ulašina (20 km severozapadno od Banje Luke) do Klupa (k. 433) (12 km severozapadno od Banje Luke). Bacanje neprijatelja na Kozaru. Desnim krilom prodirati vodovima opštim pravcem duž puta, a levim krilom duž železničke pruge za Prijedor.

Veze unutar napadnog fronta ne smeju se izgubiti. Potreban je prodor jednog isturenog bataljona na Prijedor i oduzimanje mesta, odnosno uspostavljanje veze s Grupom »fon Gejzo«.⁶ U toku napada na Prijedor treba angažovati snage na opštoj liniji južne padine Kozare, 1—2 km severno od puta Ulašina — Prijedor, radi uspostavljanja zaprečne linije s frontom prema severu, sa zadatkom da se spreči neprijateljski prodor iz Kozare prema jugu.

Jednom borbenom grupom, koju treba formirati od hrvatskih snaga, prodreti iz predela Brankovac (9 km zapadno-severozapadno od Banje Luke) preko Bronzanog Majdana (18 km zapadno od Banje Luke) i uspostaviti vezu sa hrvatskom borbenom grupom kod Sanskog Mosta. Namera je da se u daljem toku operacija ovim snagama očisti zemljište ka severu, do železničke linije Banja Luka — Prijedor, uz održavanje veze prema Sanskom Mostu preko Bronzanog Majdana.

b) *Grupa »fon Gejzo«*

Komandant: potpukovnik fon Gejzo

Trupe: 1. bataljon 750. pp
924. landesšicen-bataljon
202. tenkovski bataljon (bez dve čete i jednog voda lakih tenkova)
vod brd. topova 670.
3. četa 659. inž. bat.

Hrvati:

4 četa 11. pp
jedna četa jurišnog bataljona (Dvor)
3. baterija I art. div.
1 vod VIII art. div.

Zadatak: Napad s pripremljenih položaja oko Borskog Novog, s obe strane Sane, i zauzimanje Lju-

⁶ Baron fon Gejzo (Freiherr von Gejso)

bije, železničkog mosta na Sani (4 km južno od Prijedora), i Prijedora. Mostovi u Prijedoru, železnički most i objekti u Ljubiji važni za vojnu privredu (vidi prilog 2)⁷ treba po mogućstvu zauzeti u naletu, iznenadnim prodorom, i držati.

Put Bosanski Novi — Prijedor treba osigurati uporištima, koja će dati potreban oslonac kasnijim pratećim vodovima. Treba po mogućstvu sprečiti ispad neprijatelja preko Sane ka jugu.

Radi zaštite dubokog južnog krila, kao i rudnika železa i drugih važnih objekata, treba ostaviti osiguranja u predelu Suhače i Ljubije, koja živom izviđačkom aktivnošću ka jugu treba da preduhitre neprijateljske protivmere. Preostala hrvatska posada iz Bosanskog Novog se u istom cilju smesta podređuje Grupi »Gejzo.«

- 5.) Početak napada: 10.6. 04,00 časa.
- 6.) *Vazduhoplovstvo*
Radi podrške napada, naročito iznenadnih prodora, biće angažovane snage hrvatske pilotske Grupe »Cenić«,⁸ Banja Luka. Traženja za angažovanje uputiti Operativnom štabu »Zapadna Bosna.«
- 7.) *Nemačko-italijanska demarkaciona linija*
Nemačkim trupama se zabranjuje njeno prelaženje ka jugu (vidi prilog 1)
- 8.) *Veze*
Do Grupe »fon Gejzo« radio
Do Grupe »fon Vedel« žičana i radio.
- 9.) *Svetleći signal*
belo = prednja linija
crveno = neprijatelj
zeleno = molbi se podrška teškog oružja
(u pogledu ostalog vidi podsetnik A i B i prilog uz B).
- 10.) *Komandno mesto Operativnog štaba »Zapadna Bosna«:*
Banja Luka.

Dostavljeno:

Štal

...⁹

⁷ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

⁸ Ivan, potpukovnik vazduhoplovstva u NDH.

⁹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi, grupa i odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 6. JUNA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O MOGUĆNOSTI FORMIRANJA I ANGAŽOVANJA JEDINICA NDH NA ISTOČNOM FRONTU¹

Telegram

Strogo poverljivo!

Nemački general u Zagrebu

K.R.

OKW/ZASTUPNIKU NAČELNIKA W.F.St.

Veza: Str. pov. br. 55920/42 od 26.5.²

Hrvati će firerovu nameru sigurno pozdraviti s najsrdačnijom zahvalnošću, i to kako iz stvarnih razloga, tako i zbog toga što se osećaju sretnim zbog interesovanja koje je firer ispoljio prema njihovoj ne tako lakoj sudbini. No, i bez obzira na to što nisam stupio u službeni dodir sa Hrvatima, mogu vam prema raznim izviđanjima o ovom predmetu javiti sledeće:

1. Ostvarivanje firerove želje uslovljavalo bi što je moguće više suzbijanje italijanskih zahteva za paritetnim postupanjem. Pri ustrojavanju prvog legionarskog puka³ moja neprekidno naglašavana ograda prema mišljenju generala Oksilije, da dobrovoljački korpusi za istočni front nisu nemačka stvar, već stvar sila Osovine, nije ni najmanje urodila plodom. Hrvati su morali škripućuci zubima dati 1300 »dobrovoljaca« za jednu posebnu *italijansko-hrvatsku* legiju. Pri ustrojavanju jednog drugog legionarskog puka, koje se sada priprema i izvodi, poglavnik će prema Italijanima zauzeti stav da više nema na raspolaganju dobrovoljaca. Jedno dalje povećavanje *italijansko-hrvatske* legije predstavljalo bi za njega politički teško podnošljivo opterećenje.

2. Poteškoće u odnosu na Italijane bi se mogle lakše savladati ako bi Hrvati mogli, slično kao Mađari, Slovaci, itd., da na rusko ratište nastupe kao »zaraćena sila«. Kao »za-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 65—7. Na margini originala rukom je dopisano nekoliko reči, parafa i datuma. Veći deo teksta je naknadno podvučen rukom.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Reč je o 369. ojačanoj pješačkoj pukovniji formiranoj u Zagrebu, obučenoj u Nemačkoj, a zatim poslatoj na istočni front pod komandom pukovnika Ivana Markulja (vidi dok. br. 103).

račena sila« oni su se već pre nekoliko meseci u jednoj svečanoj proklamaciji izjasnili, a da pri tom iz toga do sada nisu izvukli nikakve praktične rezultate.

3. »Milicijska armija«, koja je obrazovana neurednim pozivanjem u vojsku godišta od 1912. do 1919, a koja je u toku prve godine postojanja države vodila građanski rat, biće do kraja 1942. smanjena na 25 bataljona.⁴ Godišta od 1920. do 1922. od kojih su prva dva već pozvana a treće treba da se pozove u julu u vojsku, biće, prema uzoru na oprobane austrijsko-mađarske brigade, svrstana u nove brigade, koje bi sledeće godine gotovo potpuno zamenile »milicijsku armiju«. Do kraja 1942. imaće se, ako to dobro ide, oko 38 novih bataljona, pored kojih će se nalaziti još već pomenuti drugi legionarski puk i jedan legionarski dopunski bataljon. Na ovih 38 novih bataljona ne može se većim delom zadugo računati, utoliko više što će se upotrebiti za zaposedanje zemlje kada se Italijani evakuišu iz srednjeg i severnog dela 3. zone i kada u 2. zoni budu hteli da Hrvatima ponovo predadu veoma obimnu civilnu upravu.

4. Ipak, jedan do dva od novih brdskih zdругova mogli bi se bar za izvesno vreme upotrebiti na istoku za izvođenje obuke uz istovremenu upotrebu za službu obezbeđenja. Njihova trajna predaja i angažovanje na frontu mogli bi se samo tada preporučiti kada bi se neka nemačka jedinica kojoj je potreban odmor, a čija jačina bi iznosila oko polovinu snaga, mogla privremeno prebaciti u Hrvatsku. Mi moramo u Hrvatskoj odmah imati jedan izvestan minimalni broj garnizona, povezanih žandarmerijskim stanicama, iz kojih bi se u partizanskom ratu moglo nastaviti iznuravanje i uništavanje bandi.

5. Uprkos u izvesnoj meri zategnutoj situaciji u pogledu popune rezerve mogao bi u svakom slučaju iza drugog legionarskog puka u avgustu uslediti treći, a kasnije možda još i četvrti. Pri tom bi Hrvati svakako imali žarku želju da već prva dva legionarska puka ubrzo vide svrstana u jednu »hrvatsku diviziju«,⁵ pod jednim nemačkim komandantom koju je firer kao takvu u jednom govoru hrvatskim dobrovoljcima već jednom označio. Koliko bi se praktično legija mogla u smislu tač. 2 ovog izveštaja pretvoriti u jedan zaseban kontingent, ostavlja se političkoj proceni.

6. Formiranje i pridavanje odgovarajućih artiljerijskih i inžinjerijskih jedinica, jedinica za vezu itd. od strane Hrvata je samo po sebi razumljivo.

⁴ Vidi dok. br. 75 i 77.

⁵ O formiranju 369. pješačke divizije vidi dok. br. 103, 117, 126, 173, 186 i 196.

7. U oblasti snabdevanja vojnom odećom, naoružanjem i opremom, kao i u pogledu osoblja za izvođenje obuke i za rukovođenje bila bi potrebna obimna nemačka pomoć.

8. U smislu ovih svakako ličnih predloga mogle bi se do u kasno leto na istočnom frontu angažovati dve hrvatske divizije — u svakom slučaju najmanje polovina samo za službu obezbeđenja.

Nemački general u Zagrebu
Odelj. Ia, br. 2/42, str. pov.
Zagreb, 6.6.1942.

3 primerka:

1. primerak — original
2. „ — generalu
3. „ — nač. štaba

BR. 89

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 10. JUNA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA, SOPSTVENIM PROTIVMERAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U HRVATSKOJ, BOSNI I SRBIJI¹

Komandujući general i
komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 3726/42, pov.
Predmet: Izveštaj o situaciji

Prilog 38²
H. Qu., 10.6.42.
Poverljivo

2 priloga (samo k-dantu oružanih
snaga na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. STANJE KOD NEPRIJATELJA

1. Opšta slika

Još uvek nema znakova da će sada izbiti ustanak koji je pripremio Draža Mihailović. Pokazalo se, međutim, da je reorganizovan Mihailovićev pokret. No treba ipak shvatiti da su sve formirane jedinice — i one koje su u sta-

¹ Snimak prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 268—73.

² Dopisano rukom.

nju formiranja — sposobne za borbu. Treba sigurno računati s tim da će ih neprijateljski avioni i podmornice i dalje snabdevati oružjem i opremom.

Na jugozapadnoj srpskoj granici razvoj situacije je omogućio da crnogorski nacionalisti razviju veće ustaničke bande. Ustanici su se povukli u severozapadnom pravcu, i dalje se može očekivati da delovi tih ustaničkih grupa prodiru u jugozapadnu Srbiju.

Pošto su nemačke jedinice zavele mir i red na području istočne Bosne, glavna žarišta nemira u delu Hrvatske koji su zapele nemačke jedinice sada su zapadna Bosna, zatim severozapadno odatle, oblast južno od Petrinje i ponovo Fruška gora. Do sada se nije moglo sprečiti ponovno oživljavanje manjih nemira u istočnoj Bosni.

2. *Srpsko područje*

Područje Dunava je, uglavnom mirno kao i ranije.

Istočno od Požarevca je ponovo življa aktivnost partizana i komunističke propagande. Otkrivena je komunistička organizacija u rejonu severoistočno od Petrovca i kod Kladova. Kod Smedereva je došlo do sukoba između Srpske pomoćne policije i ustanika.

U rejonu oko Niša još nije došlo do smirivanja, ustanici vrše prepade severoistočno i jugoistočno od Kruševca. Bande koje se nalaze na Cerju i Svrljiškim planinama (severoistočno od Niša) i dalje su aktivne.³ Na tom području su zabeleženi napadi ustanika i prepadi na opštine. Na području *Prokuplja* i dalje su aktivne manje bande.

U jugozapadnoj Srbiji i oko Kos. Mitrovica situacija se smirila. Suprotnosti između Srba i Albanaca nisu dovele do novih sukoba. Aktivnost neprijatelja je skoro sasvim popustila. Razlog bi mogao da bude taj što su na tom području preovladali Mihailovićevi odredi.

3. *Srpsko-hrvatska granična zona*

Aktivnost neprijatelja na Fruškoj gori još nije popustila,⁴ i pored angažovanja nemačkih jedinica na čišćenju tog područja. Vršeni su prepadi na naselja na južnom obronku i sabotaze na saobraćajnim objektima svih vrsta.

4. *Operacijska zona istočna Bosna*

Ponovo su aktivne manje neprijateljske grupe. Zapadno od Tuzle i jugozapadno od Vareša, kod Mujinog groba, one su se ponovo spojile u veće grupe i nemačke jedinice

³ Na tom području akcije je izvodio Nišavski (Svrljiški) NOP odred.

⁴ Akcije je izvodio Frušogorski NOP odred (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 52).

su morale da ih razbiju. Jedna četa ustaške legije Francetića, koja se istakla u operacijama u istočnoj Bosni, morala je biti razoružana a pripadnici uhapšeni, jer je nečuvenim zverstvima ponovo materala stanovništvo u šume i time najteže sabotirala akciju smirivanja.⁵

Hrvatska vlada nastavlja pregovore s četničkim grupama na području Zvornik — Bijeljina — Brčko — Tuzla, kao i na Ozrenu i zapadno od njega.⁶ Hrvatska država želi po svaku cenu da pridobije te četničke grupe i da ih angažuje za svoju stvar. Pojedini odredi tih četnika već su bili angažovani u istočnoj Bosni na strani Hrvata.

5. Zapadna Bosna

Na planini Kozari se nalaze jake neprijateljske snage zbog kojih su bile neophodne operacije koje su sada počele.⁷ Pre početka operacija pokušale su jače snage s područja Bihaća da ojačaju neprijatelja oko Prijedora. Posle opkoljavanja neprijatelj je pokušao da se probije na jugoistok (istočno od Sanskog Mosta) kao i preko Save i Une (između Bos. Gradiške i Jasenovca i severno od Dubice). Neprijatelj je, suprotno svojim običajima, prihvatio borbu i žilavo se borio na više mesta.

6. Sabotaže i prepadi

Povećava se broj sabotaža. Ustanovljeno je, odnosno izvešteno za 126 slučajeva sabotaže. U poređenju s poslednjim izveštajnim periodom one su se povećale za 45.

Na glavnoj pruzi Zagreb — Beograd, zapadno od Okučana, izvršen je napad bombama.⁸ Znatno je oštećen teretni voz a saobraćaj je bio izvesno vreme u prekidu.

II. AKTIVNOST SOPSTVENIH JEDINICA

704. *pd* je s Ruskim jedinicama za zaštitu privrednih objekata izvela više akcija čišćenja oko Negotina i Bora.

⁵ O zločinima i teroru nemačko-ustaških snaga nad narodom istočne Bosne vidi saopštenje VS NOP i DV Jugoslavije (Zbornik, tom II, knj. 4, dok. br. 17).

⁶ Vidi dok. br. 86, nap. 9. Ovi ugovori između predstavnika NDH i komandanata četničkog Ozrenskog i Trebavskog odreda, 28. maja 1942. u s. Lipcu (kod Doboja), i komandanta četničkog Majevičkog odreda, 30. maja 1942. u Loparama, sklopljeni su radi zajedničke akcije protiv NOP odreda. Ovim ugovorima četnički komandanti su priznali suverenitet NDH, izrazili lojalnost i odanost Paveliću i uključili se u oružane formacije NDH (AVII, a. NDH, k. 45, reg. br. 46/2, k. 52, reg. br. 40/1).

⁷ Vidi dok. br. 96.

⁸ Akciju je izveo 1. slavonski NOP odred (Zbornik, tom V, knj. 6, dok. br. 61, knj. 8, dok. br. 18).

Smenjeno je osiguranje Gvozdenih vrata i stražarski puk u Beogradu. Otkrivena je komunistička organizacija na području Petrovac i Kladovo. Kod Smedereva i Dubnice (14 km jugozapadno od Petrovca) odredi srpskih nacionalista imali su dve uspešne borbe.

714. *pd* je izvela mnogobrojne akcije čišćenja oko G. Milanovca i severno od Topole i zaplenila oružje, opremu i municiju.⁹ Uhvaćeno je više ustanika, kao i mnogo pripadnika nepouzdatih četničkih odreda.

717. *pd* je izvela više akcija čišćenja oko Čačka i Guče. Odstranjene su mine koje su ustanici položili kod Guče. Zarobljeno je 29 ustanika. Akcija »800« za hvatanje Mihailovića je prekinuta, pošto je on po svoj prilici na vreme pobeo za Prijepolje.¹⁰ Uhvaćeni su 1 engleski kapetan i 1 važan Mihailovićev kurir.

718. *pd* sa 2 pukovske grupe pročešljava područje zapadno od Tuzle i oko Vareša. Borbena grupa 750. *pp* koja je nastupala od Tuzle u zapadnom pravcu naišla je u početku na otpor neprijatelja, koji je brzo slomljen. Ostaci neprijatelja su razbijeni ili odbačeni preko Krivaje na jugozapad. Zbog jačih neprijateljskih snaga kod Mujinog groba, jugoistočno od Vareša, angažovana je borbena grupa 738. *pp*. Posle jačeg otpora koji je pružio u početku kao i kod Breze (18 km južno od Vareša), neprijatelj je opkoljen i uništen, odnosno razbijen. Zaplenjeno je mnogo oružja i municije. Neprijatelj je imao mnogo mrtvih, dok su sopstveni gubici neznatni. Prilikom akcije čišćenja oko Rogatice došlo je do sukoba s razbijenim bandama. Neprijatelj je imao veće gubitke, dok su sopstveni bili neznatni.

Borbena grupa »Zapadna Bosna« je posle zauzimanja polaznih položaja počela napad 10.6. u 04,00 časa.¹¹ Prednji odredi zauzeli su na prepad Prijedor i Ljubiju.¹² Neprijatelj je pružio jači otpor na putu Bos. Novi -- Prijedor. Ne-

⁹ Ovu akciju su izvodili 1. bataljon 721. *pp* i delovi 447. i 977. landesšicen-bataljona (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 264).

¹⁰ Uprkos brižljivim pripremama koje su trajale celog maja 1942, akcija »Forstrat« (hvatanje Draže Mihailovića) nije uspeła. Akciju je izvodila 7. četa 800. puka »Brandenburg« za naročitu upotrebu pod komandom kapetana Milera (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 1—19 i s. 188—211).

¹¹ Vidi dok. br. 84, 85 i 87.

¹² Vidi dok. br. 84 i 87. U Ljubiji se nalazila 5. četa 1. bataljona 2. krajiškog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 69; Rade Bašić, n.d., str. 190; Pavle Jakšić, O prvoj neprijateljskoj ofanzivi, VIG br. 5/1952, str. 11).

prijatelj uzaludno pokušava da se probije iz obruča Banja Luka — Bos. Gradiška — Dubica — Bos. Novi — Sanski Most. 1. hrv. gorski zdrug je 10.6. izveo akciju čišćenja na području Kostajnica — Bos. Šamarica — Bos. Novi.

I kralj. bugar. okup. korpus izveo je 2 uspješne akcije čišćenja između Prokuplja i planine Jastrebac, kao i 24 km južno od Prokuplja.¹³ Zarobljeno je mnogo ustanika i zaplenjeno je oružja i municije. U toku je nova akcija čišćenja na istom području.

Korpusne jedinice.

- a) *Akcija čišćenja u Fruškoj gori* izvedena je iznenadno 4. juna. Neprijatelj je imao 287 mrtvih,¹⁴ dok su sopstveni gubici 3 mrtva i 6 ranjenih.
- b) *Dunavske flotile:* Angažovanje kao i do sada. Iz Apatina se vratila sa bojnog gađanja I poluflotila Kralj. mađar. dunavske flotile. Deo Kralj. mađar. dunav. flotile angažovan je u operaciji »Zapadna Bosna«. Zadatak: Sprečavanje ustanika da se između Bos. Gradiške i Jasenovca prebace preko Save na sever.

Kod [SS] divizije »Princ Eugen« i Ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata nema promena.

III. AKTIVNOST NEPRIJATELJSKOG VAZDUHOPLOVSTVA

U periodu za koji se podnosi izveštaj povećao se broj nadletanja neprijateljskih aviona, i to na području oko Kruševca i Čačak — Kos. Mitrovica.

Dva aviona hrvatskog ratnog vazduhoplovstva prešla su ustanicima u Prijedoru.¹⁵ Isti su bombardovali Banju Luku, Orahovo (16 km zapadno — severozapadno od Bos. Gradiš-

¹³ Protiv tih snaga se borio Jastrebački NOP odred.

¹⁴ Za odmazdu zbog pretrpljenih gubitaka u borbi sa 1. četom Fruškogorskog NOP odreda kod s. Grgurevaca, nemački vojnici su izvršili masovno streljanje srpskog stanovništva (Zbornik, tom I, knj. 17, dok. br. 16; Žarko Atanacković, Vojvodina u borbi 1941—1945, Forum, Novi Sad, 1959, str. 70).

¹⁵ i ¹⁶ Odnosi se na avion »Potez« pilota Franje Kluza i avion »Brege« Rudija Čajaveca, arodnih heroja. Njihov prvi borbeni zadatak bio je bombardovanje i mitraljiranje Banje Luke, aerodroma Zalužani i jedne ustaške kolone »Crne legije« u povlačenju iz s. Orahova prema Bos. Dubici. Nad Zalužanima je avion »Brege« bio oštećen a Rudi Čajavec, teško ranjen, morao se spustiti kod s. Kadinjana i tu je, da ne bi pao u ruke četnika, izvršio samoubistvo (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 57, 62, 75 i 76).

ke) i Bos. Novi. Jedan avion je oboren.¹⁶ Prilikom bombardovanja je poginulo 10 lica, među kojima i jedan nemački vojnik.

IV. SNABDEVANJE

Skladišta plena: Nastavlja se uništavnje nesigurne municije u skladištima zaplenjenog materijala. Uništavanjem hlora i fozgena završeni su radovi na raščišćavanju skladišta Obilićevo.

Saobraćaj: Ustanci s područja Fruške gore uništili su više puta telefonske linije na pruži uskog koloseka Ruma — skladište municije Vrdnik. Sama pruga je ostala neoštećena. *Ratni zarobljenici:* Sanitetski voz »Beograd« krenuo je za Minster [Münster] sa transportom 419 srpskih ratnih zarobljenika koji se otpuštaju.

V. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA¹⁷

Ukupno brojno stanje 8.6. iznosi 647 oficira i 16.033 vojnika. Državne policijske škole su ponovo poslale na kurseve izvestan broj pripadnika, i to:

Drž. pol.[icijska] škola

Beograd	20 oficira	393 vojnika
Niš	7 „	144 „
Kragujevac	6 „	145 „

Gubici u periodu za koji se podnosi izveštaj: 8 mrtvih, 2 ranjena.

Stalno se vrši preoružavanje. Teškoće su jedino u tome što se deo Srpske državne straže angažuje u borbenim dejstvima. Vršiti se obnova odeće i popravljavanje smeštajnih prostorija. Brojno stanje folksdojčerske policije u Banatu iznosilo je 8. juna 29 oficira i 924 vojnika.

VI. *Uprava:* Nema posebnih promena.

VII. *Gubici i plen:*¹⁸ Vidi prilog.

pot. Bader
general artiljerije

F. d. R.

Kogard

generalštab. potpukovnik

Dostavljeno:

...¹⁹

¹⁷ i ¹⁸ Vidi dok. br. 72 i 93.

¹⁹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

Sopstveni gubici od 26.5. do 5.6.1942.

	Mrtvi	Ranjeni	Nestali
Nemci u Srbiji	3	1	—
Nemci u Hrvatskoj	1	7	—
Folksdojčeri	1	3	—
Hrvati	14	57	75
Italijani	8	2	—
Bugari	—	1	—
Srpska pomoć. policija	16	2	—
	43	73	75

Gubici neprijatelja 26.5.—5.6.1942.

	Mrtvi	Ranjeni	Uhapšeni
Na području Srbije	36	4	222
Na području Hrvatske	71	—	78
	107	4	300

U Beogradu je od 26.5. do 5.6.42. uhapšeno 125 lica

Plen

Na području Srbije

2 puškomitr. sa 12 šaržera
 60 pušaka
 1 signal. pištolj
 5 signal. zrna
 4 bajoneta
 1 stara topovska cev
 5 čaura art. zrna
 deo avio-bombe
 2 pijuka
 4 telefona, telefon. kabl
 4 sanduka za transport,
 srpske uniforme,
 predmeti opreme

3 polj. kuhinje
 1 polj. kovačnica
 7 sanduka eksploziva
 1 radio-otpremnik
 5 radio-aparata
 27 granata

Na području Hrvatske

700 l nafte
 Izveštaji su stigli za neznat
 ne količine plena.

**ZAPOVEST OPERATIVNOG ŠTABA »ZAPADNA BOSNA« OD
12. JUNA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PREGRU-
PISAVANJE JEDINICA I DALJA DEJSTVA PROTIV PARTI-
ZANA U ZAPADNOJ BOSNI¹**

Komandujući general i komandant ² u Srbiji
Prim.: 13.6.42. br. gl. kanc. 134/42
Odelj. Ia, zaved. 306/42, str. pov.
Primerak 1 Priloga:

O.U., 12.6.1942.

11 primeraka

1. primerak

Operativni štab
»Zapadna Bosna«

Ia, br. 245/42 str. pov.

*Zapovest za pregrupisanje snaga Borbene grupe
»Zapadna Bosna«*

- 1.) *Neprijatelj* je, iznenadnim zauzimanjem Prijedora i Ljubije, hrabrim nastupom trupa i učešćem tenkova i vazduhoplovstva, moralno uzdrman. Organizacijom zaprečnih linija podeljen je na pojedinačne grupe a razjedinjeno mu je i komandovanje. Bliže podatke vidi u obaveštajnom biltenu o neprijatelju.³
- 2.) Nakon uspešnog sprovođenja 1. zadatka,⁴ Borbena grupa »Zapadna Bosna« biće pregrupisana.
- 3.) Operativnom štabu Borbene grupe »Zapadna Bosna« biće neposredno podređeni:
 - a) 3. *gorski zdruk*
Komandant: Komandant 3. gorskog zdruka, pukovnik Rupčić⁵

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1183—6.

² Štambilj primaoca.

³ Vidi dok. br. 83, nap. 3.

⁴ Reč je o zauzimanju Prijedora i Ljubije. O tome vidi dok. br. 83 i 85.

⁵ Mato; žandarmerijski (oružnički) pukovnik.

Trupe:

Gorski zdrug bez štaba 3. gorske pukovnije i III/3. gorske pukovnije
jedan ustaški bataljon
jedna baterija 661. art. div.

Zadatak: Osiguranje i poboljšanje zaprečne linije od Ulašina do Kozaruše, isključno. Povezivanje sa Zaprečnom grupom »Istok« i pojačanje 721. pp preko odeljenja za vezu na linijama razgraničenja. Borbeno izviđanje ka severu do opšte linije Markovo brdo (4,5 km severno od Ulašina) — Kozarački kam (3 km severno od Kozarca).

b) *Ojačani 721. pp*

Komandant: Komandant 721. pp, potpukovnik fon Vedel

Trupe:

Štab II/721. pp, III/721. pp (bez jedne čete)
I/750. pp
924. landesšicen-bataljon
1/202. okl. puka
661. art. div. bez jedne bat., uz to vod brd. topova
Hrvatski I bat. 2. gors. pukovnije

Zadatak: Osiguranje i poboljšanje zaprečne linije »Sever« od Kozaruše, uključno, do 5 km zapadno od Prijedora, osiguranje puteva i železničkih mostova kod Prijedora i 4 km južno od njega. Osiguranje rudničkih uređaja i pogona važnih za život u Ljubiji. Aktivno borbeno izviđanje prema jugoistoku, jugu i zapadu do opšte linije Grabež (15 km jugoistočno od Prijedora) — Trnova (4 km severno od Sanskog Mosta) — Ravska (15 km jugozapadno od Prijedora) i do Bosanskog Novog, ka severu do opšte linije Talavica poljana (5 km severno od Kozarca) — Kapela (6 km severozapadno od Prijedora).

c) Linija razgraničenja između 3. gors. zdruga i ojačanog 721. pp: železnička stanica Kozarac (6 km jugozapadno od Kozarca) — Kozaruša (istočno od Talavice poljane).

d) *Grupa »Fric« [Fritz]*

Komandant: Komandant 3. gorske pukovnije, potpukovnik Fric.⁶

⁶ Julije

Trupe:

štab 3. gorske pukovnije

III/3. gorske pukovnije

I/1. pp⁷

jedna baterija VIII art. div., kapetan Vesel⁸

Zadatak: osiguranje zaprečne linije prema jugu, čišćenje južno od železničke linije, prema posebnim uputstvima.

e) *1. gorska div.*

Komandant: Komandant 1. gorske div., pukovnik Peričić⁹

Trupe:

1. gorska div.¹⁰

Zaprečna grupa »Zapad«

Žandarmerijski bataljon Bosanski Novi

Zadaci: Čišćenje prostora između Sane i Une do linije Prijedor — Bosanska Dubica. Osiguranje i naknadno čišćenje očišćenog područja od strane okupacionih trupa i žandarmerije.

Osiguranje železničke linije Kostajnica — Bosanski Novi.

Osiguranje prema jugu, pri tom treba držati Suhaču i Blagaj. Poboljšanje puta Bosanski Novi — Prijedor.

e) *Zaprečne grupe »Istok« i »Sever«*

Komandant: pukovnik Brozović¹¹, komandant divizije Banja Luka

Trupe:

Kao do sada, osim toga upućuju se na međusobnu saradnju sa:

⁷ Ovaj pješački puk je pripadao domobranskoj 1. pješačkoj diviziji.

⁸ Adolf; nadsatnik.

⁹ Stjepan; pešadijski pukovnik. Na dužnosti komandanta 1. gorske divizije postavljen je 23. aprila a 23. juna 1942. za vojnog poverenika NDH kod Više komande italijanskih oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« (Vjestnik Ministarstva hrvatskog domobranstva, osobni poslovi, 1942, str. 306).

¹⁰ U sastavu ove divizije su bila četiri gorska zdruga. Svaki gorski zdrug je u svom sastavu imao: gorsku pukovnicu (tri bataljona), brdsku bojnu (bataljon), gorsku bitnicu (brdsku bateriju) i pozadinske jedinice.

¹¹ Ivan; pešadijski pukovnik a od 4. jula 1942. general; komandant Banjalučkog zdruga (sastava: 10. pp, VIII topnički sklop, I jurišna bojna, Dobrovoljačka bojna Banja Luka i Dobrovoljačka bojna Kotorišće).

Oklopnim železničkim vozom 23, Novska
1 topovnjačom
1 oklopnim čamcem mađarske Dunavske flotile, me-
sto: zapadno od Bosanske Gradiške.

Zadatak: odbrana zaprečne linije, aktivno borbeno iz-
viđanje u okruženom području i pribavljanje oba-
veštenja.

f) *Rezerva Operativnog štaba*

Komandant: potpukovnik fon Gejzo, komandant I tenk.
bat. 202.

Trupe: tenk. bat. 202. okl. puka (bez 1. i 2. čete)
jedna četa 721. pp
3/659. inž. bat.
Hrvatska žandarmerijska četa

Zadaci: Stroga pripravnost oko Ivanjske. Izviđanje
u cilju pokretnog angažovanja, naročito u pravcu
Prijedora, Sanskog Mosta i Bronzanog Majdana.
Izviđanje puteva za angažovanje kod Zaprečne gru-
pe »Istok« između reke Save i Ulašina.

4.) *Pregrupisanje III/721. pp u dosadašnji odsek I bat.*
3. gorske pukovnije treba izvesti na sledeći način:

a) Istovremeno izvlačenje do, otprilike, polovine bata-
ljona koji se smenjuje. Premeštanje na nove odseke,
po mogućstvu, uz učešće kamiona i preuzimanje no-
vih odseka.

b) Nakon preuzimanja i smenjivanja, odmicanje druge
polovine bataljona u njihove nove prostore.

Mora se računati s prolaznim slabljenjem odseka. U
slučaju potrebe, treba pripremiti rezerve u blizini dotič-
nih odseka. Pokret radi smenjivanja biće pogodno izve-
sti tako da započne rano izjutra.

5.) *Avijacijska grupa »Cenić«¹²*

Zadatak: Naoružano izviđanje i borbeno angažovanje u
prostoru Bosanska Dubica — Grmeč — Sanski
Most — Banja Luka — Bosanska Gradiška, pre-
ma naročitom uputstvu.

¹² Ivan; vazduhoplovni major (zrakoplovni bojnik), komandant
3. zrakoplovne luke Banja Luka.

6.) *Veze*

a) *Telefon*

Četa za vezu uređuje na glavnoj osi veze Banja Luka — Prijedor — Ljubija telefonske stanice za 3. brd. brigadu, štab 721. pp i za komandanta Ljubije, a na sopstvenoj liniji vezu sa hrvatskom 1. brd. div. u Kostajnici.

b) *Radio*

Radio-veza sa 1. brd. div. 721. pp, Grupom »Fric«, Oklopnim železničkim vozom 23 i mađarskom Dunavskom flotilom.

7.) *Nova organizacija komandovanja potčinjenim i prida-tim jedinicama stupa na snagu 13.6. u 18 časova. Do toga vremena pregrupisanje treba da izvrše samo Grupe »fon Vedel« i »fon Gejzo«.¹³ O izvršenju izvestiti do 13.6. u 18 časova.*

8.) Komandno mesto Operativnog štaba »Zapadna Bosna«: Banja Luka.

Štal

Dostavljeno:

...¹⁴

¹³ Baron fon Gejzo (Freiherr von Gejso). Potpukovnik, komandant 1. batalj. 202. oklopnog puka. Poginuo 1. februara 1943. godine.

¹⁴ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi, jedinica i grupa kojima je ova zapovest dostavljena.

**ZAPOVEST OPERATIVNOG ŠTABA »ZAPADNA BOSNA« OD
12. JUNA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA
PARTIZANE U REJONU KOSTAJNICA — BOSANSKI NOVI
— PRIJEDOR — BOSANSKA DUBICA¹**

Operativni štab
»Zapadna Bosna«
Ia, br. 1225/42 pov.

Komandujući general i komandant u Srbiji ²	
Prim. 13.6.42, gl. kancel. 4217/42 pov.	
Odelj. Ia, zaved. br. 3734/42 pov.	
Primerak: 1	Prilog: ./.

O.U. 12.6.42.

**ZAPOVEST ZA ČIŠĆENJE PROSTORIJE KOSTAJNICA —
BOSANSKI NOVI — PRIJEDOR — BOS. DUBICA³**

- 1.) *Neprijatelj*, uzdrman dosadašnjim uspesima nemačko-hrvatskih jedinica, ipak je još aktivan. Poblize vidi u obaveštajnom biltenu o neprijatelju br. 3.⁴
- 2.) *1. gorska div.* (bez 1. bataljona 2. gorskog puka, Prijedor) nastupa 14.6. u 04,00 sa opšte linije visovi istočno od Une radi čišćenja prostorije Kostajnica — Bosanski Novi — Prijedor — Bosanska Dubica i dostiže najkasnije do 18.6. u 16,00 časova opštu liniju Prijedor — Bosanska Dubica.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1188—9.

² Štambilj primaoca.

³ Uvodne borbe sa 2. krajiškim NOP odredom na Kozari počele su još 10. juna 1942. U napadu su učestvovala domobranske jedinice Banjalučkog zdruga, 3. gorske pukovnije 1. gorske divizije i 1. pješake pukovnije 1. pješačke divizije u sadejstvu s četničkim odredom »Puk Manjača« (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 80, 88, 92, 110; Rade Bašić, Ustanak i borbe na Kozari 1941—1942, Vojno delo, Beograd, 1957, str. 173—243).

⁴ Redakcija ne raspolaže tim biltenom.

- 3.) Čišćenje treba sprovoditi u skladu sa »Instrukcijama za operacije u zapadnoj Bosni«, Operativni štab »Zapadna Bosna«, Ia, br. 230/42 str. pov. od 4.6.42.⁵ Osobito je važno da se spojevi unutar i između jedinica ne izgube. Dodir s neprijateljem ne sme se prekinuti. Da bi se sprečilo izmicanje ustanika, severno i južno krilo treba ešelonirati duž puteva, kraj obale.
- 4.) *Ojačani 721. pp* iz Prijedora i *Zaprečna grupa »Sever«* iz Bosanske Dubice treba, jedno drugom u susret, da vrše nasilno izviđanje duž postojećeg puta uz obalu sa zadatkom da olakšaju nastupanje 1. gorske div., spreče izvlačenje ustanika preko Sane i Une i uspostave vezu prema zapadu.
- 5.) Pri daljem nastupanju, snage Zaprečne grupe treba da naknadno pročiste prekontrolisano zemljište i da na njemu ostave posade. Nadalje, treba sprovesti osiguranje železničke linije i južnog krila duž Sane. Blagaj i Suhaču treba držati. Treba osigurati građevinske radove Građevinskim landessicen-bataljonom 8 na železničkoj liniji Kostajnica — Bosanski Novi. U tu svrhu biće 1. gorskoj div. podređene sve snage Zaprečne grupe »Zapad« (kopnena vojska uključujući osiguranje na železnicama, žandarmerija i ustaše).
- 6.) Što se više bude približavalo naređenoj liniji Prijedor — Dubica, verovatno će se pojačavati neprijateljski pritisak na zaprečne linije na jugu, istoku i severu, osobito noću. Zbog toga treba obezbediti najstrožu pripravnost, brzu i snažnu intervenciju pri neprijateljskim pokušajima prodora.
- 7.) *Vazduhoplovstvo*
Angažovanje vazduhoplovstva za osmatranje, oružano izviđanje i podršku u borbama na zemlji može se uvek zatražiti od Operativnog štaba »Zapadna Bosna«.
- 8.) *Veze*
 - a) *Žičana*: 1. brd. div. vezuje se na centralu Građevinskog bataljona 8 u Kostajnici.
 - b) *Radio*: kao do sada.

⁵ Vidi dok. br. 85.

9.) O sprovođenju operacije izvestiti Operativni štab »Zapadna Bosna« do 14.6. Uz to priložiti kartu: 1:100.000.

pot. Š t a l

F.d.R.

Gem

generalštabni major

Dana 15.6. telegraf.

Komandantu oružanih snaga
na Jugoistoku⁷

Dostavljeno:

...⁶

BR. 92

OBAVEŠTENJE KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 18. JUNA 1942. NEMAČKOM POSLANSTVU U ZAGREBU O ODMAZDI KOJU JE SPECIJALNA ČETA 800. PUKA »BRANDENBURG« IZVRŠILA KOD GRGUREVACA I O BORBAMA S PARTIZANIMA¹

Komandujući general i
komandant u Srbiji
Pov. br. 3785/42.³

WB—880, K.TB²

2

Beograd, 18.6.42.
Poverljivo
Prilog 54⁴

NEMAČKOM POSLANSTVU

Zagreb

Na telegram Nemačkog poslanstva u Zagrebu od 15.6.42, koji mi je podneo opunomoćenik nem. Ministarstva spoljnih poslova u Beogradu⁵, odgovaram:

⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

⁷ Dopisano rukom.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 302—3.

², ³ i ⁴ Dopisano rukom.

⁵ Na toj dužnosti se nalazio Feliks Bencler.

Nemačkom generalu u Zagrebu je 4.6.42. saopštena namera da se u Frušku goru uputi [7.] četa 800 (školskog puka »Brandenburg«) koja je specijalno obučena za borbu u teškim uslovima.⁶

Ova odluka je usledila zato da bi se, u interesu hrvatske države, na Fruškoj gori *brzo* zaveo red pomoću jedinice koja je specijalno obučena za tešku borbu. Nije tačno da je četa izvela akciju čišćenja po *svom* *nahođenju*. Izvođenje akcije je usledilo na osnovu naređenja koje sam ja izdao. Četa je najpre uspostavila vezu samo s landesšicen-četom koja se nalazila u Rumi⁷, a s pukovnikom Gvozdanovićem⁸ tek pošto je veliki župan dr Eliker⁹ prethodno razgovarao s mojim načelnikom štaba. To je bila *greška*: veza sa hrvatskom komandom u Rumi uspostavljena je ipak 10.6.42. Ja do sada *nisam* znao za planske akcije Hrvata protiv ustanika i, po mome mišljenju, one se ne mogu ni izvoditi, jer oni, prema podacima dr Eliкера, ne raspolažu odgovarajućim jedinicama. Za borbu je, dakle, stajala na raspolaganju samo četa 800. puka. Landesšicen-četa iz Rume ima strażarske zadatke.

Streljanje 257 Srba usledilo je zbog gubitaka koje je četa imala na rubu šume severno od Grgurevaca¹⁰, a naročito zbog dva poginula podoficira. To je proizašlo iz revolta čete zbog gubitaka dva naročito hrabra komandira.

Četa, koja je donedavno bila angažovana u južnoj Srbiji, previdela je da se sad ne nalazi u okupiranoj oblasti, nego da se bori u Hrvatskoj koja je naš saveznik. To je od-

⁶ i ¹¹ Ova 7. četa 800. puka »Brandenburg« za naročitu upotrebu, posle neuspele operacije »Forstrat« (hvatanje Draže Mihailovića), prebačena je u Frušku goru. Njen komandant Miler, odmah je u svim mestima na području Fruške gore objavio sledeće: »1. Zabranjuje se svaki saobraćaj pored puteva. 2. Zabranjuje se kretanje stanovništva noću. Ko se o ovo ogreši tretiraće se kao ustanik«. On je za dejstva protiv Fruškogorskog NOP odreda i stanovništva na tom području imao široka ovlašćenja u pogledu odmazde nad stanovništvom, kako u toku borbe tako i neposredno posle nje. Po završetku akcije na Fruškoj gori, 7. četa je 17. juna 1942. dodeljena Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«. U zapadnoj Bosni je bila angažovana do 28. juna 1942, a zatim prebačena na istočni front, pa se u međuvremenu 800. puk »Brandenburg«, sastavljen od različitih specijalnih jedinica, rasformirao (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 188—211, r. 266, s. 21).

⁷ Ova četa je pripadala 823. landesšicen-bataljonu.

⁸ Dragutinom

⁹ Jakob, župan župe Vuka (NDH), koja je obuhvatala područje istočnog Srema.

¹⁰ Borbu sa ovom nemačkom četom su 5. juna 1942. vodili borci 1. čete Fruškogorskog NOP odreda s namerom da spreče njen prodor ka Fruškoj gori (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 52).

mah bilo razjašnjeno. Posle oštire intervencije čete, već danima ne stižu izveštaji o neprijateljskim dejstvima ustanika u Fruškoj gori.

Moram reći da je uvredljivo za nemačke jedinice ako se postupak nemačke čete izjednačava sa zverstvima ustaša.

Izdao sam naređenje da četa 800. puka 18.6. napusti područje Fruške gore. Ona se stavlja na raspolaganje Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«.¹¹

Od nemačkih jedinica u Sremu ostaje samo Landesšicenceta u Rumi, radi čuvanja skladišta municije.

Na znanje:

Nemačkom generalu u Zagrebu,

Bader

general artiljerije

Opunomoćeniku Min. spolj. poslova pri komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.

BR. 93

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. JUNA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA, SOPŠTVENIM PROTIVMERAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U HRVATSKOJ, SRBIJI I BOSNI I O OPERACIJI PROTIV PARTIZANA NA KOZARI¹

Komandujući general i
komandant u Srbiji 13-A, WB-881³
Odelj. Ia, br. 3837/42 pov.

Prilog 61²
K.T.B
H.Qu., 20.6.42.

Predmet: Izveštaj o situaciji
za period od 10. do 20.6. 1942.

Poverljivo

2 *priloga* (samo za k-danta oružanih snaga
na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. STANJE KOD NEPRIJATELJA

1. Opšta slika

Draž Mihailović je verovatno pobegao u italijansku okupacionu zonu u Sandžak.

Povećao se broj sabotaža i prepada na opštinske organe, uz spaljivanje arhive, pljačkanje i odvođenje osoba koje su postale opasne za ustanike, a naročito u bugarskoj okupacionoj oblasti Srbije. Na području Crne Gore je zbijanjem redova crnogorskih četnika — nacionalista stvoren faktor sile koju treba uzeti ozbiljno. Njih u formiranju, naoružanju i opremi, kao i u angažovanju, velikodušno pomažu Italijani. Radi se o dobro naoružanoj borbenoj grupi od nekoliko hiljada ljudi koje predvode bivši oficiri. Izgleda da je, uglavnom, postignut njen prvi cilj — razbijanje proleterske bri-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 319—24.

² i ³ Dopisano rukom.

gade na području Crne Gore.⁴ Po svojim političkim stavovima crnogorski četnici — nacionalisti su pobornici velikosrpske ideje. Treba pretpostavljati da su povezani s Mihailovićem, koga široki krugovi kao i ranije smatraju pravim vođom Srbije.

Celokupnu hrvatsku teritoriju treba i dalje smatrati kao područje nemira. Tu se ističu tri žarišta nemira. Jedna jaka ustanička grupa nalazi se na planini Kozari. Obrazuje se i druga ustanička oblast na području između Vrbasa i Une južno od demarkacione linije. Na to područje su prešli delovi snaga koje je kod Prijedora potukla Borbena grupa »Zapadna Bosna«. Ustaničkom pokretu će verovatno pogodovati to što Italijani napuštaju tu oblast, a Hrvati nisu u stanju da je dovoljno osiguraju. Kao treći centar nemira smatra se Hercegovina, gde su pritešnjeni ostaci crnogorske proleterske brigade s područja Lim — Tara.⁵

2. Srpsko područje

U *severnoj Srbiji* je i dalje mirno, izuzev jednog većeg prepada na voz kod tunela Obradova Stolica (pruga Paraćin — Zaječar), koji su izveli ustaničari maskirani kao četnici verni vladi.⁶ Inače je bilo manjih sabotaza, bez značaja. Na području Niš — Prokuplje nije došlo do smirivanja i pored ponovljene akcije čišćenja. Glavna područja nemira su, kao i ranije, oblast Svrljig i planina Jastrebac. Odavde bande preduzimaju prepade i pljačkaške pohode.

S druge strane demarkacione linije *jugozapadne Srbije* širi se jaka komunistička propaganda među muslimanskim stanovništvom sreza Sjenice. Manje bande prebacile su se u Srbiju na planinu Zlatibor.

3. Srpsko-hrvatsko granično područje

Manje partizanske grupe teroriziraju stanovništvo na području Brčko—Bijeljina. Zahvaljujući našoj akciji čišćenja, skoro su sasvim prestale sabotaze i prepadi na području Fruške gore.

4. Operacijska zona istočna Bosna

Uspješno je smireno područje Vareš — Zavidovići — Zenica. Na području Vlasenica — Milići ponovo se razbuktao ustanak, ali je brzom intervencijom nemačkih jedinica ugušena

⁴ i ⁵ Na tromeđi Crne Gore, Hercegovine i istočne Bosne sredinom juna 1942. nalazile su se 1. proleterska, 2. proleterska, 3. proleterska (sandžačka), 4. i 5. proleterska (crnogorska) NOU brigada (Miša Leković, Ofanziva proleterskih brigada u leto 1942, VII, Beograd, 1965, str. 15—30).

⁶ Akciju je, 15. juna 1942, izveo Timočki NOP odred (Oslobodilački rat, knj. I, str. 216).

ta opasnost u začetku. Neprijatelj je podlegao naknadno ojačanoj posadi. Ostaci bandi s Romanije i Igmana vršili su prepade u okolini Sarajeva.

5. Zapadna Bosna

Posle čišćenja Samarice prihvatile su borbu jake i dobro naoružane jedinice ustanika na Kozari na području Bronzani Majdan — Bos. Dubica — Prijedor.⁷ Grupa ustanika je izbegla opkoljavanje kod Sanskog Mosta i povukla se na jugozapad. Svi uporni napadi neprijatelja u cilju probijanja obruča na Kozari ka severu i jugu propali su, a ustanici su pretrpeli velike gubitke.

6. Sabotaže i prepadi

Broj prepada u ovom izveštajnom periodu je u odnosu na poslednji izveštaj opao sa 126 na 89. Razlozi za to su čišćenje Fruške gore, kao i operacije nemačkih jedinica na području Vareš — Zavidovići — Zenica i u zapadnoj Bosni. Na području Srbije većina sabotaža je izvršena u bugarskoj okupacionoj oblasti, u kojoj se ustanici mogu lakše kriti i držati zbog teško prohodnog zemljišta.

II. AKTIVNOST SOPSTVENIH JEDINICA

704. pd

Osiguranje područja divizije, posebno Beograda i Gvozdениh vrata. Nema naročitih događaja.

714. pd

Prilikom više akcija čišćenja kod Uba — Lajkovca i kod G. Milanovca zarobljene su grupe ustanika, uz neznatne sopstvene gubitke.

717. pd

U više akcija čišćenja i pretresa na jugozapadnoj granici zaplenjeno je oružja i municije. U borbi je odbačena na jug jača grupa ustanika na planini Bukovik (16 km severno od Sjenice). Zaplenjene su veće količine oružja i municije. Neprijatelj je imao 20 mrtvih, dok je 1 naš ranjen. Delovi 737. pp sprečili su prelazak ustanika u Srbiju preko jugozapadne granice.

⁷ Reč je o 1. krajiškoj NOU brigadi koja je vodila borbe u rejonu sela Bronzanog Majdana i Piskavice, a zatim se izvukla preko r. Save i izbegla okruženje koje su joj pripremali: nemačka Borbeno grupa »Vedel«, Zapadni odsek odbrane Banje Luke, delovi domobranskog 3. gorskog zdruga i četničkog odreda »Puk Manjača« i posada Sanskog Mosta (AVII, a. NOP, k. 1994, reg. br. 5—180/9; a. NDH, k. 54, reg. br. 16/9 i 16/10).

718. *pd*

Uspešno je završeno čišćenje područja Vareš — Zavidovići — Zenica, uz neznatan otpor neprijatelja. Deo odbeglog stanovništva je vraćen u očišćeno područje. Brzom intervencijom uspešno je odbijen jači napad ustanika na Vlasenicu. Ojačana je posada grada, neprijatelj je napadnut, delom uništen a delom razbijen.

6. *kralj. bugar. pd*

Divizija je preuzela obezbeđenje pruge Paraćin — Zaječar. Prilikom akcije čišćenja uhvaćeni su saučesnici napada kod Krivog Vira.

17. i 21. *kralj. bugar. pd*

Divizije su vršile lokalna čišćenja u rejonu Prokuplje i Niš. Uhvaćeno je i streljano nekoliko ustanika. Dva velika poduhvata protiv ustanika na planini Jastrebac dovela su do razbijanja neprijatelja na istočnom Jastrepцу i do opkoljavanja neprijatelja na zapadnom Jastrepцу.⁸ Operacije još nisu završene. Neprijatelj je do sada izgubio 44 borca.

Div. »Princ Eugen«

Formiranje teče planski.

Borbena grupa »Zapadna Bosna«

Posle zauzimanja Prijedora, 10.6, na prepad su, neoštećeni, pali, u nemačke ruke rudnici Ljubija i Rudnik.⁹ Čišćenje južno od linije Prijedor — Ivanjska dovelo je do uništenja i razbijanja neprijatelja na području Banja Luka — Prijedor — Sanski Most. Posle uspešnog čišćenja Šamarice krenula je 1. hrv. gorska div. u napad s linije Kostajnica — Bos. Novi na liniju Bos. Dubica — Prijedor.¹⁰ Prednji delovi su dostigli liniju 18.6. Osujećeni su pokušaji neprijatelja da se probije kroz obruč Bos. Gradiška — Banja Luka — Prijedor — Bos. Dubica, uz velike gubitke neprijatelja. Neprijatelj koji se sada uporno bori na zapadnom delu Kozare uslovljava da se naše snage pregrupišu.

Dunavske flotile

Kod grupe Nemačke dunavske flotile nema naročitih događaja. Od kralj. mađar. dunav. flotile angažovana je najpre I poluflotila a kasnije cela flotila u zapadnoj Bosni. Zadatak: sprečavanje ustanika da pređu preko Save, između Bos. Gradiške

⁸ Na planini Jastrepцу su se nalazili Jastrebački i Rasinski NOP odred (dok. br. 101).

⁹ Vidi dok. br. 87 i 89.

¹⁰ Vidi dok. br. 91, nap. 3.

i Jasenovca, na sever. Flotila je više puta uspešno stupila u borbu.

Avio-komanda

Avio-komanda je postavila komandanta avio-jedinice Borbene grupe »Zapadna Bosna« i angažovala mešovitu nemačko-hrvatsku vazduhoplovnu formaciju za borbu protiv ustanika. Od većih uspeha postignuto je: uništeno je mesto štaba ustanika u Prijedoru; spuštanjem udarne grupe u Prijedor sprečeno je rušenje vojno-ekonomski važnog mosta u Prijedoru; razbijen je, odnosno uništen neprijatelj koji se prikupljao, odnosno njegove kolone. Vršeno je uspešno izviđanje iz vazduha.

Ruske jedinice za zaštitu privr. objekata

Jedinice su se i dalje isticale u angažovanju. Pošto je glavčina 721. pp angažovana u zapadnoj Bosni, 1 bat. za zaštitu privr. objekata preuzeo je osiguranje donjeg dela Drine.

III. AKTIVNOST NEPRIJATELJSKE AVIJACIJE

U periodu za koji se podnosi izveštaj zabeleženo je samo nadletanje jednog aviona, verovatno engleskog, na području Srbije. Kod Raške je otkrivena i sklonjena oprema koja je izbačena iz engleskog aviona. U zapadnoj Bosni su ustanici više puta angažovali partizanski avion za podršku borbi na zemlji.¹¹

IV. SNABDEVANJE

Završeni su radovi u skladištima zaplenjenog oružja kod Krajujevca i Kraljeva.

U Požarevcu je uništena nesigurna municija.

9.6. je iskliznuo iz šina teretni voz kod Rajića, zapadno od Okučana, usled sabotaze, te je privremeno bio obustavljen sav saobraćaj na pruzi Zagreb — Beograd. Zbog sličnog napada 9 km severozapadno od Niša, takođe je bio neko vreme obustavljen sav saobraćaj između Beograda i Niša.¹² Rušenje koje su ustanici izvršili kod Krivog Vira (pruga Paraćin — Zaječar) tako je veliko, da još nije uspostavljen direktan saobraćaj.¹³ 12.6. stiglo je u Beograd 427 srpskih ratnih zarobljenika otpuštenih iz nemačkih logora.

¹¹ Odnosi se na partizanski avion Franje Kluza, koji je bio baziran u Međuvođu (na pl. Kozari).

¹² Diverzije kod s. Vrtišta (na pruzi Niš — Stalac) — i kod s. Novog Sela i s. Doljevca (na pruzi Niš — Leskovac) izveo je Jastrebački NOP odred (Hronologija, str. 295).

¹³ Tu diverziju je, 16. juna 1942, izveo Timočki NOP odred. (Hronologija, str. 295).

WB-881

- 5 -

IV. Versorgung:

Die Arbeiten in den Beutelagern bei Kragujevac und bei Kraljevo wurden beendet. In Posarovac wurde unzureichende Munition gesprengt.

Am 9.8. entgleiste infolge Sabotage bei Rajic westl. Okučani ein Güterzug und sperrte vorübergehend den gesamten Verkehr Agram - Belgrad. Durch ähnlichen Anschlag 9 km nordwestl. Nisch wurde ebenfalls der gesamte Verkehr zeitweilig zwischen Belgrad und Nisch gesperrt. Die durch aufständische bei Erivi Vir (Strecke Farnoin - Zajecar) durchgeführte Zerstörung ist so nachhaltig, dass Durchgangsverkehr bisher noch nicht wieder aufgenommen wurde.

Am 12.8. trafen 427 entlassene serb. Kriegsgefangene aus deutschen Kriegsgefangenenlagern in Belgrad ein.

Serbische Wirtswache:

Gesamtstärke 18.8. 56 Offz. und 18.160 Mannschaften. Verluste in der Berichtzeit 2 tot und 1 verletzt. Sonst keine Veränderungen.

V. Verwaltungsberichte:

Nichts Besonderes.

VI. Verluste und Beute:

Siehe Anlage.

Verluste:

1. 1. 1941

Generalmajor Kammel

1. 1. 41

Major General Kammel

Major General Kammel

Major General Kammel

Major General Kammel

Major General Kammel

Major General Kammel

Major General Kammel

Major General Kammel

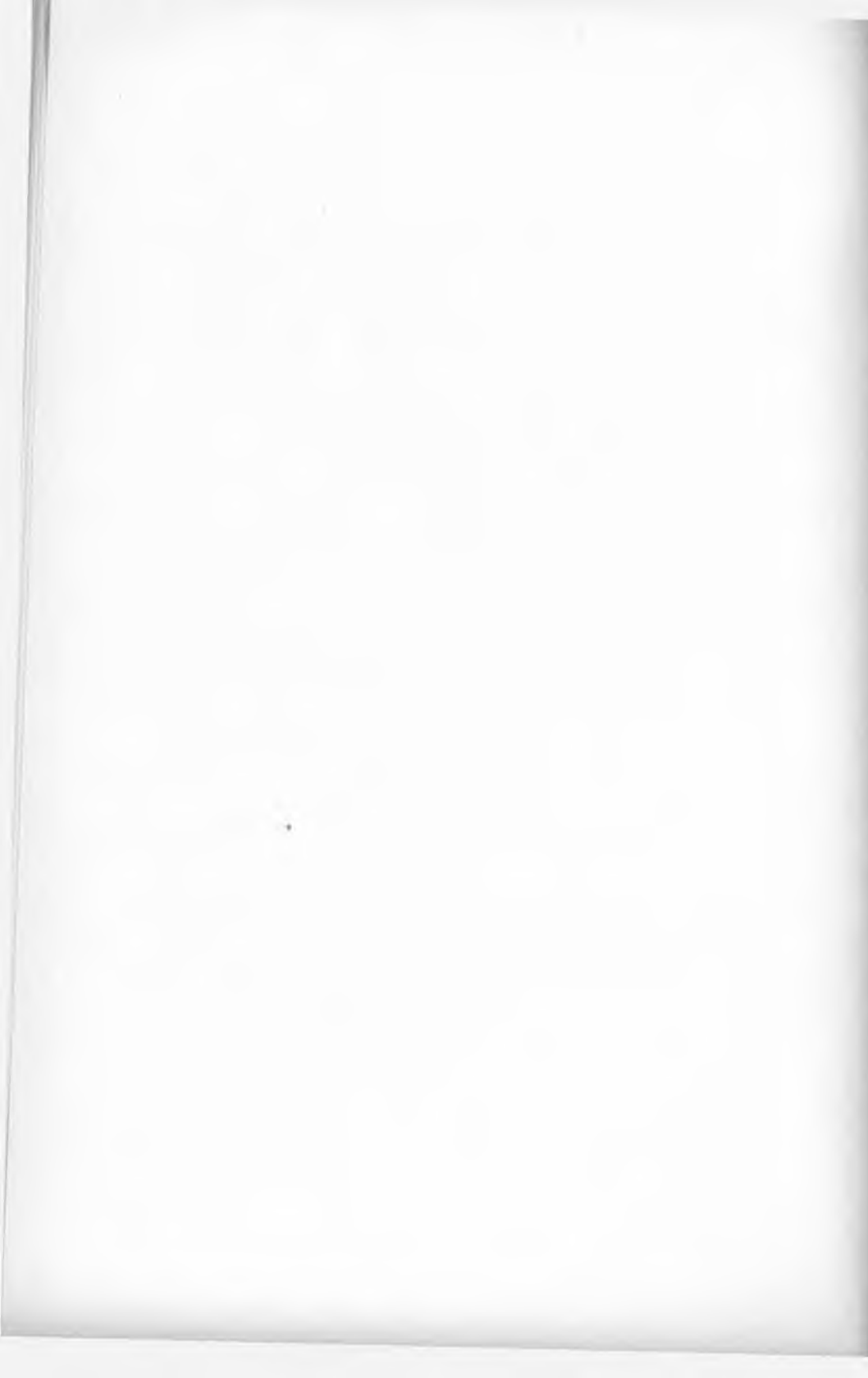
Major General Kammel

Major General Kammel

Major General Kammel

Major General Kammel

General der Artillerie

Srpska državna straža

Ukupno brojno stanje je 18.6. iznosilo 56 oficira i 15.160 vojnika. Gubici u periodu za koji se podnosi izveštaj iznose 2 mrtva i 1 ranjen. Inače nema promena.

V. IZVEŠTAJ UPRAVE

Nema naročitih događaja.

VI. GUBICI I PLEN¹⁴

Vidi prilog.

Dostavljeno:

...¹⁵

Bader
general artiljerije

Sopstveni gubici od 6. do 15.6.1942.

	Mrtvi	Ranjeni	Nestali
Nemci u Srbiji	2	2	2
Nemci u Hrvatskoj	33	69	8
Folksdojčeri u Hrvatskoj	2	—	—
Hrvati	129	159	188 i 1 četa
Italijani	100	89	—
Srpska policija (četnici)	29	5	—
	295	324	198 i 1 četa

Gubici neprijatelja od 6. do 15.6.1942.

	Mrtvi	Ranjeni	Zarobljeni
Na području Srbije	124	181	1735
Na području Hrvatske	1534	198	1355
Streljani za odmazdu na području Hrvatske	10	—	—
	1668	379	3090

U Beogradu je od 6. do 15.6.1942. uhapšeno 113 lica.

¹⁴ Vidi dok. br. 89 i 101.

¹⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

Plen

Na području Srbije:

21 puška
3 pištolja
peš. municija
ručne bombe
2 bicikla
1 magacin za pištolj
odeća

Na području Hrvatske:

5 mitraljeza
17 puškomitraljeza
359 pušaka
1 pištolj
peš. municija
detonatori i eksploziv
8 lokomotiva
1 improviz. oklop. lok.
8 „ oklop. vagona
300 vagona
9 konja
1 kola
uređaji za vezu
radio-uređaji
1 top
3 minobacača
1 voj. dogled
3 bajoneta
1 zastava
1 telefon
1 samar
1 bager
delovi opreme
spisi

IZVEŠTAJ TRANSPORTNE KOMANDE ZAGREB OD 20. JUNA 1942. VOJNOPRIVREDNOM ŠTABU JUGOISTOK O AKTIVNOSTI PARTIZANA NA ŽELEZNIČKIM PRUGAMA U HRVATSKOJ, BOSNI I HERCEGOVINI¹

POVERLJIVO

Prepis

Transportna komanda Zagreb
Az. 43 m 19 odelj. IIIb
Br. 908/42 pov.

Zagreb, 20.6.42.

Dostavljeno

Predmet: Razvoj ustaničkog pokreta sa aspekta železničkih pruga u Hrvatskoj u vremenu od 1. do 15.6.42.²
Veza: Dopis Transportne komande Zagreb br. 43 m 19 odeljenje IIIb br. 592/42 pov. od 5.5.42.³
Prilog: Karta

1. *Opšta situacija*

Na planu razvoja ustaničkog pokreta mesec jun predstavlja značajan preokret. Istočnobosanski prostor treba smatrati umirenim kao rezultat oružanih akcija koje su završene u maju. Nasuprot tome, napadi na glavnu železničku prugu u već pomenutom odseku su pojačani.

U vezi s tim, dejstva započeta sredinom perioda za koji se izveštaj podnosi, a u cilju čišćenja rejona Prijedora, pod šifrom »Zapadna Bosna«, dobijaju utoliko veći značaj.⁴

Na italijanskoj okupacionoj teritoriji u porastu su sabotaze na pruzi Zagreb — Rijeka, gde se transportuje nafta.

Pri kraju perioda za koji se izveštaj podnosi prispeli su novi izveštaji o poteškoćama na pruzi Mostar — Dubrovnik koja se koristi za prevoz boksitne rude.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1293, s. 412—8.

² Vidi dok. br. 86.

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁴ Vidi dok. br. 90, 91 i 96.

Broj sabotaža u prvoj polovini meseca je u odnosu na isti period prethodnog meseca nešto povećan.
Broj udesa, izgleda, je sledeći:

	nemačka okupa- ciona teritorija	italijanska okupaciona teritorija	ukupno
1—15.6.42.	24	12	36
1—15.5.42.	24	8	32

2. Nemačka interesna sfera

a. Glavna komunikacija nemačka granica — Zemun

Ustanička grupa koja se nalazi u Šamarici, zapadno od Sunje, vrši prepade na glavnu komunikaciju između Sunje i Capraga; međutim, ti napadi nemaju za posledicu veća razaranja.

U sklopu akcije »Zapadna Bosna«, hrvatska 1. gorska divizija je očistila Šamaricu i potisla ustaničke grupe preko komunikacije Sunja — Bosanski Novi i preko reke Une.⁵ Ustanička grupa koja se nalazi na teritoriji severno od Novske, u brdima, više puta je ugrožavala komunikaciju Banova Jaruga — Virovitica i napala je odsek Novska — Brod kod Rajića.⁶ Na taj način ustanici su pokušali da ometu prilaz i snabdevanje trupa u vezi s akcijom »Zapadna Bosna«.

Transportna komanda Zagreb je preduzela mere u cilju pojačanog osiguranja ovog odseka od strane trupa za obezbeđenje.

Osiguranje glavne komunikacije je pojačano posedanjem u osnovi izgrađenih stražarskih kula koje je naredio komandujući general i komandant u Srbiji. Stražarske kule su sve posednute na kraju perioda za koji se izveštava. Celokupna zaštita železničkih pruga, koju takođe vrše i hrvatske jedinice za osiguranje železničkih pruga, stavljena je pod jedinstvenu nemačku komandu.

Transportna komanda u Zagrebu je zamolila da se zaštita glavne železničke komunikacije pojača većim angažovanjem patrola. Izgradnja oklopnih dresina i opremanje pa-

⁵ Napad na Banijski NOP odred u Baniji otpočeo je 1. juna 1942. U borbama do 12. juna domobranska 1. gorska div. je uspela da ovlada većim delom slobodne teritorije i da izbije na r. Unu (Zbornik, tom V, knj. 5, dok. br. 39 i 96; AVII, a. NDH, k. 53, reg. br. 6/1—8 i 7/1—3).

⁶ Akcije na tom području je izvodio 1. slavonski NOP odred (Zbornik, tom V, knj. 6, dok. br. 15 i 61; knj. 8, dok. br. 18).

trola s reflektorima radi osvetljavanja pruge je inicirano. Na odseku glavne železničke pruge Vinkovci — Ruma izvršen je veći broj sabotaza verovatno od strane bandi koje se nalaze na Fruškoj gori. Pri kraju perioda za koji se obaveštava, aktivnost ovih bandi je u izvesnoj meri popustila. Transportna komanda u Zagrebu smatra da treba preduzeti plansko čišćenje Fruške gore radi otklanjanja opasnosti koje odatle prete glavnoj železničkoj pruzi.

b) *Železnička pruga Caprag — Karlovac*

Aktivnost bandi na ovoj komunikaciji je popustila. Pri kraju perioda za koji se izveštaj podnosi i dalje u toku meseca juna aktivnost je ponovo oživela.

c) *Železnička pruga za prevoz ruda Prijedor — Bosanski Novi — Sunja*

Situacija u rejonu Prijedor o kojoj je izvešteno u poslednjem izveštaju, a što je imalo za posledicu potpuno ovladavanje železničkom prugom za prevoz rude, dovela je do toga da se preduzme akcija »Zapadna Bosna«. Ova akcija je počela 10. juna i u toku nje je zauzet Prijedor i rudnik Ljubija.⁷

Borbenim trupama su pridodate i građevinske jedinice, koje su odmah preuzele opravku železničke pruge.

Odsek Sunja — Bosanski Novi nalazi se u našim rukama. Na tom odseku najteži zadatak se sastoji u tome da se ponovo osposobi most kod Kostajnice dug 52 m.⁸ Mora se računati da će za to biti potrebno vreme od 2—2 1/2 meseca.

Odsek Bosanski Novi — Prijedor — Piskavica nije ugrožen od neprijatelja. Izviđanja koja su izvršena nisu mogla biti potpuna. Izviđanjem iz vazduha je ustanovljeno da su mnogobrojni manji mostovi i prelazi razoreni. Takođe je gornji stroj uništen uklanjanjem i rušenjem šina i železničkih pragova. Radovi za opravku ove komunikacije potrajaće najmanje 30 dana.

Sam rudnik je skoro neoštećen. Pošto raspoložive količine rude iznose oko 250.000 tona, spremnih za transport, to Transportna komanda Zagreb planira da upotrebi kolone kamiona na suvozemnoj komunikaciji Prijedor — Bosanska Dubica — železnička stanica Dubica. S potpunim obezbeđenjem ove komunikacije može se računati od 10. jula. Utovar rude će se vršiti na železničkoj stanici Dubica.

⁷ Vidi dok. br. 87 i 89.

⁸ Vijadukt kod ž. st. Volinja (na pruzi Volinja — Kostajnica) srušili su delovi 3. bataljona Banijskog i jedna četa 2. krajiškog NOP odreda (Zbornik, tom V, knj. 4, dok. br. 63, 48 i 130).

Dalju mogućnost, pre opravke mosta kod Kostajnice u cilju pretovara većih količina rude, Transportna komanda Zagreb vidi u tome da će nakon opravke odseka Prijedor — Bosanski Novi — most, dakle, u poslednjoj trećini jula, moći biti izvršen pretovar na mestu gde se izgradi most. Ruda bi se pretovarivala u kamione koji bi se postavili na suvozemnu komunikaciju koja se proteže zajedno s prugom, a zatim bi se pomoću beskrajnog platna utovarila u železničke vagonne.

b) *Nemačka oblast uskotračnih železnica*

Uskotračne pruge nisu bile rušene. Pri kraju perioda za koji se izveštaj podnosi izvešteno je da je u rejonu severno od Vareša bila aktivna jedna ustanička grupa koja je ugrožavala industrijsku prugu Zavidovići — Olovo. — Han-Pijesak. Radi neutralisanja ove grupe, 718. pd je s hrvatskim snagama preduzela akciju čišćenja koja je još u toku.

Osposobljavanje pruge Sarajevo — Prača — Višegrad nalazi se u toj fazi da se sredinom jula može računati s ponovnim saobraćajem na tom pravcu. Više nije bilo sabotaža na građevinskim radovima.

3. *Italijanska interesna teritorija*

a) *Pruga za transport nafte Zagreb — Rijeka*

Sabotaže na pruzi Zagreb — Karlovac — Ogulin — Rijeka i dalje se vrše. Do sada nije bilo uspeha da se obezbedi neometan transport nafte. Više puta je dolazilo, usled ovih sabotaža, do velikog zastoja vozova koji odvoze naftu iz Zagreba za Italiju. Upućivanje transporta preko Zidanog Mosta i Ljubljane bilo je u više navrata nužno organizovati. Međutim, ovo dolazi u obzir samo kao ispomoć zbog poznatog preopterećenja ove pruge.

Transportna komanda u Zagrebu ponovila je svoj zahtev u pogledu jačeg obezbeđenja komunikacije, i to u svojim dopisima opunomoćenom transportnom oficiru u Rimu i nemačkom štabu za vezu pri italijanskoj 2. armiji. Italijanske vojne vlasti su odgovorile da je za zaštitu ove komunikacije angažovano oko 11.000 ljudi. Takođe je saopšteno da se planira upotreba oklopnih dresina. Međutim, s time se može računati tek nakon dva meseca.

b) *Pruga Ogulin — Knin*

Redovan saobraćaj u cilju odvoženja boksita iz rejona Drniša prugom Ogulin — Knin nije mogao biti obezbeđen. Ustaničke grupe koje se nalaze zapadno od Bihaća više puta su ugrožavale i rušile železničku prugu na odseku

PRILOG UZ IZVEŠTAJ OD 1.6-15. 6. 1942. (36 slučajeva)

LEGENDA:

- BLOKIRANO ZBOG SABOTAŽA
- BLOKIRANO ZBOG PRIRODNIH NEPOGODA I NESREĆA
- BLOKIRANO U VEZI NAREĐENJA
- NEMAČKO-ITALIJANSKA GRANICA INTERESNIH ZONA
- ++ SABOTAŽE

Gračac — Ogulin.⁹ Akcije koje se na tom prostoru izvode i koje su još uvek u toku nisu do sada postigle veće uspehe. Čak je javljeno da su italijanske trupe morale ponovo da napuste neke oblasti.

c) *Pruga Srnetica — Knin*

Saobraćaj na ovoj pruži, koji je važan radi transporta pečenog šljunka u Nemačku, ne postoji. Na osnovu prispelih izveštaja o pokretima italijanskih trupa na tom prostoru, ne može se računati, u doglednom vremenu, sa uspostavom saobraćaja na tom pravcu.

d) *Uskotračne železnice na italijanskom prostoru*

Nema izveštaja o sabotazama na komunikaciji Mostar — Dubrovnik. Pa ipak se računa s napadima ustanika na ovu prugu. Zbog toga italijanske vojne vlasti ograničavaju saobraćaj na ovoj komunikaciji od 05,00 do 16,00 časova. Na taj način je usporen transport boksita za Dubrovnik. Nisu mogle biti prebačene količine s kojima se računalo. U Metkoviću i Pločama, gde je planirana izgradnja pristaništa za pretovar boksita, može se smatrati kao nesigurna teritorija, pa su italijanske vojne vlasti bile prinuđene da zabrane kretanje u okolini.

Situacija na pomoćnoj pruži za Bileću i Uskoplje — Zeniku nije se promenila. Saobraćaj ne postoji zbog ugrožavanja pruge od strane ustanika.

Pojačanje obezbeđenja komunikacija uskotračnih železnica treba očekivati s pristizanjem dve italijanske divizije iz Dubrovnika.

4. *Gubici u ljudstvu i materijalnim sredstvima*

Gubici u ljudstvu u vremenu za koje se izveštaj podnosi manji su nego ranije. Oni iznose

15 mrtvih.

Štete na železničkim vagonima i lokomotivama i na površinskim objektima su ponovo povećane. Broj oštećenih lokomotiva i železničkih vagona je kao i ranije visok.

F.d.R.d.A.
Zemun, 7.7.42.

potpis

¹⁹
kapetan

⁹ Diverziju su, 11. juna 1942, izveli delovi 2. primorsko-goranskog NOP odreda (Zbornik, tom V, knj. 5, dok. br. 46).

¹⁰ Potpis nečitak.

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 21. JUNA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O POVLAČENJU ITALIJANSKIH JEDINICA IZ 3. ZONE I DELIMIČNO 2. ZONE I O ITALIJANSKO-USTAŠKIM ODNOSIMA¹

Telegram

Strogo poverljivo

Nemački general u Zagrebu

K.R.

1. OKW/odelj. za inostranstvo
2. OKH/odelj. vojnih izaslanika 2 x
3. Operativnom štabu vazduhoplovstva, Grupi vojnih izaslanika pukovnika Šmita
4. Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku — Ia
5. Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji

Povlačenje Italijana iz južne Hrvatske. Kako mi je juče saopštio ministar spoljnih poslova Lorković, 19.6. potpisan je ugovor između generala Roate i Hrvata o novom uređenju južno od demarkacione linije.² Prema ovom ugovoru, od oko 200 bataljona koji su se 1.6. zatekli između morske obale i demarkacione linije,³ u toku sledećih meseci će se iz 3. i 2. zone izvući 70 do 80 bataljona i prebaciti u Dalmaciju i Sloveniju okupiranu od Italijana; na taj način ne bi trebalo da dođe do nekog značajnijeg smanjivanja snaga 2. armije, već samo do pregrupisavanja kojim bi se napustilo hrvatsko tlo, ali bi se zato utoliko više ojačalo zaposedanje nove italijanske teritorije. Ministar Lorković vidi u ovom pregrupisavanju jedan znak slabosti Italije u vojnom pogledu, čiji je ministar spoljnih poslova, na primer, nedavno objavio »nezavisnost«

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 40—2.

² i ⁴ Vidi dok. br. 102; Zbornik, tom V, knj. 32, dok. br. 116: Sporazum između vlade NDH i Višeg zapovjedništva oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« od 19. juna 1942. u kojem su regulisane pojedinosti o postepenom povlačenju italijanskih posada iz 3. zone i delimično iz 2. zone, kao i o pitanju uprave na području ovih zona.

³ Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Italije je 1. juna 1942. tražilo od ustaške vlade NDH da se izmeni sporazum o odnosima između italijanskih i ustaških vlasti na području 2. zone (Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 67).

Crne Gore i koji bi sada hteo da prema Hrvatima dođe u jedan bolji položaj, i jedan dokaz o brigama koje Italijanima zadaje naročito Slovenija. Nasuprot tome, ovdašnji nemački poslanik se ne može, kako je to već javljeno, sasvim oteti utisku da će povlačenje Italijana predstavljati za Hrvate jedan izvor novih poteškoća koje Italijanima ne bi došle sasvim nepoželjno. U stvari maršal Kvaternik se, prema izjavi Lorkovića, u razgovorima s Roatom više trudio da uspori tempo povlačenja nego da ga ubrza, pošto rukovodstvu hrvatskih oružanih snaga neće biti baš sasvim lako da vojnički uzme u svoje ruke znatne planinske predele, koje Italijani nisu nikako umirili, a koje im sada ponovo predaju. Roata, koji se u razgovorima pokazao posve uviđavan, izjavio je da je spreman da povede računa o ovim željama hrvatskih oružanih snaga. Tako se i njegov plan da se do 10. jula napuste Drvar, Livno, Duvno, Nevesinje, Gacko, Ljubinje i Bileća ne mora smatrati kao obavezan. Samo, on bi želeo da koncem jeseni svoje trupe bezuslovno vidi već obezbeđene i pošteđene surovih poteškoća koje zadaju planine u zimsko doba.

Doslovni tekst novog italijansko-hrvatskog ugovora dobiću sledećih dana.⁴ Uopšte uzevši, po završetku pregrupisavanja planirano je da italijanski garnizoni ostanu u Karlovcu (zaštita italijanske pokrajine Ljubljana), na železničkoj pruzi Sušak — Ogulin — Knin, na severnom hrvatskom primorju (Crikvenica, Novi, Senj itd.), u Splitu, dalje u Metkoviću, Dubrovniku, Mostaru i Trebinju. U pogledu Roatine primedbe da Hrvati preuzmu i neposrednu zaštitu železničke pruge Sušak — Knin, maršal se, prema saopštenju Lorkovića, u to nije upuštao.

U pogledu upravljanja Italijani su se u 3. zoni odrekli svakog uticaja. U 2. zoni su, za svoje garnizone, zadržali jedino još izvesnu, u vojnom pogledu važnu policijsku vlast, za gradove u primorju nešto više nego u unutrašnjosti.⁵ Prema tome, u 3. zoni Hrvati mogu vršljati po svome ćefu, pri čemu se u suštini imaju potčiniti samo kontroli okupacionih vlasti.

Da bi se o ovom iznenadnom skretanju italijanske politike u Hrvatskoj moglo nešto reći, čovek se mora podsetiti da je italijanska težnja za širenjem padala u vreme komandovanja Ambrozija i da je Roata uspeo da se oslobodi ovog njemu verovatno neugodnog nasledstva tek kada je bio neposredno potčinjen Kavaleru, a koje je nedavno usledilo. Značajno je

⁴ Viša komanda oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« je 24. jula 1942. kod Glavnog stožera Ministarstva domobranstva NDH urgirala da ustaško-domobranske jedinice, u skladu sa zagrebačkim sporazumom, preuzmu uporišta i zaštitu pruga u 2. zoni (Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 81).

zaista da vrlo mala 2. zona posle pregrupisavanja može još uvek angažovati znatno više od 100 bataljona. Prema njegovim saopštenjima, svakako Roata misli na jedno veoma dugo davanje odsustva svojim vojnicima.

Nemački general u Zagrebu
Ia, br. 147/42, str. pov.
Zagreb, 21.6.42.
pot. i.v.⁶ F u n k⁷

7 primeraka:

1. primerak — original
 2. „ — generalu
 3. „ — nač. štaba
 4. „ — poslaniku
 5. „ — vojnom izaslaniku
 6. „ — vazd. izaslaniku
 7. „ — koncept
-

BR. 96

**IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA
U SRBIJI OD 24. JUNA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH
SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI
I O MERAMA ZA UNIŠTENJE PARTIZANA U ZAPADNOJ
BOSNI¹**

Poverljivo
24.6.42.
K. R.

Prilog 73²
K.T.B.

Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku
Nemačkom generalu u Zagrebu

Predmet: Procena situacije u zapadnoj Bosni

Partizanski pokret u zapadnoj Bosni i oblastima koje se s njom graniče stalno je u porastu. Uspešnim zauzimanjem

⁶ in Vertretung (zastupa)

⁷ Valter (Walter Funck)

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 345—6.

² Dopisano rukom.

Prijedora u maju neprijatelj je ojačao moralno i u pogledu naoružanja.³ On je od tada imao vremena da se organizuje.

Na Kozari se nalazi 4—5.000 partizana, dobro organizovanih i naoružanih, a kao pomoćne snage imaju mnogobrojno stanovništvo koje je spremno da se bori i brani Kozaru.⁴ Kozara je teško prohodna šumovita planina, gusta šuma s mnogim klancima, pripremljena za odbranu i snabdevanje za lihamu i stadima stoke.

Druge jake snage, najmanje 1 partizanska brigada, nalaze se na području Bos. Krupa — planina Grmeč — Sanski Most⁵ i delovima sada kreću na hrvatska osiguranja na pruzi Bos. Krupa — Bos. Novi.⁶ Zauzeli su Rudice. Šamarica i područje zapadno od linije Prijedor — Bos. Dubica samo su delimično očišćeni i tamo se već ponovo nalaze veće partizanske grupe koje sada uspešno vrše prepade na osiguranja pruga i kolone za dotur.

Severno od Save, na Papuku i Psunju, nalaze se partizanske snage koje vrše prepade na prugu Zagreb — Beograd i na žandarmerijske stanice te oblasti.⁷

Istočno od Vrbasa i južno od Banje Luke partizanci sada drže u šahu četnici verni vladi.⁸

Može se pretpostaviti da postoji veza između svih partizanskih odreda i grupa, a verovatno i jedinstveno rukovodstvo. Posle uspelog opkoljavanja Kozare i Prosare potrebno je uništiti ustanike. Uništenje je moguće ostvariti samo napadom. Uništavanje opsadom i izgladnjavanjem ne obećava uspeh, pošto oduzima mnogo vremena, a ostale neprijateljske grupe bi time dobile slobodu kretanja i ugrozile pozadinu kružne osnovice.

³ Vidi dok. br. 75, 76 i 79.

⁴ Na Kozari se nalazio 2. krajiški NOP odred (5 bataljona, 3.500 boraca, 1 avion, 2 tenka, 2 oklopna automobila i 4—6 topova) sa 600 ranjenika i oko 80.000 izbeglica (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 72, 78, 80—82, 88, 92—93, 105, 108 110—111 i 126, knj. 6, dok. br. 5—8, 12, 28, 30, 43, 50, 55, 57, 72, 144, 147 i 164, tom IX, knj. 1, dok. br. 122; Rade Bašić, n.d., str. 188, 228).

⁵ Misli se na 1. krajišku NO brigadu.

⁶ Delovi 1. krajiškog NOP odreda su 20. juna 1942. zauzeli Bos. Krupu, porušili železničku prugu do Bos. Novog i mostove na Uni u Krupi i Otoci (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 100; Rade Bašić, n.d. str. 213).

⁷ Akcije na tom području su izvodili bataljoni 1. slavonskog NOP odreda.

⁸ Odnosi se na četničke odrede »Puk Manjača«, »Kočić« i »Borja« i bataljone »Obilić« i »Mrkonjić« i na njihove sporazume i sadejstvo s predstavnicima Pavelićeve vlade (AVII, Ča, reg. br. 5/8, k. 233, reg. br. 2/2 i 3/2, k. 234, reg. br. 5/4, k. 235).

Odluka: Hitno dovođenje 1 peš. puka, 1 bataljona i 4 baterije iz Srbije da bi se formirala jedna udarna grupa, jačine najmanje 2 nemačka ojačana peš. puka.⁹ Dok ne stignu te jedinice treba držati sadašnju kružnu osnovicu, te je braniti i od napada spolja.

Pot. Bader
general artiljerije
Ia, br. 3848/42, pov.

BR. 97

NAREĐENJE 704. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 24. JUNA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA FORMIRANJE BORBENE GRUPE »BOROVSKI« I ANGAŽOVANJE PROTIV PARTIZANA U ZAPADNOJ BOSNI¹

Poverljivo

704. pešadijska divizija
Odelj. Ia, br. 535/42 pov.

Div. komandno mesto
24.6.1942.

Predmet: angažovanje pri Borbenoj
grupi »Zapadna Bosna«
(usmeno unapred)

Vojna pošta 400
Odelj. IIB, br. 318/42 pov.

1) Prema depeši komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, Odelj. Ia, br. 3846/42 od 23.6.1942,³ Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«, radi nastavljanja operacija od 24.6.1942, privlače se:

- a) Operativni štab »Borovski«
- b) 734. pp

⁹ U tom cilju je iz Srbije prebačen ojačan 734. pp 704. pd (vidi dok. br. 97).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2241, s. 1018—9.

² Dopisano rukom.

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

- c) I/721. pp
- d) 2. i 4/654. art. div.
- e) 3/670. art. div.
- f) 4/661. art. div.

Transporti su neposredno prijavljeni od strane divizije. Utovar i vreme transporta daće se jedinicama pravovremeno.

- 2) II/724. pp transportuje se iz rejona zapadno od Požarevca za Beograd i preuzima zadatke obezbeđenja u Beogradu.
- 3) O formiranju Štaba operativnog rukovodstva »Borovski«, tačka (1a), izdaje se posebna zapovest.
- 4) Jedinice treba pripremiti na to:
 - a) da treba računati sa borbom od više nedelja
 - b) da se trupe angažuju u planini i da njihovu opremu treba odgovarajuće podesiti
 - c) da sve što je nepotrebno treba ostaviti.
- 5) Za angažovane delove divizije naređuje se zabrana odsustva koja odmah stupa na snagu. Sve one koji se nalaze na odsustvu hitno pozvati nazad, sa izuzetkom onih koji su na specijalnom odsustvu (ženidba, smrtni slučaj, bolovanje). Povratnike sa odsustva prikuplja štab 654. atr. div. u sporazumu sa 734. pp i ove predaje najstarijem oficiru 734. pp, koji je povučen sa odsustva, i koji dobija dalje naređenje od divizije o transportovanju povratnika sa odsustva. Smeštaj i ishranu povratnika do njihovog transportovanja reguliše 654. art. div.
- 6) Ekonomsko, sanitetsko i veterinarsko zbrinjavanje regulisati posebnim naređenjem.
- 7) Opremu kancelarijskim materijalom, štampanim obrascima, aparatima za umnožavanje i prostorom za zaključavanje reguliše glavna kancelarija prema uputstvima operativnog odeljenja.
- 8) Broj vojne pošte:

Svi pripadnici Štaba operativnog rukovodstva imaju i dalje broj vojne pošte svojih jedinica. Jedinice odašilju prikupljenu poštu delovodstvu divizije, koje se brine za dalje sprovođenje te pošte glavnoj kancelariji preko komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.
- 9) Veza Štaba operativnog rukovodstva sa divizijom:

Pismena veza preko komandujućeg generala i koman-

danta u Srbiji. O žičanim i radio-vezama sledi dalja naredba.

- 10) Komandanta divizije za vreme njegove odsutnosti zastupa u načelnim pitanjima pukovnik Vestman [Westmann], komandant 734. pp,⁴ a u tekućim poslovima kapetan Libold,⁵ zamenik načelnika operativnog odeljenja.

Borovski

Dostavljeno:

BR. 98

NAREDBA RAJHSFIRERA HAJNRIHA HIMLERA OD 25. JUNA 1942. ZA SUZBIJANJE I UNIŠTENJE PARTIZANA U DELU SLOVENIJE PRIPOJENOM NEMAČKOM RAJHU¹

Prepis

Strogo poverljivo

Rajhsfirer-SS
Komandni štab RF SS
Tgb. br, Ia, 323/42, str. pov.

Firerov glavni stan
25. jun 1942.

15 primeraka
1. primerak

NAREDBA

za suzbijanje aktivnosti bandi na području Gorenjska i Donja Štajerska.

- 1.) Aktivnost bandi u Gorenjskoj i Donjoj Štajerskoj biće, načelno, raščišćena sledećih nedelja.

⁴ On je bio komandant 724. pp, a komandant 734. pp 704. pd bio je pukovnik Hensel (AVII, NAV-T-315, r. 2245, s. 744—63).

⁵ Vilhelm (Wilhelm Liebold)

⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljene su jedinice kojima je ovo naređenje dostavljeno.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 140, s. 2668306—11.

- 2.) Celokupnom akcijom zadužujem višeg SS i policijskog komandanta alpskog područja, SS-gruppenfirera i general-potpukovnika policije Rezenera.²
- 3.) Pod njegovom komandom, jedinicama će komandovati komandant policije za održavanje poretka, SS-brigade firer general-major policije Brenner.³
- 4.) Šef policije za održavanje poretka⁴ će višem SS i policijskom komandantu alpskog područja staviti na raspolaganje sve potrebne snage za sprovođenje ove akcije, koja će se produžiti na više od 4 nedelje, i dovesti do garantovanog uspeha.
- 5.) Glavna uprava SS je naredila da se snage policije za održavanje poretka potpomažu svim potrebnim teškim naoružanjem, ukoliko one njime ne raspolažu. Pre svega da se dopreme, u dovoljnoj količini, puščane granate, sem toga 2 plamenobacača, kao i nekoliko brdskih topova, sa odgovarajućom poslugom.
- 6.) Šef policije za održavanje poretka javiće mi koje je snage odredio trupnoj policiji, kao i pojačanja žandarmeriji.
- 7.) Policija bezbednosti i služba bezbednosti pojačavaju operativne snage za ovu akciju, s momentanim dejstvom, i imaju zadatak da pripreme celokupno pročišćavanje putem sigurnosnog izviđanja i mera policije bezbednosti.
- 8.) Pod komandantom policije bezbednosti, SS-štantartfirerom Blumeom, rukovođenje angažovanih snaga policije bezbednosti u Gorenjskoj ima SS-štantartfirer Lurker, a rukovođenje snagama policije bezbednosti u Donjoj Štajerskoj SS-šturmbranfirer Vogt.
Glavna uprava bezbednosti Rajha stara se za snabdevanje policije bezbednosti svim tehničkim sredstvima. Naročito treba sprovesti opremanje nadražujućim bojnim otrovima, kao i omamljujućim sredstvima.
- 9.) Prema sporazumu s Vrhovnom komandom Vermahta, višem SS i policijskom komandantu, za veliku akciju, biće, na zahtev, stavljene na raspolaganje one jedinice Vermahta koje se nalaze na teritoriji. Za ovo vreme one se potčinjavaju višem SS i policijskom komandantu alpskog područja. Dopunske jedinice stoje, međutim, s obzirom na

² Ervin (Erwin Rösener)

³ Brenner, der Fefehlshaber der Ordnungspolizei

⁴ Chef der Ordnungspolizei

njihove hitne zadatke obuke, na raspolaganju samo u domenu svojih garnizona.

- 10.) Celokupna akcija biće samo onda u potpunosti svrsishodna ako se svim snagama preduzme izgradnja graničnih prepreka. Viši SS i policijski komandant se stara za povećanje radne snage za postavljanje graničnih traka, kao i radne snage za vučenje prepreka.
- 11.) Umoljavam gospodu namesnike Rajha u Koruškoj⁵ i Štajerskoj⁶ da celokupnu akciju potpomognu svim političkim i propagandnim sredstvima. Viši SS i policijski komandant mi je odgovoran da celokupna akcija prođe u najužem sporazumevanju i, bez trvenja, u zajedničkoj delatnosti sa gospodom namesnicima Rajha.
- 12.) I poslednji Nemač na tom području u starosti od 17 do 55 godina, sposoban za oružje, a ako je moguće i izvan tog područja, iz starih okruga Koruške i Štajerske, treba da se angažuje za sprovođenje ove akcije.
- 13.) Ovu akciju treba sprovoditi potpuno svrsishodno, u celini, nemilosrdno i bezobzirno. U prvom redu stoji interes nemačkog Rajha, za postignuće cilja potrebno je totalno umirenje obaju područja Rajha — Gorenjske i Donje Štajerske.
- 14.) Akciju treba sprovoditi prema celokupnim smernicama koje su priložene ovom naređenju. Viši SS i policijski komandant da mi, nakon razgovora sa šefom policije za održavanje poretka, javi najraniji termin za početak ove akcije, kao i za aktivno trupno angažovanje. Ovaj izveštaj očekujem najkasnije do 1.7.1942. godine.

H.⁷ Himler

F.d.R.

Rode

potpukovnik d. Sch.⁸
i SS-oberšturmbanfirer

⁵ Gaulajter i državni namesnik Koruške je bio dr Fridrih Rajner (Friedrich Reiner).

⁶ Šef civilne uprave u Štajerskoj je bio dr Zigfrid Iberrajter (Siegfried Ueberreither).

⁷ Hajnrih (Heinrich Himmler)

⁸ Schutzpolizei (zaštitna policija)

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 27. JUNA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O STAVU POSLANIKA ZIGFRIDA KAŠEA PREMA MERAMA ZA SPREČAVANJE ŠIRENJA NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA, UNIŠTENJE PARTIZANSKIH SNAGA I USPOSTAVLJANJE MIRA U ZAPADNOJ BOSNI IZLOŽENOM U MEMORANDUMU I PISMIMA PAVELIĆU I KVATERNIKU¹

Telegram²
27.6.1942.
u 18 čas.

Nemački general u Zagrebu
Primlj.: 28. jun 1942.
br. 170/42, str. pov.
Odelj. Ia, prilog

Strogo poverljivo

Od nemačkog generala u Zagrebu
K.R.

1. OKW/odelj. za inostranstvo
2. OKH/odelj. vojnih izaslanika
3. Operativnom štabu vazduhoplovstva,
grupi vojnih izaslanika, pukovniku Šmitu
4. Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, Ia

Dostavlja se u izvodima memorandum nemačkog poslanika koji je 24.6. predat poglavniku i ministru spoljnih poslova⁴, kao i dva poslanikova pisma maršalu.⁵ Gledišta koja su tu sadržana u principu su prihvatili hrvatski državnici i maršal. Da li će i kakvi će rezultati u praksi nastupiti još se ne može sagledati. Bitna gledišta memoranduma i pisama maršalu nemački general je od pre godinu dana neprestano iznosio na odgovornim hrvatskim mestima, a da se nisu mogli postići uspesi vredni pomena. O ovome se ažurno izveštavalo.

Povod za ove korake poslanika bio je rastuće širenje komunističkih ideja i ofanzivne aktivnosti, kao i to što je

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 268, s. 256—61.

² Iz popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

³ Štambilj primaoca.

⁴ dr Mladenu Lorkoviću

⁵ Slavku Kvaterniku

hrvatska vlada zatajila pri umirivanju u istočnoj Bosni, te što su i novoformirane hrvatske trupe delimično zatajile.

Memorandum nemačkog poslanika ima sledeći sadržaj:

»*Gledišta za savladavanje partizana i uspostavljanje mira u zapadnobosanskim oblastima*

A. Neovisno od opštih uticaja rata, sledeći nedostaci su pre svega doveli do današnje situacije:

1. Samovolja najrazličitijih zvaničnih i nezvaničnih ličnosti i organizacija u zemlji i pravna nesigurnost koja iz svega toga sledi.

2. Neprestano preseljavanje selâ i čitavih područja.

3. Nedostatak jedinstvenog rukovodstva u upravljanju kao i dalekovidnog planiranja u tim poslovima.

4. Nedostatak ideje o državi među stanovništvom.

B. Da ne bi današnji razvoj doveo do najtežih posledica, sledeće mere se pokazuju kao hitno potrebne:

1. Smesta bezuslovno prekinuti svako iseljavanje.

2. Saobrazno opunomoćeniku za istočnu Bosnu u Sarajevu treba postaviti opunomoćenika za zapadnu Bosnu u Banjoj Luci. Obadva opunomoćenika moraju biti opunomoćeni zastupnici poglavnika i vlade, a ne samo vlade. Ovim opunomoćenicima se mora dati rang ministra i moraju biti postavljeni do daljeg, to jest do umirenja područja i organizovanja stanovništva u državu. Svi civilni organi im se moraju potčinjavati. Operacije vojnih organa bi se smele vršiti samo s njihovim odobrenjem ili putem njihovog zahteva.«

Dopuna nemačkog generala:

Ova se rečenica ne odnosi na nemačke operacije, nego na samostalne hrvatske akcije.

Memorandum dalje glasi:

»Ovi opunomoćenici moraju imati sledeća prava i dužnosti:

a) *Njihov zadatak*

Bez obzira na dosadašnje metode, najbržim putem dovesti do umirenja područja. Ukoliko budu njihove mere manje krvave i vezane s manje razaranja, utoliko bolje.

b) *Ovlaštenje*

Za sprovođenje svog zadatka, njima su potčinjene, u okviru postojećih zakona, sve civilne i policijske vlasti, kojima oni mogu davati instrukcije. Mere i instrukcije izvan postojećih zakona oni mogu odmah vršiti u slučaju nužde, izveštavajući poglavnika. Oni mogu svakog državnog službenika

i nameštenika smesta otpustiti iz službe i proterati iz područja. Nakon toga dalji postupak po zakonu. Oni mogu postavljati predsednike opština i odgovarajuće niže činovnike. Predsednike sreza i odgovarajuće službenike oni mogu privremeno postavljati. Postavljanje velikih župana i odgovarajućih službenika može uslediti samo preko poglavnika. Oni mogu proglasiti vanredno stanje i svakog postaviti pred preki vojni sud.

c) *Saradnici*

Opunomoćenici ne formiraju nikakvu višu upravnu vlast, nego jedan niži rukovodeći organ. Oni dobijaju saradnike za vođenje privrede, za policiju (uključujući i ustašku nadzornu službu), za propagandu i upravljanje. Vojni komandant koji se nalazi na njihovoj teritoriji upućen je na saradivanje s njima.

d) *Metode*

Treba provesti jaku propagandu sa svim sredstvima radi razbijanja zamisli ustanika, a za ideju hrvatske države. Narочito se mora ustanicima izbiti iz glave shvatanje o izgledima za pobedu Engleske i Rusije. Radionice i seoska imanja moraju se osigurati i tretirati kao mirna mesta. Treba prekinuti sa samovoljnim iseljavanjem stanovništva iz stanova u korist vlasti.

Preko dosadašnjih četnika, koje treba preimenovati, treba da se dobije veza s pravoslavnim stanovništvom. Treba da usledi njihovo privlačenje za saradnju u zemlji. Njihov crkveni život treba razviti. Njihovu borbenu snagu treba angažovati protiv partizana. Gde je za prelazni period korisno, opunomoćenik može povremeno uzeti iz ovih krugova saradnike — savetnike.

3. Kod opunomoćenika treba formirati jedan, a po potrebi i više prekih sudova za celokupno stanovništvo, izuzev oružanih snaga i ustaša. Kod vojske formirati ratne sudove. Osim toga će se kod opunomoćenika formirati preki sud za ustaše, čiji je presudni zadatak da se stara o ispunjavanju dužnosti i čistoti u ustaškim redovima.

4. Nastupanje protiv partizana i njihovih ustaničkih rejonu treba planirati na dugi rok i odgovarajuće sprovesti.«

Dodatak nemačkog generala:

Sledi pobrojavanje poznatih načela o postupanju sa stanovništvom u ustaničkim krajevima. Pri tom je značajan i novi zahtev nemačkog poslanika da se u očišćenim i umirenim područjima ne formira ustaška organizacija.

Pisma poslanika maršalu glase:

»Javlja se potreba da se za razvoj vojnih snaga hrvatske države političkim sredstvima okonča бесплодна borba koja samo rasipa sve snage. Mogu se i u nekoliko srezova ukloniti iz tamošnjeg stanovništva predsednik sreza, predsednik opštine i drugi organi, ako do sada nisu bili nesebično odani državi, samo ako se time postiže smirenje. Trajno vođenje rata bez konačnih uspeha sve više i više razara temelje države i moral kao i borbenu snagu trupa.

Trupe oružanih snaga i ustaša u garnizonima morale bi se što je više moguće podvrgnuti obuci i disciplini. Za borbeno obuku je nužno uređenje jednog trupnog poligona. Predlog: planina Romanija.

Mnogo će se postići ako se ove trupe budu angažovale jedino u najhitnijim slučajevima. Država bi morala: ne proširivati male nemire preobimnim merama, nego ih najneznatnijim sredstvima savladati i tako dolaziti do mira.«

Drugo pismo maršalu ima sledeći sadržaj:

»A) Što se, uprkos srazmerno velikom broju angažovanih jedinica i vrsti neprijatelja, nije mogao postići brz uspeh, niti izbeći neuspeh rezultira iz sledećih nedostataka:

1. Slabost komandovanja. Mnogi oficiri su pre svega uzdržljivi i bez elana u ličnom angažovanju. Pored toga su nesnalazljivi u taktičkom komandovanju trupama. Najveći nedostatak je u rukovođenju i uređenju pozadinskih službi i snabdevanju trupa.

2. Trupa stoji uglavnom dobro u egzercirnoj obuci, ali nije dovoljno obučena na terenu, niti u gađanju.

3. Staranje oficira o vojniku skoro sasvim nedostaje.

4. Nedostaje i duhovno orijentisanje trupe na državu i njene ideje.

B) Pošto u ovakvom sastavu vojne snage zemlje još nisu dovoljne da savladaju unutrašnje nemire i zbog toga ne uživaju nikakav ugled ni poštovanje među stanovništvom, moraju se odmah preduzeti mere za otklanjanje toga. Borbe u zapadnoj Bosni su odlučujuća prekretnica, i tu se može angažovati s pozitivnom energijom. Sledeće mere mi izgledaju nužne:

1. Potrebno je da vrhovni komandant hrvatskog domobranstva maršal Kvaternik neposredno angažuje svoju ličnu energiju i da se uputi u zapadnu Bosnu na bojište kod svojih trupa koje vode borbu. U njegovoj pratnji trebalo bi da budu sledeći oficiri: jedan generalštabni intendantski i jedan ustaški, radi hitnog ispitivanja i preduzimanja odgovarajućih mera

pomoći. To je, izgleda, neophodno. Poseta bi morala uslediti narednih dana i vodila bi preko Banje Luke ka trupama i pozadinskim službama.

Razgovori sa štabovima komandi, poseta trupama u prvoj liniji, odlikovanja zaslužnih oficira, podoficira i vojnika i otklanjanje nedostataka mogu se preduzimati prilikom obilazaka. No, time će se pre svega uliti čoveku poverenje u najviše rukovodstvo, a i unutrašnji polet će mu se dati. Kad bi sa sobom mogao poneti i nekoliko poklona, onda bi i to bilo još dragocenije.

2. Pri svakoj hrvatskoj diviziji, odnosno borbenoj grupi mora se formirati ratni sud. Isto tako i pri odgovarajućim ustaškim. Manje je značajno pitanje zakonskog regulisanja od mogućnosti sprovođenja hitnih mera. U slučaju potrebe — kod pukova vojni sudovi. Pre svega se moraju kažnjavati: kukavičluk, napuštanje položaja, nasilje prema nezaštićenima, otimanje i pljačka, ostavljanje oružja i slično.

3. Za pozadinsko operacijsko područje i za 1. i 2. gorski zdrug, otprilike između Sane — Žirovca — Petrinje — Save, treba angažovati jednog komandanta pozadinskog područja i potčiniti ga generalu Štalu. Njegov zadatak: umirivanje, regulisanje saobraćaja, osiguranje snabdevanja, obezbeđenje pozadinskih vojnih i za vojsku važnih postrojenja. Ratni sud za njegove trupe: pri najbližoj diviziji.

4. Posle poraza partizana s Kozare⁶ pokazuje se kao nužno da se za ovo područje odredi i vojni komandant za domen opunomoćenika.«

Dodatak nemačkog generala:

Intervencija poslanika, koju je i nemački general ranije preduzimao, da se maršal uputi u Borbenu grupu »Zapadna Bosna« imala je uspeha. Maršal je 27.6.42. stigao u Banju Luku.

Nemački general u Zagrebu
Ia, br. 170/42, str. pov.
Zagreb, 27.6.42.
Potp. I.V. fon Funk⁷

4 primerka

1. primerak original
2. primerak generalu
3. primerak načelniku
4. primerak koncept.

⁶ Vidi dok. br. 91, 93 i 100.

⁷ Valter (Walter Funck)

BR. 100

OPERACIJSKI PLAN BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA« OD 28. JUNA 1942. ZA UNIŠTENJE PARTIZANSKIH SNAGA NA KOZARI¹

WB --- 1709³
Borbena grupa
»Zapadna Bosna«
Ia, br. 267/42, str. pov.

Komandujući general i komandant
u Srbiji

Prim.: 29.6.42, gl. kancel. 159/42
str. pov.

Odelj. Ia, zaved. br. 336/42, str. pov

Primerak. 1 Priloga:

O.U., 28.6.42.
7 primeraka
1. primerak

Strogo poverljivo!

OPERACIJSKI PLAN ZA UNIŠTENJE PARTIZANA NA KOZARI⁴

- 1.) *Neprijatelj* pojačava svoje vešto postavljene položaje na Kozari. Prema onome što se do sada moglo utvrditi, on se odlučio na borbu do kraja.⁵ Bliže podatke vidi u obaveštajnom biltenu o neprijatelju.⁶
- 2.) *Borbena grupa »Zapadna Bosna«* napada, radi uništenja neprijatelja i čišćenja opkoljenog područja, najpre na Kozaru, istovremeno sa Grupom »Borovski«⁷ sa zapada,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1139—41. Na margini originala rukom je dopisano nekoliko nečitljivih reči i parafa.

² Štambilj primaoca.

³ Dopisano rukom.

⁴ Vidi dok. br. 91, 96 i 97.

⁵ Glavnina 2. krajiškog NOP odreda (s ranjenicima i većim delom zbeга) 3/4. i 4/5. jula 1942. je pokušala da se u rejonu Planinice probije iz okruženja na Kozari. Međutim, zbog velike nadmoćnosti neprijateljskih snaga, probio se samo mali broj pojedinaca (Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 126, knj. 6, dok. br. 5, 12, 24 i 43; Rade Bašić, n.d., str. 195—243).

⁶ AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1154—8.

⁷ Vidi dok. br. 97.

ojačanim 3. gorskim zdrugom s jugoistoka i dostiže kao levi odsek:

- a) sa zapada, opštu liniju Mrakovica — dolina Moštаницe do železničke pruge 6 km jugoistočno od Bosanske Dubice;
- b) s jugoistoka, greben koji se proteže južno od Kozare preko Krnjina — Lisine — M. visa do Mrakovice.

3.) *Zamisao vođenja borbe*

a) *Grupa »Borovski«*

- (1) Prodor osobito jakih i dobro opremljenih jurišnih odreda duž grebena s obe strane doline Mlječanice, kao i napad Grupe »fon Vedel«⁸ sa zaprečne linije u severoistočnom pravcu na Mrakovicu.
- (2) Iza ovih udarnih klinova, napad dotadašnje zaprečne linije u širokom povezanom frontu radi čišćenja zemljišta u međuprostoru.
- (3) Angažovanje artiljerije tako da se koncentrična vatra otvara ispred udarnih klinova, a isključe napadi sa boka.
- (4) Radi zaštite od prepada sa zapada treba zapadno od puta Prijedor — Dubica ostaviti jača osiguranja, koja će živom patrolnom aktivnošću obezbeđivati od neprijatelja poleđinu trupa koje napadaju i put Prijedor — Dubica.

Dnevni ciljevi koje treba dostići treba da budu tako proračunati da trupi ostane dovoljno vremena da se rasporedi za noć u neprekidnoj zaprečnoj liniji radi odbijanja neprijateljskih pokušaja prodora i da bi izvršila snabdevanje, veoma otežano zbog zemljišnih i putnih uslova.

b) *Ojačani 3. gorski zdrug*

Težište: Uništenje neprijateljskih položaja prodorom duž grebena od Krnjina ka zapadu. Istovremeno vezivanje neprijatelja frontalnim gonjenjem od strane jurišnih grupa sa zaprečne linije. Prema tempu napredovanja prodora duž linije visova, smesta pomeriti zaprečnu liniju na greben. Pri tom temeljito pročititi zemljište između stare i nove zaprečne linije.

Radi uništenja, angažovanje osobito dobro opremljenih jurišnih trupa, među njima inžinjeraca (bacajući plamena) i artiljerijskih osmatrača. Ovde takođe tre-

⁸ Fridrih (Friedrich von Wedel), potpukovnik, komandant 721. pp 714. pd.

ba učešće mase artiljerije sa podrškom avijacijskih snaga.

- 4.) *Angažovanje vazduhoplovstva*
Vazduhoplovstvo će podržavati zemaljske trupe izviđanjem, nadzorom, kao i bombardovanjem i mitraljiranjem ciljeva koji se isplate. Avijacijsku podršku tražiti od Borbene grupe »Zapadna Bosna«, Ia.
- 5.) *Komandna mesta, veze*
Svojstvenost načina vođenja borbe (partizani) i zemljišne teškoće zahtevaju usko držanje svih štabova uz trupcu. Pošto se mora stalno računati na uništenje telefonskih vodova, treba težiti udvajanju veza putem radija.
- 6.) *Snabdevanje*
Zbog zemljišnih i putnih prilika, normalno izvođenje snabdevanja kod trupe koja napada neće biti moguće. Zbog toga su improvizacije naširoko potrebne, kao unajmljivanje tovarnih životinja, domorodačkih zaprega, formiranje kolona tovarnih životinja i nosača, pribavljanje samara itd. (Prethodno telefonom.)
Način vođenja borbe zahteva što je moguće veću pokretljivost vojnika. Prtljag mora biti malen po obimu i težini, zbog toga samo oružje, municija, šatorska krila, posuđe za kuvanje, vojnička torbica, alat za kopanje i neophodna hrana, sve ostalo treba ostaviti u komori. Koliko god je moguće, dopreмати toplu hranu u posudama za nošenje hrane.
- 7.) *Sanitetska služba*
Zbog zemljišnih i putnih poteškoća, potreban sanitetski materijal treba da ponesu pomoćni nosači za bolesnike na iznajmljenim tovarnim životinjama i sanitetsko osoblje u sanitetskim ruksacima. Za dopremanje ranjenih, pripremiti domaća vozila. Gde ta vozila ne mogu više da idu, pripremiti nosiljke od šatorskih krila. Dopremanje ranjenih i trupna previjališta treba osigurati od neprijateljskih prepada.
- 8.) Najkasnije do 1.7.42. dostaviće:
 - a) *Grupa »Borovski«*
 - 1) Zamisao toka napada, najraniji početak napada, dnevne ciljeve, proračun vremena.
 - 2) Raščlanjavanje Grupe »Borovski« za napad. Pri tom hrvatske napadačke snage treba dodeliti nemačkim sastavima.

- 3) Mere osiguranja prema zapadu i puta Prijedor — Dubica.
 - 4) Molbe i predloge.
- b) *Ojačani 3. gorski zdrug*
- 1) Plan napada uz navođenje najranijeg početka napada, dnevne ciljeve, proračun vremena.
 - 2) Raščlanjavanje ojačanog 3. gorskog zdrug za napad.
 - 3) Mere za osiguranje pozadinskog zemljišta do železničke linije: železnička stanica Omarska — železnička stanica Kozarac.
 - 4) Molbe i predloge.

Dostavljeno:

Štal

9

* Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandanta, odeljenja i grupa kojima je ovaj plan dostavljen.

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 30. JUNA 1942. O TOKU OPERACIJE PROTIV PARTIZANA U ZAPADNOJ BOSNI, VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I OBOSTRANIM GUBICIMA U SRBIJI, ISTOČNOJ BOSNI, HRVATSKOJ I HERCEGOVINI, NAPUŠTANJU 3. I, DELIMIČNO, 2. ZONE OD STRANE ITALIJANA¹

Komandant oružanih snaga na
Jugoistoku
(Komanda 12. armije)
Odeljenje 11/42, str. pov. Ia

H. Qu., 30.6.42.

Izveštaj o radu
za vreme od 1. do 30.6.1942.

1. 6.

...²

3. 6.

Prilog 5

Čišćenje zapadne Bosne

OKW/WFSt i OKH/Oper. odelj. su izvešteni da će planirana nemačko-hrvatska operacija čišćenja u zapadnoj Bosni otpočeti, kako se predviđa, 10.6, i to s nastupanjem po jedne mešovite borbene grupe, u čijem se sastavu nalaze i nemački tenkovi, iz rejona Banje Luke i Bos. Novog³. Zajednički cilj obeju pomenutih borbenih grupa jeste rejon Prijedor, radi zadobijanja uslova za stvaranje fronta na jugu, da bi se na taj način postiglo zatvaranje na ovom pravcu. Odmah potom, otprilike oko 10.6., usledilo bi stezanje obruča oko rejona Bos. Gradiška — Bos. Dubica — Prijedor, zapadno od Banje Luke, i to tako što bi se produžilo s nadiranjem dva hrvatska gorska zdruga, koja bi do tada bila u rezervi, na luk Sana — Una i dalje do linije Prijedor — Bos. Dubica. Potom bi se prešlo na čišćenje planine Kozara, sa glavnim udarom od juga prema severu.⁴ Ukupno trajanje ove operacije bilo bi do oko 10. 7, a odmah potom bi se prešlo na pacifikaciju (ko-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053352—78.

² 6 8 10 11 14 17 19 21 23 25 26 27 28 31 33 34 38 40 43 i ⁴⁵ Izostavljeni tekst se odnosi na jedinice i situaciju u Grčkoj.

³ Vidi dok. br. 87.

⁴ Vidi dok. br. 100.

mandant oružanih snaga na Jugoistoku (Komanda 12. armije), Ia, br. 1335/42 str. pov.).⁵

Prilog 6

Operacija čišćenja zapadne Bosne

Prikupljanje ustanika severno od Ivanjske pokazuje da je verovatna namera ustanika da se pre početka čišćenja probiju na istok. Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji je zbog toga depešom skrenuta pažnja na naročiti značaj obezbeđenja i zatvaranja puta Bos. Gradiška — Banja Luka, i to u vremenu do 10.6.

...⁶

5. 6.

Prilog 13

Podaci o italijanskom načinu vođenja borbe i o stanju neprijatelja u Crnoj Gori

Komandi oružanih snaga na Jugoistoku su, radi sopstvenog načina vođenja borbe, potrebni podaci o italijanskom načinu vođenja borbe i o stanju neprijatelja u Crnoj Gori. Nemački štab za vezu pri italijanskoj A.O.K-2 je izvestio da nije u stanju da dostavlja podatke o Crnoj Gori. Komando Supremo je, i pored naših molbi, odbila da italijanski oficir za vezu pri komandantu oružanih snaga na Jugoistoku bude ovlašten i za izvršenje zadataka oficira za vezu za italijansku A.O.K-9 i italijansku A.O.K-2. Zbog toga komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli nemačkog [opunomoćenog] generala u Rimu da tekuće obaveštavanje o situaciji u Crnoj Gori obezbedi na drugi način. Ponovo se obnavlja naš zahtev da italijanska komanda za vezu pri komandantu oružanih snaga na Jugoistoku treba da ima pravo da obezbeđuje i vezu sa italijanskom A.O.K-9 (Ia, br. 1350/42 str. pov.).⁷

...⁸

Prilog 16

Za ponovno uspostavljanje pruge Prijedor — Bos. Novi — Sisak

komandant železničkog transporta stavio je na raspolaganje komandujućem generalu i komandantu u Srbiji jednu železničku inž. komandu.

8.5.⁹

...¹⁰

⁵, ⁷, ²², ³⁰, ³², ³⁹ i ⁴⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁹ Pogrešno: treba 6.

Prilog 18

Operacije u zapadnoj Bosni

Nemački general u Zagrebu je dobio naređenje da preko generala Oksilije obavesti italijanskog komandanta oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija«, i to što pre, o operaciji »Zapadna Bosna«, koja će početi 19.6. Moli se da italijanske snage učestvuju u zatvaranju fronta Sanski Most — Bos. Krupa.

...¹¹

Prilog 20

7. četa brdskog (mot.) školskog puka »Brandenburg«

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli O.K.W. da 7. brdsku četvu 800. školskog (mot.) puka »Brandenburg« za naročitu upotrebu i dalje ostavi na raspolaganju komandujućem generalu i komandantu u Srbiji. Ta četa se naročito dobro pokazala u borbama protiv bandi Mihailovića u jugozapadnoj Srbiji i prilikom njenog angažovanja na Fruškoj gori.¹²

10. 6.

Prilog 21

Pregled situacije na području Komande oružanih snaga na Jugoistoku (zaključno sa 7.6.42)

A) Opšta situacija

U Srbiji, uopšte uzev, i dalje vlada mir. Vođene uspešne borbe protiv manjih bandi.

U Hrvatskoj živa aktivnost ustanika u zapadnoj Bosni i u italijanskoj okupacionoj zoni. Sve se više razvijaju ustanci u italijanskoj novopripojenoj oblasti oko Ljubljane.¹³ Napreduje pacifikacija istočne Bosne.

...¹⁴

B) Pojedinih situacija

I. Srbija

1.) Razbijen je svaki planski, celoviti otpor komunista i partizana. Saslušanje zarobljenog engleskog kapetana i zaplenjeni materijal su pokazali da se Mihailovićev rad u pogledu stvaranja novog ustaničkog pokreta nije promenio, no da mu nedostaje još oružja i pogodnog nižeg rukovodećeg kadra.

¹² Vidi dok. br. 92.

¹³ Dejstvo u tom rejonu i borbe s mobilnom grupom divizije »Granatijeri di Sardenja« oko Ljubljane vodio je Notranjski NOP odred (Zbornik, tom VI, knj. 2, dok. br. 69, 85, 171 i 177). Opširnije o situaciji i partizanskim akcijama u Ljubljanskoj pokrajini vidi obaveštajni bilten italijanskog 11. armijskog korpusa (Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 50).

2.) U oblasti okupiranoj od Bugara bilo je nekoliko napada. Bugari uspešno očistili rejon jugoistočno od Niša i južno od Prokuplja.

3.) Akcije nemačkih trupa imale su za rezultat uništenje manjih bandi kod Arandelovca, Gornjeg Milanovca, Požege i Negotina. Srpska državna straža vodila je kod Jagodine uspešne borbe protiv jedne manje bande.

4.) U Požarevcu, Petrovcu i Beogradu otkrivene komunističke ćelije.

5.) Nekoliko engleskih aviona nadletalo jugozapadnu Srbiju.

6.) Uopšte uzev, situacija u pogledu snabdevanja i u pogledu saobraćaja nepromenjena. Ekonomska situacija: obrađivanje zemlje i žetva izvanredno ugroženi zbog velikih poplava u Banatu. Od isporuka žita koje su obećane Grčkoj nedostaje (isključno) od juna 8000 tona.

II. Hrvatska

a) Istočna Bosna

I dalje u toku pacifikacija. 718. div. nastavlja sa uspešnim proganjanjem ostataka bandi.

Zbog poplave prekinuta železnička pruga i put Sarajevo — Vareš.

U toku su radovi na ponovnom uspostavljanju saobraćaja.

U Sarajevu otklonjena trvenja između Italijana i Hrvata.

b) Zapadna Bosna

Naše pripreme teku planski. Početak operacije »Zapadna Bosna« 10. 6.¹⁵ Prema hrvatskim izveštajima neprijatelj broji 5—6000 ljudi.

U rejonu Prijedor — Bos. Novi — Kostajnica mnogobrojni napadi na železničke pruge i puteve, kao i na železničku prugu Glina — Petrinja. Hrvati vode uspešne manje borbe južno od Banje Luke, kod Bos. Dubice i jugoistočno od Petrinje.

c) Severno od Save

Bande sa Fruške gore izvršile nekoliko napada severno od Rume i kod Petrovaradina. Četa 800. puka za naročitu upotrebu, folksdojčeri i Hrvati uspešno čiste planinu.

d) Italijanska okupaciona zona

Posle uspešnih borbi protiv bandi severno i severozapadno od Dubrovnika izgleda da je u tom kraju situacija smirenija. Ponovo se vrše mnogobrojni napadi na železničku prugu Knin — Ogulin, kao i u oblasti Ogulin — Rijeka. Naročito su mnogobrojni postali napadi u novopripojenoj italijanskoj ob-

¹⁵ i ¹⁶ Vidi dok. br. 84, 85, 87 i 90.

lasti južno i jugoistočno od Ljubljane.¹⁶ U toku je premeštanje jedne italijanske divizije iz rejona južno od Sarajeva u rejon Ljubljane.

III. Gubici (od 22. 5. do 6. 6. 42. uključno):

a) Naši gubici	mrtvih	ranjenih	nestalih
Nemci	2	20	—
Hrvati	46	106	62
Srpska drž. straža	11	2	—

b) Gubici ustanika:

1083 ubijena u borbi

76 ranjenih

1745 zarobljenih, od kojih se najveći deo predviđa za logore u Norveškoj

325 streljanih radi odmazde.

...

Borbena grupa »Zapadna Bosna« je 10.6. sa po jednom grupom iz rejona Banja Luka i Bos. Novi, krenula, prema planu, u nastupanje ka Prijedoru. Prednji odred grupe iz Banje Luke stigao u Prijedor već 10.6.¹⁸

10. 6.

...

14. 6.

Komandant: 14. 6. ujutro vratio se zamenik komandanta u Solun sa svog »inspekcijskog putovanja u Srbiju« (7. 6 — 14. 6). Službene zabeleške o tome vidi u prilogu 25.²⁰

...

Prilog 27, veza prilog 20

7 (mot.) četa 800. školskog puka »Brandenburg« za naročitu upotrebu

¹⁶ U Ljubljanskoj pokrajini, posle niza uspehlih diverzija i sabotaža, došlo je do opšteg narodnog ustanka i formiranja prvih partizanskih odreda. Glavni štab Slovenije preduzeo je plansko čišćenje pojedinih područja i stvaranje slobodne teritorije oko Broda na Kupu i Kočevske Reke, pa na sever prema području Loške doline, Krima, Mokreca, Ljubljanskog barja i gornjeg toka Krke, i na istok prema Beloj krajini (Zbornik, tom VI, knj. 2, dok. br. 88, 98—102, 106, 109 i 124; tom XIII, knj. 2 dok. br. 58).

²⁰ i ²⁴ U svojim zapažanjima, zastupnik komandanta oružanih snaga na Jugoistoku konstatuje da potčinjeni ne poznaju činjenično stanje u Srbiji, da je obaveštajna služba i izviđačka služba slaba u otkrivanju partizanskih snaga. U vezi s tim postavio je i konkretne zadatke potčinjenim jedinicama — od voda do puka (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 712—5).

Na traženje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku da mu se i dalje ostavi na raspolaganju 7 (mot.) četa 800. školskog puka »Brandenburg« za naročitu upotrebu (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 2097/42 pov. od 9.6.)²², OKW je naredila: »Za sada, do 30. 6, četa i dalje ostaje na raspolaganju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku«. Komandujući general i komandant u Srbiji je depešom obavestio o tom naređenju.

Prilog 28

Obezbeđenje pruge granica Rajha — Zemun

Komandujući general i komandant u Srbiji je dobio naređenje da ponovo proveri obezbeđenje pruge granica Rajha — Zemun i da odmah zaposedne sve stražarske kule na toj pruzi.

15. 6.

...²³

17. 6.

Prilog 39

Zapažanja nakon inspeksijskog putovanja

Prilikom svog putovanja po Srbiji (7.6 — 14.6.42) komandant oružanih snaga na Jugoistoku je dao zapažanja koja je 17.6. uputio komandujućem generalu i komandantu u Srbiji (izvodno za divizije) i stavio na raspolaganje referentima operativnog štaba komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.²⁴

...²⁵

Prilog 46, veza prilog 20

7. četa školskog puka »Brandenburg«

Po naređenju OKW, 7. četetu školskog puka »Brandenburg« treba do kraja juna izvući sa sadašnjeg područja angažovanja, te je najkasnije 30. 6. železničkim transportom uputiti u Staljino, na raspolaganje Grupe armija »Jug«. Ovo naređenje je depešom prosleđeno komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.

...²⁶

22. 6.

...²⁷

Savetovanje kod načelnika štaba

...²⁸

Srbija: Stanje, uopšte uzev, nepromenjeno. Na železničkoj pruzi Paraćin — Zaječar izvršena sabotaža: prevrnut i uništen voz.²⁹

Završeno čišćenje rejona Fruška gora, ustanici imali velike gubitke.

Hrvatska: Čišćenje istočne Bosne od strane glavnine 718. divizije odvija se po planu. I u zapadnoj Bosni se operacija čišćenja odvija uspešno. Slomljen je delimično vrlo žilav otpor ustanika. Pogoni kod Prijedora u nemačkim rukama. U toku je ponovno uspostavljanje saobraćajnih relacija. Evakuisanje Italijana iz 2. zone (dalmatinske planine koje se protežu duž demarkacione linije) potpuno je izmenilo sliku Hrvatske. Na osnovu izveštaja nemačkog generala u Zagrebu, OKW/WFSt je skrenuo pažnju na nužnost dovoljno jakih hrvatskih posada u oblasti koje su napustili Italijani, jer ne treba ustanicima dati priliku da se prikupljaju u dalmatinskim planinama (Ia, br. 1449/42 od 17.6.42).³⁰

...³¹

Pitanje o dovoljno jakim posadama u Hrvatskoj

Zamenik komandanta oružanih snaga na Jugoistoku je, jednom depešom upućenom general-majoru Ferču prilikom njegovog boravka u OKW, zamolio da se već sada izričito skrene pažnja na opasnosti za pacifikaciju Hrvatske i područja na Jugoistoku. Te opasnosti su prouzrokovane napuštanjem, od strane Italijana, velikog dela oblasti duž demarkacione linije 2. zone i, dalje na jugu, delova 3. zone. Vidi prilog 56 (veza prilog 54).³²

...³³

23. 6.

...³⁴

Pitanje o dovoljno jakim posadama u Hrvatskoj

General-majoru Ferču se, kao dopunsko objašnjenje za depešu poslatu 2.6, saopštava da brdska zona duž demarkacione linije nije »2. zona«, nego »3. zona«, a da se zona bliža morskoj obali naziva »2. zona«. Italijani nameravaju da u zoni bliže morskoj obali (2. zona) imaju posade u sledećim mestima: Novi, Sinj, Split, Makarska, Mostar, Dubrovnik, Trebinje. Iz 2. i 3. zone treba da se u daljem toku evakušu mesta: Drvar, Livno, Duvno, Nevesinje, Gacko, Ljubinje, Bileća.

²⁹ Ovu akciju je, 15. juna 1942, izveo kod ž. st. Obradova Stolica, Timočki NOP odred (Oslobodilački rat, knj. I, str. 216).

Borbe u zapadnoj Bosni 21. i 22.6. su pokazale da hrvatski gorski zdrugevi nisu dorasli ustanicima. Prema izveštajima od 21. 6. za 2. gorski zdruge, a od 22.6. za 1. gorski zdruge, oba zdruge su zbog panike i svoje nevestine pretrpela znatne udarce, tako da je vrlo verovatno da ovi zdrugevi neće moći biti upotrebljeni za napadna dejstva protiv ustanika koji se brane planski. Komandant Bobene grupe »Zapadna Bosna« sada ceni i ispituje mogućnost daljeg izvođenja napada uz prikupljanje svih nemačkih snaga kod Grupe »Jug«, koja bi trebalo da izvede napad na planinu Kozaru.³⁵ Za Grupu »Zapad« se predviđa da dobija samo zadatke zatvaranja fronta radi sprečavanja izvlačenja neprijatelja na zapad, a ovu grupu bi sačinjavala 1. hrvatska gorska divizija ojačana pojedinim nemačkim delovima. Time izgleda da je prevaziđena dosadašnja namera da napadaju i grupe »Jug« i »Zapad«. General Bader se nalazi u Banjoj Luci. O konačnoj odluci poslaće se izveštaj s lica mesta, posle konačne procene situacije (Ia, br. 1509/42 str. pov., prilog 60, veza prilog 56).³⁶

Situacija u zapadnoj Bosni

Nemačkom generalu u Zagrebu poslata je depeša: Situacija u zapadnoj Bosni zahteva angažovanje svih raspoloživih snaga, uključujući i zagrebačke reprezentacione trupe u zapadnoj Bosni, jer se tu odlučuje o daljem razvoju stvari. Povlačenje snaga, npr. slanje trupa u Bihać, treba u sadašnjem momentu smatrati kao operativno pogrešno, te to prema tome treba sprečiti. Treba odmah izneti ovu stvar pred merodavne instance. Javiti o rezultatima. Za ličnu informaciju: već su u pokretu nemačka pojačanja jačine oko 1 ojačanog puka. Prilog 61.³⁷

...³⁸

25. 6.

Izlazak 2. čete (samo personala) iz sastava I. bataljona trofejnih tenkova 202. oklopnog puka

OKW/Gen. St. d. H/Oper. odelj./III/, depešom 32972/42 pov, od 26.6.42,³⁹ naredila je: »Komandi oružanih snaga »Zapad« će s područja komandanta oružanih snaga na Jugovistoku biti dodeljena 2. četa (samo personal) I. bataljona trofejnih tenkova 202. oklopnog puka. Ovu četvu uputiti što pre.« Ovo naređenje je depešom sprovedeno komandujućem generalu i komandantu u Srbiji. Prilog 57.

³⁵ Vidi dok. br. 97 i 100.

³⁶ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Vidi dok. br. 95.

³⁷ Vidi dok. br. 96.

Pregled situacije na području Komande oružanih snaga na Jugoistoku (zaključno 23. 6. 42)

I.) Opšta situacija

U Srbiji u celini stanje nepromenjeno. Samo lokalni nemiri. U Hrvatskoj, u zapadnoj Bosni zaposednutoj od Nemaca, nemačko-hrvatske trupe su, prilikom čišćenja planine Kozare, naišle na ogorčen otpor. U oblasti zaposednutoj od Italijana nemiri se zaoštavaju na slovenačkom graničnom području. Odlaskom italijanskih trupa iz rejona koji graniče sa demarkacionom linijom u rejone u primorskoj oblasti stvoreni su u italijanskoj okupacionoj zoni novi uslovi u pogledu daljeg razvoja situacije.

...

II.) Pojediniosti situacije

Srbija: Nema nikakvih pouzdanih znakova za skoro izbijanje ustanka koji priprema Mihailović.

U oblasti okupiranoj od Bugara uspešno završeno čišćenje planine Jastrepca.⁴¹ Neprijatelj imao 224 mrtva.

Situacija u pogledu snabdevanja, uopšte uzev, nepromenjena.

Hrvatska

U istočnoj Bosni situacija je još uvek smirena, bez obzira na izbijanje lokalnih nemira. Napuštanje susednih italijanskih teritorija, pre svega oblasti koje su upravo očišćene, kao što su Kalinovik, Nevesinje, Gacko, Foča, Goražde, svakako će se, kako pokazuju dosadašnja iskustva, odraziti negativno. Već sada se može ustanoviti priliv ustanika iz severozapadnog dela Crne Gore u rejon oko Foče.

Zapadna Bosna: Operacija čišćenja odvijala se planski sve do opkoljavanja planine Kozare (rejon Prijedor — zapadno od Banje Luke — Gradiška — Sava — Una — Bos. Dubica). Neprijatelj se povlačio u planinu Kozaru, zatim je došlo do znatnog zaoštavanja borbi. Neprijatelj, 4—5000 (?) ljudi, boreći se vešto i žilavo, dobro naoružan, planski je organizovao delimično aktivnu odbranu na zapadnim, južnim i istočnim padinama šumovitog planinskog grebena. Napadi novoformiranih hrvatskih gorskih zdruгова do sada su bili bezuspešni, ti

⁴¹ Iz Blaca, Prokuplja, Kruševca i Žitkovca je 19. juna 1942. otpočeo koncentričan napad jedinica 1. kralj. bugarskog okupacionog korpusa protiv Jastrebačkog i Rasinskog NOP odreda. Zbog neuspeha u uništenju partizanskih odreda bugarski vojnici su streljali oko 240 seljaka pohvatanih u selima oko pl. Jastrepca (Hronologija, str. 205).

zdrugovi su delimično primili i vrlo teške protivudarce. No, ipak se uspelo sprečiti neprijatelja u njegovim pokušajima proboja. Takva situacija je učinila neophodnim pregrupisavanje i dovođenje novih nemačkih pojačanja (1 ojačani pešad. puk). Od hrvatskog rukovodstva je zahtevano da angažuje i brzo dovodi svoje (dodatne) raspoložive snage.

Slamanje otpora na planini Kozari komandant oružanih snaga na Jugoistoku ceni kao odlučujući momenat za dalji razvoj situacije u Hrvatskoj. Radi toga komandant oružanih snaga na Jugoistoku vrši odgovarajuće pripreme za planski napad. Ustanici su pokušali da iz italijanske zone južno od Banje Luke, južno od Sanskog Mosta, južno od Bos. Novog pređu preko demarkacione linije na sever. Sve te grupe su bile zadržane u lokalnim borbama, te su se opet povukle. Zapadno od Bos. Novog, na južnim ograncima planine Samarice, prikupljaju se one neprijateljske grupe koje su prilikom čišćenja Samarice bile razbijene. Odbijena su lokalna nadiranja ustanika prema Bos. Novom i prema železničkoj pruzi Bos. Novi — Kostajnica. Italijanska okupaciona zona: prema izveštaju nemačkog generala u Zagrebu, u Zagreb je 15.6. stigao general Roata radi pregovora sa hrvatskom vladom o predaji uprave u 2. i 3. zoni. Ta predaja upravo je posledica povlačenja italijanskih trupa iz hercegovačkih, bosanskih i dalmatinskih planina u oblast bliže morskoj obali. Ovo povlačenje je otpočelo 11.6. Nemačke službene instance su o ovom povlačenju obavestene tek 15.6.42. preko nemačkog generala u Zagrebu.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku će o ovome, kao i o odgovarajućim posledicama, posebno poslati izveštaj OKW i OKH. Činjenica je da hrvatsko vojno rukovodstvo još uvek, 23.6, ne zna kolikim i kojim snagama će zaposesti evakuisane zone. Dalje: prilikom operacije »Zapadna Bosna«, hrvatske novoformirane trupe su takođe pokazale da imaju neznatnu borbenu vrednost. Zbog toga se mora računati s tim da Hrvati u rejonima koje su napustili Italijani neće moći da spreče stvaranje međusobno povezanih ustaničkih žarišta. Prelivanje ustanika u nemačku zonu moguće je sprečiti samo nemačkim jedinicama koje bi primenile pokretni način borbenih dejstava, i to odmah nakon završetka operacije »Zapadna Bosna«.

Dalje, mora se računati i s tim da će biti vrlo otežan izvoz boksita iz italijanske okupacione zone, a vrlo verovatno će to biti moguće železnicom samo preko nemačke okupacione zone. Na graničnom području Slovenija — Hrvatska ustanički pokret je porastao. Tamošnje italijanske posadne jedinice tre-

ba da budu pojačane jedinicama koje budu dobijene evakuacijom (pomenutih delova italijanske okupacione zone).

Gubici: 7. 6. — 23. 6. 42. uključno:

Naši gubici:	mrtvi	ranjeni	nestali
Nemci	19	31	6
Hrvati	200	250	169
Srpska drž. straža	9	—	1

Gubici ustanika:

1748 ubijenih u borbi

15 ranjenih

713 zarobljenih ili uhvaćenih (najveći deo predviđen za Norvešku)

275 streljanih za odmazdu.

Na taj način je do sada u Srbiji i Hrvatskoj ukupno ubijeno u borbama ili streljano za odmazdu 37.477.⁴²

...⁴³

27. 6.

Komandant: Povratak zamenika komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i komandanta 12. armije sa službenog putovanja iz Sofije i Beograda. Vidi službene zabeleške, prilog 60.⁴⁴

...⁴⁵

Za komandanta oružanih snaga na
Jugoistoku
(Komandu 12. armije)
načelnik štaba

I. A.

...⁴⁶

⁴² Vidi dok. br. 83 i 108.

⁴⁶ Potpis nečitak.

PREDLOG KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 2. JULA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA ZA OBEZBEĐENJE VOJNOPRIVREDNIH INTERESA U BOSNI I HERCEGOVINI NAKON POVLAČENJA ITALIJANSKE 2. ARMIIJE IZ 3. ZONE I DELIMIČNO 2. ZONE¹

Strogo poverljivo!

Telegram

OKW/W.F.St.

OKW/Wi-Ia

obavešteni: Nemački general pri italijanskoj
Vrhovnoj komandi
Komandujući general i komandant u
Srbiji
Nemački general u Zagrebu

8 primeraka

8. primerak

Predmet: Napuštanje prostoriije južno i zapadno od nemačko-italijanske demarkacione linije u Hrvatskoj od strane italijanske 2. armije.²

- I. Italijani povlače svoje dosadašnje snage (ne računajući 3 divizije koje odlaze na francusku granicu) u gradove, odnosno u rejone tih gradova (karta razmere 1:1.000.000) i to: Karlovac, Ljubljana, duž železničke pruge Sušak — Ogulin — Knin, na morskoj obali Crikvenica, Novi, Senj, Split, Metković, Mostar, Dubrovnik, Trebinje.
- II. Obezbeđivanje teritorije između novih italijanskih okupacionih centara i demarkacione linije treba ubuduće da preuzmu isključivo hrvatske snage. Italijani su za ovu svrhu pored svojih sopstvenih snaga obilno koristili nacionalističke srpske bande. Sa dolaskom novih hrvatskih snaga neminovni su oružani sukobi između nacionalističkih Srba i Hrvata. Uz to treba napomenuti i žarišta nemira komunističkih partizana. Može se na osnovu iskustva reći da hrvatske snage u pogledu borbene spremnosti nisu dorasle ni nacionalističkim srpskim ni komunističkim bandama. Prema tome, teritorije koje će napustiti Italijani postaće nužno stalno žarište nemira.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8055822—3.

² Vidi dok. br. 95 i 185; Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 81.

III. Na taj način dva osnovna nemačka interesa na tom prostoru biće ugrožena.

- 1.) Biće ugroženo obezbeđenje nemačkog okupacionog dela Hrvatske južno od Save. Mogućnost da se nemiri prenesu i na nemačku teritoriju otežava smirivanje prostorijske oko Prijedora i Sarajeva. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku planira da, nakon zauzimanja zapadne Bosne, pokretnim dejstvima 718. divizije i delom hrvatskih snaga preduhitri i spreči širenje ustanka.
- 2.) Ugrožena su takođe važna nalazišta na italijanskoj teritoriji koja su važna za nemačku vojnu privredu, odnosno njihova eksploatacija:
 - a) ugroženi su rudnici boksita u rejonu Mostara i prevoz rude prema morskoj obali (Split), odnosno železničkim prugama koje vode prema severu: Sarajevo — Brod i Banja Luka — Novska,
 - b) takođe i rudnici Vojnić i Topusko južno od Karlovca (gvozdena ruda),
 - c) eksploatacija drveta na gornjem toku Drine (rejon Goražde — Kalinovik — Gacko — Foča).

IV. I nakon povlačenja italijanskih snaga obezbeđen je rejon Karlovac (III, 2.) b)), ali nije obezbeđena prostorijska pod tačkom III, 2.) pod a) i c).

V. Zbog toga komandant oružanih snaga na Jugoistoku predlaže i moli Komando Supremo da se preduzmu sledeće mere:

- a) Italijanska okupaciona zona u rejonu Mostara mora se toliko proširiti i obezbediti da se osiguraju rudnici boksita i odvoz iz tih rudnika. U tom smislu mora se u potpunosti kontrolisati dolina Neretve na celoj svojoj dužini i komunikacija Jablanica — Prozor — Donji Vakuf, kao i komunikacija Sarajevo — Tarčin, od strane Italijana.
- b) Italijani bi trebalo da ponovo posednu napuštenu prostorijsku Gacko — Goražde — Kalinovik. Ukoliko ovo nije moguće, mora se izvršiti revizija demarkacione linije od Tarčina (jugozapadno od Sarajeva) pa preko Kalinovika — Maglića (vrh 2367 m), i to tako da rejon u kojima se vrši seča šume budu pod kontrolom nemačkih snaga, odnosno hrvatskih snaga pod nemačkom komandom. Ukoliko nije mo-

guće obezbediti zahteve iz tačke a) i b), ne može se obezbediti siguran transport drveta.

Komandant oružanih snaga na
Jugoistoku

Ia, br. 1599/42 str. pov.
od 2.7.42. u 19 časova

F.d.R.:

Maher

potpukovnik u generalštabu

Dostavljeno:

***³

BR. 103

PREDLOG NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 4. JULA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA ZA OBUKU PRIPADNIKA ORUŽANIH FORMACIJA NDH U NEMAČKOJ I NJIHOVO UPUĆIVANJE NA ISTOČNI FRONT¹

STROGO POVERLJIVO

Nemački general u Zagrebu

Telegram

OKW./W.F.St.

Veza: OKW./W.St./Qu III, br. 002045/42 str. pov. od 23.6.²

Predmet: Upućivanje daljih hrvatskih jedinica za istočni front

Poglavnik i maršal pakazali su najbolju volju da izađu u susret firerovoj želji,³ mada situacija sa ustanicima i smenjivanje italijanskih trupa u trećoj zoni ne pred-

¹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i odeljenja kojima je ovaj predlog dostavljen.

² Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 266, s. 22—3.

³ Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

³ Prema obaveštenju Vrhovne komande Vermahta od 29. jula 1942, nemački general u Zagrebu treba da predstavnicima italijanskih oružanih snaga objasni da se Hitler odlučio na pozivanje regruta NDH i njihovo obučavanje u Nemačkoj, isključivo u cilju neophodnog osveženja i povećanja njihovih jedinica već angažovanih na istočnom frontu. Isto tako, opravdanost te odluke Hitler je video i u osetno pojačanoj partizanskoj aktivnosti u poslednje vreme (AVII, NAV-T-501, r. 268, s. 217).

stavljaju beznačajnu otežavajuću okolnost.⁴ Posle razgovora s poglavnikom i maršalom nemački general podnosi svoj predlog u sledećem:

- 1.) Od hrvatskog 369. pp, koji se već nalazi na istočnom frontu, i od 370. pp, koji se sada nalazi u formiranju, obrazovati željenu diviziju za borbu na frontu kao diviziju dvojne formacije.⁵
- 2.) U vremenu od druge polovine jula do početka avgusta može se iz Hrvatske prebaciti oko 6.000 ljudi za formiranje tražene divizije za obezbeđenje (pozadine). Radi se o ljudstvu iz 1921. godišta, koje se od početka maja nalazi ovde na regrutskoj obuci. Oficira i podoficira nema na raspolaganju.
- 3.) Pošto je hrvatska obuka, uključno sa regrutskom obukom nedovoljna, što se pokazalo i pri njihovoj upotrebi u borbama u zapadnoj Bosni, to se predlaže da se u avgustu od regruta iz 1922. godišta, koji tada pristizu za poziv u vojsku, pošalju daljih 6—8.000 ljudi u Nemačku. Od njih bi se zatim, posle završene regrutske obuke, formirale dve nove brdske brigade. Nakon toga one bi se vratile u Hrvatsku, gde su nužno potrebne. Obe ove brdske brigade bi dobile svoj podoficirski kadar iz škole u Štokerauu [Stockerau], gde 30. septembra završava obuku oko 600 kandidata za oficire i podoficire. Ovog starešinskog osoblja maršal se ne može odreći, pa čak ni u interesu novih jedinica koje su namenjene za istočni front.

Hrvati bi tada u poznu jesen imali na raspolaganju preko 6 brdskih brigada sa ukupno 24 bataljona. Za obe istočne divizije, kao i za 6 brdskih brigada potrebni su dopunski bataljoni, tako bi s formiranjem divizije za front, divizije za obezbeđenje i 6 brdskih brigada sva raspoloživa godišta regruta bila iscrpljena.

I. V. pot. Funk⁶
nemački general u Zagrebu
Odelj. Ia, br. 153/42 pov.
od 4.7.1942.

⁴ Vidi dok. br. 95.

⁵ Naređenje za formiranje 369. pd je izdao komandant 17. AK 19. avgusta 1942. Opširnije o toku formiranja ove divizije u Štokerauu (Stockerau), njenom sastavu i formaciji i njenom prebacivanju na teritoriju NDH, umesto na istočni front, od 18. decembra 1942. pod komandom general-majora Frica Najdholda (Fritz Neidholdt) vidi AVII, NAV-T-315, r. 2154, s. 1—521.

⁶ Valter (Walter Funck)

VANREDNI IZVEŠTAJ BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA« OD 5. JULA 1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI ZA PERIOD OD 5. JUNA DO 4. JULA 1942. O BORBAMA S PARTIZANIMA, DALJIM PROTIVMERAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U REJONU KOZARA — PROSARA¹

Komandujući general i komandant u Srbiji ²	
Prim.: 7.7.42. gl. kancel. 172/42 str. pov.	
Odelj. Ia, zaved. br. 352/42 str. pov.	
Primerak 3	Prilog

Borbena grupa »Zapadna
Bosna«.

Ia, Br. 280/42 str. pov.

O.U., 5. jula 1942.

Strogo poverljivo

Predmet: Situacija kod Borbene grupe
»Zapadna Bosna«.

9 primeraka
1. primerak

V a n r e d n i i z v e š t a j !
Period 5.6. — 4.7.42.

1.) Razvoj situacije u rejonu Kozara — Prosara

Iznenadno zauzimanje Prijedora i Ljubije 10. i 11.6.42. je partizane s područja Kostajnica — Grmeč — Kozara — Prosara posle prvog šoka navelo na pojačanu aktivnost.³ Njihova borbena sposobnost je pojačana i stalnim prilivom s juga, uzrokovanim evakuacijom 3. zone od strane Italijana, kao i brzim iznenadnim zauzimanjem hrvatskih garnizona u raznim slučajevima.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250 s. 125—9. Na margini prve stranice originala rukom je dopisano neko liko parafa i datuma.

² Štambilj primaoca.

³ Vidi dok. br. 87, 89 i 123.

⁴ Vidi dok. br. 95 i 102.

Čišćenje Šamarice, koje je usledilo od 1. gorske div., imalo je samo neznatan uspeh,⁵ tim više što u očišćenom području nisu mogla biti ostavljena nikakva uporišta. Takođe i nadovezano čišćenje rejona između Sane i Une do linije Prijedor — Dubica nije usledilo uz potrebnu temeljitost. K tome treba dodati i to da se je front 1. gorske div., zbog neopreznog iznenadnog naleta na snažnog neprijatelja na zapadnom obronku Kozare, prekinuo i da su nastali gubici u ljudstvu i materijalu jačine otprilike 2 puna bataljona.⁶ Tek je uz najoštrije odlučno dejstvo i potpuno angažovanje svih raspoloživih snaga uspeo da se za nuždu ponovo postavi zaprečni front na opštoj liniji Prijedor — Dubica, koji je tek po dovođenju novih nemačkih snaga iz Srbije dobio potreban oslonac.

Napad na partizane koji su u toku borbenih dejstava odbaceni na Kozaru — Prosaru nije bio izvodljiv s prvobitnim snagama, jer je borbena vrednost 1. gorske div. bila slabija, dok je jačina, organizacija, oprema i borbena vrednost partizana bila bolja nego što se to moglo predvideti krajem maja. U međuvremenu je južni deo kružne osnovice pomeren prema severu, delom na grebene Kozare, i gotovo svake noći su bili odbijani pokušaji probijanja neprijatelja prema zapadu.

2.) *Neprijatelj van rejona Kozara — Prosara*

U ovom času, zbog sadašnjeg držanja četnika, ne postoji mogućnost ugrožavanja iz rejona istočno od Vrbasa. Trenutno se ne očekuje ni ugrožavanje južno od Banjaluke i zapadno od Sane zahvaljujući lojalnom držanju četnika Marčetića⁷ i dobrom držanju hrvatskog garnizona Sanski Most.

Ipak, partizanske grupe, koje se pojačavaju stalnim prilivom iz evakuisane italijanske okupacione zone,

- a) u Grmeču, koje su se pomerile između Ljubije i Suhaće do Sane,
- b) južno, jugozapadno i zapadno od Bos. Novog,
- c) u Šamarici,
- d) severno od Kostajnice,
- e) između Sane i Une zapadno od drumu Prijedor — Dubica,
- f) severno od žel. linije Nova Gradiška — Novska,

⁵ Na Šamarici je dejstvovao Banijski NOP odred (Rade Bašić, n.d., str. 195).

⁶ Ovaj otpor domobranskim jedinicama 1. gorske divizije pružili su 1. i 2. bataljon 2. krajiškog NOP odreda (Rade Bašić n.d., str. 197).

⁷ Odnosi se na Vukašina Marčetića, komandanta četničkog odreda »Puk Manjača«.

sve jače ugrožavaju kružnu osnovicu oko Kozare i Prosar Hrvatske jedinice za osiguranje železničke pruge Bos. No — Kostajnica, koje su slabe po borbenoj vrednosti, verovao su isto tako malo dorasle nekom jačem opterećenju ka i ranije jedinice za osiguranje žel. pruge na Uni od Bo Krupe do Rudica.

Borbena grupa »Zapadna Bosna« je pošla u napad samo s slabo zaštićenim zapadnim bokom. Moralo se, međutim, stano računati s tim da za vreme operacija mogu uslediti neprijateljski napadi u pozadinu zapadnog fronta, odnosno n obezbeđenja na liniji zapadno od Prijedora — Ljubija — S Rijeka — Sanski Most. Zato je planirano da se snagama koj će se dobiti sužavanjem kružne osnovice pojača obezbeđenja prema zapadu.

3.) *Izgledi*

Posle uspešnog čišćenja rejona Kozara — Prosara, celokupna situacija u zapadnoj Bosni i područjima koja s njom granice biće poboljšana, ali ni izdaleka neće biti konačno rešena.

Snage koje sada stoje na raspolaganju i nadalje će biti potpuno povezane:

- a) za obezbeđenje očišćenog područja,
- b) za čišćenje, a potom i obezbeđenje rejona zapadno od drumu Prijedor — Dubica, južno od Sane, pa i istočno od Bos. Novog — Kostajnica (Šamarica),
- c) za obezbeđenje prema Grmeču.

Povrh toga je usled priliva partizana iz evakuisane italijanske okupacione zone nastala takva situacija, čije brzo rešenje prelazi snagu nemačko-hrvatskih jedinica koje su u sadanjem času potčinjene Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«.

Pri tom nije uzeta u obzir opasnost koju za hrvatsku državu i za red na Jugoistoku predstavljaju znatne srpske četničke jedinice — čija je veza s Dražom Mihailovićem delimično dokazana.

Južno od italijansko-nemačke demarkacione linije intervencija nemačkih trupa nije mogućna.⁸ Same, pak, hrvatske snage, po svom komandnom kadru, jačini i stanju obučenosti,

⁸ Na zahtev nemačkog generala u Zagrebu da se Borbenoj grupi »Zapadna Bosna« odobri povremeno prekoračenje demarkacione linije u toku borbenih dejstava, general Antonio Oksilija, šef italijanske vojne misije u NDH, odgovorio je: »Saopštavam da je italijanska vrhovna komanda odobrila prelazak demarkacione linije nemačkim trupama, ograničeno za vreme trajanja nemačko-hrvatskih operacija koje se sada odvijaju u Bosni« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 107—8).

nisu dovoljne za neko temeljito čišćenje većih područja kao što je, npr., planina Grmeč.

Pošto za ugušenje komunističkog ustanka u Hrvatskoj nema potrebnih snaga, a odnosi u političkom, saobraćajnom i privrednom pogledu traže hitnu ispomoć, potrebne su mere koje će prevazići mogućnosti sada angažovanih snaga i trenutne političke situacije.

4.) *Zaključci i predlozi*

Ugušenje ustanka u dogledno vreme i posle ovoga potrebno umirenje područja koja su u Hrvatskoj sada zaposednuta od strane partizana, ili preko kojih su partizani prelazili, može se sprovesti samo angažovanjem jačih snaga. Povrh toga, potrebno je uvesti *nemačku vojnu upravu*, pošto Hrvati ne zadovoljavaju, što se tiče uprave, ni po učinku ni po broju, a samostalno i ne mogu rešiti teške probleme nacionalnosti, naročito u Bosni, pa izgleda da i nisu svesni ozbiljnosti situacije i potrebe za akcijom,⁹ a s druge strane, u sadašnje vreme propada veliki broj stoke kao i ogromne količine poljskih plodova, povrća i voća za opštu ishranu. Ako nikakve nove snage ne mogu biti oslobođene za konačno umirenje Hrvatske, onda odmah treba da se otpočne s dugoročnim merama u cilju povećanja vojne udarne snage.

Po našem mišljenju morali bi se postaviti sledeći zahtevi:

- a.) Mobilizacija većih snaga čiju bi komandu i obuku trebalo da preuzme nemački Vermaht.
- b.) Popuna nemačkih jedinica angažovanih u Hrvatskoj do pune ratne jačine folksdojčerima iz Hrvatske.
- c.) Povrh toga, formiranje čisto nemačkih jedinica od folksdojčera iz Hrvatske, u okviru nemačkog Vermahta, da bi se na taj način stvorile jedinice koje su dorasle nemačkim zahtevima.
- d.) Podešavanje nemačkih jedinica planinskim prilikama Bosne po opremi i naoružanju.
- e.) Pojačanje nemačkog uticaja na organizaciju, obuku i angažovanje hrvatske vojske stvaranjem jedne nemačke vojne misije u Zagrebu.

5.) *Gubici*

Težina borbi koje su vođene u vremenu od 5.6. do 4.7.42. proizlazi iz sledećih cifara gubitaka. Pri tom treba spomenuti da stvarni napad na Kozaru počinje tek 5.7.

a.) <i>Nemci:</i>	54 mrtva, od toga 5 oficira
	95 ranjenih „ 4 „
	7 nestalih „ 1 „

⁹ Vidi dok. br. 106.

- b.) *Hrvati*: 421 mrtav
639 ranjenih
497 nestalih
- c.) *Neprijatelj*: 1823 mrtva (izbrojano)
330 zarobljenih i uhapšenih, bez pre-
beglog civilnog stanovništva.

Broj ranjenih neprijatelja nije moguće utvrditi, ali po sa-
glasnim izjavama zarobljenika vrlo je visok i može se u naj-
manju ruku izjednačiti s brojem mrtvih.

Štal

Dostavljeno:

...¹⁰

BR. 105

**IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA
U SRBIJI OD 8. JULA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNA-
GA NA JUGOISTOKU O BORBAMA S PARTIZANIMA I ZA-
DACIMA SOPSTVENIH TRUPA U BOSNI I HRVATSKOJ¹**

Telegram²

Strogo poverljivo

GHDVL br. 361

8.7.42 20,20

SSD

Komandujući general i k-t u
Srbiji, Ia

**KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA
JUGOISTOKU**

Pređmet: Situacija u Hrvatskoj, operativni planovi.³

Operacije u zapadnoj Bosni odvijaju se po planu. Tre-
ba očekivati da će postavljeni zadaci biti izvršeni i da će ne-

¹⁰ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komanda-
nata i jedinica kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501,
r. 250, s. 112—4.

² Iz popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo naj-
bitniji podaci.

³ Vidi dok. br. 110.

prijatelj u planinama Kozari i Prosari biti uništen. Pretežni deo tih neprijateljskih trupa je ubijen. Pojedini pokušavaju da se probiju ili da nestanu unutar pokreta izbeglica. Može se računati s njihovim uništenjem.

Nasuprot tome, neprijateljska situacija u ostaloj Hrvatskoj je poprimila nepovoljan oblik. Na početku operacija Bobene grupe »Zapadna Bosna« izgledalo je da je tamošnja neprijateljska grupa najjača i najbolje obučena. Nasuprot tome, oslobađanjem područja koja su Italijani evakuisali pojavljuju se, međutim, nove snažne neprijateljske grupacije, od kojih je za najjaču utvrđeno da se nalazi u planini Grmeču (italijanska zona). Posle završetka operacija u zapadnoj Bosni bilo bi potrebno nastavljanje borbe protiv tih neprijateljskih grupa. Ne može, međutim, da bude zadatak ionako slabih nemačkih trupa da još i u italijanskoj zoni vrše čišćenja.

Nemačke trupe moraju se u Hrvatskoj ograničiti na 2 zadatka: obezbeđenje železničke pruge Zagreb — Beograd (tu je težište) i obezbeđenje industrijskih postrojenja oko Prijedora i u istočnoj Bosni. Za te zadatke 718. pd ni u kom slučaju nije dovoljna.

Za obezbeđenje pruge Ljubija — Prijedor i odvoz na glavnu prugu u početku je bio uzet u obzir jedan landesšicen-bataljon. Odvoz rude je bio u izgledu preko Bos. Novog, Kostajnice i Sunje, ali je, zbog teških razaranja na pruži i nepreglednog terena morao da bude prebačen preko Banje Luke za Okučane. Uprkos tome, to obezbeđenje zahteva angažovanje najmanje jednog pešadijskog puka.

Industrijske objekte u istočnoj Bosni štitiće 718. pd, kojoj će biti vraćen bataljon koji je bio stavljen na raspolaganje za operacije u zapadnoj Bosni.

Železnička pruga Beograd — Zagreb je nedovoljno obezbeđena i dobiće, pored već javljenih tehničkih pojačanja, dodatno i jedan landesšicen-bataljon. Od jedinica koje su iz Srbije stavljene na raspolaganje za Bobenu grupu »Zapadna Bosna« ostaje tako još samo jedan pešadijski puk, koji je, zajedno s hrvatskim trupama, zasad uzet u obzir za čišćenje ustaničkih područja severno od žel. pruge Beograd — Zagreb, i to u planinama Psunj i Papuk. Preduslov za to je, doduše, da situacija u Srbiji dozvoljava to znatno slabljenje nemačkih snaga u Srbiji.

Hrvatske trupe su, s izuzetkom 3. gorskog združenja, neupotrebljive za operacije i mogu samo privremeno da preuzmu obezbeđenja.

Efikasna borba protiv ustaničkih grupa koje se formiraju, izuzimajući one na planinama Psunj i Papuk, s obzirom na jačinu trupa koje stoje na raspolaganju, ne može da bude uzeta u obzir. Pri tom se ne ispušta iz vida da se taj dobitak u vremenu povoljno odražava na neprijateljsku organizaciju. Nastavljanje borbe u Hrvatskoj moglo bi da se uzme u razmatranje tek kad SS divizija »Princ Eugen« bude spremna za borbene zadatke i kad bude mogla da preuzme zadatke obezbeđenja na srpskom području, dakle, ne pre početka septembra.⁴ Za borbenu gotovost ove divizije od najvećeg je značaja da se sve oružje i oprema, predviđeni za diviziju, što brže dopreme. To se uglavnom odnosi na brdske topove, tenkove za jednu tenkovsku četvu i divizion teških topova.

Komandujući general i
komandant u Srbiji, Ia,
str. pov. br. 353/42

⁴ Vidi dok. br. 116. Pripreme za prebacivanje SS divizije »Princ Eugen« iz Banata u rejon Užice — Čačak — Kraljevo — Raška — Kos. Mitrovica počele su 16. avgusta a prebacivanje je završeno u toku septembra 1942. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-354, r. 145, s. 3786361, 3786592—612.

MIŠLJENJE NEMAČKOG POSLANIKA U ZAGREBU ZIG-
FRIDA KAŠEA OD 9. JULA 1942. O ODNOSIMA SA NDH,
POJAČANOM ANGAŽOVANJU USTASKO-DOMOBRANSKIH
SNAGA I MERAMA ZA BORBU PROTIV PARTIZANA U
BOSNI I HRVATSKOJ¹

Poslanik

Komandujući general i komandant²
u Srbiji
Ia
Br. 360/42, str. pov.
Primlj. 13.7.42.

Nemački general u³
Zagrebu
Strogo poverljivo
Primlj. 9.7.42, br. 141
Br. 185 142 str. pov.
Odelj. Ia

Zagreb, 9. jula 1942

Strogo poverljivo

Zauzimanje stava

prema vanrednom izveštaju Borbene grupe »Zapadna
Bosna« od 5.7.42. za period od 5.6. do 4.7.42, Ia, br.
280/42 str. pov.⁴

1. Pri zauzimanju stava polazim od sledećih činjenica:
 - a. Nezavisna Država Hrvatska je kao takva od nas priznata i na svom području ona sama vrši vrhovnu vlast. Želje Rajha ostvaruju se diplomatskim putem, preko hrvatske vlade.
 - b. Angažovanje daljih nemačkih trupa koje bi došle iz Rajha nije moguće. Savlađivanje ustanika mora da usledi snagama koje su ovde na raspolaganju.
 - c. Mogućnost pojačanja je u hrvatskim trupama. Uticaj koji u tu svrhu mora da se s naše strane izvrši doći

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 119—23. Na marginama dokumenta je rukom dopisano nekoliko parafa, reči i zabeležaka, ali nečitljivo.

² i ³ Štambilj primaoca.

⁴ Vidi dok. br. 104.

će do izražaja preko nemačkog generala u Zagrebu, preko hrvatske vlade, a naročito preko hrvatskog Ministarstva domobranstva.

2. Ja se s vanrednim izveštajem utoliko slažem što se, posle savlađivanja ustanika u Kozari, mora računati s većim brojem drugih ustanika, i to još duže vreme. Po opštem iskustvu u gerilskom ratu, naročito na terenu kakav ovde postoji, uopšte se ne može računati s potpunim uspehom u kratkom vremenskom roku. Kao uspeh treba smatrati ako sopstvene snage mogu stalno da se poboljšavaju i da rastu a snage ustanika (sprečavane u stvaranju kompletnih formacija) da se razbijaju na manje grupe i konačno da se mogu, kao male gerilske grupice, uništiti policijskim akcijama.

Uza sve to ne sme da se smetne s uma da sad imamo posla s najjačim pokušajima ustanika da se bore protiv nas na ovaj ili onaj način. Mora se konstatovati da time do danas od strane ustanika nisu postignute odlučujuće smetnje u državnom, privrednom i saobraćajnom životu.

3. Želja za nemačkom vojnom upravom mora da bude odbijena iz političkih razloga. Ne postoji potreba za takvim zahtevom. Hrvati bi, štaviše, na vojnu upravu gledali kao na instituciju za umanjenje njihovog suvereniteta i sve više bi je smatrali kao nametnutu. Umesto da se računa s većom spremnošću hrvatske strane da nam dá podršku, moralo bi se računati s njenim umanjenjem. Pitanja nacionalnosti u Hrvatskoj su stvar hrvatske vlade. Ako i ima mnogo toga u hrvatskoj upravi čemu se može prigovoriti, to se ipak ne sme ispustiti iz vida da se ona samo kratko vreme razvijala, i to u najtežim uslovima. Taj se razvoj, međutim, mora ocenjivati u celini, ako se želi stvoriti sud o tome. Vanredne mere u operacijskom području istočne Bosne pod hrvatskim opunomoćenim ministrom dr Benakom, kao i one u zapadnoj Bosni pod hrvatskim opunomoćenim ministrom dr Turinom⁵ moraju, sve u svemu, da budu pozitivno ocenjene i priznate kao konstruktivne. Da pri neobično teškim prilikama u kojima se država nalazi skok cena nije postao još više ugrožavajući nego u državama koje odavno postoje, kao što su, npr., Rumunija, Bugarska i Grčka, mora da se oce- ni kao sposobnost hrvatske privredne politike. Napori hrvatskih železnica su bez prigovora priznati od svih nemačkih instan- ca. Mere koje su do sada uvedene, da u

⁵ Oskarom

operacijskoj zoni najviši nemački komandant ima vojnu komandu nad svim oružanim snagama, da hrvatska državna uprava pri tom ostaje netaknuta i da mora svim sredstvima da zadovolji operativne potrebe, treba da budu dovoljne i za dalje intervencije.

4. Mere koje se zahtevaju pod 4. a. do e. navode me na sledeći stav:

uz a. Mere preduzete po direktivi Vrhovne komande Vermahta i mere dogovorene, u saglasnosti s ustanovom nemačkog generala u Zagrebu, između poglavnika i mene trebalo bi da budu dovoljne za dalji razvoj hrvatske vojske. Pozdravio bih dalju pomoć u obuci od strane nemačkih trupa koje se ovde nalaze.

uz b. Popuna nemačkih trupa iz Rajha folksdojčerima nije mogućna. Jedina mogućnost je ona koja je korištena u pogledu dodele prve formacije folksdojčerskih jedinica iz Hrvatske 718. diviziji.

uz c. Ovaj zahtev je ispunjen time što se za formiranje nemačkih trupa iz hrvatske vojske stvaraju čisto folksdojčerske jedinice. Pozdravlja se pomoć koju im nemačke trupe pružaju u pogledu obuke. Ovo je konstatovano i u različitim prilikama kod nemačkog generala u Zagrebu.

uz d. Čisto vojnički zahtev, protiv kojeg nema nikakvih prigovora.

uz e. Zahtev koji ne može biti ispunjen na način kako se to traži. Današnje mogućnosti vršenja upliva nemačkog generala u Zagrebu i obuka većeg broja hrvatskih regruta u Rajhu ispunjavaju predviđeni zahtev. Za taj zahtev bi naročito odgovaralo prihvatanje mog predloga poglavniku da se na planini Romaniji uredi jedno nemačko vojno vežbalište na kom bi hrvatske trupe mogle da vežbaju zajedno s nemačkim.

5. Upozoravam da se treba čuvati ocenjivanja hrvatske stvarnosti sa gledišta nemačke stvarnosti. To mora da dovede do pogrešnih zaključaka. Ovde, kod hrvatskog razvoja, sve treba da se posmatra kao u početnom razvoju. Zbog toga se i ne mogu stavljati zahtevi u pogledu opreme, obuke, komandnog kadra i vojničke discipline, koji pretpostavljaju dugogodišnju obuku i razvoj. Mora se, štaviše, posmatrati razvoj kakav postoji i ocenjivati napredak u samom tom razvoju. Primeri:

- a. Jedinice generala Brozovića ni u kom slučaju nisu bile punovredne. Ipak je on s njima mesecima, sam, čistio i obezbeđivao region oko Banjaluke.

- b. 1. hrvatska gorska divizija je zatajila u borbama južno od Dubice. Ponovno normalizovanje situacije bilo je teško. Situacija je ponovo normalizovana, a hrvatske jedinice su se usprkos tim slabostima i neuobičajenim gubicima ponovo učvrstile i ne samo da usled tih poraza nisu doživele slom, nego su se učvrstile, iako tek u malom obimu.
- c. Ustaške jedinice pukovnika Francetića su formirane bez i približno dovoljnih komandanata i instruktora. One su se u vreme svog razvoja pokazale doraslim svojim zadacima u sve većoj meri i sve su više poprimala vojničku formu.
- d. Situacijom oko Jajca su mesecima vladale hrvatske trupe pod komandom pukovnika Šimića⁶ i, uprkos neprijateljskom ugrožavanju koje je bilo vrlo raznoliko, ta situacija se postepeno popravljala u korist Hrvatske. Takvu evoluciju treba videti, pa će se onda imati više poverenja u celokupni razvoj. Samom konstatacijom teškoća niti će se popraviti hrvatske trupe, niti će, umanjenjem samoodgovornosti hrvatske države, biti povećana spremnost za saradnju. Zbog toga se najodlučnije zalažem za to da se izbegava svako umanjenje hrvatskog suvereniteta, a hrvatske snage da se u sve većem obimu upregnu u odgovornost, pa štaviše i po cenu opasnosti da će se usled toga morati stalno prihvatati i neki neuspesi. Kuda vodi potpuno isključivanje hrvatske odgovornosti pokazuju područja koja su sada napustili Italijani. Tamo velik broj jedinica ne samo da ništa nije postigao protiv ustanaka, nego ga je i pojačao. Mi, međutim, moramo da radimo na dugu stazu pomoću hrvatskih snaga, a to možemo samo ako pustimo Hrvate da prihvate odgovornost i ako unapređujemo i razvijamo njihove snage uz punu unutrašnju spremnost za saradnju.

pot. Kaše

Dostavljeno:

1. do 2. nemačkom generalu u Zagrebu, od toga jedan primerak za generala artilerije Badera
3. do 6. Min. spoljnih poslova
7. poslaniku
8. Z.d.A.⁷

⁶ Franje

⁷ zu den Akten (u akta)

DIREKTIVA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGO-ISTOKU OD 10. JULA 1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI ZA ORGANIZACIJU DALJIH BORBENIH DEJSTAVA PROTIV PARTIZANA SA ANALIZOM DOSADAŠNJIH USPEHA I NEUSPEHA U BOSNI I SRBIJI¹

Telegram²

10.7.42 u 23,10 č

KR — strogo poverljivo!

Komandujući general i komandant u Srbiji Ia Br. 356/42 str. pov. Prilmljeno: 11.7.42.	³

KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI

Predmet: Rukovođenje borbom u Hrvatskoj od jula 1942. godine.

A. Očigledno je da će operacija »Zapadna Bosna« dovesti do realizacije postavljenih ciljeva, tj. razbijanja jedinog ustaničkog područja između r. Save, Une, Sane, Krivaje i Vrbasa.⁴

Ovim odajem priznanje komandujućem generalu i komandantu u Srbiji i Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«.

U istočnoj Bosni traje i nadalje postignuto smirenje, osim što dolazi samo do lokalnih aktivnosti bandita. Do nove situacije sa uticajem na čitavu Hrvatsku došlo je iz sledećih razloga:

a) Zbog ubrzanog napuštanja skoro čitave 3. zone i severnih delova 2. zone od strane italijanskih jedinica, ustanicima je u ovim područjima data puna sloboda manevra.⁵

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII NAV-T-501, r. 249, s. 1124—8.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

³ Stambilj primaoca.

⁴ Vidi dok. br. 104, 106 i 108.

⁵ Vidi dok. br. 95 i 102.

Predislokacija slabih hrvatskih posada u ova područja neće predstavljati efikasnu protivmeru.

b) Zbog težnje ustanika da iz rejonu: južno od Bos. Novog, južno od Sanskog Mosta, južno od Jajca i jugozapadno i južno od Sarajeva prodru prema severu i severozapadu. Moguće je da je ovo usledilo samo zbog težnje da se postigne olakšanje situacije okruženih bandi na Kozari, ali je verovatnija namera da se s planine Grmeča izbije na planinu Šamaricu, a odatle ka rejonu Petrinje, kako bi se stiglo novo, povezano ustaničko područje. Time bi od ustanika postali ugroženi dolina Save i rejon Zagreba, gde se stiču za nemačke i hrvatske interese saobraćajne veze od životne važnosti.

c) Zbog proširenja banditske aktivnosti severno od Save.

d) Zbog očigledno sve većeg grupisanja italijanskih snaga u severozapadnoj Hrvatskoj (Dalmacija i Slovenija), i druge grupacije na jadranskoj obali, tako da se, osim u rejonu Karlovac, ne može ubuduće računati na zajednička dejstva nemačko-italijansko-hrvatskih snaga.

e) Zbog proširenja organizacije Mihailovića iz južne Srbije na Crnu Goru i Bosnu, a možda i na Sloveniju i Hrvatsku, severno od Save. Iako se može sa sigurnošću smatrati da organizacija u ovom obimu još nije borbeno spremna, ipak bi ovo moglo, zbog dobitka u vremenu za dalju izgradnju, dovesti do jedinstvenog rukovođenja svim banditskim grupama od strane Mihailovića. Pri tom se takođe ne sme smatrati da se suprotnosti između Mihailovića i partizanskog rukovodstva ne mogu premostiti. Navodno su već stigla odgovarajuća naređenja iz Londona i Moskve.

U Srbiji i nadalje vlada postignuto smirenje. Nema osnove da će doći do zaoštavanja tamošnje situacije, osim što ima vesti o razbijačkoj i organizacijskoj aktivnosti Mihailovića.

B. Naređenje za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji ostaje za Srbiju i Hrvatsku nepromenjeno:

Obezbeđenje najvažnijih operativnih veza i bezbednost eksploatacije za nemačku vojnu privredu životno važnih izvora, preduzeća i privrednih puteva.

Za dalje operativno rukovođenje borbenim dejstvima proizilazi, dakle, sledeća direktiva:

1. U Srbiji održavati sadašnje smirenje putem izvođenja pokretnih borbenih dejstava. Najopasniji protivnik je Mihailović. Njegova organizacija ne sme doći do izražaja. Sop-

stvenim merama treba sprečiti objedinjavanje bandi. Eventualne pokušaje ustanika treba razbiti putem napada još u toku nastajanja.

S obzirom na razvoj situacije u severnoj Africi ima poseban značaj bezbednost operativno najvažnije železničke veze Zemun — Solun.

II. U Hrvatskoj treba:

a) Odmah posle završetka operacije »Zapadna Bosna« sprečiti, shodno tački B), obrazovanje novog, povezanog ustaničkog područja.

b) Smiriti zauzeta područja u istočnoj Bosni. Pri tom treba sprečiti pristizanje ustanika iz italijanskog područja, i to kroz posedanje pripremljenih uporišta na prelazima južno od Bosanskog Novog, Sanskog Mosta, Banje Luke (G. Vakuf, Jajce, D. Vakuf), jugozapadno, južno i jugoistočno od Sarajeva. Istovremeno treba ispitati mogućnost izviđanja italijanskog područja i obezbediti vezu sa hrvatskim posadama u 3. zoni.

c) Putem pomenutih dejstava treba sprečiti koncentraciju bandita i u drugim područjima koja su zauzeta od strane Nemaca. Ovo važi takođe i za područja severno od Save. Pri tom treba, po mogućnosti, najpre očistiti planine neposredno, tj. severno od pruge Zagreb — Beograd.

d) Zaštitu pruge: nemačka granica — Zemun ojačati s najmanje tri zaštitna bataljona.⁶ Ove povećane zadatke u Hrvatskoj treba izvršavati jačim angažovanjem nemačkih jedinica u Hrvatskoj. Od naročitog je značaja da usledi ova mera odmah, kako bi se što pre onemogućila planska dejstva ustanika.

Treba nastojati da se formiraju, otprilike između Bosne i Vrbasa, dve međusobno dodirujuće posednute prostorijske s posadnim jedinicama jačine, svaka, od jedne kompletne ojačane divizije i hrvatskih jedinica. Tako bi trebalo da nastupi smirenje i u ovim područjima, slično kao u Srbiji, shodno iznetom u naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 500/42 od 19.3.42.⁷

Borbenu upotrebu SS divizije »Princ Eugen« treba ubrzati tako, da može najkasnije sredinom avgusta preuzeti odsek jedne pešadijske divizije koja se ima predislocirati u Hrvatsku.⁸

⁶ Vidi dok. br. 113.

⁷ Vidi dok. br. 44.

⁸ Reč je o prebacivanju 717. pd na teritoriju NDH (vidi dok. br. 197).

C. U pogledu sadejstva hrvatskih jedinica treba postići sadejstvo sa hrvatskim jedinicama putem dogovora između nemačkog generala u Zagrebu i komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, i to u sledećem:

a) U angažovanju dovoljnih snaga od strane Nemaca u posednutim delovima Hrvatske.

b) Bezuslovno potčinjavanje svih hrvatskih jedinica u ovim posednutim područjima pod komandu nemačkih komandanata i jedinica.

c) U prethodnom obaveštavanju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji o eventualno potrebnim predlozima.

d) U stalnom sadejstvu hrvatskih snaga 3. zone u blizini demarkacione linije s nemačko-hrvatskim snagama severno od demarkacione linije od Otoka do r. Drine, shodno naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, br. 2473/42, str. pov. od 10.7.⁹

e) Hrvatsko ratno vazduhoplovstvo treba da stoji na raspolaganju za upotrebu pretežno u području koje je posednuto od strane Nemaca.

f) Komandujući general i komandant u Srbiji javlja o namerama s rokovnim planom i rezultatima pod c) komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
i komandant 12. armije, Ia, br.
1683/42, str. pov.

⁹ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA
ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 10. JULA 1942.
VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ
SITUACIJI U SRBIJI I NDH, REZULTATU OPERACIJE PRO-
TIV PARTIZANA NA KOZARI I OBOSTRANIM GUBICIMA¹

WB 1022a²

K.T.B. 25³

Strogo poverljivo!

KR — TELEGRAM

Upućeno:

- 1) OKW/WFSt/L
- 2) OKW/WPr.
- 3) OKH/Gen. St.d.H, oper. odelj.
- 4) OKH/Gen. St.d.H, org. odelj.
- 5) OKH/Gen. St.d.H, »Grupi za inostranstvo Jugoistok«
- 6) Ob.d.L., L.F.St.

Pregled situacije na području komandanta oružanih
snaga na Jugoistoku
(pregled zaključen 8. jula 1942)

—— o0o ——

I) OPŠTA SITUACIJA U SRBIJI I HRVATSKOJ

U Srbiji situacija uglavnom nepromenjena. Pojedinačni pre-
padi. U bugarskoj okupacionoj zoni nakon akcija čišćenja
vlada mir.

Organizacija Mihailovića se prostire na Srbiju, Makedoniju,
Albaniju, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu; do sada nije bilo
posledica dejstva te organizacije.

Na teritoriji Hrvatske:

U istočnoj Bosni ponovni upadi ustanika sa italijanskog inte-
resnog područja u prostor južno i zapadno od Sarajeva su
odbijeni. Glavne ustaničke snage su se izvukle na italijansku
teritoriju. Delovi su se povukli u severozapadnom pravcu
prema Fojnici.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII,
NAV-T-312, r. 467, s. 8055764—6.

² i ³ Dopisano rukom.

U zapadnoj Bosni situacija se zaoštrila u pozadini borbene grupe, naročito na području Bosanskog Novog i Kostajnice, dovlačenjem ustaničkih snaga sa italijanskog interesnog područja i pokušajem vezivanja naših snaga.

Povoljno se razvija napad protiv ustaničkih grupa koje su opkoljene na planini Kozari i čije potpuno razbijanje predstoji.⁴ Čišćenje prostorije je u toku, naročito u njenom severnom delu. Ustanici su do sada izgubili 2.080 mrtvih.⁵ Sa opkoljene teritorije otpočelo je 5.7.42. masovno bekstvo 9591⁶ izbeglice — od čega 2/3 predstavljaju žene i deca. Delovi ustaničkih snaga su sakrili naoružanje i takođe izbegli. Oni ustanici koji su uhvaćeni streljani su. Sumnjivi muškarci su skupljeni radi upućivanja u kažnjeničke logore u Norvešku, a žene i deca, zbog opasnosti od epidemija i radi sprečavanja širenja nemira na drugim teritorijama, prebaćeni su u logor. Stoka je zaplenjena i, u cilju smirivanja, podeljena mirnom stanovništvu.

Na prostoriji severno od Save ponovna pojava bandi. Pojačani napadi na komunikacije, naročito na železničku prugu Beograd — Zagreb.

Na italijanskoj teritoriji i dalje živa aktivnost bandi, naročito u severozapadnoj Hrvatskoj.⁷

Javljaju se prvi znaci planskog prikupljanja bandi na prostoru planine Grmeča, južno od Bosanskog Novog i Prijedora, koje su do sada bile rasturene na prostoru 2. i 3. zone. Pošto slabe hrvatske posade po svom iskustvu nisu dorasle ustanicima, komandant oružanih snaga na Jugoistoku mora da računa s nastajanjem kompaktne ustaničke teritorije koja predstavlja stalno ugrožavanje područja rudnika jugozapadno od Prijedora i vezu s tom prostorijom. Ovakva situacija iziskuje stalno držanje nemačkih snaga, najmanje ojačanog puka, na ugroženoj teritoriji, a te snage će nedostajati pri izvođenju pokretnih dejstava na drugim pravcima.

⁴ Opširno o operaciji na Kozari vidi Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. br. 78, 83, 93 i 119.

⁵ Vidi dok. br. 102 i 112. Ukupan broj mrtvih, ranjenih i nestalih u toku operacije na području Kozare iznosio je oko 1700 partizana. O žrtvama civilnog stanovništva nema potpunih podataka, ali je oko 45.000 ljudi, većinom žena, dece i staraca, doživelo tešku sudbinu. Jedan deo je ubijen, jedan deportovan u logore i na rad u Nemačku, a jedan raseljen po Slavoniji (Zbornik, tom V, knj. 32, dok. br. 133; Rade Bašić, n.d., str. 260—261).

⁶ Na margini u visini ove rečenice rukom je dopisano: »AOK — (7166)«.

⁷ Opširnije o značajnim događajima u toku jula i avgusta 1942. na području italijanske 2. armije vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 92.

O daljnim planovima u vezi s izvođenjem borbenih dejstava na teritoriji Hrvatske sledi poseban izveštaj.

II) GUBICI NA CELOKUPNOM PODRUČJU

(od 24.6. do 8.7.1942. godine uključno)

a) *sopstveni gubici*

	mrtvi	ranjeni	izgubljeni
Nemci	43	66	19
Hrvati	260	296	485
Srpska državna straža	2	3	—

b) *ustanici*

	mrtvi	ranjeni	zarobljeni ili uhapšeni	streljani kao odmazda
	4963	150	6641	346

Prema tome, do sada je ukupno streljano u Srbiji i u Hrvatskoj, u toku borbenih dejstava ili kao odmazda, 45.261 lice.⁸

...⁹

IV) SITUACIJA U VEZI SA SAOBRAĆAJEM

Kapaciteti pruga nisu se bitno poboljšali zbog nedovoljne popravke lokomotiva i zbog prebacivanja iz Nemačke lokomotiva koje nisu pogodne za brdski teren.

Na teritoriji Hrvatske je otpočela pojačana zaštita glavne železničke pruge Beograd — Zagreb. Pruga Prijedor — Bosanski Novi — Sunja još nije stavljena u pogon. Ponovno otpočinjanje transporta rude može se očekivati najranije krajem avgusta 1942. godine.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia/Ic
br. 688/42 str. pov. od 10.7.1942.

F.d.R.

...¹⁰

poručnik

u konceptu potpisao

FERČ

general-major

⁸ Vidi dok. br. 101.

⁹ Izostavljeno se odnosi na Grčku.

¹⁰ Potpis nečitak.

**PREDLOG NEMAČKOG POSLANIKA U ZAGREBU KAŠEA
OD 10. JULA 1942. NEMAČKOM GENERALU U ZAGREBU
ZA BORBUPROTIV PARTIZANA U BOSNI I SLAVONIJI I
ZA SMEŠTAJ TALACA U LOGORE¹**

SA obergruppenfirer²Zagreb, 10. jula 1942.
Visoka ulica br. 22

Komandujući general i komandant u Srbiji

Br. 361/42, str. pov.

Primljeno: 13.7.42.

*Preko generala Gleza
fon Horstenaua*

Strogo poverljivo

Vrlo poštovani gospodine generale!⁴

Danas sam s poglavnikom iscrpno razgovarao o suzbijanju nemira. Tom prilikom mi je izložio neke bitnije želje. Uzimajući u obzir meni već poznati izveštaj Bobbene grupe »Zapadna Bosna« od 5.VII 42,³ razmatrao sam s poglavnikom različite mogućnosti. Ja sam se s njim dogovorio da Vam iznesemo naša međusobna razmatranja s molbom da ih ispitajte i dostavite generalu Baderu. U tom cilju prilažem Vam kopiju ovog pisma za generala Badera.

Razmatranja se odnose na sledeće:

A. Da, po završetku velike operacije na Kozari, Bobbena grupa generala Štala u prvo vreme ostane u Banjoj Luci. Ona bi imala da sprovede sledeće mere čišćenja:

- 1) Na području severno od Kostajnice, oko Bosanskog Novog, u Šamarici, te između Sane i Une zapadno od puta Prijedor — Dubica.
- 2) S jedne i druge strane železničke pruge od Bosanskog Novog za Krupu, kao i između Krupe i Sanškog Mosta.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 115—8. Na margini dokumenta se nalazi nekoliko parafa i datuma.

² Reč je o Zigfridu Kašeu, nemačkom poslaniku u NDH.

³ Štambilj primaoca.

⁴ Odnosi se na generala Gleza fon Horstenaua.

⁵ Vidi dok. br. 104.

Istovremeno se obezbeđuje dosadašnje operacijsko područje na Kozari i održava odbrambeni front prema planini Grmeču.

Za ove mere ostaviti generalu Štalu veći deo dosad raspoloživih jedinica.

B. Da se u Slavoniji angažuju trupe pod generalom Borovskim, koji je i dalje potčinjen Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«, radi neodložno potrebnog obezbeđenja žetve u Slavoniji i tamošnjih komunikacija. Zadatak: očistiti planinske lance Pšunja i Papuka, kao i južno od Virovitice; hrvatske trupe osiguravaju planinske lance Pšunj, Papuk, kao i južno od Virovitice i organizuju plansko obezbeđenje područja. Kao posebni zadatak vezan s merama čišćenja na Pšunju, treba angažovati folksdojčerski bataljon »Princ Eugen« na otpremanju za rat važnog drveta iz ovog rejona u Nemačku. Bilo bi poželjno angažovati dva nemačka bataljona kao jezgro akcije čišćenja, a osim toga odvojiti 2—3 hrvatska bataljona iz Borbene grupe »Zapadna Bosna«, tako da bi se tamo moglo angažovati ukupno 5—6 bataljona, pod generalom Borovskim, iz dosadašnje operacije na Kozari, a pored njih hrvatske trupe i ustaše koje se tamo nalaze. Ovaj zadatak bi se morao što pre preduzeti.

C. Radi pojačanja borbenih snaga u istočnoj Bosni kao i radi obezbeđenja jedinstvene ustaške komande, moli poglavnik da pukovnik Francetić napusti Borbenu grupu »Zapadna Bosna« radi preuzimanja komande nad svim ustaškim trupama u istočnoj Bosni. Tamo bi pukovnik Francetić bio potčinjen generalu Fortneru.

Poglavnik dalje moli da trupe pukovnika Francetića, koje sada sačinjavaju Zaprečnu grupu »Sever« na Savi, budu po završetku operacije Kozara, sa oko 1500 ljudi, najhitnije upućene radi angažovanja u istočnoj Bosni.

D. U pogledu mera ministra Turine,⁶ koje se odnose na izbeglice, poglavnik je odlučio da pre svega treba iskoristiti logor u Staroj Gradiški.⁷ Potom se može preduzeti: izdvajanje partizana i njihovih uzgrednih saputnika, mere saniranja, prevođenje u druge logore ili radilišta. Pridobijanje radne snage za Rajh iz logora otpočeti čim zdravstvene prilike to budu dozvolile.

Poglavnik moli da se objasni generalu Baderu da logor Jasenovac ne može biti otvoren za smeštaj izbeglica. I ja se

⁶ dr Oskara

⁷ O ustaškom logoru u Staroj Gradiški vidi: Mirko Peršen, Ustaški logori, Stvarnost, Zagreb, 1966; Otpor u žicama, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1969.

tome priključujem, jer je ovaj potreban za smeštaj i transportovanje Jevreja na istok. Ministar Turina može privoditi Jevreje u logor Jasenovac.⁸

Ja sam predložio da, po završetku operacije, na Kozari, u selima koja su ostala prazna, hrvatsko Ministarstvo šuma, uz potrebno obezbeđenje, za dobijanje drvne građe angažuje porodice koje nisu pod sumnjom. Hitnim i neophodnim dobijanjem drveta na ovaj način mogu se za Hrvatsku i Nemačku osigurati normalnije cene, a isto tako i određeni broj izbeglica dovesti do hleba i rada. Poglavnik je načelno saglasan. Ja sam, prepisom ovog pisma, dao instrukcije savetniku poslanstva dr Kinu⁹ i glavnom inspektor šuma Funku:¹⁰ da odmah preduzmu odgovarajuće korake za pripremanje ovih mera.

E. Poglavnik mi je saopštio da će u jednom, svojevremeno od Italijana posednutom, logoru sa barakama, u Jaski smestiti decu izbeglica,¹¹ prethodno sanirati a zatim ih prihvatiti na plansko odgajanje. Prvi transporti su već pokrenuti.

Bio bih Vam osobito zahvalan kada biste ova gledišta, koja su i molbe poglavnika, a kojima se i ja priključujem, uvažili i dostavili najbržim putem generalu Baderu. Uveren sam da su, u opštem političkom interesu, predložene mere nužne i izvodljive. Sigurno da bi jaka koncentracija trupa južno od Save bila poželjna za tamošnje područje. Ali istočna Bosna i Slavonija nisu ništa manje značajne. A južno od Save u zapadnoj Bosni, prema ovde iznetim predlozima, ostaju 3/4 do sada upotrebljenih jedinica.

Poglavniku je jasno da će prodiranje u treću zonu biti moguće tek po završetku mera čišćenja koje su navedene pod A. On namerava ove mere pripremiti tako da će se vršiti operacije pod generalom Brozovićem, i to po okončanju spomenutih mera čišćenja, a pod glavnim rukovodstvom generala Štala. No, ovo bi mogao biti kasniji predmet razmatranja.

Podnoseći s posebnim naglaskom moju molbu, ostajem Vam iskreno obavezan.

Vaš

⁸ Opširnije o zločinima ustaša u logoru Jasenovac vidi: Otpor u žicama, Sećanja zatočenika, knjiga prva, Beograd, 1969; Sećanje Jevreja na logor Jasenovac, Beograd, 1972; Milko Riffer, Grad mrtvih Jasenovac 1943, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1946; Čolaković Drago, Jasenovac 21. 8. 1941/31. 3. 1942, Svetlost, Sarajevo, 1948.

⁹ Ernest (dr Kühn)

¹⁰ Valter (Walter Funck)

¹¹ U ovaj specijalni logor u Jastrebarskom smešteno je oko 900 dece s Kozare (Rade Bašić n.d., str. 261).

OPERACIJSKI PLAN GRUPE »ZAPADNA BOSNA« OD 14. JULA 1942. ZA PREGRUPISAVANJE SNAGA, ORGANIZACIJU BORBE PROTIV PARTIZANA U MEĐUREČJU SANE I UNE I POSTUPAK SA STANOVNIŠTVOM U ZAPADNOJ BOSNI¹

Borbena grupa
»Zapadna Bosna«
Ia, br. 286/42, str. pov.
Prilog:

St. Qu., 14.7.42.
Strogo poverljivo

Komandujući general i komandant u Srbiji Br. 363/42 str. pov. Primlj. 15.7.42.	² 10 primeraka 1. primerak

OPERACIJSKI PLAN 2

- 1.) U dosadašnjem partizanskom planinskom utočištu Kozari i Prosari *neprijatelj je*, prilikom protekle akcije, masovno uništen ili zarobljen.³ Radi konačnog uništenja još sakrivenih manjih grupa i radi potraga za sakrivenim oružjem i sl., jedinice za obezbeđenje ostaju na očišćenom području. Time se može smatrati da je operacijsko područje istočno od puta Sanski Most — Prijedor — Bos. Dubica čvrsto u našim rukama.
Ovaj poraz je bitno uticao na borbeni moral partizana koji se nalaze u zapadnom delu operacijskog područja. Neprijatelj će uzastopno pokušavati da svoju podređenost u otvorenoj borbi kompenzira zasedama, lukavstvi-
ma i prepredenošću. Radi toga je potrebna krajnja budnost i pažnja kod komandnog sastava i u trupi.
- 2.) *Zadatak*
Završetkom operacije Kozara—Prosara ispunjen je prvi deo zadatka Borbene grupe »Zapadna Bosna«. Nakon pregrupisanja Borbena grupa »Zapadna Bosna« nastupa u

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 100—3. Na margini dokumenta rukom je dopisano nekoliko parafa.

² Štambilj primaoca.

³ i ¹⁰ Vidi dok. br. 108.

cilju uništenja partizana u međurečju r. Sana — Una, te zaposedanja i obezbeđenja železničke pruge Prijedor — Bosanski Novi — Kostajnica.⁴

3.) *Plan operacije*

a) Organizovanjem obezbeđenja sprečiti partizane da se povuku preko Sane i Une.

Pored toga:

(1) Prodreti s jednom jačom grupom iz rejona Prijedor — Ljubija južno od Sane na Bosanski Novi, sa zadatkom: slabijim snagama na južnoj obali Sane prema severu, a jačim snagama opštim pravcem Suhača — Ljubija, osigurati se protiv partizana s planine Grmeča.

(2) Pojačati i preformirati Grupu za zaprečavanje »Zapad« između Bosanskog Novog i Kostajnice, sa opštim zadatkom: obezbeđenje zapadno od Une kako prema istoku tako i protiv partizana na Šamarici.

(3) Organizovati obezbeđenje severno od Une, između Kostajnice i Dubice, u cilju osiguranja prema jugu.

b) Organizovati zaprečnu liniju između Une i Sane opštim pravcem Una kod Bačvana (12 km zapadno od Bos. Dubice) — Murati (14 km jugozapadno od Bos. Dubice) — Dragotinja (9 km severozapadno od Prijedora). Pri nastupanju na liniju zaprečavanja čistiti teren između sadašnje Grupe za zaprečavanje »Zapad« i linije zaprečavanja koju treba dostići.

c) Nakon organizovanja obezbeđenja kao i linije zaprečavanja sistematski čistiti teren između Une i Sane pomeranjem linije zaprečavanja po delovima prema zapadu.

4.) *Grupisanje snaga*

a) *Grupa »Borovski«* (linija zaprečavanja između Une i Sane)⁵

⁴ Vidi dok. br. 111 i 117.

⁵ U zabeleži o angažovanju Borbene grupe »Borovski« u zapadnoj Bosni i Fruškoj gori piše:

»1. 7. 42. Grupa »Borovski« preuzela je komandu nad zapadnim sektorom sa kružnom osnovicom. Formacija: Štab 704. pd. Od 704. pd.: 734. pp, Štab 654. art. div., 2, 3. i 4/654. art. div., 1/202. okl. puka. 3/4. 7. 42. K-t III/734. puka i 2 komandira čete poginuli, zatim 3 podoficira i 12 vojnika. U dnevnim izveštajima naročito istaknuto: Do 13. 8. 42. Sopstveni gubici: 22 mrtva, 41 ranjen. Neprijateljski: mrtvih 420, zarobljenih 1.740. Plen: više teških mitraljeza, oko 18 lakih mitraljeza, oko 170 pušaka, drugo oružje i oprema.

Komandant: general-major Borovski, k-t 704. pd.
Jedinice:

a) *Nemačke*

734. pp
štab i 4/661. art. div.
2, 3. i 4/654. art. div.
1. i 3/202. okl. puka
659. inž. bat. (bez jedne čete)
mešovita četa za vezu Šade.⁶

b) *Hrvatske*

1. gorska divizija sa 1. i 2. gorskim zdrugom
3/II art. div.
1/IV art. div.
3. inž. četa.

Grupi se potčinjava:

Obezbeđenje »Sever« (severno od Une).

Komandant: potpukovnik Bučar,⁷ komandant
10. pp.

Jedinice:

II/5. pp, 19. četa 5. pp
17. i 18/10. pp
2. četa bat. Kutina.

b) *Snage južno od Sane*

Komandant: komandant 3. gorskog zdruga, pukovnik Rupčić.⁸

Jedinice:

3. gorski zdrug
štab, II bat. 13. i 14/4. gorskog zdruga
brd. bat. 4. gorskog zdruga
previjalište 4. gorskog zdruga
štab 654. art. div.
3/661. art. div.

c) *Zaprečna grupa »Zapad«⁹*

Komandant: k-dt 721. pp, potpukovnik Vedel.

13. 8. izdvojeni za našu akciju (planina Psunj). Pri tom neprijatelja mrtvih 14, zarobljenih 380, uhapšenih 320.

23. 8. izašli iz sastava Borbene grupe »Zapadna Bosna«.

B. *Angažovanje u Fruškoj gori*

Formacija: Vidi zapovest Ia, 4516/42 pov. Štab Borbene grupe »Borovski« 190/42 pov. Akcija okončana 1. 9. 42. Sopstveni gubici: 8 mrtvih, 5 ranjenih. Neprijateljski: oko 250 mrtvih, 360 zarobljenih, 720 uhapšenih« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 99).

⁶ Kurt (Schade)

⁷ Josip

⁸ Mato

⁹ Borbena grupa »Zapadna Bosna« je 14. jula 1942. izdala naređenje za ojačanje i pregrupisanje Grupe za zaprečavanje »Zapad«, kojoj su precizirani sledeći zadaci:

Jedinice:

721. pp bez III bataljona

III/4. gorskog zdruga

2/661. art. div.

3/670. art. div.

1. mot. kolona (10 transportnih vozila)

snage Grupe za zaprečavanje »Zapad« između Suhače i Kostajnice.

5.) *Potrebno vreme za:*

a) završetak operacije Kozara—Prosara oko 20.7.¹⁰

b) pregrupisanje oko 21—27.7.

c) čišćenje međurečja r. Una — Sana oko 28.7—4.8.

6.) *Postupak prema stanovništvu*¹¹

a) Jedinice će, nakon saslušanja, streljati partizane i ona lica koja im pružaju pomoć. Važnije osobe sa iscrpnim saslušanjem sprovesti do pretpostavljene komande.

b) Sve muške osobe iznad 14 godina, izuzev nemoćnih staraca, pohvatati i odvesti u sabirni logor. Žene i decu ostaviti u svojim selima, odnosno tamo ih vratiti.

c) Na području južno od Sane pohvatati i sprovesti u sabirni logor samo ona lica koja nisu meštani, odnosno muškarce na koje se sumnja da su partizani i njihovi pomagači.

d) Vraćanje evakuisanih žena i dece, prilikom operacije Kozara—Prosara, u svoja sela otpočeti 25.VII.¹²

pot. Štal

F.d.R.

Gem

generalštabni major

Dostavljeno:

...¹³

»1) Držati i razvijati već postojeća uporišta i mostobrane između Bosanskog Novog i Kostajnice (uključno). Izvan toga držati Suhaču i Blagaj kao delove obezbeđenja Bos. Novog.

2) Obezbeđenje zapadno od Une protiv pokušaja prebacivanja sa istoka.

3) Obezbeđenje komunikacije Kostajnica — Bosanski Novi protiv prepada sa zapada (Šamarice).

4) Obezbeđenje železničkog mosta kod Grdanovca i građevinskih radova kod vijadukta 4 km jugoistočno od Kostajnice«. Isto tako, snage dosadašnje Grupe za zaprečavanje »Zapad«, pod komandom pukovnika Ivana Tomaševića, od 20. jula 1942. potčinjene su nemačkom ojačanom 721. pp (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 104—6).

¹¹ i ¹² Vidi dok. br. 112 i 114.

¹³ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovaj plan dostavljen.

**ZAPOVEST KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA
U SRBIJI OD 17. JULA 1942. BORBENOJ GRUPI »ZAPADNA
BOSNA« ZA PRODUŽENJE OPERACIJA PROTIV PARTIZANA
U ZAPADNOJ BOSNI I ZAŠTITU ŽELEZNIČKE PRUGE
BEOGRAD — ZAGREB¹**

Komandujući general i
komandant u Srbiji
Ia, br. 4098/42 pov.

»Zapadna Bosna«, Ia²
O.U., 17.7.42.

POVERLJIVO

**ZAPOVEST ZA NASTAVAK OPERACIJA U ZAPADNOJ
BOSNI I ZAŠTITU ŽELEZNIČKE PRUGE BEOGRAD —
ZAGREB**

1.) Operacija na planinama Kozari i Prosari dovela je do uništenja kompletnih neprijateljskih jedinica.³ Delovi se još drže uglavnom zapadno od linije Bos. Dubica — Prijedor.

Neprijateljske koncentracije u rejonu Petrinja — Kostajnica — Bos. Novi — Glina (Šamarica) ugrožavaju žel. prugu Bos. Novi — Kostajnica. Napadi neprijatelja prema Bos. Novom sa istoka i zapada do sada su osujećeni.

Neprijateljske snage u Fruškoj gori, na Psunju i Papuk-planini, na Biło-gori i Moslavačkoj planini predstavljaju stalnu opasnost za važnu železničku prugu Beograd — Zagreb.

Osim toga, treba računati s tim da jake neprijateljske snage mogu svakog časa da izbiju s planine Grmeč.

2.) U zapadnoj Bosni će, uz istovremeno obezbeđenje protiv neprijatelja severno od žel. pruge Beograd — Zagreb i južno od linije Prijedor — Bos. Novi, ponajpre biti očišćena Šamarica.⁴

3.) Borbena grupa »Zapadna Bosna« — bez I/737. puka i 924. landesšicen-bataljona — ponovo će pročešljati rejon između Une i Sane u pravcu istok—zapad i, nadovezujući na to, uništiti neprijatelja u Šamarici; uz to, treba izvršiti udar sa severoistoka prema jugozapadu uz preprečavanje linije Kostajnica — Bos. Novi — Glina.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 97—8.

² Dopisano rukom.

³ Vidi dok. br. 104, 108 i 117.

⁴ Vidi dok. br. 104, 122 i 140 i prilog br. 1 u ovoj knjizi.

Istovremeno treba obezbediti rejon Bos. Novi — Ljubija — Prijedor protiv akcija s juga i jugozapada. U tu svrhu treba, naročito u dolini Une i Sane, koncentrisana uporišta pomeriti, po mogućstvu, blizu demarkacione linije i jako ih utvrditi.

Izviđanje prema planini Grmeču je naročito važno.

4.) *Obezbeđenje železničke pruge Beograd — Zagreb*:⁵ zadržava major fon Esmarh [Esmarch], komandant 823. landesšicen-bataljona u Brodu, sa svojim dosadašnjim štabom za posebnu namenu. U taktičkom smislu on je do daljeg neposredno potčinjen komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.

Njemu su u taktičkom pogledu potčinjeni:

- a) 823. landesšicen-bataljon, sada sa štabom u Vin-kovcima,
- b) 925. landesšicen-bataljon, štab treba prebaciti u Iva-nić-Grad,
- c) 924. landesšicen-bataljon, do sada pri Borbenoj gru-pi »Zapadna Bosna«, treba poslati maršem za Novu Gradišku,
- d) sva hrvatska obezbeđenja angažovana na žel. pruzi,
- e) žel. oklopni voz 24,
- f) I/737. puka treba poslati maršem za Novsku.

Dok snage a) — d) treba angažovati za lokalno obezbeđenje železničke pruge, I/737. puka, koji je opremljen mnogobrojnim motornim vozilima, treba upotrebiti kao pokretnu rezervu. Ponovljenim prodorima, ponajpre na područje planine Psunja, neprijatelja treba stalno držati pod pritiskom.

5.) *Operacijska zona*: Naredba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, Odelj. Ia, br. 292/42 str. pov. od 8. 6, proteže se⁶ i na područje Una — Sava — Petrinja — Glina — Bos. Novi.

6.) *Zapovest za pregrupisanje nemačkih trupa koje ostaju u zapadnoj Bosni uslediće po obezbeđenju Šamarice*.⁷

Podela:

8

Bader
general artiljerije

⁵ Vidi dok. br. 113.

⁶ Tim naređenjem je područje Vrbas — Sava — Una — italijanska okupaciona zona proglašeno za operacijsko područje. Na njemu sve snage se potčinjavaju nemačkom komandantu i važe nemački ratni zakoni (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 569).

⁷ Vidi dok. br. 112.

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

BR. 112

ZAPOVEST BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA« OD 18. JULA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ORGANIZACIJU ODBRANE, BORBU PROTIV PARTIZANA, KONTROLU I POSTUPAK PREMA STANOVNIŠTVU NA PODRUČJU KOZARE I PROSARE¹

Poverljivo

Borbena grupa
»Zapadna Bosna«
Ia, br. 1684/42 pov.

O.U., 18.7.42.

Komandujući general i komandant u Srbiji

Primljeno: 20.7.42. br. gl. kancel. 5289 pov.

Odelj. Ia: zaved. br. 4132/42 pov.

Primerak: 1	Prilog ./.

**ZAPOVEST ZA UREĐENJE POZADINSKOG PODRUČJA
»SEVER«**

- 1.) Operacijom koja je završena 17.7, područje Kozare i Prosare je od strane trupa Borbene grupe »Zapadna Bosna« uglavnom očišćeno od neprijatelja.³ Manje partizanske grupe i pojedinačna lica skrivaju se još u šumama i jazbinama ili će pokušati da iz drugih oblasti pređu na Kozaru — Prosaru.
- 2.) Da bi odstranile i poslednje ostatke neprijatelja, domogle se oružja i drugih sakrivenih zaliha i da bi sprovele umirenje područja, u očišćenom području ostaće trupe za osiguranje.
- 3.) U tu svrhu, od strane Komande divizije u Banjoj Luci,⁴ biće pod komandantom Pozadinskog područja »Sever« angažovani:

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1114—7. Na margini prve stranice originala rukom je dopisano nekoliko parafa i datuma.

² Štambilj primaoca.

³ Vidi dok. br. 108 i 117.

⁴ Misli se na domobranski Banjalučki zdruk.

Komandant: Pukovnik Užar,⁵ komandant 10. pp, istovremeno i komandant Pozadinskog područja »Sever«.

Trupe:

Stab 10. pp

2/IV art. div.

Stab bataljona Eršek⁶

podređeni:

1. i 6/11. pp⁷

8, 21, 22, 23, 24/10. pp

9/11. pp

Stab dobrovoljačkog bataljona

Banja Luka:

2. i 3. dobrovoljačka četa

II/5. pp⁸

Bataljon »Princ Eugen«⁹

Štab, konjički vod i 1. četa

1 četa »Princ Eugen«

1 četa »Princ Eugen«

1 četa pripremnog folksdojčerskog bataljona

Ustaški bataljon Devčić¹⁰

Štab i 3 čete

Garnizoni:

Podgradci

Podgradci

Pucari

Pucari

Podgradci

Demirovac

Krnjin, odn. Ivanjska

Bosanska Dubica

(nakon čišćenja luka

Una — Sana)

Orahovo

Azapsko brdo

Bukovac

Dragelji

Patrija — Golje u

predelu visa 340

Žandarmerijske stanice:

Bosanska Dubica, Grbavci, Maglajci, Knežpolje, Vragolovo (kota 265, Brdo), Mrakovica, Užari, Stanisljevci, Orahovo, Draksenić, G. Sreflije, Severovci i Podgradci.

I/750. pp Mrakovica

⁵ Franjo. Bio je komandant 10. pp. Banjalučkog zdruga.

⁶ Stjepan

⁷ Bio je u sastavu domobranske 1. pješačke divizije.

⁸ Bio je u sastavu domobranske 4. pješačke divizije.

⁹ Pripadnici nemačke narodnosti — folksdojčeri — u NDH krajem 1941. od svog ljudstva formirali su ovaj aktivni bataljon. Od 20. aprila 1942. on je nosio naziv: Ajnzacstaffel der dojče manšaft, aktivni bataljon »Princ Eugen« (Einsatzstaffel der Deutsche Mannschaft, Verfügungsbataillon »Prinz Eugen«). U septembru 1942. bio je sastava: 6 četa, sa sledećim brojnim stanjem: 30 oficira, 66 podoficira i 1160 vojnika (AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056248); Antun Miletić, Vojne formacije folksdojčera u borbi protiv NOP-a na nemačkoj okupacionoj teritoriji NDH (1941—1944), Zbornik br. 11/1974, Historijski institut Slavonije i Baranje, str. 91—93).

¹⁰ Ivan Devčić je bio ustaški bojnik.

Poslednji je neposredno podređen Operativnom štabu Borbene grupe »Zapadna Bosna« i upućen na saradnju s komandantom Pozadinskog područja »Sever«.

- 4.) *Granice Pozadinskog područja »Sever«*
Bosanska Dubica (Dubica — put za Prijedor do Palančišta) — južni obronci Kozare (preko Kozarački kamen — Jarčevica, kota 736 — Glavica, kota 720 — Krnjina, kota 841) — tok bivše Zaprečne linije »Istok« do ušća potoka Jablanice u Savu, tok Save i Une do Bosanske Dubice.
- 5.) Trupni delovi angažovani u Pozadinskom području »Sever« imaju *zadatak* da svakodnevnim patroliranjem, koje će izvoditi u raznim oblastima, unište poslednje ostatke neprijatelja, pronađu njegova skrovišta, skladišta oružja i tome slično, uklone materijal i pruže zaštitu civilnom stanovništvu koje se vraća.
Komandanti treba ličnim učešćem u poduhvatima da trupama daju uputstva i primer. Garnizone treba štitići postavljanjem boravišta na mestima podesnim za odbranu, izgradnjom položaja, prepreka i tome slično, a uz to temeljito ih osiguravati oružjem.
Vezu između pojedinačnih garnizona treba održavati koñjanicima, motociklistima i tako dalje.
- 6.) Za svrsishodno postavljanje pojedinačnih garnizona, u taktičkom i tehničkom pogledu, odgovoran je *komandant Pozadinskog područja »Sever«*.
Istovremeno, on rukovodi i nadzire patrolnu delatnost, kao i veće akcije za koje bi se ukazala potreba.
Pozadinsko područje »Sever«, u saglasnosti sa situacijom i jaćinom garnizona, treba podeliti u sigurnosne oblasti, za čije su osiguranje i čišćenje odgovorni pojedinaćni garnizoni komandanti.
U dnevnim izveštajima obaveštavati o delatnosti pojedinaćnih garnizona i rezultatima patroliranja. U nedeljnim izveštajima (nedelja do subote) treba pojedinaćno navesti izvršena patroliranja s naznakom puta, jaćine i rezultata i dati pregled opšte situacije.
- 7.) *Držanje prema civilnom stanovništvu*
Nakon završetka operacije Kozara—Prosara i preformiranja sastava predviđa se povratak žena i dece odbeglih iz oćišćenog područja. Za muška lica preko 14 godina, sa izuzetkom nemoćnih i staraca, područje ostaje i nadalje zatvoreno. Zbog toga sva muška lica stara preko 14 godina treba u oćišćenom području uhvatiti i dovesti

u sabirni logor Stara Gradiška ili Dubica. Pri pokušajima bekstva treba bez milosti upotrebiti vatreno oružje. Izuzetak čine lica kojima je dozvoljeno, na osnovu jedne isprave, da uđu u očišćeno područje. Za izdavanje isprava za ulazak u Pozadinsko područje »Sever« ovlašćeni su:

Komanda garnizona Banja Luka i
komandant Pozadinskog područja »Sever«, Pod-
gradci.

Isprave treba pismeno zatražiti, preko gradonačelnika i predsjednika opština, od gore pomenutih mesta. Uzorci isprava biće naknadno dostavljeni.

Civilna lica mogu napustiti Pozadinsko područje samo na osnovu isprave žandarmerijske stanice.

- 8.) *Divizijska komanda Banja Luka* javlja do 22.7:
- a) Tačnu situaciju pojedinačnih garnizona,
 - b) Kartu 1:50.000 sa ucrtanim sigurnosnim oblastima.
 - c) Veze između pojedinačnih garnizona.

F.d.R.
G e m

potp. Š t a l

generalštabni major
Dostavljeno:

"
..."

" Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komanda nata, odeljenja i jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

NAREĐENJE KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 20. JULA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA OBEZBEĐENJE ŽELEZNIČKE PRUGE BEOGRAD — ZAGREB OD PARTIZANSKIH DIVERZIJA¹

TELEGRAM²

20.7.42.

u 13,20 časova

Poverljivo

714. pd

718. pd

Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«

Na uvid: nemačkom generalu u Zagrebu.

Na uvid: Transportnoj komandi Zagreb.

Veza: naređenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, Ia, br. 4098/42 pov. od 17.7.42.³ (nije dostavljeno 714. pd) i telegram Ia, br. 2380 od 18.7.⁴

Predmet: osiguranje železničke pruge Beograd — Zagreb — granica Rajha.

1.) Na mesto obolelog majora fon Esmarha, k-ta 823. landesšicen-bataljona, komandu nad svim trupama angažovanim na osiguranju železničke pruge Beograd — Zagreb preuzima potpukovnik fon Gejzo, k-t I/202. oklopnog puka. Taktički je potčinjen neposredno komandujućem generalu i k-tu u Srbiji.

2.) Njemu su taktički potčinjeni:

a) za osiguranje železnica, prema naređenju Ia, br. 4098/42 pov., tač. 4:

823. landesšicen-bataljon

924. landesšicen-bataljon

925. landesšicen-bataljon

1/737. pp

železnički oklopni voz 24, zatim i

sva hrvatska osiguranja angažovana na železničkoj pruzi;

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 1065—7.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

³ Vidi dok. br. 111.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

b) za zaštitu *folksdojčerskog stanovništva i žetvenih radova na prostori*ji Indija — Vrdnik — Čalma — Ruma:

I/741. pp, ojačan 13. i 14. vodom 12. tenkovske čete za naročitu namenu, kao i 4. i 5. četom folksdojčerskog Ajnzacštafela, k-t major Emer.⁵

3.) Hrvatske jedinice pukovnika Gvozdanovića⁶ u Rumi ne potčinjavaju se. S pukovnikom Gvozdanovićem treba u uskoj vezi sarađivati preko I/741. pp. Radi davanja uputstava, komandujući general i komandant u Srbiji uputio je jednog generalštabnog oficira u Rumu.

4.) Potpukovnik fon Gejzo će Štab za osiguranje pruga za naročitu upotrebu, koji je obrazovala 718. pd u Brodu, ojačati potrebnim snagama iz I/202. okl. puka. Štab treba tako organizovati da može odgovoriti svim zahtevima. Garnizon je [Slav.] Brod.

5.) Izvestiti o prijemu zapovesti od potpukovnika fon Gejza.

6.) Viši načelnik za vezu narediće sve što je nužno za uspostavljanje potrebnih veza.

7.) Snabdevanje Štaba za osiguranje pruga za naročitu upotrebu i nemačkih jedinica navedenih u tač. 2a vršiće 718. pd, a snabdevanje nemačkih jedinica navedenih u tač. 2b vršiće 714. pd.

Komandujući general i komandant u Srbiji
Ia, br. 4130/42 pov.

***⁷

Dostavljeno:

***⁸

⁵ Johan (Johann Ehmer)

⁶ Dragutin

⁷ Paraf nečitak.

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovo naređenje dostavljeno.

ZABELEŠKA NEMAČKOG POSLANSTVA U ZAGREBU OD
20. JULA 1942. ZA NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU O
POSTUPKU SA ZAROBLJENIM PARTIZANIMA I TAOCIMA,
SMEŠTAJU U LOGORE I SLANJU NA RAD U NEMAČKU S
PODRUČJA KOZARA — PROSARA¹

General Glez²

Pošiljalac:
Nemačko poslanstvo³

Zagreb, 20. jul 1942.

Z a b e l e š k a

Predmet: postupak sa izbeglicama u borbenoj zoni zapadne
Bosne.⁴

Pri rešavanju pitanja izbeglica određenu ulogu ima voj-
na i politička procena. Obe su od značaja. Odlučujuća su ona
gledišta koja mogu da doprinesu budućem razvoju Nezavisne
Države Hrvatske.

Tome cilju odgovarao bi sledeći postupak:⁵

A. *Postupak sa izbeglicama*

1. Izbeglice koje su bile partizani i njihovi aktivni poma-
gači staviti pred preki sud. Ova mera treba da se spro-
vede najhitnije.
2. One izbeglice koje su se dobrovoljno javile za rad u Rajhu
već su izdvojene. Njihove porodice se načelno vraćaju u
svoje mesto stanovanja. U logoru treba da se zadrže samo
toliko koliko je to potrebno iz zdravstvenih i, u podru-
čju vojnih operacija, vojnih razloga.
3. Masa ostalih izbeglica je već podeljena u grupe: muškarci
se nalaze u Zemunu, deca najvećim delom u Jastrebarskom

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501,
r. 265, s. 001387—90. Na margini prve stranice dokumenta rukom je
dopisano nekoliko parafa i datum.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 110 i 112. Posle nemačko-ustaške operacije na
Kozari stanovništvo je delom smešteno u logore, delom odvedeno na
rad u Nemačku ili raseljeno po Slavoniji. Opširnije o tome vidi Zbor-
nik, tom IV, knj. 5, dok. br. 78, 83, 93, 108, 118, tom V, knj. 32, dok.
br. 133 i 134.

(Jaska)⁶ a žene u različitim logorima blizu dosadašnjeg operacionog područja.

Većina muškaraca iz Zemuna verovatno može da se iskoristi kao radna snaga u Rajhu. To pitanje već razmatra poslanstvo s Ministarstvom inostranih poslova u Berlinu. Muškarci treba tačno da se identifikuju a njihove porodice da se smeste u logore za žene. Sa ovim porodicama (žene i deca ukoliko se ne nalaze u Jastrebarskom), nakon zadržavanja u potrebnom karantinu, postupati na sledeći način:

- a. One koji se nalaze u napuštenim selima u neposrednoj blizini Jasenovca zadržati tamo i dalje i pod nadzorom logorskih vlasti koristiti za obavljanje poljoprivrednih radova (žetva, obrađivanje).
- b. Veći broj žena uzeti kao radnu snagu na poljoprivrednim dobrima seljaka nemačke narodnosne grupe. Vođa grupe se je u tom cilju već povezao s ministrom dr Turinom.
- c. Jedinicama za obezbeđenje u području Kozare dodeljuje se više stotina žena izbeglica, koje se smeštaju po selima u blizini vojnih garnizona. Ovu radnu snagu upotrebljavati za obavljanje žetve, jesenjih poljoprivrednih radova, u šumarstvu i za obnavljanje naselja. Za nadzor, upravljanje i čuvanje odgovorne su jedinice.
- d. Zavisno od razvoj aборbe i pouzdanosti ovih izbeglica, u sledećoj godini predvideti ponovno naseljavanje ovih izbegličkih porodica. Naseljavanje sprovoditi delom u ranijim mestima, delom u drugim mestima, a delom u odgovarajućim područjima za rad u industriji.
4. Izbeglice upućene na rad u Rajh tretirati kao slobodne radnike i plaćati. Na isti način postupati i s radnom snagom zaposlenom na dobrima nemačke narodnosne grupe. Izbeglice zaposlene pod upravom logora u Jasenovcu i jedinica za obezbeđenje u Kozari treba također da se plaćaju ovisno od uslova za slobodan rad. Od toga može da se oduzme iznos za obezbeđenje dece u Jastrebarskom i za zajedničku ishranu. Poželjno je da se jedan deo zarade isplaćuje kao neka vrsta premije po završetku radova ili pri ponovnom naseljavanju u stalno mesto boravka. Ali zahtev za to treba da je pravosnažan.
5. Rešavanju pitanja izbeglica dr Turina obraća posebnu pažnju.

⁶ Vidi dok. br. 109, nap. 11.

B. *Naseljavanje u području operacija*

1. Pretpostavlja se da je u interesu razvoja hrvatske države da se s obe strane puteva Bosanska Gradiška — Banja Luka i Prijedor — Dubica naseljava pouzdanije stanovništvo. S tim u vezi potrebno je da se sela koja su sada prazna osiguraju. Mesta koja se ponovno naseljavaju potrebno je tačno označiti da bi se sprečile nezgode i političke posledice. Isto tako treba obratiti pažnju na izbor i smetaj novih naseljenika.
2. Odluku o tome koja će mesta biti naseljena prema tački B. br. 1 donosi hrvatska vlada. U svakom selu naseliti na veća dobra dva do tri pouzdana seljaka i na njih preneti sve poslove u vezi s naseljavanjem. Ako se ukaže potreba, u prvoj godini predvideti zajedničko obrađivanje zemlje. Pravo vlasništva seljaci dobijaju tek nakon višegodišnjeg boravka a troškovi naseljavanja padaju na teret rente.
3. U ostala mesta naseljavati načelno bivše stanovnike, ukoliko nisu bili partizani ili njihove aktivne pristalice (vidi A. br. 1). Porodice ovih treba lišiti prava svojine. Ponovno naseljavanje u ova mesta sprovodi se po završetku prelaznog perioda navedenog pod A. br. 3. c.
4. Naseljavanje u gradovima sprovoditi po istim načelima.
5. Za rad na naseljavanju ministru dr Turini je dodeljen odgovarajući stručni saradnik.

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 23. JULA 1942. ZA ORGANIZOVANJE BORBE PROTIV PARTIZANA U OPERACIJSKIM ZONAMA ARMIIJA I POZADINI FRONTA¹

Prepis

Vrhovna komanda Vermahta
Str. pov. br. 002592/42 (WFS^t) Qu (II)

F.H.Qu., 23.7.1942.

Strogo poverljivo!

Predmet: Borba protiv partizana.

10 primeraka
10. primerak

Prema odluci firera, borba protiv partizana je, u prvom redu, zadatak policije.

Vrhovna komanda Vermahta se, zbog toga, obratila *rajhsfireru SS i šefu nemačke policije*² s molbom da se osnuje zajednička komanda za borbu protiv partizana.³ Zadatak ove komande bi bio da se brine za jedinstvenost svih mera u borbi protiv partizana, kao i za brze izmene iskustava između *rajhsfirera SS i šefa nemačke policije* s jedne i vojnih nadležstava s druge strane.

U tu se svrhu, za delokrug oružanih snaga, naređuje:

- 1.) *U operacijskoj zoni armija* je zajednički zadatak kopnene vojske da na svom delu teritorije vodi borbu s partizanima.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 140, s. 2668216—7.

² Odnosi se na Hajnriha Himlera (Heinrich Himler).

³ U vezi s tim, Himler je 28. jula 1942. izdao sledeće naređenje: »Rajhsfirer SS i šef nemačke policije obrazovao je, u sporazumu sa Vrhovnom komandom Vermahta, zajedničku komandu za borbu protiv takozvanih partizana.

Lično ja preuzimam rukovođenje borbom protiv bandi partizana i zločinaca.

Moj štab koji rukovodi tom borbom je štab *rajhsfirera SS*.

Načelnik komandnog štaba je SS grupenfirer i general-potpukovnik SS jedinica *Knoblauch* [Knoblauch].

Teritorijalno rukovođenje u ovoj borbi prenosim na komandante SS i policije« (AVII, NAV-T-175, r. 140, s. 2668212).

U pozadini fronta zadatak vođenja borbe protiv partizana ostaje na Gen. St. d. H./Gen. Qu. Ovo je zadržano da se ispuni želja rajhsfirera SS, koliko to i kako dopuštaju snage za obezbeđenje. Na primer, zatvaranje granica u okviru akcija smirivanja u nadležnosti je rajhs-komesarijata.

Rajhsfirer SS i šef nemačke policije je ovlašćen da postavi žandarmerijske stanice i uputi agente i druge organe na značajnija mesta operacijske zone, u cilju dobivanja obaveštenja za borbu protiv partizana. Pojednosto reguliše neposredno Gen. Qu. kopnene vojske. Organizacija komandovanja reguliše se prema naređenju OKH/Gen. St.d.H. — Gen. Qu. Az. (Odeljenje za ratnu upravu), br. II/2101/41 pov. od 24.4.41.⁴

Pri sprovođenju mera u *nadležnosti rajhskomesara*, već je naređeno potpomaganje rajhsfirera SS i šefa nemačke policije od strane OKW/WFSt, Qu — II, br. 00239/42. str. pov. od 13.7.42.⁵

- 2.) Gen. St.d.H./Gen. Qu., a nakon tih uputstava i komandanti frontovske pozadine, i tako dalje, kao i komandanti oružanih snaga, formiraće svaki određenu ustanovu, koje će obrađivati sva pitanja koja se odnose na partizane.

Treba obezbediti da se svi izveštaji o partizanima, činjenice i rezultati izviđanja službenih instanca, obaveštajnih odeljenja i oficira kontraobaveštajne službe, kao i neobrađeni sa drugih mesta, neprekidno i neposredno sprovede na ona mesta koja ih obrađuju. Najvažnije je da partizani ne budu, putem mesnih akcija, potiskivani s jednog područja na drugo, već da budu uništeni putem koncentričnih operacija.

- 3.) Centrima koji obrađuju podatke dato je naređenje da održavaju najjužu vezu sa štabom rajhsfirera SS i mesnim nadležnim višim i policijskim komandantima, te da obezbede stalno uzajamno obaveštavanje o svim pitanjima iz domena borbe protiv partizana.

Načelnik za pozadinu kopnene vojske, sa svoje strane, stalno obaveštava rajhsfirera SS i šefa nemačke policije o svim iskustvima u borbi protiv partizana, uključujući ovde i način obučavanja i naoružanja, kao i rezultate radio-izviđanja protiv partizanskog radija.

- 4.) Za povećanje sigurnosti glavnih saobraćajnica (železnickih pruga i drumova) u pozadini fronta treba poseći,

⁴ i ⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

u dubini od 300 metara, sa obe strane saobraćajnica, sve drveće i svaki grm. Drvene brane, koje služe za zaštitu od snežnih nanosa, treba izuzeti od seče.

Načelnik Vrhovne komande Vermahta
pot. Kajtel

F.d.R.: pot. Volf
potpukovnik u Generalštabu

Dostavljeno: pp

F.d.R.

6
SS-šarfirer

BR. 116

DISLOKACIJA SS DOBROVOLJAČKE DIVIZIJE »PRINC EUGEN« OD 30. JULA 1942. GODINE¹

SS dobrovoljačka divizija
»Princ Eugen«
Ia, Tgb, br. 240/42 pov.

O.U., 30.7.1942

Pregled smeštaja

jedinica SS dobrovolj. divizije »Princ Eugen«²

Stanje: 30.7.1942. u 9 časova

Štab SS dobrovolj. divizije »Princ Eugen«	Pančevo
Štabna lovačka četa	Pančevo
1. SS brdski lovački puk	Vršac
2. SS brdski lovački puk	Bela Crkva
Štab SS brd. puka	Kikinda
Štabna baterija SS brd. art. puka	Kikinda
I/SS brd. art. puka	Vršac
III/SS brd. art. puka	Kikinda
Inžinjerijski bataljon	Pančevo

* Potpis nečitak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 431.

² Vidi dok. br. 105, 111, 127, 139 i 173.

Bataljon veze

sada Sand
(Vestf.)
deo štaba u
Pančevu
V. Bečkerek³
Lazarfeld
Sigmundsfeld
Ečka
V. Bečkerek

Konjički divizion
Brd. kolona tovarnih grla

Služba snabdevanja
Intendantski bataljon
(administrativna služba)
Sanitetska služba
Sanitetska četa (mot.)
3. SS veterinarska četa
Služba za održavanje reda i poretka
Uprava za vojnu privredu
Služba vojne pošte
Tenkovska četa

V. Bečkerek
V. Bečkerek
Vršac
V. Bečkerek
Pančevo
V. Bečkerek
Pančevo
V. Bečkerek
(sada se glavnina
nalazi na obuci u
Vajmaru)

Komandant divizije
Fleps⁴
SS grupenfirer i
general-potpukovnik SS jedinica

Komandant SS i policije
na području komandujućeg
generala i komandanta u
Srbiji⁵
pov. 643/42.

³ Sada: Zrenjanin.
⁴ Artur
⁵ Stambilj primaoca.

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 31. JULA 1942. O BORBAMA S JEDINICAMA NOVJ, VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I OBOSTRANIM GUBICIMA U NDH I SRBIJI¹

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku.
(Komanda 12. armije)
Odeljenje Ia

H.Qu, 31.7.42.

Izveštaj o radu
za period od 1. do 31.7.1942.

1.7.
...²

Pril. 2 i 2/1

Transportovanje 7. čete školskog puka »Brandenburg«³

OKW, odelj. za inostranstvo/Abver II, dopisom str. pov. br. 1502/42. od 30.6.42.⁴ traži da se izvesti da li je 7. četa školskog puka »Brandenburg« krenula, odnosno kada će krenuti za Staljino. K-t oružanih snaga na Jugoistoku je obavestio OKW da ta četa kreće 4.7.42. transportom za Staljino.

Lako merničko odeljenje 526

Lako merničko odeljenje 526 biće početkom jula dopremljeno u Beograd i za vreme tamošnje delatnosti potčinjeno komandujućem generalu i k-tu u Srbiji. Vidi dopis k-ta oruž. snaga na Jugoistoku, Stoart⁵ pov. br. 662/42. od 1.7. (dokumenti Stoart).⁶

...⁷

2. 7.

Pril. 7

Povlačenje ital. 2. armije s područja južno i zapadno od nemačko-italijanske demarkacione linije u Hrvatskoj

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 175, s. 312—36.

² 7, 11, 12, 13, 15, 24, 28, 29, 30, 32, 35, 37 i 38 Izostavljeno se ne odnosi na Jugoslaviju.

³ Vidi dok. br. 63 i 92.

⁴ i ⁶ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

⁵ Stabsoffizier der Artillerie (artiljerijski oficir pridat štabu)

Dopisom Ia, str. pov. br. 1599/42 od 2. 7. izveštjeni su OKW/WFSt., OKW/Wi, Ia, nemački general pri Generalštabu ital. oruž. snaga, komandujući general i k-t u Srbiji, kao i nemački general u Zagrebu...⁸

4. 7.

Pril. 9

General-feldmaršal List

Firer je general-feldmaršala Lista prekomandovao za komandanta jedne grupe armija u Rusiji.⁹ Bivši komandant 12. armije se u jednoj dnevnoj zapovesti zahvalio svim vojnicima koji su mu bili potčinjeni i izrazio im svoje priznanje. Istovremeno se feldmaršal u štabnoj zapovesti zahvalio svim pripadnicima komande armije.

3.7.42. je zamenik komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i zamenik komandanta 12. armije, general inženjerije Kunce,¹⁰ preveden u rezervu komandnog kadra OKH (mirnodopska služba). On je nastavio da vrši službu zamenika sve dok nije stigao novi komandant i zamenik k-ta 12. armije.

...

6. 7.

...

Pril. 19

Dovođenje jedne čete školskog puka »Brandenburg«

K-t oružanih snaga na Jugoistoku je zamolio Odelj. za inostranstvo (Abver) da se, namesto 7. čete, u Beograd dovede neka druga četa školskog puka »Brandenburg«.

...

Pril. 21

Propaganda u Bosni

Nemačkom generalu u Zagrebu je naređeno da već sada što bolje iskoristi za propagandu potpuno uništenje jake ustaničke grupe u zapadnoj Bosni. To je dostavljeno na znanje komandujućem generalu i k-tu u Srbiji (Ia, pov. br. 3416/42).¹⁴

...

⁸ Vidi dok. br. 102.

⁹ Vilhelm (Wilhelm List) je 10. jula 1942. postavljen za komandanta Grupe armija »A«.

¹⁰ Valter (Walter Kuntze). Vidi dok. br. 140.

¹⁴ Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je ovo naređenje izdao 7. jula 1942, napominjući da se u te svrhe iskoriste radio, novine i leci, s tim da se broj uništenih partizana uvek prikaže većim nego što jeste (AVII NAV-T-312, r. 467, s. 8055779).

Pril. 24

Vođenje borbi u Hrvatskoj od jula 1942.

Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, kao i nemačkom generalu u Zagrebu, telegramom od 10.7. date su direktive za vođenje borbi u Hrvatskoj od jula 1942. Te direktive su saopštene i OKW/WSt i OKH/odelj. Ia, str. pov. br. 1683/42.¹⁶

Pril. 25

Situacija na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku

Telegramom OKW/WFSt/L., OKW./WPr., OKH/Gen.St.d.H. Oper. odelj., OKH/Gen.St.d.H. Org. odelj., OKH/Gen.St.d.H. — »Grupa za inostranstvo Jugoistok«,¹⁷ Ob.d.L.¹⁸ i LFS¹⁹ dostavljen je pregled situacije na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku (zaključno sa 8.7.42) (Ia/Ic, str. pov. br. 688/42. od 10.7.42) ...²⁰

Saobraćaj: Eksploatacija pruga još se nije bitno povećala zbog toga što se lokomotive ne popravljaju na vreme i zbog toga što su iz Rajha stigle lokomotive koje su nepogodne za brdske pruge. U Hrvatskoj je pojačano obezbeđenje glavne pruge Beograd — Zagreb. Još nije popravljena pruga za prevoz rude Prijedor — Bos. Novi — Sunja. Transporti s rudom moći će ponovo da krenu najranije krajem avgusta 1942 (izvod iz Ia/Ic, str. pov. br. 688/42).²¹

Pril. 26

Prelazak preko demarkacione linije prilikom operacije

K-t oruž. snaga na Jugoistoku je izvestio OKW/WFSt i OKH/Gen. St. d.H. Oper. odelj. da je italijanska Vrhovna komanda odobrila da nemačke jedinice prelaze demarkacionu liniju za vreme nemačko-hrvatskih operacija koje su sada u toku u Bosni. Time je obezbeđeno da demarkaciona linija ne predstavlja nikakvu prepreku u toku lokalnih poduhvata i borbenih dejstava. K-t oruž. snaga na Jugoistoku se ipak mora, zbog nedovoljno snaga, odreći toga da preko te linije izvodi akcije čišćenja u rejonima koji pripadaju 3. zoni, dakle, u rejonima koje su napustile italijanske trupe. Eventualnim hr-

¹⁶ i ²⁰ Vidi dok. br. 107.

¹⁷ Oberkommando des Heeres/Generalstab des Heeres — »Gruppe fremde Heere Südost«.

¹⁸ Oberbefehlshaber der Luftwaffe (komandant vazduhoplovstva)

¹⁹ Luftwaffenführungsstab (Generalštab vazduhoplovstva)

²⁰ i ²¹ Vidi dok. br. 108.

vatskim zahtevima te vrste ne može se izaći u susret (Ia, pov. br. 2473/42. od 10.7).²²

Pril. 27

Zvanično saopštenje o akcijama u Hrvatskoj

K-t oruž. snaga na Jugoistoku je OKW/W. Pr. predložio tekst obaveštenja o ustaničkom pokretu i gerilskom ratu na Balkanu (Ic/AO pov. br. 3422/42. od 10.7.42).²³

...²⁴

Pril. 27a

11.7.

Obezbeđenje železničke pruge granica Rajha -- Zemun

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji je predat dopis Transportne komande u Zagrebu u vezi sa obezbeđenjem železničke pruge granica Rajha — Zemun. K-t oruž. snaga na Jugoistoku se složio s mišljenjem i predlozima Transportne komande i naredio komandujućem generalu i k-tu u Srbiji da koliko god može udovolji zahtevima (Ia, pov. br. 2492/42).²⁵

...²⁶

Pril. 29 Veza pril. 24

12.7.

Vođenje borbi u Hrvatskoj

U vezi sa dopisom Ia, str. pov. br. 1683/42. od 10.7, k-t oruž. snaga na Jugoistoku moli generala Badera i generala fon Gleza, da svakom prilikom utiču na poglavnika da hrvatsko vojno rukovodstvo i komandanti jedinica preduzmu sve mere koje su potrebne za obezbeđenje uspeha nemačkog borbenog plana od jula meseca.²⁷

13.7.

Savetovanje načelnika

13.7. održano je savetovanje načelnika. Predmet savetovanja: Načelnik štaba je evocirao uspomene na preminulog načel-

²² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je 10. jula 1942. obavestio komandujućeg generala i komandanta u Srbiji da nemački general u Zagrebu reguliše s Komandom Superslode prelazak nemačkih jedinica preko nemačko-italijanske demarkacione linije (AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8055763).

²³ Akt koji je zaveden pod tim brojem odnosi se na nap. 22.

²⁵ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8055754—7.

nika štaba komandujućeg generala i k-ta u Srbiji, generalštabnog pukovnika Keviša.²⁸

...

4.) Načelnik štaba podneo referat o situaciji na području k-ta oruž. snaga na Jugoistoku:

Hrvatska: Operacija u zapadnoj Bosni odvija se planski. Gubici ustanika od 24.6. do 8.7.42:

5.000 mrtvih, 150 ranjenih, 6.600 zarobljenih, 350 streljanih za odmazdu. Ustanici su u Srbiji i Hrvatskoj imali do sada preko 45.000 mrtvih. Oni su zakopavali oružje i bežali. Zarobljeni ustanici se ili streljaju ili upućuju u Norvešku.

U borbi učestvuju i naoružane žene. Operacija u zapadnoj Bosni biće završena za 8—10 dana. Južno od Sarajeva ponovo se pojavljuju bande. Takođe ima novih bandi i u 3. zoni, naročito jugozapadno od Prijedora. Severno od Save objavile se jače bande. U Srbiji je mirno.

Težište ostaje i dalje u Hrvatskoj i zato je komandujućem generalu i k-tu u Srbiji izdata nova direktiva za vođenje borbe od jula meseca (Ia, br. 1683 od 10.7.42).

Neposredno po završetku operacije u zapadnoj Bosni treba sprečiti da dođe do obrazovanja nove proširene ustaničke oblasti u rejonu oko Petrinje. Zauzete rejone, kao u istočnoj Bosni, treba smiriti. U tom cilju mora se priliv ustanika iz italijanske zone sprečiti zauzimanjem i organizovanjem uporišta na prelazima južno od Bos. Novog, Sanskog Mosta, Banje Luke (V.[arcar] Vakuf, Jajce, D. Vakuf), jugozapadno, južno i jugoistočno od Sarajeva, a istovremeno obezbediti mogućnosti izvođenja u ital. zoni i uspostaviti vezu sa hrvatskim posadama u 3. zoni.

20.7.

Savetovanje načelnika

20.7. održano je savetovanje načelnika.

Načelnik štaba se oprostio od dosadašnjeg Ia, generalštabnog potpukovnika Mahera [Macher].

Dobrodošlica novom Ia, generalštabnom pukovniku Šipu fon Branicu [Schipp von Branitz], koji je 20.7.42. preuzeo poslove Ia i štaba.

(G-štab. potpukovnik Maher je 15.7.42. preveden u rezervu starešinskog kadra OKH, a g-štab. pukovnik Šip fon Branice je 15.7. prekomandovan iz te rezerve u AOK-12).

...

²⁸ Erih (Erich Kewisch), načelnik štaba Više komande 65, a od 15. marta 1942. načelnik štaba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, umro je 11. jula 1942. u Berlinu (AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 2—45).

3.) Načelnik štaba podneo referat o situaciji na području k-ta oruž. snaga na Jugoistoku: stigao odgovor OKW: ostaje dosadašnja organizacija.

Srbija: Mirno, pojedinačne grupe nastoje da ometaju saobraćaj Dunavom.

U bugarskoj okupacionoj zoni smenjivanje 2 divizije, posle toga zajednička akcija sa 717. pd. Nedić nameravao da postavi direktorijum od 4 ministra, koji bi bio pretpostavljen ministarskom savetu.

Hrvatska: Operacija Kozara — Prosara završena s velikim uspehom.³¹ Zarobljeno 7.947 lica, od toga 1.590 upućeno u Nemačku a 2.774 u Norvešku. Među njima 3.000 dece i žena. U nemačkoj štampi objavljen kominike o operaciji protiv komunista-partizana.

Nove operacije u Hrvatskoj: čišćenje luka Una — Sana i regiona Samarica. Obrazovanje uporišta duž demarkacione linije (hrvatske jedinice s nemačkom podrškom). Pojačanje obezbeđenja pruga: 3 landesšicen-bataljona, 1 četa I bataljona (pokretna rezerva), 1 oklopni voz.

Na području Fruške gore 2 oklopna voza. Krajem avgusta 714. pd odlazi u zapadnu Bosnu. Komandant u Srbiji potčinjava hrvatske jedinice neposredno nemačkim. Nije dopušteno da pojedine komande direktno pregovaraju sa hrvatskim.

22.7.

...³²

Pril. 53

Namera u pogledu rasporeda snaga u Srbiji i Hrvatskoj

Telegramom su izveštene OKW i OKH:

1.) Hrvatska: posle čišćenja luka Una — Sana i zatim Samarice premešta se kompletna 714. pd u zapadnu Bosnu. U istočnoj Bosni ostaje 718. pd. Obe divizije imaju i zadatak da osiguraju rejone severno od Save. Za zaštitu pruge Beograd — granica Rajha angažovana su i ostaju 3 landesšicen-bataljona, a kao pokretna rezerva privremeno motorizovan pešadijski bataljon, svi pod zajedničkom komandom Štaba za osiguranje pruga z.b.V.³³

2.) Srbija: bugarski okupacioni korpus i 704. divizija posedaju dosadašnje rejone. 717. divizija se premešta u dosadašnji rejon 714. divizije, a SS div. »Princ Eugen« u dosadašnji rejon 717. pd. Tenkovske čete i tenkovski vodovi ostaju za pokretnu upotrebu.

³¹ Vidi dok. br. 104 i 108.

³³ Bahnsicherungsstab zur besonderen Verwendung

3.) Celokupno pregrupisavanje završilo bi se, verovatno, krajem avgusta (Ia, str. pov. br. 1830/42, u izvodu)³⁴.
27.7.

Savetovanje načelnika

27.7. održano je savetovanje načelnika.

...³⁵
5.) Načelnik štaba podneo referat o situaciji na svom području:

Hrvatska: u toku je čišćenje luke Una — Sana. Pošto se radi samo o naknadnom čišćenju, ne mogu se očekivati veliki rezultati kao na Kozari.

Istočna Bosna: uglavnom mirno. Pojedinačne bande južno od Sarajeva povlače se na severozapad da bi se reorganizovale u 3. zoni, koju su napustili Italijani.

U oblasti severno od Save u porastu su sabotaze na prugama i prilikom žetve. Zato je zaštita pruge pojačana s tri pokretna bataljona. Posle toga je smanjen broj prepada.

Italijani su se uglavnom evakuisali iz 3. zone, osim iz regiona Karlovac. Jasne su italijanske namere. Italija, verovatno, želi da dokaže Hrvatskoj da ova nije u stanju da održi red u svojoj zemlji. Kod pretpostavljenih komandi porasla je ocena borbi u Hrvatskoj. Sada se stalno pojavljuju kratka saopštenja u štampi, u kojima se, iz spoljnopolitičkih razloga, govori samo o srpskim komunistima.

Srbija: Ništa posebno. Smenjene su obe bugarske divizije.³⁶ Pojedinačni prepadi su bili u porastu. Za celu teritoriju je karakteristično da je porasla neprijateljska propaganda, pošto seljaci ne isporučuju ništa od žetve, nego predaju partizanima ili uništavaju.

...³⁷
Pril. 61

28.7.

Izveštaj o situaciji na području k-ta oruž. snaga na Jugoslavskom istoku, zaključno sa 24.7.1942:

I. *Stanje kod neprijatelja:* U Srbiji mirno, osim pojedinačnih prepada oko Niša. Potvrđeno je da se razvio Mihailovčev pokret i u Hercegovini i Crnoj Gori (ovde otkrivena veza sa britanskim podmornicama). Istovremeno postoje veze s novim bugarskim i albanskim područjima. Za planski usta-

³⁴ Vidi AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 89—90.

³⁶ Reč je o smeni 6. i 17. pd od strane 9. i 7. pd (vidi dok. br. 120).

nak još ne zadovoljava organizacija i naoružanje. Nisu utvrđena nadletanja britanskih aviona.

U *Hrvatskoj* učestale pojave bandi u luku Dunav — Sava zapadno od Beograda. Parole neprijateljske propagande da se uništavaju zalihe žetve i mašine imale su za posledicu pojačanu aktivnost bandi severno od Save. Glavno područje je oko Fruške gore. Veće angažovanje nemačkih bataljona već je smirilo situaciju.

U italijanskoj okupacionoj zoni težište je u Sloveniji i Hercegovini, gde je, izgleda, planirano da se ustanici spoje sa onima koji su se povukli iz zapadne Bosne.

U Sloveniji nisu do sada dovele do naročitog rezultata italijanske operacije. Na celom području se nastavljaju prepadi na pruge. Po uzoru na Italijane, Hrvati ponovo naoružavaju četnike — velikosrbe. K-t oruž. snaga na Jugoistoku je u Zagrebu ukazao na nepovoljne posledice koje se zbog toga mogu očekivati.

U Grčkoj situacija neizmenjena. Pojačana aktivnost britanske avijacije na aerodrome afričkih transporata. Ponovo oživela aktivnost neprijateljskih podmornica.

II *Opšta procena situacije i namere*

Ne može se očekivati da se u celini izmeni dosadašnja situacija. Posle čšćenja zapadne Bosne potrebno je da se izvrši pregrupisavanje premeštanjem još jedne divizije (714.) u zapadnu Bosnu, jer treba računati s formiranjem bandi u rejonima koje su napustili Italijani. Obezbeđenje glavne pruge Beograd — Zagreb pojačano je dodatnom izgradnjom bunkera od drveta i zemlje.

III Gubici na celom području (9—23.7.42. zaključno):

<i>Sopstveni</i>	mrtvi	ranjeni	nestali
Nemci	33	80	10
Hrvati	135	54	7
Srpska državna straža	3	14	7

Ustanika: 1620 mrtvih, 273 ranjena, 8.849 zarobljenih ili uhapšenih, 431 streljan za odmazdu.

...³⁸

Za komandanta oružanih
snaga na Jugoistoku
(Komandu 12. armije)
načelnik štaba,

I.A.

...³⁹

³⁹ Nečitak paraf.

PREGLED DISLOKACIJE ŠTABOVA I JEDINICA 714. PE-
ŠADIJSKE DIVIZIJE OD 31. JULA 1942. GODINE¹

Poverljivo

Pregled razmeštaja
jedinica 714. pd²

Ia, br. 836/42 pov.

Stanje: 31.7.1942. u 9 časova

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 430.

² Brojno stanje 714. pd u julu 1942. je iznosilo: 212 oficira, 58 službenika, 2 zonderfirera, 1308 podoficira i 7.380 vojnika. Divizija je u istom periodu imala sledeće gubitke: 7 poginulih, 16 ranjenih i 4 umrla. U izveštaju ove divizije o borbama s partizanima u julu 1942. piše:

»Kako je već spomenuto, na području divizije nije došlo ni do kakvih značajnih sukoba sa bandama. Pročešljavanja rejona, koji su bili ozloglašeni kao banditski rejoni, koja su vršena svakodnevno, dovela su do daljih uspeha. Najznačajniji uspeh je bio kada je 447. landesšicen-bataljon razbio takozvanu Kika-bandu [Kosmajski NOP odred u kojem je bila Božidarka Damjanović Kika, narodni heroj] u rejonu Paraćin — Kosmaj — Vlaška — M. Požarevac. Izvedeno je ukupno 90 marševa u cilju osiguranja i pročešljavanja. Pored toga i oklopní voz je više puta vršio kontrolu.

O borbama protiv partizana:

4. 7. 42. 1. četa 977. landesšicen-bataljona je odbila partizanski napad na levo krilo osiguranja na planinskom vencu Vrdniku, 11 km severno od Rume.

Partizani su kod Šuljama izvršili prepad na omnibus na liniji Grgurevci — Mitrovica i vatrom ga uništili. Nestao je vozač, lekar Ajnzacštafela dr Piler.

5/6. 7. Pet naoružanih partizana izvršili su prepad na opštinu Kalanjevci, 21 km istočno—jugoist. od Lajkovca, i spalili opštinsku arhivu. Kačerski četnički odred je preduzeo gonjenje.

10. 7. Dignut je u vazduh most na putu između Mandelosa i Mitrovice. U isto vreme partizani su u Šuljamu spalili vršalice i razlupali 10 žetelica. (U vreme za koje se podnosi izveštaj postajalo je sve očiglednije da su partizani smerali da unište žetvu, u najmanju ruku da je oštete.)

14. 7. Izvršen je prepad na žandarme na putu Radinci — Stejanovci. Ubijena su tri žandarma. Javljeno je o pokretima jačih partizanskih odreda iz Fruške gore u pravcu ravnice na jugu.

20. 7. Kod Grgurevaca je izvršen prepad na sedam vojnika Ajnzacštafela koji su na odsustvu. Jedan vojnik je ranjen, a tri partizana su ubijena.

26. 7. Odred C-45 vodi borbu s partizanskom grupom kod Granica, 1 km južno od Mladenovca. Dva bandita su poginula, a tri su zarobljena, među kojima i vođa bande Miodrag Obradović.« (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 738—48).

Štab 714. pd
721. pp komplet.

Štab 741. pp
I/741. pp
1 vod 1/741. pp
2 voda 1/741. pp
2/741. pp
3/741. pp
4/741. pp
II/741. pp
5—8/741. pp
III/741. pp
9/741. pp
10/741. pp
11/741. pp
12/741. pp
delovi štaba III bat. i
10. i 12. četa 737. pp
661. art. div.
bez 1. baterije
1/661. art. div.
inž. četa 714. pd
četa za vezu 714. pd
Dinaf 713
Mesarska polučeta 713
Pekarska polučeta 713
Vojna bolnica 714. pd
Veterinarska četa 714. pd
Vojna pošta 714. pd
Ispostava
I bat. pomoćne policije
1. i 2. četa pomoćne policije
II bat. pomoćne policije
1, 2. i 3. četa pomoćne policije
447. landesšicen-bat.
1/447. landesšicen-bat.
2/447. landesšicen-bat.
3/447. landesšicen-bat.
923. landesšicen-bat.
1/923. landesšicen-bat.
2/923. landesšicen-bat.
3/923. landesšicen-bat.
977. landesšicen-bat.
2/977. landesšicen-bat.

Topola
Borbena grupa
»Zapadna Bosna«
Valjevo
Ruma
Indija
Maradik
Irig
Čalma
Ruma
Valjevo
Valjevo
Lajkovac
Lajkovac
Topola
Lajkovac
Topola

G. Milanovac
Borbena grupa
»Zapadna Bosna«
Valjevo
V. Plana
Topola
Mladenovac
Mladenovac
V. Plana
Arandelovac
Kragujevac
Mladenovac
Beograd
Valjevo
Valjevo
Valjevo
Valjevo
Mladenovac
Mladenovac
Palanka
Palanka
Lapovo
Markovac
V. Plana
Lapovo
Obrenovac
Ruma

3/977. landesšicen-bat.	Obrenovac
I/202. okl. puka	Borbena grupa »Zapadna Bosna«
3/202. okl. puka	
delovi štabne čete	
laka kolona	
1. vozarska kolona 713	Šabac
2. vozarska kolona 713	Mladenovac
Mala auto-kolona 714. pd	Mladenovac
Uprava za snabdevanje 714. pd	Beograd
V.A. St. ³	Valjevo
V. A. St.	Šabac
V. A. St.	V. Plana
2/202. okl. puka	Šabac
delovi štabne čete	
delovi lake kolone	Šabac
3. vod lakih tenkova	Valjevo
4. vod lakih tenkova	G. Milanovac
Oklopni voz 23	Borbena grupa »Zapadna Bosna«

³ Verpflegungsabgabestelle (mesto za izdavanje namirnica)

PREGLED DISLOKACIJE KOMANDI I JEDINICA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 31. JULA 1942. GODINE¹

Poverljivo

718. pešadijska divizija, odeljenje Ia, br. 2469/42 pov. od 31.7.42.²

Spisak razmeštaja 718. pešadijske divizije,³ stanje 31.7.1942.

Štab 718. pd	Sarajevo
Štab i vod za vezu 738. pp	Sarajevo
Štab I/738. pp	Zenica
1/738. pp	Kakanj
2/738. pp	Zenica
3/738. pp	Kakanj
4/738. pp	Zenica
Štab II/738. pp	Vareš
5/738. pp	Vareš
6/738. pp	Vareš
7/738. pp	Breza
8/738. pp	Breza
Štab III/738. pp	Sarajevo
9/738. pp	Sarajevo
10/738. pp	Trnovo/Bistrica
11/738. pp	Sarajevo
12/738. pp	Sarajevo
Štab i vod za vezu 750. pp	Tuzla
Štab I/750. pp	Zavidovići
1/750. pp	Zavidovići
2/750. pp	Zavidovići

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 427—8.

² Ovaj prilog, propratnim aktom komandujućeg generala i komandanta u Srbiji br. 4308/42. pov. od 5. avgusta 1942. dostavljen komandantu SS i policije u Srbiji, zbog ograničenog prostora je izostavljen.

³ Ova divizija u svom sastavu na snabdevanju imala je 6.804 oficira, službenika, podoficira i vojnika. Pod komandom 718. pd bile su i ove jedinice: landesšicen-bataljoni 823, 923 i 925, jačine po 658 ljudi, ukupno 1.974; Folksdojčerski bataljon 738, jačine 268 ljudi; Folksdojčerski bataljon 750, jačine 265 ljudi; 4. baterija (folksdojčerska) 668. art. diviziona, jačine 168 ljudi. Ukupno je 718. pd, s prido-datim jedinicama od 1. marta do 1. novembra 1942. godine, imala 9.479 vojnika (Antun Miletić, n.č., VIG, br. 1/1974, str. 195—196).

	3/750. pp	Zavidovići
	4/750. pp	Zavidovići
Štab	11/750. pp	Doboj
	5/750. pp	Kreka
	6/750. pp	Doboj
	7/750. pp	Tuzla
	8/750. pp	Doboj
Štab	III/750. pp	Živinice
	9/750. pp	Đurđevik
	10/750. pp	Živinice
	11/750. pp	Živinice
	12/750. pp	Lukavac
Štab i vod za vezu 668.		
art. div.		Rogatica
	1/668. art. div.	Rogatica
	2/668. art. div.	Kram
	3/668. art. div.	Sokolac
	4/668. art. div.	Sarajevo
inž. četa 718. div.		Sl. Brod
četa za vezu 718. div.		Sarajevo
služba dotura 717. div.		Sarajevo
mali trans. vod 718. div.		Sarajevo
1. vozarska trans. kol. 717. d'v.		Sarajevo
intend. uprava 718. div.		Sl. Brod
Veterinarska četa 718. div.		Sl. Brod
Vojna bolnica 718. div.		Sl. Brod
Štab 823. landesšic.-bat.		Vinkovci
	1/823. landesšic.-bat.	Vinkovci
	2/823. landesšic.-bat.	Sr. Mitrovica
	3/823. landesšic.-bat.	Bos. Brod
Štab 924. landesšic.-bat.		Nova Gradiška
	1/924. landesšic.-bat.	Novska
	2/924. landesšic.-bat.	Nova Kapela-
		-Batrina
	3/924. landesšic.-bat.	Nova Gradiška
Štab 925. landesšic.-bat.		Ivanić-Grad
	1/925. landesšic.-bat.	Sisak
	2/925. landesšic.-bat.	Kutina
	3/925. landesšic.-bat.	Zagreb
	4/925. landesšic.-bat.	Zagreb
	7. vod 12. tenk. čete	Sarajevo
	8. vod 12. tenk. čete	Tuzla
	9. vod 12. tenk. čete	Sl. Brod
	10. vod 12. tenk. čete	Sarajevo
	oklopni žel. voz 24	Sl. Brod

pomoć. okl. žel. voz 209
pomoć. žel. voz 103
pomoć. okl. žel. voz 104
pomoć. okl. žel. voz 105

Zagreb
Sarajevo
Sl. Brod
Doboj

Za komandu divizije
načelnik Ia
zastupa po naređenju

...⁴

BR. 120

DISLOKACIJA POTČINJENIH JEDINICA 704. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 31. JULA 1942. GODINE¹

Prilog uz dopis 704. pd, Ia
pov. br. 669/42 od 1.8.1942²

Stanje od 31.7.42.
Pregled smještaja 704. pd³
Štab divizije: Požarevac

1. — Pešadija

Štab 724. pp s vodom veze i
konjičkim vodom

Štab I/724. pp

1/724. pp

2/724. pp

3/724. pp

4/724. pp

Požarevac

Požarevac

M. Crniće

Požarevac

Kučevo

Požarevac

Štab II/724. pp

5—8/724. pp

Beograd

Beograd

⁴ Potpis nečitak.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 432—4.

² Vidi dok. br. 119, nap. 2.

³ Brojno stanje 704. pd je 24. aprila 1942. bilo: na snabdevanju 5.833 čoveka a borbeno 3.666. Od 22. aprila 1941. do 30. avgusta 1942. godine nalazila se pod komandom general-majora Hajnriha Borovskog, a zatim pod komandom general-potpukovnika Hansa Jupea (Hans Juppe). Antun Miletić, n.č., VIG, br. 1, 1974, str. 193.

Štab III/724. pp	Gvozdena vrata
9/724. pp	Gvozdena vrata
10/724. pp	Bor
11/724. pp	Gvozdena vrata
12/724. pp	Bor
Deo štaba 734. pp	Beograd
2. — Artiljerija	
1/654. art. diviziona	Požarevac
Deo štaba 654. art. diviziona	Beograd
3. — Inženjerija	
inž. četa 704	Požarevac
Odelj. inž. čete 704	Bor
Odelj. inž. čete 704	Golubac
Odelj. inž. čete 704	Kučevo
Odelj. inž. čete 704	Kostolac
Odelj. inž. čete 704	Ralja
1 poluvod tehničkog voda »Rudnici Srbije«	Kostolac
1 poluvod tehničkog voda »Rudnici Srbije«	Skoplje
4. — Jedinice veze	
četa veze 704	Požarevac
Odelj. čete veze 704	Kostolac
Odelj. čete veze 704	Klenovnik
Odelj. čete veze 704	Kučevo
Radio-stanica radio-čete 672 (mot.), potčinjena nač. veze	Gvozdena vrata
Stalna radio-stanica Bor tehničke čete S (potčinjena nač. veze)	Bor
Stalna teleprinter. stanica Bor tehn. čete S (potčinjena nač. veze)	Bor
5. — Služba dotura	
načelnik div. službe dotura 724	Beograd
1. transport. kolona 724	Požarevac
2. transport. kolona 724 (bez 1/2 kolone)	Beograd
Mala motorizovana kolona 704	Požarevac
Vod za snabdevanje Beograd	Beograd

6. — <i>Intendantska služba</i>	
Intendantsko odeljenje 704	Požarevac
Nova stanica za izdavanje hrane in-	
tendant. odeljenja 704	Zaječar
Pekarska polučeta 724	Požarevac
Snabdev. odelj. pekarske polučete	
724	Zaječar
Snabdev. odelj. pekarske polučete	
724	Tekija
Mesarska polučeta 724	Požarevac
7. — <i>Sanitetska služba</i>	
Vojna bolnica 704	Požarevac
8. — <i>Veterinarska služba</i>	
Veterinarska četa 704	Požarevac
9. — <i>Vojna pošta</i>	
Služba vojne pošte 704	Beograd
Ogranak vojne pošte 704	Požarevac
10. — <i>Landesšicen-jedinice</i>	
Štab 288. landesšicen-bataljona	Ralja
1. četa 288. landesšicen-bataljona	Rišanj, tunel
2. četa 288. landesšicen-bataljona	Ralja, stanica
3. četa 288. landesšicen-bataljona	Beli Potok
Deo štaba 288. landesšicen-bat.	Beograd
1. četa 562. landesšicen-bat. (bez	
1 od.)	Smederevo
1 odeljenje 1. čete 562. landesšicen-	
bat.	Mala Krsna
4. četa (bez 1 odeljenja) 562. lan-	
desšicen-bat.	Požarevac
1 odeljenje 4. čete 562. landesšicen-	
-bat.	most na Moravi
	3 km z. od Po-
	žarevca
1. četa 977. landesšicen-bataljona	Beli Potok

1. četa 514. landesšicen-bat. (pola čete)	Tekija
11. — Oklopne jedinice	
1. i 2. vod 12. tenk. čete za naročitu upotrebu K-da 2 tenka	Požarevac Bor
12. — Oklopni vozovi	
A 202	Beograd
A 263	Požarevac
A 106	Požarevac

Napomena:

U pregledu smeštaja nisu navedene sledeće jedinice divizije koje su angažovane u zapadnoj Bosni:

- a) K-da Štaba divizije (Operativni štab »Borovski«)
- b) 734. pp
- c) Štab 654. art. divizionu, 2, 3. i 4/654. art. divizionu
- d) polovina 2. transport. kolone 724
- e) Odeljenje čete veze 704
- f) Odeljenje vojne bolnice 704
- g) Odelj. vojne pošte 704
- h) Muzika

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 1. AVGUSTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA, SOPSIVENIM PROTIVMERAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U SREMU, SRBIJI I BOSNI¹

Komandujući general i Prilog 1²
komandant u Srbiji H.Qu., 1.8.1942.
Odelj. Ia, br. 4255/42 pov. K.T.B.³
POVERLJIVO!

Predmet: Izveštaj za period od 21. do 31. 7. 1942.
2 priloga (samo komandantu oružanih snaga na Jugoistoku)

Poverljivo

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. STANJE KOD NEPRIJATELJA

1.) *Opšte:* U Srbiji komunistički pokret ne predstavlja sada ozbiljnu opasnost, iako na pojedinim mestima izaziva uznemirenje stanovništva i smetnje u upravnoj delatnosti. Vodstvo ustanika naginje i dalje komunističkim ciljevima, koji se takođe prenose preko granica zemlje. Sabotažne akcije su se uglavnom smanjile, a samo u istočnoj i jugoistočnoj Srbiji povećale. U suštini radi se o pljačkaškom ološu, koji se usled privredne bede priključuje ustaničkim bandama.

Pokret Draže Mihailovića sa uspehom nastoji da prođe u skoro sve legalne formacije. Za vezu s ličnostima srpske uprave postoje novi oslonci. Propaganda delimično prelazi na opšti narodni ustanak. Nemački uspesi u Rusiji i severnoj Africi delovali su kao otrežnjenje i ne dopuštaju za sada da se podigne narodni ustanak. Proveravanje svih pojedinosti pokreta Draže Mihailovića pokazuje da se radi na nacionalnoj pobuni masa, a sam ustanak još ne predstoji.

U Hrvatskoj je stanje nepromenjeno.

2.) *Srpska teritorija:*

U celini bez promena.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 403—6.

² i ³ Dopisano rukom.

3.) *Srpsko-hrvatsko granično područje:*

Na granici r. Drine vlada mir.

Nakon uspešnih italijanskih akcija oko Foče delovi 4. crnogorske proleterske brigade⁴ uzmakli su prema severozapadu u pravcu Sarajeva.

U *Sremu* se proširio komunistički pokret. Ovde se radi o manjim bandama, koje vešto izbegavaju borbena dejstva protiv nemačkih trupa i samo usled toga se teško mogu uhvatiti. One prepadima i sabotažnim akcijama, usmerenim naročito na uništavanje letine, uznemiravaju područja južno od Fruške gore. Kod Sremske Rače je izvršen vatreni prepad teškim pešadijskim oružjem, bez gubitaka, na jedinice 2. kraljevske mađarske dunavske ratne flotile pri povratku.

4.) *Istočna Bosna:*

Neprijateljski pritisak se produžava u severoistočnom pravcu, južno i jugozapadno od Sarajeva. Delovi 4. crnogorske proleterske brigade pokušavaju prodor iz rejona severno od Kalinovika, preko planine Treskavice, u prostor Travnik — Donji Vakuf — Jajce.⁵

U celoj istočnobosanskoj operacijskoj zoni borbe između malih ustaničkih grupa i hrvatskih jedinica. Usled bezobzirnog postupanja ustaša sa hrvatsko-srpskim stanovništvom razbuktavaju se uvek iznova neprijateljstva oko Vlasenice i Han-Pijeska.

5.) *Zapadna Bosna:*

Čišćenje planina Kozare i Prosare i luka Una — Sana je završeno. Vodi se borba protiv manjih neprijateljskih grupa koje se obrazuju u pozadini naših trupa. Planina Grmeč je centar za prikupljanje i reorganizaciju ustanika, predstavlja nesumnjivo težište ustaničkog pokreta. Pojačava se pritisak ustanika iz južnog i jugoistočnog pravca. Zauzeli su Ključ⁶ i Gornju Sanicu⁷ (25 km, odnosno 16 km južno od Sanskog Mosta).

⁴ i ⁵ Reč je o 4. proleterskoj NOU brigadi, koja je, u sastavu Grupe proleterskih udarnih brigada, 24. juna 1942. otpočela pohod na Bosansku kraljinu pravcem Kalinovic — pl. Treskavica — Kreševo — G. i D. Vakuf — Kupres. U sastavu ove, desne, kolone nalazila se i 2. proleterska NOU brigada (Zbornik, tom II, knj. 4, dok. br. 189, 191 i 193, knj. 5, dok. br. 47, tom IV, knj. 6, dok. br. 155, 157 i 160, knj. 7, dok. br. 178—180).

⁶ Ovo mesto je 28. jula 1942. zauzela 1. krajiška NOU brigada sa delovima 1, 3. i 5. krajiškog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 54, 56, 57, 60, 66, 75, 81, 90 i 162, knj. 7, dok. br. 180)

⁷ Ovo mesto je 31. jula 1942. zauzela 1. krajiška NOU brigada s po jednim bataljonom 1, 2. i 5. krajiškog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 65, 71, 74, 81, 93 i 102).

Ustanici na planinama Psunju i Papuku, a takođe na Moslavačkoj planini, ugrožavaju, kao i pre, železničku prugu Zagreb — Beograd. Izveštava se o terorističkim aktima protiv stanovništva, naselja i žandarmerijskih stanica.

6.) *Sabotaže i prepadi:*

Broj prepada i sabotažnih akcija je, prema poslednjem izveštajnom periodu, opao od 120 na 105. Broj prepada na *opštine* u istočnoj Srbiji se povećao.

II. DELATNOST SOPSTVENIH TRUPA

Preostale jedinice u Srbiji i nadalje su uspešno sprovodile akcije čišćenja i smirivanja. Čišćenje planine Koponika je počelo sa dva bataljona 717. pd u pravcu sa istoka prema zapadu.⁸ Konjički eskadron SS divizije »Princ Eugen« je pojačao carinsku graničnu zaštitu na Dunavu radi sprečavanja prelaska ustanika iz Srema između Beograda i mađarske granice.

Akcije srpske državne straže i dobrovoljaca u jugoistočnoj Srbiji imale su prvi put uspeha, što je svakako rezultat dodeljivanja nemačkih instruktorskih ekipa.

Kod I kraljevskog bugarskog A.K. izvršena je smena 6. i 17. sa 9. i 7. pd.

Glavni deo SS divizije »Princ Eugen« nije sada sposoban za dejstvo zbog epidemije sakagije, a 2. brdski lovački puk će, verovatno, biti sposoban od polovine avgusta. Četna obuka brdskog lovačkog puka, artiljerijskog puka i pionirskog bataljona je u celini završena.

Ojačani 738. pp 718. pd uništio je jaču neprijateljsku grupu u rejonu oko Kreševa (30 km zapadno od Sarajeva) uz srazmerno neznatne sopstvene gubitke.⁹ Intenzivno sopstveno izvidanje kontroliše neprijateljske grupe na severozapadnoj padini planine Treskavice i Bjelašnice, koje nadiru prema severozapadu. Pojačano je osiguranje na drumovima Sarajevo — Trnovo i Sarajevo — Raštelica.

⁸ Na ovoj planini akcije je izvodio Kopaonički NOP odred, koji se zatim, usled pritiska nemačkih snaga, prebacio na pl. Jastrebac (Hronologija, str. 312).

⁹ Verovatno je reč o napadu ovih snaga 28. jula 1942. na zbeg i bolnicu 5. proleterske NOU brigade i Hercegovačkog NOP odreda u s. Zabrđu (pod pl. Bitovnjom). Protivnapadom, delovi 5. proleterske NOU brigade i Hercegovačkog NOP odreda su spasili bolnicu i zbeg, uz gubitke oko 45 ljudi (Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 83 i 160; Hercegovina u narodnooslobodilačkoj borbi, Vojno delo, Beograd, 1961, izdanje I, str. 330, 346 i 354).

U zapadnoj Bosni, nakon čišćenja luka Una — Sana, još je u toku naknadno čišćenje. Otporna snaga neprijatelja bila je slomljena nakon čišćenja Kozare i Prosare, tako da su samo još slabije neprijateljske grupe pružale jači otpor.¹⁰ Prodiranje neprijateljskih snaga u dolinu Sane iz italijanske interesne zone neophodno je zahtevalo da se poboljša odbrana kod Sanskog Mosta. Hrvatska osiguranja kod Ključa i Gornje Sanice (25 odnosno 16 km južno od Sanskog Mosta) su odbačena.

Dosadašnji gubici pri čišćenju luka Una — Sana (još nema konačnog izveštaja):

Nemci: 6 mrtvih, 11 ranjenih,

Hrvati: 11 mrtvih, 24 ranjena,

Neprijatelj: 450 mrtvih, 1946 zarobljenih (od toga, streljano je 269 za koje je utvrđeno da su partizani).

Nemački bataljoni, potčinjeni *Stabu za osiguranje pruga* za naročitu namenu, [Slav.] Brod, sproveli su uspešne akcije čišćenja sa obe strane železničke pruge Zagreb — Beograd. Neprijateljska sabotaza u Fruškoj gori slabi. Neprijatelj je imao gubitaka, hrvatska policija je streljala 90 lica za koja je utvrđeno da su partizani. Severno od linije Nova Gradiška — Novska nemačkom akcijom je potisnut neprijatelj prema severu. Jedan dalji bataljon stiže danas kod Popovače.

Dunavska ratna flotila: Grupa Nemačke dunavske ratne flotile i nadalje u pojačanoj gotovosti za odbranu od ustaških planiranih prepada na brzake i plovni put u Đerdapu. Kraljevska mađarska dunavska ratna flotila korišćena je kompletno između Novog Sada i Vukovara za osiguranje važnih transporata snabdevanja za istočni front. Protiv primećenih neprijateljskih grupa vođena je borba u sadejstvu sa hrvatskim snagama zapadno od Beočina. Flotila rečne policije nadzira sa 3 čamca odsek Save između Bosanske Gradiške i Jasenovca.¹¹

¹⁰ Vidi dok br. 108, 110, 111 i 112.

¹¹ U izveštaju komandanta Kraljevske mađarske dunavske ratne flotile pukovnika Georgijevića od 31. avgusta 1942. se navodi da su, po naređenju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, četiri topovnjače od 14. jula 1942. bile angažovane na delu Dunava od Novog Sada do Iloka. O angažovanju ove flotile piše:

»Utvrđeno je da se odsad 2 topovnjače stalno nalaze nasuprot Beočinu da štite od ozbiljnih napada ovaj objekat važan za rat, i topovnjača, sa bazom u Neštinu, krstari do Iloka, a noću vrše kružni obilazak još 3 jurišna čamca. Hrvatski detašmani daju signale belim platnima u cilju intervencije flotile prilikom prepada. Fabrika cementa je radila u to vreme ponovo skoro punim kapacitetom, radnici nisu nipošto prebegavali partizanima, ipak vlada izvesna oskudica radnika u kamenolomu. Komandant Petrovaradina je procenio da

Jedinice avijacije u pripravnosti uspešno su korišćene za borbu protiv ustanika kod Rudica i zapadno od Sanskog Mosta. Efikasno su podržavani sopstveni protivnapadi.

III. NEPRIJATELJSKA VAZDUHOPLOVNA DELATNOST

Dva britanska aviona sa srpskim oficirima i radio-stanicama navodno su sletela kod Višegrada, konačne potvrde još nema. 23.7. i 27.7. pre podne, odnosno noću osmotreni su neprijateljski avioni kod Sremske Mitrovice i Novog Pazara. Prema rumunskim izveštajima, 29.7. severno od Gornjeg Milanovca na Dunavu iskočila su 4 neprijateljska padobranca, još nema rezultata povedene akcije. Sledećeg dana osmotreno je nadletanje 3 neprijateljska aviona nad jugozapadnom Srbijom.

IV. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA

Stvarna jačina Srpske državne straže (bez folksdojčerske policije u Banatu) iznosi 649 oficira i 14.832 vojnika.

partizana u Fruškoj gori ima oko 1000 ljudi, koje snabdeva i potpomaže srpsko stanovništvo na južnim padinama.

Do 24. 7. menjale su se obe polufлотile u službi osiguranja i na sidrištima pred Beočinom (2 broda) i Neštinom (1 brod), vršile danoćne kružne obilaske, isto tako su noću korišćeni jurišni čamci za kružne obilaske između Neština i Kamenice. Za vreme ovih noćnih kružnih obilazaka, 16. 7. otvorena je puškomitraljeska vatra na jedan jurišni čamac, 3 km uzvodno od Kamenice, koja je ućutkana nakon uzvraćanja. Noću se često primećivao odsjaj požara zapaljenih žitnih polja u rejonima Banoštor — Neštin i Rakovac — Ledinci.

Na zahtev hrvatskog komandanta Petrovaradina, 23. 7. oko 19 časova otvorena je vatra za uznemiravanje na planinu Testera, 4,5 km jugoistočno od Banoštora.

Obe oklopnjače, »Tizer« i »PM 1«, otpuštene su 22. 7. sa zapadnobosanskog bojišta, i stigle su 27. 4. u Beograd. Pri prolazanju pored ušća Drine na brodove je sa obe obale otvorena jača puščana vatra, na koju je odgovoreno. »Tizer« se 25. 7. priključio Dunavskoj ratnoj flotili u Novom Sadu, a »PM 1« je morao u brodogradilište Čukaricu, gde se ustanovila potreba da se brod pošalje u Budimpeštu radi otklanjanja kvara na motoru ...

Oklopnjača »Tizer« je korišćena za dnevna i noćna krstarenja za vreme akcije protiv fruškogorskih partizana.

Na dan 27. 7, shodno naređenju, 2. polufлотila je premeštena u Vukovar, radi zaštite postrojenja za tranzit nafte. Do 25. 8. smenjivale su se obe polufлотile pred Vukovarem svakih 8 dana. Za vreme ovog perioda nije došlo u Vukovaru do nekog ometanja od strane partizana: osiguranje odsjeka od Vukovara do Petrovaradina vršilo se sada tako da je jedna topovnjača stalno bila pred Beočinom a jedna nasuprot Petrovaradina. Vezu su održavali »Tizer« i jurišni čamci. Minolovci »AM 7« i »AM 8« su se 2. 8. priključili Dunavskoj ratnoj flotili. Partizani su 3. 8. pre podne napali mesto Banoštor, ali su se već povukli pre nego što je mogla intervenisati topovnjača ispred Beočina, koja je bila zamoljena za podršku« (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 610—3).

U izveštajnom periodu Srpska državna straža je imala gubitke:

2 mrtva, 3 ranjena, 1 nestali.

Preoružavanje teče prema planu.

Jačina folksdojčerske policije u Banatu iznosi 40 oficira i 1063 vojnika.

V. SNABDEVANJE

Za novu opremu 22. pešadijske divizije istražena su i uređena mesta za skladišta u Nišu.

Evakuacija zarobljenika Borbene grupe »Zapadna Bosna« vrši se bez smetnji u prihvatni logor Beograd — Zemun. Daljim odvoženjem rukovodi komandant SS i policije.

VI. UPRAVA

Glavni šef propagande Ljotićevog pokreta ubijen je kod Čačka, 4 izvršioca zločina nisu dosad mogla biti uhvaćena. Inače bez naročitih događaja.

U prihvatnim logorima nalazi se 90 talaca i 1719 uhapšenika za odmazdu.

VII. GUBICI I PLEN

Vidi prilog.

I.V.

pot. Hinghofer
general-potpukovnik

F.d.R.

Gajtner

Dostavljeno:

...¹²

¹² Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

ZAPOVEST BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA« OD 3. AVGUSTA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ZAUZIMANJE I ČIŠĆENJE OD PARTIZANA REJONA SISAK — GLINA — VRNOGRAČ — OTOKA — TOK r. UNE — KOSTAJNICA — SUNJA¹

O.U., 3.8.1942.

Borbena grupa
»Zapadna Bosna«
Ia, br. 300/42 str. pov.

Komandujući general i komandant u Srbiji

Prim. 5.8.42. Glav. kancelarija 210/42 str. pov.

Odelj. Ia, delov. br. 381/42 str. pov.

Primer. 1	Prilog.

Strogo poverljivo

Predmet: Operacijski plan br. 3

8 primeraka
1. primerak

ZAPOVEST ZA IZVRŠENJE ČIŠĆENJA ŠAMARICE
(Karta 1:100.000)

1.) *Neprijatelj* u Šamarici, partizanska jedinica Banija, jačine oko 5—6 bataljona,³ održava neometanu vezu s partizanima na Grmeču i Petrovoj gori. Suprotno postupku na Kozari, partizani nisu vezani za zemljište, često menjaju svoje rejone dejstava i uznemiravaju, odnosno delimično vladaju prostorijom Sisak — Glina — Otoka — Novi — Sunja.

Za bliže podatke vidi Obaveštajni bilten o neprijateljima br. 8.⁴

2.) *Borbena grupa »Zapadna Bosna«* iznenada će 8. u 06,00 preduzeti nastupanje iz rejona koncentracije obema

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 56—60. Na margini originala prve stranice dokumenta rukom je dopisano nekoliko parafa.

² Štambilj primaoca.

³ Reč je o jedinicama Banijskog NOP odreda, koje su se, kad je otpočeo napad, prebacile na Kordun (Zbornik, tom V, knj. 6, dok. br. 22, 23, 40, 45, 55, 56 i 58).

⁴ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

obalama Une između Bos. Novog i Kostajnice, kao i iz re-
jona Sisak — Petrinja — Glina s ciljem da zauzme i očisti
prostoriju Sisak — Glina — Vrnograč — Otoka — tok Unc
— Kostajnica — Sunja.⁵ Iznad svega, mora biti stalno zaga-
rantovana sigurnost puteva i železničke linije od Bos. Novc
do Siska. Rejon do demarkacione linije, koji treba očistiti,
proglašava se za operacijsku prostoriju Borbene grupe »Za-
padna Bosna«.

3.) Formiraće se 2 taktičke borbene grupe:

(1) Grupa »Sever«

Komandant: pukovnik Gustović,⁶ k-t 1. gorske di-
vizije

Jedinice:

Hrvatske: Štab 1. gors. divizije

1. gors. zdrug.

Jedinice I domobranskog zbora, Sisak:

Štab, pukovnik Mrak,⁷ Petrinja

1. bat. Petrinjskog zdruga

2. bat. Petrinjskog zdruga

7. regrutni bat., Petrinja

10. regrutni bat., Glina

17. i 20. četa 11. pp⁸

1/III art. diviziona

Iz Grupe za zaprečavanje »Zapad«:

3, 10, 11, 13, 18. i 19. četa 11. pp

Vazd. prateća četa

Osim toga:

3/II art. diviziona

1/IV art. diviziona

3. četa 1. inž. bat.

1 auto-kolona od 15 kamiona IV auto-
-bataljona

Nemačke:

III/734. pp

štab 661. art. diviziona

4/661. art. diviziona

Polj. telefon. vod Mešovite čete za vezu
»Šade«⁹

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 123, 124 i prilog br. 1 uz ovu knjigu.

⁶ Artur

⁷ Ivan

⁸ U sastavu 1. pješačke divizije 1. domobranskog zbora su bili 1, 2, i 11. pp i I i II topnički sklop.

⁹ Kurt (Kurt Schade)

(2) *Grupa »Jug«*

Komandant:

general-major Borovski

Jedinice:

Nemačke:

Štab 704. pd

734. pp (bez III bat.)

I/721. pp

Štab 654. art. diviziona

2, 3. i 4/654. art. diviziona

3/670. art. diviziona

Štab, 1. i 3 (bez 1 voda) 202. okl. puka

Inž. bat. 659 (bez 1. čete)

Mešov. četa za vezu »Šade« (bez telefon-teleg. voda)

Hrvatske:

2. gors. brigada

Iz Grupe za zaprečavanje »Zapad«:

5, 6, 8, 10, 25/2. pp

III ustaš. bat. (sa 1, 2, 3. i 4. četom)

2 auto-kolone, svaka po 10 kamiona, IV

auto-bat., od toga 1 do sada u sastavu

Grupe za zaprečavanje »Zapad«.

Novo grupisanje snaga po ovoj zapovesti stupa na snagu od 7.8. u 00,00.

b) *Linija razgraničenja između grupa »Sever« i »Jug«:*

Ušće potoka Divuša u Unu (12 km jugozap. od Kostajnice) — k. 225, Golubsko br. — k. 320, Maslarevac (4,5 km zap. od Divuše) — k. 468 (13 km zap. — severozap. od Divuše) — železnička pruga (1,7 km severozap. od pruge) — pravac protezanja šumske železnice prema severu do severne ivice Dodoša — severna ivica Maje — raskrsnica puteva, k. 138 (5,5 km juž. od Gline).

c) Ukoliko se na operacijskoj prostoriji pored navedenih jedinica nalaze i druge kopnene snage, ustaške ili žandarmerijske, njih će grupe »Sever« i »Jug« uključiti u operacije i o tome izvestiti operativni štab Borbene grupe »Zapadna Bosna«.

4.) *Izvršenje*

a) S početkom operacija treba borbeno snažnim motorizovanim prednjim odredima iznenada prodreti u rejone i naseljena mesta koja su poznata kao centri partizana. Svaki otpor treba upotrebom svih oružja bezobzirno slomiti.

U vezi s tim treba 8.8. dostići:

Kod Grupe »Sever«:

Blinju (15 km zap. od Sunje), Lovču (15 km zap. — severozap. od Kostajnice).

Kod Grupe »Jug«:

Brestik (15 km jugoist. od Gline) iz pravca Glina, Žirovac (23 km severozap. od Bos. Novog) i Leskovac (18 km severozap. od Bos. Novog), oba ova mesta iz pravca Bos. Novog.

Ovim iznenadnim i neumoljivim naletom treba da se slomi moral partizana i stanovništva koje ih podržava i da se raskine povezanost između partizanskih odreda.

b) U isto vreme će glavne snage grupa »Sever« i »Jug« krenuti peške da brzo izbiju u svoje zone osiguranja. Kada transp. kolone mot. prednjih odreda budu oslobođene, treba ih upotrebiti za brzo prevoženje delova glavnih snaga.

c) Zone grupa »Sever« i »Jug« treba podeliti na bataljonske rejone osiguranja. Nekoliko bataljonskih rejonu osiguranja mogu se obuhvatiti odsekom osiguranja podgrupa (pukova).

U svakom rejonu osiguranja treba po 1 ojačani bataljon, po mogućnosti sastavljen od nemačkih i hrvatskih jedinica, prikupiti u jednom utvrđenom uporištu, koje se može braniti manjim snagama i poslužiti kao oslonac za aktivna dejstva.

Svakodnevnim dejstvima treba rejon osiguranja temeljito čistiti od neprijatelja. Većim akcijama više bataljona, kada se ukaže potreba, rukovodiće grupe, odnosno podgrupe.

O akcijama koje dotiču, odnosno prekoračuju granice osiguranja treba prethodno pravovremeno obavestiti odgovarajuće susedne jedinice.

O zajedničkim dejstvima s obe strane linije razgraničenja između grupa treba obavestiti Operativni štab Borbene grupe »Zapadna Bosna« i ostvariti neposrednu koordinaciju između grupa »Sever« i »Jug«.

5.) *Komandna mesta i organizacija veza*

a) Pošto su sredstva veze, zbog veličine operacijske prostorije, nedovoljna, potrebno je komandna mesta grupa i podgrupa postavljati, s obzirom na mogućnosti, prema sredini zona dejstava.

b) Za održavanje veza koristiti postojeća poštanska sredstva, odnosno osposobiti ih za korišćenje.

Inače, radio-sredstva koristiti u najširem obimu.

6.) *Postupak prema civilnom stanovništvu*

a) Partizane i lica koja su partizane pomagala u borbi treba streljati; važnije zarobljenike privesti pretpostavljenim organima radi saslušanja.

b) Stanovnike muškog pola starije od 15 godina (starce i nesposobne izuzeti) za koje se utvrdi da su simpatizeri

partizana treba uhvatiti i uputiti u sabirne stanice grupa za zarobljenike.

c) Stanovništvu iz mesta koje se do sada držalo lojalno trupe treba da pruže zaštitu. U njihov život i imovinu ne sme se dirati.

d) Spisak neprijateljskih, odnosno lojalnih naseljenih mesta, koji će sačiniti 1. arm. korpus,¹⁰ naknadno će se dostaviti jedinicama. Povrh toga, grupe će odlučivati po sopstvenom uverenju.

7.) *Nemačko-italijanska demarkaciona linija*

Nemačke trupe načelno ne treba da prelaze nemačko-italijansku demarkacionu liniju. O planiranim dejstvima, pri kojima će nemačke trupe ipak prelaziti demarkacionu liniju, treba *pravovremeno* obavestiti italijansku Višu komandu,¹¹ a prethodno o tome izvestiti Operativni štab Borbene grupe »Zapadna Bosna«.

8.) *Snabdevanju kao i osiguranju snabdevačkih transporta* treba posvetiti posebnu pažnju. Snabdevački transporti moraju stalno biti zaštićeni borbena snažnim odredima za osiguranje od partizanskih prepada.

9.) *Izveštavanje*

Štab Grupe »Borovski« i Štab 1. gorske divizije podneće do 6.8. u 15,00:

a) Plan iz kojeg treba da se vidi zamisao za izvršenje operacije, naročito dejstvo prednjih odreda.

b) Grupisanje snaga.

c) Zone osiguranja (karta 1:50 000).

Štal

Dostavljeno:

12

¹⁰ Odnosi se na 1. domobranski zbor, čiji je štab bio u Sisku.

¹¹ Reč je o Višoj komandi oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« (»Supersloda« tj. Comando superiore delle forze armate Slovenia — Dalmazia).

¹² Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

MESEČNI IZVEŠTAJ BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA« OD 6. AVGUSTA 1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U ZAPADNOJ BOSNI I BANIJ I MERAMA KOJE TREBA PREDUZETI ZA UNIŠTENJE PARTIZANSKIH SNAGA¹

Borbena grupa
»Zapadna Bosna«
Ia, br. 292/42 str. pov.

Strogo poverljivo

O.U., 6.8.1942.

Vanredni izveštaj br. 2
(Period od 5.7. do 4.8)

Opunomoćeni general i komandant u ² Srbiji	
Primlj. 8.8.42. Glav. kanc. 214/42. str. pov.	
Odelj. Ia, del. br. 385/42 str. pov.	
Primerak 5	Prilog ./.

1.) *Razvoj situacije*

- a) Čišćenje Kozare/Prosare i luka Una — Sana završeno je uništenjem pretežne većine partizana na tim područjima.³ Samo manje neprijateljske grupe i pojedini partizani su uspeli da se probiju kroz zaprečne linije ili da u skrovištima i špiljama izbegnu uništenju ili zarobljeništvu.

Da bi se na očišćenim područjima sprečilo spajanje malih neprijateljskih grupa koje su još preostale s grupama koje bi prešle iz drugih reiona ovamo, uređena su utvrđena uporišta, pod odgovornošću *komandanta pozadine*. Polazeći iz njih, posade treba da trajnom patrolnom delatnošću unište još postojeće ostatke neprijatelja. U luku Una — Sana će, osim toga, planske akcije čišćenja trajati do 12.8.

- b) *Glavnina Borbene grupe »Zapadna Bosna«* se sada nalazi s obe strane Une između Bos. Novog i Kostajnice. Dok

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 52—5.

² Štambilj primaoca.

³ Vidi dok. br. 104.

Grupa za preprečavanje »Zapad« vrši obezbeđenje prema Šamarici i južno od Bos. Novog, delovi Grupe »Borovski« su angažovani za naknadno čišćenje luka Una — Sana.⁴

1. gorska divizija je, u cilju predaha, dobila nekoliko dana odmora.
- c) 3. gorski zdrug, kao i snage Grupe »Putlic«⁵ i komanda divizije iz Banje Luke obezbeđuju duboki južni bok Borbene grupe »Zapadna Bosna« na opštoj liniji Suhača — Ljubija — St. Rijeka — St. Majdan — Sanski Most — tok Sane na jug, prema Grmeču i prema partizanskim snagama koje se kreću na jugu. Između Sane i Jajca nalaze se lojalne četničke grupe.⁶
- d) Za predstojeći novi zadatak, čišćenje Šamarice, postojeće snage, po njihovoj jačini i opremi, smatraju se dovoljnim. Potrebno je, međutim, da posle izvršenog čišćenja na području Šamarice ostanu jači delovi za obezbeđenje i naknadno čišćenje.

2.) Trajno umirenje zemlje

- a) S brzim uspesima ne idu ukorak mere koje hrvatske vlasti treba da preduzmu. Nedostaje razumevanje za to da već pri pripremanju jedne vojne operacije mora da bude u pripremi neko upravno telo, koje će *odmah* po zauzimanju područja koje je do tada bilo od partizana zaposednuto ili ugroženo uzeti upravu u svoje ruke. Ta uprava mora da putem mera koje će preduzimati odmah pruži stanovništvu dokaz da hrvatska država ima i volju i vlast da stvori drugačije, i to bolje, prilike. Te se mere moraju već prvog dana očigledno odraziti, npr. u pogledu snabdevanja životnim namirnicama (kukuruz, so). Ne zaboravlja se pri tom da mladoj hrvatskoj državi nedostajuiskusni organizatori i službenici. No, kad se radi o ponovnom dobijanju veoma dragocenog područja, onda za tu službu moraju biti oslobođeni najbolji službenici, predsednici opština, žandarmi, privrednici itd. iz svih krajeva zemlje.

⁴ Na prostoru između luka r. Sane i r. Une i komunikacije Bos. Dubica — Prijedor okruženi su bili 1. partizanski bataljon i 2. partizanska četa Udarnog bataljona 2. krajiškog NOP odreda, ali su se oni, podeljeni u dve kolone, bez većih gubitaka probili na pl. Kozaru (Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 162; Rade Bašić, n. d., str. 243—247).

⁵ Zigfrid (Siegfried Putlitz), major, bio je komandant 3. bataljona 721. pp.

⁶ Reč je o četničkom odredu »Puk Manjača«, koji se u sastavu Grupe »Putlic«, borio protiv 2. krajiške NOU brigade (AVII, Ča, reg. br. 26/8, k. 233).

- b) Industrijska postrojenja, mostovi, tuneli, nasipi, željeznice, raskrsnice puteva, tesnaci u dolinama trebaju do daljnjeg jaku vojničku zaštitu, koju vojska može da preuzme samo onda ako su ta postrojenja itd. ojačavanjem terena izgrađena kao uporišta. Potrebno je stoga, kako je to već često naglašeno, *momentano* stvaranje jedne radne organizacije na principima Organizacije Tot ili radne službe Rajha.

Upotreba te organizacije bi naročito bila potrebna ako za čišćenje III zone i nadalje — kao što je sada slučaj — ne bi stajale na raspolaganju potrebne snage. U tom slučaju bi bila potrebna izgradnja jednog zaštitnog bedema u južnom delu nemačke okupacione zone, koji istovremeno predstavlja i jezgro Hrvatske, protiv daljih napada partizana iz III zone.

3.) *Razvoj neprijateljske situacije van područja koje je sada pod okupacijom*

Za područje Bobene grupe »Zapadna Bosna« dobijaju sve veće značenje *partizanske jedinice koje nastupaju* iz evakuisanog italijanskog okupacionog područja (III zone i delova II zone), kojima se pridružuju gladne mase ljudi iz Crne Gore i kraških područja.⁷

Slabe hrvatske snage koje se sada nalaze u borbi u III zoni, uprkos mnogim lepim uspesima, nisu u stanju da zadrže ili čak da unište partizane koji se u talasima približavaju. S pojačanim isisavanjem područja koja su do sada zauzeta od partizana, postoji verovatnoća da će se gerilci okrenuti prema plodnim područjima zapadne Bosne i na taj način, a u dogledno vreme, povezani s dobro organizovanim neprijateljskim snagama Grmeča, *suštinski* izmeniti situaciju u južnom delu područja. Jasni znaci tog razvoja su napadi na hrvatska uporišta između Sanskog Mosta i D. Vakufa, koji su, među ostalim, doveli i do gubitka G. Sanice i Ključa.⁸

S tim u vezi, problem posedanja III zone znatno dobija u vojničkom i političkom značenju. Evakuacijom III zone od strane Italijana i neograničavanim dovlačenjem crnogorskih pro-

⁷ Reč je o pohodu Grupe proleterskih udarnih brigada na Bosansku krajinu. Brigade su iz rejona s. Vrbnica — s. Grandići (na pl. Zelengori) nastupale u dve kolone: desna — 2. proleterska i 4. proleterska (crnogorska) NOU brigada, leva — 1. proleterska i 3. proleterska (sandžačka) NOU brigada, sa zadatkom da na svojim pravcima nastupanja ruše komunikacije i oslobađaju naselja (Oslobodilački rat, knj. I, str. 263; Mišo Leković, Ofanziva proleterskih brigada u leto 1942, VII, Beograd, 1965).

⁸ Vidi dok. br. 121.

leterskih brigada, kao i gerilaca iz Hercegovine, pa čak i iz okoline Skadarskog jezera, zona je u stvari prešla u posed partizana. Ta opasnost se *bitno pojačava delimično sumnjivim držanjem četničkih jedinica*, koje su veoma uznemirene zbog akcija izvedenih u gotovo sasvim čistim pravoslavnim područjima zapadne Bosne. Pri tom treba ukazati na to da Hrvati u Bosni predstavljaju manjinu i da su, pored pravoslavaca, i neki delovi muslimana neprijateljski nastrojeni prema hrvatskoj državi, a naročito prema ustašama.

Raščišćavanje situacije u III zoni od strane samih Hrvata daleko prevazilazi snage hrvatske države i njene vojske. To tim više što se situacija na području severno od Save zaostriža.

Mere koje su postale nužne usled situacije u III zoni daleko prelaze mogućnosti u ovom času raspoloživih snaga i postojećih političkih prilika i mogu se sprovesti, po našem mišljenju, samo odlukama najviših instanca.

4.) Predlozi

Zaključci koji su izloženi u prvom vanrednom izveštaju (Borbena grupa »Zapadna Bosna«, Ia, br. 280/42 str. pov. od 5.6.42, pod tač. 4.)⁹ i predlozi ostaju, na osnovu daljih iskustava, u potpunosti na snazi.

5.) Gubici (5.6—31.7)

Od početka operacija u zapadnoj Bosni (5.6.42) nastali su sledeći gubici:

a) Nemci:	69 mrtvih
	160 ranjenih
	7 nestalih
b) Hrvati:	445 mrtvih
	654 ranjena
	498 nestalih
c) Neprijatelj:	4.310 mrtvih
	10.704 zarobljenih.

Štal

Dostavljeno:

10

⁹ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

¹⁰ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

PREDLOG BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA« OD 10. AVGUSTA 1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI ZA UNIŠTENJE PARTIZANA U SLAVONIJI I SREMU I OBEZBEĐENJE ZAPADNE BOSNE¹

O.U., 10.8.1942.

Borbena grupa
»Zapadna Bosna«
Ia, br. 1893/42 pov.

POVERLJIVO

OCENA SITUACIJE I PREDLOZI

Trajno umirenje Hrvatske zahteva pre svega brzo uništenje partizana koji se nalaze u III zoni, koju su Italijani napustili.² Partizani, tim više što se u sadašnje vreme neometano mogu organizovati i snabdevati, teško i trajno ugrožavaju južni bok zone posednute od Nemaca.

Čak i u slučaju ako ne bi preduzimali nikakve prodore prema severu, ove neprijateljske snage vezuju velik deo nemačkih posadnih trupa kao i hrvatske vojske. Međutim, gledano *na duži rok*, nije moguće suprotstavljati se samo pasivnim merama toj komunističkoj opasnosti južno od nemačkog posadnog područja, koja se opasnost stalno povećava, tim više što će usled dugotrajnog vezivanja nemačko-hrvatskih jedinica držanje četnika biti još više problematično i odbijajuće. Potrebne su, dakle, brze i potpune mere.

Pa i situacija severno od Save, koja je svakog dana sve za-tegnutija, naročito progon folksdojčera u Slavoniji i Sremu koji je već u toku, kao i akti sabotaže u cilju uništenja žetve, zahtevaju mere koje prelaze obim do sada angažovanih snaga. Hrvatske snage koje treba da budu na raspolaganju posle okončanja čišćenja Šamarice,³ u najboljem slučaju 2 puka, kao i 3. gorski zdrug, koji sada vrši obezbeđenje protiv Grmeča između Bos. Novog i Ljubije, praktično su glavni deo hrvatskih snaga, koje bi došle u obzir za neki veći poduhvat u III zoni. Taj zadatak se ne može rešiti s tom slabom divi-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 39—41. Na margini prve stranice originala rukom je dopisano nekoliko parafa, datuma i oznaka.

² Vidi dok. br. 95, 102 i 117.

³ Vidi dok. br. 104, 111, 122 i 140.

zijom, pri tako velikom prostoru, snazi i pokretljivosti protivnika, kao i s obzirom na terenske teškoće i teškoće u pogledu snabdevanja (dugački, neobezbeđeni putovi za dotur). To tim više što dodela nemačkih jedinica i štabova za vezu, kao i nemačko komandovanje u III zoni u obimu kao što je to do sada bio slučaj, nisu mogući u sadašnjem času.

Za angažovanje hrvatskih jedinica severno od Save stajao bi, posle završetka operacije »Samarica«, na raspolaganju samo jedan gorski zdrug, pošto, pri ostavljanju neprijatelja u III zoni, do sada očišćena područja zahtevaju prilično efikasnu zaštitu prema jugu.

Nemačke snage angažovane južno od Save pri sadašnjoj situaciji jedva su dovoljne za izvršavanje svojih zadataka obezbeđenja i pročišćavanja. Neke znatnije snage za dalje akcije ne mogu se više izvući iz tih nadaleko raštrkanih malih garnizona, pogotovo što područje južno od Banje Luke (Jajce, D. Vakuf) tek treba zaposednuti.

741. pp⁴, koji je svojom glavnom već angažovan severno od Save, biće vezan usled zadataka obezbeđenja koji su mu preneti. Svesnim zanemarivanjem tih zadataka mogle bi se ipak sprovesti manje akcije na području severno od velike železničke linije Brod — Zagreb. Neki odlučujući uspeh pri tom ipak ne bi trebalo očekivati. Pošto se nemačko-hrvatskim snagama koje se nalaze na nemačkom posednutom području u Hrvatskoj ne može izvršiti ugušenje ustanka i konačno umirenje u Hrvatskoj, usled situacije koja je nastala u III zoni zbog evakuacije Italijana, hitno su potrebne sledeće mere:

- 1.) Čišćenje ustaničkih područja u Slavoniji i Sremu hrvatsko-nemačkim snagama.⁵ Uz to se predlaže da se što je brže moguće angažuju delovi 704. pd, koji postaju slobodni posle čišćenja Samarice.
- 2.) Čišćenje III zone od strane Italijana uz privlačenje hrvatskih jedinica koje se još nalaze u III zoni i preprečavanje od strane nemačko-hrvatskih snaga na nemačko-italijanskoj demarkacionoj liniji.
- 3.) Posle čišćenja III zone biće potrebna takva izmena nemačko-italijanske demarkacione linije koja će voditi računa o vojnim aspektima. Tako bi u domenu Borbene

⁴ Ovaj puk je pripadao 714. pd.

⁵ O dejstvima Borbene grupe »Borovski« na Fruškoj gori vidi dok. br. 127, 132, 133 i 141.

grupe »Zapadna Bosna« trebalo da drum Bos. Krupa — Sanski Most — Ključ — Jajce dospe u nemačko posadno područje.

Štal

Dostavljeno: Komandujućem generalu
i k-dtu u Srbiji
714. pd

Uz obavest: Nemačkom generalu u Zagrebu

U štabu: Ia, Ic, KTB.

BR. 125

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 11. AVGUSTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA, SOPSTVENIM PROTIVMERAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U SRBIJI, SLAVONIJI, SREMU I BOSNI¹

Komandujući general i
komandant u Srbiji

Prilog 30²
K.T.B³

Odelj. Ia, br. 4390/42 pov.

H.Qu., 11.8.1942.

Predmet: Izveštaj o situaciji za period
od 1. do 10.8.1942.

2 prilog (samo za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. STANJE KOD NEPRIJATELJA

1.) *Srbija:*

Opšte:

Komunistička delatnost ograničava se samo na nepovezane pojedinačne akcije manjih grupa. Izgleda da se

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 456—61.

² i ³ Dopisano rukom.

s te strane ne treba ničega plašiti. Draža Mihailović nastoji da iskoristi sadašnje stanje nemoći hrvatske države radi ponovnog zadobijanja oblasti između reka Drine i Bosne koje su izgubljene za srpski narod. Izgleda da četničke grupe sa srpske teritorije dolaze u pomoć snagama koje stoje zapadno od Drine. Opšte direktive Draže Mihailovića *za sada su još na liniji pasivnog otpora* (sprečavanje rekvizicije namirnica od strane okupacionih sila i otkupa preko državnih organizacija, uputstva za kočanje železničkog saobraćaja vršenjem sabotaža na voznom parku). Treba pretpostaviti da Draža Mihailović smatra da još nije došao trenutak za opšti narodni ustanak.

U pojedinostima se izveštava:

a) *Zona 704. pd:*

Manje bande su otkrivene oko Ralje (17 km zapadno od Požarevca) i u rejonu 10 km jugoistočno od Golupca (na Dunavu). Neprijatelj u Homoljskim planinama drži se mirno.

b) *Zona 714. pd:*

Dve manje ustaničke grupe su izvršile prepade na opštine i pripadnike srpskih formacija istočno od Topole i severozapadno od Mladenovca.

c) *Zona 717. pd:*

Zapadno od Nove Varoši i na planini Zlataru pojavljuju se grupe od oko 200 ljudi. Verovatno se teži uspostavljanju veza između južne Srbije i Crne Gore. Na Kosovu Albanci tlače srpsko stanovništvo. Ova činjenica ide u prilog propagandi Draže Mihailovića.

d) *Zona I kraljevskog bugarskog okupacionog korpusa:*

Partizanske grupe u rejonu Svriljiga smatraju se razbijenim. Na planini Bukoviku (28 km severoistočno od Kruševca) živi aktivnost, isto tako desili su se prepadi na sela u rejonu oko 15 km južno—jugoistočno od Leskovca i na planini Malom Jastrepcu.

2.) *Hrvatska:*

Opšte:

Čitavu Hrvatsku treba smatrati kao ustaničku teritoriju. Glavna žarišta nereda su:

Srem

Slavonija

kao i područje južno od demarkacione linije.

Delovi proleterskih brigada koji uzmiču pod pritiskom Miha-
ilovićeovog pokreta u Crnoj Gori i Hercegovini, kao i ustanič-
ke grupe koje su potisnute nemačkim i italijanskim akcijama
severno i južno od demarkacione linije, pridružili su se do-
morodačkim plemenima. *Ova jaka neprijateljska grupa na
granici nemačkog interesnog područja predstavlja stalnu pre-
tnju.*⁴

Unutrašnji odnosi u Hrvatskoj, kao i prestupi bezobzir-
nih ustaša stvorili su osećaj pravne nesigurnosti i kod onih
delova stanovništva koji se pozitivno odnose prema hrvatskoj
državi.

U pojedinostima se izveštava:

a) *Zona Drina — Sava — Bosna:*

Severno od Loznice višestruki prelasci četničkih gru-
pa sa srpske teritorije. Sukobi ovih grupa i domoro-
dačkog pravoslavnog stanovništva sa ustašama traju
i dalje. U rejonu Rogatica — Sokolac manje rastu-
rene neprijateljske grupe. Na planinama Igmanu i Bje-
lašnici došlo je do borbenog dodira između hrvat-
skih sastava i snaga 5. crnogorske brigade.⁵ Ni pla-
nina Treskavica, kraj oko Trnova i planina Bitovnja
nisu čisti od neprijatelja.

b) *U zoni Bosna — Sava — Vrbas:*

Oko Teslića četnici mobilišu seosko stanovništvo. Za-
padno od Jajca, navodno, jače neprijateljske snage.
Između Jajca i Vijenca razaranja na železničkoj pruzi.

c) *Zona Vrbas — Sava — Una:*

—U području Kozare treba računati s raspršenim ne-
prijateljskim snagama jačine od oko 500 ljudi. Ukupni
gubici neprijatelja u operaciji »Kozara« penju se na
oko 4.300 mrtvih i 10.600 zarobljenih i privremeno za-
tvorenih.⁶

d) *Zona Una — Sava — Kupa:*

Znatna razaranja svih puteva u području Šamarice po-
kazuju da su ustanici računali s prodorima na ovo
područje. Banijski [NOP] odred, za koji je pre jav-
ljeno da je na Šamarici, rasuo se i pre našeg napada,

⁴ Vidi dok. br. 123, nap. 7.

⁵ Reč je o 5. proleterskoj NOU brigadi.

⁶ Vidi dok. br. 108.

glavne neprijateljske snage su pobile u severozapadnom i jugozapadnom pravcu.⁷

e) *Zona severno od Save:*

Porast ustaničke aktivnosti, naročito sabotaža letine i prepadi na saobraćajna sredstva, žandarmerijske stanice i opštine. Naročito treba istaći veći prepad na Kraljevce (6 km jugoistočno od Rume),⁸ na putnički voz Klenak — Ruma, kao i 2 prepada na municijsko skladište ratnog vazduhoplovstva kod Vrdnika (12 km severno od Rume).⁹ Konstatovane neprijateljske snage u Bilo-gori, Papuku, Psunju i Moslavačkoj gori.

- 3.) U Srbiji nije bilo sabotažnih akcija. U Hrvatskoj, sa ukupno 26 slučajeva, treba konstatovati opadanje prema pretходnom izveštajnom periodu. Broj prepada na pripadnike nemačkih oružanih snaga održava se, sa 6 slučajeva, na istoj visini. Broj drugih prepada ostao je u Srbiji isti, 38, a u Hrvatskoj je sa 43 slučaja porastao prema prošlom izveštajnom periodu.

II. NEPRIJATELJSKA VAZDUHOPLOVNA DELATNOST

Civilna lica su, navodno, osmotrila 4 padobranca severno — severoistočno od Gornjeg Milanovca. U rejonu Nevesinja antikomunisti¹⁰ su, navodno, ubili padobranca — britanskog obaveštajnog oficira. U noći 14/15.7. navodno su sletela dva britanska aviona u rejonu između Raške i reke Tare i iskrcala 17 Engleza. Već je 3.7. u istom rejonu jedan neprijateljski avion, navodno, bacio jednog padobranca.

III. DELATNOST SOPSTVENIH TRUPA

Kod 704. pd protekle su izviđačke i patrolne akcije u rejonima oko Đerdapa, Petrovog Sela, Bora, Ralja — Ripanj, M. Crnića, Rašanca i V. Plane bez naročitih događaja.

714. pd je sprovodila izviđačke i patrolne akcije u rejonima mesta Mladenovac, Lazarevac, Lajkovac, Stragari i Gornji Milanovac. Pri tom je uhvaćen manji broj sumnjivih lica.

Kod 717. pd akcije u pl. Kopaoniku i kod Rogačice protekle su bez dodira s neprijateljem.

⁷ i ¹¹ Vidi dok. br. 122, nap. 3.

⁸ Na tom području akcije je izvodio Posavski NOP odred (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 52, knj. 14, dok. br. 49, 73 i 81).

⁹ Akciju su izveli delovi Fruškogorskog NOP odreda (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 52, knj. 17, dok. br. 42 i 46).

¹⁰ Reč je o četnicima Draže Mihailovića.

718. pd nije imala dodir s neprijateljem kod Zabrdža (zapadno od Sarajeva), u rejonu Rogatice i oko Višegrada.

Borbena grupa »Zapadna Bosna« je završila naknadno čišćenje u luku Una — Sana, pri čemu je neprijatelj imao još mrtvih i uhvaćenih. Višestruki neprijateljski napadi u rejonu Sanskog Mosta i St. Majdana su odbijeni. Akcija Šamarica, koja je počela 6.8, naišla je samo na slabog neprijatelja.¹¹

Kod SS divizije »Princ Eugen« je ostala pošteđena od sakagije samo jedinica u Beloj Crkvi (tj. 2. brdski lovački puk), kod ostalih delova treba računati da zaraza neće prestatiti pre sredine septembra.

Delovi I bugarskog okupacionog korpusa su prilikom pretraživanja u rejonu severno od Jastrepcu uhvatili 40 i kod Ribara (40 km jugoistočno od Kruševca) 32 sumnjiva lica. U operaciji »Kopaonik« je uhvaćeno 6 ustanika i 3 Engleza.

Jedinice potčinjene Štabu za osiguranje pruga za naročitu namenu, prilikom žive patrolne i izviđačke delatnosti, imale su više puta dodir s neprijateljem.

Kod Nemačke i Mađarske dunavske ratne flotile nije bilo dodira s neprijateljem.

Jedinice ratnog vazduhoplovstva u pripravnosti više puta su intervenisale u borbama u zapadnoj Bosni.

IV. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA

Stvarna jačina Srpske državne straže je ostala na brojnem stanju od 649 oficira i 14.832 vojnika. Preoružavanje se nalazi pred završetkom.

Jačina Srpske državne straže (folksdojčeri i pripadnici mađarske nacionalnosti) u Banatu iznosi 39 oficira i 1063 vojnika. Prilikom racija u Banatu je uhvaćeno 60 komunista.

Državna straža je imala u izveštajnom periodu 1 poginulog, 2 ranjena, 2 nestala.

V. SRPSKI ČETNIČKI I DOBROVOLJAČKI SASTAVI

Preoružavanje četničkih odreda u nadležnosti nemačkih divizija i izdavanje novih legitimacija sprovelo se skoro u potpunosti.¹²

Preoružavanje dobrovoljačkih (Ljotićevih) formacija i četničkih odreda u zoni Bugarskog okupacionog korpusa privremeno se ne može sprovesti zbog nestašice oružja.

¹¹ Reč je o četnicima Koste Pećanca.

VI. SNABDEVANJE

U skladištima trofejnog materijala Mrsac i Bogutovac (kod Kraljeva) završeni su radovi sa eksplozivom, radovi na raščišćavanju sprovede se u toku 2—3 sedmice. U Smederevu i Požarevcu treba još uništiti upaljače i granate. Ovaj rad zahtevaće oko 3 sedmice.

Do prekida saobraćaja u Srbiji nije dolazilo. U Hrvatskoj je javljeno o sabotažnim akcijama na prugama Banova Jaruga — Virovitica, Vinkovci — Zemun i Jajce — D. Vakuf. Železnički saobraćaj između Sarajeva i Bradine ponovo je uspostavljen 3.8. u punom obimu.

VII. UPRAVA

Bez značajnih događaja.

U prihvatnim logorima nalaze se 102 taoca i 1481 kažnjenik.

VIII. GUBICI I PLEN¹³

Vidi izlaganje na sledećoj strani.

Za komandujućeg generala i komandanta u
Srbiji
načelnik štaba
fon Gajtner

Dostavljeno:

...¹⁴

Sopstveni gubici od 26.7. do 5.8.1942.

	Mrtvi:	Ranjeni:	Nestali:
Nemci u Srbiji	—	—	—
Nemci u Hrvatskoj	12	13	7
Italijani	28	50	—
Hrvati	35	69	16
Rusi	—	1	—
Srpska policija (četnici)	21	26	—
	96	159	23

¹³ O tome vidi dok. br. 121 i 132.

¹⁴ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandanata i odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

Neprijateljski gubici od 26.7. do 5.8.1942.

	Mrtvi:	Ranjeni:	Zarobljeni:
Na srpskoj teritoriji	32	15	464*
Na hrvatskoj teritoriji	1462**	104	1482***
	1494	119	1946

* od toga 2 engleska oficira

** od toga 1 engleski oficir

*** od toga 2 engleska oficira

U Beogradu od 26.7. do 5.8. 1942. 184 hapšenja:

Plen

Na srpskoj teritoriji:

32 puške
4 puškomitraljeza
615 metaka
10 mitraljeskih doboša
300 goveđih koža

Na hrvatskoj teritoriji:

167 pušaka
26 puškomitraljeza
4 mitraljeza
3 automata (šmajsera)
7 mitraljeskih cevi
76 bajoneta
9 minobacača
1 telefon
243 mine
1 art. oruđe
10.000 metaka
20 kg dinamita
50 kapsli
1.517 kg bombi
2 automobila

Na hrvatskoj teritoriji:

69 bicikla
8 motocikla
300 goveđih koža
3 šatorske cirade
odeća
uniforme
zavojni materijal
delovi oružja
medicinski instrumenti
prtljag
namirnice
ulje, mast
stoka, konji
razno oružje i municija

Podaci o sopstvenim gubicima, neprijateljskim gubicima, plenu i izveštaj o sabotazama odnose se na period od 26.7. do 5.8.1942.

**OBAVEŠTENJE GAULAJTERA I NAMESNIKA NEMAČKOG
RAJHA ZIGFRIDA IBERRAJTERA OD 12. AVGUSTA 1942.
O ZAVRŠETKU SVIH PRESELJAVANJA I ISELJAVANJA IZ
SLOVENIJE¹**

O B A V E Š T E N J E
O ZAVRŠETKU PRESELJAVANJA I ISELJAVANJA
U DONJOJ ŠTAJERSKOJ

Završeno je preseljavanje iz pogranične zone okruga Brežice i Trbovlje, koje je naređeno mojim obaveštenjem o političkim merama u graničnoj zoni od 20. oktobra 1941 (Službeni list br 48, S. 354).²

TIME SU ZAVRŠENA SVA PRESELJAVANJA I ISELJAVANJA
IZ DONJE ŠTAJERSKE³

Zadržavam, međutim, pravo da u pojedinim slučajevima nepopravljive državne neprijatelje, a naročito lica koja pomažu oružane bande, udaljim iz Donje Štajerske, bez obzira na kaznu koja im je izrečena na osnovu mog naređenja od 16. avgusta 1941 (Službeni list br. 38, S. 291).⁴

Grac, 12. avgust 1942.

Gaulajter i namesnik Rajha
dr Zigfrid Iberrajter⁵
šef civilne uprave u Donjoj Štajerskoj

¹ Snimak fotokopije obaveštenja (odštampanog) u AVII, neregistrovan.

² i ⁴ Redakcija ne raspolaže tim službenim listovima.

³ O preseljavanju Slovenaca vidi knj. 1, ovog toma, dok. br. 46.

⁵ Siegfried Ueberreither

NAREĐENJE KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 15. AVGUSTA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ANGAŽOVANJE 704, 714, 717. I 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE I SS DIVIZIJE »PRINC EUGEN« NAKON RASFORMIRANJA BORBENE GRUPE »ZAPADNA BOSNA«¹

Poverljivo

Komandujući general i
komandant u Srbiji

Prilog 45²

K.T.B.

Odelj. Ia, br. 4437/42 pov.

H.Qu., 15. avgust 1942.

1.) Po završetku operacije protiv partizana na Psunju³ nastupa *reorganizacija divizija*. (Vidi priloge).⁴

O trenutku preuzimanja komande i naročitim zadacima narediće se docnije.

2.) *Borbena grupa »Zapadna Bosna«* rasformiraće se do 29.8.

a) Za rasformiranje štaba sledi naredba.

b) Delovi 704. pd od 22.8. prevoziće se železnicom u zonu obezbeđenja ove divizije.

c) U vezi s tim, delovi 717. pd takođe će se dovesti železničkim transportom.

I/737. pp [717. pd] i I/741. pp [714. pd] zameniće se prema uputstvu Štaba osiguranja pruga za specijalnu namenu [Brod]. Motorna vozila dodeljena I/737. pp radi povećanja pokretljivosti ostaju mu i dalje na raspolaganju.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 479—80.

² Dopisano rukom.

³ Vidi dok. br. 124, 125, 132 i 141. Komandujući general i komandant u Srbiji je 12. avgusta 1942. naredio da jedna udarna grupa od 5 nemačkih bataljona, 2 ustaška bataljona, 3 nemačke baterije, 1 inž. čete i 1 čete za vezu, iz sastava Bobene grupe »Zapadna Bosna«, s linije Banova Jaruga — Pakrac, očisti od partizana planinu Psunj. Obrazloženje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji za ovu akciju je sledeće:

»1. Čišćenje planine Psunj garantuje bolju zaštitu železničke pruge Beograd — Zagreb i eksploataciju drveta u Pakracu koje je potrebno za vojnu industriju, i

2. Iznenađno izvršenje pruža garanciju da se mogu uništiti značajne partizanske snage« (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 463—4).

⁴ Redakcija ne raspolaže tim prilogima.

- d) Trebovanje prevoženja uputiti, preko 714. pd, Komandi vojnog transporta Zagreb. Željene iskrcne železničke stanice treba saopštiti komandama vojnog transporta Beograd i Zagreb preko divizija koje vrše prijem transporta.
- 3.) *Delovi hrvatskih jedinica* koji se sada nalaze u zoni obezbeđenja 714, 718. i 717. pd ostaju potčinjeni tim divizijama i smeju se premeštati iz zone samo s njihovim odobrenjem. Divizije će do 1.9. izvestiti o ratnoj formaciji i brojnom stanju delova hrvatskih jedinica koji se kod njih nalaze.
 - 4.) *Štab za osiguranje pruge za naročitu namenu Brod* rasformira se 31.8. u 24 časa. Osiguranje železničke pruge Beograd — Zagreb prelazi od tog trenutka na divizije. Pored toga se potčinjavaju:
823. landesšicen-bataljon 718. pd
924. i 925. landesšicen-bataljon 714. pd.
 - 5.) Delovi 714. pd koji se nalaze u novoj zoni 717. pd kao i 823. landesšicen-bataljon mogu se smeniti tek onda kada se, nakon angažovanja delova SS divizije »Princ Eugen« u južnoj Srbiji, oslobode dalje snage 717. pd.
 - 6.) *704. pd* mora da se tako rasporedi u svojoj zoni obezbeđenja da, pored svojih ostalih zadataka, može osmatrati i izviđati naročito Homoljske planine iz rejonu Majdanpek — Kučevo — Petrovac — Gornjak — Žagubica.
 - 7.) O smeni delova 717. pd SS divizijom »Princ Eugen« sledi naređenje.⁵

Dostavljeno:
...⁶

I. V.
Hinghofer
general-potpukovnik

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 105, 116 i 120. Komandujući general i komandant u Srbiji je naredio da SS divizija »Princ Eugen« smeni 717. pd do 10. septembra 1942. i preuzme njen rejon smeštaja i angažovanja (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 150—1).

⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovo naređenje dostavljeno.

ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 17. AVGUSTA 1942. ZA NAPAD NA PARTIZANSKE SNAGE I ZA POSTUPAK SA ZAROBLJENIM PARTIZANIMA, ČETNICIMA I STANOVNIŠTVOM U REJONU ŠEKOVIĆI — VLASENICA¹

WB—884²

718. peš. divizija

Odelj. Ia/op.

Poverljivo

Div. St. Qu. 17.8.42.

Komandujući general i komandant ³ u Srbiji Odelj. Ia primlj. br. 4544/42 pov.

Komandujući general i komandant ⁴ u Srbiji Primlj. 24.8.42. Glav. kanc. 6302/42 pov. Odelj. Ia/delov. Primerak 1 Prilog.

*Divizijska zapovest br. 26
radi pripreme za operaciju S
(karta 1:100.000)*

1) U rejonu Sekovići, 15 km severno—severozapadno od Vlasenice, nalaze se *jače partizanske grupe*,⁵ koje razbojničkim poduhvatima i pljačkanjem već nekoliko nedelja znatno ometaju da se oslobodi istočna Bosna.

2) *Ojačana 718. pd* 25.8. će opkoliti i uništiti ove partizanske grupe.⁶

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 873—6.

² Dopisano rukom.

³ i ⁴ Štambilj primaoca.

⁵ U tom rejonu su se nalazili 6. istočnobosanska NOU brigada i Birčanski NOP odred. Oni su veštim manevrima izbegli koncentričan napad, tako da je ojačana 718. pd 9. septembra obustavila dejstva (Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 169 i 170; Rudi Petovar, Šesta proleterska istočnobosanska brigada, VII, Beograd, 1951, str. 45—52).

⁶ Vidi dok. br. 132 i 141.

3) U ovom cilju, do 24.8. divizija će stići u očekujuće rejone:

- a) Grupa »Sušnik«
Vlasenica — Gradina — Drum — Kozija Ravan — Zasiok — Zalukavlje.
- b) Grupa »Francetić«:⁷
Zvornik — Kula Grad — Prav. Kamenica — Liješanjanj — Kušlat, 3,5 km zapadno od Drinjače.
- c) Grupa »Faninger« [Fanninger]:
Prnjavor — Osmaci — Memići.
- d) Grupa »Henšel« [Henschel]:
Stupari — Malijeвиći — Zukići.
- e) Artiljerijska grupa »Humel« [Hummel]: južno od Vlasenice.
- f) Ojačana 2/501. bat. vojne žandarmerije (mot.)
(divizijska rezerva): Vlasenica.

Razvoj mora biti završen do 20 časova, tako da grupe jedan sat po prijemu odgovarajuće zapovesti mogu na širokom frontu da krenu na Šekoviće.

U toku pokreta Art. grupa »Humel« biće potčinjena grupi »Sušnik«.

4) Sastav grupa — videti prilog 1 (dostaviće se).

5) Granice za izviđanje i za napredovanje iz rejona gde je izvršen razvoj:

- a) Između Grupe »Sušnik« i Grupe »Francetić«:
kota 224 (ušće potoka Dubnica u Jadar) — potok Dubnica do Rajevine — Jokići — Plakalovići — Nikolića br., k. 967 — Šekovići (sva navedena mesta pripadaju Grupi »Francetić«).
- b) Između Grupe »Francetić« i Grupe »Faninger«:
put Zvornik — Capardi — Matkovac — kota 430 — Kik — kota 863 — Ponor (sva navedena mesta pripadaju Grupi »Faninger«).
- c) Između Grupe »Faninger« i Grupe »Henšel«:
Gračanica — Ravno b. (tt 1021) — Mitrovići (mesta pripadaju Grupi »Henšel«).
- d) Između Grupe »Henšel« i Grupe »Sušnik«:
Gojakovići, 6,5 km istočno — jugoistočno od Stupara — Pišalište (k. 845) — kota 905 — k. 687 [Gradina] — Akmačići (mesta pripadaju Grupi »Sušnik«).

6) Polazak iz očekujućeg rejona biće prema naročitoj zapovesti. U početku napredovanje mora biti na širokom fron-

⁷ Odnosi se na ustašku »Crnu legiju«.

tu i po mogućstvu mora biti *brzo*. Odmori se moraju uključiti samo ukoliko je to neophodno potrebno. Uspeh zavisi od brzine napredovanja svih jedinica.

Borbena odeljenja za vezu treba pravovremeno da uhvate vezu na granicama sa susednim grupama, koja se posle toga nikada ne sme izgubiti.

7) Predviđeno je da se 25.8. stigne na sledeće dnevne ciljeve:

- a) Grupa »Sušnik«
Krstenić — Tepen — Akmačići.
- b) Grupa »Francetić«:
istočna obala potoka Lovnica od Brainci — Šekovići (istok) zaključno.
- c) Grupa »Faninger«:
Kamenova kljet, k. 929 — Omerova (k. 836) — Greda (k. 955) — Ponor.
- d) Grupa »Henšel«:
Podgajević — Marjanovići — k. 812 (Prekec) — Glavotin (k. 945) — Mitrovići.

8) *Veze*:

divizijski načelnik veze obezbediće:

- a) Telefonske veze:
divizija — grupe, sem Grupe »Henšel«,
divizija — Sarajevo,
divizija — Beograd.
- b) Radio-veze:
divizija — grupe, sem Grupe »Hemel«,
divizija — Tuzla,
divizija — Beograd,
divizija — Bijeljina

9) *Svetlosni znaci* (važe za celokupno angažovanje):

Oznake:

crveno — naišli smo na neprijatelja,
crveno ispaljeno u određenom pravcu — tamo neprijatelj pruža otpor,
belo — ovde smo, art. vatru premestiti napred!
zeleno — neprijatelj se povlači,
žuto — neprijatelj napada, želi da se probije.

10) Od 23.8 u podne divizijsko komandno mesto: Vlase-nica.

Dostavljeno prema konceptu

Za komandu divizije
generalštabni kapetan

8

Prilog 1 uz zapovest 718. pd Ia, br. 2635/42. pov.

718. pd

Poverljivo

Ia op

Div. st. Qu., 17.8.42.

Posebna naređenja u vezi sa divizijskom zapovešću br. 26 za postupak sa stanovništvom i sa ustanicima u toku operacije S:

I. POSTUPAK SA STANOVNIŠTVOM

U svakoj prilici treba rečju i delom objasniti stanovništvu da je akcija isključivo uperena protiv partizana i da će svi oni koji žele da rade biti pod zaštitom nemačkog i hrvatskog oružja.

Stoga je zabranjeno:

- 1) Da se pale kuće, ukoliko na to ne primorava sama borba.
- 2) Da se stanovništvu otera stoka ili da se oduzima hrana.

II. POSTUPAK S ČETNICIMA

Uključiti one četnike koji su se pre početka akcije izjasnili da žele da se s nama bore protiv partizana. Postaviti ih tako da više od jedne čete četnika ne ostane kompaktno i stalno ih držati između dve nemačke, hrvatske ili ustaške čete. Pozadi čete četnika angažovati još jednu našu borbenu jedinicu kao obezbeđenje.

Razoružati i zarobiti one četnike koji se ne priključe akciji, već ostanu pasivni.

One četnike koji pruže otpor smatrati kao ustanike (vidi tačku III).

III. POSTUPAK SA USTANICIMA

1) Streljati sva ona lica koja se nađu sa oružjem ili koja imaju oružje i municiju.

2) Sva muška lica koja su sposobna za vojsku (od 17 do 50 godina) treba uhvatiti i prebaciti u divizijsko mesto za prikupljanje zarobljenika.

⁸ i ⁹ Potpisi nečitki.

3) Sem toga, treba uhvatiti i predati divizijskom mestu za prikupljanje zarobljenika i sva ona lica koja su sumnjiva da su pomagala ustanike.

4) Sva lica koja izgledaju pogodna da služe kao vođe do skloništa ustanika mogu za vreme akcije ostati kod jedinica da bi se na odgovarajući način upotrebila. Ali posle toga treba takođe da se upute u divizijsko mesto za prikupljanje zarobljenika.

Za komandu divizije, Ia,
generalštabni kapetan,

Prilog 2 uz zapovest 718. pd br. 2635/42 pov.

Poverljivo

Sastav grupa za operaciju S:

a) *Grupa »Sušnik«:*

komandant: pukovnik Sušnik,

jedinice: štab 738. pp,

I/738. pp

II/738. pp

738. bataljon folksdojčera podeljen je,
hrvatski I/5. pp

4/668. art. divizionu, hrvatski 1. samostalni vod brdskih oruđa.

b) *Grupa »Francetić«:*

komandant: pukovnik Francetić, sem toga 1 nemačka komanda za vezu s radio-odeljenjem,

jedinice: 3—4 ustaška bataljona, koje će odrediti pukovnik Francetić,

3. brdska baterija hrvatskog IX art. divizionu (Sarajevo),

jedan vod 3. brdske baterije hrvatskog XI art. divizionu (Sokolac).

c) *Grupa »Faninger«:*

komandant: potpukovnik Faninger,

jedinice: štab 750. pp

II/750. pp

hrvatski I/8. pp

1. baterija hrvatskog VII art. divizionu,

2. baterija hrvatskog VII art. divizionu,

I. vod.

- d) *Grupa »Henšel«:*
 komandant: major Henšel,
 jedinice: III/750. pp
 hrvatski I/3. pp
 2. baterija hrvatskog VI art. diviziona.
- e) *Art. grupa »Humel«:*
 komandant: potpukovnik Humel,
 jedinice: štab 668. art. diviziona,
 1/668. art. diviziona,
 2/668. art. diviziona,
 1. baterija hrvatskog IX art. diviziona
 (Pale), jedan vod 2. baterije hrvatskog
 XI art. diviziona (tesnac Jabuka).
- f) *Ojačana 2/501. bat. vojne žandarmerije (mot.)*
 komandir: kapetan Nojman [Neumann],
 jedinice: 2/501. bat. vojne žandarmerije (mot.),
 vod tenkova 10/12 [tenk. čete].

Za komandu divizije, Ia
 generalštabni kapetan,

...

BR. 129

IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZ- BEDNOSTI OD 18. AVGUSTA 1942. O REZULTATIMA SUZ- BIJANJA AKTIVNOSTI NOP-a U GORENJSKOJ¹

Prepis

Šef Policije bezbednosti i
 službe bezbednosti
 IV A, 1 b—B. broj 3430/42

Berlin SW 11, 18.8.42.

Predmet: Suzbijanje aktivnosti bandi u Gorenjskoj.

U okviru suzbijanja aktivnosti bandi u Gorenjskoj, na jed-
 nom području bandi, pre toga otkrivenom od Policije bezbed-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII,
 NAV-T-175 r. 140, s. 2668233.

A B S C H E I F U.

Der Chef der Sicherheitspolizei Berlin SW II, den 16.3.42.
und des SD
IV A 1 b-n.Nr. 3430/42

Betr.: Bekämpfung der Bandentätigkeit in Oberkärnten.

Im Rahmen der Bekämpfung der Bandentätigkeit in Oberkärnten wurde u.a. in einem von der Sicherheitspolizei vornehmlich erdendeten Bandengebiet eine Großaktion der Ordnungspolizei unter Einsatz von ca 5000 Mann durchgeführt und in einem anderen Gebiet eine Gegenbande von 28 Slowenen und 40 Gendarmeriebeamten unter Führung des Finanzkommissars Brandt und eines Schutzpolizeioffiziers zusammengestellt und eingesetzt.

Nach den Erkundungen der Sicherheitspolizei blieben sich in dem von der Ordnungspolizei zu überholenden Gebiet ca 300 Banditen auf, die in 5 Lagern untergebracht waren und außerdem ein Munitions- und Sprengstofflager sowie 2 Lebensmittellager zur Verfügung hatten. Als Ergebnis dieses Groß-Einsatzes wurden lediglich 14 Tote und 17 Gefangene festgestellt.

Im Gegensatz zu diesem Groß-Einsatz belief sich der Erfolg der durch die Aufstellung einer Gegenbande angeführten Aktion nach 12 stündigen Einsatz auf 8 Tote und 5 Gefangene, wozu aller Wahrscheinlichkeit noch 20 Tote kommen, die im Gelände liegen geblieben sind. Unter den Toten befindet sich ein politischer Kommissar. Ferner wurden 1 SMG., 1 MAG., 10 Gewehre, Sprengstoff sowie umfangreiche Lebensmittel- und Munitionsvorräte und sonstige Gegenstände erbeutet.

In Erkenntnis der durch die Gegenüberstellung beider Aktionen geschaffenen Sachlage hat der Befehlshaber der Ordnungspolizei den Vorschlag des Kommandeurs der Sicherheitspolizei und des SD in Valdes, die Banden hauptsächlich durch Aufstellung von Gegenbanden zu bekämpfen, zugestimmt und sich bereit erklärt, Kompanien, durchsetzt mit Sicherheitspolizei und freiwilligen Slowenen, als Gegenbanden zum Einsatz zu bringen.

Der Höhere SS- und Polizeiführer hat daraufhin folgenden Befehl erlassen: "Es sind Slowenen in den einzelnen Bezirken mit der betreffenden dort zuständigen Kompanie der Ordnungspolizei, alles in Zivil, einzusetzen. Die Planung hat der betreffende Kompaniechef, welcher sich wegen der Aktion mit dem jeweiligen Führer der Sicherheitspolizei in's Benehmen zu setzen hat." Als Folge hiervon wurden in allen Bezirken gebieten Gegenbanden aufgestellt und gemäß dem Befehl des Höheren SS- und Polizeiführers eingesetzt. So ist z.B. bereits eine weitere Gegenbande in der Ausbildung, die ab 16.3. in einem bereits genau erkannten Bandengebiet eingesetzt werden ist. Über den weiteren Erfolg dieser Art der Bandenbekämpfung werde ich laufend berichten.

In Vertretung:
gez. Unterschrift.

F.d.R.d.A.

[Handwritten Signature]
Leutnant d.Sch.

nosti, bila je, između ostalog, sprovedena velika akcija Policije za održavanje reda i poretka, uz angažovanje oko 5.000 ljudi.² Istovremeno je na jednom drugom području sprovedena akcija uz angažovanje protivbanditske³ grupe, koja je bila sastavljena od 28 Slovenaca i 40 službenika žandarmerije, pod rukovodstvom kriminalističkog komesara Branta [Brandt] i jednog oficira Zaštitne policije.

Prema podacima Policije bezbednosti dobivenim na osnovu izviđanja, na području koje je pretresano od strane Policije za red i poredak nalazi se oko 300 bandita, koji su bili smešteni u tri logora. Osim toga, banditi su imali na raspolaganju jedno skladište municije i eksploziva, kao i dva skladišta sa životnim namirnicama. Kao rezultat ove velike akcije bilo je utvrđeno 14 mrtvih i 17 zarobljenih.

Nasuprot ovom rezultatu velike akcije, veći je uspeh postignut od strane formirane protivbanditske grupe. Nakon akcije u kojoj je protivbanditska grupa bila angažovana svega 12 časova bilo je 8 ubijenih i 5 zarobljenih. Ovom broju, po svojoj verovatnoći, treba dodati još 20 mrtvih, koji su ostali da leže na tom zemljištu. Među ubijenim nalazi se i jedan politički komesar. Nadalje, bilo je zarobljeno: 1 teški mitraljez, 1 laki mitraljez, 10 pušaka, eksploziva, kao i obimne rezerve životnih namirnica, municije i drugih stvari.

Kroz saznanje koje je dobijeno u borbama obeju akcija,⁴ komandant Policije za red i poredak je prihvatio predlog komandanta Policije bezbednosti i službe bezbednosti na Bledu da se borba protiv bandi vodi, uglavnom, formiranjem protivbanditskih grupa. On se je saglasio i pristao da čete treba angažovati kao protivbanditske grupe dopunjene ljudstvom iz Policije bezbednosti i dobrovoljcima Slovencima. Komandant SS i policije je na to izdao sledeću zapovest: »U pojedinim područjima da se angažuju Slovenci, s tamo nadležnim četama Policije za red i poredak, svi u civilu. Komandu preuzima tamošnji komandir čete, koji treba, svaki put, zbog akcije, da uskladi svoj odnos s komandantom Policije bezbednosti«. Kao posledica ove zapovesti, u svim područjima bandi formirane su protivbanditske grupe i upotrebljene shodno zapovesti ko-

² Ove snage su 2. avgusta 1942. opkolile 2. i 3. četu Poljanskog partizanskog bataljona na sektoru planine Blegoša. Druga četa se izvukla iz okruženja, a iz 3. čete se spasao mali broj partizana (Zbornik, tom VI, knj. 3, dok. br. 128).

³ U dokumentu piše: »die Gegenbande« (grupa za borbu protiv partizana, poterna grupa, trup ili jagdkomanda).

⁴ Pored akcije na Blegošu, sprovedena je akcija i na planini Jelovici, na kojoj se nalazio bataljon 2. grupe NOP odreda, ali je on uspeo da se probije iz okruženja (Zbornik, tom VI, knj. 3, dok. br. 128).

mandanta SS i policije. Tako je trenutno na obuci još jedna protivbanditska grupa, koja je od 16.8. bila upotrebljavana na jednom području bandi, već detaljno pretraženom. O daljim uspesima ovog načina borbi protiv bandi neprekidno ću izveštavati.

F.d.R.d.A.

...⁵
potporučnik Sigurnosne policije

zastupa
potpis

BR. 130

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 19. AVGUSTA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U NDH¹

Telegram²

19.8.1942.

u 19,45 č

Strogo poverljivo

Nemački general u Zagrebu

K.R.

Nemački general u
Zagrebu
Primlj. 21. avg. 1942.
Br.
Odelj. Ia, Pol. 13

1. OKW/odelj. za inostranstvo
2. OKH, odelj. vojnih izaslanika
3. OKH, odelj. vojnih izaslanika, Irena
4. Generalštabu vazduhoplovstva, grupa vojnih izaslanika puk. Šmit
5. W.B. SD-Ia
6. Komand. generalu i komandantu u Srbiji

OPŠTA PROCENA TRENUTNE SITUACIJE U HRVATSKOJ

U istočnoj Bosni je ustanički pokret, koji se sporadično javlja, toliko popustio, da više ne postoje ozbiljnije bojazni,

⁵ Potpis nečitak.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 268, s. 203—6.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

³ Štambilj primaoca.

osim ako bi četnici dobili jaču pomoć iz Srbije i naređenje za novi ustanak od Mihailovića, koji sada, verovatno, boravi u Bosni.

U zapadnoj Bosni je Borbena grupa »Štal« čitav posao svršila, iako se nedavno pokazalo kako je teško na velikim prostranstvima potpuno doskočiti ustanicima. I u očišćenim područjima neprestano se pojavljuju manje grupe ustanika, koje vrše manje ili veće ispade.

U čitavom ostalom nemačkom zaposednutom području može se zabeležiti dalje zaoštavanje jako organizovanog partizanskog pokreta. Autoritet hrvatske vlade i, ionako oskudnog, upravnog aparata ozbiljno je narušen u velikim područjima, što ima jako dejstvo i na držanje hrvatskog dela naroda.

Južno od Save, između Une i zapadne državne granice, kao i severno od Save, u planinskim predelima oko Požege, stoje znatni krajevi pod jakim pritiskom partizana, kome i hrvatski seljaci koji ovde stanuju, većinom Mačekove pristalice i protivnici vlade, pružaju utoliko manji aktivni otpor ukoliko sebi takvim držanjem otkupljuju određenu poštedu. Na čitavoj teritoriji severno od Save folksdojčeri relativno najviše trpe pod terorom partizana.

Pri zarobljavanju, njih, isto kao i ustaše, skoro bez izuzetka streljaju, dok druge zarobljenike, pošto opljačkaju, puštaju na slobodu. Po sebi se razume da se partizani trude da što je moguće više štete nanesu narodnoj privredi. Nije se bitno zaoštrila situacija kod Zagreba, gde se partizanski pokret sa istoka, juga i zapada neposredno približio vojnički veoma oskudno zaštićenom glavnom gradu zemlje.

Na planini Psunju, zapadno od Požege, u toku je jedna nemačko-hrvatska akcija čišćenja.⁴

Protiv jako rasepkanog, ali svakako vrlo živog i uzne-mirujućeg partizanskog pokreta u Sremu isturena je hrvatska policija u prve borbene redove, dok se hrvatske trupe, jedinice folksdojčera i pre svega jedan iz Srbije pridati nemački bataljon drže u spremnosti za jači zahvat.

Južno od demarkacione linije, a pre svega na području Duvno — Livno — Glamoč (ranija III italijanska zona) nastala je vrlo neugodna situacija iznenadnim odlaskom Italijana i prodorom crnogorskih partizanskih brigada,⁵ ojačanih iz Hercegovine i Dalmacije, koji je odmah nakon toga usledio. Partizani, koji su u svom nastupanju prema severozapadu pokušali da zadobiju krajeve prema Sarajevu i Travni-

⁴ Vidi dok. br. 127, nap. 3, dok. br. 132, nap. 6.

⁵ Vidi dok. br. 123, nap. 7.

ku, i koji sada pokazuju istu težnju u pravcu Jajca, broje, prema opreznoj proceni, 6—7000 naoružanih lica,⁶ koji, u ne baš neznatnoj masi, raspolažu italijanskim oružjem i ponekim topom, i koje prati znatna komora žena i dece. Oni ne samo da u širem opsegu ugrožavaju južni bok grupe general-majora Stala, nego i Mostar, čiji italijanski garnizon Nemci koji rade na ovom području ne smatraju naročito sposobnim za otpor, a samim tim i važna boksitna područja zapadno od ovoga grada. U pravcu Makarske i drugde oni imaju vezu s morem i sa dalmatinskim, sada italijanskim ostrvima, koja su takođe zadesili nemiri. Vrlo impresivnu sliku situacije kod Livna dao je jedan inženjer tamošnjeg rudnika uglja, koji vode Nemci (Hansa-lajhtmetal), i koji je sa 10 drugih Nemaca i s nekoliko desetina Hrvata pomagao do kraja u odbrani nemačke upravne zgrade u Livnu,⁷ i koji je zadnjih dana boravio u Zagrebu kao posrednik za oslobođenje nemačkih zarobljenika.

Partizansko područje oko Livna povezano je, s nekoliko prekida, sa ustaničkim žarištem na Grmeč-planini i u području jugoistočno od Karlovca, kao i u višim predelima Hrvatske. Hrvati se nadaju da će pod određenim pretpostavkama moći očistiti i održati područje Karlovac — Bihać i dalje ka jugoistoku. Maršal takođe misli na ponovno zadobijanje livanjskog područja. Neka prvo eventualno još i uspe, ali se zadnje teško može očekivati. Isto tako je problematično da li bi — uprkos određenim aneksionim pretnjama prema Hrvatima — italijanska 2. armija uskoro zaposela ovo područje. Sada više izgleda da se Italijani spremaju da evakuišu i za mostarska boksitna nalazišta važni Imotski. Tako se pri trenutnom odnosu snaga na hrvatskoj teritoriji postavlja pitanje da li se treba zadovoljiti da se livanjsko partizansko područje zatvori na severu i severoistoku, da se preuzme na sebe rizik gubitka boksitnih jama zapadno od Mostara, a da se u ostalome sačeka dok partizani, prisiljeni glađu, ne napuste svoje pozicije. U datom slučaju trebalo bi zamoliti Komando Supremo da bar za održavanje rejona zapadno od Mostara povede intenzivnu brigu.

⁶ Brojno stanje Grupe proleterskih brigada (četiri brigade) iznosilo je oko 3.800 boraca (Mišo Leković, n.d., str. 40).

⁷ Delovi 1. i 3. proleterske NOU brigade i 5. krajiškog NOP odreda i bataljon »Vojin Zirojević«, pod neposrednim rukovodstvom VS NOP i DV Jugoslavije, 4/5. avgusta 1942. su zauzeli Livno. Tek 7. avgusta 1942. uništena je poslednja grupa u Livnu, čije su jezgro činili službenici nemačkog preduzeća »Lajhtmetal« i 2. četa 20. ustaškog bataljona (Zbornik, tom II, knj. 5, dok. br. 87, tom IV, knj. 6, dok. br. 68, 77, 84, 85 i 96, knj. 7, dok. br. 178 i 190).

Italijani na hrvatskoj teritoriji u uskom primorskom pojasu još uvek raspoložu, verovatno, sa preko 120.000 ljudi; svakako je situacija ustanika osetno teža nego kod nas; tim više što su viši predeli Hrvatske (planinski predeli između Sušaka i Knina), izuzev nekih mesta koja su zaposle italijanske trupe, u rukama ustanika.

Na kraju se može primetiti da, prema podudarnim izveštajima iz svih hrvatskih oblasti, deluje vrlo živa i vešta propaganda partizana, pre svega sa otvaranjem drugog fronta, pri čemu se nekako stiče utisak kao da bi pri otvaranju ovog drugog fronta Hrvatska imala da odigra specijalnu ulogu. Zabrinutost da bi se jednog dana iskrcavanjem nekoliko hiljada Engleza na hrvatsko tlo mogao uspostaviti »solunski front« ispunjava, bilo s pravom ili ne, i elemente koji stoje uz novu državu, kao i njihove rukovodioce, tim pre što je ponašanje italijanskih jedinica na hrvatskoj teritoriji prilično neprovidno, a njihove simpatije prema Srbima su sasvim očite.

7 primeraka:

1. primerak original
2. primerak generalu
3. primerak načelniku
4. primerak poslaniku
5. primerak vojnom atašeu
6. primerak vazduhoplovnom atašeu
7. primerak koncept.

Nemački general u Zagrebu
Odelj. Ia, br. 234/42, str. pov.
Zagreb, 19.8.1942.
pot. Glez

ODOBRENJE NAČELNIKA OPERATIVNE UPRAVE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 21. AVGUSTA 1942. RAJHS-FIRERU SS DA SE LEGIJA NDH ANGAŽOVANA NA ISTOČNOM FRONTU POVEĆA NA DIVIZIJU¹

Lični štab rajhsfirera SS
Administrativno odeljenje
Akt Cr. A R/120²

Vrhovna komanda Vermahta
Br. 02371/42 pov. WFSt/Qu (III)

F.H.Qu.
Primljeno 24.8.42.³

POVERLJIVO

Rajhsfireru SS i šefu nemačke policije
na ruke gospodinu obergruppenfireru V o l f u

Firer je naredio da se hrvatske trupne jedinice, koje su već angažovane na istočnom frontu,⁴ prošire na jednu samostalnu *hrvatsku diviziju*.⁵

Pored jednog puka koji je već formiran neophodno je da se formira jedan bataljon za vezu, koji, s obzirom da je divizija sastavljena od ljudstva sa mešovitim jezikom (nemački oficiri i podoficiri), može da bude formiran samo od hrvatskih fosksdojčera. Prema izveštaju nemačkog generala u Zagrebu, hrvatsko Ministarstvo za odbranu zemlje pripremlilo je za ovo 350 folksdojčera.

U interesu ubrzanog formiranja te hrvatske jedinice, Vrhovna komanda Vermahta je dala svoju saglasnost, i moli

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526888.

² Štambilj primaoca.

³ Dopisano rukom.

⁴ Vidi dok. br. 103. Reč je o tzv. »hrvatskoj ojačanoj 369. pješачkoj pukovniji«, koja je formirana jula 1941. u Zagrebu kao »Hrvatska dobrovoljačka legija«, zatim obučena u Nemačkoj i poslata na istočni front.

⁵ Misli se na formiranje 369. pd (dok. br. 173, 186 i 196).

da se ne uzima u obzir pozivanje tih folksdojčera za druge zadatke.

Načelnik Vrhovne komande Vermahta
I. A.
Jodl⁶

Kratkim⁷ putem [dostaviti] SS oberšturbmbanfireru R. Brantu da preduzme odgovarajuće mere. Ja sam po ovlašćenju rajhsfirera SS potvrdio njegovu saglasnost OKW.

24.8.42.

Wolf⁸

BR 132

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 21. AVGUSTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA, SOPSTVENIM PROTIVMERAMA I NAMERAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U SRBIJI, SREMU I BOSNI¹

Komandujući general i
komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 4530/42 pov.

Prilog 63.²
H.Qu., 21.8.1942.
K.T.B.³
Poverljivo

Predmet: Izveštaj o situaciji za
period od 11.8. do 20.8.1942.

2 *priloga* (samo komandantu oružanih snaga
na Jugoistoku)

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. STANJE KOD NEPRIJATELJA

1.) *Opšte:*

Dok na srpskoj teritoriji i nadalje nema predznaka za neposredno izbijanje nacionalnog ustanka za koji pripreme na-

⁶ Alfred, general-pukovnik

⁷ Sledeći tekst, uz potpis Wolfa, dopisan je rukom.

⁸ Karl Fridrih Wolf (Karl Friedrich Wolff)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 513—7.

² i ³ Dopisano rukom.

preduju, pojačava se utisak za čitavu hrvatsku teritoriju da se stanje od neprijatelja zaoštrava.

Ponovo je potvrđena veza pokreta Draže Mihailovića sa srpskim službenim organima.

Izgleda da pokret Draže Mihailovića prebacuje težište svog *organizacionog rada* sa srpske teritorije u području između Drine i Bosne.

U Hrvatskoj: Uticaj hrvatske vlade severno od Save je propao. Postoji stanje pravne nesigurnosti. Komunistička propaganda ima velikih uspeha.

2.) *Srpska teritorija*:

U Beogradu mir, dalja hapšenja nepouzdanih elemenata. U poslednje vreme zaoštrava se stanje u rejonu istočno od Požarevca.

Treba konstatovati sledeće predznake:

- a) Sve veća propaganda sa opštim pozivanjem da se sabotiraju naređenja nemačkih vlasti.
- b) Ilegalna regrutacija i obuka.
- c) Pripremanje hrane i naoružanja.

U do sada srazmerno mirnim područjima množe se prepadi na Nemce i Srbe verne režimu.

U zoni 1. kraljevskog bugarskog okupacionog korpusa ponovo oživljava partizanska delatnost oko Leskovca, prepadi se nastavljaju.

U zoni 717. pd, na južnom odseku, bore se među sobom manji partizanski i četnički odredi.

3.) *Srpsko-hrvatsko granično područje*:

Opet su prestali sudari između četnika s jedne strane, koji su domaći na hrvatskoj teritoriji i koji su dobili pojačanje iz Srbije, i hrvatskih oružanih snaga i ustaša sa druge strane. Na Drini vlada mir.

U Sremu, naročito na Fruškoj gori, oživela je delatnost partizana u vršenju sabotaža i napada. U rejonu oko Rume izvedeni su teški sabotažni akti na saobraćajna postrojenja i prepadi na službena lica. Banda od 300 ljudi izvršila je prepad i zarobila jedan hrvatski radni bataljon.⁴

Pri pojedinačnim akcijama neprijatelj izbegava borbeni do-dir.

⁴ Ovu akciju su izveli delovi Posavskog NOP odreda.

4.) *Istočna Bosna:*

Ustanici se ponovo prikupljaju oko Vlasenice, četničke grupe koje se tamo nalaze navodno su uspostavile kontakt s partizanima. 4. i 5. crnogorska proleterska brigada delimično su uništene u rejonu jugozapadno od Sarajeva.⁵ Kod Trnova nastavljaju se pokreti naoružanih bandi duž nemačko-italijanske interesne granice. Jedna preostala neprijateljska grupa navodno je ostala na planini Igmanu. Neprijateljska grupa koja napreduje iz rejona južno od Jajca prema severozapadu predstavlja opasnost za južni bok.

5.) *Zapadna Bosna:*

I pored detaljnog pročešljavanja luka Una — Sana, mnogi partizani su ostali uz pomoć veštog maskiranja i grupišu se ponovo u manje skupine. Jugoistočno od Bos. Novog su još samo neznatne neprijateljske snage.

Na Grmeču je, kao i pre, težište koncentracija ustanika. Na Samarici se neprijatelj pre početka operacija povukao prema severozapadu, zapadu i jugu.⁶ Isto tako neprijatelj pokušava da se s jugoistočnih ogranaka Psunja povuče na Papuk.⁷ Pri čišćenju je zarobljeno mnogo ljudi. Bande iz slavonskih planina i nadalje ugrožavaju glavnu železničku liniju Zagreb — Beograd.

6.) *Južno od demarkacione linije:*

III zona, koju su Italijani evakuisali, postaje sve više oblast kojom vladaju ustanici. Pokret ustanika dokopao se većeg zaokruženog rejona, naročito u oblasti Livno — Glamoč. Uspostavljena je veza s jakom neprijateljskom grupom na Grmeču. Pokret Draže Mihailovića pokušava da, i pored nezavršenih priprema u istočnoj Bosni, osvoji vlast južno od demarkacione linije.

⁵ Reč je o 4. proleterskoj NOU brigadi, koja je 13/14. avgusta, sa 2. proleterskom, 1. krajiškom, 2. bataljonom 3. proleterske, 10. hercegovačkom NOU brigadom i delovima 3. krajiškog NOP odreda ponovila bezuspešan napad na Kupres. U tom periodu 5. proleterska NOU brigada je zatvarala pravce Rama — Prozor i Bugojno — G. Vakuf i obezbeđivala Prozor (Zbornik, tom II, knj. 5, dok. br. 78 i 79).

⁶ i ⁷ Vidi dok. br. 122, nap. 3.

⁷ Akciju protiv partizana na pl. Psunju, u cilju zatvaranja linije Novska — Nova Kapela, preduzeo je 3. bataljon 721. pp 714. pd sa 2. baterijom 661. art. divizionu iste divizije (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 483).

U međuvremenu su pristalice Miharlovića napale i zauzele Foču.⁸ Uz velike svireposti ubijeno je oko 1000 stanovnika. Italijani nisu intervenisali.

7.) Sabotaže i prepadi:

Ponovljeni sabotažni akti na železničkoj pruzi Zagreb — Beograd ukazuju na ozbiljnu opasnost za sigurno održavanje veze s Rajhom. Većina napada se vrši južno od slavonskih planina i u Sremu. Broj sabotažnih akata u Srbiji povećao se od 38 na 43 (među njima 2 slučaja sabotaže na železnici). Broj napada u Hrvatskoj je doduše opao sa 75 na 57, ali se broj sabotažnih akata na železnici povećao od 21 na 26.

II. NEPRIJATELJSKA VAZDUHOPLOVNA DELATNOST

Izvešteno je o doletanju 3 neprijateljska aviona u južnu zonu Srbije. Bugarsko ministarstvo rata je stavilo na raspolaganje, radi zaštite bakarnih rudnika u Boru, 1 protivavionsku bateriju (88 mm), koja će se dovesti i upotrebiti krajem avgusta.

III. DELATNOST SOPSTVENIH TRUPA

1) *Borbena grupa »Zapadna Bosna«:*

Pri čišćenju Šamarice i nadalje samo slab dodir s neprijateljem.⁹ U ovoj akciji neprijatelj je izgubio do sada ukupno 62 mrtva i 409 uhvaćenih. Sopstveni gubici: 1 Nemač mrtav, 3 ranjena, 1 Hrvat mrtav, 1 ranjen. I u operaciji na Psunju dolazilo je dosad samo povremeno do dodira s neprijateljem. Operacija zasad još nije završena, neprijatelj je izgubio do sada 23 mrtva i 504 uhvaćena lica, pri neznatnim našim gubicima.

2) *U istočnoj Bosni* delovi 718. pd nemaju više dodira s neprijateljem u rejonu zapadno i jugozapadno od Sarajeva. Taktička grupa,¹⁰ angažovana za čišćenje doline Ljubine (severozapadno od Sarajeva), naišla je mestimice na jak neprijateljski otpor, pri čemu je imala 3 mrtva i 4 ranjena. Izbrojani neprijateljski gubici iznose 21 mrtav, ali su verovatno veći.

⁸ Foču je zauzela Grupa četničkih odreda: Fočanski, Bosanski, Šavnički i Durmitorski odred. Pri tom su, 19. avgusta 1942, izvršili masovan pokolj Muslimana (Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 166 i 167; AVII, Ča, reg. br. 14, 48/6, k. 161, reg. br. 7/9, k. 171, 50/1, k. 165. a. NDH, k. 56, reg. br. 9/2—28).

¹⁰ Grupu je sačinjavao ojačani 2. bataljon 738. pp 718. pd. Opširnije o toj akciji vidi AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 484, 491—2 i 501.

3.) Delovi nemačkih divizija koji su ostali u Srbiji i Bugarski okupacioni korpus sproveli su niz izviđačkih i patrolnih akcija bez naročitog uspeha. Pri pretraživanju naselja hvatana su sumnjiva lica. Sprovedene vežbe uzbune, naročito u većim garnizonima, tekle su po planu. Nastavlja se i dalje izgradnja stražarskih kula na železničkim prugama.

4.) SS divizija »Princ Eugen«:¹¹

U vezi sa završetkom četne obuke sprovedene su vežbe ukrcavanja. Počelo je formiranje dopunskog puka. Uklonjena je šugavost konja u diviziji, sakagija je u opadanju.

5.) Nemačke jedinice potčinjene Štabu za osiguranje pruga za naročitu namenu, Brod, imale su u živoj patrolnoj delatnosti više puta dodir sa slabijim neprijateljskim snagama.

6.) Nemačka i Mađarska dunavska rečna flotila nastavile su svoja patroliranja po planu. Nije bilo dodira s neprijateljem.

7.) Avijacijske jedinice u pripravnosti vršile su nasilno izviđanje Šamarice, Psunja i severnog dela Grmeča. Bacan je mnogobrojni propagandni materijal.

IV. NAMERE

a) Napad Grupe »Borovski« na partizane u Fruškoj gori 24. 8. 1942.¹² Odmah zatim premeštanje na Homoljske planine (istočno od Požarevca).

b) Pojačano izviđanje i osiguranje 718. pd uz demarkacionu liniju jugoistočno i jugozapadno od Sarajeva.

Okruženje i uništenje jače neprijateljske grupe severozapadno od Vlasenice ojačanom 718. pd. Početak 25.8.1942.

c) Premeštanje SS divizije »Princ Eugen« na jugozapad Srbije od 10.9.1942.¹³

V. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA¹⁴

Stvarna jačina sada iznosi 649 oficira, 14.752 vojnika. Jačina Srpske državne straže (nemačke i mađarske narodnosti) u

¹¹ i ¹³ Vidi dok. br. 105, 110, 118, 121, 127 i 129.

¹² Vidi dok. br. 124, 125, 127 i 135. Opširnije o pripremama i toku ove operacije protiv partizana, koja je počela 26. avgusta 1942, vidi Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 46 i 52, knj. 17, dok. br. 52, 53, 64, 71 i 73; dnevne izveštaje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 13. do 20. avgusta 1942, AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 471, 476, 483—4, 491—2, 505 i 508.

¹⁴ i ¹⁵ Vidi dok. br. 141.

Banatu iznosi 40 oficira, 1064 vojnika. Nakon odobrenja povećanja formacijskog brojnog stanja na 1600 ljudi, regrutovano je daljih 210 ljudi mađarske nacionalne pripadnosti. Srpska državna straža je imala 1 poginulog u izveštajnom periodu.

VI. SRPSKI ČETNIČKI I DOBROVOLJAČKI SASTAVI

Zbog posedovanja neprijavljenog oružja i zbog nedisciplinovanog držanja raspuštena su dalja 3 četnička odreda jačine 450 ljudi.

VII. SNABDEVANJE

Nema ništa naročito da se javi.

VIII. UPRAVA

Bez značajnih događaja.

IX. GUBICI I PLEN¹⁵

Vidi pregled na sledećoj strani.

Za komandujućeg generala i komandanta u
Srbiji
Načelnik štaba
fon Gajtner

Dostavljeno:

...¹⁶

Sopstveni gubici od 6. do 15.8.1942.

	Mrtvi:	Ranjeni:	Nestali:
Nemci u Hrvatskoj	—	2	1
Italijani	25	55	13
Hrvati	63	176	345
Srpska policija (četnici)	7	29	12
	95	262	371

¹⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

Neprijateljski gubici od 6. do 15.8.1942.

	Mrtvi:	Ranjeni:	Zarobljeni:
Na srpskoj teritoriji	13	8	122
Na hrvatskoj teritoriji	924	122	1041
	937	130	1163

U Beogradu od 6. do 15.8.1942. — 91 hapšenje.

Plen:

Na srpskoj teritoriji:

3 bombe
16 pušaka
1 puškomitraljez
3 pištolja
6 ručnih bombi.

Na hrvatskoj teritoriji:

104 puške
199 metaka
10 ručnih bombi
7 puškomitraljeza
3 mitraljeza
3 putnička automobila
1 poljska potkivačnica
1 motocikl
oružje, municija, stoka, ma-
terijal, eksploziv, materijal
za radio-stanice, arhiv.

**ZAPOVEST BORBENE GRUPE »BOROVSKI« OD 23. AVGU-
STA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA FORMIRANJE I
PRIKUPLJANJE BORBENE GRUPE U REJONU RUMA —
FRUŠKA GORA¹**

Borbena grupa »Borovski«
Operativni štab
Ia

Komandno mesto, 23.8.1942.

Br. B. br. 190/42 pov.

Poverljivo!

**ZAPOVEST ZA FORMIRANJE I KONCENTRACIJU
GRUPE »BOROVSKI«**

- 1.) Pošto su delovi 704. peš. div. izdvojeni iz združene jedi-
nice Bobbene grupe »Zapadna Bosna«, to se, odgovarajući
zapovesti komandujućeg generala i komandanta u Srbiji
od 21.8.1942, Ia, br. 4516/42 pov.², s momentanim dej-
stvom, formira

Borbena grupa »Borovski«

Komanda Bobbene grupe je poverena general-majoru Bo-
rovskom, komandantu 704. peš. div.

- 2.) *Sastav Bobbene grupe:*

a) Štab, s pridatim štabom za vezu pri 2. domobronskom
zboru.

b) *Nemačke trupe:* 734. pp

I/737. pp s 1 kolonom mot. vozila
I/741. pp

Art. divizion 654. bez 1. baterije
Inž. četa 704.

Vod poljskih kablova 521. armij-
skog puka za vezu

Vod za vezu »Domke«³

13. i 14. vod 12. tenkovske čete za
naročitu upotrebu.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r
250, s. 25—7.

² Vidi Zbornik tom I, knj. 17, dok. br. 52: zapovest komandu-
jućeg generala i komandanta u Srbiji od 21. avgusta 1942. o obrazo-
vanju Grupe »Borovski« i operaciji protiv partizana na Fruškoj gori.

³ Fric (Fritz dr Domke), rezervni poručnik, bio je komandir
voda za vezu 704 pd.

c) *Hrvatske trupe:*

II/4. gorskog puka
III/4. gorskog puka
13/4. gorskog puka
4. E.S.⁴
5. E. S.
XVI ustaški bataljon
10 samostalnih pešadijskih vodova
1 jurišni bataljon i 1 jurišna četa
1 brdska baterija
2 haubičke baterije
1/2 brdske baterije.

d) *Mađarske jedinice:*

Kraljevska mađarska dunavska flota.

e) *Vazduhoplovne jedinice:*

Avio-jedinica komandujućeg generala i komandanta u Srbiji
Delovi hrvatskog vazduhoplovstva.

3.) Unutar Grupe biće formirane grupe koje se mogu videti iz priloga 1.

4.) *Pojedine jedinice Grupe — prikupljeni abataljoni — odmah će posle istovara stići na koncentracijske prostorije grupa koje su navedene u prilogu 1, tamo se obezbeđuju od neprijateljskih iznenađenja i odmah započnu izviđanje u pravcu Fruške gore.*

Iz priloga 1 vidljivi su:

a) prednja zona izviđanja

b) linije razgraničenja za izviđanje i obezbeđenje unutar grupa i podgrupa

c) koncentracijske prostorije.

Pri izviđanju treba naročitu pažnju obratiti na jedinice koje se još nalaze ispred koncentracijske prostorije a koje su vidljive iz plana na paus-papiru. S njima treba stupiti u vezu.

Moli se štab za vezu s 2. domobranskim zborom da, Štabu, putem jedne skice, saopšti:

a) zaštitu pruge Zagreb — Beograd, koja još ostaje, posle formiranja grupa, unutar područja Borbene grupe,

b) jedinice hrvatske vojske — uključujući i ustaške — koje se još nalaze pred koncentracijskom prostorijom a unutar područja Borbene grupe.

⁴ Einsatzstaffel (Ajnzacštafel — operativni odredi za angažovanje).

- 5.) Dovodjenje hrvatskih jedinica na koncentracijsku prostori-ju preduzeće Štab.
- 6.) Stizanje na koncentracijsku prostori-ju treba Štabu saop-štiti u jutarnjem i večernjem izveštaju.
- 7.) O grupama izveštavati svakog dana do 6 časova u jutarnjem izveštaju, 18 časova u večernjem izveštaju.

i to:

- a) vesti o neprijatelju,
- b) protek noći, odnosno dana,
- c) prednja linija na koju se stiglo,
- d) komandna mesta u borbi,
- e) dalje namere,
- f) gubici u ljudstvu, životinjama, motornim vozi-lima i drugim vozilima unutar poslednja 24 časa,
- g) neprijateljski gubici u mrtvima i zarobljenima unutar poslednja 24 časa,
- h) plen — gde je otpremljen.

Dalje, svaki događaj koji bi mogao da ima uticaja na tok operacije.⁵

- 8.) Komandno mesto Štaba: Ruma.
Načelnik veze će obezbediti vezu s komandujućim ge-neralom i komandantom u Srbiji, Kraljevskom mađar-skom dunavskom flotilom i grupama.

Borovski

Dostavljeno:

...⁶

Komandujući general i komandant u Srbiji	
Primlj. 25.8.42. Br. glav. kanc. 6342/42 pov.	
Odelj. Ia, delov. br. 4548/42 pov.	
Primerak 1	Prilog 1

⁵ O toku ove operacije vidi dok. br. 136 i 141.

⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

⁷ Štambilj primaoca.

Prilog 1 uz Štab Borovski — Ia
br. 190/42 pov. od 23.8.42.

FORMACIJSKI SASTAV I KONCENTRACIJA BORBENE
GRUPE »BOROVSKI«

	Stizanje na stanicu	Sadašnji smeštaj	Koncentra- cijska pro- storija
1.) <i>Štab</i>			
Štab I/741. pp	—	Ruma	
Inž. četa 704	24.8.	Ruma	—
Vod za vezu poljskih kablova 521.	—	—	—
Vod za vezu »Domke 13/14. vod 12. tenkov- ske čete	—	—	—
Kralj. mađ. dunavska flotila	—	Ruma	
2.) <i>Grupa »Istok«</i>			
K-dt kap. Binder, k-dt I/737. pp <i>Dodeljen</i> major Emer ⁸ k-dt I/741. pp 1/737. pp	22.8.	Indija	— Krušedol — V. Remeta — Neradin — Irig
II/4. hrv. pp	25.8.	dovo- đenje	— Krušedol
1/741. pp	25.8.	dovo- đenje	Maradik Krušedol — Indija
2/741. pp	—	—	Irig Irig
4/741. pp	25.8.	dovo- đenje	Ruma Irig
1. hrv. haub. baterija	25.8	—	Petrova- radin Krušedol
1 jurišni bataljon	25.8	—	Maradik — Karlovci — Petrova- radin Bukovac — Venac — Kamenica
1 četa ust.[XVI] bataljona	25.8	—	Venac — Venac — Irig Irig
3.) <i>Grupa »Centar«</i>			
K-dt potpuk. Hensel [Hensel], k-dt 734. pp II/734. pp	23/24.8.	—	Pavlovci
	Ruma		

⁸ Johan (Jochann Ehmer)

5. E.S.	—	Vrdnik — Vrdnik —
		Prnjavor Prnjavor
Štab 734. pp	23.8. Ruma	— Ruma
I/734. pp	23/24.8. Ruma	— Stejanovci
13/4. hrv. pp	25.8. —	Ruma Stejanovci
II/734. pp bez 6. čete	23/24.8. Mitrovica	— Radinci
4. E.S.	—	Grgurevci Grgurevci
Štab 654. art. divizion	24.8. Ruma	— Ruma
3/4. baterija (654. art. div.)	24.8. Ruma	Ruma
2. baterija (654. art. div.)	24.8. Mitrovica	— Mitrovica
4.) <i>Grupa »Zapad«</i>		
K-dt puk. Begić, ⁹		
k-dt 4. hrv. gorskog puka		
6/734. pp	23.8. Mitrovica	— Erdevik
III/4. hrv. pp	25.8. dovođenje	— Erdevik
14/4. hrv. pp	25.8. dovođenje	Brod Erdevik
6 samostalnih peš. vodova	25.8. dovođenje	Lice pst. — Lice pst. — Neštin [pustara] — Neštin
4 samostalna peš. voda	25.8. dovođenje	Popinci — Lice pst. — Mihagovci [pustara] — Neštin
1 jurišna četa	25.8. dovođenje	— Neštin
1 hrv. haub. baterija	25.8. dovođenje	Brod Neštin
1 hrv. brd. baterija	25.8. dovođenje	— Neštin
XVI ustaški bat. bez 1 čete	25.8. dovođenje	— —
3/741. pp	—	Mandelos Mandelos
1/2 brd. baterije	25.8. dovođenje	— Erdevik

⁹ Zdenko

ZAPISNIK S KONFERENCIJE U BEOGRADU KOD GENERALNOG OPUNOMOĆENIKA ZA PRIVREDU FRANCA NOJHAUZENA OD 24. AVGUSTA 1942. S NEMAČKIM VOJNO-UPRAVNIM PREDSTAVNICIMA IZ SRBIJE O EKSPLOATACIJI RUDNIKA I PRIKUPLJANJU ŽITA¹

O.Qu/Qu 1

Prilog 64a
KTB²
24.8.1942.

ZAPISNIK

s konferencije generalnog opunomoćenika za privredu³
s feldkomandantima i krajskomandantima 22.8.42.

Prisutni:

Predsedavajući: Grupenfirer Nojhauzen, sa svojim saradnicima iz štaba.
Generalštabni major Parcer (Parzer), IVa.
Državni savetnik dr Turner sa svojim saradnicima.
Feldkomandanti i krajskomandanti sa činovnicima uprave.

1) Grupenfirer Nojhauzen izlaže:

Maršal Rajha⁴ je od firera dobio isključivo pravo odlučivanja o privrednim pitanjima na Jugoistoku. (Prednost: u privrednom pogledu se radi samo s jednom pretpostavljenom instancom, a ne sa 5—6 ministarstava itd.). Stoga je GBW⁵ u privrednom pogledu potčinjen neposredno maršalu Rajha, a u teritorijalnom pogledu komandantu korpusa, kome služi kao savetnik. Zbog toga GBW ima izvesna prava naređivanja vojnim upravama (F.K.u.K.K.), koje su inače potčinjene državnom savetniku Turneru. On stoji na gledištu da se privredom može samo rukovoditi, a ne mora direktno upravljati, upravljanje bi se moralo prepuštiti srpskim organima u ustanovama za upravljanje. On svoj zadatak vidi u tome da ovdašnju privredu iskoristi do

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 519—25.

² Dopisano rukom.

³ i ⁵ Generalbevollmächtigter für die Wirtschaft

⁴ Odnosi se na Hermana Geringa (Herman Göring).

maksimuma u interesu Rajha, a da pri tom ne dozvoli da ona potpuno propadne. U početku je naveo da je maršal Rajha zadovoljan njegovim uspesima. Prošlogodišnja žetva je bila ustankom poremećena. On je zatražio da mu se za kratko vreme, koje je stajalo na raspolaganju, dodele još 2 divizije za prikupljanje i smeštaj žetve pod krov. One su mu, doduše, bile obećane, ali usled događaja na istoku nisu nikada došle. Otuda slabi rezultati, a što se ove godine ne bi smelo dogoditi. Ako neko treba da gladije, to mogu biti samo Srbi, a ne Nemačka. Ovdašnje stanovništvo moralo bi prema tome da pritegne kaiš.

Prema firerovoj želji, okupirane oblasti se moraju više pritegnuti, te da Nemačkoj daju doprinos veći nego sada. Ovaj veći doprinos je GBW hteo prvobitno prisilno da ostvari; međutim, iz političkih razloga on nije hteo najpre Nedića da na to prisiljava, već da se prvo s njim sporazume i dobije njegov pristanak. Samo ako tada ne ide, onda prinuda pomoću policije. Iz toga je proizašao kompromis prema kojem je, s Nedićevim pristankom, trebalo da se odmah posle žetve dobije 30.000 tona. Ako to ne uspe onda, prinuda. *Nije* uspelo. Umesto 30.000 tona skupljeno je samo 6.700 tona. Zbog toga se sada dalje prikupljanje žetve vrše prisilnim putem i propisuju kontingenti. Prikupljanje sprovodi nemačka policija, na čemu se ima zahvaliti grupenfireru Majseru.

Pri prikupljanju sadašnje žetve i u želji da se Nedićev »progresivni program« sprovede, nije se mogao isključiti srpski centralni ured za žito, koji je, uopšte uzevši, nužno potreban kao centralna ustanova za celokupno prikupljanje i raspodelu. On dosada nije funkcionisao, ali će ići drukčije. On je angažovao jednu novu snažnu ličnost kao komesara. Takođe ni firme (preduzeća) za prikupljanje nisu funkcionisale, od kojih su još ponajbolje poljoprivredne zadruge. Njima je jasno stavljeno do znanja da se činovnici moraju pobrinuti da brzo i dobro obave posao, jemčeći za to ne samo svojim položajem, već, ako je potrebno, svojim životom. Moraće, dakle, biti bolje, pošto je sada i on sam uključen.

Firer želi da se Nemačkoj bezuslovno obezbedi veće sledovanje mesa i hleba. Stoga današnji princip: prvo Nemačkoj, a šta ostane — Srbima. Zahtevi su veliki, ali se moraju ispuniti. Pri tom Srbija je opterećena samo za oko 15% od predviđenog prinosa (320.000 tona pšenice, 600.000 tona kukuruza, 90.000 tona zobi, ukupno 1.010.000 tona), dok Banat za sebe daje 367.000 tona, oko 37%.

Pored poljoprivrednih zadataka, bilo je reči o daljnim zadacima u pogledu sirovina:⁶

a) *Bor*

Bakar: stara godišnja proizvodnja Francuza je premašena. Sada 3.600 tona mesečno; treba da se poveća na 6.000 tona. Da bi se ovo ostvarilo, mora se zemlja koja sadrži bakar prečišćavati i iz nje bakar vaditi. Za ovo služe velika postrojenja u Kostolcu sa pristaništem za pretovar. Danas već najveća proizvodnja bakra u celokupnom nemačkom prostoru.

b) *Trepča (olovo)*: još nije dostignuta svojevremena puna engleska proizvodnja.

c) *Novobugarska teritorija*

(Hromna ruda oko Skoplja): zadovoljava danas već celokupne potrebe nemačkih oružanih snaga. U pogledu hromne rude treba da postignemo 100%-tno snabdevanje Nemačke.

d) *Mačkatica (molibden)*:

Aprila otpočela, a trajaće do oktobra. Treba ove godine da pokrije 1/3 nemačkih potreba, sledeće godine 100%.

e) *Lisa i Krupanj*: Proizvodnja u toku; iz tehničkih razloga samo 80% mesečno od 180 tona antimona.

f) *Dolina Ibra*:

Azbest i magnezit: Vađenje počinje. Takođe odavde proizilazi privredni značaj ove prostorije i njenih zadataka.

U pogledu bakra i hromne rude Nemačka je već gotovo samo na Srbiju upućena. U pogledu ove poslednje utoliko više što je Turska prodala Engleskoj svoju 100% proizvodnju hromne rude. (Hromna ruda je pre svega važna za tenkove).

Poslednji zadatak generalnog opunomoćenika za privredu: Zaštita vrednosti srpskog novca. Danas se, izgleda, ne može pokrivati samo postojećim rezervama u Nacionalnoj banci, već mnogo više proizvodnjom bakra i olova. To su vrednosti ravne zlatu.

2) *Dr Bergeman* [Bergemann] izlaže pojedinosti o prikupljanju žetve, pre svega kukuruza. Za sada dosta za Rajh, Vermaht, industriju i srpsko stanovništvo. Poteškoće

⁶ Vidi dok. br. 208 i prilog br. 2 u ovoj knjizi. O eksploataciji sirovina i uglja na teritoriji NDH vidi Antun Miletić, Prilog proučavanju eksploatacije prirodnog i privrednog potencijala Bosne i Hercegovine od strane Trećeg Rajha, AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942—1943), Rad, Beograd, 1974, str. 259—264.

oko prikupljanja. Ovde otkazala srpska vlada. Hoće da na-vede seljake da predadu samo po 20%. Ako bi se to de-silo, bilo bi dovoljno, ali ne ide. Prikupljanje ovde ne može se sprovoditi kao u Rajhu, već je potrebno uključivanje centralnog ureda za žito. On radi tromo i lagano. Danas još dve kvote za dva okruga nisu utvrđene. On će se morati, kako je to rekao generalni opunomoćenik za privredu, do-bro pritisnuti. Ovo prikupljanje ne znači da feldkomandan-ture i krajskomandanture ne bi mogle i same da vrše otkup. Ako je to potrebno, moralo bi se samo javiti i otpočeti.

Raspon zarade kupaca dosad 12 dinara. Protiv toga se često čuju prigovori. Uprkos svemu tome ona se mora povećati, jer se moraju zajedno predavati džakovi, koji sami koštaju 70 dinara, a mogu se samo tri puta iskoristiti, tako da na jednu upotrebu džaka otpadaju troškovi 22—23 dinara. Firme (preduzeća) ne samo da ne bi imale nika-kvu zaradu, nego bi morale nadplaćivati ako im se trgo-vačka zarada ne poveća.

Prikupljanje žetve leži u opštem interesu. Vojna up-rava se umoljava za saradnju, ali da ipak u slučaju uspeha ne zadrži za sebe namirnice. Ishrana stanovništva je stvar čisto srpske vlade. Ona je to htela, ona to mora snositi; ona to želi da ostvari pomoću takozvanih oblasnih odbora za ishranu. Na žalost, ovi odbori do danas nisu još obrazovani.

Snabdevanje civilnog stanovništva u Beogradu nije, prema tome, nikakav privredni, već čisto vojni problem. Međutim, i ovde je u prvoj liniji nadležna srpska vlada.

3) Razjašnjavanje:

- a) U kojim oblastima se nije pojavio još nijedan trgovac (nakupac): Mitrovica, Požarevac, Valjevo, Užice. Ovde krajskomandanture rade često samostalno. Zamoljeno je da se o takvim zastojima odmah izveštava. Ne čekati.
- b) Treba li nešto zahtevati od oblasnih i okružnih načel-nika? Negativno. Ništa nije javljeno.
- c) Feldkomandantura iz Niša izjavljuje: ona [Feldkoman-dantura] vrši snažan pritisak.
Iz opština koje ne isporučuju biće zatvoreno u kon-centracioni logor po 10—12 uglednih seljaka, dok se isporuka ne izvrši. Posle kraćeg vremena isporuka je bila premašena. Na ovo je grupenfirer Nojshauzen prime-tio da je on hteo da dovede trupe. Ovo mu je od strane načelnika generalštaba bilo odbijeno iz disciplinskih raz-loga. Sada se nada mnogo boljem uz učešće policije.

d) *Državni sekretar dr Turner:*

Predlog: O pojedinostima se mora dogovoriti u užem krugu. Uprava želi da u interesu domovine saraduje u svakom pogledu. Opisuje svoj stav prema Srbiji. Pasivan otpor i teški rad usled indolencije. Zbog toga su saradnja između nemačkih komandi i ustanova i obostrano poverenje bezuslovno potrebni, pošto inače Srbi izigravaju jedne protiv drugih. Merodavno ne sme biti osećanje humanosti, već ostvarivanje nemačkih želja i namera. On se plaši da će se veći prinos žetve teško moći ostvariti, pošto je zbog visoke vode i drugih okolnosti sejanje obavljeno suviše kasno.

Nakon ovoga glavna sednica je završena, a zatim se pristupilo razgovorima o raznim detaljima.

Učesnici:

GBW sa štabom.

Gruppenfirer Nojhauzen sa štabom.

Predstavnik (?) komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.

Generalštabni major Parcer iz IVa.

Državni savetnik iz Upravnog štaba dr Turner sa štabom.

Pored toga: Komandanti feldkomandantura i krajskomandantura s članovima uprave.

- 1) Gruppenfirer Nojhauzen umoljava za dobru drugarsku saradnju. Na izjavu državnog savetnika Turnera izlaže svoj stav prema Srbiji. Potpuno se poklapa sa stavom državnog savetnika Turnera. Svi se osećaju Srbima bez izuzetka, samo se razlikuju u pogledu shvatanja i cilja. Nedić je velikosrbin, bio je to već pre rata i želi prisajedinjenje svih Srba (uključujući i one koji žive u Hrvatskoj, Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori, Banatu), ali odgađa izvođenje ovoga za bolja vremena. Mihailović je Jugosloven, teži ponovnom uspostavljanju stare Jugoslavije i želi, oslanjajući se na englesku podršku, da to već sada ostvari. To je razlika ali su Srbi obojica. Svi imaju interesa u tome da pojedine nemačke organe i ustanove izigravaju jedne protiv drugih, jer su im oni udruženi suviše jaki. Zbog toga umoljava za najprisniju saradnju. Srećan je što je u komandujućem generalu i Upravnom štabu već našao ovu podršku.
- 2) Državni savetnik Turner se slaže. Zahvaljuje se i hvali grupenfirera Nojhauzena. Samo saradnjom može se nešto po-

stići. Male razlike se moraju odstraniti međusobnim otvorenim razgovorom i objašnjenjem. Mi želimo da se želje i namere Rajha po svaku cenu sprovedu. Za to je potrebno objasniti se u svim komandama i ustanovama, tako da krivica padne samo na Srbe.

Nakon toga razgovaralo se o bližim detaljima progresivne isporuke koju su Srbi želeli da sprovedu. U odnosu na 30.000 tona, koliko »treba« da isporuče, oni su predali »stvarno« samo 6.700 tona. Ovakav razvoj događaja, na žalost, nije bio poznat Upravnom štabu (državni savetnik Turner bio je pri kraju konferencije službeno odsutan). Iz ovoga su proizašle mnoge razlike. Ne sme se dogoditi da feldkomandanture i krajskomandanture čuju od srpskih komandi i ustanova šta se događa. Tu mora da su oni ispustili dizgine. U odnosu na ove poteškoće državnog savetnika Turnera, grupenfirer Nojhauzen dodaje da bi ovo moglo da dovede do velikog zastoja u njegovom štabu. Uostalom danas (22.8.42) završava se obaveza o progresivnoj predaji i sada se mora oštro nastupiti. Da se on nije sa ovim pokušajima složio a nemiri izbili, njemu bi se mogli uputiti prekori: »Zašto nisi najpre pokušao mirnim načinom?« Međutim, on će sada zamoliti komandujućeg generala da ga podrži u njegovim oštrim merama koje će preduzeti.

Pukovnik fon Botmer [von Bothmer] izjavljuje da se ovakvi dogovori prvi put održavaju i da su oni veoma dragoceni. Grupenfirer Nojhauzen izjavljuje da bi pozdravio kada bi ga svako ko bi se slučajno zatekao u Beogradu potražio u Zemunu, gde bi mu uvek stajao na raspolaganju. Velika razjašnjavanja komandant ne voli mnogo zbog suvišnog gubljenja vremena. Botmer izjavljuje: naređenja dolaze suviše kasno. Naređenje rajhsmaršala, koje je pročitao grupenfirer Nojhauzen, da bi do 1.11. trebalo da ga izvesti o komandama i ustanovama koje su ga pri prikupljanju žetve dobro ili slabo podržale — čini mu se kao da je za oficire neprilično. On se oseća kao da je petoškolac. Na ovo je Nojhauzen odgovorio da on nije izdao nikakvo naređenje, već da je samo prosledio dalje. Ono potiče od rajhsmaršala i o njemu se ne može diskutovati.

General-major Štokhauzen ukazuje na to da se, ne samo iz neznanja nego i, prema njegovom ubeđenju, iz zlobe, suviše mnogo i drugih primesa ubacuje u džakove sa žitom. Nas bi pri čišćenju žita spopao užas. A umesto toga

zrnevlje leti pored mašina i stanovništvo stoji okolo i skuplja ga. Za poteškoće u pogledu nekih manjih detalja koje su se u njegovom području pojavile generalni opunomoćenik za privredu smatra kada se neka trupna jedinica nalazi u teškom položaju i njemu se obrati, on će je pomoći i zauzeti, gde god to nađe za shodno, svoj opšti stav: najpre domovina [Nemačka], zatim Vermaht, zatim potrebna industrija i tek ono što preostane — ostaje Srbima. Uostalom, gazduje se samo sa žitom, sve ostalo je slobodno.

Potpukovnik H e s t e r b e r g smatra takođe da naređenja suviše kasno dolaze. To njegovoj feldkomandanturi ništa ne škodi. On je sve pripremio i nada se da će premašiti ono što je »potrebno« (velika pohvala) ako generalni opunomoćenik za privredu pozove i poljoprivredne i šumarske referente. Usmeno razjašnjavanje odnosa i prilika je u obostranom interesu (generalni opunomoćenik za privredu obećava). Do sada on je mislio da samo Banat isporučuje za Rajh, a sada čuje da i Srbija isporučuje. (Generalni opunomoćenik objašnjava da je ovo sada nužno usled situacije u kojoj se nalazi Nemačka i da je to novina). On smatra da se samo najoštrijim sredstvima, pa, eventualno, i batinanjem, može iznuditi predaja.

Feldkomandantura 599 je živom saradnjom i oslanjajući se na sporazume, koji su ostvareni između generalnog opunomoćenika za privredu i srpskih komandi i ustanova, ubrzano prikupila 360 vagona, dok je u ostalom području prikupljeno samo 190 vagona. Kasnijom promenom stanja došlo se sa srpskim komandama i ustanovama u neprijatnu situaciju. Međutim, u interesu Nemačke mora se izdržati do kraja. Pritužbe na poljoprivredne referente.

Krajskomandantura Bečkerek se plaši da, zbog toga što Banat mora više da preda nego Srbija, ne dođe do nekih neprijatnih političkih posledica. Mađari su pokušali, pozivajući se na to kako im rdavo ide, da među folksdojčerima stvore raspoloženje za Mađare. Takođe su i Srbi nezadovoljni što se s njima oštrije postupa nego s njihovom sabračom na teritoriji Srbije. Državni savetnik Turner potvrđuje da se Mađari roguše, da, pri punim ambarima, ne samo ne daju ništa za Rajh, već traže još i dodatak od 290.000 tona iz Rajha. Takođe Rumunija nije ni najmanje predusretljiva. Pre svega, tu se rdavo odrazilo regulisanje tokova reka koje su preplavile veliki deo Banata. Takođe Hrvati se pokazuju u velikoj meri zle volje, ne održavaju

svoja obećanja a time, kao i izbeglicama, još više opterećuju srpsku privredu.

Umoljava grupenfirera Nojhauzena da ovo iznese na najvišem mestu i zamoli za pomoć. Nojhauzen odgovara da će pokušati, mada to u stvari nije njegov zadatak, već više stvar političke prirode.

Dr Zelinger [Seelinger] žali se na poljoprivredne referente, manje na suštinu, više na formu.

Zatim je još rečeno da za Beograd nema više ni najmanje količine kukuruza, a da pšenica ne može da stigne. Generalni opunomoćenik za privredu je na to rekao da je uticao da jedan šlep sa 500 tona kukuruza (tri mesečna sledovanja za Beograd) dođe, pošto u Banatu ima još kukuruza.

Na kraju je grupenfirer Nojhauzen obećao da će sve ove poteškoće i želje uzeti u obzir i razmotriti. On i njegovi saradnici imaju za to najbolju volju. On će, u interesu saradnje, u njegovom štabu učiniti sve što je moguće da se poteškoće savladaju. Samo se moraju uzimati u obzir i njegove poteškoće i saradivati bez uzbuđenja. Zahvaljuje se na dolasku i želji za saradnjom.

pot. Parcer

ZAPOVEST BORBENE GRUPE »BOROVSKI« OD 24. AVGUSTA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA BORBU PROTIV PARTIZANA NA FRUŠKOJ GORI¹

Borbena grupa »Borovski«
Operativni štab
Ia

Gef. St. d. 24.8.1942.
Poverljivo.

Br. B. br. 193/42. pov.

Prilozi prema razrezu.

Komandujući general i komandant u Srbiji		2
Primlj. 25.8.42. Br. glav. kanc. 630/42 pov.		
Odelj. Ia, del. br. 4572/42 pov.		
Primerak 1.	Prilog: 2 i 1	

ZAPOVEST ZA ČIŠĆENJE FRUŠKE GORE

1.) *Neprijatelj*.³ Srem (Fruška gora) predstavlja jednu od glavnih žarišta nemira u Hrvatskoj. Partizanska aktivnost je u poslednje vreme porasla, prepadi na žandarmerijske stanice, saobraćajna sredstva, opštinske ustanove i pojačane akcije sabotaže usmerene na žetvu stalno traju. Folksdojčeri napadaju i ubijaju. Prilikom izviđačkih akcija ne dolazi do dodira s neprijateljem, seosko stanovništvo muškog pola sklana se ispred nemačkih trupa, pošto ono najvećim delom saraduje s partizanima.

Za pojedinosti o neprijateljskoj situaciji pogledati prilog 1⁴ i šematski plan dejstva — prilog 2.⁵

Prema procenama, neprijatelj navodno raspolaže sa oko 2000 naoružanih ljudi, pretežno u istočnoj polovini Fruške gore.⁶

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 859—60. Na margini originala prve strane rukom je dopisano nekoliko parafa.

² Štambilj primaoca.

³ Na Fruškoj gori se nalazio Fruškogorski NOP odred (dok. br. 133 i 141).

⁴ i ⁵ Redakcija ne raspolaže tim prilogima.

⁶ i ⁷ Vidi Zbornik, tom I, knj. 17, dok. br. 52: Zapovest o obrazovanju Bobbene grupe »Borovski« i operaciji protiv Fruškogorskog NOP odreda na Fruškoj gori.

2.) *Komandujući general i komandant u Srbiji* je Borbenoj grupi »Borovski« dodelio zadatak da napadne neprijatelja na Fruškoj gori i da ga baci u Dunav.⁷

Za operacijsku zonu nemačkog Vermahta proglašena je prostorija put Sotin — Tovarnik produžen do Bosuta, tok Bosuta do ušća u Savu, tok Save do ušća u Dunav i tok Dunava do Sotina.

3.) *Za izvršenje zadatka postavljenog Borbenoj grupi* naređuje se sledeće:

(1) *Biće angažovane:*

desno	Grupa »Istok«
u centru	Grupa »Centar«
levo	Grupa »Zapad«.

Prostorija koju treba očistiti, linije razgraničenja između grupa i njihovih podgrupa vide se u prilogu 2.

(2) *Zadaci grupa, naređenje za izviđanje, osiguranje, rukovođenje* sadrže posebna naređenja — prilog 3.

(3) *654. art. divizion* ostaje u potčinjenosti Grupe »Centar« i ima zadatak da podržava nastupanje Grupe.

Zahteve za art. podrškom ostalih grupa treba pravovremeno dostavljati neposredno Grupi »Centar«.

(4) *13. i 14. tenkovski vod 12. tenkovske čete za naročitu upotrebu* su neposredno potčinjeni Operativnom štabu.

(5) *Inž. četa 704. pd* potčinjena je Operativnom štabu. Zahteve grupa podnositi Operativnom štabu.

(6) *Mađarska dunavska flotila* će od 24.8. preuzeti za prečavanje na Dunavu između Petrovaradina i Neština s težištem između Kamenice i Suseka.

(7) *Vazduhoplovstvo*. Avijacijske jedinice komandujućeg generala i komandanta u Srbiji i jedinice hrvatskog vazduhoplovstva podržavaće akciju čišćenja. Zahteve grupa podnositi Operativnom štabu.

(8) *Poljski telefonski vod 521. arm. puka veze i Vod veze »Domke«* su na raspolaganju načelnika veza Borbene grupe.

(9) *Svetlosni signali:*

beli	— mi smo ovde
crveni	— traži se atr. vatra, neprijatelj napada
zeleni	— atr. vatru preneti unapred.

(10) *Glavno previjalište:* spremno za prijem od 23.8. u 18 časova u Rumi.

(11) *Sabirna veterinarska stanica:* spremna za prijem od 25.8. u 10 časova u Rumi.

(12) *Sabirna stanica za ratne zarobljenike*: prihvatni logor u Zemunu.

Pored toga, pozadinsko odelj. Operativnog štaba pripremiće organizovanje sabirne stanice za ratne zarobljenike u Rumi.

Umoljava se hrvat. II domobranski zbor da načelniku pozadine stavi na raspolaganje ljudstvo za stražarsku službu, na osnovu trebovanja.

734. pp odrediće za ovu svrhu 1 podoficira i 3 vojnika posebno podobna za stražarsku službu. Javiće se pozadinskom odelj. Operativnog štaba.

(13) *Auto-transp. kolone*: auto-trans. kolona stavljena na raspolaganje I/737. pp biće za sve vreme trajanja akcije čišćenja potčinjena pozadinskom odelj. Operativnog štaba i posle završetka čišćenja biće opet vraćena I/737. pp.

(14) *Rezerva*. U Rumi se na raspolaganju Operativnog štaba nalaze:

Štab I/741. pp

Inž. četa 704. pd

13. i 14. vod 12. tenkovske čete za naročitu upotrebu.

(15) *Komandno mesto operativnog štaba*: Ruma.

Načelnik veze uspostaviće vezu prema grupama; grupe će se same starati za održanje veza sa svojim potčinjenim jedinicama.

Načelnik veza komandujućeg generala i komandanta Srbije obezbediće vezu s Mađarskom dunavskom flotilom.

Borovski

Dostavljeno:

...

Borbena grupa »Borovski«
Operativni štab

Prilog 3 uz zapovest Bobbene grupe »Borovski«, Operativni štab, Ia, br. 193/42 od 24.8. 1942.

Posebna naređenja za izviđanje, osiguranje i rukovođenje i za postupak prema civilnom stanovništvu uz zapovest za akiju čišćenja Fruške gore.

³ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

1.) *Izviđanje, osiguranje i rukovođenje*
Čišćenje Fruške gore izvršiće se u 2 faze.

1. faza

obuhvata sužavanje neprijateljske slobode kretanja.

S tim u vezi, grupe »Istok« i »Zapad« će 26.8. u 7 časova početi nastupanje iz svojih rejona koncentracije i odbaciti protivnika iza linije koja je data u šematskom planu borbenih dejstava kao dnevni cilj koji treba dostići 26.8. Odmah zatim pregrupisavanje borbenog rasporeda za odbranu, borbeno osiguranje i izviđanje u pravcu Fruške gore. Pri tom će Grupa »Istok« angažovati vazduhoplovni bataljon na desnom boku Grupe, tako da može na liniji koja se vidi u šematskom planu borbenih dejstava sprečiti prodor neprijatelja u pravcu severoistoka.

Grupa »Centar« će 26.8. u 7 časova početi nastupanje iz rejona koncentracije i nanositi glavni udar između grupa »Istok« i »Zapad« s juga u pravcu severa do linije predviđene šematskim planom borbenih dejstava kao dnevni cilj za 26.8. Zatim pregrupisavanje borbenog rasporeda za odbranu, osiguranje i izviđanje u pravcu Fruške gore.

Sažeto rečeno, u 1. fazi se radi o tome da se iznenada i brzo prodire, da se nanesu snažni udarci i već prvim udarcima potrese moral neprijatelja, da mu se preseku veze s pozadinom, s partizanskim selima.

26.8. u 17 časova grupe moraju zatvoriti obruč oko neprijatelja bez ikakvih praznina, zatim se pregrupisati za odbranu i tako se osigurati da proboj neprijatelja iz obruča ne bude moguć. Najveću pažnju treba posebno obratiti na noćno osiguranje.

2. faza

obuhvata plansko uništavanje okruženog neprijatelja.

S tim u vezi, grupe »Istok« i »Zapad« će 27.8. u 7 časova preduzeti nastupanje s linije koju su 26.8. dostigle, odbaciti neprijatelja nazad i izbiti na liniju A, koja je ucrtana u šematskom planu borbenih dejstava.

Grupa »Centar« ostaje 27.8. na liniji dostignutoj 26.8. i nastavlja pojačano izviđanje ispred fronta, pošto na južnoj padini Fruške gore treba da se nalaze utvrđeni položaji. U svakom slučaju, ove položaje treba u toku poslepodneva 27.8. tući artiljerijom i teškim pešadijskim oružjem.

28.8. i narednih dana sve grupe će dostići liniju B, C, D i E, odnosno dnevne ciljeve predviđene šematskim planom borbenih dejstava tako da sve grupe 31.8. budu na liniji E.

Početak dnevnog nastupanja određen je za 7 časova ujutro; sve grupe treba tačno u ovo vreme da preuzmu pokret. Dnevne ciljeve grupe treba da dostignu tako da u 17 časova budu spremne za odbranu na dostignutoj liniji i da budu u mogućnosti da odmah preuzmu plansko izviđanje ispred fronta. Izviđanje ima najveću važnost; radi se o tome da se dobije slika o rasporedu neprijatelja, o mestu njegovih položaja, posebno o utvrđenim objektima, o mestu njegovih logora, skloništa, o selima koja su naklonjena partizanima itd. Podrška velikog broja folksdojčera koji stanuju na toj operacijskoj oblasti može pri tom biti od velike vrednosti i treba je iskoristiti u najširem obimu. Dobri rezultati izviđanja izvanredno olakšavaju borbu protiv protivnika, koji se bori koristeći se svim lukavstvima.

Rukovođenje

Glavni značaj celokupne operacije leži u iznenađenju, čak i pri delimičnim akcijama najmanjih razmera. Ono obećava najveći uspeh ako se uspe da se planskim izviđanjem pronađe protivnik, primora na borbu, okruži i uništi. Dejstvo je unapred osuđeno na neuspeh ako se jedinica zadovoljava s tim da samo pređe zemljište u naredenom vremenu. Neprijatelj će se u tom slučaju dobro maskirati i skriven u rupama u zemlji dozvoliti da preko njega pređu jedinice. Raspoloživim snagama neće se moći celokupno zemljište svuda pretražiti. Zbog toga se radi o tome da se, zavisno od okolnosti, težište dejstva usmeri tamo gde prema rezultatima izviđanja, obaveštenjima o neprijatelju i izjavama zarobljenika nešto ima. Zatim ovaj rejon treba najtemeljnije pročešljati. Načelno, brzim i uspešnim grupisanjem snaga treba munjevito i iznenada napasti neprijatelja gde bude pronađen, i to na njegovo slabo mesto. U toku prodiranja, snage oslobođene usled likvidacije okruženog neprijatelja treba upotrebljavati za naknadno čišćenje zemljišta i za pojačavanje jedinica u prednjim linijama u toku noći.

Iskustva govore da će se na neprijatelja retko naići danju. Do sada je neprijatelj uvek koristio noć za to da se prikupi na različitim mestima i da zatim izvrši proboj na jednom mestu, da napada pojedinačno slaba stražarska osiguranja, da ometa snabdevanje. Zbog toga se starešinama svih jedinica naročito ukazuje na noćnu borbu; oni moraju češće preko noći kontrolisati stražarsko osiguranje. Jedan od najvažnijih zadataka za koji se treba starati jeste da ne bude prekinuta veza između grupa i podgrupa i da se za osiguranje veza upotrebe specijalna izviđačka odeljenja. Inače je neprijatelj lako da umakne kroz pukotine.

Jednom postignuti dodir s neprijateljem ne sme se prekidati, jer kada je dodir jedanput uspostavljen, neprijatelj će biti uništen.

...⁹

2.) *Postupak prema civilnom stanovništvu*

a.) Na ovoj teritoriji, pored Srba, nalazi se veći broj folksdojčera, a pored toga i nešto Slovaka. Prema raspoloživim pouzdanim vestima, naseljena mesta su često bila terorizirana od manjeg broja partizana, dok masa stanovništva mirno obavlja svoj posao.

b.) Ko se nađe sa oružjem u ruci ili je pomagač partizana, treba da bude streljan.

c.) *U brdskim selima* treba uhapsiti sve stanovnike Srbe muškog roda između 17 i 50 godina starosti i prebaciti ih u zarobljenički sabirni logor u Rumi.

Borovski

...¹⁰

⁹ i ¹⁰ Izostavljeni tekst se odnosi na objašnjenje šematskog plana toka operacije i sadejstva s avijacijom.

BR. 136

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 28. AVGUSTA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA U SLOVENIJI, HRVATSKOJ, BOSNI, HERCEGOVINI I CRNOJ GORI¹

POVERLJIVO

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(Komanda 12. armije)
Odelj. Ia, br. 3255/42 pov.

K.T.B.²

H.Qu., 28. avgusta 1942.

Predmet: Situacija na području
italijanske 2. armije³

VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA
OPERATIVNOM ŠTABU VERMAHTA,

Komandi kopnenih snaga
Gen. St. d. H./Oper. odelj.

Nemački štab za vezu pri Višoj komandi oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« (italijanska 2. armija) daje sledeći pregled situacije u periodu od 10. do 20.8.42:

Opšte karakteristike:

Na celom području Više komande oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« aktivnost ustanika se nastavlja nesmanjenom žestinom i u periodu za koji se izveštaj podnosi.

Područje Slovenije:

Druga faza operacije čišćenja prostorijske Ljubljana — Rijeka odvija se i dalje u vidu lokalnih akcija i uz *obostrano* osetne gubitke.⁴ Pripadnici ustaničkih grupa koje su prilikom

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8055886—8.

² Dopisano rukom.

³ Opširnije o tome vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 92.

⁴ Reč je o napadu italijanske divizije »Kačatori dele Alpi« 14. avgusta 1942. na partizanske jedinice, Glavni štab NOP odreda za Sloveniju, Izvršni odbor NF, CK KP Slovenije i bolnicu 5. grupe NOP odreda, koji su se nalazili na Kočevskom rogu (Zbornik, tom VI, knj. 3, dok. br. 105, 110 i 118).

poslednjih akcija čišćenja bile razbijene tumaraju po šumovitim i nepristupačnim oblastima nastojeći da ponovo formiraju manje bande. Jače ustaničke jedinice formiraju se na prostorijski istočno i severno od Kočevja i na Gorjancima na hrvatskoj granici, da bi se vratile na teritoriju Slovenije čim tamo prestane opasnost.

I pored energičnih akcija čišćenja, situacija na celokupnoj teritoriji *ne može se smatrati smirenom*. Rušenje jedne baze u Pugledu,⁵ što je izvršeno u najskorije vreme na prostoru koji su italijanske snage već očistile, govori o tome da ustanici raspolažu dobro kamufliranim i još neotkrivenim i neuništenim uporištima. Diverzantska dejstva na železničkim komunikacijama, kao što je, na primer, ona, na pruzi Rijeka — Trst kod Svetog Petra na Krasu na dan 12.8, pokazuje da aktivnost ustanika još nije potpuno ugušena.

Teritorija Hrvatske:

Aktivnost ustanika na železničkoj pruzi Karlovac — Ogulin i Ogulin — Gospić je veoma jaka. Mnogobrojne diverzantske akcije su imale za posledicu izbacivanje vozova sa šina; nakon toga železničke kompozicije su napadane jakim snagama. Pri napadu na jedan voz koji je prevozio naftu, 11 vagona je bilo oštećeno mitraljeskom vatrom. Prepadi i napadi vrše se i na putničke vozove, pri čemu je bilo gubitaka među ustašama koje su obezbeđivale voz, kao i među putnicima.

Mnoge hrvatske posade su bile napadnute i savladane. Situacija hrvatske posade (1 ustaški bataljon i 1 domobranska četa) u Slunju (32 km jugoistočno od Ogulina) vrlo je kritična. *Slunj je u potpunosti okružen*. Posada se snabdeva vazдушnim putem.

Teritorija Bosne:

Pruga na liniji Jajce — Bugojno je razrušena u dužini od 2 km. Pritisak na Kupres je popustio. *Delovi ustaničkih snaga prodiru iz rejona Prozor — Livno prema jugu, tj. prema morskoj obali*. Južna Bosna iz II zone nalazi se u njihovim rukama.⁶ Zauzimanjem Studenaca (25 km jugozapadno

⁵ Verovatno je reč o napadu pripadnika Bele garde na logor 4. čete 4. partizanskog bataljona Krimskog NOP odreda 21. avgusta 1942. Logor su belogardisti zapalili kada se četa povukla (Zbornik, tom VI, knj. 3, dok. br. 135).

⁶ Reč je o slobodnoj teritoriji Prozor — Duvno — Livno — Kupres — G. Vakuf, na čijoj je teritoriji, po naređenju VS NOP i DV Jugoslavije, a u sastavu 3. krajiškog NOP odreda Livanjskog vojnog

od Duvna), Lovreća (22 km severno od Makarske) i reiona Vinjani (4 km severoistočno od Imotskog)⁷ ustanici su već prodrli u prostor Dalmacije. Ovi prodori ustanika prema obali govore o postojanju namere da se zaposedne teritorija između Sinja i Metkovića.

Teritorija Hercegovine:

Na rudarskoj prostoriji Široki Brijeg (17 km zapadno od Mostara), koju ugrožavaju ustanici, italijanske snage su pojačale tamošnje posade.⁸ Javlja se o prisustvu jakih ustaničkih grupacija u rejonu Gacko — Foča.

Teritorija Dalmacije:

Situacija u priobalnom pojasu i na ostrvima je nepromenjena i ne pokazuje nikakve znake poboljšanja.

Teritorija Crne Gore:

Na području Crne Gore ustanici ponovo otpočinju svoju aktivnost. Obrazovane su nove manje i veće grupe u nekoliko mesta. Glavne snage se nalaze u pograničnoj oblasti između Crne Gore i Hercegovine, i to između doline reke Sutjeske (severozapadno od Gacka) i doline Bistrice (zapadno od Foče).

Za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku
(Komandu 12. armije)
načelnik štaba
Ferč

Nakon ekspedicije dostaviti:

Ia
KTB

područja i 4. operativne zone NOP odreda Hrvatske, u avgustu 1942. formirano pet novih bataljona (Livanjski, Đuvanjski »Mihovil Tomić«, Kupreški, Prozorski i Zijametski). Vidi Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 110; Oslobođilački rat, knj. I, str. 273.

⁷ Ova mesta je, 16. avgusta 1942, zauzeo 2. bataljon 1. proleter-ske NOU brigade (Zbornik, tom V, knj. 6, dok. br. 46; Mišo Leković, n.d., str. 410, 414—415).

⁸ Opširnije o situaciji u rudarskoj zoni Mostara vidi Zbornik, tom XIII, knj. 2, dok. br. 96, 98 i 104.

ZABELEŠKA S REFERISANJA NAČELNIKA OPERATIVNOG
ODELJENJA KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA
U SRBIJI OD 28. AVGUSTA 1942. KOMANDANTU ORU-
ŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O NARODNOOSLOBODI-
LAČKOM POKRETU I ČETNIŠTVU DRAŽE MIHAILOVIĆA
I ANGAŽOVANJU SOPSTVENIH, KOLABORACIONISTIČ-
KIH I BUGARSKIH SNAGA U NDH I SRBIJI¹

*Referisanje načelnika Operativnog odeljenja
pred komandantom
28.8.1942.²*

*Prilog 79a
28.8.1942.*

I. Zadatak

Vojno osiguranje oblasti Srbije i Hrvatske. Karta 1:750.000.³
Davanje sažetih karakteristika.
Naslanjanje (III zona).

Osiguranje pruga od naročitog značaja. Prilog: saobraćajna
karta.⁴

Osiguranje preduzeća. Prilog: karta preduzeća.⁵

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 546—53.

² Reč je o referisanju načelnika Operativnog odeljenja komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, pukovnika viteza fon Gajtnera Kurta (Ritter von Geitner Curt) komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, Aleksandru Leru, koji je boravio u Beogradu i Zagrebu od 28. avgusta do 1. septembra 1942. Pored njega, referisali su još načelnik Obaveštajnog i Pozadinskog odeljenja, kao i general-major Adalbert Lončar u vezi s osiguranjem Beograda. General-pukovnik Ler je, na osnovu toga, dao sledeći zaključak:

- »1. Osigurati Banat nakon odlaska SS divizije. Mora se imati u vidu naoružavanje folksdojčera.
2. Smatram da je bombardovanje Bora od strane britanskog ratnog vazduhoplovstva krajnje neverovatno.
3. Izražavam mišljenje da stanovništvo koje gladije prolazi volja za ustankom.
4. Pri postupku protiv Kalabića opreznost, a kontrola radio-saobraćaja ne sme biti jedini izvor obaveštenja za dokaze protiv njega.
5. Raspuštanje četničkih odreda treba pozdraviti, pošto je družina »sumnjiva«.
6. Ispitati političku pouzdanost Srpske državne straže (AVII NAV-T-501, r. 248, s. 372—402).

³, ⁴, ⁵ i ⁶ Redakcija ne raspolaže tim prilozima.

II. Stanje kod neprijatelja

Izlaganje načelnika obavještajnog odeljenja. Prilog: karta situacije kod neprijatelja.⁶

A. Partizani — komunisti

Grmeč — centar koji se stalno pojačava (opasnost stvaranja komunističke države).⁷

Pritisak na jugozapadni i južni front 714 i 718. pd. Neprijatelj raspolaže topovima, minobacačima, protivtenkovskim oruđima, pa čak i pojedinačnim tenkovima, i dobiva pojačanje iz jugoistočnog pravca.

Okolina Zagreba u poslednje vreme jako ugrožena pritiskom s juga.

Železnička pruga Beograd — Zagreb ponovo prekinuta.

Uzročnici ovih prekida su partizani u slavonskim planinama i Fruškoj gori. Od akcija u poslednje vreme, borba na *Kozari* dovela je do potpunog uspeha, dok je na *Samarici* i *Psunju* neprijatelj izbegao udar.⁸

Operacija protiv *Fruške gore* s 5 nemačkih i 5 hrvatskih bataljona i s više baterija je u toku od 25. ovog meseca.⁹

B. Pokret Draže Mihailovića

Organizacija napreduje.

Grupisanje.

Draža Mihailović je do sada odolevao pritisku svojih potčinjenih starešina da se otpočne napad. On se jasno izrazio: *Otpočeti napad pri uspostavljanju drugog fronta*. Kod Foče su puške prerano opalile. Držanje Italijana pri tome nejasno. *Ciljevi napada* su važne saobraćajne linije, sem toga, odvajanje onih područja hrvatske države u kojima žive Srbi (Bosna i Srem).

Naoružanje: Ovaj pokret može u svako doba da se snabde oružjem bivše jugoslovenske armije koje je ostalo u zemlji, a takođe i razoružavanjem hrvatskih lica.

Veza sa organima vlasti, kao i sa četnicima i delovima državne straže jasno dokazana.

Direktive za sabotažu na železnicama (štabovi za železnička područja), *protiv predaje letine*. Podbadanje Bugara. Poznato (doduše samo općenito) više mesta za *bacanje* potreba iz aviona.

⁷ Misli se na stvaranje velike slobodne teritorije na kojoj su funkcionisali NO odbori kao organi vlasti.

⁸ Vidi dok. br. 122 i 127.

⁹ Vidi dok. br. 135 i 141.

Do sada samo malo osnova za sadejstvo obeju neprijateljskih grupa, ali ga treba sigurno očekivati.

U okolini Požarevca: Postoji dovoljno obaveštenja da se uhvati tamošnji komandant Kalabić¹⁰ s njegovom pratnjom, isto kao i okružni načelnik Korać¹¹ u Užicu.

Uostalom, teško je uhvatiti rukovodioce u zemlji.

III. *Poteškoće koje stvara zemljište su poznate.*

Saobraćajne linije i železničke pruge. Mostovi na Savi i Dunavu. Saobraćajna karta.

IV. *Sadašnje raspoložive snage: Načelnik Ia (uključujući SS diviziju »Princ Eugen«).*

V. *Sprovođenje osiguranja*

A. *Opšte.*

U severoistočnoj i zapadnoj Srbiji sada nimalo ne zadovoljava. Pojačaće se nakon završetka operacije Fruška gora i angažovanja SS divizije »Princ Eugen« u jugozapadnoj Srbiji.

Tri gledišta

- a. Borba protiv neprijatelja ili manjim akcijama koje preduzimaju divizije ili većim koje organizuje komanda korpusa. Radi toga, a pri postojećoj slabosti snaga, veličini teritorije i aktivnosti neprijatelja, potrebno je *obrazovanje težišta* uzimanjem trupa sa drugih delova. Ovo je glavni razlog zašto čitava teritorija mora ostati pod jednom komandom.
- b) *Uporišta* u čitavoj zemlji radi držanja u vlasti mesta, naročito u cilju zatvaranja važnih saobraćajnih linija koje vode od neprijatelja.
- c) *Osiguranje pruga* (stražarske kule). U Srbiji 120 dovršenih, 36 u izgradnji, u Hrvatskoj 27 dovršenih, 41 u izgradnji.

B. *Hrvatska.* Karta 1:1,000.000.

714. pd, pojačana Hrvatima, 3 gorska zdruga sa 34 delimično veoma slaba bataljona, 11 baterija. Nemačke snage za sada samo 4 bataljona i 4 baterije.¹²

¹⁰ Milan

¹¹ Manojlo

¹² Reč je o dejstvima nemačkih borbenih grupa »Putlic« i »Vedel« protiv partizanskih jedinica od 25. avgusta do 19. septembra 1942 u rejonu Mrkonjić-Grada, Sitnice i Ključa. Mrkonjić-Grad su, po naređenju VŠ NOP i DV Jugoslavije, 23/24. avgusta 1942. zauzele 1. krajiška i 2. proleterska NOU brigada (opširnije o tome vidi: Mišo Leković, n.d., str. 531—603).

Protezanje zone obezbeđenja uključujući Zagreb.

Žarišta: jugozapadni bok (*planina Grmeč, rejon oko Zagreba*). Sada akcija kod Varcar-Vakufa:¹³ Srpski četnici na hrvatskoj teritoriji!

Pasivno osiguranje naročito važno u *dolini Une*, južno od Ljubije, u *dolini Sane*, u *dolini Vrbasa*.

Za osiguranje pruga 2 landesšicen-bataljona (924. i 925). Grupisanje divizije tako da se ojačani pešadijski puk nalazi na Savi i severno od nje.

Aktivno osiguranje: Napad na neprijateljske delove koji nadolaze s jugozapada, u danom slučaju čišćenja Moslavačke gore.

718. *pd*, pojačana Hrvatima, ukupno 26 bataljona, 16 baterija, pored toga 2 nemačka bataljona od folksdojčera.

Žarišta: Kraj oko Sarajeva.

Poprečne veze preko Travnika za Jajce i preko Višegrada za Užice.

Sada se čisti kraj oko Vlasenice.

Planina Majevica.

Granica na Drini.

Aktivno osiguranje: upad na planinu Majevicu.

Osiguranje pruga: 823. landesšicen-bataljon.

Delovi 717. pd angažuju se u Sremu. Sada je tamo 5 bataljona i 2 baterije Hrvata, pored toga 2 nemačke ajnzackomande.

C. Srbija

717. *pd*. Zapadna Srbija je sada posednuta veoma slabim snagama. Poboľšanje tek nakon dolaska SS divizije »Princ Eugen« od 10.9 (odugovlačenje zbog sakagije).

Žarišta u zapadnoj Srbiji: Visovi s obe strane doline Ibra, naročito Kopaonik.

Planine Ježevica i Rudnik.

Granica na Drini.

Rudnici Trepča kod Kos. Mitrovica i rudarski bazen Krupanj: ovde je po 1 puk Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata.

Ciljevi za aktivne akcije: Kopaonik zajedno sa Bugarima.

704. *pd*, uz to 2 landesšicen-bataljona i 1 puk Rusa.

Žarišta:

Homoljske planine.

¹³ Sada: Mrkonjić-Grad.

Bor (2 puka Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata).

Đerdap.

Okolina Požarevca.

Ciljevi za aktivne akcije: okolina Požarevca i južno od njega, *Homoljske planine*.

Za to su potrebna pojačanja.

D. *Osiguranje pruga između bugarske teritorije i Beograda sa 4 landesšicen-bataljona, po 2 u zoni 704. i 717. pd.*

E. *Osiguranje Dunava nemačkom dunavskom ratnom flotilom (4 broda).*

F. *Bugari:*

21. divizija u Nišu

7. divizija u Prokuplju

9. divizija u Čupriji

} istovremeno za osiguranje pruga (uz angažovanje stanovništva).

Zarišta: Kraj oko Leskovca, planina Jastrebac i planina na granici prema 704. pd.

Bugari većinom mladi vojnici, komandovanje nije naročito aktivno. Ugnjetavaju zemlju, neovlašćene rekvizicije. Veoma osjetljivi na prigovore. Sa druge strane više obaveštenja o vezama sa Dražom Mihailovićem.

G. *Ruski korpus za zaštitu privrednih objekata*
Sadašnje stanje i budućnost.

H. *4 landesšicen-bataljona kod feldkomandantura, od toga 2 u Beogradu i oko njega.*

I. *Osiguranje Beograda (general Lončar).¹⁴*

VI. *Regulisanja na granici i demarkacionoj liniji*

Bugari (istočno i južno od Leskovca).

Italijani (Višegrad).

Premeštanje demarkacione linije unapred radi postizanja povoljnijih uslova za odbranu?

VII. *Stanje u upravi*

Nedićeva vlada nije jedinstvena, jako ometana obzirima prema nacionalnom pokretu.

¹⁴ Adalbert (Lonschar), general-major, komandant 724. pp 704. pd od 18. aprila 1941. do 9. februara 1942, kada je postavljen za komandanta Feldkomandanture 599 i komandanta Beograda. Na toj dužnosti je ostao do 16. decembra 1943. Kao ratni zločinac obešen je 1947. u Beogradu (Wolf Keilig, n.d., str. 203).

Ljotićevi ministri.

Ćimović veliki teret.

Srednja i niža uprava.

Državna straža oko 16.000 ljudi.

Četnici 9500 ljudi.

Četnici Pećanca 7000 ljudi.

Slobodni četnici 2500 ljudi, od toga 400 aktivnih i rezervnih oficira.

Dobrovoljački odredi oko 3500 ljudi.

Prikupljanje letine i žita.

VIII. Specijalni štabovi

A. Načelnik upravnog štaba¹⁵

Delatnost Upravnog štaba veoma ograničena pomanjajem uticaja na privredu i odvajanjem policijskih poslova. Mnogo poverenja u Srbe!

Delatnost feldkomandantura i krajskomandantura.

B. Komandant SS i policije¹⁶

SD i BdO.

..... policijski bataljon.

Organizacija policijske službe ide samostalno sve do preko komandantura policijskih područja i policijskih zova.

Preuzimanje čitavog delokruga rada policije po uzoru na stanje u Rajhu znatno će umanjiti uticaj komandantura i korpusa.

Pravo stavljanja pod svoju komandu i izdavanja direktiva. SS divizija »Princ Eugen«.

C. Glavni opunomoćenik za privredu¹⁷

Položaj privrede suviše samostalan, u suprotnosti s interesima kojima koja važe u Rajhu.

Sporna prava na izdavanje direktiva feldkomandantura.

Poteškoće su se pokazale prilikom prikupljanja letine.

D. Opunomoćenik ministarstva spoljnih poslova¹⁸

¹⁵ Harold Turner

¹⁶ August Majsner

¹⁷ Franc Nojhauzen

¹⁸ Feliks Bencler

IX. Namere za najskorije vreme

A. Vojne

1. Aktivne: Čišćenje Fruške gore.
Akcija protiv pokreta Draže Mihailovića, u sadejstvu s policijom, čim se sprovede reorganizacija.
Pojedinačna likvidacija ličnosti i njihovih pristalica od početka septembra (Kalabić i Korac).
Uskoro zatim Kopaonik (visovi duž doline Ibra) i Majevisa.
2. Učvršćivanje lokalnog osiguranja izgradnjom kružnih uporišta, koja uvek ostaju sposobna za odbranu svako za sebe.
Nova podela pionira.
3. Razoružanje četnika (pismo Nediću).
4. Zamena nepouzdanih delova državne straže možda ljotićevcima.

B. Upravne

Odvajanje od policije i uprave.

Razgraničenje nadležnosti.

Bilo bi poželjno da se *reorganizacijom ostvari strogo raščlanjavanje* (ograničenje samostalnosti privrede, izbegavanje premnogih puteva nadležnosti prema dole, jačanje uticaja komandanta korpusa na pitanje iz delokruga rada policije).

**ZAPISNIK SA SASTANKA KOMANDANTA ORUŽANIH SNA-
GA NA JUGOISTOKU GENERAL-PUKOVNIKA ALEKSANDE-
RA LERA I MILANA NEDIĆA U BEOGRADU 29. AVGUSTA
1942. POVODOM VOJNO-POLITIČKE SITUACIJE U SRBIJI¹**

Prilog 83
K.T.B.

ZAPISNIK

o razgovoru sa srpskim predsednikom vlade Nedićem u Belom dvoru u Beogradu na dan 29.8.1942, 14,30 časova po podne

Prisutni: Komandant general-pukovnik Ler, srpski pred-
sednik vlade general-pukovnik Nedić, koman-
dujući general i komandant u Srbiji, Ic/G.B.²,
major Kalmar³ kao tumač.

Predsednik vlade Nedić zahvaljuje se komandantu pre svega na tome što je mogao da se odazove pozivu upravo na prvu godišnjicu svog vršenja dužnosti predsednika vlade.⁴

Moli za odobrenje da ovom prilikom iznese neka razmatranja. Komandant se saglasio.

Predsednik vlade nastojao je da prikaže raspoloženje i psihološko stanje srpskog naroda u sadašnjem trenutku. Najpre je istorijski opisao stanje u prošloj godini nakon što je pozvan za predsednika vlade. Nedić je objasnio da je njegovoj vladi, uz pomoć posadnih trupa, pošlo za rukom da potpuno uguši komunistički ustanak u Srbiji, što je stajalo Srbiju 17.000 mrtvih. Tadašnji komandant u Srbiji, general Dankelman,⁵ obećao mu je i to pismeno objavio — tako da je za to saznao narod — da će njemu (Nediću) stajati na raspolaganju srpska oružana snaga i to Državna straža od 4.000 ljudi i milicija od oko 10.000 ljudi sa odgovarajućim naoružanjem. To je ponovio general Bader. Dobrovoljački odredi — od ljotićevaca koji su težili više ili manje sebičnim ciljevima —

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 572—5.

² Geistige Betreuung (moralno-političko vaspitanje)

³ Julius

⁴ U Beogradu 29. avgusta 1941. Nemci su obrazovali vladu generala Milana Nedića (vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 126).

⁵ Hajnrih (Heinrich Danckelmann), general avijacije

i četnici,⁶ koji su se borili protiv komunista i uživaju velik ugled u narodu, trebalo bi da se postepeno prevedu u državnu stražu i miliciju.

Sem toga, bila mu je odobrena veća samostalnost u upravljanju i pri rešavanju pitanja ishrane.

Pitanje ishrane stvara težak problem i on je molio gospodina komandanta da radi na tome da se njemu (Nediću) poveri rešavanje ovog problema. Nemačka vojna uprava može zahtevati određenu količinu namirnica, žive stolke, itd., vlada će to isporučiti. Uostalom trebalo bi odgovornost za to prepustiti vladi. To bi bilo bolje već i zato što su se nemačke vlasti našle prinuđene da radi isporuke namirnica stupaju u vezu sa stanovništvom posredstvom tumača, koji su često nepošteni elementi i delimično rade za sopstvenu korist. S jedne strane, isporuka nije odgovarala zbog ovakvog postupka, a sa druge, stanovništvo je to stavljalo na teret pripadnika posadnih organa kao šikaniranje. Kada bi sama vlada dobila ovaj problem u svoje ruke, morala bi snositi odgovornost, a nemački posadni organi bi se toga rasteretili.

Predsednik vlade Nedić je zatim govorio i o potištenom raspoloženju stanovništva zbog stanja u ishrani, i napomenuo da je svojevremeno Beograd, sa 80.000 stanovnika, uprkos tadašnjim državnim granicama, raspolagao, preko Zemuna i Pančeva, Sremom i Banatom kao rezervoarom za životne namirnice. Promet tom robom, a naročito svežim povrćem, voćem i tome slično, bio je slobodan. Žali se na to da današnji Beograd, sa svojih 300.000 stanovnika, nema više baš nikakve mogućnosti da dobije namirnice iz pomenutih krajeva, pa čak ni iz same zemlje, pošto lokalne vojne vlasti sprečavaju isporuku hrane za Beograd. Stanje u gradu je nesigurno i povremeno nije bilo hleba mesec i po dana. Sam predsednik vlade Nedić ostao je bez hleba. Narod bi bio skroman i zadovoljan hlebom i povrćem. Ne treba se čuditi da je raspoloženje stanovništva očajno i zbog ovog razloga.

K tome je došla nesigurnost u pogledu budućih mogućnosti srpskog naroda. Sa službene strane je nagovešteno da bi srpski narod mogao donekle da izađe iz obruča kojim je sada stegnut ukoliko bi eventualno bilo mogućnosti političkog proširenja na Srem, istočnu Bosnu i Kosovo polje.

Mora se razumeti da je raspoloženje srpskog stanovništva bilo mučno iz navedenih razloga, situacije u ishrani, nezvesnosti o budućnosti naroda, izneverenih nada. On (Nedić) može, doduše, obezbediti da srpski narod kao takav ni u

⁶ Odnosi se na četnike Koste Pećanca.

kom slučaju ne misli na ustanak, ali moli gospodina komandanta da radi na tome da se o ovom očajnom raspoloženju vodi računa.

Vlada bi bila zahvalna kada bi se njoj samoj prepustilo pitanje raspuštanja četničkih sastava i trenutak raspuštanja. Smatrao je da bi četnici, pred pretnjom raspuštanja, u leto pobjegli u šume i planine, i da bi zato kasna jesen bila pravi trenutak, kada je gotovo završena berba kukuruza i kada bi, sa druge strane, hladne padavine koje dolaze, i tako dalje, bile smetnja bežanja u šume.

Predsednik vlade Nedić je govorio i o Draži Mihailoviću, koji je svojevremeno pobjegao u planine sa oko 2.000 ljudi i 100 oficira od ostataka srpske armije koja se nije bila predala Nemcima.

Zatim su Draži Mihailoviću prilazili nezadovoljni elementi, koji su delimično paktirali i s komunistima. Predsednik vlade Nedić se žalio da se pri gonjenju Draže Mihailovića vladinim organima nisu ostavljale slobodne ruke, pošto su oni bili u stanju da preko svoje obaveštajne službe otkriju mesto boravka Draže Mihailovića i da ga unište, odnosno uhvate. To je bilo onemogućeno samostalnom akcijom nemačkih trupa — bez obaveštavanja vlade. Napominje poseban slučaj kada se Draža Mihailović sa svojim pristalicama povukao u neprohodnu planinu Goliju. Njega su gotovo okružile srpske oružane jedinice, tada su nemačke trupe same dalje prodirale, i Draži Mihailoviću je pošlo za rukom da se skloni u Sandžak i dalje u Crnu Goru. Nemačke vlasti su također neposredno pregovarale sa Dražom Mihailovićem, bez znanja vlade. Poime-nično je naveo kao partnere u pregovorima višeg vojnopravnog savetnika dr Kisela⁷ i kapetana prof. dr Matla⁸ (iz centra Abvera Beograd — primedba zapisničara).⁹ Draža Mihailović

⁷ Georga

⁸ Jozefa

⁹ Misli se na njihove pregovore u s. Dincima 11. novembra 1941 (vidi knj. 1 ovog toma, dok. br. 232, 236 i 258). Ovu saradnju Dragoljub Mihailović, komandant Gorskog štaba četničkih odreda Jugoslovenske vojske u otadžbini započeo je u toku 1941. godine. Mihailović je 3. novembra 1941. uputio Upravnom štabu opunomoćenog komandanta u Srbiji sledeće pismo:

»Primio sam vaše pismo uz (usmeni) izveštaj moga pregovarača. Pošto iz toga proizilazi da su bez mog ličnog prisustva isključeni svi dalji razgovori, odgovaram da sam u interesu dobrobiti moga naroda spreman da se odazovem vašem pozivu i lično dođem u Beograd. S obzirom na stvarnu situaciju u zemlji koju već nekoliko dana karakterišu borbe većih razmera koje vode moji odredi protiv komunističkih elemenata i koje se verovatno pretvaraju u opšti sukob, u ovom momentu je ne-

je tada bio pod uticajem engleske i sovjetske propagande i agitovao je sve više za svoje ideje. Ne može se poreći da Draža Mihailović ima danas izvestan oreol u srpskom narodu i može se govoriti, da tako nazovemo, o »dražizmu«. Predsednik vlade se još jednom vratio na teško stanje u ishrani i na nacionalnu bedu srpskog naroda i smatra da se mora shvatiti mučno raspoloženje kada se promisli da su na današnjim granicama i izvan njih, delimično Mađari, ali uglavnom Hrvati, počinili neljudska zlodela protiv stanovništva koje tamo stalno živi. Napominje bezbrojna ubistva i misli da bi se gospodin komandant lično mogao osvedočiti, da je tada bio ovde, da su bezbrojni leševi plovili niz Drinu, Savu i Dunav. Kao naročito mučno za raspoloženje stanovništva spominje logor kod Zemuna, gde je bilo zatvoreno preko 10.000 Srba, i to nadmak Beograda, tako da se povremeno čuju vapaji i jedikovke uhapšenih sve do u grad.

Predsednik vlade Nedić ponovo je zamolio gospodina komandanta da mu pomogne pri rešavanju svih teških problema.

Razgovor se završio ponovljenom zahvalnošću za prijateljski prijem.

Potpisani je izložio zapisnik časno i pošteno u osnovnim crtama.

Kalmar
major

ophodno da ostanem na svom mestu dok se situacija ne raščisti. Ove borbe se vode u rejonu Užice — Požega — Kosjerić — Ivanjica.

U vezi s napred izloženim neophodno je da vaše jedinice ne preduzimaju nikakve akcije na tom terenu. Tačan dan mog dolaska u Beograd javiću preko mog pregovarača».

(AVII NAV-T-314, r. 1457, s. 1338). Sastanak je održan 11. novembra 1941 u s. Divcima. O tome vidi originalni zapisnik o susretu sa pukovnikom Mihailovićem u AVII, NAV-T-314, r. 1457, s. 1323—9 i prepis tog zapisnika s. 1314—22. I Savetnik Upravnog štaba Georg dr Kisel je napravio 12. novembra 1941. zabelešku o susretu s Dražom Mihailovićem (AVII NAV-T-75, r. 69 s. 1010).

Pored saradnje s Vermahtom, Draža Mihailović je saradivao i sa Milanom Nedićem. O toj saradnji vidi izveštaj šefa Upravnog štaba Harolda Turnera od 6. novembra 1941. opunomoćenom komandantu u Srbiji Fricu Bemeu generalu pešadije (AVII, NAV-T-75, r. 69, s. 1007—9). Opširnije o saradnji Draže Mihailovića s Vermahtom i kolaboracionistom Milanom Nedićem vidi: Jozo Tomasevich, War and Revolution in Jugoslavia 1941—1945, The Chetniks, Stanford, California, 1975.

ZABELEŠKA SA REFERISANJA KOMANDANTA SS I POLICIJE U SRBIJI PRED KOMANDANTOM ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU 29. AVGUSTA 1942. O ORGANIZACIJI I UPOTREBI NEMAČKE I NEDIĆEVE POLICIJE I VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U SRBIJI, O FOLKSDOJČERIMA U BANATU I O FORMIRANJU SS DIVIZIJE »PRINC EUGEN¹

Prilog: K.T.B.²

Poverljivo

Prilog 86

Uz akt 788/42 pov.³

Izlaganje

komandanta SS i policije u Srbiji SS grupenfirera i general-potpukovnika policije Majsnera pred komandantom oružanih snaga na Jugoistoku na dan 29. avgusta 1942. godine

Ukazom firera od 23.1.1942. određen je položaj komandanta SS i policije u Srbiji⁴ i ta dužnost je meni poverena. Prema toj firerovoj zapovesti padaju mi u deo sledeći zadaci:

- 1.) Skup svih zadataka policijske prirode za koje je nadležan rajhsfirer SS i komandant nemačke policije u Ministarstvu unutrašnjih poslova Rajha, a naročito nadzor, izgradnja i upotreba srpskih policijskih snaga.
- 2.) Zadaci koji spadaju u dužnost rajhsfirera SS za učvršćenje nemačke nacionalnosti i
- 3.) Formiranje jedne SS divizije od pripadnika nemačke narodnosti.⁵

Za izvršenje svog zadatka zatekao sam na srpskoj teritoriji ustanovu službe bezbednosti, jedan policijski bataljon i oko 2000 ljudi srpske policije u Beogradu.

Moja namera je bila:

Prekriti Srbiju mrežom nemačkih ustanova službe bezbednosti i policije za održavanje reda, formirati srpsku po

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501 r. 248, s. 586—93.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Vidi dok. br. 11.

⁵ i ⁸ Odnosi se na SS diviziju »Princ Eugen« (vidi dok. br. 10⁵ 116, 121 i 127).

liciju — ukoliko bude potrebno i uz odgovarajuće mere predostrožnosti — i formirati jednu SS diviziju pozivanjem folksdojčera na vojnu dužnost. U tom pogledu ostvareno je do sada sledeće: uspostavljene su ustanove komandanta SS i policije i komandanta SS divizije. Postojeća služba bezbednosti, koja je dotle bila koncentrisana u Beogradu, podeljena je u zemlji u obliku ispostava (vidi kartu).⁶ Isto tako je Policija bezbednosti stvorila nemačke komandanture policijskih oblasti i okružne uprave, kojima je privremeno dodeljena jedna grupa kao prateća zaštita. Postoji namera da se u daljem razvoju iskoristi 6 policijskih bataljona tako da pojedini komandanturama policijskih oblasti stoje na raspolaganju po 2 policijska bataljona, koji se tako raspoređuju da svaka okružna uprava raspolaže jednom policijskom četom. S obzirom na krajnje napregnutu situaciju u kojoj se nalazi nemačka policija, bilo mi je jasno da teško mogu očekivati pojačanje policije iz Rajha. Stoga sam formirao dva bataljona pomoćne policije od starijih godišta folksdojčera u Banatu i treći bataljon od ruskih emigranata.⁷ Do sada su mi iz Rajha došle dve policijske čete kao pojačanje, a jedna četa i jedan policijski bataljon su još u zaostatku i treba da za izvesno vreme stignu na srpsku teritoriju. Zato ću biti prinuđen da i dalje koristim ruske emigrante i u tom pogledu molim za odgovarajuću podršku. Srpska policija, nazvana Državna straža, formirana je ovako: U Banatu je obučeno 2.000 ljudi od folksdojčera. Od toga 1.000 ljudi vrši dužnost granične straže u Banatu, 1.000 ljudi se koristi kao gradska i seoska straža. Policijske vlasti u Banatu su u nemačkim rukama, ali su potčinjene srpskom Ministarstvu unutrašnjih poslova. U samoj Srbiji su, nakon podele na okruge i srezove, najpre obrazovani odredi od po 100 ljudi srpske policije. Sem toga, stvorena je Srpska granična straža sa 5.000 ljudi. Organizovane su srpske komande policijskih oblasti i komande srezova koje odgovaraju nemačkim policijskim ustanovama. Ova mera je bila potrebna da se srpska policija pre svega skupno podvrgne obuci, a sa druge strane da se imaju pri ruci toliko jaki odredi da ne podlegnu u borbi sa bandama. Po meri smirivanja raspoređivani su delovi okružnih i sreskih odreda kao teritorijalne straže. Jedna teritorijalna straža je obuhvatala nekoliko opština. Radi obezbeđenja ovih teritorijalnih straža stavljeno im je na raspolaganje nekoliko pouzdanih ljudi u obliku mesnih zaštita. S obzirom na njenu još uvek nepotpunu pouzdanost, srpska policija je opremlje-

⁶ Ova karta nije pronađena.

⁷ Vidi dok. br. 166.

na holandskim i francuskim puškama i puškomitraljezima, tako da se zadrži u ruci snabdevanje municijom. Radi koncentracije celokupne srpske policije uspostavljena je u poslednje vreme u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova dužnost načelnika srpske državne bezbednosti i upravo se priprema formiranje njegovog resora. Srpske policijske upravne vlasti su meni potčinjene, otpočela je predaja materijalnog policijskog prava s feldkomandantura i krajskomandantura nemačkim policijskim ustanovama.

Upotreba nemačke i srpske policije:

Organizacija nemačkih policijskih ustanova pokazala se u najboljoj svetlosti. Policija bezbednosti je preko svojih ispostava dobila bolji uvid u prilike u zemlji. Policiji za održavanje reda je bilo omogućeno da preko ispostava kontroliše formiranje srpske policije i njenu delatnost, a naročito da skoro u potpunosti sprovede preoružavanje. Raspodelom nemačkih policijskih bataljona pojačaće se nadzor i moći će se lakše ostvariti nemačka traženja, kao, na primer, prikupljanje letine, nadzor nad radnicima i tome slično. Srpska policija već se, pod vodstvom i nadzorom nemačke policije, uspešno koristila za borbu protiv bandi.

Moja je dalja namera da pomoću pojačanog policijskog aparata, kako na nemačkoj tako i na srpskoj strani, učinim potpuno suvišnim sve druge naoružane srpske formacije i da ih dovedem do raspuštanja i razoružavanja. To će biti moguće u najskorije vreme.

*SS divizija:*⁸

Nakon održanih političkih pregovora, koji su se otegli do aprila, počelo je formiranje SS divizije. Vanredna borbenost nemačke narodnosne grupe je omogućila da se SS diviziji do sada stavi na raspolaganje oko 22.000 ljudi.⁹ S obzirom da se pri isporuci naoružanja davala prednost pre svega SS divizijama namenjenim za angažovanje na istočnom frontu, dobrovoljačka SS divizija »Princ Eugen« je došla u drugi plan sa svojim naoružavanjem. No, u poslednje vreme isporuke su se tako umnožile da je divizija spremna za borbu. Obuka je pricinjavala poteškoće utoliko što je najpre stajalo na raspolaganju samo 27 oficira i 100 podoficira iz Rajha. Stoga se moralo uzimati oficire i podoficire koji su služili u staroj austrougarskoj vojsci i jugoslovenskoj, mađarskoj i rumunskoj armiji. Dobra volja i velika marljivost savladale

⁹ Divizija »Princ Eugen« je imala u svom sastavu na snabdeva nju 20.484 oficira, podoficira i vojnika. Borbena jačina divizije je iz nosila 13.946 vojnika (Antun Miletić, n.č., VIG, br. 1, 1974, str. 196).

su ovu okolnost, i divizija se sada nakon tromesečne obuke, koja je bila prekinuta 14-dnevnim odsustvom zbog poljoprivrednih radova, nalazi u fazi pukovske obuke i time je spremna za borbu. Poteškoće oko uvođenja u borbena dejstva nastale su isključivo otuda što se konji divizije nalaze delimično u karantinu. Uprkos tome, divizija će se najvećim delovima angažovati u Srbiji od 10.9.1942. S obzirom da je rajhsfirer SS izričito zabranio cepkanje divizije, molim da se korišćenje tako podesi da angažovani delovi divizije ostanu pod komandom komandanta dobrovoljačke SS divizije. Jačina divizije i njeni sadašnji garnizoni mogu se videti na karti. Budući garnizoni na srpskoj teritoriji su na priloženoj skici. Raspored divizije je tako zamišljen da s jedne strane prekriva dodeljenu zonu tako da u svako doba bude dorasla unutrašnjim nemirima, a s druge strane da osigurava granicu zemlje posedaњem najvažnijih saobraćajnica, i da je takvim taktičkim rasporedom u svako doba spremna da se ofanzivno ili defanzivno razvije prema granici. S tim u vezi, divizija zauzima neku vrstu predstražnog rasporeda usmerenog prema jugozapadu, koji u svako doba omogućava da se pojedini odseci podrže rezervama i teškim naoružanjem. Sa druge strane, raspored divizije tako je uobličен da se pri unutrašnjim neredima mogu stvarati odgovarajući obruči. Sem toga, divizija može u svako doba da svoja područja u potpunosti kontroliše odgovarajućom patrolnom službom. Formacija divizije vodi pre svega računa o dejstvima na planinskom zemljištu. Divizija se sastoji od:

- 1 štaba divizije,
- 2 brdska lovačka puka,
- 1 brdskog artiljerijskog puka,
- 1 konjičkog eskadrona,
- 1 bataljona veze,
- 1 tenkovske čete,
- 1 brdskog pionirskog bataljona,
- 1 voda protivavionskih topova od 20 mm, i potrebnih službi — sanitetske, veterinarske, službe vojne policije i službe dotura. Od posebnog je značaja podela bataljona, koje sačinjava 6 četa, i to:

- 3 brdske pešadijske čete,
- 1 mitraljeska četa,
- 1 četa s teškim naoružanjem,
- 1 patrolna četa.

Sa ovakvim sastavom bataljoni su toliko borbено jaki da su i bez podrške sposobni za operacije u većem rejonu.

Politička situacija:

Nakon ugušenja ustanaka u Srbiji postavljena je Nedićeva srpska vlada.¹⁰ Ova mera je bila potrebna, jer nedostaju naši ljudi koji poznaju stvari i znaju jezik. Načelnik vojne uprave je organizovao okružne i sreske vlasti radi upravljanja zemljom. Ovaj upravni aparat se donekle uvežbao i upotrebljiv je. Pouzdanost vlade, upravnih vlasti i srpske egzekutive koju sam ja postavio uslovljena je. Iako sada u zemlji vlada mir, sem nekoliko borbi sa bandama, ipak se nesumnjivo mogu utvrditi težnje za otporom unutar i izvan srpske teritorije. U tom pogledu treba razlikovati 2 grupe: jedna je sama Nedićeva vlada, druga je pod vodstvom Draže Mihailovića. Može se ustanoviti da se otpor organizuje otvoreno i prikriveno. Nedićeva vlada organizuje otpor u okviru svoje državne vlasti otvoreno, a sprovodi ga prikriveno. Sa druge strane je Draža Mihailović, koji prikriveno organizuje otpor a otvoreno ga pruža. Ovo dokazujem na osnovu sledećih činjenica:

Nedićeva vlada se jako brine za održavanje takozvanih vladi odanih četničkih odreda. Ona je u tajnosti obrazovala takozvano vojno odeljenje i u poslednje vreme je pokušala da ga propisom legalizuje. Utvrđeno je da se ovo vojno odeljenje meša u sve vladine poslove, da ono predstavlja stvarnu vladinu vlast i da u smislu komandovanja u svojoj ruci drži četničke i dobrovoljačke odrede i Državnu stražu. Uspostavljanjem ovog vojnog odeljenja jednim propisom stvorilo bi se srpsko ministarstvo rata. Četnički su odredi često nepoznati, puni ljudi Draže Mihailovića, koriste svoje postojanje da u proširenim okvirima sprovedu obuku stanovništva po nekoj vrsti Krimperovog sistema.¹¹ Pri upotrebi u borbi sa bandama slabo su se držali, većinom nisu pružili ništa. Uostalom žive kao dangube, zbog slabog snabdevanja hranom učestvuju u pljačkanju stanovništva, i s jedne strane treba ih ocenjivati kao kadar za pokret ustanaka u povoljnom trenutku, isto tako kao što sa druge strane predstavljaju ustanovu za popunjavanje za ustanke na hrvatskoj teritoriji. Dokazano je da su četnički sastavi, koji su čitavo vreme stizali u Srbiju radi rasporeda, izmenjeni na hrvatskoj teritoriji. Prema tome ovi sastavi predstavljaju opasnost i nema nikakvog opravdanja da postoje u jednoj okupiranoj zemlji. Izgleda da su dobrovoljački sastavi nešto više disciplinovani. Ako se zadrže, oni bi se, međutim,

¹⁰ Nemci su vladu generala Milana Nedića obrazovali 29. avgusta 1941. Opširnije o tome vidi knj. 1, dok. br. 126.

¹¹ Krimperov sistem (Krümpersystem) primenjen je u Pruskoj 1807—1812. godine, u toku ratova za oslobođenje, u cilju brzog stvaranja mase delimično osposobljenih obveznika.

u svakom slučaju razvijali na isti način, zbog čega smatram da se isto tako moraju raspustiti.

Pokret Draže Mihailovića obuhvata teritoriju bivše Jugoslavije. Na srpskoj teritoriji bavi se regrutacijom celokupnog stanovništva i formiranjem odreda, i sa svojim pristalicama infiltrirao se kako u vladu tako i u sve naoružane odrede. Nosilac je otvorenog otpora, na srpskoj teritoriji deluje pre svega propagandom i vršenjem priprema, i svestan je da bi pri nemiru u Srbiji izgubio organizacijsku bazu. U Hrvatskoj ovaj pokret vodi otvorenu borbu.

S obzirom na ovu situaciju nužno je da se kako Nedićeva vlada tako i pokret Draže Mihailovića liši osnova za borbeni otpor. Stoga mi izgleda potpuno neumesno da se u tom pogledu ukaže poverenje Nedićevoj vladi. Srbi uvek stavljaju ulog na dve karte, što se može videti iz jedne izjave ministra unutrašnjih poslova Aćimovića, koji se pokazao kao naročito pouzdan. Stoga se smatram obaveznim da kao komandant SS i policije istupim protiv svih mera Nedićeve vlade koje pogoduju da se podstakne i podrži borbeni otpor. Stoga sam zauzeo stav protiv propisa koji treba da stvori neku nadvladu, i postigao da se taj propis povuče. No to je samo formalan uspeh, pošto ovo vojno odeljenje i nadalje rukovodi.

Dalje, bio sam prinuđen da zauzmem stav protiv propisa o ustanovljenju Srpske nacionalne službe rada. Ja u tome vidim prenošenje nacionalsocijalističkog idejnog dobra na srpski narod a time i organizacije s političkom i predvojničkom obukom. Nedićeva vlada već je pokušala da u toj nacionalnoj službi rada organizuje sopstvenu policijsku vlast i da zahtevanjem oružja sprovodi obuku u gađanju. S obzirom na to da se u toj nacionalnoj službi rada nalazi pre svega srpska intelektualna omladina, čak je propisom direktno obavezna na to, i da mi za nadzor nedostaju potrebne policijske snage, moram se založiti za neodložno raspuštanje ove organizacije (jačina 10.000 ljudi).

Nadalje je propisom stvoren srpski sportski odbor. On je preteča osnivanja sportskih i gimnastičkih društava, a to ne treba da naglašavam šta znače sokolska društva.

Ove inicijative Nedićeve vlade smatram potpuno neumesnim i moram ih okarakterisati kao opasnost za okupirano područje. Čudi me da me načelnik vojne uprave nije obavestio pri izdavanju ovih propisa, i da sam čak morao ustanoviti da je pri tome zaobiđen i komandant korpusa. Ove činjenice mogu objasniti samo time da načelnik vojne uprave ide putem koji moram označiti kao potpuno pogrešan i neumesan.

Moja izlaganja moraju naročito dobiti u značaju pri utvrđivanju odnosa na hrvatskoj teritoriji.

*Nemačka narodnosna grupa:*¹²

Formiranjem SS dobrovoljačke divizije nemačka narodnosna grupa je dokazala da je u potpunosti spoznala veliko doba nemačkog naroda, i voljna je da se potpuno prilagodi zahtevima vremena. Ona je s velikim veseljem primila oslobođenje od srpskog jarma koje su joj donele nemačke trupe i svesna je da vreme i od nje traži žrtve. Radosno raspoloženje je, međutim, pomućeno u poslednje vreme. Uzrok je kako u privrednim tako i u političkim prilikama. Nemačka narodnosna grupa je privredno pogođena naročito time što je radna snaga na seoskim imanjima jako oslabljena stupanjem u SS diviziju, dok Srbi mogu da rade punom snagom. Ovamo dolazi reka srpskih begunaca koja lunja po Banatu, čemu će se učiniti kraj po naređenju koje sam ja izdao.

Nadalje, nemačka narodnosna grupa u Banatu nastoji da u potpunosti izvrši isporuku letine. Za ovo dobiva utvrđene cene, sa druge strane gleda kako Srbi krčme svoje proizvode u krijumčarenju i na crnoj berzi po daleko višim cenama, i prinuđena je da industrijske artikle nabavlja često po cenama iznad utvrđenih. Robna razmena s Rajhom vrši se uglavnom u okviru robnog kontingenta koji se iz Banata isporučuje u Rajh. Roba koja se za ovo isporučuje iz Rajha deli se na celu Srbiju, a stanje se još i time pogoršava što pri ovoj raspodeli nemačka narodnost ostaje potpuno praznih šaka u opštinama koje stoje pod srpskom upravom.

Posebnim oslobođenjem upravnih službenika od vojne dužnosti od strane SS divizije nadam se da ću donekle moći stati na put ovom stanju.

Od naročitog je značaja loše postupanje nemačkih vlasti s nemačkom narodnosnom grupom u Banatu. Ponižavajuće izjave jednog krajskomandanta, naglašeno prijateljstvo prema Srbima i odbojno držanje prema folksdojčerima jedne feldkomandanture, isticanje prevlasti srpske vlade putem službene posete načelnika vojne uprave u prisustvu članova srpske vlade, kao i naređenje kojim se pod lažnim izgovorom zabranjuje nemačkim opštinama i ustanovama da na službenom pečatu imaju kukasti krst, nisu pogodni da podignu raspoloženje stanovništva koje je veoma spremno na žrtve. Ovde se čine pogreške od dalekosežnog značaja. Stoga mi izgleda neophodan odgovarajući uticaj, i moram osobito da molim da se, sa angažovanjem u Srbiji SS dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, sa

¹² U nas poznatiji kao folksdojčeri.

područja SS divizije ukloni Feldkomandantura 610, s obzirom na njen tolerantan stav prema Srbima u Banatu.

Rezimirajući hteo bih reći da s obzirom na pojačanje snaga, nastalo sa SS dobrovoljačkom divizijom i policijskim jedinicama, ne vidim opasnost za srpsku teritoriju, i po mom mišljenju snage su takođe dovoljne da ne dopuste da se razvoj stvari u Hrvatskoj prenese na Srbiju.

Postojeće snage bi se, međutim, morale iskoristiti da se sprovede razoružanje, jer narod koji je besmisleno iznenada poveo rat i još besmisleniji ustanak, i koji još i dalje rovari, nema pravo na oružje.

BR. 140

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 31. AVGUSTA 1942. O OPERACIJI PROTIV PARTIZANA NA ŠAMARICI, ČETNIŠTVU DRAŽE MIHAILOVIĆA U SRBIJI, ZAŠTITI BOKSITNIH RUDNIKA KOD MOSTARA I OBOSTRANIM GUBICIMA¹

Komandant oružanih snaga
na Jugoistoku
(A.O.K 12)

W B 1057²

H. Qu. 31.8.42.

Odeljenje 11/43 str. pov. Ia

*Izveštaj o radu odeljenja Ia
za vreme od 1. do 31.8.42.*

...

Savetovanje kod načelnika štaba

Predmet savetovanja:

...

5) Referisanje načelnika štaba o situaciji na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku:

Hrvatska: Završena operacija u luku Una — Sana.⁵ Uskoro će se, posle male pauze, preći na čišćenje rejona Šamarice.⁶ Predviđa se da će sledećih sedmica situacija u pogledu borbi u

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 465, s. 8053404—18.

² Dopisano rukom.

^{3, 4, 7, 9, 13, 15, 18, 19, 24, 27 i 30} Izostavljen tekst se ne odnosi na Jugoslaviju.

⁵ Vidi dok. br. 123, nap. 4.

^{6, 14 i 17} Vidi dok. br. 122, 125, 132 i 141.

Hrvatskoj biti takva da će se u oblasti između demarkacione linije i Save preduzimati naknadna čišćenja i da ćemo severno od Save onemogućiti sve sabotaze. Glavne borbe će se, svakako, odvijati na demarkacionoj liniji, gde se ustanici, neometani od strane Italijana, prikupljaju za nova dejstva. Zbog toga ćemo na demarkacionoj liniji izgraditi uporišta.

U Srbiji, uopšte, uzev, vlada mir. Sledećih dana 717. divizija će preduzeti jednu manju akciju čišćenja na planini Kopao-niku. Mihailović je svakako gotov sa organizovanjem svojih pristalica, ali on nema dovoljno novca, oružja i nižeg rukovodećeg kadra. I pored svega toga, ima se utisak da je Miha-ilović čitavo srpsko područje organizovao za ustanak, te pokušava da stupi u vezu s Nedićem. Organizaciono, dakle, treba računati sa snaženjem protivnika, no i pored svega toga načelnik štaba veruje da će se uspeti u održavanju mira u Srbiji, a isto tako da će se uspeti da se mir ponovo uspostavi i u Hrvatskoj.

...

Prilog 7

Angažovanje nemačkih jedinica južno od demarkacione linije
Šefu Vojnoprivrednog štaba Jugoistok, komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, kao i nemačkom generalu u Zagrebu upućen je telegram u vezi sa angažovanjem nemačkih jedinica južno od demarkacione linije na železničkim prugama Sarajevo — Bradina i Konjic — Dubrovnik. (Ia, br. 2873/42 pov.)⁸

...

⁸ Komandujući general i komandant u Srbiji je 1. avgusta 1942. dostavio nemačkom Štabu za vezu kod komande »Supersloda«, a u vezi sa žalbom ove komande o prelasku demarkacione linije, sledeće obaveštenje:

»1) Nemačke trupe se ne nalaze na maršu Bugojno—Kupres—Livno.
2) U toku borbenih dejstava jugozapadno od Sarajeva nemačke trupe su sledile neprijatelja u planinu Bitovnju (40 km zapadno-jugozapadno od Sarajeva) 30/31. 7. 42.

Po završetku gonjenja nemačke su trupe kod Raštelice ponovo povučene na područje severno od demarkacione linije.

3) Pri borbenim dejstvima u zapadnoj Bosni nemačke trupe u jačini od 2 čete privremeno su prebačene za Sanski Most i iz Banje Luke preko Sitnice za Ključ, za podršku hrvatskom bataljonu, u cilju odbijanja jačeg neprijatelja. Jugozapadno od Sanskog Mosta bombardovana je koncentracija neprijateljskih snaga.

4) Mere preduzete pod 2) i 3) naređene su u smislu saopštenja italijanskog generala u Zagrebu, generala Oksilije«. Saopštenje generala Oksilije, koje je primljeno telegramom od nemačkog generala u Zagrebu, Ia, 20 br. 03448/42 pov. od 8. 7. 42, sledećeg je teksta: »Saopštavam da je italijanska Vrhovna komanda odobrila preokraćenje demarkacione linije nemačkim trupama, ograničeno na čitavo vreme trajanja nemačko-hrvatskih operacija koje su sada u toku u Bosni. Potpis general Oksilija« (AVII, NAV-T-501, r. 250, s. 70).

Prilog 10

Snabdevanje i zbrinjavanje rudnikā boksita u rejonu Mostara
Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli OKW/WFSt da od Komando Supremo traži da italijanske trupe obezbeduju železničku prugu i put i u III zoni do demarkacione linije. Zbog nedovoljnog snabdevanja i zbrinjavanja postoji bojazan da radnici rudnikā boksita pređu na stranu partizana. (Ia, br. 2914/42 pov.)¹⁰

8.8.

Prilog 11

Izveštaj o stanju

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, komandantu Soluna — Jegeja, 22. peš. diviziji, 1. tvrđavskoj brigadi, komandantu južne Grčke i Tvrđavskoj brigadi »Krit«, kao i komandantu obalske artiljerije kopnene vojske za Grčku izdato je naređenje o dostavljanju izveštaja o stanju.

Komandant

U 12,30 časova stigao avionom novi komandant oružanih snaga na Jugoistoku, general-pukovnik Ler¹¹ koji će istovremeno komandovati i 12. armijom. U 17 časova general inžinjerije Kunce¹² predao poslove general-pukovniku Leru. U 18 časova oproštaj generala inž. Kunceca od Štaba i ljudstva Komande 12. armije pred zgradom Komande u Arsakliju. U 18,20 časova štab i ljudstvo Komande pozdravio general-pukovnik Ler. U 18,40 prvi razgovor general-pukovnika Lera s rukovodiocima pojedinih odeljenja.

9.8.

U 9 časova otputovao general inžinjerije Kunce nakon što se oprostio na aerodromu.

10.8.

...¹³

4.) Načelnik štaba referisao o situaciji na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

Hrvatska: Počeo poduhvat za čišćenje Šamarice.¹⁴ Severna grupa nadire na jug, zadatak Južne grupe se ograničava na zatvaranje radi sprečavanja izvlačenja.

¹⁰ Ovaj zahtev je datiran 6. avgusta 1942 (AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8055027).

¹¹ Aleksander (Alexander Löhr)

¹² Valter (Walter Kuntze)

Izgleda da u »obruč« nema mnogo neprijatelja, jer se protivnik izvukao prema zapadu. Severno od Save i dalje se vrše iznenadni napadi. Prema jučerašnjem izveštaju (9.8) izgleda da se tamo donekle smirilo. Situacija u pogledu železničkog saobraćaja: još uvek se vrše sabotaze. Ima se utisak da se i protivnik prikuplja u III zoni, koju su napustili Italijani. Železnička veza od Mostara prema Sarajevu zabrinjava zbog rudnika boksita. Na molbu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, OKW je zahtevala od Italijana da ponovo preuzmu brigu o železničkim prugama u zoni koju su napustili. Naše odlično radio-izviđanje je učinilo da imamo jasnu sliku o pokretu Mihailovića. Mihailović traži vezu s Nedićem!

15

Prilog 15

Izveštaj o situaciji na području komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, zaključno sa 9.8.42 (Ia/Ia br. 786/42 str. pov.):¹⁶

I. Neprijatelj:

U Srbiji mir. Prilikom akcije na planini Kopaoniku nije se naišlo ni na kakav značajniji otpor. Pokret Mihailovića i dalje u izgradnji. Pored ostalog, ovaj pokret prvi put poziva na sabotaze žetve i železničkog saobraćaja. Dokazana je i penetracija u legalne (srpske) jedinice.

Cilj: narodni pokret nacionalnih razmera, no u dogledno vreme ne može se očekivati ostvarenje tog cilja. Nekoliko slučajeva nadletanja [srpskog područja] od strane neprijateljskih aviona. Jedan slučaj spuštanja padobranaca na rumunško granično područje.

Hrvatska: Severno od Save pojačanim aktivnostima patrolâ naše trupe su uspele da postignu smirivanje. U planu je iznenadna akcija u planini Psunju. Za sada, nakon uništenja bandi jugozapadno od Sarajeva, u istočnoj Bosni vlada mir. U zapadnoj Bosni čišćenje planine Šamarice severozap. od Bos. Novog je pri kraju.¹⁷ Ne mogu se očekivati veći neprijateljski gubici. Jači pritisak neprijatelja iz III zone prema demarkacionoj liniji jugozapadno od relacije Sanski Most — Bos. Novi. U italijanskoj okupacionoj zoni bande se ponovo organizuju na demarkacionoj liniji južno od Sarajeva pa sve do rejona oko Livna, kao i na Grmeč-planini. Ovde se verovatno nalazi težište organizacije i razvoja ustaničkih snaga. Italijani se bore sa promenljivim uspehom.

¹⁶, ²⁰, ²¹, ²², ²³, ²⁵, ²⁶ i ²⁸ Redakcija ne raspolaze tim dokumentima.

U Sloveniji Italijani vrše uspešna čišćenja. Razaranjem železničke pruge Sarajevo — Mostar ugroženo snabdevanje nemačkih radnika zaposlenih na vađenju boksita oko Mostara. Na dalmatinskoj obali ponovo se pojavile engleske podmornice.

...¹⁸

II. Sopstvene namere: Uopšte uzev, nepromenjene. Pacifikacija očišćenih rejona.

III. Gubici na čitavom području u vremenu od 24.7. do 3.8.42.

Naši gubici:

Nemci: mrtva 24, ranjena 32, nestalih 5.

Hrvati: mrtvih 80, ranjenih 137, nestalih 136; Srpska državna straža: mrtva 2, nestala 3.

Gubici ustanika: 2268 mrtvih, 152 ranjenih, 4817 još zarobljenih ili uhvaćenih, 677 streljanih za odmazdu, među njima i 3 Britanaca.

...¹⁹

V. Situacija u pogledu saobraćaja: Poboljšana, u sadašnjem momentu porasli zahtevi koji se postavljaju saobraćaju.

VI. Privredna situacija: Izgledi žetve u Srbiji, i pored zakašnele obrade zemljišta, dobri. U Grčkoj se inflacija nastavlja. Delimične štete na kraju zime, te se neće osetiti nikakva korist od povećanja obradivih površina. (Ia/Ic, br. 786/42 str. pov.)²⁰

Odredbe u pogledu uzbune

Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, komandantu Soluna — Jegeja, Tvrđavskoj brigadi, komandantu južne Grčke i Tvrđavskoj brigadi »Krit« izdato je dopunsko naređenje koje se odnosi na odredbe o uzbuni (Ia, str. pov. br. 2040/42)²¹.

Prilog 17

Borbeni spiskovi

Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, k-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke, kao i admiralu Jegeja, K-di avio-korpusa i Komandi vazdušne zone Jugoistok izdato je naređenje o vođenju borbenih spiskova ličnog sastava. (Ia, str. pov. br. 2040/42).²²

Gubici u ljudstvu za period od 13.4. do 23.7.42. na području k-d generala i k-ta u Srbiji, Borbene grupe »Zapadna Bosna«, južne Grčke i Krita. Vidi prilog 18.²³

...²⁴

Prilog 19

Rasformiranje Borbene grupe »Zapadna Bosna«

Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji je naređeno da do 29.8.42. rasformira Borbenu grupu »Zapadna Bosna«. (Ia/Ic, br. 3042/42, pov.)²⁵

Prilog 28

Gubici u oficirima i vojnicima u Srbiji i južnoj Grčkoj od 9.6. do 17.8.42.²⁶

19.8.

Prilog 29

Određivanje pojma »četnici« i »ustanici«

Komandujući general i komandant u Srbiji, nemački general u Zagrebu i nemačka Komanda za vezu pri Komandi Super-slode se mole da na osnovu svog iskustva daju svoje mišljenje o pojmovima »četnici« i »ustanici«, kako ih je predložio načelnik štaba.

21.8.

...²⁷

Prilog 31

Zaštita boksitnih rudnika kod Mostara

Situacija u rejonu Imotskog i istočno od ovog rejona bitno se pogoršala. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku vidi pri takvom razvoju stvari povećanje opasnosti za boksitne rudnike zapadno od Mostara i moli nemačkog generala pri Glavnom stanu italijanskih oružanih snaga da kod italijanske Vrhovne komande [K-do Supremo] zahteva da italijanske trupe hitno pruže zaštitu. (Ia, br. 3107/42. pov.)²⁸

22.8.

Prilog 33

Formiranje pratećih pešadijskih četa

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli OKW da u divizijama numeracije preko 700, koje su angažovane u borbi protiv ustanika, odobri formiranje jedne prateće čete, radi poboljšanja odgovarajuće opremljenosti pomenutih divizija (Ia, br. 3151 pov. od 22.8.42).²⁹

...³⁰

²⁹ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8055900.

Prilog 47

Putovanje komandanta u Srbiju

U vremenu od 28.8. do 1.9.: 28.8. u Beogradu, razgovori komandanta s nemačkim generalom u Zagrebu. Referisanje načelnika štaba, oficira iz obaveštajnog, operativnog i personalnog odeljenja, kao i komandanta pozadine pri nemačkom generalu u Zagrebu. 29.8: Putovanje u Rumu, tamo razgovori o situaciji u štabu Borbene grupe »Borovski«, obilazak jedinica. Povratak u Beograd, referisanje načelniku vojne uprave, državnog savetnika dr Turnera, poslanika Benclera, grupenfirera Nojhauzena, SS grupenfirera i general-lajtnanta policije Majsnera, pukovnika Braumilera (Vojnoprivredni štab Jugoistok). 30.8: Put avionom u Zagreb, prijem u Zagrebu kod šefa države Pavelića, dodela komandantu odlikovanja »Veliki krst Zvonimira«, poseta kod generala vazduhoplovstva Uzelca,³¹ kod poslanika Kašea, kod ministra spoljnih poslova Lorkovića, Ministarstvu domobranstva, kod načelnika hrvatskog generalštaba generala Lakse, kod državnog sekretara Begića, generala Perčevića i razgovori kod maršala Kvaternika. 31.8: Razgovori kod nemačkog generala u Zagrebu Gleza fon Horstenaua. Referisanja: General Štal, general-major Kosak³² (feldkomandant), pukovnik f. Funk³³ (načelnik štaba pri nemačkom generalu u Zagrebu), potpukovnik Šefer [Schäffer] (ratna organizacija),³⁴ potpukovnik Šart [Schardt] (vojnoprivredni oficir), potpukovnik Saks [Sachs] (patrolna služba kopnene vojske), major Merung [Möhrung] (obaveštajni oficir Vermahta), major Hefner³⁵ (komandant transporta). Poseta kod zamenika načelnika italijanske vojne misije pukovnika Re,³⁶ vojnog atašea. Razgovori kod nemačkog generala u Zagrebu. 1. 9: Povratak komandanta avionom u Solun.

Za komandanta oružanih snaga na

Jugoistoku

(Komandu 12. armije)

načelnik štaba

I.A.

37

³¹ Milana

³² Valter (Walter Kossack). Od 1. juna 1942. general-major, od 1. avgusta 1942. komandant Feldkomandanture 725 u Zagrebu (Wolf. Keilig n.d., str. 176).

³³ Valter

³⁴ Kriegsorganisation — kamufliran naziv za ispostavu kontraobaveštajne službe u Zagrebu, čiji je načelnik bio potpukovnik Šefer.

³⁵ Artur (Artur Höffner)

³⁶ Đovani Karlo (Giovani Carlo Re)

³⁷ Potpis nečitak.

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 31. AVGUSTA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANA, SOPSTVENIM PROTIVMERAMA I NAMERAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U SRBIJI, BOSNI I SREMU¹

Komandujući general i komandant
u Srbiji

Prilog 93
K.T.B.²

Odelj. Ia, br. 4715/42 pov.

O.U. 31. avgusta 1942.

*Predmet: Izveštaj o situaciji za
period od 21. do 31.8.42.*

Poverljivo

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

I. STANJE KOD NEPRIJATELJA

1.) *Opšte:*

Postoje predznaci da je srpsko-hrvatskoj teritoriji namenjena posebna uloga pri uspostavljanju »drugog fronta«. To se može zaključiti iz sledećeg:

- 1.) Sve jača organizaciona i propagandna delatnost pokreta Draže Mihailovića.
- 2.) Direktiva Kominterne od 31.7.1942. pronađena u Hrvatskoj,³ prema čijim se uputstvima očigledno već postupa u hrvatskoj oblasti nemira.
- 3.) Češća delatnost neprijateljskih aviona u cilju propagande i snabdevanja.
- 4.) Planska organizacija sabotaže na železnici. Porast broja sabotaža na železnici jugoistočno od Zagreba.

Vojnički organizovan pokret Draže Mihailovića stoji na raspolaganju u svako doba za uspostavljanje »drugog fronta« na Balkanu. Mihailović dobija svoje direktive iz Londona, komunistički pokret se diriguje iz Moskve. Oba su naoružana oružjem jugoslovenske vojske koje je zaostalo u zemlji. Pokret Draže Mihailovića, propagandno naglašujući vernost kralju, obuhvatio najveći deo srpskog naroda. Pokret još nije

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 602—7.

² Dopisano rukom.

³ Redakcija ne raspolaže podacima o takvoj direktivi upućenoj VŠ NOP i DV Jugoslavije.

spreman za otpočinjanje napada, no u svako doba može se računati sa akcijama nižih starešina, kao prilikom zauzeća Foče,⁴ koje za sobom mogu povući ceo pokret. Mihailović još otklanja zajedničku akciju s komunistima, koja je ipak verovatna u ozbiljnom slučaju.

2.) *Srpska teritorija:*

U *Beogradu* mir. Istočno od Požarevca dalji prepadi. Homoljske planine treba smatrati za organizacionu oblast četnika koji su bliski pokretu Draže Mihailovića.

U oblasti *1. kraljevskog bugarskog okupacionog korpusa*, kao i pre, prepadi na opštine (naročito kod Bele Palanke i Aleksinca), koji kako izgleda, služe samo za opskrblijevanje namirnicama.

U *jugozapadnoj Srbiji* situacija se smirila.

U *severozapadnoj Srbiji* su manje grupe pokrete Draže Mihailovića pokušale da pređu preko Save na sever i preko Drine na zapad.

3.) *Srpsko-hrvatska granična oblast:*

Opšte uzevši, mir.

4.) *Istočna Bosna:*

O većim prikupljanjima neprijatelja javljeno je iz rejona Sekovići i Vlasenica. Rasterane su jače grupe jugoistočno od Vlasenice. Uprkos ugovoru o savezu, četnici su napali hrvatska uporišta kod Zavidovića.⁵

5.) *Srem:*

Glavnina neprijatelja je razbijena. Pojedini prepadi i sabotaže južno i jugoistočno od Rume.

6.) *Zapadna Bosna:*

Manje neprijateljske grupe prikupljaju se nakon akcija čišćenja na Kozari i Samarici. Pojačani pritisak neprijatelja primećuje se iz oblasti oko Mrkonjić-Grada⁶ i Jajca prema severu. Porast broja prepada na obe železničke pruge Zagreb — Novska. U toku 2 dana eksplozijama su izbačena 3 nemačka železnička oklopna voza s koloseka, pri čemu je 23. želez-

⁴ Vidi dok. br. 130, nap. 7; Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 166 i 167, tom XIII, knj. 2, dok. br. 92; AVII, a. NDH, k. 56, reg. br. 9/2—28).

⁵ Vidi dok. br. 86.

⁶ Ovaj grad su 23/24. avgusta 1942. zauzele 1. krajiška i 2. proletarska NOU brigada (Zbornik tom II, knj. 5, dok. br. 112, 116, 119, 123, 126 i 127; tom IV, knj. 6, dok. br. 116, 123, 166 i 168, knj. 7, dok. br. 21, 173, 178 i 190).

nički oklopni voz teško oštećen, 1 mrtav, 37 ranjenih (3 oficira).⁷

Poreti i prikupljanja bili su naročito živi u rejonu južno i jugozapadno od Zagreba. Njihova jačina treba, navodno, da iznosi više hiljada ljudi.

7.) Južno od demarkacione linije:

Glavnina komunističkih ustanika nalazi se u pređašnjoj III italijanskoj zoni između Kupresa i planine Grmeča (uključno). Nije došlo do daljeg napredovanja Mihailovićevih grupa s linije Foča — Kalinovik.

8.) Sabotaže i prepadi:

Zabeleženo je više teških slučajeva sabotaže na železnici na pruzi Zagreb — Beograd. Bez prepada koji su nastali povodom nemira na hrvatskoj teritoriji, povećao se broj akata sabotaže u Hrvatskoj sa 57 na 61. U Srbiji je broj ostao približno jednak (41 umesto 43). (Brojevi se odnose na vremenski period od 16. do 25.8.1942.)

II. NEPRIJATELJSKA VAZDUHOPLOVNA DELATNOST

Skoro svakodnevno se javlja o preletanju pojedinačnih ili nekoliko neprijateljskih aviona nad teritorijom južne Srbije, odnosno istočne Bosne. Avioni bacaju oružje i letke na srpskom i bugarskom jeziku.

III. DELATNOST SOPSTVENIH TRUPA

1.) Borbena grupa »Zapadna Bosna«:

Operacija Psunj je završena, u kojoj je neprijatelj izgubio ukupno 28 mrtvih i 683 uhvaćena lica.⁸ Po završetku zadataka koji su joj postavljeni, Borbena grupa »Zapadna Bosna« je rasformirana na dan 28.8.

2.) 714. *pd* je preuzela dodeljeno komandno područje. Čišćenje Samarice je nastavljeno. U preostalom području borbeno izvi-

⁷ Delovi Moslavačkog NOP odreda su 28. avgusta 1942. podmetnuli minu improviziranom oklopnom vozu, koji je iskočio iz šina. Saobraćaj je bio obustavljen 24 časa. Zatim je, 30. avgusta 1942, ovaj odred minirao prugu kod Kutine. Na mine je naleteo oklopni voz. Tom prilikom je pruga lakše oštećena. Žrtva treće diverzije je bio 23. oklopni voz, koji je 31. avgusta 1942. naleteo na minu kod Capraga. Ovu diverziju su izveli delovi Banijskog NOP odreda. Voz je iskočio iz šina, pruga je znatno oštećena, Nemci su imali sledeće gubitke: 1 mrtav, 7 teško i 30 lakše ranjenih (Zbornik, tom V, knj. 7, dok. br. 31, 83, 89 i 105; AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 594—5, 597—8 i 608—9).

⁸ Vidi dok. br. 127 i 132, nap. 6.

danje, izgradnja puteva i položaja. U više mahova došlo je do dodira s neprijateljem uz neznatne obostrane gubitke. U rejonu jugozapadno od Banje Luke (kod Kadine Vode) upotrebljen je ojačani bataljon protiv neprijatelja koji je prodro s juga.⁹ Radi zaštite železnica u kraju istočno od Zagreba premešten je 1 bataljon.

3.) 718. *pd* je preuzela prošireno komandno područje. Akcija koju su delovi divizije sproveli severozapadno od Vlase nice nije dala očekivani uspeh, pošto je neprijatelju pošlo za rukom da se na vreme povuče i rasturi.

4.) *Štab za osiguranje pruga* je rasformiran nakon što su divizije preuzele njegove zadatke.

5.) *Borbena grupa »Borovski«* (delovi 704. *pd* ojačani sa 2 nemačka i 5 hrvatskih bataljona) izvršila je, nakon izdvajanja iz sastava *Borbene grupe »Zapadna Bosna«*, operaciju čišćenja Fruške gore.¹⁰ Prema postojećem izvodu gubici iznose:

neprijatelj	369 mrtvih,	1333 uhvaćena,
Nemci	8 mrtvih,	5 ranjenih,
Hrvati	2 mrtva,	10 ranjenih.

Operacija je završena, *borbena grupa* raspuštena: jedinice će se sledećih dana vratiti u svoje garnizone. *Štab 737. pp* ostaje dok komandu ne preuzme 717. *pd* u Rumi.

6.) Delovi 704. i 717. *pd* koji su ostali u Srbiji, kao i *Bugarski okupacioni korpus* sproveli su niz patrolnih akcija bez naročitog rezultata. *Bugarski okupacioni korpus* je protivavionske jedinice za zaštitu važnih industrijskih postrojenja premestio u deo Srbije koji su okupirali Nemci.

7.) *SS divizija »Princ Eugen«* vrši pripreme za svoje premeštanje u jugozapadnu Srbiju.¹¹

8.) *Vazduhoplovne jedinice u pripravnosti* učestvovala su u operacijama na Fruškoj gori višestrukim bombardovanjima.

⁹ i ¹⁴ Reč je o dejstvu ojačanog 3. bataljona 721. *pp* 714. *pd* protiv 2. krajiške NOU brigade i delova 1. krajiške NOU brigade (Pero Morača, *Prelomna godina narodnooslobodilačkog rata 1942*, Vojno delo, Beograd, 1957, str. 265—268; AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 538—9, 571, 594—5).

¹⁰ Vidi dok, br. 133 i 135.

¹¹ Premeštanje ove divizije je bilo usporeno zbog zaraze konja. Njeno premeštanje u južnu Srbiju je otpočelo 10. septembra 1942 (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 372—402).

9.) *Kraljevska mađarska dunavska ratna flotila* je blokirala Frušku goru sa severa,¹² dok je Borbena grupa »Zapadna Bosna«¹³ vršila akciju čišćenja.

IV. NAMERE

- a) Odbaciti neprijateljsku grupu kod Kadine Vode.¹⁴
- b) Naknadno čišćenje Fruške gore Grupom »Saldern« (štab 737. pp, I/737. pp, 2 voda tenkova, 5 hrvatskih bataljona).
- c) Pojačana kontrola Homoljskih planina od strane 714 pd.

V. SRPSKA DRŽAVNA STRAŽA¹⁵

Stvarna jačina iznosi sada 668 oficira, 15.920 ljudi, u Banatu 44 oficira, 1063 vojnika (folksdojčera i Mađara), 211 ljudi je na obuci. Srpska državna straža je imala 5 mrtvih u

¹² U izveštaju komandanta Kraljevske mađarske dunavske flotile pukovnika Georgijevića od 31. avgusta 1942. stoji:

»25. 8. stiglo je naređenje da se napusti Vukovar i da se sa svim jedinicama osigura odsek Neštin — Petrovaradin, s ciljem da se unište neprijateljske grupe potisnute na obalu, kao i da se spreči njihov prelazak na severnu obalu. Ovaj zadatak za Dunavsku flotilu proizilazio je u vezi s naveliko sračunatom akcijom čišćenja Fruške gore kombinovanim nemačko-hrvatskim borbenim grupama. Početak akcije 26. 8.

2. polufлотila i »Šopron«, na zahtev hrvatskog oficira za vezu u Vukovaru 24. i 25. 8. otvorili su uznemiravajuću vatru na kote jugoistočno: 123, 105, 215 i okolinu Sviloša, kao neprijateljska gnezda. 70 begunaca iz Banoštora i Čerevića prešlo je na severnu obalu. 2. polufлотila se i dalje nalazila pred Susekom, koji su partizani jako pritislili i zapalili na više mesta. 1. polufлотila je stajala pred Beočinom i Petrovaradinom. Na molbu hrvatskog trupnog komandanta, 2. polufлотila je vatrom za uznemiravanje obasula neprijateljska gnezda Platin. Grabovo, Tavanac, Rakovac i Banoštor. U noćima su preduzeta česta krstarenja malih brodova, koji su održavali tesan kontakt sa istočnim i zapadnim krilom nastupajućih trupa, vršili obezbeđivanje materijalom i sredstvima za prebacivanje preko reke.

Od 14 časova 29. 8. zauzima 2. polufлотila vatreni položaj pred Čerevićem. »Đer« se nalazio pred Beočinom, »Šopron« pred Petrovaradinom. 30. 8. po podne »Šopron« je preduzeo izviđačku marš-rutu do Banoštora... Na brdima su vidljivi česti požari koji potiču većinom od sopstvene artiljerije. 31. 8. pre podne udarne grupe dunavske ratne flotile su izvršile naređeno pročešljavanje i čišćenje ostrva Mačkov Prud, pri čemu su uhvaćena 2 Srbina iz Rakovca.

1. 9. 1942. je »AM 7« stavljen na raspolaganje grupi »Centar« radi ponovnog pročešljavanja ostrva Mačkov Prud. Akcija protiv Fruške gore je sa današnjim danom bila završena« (AVII, NAV-T-501 r. 248, s. 610—3).

¹³ U originalu tako piše, što je očigledno greška s obzirom na 5. tačku ovog izveštaja. Treba da piše: Borbena grupa »Borovski«.

¹⁵ i ¹⁶ Vidi dok. br. 132.

izveštajnom periodu: 3 poginula, 2 nastradala nesrećnim slučajem.

VI. GUBICI I PLEN¹⁶

Pregled vidi u prilogu.

Bader

Dostavljeno:

...¹⁷

Sopstveni gubici od 16. do 25. avgusta 1942.

	mrtvi:	ranjeni:	nestali:
Nemci u Hrvatskoj	7	26	1
Folksdojčeri u Hrvatskoj	6	2	1
Italijani	25	50	70
Hrvati	68	171	31
Srpska policija (četnici)	2	—	20
	108	249	123

Gubici neprijatelja od 16. do 25. avgusta 1942.

	mrtvi:	ranjeni:	zarobljeni:
Na srpskoj teritoriji	13	—	200
Na hrvatskoj teritoriji	639	165	1413
	652	165	1613

U Beogradu od 16. do 25. avgusta 1942: 107 hapšenja.

Plen

Na srpskoj teritoriji:

33 puške
ručne bombe
municija

Na hrvatskoj teritoriji

38 pušaka
4 puškomitraljeza
1 primopredajni radio-
-aparat

¹⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

5 radio-aparata
1 dizel-motor
5 motocikla
1 kareta
100 kg razorne municije
1 uređaj za paljenje mina
25 mina
oružje, municija, stoka,
materijal, velike količi-
ne eksploziva, propagan-
dni i materijal veze, tele-
foni

BR. 142

MESEČNI IZVEŠTAJ 714. PEŠADIJSKE DIVIZIJE IZ DRUGE POLOVINE AVGUSTA 1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI O OPŠTOJ I VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, BORBI SA PARTIZANIMA NA ŠAMARICI, KOZARI I PSUNJU, RAZMEŠTAJU I REJONIMA ANGAŽOVANJA POTČINJENIH JEDINICA U NDH I SRBIJI¹

714. pd, odelj. Ia²

Izveštaj o delatnosti
za avgust 1942.

Sadržaj: Opšta situacija. Situacija kod neprijatelja i neprijateljska odbrana. Borba protiv bandi. Obuka jedinica. Duhovno uzdizanje. Premeštanja. Personalne promene. Ostalo.

Prilozi: 11 i karta.

Opšta situacija

Na ranijem divizijskom području,³ koje je većina divizijskih jedinica napustila u prvoj polovini meseca, vladao

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 802—12.

² Dopisano rukom.

³ Divizija je bila dislocirana u Srbiji (vidi dok. br. 116).

je i dalje mir, dok je na novom divizijskom području u Hrvatskoj još u punom toku bila borba sa brojno jakim partizanskim bandama.

Na celokupnoj teritoriji hrvatske države pokazalo se, u vreme za koje se podnosi izveštaj, stanje državne nemoći koje je moralo da pobudi najgora strahovanja. Opšte pravna nesigurnost oterala je u partizanski tabor čak i one delove stanovništva iz nekoliko rejona koji su bili na strani države, jer su smatrali da partizani imaju stvarnu vlast. Pored vojno organizovanih bandi nered su činili i takozvani »domaći partizani«. Pošto su oni danju išli za svojim poslom kao mirni građani ili seljaci, a samo noću izvodili prepade, nije ih bilo lako uhvatiti.

Hrvatska država nije bila u stanju da iz sopstvenih snaga ponovo uspostavi red i mir. Morale su se angažovati nemačke jedinice. Pošto je Borbena grupa »General Bader« ispunila svoje zadatke,⁴ formirana je Borbena grupa »Zapadna Bosna«,⁵ koja je pod komandom general-majora Štala u periodu od početka juna do kraja avgusta u dosada najvećoj akciji takve vrste uništila glavne snage neprijatelja na području zapadne Bosne.

Borbena grupa je rasformirana 28. avgusta pošto je ispunila svoje zadatke. Dalje i konačno čišćenje rejona sada je preuzela 714. pešadijska divizija. (Prilog: 1, 1a, 1b).⁶

Situacija kod neprijatelja i neprijateljska odbrana

Do premeštanja jedinica na novi prostor izvođeni su na ranijem divizijskom prostoru uobičajeni pokreti u cilju osiguranja i pročešljavanja. Nije dolazilo ni do kakvog dodira s neprijateljem. Dolaskom jedinica u nove garnizone na hrvatskoj teritoriji divizija se našla u potpuno novim situacijama. Jedanput usled osobito teške situacije kod neprijatelja i drugi put usled činjenice, koju treba uzeti u obzir, da se jedinica nalazila u jednoj prijateljskoj zemlji. Odmah su se pojavila i uputstva koja se odnose na postupak nemačkih jedinica u Hrvatskoj. Treba navesti sledeća načela o kojima naročito treba voditi računa:

»Sve zahteve i želje u cilju održavanja udarne snage jedinice treba regulisati u saglasnosti sa hrvatskim komandama«.

⁴ O dejstvima ove borbene grupe u istočnoj Bosni vidi dok. br. 63 i 83.

⁵ Vidi dok. br. 76.

⁶, ⁷, ⁸, ⁹ ¹⁰ i ¹² Redakcija ne raspolaže tim prilozima.

»Prema stanovništvu se ponašati učtivo, ali uzdržano«. »Nemački Vermaht će jasno zastupati interese prijateljske Hrvatske«.

Đalje je ukazano da se u razgovorima mora biti naročito oprezan, pošto se u mladoj hrvatskoj državi zastupaju još vrlo različita politička shvatanja. (Prilog 2).⁷

Odmah po dolasku jedinica u operacijsku zonu Bobbene grupe »Zapadna Bosna« divizija je izdala načela za opšte vođenje borbe i odredbe za alarm koje su bile važne za brzu i aktivnu borbu protiv neprijatelja. Jedinicama je naređeno da vode borbene liste koje će određivati borbenu upotrebu svakog vojnika u slučaju alarma, njegovo naoružanje i mesto njegovog javljanja i mesto borbenih dejstava. Vođenje borbenih listi treba da garantuje potpuno iskorišćenje odbrambene snage svih štabova i delova jedinica, kao i brzo i plansko izvođenje jednog alarma. Kao termin za dostavljanje borbenih listi diviziji određen je 30.8. Sva naređenja, koja su ovde samo nagoveštena i koja se pojedinačno mogu videti iz priloga, izdata su na osnovu jedne firerove direktive. (Prilog 3).⁸

Osiguranje železnica na području divizije

Štab za osiguranje pruga za naročitu namenu u Brodu rasformiran je 24.8. 42. u 24 časa. Osiguranje železničke pruge od železničkog mosta na potoku Orľjava južno od železničke stanice Pleternica, uključno do granice Rajha, preuzeo je 741. pp. Za tu svrhu puku su potčinjeni: 23 tenka, 924. i 925. landesšicen-bataljoni sa oklopnim vozom D 209. 30.8. formiran je Štab za osiguranje »Huve« [Huwe] sa sedištem u Novskoj. Major Huve je dobio ovlašćenja jednog komandanta puka. (Prilog 4).⁹

Formiranje privremenih brdskih četa

Za uništenje protivnika u bosanskim brdima kao neophodne su se pokazale brdske jedinice. Iz ovog razloga izdato je naređenje da se u mesecu za koji se podnosi izveštaj izvrši reorganizacija 7/721. pp u privremenu brdsku četu. Četa je mogla da se dovede na punu jačinu po formaciji i da se u ovoj održi. Personal koji je tražen za upotrebu u okviru brdske čete mogao se dovesti iz preostalih streljačkih četa puka. 5.9.42. je utvrđen kao termin za izvršenje pomenute reorganizacije. (Prilog 5).¹⁰

Smeštaji i rejonni angažovanja jedinica 714. pd

Štab 714. pd	Banja Luka
721. pp	Prijedor (Ivanjska — angaž.)
4/721. pp	Rejon Sanski Most
II/721. pp	Prijedor
5/721. pp	Ljubija Rudnik
2 voda 6/721 pp	Prijedor
1 vod 6/721 pp	Brdo
7/721. pp	Mrakovica
1 vod 8/721. pp	Prijedor
1 vod 8/721. pp	Ljubija Rudnik
1 vod 8/721. pp	St. Rijeka
III/721. pp	Angažovanje u rejonu Kadi- ne Vode
I/741. pp	Nova Gradiška
II/741. pp	Sl. Požega
5/741. pp	Nova Kapela
6/741. pp	Zagreb
7 i 8/741. pp	Angažovanje u rejonu Oku- čana
661. art. divizion	Banja Luka
1/661. art. div.	Valjevo
1/2 voda 2/661. art. divizona	Angažovanje u Kadinoj Vodi
1/2 voda 2/661. art. divizona	Banja Luka
3/661. art. div.	Šurkovac
4/661. art. diviz.	Ivanjska
659. inž. bataljon	Bos. Novi
Inž. četa 714.	Banja Luka
Četa za vezu 714.	Banja Luka
Zajedno s četom za vezu Urbah [Urbach]	Banja Luka
III/741. pp	Lajkovac
10. i 12/721. pp	Topola
Dinaf ¹¹ 713	Banja Luka
1. auto-kolona 713.	Banja Luka
2. kolona 713.	Černjik
Mala auto-kolona 714.	Banja Luka
Intend. uprava 714.	Nova Gradiška
Primopredajna stanica	Banja Luka, Prijedor, Nova Gradiška
Pretovarna stanica	Kostajnica
Mesarska polučeta	Banja Luka

¹¹ Divisions-Nachschubführer (načelnik za dotur u diviziji)

Pekarska polučeta 713.	Banja Luka
Vojna bolnica 714.	Banja Luka
Veterin. četa 714.	Dubica
Uprava vojne pošte 714.	Okučani/susedna stanica/ Banja Luka
landesšicen-bataljon 924	Nova Gradiška/Novska/ Nov. Kapela
landesšicen-bataljon 925	Ivanić-Grad/Sisak/ Kutina/Zagreb
Građevinski landesšicen-bat. 8 I/202. okl. puka	Bos. Novi/Mrakovica/ Banja Luka/Šabac/ Bos. Novi Šabac
Laka kolona 202. okl. puka	Bos. Novi
Štabna četa 202. okl. puka	Usled neprijateljskog dej- stva uništen između Capra- ga i Blinjskog Kuta.
Oklopni voz 23	Nalazi se u Zagrebu na opravci.
Oklopni voz D 209	Banja Luka (Kozarac)
Feldžandarmerijski bat. 501	Prijedor/Ljubija/Dubica/ Bronzani Majdan/Kostajni- ca

(Prilog 6)¹²

Borba protiv bandi

Do premeštanja jedinica s teritorije stare Srbije na hrvatsku teritoriju izvođeni su svakodnevni marševi u cilju osiguranja, pročešljavanja i vožnje u cilju kontrole. Osim hapšenja nekoliko lica nije došlo ni do kakvih sukoba. 28. osamdeset partizana je izvršilo prepad na putnički voz na pruzi Klenak — Ruma kod Nikinaca a posle kratke borbe pobegli su. U ovoj borbi poginula su 2 kaplara iz 202. okl. puka. Jedna banda u jačini od oko 20 ljudi, naoružana jednim mitraljezom i jednim puškomitraljezom, izvršila je 4.8. prepad na Guberevac, 20 km severozap. od Mladenovca. Pročešljanjem mesta i okoline nije došlo do dodira s neprijateljem (Vidi dnevne izveštaje).

Dolaskom 714. pd na teritoriju zapadne Bosne ista je potčinjena Borbenoj grupi »Zapadna Bosna«, a delove jedinica uvodi u dejstvo posredstvom Operativnog štaba Borbenog

grupe »Zapadna Bosna«. Akcija protiv bandi je izvršena neposredno po dolasku jedinica, tako da su one imale još jedan znatan udeo u uništenju glavnih snaga protivnika do rasformiranja borbene grupe. (Prilog: 7).¹³

Najznačajnije iz dnevnih izveštaja

U mesecu za koji se podnosi izveštaj izvođene su svakodnevne akcije čišćenja u Šamarici, Kozari i planini Psunju.¹⁴ Jače grupe bandi su se formirale i kod Kadine Vode.¹⁵ 22.8. izvršena je akcija u planini Psunju. Neprijatelj je od gubitaka imao 28 mrtvih i 683 zarobljena.

III/721. pp vodio je 26.8. žestoke borbe s partizanima u rejonu Sitnice.¹⁶ Utvrđeno je da je neprijatelj imao 5 mrtvih. Sopstvena jedinica je imala 6 ranjenih i jednog nestalog. U noći 30/31.8. oklopni voz 23 je naleteo na minu kod Capraga (3 km jugoist. od Siska)¹⁷ i pri tom je iskliznula oklopna lokomotiva sa 8 vagona. Jedinica je imala jednog mrtvog, 7 teško i mnogo lako ranjenih.

...¹⁸

Premeštanja

U vremenu od 10. do 15.8. premešteni su u B. Luku: divizionski štab, četa za vezu 714, Dinaf 713, mala auto-kolona 714,

¹³ U ovom prilogu Operativnog odeljenja Bobbene grupe »Zapad na Bosna« od 11. avgusta 1942. piše:

»1) Štab 714. pešadijske divizije pri pristizanju u Banju Luku potčinjava se Štabu Operativne grupe »Zapadna Bosna«

2) *Nadležnost*

Na pitanjima upotrebe trupnih delova 714. pešadijske divizije u zapadnoj Bosni do daljeg naređenja radiće kao i do sada Štab Operativne grupe »Zapadna Bosna«.

U nadležnost Štaba 714. pešadijske divizije, pored rada na personalnim pitanjima, pitanjima snabdevanja i uprave, spada rad na svim pitanjima budućeg smeštaja divizije u Hrvatskoj.

Ukoliko su članovi Štaba i referenti službi Štaba Operativne grupe »Zapadna Bosna« u isti mah i članovi Štaba i referenti službi 714. pešadijske divizije, za vršenje tih dužnosti prebaciće se u sastav Štaba Operativne grupe »Zapadna Bosna«.

3) Za vreme boravka na odsustvu majora dr Klajnenberga [Kleinenberg] poslovima u Operativnom odeljenju 714. pešadijske divizije rukovodiće kapetan Kisner [Küssner].

Isto tako, savetnika ratnog suda Šrama [Schramm] zastupaće savetnik ratnog suda dr Maierhefer [Maierhöfer]« (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 864).

¹⁴ Vidi dok. br. 100, 122, 123, 132, 140.

¹⁵ Vidi dok. br. 141, nap. 9 i 14.

¹⁶ Vidi dok. br. 137, nap. 12.

¹⁷ Vidi dok. br. 141, nap. 7.

¹⁸, ²⁰ i ²¹ Izostavljeno se odnosi na obuku šifrovanja, idejno i kulturno uzdizanje, personalne promene i odlikovanja.

pekarska polučeta 713, mesarska polučeta 713, vojna bolnica 714. U Bos. Gradišku su premešteni inž. četa 714, 2. četa vozne kolone 713. Posada oklopnog voza 101 premeštena je u oklopni voz 23 u Novsku. Uprava vojne pošte 714 u Okučane. Intendantska uprava 714 s primopredajnim stanicama u V. Plani, Valjevu i Šapcu premeštena je u Banju Luku, Prijedor i Novu Gradišku.

Na dosadašnjem divizijskom području ostali su do daljnjeg:
III/741. pp

1/661. art. divizion
preostali deo komande I/202. oklopnog puka

2/202. oklopnog puka

1/713. vozne kolone, kao i I i II bataljon pomoćne policije, 447, 923. i 977. landesšicen-bataljon, 3. i 4. laki oklopni auto-vod, 1 bataljon Ruskog zaštitnog korpusa. Ove jedinice su taktički potčinjene 717. pd. Posada oklopnog voza 101 predala je oklopni voz 447. landesšicen-bataljonu. Radio-stanice čete za vezu 714. divizije u Ljuboviji i Valjevu vraćene su 6.8. u četv. 10.8. u 13 časova 10/741. pp smenila je stražarsku četv div. štaba. Svi podoficiri i vojnici upućeni su 11.8. u svoje jedinice.

(Prilog: 8). Poručnik Štum [Stumm] se 12.8. vratio u II/741. pp i kao garnizonski oficir predao poslove najstarijem oficiru garnizona u Topoli. Poručnik Ran [Rahn] ostao je kao oficir za vezu pri Ruskom zaštitnom korpusu. (Prilog: 9).¹⁹

...²⁰

Gubici:

10 poginulih

66 ranjenih, od toga 4 oficira.

Brojni sastav jedinice na dan 31.8.42:

205 oficira

56 službenika,

2 zonderfirera,

1255 podoficira

7081 vojnik

...²¹

¹⁹ Vidi AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 866—9.

**ZAHTEV KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U
SRBIJI OD 1. SEPTEMBRA 1942. KOMANDANTU ORUŽA-
NIH SNAGA NA JUGOISTOKU ZA POVEĆANJE SNAGA U
CILJU OBEZBEĐENJA PRUGE BEOGRAD — ZAGREB¹**

Telegram²
1.9.42.
08.30.č.
Poverljivo
SSD

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

Sadržaj: Dalje dovođenje landesšicen-bataljona u srpsko-hrvatski prostor

Za obezbeđenje železničke pruge Zagreb — Beograd traži se dovođenje još 2 landesšicen-bataljona, kako bi se slabe snage posadnih divizija držale slobodne za napadna borbena dejstva. Oni bi morali takođe pronaći i uništiti ustanike i van neposredno osiguravajućih rejona železničkih pruga.

Teški diverzionii slučajevi u poslednje vreme, na pruzi Zagreb — Beograd, pokazuju kako je neophodno hitno traženo ojačanje angažovanih snaga za obezbeđenje žel. pruge.³

Iz srpskog prostora ne mogu se nikakve dalje nemačke snage izvući. Hrvatske snage nisu u stanju da sigurno obezbede prugu.

L.d.N.	4
1.9.42	
B.B	
1267 u 11,45	

Komandujući general i komandant
u Srbiji
odelj. Ia, pov. br. 4664/42

...⁵

Po ekspedovanju:

Vojnotransportnom rukovodiocu ispostave Beograd
O.Qu
K.T.B.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 143.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

³ O snagama koje su angažovane na obezbeđenju pruge Zagreb — Beograd vidi dok. br. 111 i 113.

⁴ Stambilj primaoca.

⁵ Potpis nečitak.

IZVEŠTAJ TRANSPORTNE KOMANDE ZAGREB OD 4. SEPTEMBRA 1942. VOJNOTRANSPORTNOM ODELJENJU JUGOISTOK U BEČU O SITUACIJI I AKTIVNOSTI PARTIZANA NA ŽELEZNIČKIM PRUGAMA U DRUGOJ POLOVINI AVGUSTA 1942. NA TERITORIJI NDH¹

Wi. 4345²
Poverljivo

Zagreb, 4.9.42.

Transportna komanda Zagreb
Az. 43 m 19, odelj. III b
br. 1345/42 pov.

VOJNOTRANSPORTNOM ODELJENJU JUGOISTOK

Beč

Predmet: Razvoj ustaničkog pokreta s obzirom na železničke pruge u Hrvatskoj u vremenu od 16. do 31.8.42.

Veza: Transportna komanda Zagreb, Az. 43 m 19, odelj. III b, br. 592/42 pov. od 5.5.42.³

Prilog: Karta.⁴

Izveštaj br. 9

1.) Opšta situacija

Ovaj izveštajni period karakteriše upadljiv porast broja slučajeva sabotaže na pruzi Zagreb — Karlovac — Ogulin — Rijeka, pruzi koja je važna za transport nafte. Samo na ovu prugu izvršeno je 18 napada prema 6 istih takvih slučajeva u prvoj polovini meseca avgusta. Pruga je bila skoro stalno zatvorena.

Takav razvoj na italijanskom interesnom području doveo je do toga da je krajem meseca prekinut celokupni putnički, prtljažni i teretni saobraćaj na prugama Ogulin — Split, Ogulin — Šibenik, Split — Sinj i Ogulin — Plase — Crikvenica.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 43/3, k. 76.

² Dopisano rukom.

³ i ⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom i kartom.

U isto vreme obustavljen je prijem tranzitnih robnih pošiljki preko stanice Bubnjarci — (Ljubljana).

Već od 20.8. saobraćaj na pruzi Zagreb — Karlovac ograničen je, zbog nesigurnosti, na dnevne sate od 4. do 19,30 časova.

Na nemačkom interesnom području stalno se zaoštava situacija na glavnoj pruzi nemačka granica — Zemun.

Ciljevi pojedinih napada bili su brzi vozovi. Banditi, istina, do sada nisu uspeli da izvrše atentat na neki brzi voz, ali su u izveštajnom periodu vršili napade na oklopne vozove angažovane za zaštitu brzih vozova. To je imalo za posledicu prinudno upućivanje brzih vozova zaobilaznim pravicima.

Od kraja ovog izveštajnog perioda brzi vozovi, prema izmenjenom redu vožnje, prelaze preko hrvatske teritorije samo danju, a isto tako i direktni vozovi.

U rejonu Prijedora radovi na opravci pruge za transport rude toliko su napredovali da je 20.8. opet otpočeo saobraćaj na relaciji Banja Luka — Prijedor — Sunja. Saobraćaj preko mosta u Mlinskoj kod Kostajnice, na kome se još vrše radovi, odvijao se tako što se vršio prelazak putnika i pretovar robe.

Na kraju izveštajnog perioda završetak radova na mostu kod Mlinske već je toliko blizu da je fiksiran datum 6. septembar za otvaranje saobraćaja preko ovog mosta.

U okrugu gde je nadležna Železnička direkcija u Sarajevu nemiri opet bukne.

Pruga Lašva — Donji Vakuf — Jajce bila je ugrožavana više puta.

Napadnuta je i šumska železnička pruga Zavidovići — Han-Pijesak.

Još nije uspostavljen saobraćaj na pruzi Semizovac — Ivančići. Najveći deo pruge je u rukama bandi.

U italijanskom sektoru sarajevske direkcije uskotračnih pruga saobraćaj se odvijao nesmetano, samo su na pruzi Foča — Ustiprača nastale teškoće zbog četnika.

Radovi na mostu u Lukaču na pruzi Sarajevo — Mostar odvijaju se po planu. Može se računati da će ponovno uspostavljanje saobraćaja uslediti sredinom septembra.

Broj slučajeva sabotaže u izveštajnom periodu iznosio je 40 prema 29 u prvoj polovini meseca. Od tih slučajeva otpalo je na italijansko interesno područje 21 (12 u prvoj polovini meseca), a na nemačko interesno područje 19 (17 u prvoj polovini meseca).

2.) Nemačko interesno područje

a) Glavna pruga nemačka granica — Zemun.

U izveštajnom periodu bande su sve više pomerale svoju delatnost u blizini glavnog grada Zagreba. Tako su 18.8. napadnute i spaljene dve stanice, Mraclin i Peščenica,⁵ koje se nalaze na glavnoj pruzi Zagreb — Sisak — Novska, kod samog Zagreba.

29. i 30.8. podmetnut je eksploziv oklopnim vozovima koji su bili angažovani za zaštitu brzih vozova, što je dovelo do izbacivanja oklopnih vozova s koloseka.⁶

Napad 29.8. na deonici Zagreb — Dugo Selo — Novska kod Kutine nije izazvao nikakve žrtve. I oštećenje pruge i željezničkih vagona bilo je relativno neznatno, tako da je nakon 6 časova posle prekida saobraćaj mogao biti ponovo uspostavljen.

Napad eksplozivom 30.8. na pruzi Zagreb — Sisak — Novska prouzrokovao je, naprotiv, znatne žrtve. Ubijen je jedan nemački vojnik, teže je povređeno 7 nemačkih vojnika, a 30 nemačkih vojnika, među kojima i 3 oficira, bilo je lakše povređeno. Od teže povređenih, jedan vojnik je podlegao teškim opekotinama. Saobraćaj na pruzi je bio prekinut 15 časova. Materijalna šteta je bila znatna.

Nakon što je oklopni voz izbačen s koloseka, banditi su napali na mesto udesa otvorivši mitraljesku i puščanu vatru.

Doveden je pomoćni voz, ali je i na njega otvorena vatra čim je stigao. No, napadi su odbijeni.

I severno od Zagreba, na pruzi prema Varaždinu, pojavile su se prvi put bande i 23.8. porušile prugu između Luke i Ključa. Izbačen je jedan voz s koloseka, te je na taj način prouzrokovana smetnja saobraćaju na pruzi za vreme od 8 časova.

Na deonici Novska — Brod nije bilo nikakvih napada. No, i ovde je glavna pruga ugrožena. Tako su 23.8. manje bande prešle Savu u blizini stanice Donja Vrba. Odmah su angažovane snage za obezbeđenje pruge, te je napad na prugu sprečen.

U rejonu severno od te deonice pruge jače nemačke snage preduzele su akciju čišćenja, pri čemu se naišlo na neznatan otpor.

⁵ Ovaj napad je izvela 2. četa 6. bataljona Banijskog NOP odreda (Zbornik, tom V, knj. 7, dok. br. 4 i 29).

⁶ Vidi dok. br. 141, nap. 7.

U tom rejonu je izvršen samo jedan napad na prugu Banova Jaruga — Virovitica, i to 28. avgusta. Napadnuta je železnička stanica Đulavec.⁷ No, pruga ipak nije oštećena.

Područje severno od deonice Zemun — Vinkovci je još uvek ognjište nemirâ. U izveštajnom periodu započeta je jedna veća akcija protiv bandi koje se još nalaze na tom području, a pre svega na Fruškoj gori.⁸ Ovu akciju uspešno su nastavile nama savezničke snage. 19.8. napadnuta je sama glavna pruga kod Martinaca, između Šida i Mitrovice. Ispod voza br. 3 s kupeima za nemačke vojnike aktiviran je eksploziv. Iako je istrgnut komad šine dužine jednog metra, voz je preko ovog oštećenog mesta prešao neoštećen. Uspelo je da se sledeći brzi voz br. 66 blagovremeno zaustavi.

Mnoge sporedne pruge u ovom rejonu bile su cilj manjih napada. Tako je 25.8. na pruzi Indija — Petrovaradin kod Čortanovaca napadnuta i savladana jedna tunelska straža. Tom prilikom je ubijen jedan hrvatski vojnik. U ruke bande je palo više pušaka i druge opreme.

20.8. bande su napale železničku stanicu Spačva na pruzi Vinkovci — Brčko i zapalile službenu zgradu stanice. Saobraćaj je bio prekinut do sledećeg jutra.

Isto tako na pruzi Šid — Rača je 24.8. napadnuta istovarna stanica Grk. U oba ova slučaja pruga nije bila oštećena.

Mere obezbeđenja na glavnoj pruzi još su pojačane. Izvršene su promene rasporeda snaga.

Radovi na izradi žičanih prepreka napreduju, isto tako i dopunski radovi na stražarskim osmatračnicama. Započeli su radovi na raščišćavanju terena duž železničke pruge. Kukuruzna polja raščišćavaju se tako što se stabljike sasecaju u visini klipova. Radi zaštite železničkih stanica Zagreb — glavna stanica i Zagreb — stanica Sava iznalaze se, zajedno s komandantom inženjerije pri komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, mere obezbeđenja, koje se odmah nakon toga i sprovode.

b) Pruga Zagreb — Karlovac

Kako smo već javili u poslednjem izveštaju, ugroženost ove pruge je porasla. Bande su stalno uznemiravale okolna mesta, napadale ih i pljačkale. Napadana je i prekidana i sama pruga, paljene su stanične zgrade.

⁷ Ovo neprijateljsko uporište u s. Đulavecu (sada: Miokovićevo), kod Daruvara, zauzeli su 27/28. avgusta 1942. delovi 1. i 2. slavonskog NOP odreda, delovi Proleterskog bataljona Operativnog štaba NOP i DV za Bos. krajinu i Banijska partizanska četa (Zbornik, tom V, knj. 6, dok. br. 63 i 64).

⁸ Vidi dok. br. 133 i 135.

Tako su bande 16.8. kod Ljeskovca pucale na kompoziciju voza sa železničkim cisternama. Ložać je ranjen, probušeno je 8 železničkih cisterni koje su bile napunjene.⁹

18.8. jedan voz s naftom zbačen je s koloseka u blizini Zdenčine zbog toga što je pruga bila oštećena. Pruga je bila zatvorena 9 časova.

Sledećeg dana bande su kod Horvata zaustavile i zapalile jedan teretni voz. Lokomotive su zbačene s koloseka. Pruga je morala biti zatvorena 14 časova. Istog dana bande su kod Klinča-Sela ubile jednog železničara.

25.8. bande su napale železničku stanicu Zdenčina, udaljenu od Zagreba 24 km. Borba s bandom trajala je preko 6 časova.

26.8. napadnuta je i spaljena železnička stanica Jastrebarsko, udaljena od Zagreba 33 km.¹⁰ Pruga je bila prekinuta i zapaljena je jedna stražara. Zapaljen je voz koji se našao u stanici. Isto tako su zapaljeni magazin, uređaj za podešavanje i stanična radionica. Pruga je opet bila 10 časova u prekidu.

Obezbeđenje ove pruge u rukama je Italijana. Oni do sada nisu uspjeli da održavaju nesmetani saobraćaj.

c) *Pruga Caprag — Karlovac*

U izveštajnom periodu nije bilo napada na ovu prugu, no ipak se situacija do sada nije promenila. Saobraćaj se odvija samo između Capraga i Petrinje. Bande koje se još nalaze na ovom području sprečavaju opravku pruge. Moguće je da bande izvrše udare i na glavnu prugu i na prugu b.

d) *Pruga za transportovanje rude Prijedor — Bos. Novi — Sunja*

U rejonu Prijedora uglavnom je bio mir. Pojedinačni incidenti nisu ometali radove na železničkoj pruzi.

Nastavljeni su radovi na opravljanju pruge Prijedor — Bos. Novi — Sunja. 16.8. svečano je predata saobraćaju deonica Prijedor — Bos. Novi.

20.8. već je bilo moguće da otpočne putnički i teretni saobraćaj na relaciji Sunja — Bos. Novi — Prijedor — Banja

⁹ Taj napad je izvela 3. četa partizanskog bataljona »Josip Kraš« kod s. Horvata (blizu Zagreba). Probijeno je 8 cisterni, iz kojih je iscurila nafta (Zbornik, tom V, knj. 7, dok. br. 4).

¹⁰ Reč je o napadu 4. hrvatske NOU brigade na domobransku posadu u Jastrebarskom i na ustaški logor, iz kojeg je oslobodila decu pohvatanu prilikom operacije na Kozari, na Kordunu i u Lici. Pored toga, ona je uništila 3 lokomotive i 150 vagona (Zbornik, tom V, knj. 7, dok. br. 3, 25, 50, i 29, knj. 8, dok. br. 48).

Luka, i to tako što se mesto gde se još radi most savlađuje prelaskom, odnosno pretovarom.

Na kraju izveštajnog perioda most u Mlinskoj ponovo je uspostavljen. Predviđeno je da saobraćaj, u prvom redu transportovanje rude, preko ovog mosta ponovo otpočne 6.9.

Izrađuju se objekti radi uspostavljanja sistema obezbeđenja kako je naređeno, a radovi napreduju dobro.

Priključna pruga Bos. Novi — Bihać do sada još nije opravljena.

e) *Nemačko područje uskotračnih pruga*

Saobraćaj na pruzi Sarajevo — Brod i Doboj — Tuzla — Simin Han odvijao se bez smetnji. Jedino je 30.8. izvršen kratak napad na železničku stanicu Nemila u blizini Begovog Hana, nije bilo nikakvih žrtava. Osim toga, bande su 25.8. napale i ranile jednog hrvatskog stražara na železničkoj stanici Modrinje u blizini Lašve.

Naprotiv, saobraćaj na pruzi Lašva — Donji Vakuf — Jajce bio je ometan na razne načine.

24.8. bila je oštećena pruga kod Babinog Sela i kod Vinca, a bili su prekinuti i telefonski vodovi. Poremećaj saobraćaja trajao je 7 časova.

31.8. opet je bila oštećena pruga kod Vinca. Prekid saobraćaja 18 časova.

Mora se računati sa daljim napadima na tu prugu, jer se u rejonu jugozapadno od Bugojna — Jajca, na italijanskom interesnom području, nalaze dosta jake bande.

Pruga Semizovac — Ivančići nalazi se sve do blizu samog Semizovca u rukama četnika. Saobraćaj prema Semizovcu se ne obavlja.

Na pruzi Sarajevo — Višegrad saobraćaj se obavljao bez smetnji. Prilikom jednog napada na mesto Pale 30.8. nisu oštećene ni železnička stanica ni pruga.

Sumska pruga Zavidovići — Han-Pijesak napadnuta je 28.8 i 29.8. Zapaljena je železnička stanica Nevačka, pruga je oštećena. Napadnuta je železnička stanica Pjenovac,¹¹ a uz to su još zapaljena i dva drvena mosta. Saobraćaj se odvija samo do Olova.

Pruga Sarajevo — Mostar još je u prekidu. Saobraćaj se obavlja prelazom kod mosta u Lukaču. Most će, kako se predviđa, biti gotov sredinom septembra.

¹¹ Ovaj napad je izvela 6. istočnobosanska NOU brigada i pri tom zauzela ž.st. Pjenovac i Nevačku, porušila prugu, spalila pilanu i uništila domobranske posade (Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 169, i 170; Rudi Petovar, n.d., str. 47. i 48).

S vremena na vreme radovi na izgradnji stražarskih kula su kasnili zbog oskudice u cementu.

Započela je predviđena izgradnja stražarskih kula na pruzi Doboј — Tuzla.

3.) *Italijansko interesno područje*

a) *Put za transportovanje nafte Karlovac — Ogulin — Sušak*

Mnogobrojni napadi na ovu prugu onemogućili su redovan saobraćaj između Zagreba i Rijeke. Ponovo su usledili osobito česti napadi na rejon Generalškog Stola, na deonici Karlovac — Ogulin. Tamo je 17.8. izbačen s koloseka jedan voz, te je pruga bila zatvorena 21 čas.¹² 22.8. kod Dubrava je izbačen s koloseka i zapaljen jedan voz.¹³ Pruga je bila zatvorena oko 50 časova. 29.8. izbačen je s koloseka još jedan voz, kod Dubrava, pri čemu su dva železničara bila teže povređena. Pruga je bila zatvorena 20 časova.

Još su mnogobrojni bili slučajevi takvih napada na deonici Ogulin — Sušak. Ovde je između Drvenika i Plasa 18.8. aktiviran ispod jednog voza eksploziv.¹⁴ Pruga je bila zatvorena 15 časova. 22.8. eksplodirala su četiri komada eksploziva na istom mestu, pruga je bila zatvorena 14 časova. 28.8. opet je aktiviran eksploziv kod Drvenika, a isto to se ponovilo i 31.8.¹⁵

21.8. napadnuta je i spaljena stražara kod Ogulinskog Hreljina. 30.8. na istom mestu voz je naišao na minu. 20.8. bila je ta ista pruga porušena na dužini od 60 m. Slično se desilo i kod Gomirja.¹⁶

Zaoštravanje situacije na ovoj pruzi dovelo je do toga da je sada celokupni javni putnički, robni i teretni saobraćaj na toj pruzi obustavljen. Još se nije uspelo uspostaviti efikasno obezbeđenje ove pruge.

b) *Pruga Karlovac — Ljubljana*

Tranzitni saobraćaj na ovoj pruzi takođe je obustavljen zbog nesigurnosti. Na kraju ovog izveštajnog perioda saobraćaj je iz nepoznatih razloga sasvim onemogućen.

¹², ¹⁴ i ¹⁵ Ove diverzije je izveo bataljon »Matija Gubec« 1. primorsko-goranskog NOP odreda na pruzi između s. Plasa i s. Zlobina (Zbornik, tom V, knj. 7, dok. br. 24).

¹³ Između s. G. i D. Dubrava delovi 2. kordunaškog NOP odreda su porušili ovaj deo pruge. Neposredno posle toga je naišao teretni voz i prevrnuo se. Tom prilikom je zaplenjeno 15 vagona (Zbornik, tom V, knj. 6, dok. br. 92, knj. 7, dok. br. 63).

¹⁶ Ove diverzije i akcije je izveo 2. udarni bataljon 1. primorsko-goranskog NOP odreda (Zbornik, tom V, knj. 7, dok. br. 24, 29 i 105).

c) *Pruga Ogulin — Knin*

Situacija je nepromenjena. 24.8. spaljene su kod Josipdola 2 stražare. 26.8. zbačen je kod Jesenica jedan voz s koloseka, te je saobraćaj obustavljen 48 časova.¹⁷ 29.8. zbačen je jedan voz s koloseka kod Plaškog, te je pruga bila zatvorena 2 dana. I ovde je javni saobraćaj obustavljen.

d) *Industrijska železnička pruga Srnetica — Knin*

Pruga je u rukama bandita. Još nema izgleda na neko uspostavljanje saobraćaja.

e) *Pruga Karlovac — Caprag*

Zapadni deo italijanske deonice pruge kontrolišu bande. Saobraćaj se odvija samo između Skakavca i Karlovca.

f) *Pruga Knin — Split — Sinj i Knin — Šibenik*

Na obe ove železničke deonice javni saobraćaj je obustavljen.

4.) *Italijansko područje uskotračnih pruga*

U odnosu na uskotračne pruge na italijanskom području nije javljeno ni o kakvim poremećajima, izuzev pruge Ustiprača — Foča.

19.8. porušena je pruga između Ustikoline i Foče. 20. (8.) četnici su zauzeli železničku stanicu Foča.¹⁸ Ta deonica pruge još uvek je u rukama četnika.

Na pruzi *Mostar — Dubrovnik* saobraćaj se obavljao normalno.

Saobraćaj se obavljao isto tako normalno i na pruzi *Uskoplje — Komaji — (Zelenika)*. Ponovo su podignute zapaljene stanice *Ivanica, Glavska i Vojski Dol*.

Pruga Hum — Trebinje: Na mostu dužine 20 m kod Međe izvršene su privremene i najnužnije opravke. Saobraćaj normalan.

Na pruzi *Trebinje — Bileća* saobraćaj će se, prema predviđanju, obnoviti 15. septembra. Za sada vozi se samo do Lašve. Popravlja se most kod Lašve. Isto tako ponovo se grade sve spaljene stanične zgrade između Lašve i Bileće.

Uspelo se povećati pretovare boksita u Mostaru i Žitomisliću za Dubrovnik i Zeleniku. Trebovani vagoni uredno su stavljeni na raspolaganje.

5.) *Gubici u ljudstvu i materijalne štete*

I u drugoj polovini meseca avgusta akti sabotaže prourockovali su teške ljudske žrtve.

¹⁷ Ovu akciju su izveli delovi 1. hrvatske NOU brigade (Zbornik, tom V, knj. 6, dok. br. 65, knj. 7, dok. br. 105).

¹⁸ Vidi dok. br. 132, nap. 7.

Izbrojano je 7 mrtvih.

Broj povređenih i ranjenih iznosi 47.

Zarobljeno je 42.

Šteta na voznom materijalu takođe je znatna. Isto tako i šteta na materijalu za postavljanje koloseka.

U odgovarajućem procentu povećao se i broj oštećenih lokomotiva:

Na području železničke direkcije u Zagrebu 28,6% postojećih vučnih lokomotiva je oštećeno.

U okviru sarajevske železničke direkcije 24,5% vučnih lokomotiva je van upotrebe zbog neispravnosti.

...¹⁹

Posle ekspedovanja:

Dostavljeno:

Nezavisna Država Hrvatska Mimi- starstvo hrvatskog domobranstva Predsednički ured				
Primljeno: 9.IX 1942. god.				
		Broj naloga	Biljeg	Izvesti- telj
Tor- melin	3923 taj	1	./.	./.

²⁰ u Zagrebu, 10. rujna
1942.
Glavnom stožeru domo-
branstva
Ustupamo.
11/9 Očev. taj.
Po nalogu poglavnika
vojskovođe ...²¹
bojnik **Tormelin**

¹⁹ Potpis nečitak.

²⁰ Štambilj primaoca.

²¹ Nečitka reč.

IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 5. SEPTEMBRA 1942. O REZULTATIMA RAZGOVORA NEMAČKIH PREDSTAVNIKA S POLITIČKIM DELEGATOM ČETNIČKE VRHOVNE KOMANDE DOBROSAVOM JEVDĀVIĆEM 4. SEPTEMBRA 1942. U DOBROM POLJU¹

718. peš. divizija
Odelj. Ia/Ic
Br. 2807/42 pov.

Div. St. Qu., 5.9.42.

IZVEŠTAJ

o razgovorima s četničkim komesarom *Jevđevićem*²
na dan 4.9.42.

U Dobrom Polju su 4.9.42. u 15 časova vođeni razgovori s političkim komesarom četnika u italijanskoj interesnoj zoni, *Jevđevićem*.

S nemačke strane
su bili prisutni: generalštabni major Gajtner,
major Štreker, kapetan Smit [Schmidt]
iz III/738. pp i hrvatski oficir za vezu pri
718. pd konjički kapetan Olševski,³
s četničke strane: politički komesar Jevđević, art. kapetan
Kovačević⁴ i još 2 četnička komandanta.⁵

Ovaj razgovor je tražio Jevđević jer je, kako je rekao, smatrao za potrebno da se razjasne neka pitanja u vezi sa stavom nemačkog Vermahta prema delatnosti njegove grupe, da bi se izbegao ma kakav konflikt s nemačkim oružanim snagama.

U zoni koju su mu dodelili Italijani, između Crne Gore i granice između nemačke i italijanske interesne zone, on raspolaže sa 12.000 ljudi, naoružanih italijanskim oružjem i municijom, koji se staraju za red i mir. U toj oblasti

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 456—8.

² Dobrosavom. Tada je bio politički delegat Ministarstva vojске, mornarice i vazduhoplovstva jugoslovenske vlade u izbeglištvu

³ Ignac

⁴ Milivoje. Bio je načelnik obaveštajne službe četničke Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁵ To su bili Krsta Kovačević, kap. I klase i Nikola Vukasović, poručnik.

nema više nijednog partizana. U toku akcije čišćenja grupa je pobila oko 6500 komunista, pretežno Srba. Njen cilj je da se ponovo uspostavi i održi red i mir na celoj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Zbog situacije u pogledu ishrane treba računati da će najkasnije od Božića zavladati glad na tom području, a u vezi s tim će se jako povećati i partizanske bande koje se tu još nalaze. Kad dođe do ustanka, masa uvek sledi onoga ko je jači. Partizani bi, kao i do sada, nastavili borbu protiv nemačke vojske, hrvatskih domobrana, ustaša i četnika. U tom slučaju nemačke oružane snage ne bi mogle računati na efikasnu saradnju hrvatskih jedinica, pošto su one već zatrovane komunizmom, a deo njihovih oficira potpuno je nepouzdan. On je komandantima italijanskih jedinica poslao pisma koja su partizani uputili hrvatskim komandantima u Bistrici i Vrhprači i u kojima potvrđuju prijem municije i mole za dalju pomoć. Još prilikom poslednjeg napada četnika na Foču,⁶ koji je izveden po naređenju Italijana zato što ustaše nisu htele da napuste grad, hrvatske jedinice su se s mitraljezima i topovima predale četnicima posle kraće borbe ili su se razbežale ostavljajući oružje.

Zato on, Jevđević, upućuje pitanje nemačkim oružanim snagama:

— da li mu dozvoljavaju da on i u nemačkoj interesnoj zoni saraduje na uspostavljanju sigurnosti i reda;

— da li bi bile spremne da mu dodele kao odsek osiguranja rejon do železničke pruge Sarajevo — Višegrad. On garantuje apsolutnu sigurnost i daje časnu reč da će se njegove jedinice lojalno držati kako prema stanovnicima tako i prema svim pripadnicima nemačke okupacione vlasti. Pri tom je napomenuo da je, na primer, preuzeo na sebe da osigurava isporuke boksita iz Dalmacije, pošto Italijani nisu bili u stanju da transporte sa boksitom obezbeđuju od partizana. Garnizoni hrvatskih domobrana mogli bi da ostanu. S njima bi uskoro došlo do dobrog sporazuma kao i u italijanskoj interesnoj zoni. Samo bi trebalo odstraniti ustaše;

— da li bi nemačke oružane snage, u protivnom slučaju, dozvolile da u hitnim slučajevima njegovi kuriri ili on sam prelaze demarkacionu liniju zbog uspostavljanja veze s četničkim grupama *Plemića*⁷ (rejon severoistočno od Pala), *Derikonje*⁸ (rejon južno od Olova) i u *Devetaku* (20 km severno od Rogatice), koje su pod njegovom komandom.

⁶ Vidi dok. br. 132.

⁷ Božidar (Božo)

⁸ Savo

On se odrekao zaštite hrvatske države koja mu je preko ministra Košaka⁹ već dva puta ponudila da drži civilnu vlast u celoj Bosni i Hercegovini, kao i oružane odrede u toj oblasti, pod uslovom da prizna vladu hrvatske države. Međutim, on ne može da prizna tu državu za gospodare teritorije na kojoj pretežno žive Srbi, jer ta ista država nije sprečila svim sredstvima svoje vlastodršce ustaše da progone te Srbe, nego je to i zahtevala. Tako je, na primer, pronađeno u jednoj jami kod Čapljine — Sumanci 1760 leševa Srba koji su pobijeni u aprilu 1941. U Foči su ustaše nedavno pobile 157 žena i dece. Za obe činjenice može da navede kao svedoke italijanske oficire.

Izložene želje su odbijene.

Jevđeviću je naglašeno da bi prelazak njegovih četničkih odreda preko demarkacione linije morao dovesti do oružane intervencije nemačkih jedinica. Obećano mu je da će biti obavešten u slučaju da partizanske bande pod pritiskom nemačkih ili hrvatskih jedinica pokušaju da se povuku na jug u italijansku interesnu zonu a dato mu je do znanja da se očekuju obaveštenja i u obrnutom slučaju. Jevđević je izložio spremnost u tom pogledu i predložio za dati slučaj radio-vezu.

Nije osporio da izvršava direktive *Draže Mihailovića*.

Opšti utisak:

Komesar Jevđević je veoma inteligentna osoba, ubeđeni Srbin, iskusan političar čije se izjave moraju primati veoma oprezno. Govori relativno dobro nemački. Njegov sadašnji stav prema nemačkoj vojsci izgleda pošten, ali ipak treba očekivati da će sigurno promeniti držanje u slučaju da primi druga naređenja od Mihailovića.

Prisutni četnički oficiri ostavljali su dobar utisak u svojim čistim srpskim uniformama. Oni su napeto pratili razgovore pokazujući živo interesovanje i povremenim primedbama pokazivali da prilično dobro znaju nemački jezik.

Četnici koji su se mogli primetiti kao straže bili su kršni ljudi, dobrog vojničkog izgleda, uhranjeni i disciplinovani. Naoružanje im se sastojalo od italijanskih karabina ili automata. Borbena vrednost ovih ljudi je očigledno daleko iznad hrvatskih jedinica i ustaša.

Za komandanta divizije
Ia:

Gajtner,
generalštabni major

⁹ Odnosi se na dr Vladimira Košaka državnog rizničara NDH.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 6. SEPTEMBRA 1942. GENERALŠTABU VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA O SVIM DOSADA IZVEDENIM AKCIJAMA I OPERACIJAMA PROTIV PARTIZANA U SRBIJI I NDH POD KOMANDOM GENERALA PAULA BADERA¹

Poverljivo

TELEGRAM

OKW/WFSt/Op. (H)

Predmet: Operacije generala Badera protiv ustanika u Srbiji i Hrvatskoj

Veza: OKW/WFSt/Op. (H) br. 02539/42 pov. od 3.9.42.²

U vezi s napred pomenutim dopisom u nastavku dajemo traženi »Pregled operacija generala Badera protiv ustanika u Srbiji i Hrvatskoj«:

- 1.) Od kraja jula 1941. godine izvodile su se uspešne borbe protiv ustanika od strane Više komande LXV pod komandom generala artiljerije Badera, koji je komandovao potčinjenim divizijama (704, 714, 717. i 718).³
- 2.) U cilju razbijanja narastajućeg ustanka u severozapadnom i zapadnom delu Srbije doveden je XVIII armijski korpus⁴ sa svojim jedinicama (113. pd, 342. pd, 125. ojačani J.R.⁵). XVIII armijski korpus je preuzeo komandu 19.9.41. godine.⁶ Pod komandom opunomoćenog komandanta u Srbiji (komandanta XVIII armijskog korpusa)⁷ Viša komanda LXV bila je zadužena za obezbeđenje Srbije van severozapadnog i zapadnog područja Srbije, i da energičnim akcijama uspešno ostva-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056532—4. Na margini telegrama rukom je dopisano nekoliko parafa i datuma.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Vidi knj. 1, ovog toma, dok. br. 76—153.

⁴ i ⁶ Isto, dok. br. 155.

⁵ Jägerregiment (lovački puk)

⁷ Komandant je bio Franc Beme (Franz Boehme), general pešadije.

ruje smirivanje Srbije van zona u kojima se izvode vojničke operacije.

- 3.) General Bader je 5.12.41, nakon povlačenja XVIII armijskog korpusa, postao vršilac dužnosti opunomoćenog komandanta u Srbiji a potčinjene su mu bile sve nemačke jedinice na teritoriji Srbije i Hrvatske.⁸
- 4.) U periodu od 8. do 10.12.41. izvedena je uspešna operacija 342. pešadijske divizije protiv dosadašnjeg centra pokreta Draže Mihailovića. Komanda pokreta koja se nalazila na Ravnoj gori pala je u ruke Nemcima. Štab je zarobljen, dobijen je veliki plen, dok su glavne snage neprijatelja razbijene.⁹
- 5.) U periodu od 14.1. do 4.2.42. pod komandom generala Badera je angažovana jedna borbena grupa radi čišćenja istočne Bosne (snage: 342. pešadijska divizija, 718. pešadijska divizija, 1 italijanski bataljon, kao snage za blokiranje učestvovalo je 12 hrvatskih bataljona). U uslovima velikih terenskih i meteoroloških poteškoća (hladnoća do —30 stepeni, visina snega do 1,5 m) neprijateljske grupe su razbijene.¹⁰
- 6.) Početkom januara u cilju smirivanja jugoistočne Srbije doveden je I kraljevski bugarski armijski korpus i potčinjen (jedinice: 6, 17. i 21. kraljevska bugarska pešadijska divizija). Korpus je dobio zadatak da posedne prostoriju Zaječar — Svilajnac — Kragujevac — Priština i da razbije neprijateljske bande na toj teritoriji.¹¹
- 7.) Ruska grupa za zaštitu privrednih objekata formirana je u jesen 1941. godine u jačini od oko 3 puka i upotrebljena je za zaštitu rudnika na teritoriji Srbije u zonama 704, 714. i 717. pešadijske divizije, i to s puno uspeha, i na taj način je oslobodila snage za borbene zadatke i operacije.¹²
- 8.) U periodu od 18.2. do 6.3.42. jedan nemački bataljon koji je bio opkoljen u Prijedoru oslobođen je dejstvima jačih snaga 704. i 718. pešadijske divizije.¹³

⁸ Vidi knj. 1, ovog toma, dok. br. 263 i 265.

⁹ Isto, dok. br. 270.

¹⁰ Vidi dok. br. 3, 4, 19 i 26.

¹¹ Vidi dok. br. 6 i 8; knj. 1, ovog toma, dok. br. 290, 291 i 292.

¹² Vidi dok. br. 72; knj. 1, dok. br. 146.

¹³ Vidi dok. br. 87 i 104.

- 9.) U periodu od 22.3. do 28.5.42. Borbena grupa »Bader« je na prostoru istočne Bosne učestvovala u razbijanju ustaničkog pokreta (snage: 718. pešadijska divizija, italijanske divizije »Pusterija«, »Taurinenze«, »Kačatori«, 10 hrvatskih bataljona i italijanska avijacija).¹⁴ Rezultat operacije: razbijeni ustanici u istočnoj Bosni i južno. Smirivanje zemlje obezbeđeno postavljanjem redovnog upravnog aparata s organizacijom efikasnog graničnog obezbeđenja. Bilo je mnogo zarobljenika i veliki plen.
- 10.) U periodu od 28.5. do 29.8.42. je ustanički pokret u zapadnoj Bosni razbijen od strane Borbene grupe »Zapadna Bosna«, koja je bila potčinjena generalu Baderu.¹⁵ (Snage koje su učestvovala u operaciji: 714. pešadijska divizija, jedan ojačani puk 704. pešadijske divizije, 1, 2. i 3. hrvatski gorski zdrug, oko 10 hrvatskih bataljona, Kraljevska mađarska dunavska flotila i nemački vazduhoplovni komandant s mešovitom nemačko-hrvatskom vazduhoplovnom grupom.) Rezultat operacije: razbijeno žarište ustanka nakon jakog neprijateljskog otpora. Neprijatelj je imao 4000 mrtvih, preko 10.000 zarobljenih i izgubio mnogo materijala.
- 11.) Na dan 1.3.42. general artiljerije Bader je naimenovan za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji. Rašformirani su sledeći štabovi: Štab opunomoćenog komandanta u Srbiji, Viša komanda LXV i komandant Srbije.¹⁶ U toku izvođenja napred pomenutih operacija, divizije su preduzimale neprekidne operacije privlačeći za izvršenje tih zadataka sve raspoložive snage (Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata, Srpsku državnu stražu i dobrovoljačke odrede) na teritoriji Srbije, što je dovelo do smirivanja zemlje, pri čemu je neprijatelj pretrpeo značajne gubitke. Železničke komunikacije Zagreb — Beograd — Sofija, odnosno Solun, kao i reka Dunav nisu bili urgoženi blagodareći operacijama nemačkih i bugarskih snaga, kao i Nemačke i Kraljevske mađarske dunavske flotile. Takođe se bez zastoja odvi-

¹⁴ Vidi dok. br. 48.

¹⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 104, 107, 108, 110, 117, 120 i 123.

¹⁶ Vidi dok. br. 30.

jala i proizvodnja bakra, olova i antimona, koji su naročito značajni za nemačku ratnu ekonomiku.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(AOK-12)

Ia, br. 3361/42 pov.
6.9.42. čas.

Tačnost prepisa overava:

...¹⁷

L.d.N.A. 6.IX 1942. Br. 9737 u 14,10 časova

¹⁸

Prispelo 6.9.42 u 14,15 časova
Poslato 6.9.42. u 15,30 časova
St. GWEHL
Knebl
Br. 23

¹⁹

BR. 147

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 11. SEPTEMBRA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O NEMAČKO-USTAŠKIM VOJNO-POLITIČKIM ODNOSIMA I SARADNJI¹

Telegram²

11.9.1942.

u 19

Strogo poverljivo

KR.

**KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU,
ISTOVREMENO I KOMANDUJUĆEM GENERALU I
KOMANDANTU U SRBIJI**

Na akt komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 2271/42 od 5.9. izveštavam da sam 7.9. u podne

¹⁷ Potpis nečitak.

¹⁸ i ¹⁹ Štambilj primaoca.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 268, s. 166—9. Na margini prve stranice telegrama rukom je dopisano nekoliko reči, parafa i datuma.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su samo najbitniji podaci.

pročitao Poglavniku pismo komandanta.³ S hrvatske strane je bio prisutan maršal Kvaternik, a s nemačke strane generali Bader i Štal, koji su boravili u Zagrebu radi drugih razgovora. Hrvati su primili predlog, kao što se i očekivalo, s vidljivom zapanjenošću. Poglavnik je odgovorio dostojanstveno, ali odlučno da bi prihvatanje tačke 2 i 3, a osobito tačke 5 svelo hrvatsku vladu na prividno postojanje. Maršal je u svom odgovoru prilično jako preterao, tako da sam mu dan kasnije morao, kako prijateljski tako i razgovetno, održati predavanje. On je, između ostalog, ukazao na delovanje takvog sporazuma prema Italiji. On je pretio da će se obratiti najvišem mestu Rajha. Nakon izlaganja oba hrvatska državnika, general Bader i ja smo nastojali da dođemo do jednog stvarno podrobnog pretresanja tačaka. Ali smo uskoro saglasno utvrdili nemogućnost takvog početka. Poglavnik je zamolio da odustane od moje molbe za pismeni odgovor, dok je maršal predložio da se unište svi dokumenti koji se odnose na ovaj predmet. Posle podne sam imao s poglavnikom razgovor u četiri oka, koji je on zatražio. Tada sam mogao utvrditi duboku utučenost toga čoveka, pri čemu se očigledno trudio da kod komandanta, koga je lično visoko cenio, ne postavi nikakvo trajno neslaganje. Nakon toga sam »privatno«⁴ sondirao spremnost prihvatanja predloga u pogledu saradnje s Hrvatima, koje sam 4.9. dostavio komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, koje je on istog dana svojim dopisom, Ia, pov. br. 4723/42, označio kao nedovoljne,⁴ pri čemu sam već tada u njima gledao maksimalnu meru onoga što bi se kod Hrvata postiglo bez pozivanja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i državnog rukovodstva. Poglavnik je izjavio da se u predlozima koje prilažem uz ovaj izveštaj može sagledati sasvim pogodna baza za buduću nemačko-hrvatsku vojnu saradnju. Potpuno sam svestan da su ovi moji nacrti, vojnički gledano, samo neki nepotpuni rad, ali isto tako verujem da bi, pored nedostatka volje, i oštrij oblik ostavio Hrvatima otvoreno stotinu sporednih izlaza, te radi toga molim za uputstvo da li da vodim razgovore na toj bazi. Pri tome bih svakako hteo primetiti da će vrlo verovatno ova epizoda za Hrvatsku imati toliko značajnije posledice koliko je, izgleda, učvrstila poglavnika u već davno procenjenoj odluci da što hitnije izvrši izmene u vojnom rukovodstvu. Stvarno maršal Kvaternik već duže predstavlja vojnički i politički za, ionako vrlo slabo učvršćeni,

³ Vidi dok. br. 152.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

Pavelićev režim daleko pre znatno opterećenje nego podršku. S druge strane, i izgledi što se tiče naslednika gotovo su neutešni, uz to mora biti jasno da vojno ozdravljenje države, pored sve vojničke valjanosti sva tri dela naroda, nije nikako čisto vojničko, već pretežno pitanje političkog sklopa.

Moji predlozi komandujućem generalu i komandantu u Srbiji glasili su: *Dodatak komandujućem generalu i komandantu u Srbiji*: vidi nemački general, Ia, str. pov. 254/42 od 4. 9.42.

Dodatak za k-ta oružanih snaga na Jugoistoku (AOK-12)

1) S nemačke strane se odlučuje da, u interesu zajedničkog vođenja rata i u interesu hrvatske države, pored 718. pd, do daljnjega ostane u severnoj Hrvatskoj i 714. pd, te delovi 717. pd. Tamo će stupiti u nekoliko landesšicen-bataljona.

2) Radi svrsishodnog ispunjavanja zadataka koji su preneseni na nemačke trupe (obezbeđenje železničkih pruga i vojnoindustrijskih pogona, sadejstvo u umirivanju zemlje) formiraju se tri borbene grupe, čija se područja dejstva vide u prilogu. Komandanti borbenih grupa komanduju nemačkim trupama angažovanim u ovim područjima.

3) S nemačkim komandantom borbene grupe, gde god je moguće objedinjeno po mestu, postavlja se u svakom području dejstva hrvatski komandant, kome su potčinjene hrvatske trupe toga rejona, obuhatajući i regrutne jedinice. Ovaj sporazum ne dotiče se domena dejstva hrvatskih vojnih okruga.

4) U pojedinim područjima dejstava formiraju se slične hrvatske komande za jedinice ustaške milicije i za žandarmetriju, pri čemu će s hrvatske strane odnosi potčinjavanja što je moguće jasnije i obavezno biti regulisani. Sve ostale vojne jedinice imaju se potčinjavati jednoj od ovih hrvatskih komandi ili, pak, nemačkom komandantu.

5) Hrvatski komandanti angažovani u području dejstva kao i njihove potčinjene starešine imaju se odnositi prema nemačkim komandantima usko saradujući i s punim poverenjem. Nemački komandanti, sa svoje strane, imaju prilikom izvršavanja organizacijskih i borbenih zadataka i zadataka obuke, na osnovu svojih iskustava, savetom i delom pomagati hrvatske komande. Pokreti trupa, njihovo pojačanje ili smanjivanje imaju se redovno unapred obostrano saopštavati. Započinjanje većih borbenih dejstava ili, pak, pomeranja hrvatskih jedinica (otprilike jačine bataljona pa naviše) načelno je ovisno od saglasnosti nemačkog komandanta borbene grupe, osim u slučaju da pravovremeni pristanak nije moguć, pod pritiskom trenutne situacije. U toku svih borbenih

dejtava postoji obaveza da se izveštava nemački komandant borbene grupe.

6) Nemačkim komandantima borbenih grupa pridaje hrvatska vlada jednog višeg upravnog službenika kao »upravnog komesara«. On je savetnik nemačkog komandanta i zastupa interese nemačkih trupa kod hrvatskih vlasti i obratno. On nema pravo na egzekutivne funkcije u okviru hrvatske uprave.

7) Ovim razgovorima neće se dirati u ugovore, koji su sačinjeni, ili će se sačiniti, za izvršavanje većih zajedničkih operacija kao i za ostvarenje posebnih »operacijskih područja« pod nemačkom komandom, te za obezbeđenje železničkih pruga. Prepušta se obostranoj inicijativi da pokreće stvaranje ili ukidanje takvih posebnih »operacijskih područja«.

8) Ovaj sporazum, sa kojim treba da se upoznaju samo najpozvaniji faktori, stupa na snagu nakon priznavanja od strane poglavnika Nezavisne Države Hrvatske i od strane komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, koji komanduje i nemačkim trupama u Hrvatskoj.

Nemački general u Zagrebu
Ia, str. pov. br. 269/42
Zagreb, 11.9.1942.
pot. Glez

- 4 primerka
1. primerak: original
2. primerak: general
3. primerak: načelnik
4. primerak: koncept

**NAREĐENJE KOMANDANTA SS I POLICIJE 18. VOJNOG
PODRUČJA OD 14. SEPTEMBRA 1942. UPRAVI FOLKSDOJČ-
ČERA U BERLINU ZA TRANSPORTOVANJE DECE PARTI-
ZANA IZ SLOVENIJE U NEMAČKU¹**

Dokument br. No — 3019
kancelarija predsednika
saveta za ratne zločine²

Prepis

Komandant SS i policije Salzburg, 14. septembra 1942.
XVIII vojnog područja

Opunomoćenik komesara Rajha
za učvršćenje nemačke narodnosti
3/42 pov. O/Wa

Predmet: Odvođenje dece bandita iz Gorenjske i Donje Šta-
jerske u stari Rajh³

Folksdojčerskoj upravi⁴
Berlin W 35
Tirgartenštrase⁵ 18a

Poverljivo

Po naređenju rajhsfirera SS od 25.6.42, del. br. 323/42 str. poverljivo,⁶ decu bandita i ustanika iz gore navedenih područja prevesti u stari Rajh i tamo ih poveriti na staranje VOMI.⁷ Decu treba SS ured za rasu i naseljavanje da proceni i razvrsta prema poznatim grupama.

Decu svrstanu u grupe I i II starosti od 1/2 do 12 godina VOMI treba da preda udruženju »Izvor života«,⁸ Minhen 2, ulica Hercoga Maksa br. 3—7, a ono će preuzeti staranje, odnosno sprovešće adaptiranje te dece koja predstavljaju pravu vrednost.

¹ Snimak prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 11/6, k. 32 A.

² Dopisano na engleskom.

³ O drami malih Jugoslovena koji su transportovani u Nemački Rajh i nacističkoj organizaciji »Lebensborn« (»Izvor života«) opširnije vidi Nedeljne informativne novine (NIN) od 6. i 13. aprila 1975. godine.

⁴ i ⁷ Volksdeutsche Mittelstelle (skraćeno VOMI)

⁵ Tiergartenstrasse

⁶ Reč je o zapovesti za razbijanje partizanske delatnosti u oblastima Gorenjskoj i Donjoj Štajerskoj, s prilogom: »Direktiva za sprovođenje akcije protiv partizana« (AVII, NAV-T-175, r. 140, s. 266836—9).

⁸ »Lebensborn«

Na zajedničkom sastanku, 12.8.42, gospođe Firmec [Viermetz], kao opunomoćene predstavnice »Izvor života«, SS šturmbanfirera Oberštajnera [Obersteiner], kao delegata višeg SS policijskog komandanta Alpenlanda, SS štandartenfirera Blumea [Blume], komandanta policije bezbednosti i službe bezbednosti, kao i vašeg partijskog druga Cirijaka [Cyriak] iz VOMI u Celovcu [Klagenfurt], bilo je dogovoreno da VOMI otpočne odmah sa odvoženjem dece.

Trebovanje transportnog materijala (železnica), kao i zaštitnu pratnju obezbeđuje komandant policije bezbednosti i službe bezbednosti, a VOMI stavlja na raspolaganje prateći personal (koji će se starati o deci), isto tako i najavljuje transporte i organizuje logore u starom Rajhu.

SS hauptsturmfirer Redel,⁹ koji, po nalogu višeg SS i policijskog komandanta za Alpenland, vrši vrednovanje porodica, odnosno dece, za svaki će transport dotičnom sprovodniku transporta predavati spiskove i kartotečni materijal. Deca koja budu predviđena za »Izvor života« predavaće se ovoj ustanovi uz prethodnu najavu. Kartotečni materijal ustanova »Izvor života« dobijaće direktno od višeg SS i policijskog komandanta, no deca koja su za to određena biće, radi vaše lakše orijentacije, obeležena na transportnim listama.

Sada je situacija takva da do danas iz Gorenjske nije stvarno otišao nijedan transport, a sabirni logori na tamošnjem području su katastrofalno pretrpani, te time predstavljaju veliko i opasno ognjište zaraznih bolesti. Iz Donje Štajerske deca su, istina, već otpremana, i to u logor Fronlajten (Štajerska) [Frohnlaiten Stmk]. Trebalo bi da se vi sporazumete sa »Izvorom života«, te da se deca iz pomenutog logora, ona koja su određena za »Izvor života«, upute tamo.

Mi bismo predložili da se povodom čitavog ovog posla uputi iz Berlina na Bled jedan opunomoćeni predstavnik, te da se na Bledu još jedanput prodiskutuje o toj stvari s višim SS i policijskim starešinom u Alpenlandu (SS šturmbanfirer Oberštajner), kao i s nadležnim instancama policije bezbednosti i ustanove »Izvor života«. Na taj način bi se konačno rešilo odvoženje ove dece.

⁹ Od inspektora Sipo i SD u Zalzburgu zatraženo je da se u Celje uputi referent za ispitivanje nacionalne pripadnosti. Reč je o ispitivanju pripadnosti oko 200 dece i omladine koji se kao rođaci streljanih Slovenaca transportuju u Rajh. Inspektor Sipo i SD je saopštio da je SS hauptsturmfirer Redel [Roedel], koji radi na Bledu, nadležan i za ispitivanje nacionalne pripadnosti na tom području. Pošto je transport u Rajh predviđen za subotu 8. avgusta 1942, zahtevano je da se odmah javi da li SS hauptsturmfirer Redel može da dođe u petak 7. avgusta 1942 (AVII, reg. br. 2/8, k. 33).

Termin pomenute diskusije morao bi se usaglasiti iz među gospođe Firmec, »Izvor života«, Minhen, SS šturmbanfirera Oberštajnera, Salzburg, Kapitelplac 2, komandanta policije bezbednosti na Bledu hotel »Grand« kao i predstavnika VOMI u Celovcu i Gracu.

F.d.R.d.A
pot.
SS unteršarfirer
Minhen, 4. avgusta 1943/Kr

I. A.
potp. Oberštajner
SS šturmbanfirer

BR. 149

**IZVEŠTAJ GLAVNE UPRAVE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI
OD POČETKA SEPTEMBRA 1942. RAJHSFIRERU SS O
VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U NDH OCENJENOJ OD
RUKOVODSTVA NEMAČKE NACIONALSOCIJALISTIČKE
RADNIČKE PARTIJE U NDH¹**

GLAVNA UPRAVA DRŽAVNE BEZBEDNOSTI² BERLIN
SW 68, stepembra 1942.
VI E 3 — AZ: 84817/42 pov. Vilhelmštrase 102

Molimo da u odgovoru navedete oznaku, broj i datum

Lični štab rajhsfirera SS
Administrativno odeljenje
Akt br. A R/120

3

9. IX 42.⁴

POVERLJIVO!

Rajhsfireru SS i šefu nemačke policije
Privremeno komandno mesto

Predmet: Slika Hrvatske u ogledalu pokrajinske grupe organizacije za inostranstvo NSDAP.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526873—5. Na margini originala prve stranice rukom je dopisano nekoliko brojeva i parafa.

² Reichssicherheitshauptamt

³ i ⁶ Štambilj primaoca.

⁴ Datum dopisan rukom.

Veza: Nema.

Prilog: 1 godišnji izveštaj rukovodioca pokrajinske grupe organizacije za inostranstvo NSDAP u Hrvatskoj, sa priloženim pismom gaulajtera Bolea.⁵

⁵ Ovaj izveštaj o vojno-političkoj situaciji i o radu i zadacima organizacije Nacionalsocijalističke nemačke radničke partije (Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei ili NSDAP) u NDH obuhvata period od juna 1941. do juna 1942. a sadrži: predgovor, istorijski osvrt na razvoj NDH, prikaz stanovništva, spoljnu i unutrašnju politiku NDH, a o borbi protiv partizana piše:

»Što se tiče unutrašnje političke situacije zemlja se, kao i ranije, nalazi u eri nemira. Nemački Vermaht zajedno sa hrvatskim i folksdojčerskim vojnicima izvršio je pročešljanje velikih ustaničkih teritorija na Kozari uspešno. Pri tome treba spomenuti da su i ustaše bile uspešno angažovane protiv ustanika i da su se u borbi protiv njih pokazale hrabrim. Ustanci su na Kozari ponovo imali oko 3000 mrtvih i 8000 zarobljenih. Zarobljenici su najvećim delom pridobijeni i upućeni na rad u Nemačku [...]

Ne samo u Bosni i Hercegovini i u primorskim oblastima već i na Fruškoj gori (između Mitrovica, Rume, Novog Sada i Erdevika), u planinskim predelima oko Požege kao i na Plešivici, u najbližoj okolini Zagreba, otkriveni su velike grupe ustanika, a borbe su u neprekidnom toku.

Ustanci ponekad vrše napade do 30—40 km ispred Zagreba i predstavljaju tipične napade bandi i razbojnika. U drugim delovima teritorije ustanci nastupaju veoma umešno, pa se neosporno može konstatovati da imaju dobro i sposobno vojno a po svojoj prilici i centralizovano komandovanje. Njihovo naoružanje i oprema se pre svega sastoje od lakog naoružanja koje potiče iz starog srpskog naoružanja, od ostataka naoružanja hrvatskih vojnika koji su prebegli partizanima, kao i iz isporuka sa italijanske okupirane teritorije.

U pojedinim mestima ustanci su nastupali veoma taktički, mada su im se pripisivale samo ubilačke namere. Oni su stanovništvu vršili raspodelu zaplenjenih namirnica i odela, obrazovali sudove, izricali mali broj smrtnih kazni i održavali nakon toga političko-komunističke skupove. Ustanci koji su se ponašali na takav način nailazili su kod siromašnog stanovništva, koje je delimično i nepismeno, na podršku i razumevanje...

Na žalost, u pojedinim predelima — naročito u poslednje vreme na prostoru Sremske Mitrovice — ustanci su delimično postupili po komunističkim parolama da se žetva uništi. Čine se pokušaji, kako sa strane folksdojčera tako i sa hrvatske strane, da se poteškoće koje nastaju kao rezultat takvih akcija otklone i da se narod zaštiti.

Naročito je teška unutarpolitička situacija na prostoru Sarajeva. Ovde muslimanska politika igra značajnu ulogu. Većina Muslimana ne oseća se kao Hrvati, već kao muslimanski Bosanci, pri čemu se religiozni, kulturni, domovinski i istorijski momenti pokazuju kao posebno izdvajajući. Držanje Muslimana u odnosu na državu i hrvatstvo je uglavnom rezervisano i pasivno. Međutim, to ne znači da oni naginju srpskoj strani i ne osećaju se kao nekadašnji gospodari Bosne. te pokazuju jake separatističke tendencije koje su podložne uticaju komunista, s jedne strane, i Italijana sa druge strane. Oni se sami žale na zapostavljanje i pored spoljnih znakova poštovanja, dok im Hrvati prebacuju s pravom nesposobnost, neaktivnost i špekulativ-

U prilogu se dostavlja godišnji izveštaj o delatnosti pokrajinske grupe za inostranstvo NSDAP u Hrvatskoj, koji je sastavio partijski drug Rudolf Empting, s propratnim pismom gaulajtera Bolea, s molbom da se primi na znanje. Izveštaj koji je sastavio rukovodilac pokrajinske grupe Empting o situaciji u Hrvatskoj potpuno se poklapa po sadržaju s materijalom kojima mi raspolažemo.

Kao što je opisano u delu o inostranoj politici, Talijani se sve više trude da u Hrvatskoj dobiju uticaj, dok, s druge

nost. Pored toga, Muslimani tvrde da su katolici forsirani i Muslimani pokazuju strah od uticaja klerikalaca, pre svega u slučaju napada na njihov unutrašnji život. Na taj način, u ovako nemirnoj situaciji u ovim oblastima postoje Hrvati (katolici) i Muslimani jedni protiv drugih, koje religija, kultura i istorijski razvitak dele u dva sveta. Ova suprotnost je utoliko značajnija pošto Muslimani danas uživaju relativnu većinu u Bosni kao i u Hercegovini. Njihov broj se kreće oko 800.000, pri čemu nisu uzeti u obzir gubici Muslimana koje su im naneli ustanici. U svom prijateljskom stavu prema Nemcima, koji su Muslimani pokazivali pre jugoslovenskog rata, osećaju se sada u mnogo čemu razočarani, pošto je njihova situacija danas gora nego za vreme jugoslovenske vladavine.

Značajnije smirivanje unutrašnje situacije zemlje može se, po mome shvatanju, postići samo daljim jačim angažovanjem nemačkih jedinica koje bi zajedno sa hrvatskim i folksdojčerskim vojnicima vodile borbu protiv ustanika i držale ih u šahu. Naše dosadašnje vojno angažovanje je bilo, na žalost, i suviše malo. Naravno, i mi kao i Hrvati imamo razumevanja za to da je danas najvažnije boriti se na Istoku i da tamo treba angažovati sve raspoložive snage — kontingente. Međutim, uporna borba protiv ovdašnjih žarišta nemira predstavlja imperativ da bi se suzbio komunistički podzemni rad i neprijateljska propaganda radi opštih interesa na jugoistočnom prostoru, pošto će opasna zona u doglednom vremenu biti značajna.

Zatim u ovom izveštaju piše o dezerterstvu (domobrana), ustašama, Srbima u NDH, problemu snabdevanja i poskupljenja, glavnom gradu Banjoj Luci, Jevrejima, raspoloženju hrvatskog naroda, folksdojčerima u NDH, uredu za personalna pitanja, obavezni šefa pokrajinske grupe i obrazovanju članova pokrajinske grupe Nationalsocijalističke nemačke radničke partije u NDH. U vezi s privredom u NDH govori se o: privrednom uredu pokrajinske grupe, nemačkoj trgovačkoj komori u NDH, privrednoj saradnji sa folksdojčerima, radu i cenama, prirodnom blagu, proizvodima za izvoz i uvoz, razlozima sprečavanja privrednog razvoja i aktivnosti Italije u NDH. U posebnom delu se izveštava o propagandi (štampi, filmu, radiju i kulturi) i školstvu (rajhsnemačkom školovanju u NDH, folksdojčerskim školama, školama NDH, stranim školama i nacionalsocijalističkim učiteljima), zatim o uredu za tehniku, nadzoru nad rajhsnemcima u NDH, sportu, vojnoj obuci i snabdevanju rajhsnemaca, udruženju za pomoć ratnim udovicama, udruženju nemačkih žena, brizi o Vermahtu, Hitlerovoj omladini i nemačkom frontu rata. U zaključku ovog izveštaja piše:

»Nadam se, da je ovaj izveštaj dao zaokrugljenu sliku, što je u predgovoru i obećano, o politici Hrvatske, njenoj privredi i kulturi, kao i aktivnosti pokrajinske organizacije Nationalsocijalističke nemačke radničke partije u Hrvatskoj.

strane, prema nemirima stoje nezainteresovani. Zbog toga su hrvatska nadležstva izrazila mišljenje da Italija želi pojačanje nemira da bi, u slučaju da se država raspadne, izvukla odgovarajuće koristi. U istom delu izveštaja se napominje da Talijani, ne samo da u svakom pogledu štite Srbe koji su nastanjeni na okupiranoj teritoriji, već čak i Jevrejima pomažu da se izvuku kako ih hrvatske vlasti ne bi šcepale. Postupanje Talijana prema Srbima shvatljivo je zbog toga što Italija ne želi da na okupiranoj teritoriji usmeri jedan protiv drugog hrvatski i srpski narod, zbog toga ona sa obe strane postupa ravnopravno.

Navedene provokacije i nemiri na mađarskoj granici takođe su potvrđeni putem raznih izveštaja. Postojali su izvesni znaci da Mađarska vrši pripreme za slučaj proširenja ustanaka u Hrvatskoj, ali ne da bi priskočila u pomoć, nego takođe za to da bi za sebe izvukla što je moguće više koristi. Jedno vreme su bila zapažena usklađena dejstva Mađarske i Italije, ipak poslednjih meseci nije primećeno nikakvo stvarno ispoljavanje talijansko-mađarske blokovske politike.

U delu o inostranoj politici izveštaj zaključuje: da ako Nemci u Hrvatskoj nisu ni u kom pogledu istupali propagandistički protiv Italije, već su radije pokušavali da na Hrvate utiču razjašnjavanjem, onda je ustanovljeno da zbog toga samo hrvatsko stanovništvo ističe na prvo mesto pitanje kakve još interese uopšte ima nemački Rajh u Hrvatskoj.

Borba protiv ustanika, opisana u delu izveštaja o unutrašnjoj politici, prema poslednjim izveštajima iz Beograda u Zagreb, produžava se sve masovnije. Mada su ustaške jedinice pod komandom Francetića uspele da postignu prve veće uspehe u leto ove godine, sada se ni u kom slučaju ne može

Ako su u ovom izveštaju prilike u zemlji iznete u nešto nepovoljnijem svetlu, onda je rezultat samo toga kako to doživljavamo mi koji se ovde nalazimo u svakodnevnom praktičnom životu.

Mi bismo došli do nerealne predstave i ocene ukoliko bi stvari i pojave idealizovali. Ja sam zbog toga pri razmatranju polazio od stanovišta da samo poznavanje situacije i otvorenost u iznošenju činjenica daju mogućnost da se situacija popravi.

U očekivanju da će ovaj izveštaj doprineti tome da se dovede do boljeg rešenja jedno ili drugo značajno pitanje, koje će, u okviru zadataka organizacije za inostranstvo, makar gde i makar kada doći na diskusiju, to ja zaključujem ovaj izveštaj zahvaljujući se svim mojim saradnicima koji su mi svojim izveštajima dali dragocene podatke da bih mogao ovaj izveštaj da oformim.»

Izveštaj je sačinjen u četiri primerka: tri su dostavljena Nacionalsocijalističkoj nemačkoj radničkoj partiji u Berlinu a jedan je ostao u specijalnoj kasi kod šefa pokrajinske organizacije NSDAP za NDH (AVII, NAV-T-81, r. 136, s. 172982—173009).

predvideti potpun poraz ustanka. Prema sporazumu postignutom između hrvatskih oružanih snaga i srpskih četnika,⁶ naročito nepoverenje ispoljavaju, na prvom mestu, nemačke komande u Beogradu.

U delu izveštaja o ustašama potpuno je tačno navedeno da oni snose glavnu krivicu za proširenje ustanka. Partizanski rat se mogao očekivati; četnici su još pre nemačko-jugoslovenskog konflikta za to formirani, naoružani i obučeni.⁷ Da nije bilo pridolaska srpskog stanovništva koje su ustaše terorisale, taj partizanski rat bi ipak bio ugušen u začetku. Što je došlo do masovnog ustanka može se u znatnoj meri pripisati ustaškom teroru.

Ukoliko je proganjanje Srba postojalo iz meseca u mesec sve oštrije i oštrije, utoliko su se zakoni o Jevrejima primenjivali sve blaže. Kako se u Hrvatskoj misli o jevrejskom pitanju najbolji je dokaz to što je bezbroj čistih Jevreja proglašeno za počasne arijevence.

Izveštaju o stanju ishrane nema ništa da se doda, ipak treba napomenuti, u vezi sa opozicijom seljaštva, da je vlada pogrešila što nije pridobila za saradnju bivšu Hrvatsku seljačku stranku — naravno bez pozivanja Mačeka.

Najveći deo seljačke stranke stoji kao i ranije izvan unutrašnjepolitičkih događaja. Pre svega seljaci, koji sačinjavaju najveći deo stranke, odnose se s nepoverenjem prema svim naredbama vlade.

Mada rukovodilac pokrajinske grupe, partijski drug Empting, izjavljuje, u svojoj završnoj reči, da je izveštaj slika situacije u Hrvatskoj u nešto tmurnijim bojama, mi možemo tvrditi da je njegova sadržina potpuno objektivna, naprotiv, izveštač se čak trudio da mnoge stvari oceni blaže nego što to odgovara stvarnosti.

RM

Lični štab rajhsfirera SS⁸
Akt. br. A R/120

Kao zastupnik:
...⁹
SS standartenfirer

⁶ Vidi dok. br. 162.

⁷ Misli se na četničke formacije u vojsci Kraljevine Jugoslavije.

⁹ Potpis nečitak.

NAREĐENJE KOMANDUJUĆEG GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI OD 24. SEPTEMBRA 1942. POTČINJENIM DIVIZIJAMA O ODREĐIVANJU GRANICA DIVIZIJSKIH ZONA U SRBIJI I NDH¹

N a c r t

Komandujući general i
komandant u Srbiji
Odelj. Ia, br. 4920/42 — pov — I

H.Qu., 24.9.42.
Poverljivo!

Predmet: Granice divizijske zone.

Prilog 1: Pregledne karte 1:100.000²

Prilog 2: *Legenda za kartu 1:200.000.*³

1.) Prema našem naređenju Ia, br. 4764/42 pov. od 4.9.42, tač. 1, određena je linija razgraničenja *divizijskih zona 714. i 718. pd u Hrvatskoj.*⁴

2.) Da bi se planinska oblast severno od Zapadne Morave jedinstveno obuhvatila, u *Srbiji* su izmenjene *divizijske zone*. Karte sa granicama koje važe od 1.10. u 00,00 časova, kao i legende uz njih biće dostavljene prema razrezu.

3.) *SS divizija »Princ Eugen«* će, pored *zadatka* navedenih u zapovesti Ia, pov. br. 4710/42 od 4.9.42⁵, preuzeti i kontrolu oblasti planine Rudnika i Ravne gore, obraćajući posebnu pažnju na manastire: Man. Blagoveštenje (17 km severno i severoistočno od Gornjeg Milanovca), Man. Voljavču (19 km severoistočno od Gornj. Milanovca) i Man. Vujan (5

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 115—20.

² i ³ Redakcija ne raspolaže tom kartom.

⁴ Ovim je naređenjem osiguranje celokupne teritorije NDH preneto u nadležnost komandanata nemačkih divizija, s tim da se odnosi sa ustaško-domobranskim komandama i ustaškom vladom posebno regulišu. Kao najvažniji zadatak divizija istaknuto je obezbeđenje železničke pruge Beograd — Zagreb do Nemačke i pruge Beograd — Vinkovci — Osijek, s tim što je punu odgovornost preuzela ustaška vlada, koja je obezbedila da opštine uz pruge snose punu odgovornost za bezbednost i da su obavezne da predaju taoce u slučaju diverzija (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 132).

⁵ Ti su zadaci: obezbeđenje privrednog područja oko Kos. Mitrovice, železničke pruge Lapovo — Kraljevo — Mitrovica — Skoplje i jugozapadne granice Srbije od upada partizanskih jedinica i priprema jedne akcije protiv četnika Draže Mihailovića na pl. Kopaoniku i

km južno od Gornj. Milanovca). Ovim oblastima pridaje se poseban značaj zbog toga što su to organizacijski i nastavni centri ustaničkih grupa u jugozapadnoj Srbiji.

4.) Promena odnosa potčinjenosti: 447. *landesšicen-bataljon* i 923. *landesšicen-bataljon* biće od 1.10. u 00,00 časova potčinjeni 704. pd.⁶

Delovi 823. *landesšicen-bataljona* koji su angažovani u Sremu pretpočiniće 717. pd od 1.10. u 12 časova 718. pd. Pojediniosti će regulisati obe divizije u međusobnom sporazumu.

5.) *Prilozi* uz zapovest komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, Odelj. Ia, br. 4437/42 pov. od 15.8.42.⁷ i *zapovest*, Odelj. Ia, br. 4764/42 pov., II prilog, od 17.9.42,⁸ kao zastareli, stavljaју se van snage i treba ih pod kontrolom uništiti.

Bader

Razrez: Svim divizijama.

Na uvid: Komandantu SS i policije.

U štabu: O.Qu. K.T.B.

Dalje u izvodu, sa br. 4920/42, pov. — II, prema specijalnom razrezu.

N a c r t

Prilog 2 uz zapovest komandujućeg generala i komandanta u Srbiji

Poverljivo

Ia, pov. br. 4920 od 24.9.42.

Karta 1:200.000

1.) *Spoljašnje granice okupiranih teritorija (bez Banata)*

a) *Na severoistoku i severu:*

Državna granica Srbije/Rumunije od ušća Timoka u Dunav do ušća Nere u Dunav — Dunav od ušća Nere do ušća

Goliji. Ovom je zapovešću SS diviziji »Princ Eugen« naređeno da do 10. septembra 1942. smeni delove 717. pd i da joj se na tom području potčinjavaju sledeće jedinice Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata: 3. bataljon i 1. polubataljon 4. bataljona, a u taktičkom smislu i delovi 717. pd koji ostaju u njenoj zoni odbrane (AVII, NAV-T-315, r. 2241, s. 10979).

⁶ Ovi *landesšicen-bataljoni* su bili potčinjeni 717. pd. Pod komandom 704. pd su se nalazili 288. i 977. *landesšicen-bataljon*, kao i 2. bataljon Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata (isto).

⁷ Vidi dok. br. 127.

⁸ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

Tise (Theisz) — državna granica Hrvatske/Mađarske (Dunav i Drava) od ušća Tise u Dunav do spojne tačke državne granice Hrvatske/Nemačke (oko 9 km severozapadno od Varaždina).

b) *Na severozapadu:*

Državna granica Hrvatske/Nemačke od spojne tačke oko 9 km severozapadno od Varaždina do spojne tačke demarkacione linije za italijansku interesnu oblast (oko 26 km zapadno od Zagreba).

c) *Na jugozapadu i jugu:*

Demarkaciona linija za italijansku interesnu oblast i demarkaciona linija za Bugarsku.

d) *Na istoku:*

Demarkaciona linija za Bugarsku do ušća Timoka u Dunav.

2.) *Granice okupacione teritorije 1. bugarskog okupacionog korpusa*

a) *Na severu:*

Reka Timok kod Vražogrnca (naseljeno mesto isklj.) — 257 Rujište — 454 — 445 — 376 — 542 — Ruđina — 526 — 909 — Kotol — Kot — 878 — 910 — 822 — 1040 — Lučjak — 996 — potok Resava kod Svilajнца (naseljeno mesto isklj.) — most na Moravi 4 km zapadno — jugozapadno od Svilajнца.

b) *Na zapadu:*

Reka Morava do ušća potoka Lepenice — železnička raskrsnica neposredno južno od ž. st. Lapovo — 197 — 233 — 263 — 322 Kotuća — Resnik uključno — putna raskrsnica 2 km severozapadno od Desimirovca (spojna tačka linije razgraničenja 704. peš. divizije / SS divizije »Princ Eugen«) — 320 severno od Divostina — 486 — 475 Rujevica — 399 — Majdan — 513 (Stolica) — 769 (Krečane) — 822 Brzak — 361 (Glavica) — 324 ušće reke Gruže u Zapadnu Moravu — 355 — 1237 Ljukten — 1100 Lisac — 1399 Nerađe — 1559 Palež — 1456 Ogljedna — 1139 — 1341 — 1430 Treska — 1705 Pilatovica — 1626 — 1624 — 1789 Oštro Koplje — Kačandolska r. do utoka u Lab — put za Prištinu (uključ.) do preseka sa demarkacionom linijom za italijansku interesnu oblast.

c) *Na jugu:*

Demarkaciona linija za italijansku interesnu oblast.

d) *Na istoku.*

Demarkaciona linija za Bugarsku.

3.) *Linije razgraničenja divizija*

a) *704. pd sa 717 pd:*

Sava od Beograda do 6 km istočno od Obrenovca — 159 — 240 Selište (11 km istočno — jugoistočno od Obrenovca) — 227 Vis (16 km jugoistočno od Obrenovca) — 210 (27 km jugoistočno od Obrenovca) — 490 Vagan (11 km zapadno od Arandjelovca) — 337 (19 km zapadno od Topole) (spojna tačka linije razgraničenja 704. pd sa SS divizijom i 717. pd sa SS divizijom).

b) *704. pd sa SS divizijom:*

337 (19 km zapadno od Topole) — 542 Kuselj (13 km zapadno od Topole) — 408 Prokop (6 km jugozapadno od Topole) — 570 Vučjak (14 km južno — jugoistočno od Topole) — raskrsnica puteva 2 km severozapadno od Desimirovca (spojna tačka granica 1. bugar. okupac. korpusa).

c) *717. pd sa SS divizijom:*

Severna ivica Bačevaca (11 km severozapadno od Rogačice) — 1306 Jablanik — 729 Sovački Kik (16 km zapadno — jugozapadno od Valjeva) — 538 Visoka — 587 Mladevi — 472 Kosovo — 460 Plandiš — 254 Milovac — 248 Parlog — 400 Koviljača — 337 (19 km zapadno od Topole) (spojna tačka linije razgraničenja 704. pd sa 717. pd i 704. pd sa SS divizijom).

d) *SS divizije sa 718. pd:*

Državna granica Srbije/Hrvatske od severne ivice Bačevaca (11 km severozapadno od Rogačice) do spoja sa demarkacionom linijom za italijansku interesnu oblast kod Vardišta.

e) *717. pd sa 718. pd:*

87 (6 km zapadno — severozapadno od mosta kod Osijeka) — 93 (7 km zapadno — jugozapadno od mosta kod Osijeka) — Korod-grad pst. (za 717. pd) — Lanka (za 717 pd) — Šodolovci (za 717. pd) — Mrzović (za 718. pd) — Vrbica (za 718. pd) — Đurđanci (za 718. pd) — 89 (23 km zapadno — jugozapadno od Vinkovaca) — Kladovac (za 718. pd) — Nežice (za 718. pd) — Vrtlak (za 718. pd) — Štitar (za 717. pd) — Sava od Štitara do ušća Drine — državna granica Srbije/Hrvatske (Drina) do severne ivice Bačevaca (11 km severozapadno od Rogačice).

f) *718. pd sa 714. pd:*

Železnički most 3 km severoistočno od Miholjca — 102 — 98 (10 km južno od D. Miholjca) — Našička Breznica

(za 718. pd) — 156 Jezerac — 213 Makloševac — 245 (7 km južno od Našica) — Novo Selo (za 718. pd) — 146 (15 km južno od Našica) — Čenkovo (za 718. pd) — 259 (22 km južno od Našica) — 430 — 459 Predolje — 413 — Brđani (za 718. pd) — Zagrade (za 718. pd) — vodenica 3 km zapadno od Zagrada — reka Orlijava do željezničkog mosta severno od Lužana — Lužani (za 718. pd) — Siče (za 714. pd) — 124 (8 km južno od Kapele Nove) — 652 Motaica Gradina — 641 Lipaja — 408 Kruškovac — 379 Stankova kosa — 289 Humka — 117 (10 km zapadno od Dervente) — rečni tok Ukrine do sastava reka Ukrine i Ukrine Vk. — 245 — 365 — 510 Kraljičino guvno — 549 Borak Mali — 604 Brestovac — 946 (18 km zapadno — jugozapadno od Teslića) — 1098 Greben — 1116 Bilek kosa — 1291 Mravnice — 1383 Očauš — 1238 Poljanak — 1224 Kruševo — 1394 Meokrnje — 1740 Ljuta greda — 1446 (14 km severno — severozapadno od Travnika) — železnička linija do 1057 (21 km severno — severozapadno od Travnika) — 849 (20 km severozapadno od Travnika) — rečni tok Ugara do ušća u Vrbas — 1323 Čemernica Mala — reka Vrbas od 30 km južno do 21 km južno — jugozapadno od Banje Luke — 819 Prisjeka — spoj sa demarkacionom linijom zapadnom od 819 Prisjeka.

* Paraf nečitak.

ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 28. SEPTEMBRA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA FORMIRANJE BORBENIH GRUPE I PRIKUPLJANJE ZA OPERACIJU »JAJCE« PROTIV PARTIZANSKIH SNAGA¹

28. sept. 1942.

Poverljivo

718. peš. divizija
Az. 8 op. odelj. Ia
Br. 2993/42 poverljivo

957²
Div. St. Qu., 28.9.42.

DIVIZIJSKA ZAPOVEST BR. 30

za obrazovanje borbenih grupa »Sušnik« i »Vist« i prikupljanje za operaciju »Jajce»³

- 1.) *Jače grupe ustanika su 25.9. rano ujutro napale Jajce i, prema iskazima pripadnika razbijene posade, zauzele ga popodne.⁴ Izviđački organi naših jagdkomandi su 26. pre podne 10 km južno-jugoistočno od Jajca naišli na otpor bandi naoružanih puškama i mitraljezima.*
- 2.) *718. peš. divizija u sadejstvu sa delovima 714. pd očistiće rejon oko Jajca i Jajce ponovo zauzeti.*
- 3.) *U tom cilju obrazuju se sledeće borbene grupe:*
 - a) *Borbena grupa »Sušnik«*
 - b) *Borbena grupa »Vist«.*
- 4.) *Sastav borbenih grupa:*
 - a) *Borbena grupa »Sušnik«*
 Komandant: pukovnik Sušnik, komandant 738. pp.
 Jedinice: Štab 738. pp
 I/738. pp
 II/738. pp (bez 7. i 8. čete) koji vodi divizija

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 524—5. Na margini prve stranice originala rukom je dopisano: »Videti pov. br. 3008/42 od 30. 9. 1942, major...« [potpis nečitak].

² Broj dopisan rukom.

³ Vidi dok. br. 160.

⁴ Pod rukovodstvom Operativnog štaba NOP i DV za Bos. krajinu, 1. i 2. krajiška, 2. proleterska i 4. crnogorska NOU brigada i tri bataljona 3. krajiškog NOP odreda, 25. septembra 1942, zauzeli su utvrđeni garnizon Jajce (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 50, 53, 54, 69, 77 i 112; Mišo Leković, n.d., str. 604—624).

12/738. pp
vod tenkova 7/12
delovi I/5. hrvatskog peš. puka
delovi II/15. hrvatskog peš. puka
Štab 668. art. diviziona
1 baterija hrvatskog IX art. diviziona
Regrutska baterija hrvatskog IX art. diviziona
1 vod 3 (brd.) baterije hrvatskog IX art. diviziona
1 vod 2. baterije hrvatskog XI art. diviziona
1 vod 3 (brd.) baterije hrvatskog IX art. diviziona.⁵

b) *Borbena grupa »Vist«:*

Komandant:

pukovnik Vist, komandant 750. pp.

Jedinice:

I/750. pp (koji će uputiti Borbena grupa »Sušnik« marševskim putem u D. Vakuf)

II/750. pp⁶

vod tenkova 10/12⁷

I/4. hrvatskog peš. puka⁸

3/668. art. diviziona

3 (brd.) baterija hrvatskog 7. art. diviziona

Železnički oklopni voz 103

1 vod 3. čete hrvatskog III inž. bat.

2 čete 1. samostalnog ustaškog bataljona u Sarajevu⁹

2 čete hrvatske Borbene grupe pukovnika »Šimića« [Franje]¹⁰

Hrvatska tenkovska četa pukovnika Francetića.¹¹

⁵ U zapovesti 718. pd br. 29 za prikupljanje Borbene grupe »Sušnik« — oslobađanje Jajca od partizana 26. septembra 1942 — piše da je 1. vod 3. brd. bat. pripadao 11. art. divizionu (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 509—10).

⁶ Ova jedinica je dopisana rukom.

⁷ Ovaj vod tenkova je potčinjen Borbenoj grupi »Vist« 30. septembra 1942. u rejonu D. Vakuf, i to 1. bataljonu 750. pp, tj. kapetanu Volfartu (Wohlfahrt) (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 526).

⁸ U dopunskoj zapovesti 718. pd od 30. septembra 1942. piše: »umesto 1. bataljona hrvatskog 4. pp staviti: 3. bataljon hrvatskog 5. pp« (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 527).

⁹, ¹⁰ i ¹¹ Naknadno dopisano rukom na osnovu dopunske zapovesti 718. pd od 30. septembra 1942.

- 5.) *Prikupljanje:*
Grupa »Sušnik« prikupiće se u rejonu Turbe.
Grupa »Vist« prikupiće se u rejonu D. Vakuf.
 Delove nemačkih jedinica dovešće 718. pd.
 Delove hrvatskih jedinica dovešće hrvatski general.
 Oni moraju stići u rejon prikupljanja najkasnije do 29.9.
 u 12 časova.
 Vreme dolaska javiće hrvatski general.
- 6.) *Veze:*
 Komandir divizijske čete za vezu obezbediće telefonsku
 i radio-vezu sa obema borbenim grupama.
- 7.) *Potčinjavanje:*
 Potčinjavaju se:
 Borbenoj grupi »Sušnik«: Sve formacije hrvatskih oru-
 žanih snaga, ustaša i žandarmerije koje se nalaze u re-
 jonu Jajce — Travnik.
 Borbenoj grupi »Vist«: Sve formacije hrvatskih oruža-
 nih snaga, ustaša i žandarmerije, koje se nalaze u rejonu
 južno od Jajca do D. Vakufa.
- 8.) O stanju prikupljanja neprekidno obaveštavati diviziju.
 9.) Štab divizije ostaje za sada u Sarajevu.

Razrez na konceptu

Za komandu divizije
 načelnik oper. nast. odeljenja
 12
 generalštabni m a j o r

¹² Potpis nečitak.

BR. 152

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 30. SEPTEMBRA 1942. O DELATNOSTI I PREDUZETIM MERAMA PROTIV PARTIZANSKIH SNAGA U SRBIJI I NDH¹

K-t oružanih snaga na Jugoistoku
(A.O.K. 12)

Odeljenje Ia H.Qu., 30.9.42.
Izveštaj o radu odeljenja Ia za period od 1. do 30. septembra

...²

4.9.

Prilog 5

Pregled naređenih i vođenih operacija protiv ustanika
Prema zapovesti OKW naređuje se komandujućem generalu i k-tu u Srbiji da dostavi kratak pregled važnih operacija koje je general artiljerije Bader vodi oprotiv ustanika.
(Ia br. 3361/42)³

...⁴

Prilog 7

Mere za zaštitu od zime

Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji se naređuje da se prvenstveno odazove zahtevima transportnih komandi za stavljanje na raspolaganje pomoćnih snaga za preduzimanje mera za zaštitu od zime na železničkim prugama.

...⁵

7.9.

Prilog 10

7.9. je održano savetovanje kod načelnika. O predmetu savetovanja vidi službenu zabelešku u prilogu 10.⁶

...⁷

Prilog 14

Regulisanje organizacije komandovanja u Hrvatskoj. Telegramom se moli nemački general u Zagrebu da maršalu Kva-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 1975, s. 365—72.

² 4, 5, 7, 9, 14, 16, 19, 21 i 28 Izostavljeno se ne odnosi na Jugoslaviju.

³ Vidi dok. br. 146.

⁶ 13, 17, 20, 23 i ²⁴ Redakcija ne raspoláže tim prilogima.

terniku i poglavniku prenese želje k-ta oružanih snaga na Jugoistoku u pogledu nove organizacije komandovanja na prostoru Hrvatske, posednutom od strane Nemaca. (Ia, str. pov. br. 2271/42)⁸

...⁹

Prilog 16

Kursevi

Izrađen je nastavni plan za kurseve u vreme od 1.10.42. do 1.4.43, koje je naredio i kojima bi rukovodio k-t oružanih snaga na Jugoistoku, i upućen je 11.9. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, k-tu Solun — Jegej, k-tu južne Grčke, k-tu utvrđenja Krit, Nemačkoj vazduhoplovnoj misiji u Rumuniji, k-tu obalske artiljerije Grčke i kursevima K-de 12. armije za pešadiju. (Ia, pov. br. 3500/42)¹⁰

12.9.

Prilog 17

Veza prilog

33/Avgust

OKH iz personalnih razloga nije odobrila novo formiranje jedne čete pešadijskih topova koje je zahtevao k-t oružanih snaga na Jugoistoku, ali je ostavila na volju da se jedna postojeća jedinica 718. pd preformira u I.G. Kp.¹¹, ili da se personal komandnim putem obezbedi iz personala 718. pd. Formiranjem I.G.Kp. ni u kom slučaju ne smeju nestati dodatni personalni zahtevi.

13.9.

Prilog 18

Zapovesti k-ta SS i policije

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku upućuje gospodinu načelniku Vrhovne komande Vermahta pet zapovesti koje je rajhsfirer SS izdao k-tu SS i policije u Srbiji u vezi sa borbom protiv bandi i obuhvatanjem svih Nemaca u cilju pojačanja borbene moći oružanih snaga SS i policije. U jednoj od tih zapovesti se kaže: »Rajhsfirer SS i načelnik nemačke policije je, u saglasnosti sa Vrhovnom komandom Vermahta, jedinstveno komandno mesto za borbu protiv takozvanih partizana.« Pošto se borba protiv svih ustanika i svih bandi u biv-

⁸ Vidi dok. br. 147.

¹⁰ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056565—77.

¹¹ Infanterie-Geschützkompagnie (četa pešadijskih topova)

šoj Jugoslaviji, okupiranoj od strane Nemaca, isključivo nalazi u rukama komandujućeg generala i k-ta u Srbiji, to k-t oružanih snaga na Jugoistoku moli da se rajhsfireru SS dâ objašnjenje. O zapavesti za popisivanje Nemaca u cilju pojačanja borbene moći izveštava k-t oružanih snaga na Jugoistoku da su već naredene slične mere i da ih komandujući general i k-t u Srbiji već sprovodi. U interesu jedinstvenog vođenja borbe k-t oružanih snaga na Jugoistoku moli da se ostane pri regulisanom i da se rajhsfirer SS o tome obavesti. (Ia, str. pov. br. 2317/42)¹²

14.9.

Savetovanje kod načelnika

14.9. održano je savetovanje kod načelnika. O predmetu ovog savetovanja vidi prilog 19.¹³

...¹⁴

16.9.

Prilog 21

OKW, OKH, Ob. d.L. šalje se izveštaj o situaciji na području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku (zaklj. 11.9.42). (Ia/Ic, str. pov. br. 910/42.)¹⁵

...¹⁶

Prilog 23

Izveštaj o stanju kod jedinica:

Komandi kopnene vojske dostavljaju se izveštaji o stanju kod jedinica potčinjenih k-tu oružanih snaga na Jugoistoku. (Ia, pov. br. 3588/42)¹⁷

Prilog 24

Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata

Firer je, na predlog rajhsmaršala, odobrio da se Rusima iz jedinica za zaštitu privrednih objekata u Srbiji obeća jedno naselje. Rajhsmaršal je dalje predložio da se Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata u Srbiji pojačaju ruskim ratnim zarobljenicima. K-t oružanih snaga na Jugoistoku je naredio komandujućem generalu i k-tu u Srbiji da što je moguće pre zauzme stav o tom pitanju i da prijavi pojačanje Ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata ukoliko bi to želeo. (Ia, pov. br. 3585/42)¹⁸

...¹⁹

¹² Vidi dok. br. 156.

¹³ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056528—31.

¹⁸ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056956.

Prilog 29

Termini za davanje uzbune

Izrađene su instrukcije u vezi s kalendarom za davanje uzbune i upućene su nemačkom generalu u Zagrebu, k-tu obalske artiljerije Grčke, K-di mesta Sofija, kao i na znanje komandantu Juga, K-di mornaričke grupe »Jug«, K-di X avio-korpusa i vojnom atašeu u Sofiji. (Ia, str. pov. br. 2300/42)²⁰

...²¹

24.9.

Prilog 31

Štab nemačkog generala u Zagrebu

Nemački general u Zagrebu se moli da saopšti o jačini tamošnjeg štaba i o oblastima rada i da predloži u kom obimu se štab mora povećati kada se ovom štabu ubuduće potčine u operativnom pogledu sve nemačke i hrvatske jedinice. Pri tom treba uzeti u obzir da jedinice komandujućeg generala i k-ta u Srbiji ostaju potčinjene disciplinski i u pogledu snabdevanja. Treba predložiti i to koja bi mesta u ovom štabu morali imati Hrvati. (Ia, str. pov. br. 2465)²²

Prilog 31a

Savetovanje kod načelnika

24.9. održano je savetovanje kod načelnika. O predmetu ovog savetovanja vidi zabelešku načelnika.²³

26.9.

Prilog 32

Dostavljanje situacionih karti, odnosno karti s prikazom smeštaja jedinica i ratnih formacija

OKW je izvršila izmene naređenja pov. br. 02911 od 23.9.42. u pogledu dostavljanja situacionih karti, karti s prikazom smeštaja jedinica i ratnih formacija. Jedna zapovest o tome izdaje se komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, k-tu južne Grčke, k-tu utvrđenja Krit, admiralu Jegeja, Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka, nemačkoj vazduhoplovnoj misiji u Rumuniji, nemačkom generalu u Zagrebu, nemačkom Štabu za vezu pri K-di Superslode, vojnom atašeu u Sofiji. (Ia, pov. br. 3673/42)²⁴

Prilog 33

Pozivanje folksdojčera u Hrvatsku

OKW se daje do znanja o trenutno postojećim snagama folksdojčerskog Ajnzacstafela u Hrvatskoj.²⁵ K-t oružanih snaga na

²² Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056270.

²⁵ Vidi dok. br. 196 i 207, nap. 34.

30
- 8 -
Nachdem die... (in Nr. 1954/41 gel.)

Verlauf

am 27

Verlauf der Besprechungen

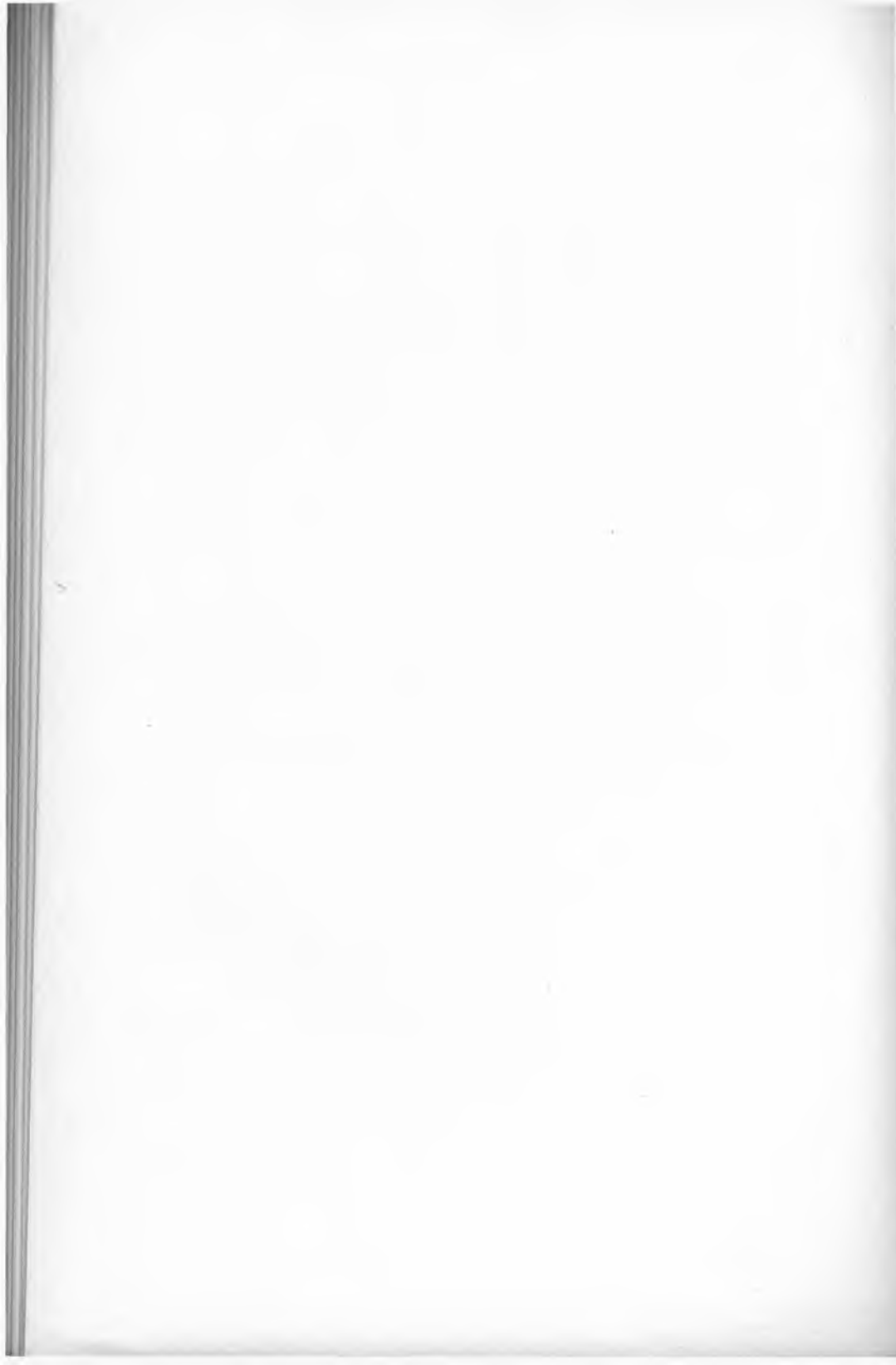
Die... (in Nr. 1954/41 und in Nr. 1954/41 gel.)

Verlauf der...

Verlauf der...

am 27.10.41. ... (in Nr. 1954/41 gel.)

Der Vize-Vaterlandesminister
(Apostolowitsch 10)
Der Chef des Generalstabes
T.S.

Jugoistoku se zauzima za predlog nemačkog generala u Zagrebu da se Ajnzacštafel pojača na dva puka. (Ia, pov. br. 3422/42)²⁶

Prilog 34

Direktive za angažovanje trupa u zimu 1942/43.

Izrađene su direktive za angažovanje trupa u zimu 1942/43 (opšte rukovođenje borbom u Srbiji i Hrvatskoj, pokretljivost trupa u zimu, železnička zaštita). (Ia, br. 3700)²⁷

...²⁸

29. i 30.9.

Savetovanje kod načelnika

29. i 30.9. održana su savetovanja kod načelnika u operativnom odeljenju K-de oružanih snaga na Jugoistoku. Na savetovanju su učestvovali načelnici komandanta južne Grčke, k-ta Soluna — Jegeja, k-ta utvrđenja Krit, komandujućeg generala i k-ta u Srbiji, admirala Jegeja, nemačke vojne misije u Rumuniji, nemačkog generala u Zagrebu, K-de mornaričke grupe »Jug«, K-de vazduhoplovne zone Jugoistoka i X avio-korpusa. O vremenskom planu i službenim zabeleškama o referatima sa ovog savetovanja vidi dokumentaciju načelnika.²⁹

Za komandanta oružanih snaga na
Jugoistoku (komandu 12. armije)
načelnik štaba W
I.A.

²⁶ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056248.

²⁷ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056184—192.

²⁹ Redakcija ne raspolaže tom dokumentacijom.

SAOPŠTENJE NEMAČKOG OPUNOMOĆENIKA ZA PRIVREDU U SRBIJI OD 30. SEPTEMBRA 1942. O NAČINU ODUZIMANJA I RASPODELI ŽITA U SRBIJI¹

GENERALNI OPUNOMOĆENIK ZA PRIVREDU U SRBIJI²

SAOPSTAVA:

Zbog nemira u Srbiji u 1941. godini prošlogodišnja žetva nije bila pravilno obavljena niti je bila raspoređena kako treba.³ Nezemljoradničko stanovništvo moralo je trpeti oskudicu u hrani, jer se nisu mogle prenositi potrebne količine žitarica iz krajeva koji su proizvodili više nego što su mogli potrošiti. Ustanici su sprečavali seljake da svoje žito prodaju za novac, usled čega vlasti nisu mogle da dodele potrebne količine za ishranu većih seoskih opština i 14 manjih i većih gradova u Srbiji. **DA BI MOGLA PODELITI, DRŽAVA JE ŽITO MORALA PRETHODNO IMATI U SVOJIM RUKAMA.**

Da se ovo iskustvo ne bi ponovilo, generalni opunomoćenik za privredu u Srbiji je ustanovio plan po kome će se vršiti preuzimanje viškova žitarica ovogodišnje žetve. Taj plan predviđa kako će se osigurati ishrana celokupnog stanovništva u zemlji. Seljak koji sam proizvodi još nikada nije gladovao, ali on nema prava da viškove koji njemu nisu potrebni zadržava, već ih mora ustupiti za ishranu ostalog stanovništva, za potrebe države i okupacionih trupa.

PREMA TOME SVE PREUZETE KOLIČINE ŽITA, KAO VIŠKOVI KOJE JE PROIZVOĐAČ DUŽAN USTUPITI, SLUŽIĆE:

- 1) da se obezbedi sa hranom sve ono stanovništvo koje ili samo ne proizvodi ili proizvodi u nedovoljnoj meri. Da se ovo sprovede podeljena je Srbija na rejone ishrane sa odgovarajućim odborima. Ti odbori imaju da utvrde samo to, da li i koje količine viškova njihovi rejoni mogu ustupiti, ili su možda količine proizvedene u njima nedovoljne. Ako im se nedostatak u proizvodnji ima popuniti iz drugih proizvođačkih rejlona, to će učiniti Ministarstvo za poljoprivredu i ishranu iz preuzetih količina, a po planu generalnog opunomoćenika za privredu;⁴

¹ Original (odštampan na srpsko-hrvatskom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 1/7, k. 50.

² Franc Nojhauzen

³ Vidi knj. 1, ovog toma, dok. br. 293.

⁴ Vidi dok. br. 134 i prilog br. 2 ove knjige.

- 2) da se obezbedi ishrana nemačkih okupacionih trupa;
- 3) da se važnija industrijska i državna preduzeća, kao na pr.: rudnici i železnice, snabdeju žitaricama za ishranu radnika i nameštenika;
- 4) da se obezbedi ishrana Državne straže i Nacionalne službe za obnovu Srbije;
- 5) da se ishrani stanovništvo Beograda;
- 6) da se generalnom opunomoćeniku za privredu vrati količina žita koju je ovaj u prošloj godini morao dati za ishranu Beograda i važnijih državnih i industrijskih preduzeća i
- 7) naposljetku, da se preostatak ostavi na raspolaganje generalnom opunomoćeniku za privredu u Srbiji.

Iz svega ovoga izlazi jasno, koliko je u ovome poslu potreban jedan plan, a zbog toga opet neophodno da se žito mora prethodno sakupiti pa potom deliti. Pametni srpski seljak uvideće iz ovoga da samo zlonamerni glasovi žele da predstave kako je žito njemu oduzeto a da će narod zbog toga zimus gladovati. Naprotiv, radi se baš o tome da se žito sakupi kako bi se ishrana obezbedila. Nezdrava situacija tokom prošle zime, kada se sa žitom trgovalo na »crnoj berzi«, mora se sada otkloniti. Srpski narod mora se vratiti zdravim osnovama kako ishrane tako i celokupnog njegovog privrednog života, pa se u tome cilju očekuje saradnja svih uvidavnih i dobronamernih građana Srbije.

Beograd, 30 septembra 1942. god.

ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 30. SEPTEMBRA
1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA PARTIZANE
U JAJCU¹

30. sept. 1942.

POVERLJIVO

718. peš. divizija
Az. 8 op. Odelj. Ia
Br. 3018/42 pov.

Div. St. Qu., 30.9.42.
..... časova

DIVIZIJSKA ZAPOVEST BR. 31 ZA NAPAD NA JAJCE²

- 1.) Partizanske formacije nepoznate jačine su posle zauzimanja Jajca prešle r. Vrbas i prodiru između D. Vakufa i Jajca i severno od puta Jajce — Travnik u pravcu istoka.³
- 2.) 718. peš. div. će izvršiti napad na ovu partizansku bandu, odbaciti je u pravcu severozapada na Jajce i tamo okružiti delovima 714. peš. div. koji nastupaju sa severozapada, da bi je uništila.
- 3.) U tom cilju moraju se 1.10. dostići sledeće linije:
 - a) Grupa »Sušnik«:
Mudrike — železnička pruga do Smeta — Smet — železnička linija do 674 — potok 674 — Gradina — Dolina 1215 — 868 (2 km južno — jugozapadno od Doline).
 - b) Grupa »Vist«⁴:
868 (5 km zapadno—severozapadno od Komara) — Grabantići — Suhodol — 957 — Selište — potok južno od Rašće — Rasavci.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 538—9.

² Vidi dok. br. 160.

Reč je o nemačkoj operaciji »Jajce I«, preduzetoj u cilju povraćaja Jajca, Mrkonjić-Grada i Ključa i odbacivanja partizanskih snaga preko demarkacione linije.

³ Vidi dok. br. 151.

⁴ Komandant Borbene grupe »Vist« je 30. septembra 1942. izdao borbenu zapovest za operaciju protiv partizana u Jajcu. Za izvršenje tog zadatka on je formirao sledeće borbene podgrupe:

— podgrupu »Faninger«: dva bat. 750. pp, dve čete ustaša, dve čete domobrana iz Bugojna i dva brd. topa;

Za 2.10. predviđani su sledeći dnevni ciljevi:

a) Grupa »Sušnik«:

Lendići — Bučići — Medvednjak — 1223 — Obaduša — 546 — 882 — 1080 — G. Bavar.

b) Grupa »Vist«:

G. Bavar — potok Bila voda — Ipota — 1063 — 1426.

Obe grupe zauzeće takav borbeni poredak da na Jajce nastupe s jakim spoljnim krilima (nemačke trupe).

4.) Grupa »fon Vedel«⁵, iz 714. peš. div., koja učestvuje u okružavanju Jajca, treba da dostigne:

do 1.10:

rejon Mrkonjić-Grad⁶

do 2.10:

rejon Jezero.⁷

5.) Nastupanje će se za svaki dan naređivati.

6.) Linije razgraničenja:

Između 718. peš. div. i Grupe »fon Vedel«:

severno od Jajca: Vrbaš — Klisura,

južno od Jajca: klisura Vrbaša do ušća potoka Šedinac u Vrbaš, zatim potok Šedinac do Šedinac-Hana — 853.

Između borbenih grupa »Sušnik« i »Vist«:

Zel. st. Komar — Memiši — 1207 — 1101 — 1005 — G. Bavar — Šanjcara — Šerići — Kubarovača — 807 — Skela (sva mesta za Borbenu grupu »Sušnik«).

7.) Grupe za obezbeđenje spojeva između jedinica:

Duž linija razgraničenja angažovaće se jake grupe za obezbeđenje spojeva između jedinica, sa zadatkom da što je moguće pre uspostave vezu sa susedima.

8.) Upotreba artiljerije:

Što više isturena! Iskoristiti domet! Vatra: koncentrična!

— podgrupu »Volfart« [Wohlfarth]: jedan bat. 750. pp, 3. bat. 5. domobranskog pp i dva brd. topa;

— podgrupu »Veber« [Weber]: štab puka, domobranski inž. bat., oklopni voz 103, vod tenkova 10/12 i 3. bat. 668. art. divizion (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 607—9).

⁵ Fridrih [Friedrich von Wedel], potpukovnik. Bio je tada komandant 721. pp. 714. pd.

⁶ i ⁷ Obuhvatnim manevrom preko planine Lisine, ova borbeno grupa je potisnula 2. proletersku NOU brigadu prema s. Jezeru i 2. oktobra 1942. zauzela Mrkonjić-Grad (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 106; AVII, a. NDH, k. 14, reg. br. 3/1; Pero Morača, n.d., str. 322).

- 9.) *Veze:*
 Komandir divizijske čete za vozu obezbediće:
 telefonsku i radio-vezu sa obema borbenim grupama.
- 10.) *Svetlosni signali (raketom):*
 Značenje:
 Bela: *ovde smo mi (ovde naše trupe).*
 Crvena ispaljena u odre-
 đenom pravcu: *tamo je neprijatelj.*
 Zelena: *premašite art. vatru napred.*
- 11.) *Komandno mesto divizije ostaje u Sarajevu.*

Razrez u konceptu!

Fortner

BR. 155

MESEČNI IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA 714. PE- ŠADIJSKE DIVIZIJE OD SEPTEMBRA 1942. O VOJ- NO-POLITIČKOJ SITUACIJI I BORBAMA SA PARTIZANI- MA I OBOSTRANIM GUBICIMA U ZAPADNOJ BOSNI¹

714. pd, odelj. Ia
 Izveštaj o delatnosti
 za septembar 1942.

Sadržaj: Opšta situacija. Stanje kod neprijatelja. Kontraoba-
 veštajna služba. Borba protiv bandi. Veće operaci-
 je. Uspesi i gubici. Obuka jedinica. Moralno-poli-
 tičko vaspitanje. Premeštanja trupa. Kadrovske pro-
 mene. Ostalo.

Prilozi:

Opšta situacija

Postojeće prilike su u Hrvatskoj skoro izbacile iz ko-
 loseka državne funkcije pravosuđa, rukovođenja privredom
 i uprave u velikim oblastima zemlje. Ustaški teror i masovni

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315,
 r. 2258, s. 885—97.

pokolji u Sremu prouzrokovali su talas nemira i mržnje², koji su doveli u pitanje sve pokušaje smirivanja. Opšte bezakonje je pojačalo kod stanovništva osećaj obespravljenosti. Tako je došlo do toga da su mnogi krugovi naroda gledali u partizanima stvarne vlastodršce i potpuno izgubili poverenje u vladu, pošto se ona pokazala nesposobnom da štiti imovinu i posed. Jasno je da je ta zamršena situacija pogodovala porastu broja partizana, koji ugrožava državu. U skoro svim oblastima koje je očistila Borbena grupa »Zapadna Bosna« ponovo se zapaža formiranje bandi. Mihailovićeve pokret je takođe počeo s propagandom. Iako je radijus dejstva tog proengleskog vođe bandi Srbije ograničen, ipak se on koristi kritičnim prilikama u Hrvatskoj. Primećuju se znaci da je Mihailović imao nameru da pod uticajem svoje jače grupe na crnogorsko-hercegovačkom području prodre u oblast između Drine i Bosne ili da tu oblast, u kojoj već ima uticaja, infiltracijom potpuno zauzme. Grupe njegovih pristalica na tom području većinom se sastoje od domaćih elemenata, čiji se interes do sada ispoljavao samo u zaštiti srpskih naselja. Ne očekuje se da će Mihailović uspešno sprovesti planove zbog neslaganja s nižim starešinama. (Prilozi: 1, 1a, 1b).³

Stanje kod neprijatelja

U prvoj polovini meseca stigli su izveštaji o novim bandama, odnosno o jačoj aktivnosti bandi u rejonu D. Vakufa, Jajca, slavonskim šumama, Moslavačkoj gori i Sitnici. Delovi divizije su na vreme zadržali i odbacili komunističku udarnu brigadu⁴ koja je nadirala u rejon Sitnica — Kadina Voda prema Banjoj Luci. Takođe su odbijeni napadi neprijatelja kod Sunje i Petrinje. Na Samarici je ponovo došlo do dodira s neprijateljem.

U drugoj polovini meseca pojačao se pritisak neprijatelja u rejonu Kadina Voda. Grupa »fon Vedel« i srpski dobrovoljci su odbili napade 1. i 2. crnogorske brigade⁵ i pored toga što su zatajile hrvatske jedinice. Posebno živi pokreti i napadi bandi su bili u oblasti Moslavačke gore.

Vojnički organizovane glavne snage protivnika južno od demarkacione linije vršile su snažan pritisak na zapadno-

² Reč je o masovnom hapšenju i zverstvima ustaša i nemačke policije u Sremu od 10. avgusta do 16. septembra 1942. Za ovo vreme ukupno je ubijeno i nestalo oko 6000 ljudi, žena i dece, a uhapšeno i zlostavljano oko 10.000 lica (Zbornik, tom I, knj. 17, dok. br. 59; Žarko Atanacković, Vojvodina u borbi, 1941—1945, Novi Sad, 1959, str. 97).

³ ⁶ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ i ¹⁷ Redakcija ne raspolaže tim priložima.

⁴ i ⁵ U rejonu s. Kadina Voda borbe su vodile jedinice 1. i 2. krajiške i 2. proleterske NOU brigade.

bosansko područje. Radi se o solidnim jedinicama koje imaju dobro rukovodstvo i naoružanje. Vođenje borbe otežavalo im je samo pomanjkanje životnih namirnica. (Prilozi: 5, 5a, 5b).⁶

Vojnoobaveštajna služba i služba osiguranja

Kontraobaveštajna služba: Pozivajući se na naređenja komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, koja se odnose na kontraobaveštajnu službu, još jedanput su proučene razne tačke koje sažeto govore o sledećem:

»Izviđanjem podsticati jedinice na aktivnu saradnju u sprečavanju neprijateljskih sabotaza«.

Svim kancelarijama u kojima se izrađuju i podnose propisi moralo se ponovo dostaviti »Načelno naređenje firera i vrhovnog komandanta Vermahta o čuvanju tajne, od 11.1.40«.⁷ Takođe je ukazano na to da »posebno ovlašćena lica« moraju obavezno da prouče »Podsetnik za poverljiva dokumenta za mobilne jedinice«.

Da bi se svaki pripadnik jedinice uključio u aktivnu saradnju na pitanjima kontraobaveštajne službe, sastavljena su načela koja se proučavaju svaki drugi mesec. Ona tretiraju sledeća pitanja:

1. — Ubrzano otpremanje raznog materijala neprijateljske propagande.
2. — Zloupotreba korišćenja vojne pošte prenošenjem pisama neovlašćenih lica.
3. — Fotografima poveravati samo određene poslove.
4. — Ne voditi nikakve razgovore o vojnim pitanjima s članovima trupa K.d.F.
5. — Oprez u razgovoru s folksdojčerima.
6. — Kontrola civila koji posećuju vojna nadleštva.
7. — Oprez u pismima »Nepoznatim vojnicima«.
8. — Najveći oprez prilikom telefonskih razgovora.
9. — Ne brbljati o službenim stvarima.
10. — Službene prostorije dopuštati da se čiste samo pod kontrolom. Svaki dan spaljivati sadržaj korpi za hartiju.

Zatim se daju uputstva da je zabranjeno davati poverljiva pravila i dokumente pojedincima koji putuju, nego samo kuririma koji su za to ovlašćeni i upućeni.

Zatim je skrenuta pažnja na takozvane engleske »komandose« koji se povremeno pojavljuju u nemačkim uniformama. Verovatno se spuštaju padobranima i vrše sabotaze ili ih planiraju. Još jedanput je naglašeno da je zabranjena prepiska pripadnika Vermahta na poljskom i češkom jeziku. (Prilog: 2, 2a).⁸

⁷ Redakcija ne raspolaze tim naređenjem.

Radi sigurnosti zgrade štaba naređena je pažljiva kontrola svih lica koja ulaze u zgradu. Ustrojena je knjiga za stranke. (Prilog: 2).⁹

Osiguranje: Područje za osiguranje pruge 714. pd podeljeno je na odseke koji odgovaraju posebnim zadacima. (Prilog: 2c).¹⁰

Stražarske osmatračnice su dobile nove kodirane nazive i nove posade. (Prilog: 2e).¹¹

Za osiguranje pruge Sunja — Bos. Novi — Banja Luka takođe su podeljeni odseci. Diviziji su podnete skice područja do 22.9. (Prilog: 2c).¹²

Pošto je postojala osnovana sumnja da je Mihailovićev poket preduzeo pokušaje da sadejstvuje s partizanskim grupama protiv nemačkih jedinica i da vrši sabotaže na pogonima važnim za rat, prugama i putevima, sprovedena je najoštija kontrola saobraćaja i osoblja u pogonima i određen je izvestan broj poverenika. (Prilog: 2b).¹³

Ponovo su hrvatsku državnu teritoriju nadletali neprijateljski avioni, što je nametnulo potrebu da se zavedu mere protiv vazdušne zaštite. (Prilog: 2d).¹⁴ Kad je divizija stigla na novo područje, izdata su odgovarajuća naređenja.

Utvrđene su konačne granice divizijskog područja osiguranja, kao što se vidi iz priloga. (Prilog: 3).¹⁵

Kad su utvrđene granice, usledilo je i pregrupisanje posada garnizona i nemačkih odeljenja za vezu sa hrvatskim jedinicama.

S preformiranjem nemačkih jedinica paralelno je vršeno preformiranje hrvatskih jedinica s ciljem da se pojača i gotovost za dejstva. (Prilog 4).¹⁶

Borba protiv bandi

(Vidi vesti o neprijatelju, priloge 5 itd.).¹⁷

Stanje kod neprijatelja: Severno od pruge Kutina — Ivanić-Grad ustanici su organizovali sabirno skladište. Glavna delatnost tamošnjih partizana sastojala se u tome da prikupljaju životne namirnice i podižu utvrđena skladišta. Grupe tih ustanika su izvršile prepade na nalazište nafte Gojilo i sabotaže u rejonu Kutina.¹⁸ Partizani su zauzeli većinu sela na jugoistočnom kraju Moslavačke gore. Brojno stanje tih bandi iznosi oko 1500 ljudi.

¹⁸ Reč je o napadu jedinica 7. hrvatske NO brigade, Banijske proleterske čete i Moslavačkog partizanskog bataljona, delova 1. slavonskog NOP odreda i Krajiškog proleterskog bataljona na posadu koja je čuvala postrojenja petrolejskih izvora u s. Gojilu (Zbornik, tom V, knj. 6, dok. br. 59, knj. 7, dok. br. 15, 19, 40, 58, 63, 64, 94 i 105).

Na Samarici se u drugoj polovini meseca takođe primećuju jača prikupljanja partizana. Jače ugrožen je bio rejon zapadno od Sanskog Mosta.

Težište neprijateljskih snaga na jugu divizijskog područja premostilo se s planine Grmeča u oblast oko V.[arcar] Vakufa,¹⁹ 40 km južno — jugozapadno od Banje Luke. Put V. Vakuf — St. Rnjeka je bio u rukama partizana. Železnička pruga Jajce — Bugojno je bila češće rušena. U drugoj polovini septembra su koncentričnom vatrom teškog oružja slomljeni napadi protivnika koje je on iz noći u noć vršio u rejonu Ključ — Sitnica — V. Vakuf — Jajce i nanoseni mu veliki gubici. Protivnik je delimično odbijen u bliskoj borbi. Kako se dokazalo, radilo se o sledećim neprijateljskim grupama:

- zapadno od puta Sitnica — Kadina Voda: II udarna brigada,²⁰
- istočno od puta u pravcu planine Manjača: I udarna brigada,²¹
- zapadno od Vrbasa: II proleterska brigada,²²
- između puta Banja Luka — Sitnica i reke Sane nalazila se III udarna brigada,²³ koja je brojala 350 ljudi. Partizani su 25.9. zauzeli Jajce.²⁴

Savlađivanje protivnika: U prvim danima septembra nastavljene su akcije čišćenja na Samarici. Četnici su izvršili jači napad na partizane kod Kadine, Vode. Jača aktivnost vazduhoplovstva. Napadi partizana s planine Grmeča doveli su do toga da su 3. septembra zauzeli Cazin.²⁵ Istog dana su ga napali delovi 1. bataljona 202. oklopnog puka i 659. inž. bat. Neprijatelj je potisnut na jugozapad na planinu Gomilu.

¹⁹ Sada: Mrkonjić-Grad.

²⁰ 2. krajiška NOU brigada

²¹ 1. krajiška NOU brigada

²² 2. proleterska NOU brigada

²³ 3. krajička NOU brigada.

²⁴ Vidi dok. br. 151, nap. 4.

²⁵ Po naređenju VŠ NOP i DV Jugoslavije, u cilju prikrivanja priprema za napad na Jajce ojačana 3. krajiška NOU brigada je preko r. Une upala u Cazinsku krajinu i zauzela Cazin i veći broj sela. Taj demonstrativan napad je izazvao angažovanje delova 1/202. okl. puka i inž. bat. 659, ojačanih delovima ustaške Ličke brigade i domobranske 1. gorske divizije, ali su se snage ojačane partizanske brigade na vreme povukle (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 214, tom IV, knj. 6, dok. br. 126, 130 i 131; AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 992; a. NDH, reg. br. 5/1—11, k. 13 A; VIG, br. 1/1951, str. 86—94).

5.9. je III/721. pp zauzeo nekoliko visova severno od Sitnice koje je poseo neprijatelj.²⁶ Gubici neprijatelja su iznosili 480 mrtvih. Sopstveni gubici: 1 poginuo. Hrvati su imali 3 mrtva, a četnici jednog.

1. brdska divizija odbila je jači napad na stanicu Petrinja.

6.9. je ojačani III/721. pp odbacio neprijatelja koji je pružao sve jači otpor, iako su se četnici na levom krilu povukli, a borbena duh hrvatskih jedinica nije bio najbolji. Partizani su bili prodrli u rejon Lokvari — Marčete (8 km južno i jugoistočno od Kadine Vode) da bi presekli vezu između 721. pp i Banje Luke. III/721. pp vraćen je za Kadinu Vodu, na demarkacionu liniju, i poseo je s četnicima stare položaje.²⁷

8.9. je u borbama severno—severoistočno od Sitnice ranjen poznati komandant jedne udarne brigade, Ratko.²⁸ Umro je u Ribniku.

Drugi gorski združ je tog dana otkrio partizansko skladište trofejnog oružja i opreme Brezopolje, 25 km severozapadno od Bos. Novog.

741. pp je završio čišćenje rejona Gradište — Duboka. Okruženje nije potpuno uspeo, pošto je neprijatelj pre vremena primetio naše pokrete i pobegao u planine. Nastavljeno je čišćenje u rejonu Gojilo.

III/721. pp odbio je jače napade neprijatelja i naneo mu gubitke. Neprijatelj je imao 38 mrtvih 5 km jugoistočno od Kadine Vode.

11.9. Grupa »fon Vedel«²⁹ (III/721. pp, 2/741. pp, 2/661. art. divizionu, inž. četa 714. pd, 1/202. oklopnog puka, 3. hrv.

²⁶ i ²⁷ Komandant 714. pd je 6. septembra 1942. naredio 3. bat. 721. pp. ojačanom jednom četom, dvama vodovima Inž. čete 714. pd, radio odeljenjem Čete za vezu 714. pd i jednom četom domobrana iz Banje Luke, da izvrši nasilno izviđanje rejona s. Sitnica — Kadina Voda i slomi partizanski otpor. Komandant ove grupe je bio komandant 3. bat. 721. pp major Zigfrid Putlic [Siegfried Putlitz] (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 986—7). Ova grupa, podržana eskadrilom aviona, uspela je potisnuti delove 2. krajiške NOU brigade i ovladati s. Sitnicom, ali je zatim ubrzo prinuđena da odstupi u s. Kadinu Vodu. Međutim, 1. i 2. krajiška i 2. proleterska NOU brigada su 9/10. septembra 1942. izvršile napad na neprijateljsko uporište s. Kadina Voda, Klisina i Han-Kola, ali napad nije uspeo, jer je u međuvremenu pristigla Borbena grupa »Vedel«, u koju je ušao i ojačani 3. bat. 721. pp (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 64, 182 i 201; AVII, a. NDH, k. 54, reg. br. 19/1—18; Pero Morača, n.d., str. 267).

²⁸ Reč je o komandantu 1. krajiške NOU brigade Ivici Marušiću Ratku, narodnom heroju.

²⁹ Ova borbena grupa, podržana avijacijom, otpočela je napad s linije s. Kadina Voda — Han-Kola, preko Manjače. Protivnapadom 2. proleterske i 1. i 2. krajiške NOU brigade napad je, do 15. septembra,

peš. bat.) napala je neprijatelja da bi ga odbacila preko demarkacione linije. 13.9. su završene pripreme za napad. Razbijen je neprijatelj kod Lusića. Protivnik je imao 18 mrtvih. Uz upotrebu teškog naoružanja zauzeti su visovi koje je posebno neprijatelj. 15.9. je samo delimično postignut cilj napada, pošto je razbijen hrvatski bataljon 8 km južno—jugoistočno od Kadine Vode. Izbrojano je 20 mrtvih kod neprijatelja i zarobljena je jedna žena — borac. Ni delovi hrvatskog 5. gorskog zdruga nisu zadržali neprijatelja.³⁰ Stanje je popravljeno uz pomoć četničkih odreda. Nemačke jedinice su nanele dalje gubitke neprijatelju (21 mrtav). Ponovno rasulo 2 hrvatske čete jugoistočno od Gline potvrdilo je da je slaba borbena vrednost domobrana. Posle ovoga je Grupa »fon Vedel« preduzela preformiranje hrvatskih jedinica.

18.9. je izvešteno da je oživela aktivnost neprijatelja s Kozare i iz luka Una — Sana.

Grupa »fon Vedel« je odbila slabije napade neprijatelja, delimično borbom prsa u prsa. Dnevni napadi su vođeni protiv položaja Rakovica.³¹ Tom prilikom je protivnik imao 42 mrtva i 70 ranjenih. 741. pp je razbio partizansku bandu severno od Kamenskog.

23.9. je odbijen napad 10—15 partizana na posadu Grahovo.

25.9. je nadmoćniji neprijatelj izvršio prepad na izviđačku patrolu 7/741. pp. Sopstveni gubici: 2 mrtva.

Gubici neprijatelja se nisu mogli utvrditi. Istog dana je oko 50 partizana izvršilo prepad na radni bataljon kod Mečenčana. Sopstveni gubici: 5 mrtvih. Nestalo je 120 ranjenika i 30 pripadnika jedinice za osiguranje.

27.9. je izvešteno da su učestale sabotaze i pljačke na Šamarići i odseku Ljubija.

28.9. je stigao u Prijedor III/741. pp, koji je još do tada ostao na području Srbije posle premeštanja divizije. Sledećeg dana je dobio borbenu zapovest. Ojačani III/741. pp je 30.9.

zaustavljen južno od s. Kadina Voda (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 47 i 50; AVII, a. NDH, k. 54, reg. br. 19/1; Pero Morača, n.d., str. 271—275).

³⁰ Na Velikoj Gredi (na Manjači) 1. krajiška NOU brigada je uništila domobranski 2. bataljon 5. gorskog zdruga (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 34, 47 i 51; AVII, a. NDH, k. 13 A, reg. br. 17/1—20, 15/1—1—4, 6 i 7).

³¹ Operativni štab NOP i DV za Bos. krajinu, sa 1. i 2. krajiškom i 2. proleterskom NOU brigadom i delovima 2. sandžačke i 4. crnogorske NOU brigade i 6. krajiškog NOP odreda, otpočeo je 18. septembra (na Manjači) protivudar na ovu grupu. Zbog prodora 3. krajiške NOU brigade od Ključa prema Bronzanom Majdanu, Borbena grupa »Vedel« se povukla na prilaze Banjoj Luci kod s. Han-Kola (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 44, 47 i 50; Oslobođilački rat, knj. 1, str. 275; Pero Morača, n.d., str. 275—277).

u 12,30 časova zauzeo Ključ, savladavši slabiji otpor neprijatelja.³² Uveče je dostigao Dubočane pošto je prešao Sanu. Vazduhoplovstvo je svakodnevno izviđalo celokupno područje divizije i skoro svaki dan, a često i nekoliko puta dnevno, zasilalo bombama neprijateljske položaje.

Pružne patrole Štaba za osiguranje Huve (Huwe) imale su ponovo dodir s neprijateljem. Nije došlo do značajnijih borbi, ali su dobijeni dragoceni rezultati izviđanja.

...³³

Gubici:

12 poginulih,
66 ranjenih, od toga 2 oficira.

Brojno stanje na licu 30.9.1942:

204 oficira,
55 službenika,
2 zonderfirera,
1265 podoficira
6941 vojnik

Nepopunjena mesta:

9 oficira
10 službenika
9 podoficira
246 vojnika

...³⁴

³² Vidi dok. br. 154 i 159.

³³ i ³⁴ Izostavljeno se odnosi na idejno i duhovno vaspitanje pripadnika Vermahta, personalna pitanja, odlikovanja i razno.

ZABELEŠKA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 1. OKTOBRA 1942. DOSTAVLJENA RAJHSFIRERU SS O USKLADIVANJU VOJNIH I POLICIJSKIH MERA U BORBI PROTIV PARTIZANA U SRBIJI¹

Vrhovna komanda Vermahta
Br. 003391/42 str. pov. WFSt/Op/Qu
Predmet: Srbija

F.H.Qu., 1.10.42.
3 primerka
1. primerak

Strogo poverljivo

Zabeleška

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku general-pukovnik Ler je izvestio da je, zbog izdatog naređenja rajhsfirera SS od 28.7.1942. godine², kod njega kao i kod komandanta SS i policije pri komandantu u Srbiji stvorena nedoumica o rukovođenju u borbi protiv bandi na Jugoistoku.

Stanje stvari je sledeće:

1.) *Borba protiv bandi:*

Srbija je, prema direktivi firera broj 31 od 9.6.41, operacijska zona.³

Time je, shodno direktivi firera broj 46 od 18.8.42, komandant oružanih snaga na Jugoistoku odgovoran za borbu protiv bandi, kao što to proizlazi, također, i iz naređenja o postavljenju komandanta SS i policije u Srbiji (firer i vrhovni komandant Vermahta, OKW/WFSt/Qu, pov. br. 0264/42 od 22.1.42).⁴ Komandant oružanih snaga je za ovu svrhu angažovao sve 4 postojeće divizije.⁵

Komandant SS i policije i njegove trupe su, dakle, u Srbiji na isti način upotrebljene za borbu protiv bandi kao i u ostalim operacijskim zonama.

2.) *Obuhvatanje svih Nemaca u Srbiji za pojačanje borbene snage:*

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku već je sproveo iste mere kao što su one sada naređene od strane

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 140, s. 2668175—7. Na margini prve stranice originala rukom je dopisano nekoliko parafa, reči i datum.

² Redakcija ne raspolaze tim naređenjem.

³ Vidi dok. br. 66, nap. 3.

⁴ Vidi dok. br. 11.

⁵ Reč je o 704, 714, 717. i 718. pd.

rajhsfirera SS i šefa nemačke policije, a saobrazno smišlu primenjivanja direktive firera broj 40 od 23.3.42.⁶ General-pukovnik Ler moli da se ostane kod tih direktiva, po kojima bi trebalo da Nemci budu obuhvaćeni i angažovani u okviru *Vermahta*. U budućnosti Nemci na Jugostoku neće biti zahvatani za pojačanja *Vermahta*.

3.) *Raspodela područja u Srbiji:*

Poteškoće u saradnji komandanta u Srbiji i njegovih ustanova pričinjava razgraničenje domena policijskih oblasnih komandi i ispostava, koje je sproveo komandant SS i policije, a koje odstupa od raspodele u okviru vojne uprave. Priložena je karta iz koje se vide odstupanja.⁷ Time nastaju prostorna razdvajanja komandanata feldkomandi i krajskomandi od odgovarajućih policijskih komandanata, a time je otežano stalno službeno i lično kontaktiranje, koje je osnova za rad usmeren u istom pravcu, kao i zajedničko istupanje, kakvo mora da se izgradi, protiv neprijateljskog stanovništva.

Zbog toga se moli da se policijski komandanti ukllope u feldkomande i krajskomande, a samo tamo gde postoji nužna potreba za povlačenje različitih granica između *Vermahta* i policije ovo uraditi u sporazumu s komandantom oružanih snaga.

... 8

Dostavljeno: Rajhsfireru SS (na ruke obergruppenfireru Volfu s molbom da zauzme stav po tač. 1, 2. i 3)
1. primerak

Načelniku WFSt 2. primerak
WFSt. 3. primerak

⁶ Ovom direktivom je rešena nadležnost komandovanja na morskim obalama i odbrana ovih od pomorskih desanata. Odgovornost za područje Balkana je prenet na komandanta oružanih snaga na Jugostoku (AVII, NAV-T-608, r. 1, 794—805).

⁷ Redakcija ne raspolaže tom kartom. Naređenjem komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 7. maja 1942. regulisano je da komandant SS i policije formira oblasne policijske komande i okružne policijske stanice. Oblasne policijske komande su formirane u Beogradu i Kraljevu, a okružne stanice u Šapcu, Valjevu, Požarevcu, Užicu, Kragujevcu i Kos. Mitrovici. One su upućene na saradnju sa feldkomandanturama i krajskomandanturama (AVII, NAV-T-501, r. 248, s. 45—6).

⁸ Paraf nečitak.

BR. 157

**IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 5. OKTOBRA
1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SR-
BIJI O SITUACIJI U JAJCU POSLE ZAUZIMANJA OD NE-
MAČKIH JEDINICA¹**

5. okt. 1492.

Telegram

k1515²

980

KR

Pošiljalac: 718. pd, Ia

5.10.42.

19 časova

KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI

Važi za nemačkog generala u Zagrebu

Predmet: Izveštaj o stanju u Jajcu posle zauzimanja od strane nemačkih jedinica.³

Inž. Roleček [Rolletschek] iz Bosanskog akcionarskog društva za električnu energiju u Jajcu izveštava sledeće:

»U fabrici je celokupna električna centrala sa 10 mašina uništena eksplozivom. Pogon u fabrici je stao. Dovođenje u ispravno stanje nije moguće, pošto se moraju nabaviti nove mašine. U najboljem slučaju moglo bi se privremeno uspostaviti osvetljenje u fabrici i gradsko osvetljenje.

Hemijska fabrika je gotovo neoštećena. Zatečene su još sledeće rezerve:

15 tona tečnog hlora,
izvesna količina hlornog kreča,

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 569—70.

² Dopisano rukom.

³ i ⁵ Vidi dok. br. 154 i 160. Borbena grupa »Vedel« je 2. oktobra 1942. zauzela Mrkonjić-Grad, potisnuvši 2. proletersku NOU brigadu u pravcu s. Jezera, a zatim, uz sadejstvo borbenih grupa 718. pd od D. Vakufa i Grupe »Vedel« iz Mrkonjić-Grada 4. oktobra 1942. zauzela Jajce. Delovi 4. crnogorske i 3. sandžačke NOU brigade i 3. krajiškog odreda, sa svim pozadinskim delovima, pod pritiskom nadmoćnijih snaga blagovremeno su se povukli (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 106, 142, 192, 194 i 231; Pero Morača, n.d., str. 324—325).

15 tona kuhinjske soli,
pogonski remeni,
koža i
raznovrsni elektromaterijal.

Partizani nisu ništa odneli od hemijskih rezervi; čak su ostavili 1200 grama platine i celokupnu gotovinu u novcu, u iznosu od oko 1,000.000 kuna.

Usled prestanka rada fabrike oko 450 službenika i radnika je ostalo bez posla. Životnih namirnica uopšte više nema. Direktora fabrike inž. Zigelhubera [Siegelhuber] i glavnog knjigovođu Lajnsica [Leinschitz], kao i pisara Mera [Mehr] odveli su partizani. Iz Jajca partizani su sa sobom odveli još preko 450 lica. S partizanima je, navodno, dobrovoljno otišlo oko 500 stanovnika. U Jajcu su partizani streljali 60 do 70 civilnih lica. Stanovništvo Jajca, čiji broj iznosi oko 5000 glava, jako komunistički zaraženo i postoji sumnja da je tesno povezano s partizanima. Za vreme partizanske vladavine mnogi su se dobrovoljno upisali u partijske spiskove.

Partizani su za vreme svoje vladavine osudili i streljali 60 do 70 civilnih lica. Kao razlog za ovakvo stanje u Jajcu pouzdani delovi stanovništva naveli su u prvom redu veoma loše postupanje ustaša.

Dodatak divizije:

Divizija je kao posadu u Jajcu ostavila jedan nemački bataljon s jednim odredom vojne žandarmerije.⁴ Zadatak ovog bataljona je da zajedno s vojnom žandarmerijom preduzme temeljnu istragu nad celokupnim stanovništvom u pogledu privrženosti partizanima, da pohapsi sumnjive, da pretrese sve kuće u cilju pronalaženja oružja i municije i da strelja vlasnike kuća i njihove stanovnike kod kojih se oružje bude pronašlo.

O rezultatu ove akcije podneće se naknadno izveštaj.⁵

718. pd
Ia

⁴ U Jajcu je ostavljena 3. četa 738. pp.

IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 6. OKTOBRA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH JEDINICA I ČETNIČKIH GRUPA U BOSNI OD 21. SEPTEMBRA DO 6. OKTOBRA 1942. GODINE¹

718. pešadijska divizija

Odelj. Ic

Poverljivo

17 632 Ic²

Br. B. 3076/42 pov.

Div. St. Qu., 6.10.1942.

— 8. okt. 1942.³*Izveštaj o situaciji*

za period od 21. septembra do 6. oktobra 1942.

Izvori podataka:	Izveštaji jedinica,	} nemoguće } naknadno } proveravanje
	Ast. ⁴ izveštaji i	
	izveštaji hrvatski	

Karta 1 : 200.000

I. Opšta situacija:

U periodu za koji se podnosi izveštaj ustanovljena je povećana aktivnost raznih grupa.

Ustaše, partizani i četnici se takmiče, kao i ranije, za »palmovu grančicu« razdora, te i nadalje uznemiravaju stanovništvo. Uz to, veliki župan dr Sabolić⁵ i njegovi duhovni privrženici su u srezu Brod sproveli versku hajku. Pravoslavno stanovništvo se primorava, pod pretnjom odvođenja u koncentracioni logor, da pređe u katoličku veru.

Ustaše se pre svih moraju označiti kao glavni začetnici nereda, s obzirom da skoro iz svih delova operativnog područja neprekidno dolaze nove i nove žalbe o brutalnosti, surovosti i pogrdnom gaženju svih pravnih normi od strane ove »državotvorne« organizacije. Svi apeli vodećem ustaškom rukovodstvu ostali su za sada bez uspeha.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 120—3.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Abwehrstelle (centar za kontraobaveštajnu službu).

⁵ Vladimir

Dobija se takođe utisak da se čak ni najviša hrvatska vojna mesta ne usuđuju da istupe protiv očiglednih zlodela ustaša. Zbog pobune srpskog stanovništva, nastaviće se evakuacija 16 sela s planine Vučjak, i svi stanovnici biće odvedeni u koncentracioni logor, pošto se, prema hrvatskim podacima, nije mogao sprovesti sporazum o predaji oružja sklopljen s četnicima tog područja.⁶

Uz to dolazi i potpuno otkazivanje hrvatskog državnog aparata u seoskim opštinama, akta samovolje pojedinih službenika, što izaziva opšte bezakonje i što je samo još više uzdrimalo poverenje u hrvatsku državu. U mnogobrojnim krugovima stanovništva već kruže glasovi da za ovakvo stanje snose krivicu nemački Vermaht i Nemačka uopšte, da su oni ti koji su stvorili hrvatsku državu, da ne sprečavaju ustaški pokret, te da ga samim tim i odobravaju.

Četničke grupe, koje stalno borave na operativnom području, izvode samo pojedine lokalne prepade, koji ne prelaze uobičajene lokalne srazmere. Sem toga, ustanovljen je samo jedan veći pokret partizanskih grupa koje stalno borave na terenu severnog područja divizije.

Međutim, italijansko interesno područje je gnezdo nemira prvog reda. Na njemu ne samo da se nalaze najjače četničke grupe, koje Italijani snabdevaju oružjem i opremom, već isto tako i partizanske grupe izrastaju do zapažajuće jačine i time predstavljaju stalnu opasnost po južnu i jugozapadnu granicu područja obezbeđenja.

U suštini najveća uznemiravanja su izvršena od strane četničkih grupa (planina Devetak) i partizanskih odreda (Jajce), koji su upali sa italijanskog interesnog područja. Još će se proveriti da li su tačni podaci koje su dali zarobljeni četnici: da je upad u nemačko operativno područje usledio po nalogu Italijana, kako bi ovi poseli rejon Rogatice, s obzirom da je ovaj evakuisan od strane nemačkih jedinica.

Takođe se i na granici Drine ne prećutkuju izveštaji o prelasku granice od strane bandi, paljevinama po muslimanskim selima, te pljačkanjima i prepadima.

Stanje ishrane u gradu Sarajevu značajno se poboljšalo zahvaljujući transportima životnih potreba iz rejonu Bijeljine, koji su preduzeti od strane nemačkog Vermahta.

⁶ Opširnije o saradnji četnika i ustaša u Bosni 1942. vidi: Petar Kačavenda, Saradnja četnika i ustaša u Bosni 1942. godine, VIG, br. 5/1966, str. 37—65.

II. Detalji:

Rejon Sarajevo — Trnovo:

Prema hrvatskim izveštajima, jedna jača četnička grupa je noću 21.9.1942. pokušala da se probije između Dolova i Vrh-prača (20 km jugoist. od Sarajeva), ali je od strane Hrvata bila odbačena.

Sem toga, primećeni su pokreti manjih ustaničkih grupa na Ravnoj planini.

Rejon Romanija — Rogatica — Vlasenica:

Na planini Devetaku prikupljena veća grupa četnika. Vod ove četničke grupe, Radivoje Kosorić,⁷ ponudio je pregovore nemačkom Vermahtu. Ustaše pri izviđanjima na planini Devetaku često nailaze na snažan otpor.

U rejonu ist. i jugoist. od Vlasenice aktivnost jačih četničkih grupa.

Prema hrvatskim podacima, jača četnička grupa je 22.9.1942. potpuno spalila mesta Džile i Sućeska (10 km zap.—severozap. od Srebrenice),⁸ a 30.9.1942. Sebiočinu (16 km ist. od Vlasenice).⁹

Na Romaniji je, prema hrvatskom izveštaju, 24.9.1942. i 1. 10.1942. izvršen prepad na jedan kamion.

Prema izveštajima ustaša, 3.10.1942. usledili su snažni napadi jačih četničkih grupa na Borike (13,5 km severoist. od Rogatice, karta 1:100.000) i Bursića (11 km ist.—jugoist. od Rogatice).

Rejon granice na Drini:

Prema hrvatskim izveštajima, četnici su pokušali da se prebace preko Drine 24.9.42. kod Starog Broda (12 km severozap. od Višegrada) i 28.9.42. između Goražda i Ustiprača, ali su bili odbačeni od strane ustaša.

Četnici, uz pomoć Italijana, prebacili su se 3.10.1942. preko Drine kod ušća Lima. Iza njih je išla jedna italijanska četa sa 3 oficira, koja je doprla do Međeđe (16 km severoist. od Rogatice) i potom se ponovo povukla preko Drine.

Prema izveštajima ustaša, 3.10.1942. usledio je snažan napad na Stari Brod. Četnici su uspeli da zauzmu ovo mesto, ali su sledećeg dana ponovo izbačeni iz njega:

⁷ On je bio komandant 2. rogatičke brigade Romanijskog četničkog korpusa.

⁸ i ⁹ Na tom su se području nalazile Vlasenička brigada Romanijskog četničkog korpusa i Srebrenička brigada Drinskog četničkog korpusa.

Rejon Bijeljina:

Grupa četnika i partizana je 23.9.1942. upala u selo Međaše (12 km severoist. od Bijeljine), ali je bila razbijena od strane Jagdkomandi.

Rejon Tuzla—Majeвица:

Partizanska grupa koja se 16.9.42. nalazila kod Korenite (20 km zap. od Bijeljine) podelila se u dve grupe.¹⁰ Jedan deo se povukao u pravcu Janje (10 km juž. od Bijeljine), a drugi preko Vukosavaca (16 km severoist. od Tuzle) ka Vakufu (14 km sev.—severoist. od Tuzle), prešao ovde put Tuzla—Brčko i otišao u pravcu Gradačca (32 km severoist. od Doboja). Grupa se 24.9.42. nalazila u D. Zelinji (26 km severoist. od Doboja). Tu je ostala dva dana i ponovo se povukla u pravcu G. Tuzle. Kod Hrgova (30 km sev.—severozapad. od Tuzle) ova grupa se ponovo podelila u dva dela. Jedan deo, jačine oko 150 ljudi, prodro je preko Maoče (26 km sev. od Tuzle) u pravcu Ražljeva (10 km jugoist. od Brčkog), a drugi u pravcu Jasenice (18 km severozap. od Tuzle). Ova grupa se 28.10.42. nalazila u Jablanici (14 km severoist. od Tuzle). Ove dve grupe nameravaju da se ponovo spoje kod Korenite, da tu sačekaju prikupljanje čamaca i da se potom prebace na Frušku goru. Vođa ove grupe je Toša¹¹ Vujasinović.

Rejon Ozren:

Prema našim izveštajima, 25.9.1942. je, uz pristanak Hrvata, oko 600 četnika s Ozrena prešlo železničku prugu Doboja — Tuzla i povukli se na Majevicu,¹² navodno radi borbe protiv partizana. Sledeća grupa četnika je 29.9.42. prešla železničku prugu u pravcu severa. Hrvati su 1.10.42. transportovali železnicom od Doboja ka Petrovom Selu (24 km ist.—jugoist. od Doboja) oko 1000 četnika.

Rejon Teslić:

Prema hrvatskim izveštajima, 600 četnika pod komandom Ive Kitića prebacilo se iz Pribinića (34 km jugozap. od Doboja) u pravcu Koričana, kako bi tamo učestvovao u borbi protiv partizana.¹³

¹⁰ Reč je o pokretu 6. istočnobosanske NOU brigade iz Birča na Majevicu i u Šemberiju (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 201, 181 i 182; R. Petovar, n.d., str. 52—58).

¹¹ Todor

¹² Odnosi se na Majevičku četničku brigadu. Opširnije o pojavi četničkog pokreta Draže Mihailovića u istočnoj Bosni vidi: Zdravko Antičić, Ustanak u istočnoj i centralnoj Bosni 1941, VIZ, Beograd, 1974, str. 258—282.

¹³ Reč je o delovima četničkog odreda »Borja«. Komandant odreda je bio Rade Radić a njegov pomoćnik Jovo (ne Ivo) Kitić (AVII, Ča, reg. br. 35/2, k. 213).

Rejon Zavidovići—Zenica—Vareš:

Kod Vraca (6 km sev. od Zenice) 27.9.42. je otvorena vatra na železničku prugu (sopstveni izveštaj). Zbog borbe četnika i Hrvata bio je 1.10.42. prekinut saobraćaj između Zavidovića i Zenice.

Rejon Jajce:

Prema hrvatskim izveštajima, partizani su 21.9.42. izvršili snažan ali bezuspešan napad na mesta Prudi, Carevo Polje (3 km severoist. od Jajca) i Bukovicu (3 km juž. od Jajca). 24.9.1942. utvrđen je pokret oko 2000 ljudi iz pravca Varca-Vakufa u pravcu Jajca. 25.9.1942. usledio je koncentričan napad na Jajce. Partizani su 25.9. oko 17 čas. poseli grad.¹⁴ Partizani su jednovremeno napali i mesta na pruzi D. Vakuf—Jajce i razorili prugu i telefonsko-telegrafske veze. Jedna grupa od 200 partizana je kod Babinog Sela (15 km jugoist. od Jajca) prešla Vrbaš i nadirala u pravcu Komara (15 km zap.—severozap. od Travnika). Druga grupa od oko 300 ljudi se povukla iz Jajca u pravcu istoka, 28.9. zauzela Ponir (15 km ist. od Jajca) i prodršla do Mudrike (14 km severozap. od Travnika). Naše jedinice su u poduhvatu »Jajce« naišle na snažan otpor partizana.¹⁵ Jajce je ponovo zauzeto od strane naših trupa 4.10.42.¹⁶ Partizani su se izvukli u pravcu jugozapada, u italijansko interesno područje.

U zauzimanju Jajca navodno su učestvovala 1. i 2. udarna brigada, 2. srpska proleterska brigada i jedna crnogorska brigada.¹⁷

Rejon Travnik:

Po izveštajima hrvatskih vazduhoplovaca, u Bugojnu (24 km severozap. od Travnika) su prikupljene jače partizanske grupe. Na ovaj grad su 2.10.42. izvršeni snažni napadi sa svih

¹⁴ Vidi dok. br. 151.

¹⁵ U izveštaju operativnog odeljenja 718. pd od 3. oktobra 1942. se konstatuje da su partizani na čitavoj širini fronta pružali veoma jak otpor, s protivnapadima, zbog čega se vodila borba za svaku kotu i napredovalo korak po korak. Dalje se konstatuje da je izvanredno dobra opremljenost, naoružanje i vatrena moć partizanskih jedinica i da su one, nasuprot dosadašnjim iskustvima, izdržale i jaku artiljerijsku vatru braneći svaku kotu vrlo uporno (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 550—1).

¹⁶ Vidi dok. br. 154 i dok. br. 157, nap. 3. i 5.

¹⁷ U borbi za Jajce su učestvovala sledeće jedinice: 1. i 2. krajiška, 2. proleterska i 4. crnogorska NOU brigada i tri bataljona 3. krajiškog NOP odreda (Zbornik, tom IV, knj. 7 dok. br. 53; 54, 61, 72, 112, 186, 189 i 202; AVII, a. NDH, reg. br. 30/1—30 i 25/1, k. 13A, reg. br. 28/3—1, k. 147, reg. br. 54/3—1, k. 172, reg. br. 10/2, k. 56; Pero Morača, n.d., str. 295—300).

strana. Kod Pećine (12 km jugozap. od Travnika), prema istom izveštaju, prikupljeno je oko 200 partizana. Ova grupa ima nameru da napadne Travnik. Šumska pruga Travnik—D. Vakuf navodno je razorena na više mesta.

III. Sabotaže:

Sabotaže na železničkim prugama: 2.
Sabotaže na linijama veze: 2.

IV. Gubici u mesecu septembru:

Hrvatski gubici:

mrtvih: 377
ranjenih: 120
nestalih: 37
zarobljenih: 90

Sopstveni gubici:

mrtvih: 2
ranjenih: —
nestalih: —

Neprijateljski gubici:

mrtvih: 79
ranjenih: više
zarobljenih: 51

Za komandu divizije
prvi generalštabni oficir

...¹⁸
major

¹⁸ Potpis nečitak.

NAREĐENJE 714. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 8. OKTOBRA 1942. POTČINJENIM GRUPAMA ZA PREGRUPISAVANJE BORBENIH GRUPA »VEDEL«, »KALVAJT« I »TOMAS« I BORBU PROTIV JEDINICA OPERATIVNOG STABA NOP ODREDA ZA BOSANSKU KRAJINU¹

Prilog 12

714. peš. divizija
Odelj. Ia, br. 1185/42 pov.

Div. St. Qu., 8.10.1942.
K.T.B.²

POVERLJIVO!

Predmet: preformacija grupa »fon Vedel«,
»Kalvajt« (Kallweit), »Tomas«³

- I. Ključ su 6.10.1942. partizani ponovo zauzeli.⁴ Posada se delom probila u pravcu Sanski Most. Neprijatelj nadiire snagom jačine oko 500 ljudi.

Prema četničkom izveštaju, 2 neprijateljske brigade jačine oko 1500 ljudi iz rejona 15 km južno—jugozap. od Sitnice nastupale su pravcima sev.—severozap. i prikupile su se u dolini Sane.

Na putu Čađavica — Ključ između Međedaka i Previje postavljeno je 14 putnih zapreka.

Pretpostavlja se da se severno od tog puta nalaze samo male neprijateljske snage.

Zapadno od Sane mora se računati sa iznenađenjima s pravca G. Ribnika (9 km južno—jugozap. od Ključa). Navodno, tamo je takođe pristiglo neprijateljsko pojačanje.

- II. Grupa »fon Vedel« se, kako je to usmeno regulisano, reorganizuje do 10.10.42, u sastavu: III/741. pp, bataljon »Ludvig fon Baden«, II/3. brd. puka, 5 tenkova 1/202.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1118—21.

² Dopisano rukom.

³ Lebreht (Lebrecht Thomas), major, komandant 661. art. divizionu 714. pd.

⁴ Jedinice 1. proleterske i 3. krajiške NOU brigade sa 6. krajiškim NOP odredom su 7. oktobra 1942. zauzele Ključ (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 106, 107 i 116).

oklopnog puka, 2. i 4/661. art. divizionu, Inž. četa 714. pd, 6. četa 8. landesšicen građevinskog bataljona bez 1 voda, 1 bežično odeljenje tipa b srednjeg dometa (mot.), 1 bežično odeljenje tipa b malog dometa, 1 odeljenje nosećih radio-stanica tipa b, 1 linijsko telefonsko odeljenje Čete za vezu 714. pd, hirurška ekipa sa sanitetskim automobilima, 1 sanitetska kola vojne bolnice 714, 1. vod 2. čete transportne kolone 713, komora na tovarnim grlima i 7/721. pp koja pristiže 9.10. i pristupa izvršenju zadatka 10.10. u rejonu Zablaće — D. Previja⁵ i tamo smenjuje:

- a) III/721. pp; ovaj stiže u Sitnicu 8.10. Dve streljačke čete (III/721. pp) automobilskim transportom 9.10. stižu u Banju Luku, železničkim transportom 10.10. stižu u Sanski Most, u sastav Severne grupe. III/721. pp, bez 2 streljačke čete, stiže 10.10. maršem u Banju Luku.
- b) Grupu »Markovića«⁶, bez 1. i 2. čete; ove 9.10. stižu u Sitnicu, gde se potčinjavaju Grupi »Tomas«, koja je u formiranju.
- c) 1. hrvatski regrutni bataljon; stiže 11.10. maršem u Banju Luku.
- d) 1/202. okl. puka i 1 vod 3/202. okl. puka, bez 5 tenkova, stižu u Banju Luku 9.10.

III. Grupa »Tomas« (borbeno komandno mesto Sitnica) od 10.10. u 13 časova obezbeđuje rejon Sitnica — Čadašica, obrazuje se u novom sastavu, i to:

Štab 661. art. divizionu

Podgrupa »Markovića«

1. i 2/10. pp

1/2, 2/8. hrvatski art. divizionu

1 odeljenje nosećih radio-stanica tipa b iz čete veze 714. pd.

Jedan ojačani vod 6/721. pp vraća se 10.10. u sastav Grupe »Kalvajt«.

⁵ Tada su otpočele četvorodnevne borbe u kojima je zaustavljen prodor Operativnog štaba NOP odreda za Bos. krajinu prema San. Mostu (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 124, 129, 134, 135 i 162; AVII, a. NDH, reg. br. 20/1, k. 54; Pero Morača, n.d., str. 330—331).

⁶ Viktor, major, komandant 2. bojne 15. pp.

Dve dobrovoljačke čete⁷ se smenjuju, stižu u Banju Luku 11.10.

IV. *Grupa »Kalvajt«*, pošto major Tomas preuzme komandu i po smenjivanju 1. i 2/10. pp, stiže u Banju Luku do 11.10.

V. *Služba veze:*

a) *Telefonske veze:*

Četa veze 714. pd, u toku prebacivanja Grupe »fon Vedel«, 9.10. skida liniju Jezero — Čađavica; od 10.10. od telefonske centrale u Sitnici, podiže i održava liniju na pravcu nastupanja putem Sitnica — Čađavica — Ključ. Linijski žičani vod Gajgera [Geiger] 9.10. skida sav upotrebljiv linijski žičani materijal žičane linije duž puta Jezero—Mrkonjić-Grad.

10.10. linijski žičani vod Gajgera prebacuje se u Sanski Most i tamo se nastanjuje.

11.10. podiže žičanu liniju od Sanskog Mosta ka Ključu u saradnji sa hrvatskom poštom.

b) *Radio-veze:*

Četa veze 714. pd uspostavlja radio-vezu od Grupe »fon Vedel« do 714. pd i ka Grupi »Tomas«.

Severna grupa u gotovosti za radio-vezu sa 714. pd i za saobraćaj po boku sa Grupom »fon Vedel«.

Južna grupa i Jugozapadna grupa u gotovosti za radio-vezu sa Grupom »fon Vedel«.

Južnoj grupi i Jugozapadnoj grupi dodeljuju se srpske noseće radio-stanice.

Bežično odeljenje malog dometa na zaprežnim kolima iz sastava III/741. pp stavlja se na raspolaganje Grupi »fon Vedel«.

VI. *Posebne odredbe za snabdevanje:*

A. *Snabdevanje municijom:*

Izveštaje i trebovanja dostavljati svakodnevno do 18 časova.

B. *Služba ishrane:*

Prijem hrane: na Stanici za izdavanje hrane u Banjoj Luci.

1. Na dan 9.10. za 3 dana (10, 11, 12. okt. 1942), od toga za 1 dan marševski obrok hrane.

⁷ Reč je o domobranskim dobrovoljačkim jedinicama NDH, tzv. »Domdo«.

Grupa »fon Vedel«:

Štab »Vedel«

III/741. pp

5 tenk. 1/202. okl. puka

1 motorizovano bežično
odelj.

Inž. četa 714. pd.

2. i 4/661. art. diviziona

Hirurška ekipa

6/8. landesšicen građ. bataljona bez 1 voda

2. Na dan 9.10. 1942. za dva dana (10. i 11. okt. 1942).

Ostatak dosadašnje Grupe »fon Vedel«:

III/721. pp

1/202. okl. puka bez 5 tenkova i 1 vod 3/202. okl. puka
Komanda 1/713. transportne kolone.

3. Na dan 9.10. 1942. za dva dana (10. i 11. okt. 1942).

Grupa »Kalvajt«:

Štab »Kalvajt«

6/721. pp

Bežično odeljenje (mot.)

Štab »Tomas«

Odgovorani za izvršenje naređenog pod 1—3. načelnik službe
ishrane 721. pp, koji se 11.10. vraća u Prijedor.

4. Počev sa 13.10.1942, Grupa »fon Vedel« prima hranu kod
Stanice za izdavanje hrane u Prijedoru; to isto važi i za 2
streljačke čete III/721. pp, počev sa 12.10.1942.

C. *Sanitetska služba:*

Medicinsko zbrinjavanje:

Grupa »fon Vedel«: hirurška ekipa i lekar pomoćnik dr
Geres⁸ iz III/741. pp, 1 sanitetski au-
tomobil.

Severna grupa: lekarski pomoćnik dr Grundman
[Grundmann] otkomandovan iz III/
721. pp, 1 sanitetski automobil.

Lekar pomoćnik dr Hekendorfer⁹ iz II/721. pp ostaje do
daljeg naređenja u Sitnici. Tu do 12.10.1942. ostaje 1 sta-
nica za prikupljanje lakih ranjenika.

⁸ Štefan (Stefan dr Görres).

⁹ Johan (Johann dr Heckendorfer), poručnik u 721. pp.

D. *Veterinarska služba:*

Veterinarsko-lekarsko zbrinjavanje Grupe »fon Vedel«: veterinar dr Ganšter¹⁰ iz III/741. pp.

E. *Služba vojne policije:* Stanica vojne žandarmerije u Sitnici ostaje tamo do daljeg naređenja.

F. *Vojnopoštanska služba:* Pošta jedinica je kod Stanice za izdavanje hrane u Prijedoru i ona će se redovno upućivati preko te stanice. Za uzimanje pošte odgovorne su same jedinice.

Posebne odredbe za snabdevačke jedinice:

1. *Štab načelnika transportne službe 713.* ostaje do daljeg naređenja kod Grupe »fon Vedel« i stara se o snabdevanju cele grupe, uključujući i hrvatske jedinice.
2. *Poručnik Šumaher [Schumacher],* mala transportna auto-kolona 714. pd sa 8 kamiona ostaje kod Grupe »fon Vedel«, 4 kamiona 9.10.1942. uputiti natrag u Banju Luku.
3. *Auto-kolona Altansa [Althans]* sa 10 svojih kamiona i 4 kamiona kolone Šumahera 9.10.1942, po predaji hrane, stavlja se na raspolaganje komandantu III/721. pp za transportovanje 2 streljačke čete iz Sitnice u Banju Luku.
4. *Vod 2. čete vozarske kolone 713. i komora s tovarnim grlima 721. pp* pod komandom poručnika Ritera [Ritter] pridaju se Grupi »fon Vedel« za dotur municije, opreme i hrane.
5. *Komanda čete poručnika Šmita¹¹ i transportni vod s tovarnim grlima 1. čete transportne kolone 713.* vraćaju se maršem pravcem za Banju Luku tako da do 11.10. uveče stignu u nju.
6. *1. četa transportne kolone 713, deo komande iz Banje Luke* upućuje 14 zaprega i četa veze 714. pd 34 zaprege, bez vozila (od Banje Luke do Sitnice pod komandom starijeg vodnika Tolea [Tolle] iz 1. čete transportne kolone 713, a od Sitnice nazad pod komandom poručnika Šmita iz 1. čete transportne kolone 713) maršem pravcem za Sitnicu, gde stižu 9.10, preuzimaju tu 24 dvoprežna kola bojne komore (HF¹² 7/11) 3. batalj. 741. pp i dovoze ih u Banju Luku, u koju stižu do 11.10. uveče.

¹⁰ Oskar (Oskar dr Ganster)

¹¹ Kunhart (Kunhart fon Schmidt), poručnik.

¹² Heeresfahrzeug (vojno vozilo)

7. Bataljoni (divizioni) sa sobom vode komore koje se sa-
stoje od vozila tipa Hf 1 i običnih zaprežnih kola. Ostavi-
će samo velika dvoprežna kola vojne komore.
Streljačkim četama III/721. pp koje se utovaruju u Ba-
njoj Luci 1/713 transportna kolona 9.10. pridaje 6 dvo-
prežnih običnih zaprežnih vozila s vozarima do 13.10.1942.

Dostavljeno:

...¹³

Potpisao Š t a l

F.d.R.

...¹⁴

poručnik i O,

BR. 160

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 12. OKTOBRA 1942. O TOKU I ISKUSTVIMA IZ OPERACIJE PROTIV PARTIZANSKIH JEDINICA U JAJCU¹

718. peš. divizija
AZ. 8 op. Odelj. Ia
Pov. br. 3128/42.

990²
Div. St. Qu., 12.10.42.

KONAČNI IZVEŠTAJ I IZVEŠTAJ O ISKUSTVIMA IZ OPERACIJE NA JAJCE U OKTOBRU 1942.³

(Karta 1:100.000)

I. Predistorija

Još dosta dugo pre početka prepada partizana na Jajce
bilo je poznato da je jugozap. od Jajca, u rejonu doline Janje,
bila formirana takozvana »Samostalna sovjetska republika

¹³ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena grupa i ode-
ljenja kojima je ovo naređenje dostavljeno.

¹⁴ Potpis nečitak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270,
s. 585—93.

² Dopisano rukom.

³ Vidi dok. br. 151 i 154.

Janja.⁴ Poznati partizanski vođ Tito je ovde organizovao svoje brigade i odavde preduzimao svoje pljačkaške pohode u svim pravcima. Ova republika, ne samo da je predstavljala sabirni bazen za sve bande koje su iz Crne Gore i Hercegovine nadirale na sever, već takođe i oslonac i sabirni centar za sve potučene jedinice, koje su nakon napada preko nemačko-italijanske interesne granice bile od strane nemačkih i hrvatskih jedinica ponovo odbačene.

Ovoj sovjetskoj republici bilo je dobrodošlo utoliko pre što se jednim delom nalazila u italijanskom interesnom području, gde je ostajala gotovo potpuno neuznemiravana. Italijani nisu preduzimali nikakve akcije protiv ovog glavnog žarišta nemira. Hrvati bi vrlo rado preduzeli akcije, ali su jednostavno za tako što bili vojnički nesposobni. Nemačka akcija čišćenja mogla bi se sprovesti samo već raspoloživim snagama (najmanje onakim kakvim je izvršena operacija na Jajce) i uz saglasnost Italijana. Ona bi posebno obećavala uspeh da je preduzeta neposredno po završetku operacije Jajce.

Organizacija i naoružanje raznih brigada ove sovjetske republike napreduju zadivljujuće.

Pri tome, snabdevači oružjem u prvoj liniji su hrvatske oružane snage i ustaše, čije posade skoro redovno, ako je na njih izvršen energičan napad, dozvoljavaju da budu razoružane ne pružajući nikakav otpor, ili beže, ostavljajući za sobom svoje teško naoružanje, a delimično čak i svoje puške.

Na žalost, kao sledeći snabdevači oružjem moraju biti označene italijanske oružane snage, s obzirom da se među zaplenjenim oružjem takođe nalazi i italijansko. Nije potpuno jasno na koji način ovo oružje dospeva u ruke partizanima. Postoje sledeće mogućnosti:

- a) preko četnika koje naoružavaju Italijani,
- b) razoružavanjem delova italijanskih jedinica,
- c) kupovanjem oružja od pojedinih italijanskih vojnika.

Bez ikakve sumnje, moglo se računati da će ove partizanske brigade jednog dana napasti Jajce.

Divizija, čijem je području obezbeđenja, a u vezi s naređenjem komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, Ia,

⁴ Reč je o slobodnoj teritoriji zapadne Bosne i Hrvatske, na kojoj su operacije izvodile 1, 2, 3, 4. i 5. proleterska, 1, 2, 3, 4. i 5. krajiška, 10. hercegovačka, 1. i 2. dalmatinska, 1, 2. i 3. lička, 7. i 8. banijska, 4. i 5. kordunaška i 1. primorsko-goranska NOU brigada, kao i veći broj NOP odreda (Vlado Strugar, Rat i revolucija naroda Jugoslavije 1941—1945, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1962, str. 118).

pov. br. 4920/42 od 29.9.1942, bilo pridato i Jajce,⁵ smatrala je da će posada Jajca, sastava:

hrvatski	II/9 pp sa	}	ukupno preko 1000 pušaka
	5/9 pp		
	7/9 pp		
	8/9 pp		
	19/9 pp		
	1 ustaškim bataljonom		
	I/2 haubičke baterije		

skupa sa

I/9 pp
III/9 pp,

koji su se nalazili u rejonu Vijenac, Turbe i Travnik, biti u stanju da održi mesto u svojim rukama dok s nemačke strane ne bude izvršen napad u cilju rasterećenja ovih snaga. Upućivanje manje nemačke jedinice u Jajce nije bilo uzeto u obzir, kako se ne bi snage divizije, kao što je to bio slučaj ranije, još više rasecpkale. Ovo utoliko pre što je držanje četnika južno od nemačko-italijanske interesne granice, kao i u rejonu istočne Bosne bilo potpuno neizvesno i davalo povoda strepnjama.

II. Napad partizana na Jajce

Izenada, 24.9. dobiveni su sa hrvatske strane neprovereni izveštaji da su u noći 23/24. partizani nepoznate jačine napali Jajce i Vijenac, 8 km juž. od Jajca. Sledeći izveštaji od 25. govorili su već o borbama na ulicama Jajca, o razbijanju hrvatske posade i zauzimanju Jajca od strane partizana.⁶ Odmah je izvršeno izviđanje iz vazduha kojim su dobiveni sledeći podaci: U Jajcu normalan saobraćaj, hemijska fabrika radi, nikakve borbe niti tragova borbe, železnička stanica u redu, stanovništvo u okolini radi na poljima.

Teritorijalni izviđači, koje je 26. nemačka Jagdkomanda s juga uputila u pravcu Jajca, naišli su sev. od Doganovaca na jake partizanske snage s više mitraljeza, kao i na potpuno demoralisane ostatke ustaškog bataljona iz Jajca. Iz iskaza stanovnika izbeglih iz Jajca dobijala se sve više i više slika da se celokupna posada Jajca skoro bez borbe, ostavljajući dva artiljerijska oruđa i mnogobrojno teško naoružanje, dala u bekstvo.

(Situacija na dan 26.9 — vidi prilog br. 1).⁷

⁵ Ovo naređenje je od 24. septembra 1942 (vidi dok. br. 148).

⁶ Vidi dok. br. 151.

⁷ 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 i 16 Redakcija ne raspolaze tim prilogima.

III. Protivnapad na Jajce

U cilju ponovnog uspostavljanja stare situacije u Jajcu, divizija se odlučila da u rejonu Travnik — Turbe prikupi jednu mešovitu nemačko-hrvatsku borbenu grupu pod komandom pukovnika Sušnika, komandanta 738. pp i izvrši napad na Jajce.

Od 714. pd je 27. zatraženo da, ukoliko je to divizija u stanju da učini, učestvuje u ovoj akciji sa severa i severozapada. Divizija se još istog dana izjasnila spremnom da s jednom ojačanom pukovskom grupom nastupa na Jajce sa severa.

Stoga je nastupanje Grupe »Sušnik«, koja se već 27.9. bila u potpunosti prikupila, odloženo dok se sadejstvo 714. pd ne ispolji uspešno u odgovarajućem stepenu.

U međuvremenu, dalja izvršena izviđanja sa zemlje i iskazi stanovništva od 27, 28. i 29. dali su sve više sliku da se partizani nisu zadovoljili samo zauzimanjem Jajca, već da jakim snagama (oko 4 brigade), pošto su prešli Vrbas između Jajca i D. Vakufa, nastavljaju pokret ka Travniku i dolini Bosne.

Stoga je već 28. bilo naređeno da se u rejonu D. Vakufa formira još jedna nemačko-hrvatska borbena grupa pod komandom pukovnika Vista, komandanta 750 pp (sastav grupe po prilogu br. 12).⁸ S vođom hrvatskih jedinica u rejonu Kupres — Bugojno je utanačeno da iz rejona Kupresa jednom borbenom grupom jačine oko jednog bataljona izvrši, na levom krilu divizije, napad u dolinu Janje. Ovaj napad trebalo je da izvrši jednovremeno s nastupanjem divizije. (Situacija na dan 27, 28. i 29. — vidi prilog br. 2).⁹

Prikupljanje Bobbene grupe »Vist« je, nakon kraće borbe za oslobođenje železničke pruge Turbe — D. Vakuf i osposobljenja ove za saobraćaj, proteklo po planu i završeno 30.9. uveče. (Situacija na dan 30.9.1942. — vidi prilog br. 3).¹⁰

Obe grupe su 1.10. zauzele svoje polazne položaje za napad na Jajce (vidi prilog br. 4).¹¹ Trebalo je da od ove, s jakim spoljnim krilima, pre svega s jako na zapad isturenim levim krilom Grupe »Vist«, probijaju na Jajce i u sadejstvu sa Grupom »fon Vedel« iz 714. pd, koja nastupa sa severozapada, opkole i unište glavninu partizana.

Odmah po prelasku u pokret obe su borbene grupe na celom frontu severozapadno od puta Turbe — D. Vakuf naišle na neprijateljski otpor, koji je slomljen. Pri tome, pojedine manje neprijateljske grupe su uspele da na vrlo nepreglednom terenu ostanu neprimećene od strane naših trupa. One su sledećih dana predstavljale stalnu neprijatnu

opasnost i uznemiravale pozadinske delove bataljona. Uveče 1.10. bili su dostignuti polazni položaji za napad. (Situacija 1.10 — vidi prilog br. 4).

Napad je trebalo da usledi 2.10. u 7. Međutim, zbog neobično guste magle, Grupa »Vist« je krenula u napad tek u 9.30.

Neprijatelj je na celom frontu pružao snažan otpor, pa je čak kod Grupe »Vist« delimično vršio i protivnapade. Pri tome je ustaška četa u sastavu Grupe »Vist« drugog po podne naterana u bekstvo i odbačena na železničku prugu Turbe — D. Vakuf. Prebacivanjem 10/750. pp i protivnapadom je 3.10. ujutru bila uspostavljena stara situacija. (Situacija 2.10 — vidi prilog br. 5).¹²

Već 3.10. neprijatelj je pred Grupom »Sušnik« počeo da se povlači pod zaštitom snažnih borbenih zaštitnica, dok je pred Grupom »Vist« i nadalje pružao žilav otpor i vršio protivnapade, naročito na levom krilu, koje je, zbog veoma teškog planinskog zemljišta i prašume, moglo da napreduje veoma lagano. O hrvatskoj borbenoj grupi, koja je trebalo da napada još zapadnije, preko Tisove k. i Gorice, nije se više ništa ni čulo ni videlo.

Nastojanjima da se sopstveno levo krilo izduži još više na zapad pružalo je ogromne teškoće zemljište. Pri tome je ponovo dolazilo i do protivnapada iz pravca severoistoka, koji su čak delimično primorali levokrillnu četu da privremeno pređe u odbranu.

Divizija je stoga ponovo ojačala obe grupe i to:

Grupom »Sušnik« sa 7. i 8/738. pp,

Grupom »Vist« sa dve ustaške čete.

(Situacija 3.10 — vidi prilog br. 6).¹³

Neprijateljski otpor je vidno oslabio 4.10. na celom frontu. Pred Grupom »Sušnik« su se nalazila još samo pojedina slaba izviđačka odeljenja, koja su štitila povlačenje, a pred Grupom »Vist« još uvek snažna borbeno zaštitnica. Samo na levom krilu neprijateljski otpor je i nadalje bio snažan. Izviđanjem iz vazduha potvrđena je vest, dobivena već prethodnog dana, da se glavnina partizanskih snaga povlači na zapad i jugozapad.

Grupa »Sušnik« je dostigla Jajce, iz koga su se partizani bili povukli već prethodnog dana, a u njega su tenkovi Grupe »fon Vedel« ušli već po podne. Grupa »Vist«, koja je naišla na neobično teško zemljište, mogla je napredovati samo korak po korak. (Situacija 4.10 — vidi prilog br. 7).¹⁴

Neprijateljski otpor potpuno je slomljen 5.10. Prvi bataljon 750. pp, koji je napadao na Goricu, nailazio je na

rasturene partizanske grupe, koje su pokušavale da izbegnu borbu i bile delom uništene, delom razbijene, a delom zarobljene. Na žalost, glavnina partizana se izvukla na zapad. Prema iskazima zarobljenika i podacima jednog hrvatskog žandarma, koji je bio zarobljen od strane partizana i potom pobegao iz zarobljeništva, izlazi da su pojedine brigade bile potpuno razbijene i da je vladala očajna zbrka. Gubici u mrtvima i ranjenim su bili izvanredno veliki; partizani su gro svojih mrtvih i ranjenih odvukli na tovarnoj stoci i kolima. (Situacija 5.10 — vidi prilog br. 8).¹⁵

Podaci o sopstvenim i neprijateljskih gubicima dati su u priložima br. 9, 10 i 11.¹⁶

IV. Iskustva

1.) Rukovođenje borbom:

a) Izviđanje:

Ponovo se ispoljilo da izviđanje daje zaista dobre rezultate jedino ako se vrši malim pokretljivim izviđačkim odeljenjima, koja se mogu prikriti na terenu i osmatrati. Za izviđanje na velikim udaljenjima su naročito podesne i jagdkomande od 15 do 30 ljudi (ni u kom slučaju jače). Veća odeljenja su blagovremeno otkrivana i stoga su retko donosila upotrebljive podatke.

Izviđanje iz vazduha je ostalo kao veoma vredno sredstvo za dopunu izviđanja sa zemlje. U suštini donosilo je veoma značajne pokazatelje o pravcima pokreta glavnine partizana, koji su u većini slučajeva mogli da se otkriju na osnovu pravca kretanja velikih krda stoke, koja su pratili, ili išli ispred njih, naoružani odredi. Pokreti ili prikupljanja partizana retko su se mogli ustanoviti izviđanjem iz vazduha, s obzirom da su pri nailasku aviona brzo nestajali u gustim šumama ili jamama.

b) Napad:

Neprijatelj nije ni u kom slučaju u mogućnosti da izdrži planski pripremljen napad podržan vatrom teškog naoružanja. Uglavnom, može se ustanoviti da partizani veoma brzo podležu zajedničkoj vatri teškog naoružanja, artiljerije i teških minobacača. Divizija će stoga, više no do sada, koristiti i hrvatsku artiljeriju koja joj stoji na raspolaganju. Naročito su bili uspešni bombarderski napadi većeg broja aviona neposredno pre početka napada pešadije. Pešadija posle

ovakvih bombarderskih napada nije nailazila na otpor. Sadejstvo po vremenu bilo je regulisano na taj način što je pešadiji bilo naređeno da može da krene u napad tek kada je bombarderski napad završen. Usled nedostatka sredstava veze druga mogućnost ne postoji.

c) *Odbrana:*

Partizani su na nekoliko mesta pokušali protivnapade. I dok su na položajima gde su (nemačke) jedinice odmah pristupile energičnoj odbrani bili odbijeni bez napora i gotovo bez sopstvenih gubitaka, dotle su uspele da 2 ustaške čete energičnim udarom odbace i nanesu im značajne gubitke.

2.) *Naoružanje:*

a) *Pešadijsko:*

Teški minobacač — pre svega u planinama — ponovo se pokazao kao najbolje teško oružje. Bilo bi poželjno povećanje naoružanja teškim minobacačima.

S obzirom da se ne može računati s povećanjem ljudstva, predlaže se da se svakoj teškoj četi divizije (umesto 3 protivtenkovska oruđa)¹⁷ dodeli još 4 teška minobacača. Divizija bi u tom slučaju bila u mogućnosti da za dejstva na brdovitom terenu, umesto sa ovde potpuno neupotrebljivim pt. oruđima, krene s više teških minobacača.

3.) *Oprema:*

Dotur pojedinim borbenim grupama, kao i pokret unapred teškog pešadijskog oružja na terenu, moguć je samo tovarnim grlima. Divizija se za sada ovde obimno pomaže civilnim vodičima stoke i civilnom tovarnom stokom. S obzirom da se može shvatiti da su ovi ljudi nepouzđani i plašljivi, mora se računati s tim da stalno dolazi do gubitka municije, prehrambenih artikala i oruđa pri svakom napadu manjih rasturenih neprijateljskih grupa u pozadini. Stoga je hitno potrebno naoružanje divizije sopstvenom vojnom tovarnom stokom.

4.) *Odeća:*

Ponovo se ispoljilo da je pokretljivost sopstvenih jedinica daleko ispod pokretljivosti neprijatelja. Samo su planinske čete bile u mogućnosti da na planinskom zemljištu

¹⁷ Reči u zagradi su rukom precrtane.

donekle slede neprijatelja. Jednostavno se ne može očekivati od jednog čoveka u marševskim čizmama da je u brdima isto tako pokretljiv kao i brđani partizani u opancima. Neophodno je stoga dok se god divizija bori u istočnobosanskom području, da se cela divizija snabde platinjskim čizmama.

5.) *Sredstva veze:*

Divizija raspolaze samo jednom mešovitom četom veze, koja pri dejstvima mora da obezbedi ne samo veze sa sopstvenim borbenim grupama, već i, za potrebe pozadinskog dela štaba divizije, normalne veze s mestima koja se obezbeđuju. Za ovakve zadatke njene snage nisu dovoljne, pogotovu kada u poduhvatima učestvuju i hrvatske jedinice, koje dolaze bez ikakvih sredstava veze i moraju takođe biti obezbeđene vezom. Potrebne su najmanje 1 telefonsko-telegrafska i 1 radio-četa.

Srpske ledne radio-stanice se nisu pokazale podešnim u planinama. Dvapat je po jedan bataljon bio po 24 časa bez veze sa svojim pukom.

V.

U zaključku se može reći da su jedinice, uprkos svim ovim nedostacima i teškoćama, uspele da u 4 dana očiste situaciju kod Jajca i da potuku neprijatelja, koji nije bio loše naoružan i slabo pokretljiv. *Može se jedino zahvaliti borbenoj spremnosti nemačkih jedinica.*

Naprotiv, borbene snage formirane isključivo od hrvatskih jedinica, bilo to od oružanih snaga ili ustaša, otpadaju zauvek. Jajce je samo nov dokaz za to. Prisustvo nekog dela hrvatskih jedinica u ma kom mestu jako udaljenom od nemačkih jedinica predstavlja upravo podstrek kako četnicima tako i partizanima da se na lak način dođe do oružja.

Osnove za ovo su:

- 1.) *Nedostatak volje za borbu.* Ni oficiri ni ljudstvo nisu prožeti verom u njihovu samostalnu Hrvatsku. Oni su u odnosu na svoju sopstvenu državu potpuno ravnodušni i stoga nisu još spremni da se za nju zalažu ili čak da za nju umru.
- 2.) *Nedostatak odlučnosti i staranja.* Ukoliko je kod Balkanaca nedostatak odlučnosti i delovanja jako izražen, utoliko je za sada kod oficirskog kora hrvatskih oružanih snaga, s veoma malim izuzecima, preko svake mere izražen. Jedinice se ne uče, niti obučavaju. Ne čini se ni najmanji pokušaj da se iz njih nešto izvuče. O staranju o ljudstvu

nema ni govora. Rrdavo odeveni, loše hranjeni, slabo na-
građeni i potpuno bez nadzora, stotine ne tako loših voj-
nika ubijaju dan za danom i pružaju odličnu podlogu za
svaku komunističku propagandu. Otupeli i nezaintereso-
vani leže, stoje i sede oni okolo u njihovim garnizonima
i stražarama i čekaju samo na trenutak kada im ističe
rok ili kada će biti razoružani od četnika ili partizana.

Odgovarajuća naređenja i lične intervencije nemač-
kih oficira povodom ovakvog stanja nisu do sada doneli
nikakve koristi. Divizija stoga namerava da, nakon izvr-
šenja sopstvene predislokacije i novog rasporeda, sme-
sti skupa i obučava po jedan bataljon potčinjenih hrvat-
skih jedinica s po jednim nemačkim bataljonom.

Fortner

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 13. OKTOBRA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O ČETNIČKO-ITALIJANSKIM ODNOSIMA U HERCEGOVINI¹

K R
Telegram

KONCEPT
Strogo poverljivo!

O.K.W/W.F.St.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku ² (Komanda 12. armije) Odelj. Ic/A.O. Primljeno: 14. okt. 1942. u 8,30 časova Br. 1015/42 str. pov.						
Starešine	01	07	06	z.b.v.	A.O	H.G.A.O.

Nemački general u Zagrebu je u svojstvu vojnog izaslanika uputio:

1. OKW/odelj. za inostranstvo
2. OKH/odelj. vojnih izaslanika
3. OKH/odeljenju vojnih izaslanika Irene
4. Vazduhoplovnom F.St. grupi vojnih izaslanika za Istok — Šmit
5. Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, Ia
6. Komandujućem generalu i komandantu u Srbiji sledeći izveštaj:

»Situacija u istočnoj Hercegovini se pokazala vrlo kritičnom za interese hrvatske države, usled nejasne politike Italijana i njihovih prijatelja četnika, čiji broj iznosi najmanje 10.000 a koje su Italijani naoružali i plaćaju ih. Dr Rušinović³, hrvatski civilni komesar pri italijanskoj komandi, obišao je prostoriju Dubrovnik — Mostar — Stolac u toku poslednjih nedelja i konstatovao je sistematsko protjerivanje i istrebljenje celokupnog hrvatskog življa istočno od

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8057157—8. Na margini telegrama rukom je dopisano nekoliko parafa, oznake i reči.

² Štambilj primaoca.

³ Nikola

reke Neretve. Sve ovo se dešava s tolerisanjem i pod pokroviteljstvom Italijana. I Roata i novi komandant u Mostaru general Santovito⁴ ne poriču vezu svojih četnika sa Dražom Mihailovićem, a svoj stav oni objašnjavaju težnjom da za prvo vreme pronađu modus vivendi sa srpskim stanovništvom a docnije će se već naći, po njihovom mišljenju, izlaz iz takve situacije. Kako poglavnik tako i ministar spoljnih poslova Lorković u ovim merama vide pripremu za raniji ili docniji pokušaj da se istočna Hercegovina ili priključi Crnoj Gori, koja se nalazi pod italijanskim protektoratom, ili prepusti D. Mihailoviću. Zbog toga je Roata pozvan da dođe što pre u posetu Zagrebu, pri čemu bi se razmotrio plan da se hercegovački četnici smene s nekoliko hrvatskih bataljona.

Pošto četnici predstavljaju italijanske pomoćne jedinice, to se verovatno mora računati s tim, da će Hrvati taj plan odbiti. U odnosu na situaciju u istočnoj Bosni i u celoj Hrvatskoj koju su posele nemačke jedinice, razvitak situacije u Hercegovini ne može biti pozitivan.

Politika italijanskih vojnih krugova je krajnje neshvatljiva, ali se ne može prihvatiti mišljenje koje se ovde često izražava, da se generali u Hercegovini i južnoj Dalmaciji nalaze u opoziciji prema komandantu armije Roati.

U Dubrovniku, po mišljenju Hrvata, u vezi s pozivanjem u vojsku, davanjem prednosti u pogledu ishrane onima koji su prijatelji Italijana, kao i drugim metodima, vrše se pripreme za pripajanje celokupnog priobalnog pojasa Italiji.

Sve informacije zvaničnih hrvatskih predstavnika koje dolaze iz Rima govore nedvosmisleno o tome da tamo postoje veoma raširene ideje da se usvajanjem neutralnosti iziđe iz ratnog stanja. Veoma je upadljivo, za razliku od ranijeg perioda, da se i u fašističkim krugovima mnogo govori o jednom takvom 'rešenju' — Kraj izveštaja.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku se slaže s postavkama nemačkog generala u Zagrebu u odnosu na teritorije koje Nemci posedaju. U odnosu na poslednji stav ne može se dati mišljenje.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku

(Komanda 12. armije) Ia,

Br. 2669/42 str. pov.

od 13.10.42. u 20,20 časova

Tačnost prepisa overava

...⁵
pukovnik u generalštabu

⁴ Ugo

⁵ Potpis nečitak.

**OBJAŠNJENJE KOMANDANTA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE
OD 13. OKTOBRA 1942. O ČETNIŠTVU DRAŽE MIHAILOVI-
ČA, NEMAČKO-ČETNIČKOJ I ITALIJANSKOJ SARADNJI I
MOGUĆNOSTI ZA REŠENJE ČETNIŠTVA U NDH¹**

Poverljivo

718. peš. divizija
Odelj. Ia

Div. St. Qu. 13.10.42.

Pov. br. 3139/42

Predmet: Odnos prema četnicima

Veza:

I. OPŠTI DEO

Nema sumnje da četnički odredi koji su se organizovali u hrvatskoj državi² predstavljaju u celini značajan faktor.

Oni su nastali od Srba iz bivše jugoslovenske vojske i od dobrovoljaca iz srpskog stanovništva koji su im se pridružili delom zbog ustaškog progona, delom iz vlastitih pobuda i želje da budu »komite«. Tu su još i razbijeni ostaci bivših partizanskih grupa.

Politički ciljevi četnika se ogledaju u punovažnom osnivanju velike samostalne kraljevine Srbije.

Putevi kojima žele da postignu taj cilj su sledeći:

— privremeno prijateljstvo sa Italijanima, da bi dobili oružje i municiju,

— ispoljavanje lojalnog držanja prema nemačkim oružanim snagama, da ih one ne bi ometale u organizovanju.

— prividni pregovori sa hrvatskim nadležnima, da bi i s te strane dobili municiju i bili ostavljeni na miru.

Četnici uopšte nisu za ozbiljne protivnike uzimali hrvatske domobrane, nego su ih delimično čak i trpeli na svojoj teritoriji. Nasuprot tome, nastavljali su svim sredstvima ogorčenu borbu protiv ustaša.

Njihova organizacija je zasnovana na vojnim principima i već je čvrsta.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 652—6.

² Misli se na Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Naoružanje je veoma različito. Većinom se sastoji od oružja bivše jugoslovenske vojske, a ne malim delom od oružja koje je oduzeto partizanima ili hrvatskim domobranima, kao i od nešto oružja koje je izbačeno iz stranih aviona.

Municija predstavlja najveće teškoće.

Četnici moraju štedljivo da ekonomišu zalihama municije koje su ostale od Jugoslavije, odnosno da s vremena na vreme popunjavaju svoje rezerve municije razoružavanjem hrvatskih posada.

Komandovanje je veoma dobro za ograničeni gerilski rat. Za borbena dejstva većih razmera nemaju ni sredstava ni dovoljno obučениh starešina.

Može se reći da su oni daleko nadmoćniji od hrvatskih domobranskih i ustaških jedinica iste jačine.

II. SADAŠNJI ODNOS PREMA ČETNICIMA

a) Italijanske jedinice u italijanskoj interesnoj zoni ne samo da su koristile četnike za borbu protiv partizana, nego su im pomagale pri formiranju odreda i isporučivale oružje, municiju i hranu. Četnički komandanti i srpski političari (Jevđević,³ T.⁴ Perović) česti su gosti kod italijanskih komandi, mada oni uopšte ne kriju da se njihova borba odnosi u prvom redu na ustašku državu Hrvatsku. Tako se, na primer, dogodilo da su četnički odredi D. Jevđevića 19. avgusta 1942. godine napali i razbili ustašku posadu u Foči naočigled Italijana.⁵ Takođe je u poslednje vreme često dolazilo do nečuvenih prepada naoružanih četničkih bandi na hrvatsko železničko osoblje i putnike na pruzi Sarajevo — Mostar u italijanskoj interesnoj zoni, naočigled Italijana.

b) U nemačkoj zoni, pre svega u pretežno srpskim regionima, postoji niz četničkih grupa, čije je držanje nejasno.

Na području osiguranja 718. pd hrvatska vlada je u leto sklopila sporazume s raznim četničkim grupama,⁶ koji se

³ Dobrosav

⁴ Todor (Toša)

⁵ Vidi dok. br. 132, nap. 7. Tom prilikom četnici su izvršili masovni pokolj muslimanskog stanovništva (Zbornik, tom IV, knj. 6, dok. br. 166 i 167; AVII, a, NDH, reg. br. 9/2—28, k. 56).

⁶ Prema naknadnom izveštaju komandanta nemačkih trupa u NDH general-majora Rudolfa Litersa, 1942. su zaključeni sledeći ugovori između četnika i ustaških predstavnika NDH:

— 28. maja 1942. u s. Lipcu s četničkim odredima »Ozren« i »Trebava«;

— 14. juna 1942. u Banjoj Luci i Prnjavoru s četničkim odredom »Borja«;

— 15. juna 1942. u s. Loparama s četničkim odredom »Majevica«.

moгу smatrati kao sporazumi o primirju. Međutim, ni Hrvati ni četnici se nisu pridržavali obećanja. Sporazumi se više ne uzimaju ozbiljno. Ovde polako ali sigurno ponovo počinje ratno stanje između četnika i hrvatskih domobrana. Između četnika i ustaša nije nikad ni prestajalo. Ono se za sada ispoljava u malim prepadima na isturena hrvatska uporišta i posade i u njihovom razoružavanju.

Na području osiguranja 718. pd četnici pokušavaju da izbegnu svaki sukob s nemačkim jedinicama i delimično se nude kao pomagači u borbi protiv partizana, a delimično održavaju tesne veze s nemačkim komandantima. Divizija im nije davala nikakva obećanja, a nije im do sada isporučen niti jedan metak. Oni stalno naglašavaju da je njihova borba usmerena samo na obezbeđenje srpskih sela i da će se boriti samo protiv ustaša, muslimanske milicije i partizana.

Uprkos tome mora se pretpostaviti da većina tih četničkih grupa želi tako da dobije u vremenu da bi mogla dalje neometano da se organizuje i što jača nastupi na dan opšteg srpskog ustanka.

U akcijama protiv partizana može se sarađivati s tim četnicima samo u oblastima gde se ne nalaze ustaše ili muslimanska milicija, tj. na području osiguranja 718. pd samo u malom broju rejonu. Međutim, u tim rejonima vlada uglavnom mir, zato što nema ustaša i muslimanske milicije.

U ovim ugovorima četnici su se obavezali: da priznaju NDH i poglavnika, da obustave neprijateljstva protiv vlasti i oružanih formacija NDH, da pružaju pomoć u borbi protiv partizanskih jedinica i pomoć pri uspostavljanju mira i ustaške vlasti; a četnicima se garantovalo: samouprava, nošenje oružja, municije, lečenje u bolnicama, novčana pomoć porodicama poginulih četnika i sloboda kretanja (AVII, Ča, reg. br. 12/2—1, k. 245). U istočnoj Bosni vojvoda Kerović je nastavio Dangićeve saradnju s nemačkim okupatorima, proširujući je i na predstavnike ustaške NDH. Vojvoda Kerović je 29. maja 1942. odredio komandanta Drinskog četničkog bataljona Đuru Bižića da 30. maja 1942. vodi pregovore s ustašama o saradnji u širem rejonu Majevice. Tada je i sklopljen sporazum u Loparama o zajedničkim akcijama protiv NOP-a. Sa predstavnicima nemačke 718. pd u Tuzli jula 1942. pregovore o »primirju« su vodili Kerovićevi predstavnici. I 11. avgusta 1942. nemački obaveštajni oficir 718. pd je izvestio da su u toku pregovori sa četničkim komandantom Kerovićem u Loparama. Takođe, i sam vojvoda Kerović se sastao 20. avgusta 1942. u Loparama s predstavnicima 718. pd. Potvrđeno je na tom sastanku da se »primirje« i dalje održava, a trupe sarađuju (AVII, Ča, reg. br. 9/2, 22/2, k. 210; reg. br. 7/2 i 9/2, k. 233; reg. br. 11/8, k. 204; reg. br. 25/4, k. 240; reg. br. 8/14, k. 270; NAV-T-315, r. 2271, s. 4—50; T-315, r. 2270, s. 392—5 i 806; Rasim Hurem, Sporazumi o saradnji između državnih organa NDH i nekih četničkih odreda u istočnoj Bosni, Prilozi br. 2, 1966, Institut za istoriju radničkog pokreta, Sarajevo).

Do sada su četnici angažovani u 2 slučaja: prvi put kao osiguranje puteva dotura, drugi put kao jedinice za zaprečavanje i izviđanje. U oba slučaja pokazali su se kao pouzdani i korisni saveznici.

Na području osiguranja 714. pd angažovani su nekoliko puta četnički odredi u borbi protiv partizana, delimično sa dobrim rezultatom.⁷

III. MOGUĆNOSTI

Treba rešiti pitanje četnika.

Sadašnje različito tretiranje četnika (u ital. interesnoj zoni kao apsolutni prijatelji, na području 714. pd kao saveznici u borbi, na području 718. pd nemačka divizija ih pažljivo odbija, ustaše ih smatraju krvnim neprijateljem a zvanični predstavnici hrvatske vlade partnerom za pregovore) krije u sebi velike opasnosti. Pre svega, četnički komandanti stiču utisak da nemačke, italijanske i hrvatske civilne i vojne vlasti nisu jedinstvene i da se mogu izigrati jedni pomoću drugih.

Potrebno je da se hitno nađe principijelno rešenje koje bi važilo za sve, pre nego što bude kasno. Inače postoji velika opasnost da će Nemačka morati prebaciti na hrvatsku teritoriju znatno jače snage nego do sada, koje bi dugo vreme bile tu vezane.

Postoje sledeće mogućnosti za rešenje tog pitanja:

1.) *Italijansko rešenje*: Potpuna saradnja s četnicima, dakle i isporuka oružja i municije. To rešenje je neizvodljivo iz političkih razloga, jer bi značilo otvorenu borbu protiv hrvatske države.

2.) *Potpuno odbijanje* četnika, tj. razoružanje i razbijanje svih četničkih grupa.

3.) Saradnja s četnicima pod sledećim uslovima:

- a) da priznaju hrvatsku državu,
- b) da se odreknu svih oznaka i izjava koje podsećaju na ponovno osnivanje velikosrpske kraljevine, kao što su srpski orao, srpski pozdrav, naziv jedinice »Kralj Petar II«,
- c) da polože zakletvu hrvatskoj državi.

Poznajući mentalitet Srba može se pretpostaviti da bi deo njih koji bi prihvatio te uslove učinio to samo zato da bi dobio oružje i municiju, a da bi u pogodnom momentu ponovo postao otvoreni protivnik.

⁷ Pored četničkih odreda »Kočić« i »Manjača«, u borbama protiv NOP i DV Jugoslavije učestvovali su i delovi četničkih odreda »Borja«, »Ozren« i »Trebava« (AVII, Ča, reg. br. 35/2, k. 213).

Hrvatska država bi u tom slučaju morala četnicima da učini sledeće ustupke:

- a) da im obeća da će ih tretirati kao lojalne građane,
- b) da povuče ustaše iz srpskih oblasti,
- c) da oslobodi srpske stanovnike koji su oterani u koncentracioni logor,
- d) da se brine za rodbinu ratnih zarobljenika,
- e) da im dodeli hranu,
- f) da im isporuči municiju za borbu protiv partizana.

Ti ustupci su u leto ove godine učinjeni pojedinim četničkim grupama s kojima je hrvatska vlada sklopila sporazum.

Danas obe strane tvrde da se partner nije pridržavao sporazuma.

Imajući u vidu hrvatsku državu, ova kompromisna rešenja izgledaju krajnje opasna. Ona će pružiti četnicima ne samo vremena i mira za organizovanje, nego će uništiti i ono malo autoriteta što ga je imala hrvatska država u srpskim oblastima. Dokaz za to su sve češći napadi četničkih grupa s kojima je hrvatska vlada već sklopila slične sporazume.

Najbolje je rešenje ono koje je navedeno pod tačkom 2: razoružanje i razbijanje četničkih odreda.

Uslovi da se to sprovede su sledeći:

- a) principijelno isti stav italijanskih komandi prema pitanju četnika;
- b) zajednička akcija sledećim redosledom:
 - razoružanje i razbijanje italijanskih četničkih odreda,
 - razoružanje i razbijanje četničkih odreda u nemačkoj interesnoj zoni.

U tu svrhu potrebne su zajedničke akcije.

- c) zajednička nemačko-italijanska komanda za celu Hrvatsku.

pot. Fortner

F.d.R.
Gajtner,
g-štabni major i Ia

**ZAPOVEST 714. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 16. OKTOBRA
1942. BORBENOJ GRUPI »HOFMAN« ZA NAPAD NA PARTI-
ZANSKE SNAGE NA KOZARI¹**

13²

714. peš. div.

K.T.B.³

Odelj. Ia, 1258/42 pov.

Div. St. Qu., 16. oktobar 1942.

POVERLJIVO!

Predmet: Operacija »Kozara«.⁴

- 1) *Neprijatelj*: videti prilog 1 uz obaveštajni bilten o neprijatelju br. 5a.⁵
- 2) *Grupa »Hofman«* počev od 19.10. uništava partizanske grupe u rejonu G. Podgradci — Bos. Dubica — Brdo — Prijedor — Kozarac.⁶
- 3) U tome cilju, njoj se do 18.10. u 00,00 časova upućuju i potčinjavaju:
 - II/721. pp bez 5. čete,
 - II/721. pp sa 2, 11. i 12. četom,
 - III/741. pp,
 - bataljon »Ludvig fon Baden«,
 - ojačan I/5. gorskog zdruga,
 - IV/3. gorskog zdruga,
 - II/5. pp sa 7. i 8. četom,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1128.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Koncentričan napad u cilju ponovnog čišćenja Kozare od jedinica 5. krajiške NOU brigade počeo je 19. oktobra 1942. Ova brigada je izbegla odlučne sudare, pa se, sklonivši ranjenike, 21. i 24. oktobra, u dva pravca, probila u Podgrmeč. Do 27. oktobra Grupa »Hofman« je krstarila Kozarom vršeći represalije, a u s. Jelovcu i s. Palančištu (kod Prijedora) pobila oko 620 ljudi, žena i dece (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 149, 153, 158 i 159, knj. 8, dok. br. 29; AVII, a. NDH, reg. br. 21, 22, 30/1, k. 14 reg. br. 3/1, k. 15, reg. br. 20/1, k. 54, reg. br. 3/44, k. 87, reg. br. 1/8, k. 172; Pero Morača, n.d., str. 330, 354 358. i 362).

⁵ Obaveštajni bilten o partizanskim snagama na Kozari sadrži: stanje puteva na Kozari, topografski opis zemljišta i aktivnost partizanskih snaga na Kozari i u luku r. Una — r. Sava zapadno od puta Prijedor — Bos. Dubica od 3. do 13. oktobra 1942 (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1129—34).

⁶ Vidi dok. br. 168.

Komanda Severnog pozadinskog reiona sa 5, 6/5. pp i
18, 22/10. pp,
ustaški bataljon Devčića,
1. i 3/11. pp,
2, 3, 4/661. art. div.,
2/IV art. div., 3/II art. div.,
Inž. četa 714,
delovi čete veze 714 (2 bežična odeljenja tipa b srednjeg
dometa, 2 telefonska linijska odeljenja tipa a),
Štab načelnika transportne službe 713, delovi auto-kolone
male nosivosti 714, vod tovarnih grla 1/713. transportne
kolone,
3 sanitetska automobila.

- 4) *Izviđanje iz vazduha i podršku bombardovanjem s naznačenjem ciljeva tražiti od divizije.*
- 5) *Služba veze: videti prilog 2.⁷*
- 6) *Odredbe o snabdevanju: videti prilog 3a, b.⁸*
- 7) *Svakodnevno dostavljati jutarnje izveštaje do 7 časova, večernje izveštaje do 19 časova. Svima potčinjenim podgrupama i jedinicama dati uputstva da dostavljaju izveštaje po svojoj inicijativi, i to da dostavljaju kratke i jasne izveštaje, obuhvatajući samo ono što je bitno.*

Štal

Dostavljeno:
Grupi »Hofman«
Odelj. Ia, Ib, Ic
KTB

⁷ i ⁸ Redakcija ne raspolaže tim priložima.

20. 10. 1971

10. 10. 1971

1. 10. 1971

1. 10. 1971

1. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

2. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

3. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

4. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

5. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

6. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

7. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

8. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

9. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

10. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

11. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

12. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

13. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

14. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

15. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

16. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

17. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

18. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

19. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

20. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

21. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

22. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

23. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

24. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

25. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

26. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

27. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

28. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

29. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

30. Polje - sklepi - 2. 10. 1971

27. 10. 1971
10. 10. 1971
10. 10. 1971

(Handwritten signature)

**ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 18. OKTOBRA
1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA RAZBIJANJE PARTI-
ZANSKIH SNAGA U ŠIREM REJONU JAJCA, S UPUTSTVOM
ZA VOĐENJE BORBE¹**

18. okt. 1942.

Poverljivo

718. peš. divizija
Az 8 op. Odelj. Ia,
Pov. br. 3202/42.

Ia/K.T.B. 1007²

Div. St. Qu., 18.10.1942.
20 čas.

DIVIZIJSKA ZAPOVEST BR. 34

za razbijanje partizanskih grupa u rejonu Jajca³

Karte: 1:100.000
1: 50.000

- 1.) *Partizanske grupe*, koje su zajedničkom akcijom sa delovima 714. pd rasterane iz Jajca i okoline,⁴ ponova su se okupile zap. i jugozap. od Jajca, pa se čini da sme-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 669—72.

² Dopisano rukom.

³ U prethodnoj divizijskoj zapovesti, br. 33 od 15. oktobra 1942, između ostalog, piše:

»1.) Partizanske snage nepoznate jačine su u toku 14.10. ponova zauzele Jezero i bile 4,5 km istočno—severoistočno od Jezera i prešle žel. prugu Jajce — D. Vakuf južno od Jajca u pravcu istoka. Očigledno je da nameravaju ponova napasti Jajce.

2.) 718. pd ponova napada ove partizanske snage s namerom da ih razbije.

3.) *Radi toga upućuju se na marš:*

a) Borbena grupa »Sušnik« u rejon Turbe.

b) Borbena grupa »Vist« u rejon D. Vakuf.

c) *Borbena grupa »Nojman«:*

Ojačana 5. četa 738. pp s potčinjenim joj XVII ustaškim bataljonom ostaje u Jajcu i brani mesto.

4.) *Sastav borbenih grupa [...]*« (AVII, NAV-T-315 r. 2270, s. 660—1).

⁴ Vidi dok. br. 154 i 157.

raju novi napad na Jajce. Pojediniosti videti u priloženom obaveštajnom biltenu o neprijatelju.⁵

2.) 718. peš. divizija, nakon završenog pokreta svojih jedinica, sa 4 borbene grupe prođire u rejon Jajca i jugoist. od grada i uništava tamo sakupljene partizanske grupe.⁶

3.) U tom cilju formiraju se sledeće borbene grupe:

a) *Borbena grupa »Sušnik«:*

Komandant: Pukovnik Sušnik, komandant 738. pp

Jedinice: Štab 738. pp

I/738. pp (bez 1 čete), (2/738)

II/738. pp (bez 5. čete)

III/738. pp

II/15. hrv. pp

1 vod 3/IV hrv. inž. bataljona

Art. štab pukovnika Domanika

Regrut. bat. IX hrv. art. divizionu

1/IX hrv. art. divizionu

3 (brd.) bater. IX hrv. art. divizionu

2/XI hrv. art. divizionu

Delovi 718. čete za vezu

b) *Borbena grupa »Vist«:*

Komandant: Pukovnik Vist, komandant 750. pp

Jedinice: Štab 750. pp

I/750. pp (bez 1 čete) (2/750)

⁵ U ovom obaveštajnom biltenu, br. 8, o stanju partizanskih snaga u rejonu Jajca između ostalog, piše:

»Iz reiona Jajce, posle zauzimanja grada od strane naših trupa i posle povlačenja glavnine nemačkih trupa, pristižu neprekidno izveštaji da se razbijene partizanske grupe prikupljaju severno i severozapadno od Jajca i da dobijaju pojačanja iz reiona Kupresa (30 km juž. od Jajca). 12. oktobra 1942. ove partizanske grupe posele su Jezero. Pošto one takođe drže i visove severno i južno od Jezera, to one ugrožavaju Jajce sa zapada i jugozapada. Sadanja jačina može da se proceni na 2000 ljudi. Treba očekivati dalja pojačanja s jugozapada [...]

Kod ovih partizanskih grupa mora se računati sa dovoljnim naoružanjem pošto su one pri prvom napadu na Jajce upotrebile teško pešadijsko naoružanje i artiljeriju a u samom Jajcu su zaplenile 4 art. oruđa, oko 30 lakih i teških minobacača i isto toliki broj mitraljeza sa dovoljno municije [...]

Stanovništvo u rejonu Jajce otvoreno simpatiče partizane. Stoga se mora računati s tim da će partizani dobijati svaku moguću podršku« (AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 125).

⁶ Ove ojačane borbene grupe 718. pp su 21. oktobra 1942. otpočele jedanaestodnevnu operaciju »Jajce II« za razbijanje 3. sandžacke NOU brigade i 3. krajiškog NOP odreda u Janju i Pljevi. Međutim, ove snage su se izvukle na greben Vitoroga bez velikih gubitaka (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 200, 204, knj. 8, dok. br. 2, 9, 19, 30, 231, 232 i 248; Pero Morača, n.d., str. 340—345).

II/750. pp
12. četa 750. pp (delovi)
I/5. hrv. pp
III/5. hrv. pp
I/8. hrv. pp
I/15. hrv. pp (delovi)
1 vod 3/III hrv. inž. bataljona
4 (brd.) bat. 668 art. diviziona
3 (brd.) bat. VII hrv. art. diviziona
Samost. vod brd. topova VII hrv. art.
diviziona
3 (brd.) bat. XI hrv. art. diviziona
Delovi 718. čete za vezu

c) *Borbena grupa »Humel«:*

Komandant: Ppuk. Humel, k-t 668. art. diviziona
Jedinice: Štab 668. art. diviziona
2/668. art. diviziona
3/668. art. diviziona
1/XI hrv. art. diviziona
9/12. tenkovske čete
10/12. tenkovske čete
103. železnički oklopni voz

Borbena grupa do s. Doganovaca ostaje potčinjena Borbenoj grupi »Vist«.

d) *Borbena grupa »Nojman«:*

Komandant: Kap. Nojman, komandir 2/501. mot.
bataljona feldžandarmerije
Jedinice: 5/738. pp
Delovi 2/501. mot. bataljona feldžan-
darmerije
7/12. tenkovske čete
XVII ustaški bataljon, Jajce

4.) *Zadaci:*

a) *Borbena grupa »Sušnik«* posešće polazne položaje u rejonu Turbe, tako da dana X u časova Y, napredujući duž ceste Turbe — Jajce, može u jednom zamahu prodreti do Jajca. Sa obe strane ceste uputiti jaka izviđačka odeljenja kao bočna osiguranja. U ovom napadu ne radi se o pročešljavanju zemljišta duž obe strane ceste, nego o brzom prodoru u Jajce.

- b) *Borbena grupa »Vist«*⁷ poseda polazne položaje u rejonu Doganovaca, tako da dana X u časova Y može širokim frontom, s jakim levim krilom, nastupiti pravcem jugozapada preko Ljuše na Babići — Todorici.

Zadatak je grupe da brzim zahvatom posedne visinski predeo na liniji Mala Ljuša — Bulina dol.

Dnevni cilj: dolina Vaganac.

Odavde, nakon prelaska doline Vaganac, grupa treba da prodire desnim krilom pravcem Vaganac — Janja, a jakim levim krilom prema severozapadu do žel. pruge Jezero — Šipovo — Dragnić.

- c) *Borbena grupa »Humel«* od dana X sa delovima Borbene grupe »Vist« obezbeđuje se od prepada sa desnog krila i iz pozadine, a zatim (tek nakon zapovesti iz divizije) prodire u dolinu Šedinac da se tamo sjedini sa Grupom »Nojman«.
- d) *Borbena grupa »Nojman«* od dana X poseda i brani mostove kod Jajca, a zatim (tek nakon zapovesti iz divizije) delovima iz Jajca prodire na jugozapad do doline Šedinac (ušće r. Šedinac u Vrbas) i s frontom prema jugozapadu zatvara ovu dolinu.

5.) *Divizija namerava zatim:*

Zahodjenje ka severoistoku Borbenom grupom »Vist« posesti i držati opštu liniju Volari — Šipovo — Trnovo, borbenim grupama »Sušnik«, »Nojman« i »Humel« prodreti duž obe strane Jezera prema zapadu, a zatim, obilaskom ka jugozapadu, partizanske grupe koje se nalaze u rejonu Jezera poterati ka jugozapadu, prema Grupi »Vist«, i nakon opkoljavanja umištitih ih.

6.) *Uputstvo za vođenje borbe:* (vidi priloženi podsetnik).

7.) *Veza:*

Načelnik veze divizije će obezbediti:

- a) žičanu vezu: divizija — borbene grupe,
b) radio-vezu: divizija — borbene grupe.
c) Centar veze divizije postaviti najpre u Turbe, gde će se vršiti i primopredaja pošte.

8.) *Mesta prikupljanja ranjenika:*

najpre: Turbe i D. Vakuf,

kasnije: Doganovci i Jajce.

⁷ Opširnije o dejstvima ove borbene grupe u operaciji »Jajce II« od 18. oktobra do 6. novembra 1942. vidi u njenom izveštaju od 6. novembra 1942. o borbama s partizanskim snagama u rejonu Jajce — Jezero (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 722—30).

- 9.) *Mesto prikupljanja konja:*
najpre: Turbe,
kasnije: Jajce.
- 10.) *Mesto sakupljanja zarobljenika i plena:*
najpre: Turbe,
kasnije: Jajce.
- 11.) *KM divizije ostaje u Sarajevu.*

Adresati na konceptu.

Fortner

Podsetnik

uz divizijsku zapovest br. 34, tač. 6
(718. pd, Odelj. Ia, pov. br. 3202/42. od 18.10.42)

Uputstvo za vođenje borbe

- 1.) Partizani najčešće ne pružaju otpor povezanim frontom, nego u grupnom sistemu, pa i tu samo dotle dok naše jedinice ne pođu u organizovani napad. Tada se oni vešto i brzo izvuku.
Radi ovoga moraju mlađe starešine više nego do sada brzo i samostalno delovati, tj.: svaki starešina koji primeti da je njegov sused naišao na jači otpor neprijatelja, a pred sopstvenim frontom nema nekog posebnog otpora, mora bez odugovlačenja, ostavljajući osiguranja na svom frontu, s jačim delovima požuriti susedu u pomoć, po mogućstvu zaobilazeći protivnika s leđa, i težeći uništenju neprijatelja.
- 2.) Borba ne sme *noću* da prestaje!
Partizani su se do sada uvek noću neopaženo premeštali.
Zbog toga su potere za njima po danu najčešće ostajale bez rezultata.
Radi toga jedinice moraju i noću ostati u dodiru s protivnikom i jačim izviđačkim grupama blagovremeno osetiti njegovo povlačenje, odnosno sami preći u gonjenje.
- 3.) *Veze:*
Ne sme se ponova desiti da zbog kvara radio-stanice jedna borbena grupa ostane 24 časa bez ikakve veze s jednim od svojih bataljona. Radi ovakvih slučajeva treba imati u pripravnosti kurire, kurire konjanike i odmah ih slati sa obe strane.

- 4.) Sadejstvo s hrv. ratnim vazduhoplovstvom:
- a) Označavanje sopstvenih jedinica pomoću zastava s kukastim krstom, naročito prednjih linija, još uvek je suviše nezadovoljavajuće. To izviđačima otežava njihove zadatke, a akcije borbenih aviona u sadejstvu kriju u sebi veliku opasnost za sopstv. trupe.
 - b) Prilikom bombardovanja označenih ciljeva pešadija ni u kom slučaju ne sme prići bliže od 500 m do cilja pre no što napad bude završen. Pri ovome se mora voditi računa da ne bude ni previše oklevanja.
- 5.) *Angažovanje haubičkih baterija* — kad god je moguće otvarati koncentričnu vatru na rentabilne ciljeve. Kad god je to moguće, angažovati pojedinačna artiljerijska oruđa daleko u prednjim linijama radi neposrednog gađanja ciljeva.
- Pri napadu Grupe »Hemel« od Doganovaca prema dolini Šedinac treba kao pešake angažovati sve slobodne vojnike iz baterija radi nedostatka pešadije, te ih rasporediti po grupama za obezbeđenje i udarnim grupama. Za ovaj napad biće dovoljno ako jedna haubička baterija bude pripravna za dejstvo.

BR. 165

NAREĐENJE KOMANDANTA POLICIJE ALPENLAND OD 22. OKTOBRA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA PARTIZANE U REJONU BLEDA¹

KOMANDANT POLICIJE PORETKA
ALPENLAND
KOMANDNO MESTO BLED
OPERATIVNI OFICIR

BLED, 22. oktobra 1942.
Karta: 1:75000
Sekcija: Radovljica

NAREĐENJE ZA AKCIJU BR. 96

1.) U poslednje vreme pljačka životnih namirnica i stoke kao i ubistva izvršeni su u okolini Gornjeg gorja (severozapadno od Bleda). U više slučajeva izvršene su sabotaze na

¹ Snimak overenog prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 5/11, k. 33.

železničkoj pruzi Jesenice — Boh. Bistrica, naročito u okolini Dobrave.²

Uveče 21.10.1942. jedna jaka banda iz pravca Belška pl. uputila se ka jugu preko Kranjska dolina — Gorjuše. U noći između 21. i 22. 10. 1942. jedna jaka banda u Nomenju izvršila je veću pljačku životnih namirnica i stoke. 22.10.1942. u 12,15 časova noću naišli su naši agenti u blizini k. 1066 (oko 1,5 km severozapadno od Boh. Bele) na oko 20 bandita. Ovi su se povukli ka jugu, kako se pretpostavlja — ka planini Berjanca.

Sigurno je da je sve akte sabotaže, ubistva i pljačke izvršila takozvana Pokljška banda. Posle neobičnog mira u poslednje vreme izgleda da je banda sa Stola napustila prostor severno od Save Bohinjke. Ona je, navodno, na maršu za Dolenjsku. Moguće je da su se manji delovi bande sa Stola spojili sa bandom s Pokljuke. O tome govori velika jačina bandita koji su noću između 19. i 20.1942. u Gornjem gorju izvršili jednu veću pljačku životnih namirnica.

Banda s Pokljuke se izvesno nalazi na prostoru: Gornje gorje — Poljščica — k. 711 — k. 555 — k. 678, k. 902 — Zajama (k. 1008) — Gornje Gorjuše — k. 1084 — k. 1195 — Mrzli Studenec — duž drumu preko Pokljuke do Gornjeg gorja. Treba imati u vidu eventualno povlačenje bande preko Jelovice.

2.) KOMANDANT II BATALJONA 19. POLICIJSKOG PUKA:

Počev s prvim večernjim časovima 22.10.1942. sopstvenim snagama pretražuje gore navedeni prostor, zaustavlja bandu i uništava je.

Biće mu potčinjeni:

- 1 bataljon 4. policijskog puka bez 1. čete,
 2. motorizovana rezervna žandarmerijska četa Alpenland,
 3. motorizovana rezervna žandarmerijska četa Alpenland,
- Teška četa Alpenland kao pešadijska četa,
Policijska četa brdskih lovaca Alpenland.

Snage oružane sile dobile su zapovest da počev od sumraka 22.10.1942. postave zasede na svim strminama na opštoj liniji Tratovec (južno od Poljščice) — duž Bohinjske ceste do Zadlera.

Komandant žandarmerije, komandno mesto Bled: Naređuje upotrebu zasede s početkom sumraka do Tratoveca na opštoj

² O situaciji na tom području Slovenije vidi Zbornik, tom VI, knj. 4, dok. br. 171: izveštaj komandanta SS i policije alpske oblasti od 22. oktobra 1942. godine.

liniji preko južnog izlaza iz Poljščica do, zaključno, Krnice. Snage I bataljona 4. policijskog puka: Upotrebiti za zasede od Krnice duž Poključke ceste ka jugozapadu u visini k. 1013. II bataljon 19. policijskog puka sa snagama uporišta Plazgejev Rovt organizuje pojačano obezbeđenje zapadnog grebena Jelovice počev južno od Kupljenika do u visini Zilskih Alpi.

3.) KOMANDANT POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE
BEZBEDNOSTI, BLED:

Snage ispostave Radovljica uputio je u Lesce štabu II bataljona 19. policijskog puka.

4.) 181. policijska brdska četa za vezu stavlja se na raspolaganje majoru Hertlajnu. Dežurna radio-stanica Bled biće svaka dva sata na pripremi počev od 19 časova 22.10.1942.

5.) Tumače i vodiče koji poznaju teren tražiti od predsednika opštine.

6.) Saobraćajni oficir staraće se za pogonski materijal.

7.) Sledovanje izdati za dva dana .

Za tačnost prepisa:
...³

zastupa:
Grize [Griese] poručnik
pol. sigurnosti

Dostavljeno:
...⁴

³ Potpis nečitak.

⁴ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandanata i jedinica kojima je ovo naređenje dostavljeno.

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA SS POLICIJE OD 23. OKTOBRA 1942. RAJHSFIRERU SS I ŠEFU NEMAČKE POLICIJE O REGRUTOVANJU RUSKIH EMIGRANATA ZA POMOĆNU POLICIJU U SRBIJI¹

Komandant SS i policije
u Srbiji²

Beograd, 23. oktobra 1942.

Poverljivo

Tgb, br. 1055/42 pov.

**RAJHSFIRERU SS I ŠEFU NEMAČKE POLICIJE
U MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
— lični štab —**

Berlin SW 11

Ulica princa Albrehta br. 8

Sadržaj: Regrutovanje ruske emigracije na području Jugoslavije

Veza: Telegram od 22.10.42 — HGWD fbr. 113321³

Srbija je u proteklo vreme bila slabo posednuta trupama Vermahta, što je podstaklo u međuvremenu preminulog načelnika štaba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, generalštabnog pukovnika Keviša,⁴ da, u sporazumu sa generalnim opunomoćenikom za privredu u Srbiji, NSFK⁵ grupenfirerom Nojhauzenom, preduzme formiranje jedinica za zaštitu privrednih objekata.⁶

Za ovo su vršena regrutovanja oficira i ljudi beloruske emigracije. To su ostaci armija kojima su komandovali ruski generali Vrangelj,⁷ Miler⁸ i Judenič,⁹ koji su nakon zavr-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 73, s. 2590570—3. Na margini originala su utisnuta dva delimično nečitljiva štambilja.

² Der höhere SS und Polizeiführer Serbien

³ Redakcija ne raspolaze tim telegramom.

⁴ Erih (Erich Kewisch). Od 23. juna 1941. do 14. marta 1942. bio je načelnik štaba Više komande 65. Za načelnika štaba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji postavljen je 15. marta 1942. Umro je 11. jula 1942. u Berlinu (AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 2—45).

⁵ Nationalsozialistisches Flieger Korps (nacionalsocijalistički vazduhoplovni korpus).

⁶ Vidi dok. br. 167 i 186.

⁷ Petar Nikolajevič (Врангель Пётр Николаевич)

⁸ Evgenij Karlovič (Миллер Евгений Карлович)

⁹ Nikolaj

šetka svetskog rata našli pribežište u balkanskim državama, u Poljskoj i u Protektoratu.

Vermaht je za ove Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata vršio regrutovanje u svim pomenutim zemljama, iako se najveći deo tih regruta dobijao iz balkanskih zemalja. Namena je ovih jedinica bila, u prvom redu, zaštita preduzeća važnih za ratnu privredu, no kad su te jedinice narasle (tada su brojale 7.500 ljudi), obrazovani su i pukovi koji se sada angažuju i za zaštitu železničkih pruga, pa i za izvršenje čisto vojnih zadataka.

Ovi pukovi imaju čisto ruski komandni kadar i komandni jezik im je ruski. O njima se stara samo jedan nemački major Vermahta kao oficir za vezu, a potčinjeni su pojedinim divizijama na čijem se području nađu.

Komandant svih ovih Ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata je jedan ruski general-lajtnant po imenu Štajvon, čije je rasno poreklo donekle sumnjivo, a pored toga i rukovodstvo ruske emigracije zadržalo je izvestan uticaj nad tim formacijama.

S obzirom na vrlo male policijske snage koje su mi iz Nemačke date za srpsko područje, i ja sam, u nameri da dobijem pojačanje u vidu pomoćne policije, planirao da angažujem rusku emigraciju.

Zbog toga sam stupio u vezu s ruskim kapetanom nemačke krvi fon Semenovim (Semenoff), koji je oženjen Nemicom i ima pilanu u Hrvatskoj, a koji svoje dvoje dece vaspitava u nemačkom duhu. Preko njega sam otkočeo, najpre na srpskom području, regrutovanje ruskih emigranata nemačke pripadnosti radi formiranja jednog bataljona pomoćne policije.¹⁰ Pri tom sam odlučio da ove Ruse nemačke

¹⁰ Ovaj bataljon pomoćne policije, sastavljen od ruskih emigranata, jačine oko 400 ljudi, formiran je krajem maja 1942. Međutim, za pojačanje pomoćne policije, komandant SS i policije u Srbiji August Majsner je preuzeo vrbovanje ruskih emigranata u Grčkoj, Bugarskoj i NDH. U vezi s tim, Ministarstvo spoljnih poslova je svom predstavniku u Beogradu Feliks Bencleru dostavilo iz Berlina sledeći dopis:

»Vrbovanje ruskih emigranata za pomoćnu policiju u Srbiji proteglo se i na Grčku, Bugarsku i Hrvatsku. Za vrbovanje u tim zemljama bila je potrebna prethodna saglasnost Ministarstva spoljnih poslova. Molim da se o tome izvesti komandant SS i policije. U slučaju da vrbovanje treba i dalje vršiti u Grčkoj, Bugarskoj i Hrvatskoj, ili na području drugih nezavisnih država, molim da se vodi računa da se o ovom izvesti Ministarstvo spoljnih poslova, koje će sa svoje strane nadležna nemačka poslanstva snabdeti potrebnim uputstvima« (AVII, London 6, s. 301098—9 i 301100—2).

pripadnosti okupim u pomoćnoj policiji u kojoj će biti nemački komandni kadar, gde će komanda biti na nemačkom jeziku, što bi značilo, s obzirom da u sebi imaju i deo nemačke krvi, njihovo usmeravanje u nemačkom političkom pravcu. Ovi ljudi su, s obzirom na svoja jezička znanja, pogodni za angažovanje na srpskom području, ali bi i na drugoj strani mogli da učine dragocene usluge.

Do sada sam, uz pristanak rajhsfirera SS i šefa nemačke policije i šefa policije za održavanje poretka, formirao jedan takav bataljon u kome komanduju oficiri i podoficiri nemačke policije, i taj bataljon se pokazao dobro.¹¹ Isto tako imam nameru da formiram još jedan takav bataljon pomoćne policije i već sam otpočeo taj posao.

Pošto je ruska emigracija u Srbiji u tom pogledu već iscrpljena, to sam zahvatio i druge balkanske zemlje. Ja sam u proteklo vreme po službenoj dužnosti diskutovao o ovome s načelnikom štaba generalštabnim pukovnikom Kevišom i od njega sam dobio odobrenje (iako ga je dao preko volje) da mogu da zahvatim deo ruske emigracije nemačke pripadnosti. Odmah potom došao sam u vezu s nemačkim vojnim atašedom u Bugarskoj, koji je u početku pokazivao razumevanje, međutim, kasnije je bio prilično energično protiv toga, očito pod nečijim uticajem. Organizaciju regrutovanja preuzeo je kapetan fon Semenov, koga sam pre toga, da bih mu i formalno dao neki službeni položaj, postavio za SS hauptšturmfirera u SS dobrovoljačkoj diviziji »Princ Eugen«. To je bilo potrebno zbog toga što donedavno u pomoćnoj policiji nije bilo nijednog formacijskog rukovodećeg mesta. Čim je šef policije za održavanje poretka svojom naredbom otklonio taj nedostatak kod pomoćne policije, odmah sam ga postavio za komandira čete u pomoćnoj policiji, te je tako ovo pitanje rešeno.

Komandir čete fon Semenov je sada, isto kao što je radio Vermaht, razaslao svoje agente i u druge balkanske zemlje, i to ili u sporazumu sa oficirima koji se starao o popuni Ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata, majomrom Lihteneckerom [Lichtenecker], ili sa odgovarajućim ne-

¹¹ Po nalogu rajhsfirera SS, od Ministarstva spoljnih poslova je zahtevano da se složi s formiranjem pomoćne policije od ruskih emigranata, uz obrazloženje da je to u suštini bolji doprinos Vermahtu nego što su Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata (AVII, NAV-T-175, r. 73, s. 2590570). Ministarstvo spoljnih poslova je, u svom dopisu od 16. oktobra 1942, zahtevalo da se regrutovanje za pomoćnu policiju u Srbiji iz zemalja koje su saveznice Nemačke, ne vrši bez njihove saglasnosti, tj. da se sva samoinicijativna regrutovanja obustave (isto, s. 2590580—2).

mačkim vojnim atašekom. S vladama pojedinih zemalja nismo imali nikakvih teškoća. Teškoće se očito pojavljuju kod nemačkih vojnih atašea koji svakako teže da eliminišu policiju iz ovog regrutovanja, i to u korist Vermahta. No, u vezi s tim skrenuo bih pažnju na sledeće:

Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata su se razvijale pod uticajem rukovodstva ruske emigracije i imaju čisto ruski komandni kadar i komandu na ruskom jeziku. Ustanovljeno je i u tom pogledu nema nikakve sumnje da su te jedinice podložne ruskim političkim, a naročito carističkim uticajima, one su se i u rasnom pogledu oformile kao ruske, te se u njihovim redovima vrlo često mogu zapaziti čisto azijski tipovi. Međutim, prilikom regrutovanja za pomoćnu policiju vršen je rasni izbor upravo na osnovu krvne pripadnosti. Na taj način je bilo moguće da se ovi ljudi istrgnu ispod uticaja rukovodstva ruske emigracije, da se stave pod nemačku komandu i da komandni jezik bude nemački, a isto tako i da se, kao pripadnici nemačke krvi, zahvate propagandistički u nemačkom smislu.

Zbog svega toga ja u toj pomoćnoj policiji vidim bitno veći doprinos oružanim snagama nemačkog naroda nego što je to slučaj kod Ruskih jedinica za zaštitu privrednih objekata. Ubeđen sam da će jedinice te pomoćne policije dati dobre rezultate ne samo u Srbiji nego kasnije, s obzirom na njihova jezička znanja, mogu da budu značajna i u pogledu angažovanja na Istoku.

Zato Vas molim da ovaj predmet razmotrite polazeći od gore iznetih gledišta i da u tom smislu uzmete u razmatranje čitavu belorusku emigraciju. Ja ne očekujem mnogo od jednog nerazmišljenog zahvata te emigracije, zahvata u formi jedinica za zaštitu privrednih objekata, jer se na taj način, na kraju krajeva, utapaju u rusku masu vredni elementi nemačke krvi. Čini mi se da je mnogo korisniji izbor kakav je došao do izražaja prilikom zahvata ruske emigracije od strane policije, koja je uzela u obzir delove nemačke krvi i vodila računa o rasnom momentu. Ruske jedinice za zaštitu privrednih objekata popunjavaju se iz Srbije, Bugarske, Mađarske, Grčke, Hrvatske, Rumunije, pa čak i iz Poljske i Protektorata, pa ipak u tom pogledu Vermaht do sada nije imao nikakvih teškoća. Iz toga se može videti da sve neprilike oko regrutovanja od strane policije ne predstavljaju neki spoljnopolitički problem, nego su rezultat težnje da se policija eliminiše iz tog regrutovanja, i to u korist Vermahta.

Molim da se imaju u vidu te okolnosti i da se postojeći otpori u Ministarstvu spoljnih poslova prevaziđu, jer ti otpori nisu spoljnopolitičke prirode, nego proizilaze iz toga što se Vermaht protivi da policija vrši ovo regrutovanje.

Pošto je tako naređeno, regrutovanje izvan Srbije odmah je obustavljeno. No, molim da se donese načelna odluka da li je pod gore navedenim uslovima poželjna pomoćna policija formirana regrutovanjem od onog dela ruske emigracije koji ima u sebi nemačke krvi.

Majsner
SS grupenfirer i
general-lajtnant policije

BR. 167

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 25. OKTOBRA 1942. KOMANDI KOPNE NE VOJSKE O BROJNOM STANJU POTČINJENIH JEDINICA I KOMANDI PO RODOVIMA I SPECIJALNOSTIMA NA TERITORIJI SRBIJE, NDH I GRČKE¹

Strogo pov.!

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku

(Komanda 12. armije)

Ic, br. 2830/42 str. pov.

H.Qu., 25. oktobra 1942.

8 primeraka

8. primerak

Predmet: Borbena jačina i brojno stanje na ishrani

Pozivom na: 1.) Načelnik Gen.St.d.H — br. 2799/42
str. pov. od 8.10.42.²

2.) OKH/Gen.St.d.H Org. odelj. (I) br.
25865/42 pov. od 13.10.42.³

3.) Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(AOK-12.) Ia, br. 2824/42, str. pov. od
24.10.42.⁴

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312 r. 467, s. 8056848—52.

², ³ i ⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

Komandi kopnene vojske
Gen. St.d.H/Org. odelj.

U vezi s naredbom pod tačkom 3), komandant oružanih snaga na Jugoistoku izveštava o sledećim borbenim jačinama i brojnom stanju na ishrani. *Brojevi označuju redosled: oficiri, službenici, podoficiri, vojnici.*

1.) *Područje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji:*

a) *704. peš. div.:*

Broj na ishrani (uklj. 2. puk Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata):	9.765 ljudi ⁵
Borbena jačina:	
Pešadija:	4.071 „
Artiljerija:	389 „
Inžinjerija:	57 „
Jedinice veze:	96 „
2. puk Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata	1.296 „
Alarmne jedinice: ⁶	
Štab divizije:	47 „
Služba za snabdevanje:	89 „
Pri snabdevačkim jedinicama:	po 1 četa
Industr. zaštita »Rudnik bakra Bor«:	81 ljudi
2 srpska dobrovolj. odreda D-5 ⁷ i D-12:	
	(D-5) 426 „
	(D-12) 470 „

b) *714. peš. div.:*

Broj na ishrani (uklj. 2 folksdojčerska bataljona):	8.947 „ ⁸
Borbena jačina:	
Pešadija:	4.692 „
Artiljerija:	775 „
Inžinjerija:	108 „
Jedinice veze:	128 „

^{5, 8, 9, 10} i ¹¹ Ukupna borbena jačina ovih divizija iznosila je: 704. pd 61% ili 5909 vojnika, 714. pd 63% ili 5703 vojnika, 717. pd 70% ili 5083 vojnika, 718. pd 60% ili 5153 vojnika i SS divizija »Princ Eugen« 64% ili 13.946 vojnika (AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056660—2; Antun Miletić, Prilog proučavanju nemačkog sistema komandovanja i okupacionih snaga na jugoslovenskom ratištu u 1942. godini, VIG, br. 1/1974, str. 189—209).

⁶ Alarmeinheiten (pripremne jedinice ili jedinice spremne za dejstvo u slučaju uzbune).

⁷ Komanda komandujućeg generala i komandanta u Srbiji je sve Ljotičeve dobrovoljačke odrede označila slovima i brojevima od D-1 do D-20 (Antun Miletić, n.č., VIG, br. 1, 1974, str. 193).

Alarmne jedinice:	
Štab divizije:	68 ljudi
Pri snabdevačkim i upravnim jedinicama:	1 četa
c) 717. peš. div.:	
Broj na ishrani (uklj. 1. puk Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata):	7.221 čovek ⁹
Borbena jačina:	
Pešadija:	3.188 ljudi
Artiljerija:	395 „
Inžinjerija:	97 „
Jedinice veze:	74 „
1. puk Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata:	1.329 „
Alarmne jedinice:	
Štab divizije:	1 četa
u garnizonu Šabac i Valjevo:	po 1 četa pomoćne policije
u garnizonu Ruma:	3 čete folksdojčera
d) 718. peš. div.:	
Broj na ishrani (uklj. 2 folksdojčerska [738. i 750] bataljona):	7.505 ljudi ¹⁰
Borbena jačina:	
Pešadija:	4.294 „
Artiljerija:	476 „
Inžinjerija:	195 „
Jedinice veze:	188 „
Alarmne jedinice:	
Štab divizije (2 zaštitna voda):	63 „
Administracija, sanitet, veter. služba:	2 zaštitna voda
Služba dotura:	2 zaštitna voda
e) SS dobrovolj. divizija »Princ Eugen«:	
Broj na ishrani (uklj. 3. puk i 1. bat. 4. puka Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata):	21.851 čovek ¹¹
Borbena jačina:	
Pešadija:	8.987 „
Konjica:	173 „
Artiljerija:	2.165 „
Tenkovske jedinice:	102 „
Inžinjerija:	379 „
Jedinice veze:	356 „

PA artiljerija	417 ljudi
3. puk i 1. bat. 4. puka Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata:	1.367 „

Alarmne jedinice:

Štab divizije:	2 voda
Štab art. puka i štabna baterija:	oko 1 čete
5 kolona jačine:	2—3 čete
1 četa policije (5. pol. puk)	
1 vod feldžandarmerije	

f) Alarmne jedinice komandujućeg generala
i komandanta u Srbiji:

Komanda korpusa: 36 oficira, 276 podoficira i vojnika
Služba za snabdevanje: oko 5 oficira, 200 podof. i
vojnika

4 landesšicen-bataljona: Borbena jačina: 2634 čoveka
Kraljevska mađarska dunavska flotila:

Borbena jačina: 221 „

Grupa nemačke dunavske flotile: Borbena
jačina: 111 „

Delovi 5. polic. puka jačine: 700 „

Policija bezbednosti i
služba bezbednosti: 208 „

Kolonija Nemaca iz Rajha: 400 „

Folksdojčerska momčad: 650 „

Organizacija Tot 350 „

Srpska državna straža: 2849 „

Jedinice iz komande korpusa i službi za snabdevanje mogu
se angažovati samo za zaštitu komandnih mesta i nadležstava
za snabdevanje, pri angažovanju za druge svrhe 50% jačine.

2.) *Područje komandanta Soluna — Jegeja:*

a) *1. tvrđavska brigada:*

Broj na ishrani: 72/8/550/2508 = 3138

Borbena jačina pešadije: 70/0/403/1922 = 2395

b) *Alarmne jedinice komandanta Soluna — Jegeja i
tvrđav. brig.*

Puk A, sastavljen od viših štabova, upravnih i snab-
devačkih nadležstava:

62/68/220/941/10 zonderfirera = 1301

Rezervni odred, sastavljen od upravnih i snabdevač-
kih nadležstava:

36/32/83/295/8 zonderfirera = 454

3.) *Alarmne jedinice komandanta južne Grčke:*

Alarmni vod k-ta južne Grčke: 5/5/45 podof.
i vojnika = 55

Štabna četa K-de vazdušne zone Jugovostok: 48/147/195/295	=	685
1. alarmna četa (na putu sa odmora): prosečno 200 ljudi		
2. alarmna četa (na putu sa odmora): prosečno 120 ljudi		
3. alarmna četa (na putu sa odmora): prosečno 120 ljudi		
4. alarmna četa (nemačka kolonija): 10/0/2/141	=	153
5. alarmna četa (manja nadležstva): 15/10/18/43/10 civila	=	96
6. alarmna četa (manja nadležstva): 1/6/4/8/1 civila	=	20
7. alarmna četa (auto-park i mesar. č.): 2/5/4/54	=	65
Alarmna četa »Zapad« (Pirej): 2/0/15/40	=	57
Alarmna četa »Istok« (Pirej): prosečno 150 ljudi		
Alarm. četa »Pretovarna stanica«: 9/0/108/350/2 civila	=	469
Alarmna četa »Prtljažnica«: 1/5/16/70/29 civila	=	121
Alarm. vod »Suvi dok«: 0/0/6/70	=	76
Alarm. vod K-de pomor. rejona Pirej: 1/0/2/22		25
Alarm. četa poručnika Hopea (Hoppe): 2/0/13/120	=	135
Alarm. četa luke Salamis: 2/0/5/42	=	49
Alarm. vod vojničkog kluba: 1/0/13/76	=	90
Alarm. četa Kalamaki — St. Faleron: 6/0/30/36	=	72
	Ukupno =	2758

4.) Područje k-ta tvrđave Krit:

a) Tvrđavska brigada »Krit«:		
Broj na ishrani: 153/20/988/4287	=	5448
Borbena jačina:		
Pešadija: 45/4/289/1446	=	1784
Artiljerija: 43/3/186/960	=	1192
Jedinice veze: 8/0/38/22	=	270
Alarmne jedinice:		
Štab brigade: 9/0/7/23	=	39

b) 22. pd:

Broj na ishrani: 309/82/2015/8938 = 11344

Borbena jačina:

Pešadija: 145/8/1014/3958 = 5125

Artiljerija: 42/3/195/962 = 1202

Izviđački bataljon: 18/1/103/773 = 895

Protivtenk. jedinice: 8/1/57/216 = 282

Inžinjerija: 18/2/104/701 = 825

PAA divizion: 11/2/72/338 = 423

Jedinice veze: 14/1/83/346 = 444

Ne može se još izvestiti brojno stanje i sastav alarmnih jedinica divizije zbog trenutnog premeštanja divizije za Krit i pregrupisavanja.

Naknadno će se izvestiti.

c) Alarmne jedinice k-ta tvrđave Krit:

K-t tvrđave Krit može za odbranu angažovati 689 vojnika, zonderfürera i građanskih lica na službi u oružanim snagama. Oni su obuhvaćeni u alarmne jedinice oružanih snaga i mogu se staviti na raspolaganju k-tu odseka.

Za komandanta Jugoistoka
(Komandu 12. armije)

I.A.

...^v

Dostaviti:

13

...

¹² Potpis nečitak

¹³ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena odeljenja kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGO-ISTOKU OD 25. OKTOBRA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ I PRIVREDNOJ SITUACIJI, SOPSTVENOJ AKTIVNOSTI I O NAMERAMA U OKTOBRU 1942. NA TERITORIJI SRBIJE, HRVATSKE, BOSNE, HERCEGOVINE, CRNE GORE I MAKEDONIJE¹

STROGO POVERLJIVO!

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku H.Qu., 25.10.42.
(Komanda 12. armije)

Ia, br. 2850/42 str. pov.

25 primeraka
25. primerak

Procena situacije

k-ta oružanih snaga na Jugoistoku
(AOK 12)

Oktober 1942.

I *Politička situacija*

1) *Srbija*

Uznemirenost do koje je došlo zbog *krize vlade*² u septembru stišala se. U kojoj će meri imati dejstva odgovor Ministarstva spoljnih poslova na memorandum srpske vlade treba sačekati da pokaže vreme.

Raspoloženje stanovništva je i dalje u suštini protiv-nemačko. Pri tom postoji zabrinutost zbog predstojeće zime i oskudice u životnim namirnicama i gorivu koju tada treba očekivati. Mere sprovedene protiv pokreta Mihailovića imale su povoljno dejstvo na stanovništvo.

Da je *Srpska državna straža* većim delom naklonjena Mihailoviću dobijeni su novi dokazi. Razoružavanje i hapšenja vrše se i dalje.

2) *Hrvatska*

Slika data u proceni situacije od 27. 9. postala je još izrazitija. Nemiri u celoj zemlji su porasli. Uprkos prigovorima s nemačke strane i obećanjima hrvatske vla-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056730—52.

² Misli se na vladu Milana Nedića u Srbiji.

de,³ u porastu su akti samovolje, prisilne evakuacije, pljačke i teroristički akti od strane nižeg rukovodstva i divljih ustaških jedinica. Sama vlada, čak i onda kada volja za to postoji, izgleda da nije u stanju da svoju volju sprovede. Prinudno prikupljanje životnih namirnica od strane vlade izazvalo je negodovanje kod velikog dela stanovništva.

Rekonstrukcija vlade povoljno je primljena samo kod jednog dela stanovništva. Dejstvo rekonstrukcije se dosada još nije ispoljilo.

Upotreba hrvatskih trupa u toku zime dovedena je u pitanje zbog nedostatka odeće i opreme.

3)

5) *Periferne oblasti*

a) *Albanija*

Nemiri, naročito u južnoj Albaniji, proširili su se zbog oskudice u namirnicama i špekulacije cenama. Bande raznih vrsta (nacionalisti, komunisti, razbojnici) izgleda da su jedinstvene u borbi protiv Italijana i albanske vlade.

Dalja komunistička propaganda, podržana engleskim zlatom, i upadi bandi iz Crne Gore i nove Bugarske [Makedonije] doprinose jačanju opštih nemira.

Novim oštrim merama Italijani su uspeli da nemire u gradovima ograniče na mestimične prepade.

b) *Crna Gora*

Dobijaju se dalji dokazi o prevlasti »antikomunista«.⁵

Verovatno je da se i sam Mihailović sada nalazi u Crnoj Gori.

c) *Bugarska*

...⁶

U novoj Makedoniji, zbog ulaska bandi iz graničnih rejona, delimično je dolazilo do nereda. U Trakiji je, zbog bugarskog pritiska, pojačana težnja za iseljavanjem, pa se takva tendencija održala i u periodu za koji se ovaj izveštaj podnosi.

³ Odnosi se na ustašku (Ante Pavelića) vladu NDH.

⁴, ⁶, ¹⁷, ¹⁸, ¹⁹, ²⁰, ²¹, ²², ²³, ²⁵, ²⁶, ²⁸, ³⁰, ³⁴ i ³⁶ Izostavljeno se ne odnosi na Jugoslaviju.

⁵ Misli se na četničke formacije u Crnoj Gori.

II Situacija kod neprijatelja

1) Srbija

Neprijateljska propaganda vrši se i dalje s nesmanjenom jačinom. Prvenstveno se ističu zahtevi za obustavljanje rada i vršenje sabotáže saobraćaja i ukazuje na teškoće u ishrani, za koje se okrivljuje Nemačka.

Komunistički pokret samo je malo došao do izražaja.

Na *Mihailovića* njegovi potčinjeni vrše pritisak da ubuduće snage pokreta aktivno upotrebljava, ukazujući na rđave posledice po moral od daljeg pasivnog držanja. On se tom pritisku povinovao utoliko što je naredio da se pojedini pripadnici Vermahta i manje nemačke jedinice likvidiraju bez glasa i traga.

Razoružavanje četničkih odreda naklonjenih *Mihailoviću* i hapšenje odeljenja za vršenje sabotáže na železnicama i većeg broja njegovih poznatih pripadnika u Beogradu i severoistočnoj Srbiji doveli su do izvesnog opadanja morala u pokretu. Naše mere su dovele do ometanja neprijateljskog dotura avionima.

Lažne vesti, međusobno optuživanje i nejedinstvenost koja se na taj način ispoljava kod potčinjenog rukovodstva, stalno ukazivanje na nedostajanje oružja i opreme i stalno *Mihailovićevo* isticanje zahteva za uzdržavanjem pokazuju da zasada ne treba očekivati opšti ustanak. *I pored toga, mora se kao i dosada računati s pojedinačnim akcijama fanatičnih nižih rukovodilaca.*

U toku izveštajnog perioda došlo je samo do pojedinačnih prepada, pre svega na teritoriji koju su okupirali Bugari. Jedna veća banda (*Mihailoviće*vih pripadnika) s planine Kopaonika povukla se, verovatno, u Crnu Goru pred nemačko-bugarškom akcijom čišćenja. Prvi put posle dužeg vremena izvršen je prepad na jedan industrijski objekat (rudnik antimona Lisa) (videti izveštaj k-ta oružanih snaga na Jugoistoku — K-de 12. arm., Ia, br. 4102/42 pov. od 20.10).⁷

⁷ Ovim izveštajem komandant oružanih snaga na Jugoistoku izveštava Vrhovnu komandu Vermahta o napadu ustanika na rudnik antimona Lisa u Srbiji (AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056889—96). Nemački opunomoćenik za privredu u Srbiji je 16. oktobra 1942. izveštio Ministarstvo privrede Rajha, između ostalog, sledeće:

»U noći 15/16. 10. 1942. između 23,30 i 01,00 časova, jedna banda naoružanih ljudi je napala topionicu u Lisi, razoružala fabričku strážu, sakupila sve prisutne radnike u fabričku zgradu gde se nalaze peći, a zatim im oduzela isprave, da bi ih posle isterala iz kruga fabrike, pri čemu je radnicima naređeno, pod pretnjom smrtne kaz-

2) Hrvatska

Na teritoriji posednutoj od Nemaca i dalje je u toku nesmanjena aktivnost bandi s težištem duž nemačko-italijanske demarkacione linije i severno od Save, u planinskim predelima Slavonije. Mesne bande u Sremu razvijale su živu aktivnost. U zapadnoj Bosni opet narastaju komunističke grupe na očišćenju teritoriji u predelu planine Kozare i u luku Una—Sana. Pripadnici Mihailovića izvršili su nekoliko prepada na hrvatske straže i transporte istočno od Sarajeva.

Zbog dva prepada na glavnu železničku prugu Zagreb — Beograd došlo je do manjih prekida u saobraćaju. Sa daljim pojedinačnim prepadima mora se računati.

Na teritoriji posednutoj od Italijana ustanici kao i do sada drže u svojoj vlasti gotovo celu 3. zonu. Akcije čišćenja koje su izvršili Italijani, upotrebljavajući anti-komunističke (Mihailovićeve) jedinice protiv komunista, dovele su do toga da u očišćenim oblastima sada prevlast ima Mihailovićev pokret.

Uprkos tome što je Italijanima poznato da se anti-komunističke jedinice u osnovi bore protiv Osovine, i dalje se vrše pregovori s Mihailovićevim vođama, čine se ustupci i isporučuje se naoružanje.

Italijanske akcije u rejonu Gospića nanele su ustanicima znatne gubitke; međutim, italijansko-hrvatske akcije na prostoru Karlovac — Ogulin do sada nisu mogle dovesti do smirenja.

ne, da prebegnu u šumu. Posle toga banda je sirovim uljem polila centralnu zgradu fabrike, magacin i električnu centralu i ove zgrade zapalila.

Centralna zgrada je izgorela do temelja. Postrojenja za prženje samo su delimično oštećena, i to krovna konstrukcija i magacin drvenog uglja.

Konventori su neoštećeni, kao i instalacije za dovod vazduha i elektromotor. Postrojenja hladnjače su također neoštećena. U zgradi za filtriranje izgorelo je oko 30 džakova za filtriranje, dok su ostali još upotrebljivi. Srednji deo krova u postrojenjima s pećima je izgoreo i srušio se. Peć je ispravna, kao i instalacija za odvod gasova i uređaj za hlađenje ...» (AVII, NAV-T-84, r. 82, s. 1370699—700).

Rudnik Lisa, sa svojim pogonima za preradu antimona, smatran je vrlo važnim za nemačku ratnu privredu. Proizvodnja antimona u njemu kretala se u 1942: maja 43 t, juna 60 t, jula 61 t, avgusta 65, septembra 45 t. Zato se i sam Hitler zainteresovao za ovu diverziju, i tražio objašnjenje o uzrocima nedovoljne zaštite i o budućim merama (AVII, NAV-T-84, r. 82, s. 1370790—4).

Tu i duž železničke pruge Ogulin — Knin izvršeni su mnogi akti sabotáže, s kojima treba i dalje računati.

U toku je veća akcija u rejonu Livna.⁸

3) ...⁹

III *Sopstvena taktička situacija i namere*

A. *Srbija i Hrvatska*

- 1) Posle otkrivanja Mihailovićeve organizacije pristupilo se akcijama za njeno razbijanje, i to:
 - a) Poznati vođi kao što su Kalabić, Stojanović¹⁰ i Tribrođanin¹¹ uhapšeni su.
 - b) Nepouzdana legalni četnički delovi u rejonu Homolja su razoružani.
 - c) Skladišta municije i životnih namirnica su likvidirana.
 - d) Propaganda vođena u vezi s tim akcijama u cilju održavanja reda otpočeta je upućivanjem poziva i prema dosadašnjim obaveštenjima urodila je dobrim plodom.
 - e) S obzirom na prepade koji se mogu očekivati, trupama i komandama su data uputstva da povećaju opreznost i naređeno je pristupanje merama odmazde i za nestale.
- 2) U pojedinostima:
 - a) 704. *pd* je u stanju da u zoni koju obezbeđuje održava red i da raspušta nepouzdana legalne jedinice.
 - b) Pred snagama SS divizije »Princ Eugen« koje su dovele akciju čišćenja na planini Kopaoniku, jake snage su se povukle u Crnu Goru. Treba se nadati da će se posle razaranja njihovih skloništa u rejonu Krive Reke tu održati mir za izvesno vreme. U toku su pripreme za energično čišćenje rejona Guče južno od Čačka. Predstoji dalja akcija za razoružavanje nepouzdanih četničkih jedinica.

⁸ Delovi italijanskog 18. AK sa ustaškom »Crnom legijom« i delovima četničke Dinarske divizije, s polukružne osnove: Kupres, Šujica, Duvno, Imotski, Sinj i Vrlika, otpočeli su livanjsku operaciju »Beta« — »Livno«) za ovladavanje slobodnom teritorijom oko Livna. Ove su snage, prodorom jedne kolone iz Kupresa u Livno, prisilile 1. dalmatinsku NOU brigadu i 3. NOP odred 4. operativne zone NOP odreda Hrvatske da 26. oktobra napuste odbranu i na ostalim pravcima i povuku se prema planini Kamešnici i Glamoču (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 2; AVII, a. NDH, reg. br. 20—24/1, k. 14, reg. br. 11/2, k. 66; Pero Morača, n.d., str. 340—347).

⁹ Radovan

¹⁰ Voja Jevremović Tribrođanin

- c) *I. kraljevski bugarski okupacioni korpus* postao je aktivniji u svojoj zoni i uspješno je djelovao protiv malih bandi koje se stalno pojavljuju. Pokazalo se da je nužno novo čišćenje istočnog dela planine Jastrepca. Obezbeđenje željeznica civilnim stražama obrazovanim od stanovnika pokazalo se dobro.
- d) *717. pd* nije uspjela da postigne bitne uspehe protiv neprijatelja koji izvodi pokretna dejstva između močvarne šume južno od Morovića i Fruške gore.¹² Zemljišni uslovi u zoni ove divizije su osobito teški zbog prostranih močvarnih šuma i velikih površina pod kukuruzom.
- e) *718. pd* sada ponovo čisti rejon zapadno od Jajca.
- f) *714. pd* je uspjela da neprijatelja, koji je u borbi protiv hrvatskih trupa izvršio uspješan prodor kod Ključa, zadrži i da ga, posle razbijanja njegove uporne odbrane, odbaci.¹³ Uspješno je izvršeno čišćenje u rejonu Bosanskog Novog i u slavonskim brdskim predelima. U toku je veći udar protiv bandi koje se ponovo prikupljaju na Kozari.¹⁴
- g) *Ustaške jedinice* su izvodile akcije čišćenja u planinskom predelu zapadno i jugozapadno od Zagreba bez znatnih rezultata. Namerava se da se sa italijanske strane preduzme veća akcija s juga duž željezničke pruge Rijeka — Zagreb i dalje na severozapad u pravcu Novog Mesta (64 km zapadno od Zagreba).
- h) *Jedna hrvatska gorska divizija*¹⁵ djelovala je protiv komunističke grupe na Papuku i Moslavačkoj gori, pri čemu je vodila više puta veće borbe. Pokušaj da okruži komuniste ostao je bez uspeha.
- 3) *Izgradnja uporišta na D*¹⁶ *liniji* otpočela je; međutim, morala se ograničiti samo na jednostavne fortifikacione objekte poljskog tipa, jer su nemačke trupe stalno

¹² Reč je o borbama koje su, 14. oktobra 1942, na Filipovom putu, između sela Jamene i Morovića (kod Šida), glavnina 6. istočno bosanske brigade, 1. bataljona 3. NOP odreda 3. operative zone Hrvatske i Bosutska partizanska četa vodile protiv dve čete 718. pd (Zbornik, tom I, knj. 6 dok. br. 48, tom IV, knj. 11, dok. br. 140, Žarko Atanacković, n.d., str. 116—117).

¹³ Vidi dok. br. 159.

¹⁴ Vidi dok. br. 163, nap. 4.

¹⁵ Odnosi se na 4. gorski zdrug, koji je vodio borbe sa 1. slavonskim NOP odredom i Proleterskim bataljonom Bosanske krajine u rejonu Bijela — s. Borki i Moslavačkim NOP odredom u Čazmi (Zbornik, tom V, knj. 8, dok. br. 53, 56, 58 i 125, knj. 9, dok. br. 78, knj. 10, dok. br. 1).

¹⁶ Demarkacionoj

angažovane, pionirske jedinice kojima se raspolaže upotrebljene su na drugim mestima, a Hrvati su, prema njihovim mogućnostima i njihovoj volji za rad, samo uslovno upotrebljivi.

Kod 714. *pd*, u rejonu zapadno od Bosanskog Novog, preko Ljubije — Starog Majdana, do Sane kod Vrhpolja, izgrađeni su položaji poljskog tipa i u toku je njihovo poboljšavanje. Kod Krupe na Vrbasu izvršeno je izviđanje uporišta, ali je njihova izgradnja, zbog nestašice materijala, samo delimično sprovedena. S obe strane puta Banja Luka — Sitnica (severno od Kadine Vode) izgrađeni su položaji.

Kod 718. *pd* su izgrađeni fortifikacijski objekti poljskog tipa na D liniji oko Jajca, Donjeg Vakufa, Tarčina, Trnova, Prače i od Ustiprače do Višegrada.

- 4) U cilju jačanja borbene snage preduzete su ove mere:
 - a) Spajanje trupne inžinjerije pešadije u inžinjerijske vodove (samo u borbenim dejstvima).
 - b) Formiranje pomoćnih železničkih oklopnih vozova od vagona tipa F s montiranim tenkovima onesposobljenim za kretanje i od vagona tipa G koji pružaju zaštitu od pušcanih i mitraljeskih zrna.
 - c) Ojačanje naoružanja landesšicen-bataljona dodeljujući u sastav svakog po 3 pt topa 3,7 cm i svakoj četi po 2 teška mitraljeza.
 - d) Upotreba civilnih kolona s tovarnim grlima (iznajmljuju se pre svake veće akcije).
 - e) Formiranje po 2 bataljona od pripadnika nemačke narodnosti u 714. i 718. *pd*, čija je popuna do ratne jačine u toku.

B. ...¹⁷

IV Situacija u vazduhu

1) Aktivnost neprijatelja

U Srbiji je u toku 6 dana izvršilo nalete najmanje 10 mašina. Na 2 mesta bačene su zapaljive kutije, šteta nije naneta. Sigurno je da je prilikom ostalih naleta bačen materijal za ustanike. Nije poznato da je vršeno spuštanje padobranaca.

...

¹⁸

2) Sopstvena aktivnost

U Srbiji je 26.9. pronađen i jedan originalan engleski rezervoar sa skrivenim eksplozivnim punjenjem i poteznim upaljačem, odbačen iz aviona. Izbačen je na

poznato neprijateljsko mesto za izbacivanje materijala iz aviona (poginula su 2 civilna lica). Ova mera je imala za cilj ometanje neprijateljskog snabdevanja iz vazduha i izazivala je nepoverenje prema materijalu koji Englezi bacaju iz vazduha.

Nemačke trupe u *Hrvatskoj* su bile upućene na saradnju sa hrvatskim ratnim vazduhoplovstvom. Velika spremnost Hrvata za angažovanje može se posebno istaći. Na uspeh jako se odražava rđav materijal (potpuno zastareli avioni). Dva aviona koja je naše ratno vazduhoplovstvo stavilo na raspolaganje upotrebljavani su u Srbiji i Hrvatskoj za specijalne zadatke.

...

3) *Vazдушna odbrana*

...

Za potrebe pasivne zaštite na teritoriji u nadležnosti komandanta južne Grčke, komandanta Soluna i Egejskog mora i komandanta snaga u Srbiji naređeno je formiranje pomoćnih jedinica Vermahta za pogone važne za ratnu privredu, koje se u slučaju vazdušnog napada odmah stavljaju u stanje gotovosti i koje su posebno upoznate s prilikama u preduzećima.

...

Sada je na celom balkanskom prostoru uspostavljena organizacija službe javljanja, pri čemu nisu upotrebljene specijalne trupe; uspostavljena je služba javljanja na teritorijama u nadležnosti pojedinih komandanata i organizovana je razmena obaveštenja između ovih teritorija.

V ...²²

VI *Stanje saobraćaja*

...

Što se tiče obezbeđenja veoma važne železničke pruge nemačka granica — Zagreb — Beograd — Niš, videti izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoslaviji (AOK-12), Ic, br. 2615/42 str. pov. od 8. 10. 42.²⁴

VII. *Inžinjerijsko-tehnička situacija*

1) *Srbija i Hrvatska*

Stanje izgradnje stražarskih kula za obezbeđenje železničkih pruga:

²⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

na teritoriji Srbije

158 gotovih 45 u izgradnji za 14 izvršeno
je izviđanje

na teritoriji Hrvatske

27 gotovih 53 u izgradnji za 18 izvršeno
je izviđanje

2) ...²⁵

VIII Stanje privrede

1) Snabdevanje

a) Hrvatska i Srbija

Stanje snabdevanja u Hrvatskoj, što se tiče civilnog stanovništva i obezbeđenja života sredstvima iz zemlje, pogoršava se i dalje. Snabdevanje trupa u Srbiji i Hrvatskoj može se smatrati kao obezbeđeno.

b) — c) ...²⁶

2) Ratna privreda

a) U Srbiji rad u preduzećima važnim za ratnu privredu teče i dalje uglavnom neometano. Izrada i proizvodnja kao i transportovanje rastu, na što povoljno utiču bolje snabdevanje ugljem i električnom energijom i dovoljno snabdevanje radne snage životnim namirnicama. S obzirom na rastuće potrebe, nedostaje radna snaga, naročito u rudniku bakra u Boru.

b) U Hrvatskoj opšta situacija nepovoljno utiče na ratnoprivrednu eksploataciju. Tek što su štete nane- te u rejonu Prijedora otklonjene ponovnom izgradnjom železničkog mosta kod Kostajnice, tako da se moglo ponovo pristupiti transportovanju rude iz rudnika Ljubija posle prekida od gotovo 9 me- seci, došlo je do prepada na postrojenja petrolejskih izvora u s. Gojilu (kod Kutine),²⁷ do prodora komunista u Jajce i razaranja važne centrale Elektrobosne, a time i do prekida njene proiz- vodnje.²⁸

²⁷ Ovaj su napad, 6. septembra 1942, izvele jedinice 7. hrvatske NO brigade, Banijska proleterska četa, Moslavački partizanski bataljon, delovi 1. slavonskog NOP odreda i Krajiški proleterski bataljon (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 15, 19, 40, 58, 63, 64, 94 i 105; knj. 6, dok. br. 59).

²⁸ Vidi dok. br. 160.

O neizvesnoj situaciji u oblasti boksita kod Mostara izveštaj je podnošen u više navrata. Mada je ugroženost rudnika od strane komunista momentano otklonjena upotrebom većih italijanskih jedinica, ipak antikomunističke jedinice koje su doveli Italijani stvaraju velike smetnje na železničkoj liniji Sarajevo — Mostar, a njihovo prisustvo nije ostalo bez uticaja na hrvatske radnike zaposlene u rudnicima. U tehničkom pogledu preduzete su sve mere da se na svaki način proizvodnja i transportovanje boksita što više pojačaju. Na trajno privredno korišćenje zemlje, na primer, njenog bogatstva u šumama, može se tek onda računati kada bude postojala jaka državna vlast.

29

XI Razno

1) Organizacijske mere:

30

- b) U Hrvatskoj je firerovim naređenjem, OKW/WFSt Op/Org. (I) br. 03306/42 pov. od 20.10.42, pod 1.11.42.³¹ uvedeno zvanje »Komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj«. ³² Službena funkcija nemačkog generala u Zagrebu dobila je naziv »Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj«. ³³
- c) ...³⁴
- d) Naređenjem načelnika H. Rüst. u BdE/AHA/I—VI br. 4607/42 od 29.9.42, str. pov., naređeno je prebacivanje 187. rezervne divizije s teritorije XVII vojnog okruga u Hrvatsku. Početak prebacivanja je krajem oktobra 1942. Divizija će se razmestiti u Zagrebu i oko njega. ³⁵

36

Ler
general-pukovnik

Dostaviti:³⁷

³¹ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³² Befehlshaber der deutschen Truppen in Kroatien ili Bfh. d.dt. Tr. in Kroatien.

³³ Deutscher Bevollmächtigter General in Kroatien.

³⁴ Vidi dok. br. 186.

³⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

**DESETODNEVNI IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE
OD 26. OKTOBRA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI,
POKRETIMA I DEJSTVIMA PARTIZANSKIH SNAGA KAO I
O ČETNIŠTVU DRAŽE MIHAILOVIĆA U BOSNI¹**

718. peš. divizija
Odelj. Ic
Br. B, br. 3274/42 pov.

Poverljivo
Div. St.Qu., 26.10.1942.

IZVEŠTAJ O SITUACIJI

za vreme od 17.10. do 26.10.1942.

Obaveštajni izvori: Izveštaji jedinica, }
 Ast-izveštaji i } ne mogu
 izveštaji Hrvata } se proveriti

Karta 1:200.000

I. OPŠTE

Pristizanjem bivših srpskih oficira, koje je verovatno uputio D.M.² kao propagandiste pojedinim ustaničkim i pravoslavnim dobrovoljačkim grupama u Bosnu, razvila se u pojedinim ustaničkim i pravoslavnim dobrovoljačkim grupama življa aktivnost. Iako je ova aktivnost u prvi mah usmerena samo protiv ustaške vladavine, njen glavni cilj sastoji se u tome da one komandante ustaničkih i pravoslavnih dobrovoljaca koji se prema nemačkim i hrvatskim oružanim snagama još lojalno odnose pridobiju za velikosrpski pokret. Konačan cilj nesumnjivo je taj da se sve ove grupe potčine jedinstvenoj komandi pokreta D.M. U samim krugovima ustanika i pravoslavnih dobrovoljaca oni nailaze na oduševljen odziv kod mlađih pripadnika, dok se stariji više zalažu za mir i red a naročito, s obzirom na predstojeću zimu, za dosadanje lojalno držanje.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 127—9.

² Draža Mihailović

Treba računati s tim da će, pretežno iz italijanskog interesnog područja, uskoro uslediti pristizanje antikomunista, čime bi se situacija kod ustanika i pravoslavnih dobrovoljaca zaoštrila.

Istočno od Rogatice ustaše su nedavnim ubistvima izazvale pravoslavno stanovništvo, na što je došlo do većih sukoba delom između ustanika i antikomunista s jedne strane i ustaša s druge strane. U toku ovih borbi bila je takođe i ozloglašena komunistička banda Muje Hodžića³ jako pri-tešnjena od strane ustanika i antikomunista, to je ova potražila zaštitu kod ustaša. Bilo je tako utvrđeno da su ustaše delimično saradivali s komunističkom bandom Muje Hodžića, pri čemu su se ustaše zauzele i za snabdevanje komunističke bande oružjem i municijom.

Bivši veliki župan Tuzle Ragib Čaplić, koga je već jednom nemački Vermaht bio uhapsio, međutim, koji je morao biti pušten na slobodu po traženju najviših hrvatskih vladinih nadležstava, održao je u Rogatici, među Muslimanima, zapaljive govore zahtevajući javno da se priključe Muji Hodžiću, čime je pokrenut talas uznemiravanja.

Napuštanjem III zone (teritorija oko Livna — Glamoča — Drvara) od strane Italijana, razvila se ova u rejon stalnog prikupljanja većih komunističkih grupa, koje su se u ovoj mogle nesmetano prikupljati. One su predstavljale stalno ugrožavanje jugozapadne granice rejona osiguranja.

Svojim ponovnim prodiranjem glavninom prema Jajcu a pojedinim grupama duž nemačko-italijanske interesne granice pa do rejona južno od Sarajeva, pokrenuli su novu akciju.

Komunisti očigledno imaju nameru da zauzmu Jajce i treba računati s tim da će se takvi prodori stalno dešavati, koje nesmetano mogu pripremati iz napred pomenutoga rejona prikupljanja.

II. PODROBNOSTI

Rejon Sarajevo — Trnovo

Prema hrvatskim izveštajima, grupe komunista u jačini 1000—2000 ljudi prikupljaju se juž. od Pazarića i na planini Bitovnji. Hrvati su imali labaviji neprijateljski dodir sa ovim grupama.

Istočno od s. Trnova antikomunisti su izvršili pojedinačne manje prepade na hrvatske položaje.

³ Reč je o komandantu Muslimanskog bataljona Romanijskog NOP odreda.

Rejon Romanija — Rogatica — Vlasenica

Prema našim i ustaškim izveštajima, na pl. Devetaku se grupišu jače dobrovoljačke grupe ustanika i pravoslavaca, koje su 19.10. izvršile napad na s. Pešurići (10 km ist. od Rogatice), 22.10. na s. Sjeversko (14 km severoist. od Rogatice) i 23.10. na s. Semeć (14 km ist. od Rogatice). Posade ustaša u ovim mestima povukle su se pred nadmoćnim pritiskom na visove oko Rogatice.

Južno od Rogatice vršeni su napadi na s. Dub i s. Trnovo (10 km i 8 km jugoist. od Rogatice). Stanovništvo iz rejona istočno i jugoist. od Rogatice izbeglo je u Sarajevo.

Granica na Drini

17.10. 1942. ustanici i pravoslavci-dobrovoljci izvršili su žestok napad na Ustipraču. Kod Goražda su antikomunisti izvršili napad na hrvatske položaje.

Rejon Tuzla — Majevisa

Grupe komunista severozap. od Bijeljine, o kojima je dato obaveštenje u poslednjem obaveštajnom biltenu o stanju kod neprijatelja, podelile su se u manje grupe i povukle se preko Save na Frušku goru. 718. inž. četa je posle kraće odsutnosti ponova počela da odvozi žito, u čemu je bilo došlo do zastoja.

Rejon Brod — Derventa

20.10. 1942. je jedna jača grupa ustanika i pravoslavnih dobrovoljaca kod s. Majevac (20 km sev. od Doboja) prešla Bosnu u zap. pravcu, ali se, međutim, 22. i 23. 10. vratila na planinu Trebavu.

Rejon Jajce

Pri operaciji »Jajce II«, koja je u toku,⁴ neprijatelj je, pred jakim pritiskom naših i hrvatskih trupa, odstupio prema zapadu. Iz dobro izgrađenih rovova i bunkera pružio je on, pre svega kod s. Čuklići (15 km jugozap. od Jajca), jak otpor. Naseljena mesta koja su komunisti napustili, bila su već pripremljena za njihovo zimsko skrovište.

25.10. izvršen je prepad na naš železnički transport hrane kod žel. stanice Komar. Komunisti su se povukli u pravcu planine Goleš.

Srpski dobrovoljci koji su iz rejona Teslić (vidi obaveštajni bilten o stanju kod neprijatelja za vreme od 21.9. do

⁴ Vidi dok. br. 164.

6.10.1942.) stigli u s. Koričane (18 km severozap. od Travnika) krenuli su dalje u Skender-Vakuf (18 km severoist. od Jajca).⁵

Rejon Travnik

Prema ustaškim izveštajima, 19.10. 1942. je kod Paklareva izvršen prepad na ustaše. Prema istom izveštaju izgleda da se jače grupe komunista kreću u pravcu s. Maline (6 km severoist. od Travnika).

Hrvatske trupe su juž. od Travnika naišle kod Pečuja, s. Petačići i s. Duboko (10 km juž. od Travnika) na otpor neprijatelja. Na visovima oko Fojnice prikupilo se 800—1000 komunista, koji imaju nameru da se u Fojnici smeste za zimsko stanovanje.⁶

Rejon Zavidovići — Zenica — Vareš

Prema sopstvenim izveštajima, ustanici i pravoslavni dobrovoljci su 24.10. 1942. izvršili napad na Begov Han. 20.10. je komandanta dobrovoljaca Balača ubio jedan ustaša.

Dostavljeno prema konceptu.

Fortner

⁵ Vidi dok. br. 162, nap. 7.

⁶ Reč je o dejstvima delova 5. crnogorske NOU brigade (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 142 i 199; AVII, a. NDH, reg. br. 17—19 i 25/1, k. 15, reg. br. 31/2, k. 55, reg. br. 31/10, k. 148).

DIREKTIVA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 28. OKTOBRA 1942. KOMANDANTU NEMAČKIH TRUPA U NDH O NJEGOVIH PRAVIMA, NADLEŽNOSTI, ZADACIMA I POTČINJENOSTI NAD SOPSTVENIM I USTAŠKO-DOMOBRAVSKIM SNAGAMA U NDH¹

Strogo poverljivo!

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(Komanda 12. armije)

Ia, br. 2900/42 str. pov.

H.Qu., 28.10.42.

15 primeraka,

13. primerak.

DIREKTIVA

za

komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj²

(Bfh.d.dt.Tr.³ u Hrvatskoj)

- 1.) *Komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj* potčinjen je komandantu oružanih snaga na Jugoistoku. U teritorijalnom pogledu je potčinjen nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj (Dt. Bv. Gen.⁴ u Hrvatskoj).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056690—2.

² Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je 2. novembra 1942. izdao sledeću dopunu ove direktive za komandanta nemačkih trupa u NDH i nemačkog opunomoćenog generala u NDH.

»I) *Dopuna uz instrukciju za nemačkog generala u Hrvatskoj.* Nemački štab za vezu kod italijanske Vrhovne komande za Sloveniju i Dalmaciju hitno se potčinjava opunomoćenom nemačkom generalu u Hrvatskoj. Ovim se neće dirati privredna i teritorijalna potčinjenost pod vojnim atašeuom u Rimu. Što se tiče izveštavanja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku ostaje se pri dosadašnjim naređenjima.

II) *Dopune uz instrukciju za komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj*

1) Preuzimanje komande od strane komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj sprovesti do 10. XI 1942. a preuzimanje snabdevanja do 30. XI 1942. O izvršenju izvestiti.

2) Izdate naredbe i naređenja za borbu protiv ustanika ostaju na snazi. Za naređenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 3700/42 od 25. IX 1942. važi ograničenje da se prema mirno nastrojenom stanovništvu primenjuju osnovni stavovi koji važe za stanovništvo jedne savezničke države« (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057502—3).

³ Der Befehlshaber der deutschen Truppen in Kroatien

⁴ Deutscher Bevollmächtigter General in Kroatien

2.) *Njegovi su zadaci:*

- a) Uništenje ustaničkog pokreta u delu Hrvatske koji je posедnut od strane nemačkih trupa i umirenje tih područja.
- b) Obezbeđenje saobraćajnih veza i veza svih vrsta koje su važne za vođenje rata na području Jugoistoka, naročito obezbeđenje železničke pruge granica Rajha — Beograd.
- c) Zaštita svih u vojnom i vojnoprivrednom pogledu važnih objekata koji se nalaze na području Hrvatske posеdnutom od strane Nemaca i saobraćajnih puteva koji tamo vode.

3.) *Komandantu nemačkih trupa u Hrvatskoj su potčinjeni:*

- a) Jedinice nemačkog Vermahta koje su uvek angažovane u Hrvatskoj za zadatke pod tač. 2) (vidi ratnu formaciju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku — AOK 12).

U pogledu upotrebe delova dopunske vojske koja se nalazi u Hrvatskoj vidi tač. 5).

- b) Svi delovi trupa koje se nalaze u delu Hrvatske koji je posеdnut od strane Nemačke i oružanih formacija hrvatske vojske, ukoliko su te potrebne za izvršenje njegovih zadataka. To potčinjavanje treba uvek zahtevati od nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj.
- 4.) *Za akcije u jačini većoj od jačine puka — izuzev slučajeva preteće opasnosti — potrebno je dobiti prethodnu dozvolu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.*
- 5.) *Delove nemačke dopunske vojske koji se nalaze u Hrvatskoj može komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj da upotrebi samo u slučaju nužde i u slučaju preteće opasnosti, s tim da o tome odmah izvesti zastupajuću komandu XVIII A.K. i da obavesti nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj. Komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj ima pravo da naredi pripreme mere u tu svrhu i da ih proverava.*

To važi naročito za zaštitu smeštaja štabova protiv iznenadnih napada i prepada.

U takvim slučajevima pripadaju mu ista prava i prema hrvatskoj vojsci.

O naredjenjima koja su u tu svrhu data kao i o preduzetim merama treba izvestiti komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

- 6.) *Rukovođenje snabdevanjem:*
Komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj rukovodi snabdevanjem svih nemačkih trupa koje su mu potčinjene u smislu tač. 3). Inicijative i želje u pogledu snabdevanja potčinjenih hrvatskih trupa treba u načelu upućivati nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj. Celokupno iskorišćenje zemlje kao i mere koje se odnose na upravu zemlje podležu isključivo nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj.
- 7.) Potrebna je tesna veza između komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj i komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.
- 8.) *Raport i izveštaji* komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj treba da budu neposredno upućivani komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, a na znanje nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj. Ukoliko su oni od važnosti za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, treba ih njemu dostaviti na znanje.
- 9.) Službena direktiva za nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj priložena je kao prilog.⁵ (Samo za komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj).

1 prilog

Ler
general-pukovnik

Dostavljeno:

***⁶

⁵ Vidi dok. br. 196.

⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi, odeljenja i komandanata kojima je ova direktiva dostavljena.

**OBAVEŠTENJE GENERALŠTABA VRHOVNE KOMANDE
VERMAHTA OD 31. OKTOBRA 1942. ŠTABU RAJHSFIRERA
SS O AKTIVNOSTI PARTIZANA I MOGUĆIM PROTIVME-
RAMA U NDH¹**

STROGO POVERLJIVO

Ia, 1123/42 str. pov.²

PREPIS

VRHOVNA KOMANDA VERMAHTA
Br. 004021/42 str. pov. WFSt/op./H/ F.H.Qu., 31.10.1942.

Sadržaj: Situacija kod bandi u Hrvatskoj 1. prepis

KOMANDNOM ŠTABU RAJHSFIRERA SS³

- 1) U prilogu vraćamo podatke o situaciji kod bandi u Hrvatskoj, koje smo uzeli na znanje.
- 2) Pojačano formiranje bandi u delu Hrvatske koji je posednut od Nemaca i pretežni deo događaja opisanih u prilogu poznati su OKW. Uništenje bandi je otežano usled teškoća koje su u Vašoj ustanovi poznate, naime, da se ne mogu dobiti nemačke snage potrebne za borbu protiv bandi, kao i da je unutrašnja čvrstina hrvatske vojske nedovoljna.
- 3) Od OKW su preduzete sve mere koje se u ovom času mogu sprovesti: prebacivanje jedne dopunske divizije u rejon oko Zagreba,⁴ izdvajanja daljih snaga iz Srbije uz proširenje područja obezbeđenja SS divizije »Princ Eugen« i pomaganje hrvatskoj vojsci pri organizaciji i obuci njenih snaga. Hrvatska divizija koja se nalazi u formiranju takođe treba, kako se predviđa, bar privremeno

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 140, s. 26668130.

² Dopisano rukom.

³ Odnosi se na Hajnriha Himlera.

⁴ Reč je o 187. rezervnoj diviziji (vidi dok. br. 186). Ova divizija pod komandom general-lajtnanta Jozefa Brauner fon Hajdringena počela je pristizati već 31. oktobra 1942. u širi rejon Zagreba. Nemačka 187. rezervna divizija je brojala 11.408 vojnika (Antun Miletić, Sjeverozapadna Hrvatska 1941—1944. u svetlosti njemačke arhivske građe, Kaj, časopis za kulturu i prosvjetu, br. 6, Zagreb, 1975, str. 49—55.

da bude prebačena u deo Hrvatske koji je posednut od Nemaca.⁵ Vrlo je važno da folksdojčerski bataljoni koji sada u Hrvatskoj učestvuju u borbi protiv bandi u okviru tamo angažovanih divizija — tamo i ostanu i da po mogućstvu budu i pojačani.⁶

S obzirom na potrebno naprezanje svih raspoloživih snaga u Hrvatskoj, OKW bi bila vrlo zahvalna ako se na organizaciji, potčinjenosti i upotrebi tih bataljona zasada ne bi ništa menjalo.

- 4) OKW nema nikakav neposredni uticaj na vođenje borbe protiv bandi u onom delu Hrvatske koji je okupiran od Italijana, ali se kod italijanske Komando Supremo⁷ stalno upozorava na potrebu zaštite nemačkih vojnoprivrednih interesa. Italijanska Komando Supremo je u vezi s tim u poslednje vreme i izvršila više akcija čišćenja s jakim snagama i s dobrim uspehom.⁸

Načelnik Vrhovne komande Vermahta

I.A.

potpis

...

F.d.R.d.A

¹⁰

SS Hauptsturmfirer

⁵ Misli se na 369. pd (vidi dok. br. 173, 186 i 196). Brojno stanje 369. legionarske divizije iznosilo je 10.171 vojnik (Antun Miletić, n.č., Kaj, br. 6, 1975, str. 50).

⁶ Vidi dok. br. 167.

⁷ Po naređenju italijanske Vrhovne komande, 2. armija je 9. maja 1942. dobila naziv: Viša komanda oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« (Comando Superiore F.F. A.A. Slovenia — Dalmazia, skraćeno »Supersloda«).

⁸ Reč je o operaciji »Dinara«, koju su italijanske jedinice, pod Višom komandom oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija«, preduzele protiv partizanskih jedinica, a koja se odvijala u dve faze: »Alfa« (zauzimanje Prozora) i »Beta« (zauzimanje Livna). O pripremama i izvođenju te operacije vidi Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 113, 115, 123, 142, 150, 164 i 200, tom V, knj. 8, dok. br. 106, 120, 130, 133, 155, 159 i 174, tom XIII, knj. 2, dok. br. 96, 98 i 104.

⁹ i ¹⁰ Potpisi nečitki.

**IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA OPERATIVNOG ODELJE-
NJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
OD 31. OKTOBRA 1942. O DELATNOSTI, SOPSTVENIM
PROTIVMERAMA PROTIV PARTIZANA U NDH I SRBIJI I
O ODNOSIMA S ITALIJANIMA U HERCEGOVINI¹**

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku

(A.O.K. 12)

Odelj.: Ia

H.Qu., 31.10.1942.

**IZVEŠTAJ O DELATNOSTI ODELJENJA Ia
za period od 1. do 31. oktobra**

...²

5.10.

Savetovanje kod načelnika

5.10. je održano savetovanje kod načelnika. O predmetu ovog savetovanja vidi službenu zabelešku, prilog 4.³

7.10.

...⁴

Dnevni izveštaji i procene situacija

...⁵

Prilog 10

Istovremeno su u pogledu dostavljanja dnevnih izveštaja i procena situacije izdate direktive komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, k-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj, k-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke, k-tu utvrđenja Krit, admiralu Jegeja, nemačkoj k-di za vezu pri k-di Superslode i nemačkoj vazduhoplovnoj misiji u Rumuniji (Ia, str. pov. br. 2599/42).⁶

...⁷

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 175, s. 352—64.

² 4, 5, 7, 8, 11, 12, 20, 22, 27, 29, 33, 34, 36, 37 i 39 Izostavljeno se ne odnosi na Jugoslaviju.

³ Za situaciju u NDH se kaže da je nepromenjena i da se u okolini Jajca vode teške borbe s partizanskim snagama, dok se za Srbiju konstatuje da četništvo Draže Mihailovića nema neke uspehe. Najveći deo teksta ove zabeleške se ne odnosi na Jugoslaviju (AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056975—7).

⁶ 10, 14, 16, 19, 21, 23, 28 i 38 Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

8.10.

Prilog 14

Smeštaj 187. rezervne divizije

OKW/W.F.St i načelnik H. Rüst u. BdE izveštavaju se o planiranom smestažu 187. rezervne divizije u Hrvatskoj (Ia, str. pov. br. 2608/42).⁸

...⁹

Prilog 16

Osiguranje glavnih železničkih pruga na području Jugoistoka
OKW/W.F.St./Op. (H) upućen je izveštaj o preduzetim merama za osiguranje glavnih železničkih pruga u Hrvatskoj i Srbiji (Ia, str. pov. br. 2615/42).¹⁰

...¹¹

13.10.

...¹²

Prilog 22

Situacija u istočnoj Hercegovini

Nemački general u Zagrebu je u svojstvu vojnog atašea uputio izveštaj k-tu oružanih snaga na Jugoistoku o razvoju situacije u istočnoj Hercegovini. U politici italijanske vojske (naoružanje četnika od strane Italijana) poglavnik i hrvatski ministar spoljnih poslova Lorković vide pripreme da se istočna Hercegovina ili priključi Crnoj Gori, koja je pod italijanskim protektoratom, ili preda Mihailoviću. Politika italijanske vojske je krajnje nejasna. Događaji i razvoj situacije u Hercegovini nisu od koristi za situaciju u istočnoj Bosni i u celoj Hrvatskoj posednutoj od strane Nemaca. K-t oružanih snaga na Jugoistoku izveštava telegramom OKW/W.F.St. da se saglašava sa zaključcima nemačkog generala u Zagrebu za oblast posednutu od strane Nemaca (Ia, str. pov. br. 2669/42 od 13.10.42).¹³

14.10.

Improvizacija

Totalno vođenje rata i nemogućnost da se potpuno udovolji opravdanim zahtevima i željama trupa i komandi u personalnom i materijalnom pogledu zahtevaju od svih komandira i komandanata improvizacije na poljima odevanja, naoružanja i izgradnje položaja itd. Da bi takve improvizacije mogle koristiti celokupnom području k-ta oružanih snaga na Jugoistoku naređeno je komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, nemač-

⁸ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8057037.

¹³ Vidi dok. br. 161.

kom generalu u Zagrebu, k-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke, k-tu utvrđenja Krit, admiralu Jegeja i nemačkoj vazduhoplovnoj misiji u Rumuniji da o svemu izveštavaju komandanta o toku procene situacije (Ia, str. pov. br. 2676/42).¹⁴

Prilog 24

Regulisanje jedinstvenog jezika na srskohrvatskom području

Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, nemačkom generalu u Zagrebu, nemačkoj k-di za vezu pri Superslodi, a na znanje OKW/W.F.St., k-tu Soluna — Jegeja i k-tu južne Grčke, izdate su pojmovne odredbe u pogledu četnika, Ljotićevih dobrovoljaca, pravoslavnih dobrovoljaca, antikomunista, Mihailoviće-
ćevih pristalica, komunista, bandita i ustanika, a u cilju regulisanja jedinstvenog jezika (Ia, pov. br. 3990/42).¹⁵

Prilog 26

Dostavljanje izveštaja o borbenoj jačini i snagama na snabdevanju

Shodno firerovom naređenju (načelnik Gen.St.d.H. str. pov. br. 2799/42 od 8.10.42)¹⁶ izdato je, putem telegrama naređenje komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, k-tu utvrđenja Krit i 22. diviziji da do 28.10.42. dostave izveštaj k-tu oružanih snaga na Jugoistoku o snagama divizije i tvrđavskih brigada 1. i 2. koje su na snabdevanju i o borbenoj jačini pešadije, artiljerije, pionirskih jedinica, jedinica za vezu itd. iz sastava divizije i brigada (Ia, str. pov. br. 2688/42).¹⁷

Prilog 27

Italijanske akcije čišćenja kod Mostara

Nemačkoj k-di za vezu pri Superslodi naređeno je telegramom da se založi da u italijanskim akcijama čišćenja kod Mostara učestvuje i jedan nemački oficir kao posmatrač (Ia, str. pov. br. 2677/42).¹⁸

Gubici u oficirima i vojnicima

U Srbiji i na Kritu za vreme od 15.5. do 4.10.42 — vidi prilog 28.¹⁹

...²⁰

18.10.

Prilog 31

Smanjenje personala svih štabova

OKW je naredila 10% smanjenje personala svih štabova komandi kao i štabova komandanata i komandanta utvrđenja

¹⁵ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8057166—7.

¹⁷ i ²⁰ Vdi dok. br. 167.

¹⁸ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8057179—80.

Krit. Naređenje treba izvršiti. Podoficirima i vojnicima koji se na ovaj način oslobode treba popuniti operativne jedinice u okviru delokruga komandovanja. K-t oružanih snaga na Jugoistoku je odredbe za sprovođenje ove zapovesti izdao komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, k-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke, k-tu utvrđenja Krit i 22. diviziji (Ia, pov. br. 4050/42).²¹

...²⁷

19.10.

Savetovanje kod načelnika

19.10. održano je savetovanje kod načelnika. O predmetu ovog savetovanja vidi službenu zabelešku u prilogu 34.²³

20.10.

Prilog 35

Prepad na rudnik antimona 25 km jugozap. od Kraljeva

Povodom prepada bande na rudnik antimona u Sisi²⁴ k-t oružanih snaga na Jugoistoku ponovo predlaže kod OKW još strožu organizaciju komandovanja u Srbiji. Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji moraju se, s obzirom na njegovu odgovornost u ovom području, potčiniti sva nadležstva koja rade u Srbiji na zadacima osiguranja. Ovo pre svega važi za glavnog opunomoćenika za privredu (Ia, pov. br. 4102/42).²⁵

Prilog 36

Italijanske operacije

General Roata namerava da otpočne operacije u rejonu Livna i na italijansko-hrvatskoj granici u rejonu zapadno i severno od Karlovca. O tome se obaveštava komandujući general i k-t u Srbiji, pošto kod obeju namera postoji opasnost povlačenja komunista preko demarkacione linije u nemačku interesnu zonu (Ia, str. br. 380/42).²⁶

...²⁷

*Gubici u oficirima i vojnicima za vreme od 4.8. do 21.10.42. uključujući i naknadne izveštaje — prilog 40.*²⁸

...²⁹

Prilog 43

Borbena jačina i snage na snabdevanju

K-t oružanih snaga na Jugoistoku izveštava OKH/Gen.St.d.H/org. odelj. o borbenoj jačini i snagama koje su na snabdeva-

²⁴ Pogrešno. Treba: Lisi.

²⁵ Vidi dok. br. 168; AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056896—8.

²⁶ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 476, s. 8056888. Reč je o operaciji »Dinara« (Zbornik, tom XII knj. 2, dok. br. 110, 111, 113 i 116).

nju divizija i alarmnih jedinica koje se nalaze na njegovom području (Ia, str. pov. br. 2830/42).³⁰

Prilog 44

Službena instrukcija za k-ta nemačkih trupa u Hrvatskoj
K-t oružanih snaga na Jugoistoku dostavlja predlog OKW/W.F.St. za službenu instrukciju za komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj i moli za brzu odluku (Ia, pov. br. 4177/42).³¹

25.10.

Prilog 45

Procena situacije

Izrađena je procena situacije koja sadrži:

I. Političku situaciju u Srbiji, Hrvatskoj, Grčkoj, Kritu i po graničnim oblastima (Albanija, Crna Gora, Bugarska),

II. Situaciju kod neprijatelja u Srbiji, Hrvatskoj, Grčkoj (bez Krita) i na Kritu,

III. Sopstvenu taktičku situaciju i namere,

IV. Situaciju u vazduhu,

V. Situaciju na moru,

VI. Situaciju u pogledu saobraćaja,

VII. Situaciju u pionirsko-tehničkom pogledu,

VIII. Privrednu situaciju,

IX. Zdravstvenu situaciju,

X. Stanje konja,

XI. Razno (organizacijska pitanja, situacija u pogledu dovođenja snaga na Krit, stanje u pogledu popune jedinica)

i upućena OKW/W.F.St., OKH/oper. i org. odelj., k-tu Juga, komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, k-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj, nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj, k-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke, k-tu utvrđenja Krit i admiralu Jegeja (Ia, str. pov. br. 2850/42).³²

...³³

Prilog 47

Savetovanje kod načelnika

26.10. održano je savetovanje kod načelnika. O predmetu ovog savetovanja vidi službenu zabeležku u prilogu 46.

...³⁴

28.10.

...³⁵

³¹ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056822—3.

³² Vidi dok. br. 168.

Prilog 54

Službena instrukcija za komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj

OKW/WFSt., OKH/oper. odelj., OKH/org. odelj., k-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj, nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj i komandujućem generalu i k-tu u Srbiji podeljena je »Službena instrukcija za k-ta nemačkih trupa u Hrvatskoj« (Ia, str. pov. br. 2900/42).³⁶

29.10.

...³⁷

Prilog 57

Izveštaj o iskustvima

Izdaju se izveštaji o iskustvima komandantima (Hrvatske, Srbije, Soluna — Jegeja, južne Grčke), k-tu utvrđenja Krit, 22. pd, tvrđavskoj brigadi »Krit«, kursu obuke K-de 12. armije za pešadijske komandante i k-te divizionu 12. armije (Ia, pov. br. 4202/42).³⁸

30.10.

Prilog 58

Železnički oklopni voz 27

K-t nemačkih trupa u Hrvatskoj izveštava se radiogramom o dovlačenju železničkog oklopnog voza 27 u Slav. Brod. Po dolasku ovog oklopnog voza, železnički oklopni voz 24 se povlači u Slav. Brod [Bordeaux].

Prilog 59

31.10.

Komandant: 31.10. održano je kod k-ta *savetovanje* s komandujućim generalom i k-tom u Srbiji generalom artiljerije Baderom, nemačkim opunomoćenim generalom u Zagrebu general-potpukovnikom Glezom fon Horstenuom i k-tom nemačkih trupa u Hrvatskoj general-potpukovnikom Letersom. Na ovom savetovanju su bili prisutni i načelnik general Ferč, načelnik Ia, generalštabni pukovnik fon Šip [Schipp], generalštabni potpukovnik Faferot (načelnik štaba k-de nemačkih trupa u Hrvatskoj), generalštabni potpukovnik Dam [Dahm], potpukovnik d'Onderza, konjički kapetan Princ od Holštajna i kapetan Mecger [Metzger].

...³⁹

³⁶ Vidi dok. br. 170.

Prilog 62

Borbena jačina i snage na snabdevanju

Komandujući general i k-t u Srbiji, k-t nemačkih trupa u Hrvatskoj, k-t Soluna — Jegeja, k-t južne Grčke i k-t utvrđenja Krit upućuju se, s obzirom na tako različitu razmeru borbenih snaga i snaga na snabdevanju potčinjenih divizija i tvrđavskih brigada, na to da stalnim proveravanjem u najvećoj meri povećavaju razmeru u korist operativnih jedinica (Ia, str. pov. br. 2922/42).⁴⁰

Za k-ta oružanih snaga na Jugoistoku
(K-du 12. armije)
načelnik generalštaba: W
I.A.

BR. 173

ZAPISNIK O REFERISANJU POTČINJENIH KOMANDANTA S TERITORIJE NDH I SRBIJE KOD KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU 31. OKTOBRA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U NDH I SRBIJI I O NADLEŽNOSTI GENERALA GLEZA I LITERSA¹

Z a p i s n i k

o razgovorima kod komandanta oružanih snaga na Jugoistoku 31. okt. 42.

Prisutni:

general-pukovnik L e r
general B a d e r
general-lajtnant Glez fon Horstenau
general-lajtnant L i t e r s
general-major F e r č
generalšt. pukovnik fon Š i p [Schipp]
generalšt. potpukovnik F a f e r o t
generalšt. potpukovnik D a m [Dahm]
kapetan M e c g e r [Metzger]
konjički kapetan P r i n c H o l š t a j n

⁴⁰ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056659—62.

¹ Snimak originala (pisanog na mašni) u AVII, NAV-T-501, r.267, s. 448—53.

»1. *General-lajtnant Glez f.H.*

izlaže vojno-političku situaciju u Hrvatskoj. Promena u hrvatskoj vladi sve više se pokazuje samo kao krajnja mera, koja očigledno nije dovela do promene prilika. S povratkom maršala na bilo koju funkciju po mogućnosti treba računati. Kvaternikov sin² je, istina, službeno smenjen sa svog položaja; neslužbeno, međutim, još uvek je u vezi s celim svetom, pri čemu pada u oči održavanje veze sa Italijanima. Dobija se sve jači utisak da poglavnik, s jedne strane, nije više gospodar situacije, i da, s druge strane, prema nama nije iskren. Isto tako, u pogledu mera protiv ustaša teško da se može očekivati neko poboljšanje, jer očigledno niko nema hrabrosti da odlučno ustane protivu samovolje tih formacija. Iznenađuje političko držanje Italijana, koji južno od demarkacione linije dozvoljavaju četnicima, koje su oni naoružali i koje oni u svakom pogledu podržavaju, da ubijaju Hrvate, dok severno od demarkacione linije održavaju vezu sa Eugenom Kvaternikom, čija se garda brine o tome da Hrvati istrebe Srbe.

Ne treba sakrivati da u Hrvatskoj postoji opasnost od uspostavljanja drugog fronta. Ako bi Englezi jednom uspeli da na obalu Dalmacije iskrcaju 2 do 3.000 ljudi, nije teško uvideti kojim bi tokom stvari krenule. Isto tako, delovi hrvatskih oružanih snaga prema takvim desantnim trupama nesumnjivo bi se pokazali kao nepouzdana. Teškoćama na političkom polju nadovezuju se sada u toku zime sve veća oskudica u životnim namirnicama i porast cena, da bi sve to dovelo do sazrevanja raspoloženja stanovništva za revolucionarnu propagandu.

U pitanju izgradnje hrvatskih oružanih snaga pokazuje se kao celishodno: preku potrebu da se veliki broj garnizona uspostavi na celoj teritoriji zemlje zadovoljiti na taj način što će se stvoriti:

- a. teritorijalne jedinice,
- b. mobilne jedinice.

Teritorijalne jedinice bi preuzele garnizonu i stražarsku službu i starale se o bezbednosti u bližoj okolini garnizona. Mobilne jedinice, moderno naoružane, bile bi namenjene za upotrebu u raznim krajevima zemlje. Za ove jedinice pokazuje se kao odgovarajuća formacija — formacija brdske brigade. U izgradnji hrvatskih oružanih snaga trebalo bi težiti ostvarenju jednog valjanog proseka, a ne održanju sadašnjeg stanja, tako da se od 2 brdske brigade upotrebom svih sredstava ljudske i materijalne prirode stvaraju elitne trupe, a ostatak da i dalje bude od male vrednosti.

² Eugen Dido Kvaternik.

Naročiti značaj dobija izgradnja žandarmerije, s obzirom na nesigurnost u sopstvenoj zemlji. Trebalo bi nastojati da se uspostave manje žandarmerijske straže u odgovarajućim blokovima zgrada.

Ustaše imaju 37 bataljona pod oružjem. Bilo bi dovoljno da se taj broj bataljona ograniči na 1/3, sem toga, moralo bi se nastojati da se ustaške jedinice potčine Ministarstvu hrvatskog domobranstva. Postojeće stanje, u kojem ustaše izvode samostalne operacije, u svakom pogledu je necelishodno.

General-pukovnik L e r

konstatuje da se prilikom razgovora u Glavnom stanu, u kojem je i firer uzeo reč, pokazalo da on za sada još ne misli na eventualno odstranjivanje poglavnika. Prema tome, moralo bi se nastojati da dođe do poboljšanja prilika pod sadašnjom vladom. Ako bi se pri tome teškoće gomilale, bilo bi neophodno da se fireru podnese nov izveštaj. Rešenje problema Hrvatske na način sličan poljskom rešenju u ovom svetском ratu zasada se ne razmatra na najvišem mestu.

369. pd i posle njenog prebacivanja u Hrvatsku treba da ostane nemačka divizija.³

Folksdojčere bi trebalo mobilisati za Vermaht. SS jedinice u tome pogledu nemaju prvenstvo; treba težiti slobodnoj konkurenciji. Najcelishodnije bi bilo da se folksdojčeri uzimaju u Vermaht.

2. General B a d e r

podnosi izveštaj o vojnoj situaciji u Hrvatskoj i Srbiji. Situacija nemačkih trupa u Hrvatskoj je zato teška što one već više od godinu dana, uprkos mnogim akcijama, zaista ne mogu konstatovati nikakav značajniji rezultat svojih dejstava. Zadatak koji im je postavljen ne može se uopšte rešiti samo vojnim sredstvima, već zahteva i promenu kursa vlade, pri čemu bi se morala uspostaviti jedna besprekorna uprava, a pre svega žandarmerija, koja bi kod stanovništva imala potreban autoritet. Za četnike Draže Mihailovića se daje prognoza da će oni Italijanima još jednom biti neprijatelji i da će se protiv Italijana dići sa italijanskim oružjem. U Srbiji je situacija poslednjih nedelja u izvesnoj meri nespokojnija, jer je pokret Draže Mihailovića s naše strane nešto jače pritešnjen. Za namere kabineta Nedića da se povuče može se reći da su otklonjene.

General Bader moli da se povuku u Srbiju delovi 717. pd angažovani u Sremu, s jedne strane radi upotrebe u Ho-

³ Reč je o nemačkoj 369. pd (vidi dok. br. 103, 117 i 131).

molju, a s druge strane radi pojačanja garnizona u Beogradu.

General-pukovnik Ler

slaže se s tim, ali pod uslovom da se najpre 369. pd prebaci u Hrvatsku. Tada 717. pd treba u Srbiji upotrebiti kao armijsku rezervu.

General Bader

s naročitom pohvalom ističe uspehe SS divizije »Princ Eugen«. ⁴ Velikim delom ova divizija se sastoji od banatskih folksdojčera, koji su od davnina naviknuti na balkanske metode i zato se vešto snalaze u načinu borbe koji se danas normalno primenjuje.

3. U pogledu razgraničenja nadležnosti između nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj i komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj:

General-pukovnik Ler

objašnjava da se uloge u izvršavanju zadataka ugušivanja nemira treba tako da podele da sve mere u političkoj, privrednoj i upravnotehničkoj oblasti budu stvar opunomoćenog generala, a sve mere čisto u pogledu komandovanja trupama budu stvar komandanta.

General-lajtn. Glez fon H. i general-lajtn. Liters

izjavljuju da je time razgraničenje njihovih zadataka izvršeno potpuno jasno.

General-lajtnant Glez fon Horstenau

ukazuje na to da on, prema doslovnom tekstu instrukcija koje za njega važe, »jamči« za sprovođenje organizacijskih mera u hrvatskim oružanim snagama. Od svih dosadašnjih predloga (izmena i dopuna) ovih instrukcija proistekla je samo obaveza da se ove stvari kod Hrvata »sprovode«. Izbor reči koje obavezuju znatno povećava odgovornost; uz to, treba napomenuti da je ovde potreban jedan nov sporazum s poglavnikom da bi se obezbedilo da se nemački zahtevi koji se njemu postavljaju bezuslovno do kraja sprovode. Da li će se od poglavnika moći da dobije novi ustupak, ne može se predvideti.

General-pukovnik Ler

smatra da se rečju »jamči« jedino htelo da se opunomoćenom generalu dâ u ruke sredstvo da prema Hrvatima može

⁴ Vidi dok. br. 105, 116, 120, 127, 139 i 141.

na odgovarajući način istupiti. Njemu je jasno da se za sada u odnosima s poglavnikom ne može odstupiti od linije pregovaranja; uvek treba tako postupati da se postigne ono što je najbolje. Odredbu u tački 1) firerovih instrukcija da se hrvatske oružane snage komandantu nemačkih trupa potčinjavaju »u nužnom obimu« — treba tako razumeti da se potčinjavanje uvek odnosi samo na one hrvatske jedinice koje u konkretnom slučaju opunomoćeni general dodeli komandantu. U tački 5) instrukcija komandant se ovlašćuje da proverava mere za uzbunu hrvatskih jedinica u njihovim prebivalištima. Ovo ovlašćenje uključuje pravo posećivanja u svako doba svih hrvatskih kasarni i smeštajnih prostorija da bi se steklo uverenje o stanju spremnosti za uzbunu. Tako dalekosežna kontrola do sada nije bila propisana u odnosu na hrvatske jedinice. Postavlja se pitanje da li i pored ovih ovlašćenja treba težiti izvesnom sporazumu s poglavnikom.⁵

General-major Ferč

preporučuje da se sa obilascima hrvatskih kasarni i smeštajnih reiona sačeka dok u operativnoj zoni ne dođe do neželjenih pojava u nekom hrvatskom smeštajnom rejonu, koji će tada komandantu dati pravo da interveniše sa svo⁵ strane. Uzimajući ovakav slučaj za povod, uticaj ove vrste mogao bi se lako proširiti na sva ostala mesta smeštaja hrvatskih jedinica.

General-lajtnant Glez f. H. pita kakav stav treba zauzeti prema nameri Hrvata da vojne akcije izvode na osnovu svojih odluka i samo hrvatskim trupama.

General-pukovnik Ler

preporučuje da se ovakve želje u što većoj meri ograničavaju, a u datom slučaju da opunomoćeni general trupe koje su za takvu hrvatsku akciju predviđene potčini komandantu nemačkih trupa, čime bi se izvođenje te hrvatske akcije onemogućilo.

General-lajtnant Glez f. H.

pokreće pitanje međusobnog potčinjavanja nemačkih i hrvatskih komandanata i primećuje da se na istočnom frontu ovo potčinjavanje u osnovi vrši s obzirom na čin odnosnog komandanta, nezavisno od oružanih snaga kojima pripada, pa preporučuje, da bi se poštedela hrvatska osetljivost, da se ovo načelo i u Hrvatskoj primenjuje kad god je to moguće.

⁵ Vidi dok. br. 66 i 170.

4. U vezi s preuzimanjem komandovanja od strane komandanata nemačkih trupa regulisano je da od 10.11.1942. prelazi komandovanje s komandujućeg generala i komandanta u Srbiji na komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj.⁶ Preuzimanje snabdevanja nemačkih trupa da se izvrši 30.11.

5. Razno

General-major Ferč

saopštava da će se komandantu nemačkih trupa dodeliti jedan vod GFP⁷, iz čijeg sastava da se po jedno odeljenje dodeli opunomoćenom generalu, 714. i 718. pd.

General-pukovnik Ler

postavlja zadatak da se ispita da li je potrebno da se u Zagrebu uspostavi jedna nemačka vojna bolnica.

General-pukovnik Ler, na predlog general-lajtnanta fon Gleza H.[orstenaua] odlučuje da se nemački štab za vezu kod Komande Superslode (pukovnik Dizener)⁸ potčini nemačkom opunomoćenom generalu.

General-lajtnant fon Glez H.

izveštava da je potrebno da se u sastav Štaba opunomoćenog generala odrede jedan savetnik za vojnu upravu i jedan vojni sudija. Da se podnese pismeni predlog komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.

Mecger

⁶ Vidi dok. br. 170, nap. 2.

⁷ Geheime Feldpolizei (tajna vojna policija)

⁸ Paul (Paul Diesener). Unapređen u čin general-majora 1. april. 1945. godine.

MESEČNI IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA 714. PEŠADIJSKE DIVIZIJE ZA OKTOBAR 1942. O OPŠTOJ I VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, BORBAMA SA PARTIZANSKIM JEDINICAMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U ZAPADNOJ BOSNI I SLAVONIJI¹

714. pd — odelj. Ia —²
Izveštaj o delatnosti

Oktobar 1942.

Sadržaj: Opšta situacija. Situacija kod neprijatelja. Kontraobaveštajna služba. Borba protiv bandi. Rezultati i gubici. Obuka. Moralno-političko vaspitanje. Premeštanja. Kadrovske promene. Odlikovanje. Ostalo.

Prilozi:

Opšta situacija

U mesecu za koji se podnosi izveštaj opšta situacija se nije smirila. Ona se, naprotiv, zaoštrila. Uzrok tome su ustaška zverstva, pljačkanja i ubistva. Pokret Draže Mihailovića, koji se u jačoj formi pojavio i u Hrvatskoj, uzbuđenje stanovništva iskoristio je u propagandne svrhe. Ukazivanje na svirepa ubistva pravoslavaca imalo je vanredno jaku agitacionu snagu. I u muslimanskim krugovima Mihailović je stekao simpatije. Pošto je jedan deo njegovih snaga uspeo da stupi u Dalmaciju (pod italijanskom zaštitom) i da osvoji Prozor,³ sve jasnije su izlazile na videlo namere koje su ciljale ukidanju ustaške vlasti na području Hrvatske. (Prilog 1)⁴

Draža Mihailović se, međutim, i dalje pridržavao svog naređenja da se s nemačkim ili hrvatskim oružanim snagama ne treba upuštati u veću borbu. Ovo je dovelo do neraspolo-

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1019—30.

² Dopisano rukom.

³ U Prozoru su se nalazili delovi 10. hercegovačke NOU brigade. Italijanski 29. bersaljerski bataljon i 2. bataljon 94. puka italijanske divizije »Mesina« 7. oktobra 1942. su potisnuli delove 10. hercegovačke brigade i zauzeli Prozor (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 142, 150 i 169; Pero Morača, n.d., str. 334).

⁴ 8, 10, 12-20, 31, 35, 36 i 37 Redakcija ne raspolaže tim priložima.

ženja u redovima mlađih starešina koji su iz ambicioznih razloga bili za brzo otpočinjanje napada. Ništa se nije moglo primetiti o ujedinjenju s komunističkim ustanicima. Jedno takvo ujedinjenje Mihailović je odbio, kao što je to učinio i ranije.

I pored znatnih gubitaka koje su crveni ustanici pretrpeli u letnjim mesecima, oni su se opet prikupili. Posle čišćenja Jajca neprijateljski pritisak se premestilo na zapad, i to s obe strane gornjeg toka Sane. Ključ je opet dospelo u neprijateljske ruke.⁵ Pored izveštaja o komunističkom teroru pristižu i izveštaji o prestupima ustaša. (Prilog 2)⁶

Situacija kod neprijatelja

Rejon Jajce — Travnik: Jače neprijateljske snage (2000 ljudi), koje su u početku vremena za koje se podnosi izveštaj prodrle u rejon Varcar-Vakufa i južno odatle prema Jajcu i preko Vrbasa severno od puta Travnik — D. Vakuf, odbačene su, posle žestokog otpora, od strane jedinica 718. pd u sadejstvu sa snagama 714. pd.⁷ Odbačene su, u žestokim borbama, ka zapadu i jugozapadu, preko demarkacione linije, u brda Janja. I južno od puta Travnik — D. Vakuf neprijatelj se povukao ka jugu. Radilo se u stvari o jedinicama sledećih komunističkih brigada:

1. udarne brigade
2. udarne brigade
1. srpske brigade
1. crnogorske brigade.⁸

I dalje je izveštavano o pojačanoj neprijateljskoj delatnosti iz *slavonskih planina*, kao i o pojačanim pokretima u *Moslavačkoj gori* s pravcem u *Bilo-goru*, *Kozaru* i *Šamaricu*. Potvrđeni su izveštaji o novim koncentracijama neprijatelja između *Vrbasa* i *Une*. U *Bilo-gori* je zavladao izvestan mir usled jače hrvatske akcije čišćenja. U drugoj polovini meseca partizani su se u pojačanoj meri prebacivali u *Šamaricu*. (Prilozi 1 i 2)

Rejon Psunj — Papuk: U ovom rejonu je, u vremenu za koje se podnosi izveštaj, primećena jača partizanska delatnost s ciljem da se isključi javna uprava. Mnogobrojnim zaprekama neprijatelj je prekinuo saobraćaj na putu *Okučani — Lipik*. Isto tako, bande su ovladale delimično i putem

⁵ i ²⁴ Vidi dok. br. 159, nap. 4.

⁷ Vidi dok. br. 159, 160 i 164.

⁸ Odnosi se na 1. i 2. proletersku i 1. krajišku i 4. proletersku (crnogorsku) NOU brigadu.

Kostajnica — Petrinja, a najzad i celim severnim delom Šararice. Partizani su jako ugrozili put Prijedor — Bos. Dubica. I pored izgrađenih minskih zapreka mogao se obavljati dotur na putu Bos. Novi — Bihać.

Akcijama 714. pd. *Kozara* je bila gotovo oslobođena od neprijatelja;⁹ međutim, hrvatski položaji nisu mogli sprečiti prebacivanje jakih neprijateljskih snaga u Grmeč.

Ukratko, može se konstatovati da su pokreti neprijatelja za sve vreme za koje se podnosi izveštaj, i pored mnogih neuspaha i gubitaka u ljudstvu i opremi, pokazali veoma aktivnu tendenciju. (Prilog 3)¹⁰

Kontraobaveštajna služba i služba osiguranja

Osiguranje železničke pruge Sunja — Bos. Novi — Ivanjska:

Sve hrvatske jedinice angažovane za osiguranje pomenute pruge potčinjene su u taktičkom pogledu pukovniku Petruharu,¹¹ sa sedištem u Bos. Novom. (Prilog 4)¹²

Uporišta: Na početku meseca za koji se dostavlja izveštaj stiglo je naređenje da se garnizoni koji su važni u taktičkom, saobraćajno-tehničkom i privrednom pogledu izgrade u uporišta. (Prilog 5)¹³

Dalje, stiglo je naređenje za osiguranje pogona koji su bili važni za vojnu privredu. (Prilog 6)¹⁴

Pripreme za slučaj uzbune: Ranije opšte odredbe za slučaj uzbune stavljene su van snage. Na snagu je stupio nov plan za slučaj uzbune sa znatno pooštrenim odredbama i tačnim obaveštenjima za postupak prilikom stepena pripravnosti 1 i 2. (Prilog 7)¹⁵

Komandujući general i komandant u Srbiji je još jednom ukazao na *mere predostrožnosti od neprijateljskih prepada*. U cilju zaštite nemačkih oružanih snaga, komandujući general je naredio da se mere odmazde, koje su bile određene za mrtve i ranjene, ubuduće, prema činjeničnom stanju, na predlog prošire i na nestale nemačke vojnike. (Prilog 8)¹⁶

Prijavljivanje i kontrola vojnika koji borave van jedinice: Odgovarajuće naređenje utvrdilo je načelno da se nijedan vojnik u jednom garnizonu ne sme zadržavati duže nego što bezuslovno zahteva njegov zadatak, odnosno cilj putovanja. (Prilog 9)¹⁷

⁹, ²⁶ i ²⁸ Vidi dok. br. 163.

¹¹ Slavko

Neprijateljska propaganda: I na divizijskom području kružili su glasovi prema kojima su vojnici na odsustvu sa istočnog fronta na svojim objavama imali jednu napomenu kojom se reguliše njihov postupak u slučaju da nastane primirje. Komandantima jedinica je stavljeno u dužnost da razjasne da Nemci niti očekuju niti se oslanjaju na to da će se time iza-zvati simpatije boljševika. (Prilog 10)¹⁸

Dnevni izveštaji: Za sastavljanje i sadržaj dnevnog izveštaja izdate su iscrpne instrukcije. (Prilog 11)¹⁹

Preformiranje i reorganizacija operativnih grupa:

Iz personalnih i taktičkih razloga, u vremenu za koje se pod-nosi izveštaj izvršeno je više reorganizacija jedinica. (Videti prilog 12).²⁰

Borba protiv neprijatelja

- 1.10. Iz planine Papuka je javljeno o porastu partizanske delatnosti.
- 2.10. Grupa »fon Vedel« je prodrla do Mrkonjić-Grada,²¹ na kotu 864—713. Izbio je sukob s partizanima, koji je doveo do žestokih borbi u šumi. Neprijatelj je imao 60 mrtvih i mnogo ranjenih. Hrvati su imali 9 mrtvih. Broj ranjenih je bio neznatan. Nemačke jedinice nisu imale gubitaka. Zaplenjeni su jedan partizanski brdski top, jedan mitraljez i više tovarnih grla s municijom. Ostale borbene jedinice divizije ovog dana nisu imale nikakvog značajnog dodira s neprijateljem.
- 4.10. Grupa »fon Vedel« je izvršila napad na Jezero.²² Neprija-telj je pružio snažan otpor. Imao je 25 mrtvih. Sopstve-ne jedinice su imale 5 mrtvih.
Kod Svodne, 14 km istočno od Bos. Novog, jedna ban-da jačine oko 60 ljudi razbijena je prilikom prelaska Sane.
U rejonu 6 km južno od Bos. Dubice partizani su izvršili napad na jednu radnu četvu. U borbama je po-ginulo 12 ustaša. Odbijeni su napadi na Ključ, uz znat-ne neprijateljske gubitke.²³

¹⁸ i ²⁰ Vidi dok. br. 151, 154, 155 i 157.

²² Borbe za oslobođenje Ključa od 4. do 7. oktobra 1942. vodile su jedinice 1. proleterske NOU brigade i 6. krajiški NOP odred (Zbornik, tom IV, knj. 7, dok. br. 105 i 107).

- 7.10. Oko 400 partizana je napalo jedinicu za osiguranje puta u Ključu. Sledećeg dana neprijatelj je zauzeo grad.²⁴ Hrvatska posada se povukla ka Vrhpolju. Kod Brekinje, 10 km južno—jugozap. od Bos. Dubice, razvila se jača borba s partizanima. Neprijatelj je imao 5 mrtvih. Zarobljeno je 20 žena.
- 11.10. U rejonu Sitnica — Čadavica slomljen je jači neprijateljski otpor, delimično iz bliske borbe. Napad na Ključ je doveo do uspešnih borbi. Protivnik je imao 32 mrtva. Sledećeg dana grad je dostignut s više strana; slomljen je jak neprijateljski otpor. Protivnik je opet imao 30 mrtvih. Može se, međutim, proceniti da je broj poginulih daleko veći, pošto partizani svoje poginule po mogućstvu odvlače. Sopstvene snage su izgubile jedno lice.
Štab za osiguranje železnica »Huve« izvestio je o pokretima neprijatelja s obe strane železničke pruge između Sunje i Siska.
- 14.10. Pod zaštitom guste magle odbijeno je više neprijateljskih napada na položaje jedinica južno od Ključa, uz znatne gubitke protivnika.
- 16.10. Usled prinudne evakuacije pravoslavnog stanovništva, koju su vršile ustaše, pojačani su redovi partizana koji su na jugu ugrožavali deonicu Jasenovac — Bos. Dubica.
- 16.10. Izvršena je smena Grupe »fon Vedel« i njeno transportovanje u Prijedor.
Štab za osiguranje »Huve« izvestio je da je hrvatska vojska sprečila nedozvoljenu evakuaciju pravoslavnog stanovništva u rejonu Jasenovca koju su vršile ustaše, pošto je stanovništvo bilo potpuno lojalno.
- 17.10. Drugi gorski zdrug je očistio rejon južno od Samarice i protivniku naneo znatne gubitke. Hrvati su imali 3 mrtva.
II/741. pp zauzeo je neprijateljske položaje 12 km severno od Okučana i uništio ih. Neprijateljski gubici: 14 mrtvih, mnogo ranjenih. Sopstveni gubici: 1 mrtav, 4 ranjena.
- 19.10. Grupa »Tomas« je, posle slabog neprijateljskog otpora, zauzela Mrkonjić-Grad.²⁵ Neprijatelj je imao 12 mrtvih,

²⁵ U ovom napadu su učestvovali i delovi četničkog odreda »Kočić« (AVII, a. NDH, reg. br. 52/7—3, k. 213).

a izgubio je i jednu snabdevačku komoru s tovarnim grlima.

- 21.10. Grupa »Hofman« je izvestila da su opkoljene neprijateljske snage u zapadnom delu Kozare.²⁶ Odbijeni su noćni napadi na jedinicu koja vrši osiguranje pruge u Volinji.
- 24.10. Drugi gorski zdrug je odbio napad na Glinu i Kukuruzare.²⁷ Neprijatelj je imao 17 mrtvih, a Hrvati 6. Grupa »Prijedor« uspešno je odbila noćni napad jakih neprijateljskih snaga (oko 500 komunista, 3 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 1 teški minobacač) na položaje kod St. Rijeke. Neprijatelj je imao 21 mrtvog. Zaplenjena je znatna količina oružja i municije.
- 26.10. Grupa »Hofman« je izvestila da je završena akcija čišćenja u Kozari.²⁸ U noći 25.10. je 19 partizana streljano i 6 zarobljeno. Grupa »Hofman« je preformirana za dalje akcije.
- 27.10. Ustanici (oko 500 ljudi) digli su u vazduh železničku prugu Nova Kapela — Slav. Požega,²⁹ pokidali telefonske linije i porušili zgrade železničkih stanica. Jedinice II/741. pp razbile su neprijateljske zaštitnice. Na neprijateljskoj strani izbrojano je 7 mrtvih.
- 30.10. Ustanici su likvidirali jedinicu za osiguranje železničke pruge kod Majura (3 km severno od Kostajnice). Hrvatska posada je pala u partizansko zarobljeništvo.

Size:

Posle prepada partizana na Grubišno Polje³⁰ 28.9. 42. poklano je, po naređenju načelnika štaba Picetera iz Bjeļovara, 120 pravoslavaca u Grubišnom Polju i 150 pravoslavaca u Grđevcu. Ustaše i ustaški simpatizeri — civili opljačkali su sela koja su evakuisana 13.10. Oni

²⁷ Napad na Glinu, 23. oktobra 1942, izvršile su jedinice Operativnog štaba grupe brigada (1. hrvatska NOU, 5, 4. i 8. hrvatska NO brigada) ali bez uspeha (Zbornik, tom V, knj. 8, dok. br. 66, 69, 74, 75 i 78, knj. 9, dok. br. 1 i 12).

²⁹ Ovu diverziju su izveli delovi 1. slavonske NOU brigade kod ž. st. Ratkovac (Zbornik, tom V, knj. 9, dok. br. 7 i 77, knj. 10, dok. br. 18).

³⁰ Ovaj napad su izveli 7. hrvatska NO brigada i delovi 1. slavonskog NOP odreda, Moslavačkog i Krajiškog proleterskog bataljona i Banijske proleterske čete. Mesto je zauzeto, sem ustaškog doma i škole (Zbornik, tom V, knj. 8, dok. br. 26, 27, 58, 74 i 143, knj. 9, dok. br. 12).

koji su pretrpeli štetu prešli su partizanima. Stanovništvo je vladavinu ustaša osećalo kao teror, dok su partizani to umeli da iskoriste i da socijalnim merama kod delova stanovništva za sebe pridobiju simpatije. Opet se dogodilo da su partizani vraćali oduzete konje i kola. Porast ustaničkog pokreta u mesecu za koji se podnosi izveštaj mogao se stvarno svesti na teroristički postupak ustaša. Kao i u prethodnim mesecima, čovek se nije mogao potpuno osloniti na hrvatske jedinice. Njihova hrabrost i spremnost za dejstvo mogle su se samo poželeti. Protivnik koga sretne nemački vojnik bude uništen. Da bi stalno bile ofanzivne, jedinice su isuviše slabe, jer su one morale da se bore na mnogim mestima. Tako su one često bile primorane na defanzivu, na gradnju i odbranu položaja. Tako je radio i protivnik. Njemu nije pošlo za rukom da prikupi svoje razbijene snage za veće akcije. Krajem meseca on je opet mogao da zabeleži znatne gubitke. Neprijatelj je imao preko 300 izbrojanih mrtvih. Stvarni gubici su znatno veći. Uz to još dolaze i ranjenici i veliki broj zarobljenika. Nasuprot tome, sopstveni gubici su iznosili:

26 poginulih, od toga 1 oficir,

70 ranjenih, od toga 2 oficira.

Hrvatski gubici su bili nešto veći.

Dopuna: Od značaja, koji nije za potcenjivanje, za savladavanje protivnika bilo je, u vreme za koje se podnosi izveštaj, angažovanje hrvatske avijacije, koje je po dobrom vremenu bilo svakodnevno.

Prilozi: 1, 2, 2a, 3, 13, dnevni izveštaji, izveštaji iz vazduha, 14, 15.³¹

...³²

Premeštanje jedinica:

6.10. Štab I/202. okl. puka iz Bos. Novog u Kostajnicu.

10.10. Štab III/9. i 11/721. pp i polovina 3/661. art. divizionara iz Prijedora za Sanski Most.

³², ³³, ³⁴ i ³⁵ Izostavljeno se odnosi na moralno i kulturno vaspitanje pripadnika Vermahta, obuku jedinica, personalna pitanja, odlikovanja i obrazovanje kurseva.

11.10. 1/721. pp iz Bos. Novog u Petrinju. (Vidi dnevne izveštaje).

***³³

Brojno stanje na licu 31.10.1942:

197 oficira
56 službenika
2 zonderfirera (Z)
7 zonderfirera (G)
1269 podoficira
6794 vojnika

Nepopunjena mesta:

8 oficira
9 službenika
272 vojnika.

***³⁴

Dopuna: Železnički oklopni voz 23 izišao je iz sastava divizije sa sledećim ljudstvom:

6 oficira,
1 službenik,
29 podoficira,
123 vojnika.

(Prilog 18)³⁵

U garnizonima Nova Kapela i Novoselec angažovani su komandanti garnizona. (Prilog 19)³⁶

Abver: Naređenje je da se sva pisma dostavljena na vojnu poštu na stranom jeziku dostavljaju neposredno centru Abvera u Beogradu na cenzuru. (Prilog 20)³⁷

***³⁸

ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 1. NOVEMBRA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ZAUZIMANJE BORBENOG RASPOREDA I ČIŠĆENJE TERENA OD PARTIZANA JUŽNO OD REJONA TRAVNIK — TURBE¹

1. nov. 1942. Ia/KTB²
Poverljivo. 1023

718. peš. divizija 1.11.1942.
Az. 8 op Odelj. Ia 21,30 čas.
Br. 3329/42 pov.
3 priloga.

**DIVIZIJSKA ZAPOVEST BR. 37
za zauzimanje rasporeda radi čišćenja
rejonu južno od Travnik — Turbe³**

- 1.) *Komunističke ustaničke bande* u poslednje vreme u sve većoj meri uznemiravaju rejon Turbe — Travnik. Njihova skloništa nalaze se pretežno u selima severoist. od D. Vakufa — Bugojna na nemačko-italijanskoj interesnoj granici.
Pojediniosti videti u priloženom Obaveštajnom biltenu o neprijatelju.⁴
- 2.) *718. pd* čisti rejon G. Vakuf — Rastovo — Travnik — D. Vakuf — Turbe.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 705—6. Na margini prve strane rukom je dopisana jedna nečitljiva zabeleška.

² Dopisano rukom.

³ Međutim, već 2. novembra 1942. komandant 718. pd je izdao zapovest za marš u rejon Sarajeva, s obrazloženjem da situacija u rejonu Sarajevo — Romanija — Rogatica — r. Drina zahteva novo grupisanje i angažovanje. Diviziji je naređeno da se do 6. novembra 1942. prebaci u rejon Sarajeva, ostavljajući obezbeđenja u rejonu Travnik — Jajce (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 719—20). Za osiguranje rejona Travnik — D. Vakuf — Jajce obrazovana je Grupa za osiguranje »Smit«, sastava: 2. bat. 738. pp, železnički oklopni voz 103 i delovi čete za vezu 718. pd, kao i sve ustaško-domobranske snage u tom rejonu (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 772).

⁴ Redakcija ne raspolaže tim biltenom.

- 3.) U tom cilju do 4.11.42. u 24 časa spremni:
- a) *Borbena grupa »Vist«*⁵ u rejonu G. Vakuf — Bugojno, tako da može nastupiti jednom jačom borbenom grupom na Rastovo, jednom borbenom grupom na Jagodiće, 11 km ist. od Bugojna, a jednom borbenom grupom na Polje Bašarinac, 11 km severoist. od Bugojna.
 - b) *Borbena grupa »Sušnik«* u rejonu Bugojno (isključno) — D. Vakuf, tako da može nastupiti jednom borbenom grupom na Kopila, k. 1171 (11,5 km severoist. od Bugojna), Pećine, jednom grupom na Skakavce, 9 km ist. od D. Vakufa, a jednom grupom na Vidričku, 7 km ist.—severoist. od D. Vakufa.
 - c) *Grupa za zaprečavanje »Henčel«* [Hentschel] u rejonu Rankovići — Travnik — Turbe — Komar, tako da ovde može sprečiti bekstvo neprijateljskih grupa prema severu i severoistoku.
- 4.) *Granična linija između Grupe »Vist« i Grupe »Sušnik«*: Bugojno — dolina Vitine — Bijeli p. — 1123 — 1017 — 1171 — 1030, juž. od Pećina — Đakovići — Kicelji, 1235 — Travnik (sva navedena mesta uključno za Grupu »Vist«).
- 5.) *Artiljerija*:
- a) *Art. grupa »Hemel«* zauzima vatreni položaj u rejonu G. Vakuf — Bugojno, tako da može pratiti i podržavati napredovanje grupa u sastavu Borbene grupe »Vist«. Grupa se upućuje na sadejstvo sa Borbenom grupom »Vist«.
 - b) *Art. grupa »Domanik«* zauzima vatreni položaj u rejonu Bugojno — D. Vakuf, tako da može pratiti i podržavati napredovanje grupa iz sastava Borbene grupe »Sušnik«. Grupa se upućuje na sadejstvo sa Borb. grupom »Sušnik«.

Predviđeno je da se obe art. grupe, pošto jedinice prođu liniju art. dometa, prebace u odsek Grupe za zaprečavanje »Henčel« radi podrške istoj.

Blagovremeno provesti potrebna izviđanja zemljišta.

⁵ Komandant te borbene grupe je 3. novembra 1942. izdao zapovest za marš pravcem Travnik — Busovača, Ilidža — Sarajevo, u koje je trebalo stići 6. novembra 1942. (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 744—5.

6.) *Veza:*

Načelnik veze divizije obezbeđuje:

- a) žičanu vezu sa
 - Borbenom grupom »Vist«
 - Borbenom grupom »Sušnik«
 - Grupom za zaprečavanje »Henčel«
 - Art. grupom »Hemel«
 - Art. grupom »Domanik«,
- b) radio-vezu sa
 - Borbenom grupom »Vist«
 - Borbenom grupom »Sušnik«.

7.) *Signali svetlećim raketama:*

- crveno — sukobili se s neprijateljem
- crveno (ispaljeno u želj. pravcu) — tamo neprijatelj daje otpor
- belo — mi smo ovde, art. vatru preneti napred
- zeleno — neprijatelj se povlači
- žuto — neprijatelj napada, hoće da se probije.

8.) *Dan X i čas Y* biće posebno naređeni.⁶

9.) *Uputstvo za vođenje borbe:* vidi prilog 2.⁷

⁶ U međuvremenu je komandujući general i komandant u Srbiji naredio komandantu 718. pd sledeće:

»Prema pouzdanim izveštajima komandanti potčinjeni Draži Mihailoviću predložili su da 3000 četnika iz rejonu Foče izvrše prodor u istočnu Bosnu na liniju Zvornik — Kladanj — Olovo — Vareš — Sarajevo. Oni računaju da će pri tome doći do sudara s nemačkim snagama. Potrebno je da se odmah otpočne sa izviđanjem i držanjem u pripravnosti dovoljnog broja trupa« (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 770). U vezi s ovim zahtevano je i od Pavelića da jedan gorski združ odvoje za dejstva u istočnoj Bosni. Međutim, u vezi s tim zahtevom načelnik Glavnog stožera Ministarstva domobranstva NDH general Ivan Prpić je odgovorio da, i pored mogućnosti jednog većeg napada četnika Draže Mihailovića na istočnu Bosnu, nije zasada u stanju da za 718. pd odvoji jedan gorski združ jer su mu sve formirane jedinice u potpunosti angažovane u borbi protiv partizana (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 785).

⁷ U ovom prilogu piše: »Divizija smatra da u rejonu predviđenom za čišćenje neće doći do zatvorenog organizovanog otpora jačih neprijateljskih grupa kao kod Jajca, nego najčešće do sukoba s manjim bandama.

Nemoguće je detaljno pročešljavanje teškoga zemljišta. Radi toga nastupanje izvoditi na taj način što će isturene udarne grupe stalno preduzimati borbena izviđanja u naseljima, grupama kuća i delovima zemljišta koji bi mogli neprijatelju nuditi skloništa, pronalaziti neprijatelja, te otkrivene grupe goniti i uništavati.

Celishodno je koristiti jagdkomande za ove zadatke.

10.) *Organizacija grupa*: vidi prilog 3.⁸

11.) *Komandno mesto divizije* ostaje u Sarajevu.

Fortner

BR. 176

POZIV KOMANDANTA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 5. NOVEMBRA 1942. STANOVNIŠTVU ISTOČNE BOSNE DA OBUSTAVI BORBÜ PROTIV NEMAČKE VOJSKE¹

STANOVNICI ISTOČNE BOSNE!

Zima je na pragu! Na istoku je njemačka vojska zadnjih mjeseci opet postigla ogromne uspjehe: u južnom dijelu Kavkaza njemački vojnici pobjedonosno nadiru prema jugu;

Komandanti borbenih grupa će donositi odluke gde u pojedinačnim slučajevima da se izvode ovakve udarne akcije.

Takođe Grupa za zaprečavanje »Henčel« i artiljerijske grupe treba da angažuju jagdkomande i izviđačke trupove radi otkrivanja neprijateljskih bandi« (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 711).

⁸ Ovaj prilog sadrži sledeće: »a) *Borbena grupa »Vist«*: Komandant: pukovnik Vist, komandant 750. pp. Jedinice: Štab 750. pp, I/750. pp (bez jedne čete), II/750. pp, 12/750. pp (delovi), I/5. hrv. pp, III/5. hrv. pp, I/8. hrv. pp, I/15. hrv. pp (delovi), 1 vod 3/III hrv. inž. bataljona, 1 vod 4 (brd.) bat. 668. art. diviziona, 3 (brd.) bat. VII hrv. art. diviziona, 3 (brd.) bat. XI hrv. art. diviziona.

b) *Borbena grupa »Sušnik«*: Komandant: pukovnik Sušnik, komandant 738. pp. Jedinice: Štab 738. pp, I/738. pp (bez 2. čete), II/738. pp (bez 5. čete), III/738. pp (bez 10. čete), II/15. hrv. pp, 1 vod 3/IV hrv. inž. bataljona, 3. brd. bat. IX hrv. art. diviziona, Samost. vod. brd. topova VII hrv. art. div.

c) *Grupa za zaprečavanje »Henčel«*: Komandant: major Henčel, komandant III/750. pp. Jedinice: Štab III/750. pp, trećina 10. čete 750. pp, trećina 11. čete 750. pp, delovi 12/750. pp, 3. bat. III hrv. PA diviziona, 9/12. tenkovske čete, žel. oklopni voz 103, sve jedinice hrvatskog domobranstva u rejonu Turbe — D. Vakuf.

d) *Artiljerijska grupa »Humel«*: Komandant: potpukov. Humel, k-t 668. art. diviziona. Jedinice: Štab 668. art. diviziona, 2/668. art. diviziona, 3/668. art. diviziona, 1/XI hrv. art. diviziona.

e) *Artiljerijska grupa »Domanik«*: Komandant: pukovnik Domanik. Jedinice: Art. štab puk. Domanika, I/IX hrv. art. diviziona, Regrutna baterija IX hrv. art. div. i 2/XI hrv. art. diviziona (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 712).

¹ Snimak letka (štampanog na srpskohrvatskom, latinicom i ćirilicom) u AVII, k. 78, reg. br. 53/13. Datum je utvrđen prema prototnom aktu Glavnog stožera Ministarstva domobranstva NDH u kojem piše da je letak rasturen 5. novembra 1942. godine.

njemački vojnici dostigli su Volgu, žilu kucavicu Rusije; Staljingrad, simbol sovjetske republike Rusije, pred padom je.²

Zadnja bijedna nada crvenih vlastodržaca u Moskvi i plutokrata u Londonu i Nju-Jorku je uspostavljanje drugog bojišta protiv Velikonjemačkog Rajha. Ali gdje da to bojište uspostave, a da sebe same ne izlažu gubitcima i nevoljama?

Pošto su Englezi u Diep sami došli po batine, te se moradoše »pobjedonosno« povući u Englesku,³ pokušali su po starom »oprobanom običaju, da za svoje svrhe upregnu koji drugi narod. I u tome nastojanju opet jedanput idu za tim, da Vas, ratoborne Srbe, predobiju za proljevanje krvi. Hoćete li uistinu i po drugi put dopustiti, da Vaš izmučeni narod podnosi suvišne gubitke? Ovakva želja može poteći samo iz mozgova grandomanskih militarista, koji bez odgovornosti misle i rade, i koji neće da uvide, da iz nedavnog poraza njihovog naroda vodi samo jedan put boljitku: put mira i r a d a.

Svaki ustanak, pa makar on isprva urađao malim uspjesima polučelih »vođa«, ugušiće se u novom moru krvi i suza. Što ćete Vi sa Vaših nekoliko pušaka i strojica prema oklopnim kolima, zrakoplovima i topovima?

Vi sami imate da birate: mir ili uništenje Vašeg naroda! Ako ste željni mira, rastjerajte strane huškače, koji iz častoljublja i nadutosti neće da vide, u koju Vas nesreću guraju, ili ih predajte najbližoj njemačkoj jedinici!

A ako se i po drugi put odlučite za borbu sa velikonjemačkom vojskom, znajte da se ovoga puta neće završiti samo sa Vašim porazom, nego i sa uništenjem Vašeg naroda!

Zapovjednik njemačkih četa
u istočnoj Bosni:
FORTNER⁴, v. r.
general-bojnik.

² Misli se na bitku za Staljingrad (sada: Volgograd), koja je otpočela 12. septembra 1942. Velika protivofanziva Crvene armije otpočela je 19. novembra 1942 (Hronologija, str. 334. i 369).

³ Reč je o neuspelom savezničkom pomorskom desantu 19. avgusta 1942. u blizini Diepa, na severnoj obali Francuske (Hronologija, str. 316).

⁴ Johan (Johann), general-lajtnant od 1. novembra 1942. a komandant 718. pd od 3. maja 1941. do 14. marta 1943. (Wolf Keilig, n.d., str. 87).

**DESETODNEVNI IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE
OD 6. NOVEMBRA 1942. O AKTIVNOSTI JEDINICA NOV I
POJ U BOSNI I SLAVONIJI I O ČETNIŠTVU DRAŽE MI-
HAILOVIĆA¹**

Poverljivo

718. pešad. divizija
Odelj. Ic

Div. St. Qu., 6.11.1942.

Br. B. br. 3383/43 pov.

*Izveštaj o situaciji
za vreme od 27.10. do 6.11.1942.*

Obaveštajni izvori: izveštaji jedinica, Ast. ² izveštaji i hrvatski izveštaji Karta 1:200.000	} ne mogu se proveriti

I. OPSTE

A. Komunisti

Iz zaplenjenih neprijateljskih dokumenata proizlazi da su se pri nedavnoj operaciji Jajce ispred dveju borbenih grupa 718. pd nalazile 3 komunističke brigade.³

I pored mestimično pruženog žestokog otpora, komunisti su bili brzim prodorom potisnuti ka zapadu i jugozapadu na italijansko interesno područje. Neprijatelj je pri tome pretrpeo znatne gubitke. Iza glavnine koja se povlačila prema zapadu kretale su se i manje grupe koje su se bile ugnezdile u rejonu južno od Travnika, koje su za vreme angažovanja neprekidno ugrožavale put za dotur divizije. Ako bi se i posle odlaska nemačkih trupa ponovo pojavile predstraže u rejonu Mrkonjić-Grada i jugozap. od Jajca, ostalo bi da se sačeka da li će protivnik biti u stanju da teške pričinjene mu gubitke tako brzo popuni, da bi se moralo računati s ponovnim ugrožavanjem jugozapadne granice zone osiguranja.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 133—5.

² Abwehrstelle (nadležstvo za kontraobaveštajnu službu).

³ Vidi dok. br. 160 i 164.

Na severozapadu je iz planine Psunj jedna jača grupa komunista prodrla u zonu osiguranja divizije, ali je, međutim, preko s. Lovčić i s. Zdenci (18 km zap. i 12 km sev. od Broda) otišla na planinu Papuk.⁴

U rejonu Bijeljine potvrđen je izveštaj primljen od vojvode Kerovića⁵ da jače grupe ustanika imaju nameru da sa desne obale Drine upadnu na hrvatsku teritoriju. Banda jačine oko 600 ljudi prešla je Drinu i očigledno ima za cilj da se smesti u sela koja su ostala prazna zbog iseljavanja folksdojčera.⁶ Do većih sudara nije do sada došlo.

B. Ustanici i pravoslavni dobrovoljci (četnici)

U rejonu Rogatice ustanici su potisnuli ustaše u grad i drže posednutim visove severno i istočno. Oni se za sada ograničavaju na to da spreče ponovno prodiranje ustaša u srpska sela. Pošto ustaše dosada nisu preduzele ovakav jedan pokušaj, to nije ni došlo do nikakvih sudara. Ustanici su dobili pojačanja sa desne obale Drine, tako da se mora računati sa zaoštavanjem situacije, i to utoliko više što je grupa koja se nalazi na severu već razglasila da ona ima nameru da zauzme Rogaticu.

Jedna druga grupa ustanika pod komandom Kosorića,⁷ koga je iz italijanskog interesnog područja uputio Jevđević,⁸ još se drži na Romaniji, ali se ona do sada osećala jedino još samo po prepadima na ustaške automobile.

U rejonu Zenice grupa ustanika je ometala željeznički saobraćaj, očigledno u vezi sa ubistvom podoficira Balača, koje su izvršile ustaše.

II. POJEDINOSTI

Rejon Romanija — Rogatica — Vlasenica:

Od premeštanja grupe za osiguranje u ovom rejonu vlada mir. U okolini Vlasenice komunisti su zapalili nekoliko sela. 1.11.1942. na Romaniji su banditi u ustaškoj inuformi otvorili vatru na putnički automobil vojne policije i pri tome je poginuo jedan nemački podoficir.

⁴ i ¹² Reč je o jedinicama 1. slavonske NOU brigade koje su kod s. Lovčića vodile borbu protiv ustaša iz Slav. Broda (Zbornik, tom V, knj. 9, dok. br. 7 i 77, knj. 10, dok. br. 18).

⁵ Radivoje, komandant četničke Majevičke brigade.

⁶ Odnosi se na preseljavanje folksdojčera iz s. Šemborna (sada: Novo Selo) kod Bijeljine u Srem.

⁷ Radivoje

⁸ Dobrosav

Rejon Majeвица — Tuzla:

Noću 24/25. oktobra 1942. iznad pl. Majevice je osmotren jedan avion nepoznate nacionalnosti koji je izbacivao balone s praznim kantama.

Rejon Bijeljine:

Drinski bataljon,⁹ koji se odvojio od Kerovića i priključio Račiću¹⁰, razoružao je Kerović i ubio njegovog komandanta Gligića.¹¹ Južno od Bijeljine došlo je do sudara između jedne grupe komunista i pristalica Kerovića.

Rejon severno od Broda:

Prema hrvatskim izveštajima, 26.10.1942. jedna grupa komunista jačine 600—700 ljudi prešla je železničku prugu Nova Kapela — Pleternica (30 km severno i 22 km severozap. od Broda) i krenula preko s. Lovčić (18 km sev. od Broda), s. Odvorci (14 km severozap. od Broda), s. Zdenci (12 km severozap. od Broda) na istočni deo pl. Krndije. Ovde su je zadržale hrvatske trupe i odbacile na planinu Papuk.¹²

29.10.1942. u rejonu Vinkovaca spustilo se nekoliko balona.

Rejon Travnik:

Jedan hrvatski oficir je pobjegao iz komunističkog zarobljeništva i izveštava da su delovi V komunističke brigade¹³ 31.10.1942. otišli pravcem Bugojno a štab ove brigade nalazi se na planini Vranici.

Rejon Jajca:

U operaciji Jajce ispred divizije nalazile su se sledeće neprijateljske snage:

II, III, IV brigada i III krajiški odred.¹⁴ Veći deo ovih brigada razbijen je i povukao se u pravcu Glamoča.

Rejon Zenica — Zavidovići — Vareš:

26. i 28. oktobra 1942. izvršen je napad na hrvatske otporne tačke s. Nemila i s. Begov Han. Na nekoliko hrvatskih patrola za krstarenje duž železničke pruge Zavidovići — Zenica otvorena je vatra.

⁹ Reč je o četničkom Drinskom bataljonu pod komandom Đure Bižića.

¹⁰ Dragoslav

¹¹ Drago, samozvani četnički komandant Semberije iz Crnjelova.

¹³ Reč je o 5. krajiškoj NOU brigadi.

¹⁴ Odnosi se na 2. proletersku, 3. sandžačku i 4. crnogorsku NOU brigadu i 3. krajiški NOP odred.

III. IZ KOMUNISTIČKIH ZAPLENJENIH DOKUMENATA I IZJAVA ZAROBLJENIKA

Politički kursevi održavaju se redovno u trajanju od 1 meseca i na njima je obavezno učešće svih mlađih nižih starijina.

Nega bolesnika je manjkava, ali ipak postoje domovi za oporavak kojima se predaju oni koji su ozdravili.

Svaka zloupotreba alkohola kažnjava se smrću. Vojni begunci streljaju se javno pred postrojenom brigadom.

Svako ko izgubi svoju pušku obavezan je da je sam ponovo pribavi za sebe.

Za dnevni obrok hrane sleduje 300 grama mesa i 300 grama hleba. Povrće se ne izdaje.

Odeća je kod nekih brigada oskudna. Pojedini bataljoni idu bosonogi.

Kulturno-umetničke grupe održavaju priredbe u bolnicama. Članovi kulturno-umetničkih grupa većinom su bivše učiteljice.

Na političko obučavanje, koje vrše komesari koji su raspoređeni pri svakom štabu, polaže se velika važnost.

Fortner

ZAPOVEST 714. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 7. NOVEMBRA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA UREĐENJE I POSEDANJE JUGOZAPADNE LINIJE OSIGURANJA LJUBIJA — STARA RIJEKA — SANA — VRHPOLJE¹

K.T.B.

Prilog 13²

714. peš. divizija

Odelj. Ia, br. 1462/42 pov. Div. St. Qu., 7. novembra 1942.

*Poverljivo!**Divizijska zapovest**za utovarivanje i posadanje Jugozapadne linije osiguranja*

- 1) Dosadašnja linija osiguranja 3. brdske brigade, Ljubija — St. Rijeka, zatim Sanska grupa i uporište Vrhpolje od ovog momenta se objedinjuju u *Jugozapadnu liniju osiguranja*, koja se proteže (karta 1:50.000):

k. 294 s naslonom na delove za obezbeđenje 2. peš. div. kod Radića, k. 305 (5 km jug.—jugozap. od Bos. Novog) — k. 331 — Prav. Suhača — Mostobran Suhača — k. 220 — k. 292 — k. 240, Rudine — k. 315, Tabla — Antonić — Sredić — k. 326 — k. 317 — Obradović — k. 345 — k. 388 — Milojica — Prokop — Petrović — k. 505 — k. 424 — Džigalovac — k. 458 — Begići — k. 400 — Galešići — k. 562 — Ruškovec — k. 462, Zdena — Mlika novo Brdo — k. 312 — k. 284 — Glavica — Potkisak — Krupići — Čatići — Griže — k. 375 — Savanovići — k. 385 — k. 444 — k. 423 — Dašić — k. 332, Ivaniš — Čaplje — Brina — Lužani — Vranješevac — k. 311 s naslonom na osiguranje istočno do r. Sane, naseljena mesta i kote uključno.

- 2) *Izviđanje i izgradnja položaja, kao i upotreba jedinica izvršice se pod rukovodstvom i odgovornošću Grupe »Hofman« (izviđačka i uputna odeljenja).*

H.K.L.³ tako povući da ne ide grebenom, već s obzirom na zemljišne uslove i rezultate izviđanja da se po

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1224—6.

² Dopisano rukom.

³ Hauptkampflinie (glavna borbena linija)

mogućnosti proteže na prednjem nagibu. Sa izgradnjom položaja otpočeti odmah.

- 3) U cilju izviđanja i obezbeđenja položaja podeliti na *bataljonske pododseke*, a ove objediniti u pukovske odseke pod komandom:

potpukovnika Severovića⁴
majora Markovića⁵
majora Sučkovića.

- 4) Položaje južno od Sanskog Mosta posešće snage iz uporišta Vrhpolje do 12.11, *pošto prethodno izvrše rušenje objekata za ojačanje zemljišta i sistema položaja. O izvršenju izvestiti u večernjem izveštaju 12.11.*
- 5) 14.11. u 00,00 časova izdvajaju se iz sastava Grupe »Hofman« i izvlače se s *Jugozapadne linije osiguranja*.⁶

Štab 741. grenadirskog puka⁷
III/741. grenadirskog puka
Štab II bat. sa 6. četom i delovima 8/721. grenadirskog puka
2. i 3/661. art. divizionu
Delovi 714. inž. čete
Delovi 714. čete veze
Bataljon »Ludvig fon Baden«⁸
2. hrvatski gorski zdrug
18. i 22/10. pp.

⁴ Odnosi se na Ivicu Severovića, pomoćnika komandanta 2. gorskog zdruga.

⁵ Viktora

⁶ U naređenju 718. pd od 11. novembra 1942. piše da se iz sastava Grupe »Hofman« izdvajaju jedinice koje se izvlače s linije obezbeđenja i upućuju: štab 741. pp i 2/661. art. divizionu u Novu Gradišku, štab 2. bat. sa 6. četom i delovima 8. čete 721. pp u Prijedor, 1. vod 714. inž. čete u Bos. Gradišku, delovi 714. čete za vezu u Banju Luku, folksdojčerski bataljon »Ludvig fon Baden« u rejon Suhača — Dolovljani i 3. gorski zdrug u rejon Struga — Zamlača — Hrtić — Dvor (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1217).

⁷ Prema obrazloženju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 11. novembra 1942, pešadijski pukovi koji pripadaju boračkim trupama imaju pravo da odmah nose naziv »grenadirski puk« (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 798). Shodno tom naređenju, pripadnici 738. i 750. pp 718. pd imali su pravo da nose naziv grenadir ili grenadir-desetar (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 799).

⁸ Ovaj bataljon je pripadao posebnoj oružanoj formaciji formiranoj od folksdojčera u NDH. On je bio u sastavu posebne oružane formacije Ajnzacštafela nemačke momčadi (Einsatzstaffel der Deutschen Mannschaft), a privremeno angažovan u sastavu 714. pd. Bataljon »Ludvig fon Baden« je imao 4 čete, 9 oficira, 39 podoficira i 490 vojnika (AVII, NAV-T-312, r. 467, s. 8056248).

6) Za komandanta Jugozapadne linije obezbeđenja postavlja se potpukovnik Bučar,⁹ dosadašnji komandant Sanske grupe. U pogledu obezbeđenja Prijedorskog rejonu potčinjen je potpukovniku fon Vedelu, komandantu 721. grenadirskog puka. Počev od 14.11. u 00,00 časova komandantu Jugozapadne linije osiguranja potčinjene su ove jedinice:

a) u sastavu Grupe »Hofman«:

Ojačani I/5. brd. brigade

II/5. pp

4, 6. i 7. četa Banjalučkog dobrovoljačkog bataljona

19/10. pp

1, 2. i 3. četa VI ustaškog bataljona

1. i 3. četa VIII ustaškog bataljona

1. četa XVIII ustaškog bataljona

1. jurišna četa

2/4. art. div.

b) u sastavu Prijedorske grupe:

2. banjalučka dobrovoljačka četa

1. četa ustaškog nastavnog bataljona

1/2 2/7. art. div.

c) pod komandom Komande divizije u Banjoj Luci:

I/1. pp

20/10. pp

3/2. inž. bat.

d) u sastvu 3. brd. brigade:

II i III/12. pp

Dobrovoljačka četa Suhača

3/8. art. div.

7) Navedene jedinice upotrebiti za posedanje linije obezbeđenja, pri čemu snage dezangazovane pregrupisavanjem posade vrhpoljskog uporišta upotrebiti za posedanje linije osiguranja do k. 332 zaključno (4 km južno od Sanskog Mosta).

Skicu podele na odseke sa izveštajem o upotrebljenim jedinicama i njihovim komandantima dostaviti do 13.11. 1942.

8) 5. i delove 8/721. pp upotrebiti za ojačanje obezbeđenja industrijskih postrojenja u rejonu Ljubija — St. Rijeka, gde se od 14.11. u 00,00 časova potčinjavaju komandantu Jugozapadne linije osiguranja u taktičkom pogledu.

⁹ Josip

9) O izdvajanju delova iz sastava Grupe »Hofman« i 3. brdske brigade izdaće se posebno naređenje.

...¹⁰

pot. Š t a l

F.d.R.

...¹¹

generalštabni major

BR. 179

ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 7. NOVEMBRA 1942. ZA FORMIRANJE I SASTAV NOVIH BORBENIH GRU-PA ZA OSIGURANJE I NJIHOV REJON RAZMEŠTAJA NA TERITORIJI BOSNE¹

718. peš. divizija

Az. 8 op. Odelj. Ia

Br. 3396/42 pov.

7. nov. 1942.

Poverljivo

Div. St. Qu., 7.11.1942.

Divizijska zapovest

za pregrupisavanje divizije posle defilea 9.11.1942.²

1) Po završetku defilea dana 9.11. borbene grupe biće rasformirane u svome dosadašnjem sastavu.

2) *Formirati kao nove:*

a) Grupu za osiguranje »Šmid« [Schmid].³

Komandant: Komandant II/738. pp kapetan
Šmid.

Jedinice: Štab II/738. pp
II/738. pp

103. železnički oklopni voz

7/12. tenkovske čete

¹⁰ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena grupa i je dinica kojima je ova zapovest dostavljena.

¹¹ Potpis nečitak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 776—8.

² Vidi dok. br. 175.

³ U izveštaju Grupe za osiguranje »Šmid« piše da su sastav i borbena jačina nemačkih i ustaško-domobranskih jedinica za osiguranje rejona Travnik — Turbe — D. Vakuf — Jajce sledeći: 44 oficira, 2000 podoficira i vojnika, 51 laki mitraljez, 11 teških mitraljeza, 2 teška minobacača, 2 protivoklopna topa, 4 topa 100 mm i 4 protivavionska topa 150 mm (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 782).

delovi 718. čete za vezu
XVII ustaški bataljon, Jajce, hr-
vat. III/9. pp

1. bater. hrvat. XI art. divizionu.

Mesto boravka: Turbe — D. Vakuf — Jajce.

b) *Grupu za osiguranje »Štreker«:*

Komandant: Komandant III/738. pp major
Štreker.

Jedinice: Štab III/738. pp
III/738. pp
1/668. art. divizionu
hrvat. I/15. pp
3/IV hrvat. inž. vod.
Samostalni vod brdskih topova hr-
vat. VII art. divizionu.

Mesto boravka: Rogatica.

c) *Grupu za osiguranje »Lerh« [Lerch]:*

Komandant: Komandant I/738. pp kapetan Lerh.
Štab I/738. pp

Jedinice: I/738. pp (bez 2. čete)
hrvat. II/15. pp
3 (brd.) baterija hrvat. IX art. di-
viziona.

Mesto boravka: Sokolac — Kram — Han-Pijesak

d) *Grupu »Vist«:*

Komandant: Komandant 750. pp pukovnik Vist.

Jedinice: Štab 750. pp
I/750. pp
II/750. pp
III/750. pp
hrvat. I/5. pp
hrvat. III/5. pp
hrvat. I/8. pp
3/III hrvat. inž. vod
3 (brd.) baterija hrvat. VII art.
divizionu
3 (brd.) baterija hrvat. XI art. di-
viziona
10/12. tenkovska četa.

Mesto boravka: Sarajevo — Fojnica — Kreševo —
Trnovo.

e) *Grupu za osiguranje »Hofer«:*

Komandant: Komandant folksdojčer. bataljona
738. pp kapetan Hofer.

Jedinice: Folksdojčerski bataljon 738. pp
2/738. pp
8/12. tenkovske čete
4/668. art. diviziona.

Mesto boravka: Tuzla.

f) *Grupu za osiguranje »Pohe«* [Poche]:

Komandant: Komandir 713. inž. čete kapetan Pohe.

Jedinice: 713. inž. četa
hrvat. I/3. pp
9/12. tenkovske čete
1/VI hrvat. art. divizion.

Mesto boravka: Bijeljina.

g) *Artiljerijsku grupu »Hummel«* [Hummel]:

Komandant: Komandant 668. art. divizion potpukovnik Humel.

Jedinice: 2/668. art. divizion
3/668. art. diviziona.

Mesto boravka: Sarajevo.

h) *Artiljerijsku grupu »Domanik«*:

Komandant: Komandant IX hrvat. art. diviziona pukovnik Domanik.⁴

Jedinice: 1/IX hrvat. art. divizion
Regrutska baterija IX hrvat. art. divizion
2/XI hrvat. art. diviziona.

Mesto boravka: Sarajevo.

3) *Zadaci:*

a) *Grupa »Šmid«:*

Osiguranje prostorije Travnik — Turbe — D. Vakuf — Jajce kao što je nedavno naređeno od strane 718. pd, sa Az, 8 op, Ia, br. 3349 od 3.11.1942. pov.⁵

Izvođenje obuke s III/9. hrvat. pp kao i XVII ustaškim bataljonom prema priloženom uputstvu za izvođenje obuke.

⁴ Roman

⁵ Ovim naređenjem određen je sastav grupe i precizirani su njihovi zadaci: osiguranje celokupne prostorije Travnik — Jajce, osiguranje železničke pruge i puteva, pronalaženje i uništenje partizana, grupisanje jedinica saobrazno cilju i izgradnja potrebnih utvrđenja; zatim, način sprovođenja ovog osiguranja, potčinjenost i način održavanja veze (AVII-T-315, r. 2270, s. 772).

U Jajcu je, od nemačkih jedinica za obezbeđenje ostavljena 3. četa 738. pp 718. pd (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 794).

b) *Grupa za osiguranje »Štreker«:*
Osiguranje prostorije Rogatica — Goražde — Višegrad.

Izvođenje obuke sa I/15. hrvat. pp, shodno priloženom uputstvu za izvođenje obuke.

c) *Grupa za osiguranje »Lerh«:*
Osiguranje prostorije Gromile — Sokolac — Kram — Han-Pijesak.

Izvođenje obuke s II/15. hrvat. pp shodno priloženom uputstvu za izvođenje obuke.

d) *Grupa »Vist«:*
Osiguranje prostorije Sarajevo — Fojnica — Kreševo — Trnovo. Grupa treba da se tako rasporedi da ona, 24 časa po dobijenom odgovarajućem naređenju, bude prikupljena u Sarajevu.

Izvođenje obuke sa pridatim hrvatskim peš. bataljonima shodno priloženom uputstvu za izvođenje obuke.

e) *Grupa za osiguranje »Hofer«:*

Osiguranje rejona Tuzla.

Obuka sopstvenih jedinica.

f) *Grupa za osiguranje »Pohe«:*

Osiguranje rejona Bijeljina.

Organizacija i osiguranje odvoženja žetvenih višaka.

Izvođenje obuke sa I/3. hrvat. pp shodno priloženom uputstvu za izvođenje obuke.

g) *Artiljerijska grupa »Humel«:*

Izvođenje obuke.

h) *Artiljerijska grupa »Domanik«:*

Izvođenje obuke.

4) *Odnos potčinjenosti:*

Sve pomenute grupe taktički su neposredno potčinjene diviziji. O svima taktičkim pitanjima one neposredno izveštavaju diviziju, Ia.

Za ostalo važi normalan odnos potčinjenosti.

5) *Komandant 738. pp naročito kontroliše izvođenje obuke kod hrvatskih peš. bataljona pridatih bataljonima 738. pp.*

Štab 738. pp ostaje do daljega u Sarajevu.

6) *Veze:*

Divizijski načelnik veza obezbeđuje:

a) *Telefonske veze:*

Divizija — sve grupe.

b) *Radio-veze:*

Divizija — Grupa »Šmid« i Podgrupa »Jajce«.

Divizija — Grupa »Štreker«

Divizija — Grupa »Lerh«

Divizija — Grupa »Pohe«.

7) Divizijski štab ostaje u Sarajevu.

Fortner

Dostavljeno: po konceptu.

BR. 180

**IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 13. NOVEMBRA
1942. KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U
SRBIJI O ODNOSIMA SA JEDINICAMA ITALIJANSKE 2.
ARMIJE, USTAŠKO-DOMOBRAŠKIM JEDINICAMA I ČET-
NICIMA DRAŽE MIHAILOVIĆA U NDH¹**

13. nov. 1942.

Strogo poverljivo.

718. peš. divizija

Div. St. Qu., 13.11.1942.

Odelj. Ia

Br. 220/42 str. pov.

Veza: telegram komandujućeg generala

9 primerak

i komandanta u Srbiji, Ia, od

4. primerak

13.11.42. br. 513/42 str. pov.²

KOMANDUJUĆEM GENERALU I KOMANDANTU U SRBIJI

Beograd

Divizija izveštava:

1) Sadašnje stanje situacije:

a) Sama divizija nije ulazila ni u kakva povezivanja sa četnicima.³ Jedino je pojedinim četničkim komandantima

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 811—2.

² i ³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Vidi dok. br. 162.

dato jasno na znanje da će svako ometanje, pre svega železničkog saobraćaja, biti smatrano kao da je usmereno protiv nemačkog Vermahta i da će za posledicu imati preduzimanje mera odmazde. Svaka molba za pomoć — pre svega i za snabdevanje municijom — bila je odbijena.

b) Hrvatska vlada i oružane snage naprotiv — uz učešće opunomoćenog poglavnikovog specijalnog izaslanika — zaključile su sporazume s različitim četničkim grupama na području divizije, iako je divizija blagovremeno protiv ovoga uložila protest. Ovim ugovorima je država Hrvatska obezbeđivala četnicima privremenu autonomnu upravu a ostavila im je i oružje, pa čak ih je snabdevala i municijom.

c) Nemačka vojnoprivredna ustanova: Štab za preuzimanje materijala Frajtag OKH⁴ i firme Hobag, Zavidovići i Rivolta, koje rade za ovaj štab, sklopile su sporazume s četnicima⁵ u čijim se rejonima nalaze gomile drva koje treba odvesti; da srpsko stanovništvo daje radnu snagu a da četnici odvoženje drva šumskom železnicom osiguravaju od partizana⁶ i muslimanske milicije.

d) stanovništvo na području osiguranja — pre svega u selima — sastoji se od Srba do 40—50%. Usled žestokih progona i nevolja koje čine ustaše i muslimanska milicija, koju zaštićuje hrvatska vlada, svuda su se, u cilju odbrane, obrazovale četničke formacije. Naoružanje potiče iz kontingenata bivše jugoslovenske vojske, kupljenog od Italijana i zaplenjenog od Hrvata. Kičmu većine ovih četničkih grupa sačinjavaju danas vrlo jaki, dobro naoružani i dobro organizovani — već delom od Italijana obučeni četnički odredi na italijanskom interesnom području.⁷ Od povezanosti s njima, četnički komandanti na području osiguranja divizije neprekidno su dobivali nova uveravanja i crpli snagu da bi izdržali.

Razbijanje ovih italijanskih i četničkih odreda znatno bi paralizovalo moral i volju za otporom drugih četničkih grupa.

⁴ Abnahmestab Freytag — des Oberkommando des Heeres

⁵ Reč je o sporazumu Štaba ozrenskih četničkih odreda s Nemcima u Sarajevu o isporuci drveta za firmu »Holzbahnwerke Zavidovići«. O pregovorima vođenim avgusta i septembra 1942. kao i o sporazumima predstavnika NDH, Nemaca i četnika o nesmetanoj eksploataciji drveta vidi Petar Kačavenda, n.č., VIG, br. 5/1966, str. 51—54.

⁶ Eksploataciju drveta u rejonu Teslić — Blatnica obezbeđivao je četnički bataljon »Tankosić« (Petar Kačavenda, n.č., VIG, br. 5/1966, str. 52).

⁷ Reč je o četničkim jedinicama Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine. (Komandant: major Petar Bačović).

2) Stav [divizije]:

Stav divizije izložen je opširnije u 718. pd, Ia, br. 3139/42 pov. od 13.10.1942. (prilog 999).⁸

Razoružanje i razbijanje četničkih odreda moguće je samo:

a) ako Italijani budu postupali kao i mi zauzimajući isti stav i primenjujući ista sredstva, jer će inače četnici stalno nalaziti utočište na italijanskom interesnom području;

b) ako se hrvatska vlada i oružane snage mogu tako isto da nagovore da zauzmu isti stav i da postupaju na isti način;

c) ako se zajedničke nemačko-italijanske akcije jakim snagama budu mogle sprovesti bez obzira na demarkacionu liniju;

d) ako bi se moglo prihvatiti da se za nekoliko meseci odlože isporuke drva i ako bi se železnički saobraćaj mogao obavljati samo na glavnim prugama uskog koloseka Brod — Doboj — Sarajevo i Doboj — Tuzla, pošto ne bi bilo dovoljno jedinica za osiguranje i sporednih pruga.

Glavni uslovi za ovo razoružanje i razbijanje jesu:

a) privremeno ukidanje demarkacione linije

b) zajednička nemačko-italijanska glavna komanda za celu Hrvatsku.

ili

ojačavanje nemačkih trupa u Hrvatskoj s najmanje 3 potpune divizije, s kojima bi se onda pri izvođenju operacija moglo slobodno manevrisati.

Posle akcije razoružavanja, međutim, morali bi tako isto i ustaše i muslimanska milicija da budu razoružani ili udaljeni iz Bosne, jer bi se inače za kratko vreme, i pored nemačke kontrole, ponova počele da osnivaju četničke grupe.

Fortner

**DESETODNEVNI IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD
15. NOVEMBRA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI,
AKTIVNOSTI JEDINICA NOV I POJ I ČETNIŠTVU DRAŽE
MIHAILOVIĆA U BOSNI¹**

Poverljivo

718. peš. divizija

Odelj. Ic

Div. St, Qu., 15.11.1942.

Br. B br. 3454/42. pov.

*Izveštaj o situaciji
za period od 7.11. do 17.11.1942.*

Izvori: izveštaji jedinica, | ne mogu
Ast-izveštaji i | se proveriti
hrv. izveštaji

Karta 1:200 000

I. Opšti deo

A. Pravoslavni dobrovoljci²

Izgleda da se ostvaruje plan Draže Mihailovića da na hrvatskoj teritoriji postigne prikupljanje pojedinih pravoslavnih dobrovoljačkih grupa i da ih stavi pod jedinstvenu strogu komandu. Tako je Draža Mihailović većinu komandanata pojedinih pravoslavnih dobrovoljačkih grupa u Bosni pozvao, preko Jevđevića, da dođu 8.11.42. u Kalinovik na razgovore.³

¹ Snimak originala (pisanog na mašini), u AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 137—8.

² i ⁴ Reč je o četnicima Draže Mihailovića, koje su Nemci na teritoriji NDH nazivali »pravoslavni dobrovoljci«, a Italijani u svojoj okupacionoj zoni nazivali »antikomunistički dobrovoljci« (tj. Antikomunistička dobrovoljačka milicija — Milizia Volontaria Anticomunista ili skraćeno MVAC).

³ Reč je o sastanku četničkih komandanata brigada, srezova i bataljona s teritorije Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine koji je održan 8. novembra 1942. u Jabuci. Na sastanku su doneti zaključci o vojnoj organizaciji i ishrani, kao i o daljim akcijama protiv preostalih partizanskih snaga u Hercegovini. Draža Mihailović nije prisustvovao tom sastanku (AVII, Ca, reg. br. 6/1, k. 280, depeša br. 124 i reg. br. 14/1, k. 299, depeša br. 17 i 23).

Pored komandanata antikomunističkih odreda,⁴ u razgovorima su učestvovali i sledeći komandanti pravoslavnih dobrovoljaca:

Derikonja Savo
Plečić Božo
Jugović
Kosorić Radivoje.

Kao rezultat tog sastanka do sada je samo poznato da je formirana I [četnička] sarajevska brigada, proizveden Savo Derikonja u potporučnika i naimenovan Božo Plečić za komandanta sreza Sarajevo.

Kapetan Račić je zamoljen da 6.11.42. razgovara s predstavnicima hrvatskih oružanih snaga. On je pri tom naglasio da je on predstavnik zakonite jugoslovenske armije. Međutim, kada je doznao da će tim razgovorima prisustvovati i nemački oficir kao posmatrač, odbio je da prisustvuje.

Izbeglice iz Crne Gore izveštavaju da se tamo nalazi 15.000 dobro naoružanih antikomunista pod komandom generala Draže Mihailovića. Oni čekaju da vide kako će se razvijati borbena dejstva u severnoj Africi i nameravaju da napadnu ital. jedinice u Crnoj Gori ukoliko sile Osovine pretrpe neuspeh u Africi, a zatim da napad prenesu na Bosnu, da u svoj sastav uvrste i pravoslavne dobrovoljačke grupe u tom regionu i tako, kako je rekao sam Draža, obrazuju drugi front. Kao dan napada predviđen je 1.12.42. Prema sopstvenim izveštajima, ustanici (četnici) pokušavaju da izbegnu nemačku akciju čišćenja u planini Devetak na taj način što nastoje da preko Romanije pređu u italijansku interesnu zonu.

B. Komunisti

Na Majevidi dejstvuju i dalje jače komunističke grupe.⁵ Njih gone Hrvati i Kerovićevi ljudi. Na jugozapadnom delu područja osiguranja izviđaju pojedine izviđačke patrole komunističkih brigada.

⁴ i ⁶ U tom je regionu dejstvovala 6. istočnobosanska NOU brigada, koja se 4/5. novembra 1942, sa 3. odredom 3. operativne zone NOV i PO Hrvatske, prebacila iz Srema na planinu Majevidu (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 253, knj. 11, dok. br. 140).

Ove partizanske snage su 15. novembra 1942. zauzele Lopare i pri tom zarobile dve čete iz 6. i 8. pp domobranske 3. pd, četnu milicije i jedan bataljon četničkog Trebavskog odreda (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 51; tom IV, knj. 8, dok. br. 230 i 238, knj. 11, dok. br. 140).

II. Pojedivosti

Rejon Romanija — Rogatica — Vlasenica:

U rejonu oko Bogovića (20 km istočno od Sarajeva) jače koncentracije pravoslavnih dobrovoljaca, većinom s planine Devetak, koji pokušavaju da se povuku na jug. Na planini Devetak je uglavnom mirno. Prema izveštaju ustaša, 9.11.42, je izvršen vatreni prepad na Sokolac.

Rejon granice na Drini:

Prema sopstvenim izveštajima, na istočnoj obali Drine sve do Starog Broda nalaze se Nedićevi četnici sa štabom u Užicu. Severno se na njih naslanjaju uglavnom četnici pod komandom ruskog inženjera Sergeja. Obe grupe podržavaju prelazak ustanika kod Starog Broda u bosanski rejon.

Rejon Bijeljina:

Komunisti su se povukli iz rejona južno od Bijeljine na jugozapad u rejon oko Tobuta (12 km severoistočno od G. Tuzle). Kod Lopara (18 km severoistočno od Tuzle) došlo je do borbe između Hrvata i komunista.⁶

Rejon severno od Broda:

Na planini Dilj zadržava se i dalje jača komunistička grupa.

Rejon Brod — Derвента:

Bos. Kobaš (12 km zapadno—jugozapadno od Broda) ponovo su zauzeli ustanici (četnici).

Rejon Jajce:

Prema sopstvenim izveštajima, partizanske patrole izviđaju u rejonu istočno od Šipova. Prema hrvatskim izveštajima, tu se ponovo prikupljaju jače komunističke grupe.

Fortner

Razrez na konceptu.

ZABELEŠKA OD 21. NOVEMBRA 1942. O RAZGOVORU GENERAL-PUKOVNIKA ALEKSANDERA LERA I GENERALA MARIJA ROATE 18. NOVEMBRA 1942. U RIMU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I O MOGUĆNOSTI SADEJSTVA U BORBI PROTIV JEDINICA NOV I POJ U NDH¹

Strogo poverljivo

Ia, br. 3233/42 str. pov.

H.Qu., 21.11.42.

4 primerka

4. primerak

ZABELEŠKA

RAZGOVOR KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU SA GENERALOM ROATOM, KOMANDANTOM ITALIJANSKE 2. ARMIJE, 18. 11. 1942. U KOMANDO SUPREMO U RIMU²

General Roata je svoje mišljenje o situaciji u Hrvatskoj razvijao ovako:

1) U osnovi komunisti i Mihailovićeve pristalice smatraju se kao neprijatelji Osovine. Činjenicu da se Mihailović trenut-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057321—24.

² U vezi sa ovom posetom, komandant oružanih snaga na Jugostoku Aleksander Ler je 21. novembra 1942. izvestio Vrhovnu komandu Vermahta da je, prilikom jedne službene posete komandantu Juga Alfredu Keserlingu, iskoristio priliku pa je 17. novembra razgovarao s armijskim generalom Ugom Kavalerom a 18. novembra 1942. s generalom Mariom Roatom. U izveštaju, koji je skraćena verzija ove zabeleške, Ler još naglašava da je Roata mišljenja da snage NDH moraju biti više angažovane na teritoriji koju su posele nemačke trupe, jer to diktira i odnos nemačkih i italijanskih divizija: dva i po naprama devet i po. Izveštaj zaključuje svojim mišljenjem da su teške prilike u italijanskoj okupacionoj zoni nastupile isključivo tek pošto su italijanske posade napustile 3. zonu (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057310—2). Zatim je Ler posetio Benita Musolinija. Ovaj se interesovao za situaciju u Grčkoj i Bugarskoj, a posebno za situaciju u Srbiji i NDH. Što se tiče Srbije i NDH, Ler ga je obavestio: »Srbija je mirna, apstrahujući uzgredne paljevine opštinskih arhiva i male sabotažne slučajeve. Organizacija Mihailovića je prilično proširena, ali zbog nedostatka oružja bezopasna. Prilike u Hrvatskoj su vrlo nepovoljne. Autoritet vlade je izvanredno nizak, hrvatska vojska je upotrebljiva samo u naslonu na nemačke snage, ustaše su nedisciplinovane i omrznete u širokim krugovima«. Musolini je na to dodao da je to bilo bezumlje kad je po glavnik mislio da se mogu istrebiti dva miliona Srba u NDH. Zatim

no bori protiv komunističkog pokreta iskorišćuje on tako što u borbama angažuje četnike na strani Italijana. Njemu je tu jasno da će u datom momentu, ako se celokupna situacija bude dalje razvijala na našu štetu, i ako budu postojali izgledi na pobedu neprijatelja Osovine, Mihailović otpočeti napad protiv osovinskih sila. Prema tome, Mihailović će težiti da za ovaj slučaj raspoláže jednom borbena sposobnom armijom.

2) Bila bi laž ako bi se tvrdilo da će četnici biti naoružani od strane Italijana. Oni su već opremljeni oružjem. On sad sledi taktiku da ne daje četničkim jedinicama nikakvu popunu u municiji, oružju i ljudstvu. Šta oni, dakle, budu trebali neće se više nadoknađivati.

3) Morale bi se jasno razlikovati:

a) pobunjeničke grupe koje se prikupljaju uglavnom u prostoru Glamoč — Bihać³ i

b) Mahilovićeve pristalice na crnogorskoj teritoriji.

Između ovih dveju grupa ne postoji nikakva veza.

On procenjuje komunističke snage na oko 26 pobunjeničkih brigada, koje ipak nisu sposobne za veće operacije. Za sada one ne poseduju nikakvu komoru. Ako bi postojala neka komora, one bi postale nepokretljive i osetljive.

Partizani do sada nisu preduzimali nikakve veće akcije protiv Osovine, njihova borba upravljena je prvenstveno protiv Hrvatske.

4) Na pitanje general-pukovnika Lera da li se što namerava protiv ovih komunističkih neprijateljskih grupa, general Roata je odgovorio da on neće ništa preduzimati do proleća. On ne vidi nakakve veće opasnosti za vreme zime i nema snaga

je Ler nastavio: »Uprkos neprekidnoj aktivnosti, dve i po nemačke divizije u Hrvatskoj obezbeđuju najvažnije železničke pruge i pogone važne za ratnu privredu, iako prilike postaju sve teže a manje smetnje se stalno dešavaju«. Na kraju je Musolini izrazio mišljenje da bi na Balkanu trebalo obezbediti jednu operativnu rezervu od mađarskih i bugarskih divizija (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057329—30).

³ Po odluci VŠ NOV i PO Jugoslavije, 2. novembra 1942. je Operativni štab NOV i PO za Bosansku krajinu, sa svojih pet brigada (1, 2, 3, 5. i 6. brigadom) i tri brigade (2, 4. i 8. brigadom) i dva odreda 1. operativne zone NOV i PO Hrvatske, otpočeo bihaćku operaciju u cilju uništenja neprijateljskih uporišta u međurečju Une i Korane i spajanja oslobođene teritorije u Bosni i Hrvatskoj. U toj operaciji partizanske snage su 4. novembra 1942. zauzele Bihać a zatim, do 15. novembra, i Bos. Krupu, Cazin, Vel. Kladušu, Cetingrad, Pećigrad, Vrnograč i Slunj (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 14—16, 22—24, 129 i 229; tom V, knj. 9, dok. br. 9—10, 23, 39—40, 46, 49, 53, 57—59, 61, 63, 70, 78, 153—154 i 156; opširnije o tome vidi Mišo Leković, Bihaćka operacija, novembar 1942, Beograd, VII, 1972).

da bi nešto trajnije postigao. Ipak on bi bio u stanju da upadne na njihovu teritoriju i da zauzme pojedina naseljena mesta, ali ih ne bi mogao duže držati. Nastupila bi ista situacija kao i prošle zime, da bi italijanske posade u neku ruku bile potpuno odsečene kao ostrva i da bi se veoma teško mogle snabdevati. Tako Italijani ne bi vladali zemljištem, nego bi zemljište vladalo Italijanima. Ovoj opasnosti ne bi hteo da se još jedanput izloži. On smatra da je dovoljno da komunikacije i puteve na ivicama ove teritorije zapreči i da pozadi ovih izradi rezervne položaje, kako bi sprečio svaki pokušaj pobunjenika da napuste ovu teritoriju. Da bi područje zaista potpuno očistio, trebalo bi mu oko 10 divizija, koje ne postoje, utoliko više što 2 divizije mora oduzeti, od kojih je jedna već na prevoženju.

Na primedbu general-pukovnika Lera da bi bilo dobro da još pre zime preduzme nešto protiv pobunjenika, general Roata je odgovorio da bi to sada, pored ostalog, bilo suviše kasno. Najsigurnije sredstvo bila bi upotreba bojnih otrova, pošto pobunjenici ne raspolažu sredstvima protivhemijske odbrane.

5) Hrvatsku vojsku general Roata ocenjuje za sada kao potpuno nepouzdanu, izuzevši samo sasvim male brdske jedinice i pojedinačne ustaške bataljone. Pre svega, ta pouzdanost nedostaje vodstvu hrvatske strane.

Za sada je oko 80% hrvatske vojske angažovano u nemačkoj posednutoj zoni i samo 20% južno od demarkacione linije. Oko 1/3 ovih poslednjih moraju izdržavati Italijani. Posledice su da su italijanske snage potpuno preuzele obezbeđenje teritorijalnih zadataka i ne stoje na raspolaganju za pokretnu upotrebu. U nemačkoj posednutoj zoni moguća je pokretna upotreba nemačkih divizija.

On je postavio zahtev da se hrvatska vojska tako raspodeli na čitavoj teritoriji, kako bi mogla biti angažovana za oko 90% teritorijalnih zadataka obezbeđenja, dok bi ostalih 10%, kao i italijanske i nemačke jedinice, moglo stajati spremno za pokretnu upotrebu.

6) General Roata kao hitno pitanje smatra jednu zajedničku komandu nad čitavom Hrvatskom; ko bi dobio ovu komandu bilo bi mu potpuno svejedno. On je pri tom rekao da bi bolje nego trenutno stanje bilo ako bi jedan Portugalac ili Argentinac imao ovu komandu. Za sada komanduju komandne instance, i to ne ide, utoliko više ako se situacija u prostoru srednjeg Sredozemlja pogorša tako da bi bio vrlo verovatan jedan napad Engleza na Balkan i, s tim povezan, veći

ustanak u balkanskom prostoru, te bi se moglo uspešno boriti samo ako bude postojala jedna vrhovna komanda. Ova vrhovna komanda ograničila bi se samo na operativno angažovanje

Za sada niko ne snosi poslednju odgovornost.

Na pitanje, general Roata je objasnio da je ovo samo bilo njegovo lično mišljenje.

7) U Crnoj Gori za sada je mirno. Tamo leže 5 italijanskih divizija. Takođe u prostoru Mostara je potpuno mirno, uznemiravajuće vesti otuda bile su preterane.

8) Upitan, general Roata je evakuaciju Višegrada stavio u izgled za polovinu decembra. Povezano sa ovim, u pitanje premeštanja daljih delova iz prostora jugozapadno od Višegrada general Roata nije ulazio.

4

Dostavljeno:

Ia, Ic, Id i KTB

⁴ Potpis nečitak.

IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 26. NOVEMBRA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I AKTIVNOSTI PARTIZANA I ČETNIKA U BOSNI OD 18. DO 25. NOVEMBRA¹

718. peš. divizija
Odelj. Ic

Div. St. Qu., 26.11.1942.

Br. B. br. 3543/42 pov.

POVERLJIVO

*Izveštaj o situaciji
za period od 18. do 25. 11. 1942.*

Izvori obaveštenja:

izveštaji jedinica,
Ast-izveštaji i
hrvatski izveštaji

} ne mogu se
proveriti

Karta 1 : 200.000

I. Opšte:

Od poslednjeg izveštajnog perioda (7—17.11.1942. godine)² situacija se bitno izmenila samo u prostoru Jajce. Komunističke brigade koje su bile delom razbijene i potisnute na italijansku interesnu zonu prilikom akcije Jajce II³ primećene su ponovo na ovom prostoru posle povlačenja nemačkih trupa, kako se postepeno polako kreću prema Mrkonjić-Gradu, Šipovu, Jezeru i Jajcu. Postoje izveštaji da su isturena neprijateljska izviđačka odeljenja izvršila prepad na kolone izbeglica koje su se vraćale svojim kućama. Već 20.11.42. usledilo je zauzeće Mrkonjić-Grada⁴ i dalji marš komunista prema Barevu i Jezeru. Jednovremeno dalje grupe komunista su prodrle uzduž železničke pruge Mliništa — Jajce, zauzele naselja Močioce (10 km južno od Jezera), Natpolje (12 km jugozapadno od Jajca) i Kneževiče (14 km južno od Jezera)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 143—5.

² Vidi dok. br. 181.

³ Vidi dok. br. 164.

⁴ Ovaj grad su zauzeli delovi 1. proleterske NOU brigade (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 102, knj. 11, dok. br. 317).

i čvrsto posele visove zapadno od železničke pruge Jajce — Donji Vakuf. U noći 24.11.42. jedna komunistička grupa od 1.000 ljudi i 250 konja prešla je kod Babinog Sela (9 km severozapadno od Donjeg Vakufa) železničku prugu, porušila je, kao i telefonske veze, a zatim se povukla pravcem Oborci (6 km severno od Donjeg Vakufa). Istog dana jedan deo ove grupe je dostigao Rastičevo (3 km severno od Donjeg Vakufa) i posle porušio železničku prugu Donji Vakuf — Turbe. Glavnina ove grupe se povukla u pravcu Hamandžića (12 km zapadno—severozapadno od Turbeta), gde je prispela naveče 24.11.42. Iste večeri otpočeo je koncentrični napad na Jajce. Sam grad je bio izložen neprijateljskoj artiljerijskoj i minobacačkoj vatri. Dana 25.11.42. naveče komunistima je pošlo za rukom da prodru u južni deo grada,⁵ budući da su ustaše koje su se u njemu nalazile bile potpuno demoralisane.

Prema izveštajima četnika treba da se 3.000 komunista nalazi na maršu iz prostora Sitnice u pravcu Jajca.

Grupa komunista koja je prodršla u pravcu Travnika verovatno ima nameru da se sjedini sa 2 brigade koje preko Komara (9 km severoistočno od Donjeg Vakufa) prodiru u pravcu Travnika, u prostor istočno od Bugojna, i da tako napadnu sam Travnik.

Komunisti su vrlo dobro obavješteni o našim snagama u Jajcu, pošto je stanovništvo većim delom prema njima prijateljski raspoloženo.

VI komunistička brigada, koja se neplanski kreće ka Majevici, pokušava da umakne iz ovog prostora, što do sada nije uspela.⁶

II. Pojediniosti:

Prostor Sarajevo — Trnovo:

Pre oko jednog meseca Jevđević je uputio svoje antikomuniste na planinu Igman i u prostor Trnova. Bataljon je na ovom prostoru podeljen ovako:

⁵ Posle dvodnevni borbi, 1. proleterska i 3. krajiška udarna brigada 1. proleterske udarne divizije NOVJ, 1. dalmatinska udarna brigada 3. udarne divizije NOVJ i delovi 3. krajiškog NOP odreda zauzele su Jajce 26. novembra 1942 (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 32, 35, 43, 91, 97, 101, 127, 239, 240 i 249, tom V, knj. 9, dok. br. 98, 99 i 100, knj. 10, dok. br. 4, 6, 18 i 134).

⁶ Reč je o borbama delova nemačkog 750. pp, domobranskog 6. i 8. pp, četničkog Trebavskog odreda i četničke Majevičke brigade protiv 6. istočnobosanske brigade i 3. NOP odreda 3. operativne zone NOV i PO Hrvatske (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 230; AVII, a. NDH, reg. br. 22/1—25, k. 54).

Štab bataljona: Dobro Polje, vođa: Mirko Veljo.

1. četa na Majevidi (11 km severozapadno od Trnova), vođa Šovac Vaso.
2. četa u Zoranovićima (12 km severozapadno od Trnova), vođa: Milinko Močević.
3. četa u Crnoj Rijeci (4 km severoistočno od Trnova), vođa: Lazar Krleta.
4. četa u Rogoju (6 km južno—jugoistočno od Trnova), vođa: Bjelica Marinko.

Svaka četa broji 120 ljudi i naoružana je 1 minobacačem, 1 teškim mitraljezom i sa 3 laka mitraljeza. Bataljon snabdevaju hranom Italijani. Njegov zadatak je da ovde spreči pokušaj proboja komunista iz severoistočnog pravca u Crnu Goru.

Prostor Romanija — Rogatica — Vlasenica:

Glavnina ustanika (četnika) koji su se probili iz planine Devetak na Romaniju nalazi se i dalje na prostoru Bogovići (10 km severno od Prače). Ovde je takođe i Kosorić sa svojim štabom, koji je na poslednjem sastanku svih vođa u Kalinoviću naimenovan za komandanta četničke brigade u Rogatici.⁷ Jedan deo njegove grupe uspeo je da se provuče kroz hrvatsku graničnu stražu kod Stambolčića i da se domogne italijanske interesne zone. Za sada se u ovom trenutku na Romaniji nalazi 1 bataljon pod komandom Bože Plemića, sa 4 čete, čiji su komandiri: Čosović Mladen, Čosović Tanasije, Ilija Lazić i Vuko Zvoro.

Na prostoru zapadno od Rogatice nalazi se Semeć-bataljon⁸ sa 4 čete pod komandom Rada Milenkovića. Do većih borbenih akcija i dejstava na ovom prostoru u toku ovog izveštajnog perioda nije došlo.

Prostor Tuzla — Majevidica:

VI komunistička brigada, koja je prispela krajem oktobra iz prostora Zelinja (7 km jugozapadno od Gradačca) u Trnovu (10 km zapadno od Janje), potisnuta je na uski prostor stalnim napadima grupe Kerović i tako odbačena na Tobut (14 km severoistočno od Tuzle). Da bi isforsirali prodor zapadno od Majevice, komunisti su 25.11.42. napali hrvatska uporišta kod Lopara⁹ (10 km severoistočno od Tuzle) tako da su odba-

⁷ Vidi dok. br. 181.

⁸ Reč je o Semećkom bataljonu Rogatičke brigade Romanijskog četničkog korpusa.

⁹ i " Vidi dok. br. 179. Opširnije o borbama za Lopare vidi Zbornik, tom I, knj. 6, dok. br. 51, tom IV, knj. 8, dok. br. 230 i 238, knj. 11, dok. br. 140; R. Petovar, n.d., str. 90—94.

cili jedan bataljon koji je upotrebljen iz Tuzle i drugi koji je upotrebljen iz Brčkog. Pošto im prodor ipak nije uspeo, oni su se povukli preko Jelice planine (15 km jugoistočno od G. Tuzle) i Rastošnice (17 km istočno od G. Tuzle) u pravcu Kozluka. Za sada se oni nalaze na prostoru oko Gradca (5 km severno od Kozluka). Ova grupa je jačine 700 ljudi pod komandom Rajka Čolakovića.¹⁰

Bataljon Jablanica, u jačini od 200 ljudi, naoružan 171 puškom, sa 4 teška mitraljeza i sa 5 lakih mitraljeza, pod komandom Perišić Klecka, priključio se partizanima.¹¹

Prostor Bijeljina:

Raćić je sa svojom grupom pobeo ispred partizana preko Drine u Srbiju.¹²

Prostor Travnik:

U prostoru oko Bugojna, kod Zjameta i Kalina (10 km jugoistočno od Donjeg Vakufa, nalaze se V i X komunistička brigada u nastupnom maršu na Travnik.¹³ Štab V brigade treba trenutno da se nalazi u Jagodićima (11 km istočno od Bugojna).

Prostor Jajce:

Vidi opšte.

Prostor Zenica — Zavidovići — Vareš:

Prema hrvatskim izveštajima, razbijene komunističke grupe koje se nalaze u ovom prostoru treba da su pohvatane od strane pravoslavne dobrovoljačke grupe Zenica.

Razrez u konceptu.

Fortner

¹⁰ Verovatno se misli na Rodoljuba Čolakovića.

¹² On je tada bio komandant Čerske četničke brigade.

¹³ Reč je o 5. crnogorskoj i 10. hercegovačkoj NOU brigadi (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 81).

**IZVEŠTAJ BORBENE GRUPE »ANAKER« 718. PEŠADIJSKE
DIVIZIJE OD 26. NOVEMBRA 1942. O AKCIJI IZVLAČENJA
POSADE IZ JAJCA KOJE SU ZAUZELE JEDINICE NOV I
PO JUGOSLAVIJE¹**

Grupa »Anaker«²

O.U., 26.11.1942.

IZVEŠTAJ O AKCIJI 25/26.11.42.

Grupa »Anaker«, koja se sastojala od 1, 3. i 4. čete, delom 6. 7. i 8. čete, vod tenkova 10/12, železničkog oklopnog voza 103 i hrvatske 3. lake PA baterije, bilo je naređeno da odmah deblokira 5/738. puka poručnika Dzaka [Dzaack] koja je bila opkoljena u Jajcu. Za privođenje grupe kamionima, umesto ranije predviđenog marša pešice, stajalo je grupi na raspolaganju oko 32 kamiona, 7 putničkih automobila, 1 vozilo 17, 2 motocikla s prikolicom i 2 motocikla. Veći deo vozila dostavila je laka kolona 718. pd.

25.11.42. je I/738. pp, bez 2. čete, ukrcao u kamione 4 km istočno od Kiseljaka i prevezen u Turbe u 18,30 časova. Iz ovog naselja usledio je pokret, takođe kamionima, cele Grupe »Anaker« za Jajce u 19,15 časova, uključujući i 6 tovarnih grla. Od Doganovaca do Vijenca bile su postavljene mnoge prepreke koje je trebalo savladati, koje su se većim delom mogle ukloniti uz pomoć potčinjenih tenkova. Dodir s neprijateljem za vreme nastupnog marša u noćnim časovima je bio relativno mali. Od Vijenca do južnog izlaza iz Jajca nisu postojale nikakve prepreke, a nije uspostavljen nikakav dodir s neprijateljem. Grupa je 26.11.42. u 5,15 časova dostigla kod Skele južni izlaz iz Jajca. Pošto je marš bio vrlo brzo izveden, to nam je pošlo za rukom da u Skeli iznenadimo jedan deo partizana.³ Tom prilikom su neki partizani obučeni samo u rublje pobjegli u obližnju šumu i na okolne visove. Neki su morali čak da iskaču kroz prozore. Glavni deo partizana povukao se na vis 568 i u samo Jajce. 3. četa I/738. pp

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 950—3.

² Ova motorizovana nemačka borbena grupa je prodrla u Jajce s ciljem da omogući izvlačenje svoje 3. čete 738. pp i 17. ustaškog bataljona. Međutim, Jajce su u međuvremenu zauzele partizanske snage (vidi dok. br. 183, nap. 5; tom IV, knj. 8, dok. br. 86, 87 i 98).

³ Na tom položaju se nalazio 3. bataljon 5. crnogorske NOU brigade (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 84 i 86).

je odmah u energičnom naletu zauzela vis 568, kako bi obezbedila akcije u jugoistočnom i istočnom pravcu. Komandantu grupe stajala je sada na raspolaganju jedna streljačka četa, jedna teška četa i 6 odeljenja II/738. pp, kao i hrvatska PA baterija. Pomoću teške čete I/738. pp i hrvatske PA baterije izvršeno je obezbeđenje i ostalog potrebnog prostora, tako da u ranim jutarnjim časovima nije pretila nikakva opasnost s k. 728. Ova kota je bila u svakom slučaju posednuta od strane jakog neprijatelja i čudnovato je da se s nje u prvi mah nije otvarala vatra. S preostalom drugom streljačkom četom (I/738. pp) doprlo se do novog drvenog mosta na Vrbasu, a kasnije i do hemijske fabrike, pošto su neki civili dostavili komandantu grupe da se u fabrici nalazi veći broj partizana, a osim toga i 68 nemačkih vojnika kao zarobljenici.⁴ Nakon toga komandant grupe je odmah naredio da se 1. četa ojača sa 2 tenka i jednim PA topom i da prodre do fabrike i ustanovi da li se slažu ovi podaci. Kada je četa dospela do fabrike, ona je stvarno naišla na dve velike stambene zgrade koje su partizani bili zaposeli. Otpočela je žestoka pušćana vatra, a pre svega iz automata, u trenutku kada se počelo s pretresom jedne od ovih zgrada. Komandir 1. čete potporučnik Štojrer [Steurer] pao je u početku kao žrtva metaka iz automata. Na ovaj način ranjeno je više podoficira i vojnika. Partizani, verovatno pripadnici inteligencije, pružali su u ovim stambenim zgradama žilav i čvrst otpor. Ne obziirući se na ovo, četa je uspeła, posle duže borbe, da zauzme jednu takvu zgradu i da uništi oko 30 partizana. U međuvremenu je 3/738. pp napadnuta na k. 568 od strane vrlo jakih neprijateljskih snaga iz istočnog pravca. Istovremeno je sa sigurnošću utvrđeno da se sa severozapada u pravcu Jajca približava oko 3.000 partizana. Osmotreno je kako se topovi i teški minobacači postavljaju na položaje. Posle kraćeg vremena neprijatelj je otvorio jaku artiljerijsku i minobacačku vatru na položaju grupe. Osim toga, pojavila se sa svih strana i vatra iz teških mitraljeza. U toku žive minobacačke i mitraljeske vatre neprijatelj je približavao svoje snage našim linijama. Nastupio je trenutak opasnosti da trupe budu zaokružene, tako da nije ostalo mnogo vremena kada bi bataljon bio opkoljen i time izložen potpunom uništenju. Pre svega izgubilo bi se mnogo vozila. Neko efikasno suzbijanje partizana nije bilo moguće, pošto grupa nije raspolagala artiljerijom. Mi smo se i dalje držali dok smo mogli, i tek u trenutku kada

⁴ i ⁵ Partizani su u borbi za Jajce 26. novembra 1942. ubili 93 i zarobili 103 neprijateljska vojnika, dok se jedan broj razbežao (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 98).

je neprijatelj krenuo da prodre u našu liniju na koti 568, morala je 3/738. grenadirskog puka da se povuče, da ne bi bila potpuno uništena. Predajom položaja na koti 568 znatno se pojačao pritisak neprijatelja iz severnog pravca. Ovom pritisku nije mogla odoleti ni 1/738. grenadirskog puka. Žestina vatre, kako artiljerije tako i minobacača i teških mitraljeza, usmerila se u punoj snazi na komandno mesto grupe i na štab bataljona. Komandno mesto je pretrpelo velike gubitke. Pošto je dalje napredovanje protiv brojčano daleko nadmoćnijeg neprijatelja u datim okolnostima bilo nemoguće i pošto bi kruto držanje dostignutih prostora bilo samo nekorisna žrtva, što bi dovelo do eventualnog gubitka celog bataljona i svih za diviziju nenadoknadivih motornih vozila, komandant grupe se odlučio za povlačenje na nov položaj kod Vijenca. Usledila je zapovest četama da se odvoje od neprijatelja, kao i zapovest za obezbeđenje pri odvajanju. Motorna vozila su krenula kao prvi deo grupe, zatim su usledile čete i hrvatska PAA, a na kraju tenkovi. Prvi deo puta je bio potpuno otkriven i izložen preciznoj vatri teških mitraljeza, teških minobacača i artiljerije. Uprkos tome pošlo nam je za rukom da u relativno kratkom vremenu izvučemo motorna vozila i trupe uz zaista male gubitke i da se probijemo do prostora koji je bio manje opasan. Skoro sva vozila su bila pogođena, pojedina i do 16 pogodaka. Držanje vozača je bilo za divljenje. Vozila koja su bila toliko oštećena, da se nisu mogla kretati sopstvenom snagom, bila su odmah šlepovana. Odvajanje od neprijatelja izvršeno je u poslednjem času, možda već četvrt časa kasnije vozila bi bila beznadežno izgubljena. S vozilima bi nestala i poneta hrana, kao i pogonski materijal. U daljem kretanju put je bio skoro stalno pod vatrom teških mitraljeza i minobacača. Baš ovde se pokazala odlična disciplina vozača i vojnika koji su lakim mitraljezima i puškama dejstvovali iz vozila u pokretu i tako su neprijatelja držali prikovanog. Hrvati su u samom Jajcu, na žalost, morali napustiti jedan kamion s jednim PA topom, zbog onesposobljavanja vozača prozrokovanog punim pogotkom na vozilo iz teškog minobacača. I ovaj bi se gubitak mogao izbeći da komandir PA baterija nije izveštaj o tome dostavio komandantu grupe tek kada se od Jajca udaljio 6 km.

Kada se prispelo na Vijenac, na grupu je sa svih strana, naročito sa okolnih visova i kuća, otvorena jaka puščana vatra, kao i vatra iz mitraljeza i minobacača. Neko zaustavljanje kolone i priprema za napad ponovo bi bili uslovljeni nesagledivim žrtvama i posledicama. Komandant se zbog toga odlučio da prođe vozilima kroz ugroženi prostori da iz nje-

Gruppe eintrifft, wird Teil der 1. Div., die sich befindet haben. Letzter musste sich auf diesem Kampf wiederum das Pantzen von Artillerie bei Korpungeltin beschaffen. Die Männer wurden Korpungeltin als auf sehr hohem Verdienst. Waren der Gruppe geschickte Truppen und entwickelten Artillerie zur Verfügung gestanden, dann wäre auch der Erfolg dieses Tages weit größer gewesen. Es war im Überraschungsmoment gesehen, dass die Partisanen auf dem Höhe als dann geschickte, das eine Kampfgruppe mit Hfr. während der Nacht hin in der Nähe ihrer Stellungen, trotz zahlreicher Spüren, Störmitteln und Spüren, vordringen konnte. Letzter war von der 5./TSS nicht mehr vorzufinden als die Mann, die wir aus der Gefangenschaft der Partisanen befreit hatten. Wenn man sich wieder erweilt, Spüren, nach dem Ende. Nach dem Kräfte dieser Männer wurde die 5./TSS in der nächsten Nacht unter dem persönlichen Kommando eines überlebenden Mannes von Partisanen die unbehaltene Stellung aufgeben und sich in unbehaltener Richtung zurückziehen. Von der Gruppe wurde zur Verbindung mit der 5./TSS sofort nach Eintreffen die Spähtrupp entlang des Ufers im rechten Ufer in Richtung J. des vertrieben. Eine Verbleibungsfrage war jedoch unter den vorbeschriebenen Umständen nicht möglich.

Die Feindverbleibe befinden sich auf dem gestrichelten Foto, was in der Nähe von J. und in der Verbleibenden liegen geblieben ist, die von unseren Pantzen mit der Front, Flak-Batt., bei der Einfeld in J. und an die Einfeld von J. als Opfer gefallen waren, konnte nicht feststellen werden.

Eigene Verluste: 10 Tote, darunter Lt. Stouffer, 11 Verwundete, darunter Obst. Ritter und Obst. Dr. Braunhiller, 1 Vermisster. Kräfte: 5 Tote und 11 Verwundete. Deutsche Meerestrafikere tot.

Dumreicher

Mjr. v. Gruppen-Fdr. I. V.

ga izađe što je brže moguće. Dosadnji gubici tokom vožnje bili su, i pored jake neprijateljske vatre, još uvek vrlo umereni. Pošto se sav put od Vijenca do na 2 km severno od Donjeg Vakufa nalazio pod neprijateljskom vatrom, to je komandant grupe odlučio da grupu dovede u Donji Vakuf. Sa izuzetkom jednog kamiona, koji je ostao za prevoz ostalih ranjenika kod tenkova, grupa je, sa svim vozilima, u 13,30 časova prispela u Donji Vakuf.

Od 25.11. naveče Jajce je postalo sedište 3. partizanske divizije s jednim divizijskim i jednim brigadnim štabom.⁵ Prva borba oko zgrade bila je usmerena s velikom verovatnoćom baš na onu stambenu zgradu fabrike gde je bio smešten štab divizije. U toj zgradi je uništeno 35 partizana. Zbog toga treba bezuslovno prihvatiti da su naša udarna odeljenja izrešetala jedan deo neprijateljskog štaba divizije. Na žalost, u ovoj borbi ponovo se osetio nedostatak artiljerije i eksploziva. Zgrade su bile branjene izvanredno žilavo i ogorčeno. Da je grupi stajalo na raspolaganju dovoljno trupa i odgovarajuće artiljerije, onda bi ovog dana uspeh bio znatno veći. Postojao je momenat iznenađenja, pošto partizanska komanda nije ni pomišljala na to da bi jedna borbena grupa s motornim vozilima mogla noću dospeti do srca njenih položaja i pored mnogobrojnih zapreka, prepreka i stražara. Na žalost, 5/738. grenadirskog puka se više nije mogla pronaći, sem jednog vojnika koga smo bili oslobodili iz partizanskog zarobljeništva.⁶ Isto tako nisu viđeni ni ustaše ni hrvatski vojnici. Po pričanjima ovog vojnika, 5/738. grenadirskog puka je morala iste noći, pod vrlo teškim pritiskom nadmoćne mase partizana, da napusti svoj položaj i da se povuče u nepoznatom pravcu. Grupa je odmah po prispeću uputila jedno izviđačko odeljenje uzduž Vrbasa, desnom obalom, u pravcu Jajca u cilju hvatanja veze sa 5/738. grenadirskog puka. Uspostavljanje veze zbog napred opisanih događaja ipak nije bilo moguće.

Gubici neprijatelja iznose oko 100 izbrojanih mrtvih.⁷ Šta je od mrtvih i ranjenih ostalo u zgradama i koliko je palo kao žrtva naših tenkova i hrvatske PA baterije prilikom ulaska u Skelcu i na južnom izlazu grada Jajca — nije se moglo utvrditi.

⁵ Reč je o 3. NOU diviziji, sastava: 5. crnogorska, 10. hercegovačka i 14 (Prva) dalmatinska NOU brigada (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 45).

⁷ Prema izveštaju 3. NOU divizije, njeni gubici u borbi za oslobodjenje Jajca iznosili su: 18 mrtvih i 36 ranjenih. Gubici 3. brigade 1. proleterske NOU divizije: 3 mrtva i 23 ranjena (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 92 i 95).

Sopstveni gubici: sa strane Nemaca: 8 mrtvih, između kojih je i potporučnik Štojrer, 37 ranjenih, između kojih su i poručnik Bitner [Bittner] i viši veterinar dr Braumiler [dr Braumüller], 1 nestao. Hrvati: 2 mrtva i 11 ranjenih. Ubijena su i 3 nemačka tovarna grla.

Anaker

major i zastupnik komandanta
grupe

BR. 185

**OBAVEŠTENJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JU-
GOISTOKU OD 29. NOVEMBRA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI
VERMAHTA O POSLEDICAMA EVENTUALNOG NAPUŠTA-
NJA GARNIZONA U 2. ZONI OD STRANE ITALIJANA¹**

Strogo poverljivo

KR

TELEGRAM

Koncept

49

OKW/WFSt

Informativno: Nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvat-
skoj

Veza: Telegram nemačkog opunomoćenog generala u
Hrvatskoj, Ia, str. pov. br. 0129/42, vojni ataše,
od 27. XI 1942 (upućeno OKW/odelj. za ino-
stranstvo)²

Sadržaj: Napuštanje italijanskih garnizona u 2. zoni.

O nameri italijanske 2. armije da napusti 15 garnizona
u 2. zoni moraju se izraziti najteže sumnje.³

Borbe na demarkacionoj liniji u prostoru Jajca i Bo-
sanskog Novog već sada pokazuju da su komunisti prešli sa

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057207—8.

² U ovom obaveštenju je izložena namera italijanske 2. armije da teritoriju do Jadranskog mora očisti od partizana u tri etape: prva etapa — Imotski, Makarska i Zadvarje, druga — Sinj, Vrljika, Grahovo, Gračac, treća — Medak, Gospić, Perušić, Vrhovine, Otočac, Jesenice, Plaški (AVII NAV-T-501, r. 264, s. 941—2).

³ Vidi dok. br. 95 i 102.

banditskog rata, koji su do sada vodili pojedinačno i rasparčano, na planska i odlučna borbena dejstva. To je posledica potpuno pasivnog držanja Italijana.

Ako sada povezana teritorija 3. zone koju komunisti drže bude proširena napuštanjem daljih garnizona u 2. zoni, to praktično znači napuštanje bez borbe delova Hrvatske koje su Italijani okupirali, a time i nastanak jednog neprekidnog novog fronta na evropskom kontinentu, s naslonom na obalu.

Delovi hrvatske vojske koji su angažovani na teritoriji južno od demarkacione linije, s obzirom na njihove snage i njihovu borbenu vrednost, nisu u stanju, ni na koji način, da sami održe red i mir. Premeštanje hrvatskih jedinica iz oblasti koje su Nemci poseli, kako se to blagonaklono teži od strane jednog italijanskog glavnog komandanta u čitavoj Hrvatskoj,⁴ za sada je nemoguće, pošto su sve snage vezane punim angažovanjem. Ove bi se snage, verovatno, još na putu ka novim područjima upotrebe, razvijale pod teškim i bezuspešnim borbama, ili bi našle da su ova područja već zauzeta od strane ustanika.

U ovom vrlo karakterističnom razvoju, u kojem bi nemačko-hrvatske snage angažovane severno od demarkacione linije ostale jedini nosioci borbe na strani Osovine, ne bi se moglo duže održati ni stanje na teritoriji Hrvatske koju drže Nemci, tim pre što sigurnost pruge Zagreb — Beograd i dalje ostaje kao glavni zadatak.

Važna područja sa gledišta ratne privrede biće u jačoj meri ugrožena.

Umesto što Italijani, usled svog potpuno pasivnog držanja, napuštaju bez borbe dalja područja, moraju se podstaći da napadima sa svoje strane potpomognu nemačko-hrvatske snage koje se nalaze u teškim borbama na demarkacionoj liniji.

Zamisao o predaji nije razumljiva, čak ni s obzirom na želje da jedan italijanski komandant bude nad čitavom Hrvatskom.⁵

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(AOK-12) Ia

br. 3306/42 str. pov. od 29.11 1942. u 18,40
časova

Za tačnost

...⁶

Pukovnik u gen. štabu

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 182.

⁶ Potpis nečitak.

**MESEČNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA
NA JUGOISTOKU OD 29. NOVEMBRA 1942. VRHOVNOJ
KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ I PRIVRED-
NOJ SITUACIJI, ČETNIŠTVU DRŽAVE MIHAILOVIĆA, SOP-
STVENOJ AKTIVNOSTI, I BORBI S JEDINICAMA NOV I
PO JUGOSLAVIJE U HRVATSKOJ, BOSNI, HERCEGOVINI,
SRBIJI I CRNOJ GORI¹**

Komandant oružanih snaga
na Jugoistoku
(Komanda 12. armije)
Ia, br. 3320/42 str. pov.

Strogo poverljivo, KTB²
H. Qu., 29.11.1942.
20 primeraka
16. primerak

**OCENA SITUACIJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA
NA JUGOISTOKU (AOK-12)**

Novembar 1942.

I. OPŠTA SITUACIJA

...³

5) *Srpsko-hrvatski prostor stoji u uskoj povezanosti sa grčkim prostorom. On je baza za zbrinjavanje i snabdevanje jedinica koje su angažovane u Grčkoj. Održavanje reda i mira u ovom području, kao i obezbeđenje jednog regulisanog snabdevačkog saobraćaja na glavnoj železničkoj pruzi, od presudnog je značaja za vođenje borbi na Jugoistoku. I dok u Srbiji, apstrahujući pojedinačne prepade i diverzije na železničkim prugama, uglavnom vlada mir, dotle se okolnosti u Hrvatskoj nisu ni najmanje poboljšale. Uzroci za ovakvo, još uvek potpuno nesređeno, stanje leže u potpunom odsustvu autoriteta hrvatske vlade, kao i u držanju italijanskih okupacionih snaga.*

Sve dotle dok se ne uspe da se obustavi progonjenje pravoslavnog življa od strane ustaša, neće se poboljšati unutrašnje političke teškoće u hrvatskom državnom sklopu.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku vidi u sadašnjem držanju Italijana ozbiljnu opasnost. Ona prven-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057211—43.

² Dopisano rukom.

³ ⁶ ⁷ ⁸ ¹⁰ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ i ²⁴ Izostavljeni tekst se ne odnosi na Jugoslaviju.

stveno leži u neaktivnosti prema komunističkim bandama, zatim u popuštanju »antikomunističkim« četnicima, koji svoju privrženost Draži Mihailoviću javno ispoljavaju i koji će se u datom momentu pobuniti protiv okupacionih sila.

Komandant italijanske 2. armije general Roata, u razgovoru održanom 18. novembra pri italijanskoj Vrhovnoj komandi u Rimu, nedvosmisleno je izjavio da do proleća ne namerava ništa da preduzme protiv komunističkih bandi prikupljenih uglavnom u 3. zoni (uporedi depešu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 3194/42 od 21. XI 1942).⁴

Uviđajući trajno nemoguće stanje u Hrvatskoj, Komando Supremo je pokrenula pitanje jedne zajedničke komande u Hrvatskoj. U osnovi ovoga leži nedvosmislena težnja da ovu komandu preuzmu Italijani.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je stanovište o pitanju jedne zajedničke komande zauzeo svojim dopisom, Ia, br. 3265/42 str. pov. od 23. novembra.⁵

⁴ Vidi dok. br. 182, nap. 2.

⁵ U ovom dopisu se predlaže, shodno izmenjenoj situaciji u Sredozemlju, da sve nemačke vojne i upravne komande na Jugoistoku i italijanske i bugarske snage stvore, pod jedinstvenom nemačkom komandom, grupu armija sa sedištem u Solunu. U vezi s pitanjem zajedničke komande u NDH, koje je pokrenuo general Roata, komandant oružanih snaga na Jugoistoku je, između ostalog, izložio:

»[...] 2) Jedan italijanski komandant bi bio doveden samo da angažuje nemačke divizije zajedno sa antikomunističkim snagama (Mihailovićeve pristalice) u 3. zoni koju su Italijani evakuisali, da bi se tamo zaveo red, dok bi italijanske snage bile pošteđene sa obrazloženjem da nisu bile slobodne za pokretnu upotrebu. Roata je nedvosmisleno izjavio da on ne namerava u toku zime da savlađuje ustanike.

3) Deo Hrvatske posедnut od strane Nemaca, isto kao i Srbija, stoji u uskoj povezanosti sa grčkim prostorom što se tiče bezbednosti baza za snabdevanje i zbrinjavanje. Moraju biti iznete teške sumnje protiv podele jedinstvenog komandovanja nad obe ove oblasti.

4) Važniji od jedinstvenog komandanta u Hrvatskoj izgleda da je zahtev za jedinstvene instrukcije:

- a) za pravilan postupak prema pravoslavnom delu hrvatskog stanovništva od strane hrvatske vlade (ustaški progoni),
- b) za postojano aktivnu borbu protiv svih neprijateljski raspoloženih grupa (komunista i Mihailovićevih pristalica) prema hrvatskoj državi i okupacionim silama,
- c) za jedinstvenu obustavu saradnje sa dobrovoljačkim jedinicama (antikomunističkim četnicima i tako dalje), koje samo pod momentalnim okolnostima nisu podigle svoje oružje protiv okupacionih snaga.

5) Shodno navedenim postavkama pod 4), a—c, bolje je, s obzirom na dosadašnja loša iskustva u zajedničkim operacijama da se

6) Ocena situacije u jugoistočnom prostoru ne može se dati a da se ne uzme u obzir područje između srpsko-hrvatskog prostora i Grčke, utoliko pre što životno važna željeznička pruga od Beograda, preko Soluna, za Grčku vodi kroz bugarsko područje.

...

II. POLITIČKA SITUACIJA

...

3) Srbija

Uspostavljanje nove srpske vlade i govor koji je tim povodom održao preko radija predsednik vlade Nedić dejstvovali su umirujuće i kriza je uspešno okončana.

Mada je neprijateljsko *raspoloženje stanovništva* prema Nalcima, zbog neprijateljskih uspeha u Africi, dobilo izvestan polet, to su, s druge strane, neprekidno sprovedene oštre mere protiv Mihailovičevog pokreta dejstvovala ograničeno.

4) Hrvatska

Političko stanje u osnovi je nepromenjeno. Nesposobnost hrvatske uprave i dalje se potvrđuje. Policijska vlast leži skoro isključivo u rukama ustaša. Njihovi većinom bezplanski teroristički akti obimno se prikrivaju. Oni imaju za posledicu da je privredno stanje sve teže i da raznovrsne bande dobijaju stalna pojačanja.

Postavljanje jednog državnog sekretara kao člana štaba za obezbeđenje železnica i donošenje zakona po kome se civilno stanovništvo angažuje u aktivnu zaštitu železnica, kao i da ono može biti izloženo represalijama, prvi su pokušaji vlade da stabilizuje unutrašnje političke prilike. Njihovo dejstvo treba sačekati.

Raspoloženje stanovništva je loše zbog opšte pravne nesigurnosti. K tome dolaze brige zbog znatno povećanih cena i očekujućih nestašica životnih sredstava i sredstava za gorivo. Događaji u Africi nailaze na naročito interesovanje.

sve okupacione snage, zadržavajući demarkacionu liniju u svom sadašnjem području, učine odgovornim za održavanje mira i da stvarno nastave potrebne borbe.

6) Postojanjem jedne nemačke grupe armija, kojoj bi bile potčinjene sve savezničke snage u celokupnom balkanskom prostoru, moguće je jedinstveno ugušivanje ustanka i prikupljanje jakih snaga za zajedničke operacije, ako bi to zaista bilo potrebno [...]»

Završavajući ovo svoje mišljenje, komandant oružanih snaga na Jugoistoku je zaključio da sadašnje okolnosti, s obzirom na izmenjenu situaciju u Sredozemlju, diktiraju jedinstvenu nemačku Vrhovnu komandu za celokupni Jugoistok, ali ne i jedinstvenu italijansku komandu u NDH (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057292—4).

5) *Susedna područja* *Albanija*

Stanje u odnosu na prošli mesec u osnovi nepromenjeno. Srpski ustanički vođa Mihailović izdao je naredbu da se razviju bolji odnosi sa Albancima. Ovo odgovara njegovom stremljenju prema jadranskoj obali.

Crna Gora

Uticaj antikomunističkih (Mihailovićevih) snaga je u porastu. Sam Mihailović nalazi se u Crnoj Gori, pošto se ovde oseća najsigurnijim.

Bugarska

Unutrašnje stanje i dalje mirno.

Raspoloženje stanovništva ipak je pod uticajem afričke situacije. Paralelno sa ovim treba istaći i pojačanu komunističku propagandu.

U *novoj Makedoniji* delimično postoje predznaci raspoloženja protiv bugarske uprave, zbog jednog broja odjednom novostvorenih i sprovedenih rigoroznih mera, naročito u oblasti snabdevanja životnim namirnicama.

III. NEPRIJATELJSKA SITUACIJA NA JUGOISTOKU

...⁸

3) *Srbija*

Neprijateljska propaganda nepromenjeno jaka.

Komunistički pokret je, na osnovu novih sovjetskih direktiva, ponovo oživeo u severoistočnoj i jugozapadnoj Srbiji.

Mihailovićev pokret: Jedan broj nižih starešina stalno zahteva naređenje za opšti ustanak, ali je Mihailović to do sada odbijao, ukazujući na oštre protivmere koje treba očekivati od okupacionih sila.

Mihailović je naredio:⁹

a) Građansku neposlušnost i zamenjivanje dosadašnjih predsednika opština sa Mihailovićevim pristalicama.

b) Pojačane saobraćajne diverzije na glavnim linijama snabdevanja.

c) Praćenje i izveštavanje o nemačkim vojnim transportima prema jugu.

Prepadi na opštine i manje sabotaze pojačali su se u odgovarajućem stepenu, ali to u osnovi nije moglo da pore-

⁹ Draža Mihailović je 7. novembra 1942. uputio potčinjenim komandantima ovo naređenje o opštoj građanskoj neposlušnosti. Opširnije o tome vidi AVII, Ča, reg. br. 14/1, k. 299, depeša br. 1648).

meti mir. Poziv za povećane saobraćajne diverzije nije doneo do sada nikakvih značajnijih rezultata u srpskom prostoru. Izveštaji o uspesima Mihailoviću potčinjenih starešina su lažni i preterani.

Tekuće hapšenje vodećih ličnosti pokreta, povlačenje mnogobrojnih članova organizacionog štaba, razoružanje većeg dela do sada legalnih četničkih odreda i razmontiranje radionica oružja na Homoljskim planinama dovelo je Mihailovićev pokret u krizu, koja se ispoljava u žalbama mnogih nižih starešina na oskudnu englesku pomoć, u izveštajima o povlačenju i prestanku delanja članova, kao i u izveštajima o neefikasnosti naređene građanske neposlušnosti. Ova kriza je učinila, pre svega, nemogućim sprovođenje jednog opšteg narodnog ustanka. S pojedinačnim akcijama, koje mogu nastati usled daljih promena vojne situacije, ipak treba stalno računati.

4) *Hrvatska*

U nemačkoj posadnoj zoni, prvenstveno severno od Save, nastavlja se aktivnost komunističkih bandi. Ponovo i opet borbe u istočnoj Bosni, u prostoru Tuzla — Bijeljina. U prostoru zapadno od Sarajeva obnavlja se prikupljanje raznovrsnih Mihailovićevih pristalica preko demarkacione linije prema severu.

Uprkos uspešnim nemačkim operacijama kod Jajca i ponovnom čišćenju planine Kozare i međurečja Una — Sana, pojačava se neprijateljski pritisak protiv demarkacione linije. Komunistički prepadi na železnice oko Zagreba i na železničkoj magistrali Zagreb — Beograd pojačavaju se. Ipak nisu nastala bitnija oštećenja saobraćaja.

U italijanskoj okupacionoj zoni sve više se ispoljava neograničena vladavina ustanika u 3. zoni. Komunisti vladaju na celoj teritoriji južno od Karlovca, preko Bihaća, do u okolini Glamoča. Ovo stanje se objašnjava jakim neprijateljskim pritiskom kako protiv demarkacione linije, tako i prema Jadranu; nije ga moglo da oslabi ni više italijanskih operacija koje su nanele jake gubitke neprijatelju.

U prostoru jugoistočno od linije Foča — Nevesinje do preko Bijelog Polja i Kolašina situacijom vlada Mihailović. Međuprostor oko Mostara, prema izveštaju generala Roate, čvrsto je u italijanskoj ruci.

Broj slučajeva diverzija, koji se znatno popeo, upravljen je prvenstveno protiv železničkih linija u prostoru Rijeka — Karlovac — Zagreb i železničke pruge Ogulin — Gospić — Knin.

IV. SOPSTVENA TAKTIČKA SITUACIJA I NAMERE

***¹⁰

4) Srbija

a) 704. *pd* uspela da povećanom izviđačkom aktivnošću i akcijama čišćenja pronađe i pohvata neprijateljske grupe u prostoru istočno i jugoistočno od Požarevca kao i severozapadno od Bora. Dugo tražene radionice oružja zapadno od Majdanpeka su razmontirane. Divizija je, osim toga, imala da pod teškim okolnostima savlada i uništi aktivirane bande u severoistočnom prostoru njenog područja obezbeđenja. Ona trenutno umiruje Homolje iz oslonih tačaka.

b) *I bugarski okupacioni korpus* aktivan je u svom području obezbeđenja. Ovo je dovelo do popuštanja prepada. Neprijateljske grupe oko Leskovca su uništene. Pojačava se železničko i fabričko obezbeđenje važnih vojnoprivrednih pogona.

c) Područje obezbeđenja *SS divizije »Princ Eugen«* prošireno je prema severu s ciljem da se oslobode snage 704. *pd*. Zbog pojačane neprijateljske aktivnosti u dolini Ibra bila je potrebna pojačana zaštita železnice. Divizija je, svojom velikom pokretljivošću, bila u mogućnosti da pronađe i pohvata neprijatelja u besputnim predelima. Pročešljavanjem Biser-vode (15 km zapadno od Raške) i okoline Guče (15 km jugozapadno od Čačka) neprijatelj je i ovde isteran iz svojih skrovišta. Kaznenim ekspedicijama oko Goča, Ivanjice i Zapadnomoravske doline, divizija je uništila neprijateljske grupe i razoružala nepouzidane četničke odrede. Snage divizije su postigle da, uprkos povećanom obezbeđenju Ibarske doline i jugozapadne srpske granice od crnogorskih bandi, održe mir u jugozapadnoj Srbiji.

Prema izveštaju dostavljenom državnom vođi *SS*, diviziju hitno treba ojačati upućivanjem sposobnog višeg i nižeg starešinskog kadra.

d) 717. *pd* je ponovo gospodar situacije u svom području obezbeđenja, naročito u Sremu. Radi održavanja mira morale su divizijske jedinice sposobne za borbu biti premeštene u prostor Valjevo — Loznica. Težište obezbeđujućih zadataka leži i ovde na železničkim prugama.

e) Reorganizacija *»Ruskog zaštitnog korpusa Srbije«* u 3. pešadijski puk ide vrlo rđavo.

f) Za Srbiju i dalje ostaje kao najvažniji zadatak savladavanje Mihailovićevo pokreta svim raspoloživim sredstvima.

Plansko angažovanje jagdkomandi i ovde će odigrati veliku ulogu.

5) Hrvatska

a) 16.11.1942. je komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj,¹¹ sa sedištem u Slavonskoj Požegi, preuzeo komandu nad angažovanim jedinicama u delu Hrvatske posедnutom od strane Nemaca. Njemu se potčinjavaju, pored 714. i 718. pd, i delovi 717. pd koji su angažovani u Sremu. Namerava se da se ovi delovi divizije oslobode kao raspoloživa pokretna rezerva. Pretpostavka za ovo je, ipak, obećano dovodenje 369. hrvatske divizije u Hrvatsku.¹²

b) 718. pd je glavninom snaga prvenstveno bila angažovana u prostoru Jajce — Donji Vakuf. Ona je tamo jake neprijateljske delove zahvatila i posle žilavog otpora uništila. Neprijateljevi gubici su 900 mrtvih, dok su sopstveni gubici bili minimalni. Sada je u ovom prostoru opet došlo do teških borbi s komunistima, koji su se ponovo prikupili.

Zbog nasilja nad stanovništvom od strane ustaša oko Rogatice, došlo je do borbi svih slojeva naroda protiv njih. Nemačka vojna žandarmerija ponovo je uspostavila mir u Rogatici.

Jedna akcija čišćenja na Devetaku, severno od Rogatice, nije dovela ni do kakvih naročitih rezultata. Pri operacijama severoistočno od Tuzle komunističke bande su uspele da se izvuku, zahvaljujući zakasnelom stupanju u boj jednog hrvatskog divizijskog komandanta.

Sprovodi se pojačano obezbeđenje železnica na glavnoj pruzi.¹³

c) 714. pd je napala i uništila neprijateljske grupe na Kozari; ipak, zbog neprolaznosti ovog područja, slabije neprijateljske snage su ponovo ostale u pozadini i ponovo izazivaju uznemiravanje. Severno od Nove Kapele, na glavnoj železničkoj pruzi Zagreb — Beograd, jedna neprijateljska grupa, koja se prikupljala, bila je odbačena uz teške gubitke za neprijatelja. Dalje je divizija uspešno razbila neprijateljske grupe zapadno i jugozapadno od Prijedora. Jedna hrvatska jedinica koja je odstupala ispred jakih neprijateljskih snaga iz Bihaća, uspela je da se u visini Bosanskog Novog prikupi i ponovo sredi.

¹¹ Odnosi se na general-majora Rudolfa Litersa.

¹² Vidi dok. br. 88, 103, 117, 131 i 173.

¹³ U tom smislu izdato je sledeće naređenje:

»Situacija na Sredozemlju iziskuje da se bezuslovno izvrši zaštita glavnih pruga Zagreb — Beograd, Beograd — Niš — Skoplje, Beograd — Sofija, Beograd — Kraljevo — Skoplje. Ostali zadaci privremeno se odlažu za docnije, a zaštita objekata mora i dalje da ostane na snazi« (AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 789—90).

Radi obezbeđenja neometanog saobraćaja za snabdevanje, jake snage divizije morale su da budu premeštene na glavnu železničku prugu Zagreb — Beograd. Žilave borbe trenutno se vode u prostoru južno od Bosanskog Novog protiv bandi koje se iz 3. zone prebacuju na ovu stranu demar-kacione linije.

d) Na teritoriji severno od Save popustili su prepadi u Sremu. Naprotiv, konstatovane su povećane diverzije i prepadi na železničke stanice i pruge uglavnom u prostoru ju-goistočno od Zagreba. Prepadi su do sada uglavnom bili up-ravljeni protiv sporednih pruga.

e) 187. rezervna divizija stigla je u svoj rejon oko Za-greba.¹⁴ Pokazalo se da samo premeštanje jedinica nije izaz-valo nikakav utisak na neprijatelja. Nije došlo do napušta-nja neprijateljske aktivnosti u užoj okolini Zagreba ili dru-gih garnizona 187. rezervne divizije.

Aktivno suzbijanje i dalje ostaje jedina mogućnost ne-prijatelju da spreči našu preduzimljivost.

Radi sopstvene zaštite, kao i za slučaj nužnog predsto-jećeg angažovanja, potrebno je diviziju jače opremiti teret-nim vozilima.

f) Snagama angažovanim u Hrvatskoj stalo je do toga da uspešno preduhitre stalno ponavljani neprijateljski pri-tisak iz 3. zone, koju su Italijani napustili, preko demar-kacione linije. Ovde se stiče utisak da su ustanici iskoristili vreme da se planski organizuju i obuče. Napadi dobijaju, više nego do sada, karakter dobro vođenih borbenih dej-stava. Trajno nepodnošljivo uznemiravanje moguće bi bilo otkloniti samo potpunom promenom držanja Italijana.

Pored toga, za Hrvatsku kao i za Srbiju ostaje glavni zadatak bezuslovno obezbeđenje saobraćaja za snabdevanje prema Grčkoj. Od toga, zbog slabih nemačkih snaga koje sto-je na raspolaganju, svakako mora trpeti zaštita pojedinih pogona važnih za rat.

Od 4 RAD¹⁵ grupe, treba da se angažuju 2 u Hrvatskoj, 1 u Srbiji i 1 u Solunu.

V. VAZDUHOPLOVNA SITUACIJA

1) *Neprijateljska delatnost*

...¹⁶

c) *Srbija*

Samo slaba neprijateljska vazдушna delatnost, jer su engleske vazduhoplovne snage vezane u Africi.

¹⁴ Vidi dok. br. 168 i 172.

¹⁵ Reichsarbeitsdienst (nemačka služba rada)

Rudnik bakra u Boru bio je jedanput nadletan, bugarska protivavionska artiljerija stupila je u dejstvo bez uspeha.

d) *Hrvatska*

Ne javlja se o neprijateljskim nadletanjima.

...¹⁷

3) *Vazдушna zaštita*

a) *Aktivna vazдушna zaštita*

...¹⁸

Bugarska protivavionska artiljerija angažovana za zaštitu rudnika bakra u Boru stupila je jednom u dejstvo protiv nadletanja jednog engleskog aviona, ali bez uspeha. Već više puta je traženo dovlačenje bugarskih reflektora, ovo je veoma hitno s obzirom na važnost ovog postrojenja.

Oslobođavanje nemačkog protivavionskog kadra na teritoriji Rumunije i predaja opreme rumunskoj protivavionskoj artiljeriji su u toku.

VI. POMORSKA SITUACIJA

...¹⁹

VII. SAOBRAĆAJ

U novembru je situacija u pogledu eksploatacije željeznice i dalje bila ozbiljna. Za malo dana trebalo je postići 12 vozova na pruzi Đevđelija — Solun a 8 vozova preko Bralskog mosta. Osnovni uzrok je, za ubuduće kao i ranije, nedostatak lokomotiva. 40 lokomotiva poslanih iz Nemačke jako su opterećene i stoga se često kvare. Tako je s vremena na vreme od ovih 40 lokomotiva svega 11 bilo sposobno za vožnju, dok su se 29 nalazile na reparaciji. Znatno jači doturi zahtevaju i lokomotive sigurne za eksploataciju. Uubuduće se mora izgradnjom i proširenjem radioničkih postrojenja sniziti stanje oštećenih lokomotiva.

...²⁰

IX. INŽINJERIJSKO-TEHNIČKA SITUACIJA

...²¹

2) *Drugi inženjerski poslovi*

Za obezbeđenje železničkih pruga i za zaštitu drugih važnijih građevina grade se stražarske kule.

Na teritoriji Srbije: 177 gotovih, 58 u izgradnji, 6 istrasiranih.

Na teritoriji Hrvatske: 29 gotovih, 67 u izgradnji, 34 istrasirane.

X. STANJE SNABDEVANJA

...

2) *Hrvatska i Srbija*

Snabdevanje nemačkih snaga u Hrvatskoj i Srbiji je osigurano.

Izvlačenje životnih namirnica iz zemlje nailazi u Hrvatskoj i dalje na velike teškoće, jer hrvatske vlasti nisu u stanju da to sprovedu.

U Srbiji je, usled popuštanja banditizma poslednjih nedelja, omogućeno u izvesnoj meri zadovoljavajuće prikupljanje žetve. Time su poboljšani izgledi u pogledu stanja ishrane civilnog stanovništva i života u zemlji.

...

XI. VOJNA PRIVREDA

1) *U Srbiji* važni privredni pogoni rade bez bitnijih smetnji. Proizvodnja je porasla. Svakako da se nedostatak stručnjaka sve više oseća. Izvanredno napregnuta saobraćajna situacija, koja se i dalje zaoštrava visokim stanjem reparature lokomotivskog parka i nedostatkom rezervnih delova, deluje usporavajuće na privredni saobraćaj.

2) *U Hrvatskoj*, uprkos daljem pogoršanju opšte situacije, otpremanje proizvoda u osnovi teče normalno. Stanje porudžbina povećalo se na preko 28 miliona rajhsmaraka. U boksitnom bazenu oko Mostara stanje je za sada mirno nakon povlačenja antikomunističkih snaga. Otpremanje boksa moglo bi se povećati.

...

XV. Sve komandne instance koje su u razrezu obeležne sa +, pošto je prime na znanje uništiće dostavljenu ocenu situacije. Ona služi samo za orijentaciju i samo je po odobrenju komandanta bila pristupačna jednom uskom krugu osoblja dotičnog štaba.

Za ocenu situacije od oktobra 1942 (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 2850/42 od 25.10. 1942)²⁵ važi isto naređenje. Ocenu situacije docnije treba uništiti.

Ler
general-pukovnik

Dostavljeno:

...

²⁵ Vidi dok. br. 168.

²⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

BR. 187

**ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 30. NOVEMBRA
1942. POTČINJENIM GRUPAMA ZA OPERACIJU »JAJCE
III« PROTIV JEDINICA NOV I POJ U JAJCU¹**

30. nov. 1942.

Poverljivo

1090 KTB²

Div. St. Qu., 30.11.42.

718. peš. divizija
Az. 8. op. odelj. Ia
Br. 3567/42. pov.

**DIVIZIJSKA ZAPOVEST BR. 49
za operaciju »Jajce III«³**

Karta 1:100.000

- 1.) *Neprijatelj:* Vidi izveštaj o neprijatelju, list br. 15.⁴
- 2.) *Zadatak:* Divizija će s pridotim delovima hrvatskih oružanih snaga i ustaša u rejonu Jajca izvršiti napad na neprijatelja i uništiti ga.
- 3.) *Gotovost za napad:* Radi izvršenja gornjeg zadatka divizija će se 1. 12. rano rasporediti u 3 borbene grupe u gotovosti za napad sa opšte linije: Travnik — Turbe — Komar — Oborci — Orahovljani — Rasavci, sa isturenim delovima za obezbeđenje na 1502 — 1437 — 1349 i na Karauli.
- 4.) *Borbene grupe:*
 - a) *Grupa »Vist«:*
Komandant: pukovnik Vist, komandant 750. grenad. puka.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270 s. 897—9.

² Dopisano rukom.

³ Vidi dok. br. 193.

⁴ U ovom obaveštajnom biltenu o partizanskim snagama piše da je Jajce zauzeto 26. novembra 1942. posle teške borbe sa daleko nadmoćnijim i vrlo dobro naoružanim partizanskim snagama. Tako snažan pritisak primorao je nemačke trupe da se povuku u Donji Vakuf. Zatim se konstatuje da se u tom rejonu nalazi oko 4000 dobro naoružanih partizana sa 60 mitraljeza, 6—8 minobacača, artiljerijom i dovoljnom količinom municije. Obaveštava se i o jačini drugih partizanskih snaga na području zapadne Bosne (AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 146).

Jedinice:

Štab 750. grenad. puka;
I/750. grenad. puka;
II/750. grenad. puka;
III/750. grenad. puka;
III/5. hrvatskog pp;
I/5. hrvatskog pp;
I/8. hrvatskog pp;
hrvatski inž. vod 3/III;
2 hrvatska voda brdskih oruđa 3/IX;
hrvatski vod brdskih oruđa 3/VII;
vod brdskih oruđa 4/668. art. diviziona;
III/738. grenad. puka;
I/15. hrvatskog pp;
hrvatski samostalni vod brdskih oruđa VII.

b) *Grupa »Anaker«:*

Komandant: major Anaker, 738. grenad. puka.

Jedinice:

Štab 738. grenad. puka;
I/738. grenad. puka;
II/738. grenad. puka;
III/9. hrvatskog pp;
II/15. hrvatskog pp;
1 vod haubica hrvatskog 1/XI. art. diviziona;
1 vod brdskih oruđa hrvat. 3/XI. art. diviziona;
1 pa vod 3/3;
železnički oklopni voz 103;
vod oklopnih bornih kola 10/12.

c) *Grupa »Stipković«:*

Komandant: pukovnik (ustaša) Stipković.⁵

Jedinice:

2 bataljona ustaša.

5.) *Granice zonâ dejstva:*

Grupa »Vist«:

Desna granica:

k. 1279 (5 km severno od Travnika) — 1860 —
1163 — 1083 — 1147 — 1438 — severni deo Len-
dića — severni deo Podmilačja — 783 — 883 — 515.

Leva granica (prema Grupi »Anaker«): Ž. st. Oborci
— 908 — 1019 — 927 (sve isključno) — okuka
puta kod 392 — put prema Jajcu do okuke puta
kod Kamenice.

⁵ Ivan

Grupa »Anaker«:

Desna granica:

Vidi leva granica Grupe »Vist«.

Leva granica: (linija razgraničenja prema Grupi »Stipković«): mesto Rasavci — 1226 — 1087 — 865 — 1110 — 890 (sve isključno).

Grupa »Stipković«:

Desna granica:

Vidi leva granica Grupe »Anaker«.

Leva granica:

1209 — 1298 — Babiči — 1061 — 1016 — 1234 — Draganovac — 703.

6.) *Dnevni ciljevi:*

1. 12. linija:

Žilici (1083) — 1227 — 1388 — Šešići — Ravan — 1087 — 1157 — Vrljaj — 849 — Suljići — Čorići (1019) — 954 — Torlakovac — 1028 — Ljuša — 973 (Podobzir).

2. 12. linija:

1025 (Bukovik) — Tornice — 1203 — 1305 — Kokići — Sokolinsko br. — Bavar — 1172 — 1349 — Trkulja — Močiocci.

3. 12. linija:

515 — Zjaje — 621 — Prudi — Magarovci — Bulići — 807 — 496 — 905 — 703.

7.) *Artiljerija:*

a) *668. art. divizion:* 1, 2. i 3/668. art. divizionna sadejstvuju sa Grupom »Vist«.

U rejonu Turbe — Karaula obezbeđuje pripreme za napad grupe, a kasnije je podržava u njenom napadu.

b) *Art. divizion »Domanik«:*

Pod komandom divizije. U rejonu Komar — Oborci obezbeđuje pripreme za napad grupe i 1. 12. podržava napad levog krila Grupe »Vist«, kao i napad Grupe »Anaker«.

Od 2. 12. podržava Gruppu »Anaker« i Gruppu »Stipković«, i to po njihovom zahtevu preko divizije.

8.) *Avijacija:*

1. 12. izviđa naročito u rejonima Mudrike — Vitovlje — Hamandžići — Oborci — Doganovci — Ljuša — D. Vakuf. Eskadrila bombardera u prvo vreme da bude u pripravnosti za dejstvo.

9.) *Veze:*

Komandant veza divizije uspostavlja vezu:

- a) Telefonsku vezu: Div. komandno mesto — 738. grenad. puk; 750. grenad. puk; Art. divizion »Domanič«.
- b) Radio-vezu: Div. komandno mesto — 738. grenad. puk; 750. grenad. puk; Ustaška grupa »Stipković«.
- c) Vodovi za vezu 738. i 750. grenad. puka staviće na raspolaganje art. divizionu »Domanič« po jedno odeljenje prenosnih radio-stanica.
- d) *Svetlosni signali:*
 - Crveno = Naišli smo na neprijatelja.
 - Crveno (ispaljeno u određenom pravcu) = Tamo neprijatelj daje otpor.
 - Belo = Ovde smo mi, preneti artiljerijsku vatru.
 - Zeleno = Neprijatelj se povlači.
 - Žuto = Neprijatelj napada, ima nameru da se probije.

10.) *Služba zbrinjavanja:*

- a) Stanica za prikupljanje bolesnika: Turbe
- Hirurška ekipa: D. Vakuf
- Hirurška ekipa: Travnik
- b) Stanica za prikupljanje konja: Turbe
- c) Stanica za izdavanje municije: Turbe
- d) Etapna benzinska stanica: Turbe

11.) Mesto za prikupljanje zarobljenika i plena: Turbe

12.) *Početak napada:* 1. 12. u 7 časova za desno krilo Grupe »Vist« i za Grupu »Stipković«;
11 časova za ostale delove.

13.) Divizijsko komandno mesto: Turbe

Korisnici navedeni u konceptu.

U konceptu potpisao
Fortner

F.d.R.

...⁶

⁶ Potpis nečitak.

MESEČNI IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODELJENJA 714. PE-
SADIJSKE DIVIZIJE OD KRAJA NOVEMBRA 1942. O VOJ-
NO-POLITIČKOJ SITUACIJI, BORBI SA JEDINICAMA NOV
I POJ, SOPSTVENIM PROTIVMERAMA I OBOSTRANIM
GUBICIMA¹

714. pd — Ia²

IZVEŠTAJ O DELATNOSTI

Novembar 1942.

Sadržaj: Opšta situacija. Situacija kod neprijatelja. Mere obezbeđenja i služba bezbednosti. Borba protiv neprijatelja. Uspeši i gubici. Obuka. Moralno-političko stanje. Razno.

Opšta situacija

Na početku izveštajnog perioda komandujući general i komandant u Srbiji izdao je sumarni izveštaj o partizanskim dejstvima u Srbiji i Hrvatskoj, koji pruža podatke o ciljevima, pokretima i jačini protivnika (Prilog 1).³ Tome izveštaju priložen je spisak koji sadrži imena i zadatke viših i nižih starešina.

U izveštaju o situaciji za period od 30. 10. 42. do 8. 11. 42. konstatovano je da vladavina terora i samovolje stvarnih vladodržaca, ustaša, komunista i pristalica D. M., traje i dalje, nesmanjena, u raznim oblastima. Poverenju u vlast naneti su novi udarci. Stanovništvo je i dalje ostalo nezaštićeno, jer hrvatske oružane snage često nisu bile u stanju da odole napadima komunista i, kao i uvek, nemačke trupe bile su te koje su uspevale da spreče katastrofu. Nemoć režima je za Hrvate nepobitna činjenica. Razumljivo, komunisti su iskorišćavali takvo stanje. Njihov pokret, uprkos mnogim i osjetnim gubicima, stalno je dobijao novu snagu.

Nastojanja pokreta D. M. da rasplamsa opšti nacionalni ustanički pokret nisu bila tako uspešna kao u prethodnim mesecima. I dalje su izbijale pojave krize, što je pravi uzrok ma-

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1174—80.

² Dopisano rukom.

³ 4, 5, 13, 14, 15, 16 i 17 Redakcija ne raspolaže tim priložima.

lih uspeha, koji nisu bili ni u kakvoj srazmeri sa obećanjima Mihailovića. Hapšenjem vodećih ličnosti na teritoriji Srbije nanet je težak udarac pokretu D. M. Nasuprot tome, komunizam je i dalje rastao u Hrvatskoj. U toku izveštajnog perioda zapaženi su znaci da kod partizana postoji namera da još pre nailaska zime pristupe većim akcijama, ako ne i da uspostave svoju vladavinu na celoj hrvatskoj teritoriji.

Situacija kod neprijatelja

Kao što je već konstatovano, ustanički pokret je u mnogim krajevima dobio nov zamah, koji je s vremena na vreme dobijao zabrinjavajući karakter. Prema dobijenim obavještenjima, jače neprijateljske snage nalazile su se u ovim rejonima:

Rejon Daruvar, Psunj — Papuk i planina Krndija.

Južno od Save u rejonu Gline.

U rejonu Glina — Una nalazile su se neprijateljske snage jačine 4.000 — 5.000 ljudi.

Istočno od Une do Vrbasa.

Severno od Sane.

U luku Una — Sana.

Rejon zapadno od Sanskog Mosta.

Rejon Ključ — Sitnica — V.[arcar] Vakuf — Jajce.

Južno od Banje Luke neprijateljski pritisak je bio opustio; kod Bihaća je bilo angažovano mnogo partizana. Dovođenje neprijateljskih snaga u Šamariču sa zapada i pritisak neprijatelja s Moslavačke gore na jug pokazali su nameru da se između partizanskih snaga severno i južno od Save uspostavi trajna veza (Prilog 22).⁴

Pored povećanja broja akata sabotaže, osmotrena su i pregrupisanja neprijateljskih snaga, zbog kojih se mogla očekivati jača aktivnost, aktivnost koja je za razliku od ranijih pokazivala i tendencije napada protiv nadmoćnijeg protivnika.

Na osnovu podataka dobijenih saslušavanjem i iz zaplenjenih neprijateljskih dokumenata došlo se do saznanja da je neprijatelj, takođe, nastojao da ojača svoj »unutrašnji front«. Tako, u jednoj bataljonskoj zapovesti se zahtevalo da štabovi jedinica sprovode na prenoćištu potpuno odvajanje drugova od drugarica bez obzira na porodičnu pripadnost i stepen srodstva (Prilog 18).⁵

Zabranjeno je:

— opštenje partizana sa sumnjivim ženama i devojkama;

- svakodnevno igranje kola do u noć, zbog premaranja partizana;
- opijanje u logoru i van logora.

Borba protiv neprijatelja

1. 11. U celoj divizijskoj zoni uspešna aktivnost izviđačkih delova. 2. gor. zdrug uspeo je da u rejonu Čuntića oslobodi 51 zarobljenog hrvatskog vojnika.
2. 11. Pripreme za akciju Ljubija — Sanski Most završene su (Grupa »Hofman«).⁶
4. 11. Prilikom prodora u rejon zapadno od Ljubije, Grupa »Gerc«⁷ je zauzela neprijateljske položaje. Protivnik je izgubio 20 ljudi. Naše trupe su imale jednog poginulog.
5. 11. Prilikupljanje jačih neprijateljskih snaga u Šamarici.
10. 11. Grupa »Hofman« je zauzela neprijateljske položaje kod Gaidžika, 16 km sev. zap. od Sanskog Mosta.
11. 11. 2. gor. zdrug u rejonu Bos. Novi — Ivanjska odbacio je više neprijateljskih grupa razbijajući ih artijerijskom vatrom. Izbrojano je 17 mrtvih na strani neprijatelja.
16. 11. Slunj, 62 km zap. od Bos. Novog, zauzeo je neprijatelj.⁸ U rejonu Đurića kosa 2. gor. zdrug je došao u borbeni dodir sa ustanicima i naneo im gubitke. Nameravani napad na železničku stanicu Dragalić (7 km zap. od Nove Gradiške) nije uspeo blagoda-reći intervenciji jedne nemačko-hrvatske patrole. Ta banda je bila jaka oko 350 ljudi i imala 7 lakih mitraljeza.
18. 11. U toku noći jače neprijateljske grupe (oko 500—800 ustanika) izvršile su napad na odseku Suhača — Mandić. Domobrani i ustaše su napustili svoje položaje bez borbe. Partizani su poseli te hrvatske položaje.
19. 11. Situacija na odseku Bos. Novi — Sanski Most je bila napeta, jer su se hrvatske jedinice neodgovorno po-

⁶ Vidi dok. br. 178.

⁷ Bruno (Bruno Görtz), major komandant 1. bat. 721. pp.

⁸ Jedinice Operativnog štaba grupe brigada (1, 2. i 4. hrvatske NOU brigade i 8. hrvatske NO brigade) 14. novembra 1942. zauzele su Slunj (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 20 i 44).

vukle pred neprijateljskim pritiskom.⁹ Ovaj slučaj je još jedan primer koji pokazuje da su moral i borbena vrednost hrvatskih domobrana i ustaša ravni nuli.

20. 11. Jake ustaničke snage iz rejonu Ključ — Sitnica u nadržanju na sever.
3. gorski zdruk je sev. zap. od Prijedora naneo neprijatelju osetne gubitke. 2. gor. zdruk je imao borbene dodir u rejonu severno od Kukuruzara. Štab za obezbeđenje Huve [Huwe] izvestio je o napadu na železničku stanicu Blinjski Kut, u kojem su naši delovi imali 6 mrtvih. Prema iskazima stanovništva ustanici su imali 32 mrtva i mnogo ranjenih.
22. 11. Pojačana ustanička aktivnost u rejonu jug.zap. od Banje Luke i jug. zap. od Prijedora. Namesto dosadašnjeg načina borbe partizana, koji se sastojao u tome da se odstupi pred nemačkim i drugim nadmoćnijim snagama, došla je do izražaja izričita volja da se napada, što daje osnov da se zaključi o formiranju jačih jedinica sa određenom ofanzivnom namerom. Ustanici su izvršili uspešan napad na Sitnicu.¹⁰ Od 15 kamiona kojima je zapretila opasnost da budu izgubljeni spaseno je 5. Hrvatska posada jaka 900 ljudi predala se ne pruživši energičan otpor. Nemačka posada je imala nestalih 3 podoficira i 30 vojnika. Ustanicima su, pored ostalog, pala u ruke 4 topa. (Navodno, zatvarači su skinuti). Tenkovima su neprijateljske snage u Sitnici razbijene i naneti su im teški gubici. Izbrojano 57 mrtvih neprijatelja. Neprijateljski napadi na liniju obezbeđenja na odseku Marini odbijeni su, delom i bliskom borbom, pri čemu su neprijatelju naneti znatni gubici.¹¹

...

Kakav značaj partizani pridaju političkoj nastavi, to jest boljševičkom inficiranju, pokazuju neke tačke kojima se utvrđuju dužnosti političkih delegata u vodovima (Prilog 18).

⁹ Reč je o prodoru 4. divizije 1. bosanskog udarnog korpusa NOVJ kroz odbrambeni pojas »Jugozapad« od Bos. Novog do Ljubije (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 33, 44, 47, 48, 49, 51—54, 60, 62, 66, 68—70, 76—77, 84, 240 i 243).

¹⁰ Četvrti bataljon 1. proleterske NOU brigade je 19/20. novembra 1942, u oštroj noćnoj borbi, uništio posadu utvrđenog uporišta s. Sitnica, zaplenivši haubičku bateriju i naoružanje dva domobranska bataljona (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 56, 57, 61, 64, 67, 103, 110, 233 i 243).

¹¹ Ovaj napad su izvele jedinice 7. hrvatske NO brigade.

¹² Nedostaje deo teksta.

Kao što su to i saslušanja pokazala, nedvosmislena nastojanja partizana su usmerena na to da se stvore trupe sposobne za borbu, da se odstrani karakter »divljih bandi«. U stvari, partizani do danas svakako nisu uspeali da u pogledu »unutrašnje jačine« dostignu ciljeve koje je rukovodstvo postavilo. Postoji, u stvari, samo jedan sasvim mali deo partizana koji je iz idejno-političkih razloga hajdučki život pretpostavio normalnim uslovima života.

Pregled partizanskih jedinica na teritoriji Hrvatske s podacima o mestima gde se nalaze i ličnim podacima dat je u izveštaju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji »O komunističkom ustaničkom pokretu u ranijoj Jugoslaviji« (Prilog 3).¹³

Mere odbrane i služba bezbednosti

Organizacija jugozapadne linije obezbeđenja (Prilog 13).¹⁴ Da bi se borbena vrednost hrvatskih jedinica dovela na jedan bolji nivo, u toku izveštajnog perioda izvršena su nova preformiranja (Prilog 7).¹⁵

Grupa »Hofman« je 14. 11. 42. u 00,00 časova rasformirana i jedinice izvučene iz njenog sastava upućene su u nova mesta. 3. gor. zdrug i bataljon »Ludvig fond Baden« potčinjeni su neposredno diviziji (Prilog 9).¹⁶

Za 23. 11. 42. naređeno je smenjivanje snaga u uporištu Sitnica.

Zapažanja prilikom obilaska: komandant divizije je s jednim oficirrom Abvera izvršio iznenadno proveravanje mera bezbednosti. Nađene neispravnosti su izložene u »Zapažanjima o stanju nađenom prilikom obilaska« (Prilog 12).¹⁷

POZIV KOMANDANTA 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD KRAJA NOVEMBRA 1942. ŽELEZNIČARIMA NDH DA NASTAVE SA RADOM I SLUŽBOM POD PRETNJOM DA ĆE ZA SVAKO OMETANJE SAOBRAĆAJA BITI STRELJANI¹

**ŽELJEZNIČARI!
ČINOVNICI, NAMJESTENICI I RADNICI
HRVATSKIH DRŽAVNIH ŽELJEZNICA!**

Vi ste od osnivanja Nezavisne Države Hrvatske napornim i uzornim radom izvršili uzorna djela.

Na pruzi, u radionicama i u uredima brinuli ste se u požrtvovnoj službi za održavanje prometa kako se to bolje nije moglo.

Najviše njemačke i hrvatske ustanove opetovano su izrazile željezničarima svoju zahvalnost i priznanje.

U zadnje vrijeme pokušavaju neodgovorni elementi, komunisti, razbojnici i pljačkaši, da Vas sa raznim komunističkim letcima i govorima odvrate od posla, da Vas liše kruha i zarade, da Vas odmame od Vaših žena i djece, pa da tako sa Vašom pomoći nanova unesu palež i umorstvo u Vašu domovinu.

Željezničari! Pozivam Vas, da i nadalje stavite Vašu snagu i Vaše iskustvo u službu naroda, jer naše i savezničke čete pobjeđuju na svima frontovima a ni u Vašoj liepoj zemlji neće razbojničke bande izmaknuti svojoj zasluženju sudbini. Tko se bude bavio sabotazom ili bude pokušavao da na bilo koji način ometa željeznički promet, biti će strijeljan.

Vi ćete ukazati Vašem narodu, Vašim obiteljima i Vašoj djeci najveću uslugu, ako budete i nadalje vršili Vašu službu kao do sada. Vašim držanjem sačuvati ćete tisućama majki njihove muževe i tisućama djece njihove otceve. Vi ćete uštediti bezmisleno prolijevanje krvi i tako doprinijeti tome, da će opet zavladati red i mir u Vašem narodu i u Vašoj zemlji.

Zapovjednik njemačkih četa
u istočnoj Bosni:²

Fortner, v.r.
general-bojnik.

¹ Snimak letka (odštampnog na srpskohrvatskom, latinicom) u AVII, k. 15, reg. br. 11/1.

² To jest komandant 718. pd.

ZABELEŠKA OĐELJENJA ZA INOSTRANSTVO VRHOVNE
KOMANDE VERMAHTA OD 2. DECEMBRA 1942. NAČELNI-
KU VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA O MODIFIKACIJI
NEMAČKO-ITALIJANSKE GRANIČNE LINIJE UTVRĐENE
U BEČU NA TERITORIJI SRBIJE, KOSOVA I CRNE GORE¹

Vrhovna komanda Vermahta
Uprava za inostranstvo/Abw.²
Odelj. za inostranstvo br. 9240/42 pov. inostr. II D

POVERLJIVO
Berlin, 2. decembar 42. god.

Gospodinu načelniku OKW s 1 kartom
Gospodinu načelniku odelj. za inostr./Abw.
(ujedno za ZL³) s 1 kartom
Generalštabu vazduhoplovstva Ic, s 1 kartom
pot. Birkner [Bürkner]
F.d.R.
...⁴ pukovnik

WFS^t s 1 kartom
Abw. III
Načelniku službe transporta
Wi. Amt. s 1 kartom
OKH/Gen.St.d.H/O.Qu.IV s 1 kartom
Odelj. za vojsku u inostranstvu — Jugoistok
s 1 kartom
I i II odelj. za inostr.
K.T.B.

ZABELEŠKA

Predmet: Modifikacija bečke granične linije na teritoriji Sr-
bije — Crne Gore — Albanije⁵

Od 4. do 17.11. zasedala je u Rimu nemačko-italijanska komi-
sija radi utvrđivanja tačnog položaja vojno-demarkacione li-

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1291, s. 335—7. Na margini originala prve strane rukom je dopisano nekoliko parafa, potpisa i datuma, i nalaze se dva štambilja primaoca, ali nečitka.

² Amt Ausland /Abwehr (Obaveštajna uprava za inostranstvo)

³ Zentraleitung (centralni upravni organ)

⁴ Potpis nečitak.

⁵ Vidi knj. 1, ovog toma, dok. br. 27.

nije na osnovu linije određene u Beču, a između područja komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, s jedne strane, i teritorije Albanije i vojnog guvernera Crne Gore, s druge strane.

Sastav nemačke delegacije:

- V.L.R.⁶ fon Kamfener [Kamphoevener], iz Ministarstva spoljnih poslova
- pukovnik Lebiš [Loebisch], od OKW/odelj. za inostr./Abw.
- potpukovnik, baron fon Sajler [Seiller], od generalnog opunomoćenika za privredu u Srbiji
- poručnik dr Bode, od komandujućeg generala i komandanta u Srbiji.

Sastav italijanske delegacije:

- Leg. R. nob.⁷ Baldoni
- general-lajtnant nob. Kastiljoni.⁸

Vojna demarkaciona linija ucrtana je crvenom olovkom u priloženoj karti razmera 1 : 100.000.⁹

Nova demarkaciona linija predstavlja poboljšanje bečke linije u korist Nemačke, jer se uspelo prodreti sa svim vojnim i ekonomskim zahtevima koji su bili predloženi od nemačke strane.

U nemačkom posedu ostaju:

- 1.) Rudnici azbesta, hromove rude i magnezita, kao značajni za vođenje rata, a naročito oni u zoni dužoj 10 km zapadno od železničke pruge Mitrovica — Priluzje; rudnika hromove rude Dobroševci mogli smo da se odrekne-
mo jer se — po oceni privrednih stručnjaka — utvrdilo da je tamošnje rudno nalazište bez značaja.
- 2.) Visoravni zapadno od Duge Poljane, na koju Italijani polažu veliku važnost, nismo mogli da se odrekne-
mo, i to iz odbrambenih i stratejskih razloga, pošto su se tamo ponovo spustili neprijateljski padobrancima, a preko mesta Brnjica vodi važan kurirski put za nacionalni ustanički pokret, koji može da se nadgleda i kontroliše jedino s te visoravni.

⁶ Vortragender Legationsrat (stariji savetnik poslanstva u Ministarstvu spoljnih poslova)

⁷ Legato Reale nobile

⁸ Plemeniti Lazaro Mauricio de Kastiljoni (nobile Lazzaro Maurizio de Castiglioni). Bio je komandant div. »Pusterija«.

⁹ Redakcija ne raspolaže tom kartom.

3.) Područje Golja, koje prema severu duboko zadire u srpsko područje; tamo se nalaze značajni kontingenti drva, za front hitno potrebni.

Posedanje nove demarkacione linije izvršiće se po međusobnom sporazumu između neposredno zainteresovanih nemačkih i italijanskih vojnih komandi, i to što je moguće pre.

Pregovori su vođeni u duhu saradnje sila Osovine, a ministar spoljnih poslova grof Čano, je izrazio nemačkoj delegaciji svoju zahvalnost što je sporazum ostvaren i što su sada konačno stvoreni jasni odnosi u tom prostoru.

Odvojeno od ovih pregovora, predstavnik OKW je nastojao da kod Komando Supremo izdejstvuje evakuisanje Višegrada, koji se nalazi na hrvatskoj strani. Italijani dosadašnje neprihvatanje obrazlažu time

- 1.) što bi posedanje, iz razloga prestiža, moralo da ostane na snazi,
- 2.) što je posedanje izvršeno u jesen 1941. god. po hrvatskoj želji i u saglasnosti sa OKW i
- 3.) što je Višegrad kao saobraćajni čvor neophodno potreban radi snabdevanja italijanskih trupa koje se nalaze u severnoj Crnoj Gori, a s juga je snabdevanje nemoguće.

Posle ponovljenih razgovora vođenih sa general-lajtnantom Candinom,¹⁰ načelnikom Operativnog odeljenja (a u okviru opšte evakuacije hrvatskog područja), *Komando Supremo* se složila s nemačkim predlogom koji se odnosi na smenjivanje posada Višegrada i okoline severno od demarkacione linije, ali je na to nadovezan zahtev da smenjivanje izvrše nemačke komande i stalne posade, koje će garantovati bezbednost vozova kroz evakuisani prostor, određenih za severnu Crnu Goru radi snabdevanja italijanskih trupa.

Što se tiče evakuisanja, koje je predviđeno za sredinu decembra, komandant Crne Gore¹¹ stupiće u vezu s komandantom nemačkih trupa u Hrvatskoj.

Evakuacijom Višegrada biće za potrebe Vermahta oslobođeno i 6000 m³ građevnog drveta s tog područja, za čiji izvoz Uprava za vojnu privredu mesecima uzaludno vodi borbu.

¹⁰ Česare

¹¹ Odnosi se na Pircija Birolija (Alessandro Pirzio Birolì).

ZAPOVEST 714. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 4. DECEMBRA 1942. OJAČANOM 1. BATALJONU 741. GRENADIRSKOG PUKA ZA ČIŠĆENJE DOLINE VRBANJE OD PARTIZANSKIH SNAGA¹

K.T.B.²Pril. 31³

714. peš. div.

Odelj. Ia, 1631/42 pov.

Div.St.Qu., 4. decembar 1942.

Poverljivo!

DIVIZIJSKA ZAPOVEST

za čišćenje i otvaranje doline Vrbanje

(karta 1:50.000)

- 1) *Ustanci*, jačine oko 1000 ljudi, prema obaveštenjima dobijenim od stanovništva, prodrli su u rejon između Vrbanje i Vrbasa do vrhova planine Bjeljevine i zaprečili dolinu Vrbanje istočno od Lipovca.⁴ Neprijatelj je poseo k. 504, k. 758, k. 291, k. 288 i naseljena mesta Rabiće, Lipovac i Mehovce.
Naša izviđačka grupa (poručnik Falk),⁵ jačine voda, ojačana sa 3 tenka, odsečena je u Podbrđu i tu se drži.
U Musl. Čelincu i kod mosta k. 194 (1,5 km jug.zap. od Musl. Čelinca) nalaze se naši delovi za obezbeđenje, jačine voda.
- 2) *Ojačani I/741. gren. puka* nastupa u 6,30 časova preko mosta kod k. 191, zauzima visove k. 691 i k. 662 (2,5 km jug.zap. od k. 194), zatim nadire u jugoistočnom pravcu i otvara dolinu Vrbanje.
- 3) *Grupa »Krupat«*: 2/661. art. divizion, 2 voda inž. čete 714, 1 vod 1/202. oklop. puka, takođe obezbeđuje Musl. Čelinac a biće potčinjena bataljonu.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1406—7.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Reč je o dejstvima 1. proleterske brigade 1. proleterske udarne divizije NOVJ, koja je 2/3. decembra 1942. zauzela Kotor-Varoš (Hronologija, str. 386).

⁵ Helmut. Bio je tada komandir voda u 3. bat. 721. pp.

4) *Vođenje borbe*.⁶

a) Po otvaranju doline Vrbanje, I/741. pp napada na *Lipovac* i *Raže*, k. 426 (1 km ist. od *Lipovca*).

b) *Udarna grupa: vod »Krupat«*, 2 voda inž. čete 714. i 1 vod 1/202. oklop. puka nalaziće se u okolini *Musl. Čelinca* spremni da po otvaranju doline Vrbanje napadnu ustanike na *Podbrđu* s tim da mogu izviđati u pravcu *Kotor-Varoša*.

Materijal za otklanjanje zapreka na putu držati u pripravnosti spremljen za pokret.

Prelaze preko Vrbanje za olakšanje snabdevanja u napadu izvideti. Municiju, pogonsko gorivo i hranu za grupu pod komandom *Falka* poneti sa sobom.

c) 2/661. art. div. postaviti na položaj u okolini *Musl. Čelinca* tako da od početka napada može podržavati nastupanje I/741. gren. puka i neutralisati flankirnu va-

⁶ S obzirom na to da ovaj nemački ojačani bataljon nije na zapadnoj obali r. Vrbanje (k. 758, k. 504. itd.) naišao na partizanske snage i da je izviđanjem utvrdio da su partizanske jedinice posele brdo *M. Orlovac* (4 km ist. od *Rabića*) i k. 427 i k. 510 (zapadno od *Rabića*), komandant 714. pd je 6. decembra 1942. izdao novu zapovest: prodreti preko *Osječkog* na *M. Orlovac* i očistiti levu obalu Vrbanje do *Podbrđa* (kod *Kotor-Varoša*). Za izvršenje ovih borbenih dejstava naređeno je: »a) Za uspešno izvršenje zadatka bitno je da I/741. grenadirskog puka nadiruču glavninom ka istoku spreči odstupanje ka jugoistoku neprijatelja koji se nalazi na istočnoj obali Vrbanje i da ga nabaci na put ka *Kotor-Varošu* s tim da se komora bataljona privlači tim putem.

b) *Vod »Krupat«*: (opet se potčinjava I/741. gren. puka)[...] ima zadatak da u 6,30 časova krene preko k. 194 (1,6 km JZ od *Musl. Čelinca*) i preuzme obezbeđenje na k. 758 i 504. Vezu grupe uspostavi s četnicima na k. 758, upućenih iz uporišta *Karanovac*[...]

c) *Udarna grupa*: 1 vod tenkova i 2 voda pionira (poslednji ulaze u sastav grupe posle odstranjivanja zapreka s puta najkasnije do 11 časova!), spremni da što ranije nastupe preko *Podbrđa* tako da budu u stanju da spreče odstupanje na jugoistok neprijateljskih snaga koje potisne I/741. gren. puka;[...]

d) 2/661. art. *divizion*a: u rejonu južno od *Prčinog brda* (3 km JI od *Musl. Čelinca*) postaviti je na položaj tako da može pre svega da podržava levo krilo I/741. gren. puka i eventualno da neutrališe flankiranje s k. 758 i k. 504[...]

e) 3. četa *bat. »Ludvig fon Baden«* obezbeđuje artiljerijski položaj.

f) Četnici zapadno od Vrbanje: pozvati ih da se priključe nastupanju bataljona i da liniju uzvišenja istočno od puta ka *Kotor-Varošu* posednu u naslonu na I/741. gren. puka i da izviđaju u pravcu *Kotor-Varoša»* (AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1391—2).

tru s visova k. 758, k. 504 i k. 742 (4 km sev.zap. od Mehovaca). (Magla).

- 5) *Četa veze 714.* uspostavlja žičanu vezu od divizije ka I/741. gren. puka i Udarnoj grupi, a udvostručuje je radio-vezom. Isto tako, obezbeđuje radio-vezu između I/741. gren. puka i Udarne grupe.
- 6) *Parkiralište za kola* kod k. 194.
- 7) *Pozadinsko odeljenje* staviće na raspolaganje I/741. gren. puka i inž. četi 714. sastava LKW-transport, a osim motorizovanog i dovoljan broj tovarnih grla za transport oružja, municije i hrane.
- 8) *Mesto Štaba div.:* Banja Luka.

pot. Š t a l

F.d.R.

...⁷
generalštabni major

Dostavljeno:

...⁸

⁷ Potpis nečitak.

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena potčinjenih jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

BR. 192

MESEČNI IZVEŠTAJ DOSTAVLJEN 5. DECEMBRA 1942. GO-
DINE O ORGANIZACIJI SRPSKE DRŽAVNE STRAŽE U TO-
KU REORGANIZACIJE NEDIĆEVE POLICIJE¹

Komandujući general i
komandant u Srbiji, Ia
br. 6146/42 pov.

H.Qu, 5.12.42.
Poverljivo!

704. pd
717. pd
SS divizija »Princ Eugen«

704. peš. div.	IV a	²
Primlj. 8. dec. 1942.	IV b	
Br.	IV c	
	IV d	
Odelj. IIa, IIb, Ia, Ib, Ic		

704. peš. div.		³
Primlj. 8.12.42.		
Odelj. Ia, 1280/42 pov.		

U prilogu se dostavlja na znanje mesečni izveštaj ko-
mandanta SS i policije.

Za komandujućeg generala i k-ta u Srbiji
Načelnik štaba
Gajtner

Beograd, 1.12.1942.

IZVEŠTAJ

o organizaciji Srpske državne straže u toku reorganizacije
srpske policije

1.) *Snage:*

a) Srpska državna straža je do 23.11.1942. dostigla ukup-
nu jačinu od 569 oficira i 11.439 vojnika.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r.
2242, s. 412—7. Na margini proratnog akta rukom je dopisano ne-
koliko parafa, datuma, brojeva i oznaka.

² i ³ štambilji primaoca.

b) Snage se raspoređuju po okruzima prema sledećem:

Okrug:	Oficiri:	Vojnici:	Zajedno:
K-da Srpske držav- ne straže	117	230	347
Okrug Beograda	50	1448	1498
Niš	49	1055	1104
Zaječar	39	862	901
Leskovac	23	819	842
Kruševac	20	690	710
Morava (Jagodina) ⁴	26	674	700
Beograd	38	790	828
Požarevac	29	791	820
Valjevo	22	600	622
Šabac	25	534	559
Kraljevo	31	519	550
Kragujevac	28	707	735
Kos. Mitrovica	36	939	975
Užice	30	772	802
Ukupno:	563	11.430	11.993
Škola državne policije Beograd	6	9	15
Svega:	569	11.439	12.008

Usled sadašnjeg prevođenja granične straže pod Ministarstvo finansija Srbije, u gore prikazanoj tabeli nije uračunata granična straža. Škola državne policije u Nišu rasformirana je 1.11.1942.

c) *Četničke jedinice:* 15.11.1942. završeno je smanjenje četničkih jedinica za 50% koje je naređeno 4.10.1942. shodno naređenju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, Ia, br. 5197/42 pov.⁵ Na području Komande policijske oblasti I u Nišu i Okružne policijske stanice 34 u Jagodini i 35 u Kruševcu postojeće četničke jedinice u jačini od 1.489 vojnika potčinjene su nemačkoj policiji.

2) *Naoružanje:*
Nepromenjeno.

⁴ Sada: Svetozarevo.

⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

3) *Odeća:*

Kod centralne stanice za kožnu privredu izdejstvovana je dodela 6150 pari cipela za Srpsku državnu stražu. Po naređenju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji, glavni opunomoćenik za privredu u Srbiji dodelio je jedan broj ovih cipela, kao i rublje i uniformi dobrovoljačkim jedinicama na teret kontingenta Srpske državne straže. Time je nastalo pogoršanje planiranog opremanja Srpske državne straže. O nastalom pogoršanju upućen je izveštaj komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.

U vremenu za koje se podnosi izveštaj, Srpskoj državnoj straži ponovo je isporučeno 2.000 šinjela.

Srpska državna straža u Banatu potpuno je opremljena zimskom odećom i obućom.

4.) *Snabdevanje:*

Prilike snabdevanja u Srpskoj državnoj straži mogu se sada prikazati kao zadovoljavajuće. Da li će postojeće stanje stalno ostati isto ne može se predvideti, pošto još nije završeno prikupljanje životnih namirnica i njihovo raspodeljivanje.

5.) *Smeštaj:*

Bez promene.

6.) *Služba veze:*

Prema naređenju srpskog ministarstva, M.S. br. 4052 od 16.10.1942, objavljenom u službenom listu srpskog ministarstva, br. 48, tačka 779, izdvaja se Srpska granična straža iz Srpske državne straže i ubuduće se potčinjava Upravnom štabu pri komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.

Na zahtev Komande Srpske državne straže svojevremeno je otpočeto snabdevanje svih okružnih i sreskih graničnih odreda telefonskim priključcima, za što se založio i viši načelnik službe veze u Srbiji. Od 10 okružnih graničnih odreda koje je imenovala Komanda Srpske državne straže, telefonskim priključcima je opremljeno 9, a od 32 sreska granična odreda dosada su opremljena 22 odreda.

Dalji izveštaji o izvršenju zadataka ubuduće će se dostavljati Upravnom štabu pri komandujućem generalu i komandantu u Srbiji, pošto snabdevanje Komande Srpske granične straže telefonima ne spada više u nadležnost policije.

7.) *Vatrogasna služba:*

Komesarijat za vatrogasnu službu, (koji je obrazovan odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova, rasformiran je odlukom načelnika državne bezbednosti Srbije od 31.10.1942, pošto na osnovu paragrafa 2, tačke 2 Uredbe o organizovanju Srpske državne straže i člana 2 i 8 Uredbe o organizovanju celokupne službe državne bezbednosti Srbije vatrogasna služba spada u nadležnost Komande Srpske državne straže i time više ne postoji potreba za dalje postojanje komesarijata. Dosadašnji komesar za vatrogasnu službu ovlašćen je da svu imovinu, inventar i arhiv preda vatrogasnom odeljenju pri Komandi Srpske državne straže. Imovina se sme upotrebiti samo za svrhe vatrogasne službe.

U vreme za koje se podnosi izveštaj izvršena je smotra dobrovoljačkih vatrogasnih četa u Kraljevu i Čačku kao i profesionalne vatrogasne čete u Šapcu i nađeno je da je sve u redu. U Čačku je konstatovano da je jedini vatrogasni šmrk vatrogasne čete rekvirirala komanda mesta u cilju ispumpavanja jednog rudnika; razgovorom u komandi mesta dat je podstrek da se šmrk što pre vrati vatrogasnoj četi. Dalje, izvršena je još smotra dobrovoljačkih vatrogasnih četa u Kos. Mitrovici i Užicu. Konstatovano je da u zadnje vreme nisu više vršene vežbe i da je oprema zapuštena. Naređeno je da se izvrši opravka opreme.

8.) *Sanitetska služba:*

Kod Srpske državne straže zdravstveno stanje je zadovoljavajuće. Nisu se pojavile epidemije i zaraze, naročito pegavi tifus.

9.) *Pouzdanost Srpske državne straže:*

Ponovna hapšenja oficira Srpske državne straže 28. i 29.11.1942. pokazuju da je jedan deo oficira Srpske državne straže nepouzdan i da u tom smislu vrše uticaj na vojnike koji su im potčinjeni.

10.) *Folksdojčerska policija u Banatu:*

Snage Srpske državne straže (nemačke i mađarske narodnosti) u Banatu iznose:

a) Štab:	20 oficira,	10 vojnika,
b) Mesna straža:	22 oficira,	1122 vojnika,
c) Gradska straža:	9 oficira,	241 vojnik

Ukupno: 51 oficir, 1373 vojnika

Od 9. do 11.11.1942. dovedeno je 450 vojnika Srpske državne straže u Banat u cilju izvođenja akcije protiv bandita. Tom prilikom u opštini Gaj su uhapšena 102 lica koja su bila komunisti ili pomagači bandita.⁶

U Banatu je formirana privredna policija. Za tu svrhu, na jednom sedmodnevnom kursu obučavano je 2 oficira i 48 vojnika Srpske državne straže u Banatu i potom raspoređeno na pojedine srezove u Banatu.

11.) *Delatnost:*

Pored izvršavanja opštih policijskih zadataka, sada se u prvom planu nalaze administrativni zadaci (služba veze, saobraćajno pravo itd.). Osim toga, formirana je privredna policija.

U više mahova jedinice Srpske državne straže, sastavljene iz okružnih i sreskih odreda, angažovale su se i u borbi protiv bandita, a delimično i u jedinici združenoj s nemačkom policijom i oružanim snagama. Pri tom se nisu mogli zabeležiti veći uspesi, pošto su se banditi uvek pravovremeno povlačili. Ali postignuto je to da su banditi stalno uznemiravani.

12.) *Gubici:*

Srpska državna straža je u vreme za koje se podnosi izveštaj imala 10 poginulih, 8 ranjenih i 40 nestalih.

...⁷
pukovnik zaštitne policije

⁶ Reč je o otkrivanju organizacije KPJ u Beloj Crkvi, nakon čega je usledilo hapšenje i streljanje rodoljuba u južnom Banatu, tj. u selima Vračevom Gaju, Dubovcu i Deliblatu (Hronologija, str. 380).

⁷ Potpis nečitak.

**DESETODNEVNI IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE
OD 6. DECEMBRA 1942. O OPŠTOJ I VOJNO-POLITIČKOJ
SITUACIJI, DEJSTVIMA I POKRETIMA JEDINICA NOV I
POJ U BOSNI I O OBOSTRANIM GUBICIMA¹**

718. peš. div.

Div. Gf. Std., 6.12.1942.

Odelj. Ic

POVERLJIVO

Br. B. br. 3591/42 pov.

Prilog: — 2 —

Izveštaj o situaciji
za period od 26.11. do 6.12.1942.

Izvori obaveštenja: Izveštaji jedinica,
Ast-izveštaji i } ne mogu se
hrvatski izveštaji } proveriti
Karta 1:200.000

I. *Opšte:*

Kako proizlazi iz iskaza zarobljenika, komunisti posle zauzeća Jajca 26.11.42.² nisu računali s tako brzim nastupanjem nemačkih i hrvatskih trupa na ovom prostoru. Namera komunista je bila da posednu odbrambene položaje istočno, severoistočno i jugoistočno od Jajca i tek kasnije, kada prispe pojačanje iz prostora Glamoča, da preduzmu udar na Turbe i Travnik.

Takođe, iz sadašnje situacije kod neprijatelja može se videti da se glavčina neprijatelja stvarno nalazi istočno od linije Donji Vakuf — Jajce i Jajce — Divičami (5 km severoistočno od puta Donji Vakuf — Jajce), skoro do linije Jezero — Jajce gde se došlo u dodir samo sa slabim neprijateljskim snagama. U napadu na Jajce uzele su učešća, prema iskazima zarobljenika i prema podacima iz zaplenjenih dokumenata, I i III komunistička divizija (6.000 ljudi).³ I divizija, čiji formacijski sastav još

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 150—2.

² Vidi dok. br. 183, nap. 5.

³ Reč je o 1. proleterskoj udarnoj diviziji NOVJ, sastava: 1. proleterska NOU, 3. proleterska (sandžačka) NOU, 3. krajiška NOU, brigada, i 3. udarnoj diviziji NOVJ, sastava: 5. crnogorska, 10. hercegovačka, 1. dalmatinska NOU brigada (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 197 i 198).

nije poznat, napala je grad Jajce sa severa, dok je III divizija sa svoje 3 brigade (I dalmatinska, V crnogorska i X hercegovačka) prodrla u grad s juga. III divizija je došla iz prostora Glamoč i držala je jakim snagama zaposednut jugoistočni i istočni prostor od Jajca, ali se ona ipak povukla prema severu u pravcu Skender-Vakufa i prema severozapadu u pravcu Mrkonjić-Grada ostavljajući vrlo jaku zaštitnicu.

Na osnovu iskaza stanovništva od 5.11.42.⁴ godine, 2 brigade iz jugozapadnog pravca treba da se nalaze u nastupnom maršu prema putu Gornji Vakuf — Jajce.

Na Majeveci su komunisti posle višednevnih borbi potpuno razbili grupu Kerović. Gubici grupe Kerović iznose preko 300 ljudi, među njima i više komandira.

U prostoru Višegrada prikupljaju se jake grupe antikomunista, koji posle povlačenja Italijana žele da zaposednu grad, kako bi sprečili njegovo posjedanje od strane ustaša i hrvatske vojske.

II. *Pojedinosti:*

Prostor Romanija — Rogatica:

Prema hrvatskim izveštajima, ustanici (četnici) koji se trenutno nalaze na Romaniji imaju nameru da se povuku za Kalinovik, pošto se sigurnije osećaju na italijanskoj interesnoj zoni. Teško oružje oni žele da zakopaju kod Bogovića. Srpsko stanovništvo koje je bilo izbeglo u Srbiju iz prostora Rogatice, prilikom poslednje akcije, ponovo se vraća u svoja sela, ali zahteva od nemačkog Vermahta zaštitu od ustaša.

Granični prostor Drine:

Manje ustaničke grupe prikupljaju se ponovo kod Starog Broda da bi se domogle bosanskog prostora.

Prostor Bijeljina:

Komunistička grupa koja pristizhe s Majevice i kreće se u pravcu Bijeljine nalazi se trenutno u prostoru Zabrđe (20 km jugozapadno od Bijeljine) — Dragaljevac (14 km jugozapadno od Bijeljine). Komunisti vode živu propagandu i primoravaju stanovnike da se bore u njihovim redovima (regrutovanje). Četnici koje su komunisti ponovo napali pretrpeli su u ovim borbama visoke gubitke, između kojih su pali i četnički vođi: Stefa-

⁴ Verovatno je ovaj datum pogrešan. Treba: 5. 12. 42.

nović,⁵ Prnjatović⁶ i Bižić.⁷ Kerović je, zbog visokih gubitaka koje je njegova grupa pretrpela u ovim borbama,⁸ doveo iz oblasti Ozrena i planine Trebave 2.000 ljudi.⁹

Prostor Jajce:

Dva hrvatska vojnika, preobučena u civilna odela, bili su se od 26.11. do 30.11.42. sakrili u Jajcu, a zatim su od komunista dobili objavu za putovanje radi povratka u rodno mesto, Oborci i Karaula. Oni su o sadašnjoj situaciji u Jajcu izjavili sledeće:

U Jajcu i u bližjoj okolini nalazi se oko 2.000 komunista, koji su naoružani puškama i mitraljezima. Teško oružje nije uočeno. Komunisti su odeveni u ustaške, hrvatske i nemačke uniforme a ima ih i u civilu. Štab brigade nalazi se u zgradi opštine. Radnje su opljačkane, životne namirnice su prenete u pravcu Ugara. Komunisti pretražuju svaku pojedinu kuću zbog oružja i prikrivenih vojnika. Akti osvete prema civilnom stanovništvu se ne preduzimaju. Jedan miting koji su sazvali komunisti i na koji je bilo pozvano i civilno stanovništvo nije bio posećen od strane civilnog stanovništva, tako da se ovaj morao otkazati. Stanovnici Jajca očekuju nemačke trupe.¹⁰

III. *Sabotaže:*

Na železničkoj pruzi Doboj — Tuzla, aktom sabotaže, došlo je 26.11.42. do iskliznuća teretnog voza, baš pred jednim našim transportnim vozom za akciju Jajce.

⁵ Dimitrije, sveštenik.

⁶ Jovo

⁷ Đuro, komandant četničkog Drinskog bataljona.

⁸ Reč je o četničkoj Majevičkoj brigadi, koju su razbili 6. istočnobosanska NOU brigada i 3. odred 3. operative zone NOV i PO Hrvatske 28. novembra 1942. u rejonu s. Maleševaca (Hronologija n.d., str. 372).

⁹ Odnosi se na ljudstvo Ozrenskog i Trebavskog četničkog odreda.

¹⁰ Posle žestokih susretnih borbi sa delovima 718. pd i ustaško-domobranskim snagama, 3. udarna divizija NOVJ je 6. decembra 1942, pod pritiskom nadmoćnijih snaga, napustila Jajce. Opširnije o rezultatima nemačke operacije »Jajce III«, u kojoj je učestvovala Borbena grupa »Vist«, sastava: štab 750. pp s vodom za vezu, I, II i III bataljon 750. peš. puka, III bataljon 738. gren. puka i 4/668. art. divizion, a od domobranskih snaga: I i III bataljon 5. pp, III bataljon 4. pp, I bataljon 8. pp, I bataljon 15. pp, 3/VII art. divizion, 3/IX art. divizion i 3. vod 3/III inž. bataljona, od 26. novembra do 15. decembra 1942. kad se ova Grupa vratila u Sarajevo vidi AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 938—48 i s. 957—61; Hronologija, str. 386—387.

IV. *Gubici u novembru:*

<i>Sopstveni gubici:</i>	palih:	28
	ranjenih:	41
	nestalih:	43
	zarobljenih:	—
<i>Hrvatski gubici:</i>	palih:	17
	ranjenih:	50
	nestalih:	169
	zarobljenih:	66
<i>Gubici neprijatelja:</i>	mrtvih:	519
	ranjenih:	veliki broj
	zarobljenih:	88

Fortner

Razrez u konceptu.

BR. 194

**INSTRUKCIJE KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JU-
GOISTOKU OD 7. DECEMBRA 1942. POTČINJENIM KOMAN-
DAMA ZA POJAČANO ANGAŽOVANJE U BORBI PROTIV
PARTIZANSKIH SNAGA U TOKU ZIME 1942/1943. NA TE-
RITORIJI SRBIJE I NDH¹**

12-F WB 1024²

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku
(*Komanda 12. armije*)

Ia, br. 3370/42 str. pov.

K.T.B. 15³

H.Qu., 7.12.42.

20 primeraka

20. primerak

Strogo poverljivo

Pojačano savlađivanje bandi u toku zime 42/43.

1) U razvijanju celokupne situacije u Sredozemlju neprija-
teljske sile će, više nego do sada, nastojati da potpiriva-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 446, s. 8057783—5.

² i ³ Dopisano rukom.

12-F WB 1024

101 12

118

7/2

Wegmarstabsführer (Arbeitskommando 12)

W. G. G. Gen. V. 18. 44.

In Nr. 3370/42 G.V.

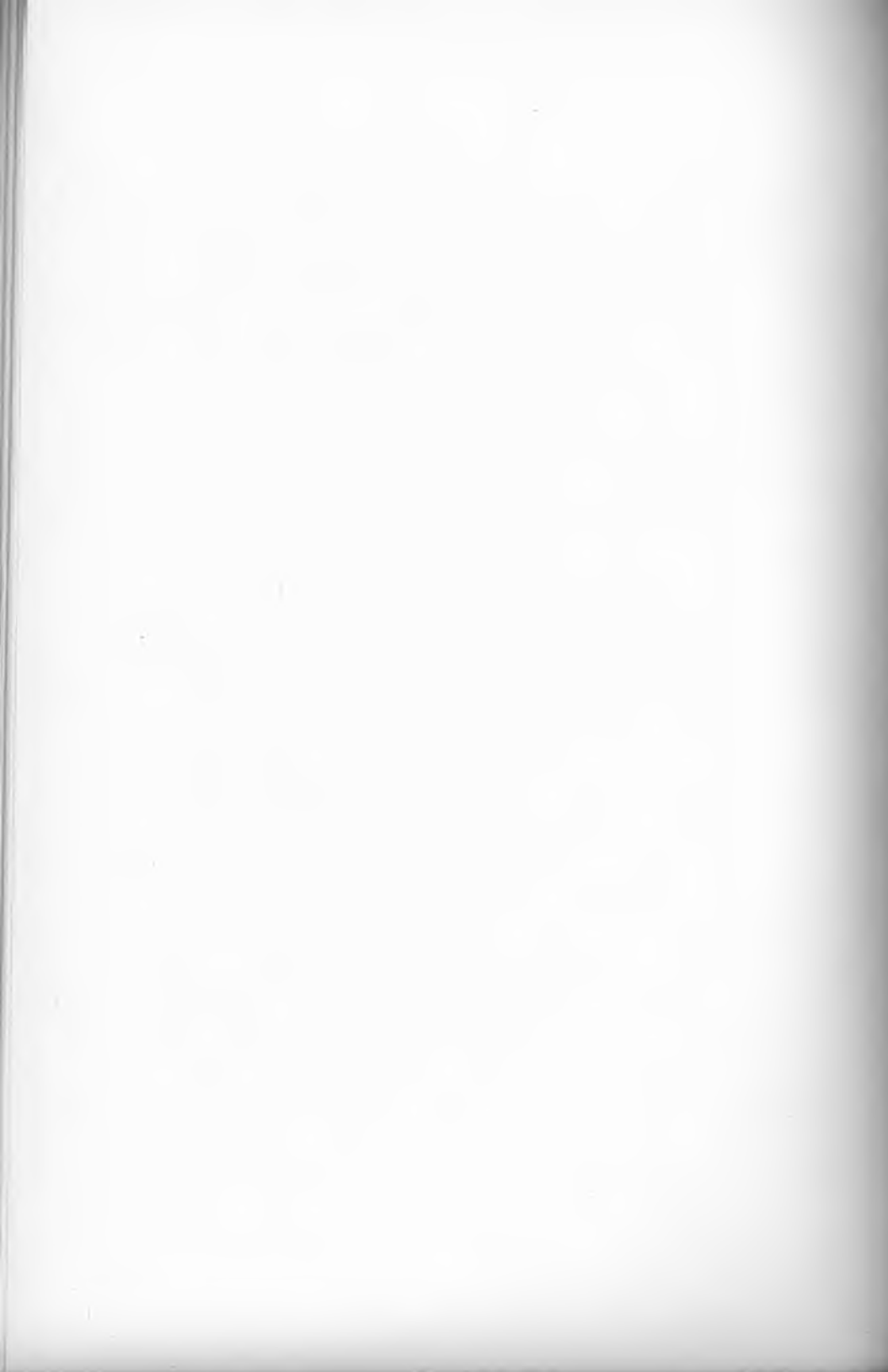
20 Ausfertigungen,
22 Ausfertigung.

15

Geheime Kommandoangelegenheit

Verschärfte Bandenbekämpfung Winter 42/43

- 1.) In Ausweitung der Gesamtlage im Mittelmeerraum werden die Feindmächte mehr als bisher bemüht sein, durch Stützen und Unterstützen der Aufstrebenden Bewegungen auf dem Balkan die Voraussetzungen zur Bildung einer neuen Front in Europa zu schaffen. Umso mehr müssen wir alles tun, dies zu vereiteln. Jede sich ankündigende neue Bandenbildung muß in Keime erstickt, jede auftretende Feindgruppe sofort zerschlagen und ausgerottet werden. Wenn uns dies bis zum Frühjahr nicht gelingt, haben wir die vom Führer gestellte Aufgabe nicht gelöst. Dies gilt nicht nur für Serbien und den kroatischen Raum nördl. der Demarkationslinie, sondern im gleichen Sinne auch für die Befehlsbereiche in Griechenland.
- 2.) Diese Erkenntnis, sowie die Tatsache, daß mit Zuführung weiterer Verbände aus der Heimat nicht zu rechnen ist, zwingt uns zu verschärfter Kampfführung. Sie muß sich in verkehrten Umfang der Kampfmethoden unserer Feinde anpassen und sie übertreffen. Überraschung, Schnelligkeit, List und Hinterhältigkeit, Überfälle, Ausschaltung, wirksame Sühnemaßnahmen (Geleitz-, Jagdkommandos und Stoßtruppe unter vorweggenommenen Führern) sind Mittel hierzu. Den Begriff "Winterquartier" gibt es nicht. Vor allem aber müssen wir bzgl. Zusammenfassung auch größerer Verbände beweglicher werden. Nur wenn es gelingt, in kürzester Zeit die größtmögliche, der Verkehrs- und den Gelände jeweils angepaßte Zusammenfassung von Kampfkraft zu erreichen und mit dieser unter

njem i pomaganjem ustaničkih pokreta na Balkanu stvore preduslove za obrazovanje jednog novog fronta u Evropi. Utoliko pre mi moramo sve učiniti da ovo osujetimo. Svako najavljeno novo obrazovanje bandi mora se u korenu suzbiti, svaku pojavljenu neprijateljsku grupu odmah razbiti i iskoreniti. Ako nam ovo ne uspe do proleća, onda mi nismo izvršili zadatak koji je firer pred nas postavio. Ovo ne važi samo za Srbiju i teritoriju Hrvatske severno od demarkacione linije, nego u punom smislu i za komandno područje u Grčkoj.

- 2) Ovo saznanje, kao i činjenica da mi ne možemo računati sa daljim dovlačenjem snaga iz domovine, prisiljava nas na pooštreno vođenje borbenih dejstava. Ono se mora u većoj meri prilagoditi borbenim metodima naših neprijatelja i prevazići ih. Metodi su za to: iznenađenje, brzina, lukavstvo i zasede, prepadi, efikasne mere odmazde (taoci), jurišne i udarne grupe pod smelim starešinama, itd. Pojam »zimski smeštaj« ne postoji. Ali, pre svega, mi moramo biti pokretljiviji što se tiče obuhvatanja i većih formacija. Zadatak će se rešiti samo ako se uspe da se u najkraće mogućem vremenu postigne opkoljavanje borbenih snaga, katkada prilagođeno stanju komunikacija i terenu, i sa ovim, pod bezobzirnim savlađivanjem svih terenskih i zimskih teškoća, da se postojano razbije svako formiranje neprijatelja koje se pokaže. Zadatak *pod svim okolnostima mora* biti rešen. Isto tako može doći u pitanje jedno pomeranje snaga radi savlađivanja iskrcanih neprijateljskih snaga na čitavom obalskom pojasu Jugoistoka.
- 3) Ovo znači povećani naponi na svim oblastima, pod punim iscrpljenjem postojećih mogućnosti i pomoćnih izvora zemlje. Pojam »improvizacija« stoji pri tome na početku svih zamisli i akcija. Sve je pravilno što služi jačini borbenih snaga i što izgleda da odgovara rešenju postavljenog zadatka. Sprečiti birokratska shvatanja pri podrobnom izlaganju datih odredaba.
- 4) Čitav delokrug komandovanja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku treba gledati kao *zatvorenu operativnu zonu*. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku — vodeći računa — mešaće se, više no do sada, u delokrug pojedinih komandanata, ukoliko to bude zahtevala celokupna situacija. S obzirom na ovo, komandanti se brinu o tom da komandant oružanih snaga na Jugoistoku stalno ima tačan uvid u situaciju, naročito što se tiče rezervi, borbenih ešelona i alarmnih jedinica, i da mu pravovremeno budu

dostavljene namere i želje. Izveštaji podešeni prema cilju kao i preterivanja pri proceni situacije mogu imati najteže posledice, jer oni daju komandovanju jednu nerealnu sliku.

- 5) Za Hrvatsku »pravo gonjenja« preko demarkacione linije treba iskoristiti u sprovođenju borbenih dejstava. Nakon dostizanja cilja, jedinice vratiti pozadi demarkacione linije. Pri svim borbenim dejstvima, pa i preko demarkacione linije, potrebno je, preko nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj, održavati tesnu vezu sa italijanskom AOK-2, s kojom osigurati sadejstvo.
- 6) Naredba o rasporedu borbenih ešelona i alarmnih jedinica kao i dalja potrebna naređenja slede.⁴

Ler
general-pukovnik

Razrez:

...⁵

⁴ U tom smislu, komandant oružanih snaga na Jugoistoku je 7. decembra 1942. uputio komandujućem generalu i komandantu u Srbiji naređenje u kojem, između ostalog, piše:

»1) Pretpostavka za pokretno vođenje borbe, koje je zahtevano gore navedenim naređenjem, moguća je. Iz široko nepokrivenih i trenutno mirnih oblasti jedinice brzo prebacivati, železničkim transportima i sa što je moguće manje transportnih ešelona, na ustanička područja ili na udaljene obalske pojaseve radi borbe sa iskrcanim neprijateljem.

2) U tu svrhu formirati borbene ešelone za sve divizijske jedinice i delove kopnene vojske, uključujući i SS diviziju »Princ Eugen«, koje su angažovane u srpsko-hrvatskom prostoru, kao i za hrvatske jedinice koje dolaze u obzir za prebacivanje...

3) Komandujući general i komandant u Srbiji i komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj dostavljaju izveštaje, u vidu pregleda na karti, komandantu oružanih snaga na Jugoistoku što je moguće pre, a u datom slučaju i delimične izveštaje:

- a) Oznaku borbenog ešelona, na primer: I grupa 724. puka.
- b) Utovarna jačina borbenog ešelona.
- c) Razmeštaj borbenog ešelona s podatkom komandnog mesta komandanta ešelona.
- d) Utovarna železnica[...]

5) U oblastima iz kojih se privremeno izvlače borbeni ešeloni jedinica (zaključno sa divizijskim formacijama) angažuju se alarmne jedinice za obezbeđenje zadataka (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057728—9)

⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandnata i odeljenja kojima je ova zapovest dostavljena.

IZVEŠTAJ NEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA U HRVATSKOJ OD 11. DECEMBRA 1942. ODELJENJU ZA INOSTRANSTVO KOMANDE KOPNE NE VOJSKE O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA U NDH¹

Prepis

Izveštaj o situaciji za period
od 1. do 10.12.1942. zaključno

- I. Situacija uglavnom bez promene. Posle smenjivanja glavnog direktora za javni red i sigurnost dr Cimpermana i postavljanja na tu dužnost ustaše dr Crvenkovića, bivšeg advokata iz Siska a kasnije direktora Uprave za monopol, vraćanje je na oštar ustaški kurs.
- II. Na celom području Hrvatske i dalje živa komunistička aktivnost i neprijateljska propaganda. Pravoslavni odredi (četnici) ponašaju se za sada mirno u nemačkoj interesnoj zoni. Veliki deo i dalje odbija saradnju sa Dražinim pokretom. Zbog teške situacije u pogledu ishrane i odevanja, kao i situacije na drugim bojištima, komunistička propaganda nalazi delimično plodno tlo u redovima tih odreda.

U nemačkoj posadnoj zoni komunistički pokret sve više potiskuje u pozadinu pitanje pravoslavnih odreda. Bez energičnog napada odgovarajućih snaga na komunističku armiju koja se nalazi između Mostara i Karlovca ne može se očekivati poboljšanje situacije.

Severno od Save: U Sremu opada aktivnost bandi, delimično zbog aktivnog napada naših jedinica, delimično zbog povlačenja jakih komunističkih snaga preko Save u rejon Bijeljine. Na ostalom području severno od Save i dalje živa aktivnost bandi i mnogobrojni prepadi. Manje bande su prodrle do Sljemena (10 km severno od Zagreba).²

Južno od Save: U rejonu Bijeljine i kod Tuzle pojavile se jake komunističke snage. Pravoslavni dobrovoljački odredi i odredi pod komandom Draže Mihađlovića delimično vode borbu s tom grupom.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 855, s. 5646580—2.

² i ³ Dejstva na tom području izvodio je Kalnički NOP odred (Zbornik, tom V, knj. 9, dok. br. 147, 175, knj. 10, dok. br. 5, 18 i 102).

Posle ponovnog zauzimanja Jajca i odbacivanja komunističkih brigada iz rejona Banje Luke i Bos. Novog situacija se u tom rejonu popravila.³ Međutim, komunističke snage se ponovo prikupljaju na području Skender-Vakufa (35 km južno—jugoistočno od Banje Luke). Mora se računati s novim prodorima preko demarkacione linije u severozapadnom pravcu.

Jače koncentracije komunističkih snaga u Samarici (24 km južno od Siska) dovele su do veće ugroženosti glavne pruge Zagreb — Sisak — Novska.

Italijanska interesna zona: U rejonu Livna i severozapadno od Splita, kao i u celom rejonu oko Karlovca, prikupljaju se jače komunističke snage. Pojačana komunistička aktivnost i propaganda u celoj italijanskoj okupacionoj zoni.

III. Italijanska posada će 15.12. napustiti Višegrad i nju će smeniti nemački bataljon 718. pd.⁴ Ta divizija je ponovo zauzela Jajce savladavši delimično žilav otpor.⁵ Jedinice su se delimično vratile u rejone smeštaja, izgrađuju se položaji oko Jajca i vrši izviđanje šire okoline. 714. pd potiskuje i dalje protivnika kako jugoistočno od Banje Luke tako i u rejonu Bos. Novi — Drvar (1,5 km severno od Bos. Novog).

Zbog situacije kod Banje Luke privremeno je obustavljena planirana akcija čišćena u luku Una — Sana.⁶ Prilikom izviđanja u rejonu Kostajnice došlo je ponovo do dodira s neprijateljem.

Severno od Save hrvatske jedinice vode borbu s jačom komunističkom bandom u rejonu Voćina⁷ (26 km južno — jugoistočno od Virovitice) i Virovitice, u kojoj je poginuo 1 hrv. oficir i 5 vojnika, a zarobljen 1 oficir i 40 vojnika, dok su komunisti zaplenili 3 minobacača, 3 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 2 automat. pištolja i 35 pušaka. U hrvatskoj operaciji protiv komunističkih for-

³ i ⁵ Delovi 718. pd su ušli u evakuisano Jajce 6. decembra 1942, pošto se 3. udarna divizija NOVJ, zamorena višednevnim borbama, povukla preko r. Ugra (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 154, 155, 164, 211 i 251).

⁴ Vidi dok. br. 203.

⁶ Po direktivi VS NOV i POJ, 1. proleterska i 3. udarna divizija NOVJ su prodre u srednju Bosnu, razbile četničke odrede, presekle komunikacije između Banje Luke i Doboja i ugrozile Banju Luku (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 114, 124, 186, 215, 221, 227, 228, 241 i 250—253).

⁷ Reč je o borbama sa delovima 1. slavonske NOU brigade 3. decembra 1942. (Zbornik, tom V, knj. 10, dok. br. 18, knj. 9, dok. br. 77, i 143).

macija na planini Kalniku (27 km zapadno od Koprivnice) razbijene su bande i naneti su im veći gubici.⁸

- IV. Porastao je broj sabotaza, naročito miniranje glavne pruge. Došlo je do mnogobrojnih manjih železničkih nesreća zbog pogrešno postavljenih skretnica, kao na rudničkoj pruzi Prijedor — Sunja. U poslednjem bombardovanju ponovo su oštećene pruge Prijedor — Bos. Novi i Kostajnica — Sunja. Delovi pruge su ponovo popravljeni. U toku su radovi na opravci dela pruge Bos. Novi — Kostajnica. Još se ne zna kada će cela pruga biti osposobljena za saobraćaj.

Zbog uvedenih ograničenja u saobraćaju, zavedenja štednje zbog nestašice uglja, kao i stalnih gubitaka u lokomotivama zbog sabotaza i nesreća, situacija u pogledu transporta i dalje je teška.

- V. Hrvatsko stanovništvo pruža stalno pasivan otpor pri likom ubiranja namirnica i sirovina. Krompir se i dalje teško nabavlja. Zbog nestašice uglja zavedena su ograničenja u korišćenju električne energije.

Mesa je nedovoljno na tržištu. Još nije stigao završni izveštaj o stanju centrale Jajce posle ponovnog ulaska partizana. Naftonosno područje Gojilo obezbeđuju samo hrvatske jedinice,⁹ pošto su se nemačke jedinice za osiguranje povukle zbog situacije kod Banje Luke.

Odeljenje za inostranstvo/Abver

Odelj. za inostr., pov. br. 01810, I (A 7) Berlin, 13.12.1942.

Poverljivo

Abveru I

Upravi za vojnu privredu

preko oficira za vezu

Predstavniku Min. inostr. poslova

— za Ministarstvo

Odeljenju za inostranstvo II A

Dostavlja se na znanje prepis telegrama nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj, pov. br. 00612/42 od 11.12.1942.

I. A.

Dostavljeno:

...¹¹

...¹⁰

⁹ Nemci su u 1942. eksploitalisali iz revira Gojilo 9.605 tona, 1943. godine 21.582 tone i 1944. godine 26.558 tona nafte. Ova nafta je prerađivana u razne derivate za potrebe Vermahta u rafinerijama u Capragu kod Siska i u Bosanskom Brodu (Antun Miletić n.č., Kaj, br. 6, 1975, str. 52—53).

¹⁰ Potpis nečitak.

¹¹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i komandanata kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

IZVEŠTAJ NEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA U HRVATSKOJ OD 13. DECEMBRA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O USTAŠKO-NEMAČKOJ SARADNJI NA FORMIRANJU 369. PEŠADIJSKE DIVIZIJE I REORGANIZACIJI ORUŽANIH FORMACIJA NDH¹

Telegram²
13. 12. 1942.
u 18,30 č
Strogo poverljivo!
K. R.

6 primeraka
1. primerak

OD NEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA U HRVATSKOJ

1. — OKW/W.F.St.
2. — OKW/Odelj. za inostranstvo
3. — OKH/Odelj. voj. izaslanika (dostaviti prepis)
4. — Generalštabu vazduhoplovstva — Ic — Kurfirstu
5. — Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku — Ia

Izveštaj o sadašnjem stanju hrvatsko-nemačke vojne saradnje

1.) Obuka 187. R.D.³ odvija se prema nastavnim mogućnostima, u čijem sastavu se nalazi na obuci oko 2.500 hrvatskih regruta i njihovih nedovoljno obučениh starešina, čime je saradnja već počela.

2.) 369. pd, formirana od hrvatskog ljudstva, a gotovo isključivo od nemačkog komandnog kadra, koja je prvobitno predviđena za istok, treba posle 20.12, najpre pet pešadijskih bataljona, da se prebaci iz Delershajma za Hrvatsku.⁴ Poglavnik se saglasio da se u najskorije vreme, od regruta koji su već obuhvaćeni obukom, uzme potrebno ljudstvo za formiranje šestog i jednog rezervnog bataljona, te da se uputi u Delershajm; osim toga, zamolio je da prvo prispeli ešeloni

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 268, r. 78—80.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su najbitniji podaci.

³ Reservedivision (rezervna divizija)

⁴ Opširnije o ovoj diviziji vidi dok. br. 88, 103, 117, 131, 173, i 186; AVII, NAV-T-2154, s. 1—501 (dnevnik 369. pd, 1942—1943).

369. pd, pre upućivanja na borbeno angažovanje, prodefiluju kroz Zagreb. (Već je javljeno komandantu oružanih snaga na Jugoistoku).

3.) Poglavnik se saglasio za formiranje jedne nove »legionarske divizije« u Nemačkoj, a pod nemačkom komandom. Da jezgro iste sačinjava hrvatska brdska brigada koja se već nalazi u Bruku na Lajti, kojoj nedostaje naoružanje i odeća, a pre svega u znatnoj meri i komandni kadar; iz Hrvatske bi se uputio još potreban broj regruta. Poglavnik računa da i ova divizija nakon završene obuke bude dovedena u domovinu radi zavođenja mira i reda, pri čemu bi se prepustila hrvatskom vojnom rukovodstvu, da tu diviziju ili druge čisto hrvatske snage odgovarajuće jačine angažuju i južno od demarkacione linije. Moli se W.F.St. za stav prema izraženim željama.

4.) Reorganizacija hrvatske vojske — što je i komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj naročito potencirao — treba, i pored suprotstavljanja pojedinih hrvatskih vojnih rukovodilaca, uskoro da počne, jer se pokazalo kao neobično nužno da se reorganizuje vojska formirana pre oktobra 1941. od rezervista kraljevsko-carske austrijske i jugoslovenske vojske, grupisane u 15 pukova sa po tri bataljona. Stare rezerviste treba što pre zameniti mladim vojnicima. Pored pomenutih 15 pukova, hrvatske oružane snage bi raspolagale sa još četiri brdske brigade sa po 3 do 4 bataljona, dok bi obadve legionarske divizije do daljnjeg ostale u sastavu nemačkih oružanih snaga. Pošto se sem ovoga planira spajanje ustaške milicije u tri do četiri regularne brigade, postići će se okvir koji bi mladoj državi oskudnih mogućnosti predstavljao najviše što se može postići.

5.) Postavljanje komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj⁵ uslovalo je da se u što skorije vreme ponovo reguliše i utanači nemačko-hrvatska saradnja na teritorijalnom, materijalnom i opštem planu angažovanja.

⁵ Za komandanta nemačkih trupa u NDH je 28. oktobra 1942. postavljen general-lajtnant Rudolf Liters, a za nemačkog opunomoćenog generala u NDH Edmund fon Glez-Horstenau. U smislu Hitlerovog uputstva, Glezova je isključiva dužnost da i ubuduće pred ustaškom vladom i njenim formacijama zastupa interese Vermahta i potrebu zajedničkog vođenja rata protiv NOV i POJ. General Liters je bio odgovoran za uže zadatke rukovođenja nemačkim trupama u NDH.

6.) Ako Italijani na sektoru južno od demarkacione linije izraze želju da pružaju odgovarajuću materijalnu pomoć kroz sličnu saradnju sa Hrvatima, ništa im neće stajati na putu. Međutim, takvu želju još nisu izrazili.

7.) Započelo je uvrštavanje bataljona folksdojčera u nemačke divizije angažovane u Hrvatskoj.⁶ Uz sve poteškoće koje se kod folksdojčera javljaju, može se očekivati pun uspeh. Zamisao da se hrvatskim regrutima direktno popunjavaju nemačke jedinice koje se bore u toj zemlji ne nailazi na prihvata od hrvatskog državnog rukovodstva. Radije bi u neophodnim slučajevima nemačkim pukovima pretpotčinjavali kompletne bataljone.

8.) Stav nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj prema hrvatskom državnom i vojnom rukovodstvu, zajedno sa zadacima koji iz tog proizilaze za obe strane, izložen je 10.11. 1942. u memorandumu koji su potpisali on i poglavnik. Značajno je primetiti da su poglavnik i ministar spoljnih poslova privrženiji nemačkim vojnim predlozima, nego što je načelnik generalštaba general Prpić, koji se, kao i neki drugi viši oficiri, oseća lično pogođenim i iz neosnovanih razloga se protivi obučavanju svojih vojnika van zemlje. Ali, da ipak stvarni napredak u hrvatskoj vojsci može biti ostvaren samo kroz što intenzivniju saradnju i sadejstvo s nemačkim komandama i trupama postalo je jasno i hrvatskim oficirima koji su s komandantom vojnog okruga XVII prisustvovali smotrama u Bruku na Lajti i u Delershajmu. Pa i izvesne poteškoće poznavanja jezika ne mogu predstavljati smetnje.

Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj, Ia
br. 0228/42, str. pov., vojni izaslanik,
Zagreb, 13. 12. 1942.
Pot. Glez

6 primeraka:

1. prim. orig. — Ia,
2. „ generalu
3. „ nač. štaba
4. „ poslaniku
5. „ vojnom izaslaniku
6. „ vazd. izaslaniku

⁶ Vidi dok. br. 207, nap. 34.

**DISLOKACIJA KOMANDI I JEDINICA 717. PEŠADIJSKE
DIVIZIJE OD 15. DECEMBRA 1942. GODINE¹**

Prilog 1 uz dopis
717. pd, Ia, pov. br.
1220/42 od 15.12.1942.²

*Pregled smještaja jedinica 717. pd³
Stanje na dan 15.12.42.*

a) *Pešadija*

Štab 717. pd	Valjevo
Štab 737. gren. puka	Ruma
Štab I/737.	Ruma
1/737.	Mitrovica
2/737.	Ruma
3/737.	Vinkovci
4/737.	Ruma
Štab II/737.	} Sada angažovani u rejonu Tuzla. Borbena grupa »Sušnik«
5/737.	
6/737.	
7/737.	
8/737.	
Štab III/737. sa 9—12/737.	Valjevo

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2262, s. 1147—8).

² Reč je o izveštaju o aktivnosti 717. pd od 1. do 31. decembra 1942. godine.

³ Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je 18. decembra 1942. naredio da se 717. pd do 6. januara 1943. prikupi u rejonu Okučani — Bos. Gradiška — Topola — Razboj — Lužani — N. Gradiška i stavi na raspolaganje komandantu nemačkih trupa u NDH (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 63—4).

Štab 749. gren. puka ⁴⁾	} Sada armijska rezerva. ⁵⁾ Potčinjen u pogledu angažovanja i snabdevanja k-tu nem. trupa u Hrvatskoj.
Štab I/749. sa 1—4/749.	
Štab II/749. sa 5—8/749.	
Štab III/749. sa 9—12/749.	

b) *Artiljerija*

Štab 670. art. div. 1/670.	Valjevo Sada potčinjena kao 749. gren. puk
2/670.	Valjevo
3/670.	Florina
4/670.	Valjevo

c) *Inžinjerija*

Inž. č. 717. pd	Obrenovac

d) *Jedinice veze*

Četa veze 717. pd

e) *Služba dotura*

Komanda dotura 717. pd	Šabac
1. transport. kolona s konj. vučom	Šabac
2. " "	Šabac
Mala motorizovana kolona 717.	Zemun

f) *Pozadinske službe*

Uprava za ishranu 717. pd	Zemun
Pekarska četa 717. pd	Valjevo
Mesarska četa 717. pd	Valjevo

⁴ Naređenjem komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 7. decembra 1942, a radi uništenja partizanskih snaga u rejonu Tuzle, 749. gren. puk, ojačan jednom baterijom 670. art. divizionu, pridodat je privremeno komandantu nemačkih trupa u NDH (AVII, NAV-T-312, r. 468, 8057727).

⁵ Naređenjem komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 4. decembra 1942, taj je gren. puk, s jednom baterijom 670. art. divizionu, određen za rezervu u rejonu Mladenovca, Beograda i Obrenovca (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 76).

g) *Sanitetska služba*

Vojna bolnica 717. pd Arandelovac

h) *Veterinarska služba*

Veterinarska četa 717. pd Valjevo

i) *Vojna pošta*

Služba vojne pošte 717. pd Beograd

j) *Landessšicen-jedinice*

Štab 562. landessšicen-bataljona	Valjevo
1/562.	Obrenovac
2/562.	Lajkovac
3/562.	Valjevo
4/562.	Loznica
5/562.	Šabac
6/562.	Lešnica/Prnjavor

k) *Oklopne jedinice*

Oklopni vod	3/12	Valjevo	
"	"	5/12	Lajkovac
"	"	6/12	Šabac
"	"	11/12	Obrenovac
"	"	12/12	Šabac
"	"	13/12	Loznica

l) *Oklopni vozovi — jedinice*

Oklopni voz	B 107	Loznica	
"	"	B 108	Valjevo
"	"	B 109	Lajkovac

**NAREĐENJE NAČELNIKA GENERALŠTABA VRHOVNE
KOMANDE VERMAHTA OD 16. DECEMBRA 1942. DA SE U
BORBI PROTIV PARTIZANA, ŽENA I DECE PRIMENJUJU
BEZ OGRANIČENJA NAJBRUTALNIJA SREDSTVA¹**

Prepis!

Načelnik štaba
Vrhov. komande Vermahta

H.Qu., 16.12.1942.

31 primerak
2. primerak

Br. 004870/42. Str. pov. WFSt/Op./H/

Firer ima izveštaj da su pojedini pripadnici oružanih snaga koji su se borili protiv bandi kasnije bili pozivani na odgovornost zbog njihovog držanja u borbi.

Stoga je firer naredio:

1.) Neprijatelj u borbi upotrebljava fantastične komunistički školovane borce koji ne prezaju ni od kakvog nasilja. Ovde se više nego ikada ide za biti ili ne biti. Ova borba nema ništa zajedničkog s viteštvom i odredbama Ženevske konvencije.

Ako ova borba protiv bandi, kako na Istoku tako i na Balkanu, ne bude vođena najbrutalnijim sredstvima, onda se u dogledno vreme više neće imati raspoloživih sredstava da se ovoj kugi stane na put.

Stoga trupe imaju pravo i dužnost da u ovoj borbi upotrebe svako sredstvo bez ograničenja, takođe i protiv žena i dece, samo ako ovo vodi uspehu.

Obziri bilo kakve vrste su zločin prema nemačkom narodu i prema vojnicima na frontu koji moraju da podnose udarce bandi i zato ne treba imati nikakve obzire prema bandama ili njihovim pomagačima.

Ovim načelima treba takođe da bude prožeto »Uputstvo za borbu protiv bandi na Istoku«.

2.) Nijedan u borbi protiv bandi angažovan Nemač ne sme da bude pozvan na disciplinsku ili sudsku odgovornost zbog svoga držanja u borbi protiv bandi i njihovih pomagača.

¹ Snimak prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, Minhen 1, s. 1187—8.

Komandanti trupa angažovanih u borbi protiv bandi su odgovorni da:

svi oficiri potčinjenih im jedinica budu na najubedljiviji način poučeni u smislu ovog naređenja,

njihovi pravni savetnici odmah prime na znanje da se ne potvrdi nijedna presuda koja protivureći ovome naređenju.

pot. Kajtol²

F.d.R.d.A

***³
kapetan

BR. 199

ZAPOVEST 714. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 16. DECEMBRA 1942. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD I UNIŠTENJE PARTIZANSKIH SNAGA U REJONU VRBANJA — VRBAS'

Pril. 17²
K.T.B.³

714. peš. div.

Odelj. Ia, br. 1704/42 pov. Div. St. Qu., 16. decembar 1942.

Po oficiru!

POVERLJIVO!

Divizijska zapovest
za čišćenje luka Vrbanja — Vrbas

1) *Neprijatelj* jačine oko 2 *brigade* u luku Vrbanja — Vrbas izbio je na planinu Bjeljevinu.⁴ Vis k. 758, Lipovac, Popo-

² Vilhelm (Wilhelm Keitel)

³ Potpis nečitak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1347—8.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Reč je o dejstvima 1. proleterske udarne brigade 1. proleterske udarne divizije NOVJ, u kojima su oslobođena sela u rejonu Prnjavor — Kotor-Varoš — Banja Luka (AVII, a. NDH, reg. br. 28/1—8, k. 16).

vac, Bašići i Javorani i nadvišavajuće zemljište u tome rejonu u rukama su neprijatelja.

I/741. gren. puka će od Čelinca i uporišta *Karanovac* 16.12. vršiti izviđanje tih neprijateljskih snaga.

- 2) *Delovi 714. peš. div.* pod komandom pukovnika Hofmana okružice te neprijateljske snage obuhvatajući ih sa obe strane i uništiće ih.

3) *Izvršenje borbenih dejstava*

- a) *Ojačani I/741. gren. puka* (I/741. gren. puka, 2. četa ajnzacštafel-bataljona »Ludvig fon Baden«, 1 vod inž. čete 714. pd, 2/661. art. divizionu, 1. oklopni vod) 17.12. u 6,30 časova nastupa preko mosta kod k. 194 (1,5 km JZ od Čelinca), zauzima k. 677 i k. 758 i nadire jakim levim krilom pravcem Lipovac — Jasik ka Lupoglavu (k. 603).

Udarna grupa: vod 1/202. oklopnog puka, delovi ajnzacštafel-bataljona i inž. vod su motorizovani i spremni da spreče izvlačenje neprijatelja na istok i da u cilju izviđanja preko Podbrđa nastupaju ka Kotor-Varošu.

2/661. art. divizionu postaviti na položaj tako da je u stanju, po potrebi menjajući položaj, da nastupanje I/741. pp podržava na velikoj dubini i u slučaju potrebe da neutrališe flankiranje iz rejonu Podbrđa.

- b) *Hrvatski I/2*,⁵ doveden u Banju Luku, noću 16/17.12. na kamionima pristiže u *Karanovac*, 17.12. u 6,30 časova kreće iz *Karanovca* i jakim desnim krilom nadire južno od *Memića* i izbija na *Lupoglav* (k. 603).

Tom bataljonu (prema usmenim uputstvima divizijskog štaba i štaba 741. pp) potčinjava se *jedan alarmni vod iz Banje Luke* pod komandom potporučnika *Finkoa* [Finko], a kapetan *Vurjanek* [Wurjanek] pridaje se kao oficir za vezu.

I/661. art. divizionu, namenjena za sadejstvo sa I/2, u okolini *Karanovca* izlazi na položaj izabran tako da nadiranje I/2. može podržavati na velikoj dubini. Za obezbeđenje ove baterije upotrebiti snage uporišta *Karanovac*.

U vezi s naređenim pod a) i b)

Za uspeh nastupanja I/741. gren. puka i I/2. važno je da ti bataljoni na neupadljiv način stignu i izađu na polazne položaje, da svojim spoljašnjim krilima

⁵ Odnosi se na 2. gorski zdrug.

što brže nastupaju ka zajedničkom objektu napada i, isturajući slabije obezbeđenje ka jugu, da još 17.12. okruženi rejon očiste upotrebljavajući u velikoj meri četnike (četnike uvesti u dejstva tek kada nastupanje otpočne).⁶

- c) *Posada uporišta Karanovac* izviđa zajedno s četnicima preko Bjeljevine (k. 742) i odatle nastupa na Mehovce.
- 4) *Avijacija* osmatra nastupanje udarnih grupa i učestvuje u borbi na zemlji. Ciljeve zahtevati — avio-signalna platna postavljati!
- 5) *Četa veze 714. pd* obezbeđuje žičanu i radio-vezu sa I/741. puka i I/2. Vod veze štaba 741. pp potčinjava se toj četi.
- 6) *Svetlosni signali:*
belo — »Ovde smo mi«,
crveno — (u pravcu ispaljivanja) »Neprijatelj«.
- 7) *Mesto štabova bataljona:* Banja Luka.
Borbena komandna mesto pukovnika Hofmana: Čelinac, zatim k. 758.

Za Komandu divizije:
Prvi generalštabni oficir

...
generalštabni major

Dostavljeno:

...⁸

⁶ U zajedničkim dejstvima s navedenim ustaško-nemačkim snagama učestvovali su četnički odred »Borja« i četnički bataljoni »Kralj Petar II« i »Tankosić« (AVII, Ča, reg. br. 19/7, k. 204).

⁷ Potpis nečitak.

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi, odeljenja i jedinica kojima je ova zapovest dostavljena.

**ZAPOVEST 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 16. DECEMBRA
1942. POTČINJENIM GRUPAMA ZA NAPAD NA PARTIZAN-
SKE SNAGE U DOLINI R. BOSNE¹**

16. dec. 1942.

718. peš. divizija
Az 8 op. odelj. Ia
Pov. br. 3734/42.

Poverljivo
Div. St. Qu., 16.12.42.
u 10,30 časova

DIVIZIJSKA ZAPOVEST BR. 54

- 1.) *Neprijatelj*: u noći 15/16.12.42. partizani su izvršili napad na mesto Turbe. Napad je odbijen. Partizani su poseli Bukovicu, 2 km severno—severoist. od Travnika. Partizani su zauzeli Gučju Goru, 5 km istočno—severoist. od Travnika. U isto vreme izvršen je i napad na mesto i stanicu Nemila, 15 km severno od Zenice. Ova partizanska grupa nastupa sa dva odreda zapadno i istočno od Bosne prema jugu, ka Zenici.²
- 2.) Delovi divizije vršiće napad na neprijatelja.³
- 3.) *U tom cilju prikupiće se*:

a) *Grupa »Lerh«*:

komandant:	kapetan Lerh [Lerch],
jedinice:	III/738. gren. puka (bez 1 čete) I/15. hrv. [domobranskog] peš. puka hrv. samostalni vod brd. topova VII u rejonu Žepča. Naročito osigurati železnički most 3 km zapadno od Žepča.

b) *Grupa »Anaker«*:

komandant:	major Anaker,
jedinice:	III/750. gren. puka (bez 1 čete),

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 1030—1.

² U dolini r. Bosne su 15. decembra 1942. otpočela četvorodnevna dejstva 3. udarne divizije NOVJ, u kojima je ona, prekinula saobraćaj železničkom prugom Sl. Brod — Sarajevo između Zenice i Žepče; spalila ž. st. Vranduk i Nemilu i uništila posade u selima Gučjoj Gori i Mehurićima (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 186, 196—201, 209—210, 228, 244 i 245).

³ Vidi dok. br. 201 i 203.

radio-stanica 718. čete za vezu, 2/668. art. divizionu u rejonu Zenice.

Naročito da se osigura železnički most sev. od Zenice.

- c) *Grupa »Vist«:*
komandant: pukovnik Vist,
jedinice: II/750. gren. puka,
vod brd. topova 3/XI
u rejonu Viteza, i to s obe strane puta Vitez — Zenica, neposredno sev. od Viteza,
I/750. gren. puka,
II/15. hrvatskog peš. puka,
hrv. vod brd. topova 3/XI
u rejonu Travnika sa zadatkom: zatvaranje puta prema Gučjoj Gori, posedanje visova neposredno sev. od Travnika i zauzimanje Bukovice, 2 km. severno—severozap. od Travnika. Uspostaviti vezu s posadom u Turbe.
- 4.) U cilju pojačanja osiguranja u rejonu Travnika prebaciti kamionima u Travnik jednu četu I/750. gren. puka s jednim vodom 3/668. art. divizionu. Ova četa preuće osiguranje prema Gučjoj Gori.
- 5.) *Artiljerija:*
Grupi »Anaker« upućuje se u Zenicu 2/668. art. divizionu, gde mu se i potčinjava. Tako isto 1/IX (hrv.) art. divizionu. U toku 16.12. stiže iz Jajca u Travnik ostatak 3/668. art. divizionu. Baterija će biti potčinjena Grupi »Vist«. Jedna hrvatska baterija XI divizionu, čiji se dolazak očekuje iz Jajca, biće iskrcana u Travniku i potčinjena Grupi »Vist«.
- 6.) *Veze:*
Načelnik veze divizije obezbediće: radio i telefonsku vezu do grupa: »Vist«, »Ler« i »Anaker«.
- 7.) *Snabdevanje:*
a) *Municija:* 1 munic. borb. komplet poneti sobom.
b) *Ishrana:* tekući obrok i hranu zaključno sa 18.12. izuzeti iz intendantskog skladišta u Sarajevu i poneti sobom. Hrvatski oficir za vezu pri 718. peš. div. pobri-

nuće se da hrvatske jedinice koje učestvuju u akciji dobiju iste količine hrane.

- c) *Sabirna stanica* za bolesnike i ranjenike: u Lašvi, na željezničkoj stanici. Stanica da bude spremna za prijem od 17.12. u 8 čas.
 - d) *Veterinarska služba*: konje obolele na maršu i nesposobne za rad evakuisati železnicom u Sarajevo, odnosno Zenicu. Isto važi i za zaplenjene konje.
 - e) *Sabirna stanica za zarobljenike*: Sarajevo, Aleksandrova kasarna.
 - f) *Ratni plen*: evakuisati u Sarajevo, Ul. Ferhadija br. 9, divizijsko skladište materijala (W. i G.).
- 8.) Divizijsko komandno mesto: zasad u Sarajevu.

pot. Fortner

Dostavljeno: po konceptu.

F.d.R.

...⁴

major

BR. 201

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ NEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA U HRVATSKOJ OD 21. DECEMBRA 1942. ODE-LJENJU ZA INOSTRANSTVO KOMANDE KOPNE NE VOJSKE O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI I DEJSTVIMA PARTIZANSKIH SNAGA U SLAVONIJI, BOSNI I LICI¹

Prepis

Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj, Ia/8, javlja telegramom 00777/42 pov. od 21.12.1942:

Izveštaj o situaciji za period od 11. do 20. 12.1942. zaključno:

- I.) Nema bitnih promena.² Nastavlja se izgradnja vojne i političke organizacije komunista, jačanje borbenih odreda i uticaja antikomunističkih snaga³ na italijanskom delu Bosne i Hercegovine.

⁴ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 895, s. 5646586—8.

² Vidi dok. br. 195.

³ Reč je o četničkim odredima Draže Mihailovića.

II.) *Severno od Save:*

Zaoštravanje situacije zbog jačanja ustanaka na najbogatijem delu zemlje između Save i Drave, gde se planski provodi koncentrisanje i organizovanje komunističkih snaga. Nastavlja se uništavanje železničkih stanica na sporednim prugama i prepadi na pojedinačna sela uz likvidaciju hrvatskih posada. Na pošumljenim visovima slavonskih brda (prostor između Broda, Našica, Virovitice i Novske) komunisti podižu uporišta s kojih će, postepeno šireći svoju delatnost, staviti pod svoju kontrolu čitavu teritoriju severno od Save i potpuno onemogućiti saobraćaj na železničkim prugama u dolinama Save i Drave, kao i snabdevanje živežnim namirnicama na čitavom prostoru koji nije u njihovom posedu.⁴ U rejonu zapadno od železničke pruge Zagreb — Koprivnica manje bande vrše prepade, posebno na železničke pruge i rudnike uglja. Koncentracije komunističkih bandi u rejonu Gojčila (70 km jugoistočno od Zagreba) navode na zaključak da se ponovo pripremaju napadi na izvore nafte.

Južno od Save:

Koncentracije jačih komunističkih snaga u rejonu Tuzle (78 km severno—severoistočno od Sarajeva)⁵ i u rejonu Teslića⁶ (95 km severno—severozapadno od Sarajeva). Pošto su nemačke jedinice ponovo zauzele Jajce, jače komunističke snage povukle su se prema dolini reke Bosne, gde je prekinuta železnička linija za Sarajevo. U borbama protiv komunističkih snaga na demarkacionoj liniji prvi put konstatovano prikupljanje komunističkih brigada u divizije i korpuse.⁷ Znatnija poboljšanja organizacije, komandovanja i načina vođenja borbe kod komunističkih jedinica angažovanih na ovom prostoru. Stalan pritisak na nemačko-hrvatske položaje na demarkacionoj liniji od Jajca do Kupe, a posebno u rejonu zapadno od Banje Luke.

⁴ Na području Slavonije 11. oktobra 1942. formirana je 1. slavonska NOU brigada, a zatim, krajem decembra 1942, 16. omladinska brigada »Joža Vlahović« i 17. slavonska NOU brigada. Od ovih je jedinica 30. decembra 1942. formirana 1. slavonska divizija NOVJ pod nazivom Četvrta, kasnije je dobila naziv: 12. divizija NOV Hrvatske. (Zbornik, tom V, knj. 8, dok. br. 18, 47, 56, knj. 10, dok. br. 1, knj. 11, dok. br. 9 i 80).

⁵ i ⁸ Vidi dok. br. 206.

⁶ U tom rejonu su dejstvovalе jedinice 3. divizije NOVJ.

⁷ Naredbom vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita formiran je 1. bosanski udarni korpus NOVJ, sastava: 4. i 5.

Italijanska okupaciona zona:

Posle organizovanja i legalizovanja novih antikomunističkih odreda, jedan deo tih jedinica je transportovan, za pojačanje antikomunističkih snaga u Dinarskim planinama i Lici, u rejon severno od Knina i istočno od Livna, očigledno s ciljem da s juga i jugoistoka napadnu komunističke jedinice koje se bore protiv nemačko-hrvatskih trupa u rejonu demarkacione linije. Usled povlačenja Italijana iz niza garnizona i usled ponovnog pada Livna došlo je do još većeg jačanja i koncentracije komunističkih snaga južno od demarkacione linije.

Privlačenje novih komunističkih snaga u rejon oko Karlovca upućuje na zaključak da se planira napad većih razmera na ovaj grad.

- III.) U rejonu Tuzle u toku su napadi nemačko-hrvatskih snaga protiv jačih komunističkih snaga.⁸ Zapadno od Banje Luke stalno teške odbrambene borbe protiv brojčano nadmoćnih, dobro vođenih komunističkih snaga koje raspolazu brojnim teškim oružjima i artiljerijom.

U rejonu Petrinja — Glina (50 km jugoistočno od Zagreba) hrvatske trupe su uspele da oslobode okružene ustaške snage.⁹ Hrvati se ovde delimično nalaze u žestokim borbama sa snažnim komunističkim snagama.

U rejonu severno od Save poduzete samo manje akcije čišćenja i izviđačka dejstva. Naređeno da se hrvatska 369. pd iz Rajha¹⁰ i 717. pd iz Srbije prebace u rejon Sisak (50 km jugoistočno od Zagreba) — Nova Gradiška (125 km jugoistočno od Zagreba).¹¹

- IV.) Transportna situacija uglavnom nepromenjena. Pruga za prevoz rude Prijedor — Sunja i dalje u prekidu zbog borbenih dejstava i rušenja.

- V.) Dana 30.11. zaključen nemačko-hrvatski privredni sporazum. Na osnovu tog ugovora dolazi u obzir izmena robe za poljoprivredne proizvode, a za trgovačku robu drvo i rude. Za izvoz dolazi u obzir nafta i stoka. Nasu-

udarna divizija NOVJ, 6. NOU istočnobosanska brigada i svi NOP odredi na teritoriji Bosne (Zbornik, tom II, knj. 1, str. 198—199).

⁹ Reč je o dejstvima jedinica 8. divizije NOVJ kod Vrginmosta i Topuskog (Zbornik, tom V, knj. 10, dok. br. 57, 61, 123, 124 i 134).

¹⁰ Vidi dok. br. 196.

¹¹ Vidi dok. br. 197, nap. 3.

prot tome, Hrvatska je uglavnom potrošač nemačkog uglja i koksa, strojeva svih vrsta, elektrotehničkih proizvoda, radio-aparata i druge industrijske robe.

Berba grožđa na dalmatinskim otocima Hrvatske ove godine slabija nego prošle godine, jednako tako manje ima maslina i smokava. Cene za benzinske mešavine, plinsko ulje i plinske mešavine su povišene. I nadalje vrlo oskudno snabdevanje mašću, uljem i mlekom. Ovogodišnje otkupne cene za duvan u mostarskom području su za 150% više od prošle godine. Predviđena su dalja ograničenja prodaje tekstilne robe po nemačkom sistemu tačkica.

Nakon ponovnog zauzimanja Jajca ustanovljeno da su laboratorij i elektroliza uništeni, a ostaci zaliha skladišta soli komunisti su odvucli sa sobom. Razaranje ostalih uređaja ovaj put bilo je srazmerno malo.

Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj

Odelj. za inostranstvo/Abwer
Br. 01827/42 pov. inostr. I/A 7/

Berlin, 22.12.1942.

Prepis:

Abwer I
Wi preko VO
VAA pri odelj. za inostr.
Inostr. II A

I.A.

...¹²

¹² Potpis nečitak.

**OBAVEŠTENJE NEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA
U HRVATSKOJ OD 26. DECEMBRA 1942. KOMANDANTU
ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O PREDLOGU ITA-
LIJANSKOG GENERALA MARIJA ROATE ZA SASTANAK U
ZAGREBU U VEZI S PREDUZIMANJEM ZAJEDNIČKE OPE-
RACIJE PROTIV NOV I POJ U NDH¹**

Telegram²

KR

Br. 0117

26/12. u

14,25 č

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

Nemački štab za vezu kod Superslode izveštava:

»Njegova ekselencija Roata izražava svoju saglasnost sa instrukcijama koje je izdao general-pukovnik Ler (str. pov. br. 3370/42 od 7.12.1942).³ General Roata predlaže da se sredinom januara ugovori savetovanje u Zagrebu između nadležnih nemačkih instanca i njega, na kome treba razmotriti preduzimanje operacije u Hrvatskoj.⁴ Ja imam utisak da njegova ekselencija Roata veruje da će za ovaj trenutak biti nađeno konačno rešenje, u nemačkom smislu, o pitanju postupanja s četnicima. On, dakle, mora drukčije udesiti mnoge planirane mere, pri kojima je hteo upotrebiti četničke snage. Dalje on saopštava da, nasuprot dosadašnjoj nameri, Zadvarje i Omiš ostaju posednuti od nekih jedinica divizije »Bergamo«. Hrvatske jedinice koje su se vratile iz Livna i Tomislavgrada dolaze većinom bez oružja i u potpu-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057732—3.

² Iz zaglavlja telegrama objavljeni su najbitniji podaci.

³ Vidi dok. br. 194.

⁴ Na sastanku, održanom 9. januara 1943. u Zagrebu, između komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i komandanta italijanske 2. armije utvrđeni su detalji prve faze 4. ofanzive (»Vajs-1«): uništenje snaga NOV i POJ na teritoriji ograničenoj linijom Karlovac, Ogulin, Gospić, Knin, Ključ, San. Most, Kostajnica i Glina (Oslobodilački rat 1941—1945, knj. I, str. 336—358).

nom rasulu. Ukoliko on njih na neki način prikupi, upotrebio bi ih za posadu u Imotskom. On dalje planira da jače posedne Karlovac dovlačenjem jedinica divizije »Lombardija«, prebacujući dalje obezbeđenje pruge obalske železnice na diviziju »Re«.

Karlovac se osigurava u krugu od 6—8 km izgrađenim utvrđenjima. Nasuprot do sada izgrađenim utvrđenjima, tvrđava neće više biti »u stilu zamka«, već moderno izgrađena, tj. maskirana protiv izvidanja iz vazduha, sigurna od dejstva artiljerije, kao i u protivavionskom smislu.«

Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj
Ia, br. 0297/42, str. pov., Zagreb, 26.12.42.

L.d.N. 26.XII 1942. ⁵
Br. 5606 u 18,20 č

F.d.R.
Jak [Jack]

⁵ Štambilj primaoca.

**DESETODNEVNI IZVEŠTAJ 718. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD
26. DECEMBRA 1942. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, AK-
TIVNOSTI I NARASTANJU PARTIZANSKIH SNAGA I SLO-
BODNE TERITORIJE I ČETNIŠTVU DRAŽE MIHAILOVIĆA
U BOSNI¹**

POVERLJIVO

718. peš. divizija

Div. St. Qu., 26.12.1942.

Odelj. Ic

Br. B, br. 3803/42 pov.

**IZVEŠTAJ O SITUACIJI
za period od 17. do 25.12.1942.**

Izvor podataka: Izveštaji jedinica,

Ast-izveštaji i	Ne mogu se
hrvatski izveštaji	

Karta 1:200.000

*I. Opšte:**Komunisti:*

Velika grupa komunista s one strane demarkacione linije ugrožava, sada kao i ranije, južne granice područja divizije. Država vrhovnog vođe komunista »Tita« je zauzećem Livna² i Tomislavgrada³ dostigla do sada svoje najveće proširenje nakon što je već ranijim zauzećem Bihaća⁴ izvršeno prisajedinjenje sa komunističkom grupom južno od Karlovca. Sadašnja zaposednuta teritorija ima dužinu od 250 km i širinu oko 80 do 100 km.

Na njoj se nalazi okruglo 63.000 naoružanih boraca. Oni takođe raspolazu teškim oružjem i artiljerijom, kao i motornim i zaprežnim vozilima i dovoljnim brojem tovarne stoke. Sedište vrhovnog partizanskog štaba⁵ se nalazi u jednoj šumi kod Oštrelja (10 km južno—jugoistočno od Petrovca).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2271, s. 165—9.

² Ovo je mesto 15. decembra 1942. zauzela 2. proleterska udarna divizija NOVJ (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 245, 247 i 251).

³ Sada: Duvno. Ovo su mesto, posle kraće borbe, 19. oktobra 1942. zauzeli delovi 2. proleterske udarne divizije NOVJ (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 245 i 251).

⁴ Vidi dok. br. 182, nap. 3.

⁵ Reč je o VŠ NOV i POJ.

Umešnom propagandom, nasilnim regrutovanjem i sklonostima ka ubistvima i pljački, koje vladaju u ovoj zemlji kod izvesnih krugova stanovništva, oni stižu stalno primove, tako da se mora računati pre s porastom nego s nekim smanjenjem moći komunista. Da bi se održala njihova vojna sposobnost, oni su prinuđeni da preduzimaju oružane upade po periferenom delu područja i, budući da su upućeni na plen, oni oružje, municiju, opremu, pa čak i životne namirnice, stižu na ovaj način.

Ovim nasilnim dejstvom i upotrebom oni su skoro uvek postizali uspehe.

Tako je ova komunistička opasnost već odavno postala i politički problem, kome se Hrvati suprotstavljaju potpuno bespomoćno. Italijani su do sada prema njima pokazivali odbijajuću ravnodušnost.

Opasnost koju ova raspoložena za napad i dobro naoružana komunistička država predstavlja za Nemce, Italijane i Hrvate očigledna je i jasna. Ona se ispoljava stalnim i sve češćim prepadima i napadima na graničnu oblast i u zonu bezbednosti. Tri puta su komunisti uspeli uzastopno da zauzmu Jajce i tri puta su ih nemačko-hrvatske trupe potisnule,⁶ a oni ponova prikupljaju snage da bi i po četvrti put napali Jajce. Pri tome pada u oči i porast snaga koje se bacaju u borbu.

U prvom napadu na Jajce učestvovalo je oko 2.000 komunista (2 brigade); ovaj broj se u drugom napadu popeo na 3.000 (3 brigade), a u trećem napadu je porastao čak na 8.000 (2 divizije). Od ovih jedinica, posle napada na Jajce, III udarna divizija je produžila s prodorom u pravcu Turbe — Donji Vakuf, dok je I proleterska divizija izvršila zaokret u pravcu severoistoka, prema Skender-Vakufu (20 km severoistočno od Jajca).

Potisnuti od nemačko-hrvatskih trupa, Jajce je ponovo oslobođeno od neprijatelja, ali su se oni povukli samo nešto malo kilometara na zapad, zauzeli položaje i iskopali rovove. Potisnuti od susedne divizije, prodrli su delovi po glasu čuvene I proleterske divizije kroz neprohodnu oblast severno od Vlašić-planine, nadirući u dnevnim marševima ušli su 10 km u dolinu Bosne i tom prilikom porušili železničku prugu kod Vranduka i Nemile (12 i 16 km severno od Zenice).⁷ Brzom

⁶ Vidi dok. br. 151, 154, 160, 184 i 187.

⁷ Reč je o dejstvima 3. udarne divizije NOVJ u dolini Bosne. Prva proleterska udarna divizija NOVJ (bez 3. krajiške NOU brigade, koja se nalazila kod Teslića) vodila je borbu u rejonu Prnjavor — Kotor-Varoš — Banja Luka (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 186, 196—201, 209—210, 228, 244 i 245, knj. 9, dok. br. 3 i 47).

akcijom 300 pravoslavnih dobrovoljaca grupe Zenica⁸ oni su bili sprečeni da dalje prelaze Bosnu a ponovna akcija nemačkih i hrvatskih trupa ih je razbila, tako da su se povukli na zapad, istim putem kojim su bili i došli. Delovi ove neprijateljske grupe prešli su kod Bareva (8 km severno od Jajca) Vrbas i priključili se komunistima koji su se nalazili zapadno od Jajca, kod Magaljdola (10 km severozapadno od Jajca). Mrkonjić-Grad, Jezero, Trnovo i Dragnić (18 — 20 km zapadno, odnosno jugozapadno od Jajca) zaposednuti su od strane neprijatelja. Snage koje tamo stacioniraju odvođe se u cilju pojačanja u pravcu Jajca.

Na osnovu postojećih hrvatskih izveštaja, navodno, jedna komunistička grupa se nalazi na maršu iz prostora Kupres za Bugojno.

Komunisti koji prodiru iz prostora Bijeljine u pravcu juga naneli su pravoslavnim dobrovoljcima grupe Majevića teške gubitke, tako da su delom i uništeni.⁹ Neki njihovi delovi su se čak priključili komunistima, zbog čega se posebnom akcijom morao čistiti prostor Brčko — Tuzla — Rača — Zvornik. U akcijama čišćenja uspešno su učestvovali pod samostalnom komandom i pravoslavni dobrovoljci grupe Kovačević i Derikonja.

Komuniste koji su bili potisnuti od nemačko-hrvatskih jedinica na jug napali su i rasturili pravoslavni dobrovoljci severno od Šekovića (18 km severozapadno od Vlasenice). Njihovi delovi su se zaustavili severno od Drinjače (zapadno od Zvornika). Komunisti imaju nameru da se objedine sa grupom koja se stalno nalazi u Šekovićima, da bi u ovoj relativno mirnoj oblasti zajedno prezimili.

Pravoslavni dobrovoljci i ustanici:

Ovi su se u ovom izveštajnom periodu držali relativno mirno i uspešno su učestvovali, po sopstvenom nagonu, u suzbijanju komunista, među kojima su bili grupa Borja¹⁰ (vođa: Radivoje Radić) na prostoru severno od Travnika, grupa Zenica¹¹ (vođa: Golub Mitrović) kod Nemile i Vranduka, kao i grupe Derikonja¹² i Kovačević¹³ na prostoru Šekovići i Zvornik.

⁸ i ¹¹ Odnosi se na Zenički četnički odred.

⁹ Majevičkom četničkom odredu gubitke su naneli 6. istočno-bosanska NOU brigada, 3. odred 3. operative zone NOV i PO Hrvatske i Majevički NOP odred. Međutim, pod dejstvom nadmoćnijih snaga ove partizanske jedinice su se probile u Birač, gde su, u sadejstvu sa Birčanskim NOP odredom, razbile deo četničkih snaga koje su se povukle na Romaniju (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 253, knj. 11, dok. br. 140; R. Petovar, n.d., str. 112).

¹⁰ Misli se na Borjanski četnički odred.

¹² Savo

¹³ Krsto. Bio je komandant Vlaseničke četničke brigade.

Mada su pravoslavni dobrovoljci na ovaj način stvorili utisak da oni, navodno, priznaju interese nemačkog Vermahta i hrvatske države, ne sme se gubiti iz vida da su oni za slamanje komunista zainteresovani samo da bi odstranili jednu dalju prepreku u stvaranju velikosrpske države, u koju oni polažu nadu.

Iz novih zaplenjenih dokumenata može se jasno videti da su sve pravoslavne dobrovoljačke grupe u Bosni povezane sa antikomunističkim vođom Jevđevićem. S Jevđevićem su čak održani i dogovori vođe pravoslavnih dobrovoljaca u italijanskoj interesnoj zoni. Pošto Jevđević nije nikada krio da je pripadnik Draže Mihailovića, to je stav pravoslavnih dobrovoljačkih grupa jasan.

Nezavisno od propagandne delatnosti koju razvija Jevđević, njegova vojna snaga nije za potcenjivanje, koja prema najnovijim izveštajima broji oko 24.000 ljudi sa oko 23.500 pušaka i preko 400 mitraljeza.

Sve ove antikomuniste Italijani snabdevaju oružjem i opremom.

Držanje ovih znatnih vojnih snaga, koje borave južno od sigurnosne oblasti divizije na italijanskom području, trenutno je nejasno; ipak postoje zaplenjeni dokumenti iz kojih proizlazi da i ova vojna sila ima samo zadatak da pod vođstvom Draže Mihailovića pripremi osvajanje Bosne u velikosrpskom smislu.¹⁴

II. Pojediniosti:

Prostor Teslić:

Prema hrvatskim izveštajima, jedna komunistička grupa od 500 ljudi zauzela je Kulaše¹⁵ (20 km severozapadno od Teslića). Pravoslavna grupa Borja, koja se bila suprotstavila komunistima, poterala je ove u pravcu jugozapada.

Prostor Jajce:

Na osnovu našeg izviđanja, u Magaljdolu se nalazi 500 komunista. U Ćirakovcu i Majdanu (10 i 12 km zapadno od Jajca)

¹⁴ Opširnije o planovima Draže Mihailovića vidi Mišo Leković, Planovi Draže Mihailovića o uništenju »partizanske države« u zapadnoj Bosni u drugoj polovini 1942. godine, Jugoslovenski istorijski časopis br. 1—2, 1966; Branko Latas, Četnici Draže Mihailovića u borbi za uništenje »Bihačke republike« (decembar 1942 — februar 1943), AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942 — 1943), Institut za istoriju, Sarajevo, Rad, Beograd, 1974, str. 361—375.

¹⁵ U tom je rejonu dejstvovala 3. krajiška udarna brigada 1. proleterske udarne divizije NOVJ (Zbornik, tom IV, knj. 9, dok. br. 3 i 47).

nalazi se po jedan bataljon, a u šumovitoj oblasti između Graca (12 km zapadno od Mrkonjić-Grada) i Crnog vrha (10 km severozapadno od Mrkonjić-Grada) oko 400 komunista. Komandant komunista kod Magaljdola je izvesni Cekić, koji treba, pozivanjem regruta iz Gerzova, Draganića i Trnova (13, 20 i 10 km jugozapadno od Mrkonjić-Grada), da prikupi pojačanja za nov napad na Jajce. Oružje, zalihe municije, rezerve, kao i jedna kolona za dotur, koja se sastoji od kamiona i zaprežnih vozila, nalaze se u Mrkonjić-Gradu.

Neprijatelj je ponovo zauzeo Barevo (8 km severno od Jajca) i Bešpelj (9 km severno od Jajca).

Prostor Zenica:

Grupe komunista koje su bile prodrle do železničke pruge uskog koloseka Brod — Sarajevo povukle su se preko Orahovice i preko severnih padina Vlašić-planine, delom u pravcu severa a delom u pravcu zapada. Radi se očigledno o grupama I proleterske divizije. Prostor severno od Travnik, gde su komunisti držali zaposednut čak i manastir Gučja Gora, očistile su nemačke i hrvatske trupe.

Prostor Sarajevo:

Sakupljanje i hapšenje grupa komunista u vezi sa opsežnom istragom nije još završeno. Na osnovu postojećih izveštaja, koji su u međuvremenu primljeni, radi se o jednoj većoj organizaciji. Preduzeta su dalja hapšenja.

Prostor Romanija — Rogatica:

Posle povlačenja pravoslavnih dobrovoljaca na prostor južno od demarkacione linije, na Romaniji i u prostoru Rogatica vlada mir. Budući da ni ustaše ne sprovode nikakve dalje »akcije«, nije došlo ni do kakvih sukoba sa srpskim stanovništvom.

Višegrad su, na osnovu jednog sporazuma sa italijanskom komandom zaposle nemačke trupe čim su ga Italijani napustili. Na celom prostoru oko Višegrada vlada potpun mir.

Prostor Tuzla:

Grupa komunista koju su potisle nemačko-hrvatske trupe prešla je Spreču i probila se kod Osmaka (14 km zapadno od Zvornika) u pravcu juga da bi se domogla Šekovića. U njenom daljem prodiranju napale su je i rasturile grupe pravoslavnih dobrovoljaca Derikonje i Kovačevića.

III. Iz neprijateljskih dokumenata i saslušanja:

Komunisti odmah obrazuju tzv. »teritorijalne jedinice« pod nazivom »partizanski odredi«. Aktivne jedinice imaju naziv

»Narodnooslobodilačka vojska«. Odredi su vezani za izvesno područje koje im određuje glavni štab i ovo ne smeju napustiti. Jedinice Narodnooslobodilačke vojske su mobilne i njihov glavni štab, za razne operacije, prebacuje iz jednog prostora u drugi.

Naređenja za put potpisuje samo komandant bataljona. Ona moraju sadržati: razlog puta, datum polaska i povratka, pečat bataljona i potpis njegovog nosioca. Samo na osnovu ovog dokumenta komunisti mogu dobiti na proputovanju hranu i smeštaj. Inače svi komunisti koji ne poseduju ovu objavu hapse se i privode u diviziju na presuđivanje. Kada se vojnici šalju u vojne ili građanske bolnice, onda to mora overiti na poleđini objave sanitetski referent brigade.

Svaka brigada mora da raspolaže jednim inženjerijskim vodom. Sastav: 2 odeljenja od po 10 ljudi, i to 1 pionirsko i 1 minersko odeljenje, 1 električar, 1 kuvarica i 1 bolničarka, koji su svi potčinjeni jednom starijem vodniku. Ukupno brojno stanje inženjerijskog voda iznosi 24 čoveka. Osim toga, svakom inženjerijskom vodu se dodeljuju 3 tovarna grla.

Kada se osvoji neki grad, onda nijedan vojnik ne sme da se odvoji od svoje jedinice i da pljačka. Svaki onaj koji se uhvati u pljački odmah se strelja. U privatne kuće oni smeju da ulaze samo po odobrenju komandira čete. Ovaj, pak, sme da im izda takvo odobrenje samo onda ako je dotična kuća sumnjiva. Inače za pretres stanova su ovlašćeni samo za to određeni komunisti. Prilikom zauzimanja nekog mesta, štab brigade odmah organizuje sabirno mesto za plen. Ovde se donose svi predmeti od značaja za rat. Sve ostalo se ostavlja stanovnicima. Ako se u nekom osvojenom mestu nalazi banka, onda se odmah obrazuje komisija od 3 člana. Ova, zajedno sa blagajnikom, oduzima novčane iznose, sastavlja potvrdu a novac zajedno s kopijom potvrde šalje diviziji. Kopija potvrde se uručuje blagajniku.

Prilikom većih marševa brigade primaju od divizije za sve predviđene dane hladan obrok. Tako su brigade III udarne divizije prilikom marša iz Glamoča na pripremni položaj primile hranu za 3 dana.

Fortner

Razrez u konceptu.

**IZVEŠTAJ 714. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 27. DECEMBRA
1942. KOMANDANTU NEMAČKIH TRUPA U HRVATSKOJ O
AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH SNAGA U ZAPADNOJ BOSNI¹**

STROGO POVERLJIVO

Pril. 8²

ORIGINAL

548

714. peš. div.

Odelj. Ia, br. 365/42 str. pov.

Div. St. Qu., 27. decembar 1942.

KOMANDANTU NEMAČKIH TRUPA U HRVATSKOJ

Izveštaj o situaciji

I. Opšta situacija:

Posle odbijanja napada na Bos. Novi, deblokiranja Sanskog Mosta i otklanjanja opasnosti od Banje Luke, neprijateljski neposredni pritisak na južnom frontu divizije je popustio. Ima se utisak da su se ustanici, ostavivši, odnosno isturivši delove snaga za vezivanje naših snaga, povukli da bi, možda, bili jaki na drugom mestu (Jajce), ili da pripreme nove akcije.

Kao naročito osetljive tačke ističu se rejonu obezbeđeni posve nedovoljnim snagama, i to

između Bos. Novog i Prijedora,
Prijedora i Banje Luke i
rejona istočno od Banje Luke
(Prnjavor, Jošavka).

II. Situacija kod neprijatelja:

U rejonu Kostajnice u izveštajnom periodu aktivnost ustanika i dalje je rasla. Jedan napad na Kostajnicu je odbijen,³ železnička linija Kostajnica — Volinja na više mesta je razorena za duži period, hrvatske snage za obezbeđenje želez-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 1312—4.

² Dopisano rukom.

³ Reč je o napadu jedinica 7. divizije NOVJ 16/17. decembra 1942. na uporišta na Rovinama i na ž. st. Volinja (kod Kostajnice) i bunkere uz vijadukt na pruzi kod te stanice (Zbornik, tom V, knj. 10, dok. br. 61, 66, 139, 141 i 162).

ničke linije na odseku Kostajnica i Sunja razbijene su ili zarobljene, fortifikacijski objekti su porušeni. Izvesno poboljšanje situacije nastupiće tek po dovođenju bataljona upućenih za deblokiranje Bos. Novog i Sanskog Mosta.

U rejonu Bos. Novi neprijatelj se u poslednje vreme drži pasivno. Prvi napadi u toku noći 26/27.12. s jugoistočnog, istočnog i severoistočnog pravca na Bos. Novi, na Blagaj⁴ (7 km istočno od Bos. Novog) i na uporište istočno od Svodne (na pola puta Bos. Novi — Prijedor) dozvoljavaju da se zaključuje da je neprijatelj pojačao aktivnost u ovom rejonu i da pri nedovoljnim snagama za obezbeđenje postoji mogućnost da neprijateljske snage preko Sane krenu na sever.

Posle deblokiranja *Sanskog Mosta* 21. 12, prema iskazima prebeglica i na osnovu procene neprijatelja, glavnina neprijateljskih snaga angažovanih na *zapadnoj obali Sane* povukla se na jugozapad. Neprijateljske posade zadržale su se na uzvišenjima oko Sanskog Mosta i pred St. Majdanom.

Na istočnoj obali Sane, na osnovu otkrivene jačine neprijatelja i iskaza prebeglica, *u rejonu jugoistočno od Prijedora* treba smatrati da se nalazi najmanje jedna neprijateljska brigada, koja je delove za obezbeđenje isturila prema Prijedoru i Bronzanom Majdanu. Zbog veličine prostoriije i s obzirom na raspoložive snage, u našim akcijama čišćenja te neprijateljske snage su dosada uspevale da se uvek vešto izvuku. Pored vezivanja naših snaga u Prijedoru i ometanja dotura pravcem Prijedor — Sanski Most i dovođenja u ispravnost železničke linije Prijedor — Sanski Most, te snage predstavljaju neposrednu opasnost za železničku prugu Prijedor — Banja Luka, koja je takođe obezbeđena samo nedovoljnim hrvatskim snagama.

Južno od Banje Luke ustanička grupa povukla se iz rejona Kotor-Varoš i severozapadno od tog mesta.

Istočno i severoistočno od Banje Luke neprijateljska grupa pomenuta u izveštaju od 18. 12. zadržala se i dalje u rejonu Jošavka (10 km istočno od Musl. Čelinca) — jugozapadno od Prnjavora.⁵ Kako se ova grupa do sada nije pokazala naročito aktivna, izgleda da se time potvrđuje pretpostavka da ona u tom rejonu vrši regrutovanje i snabdevanje.

⁴ Odnosi se na dejstva 5. krajiške NOU brigade, koja je ubačena u pozadinu neprijateljskog fronta (Zbornik, tom IV, knj. 9, dok. br. 8 i 11).

⁵ Delovi 1. proleterske udarne brigade su u rejonu s. Čelinca (kod Banje Luke) 22. decembra 1942. vodili borbe protiv 1. bataljona 741. pp (Hronologija, str. 388).

Delove za obezbeđenje koji se iz te ustaničke grupe isturaju u rejonu 10 km istočno od Klačnice (16 km severoistočno od Banje Luke) naše izviđačke snage s vremena na vreme potiskuju. Da je glavni pravac snabdevanja divizije, Banja Luka — Okučani, ugrožen pokazao je napad te neprijateljske grupe na Klačnice.

III. *Sopstvena situacija:*

Snage nemačkih i hrvatskih trupa su veoma iscrpene neprekidnim dejstvima koja su nedeljama izvođena.

Osvežavanje trupe naizmeničnom upotrebom i odmorima, koje divizija nastoji svim sredstvima da ostvari, moguće je postići samo u veoma maloj meri.

Raspoložive snage nisu dovoljne da se izvrši preko potrebno obezbeđenje železničke linije Prijedor — Bos. Novi — Sunja i da se Prijedor i železnička pruga Prijedor — Banja Luka, koja je od naročito značaja za snabdevanje trupa u rejonu Prijedor — Sanski Most, oslobode opasnosti koja im pretila od neprijateljskih snaga otkrivenih u rejonu Prijedor — Bronzani Majdan — Sanski Most.

I.V.
...⁶
pukovnik

⁶ Potpis nečitak.

**DIREKTIVA BROJ 47 ADOLFA HITLERA OD 28. DECEMBRA
1942. O ORGANIZACIJI KOMANDOVANJA I ODBRANE NA
JUGOISTOKU¹**

Strogo poverljivo

Firer

OKW/WFSt/Op. br. 552273/42 str. pov.

Za načelnika!

F.H.Qu., 28.12.42.

Samo po oficiru kuriru!

24 primeraka
... primerak

DIREKTIVA BR. 47

za nadležnost komandovanja i odbranu područja Jugoistoka

I. —

Situacija u Sredozemlju omogućava u dogledno vreme napad na Krit, nemačke i italijanske baze u Jegejskom moru, i na Balkansko poluostrvo.

Treba računati s tim da će taj napad podržati ustanički pokreti u zapadnim balkanskim zemljama.

Pojačan uticaj anglo-američkih snaga na *držanje Turske* zahteva pojačanu pažnju i u tom pravcu.

II. —

Zbog te situacije i razvoja događaja u Severnoj Africi prenosim zadatak odbrane područja Jugoistoka, uključujući i ostrva ispred njega, na *komandanta oružanih snaga na Jugoistoku*,² koji mi je kao komandant Jugoistoka³ (H.Gr.»E«) neposredno potčinjen.

Za izvršenje zadataka obalske odbrane važe načela direktive br. 40.⁴

Kopnene snage saveznika biće, ukoliko bude potrebno, tek u slučaju neprijateljskog napada potčinjene u taktičkom pogledu neposredno komandantu Jugoistoka.

¹ Snimak overenog originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-608, r. 1, s. 928—35. Na margini originala rukom je dopisano nekoliko parafa, datuma i napomena, verovatno, od korisnika.

² Wehrmachtbefehlshaber Südost

³ Ob. Südost—Oberbefehlshaber

⁴ Vidi dok. br. 156.

Tada će snage savezničke ratne mornarice i vazduhoplovstva biti u taktičkom pogledu potčinjene komandantu odgovarajućih delova Vermahta.

Ti odnosi potčinjenosti stupiće na snagu posebnim naređenjem.

Za *pripremu* takve odbrambene borbe, komandant oružanih snaga na Jugoistoku ima sledeće zadatke:

1. — *Priprema odbrane* na obalama s težištima na Dodekanezu, Kritu i Peloponezu, koje treba utvrditi, izuzev Mitilene i Hiosa.

2. — Konačno smirivanje pozadine i uništenje ustanika i svih vrsta bandi, što treba sprovoditi zajedno sa italijanskom 2. armijom.

3. — *Priprema svih mera* koje bi bile potrebne u slučaju neprijateljskog napada na Balkan uz pomoć ili odobrenje Turske, a koje treba izvršiti u sporazumu sa bugarskom Vrhovnom komandom. Komandant Jugoistoka treba, pored toga, da reguliše za nemačko područje:

— *jedinstveno* kretanje pomorskih transporata po Jegejskom moru, uključujući Krit i njegovo obezbeđenje;

— *snabdevanje* kopnenim i pomorskim putem za sve delove nemačkih oružanih snaga koji su angažovani na Jugoistoku, prema njihovim zahtevima i veličini transportnog prostora kojim se za to raspolaže;

— *donošenje odluka o svim pitanjima* koja proizilaze iz jedinstvenog rukovođenja *transportom i službom veze* za sva tri vida Vermahta na okupiranom području Jugoistoka.

III. — *Organizacija komandovanja*

A) *Na nemačkom području*

1. — *Komandant Jugoistoka* je vrhovni predstavnik Vermahta na Jugoistoku i ima izvršnu vlast u oblastima koje su okupirale nemačke jedinice.

On vrši kontrolu nad civilnom upravom koju su organizovali komandanti tvrđave Krit.

Sa 1.1.1943. ukida se odredba po kojoj je komandant oružanih snaga na Jugoistoku bio potčinjen komandantu Juga.

2. — Komandantu Jugoistoka su potčinjeni:

a) za područje Hrvatske »*nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj*« (izuzev kad deluje u svojstvu vojnog atašea) i »*komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj*«,

b) za područje stare Srbije »*komandujući general i komandant u Srbiji*«,

c) za područje Soluna i ostrva Lemnos, Mitilene, Hiosa i Stratija, kao i za neutralnu zonu prema Turskoj i Trakiji »komandant Soluna — Jegeja«,

d) za područje luke Pirej, smeštajne rejone i područje nemačkih jedinica na Atiki, kao i za ostrvo Melos »komandant Južne Grčke«,

e) za područje Krita »komandant tvrđave Krit«,

f) za sva pitanja obalske odbrane »admiral Jegeja«,

g) vojni ataše u Sofiji u okviru zadataka koje ima van onih kao vojni ataše.

Za ratnu mornaricu ostaje na snazi dosadašnje razgraničenje između Grupe pomorskih snaga Jug i nemačke Vojno-pomorske komande Italije.

3. — Vazduhoplovstvo⁵

a. — Vođenje vazdušnog rata

aa) Vođenje vazdušnog rata na celom Sredozemlju, izuzev područja Sredozemnog mora uz južnu Francusku, ostaje zadatak komandanta Juga.

1.) On će dobijati direktive za vođenje operacija u centralnom delu Sredozemnog mora preko Komando Supremo.

2.) U istočnom delu Sredozemnog mora i na području Balkana od komandanta vazduhoplovstva prema mojim direktivama.

U tom cilju će komandant vazduhoplovstva i Komando Supremo međusobno uskladiti načelne planove za vođenje vazdušnog rata.

bb) Da bi se obezbedilo jedinstvo vođenja zajedničkih operacija u istočnom delu Sredozemnog mora i na Balkanu, pre

⁵ Ovaj deo direktive je izmenjen 1. juna 1943. Novi tekst glasi:
»a) Vođenje rata u vazduhu

aa) Vođenje rata u vazduhu u istočnoj oblasti Sredozemnog mora i u oblasti Balkana vrši se putem Komande vazduhoplovstva Jugoistok. Ona dobija uputstva preko Komande ratnog vazduhoplovstva po mojim smernicama.

bb) Komanda ratnog vazduhoplovstva i Komando Supremo će radi obezbeđenja jedinstvenog vođenja rata u vazduhu u oblasti Sredozemnog mora međusobno uskladiti načelne ciljeve.

cc) Tesnom saradnjom između Komande vazduhoplovstva Jugoistok i Komande Jug ima da se obezbedi da zajedničko vođenje rata u vazduhu u srednjoj i istočnoj oblasti Sredozemnog mora teče bez sukoba i povezano.

b) Odbrana u vazduhu

U oblasti Balkana pripremanje i vođenje odbrane iz vazduha dužnost je Komande vazduhoplovstva Jugoistok prema uputstvi-
ma Komande ratnog vazduhoplovstva u tesnoj saradnji s Komandantom Jugoistoka« (AVII, NAV-T-601, r. 1, s. 997).

svega u obalskoj odbrani, komandant Juga treba da odredi jednu komandu koja će saradivati s komandantom Jugoistoka u pogledu vođenja vazdušnog rata na tome području. Tu spada i priprema organizacije aerodromskog obezbeđenja na području Balkana, kao i priprema saradnje sa saveznicima u slučaju neprijateljskog napada.

b. — *Vazдушna odbrana*

aa) Priprema i vođenje vazdušne odbrane u centralnom delu Sredozemnog mora jeste zadatak komandanta Juga preko Komando Supremo.

bb) Za pripremu i vođenje vazdušne odbrane na području Balkana zadužen je komandant Jugoistoka, a sprovodiće je prema instrukcijama komandanta Juga, da bi se sprovelo jedinstveno vođenje vazdušnog rata i za istočni deo Sredozemnog mora.

B) Uskom saradnjom sa *saveznicima* treba obezbediti pripremu vođenja operacija i unutrašnji mir u zemlji. Treba izvršiti razmenu oficira za vezu, ukoliko to do sada nije učinjeno. U vezi s tim važe sledeće smernice:

1. — *Italija*

a) *Kopnena vojska*

Naređenja za koja se bude smatralo da su potrebna za italijansko područje treba podneti Vrhovnoj komandi Vermahta, koja će ih usaglasiti s Komando Supremo. Ova će zatim odgovarajuća naređenja uputiti italijanskim armijama koje su angažovane na području Jugoistoka.

b) *Ratna mornarica*

Direktive koje komandant Grupe pomorskih snaga Jug namerava da uputi italijanskom admiralu Dodekaneza u cilju priprema dostaviti kao koncepte Komandi ratne mornarice, koja će tražiti za njih saglasnost od Supermarine. Supermarina će izdati odgovarajuća naređenja pošto dobije saglasnost Komando Supremo.

c) *Vazduhoplovstvo*

Naređenja za koja se bude smatralo da su potrebna za italijansko vazduhoplovstvo na području Jugoistoka treba podneti komandantu Juga, koji će ih, posle pribavljene saglasnosti od Komando Supremo, usaglasiti s Komandom italijanskog vazduhoplovstva i isposlovati izdavanje odgovarajućeg naređenja.

2. — *Bugarska*

Teži se da se sličan postupak sprovodi i sa bugarskim oružanim snagama (ostaje da se sačeka rezultat razgovora sa Bugarima).

3. — Hrvatska

Saradnja sa Hrvatskom i angažovanje hrvatskih oružanih snaga odvijace se kao i do sada.

Komandant Jugoistoka i komande nemačke ratne mornarice i vazduhoplovstva obavezne su da obezbede jedinstvenost priprema za odbranu na celom području Jugoistoka i imaju pravo da kontrolišu mere koje su u tom cilju naređene.

IV. —

Komandant Jugoistoka ima *sva prava teritorijalnog komandanta* nad sva tri vida oružanih snaga i nad SS jedinicama u delovima Hrvatske, Srbije i Grčke koje su zaposlele nemačke jedinice, uključujući i grčka ostrva. Oblasti koje su okupirale isključivo nemačke jedinice su *operacijska zona*. Tu komandant oružanih snaga na Jugoistoku sprovodi izvršnu vlast preko komandanata koji su mu potčinjeni.

Delovi Hrvatske koje su zaposlele nemačke trupe ili u kojima one izvode operacije takođe važe kao operacijska zona. U oblastima koje pripadaju *italijanskoj* okupacionoj zoni, a u kojima su smeštene nemačke jedinice, komandant Jugoistoka ima pravo komandovanja nad svim delovima oružanih snaga, ukoliko to zahteva vojni zadatak nemačkih oružanih snaga.

O razgraničenju prava komandanta Jugoistoka i »*opunomoćenika Rajha za Grčku*« vidi u prilogu.

V. —

Ovim se stavljaju van snage direktiva br. 31 od 9.6.1941.⁶ i naređenje OKW/WFSt/op. br. 551743/42 str. pov. od 13.10.1942.⁷

Pot. Adolf Hitler

Tačnost overava:

...⁸
generalštab. pukovnik

1 prilog (povezan)

Dostavljeno:

...⁹

⁶ Vidi dok. br. 66, nap. 2.

⁷ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁸ Potpis nečitak.

⁹ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena uprava, komandi i komandanata kojima je ova direktiva dostavljena.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA NEMAČKIH TRUPA U HRVATSKOJ OD 28. DECEMBRA 1942. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O REZULTATIMA I ISKUSTVIMA OPERACIJE »TUZLA II« PROTIV PARTIZANSKIH SNAGA U REJONU SAVA — DRINA — BRČKO — ZVORNIK¹

Poverljivo

Prepis!

718. peš. divizija	²
Prim. 9. jan. 1943. god.	
br. 88/43	
Referent Ia	

K-t nem. trupa u Hrvatskoj
Ia, pov. br. 776/42.

O.U., 28.12.1942.

BORBENI IZVEŠTAJ O OPERACIJI »TUZLA II«

1.) *Zadatak jedinica:*

Po zapovesti k-ta nem. trupa u Hrvatskoj, 10.12.1942. je naređena operacija »Tuzla II«.³

Zadatak:

uništenje partizanskih odreda, jačine oko 1000 ljudi, koji se nalaze u rejonu Sava — Drina — Brčko — Tuzla — Zvornik.⁴

U tu svrhu formirana je Borbena grupa »Sušnik« pod komandom pukovnika Sušnika, k-ta 738. gren. puka.

Jedinice i sastav:

Vidi prilog 1.⁵

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 1072—4.

² i ¹² Štambilj primaoca.

³ Vidi AVII, NAV-T-315, r. 2270, s. 1022—3.

⁴ Dejstva Borbene grupe »Sušnik«, ojačane ustaško-domobranskim snagama, počela su 15. decembra 1942. protiv 6. istočnobosanske NOU brigade, 3. odreda 3. operativne zone NOV i PO Hrvatske i Majevičkog NOP odreda, koji su se, posle višednevnih borbi, 18. i 19. decembra probili preko komunikacije Tuzla — Zvornik u Birač (Zbornik, tom IV, knj. 8, dok. br. 253, knj. 11, dok. br. 140; R. Petrovar, n.d., str. 103—111).

⁵, ⁶ i ⁸ Redakcija ne raspolaže tim prilogima.

Plan pukovnika Sušnika predviđao je da angažovanjem šest grupa u koncentričnom napadu satera partizane u rejon Priboj — Rožanj — Teočak i da ih razbije. Pošto je namera partizana verovatno bila da se probiju na zapad u pravcu Lopara ili na jug preko Caparda, komandant Borbene grupe »Sušnik« planirao je da najpre obrazuje liniju zaprečavanja: na zapadu na putu Tuzla — Čelić i na jugu na putu Tuzla — Zvornik, da bi po svaku cenu sprečio pokušaj proboja iz obruča.

Tako je grupa C već 14.12. posela polazni položaj na liniji Draganovac — k. 736 — Lopare a 15.12. delovi 738. gren. puka liniju Caparde — Miljanovci radi ojačanja hrvatske V bojne 8. peš. pukovnije, dok su ostale grupe tek 16.12. počele koncentričan napad. Dovlačenjem iz Tuzle poslednje raspoložive hrvatske I bojne 8. peš. pukovnije ojačana je linija zaprečavanja na putu Tuzla — Zvornik.

Pojedinosti toka operacije:

Vidi kartu, prilog 2⁶.

Prema planu bilo je predviđeno da se okruženje završi 17. 12. Ipak je planirani tok doveden u pitanje time što zbog jakog neprijateljskog napada s linije Vukmir — Stolica (južno od Rožnja) nije mogla da dostigne naredeni dnevni cilj zapadna ustaška bojna koja je nastupala s juga. Ona je do 17.12. uveče bila odbačena na liniju Jajići — Kiseljak i nije uopšte pokušala da ponovnim napadom dostigne naredene ciljeve zbog toga što je njen komandant potpuno zatajio. To je prouzrokovalo formiranje breše između 2. ustaške bojne široke 3 km, kroz koju se noću 17/18.12. probilo na jug oko 600 partizana.

Ta partizanska grupa je 18.12. pre podne izvršila napad na položaj Capardi — Osmaci, koji su utvrdili Hrvati. Energičnom intervencijom komandanta I bataljona 738. gren. puka, koji je rukovodio odbranom Caparda, i hrabrim držanjem komandanta hrvatske bojne neprijatelju je pružen odlučan otpor i naneti su mu teški gubici. Prva četa 738. gren. puka (rezerva Borbene grupe), koja je hitno prebačena kamionima iz Tuzle za Memiče, napala je s boka neprijatelja koji je nadirao, tako da ga je potpuno razbila, a ostatak se povukao na jug. Prema izveštaju četnika,⁷ te partizane su dočekali četnici 6 km južno od Caparda i većim delom uništili.

⁷ Reč je o Majevičkoj četničkoj brigadi.

U ovoj borbi je nestalo 77 hrvatskih vojnika iz uporišta Rudnik koje se predalo bez borbe. Od njih se 31 lice ponovo vratilo 18.12. uveče bez oružja i odeće. Komandant Borbene grupe ih je predao hrvatskoj diviziji sa zahtevom da ih izvede pred ratni vojni sud zbog kukavičkog držanja pred neprijateljem.

Dalji tok operacije »Tuzla II« protekao je do 20.12. bez znatnijih borbenih dejstava.

Zaključak:

Uspešno su razbijeni partizani koji su se nalazili u rejonu severoistočno od Tuzle. Samo mali deo je uspeo da se probije. Ponovo je uspostavljen mir u rejonu severoistočno od Tuzle.

Izveštaji o plenu i gubicima:

Vidi prilog 3.⁸

- a) Sve starešine moraju se stalno boriti protiv izvesne nemarnosti jedinica. Gubitak 2 oficira samo je posledica nepažnje.
- b) Prenosenje zapovesti preko velikih odseka moglo se vršiti samo radio-vezom. Tu se pokazalo da je veliki nedostatak nedovoljna opremljenost jedinica radio-uređajima, naročito zbog toga što hrvatske jedinice koje su bile povezane s nemačkim nisu raspolagale nikakvim sredstvima veze. Nije preporučljivo upotreba kurira na teško prohodnom terenu.
- c) Neophodno je da se jedinice opreme inžinjerijskom opremom. Putevi su delimično oštećeni a mostovi porušeni, tako da su se često morali podizati pomoćni mostovi radi dotura.
- d) Haubičke baterije su vezane za puteve i zato se mogu koristiti samo pod određenim uslovima. Potrebno je da se dodeli i brdska artiljerija.
- e) Slabije izviđačke patrole izlažu se opasnosti da budu opkoljene i da ih napadnu s više strana.
- f) Pri ograničenom izboru raspoloživih jedinica potrebno je da se obrazuju tako široke borbene zone da se ne mora sprečavati provlačenje neprijatelja, naročito noću.
- g) Veliku teškoću je pričinjavao dotur od bataljona do četa. Treba nastojati da se što više uzimaju u najam tovarna grla.

- h) Jedinice su se snabdevale na terenu, izuzev hleba, začina i pića.
- i) Zrnaste stočne hrane, naročito za artiljerijske konje, nema dovoljno na veoma teškom terenu. Dok se prilikom nabavljanja sena i slame na terenu nije nailazilo na teškoće, zrnasta stočna hrana se teško obezbeđivala. Ako se ostane na dosadašnjim obrocima zrnaste stočne hrane jedinice neće za dugo biti sposobne za dejstva.

3.) *Saradnja sa hrv. domobranima i ustašama*

- a) Saradnja sa hrvatskim domobranima protekla je uglavnom bez teškoća. Posebno je kod viših komandi i oficira postojala volja i razumevanje za saradnju. Tačno su se pridržavali naređenja za nastupanje.
- b) Vrednost hrvatskih jedinica koje su učestvovala u operaciji bila je veoma različita. Dok su bojne 8. peš. pukovnije i potčinjene baterije pokazivale zadovoljavajući stepen obuke, jedinice 6. i 3. peš. pukovnije⁹ pokazivale su znatne nedostatke, kako u disciplini tako i u taktičkoj obuci. Dobija se utisak da je kod mnogih jedinica nestalo volje za borbu. One predstavljaju opasnost kao liferanti oružja partizanima.
- c) Hrvatski domobrani nastoje da se vežu za mesta i sve mirno posmatraju šta se događa u užoj i široj okolini. Stepen obuke jedinica je veoma nizak. Ne pokazuju ni razumevanje niti dobru volju za situaciju i izvršenje svojih zadataka. Noću iz straha pale velike logorske vatre i tako otkrivaju sopstveni položaj. Oficiri nemaju razumevanja za staranje o jedinici niti za taktičku obuku. Međutim, pojedini hrvatski oficiri, većinom nemačkog porekla, držali su se veoma dobro. Bilo bi poželjno da vojna nadležstva takve unaprede.
- d) Hrvatski domobrani su skloni da, verovatno iz straha od neprijatelja, preuveličavaju unedogled neprijateljske vesti i da poveruju svakoj glasini i izjavi stanovnika.
- e) Za ustaške jedinice važi isto što i za domobrane. Razlika je samo u tome što su ustaški oficiri po vrednosti još niže od domobranskih.

⁹ Ovi domobranski pukovi su pripadali: 3. pukovnja 2. pd a 6 i 8. pukovnja 3. pd.

f) Upadljiva je težnja hrv. domobrana da pogodnim izveštajima navedu nemačke oružane snage da istupaju protiv preostalog srpskog stanovništva.

4.) Četnici:

Vrednost četničkih grupa je različita. Dok su se četnički odredi u rejonu severoistočno od Tuzle (Grupa Kerović)¹⁰ pokazali kao nepouzdana i delimično saradivali s partizanima, četnici južno od puta Tuzla — Zvornik (Kovačevići) težili su saradnji s nemačkom vojskom, sa zajedničkim ciljem da iskorene partizane. Dobija se utisak da četničke grupe u rejonu Tuzla odbijaju suradnju s Mihailovićem i da su sami sebi postavili cilj da štite srpska stambena područja od partizana i ustaškog terora.

5.) Muslimani:

a) Muslimansko stanovništvo u rejonu Tuzle je u svakom pogledu nepouzđano. Oni paktiraju kako sa Hrvatima tako i sa Srbima i partizanima i pokušavaju da izigravaju jedne pomoću drugih.

b) Muslimanska milicija majora Hadži-Efendića¹¹ ostavlja spolja utisak discipline. Saradnja s njima protekla je bez smetnji. Ipak treba strahovati da bi se oni u slučaju da partizani ozbiljno napadnu predali ili prešli njima. Srpsko stanovništvo strahuje od vojnika muslimanske milicije jer ovi često pljačkaju njihova sela. Bilo bi poželjno da se razoružaju.

pot. Liters

Dostavljeno:

K-tu oruž. snaga na Jugoistoku	1
Pukovniku Sušniku	1
Ia	1
ukupno	3

Tačnost prepisa overava:
po naređenju

...¹³

kapetan i adutant puka

Vojna pošta br. 40491
Prim. 6. jan. 1943.
Odelj. Ia, br. 20/43 pov.

¹²

¹⁰ Radivoje Kerović je bio vojvoda majevički i komandant četničke Majevičke brigade.

¹¹ Reč je o domobranskoj dobrovoljačkoj jedinici, tzv. »Domdo postrojbi«, iz Tuzle, kojom je komandovao Hadži Efendić.

¹³ Potpis nečitak.

IZVOD IZ MESEČNOG IZVEŠTAJA OPERATIVNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 31. DECEMBRA 1942. O DOVLAČENJU 369. I 187. DIVIZIJE, VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI, BORBAMA PROTIV PARTIZANSKIH SNAGA U NDH I O PRIPREMI OPERACIJE »VAJS«¹

K-t oružanih snaga na Jugoistoku
(K-da 12. armije)

H.Qu., 31.12.1942.

Odelj. Ia

*Izveštaj o delatnosti odeljenja Ia
za vreme od 1. do 31. decembra*

...²

6.12.
Prilog 7

Dovlačenje 369. hrv. divizije

OKW ja naredila da se najpre 369. hrv. divizija, bez ojačanog 369. pp, premesti u Hrvatsku. K-t oružanih snaga na Jugoistoku izdaje zapovest nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj i k-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj da se 369. hrv. divizija premesti u Srem u cilju oslobođenja delova 717. pd koji su tamo angažovani. Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj će u sporazumu s k-tom nemačkih trupa u Hrvatskoj i 369. hrv. divizijom regulisati smeštaj divizije. Za utvrđivanje divizije i dovršavanje njenog opremanja treba predvideti smeštaj u jednom stalnom rejonu. Bataljone ne treba cepkati. (Ia, str. pov. br. 3343/42).³

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII NAV-T-311, r. 175, s. 386—99.

² 2, 6, 8, 10, 12, 15, 17, 23, 28, 30, 35, 38, 41, 45, 50 i 51 Izostavljeno se ne odnosi na Jugoslaviju.

³ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057759. Vrhovna komanda Vermahta je 6. decembra 1942. naredila da se formira 369. legionarska divizija od ljudstva iz NDH, s nemačkim komandnim kadrom (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057800).

Prilog 8

Premeštanje 369. hrv. divizije

K-t oružanih snaga na Jugoistoku moli načelnika H. Rüst i BdE za što skorije dovlačenje 369. hrv. divizije u rejon Beograd (isključno) — Fruška gora — Vinkovci — [Sremska] Mitrovica. (Ia, str. pov. br. 3359/42).⁴

7.12.

Savetovanje kod načelnika

7.12. je održano savetovanje kod načelnika. O predmetu savetovanja vidi službenu zabeležku, prilog 9.⁵

...

⁴ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057758.

⁵ U zabeležci sa ovog referisanja, između ostalog piše:

»714. i 718. pd tukle su, pojačanim napadima, komunističke snage oko Jajca i Bosanskog Novog i nanele im osetne gubitke. Neprijatelj pokušava da se povuče na svoju partizansku teritoriju, u trećoj zoni, dakle, i dalje ostaje problem kako neprijatelju tamo prići. Kako se neprijatelj može goniti u trećoj zoni[...] S naše strane, kao i od strane Vrhovne komande Vermahta, poslednjih nedelja su u ovom pogledu upućivani pozivi za pomoć italijanskoj Vrhovnoj komandi. Od italijanske 2. armije je traženo da konačno obavesti o njihovoj nameri. Što se tiče evakuacije 2. zone, italijanska Vrhovna komanda je izjavila da će se prihvatiti želje za održavanje 2. zone »ukoliko doteknu postojeće snage«. Manji nemirni rejoni su na području 187. rezervne divizije, severno od Save, u porastu[...] Odlučeno je da se 369. pešadijska pukovnija, koja se borila na Istoku i koja sada završava svoju reorganizaciju (1 ojačani puk) u logoru Delershajm ([Döllersheim]), stavi nama na raspolaganje. Ona će biti premeštena u Srem, u rejon Rume, čime će 714. pešadijska divizija stajati nama na slobodnom raspolaganju i biti dovučena radi angažovanja u Hrvatskoj...

Načelnik je dalje nastavio. Ne radi se pri tom samo o neminovnosti da se savladaju bande i nemirno stanovništvo, nego, u datom slučaju, i da se u velikom stilu savladaju i neprijateljske operacije iskrcavanja. Pri tom mi moramo s tim računati da se nama jače snage ne bi više mogle dovesti[...] Mi moramo trajno natezati s postojećim sredstvima. Da to ide, pokazalo se sada pri okupaciji južne Francuske, koja je bila sprovedena bez dovlačenja novih snaga i gde se u isto vreme zamrzao zahtev za odbranu atlantskih položaja. Mi ćemo tako morati da imamo pred očima sasvim drukčije životne prilike nego što smo ih dosada imali.

Posle pretresanja ovih principijelnih stvari novog vođenja borbe, načelnik se okrenuo Srbiji. Savlađivanje Mihailovićevoг pokreta postiglo je nove uspehe. Razoružanje četničkih odreda nastaviće se. Okruglo 10.000 četnika se borilo na našoj strani, od toga se polovina povukla u šume. Jedna četvrtina, okruglo oko 4000 ljudi, bila je razoružana. Ostatak, oko 4000 ljudi, drži se još uz nas. Čitav Mihailovićev poziv na građansku neposlušnost bio je samo udar u prazno. Sama pretnja odmazdnim merama dejstvovala je zastrašavajuće. Streljanje onih koji su bili samo i osumnjičeni za sabotaže pokazalo je da su naši metodi pravilni[...]» (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057753—6).

Prilog 15

Pooštrene borbe protiv bandi u zimu 42/43.

Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, k-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj, nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj, k-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke, k-tu tvrđave Krit, admiralu Jegeja, i na znanje k-tu Juga i 187. rez. divizije, izdaju se direktive u pogledu pooštrenih borbi protiv bandi u zimu 1942/43. (Ia, str. pov. br. 3370/42).⁷

...⁸

Prilog 17

Borba protiv bandi u rejonu Tuzle

Za uništenje komunističkih bandi koje su se u većem broju pojavile u rejonu Tuzle, k-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj se privremeno stavlja na raspolaganje 749. grenadirski puk, ojačan jednom baterijom 717. divizije. (Ia, pov. br. 4946/42 od 7.12.42).⁹

...¹⁰

Prilog 23

Formiranje udarnih grupa 187. rezervne divizije

K-t oružanih snaga na Jugoistoku moli načelnika H. Rüst i BdE za što skorije saopštenje u kojoj formi i jačini treba da se formiraju udarne grupe 187. rez. div. u Hrvatskoj. Ubrzanje formiranja je hitno potrebno s obzirom na povećanu delatnost bandi u rejonu smeštaja divizije. K-t oružanih snaga na Jugoistoku predlaže da se sve mere potrebne za ovo regulišu neposredno između k-ta oružanih snaga na Jugoistoku i 187. rez. divizije. (Ia, pov. br. 4952/42. od 8.12.42).¹¹

...¹²

11.12.

Prilog 25

Veza

prilog 15 i

16

Alarmne jedinice

Komandantima Srbije, Hrvatske, Soluna — Jegeja, južne Grčke, tvrđave Krit, admiralu Jegeja izdaje se naređenje u po-

⁷ Vidi dok. br. 194.

⁹ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057727.

¹¹ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057705.

gledu formiranja alarmnih jedinica. (Ia, str. pov. br. 3390/42 od 11.12.42).¹³

12.12.

Prilog 26

Borbeni ešelon 1. bug. okup. korpusa u Srbiji

Bugarsko ministarstvo rata se izjasnilo saglasnim s privremenom upotrebom borbenih ešelona bugarskog okupacionog korpusa van njegove dosadašnje okupacione zone. Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji se naređuje da naredi i ubrzo izvrši formiranje borbenih ešelona, u smislu naredjenja izdatog 7.12.42, i za ceo bugarski okupacioni korpus.

Najveća jačina bugarskih borbenih ešelona: 1 div. štab, 4 pešad. bataljona, 4 baterije, 1 inž. četa, odgovarajuće jedinice veze. K-t oružanih snaga na Jugoistoku zahtevao je kod OKW brzo opremanje bugarskog okupacionog korpusa savremenim oružjem. (Ia, str. pov. br. 3391/42 od 12.12.42).¹⁴

...

Prilog 29

Direktiva za angažovanje i izgradnju železničkog osiguranja

Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji, k-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj, nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj, k-tu Soluna — Jegeja, k-tu južne Grčke i Štabu za osiguranje železnica u Larisi izdaju se »direktive za angažovanje i izgradnju utvrđenja kraj pruga«. (Ia, pov. br. 4991/42 od 12.12.42).¹⁶

¹³ U ovom naredjenju, između ostalog, piše:

»[...] Sve jedinice, koje ne pripadaju borbenom ešelonu, koje, dakle, u slučaju odlaska borbenog ešelona ostaju u rejonu smeštaja trupa, treba da budu obuhvaćene u *alarmne jedinice*...

Za formiranje alarmnih jedinica treba u njih putem teritorijalnih komandanata uključiti sve raspoložive snage bez obzira da li su u formaciji ili samo teritorijalno potčinjene, sa izuzetkom delova operativne vojske[...]

Alarmne jedinice treba opremiti lakim i teškim oružjem i teškim minobacačima i protivtenkovskim topovima...

Prilikom formiranja alarmnih jedinica treba uzeti u obzir da se ne ide na to da se zaštite iste ustanove i objekti koje je čitava jedinica osiguravala. To nije moguće. Zaštita treba da se ograniči na mali broj naročito važnih objekata kao što su pruge, drumske veze, vojnoindustrijski objekti itd[...]

Borbena snaga alarmnih jedinica mora se svim mogućim sredstvima podizati. Pored ostaloga, tu spadaju: prepreke, mine, obmanjivanja svih vrsta (postavljanje natpisa »Pozor—mine« itd.), širenje glasova, zabrana izlaska civilnih lica, hvatanje talaca, uključivanje poverljivih civilnih stražara, obaveštajaca, pasa itd[...] (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057701—3).

¹⁴ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057700.

¹⁶, ²⁰, ³⁶, ³⁷ i ⁴⁷ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

13.12.

17

Prilog 31

Nemački general pri Glavnom stanu italijanske vojske saopštava: Po naređenju Vrhovne k-de italijanskih oružanih snaga, ital. 2. armija sprovodi sledeće mere: hrvatske jedinice zamenjuju italijanske trupe u Imotskom — Zadvarju — Makarskoj — Omišu — Sinju — Otočcu — Gospiću.

U 2. zoni evakušu se Bos. Grahovo, Strmica, Vrlika, Gračac, Zrmanja, Plaški, Vrhovine (ovde se predviđa jedna hrvatska komanda), Lešće, Studenci, Perušić i Medak predaju se za odbranu lokalnim dobrovoljačkim jedinicama.¹⁸ Pomenute hrvatske jedinice, kao i dobrovoljačke jedinice potčinjavaju se u taktičkom pogledu italijanskim komandama. Ove mere treba da omoguće da se italijanska posada u važnijim zonama pojača i da se oslobode snage za pokretno i ofanzivno vođenje borbe. Italijanska 2. armija već je dobila naređenje da akcijama čišćenja preko zime spreči ustanike da se pojačaju. Pri tom treba da saraduje s nemačkim trupama, da izvode iste operacije.

S obzirom na ove zapovesti koje je jedinicama u Hrvatskoj izdavala kako OKW tako i Komando Supremo, a da se objedinjavanjem borbenih snaga savladaju ustanici, izgleda da je Komando Supremo svrsishodna jedna jedinstvena komanda u Hrvatskoj. S obzirom na jačinu italijanskih jedinica u hrvatskoj oblasti mogla bi se ova vrhovna komanda preneti na generala Roata, s potčinjavanjem Komando Supremo. Komando Supremo moli za mišljenje OKW o ovom jednom već dostavljenom predlogu.

Načelnik štaba K-de oružanih snaga na Jugoistoku dostavlja izveštaj nemačkog generala pri štabu Vrhovne k-de italijanskih oružanih snaga nemačkom opunomoćenom generalu u Zagreb s naređenjem da ga odmah preda komandantu, general-pukovniku Leru, koji se nalazi na putu za Zagreb, i prilaže svoje mišljenje:

»Namera Italijana ništa ne menja sadašnje stanje i bojznost za budućnost. U pitanju zajedničke komande ostaje shvatanje k-ta oružanih snaga na Jugoistoku kako je već javljeno OKW. Pomenuti »mesni dobrovoljci« jesu i ostaju Mihailovićeve pristalice«. (Ia, str. pov. br. 3398/42 od 13.12. 42).¹⁹

¹⁸ Reč je o četnicima Draže Mihailovića.

¹⁹ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057645—6.

Prilog 32

Istovremeno OKW/WFSt je javljeno: Mišljenje k-ta oružanih snaga na Jugoistoku je isto onako kao što je to javljeno sa dopisom odeljenja Ia, str. pov. br. 3227/42 od 23.11.²⁰ Hrvatske jedinice kao i ranije nisu u stanju da se samostalno bore bez oslanjanja na jake nemačke ili italijanske jedinice. Pomenuti »mesni dobrovoljci«, dosada nazivani antikomunistima, jesu i ostaju Mihailovićeve pristalice. (Ia, str. pov. br. 3398/42 od 13.12.42).²¹

14.12.

Savetovanje kod načelnika: 14.12. je održano savetovanje kod načelnika. O predmetu savetovanja vidi službenu zabelešku, prilog br. 33.²²

...

17.12.

Komandant: Službeni put komandanta:

13.12: Start za Zemun — Beograd. Pratilac komandanta, načelnika Ia, generalštabni pukovnik fon Šip i ordonans-oficir. U

²¹ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057645—6.

²² U zabelešci sa ovog referisanja, između ostalog, piše: »[...] Čitava oblast od Jajca do Bosanskog Novog i Banje Luke je trenutno nemirno područje. Kod Bijeljine komunističko prikupljanje[...] 749. pp premešta se iz severne Srbije u Hrvatsku i potčinjava Komandantu nemačkih trupa u Hrvatskoj. Isto tako i drugi puk 717. pd biće prebačen za Hrvatsku. Tada će čitava 717. pd, do daljeg, biti angažovana u Hrvatskoj za savlađivanje bandi.

Italijani: I dalje postoji namera da se evakuiše jedan broj mesta 2. zone. Italijanske snage dobile su sada naređenje da se u toku zime, zajedno s nemačkim jedinicama, bore protiv bandi. Italijani naglašavaju nužnost jedne jedinstvene komande u Hrvatskoj, general Roata se predlaže kao zajednički komandant. Mi stojimo na gledištu da jedan zajednički komandant nije potreban, već da je važnija jedna zajednička borba protiv bandi.

187. rez. div. je naročiti problem. O formiranju borbenih ešelona ove divizije za savlađivanje bandi na njenom području diskutuje danas (14. XII) u Beču komandant oružanih snaga na Jugoistoku s Komandom XVII vojnog okruga[...]

Srbija: Situacija nepromenjena. Ponovo je bio uhvaćen jedan broj Mihailovićevih pristalica i agenata. Razgovori vojnog opunomoćenika u Sofiji sa bugarskim vojnim ministrom imali su za rezultat da su se Bugari izjasnili spremnim za angažovanje bugarskih okupacionih snaga u formi udarnih ešelona na bivšoj jugoslovenskoj teritoriji, i izvan svojih okupacionih zona, radi savlađivanja ustanika, iskrčavanja itd. Uglavnom ne treba veća formacija od divizije da se jednovremeno upotrebi van okupacione zone, a isto tako ni suviše daleko. Ako situacija bude zahtevala, Bugari su sporazumni čak i sa angažovanjem na većem udaljenju[...]« (AVII, NAV-T-312, r. 468. s. 8057640—2).

Beogradu kratak razgovor s komandantom u Srbiji. Dalji put za Beč.

14.12: Službeni razgovor u K-di XVII A.K. kome su prisustvovali komandant, generalštabni pukovnik fon Šip, general Strecijus,²⁴ general Celner,²⁵ načelnik štaba, general Brauner,²⁶ k-t 187. rezervne divizije, načelnik Ib iz XVII vojnog okruga, jedan generalštabni oficir iz H. Rüst i BdE.

15.12: Start za Zagreb. Razgovor kod nemačkog opunomoćenog generala u Zagrebu, poseta komandanta i generala fon Gleza hrvatskom ministru spoljnih poslova Lorkoviću, a uveče poseta poglavniku.

16.12: Start iz Zagreba za Banju Luku. Razgovor sa general-potpukovnikom Litersom i zamenikom k-ta 714. peš. div. pukovnikom Hofmanom. Start za Zemun. U Beogradu razgovori i referisanje kod k-ta u Srbiji i razgovori s potčinjenim komandantima divizija.

17.12: Start za Niš. Izlaganja i razgovori s k-tom bugarskog okupacionog korpusa general-potpukovnikom Nikolovim²⁷ i s referentima. Start iz Niša za Sedes.

...²⁸

18.12.

Prilog 41, 42

Formacija i angažovanje hrvatskih jedinica

Formacija i angažovanje hrvatskih jedinica. (Ia, str. pov. br. 3416/42).²⁹

...³⁰

Prilog 49

12. tenk. četa za naročitu upotrebu

Komandujućem generalu i k-tu u Srbiji izdaje se naređenje da na brzu ruku popuni tenkovsku četvu za naročitu upotrebu. (Ia, pov. br. 5073/42).³¹

²⁴ Alfred (Alfred Streccius), general pešadije, zastupnik komandanta 17. armijskog korpusa.

²⁵ Emil (Emil Zelner), general-major, načelnik štaba 17. armijskog korpusa.

²⁶ Jozef fon Hajdringen (Josef Brauner von Haydringen), general-lajtnant.

²⁷ Asen

²⁹ Prema ovom izveštaju, ukupna jačina ustaško-domobranskih snaga u NDH je: 82 peš. bataljona, 16 bataljona u gorskim zdrugovima, 30 ustaških bataljona sa 3 bataljona »Crne legije« (Francetića) i 14 bataljona za obezbeđenje železničke pruge (u formiranju). Opširnije o tome i o rejonima angažovanja ovih bataljona vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057857—61.

³¹ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057810.

Prilog 50

Zamenik k-ta XVII A.K. se moli putem telegrama da obezbedi transportovanje 369. pd tako da se završetak transportovanja zagarantuje do 8.1.43. (Ia, pov. br. 5072/42).³²

Prilog 51

I/202. oklopnog puka

K-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj se izdaje zapovest da iz borbe odmah povuče I/202. okl. puka i da ga po mogućstvu na brzu ruku popuni u sadašnjim rejonima angažovanja. (Ia, pov. br. 5074/42).³³

Prilog 52

Folksdojčerske jedinice u Hrvatskoj

Dopis k-ta oružanih snaga na Jugoistoku (Ia, pov. br. 5094/42 i pov. br. 5082/42).³⁴

...³⁵

³² Vidi u AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057809.

³³ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057807.

³⁴ U vezi sa zahtevima komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 22. decembra 1942. nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj je o sastavu folksdojčerskih jedinica u NDH izvestio sledeće: Formacija Ajnzacštafela je 7 bataljona, jedna baterija, jedna štabna i jedna dopunska četa, od čega su:

— Bataljoni »Princ Eugen« jačine 14 oficira, 41 podoficir i 571 vojnik i »Ludvig fon Baden« jačine 12 oficira, 22 podoficira i 414 vojnika, potčinjeni 714. pd.

— Druga 2 bataljona, folksdojčerski bataljon 738 jačine 6 oficira, 3 podoficira i 259 vojnika, folksdojčerski bataljon 750 jačine 7 oficira, 3 podoficira i 255 vojnika i 4. baterija 668. art. divizionna jačine 2 podoficira i 166 vojnika, potčinjeni 718. pd.

— Nemačkom štabu za obezbeđenje pruge bio je potčinjen u Vinkovcima 1 folksdojčerski bataljon za obezbeđenje pruga jačine 29 oficira, 52 podoficira i 1357 vojnika.

— Pored ovih jedinica koje su bile potčinjene nemačkim jedinicama, tj. komandantu nemačkih trupa u Hrvatskoj, folksdojčeri u NDH su imali još sledeće jedinice:

— bataljon »General Laudon«, jačine 14 oficira, 22 podoficira i 493 vojnika,

— bataljon »Maks Emanuel od Bavarske«, jačine 11 oficira, 16 podoficira i 397 vojnika,

— štabna četa, sastava 32 oficira, 105 podoficira i 683 vojnika.

Ova dva bataljona i štabna četa bili su potčinjeni štabu Ajnzacštafela der Dojče manšafta (Einsatzstaffel der Deutsche Mannschaft). Postojala je još 1 dopunska četa jačine 15 oficira, 30 podoficira i 551 vojnik, sa sedištem u Rumi, potčinjena Ministarstvu domobranstva NDH (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057803—6, r. 467, s. 8056248 i T-501, r. 248, s. 454; Antun Miletić, n.č., Zbornik, br. 11, HISB, 1974, str. 91—115).

Prilog 54

Formiranje druge hrvatske divizije

Prepis naređenja OKW, str. pov. br. 2366/42, WFSt/Orig./I/,³⁶
k-tu oružanih snaga na Jugoistoku. (Ia, str. pov. br. 4972/42).³⁷

26.12.

³⁸

Prilog 57

Operacija u Hrvatskoj

U cilju uništenja komunističkih grupa koje severno od Save postaju sve jače i čišćenja ove oblasti izvešće se od sredine januara 1943. velika nemačka operacija. Operacija će dobiti naziv »Vajs« (Weiss).³⁹ Zapovest za prikupljanje snaga za operaciju »Vajs«, Ia, str. pov. br. 048/42 od 27.12.42,⁴⁰ izdata

³⁹ Zamisao o zimskim operacijama protiv NOVJ na teritoriji NDH i teritoriji okupiranoj od Italijana potekla je još u oktobru 1942, na sastanku Hitlera s komandantom oružanih snaga na Jugoistoku Aleksanderom Lerom i poglavnikom NDH Antom Pavelićem u Vinici (sedištu Glavnog stana). Zatim je u Rastenburgu (istočna Pruska), 18. i 19. decembra 1942, održan sastanak između ministra spoljnih poslova Nemačkog Rajha Joakima Ribentropa, ministra spoljnih poslova Kraljevine Italije Galeaca Cana, načelnika Vrhovne komande Vermahta Kajtela i načelnika italijanske Vrhovne komande Kavalera, u cilju priprema za preduzimanje operacije »Vajs«. Već 27. decembra 1942, Ler je izdao naređenje za grupisanje snaga koje će učestvovati u operaciji »Vajs«. Radi konkretne pripreme ove operacije, 3. januara 1943. u Rimu je održan sastanak između Lera i italijanskih vojnih predstavnika, gde je postignuta načelna saglasnost za operaciju »Vajs«. Usledio je još jedan sastanak, 9. januara 1943. u Zagrebu, između Lera, Litersa, Roate i Glorije Alesandra, na osnovu čega su usledile zapovesti iz kojih proizilaze zamisao i cilj operacije. Operacija »Vajs« je počela 20. januara 1943 (Zbornik, tom IV, knj. 9, dok. br. 207, 210—217, 220—222, 227, 236 i 237, knj. 10, dok. br. 206 i 311, tom V, knj. 11, dok. br. 129; AVII, k. 70/A, reg. br. 1/1; Zbornik radova Neretva — Sutjeska 1943, Beograd, 1969, izdanje VII; Bogdan Oreščanin, Miloš Šumonja, O borbama na karlovačko-bihačkom pravcu u toku IV neprijateljske ofanzive, VIG, br. 6/1954; Branko Latas, n.č., AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942—1943), Institut za istoriju Sarajevo, Rad, Beograd 1974, str. 361—375.

⁴⁰ Redakcija tu zapovest za grupisanje snaga komandanta oružanih snaga na Jugoistoku general-pukovnika Lera nije pronašla. Na osnovu te zapovesti (od 27. decembra 1942) komandant nemačkih trupa u NDH Rudolf Liters je 1. januara 1943. svojim potčinjenim izdao zapovest za grupisanje snaga u operaciji »Vajs« da se 717. pd prikupi u rejonu Nova Gradiška — Okučani do 6. januara, 369. pd u rejonu Novska — Sisak — Kostajnica — Dubica do 12. januara, SS div. »Princ Eugen«, sa delovima 187. rez. divizije, u rejonu Zagreb — Samobor — Petrinja do 15. januara 1942 (AVII, NAV-T-315, r. 2154, s. 543—4).

je opunomoćenom generalu u Hrvatskoj, k-tu nemačkih trupa u Hrvatskoj i komandujućem generalu i k-tu u Srbiji.

28.12.

⁴¹

Prilog 60

Železnički oklopni voz 24

Načelnik H. Rüst i BdE dovlači železnički oklopni voz 24 u rejon Beč — Semering u cilju pregleda kočnica. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli Operativno odeljenje OKH/gen.St.d.H. da, po mogućstvu, odmah posle završenog pregleda kočnica opet dovuče ovaj železnički oklopni voz u područje k-ta nemačkih trupa u Hrvatskoj, pošto je oklopni železnički voz 24 hitno potreban za osiguranje železnica i borbu protiv bandi. (Ia, pov. br. 5108/42).⁴²

Prilog 61

Udarna grupa 187. rez. divizije

Načelniku H. Rüst i BdE/AHA, i na znanje K-di XVII vojnog okruga, saopštava se da će se, po naređenju OKW, udarna grupa 187. rez. divizije angažovati za operaciju »Vajs« od početka januara do otprilike sredine februara. (Ia, str. pov. br. 3480/42).⁴³

Prilog 62

Folksdojčerske jedinice u Hrvatskoj

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli OKW/WFSt da kod rajhsfirera SS izdejtstvuje da se eventualno korišćenje folksdojčerskih jedinica u jedinicama rajhsfirera SS izvrši tek posle izvođenja operacije »Vajs«. (Ia, str. pov. br. 3484/42).⁴⁴

29.12.

⁴⁵

Prilog 64

Operacija »Vajs«

Nemačkom generalu pri Vrhovnoj k-di italijanskih oružanih snaga se saopštava: Kod operacije »Vajs« radi se o privremenom zauzimanju 3. zone istočno od linije Karlovac (isklju-

⁴² Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057627 i s. 8057786.

⁴³ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057626.

⁴⁴ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057625.

čno) — Slunj — Bihać — Bos. Petrovac. Pri tom je potrebno da Italijani zauzmu i očiste zapadnu oblast koja se na njih nadovezuje. (Ia, str. pov. br. 3486/42).⁴⁶

Prilog 65

Sporazumi OKW s maršalom Kavalerom

OKW/WFSt saopštava dopisom Ia, str. pov. br. 005 113/42:⁴⁷
S maršalom Kavalerom je dogovoreno:⁴⁸

- 1) Komunističke bande u Hrvatskoj, a potom i organizacije Mihailovića, moraju se potpuno uništiti počevši u drugoj polovini januara.
- 2) Odmah će se obustaviti evakuacija italijanske 2. armije.
- 3) Četnike koje je naoružala Italija treba pre početka nemačke operacije razdvojiti u male grupe i iznenada razoružati.
- 4) Jednim razgovorom u Rimu će se utvrditi kako da se 2. armija prilagodi operacijama koje su planirali Nemci s ciljem da se spreči da ustanici pred nemačkim napadom uzmaknu u 1. zonu.
- 5) Nije utanačeno potčinjavanje italijanske 2. armije komandantu oružanih snaga na Jugoistoku. Razgovorom u Rimu doneće se samo saglasnost sa operacijama.
- 6) Ako ital. 2. armija u celini nije »sposobna za operacije«, moraju se formirati udarne grupe u formi ojačanih pukova, kao što smo to učinili s našim dopunskim divizijama kako na Istoku tako i na Zapadu.

30.12.

Prilog 66

*Savetovanje u Beogradu*⁴⁹

30.12. održano je kod komandujućeg generala i k-ta u Srbiji u Beogradu savetovanje o »operaciji Vajs«. Na savetovanju su bili prisutni: general-pukovnik Ler, general-major Ferč,

⁴⁶ Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057622.

⁴⁸ Reč je o dogovoru na sastanku 19. decembra 1942. u Rastenburgu između Kajtela i Kavalera (upoređi: Ugo Cavallero, *Commando Supremo*, Roma, 1948, str. 412—421). Opširnije o razgovorima između Ribentropa, Kajtela, Čana i Kavalera 10. decembra 1942. vidi zabelešku Šmita [Schmidt] od 23. decembra 1942. za Ministarstvo spoljnih poslova Nemačkog Rajha (AVII, reg. br. 3/14 k. 1).

⁴⁹ Naređenje da prisustvuju konferenciji u Beogradu 30. decembra 1942. dobili su: nemački opunomoćeni general u NDH Glez Horstenau i komandant nemačkih trupa u NDH Liters 26. decembra a komandant 187. rezervne divizije Brauner 28. decembra 1942 (AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057609—613).

generalštabni potpukovnik Dam, generalštabni kapetan Leb (Leeb), general fon Glez, general Liters, generalštabni potpukovnik Faferot, general artiljerije Bader, generalštabni pukovnik baron fon Gajtner.

50

31.12.

51

Prilog 70

Osiguranje železničke pruge Beograd — Solun

Bugarskom oficiru za vezu se dostavlja dopis o pitanju provere osiguranja bugarskog dela pruge Beograd — Solun. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku moli da se za zaštitu železnica za osnov uzme »Direktiva za angažovanje i izgradnju utvrđenja kraj pruge«, koju je u cilju zaštite železnica izdao komandant oružanih snaga na Jugoistoku. (Ia, pov. br. 5121/42).⁵²

Za k-ta oružanih snaga na Jugoistoku
(K-du 12. armije)

Načelnik štaba
I.A.I.V.

⁵² Vidi AVII, NAV-T-312, r. 468, s. 8057603.

PREGLED EKSPLOATACIJE RUDNIKA METALA U SRBIJI I MAKEDONIJI ZA POTREBE NEMAČKOG RAJHA U 1942. GODINI¹

PREGLED EKSPLOATACIJE RUDNIKA METALA U SRBIJI I MAKEDONIJI U 1942. GODINI²

Naziv društva	Vrsta rude	Sadržaj metala	Eksploatacija (proizvodnja) 1942. u t	Izvoz 1942. u t
Bor Rudnici i topionice bakra A.D.	bogata ruda		389 621	
	siromašna ruda		142 338	
	sinter. ruda		2 937	
	cementni bakar		1 016	
	anodni „		46 133	3 427
	blister „		27 938	27 937
	elektrolit „		51	
	koncentrat pirit		790	835
	zlato		62 598 g	
	srebro		157 910 g	
Rudnici Trepča Ltd	olovo/cink			
	sirova ruda		345 084	
	cink. koncentrat		18 106	29 325
	olovo „		30 613	8 513
	sirovo olovo		14 359	
	prečišćeno olovo		18 382	20 564
	bizmut		43 366 kg	36 732
	srebro		6 132 kg	6 132
	bakar-koncentrat		907	14
	pirit „		44 505	77 683
siva troska		—	—	
	ruda hroma		97	97

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-84, r. 80, s. 1368172—4.

² Vidi dok. br. 18, 102, 132, 134 i 153 i prilog br. 2 ove knjige.

Naziv društva	Vrsta rude	Sadržaj metala	Eksploatacija (proizvodnja) 1942. u t	Izvoz 1942. u t
Rudnici Trepča Ltd.	olovo-sirova ruda		43 094	
	olovo-koncentrat		7 045	6 336
Pogon Zletovo	ruda hroma	preko 40% Cr. 2 O ₃	18 580	18 371
Rudnici Aladini Ltd.	ruda hroma	sa 30—40% Cr. 2 O ₃	4 101	4 820
	ruda hroma	sa 20—30% Cr. 2 O ₃	34 891	4 698
„	Proizvodnja koncentrata hroma u separaciji		9 726	11 535
Ljuboten A.D.	ruda hroma	preko 40% Cr. 2 O ₃	1 208	715
	„	sa 30—40% Cr. 2 O ₃	3 298	3 674
	„	sa 20—30% Cr. 2 O ₃	12 903	1 305
Lojane	„	preko 40% Cr. 2 O ₃	2 309	2 711
	„	sa 30—40% Cr. 2 O ₃	1 661	1 873
	„	sa 20—30% Cr. 2 O ₃	4 683	4 320
Nemačko-bugar-sko A.D. rudnika hroma »Chromag«	„	sa preko 40% Cr. 2 O ₃	19 827	18 425
	„	sa 30—40% Cr. 2 O ₃	13 013	7 526
	„	sa 20—30% Cr. 2 O ₃	3 757	282
	Proizvodnja koncentrata hroma u separaciji		—	—

Naziv društva	Vrsta rude	Sadržaj metala	Eksploatacija (proizvodnja) 1942. u t	Izvoz 1942. u t
Srpski Krupovi pogoni Čačak i Raška	ruda hroma	preko 40% Cr. 2 O ₃	1 657	1 813
	„	sa 30—40% Cr. 2 O ₃	235	90
	„	sa 20—30% Cr. 2 O ₃	525	2 750
Ukupno iskopano rude hroma			122 071	73 470
Ukupno proizvedeno koncentrata hroma			9 726	11 535
Jugomontan A.D.	sirova ruda molibdena		—	—
Rudnik Mačak-tica	molibden-koncentrat		—	—
Antimon A.D.	sirova ruda antimon-metal		16 819	—
			1 076	870
Antimon A.D. Jama Bujanovo	antimon-ruda		864	631
Rudnici bakra	pirit		21 511	28 890
Majdanpek	ruda gvožđa/limonit		9 623	8 658
Rudna Glava A.D.	ruda gvožđa		—	—
Magnezit A.D. Jugoistok/Srbija	sirovi magnezit kaust. magnezit		2 523	91
			936	859
				985

Naziv društva	Vrsta ruda	Sadržaj metala	Eksploatacija (proizvodnja) 1942. u t	Izvoz 1942. u t
Magnezit Jugostok A.D., jame Pčinja i Vardar	sirovi magnezit		313	125
Društvo rudnika azbesta Jugostok/Srbija	naslage azbesta čisti azbest		642	—
Jugostok/Makedonija Balkan-azbest	sirovi azbest		48 580 kg	43
Nemačko rudarsko društvo Prokuplje	sirovi azbest liskun		89	—
Nemačko rudarsko društvo, pogon kod Prilepa	liskun		155	90
			113 290 kg	
			889 731 kg	313 684 kg

PRILOZI

Prilog

I

BORBA PROTIV USTANIČKOG POKRETA NA PODRUČJU JUGOISTOKA OD JUNA 1941. DO AVGUSTA 1942. GODINE¹

BORBA PROTIV USTANIČKOG POKRETA NA PODRUČJU JUGOISTOKA

I deo

Od juna 1941. do avgusta 1942.
Obradio viši vojni arhivski savetnik
Ernst Vishaupt [Wisshaupt]
po naređenju načelnika štaba
Komandant Jugoistoka
(K-da Grupe armija »F«)

Prvi deo obrade obuhvata strane 1—247, jednu preglednu kartu i skice.

¹ Prepis dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, Na, reg. br. 18/1, k. 70. Obrada kapetana Ernesta Vishaupta, nemačkog vojnog istoričara pri komandantu oružanih snaga na Jugoistoku.

Napomene uz tekst dao je autor, ali ih je obeležavao brojevima od 1—3 i oznakama X, XX i XXX. Iz tehničkih razloga i radi bolje preglednosti redaktor je te iste napomene obeležio brojevima od 2—89.

Nedostaju skice i karte a takođe nedostaje i oko 30—40 strana, koje će biti objavljene u prilogu sledeće knjige ovog toma.

Ova obrada treba da posluži kao osnova za *kasnije* pisanje istorije. Ona je *poverljive prirode; predviđena samo za službenu upotrebu i potpada pod odredbe o čuvanju tajne.*

I. VOJNO-POLITIČKA SITUACIJA NA PODRUČJU JUGOISTOKA POSLE ZAVRŠETKA RATA NA BALKANU

(Uz ovo pregledna karta)

1. Regulisanje komandnih odnosa.

Kada je pobednički rat na Balkanu bio završen sa smelim osvajanjem ostrva Krita i kada je već predstojao silni oružani pohod na Rusiju, imenovao je firer i vrhovni komandant Vermahta, 9. juna 1941, komandanta 12. armije general-feldmaršala Lista za komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, da bi stvorio jasne i jedinstvene komandne odnose na jugoistočnom boku Rajha.²

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku bio je neposredno potčinjen fireru, odnosno Vrhovnoj komandi Vermahta. On je bio vrhovni zastupnik oružanih snaga na Balkanu i imao je izvršnu vlast isključivo u onim delovima Jugoistoka koji su bili okupirani od nemačkih trupa. On je u ovim delovima Srbije i Grčke imao svu nadležnost teritorijalnog komandanta. Njemu su bili neposredno potčinjeni: *vojnoupравни komandant Srbije* (gen. protivav. artiljerije fon Šreder [von Schröder]), Soluna — Egeja (gen. lajt. fon Krenski), južne Grčke (gen. avij. Felmi [Felmy]), po svim pitanjima osiguranja i saobraćaja, takođe admiral Egeja i, konačno, general nemačke vojske pri Glavnoj komandi kraljevske bugarske vojske (general-major Felkers [Völkers]). Nemački general u Zagrebu, general-major Glez fon Horstenau [Glaise von Horstenau] bio je upućen na saradnju sa komandantom oružanih snaga na Jugoistoku.

Mnogobrojni zadaci komandanta oružanih snaga na Jugoistoku odnosili su se na sva vojna pitanja oružanih snaga koja su proizilazila iz okupacije, obezbeđenja i odbrane okupiranog jugoistočnog područja, snabdevanja, službe veze i transportne službe na kopnu, vodi i u vazduhu.

Od jedinstvenog rukovođenja od strane komandanta oružanih snaga Jugoistoka bilo je izuzeto: vođenje ofanzivnog rata u vazduhu u istočnom Sredozemlju, što je bila stvar

² Direktiva firera br. 31 od 9. VI 1941.

komandanta ratnog vazduhoplovstva, odn. komandanta 10. avio-korpusa, i operativno vođenje rata na moru, što je bio zadatak komandanta Ratne mornarice, odn. admirala Jugoistoka.

Komanda 12. armije, iz koje je bio formiran štab komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, nakon odvajanja Komande vazdušne oblasti Jugoistoka i admirala Jugoistoka postojala je i dalje. General-major Ferč [Förtsch] preuzeo je 10. maja dužnost načelnika komandanta oružanih snaga Jugoistoka i Komande 12. armije namesto general-majora fon Grajfenberga [von Greifenberg], koji je premešten na Istok.

2. Predaja snaga za istočni front.

Male su bile snage koje su još ostale Komandi 12. armije posle brzog okončanja balkanskih operacija u jugoistočnom prostoru.

Već posle zauzimanja Beograda, 13. aprila, izdvojena je oklopna grupa general-pukovnika fon Klajsta [von Kleista] (41. armijski korpus, SS-divizija »Rajh« [Reich] i peš. puk »Grosdojčland« [Grossdeutschland]) iz sastava 12. armije. Još za vreme operacije u Grčkoj zadržana je 9. oklopna divizija i izvučena sa fronta. U toku maja i juna morale su biti upućene na brzu popunu u domovinu ili za neposrednu upotrebu na istočnom frontu i 2, 5. i 16. oklopna divizija, 60. motor. peš. divizija, komande 30, 40. i 50. armijskog korpusa, 72, 73, 76, 198. i 46. pešadijska divizija i Telesna garda [Leibstandarte] »Adolf Hitler«.

Takođe su bile povučene i sve snage 2. armije odmah posle završetka rata protiv Srbije.

Po završetku rata na Balkanu ostalo je Komandi 12. armije od značajnih snaga na raspolaganju u Grčkoj samo još: Komanda 18. arm. korpusa, gen. pešadije Beme [Böhme], sa 5. brdskom divizijom na ostrvu Kritu, 6. brd. divizijom u Atici, 164. peš. divizijom i 125. peš. pukom u rejonu Soluna, ond. na egejskim ostrvima.

Komandi 12. armije bili su novopotčinjeni: komandant Srbije, gen. protivav. artiljerije fon Šreder, Viša komanda 65 za naročitu upotrebu [Höheres kdo z.b.V. LXV], gen. artiljerije Bader u Beogradu sa pridodatim mu okupacionim jedinicama, ukupno 4 divizije: 704, 714. i 717. u Srbiji i 718. u Hrvatskoj [NDH]. Dalje je ušla u sastav 12. armije 713. peš. divizija, koja je bila određena da smeni 5. brd. diviziju na Kritu.

Pirot i područje Makedonije bivše Jugoslavije, Skoplje, Bitolj, Prilep i Štip, do stare srpsko-grčke granice, bili su obećani Bugarskoj. Italijani su stajali sa mnogobrojnim divizijama u Albaniji, u oblasti severno od Ohridskog jezera, Kičeva, Tetova, Prizrena i Prištine, kao i u celoj Sloveniji. Oni su držali dalmatinsku obalu i proširili su se docnije i u Hrvatsku, na koju su polagali pravo, u Hercegovinu, južni deo Bosne i u Sloveniju do demarkacione linije, koja se protezala južno od Višegrada i južno od Sarajeva i onda dalje severozapadno do južno od Zagreba.

U toku juna okupirala je italijanska 11. armija generala Đeloz [Geloso] skoro celu Grčku, provincije Atiku i Tesaliju i Peloponez. Samo područje Soluna, Edesa i Florina, luka Pirej, aerodromi kod Atine, zapadna polovina ostrva Krita kao i ostrva Lemnos, Strati, Mitilena, Skiros i Melon ostali su još u nemačkim rukama.

Okupiranjem južne Grčke od Italijana postala je 6. brd. divizija slobodna. U avgustu otišla je ona sa teritorije 12. armije. Tako nisu ostale više na raspolaganju komandi 12. armije, usled potrebe odvajanja snaga za rat u Rusiji, na celom području Jugoistoka nikakve operativne divizije pune vrednosti sem 5. brd. divizije na Kritu, 164. peš. divizije i 125. peš. puka u rejonu Soluna i na egejskim ostrvima.

Koncem decembra 1941. povučena je i 5. brd. divizija sa Krita i otišla je sa područja Jugoistoka. Ona je bila zamenjena Tvrđavskom divizijom »Krit«, novoformiranom iz 164. peš. divizije (bez 440. peš. puka, koji je ostao kao posada ostrva) i 713. peš. divizije i 125. peš. puka.

Komandanti Srbije, Solun—Egeje i južne Grčke, po naređenju komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, vršili su u svojim oblastima izvršnu vlast. Oni su bili odgovorni za bezbednost i red i za jedinstvenu odbranu protivu napada.

Vojnoupravni komandant Srbije bio je upućen na neposrednu saradnju sa »opunomoćenikom Rajha za privredu« [Bevollmächtigter des Reiches für Wirtschaft] (iskorišćenje zemlje u duhu četvorogodišnjeg plana). Morao je da se stara za vojnu upravu svog komandnog područja. Zato su mu bili potčinjeni: feld- i ortskomandanture [Feld- und Ortskommandanturen], 4 landesšicen- [Landeschützen] bataljona i Tajna vojna policija. Načelnik vojne uprave bio je državni savetnik dr Turner [Thurner]. Kao zastupnik Ministarstva spoljnih poslova bio je pridat komandantu Srbije poslanik dr Bencler [Benzler]. Civilnu upravu u Srbiji na političkom, ekonomskom i kulturnom polju vršila je srpska vlada komesara sa

srpskim vlastima pod uticajem vojnoupravnog komandanta Srbije, opunomoćenika Rajha za privredu, NSFK-gruppenfire-ra [Gruppenführera] Nojhauzena [Neuhausen], a docnije i višeg SS i policijskog starešine general-lajtnanta SS-trupa Maj-snera [Meysner].

Slaba borbena snaga divizija 15. talasa

U slučaju nemira i pobuna stajala je u staroj Srbiji na raspolaganju za angažovanje Viša komanda LXV za naročitu upotrebu sa 3 divizije: 704, 714. i 717. To su bile divizije 15. talasa. Komandanti bataljona i diviziona i komandiri četa i baterija bili su još učesnici I svetskog rata, a k-diri vodova bili su 27—37 godina stari. Samo mali broj podoficira bio je sa produženim rokom služenja. Ljudstvo je bilo od 1907. do 1913. godišta. Divizije su ušle u staru Srbiju kao okupacione trupe pod mirnodopskim uslovima. Njihova borbena obuka bila je prilično nedovoljna, a to je bilo utoliko nezgodnije što je pojačana stražarska služba u zemlji jako ograničavala izvođenje trupne nastave. Postojeći landesšicen-bataljoni nisu ni izdaleka bili dovoljni da savladaju mnoge zadatke osiguranja. Šta sve nije bilo u Srbiji što je trebalo da se osigura: železničke pruge, mostovi, veštački objekti, industrijski zavodi, rudnici, važni vojni objekti, slagališta ratnog plena, aerodromi. Morao se obezbeđivati i saobraćaj na Dunavu i još mnogo drugog.

Materijalna oprema ovih divizija nije bila niukoliko dovoljna. Nedostajalo je i teškog naoružanja, kamiona, lakih motocikla, a stanje guma je bilo rđavo. Pošto su pojedini bataljoni divizija bili udaljeni preko 120 km jedni od drugih u svojim garnizonima, to je ovaj nedostatak u pokretljivosti padao utoliko teže kod ovih udaljenja i lošeg stanja puteva.³

Da bi se rasteretila trupa od mnogobrojnih stražarskih službi i da bi se bolje obučila, Viša komanda LXV predložila je dovođenje daljih landesšicen-bataljona kao ojačanja za pojačanu stražarsku službu. Vrhovna komanda kopnene vojske nije pak mogla tada udovoljiti ovim vrlo opravdanim zahtevima s obzirom na potrebu angažovanja svih raspoloživih landesšicen-bataljona na ogromnom prostoru ruskog ratišta.

Da bi se divizije opremile najneophodnijim teškim naoružanjem i učinile pokretljivijim za borbu protiv ma kakvih nemira, moralo se pristupiti u svakom puku formiranju po jednog voda peš. topova i jednog voda tenkova (izviđačko

³ Iz izveštaja o stanju Više komande 65.

odeljenje [Aufklaerungsabteilung]) i pri svakoj diviziji jedne brdske baterije improvizovane iz zaplenjenih oruđa i vozila.⁴ Ali i oprema sa sredstvima veza, naročito s radio-opremom, bila je potpuno nedovoljna. Moralo se, dakle, za svaku diviziju formirati po jednu mešovitu četu za vezu i telefonske radio-vodove pretvarati u telefonske čete.

3. Prilike u Srbiji i Hrvatskoj.

Posle besprimernog sloma Jugoslavije, već krajem juna probudila se u staroj Srbiji, desno od Drine, velikosrpska misao. Za vreme brzih operacija u Srbiji nisu mogle naše trupe umiriti zemlju i očistiti je od najboljih jugoslovenskih vojnika. Veći broj (oko 300.000) oficira i vojnika biv. jug. vojske nije bio zarobljen. Veća količina oružja, municije i ratne opreme ostala je u zemlji.

Ubrzo po izbijanju nemačko-ruskog rata, upravo u danima kada su se poslednji veliki transporti trupa 294, 46. i 73. peš. divizije sa Balkana kretali na istok, buknu li su u Srbiji prvi predznaci ustaničkog pokreta. Plakati i leci pozivali su po celoj zemlji na pljačke, sabotaže i pobunu. U Beogradu je bio prekinut kabel radio-stanice propagandne čete. Miniranje radio-stanice blagovremeno je osujećeno. U unutrašnjosti bile su prekinute žel. pruge, uništene telefonske linije, razrušene srp. žandarmerijske stanice, pa je čak pućano i na nemačka vojna vozila. Raspaljivani ruskom i engleskom propagandom, koje su podzemnim kanalima lako našle put u uznemirenu zemlju, i agitacijom komunističkih i nacionalno-srpskih partijskih vođa, izbijali su, čas ovde čas onde, lokalni nemiri. Povodom ovih sabotaža došlo je u Beogradu i drugim mestima odmah do isleđenja, hapšenja, pa i streljanja komunisti i Jevreja. Blagost nije smela da se dozvoli pod ovim nastalim okolnostima.

Početkom jula pojavile su se u predelu Arandjelovca, severoistočno od Topole, prvi put naoružane bande. Upadljivo je bilo da su se ovim gomilama pridružili i generali bivše jugoslovenske vojske. Već i zapadno od Drine, u Hercegovini istočno od Nevesinja, dakle na području koje obezbeđuju Italijani, javljalo se u to vreme o grupama ustanika.

Uznemiravajuće prilike razvijale su se i u novostvorenoj hrvatskoj državi. Hrvatska je posle sloma Jugoslavije priznata od sila Osovine kao nezavisna država i bila je vezana

⁴ Naređenje Više kde 65 od 14. VII 41. o opremi divizija 15. talasa sa zaplenjenim oružjem i improvizovanim sastavom izviđačkih odeljenja.

prijateljskim odnosima sa nemačkim Rajhom. U njoj su, posle odlaska 2. armije, ostale samo neophodno potrebne nemačke posadne jedinice 718. peš. divizije, koje su bile potčinjene Višoj komandi LXV i 4 landesšicen-bataljona. Ove slabe okupacione trupe trebalo je da ostanu u Hrvatskoj samo tako dugo dok mlada država ne očvrstne, izgradi svoje oružane snage i dok ne prestane bojazan od nemira. Jer, s obzirom na važne vojno-ekonomske interese koje je Rajh imao u Hrvatskoj, bilo je neophodno da se tu održi mir i red.

Nemir se širio preko cele zemlje. Uskoro se pokazalo da se u ovom vetrometnom kutu Evrope, i s ove i s one strane Drine, ne radi samo o lokalnim, pojedinačnim hajdučkim bandama nego o početku ustaničkog pokreta komunističkih i srpsko-nacionalnih odreda. Pri tome je išla na ruku prikrivenoj organizaciji ovog ustaničkog pokreta osobenost ovog teško prolaznog brdskog zemljišta, u kome su se nalazila najbolja skloništa za prikupljene bande.

II. POČETAK USTANIČKOG POKRETA U SRBIJI I HRVATSKOJ od jula do avgusta 1941.

(Uz ovo pregledna karta)

1. Sabotaže i prepadi

Juli 1941.

Komunističke sabotaze, koje su otpočele ubrzo po izbijanju nemačko-ruskog rata, trajale su ceo mesec juli. Banditi su vršili prepade na srpske policijske i žandarmerijske patrole, napadali žand. stanice i pljačkali opštinske kancelarije. Na terenu je već dolazilo do pravih sudara i borbe između srpske [Nedićeve] žandarmerije i bandi. Srpska [Nedićeva] policija i žandarmerija bile su prilično nemoćne protivu ovih sve češće istupajućih bandi pošto ih je često potpomagalo stanovništvo. Zato nisu više bile dovoljne ni postojeće nemačke snage za osiguranje, vojna policija i landesšiceni za straže kod vojnih objekata, žel. pruga i kod javnih zgrada. Zbog toga je bilo potrebno da se u ugrožena područja upute kao pojačanje jedinice peš. divizija dislociranih u Srbiji, koje su bile prilično rasute. Jer su već počele sabotaze i protivu imovine nemačkih oružanih snaga. Tako su saboteri spalili na aerodromu u Jagodini avione iz ratnog plena, a u Beogradu je čak požarom uništen veliki deo jednog auto-parka. Za odmazdu za ovakve prepade, koji su se proširili i na nem.

policijske patrole, streljani su i ubijeni mnogobrojni komunisti i Jevreji.

Nisu mnogo bolje bile ni prilike u Hrvatskoj [NDH]. Tu i u Srbiji bile su, usled sabotaža, više puta prekinute važne žel. pruge: Banja Luka — Prijedor — Bos. Novi, Zagreb — Split, Zagreb — Beograd i druge. Južno od glavnog grada Srbije čak su bili dignuti u vazduh železnički vijadukti, a između Lapova i Palanke prvi put je otvorena vatra na voz sa vojnicima koji su odlazili na odsustvo. Najzad, moralo se narediti da se ovakvi vozovi osiguravaju sa pratećim odredima. Stalno su bile na putu pratnje i patrole duž žel. pruga da bi se saobraćaj osigurao. Pa i u severnom Banatu, u rejonu Petrovgrada [sada: Zrenjanin] — Melenci — Kumane, kretale su se komunističke bande da bi uništile velike rezerve pšenice. Jače snage (2 bataljona 721. peš. puka 704. peš. divizije) bile su krajem jula angažovane protivu ovih razbojničkih bandi.

Već od prvog razbuktavanja ustaničkog pokreta bile su, kao što je spomenuto, prebačene jedinice 704, 714, 717. i 718. peš. divizije za borbu protivu komunističkih bandi, jer policija i žandarmerija nisu bile više dovoljne za održavanje mira i bezbednosti u zemlji. Ali ni te jedinice nisu mogle potpuno da savladaju ustanike i pored mnogih manjih akcija. Jedinice su bile suviše nepokretne i suviše malo obučene, a, sem toga, ni psihološki dovoljno pripremljene da oštro istupe. Čas ovde čas onde pojavljivale su se ove terorističke bande i vodile su, koristeći pogodnosti i osobenosti ove zemlje — nepregledna kukuruzna polja u nizini i stenovito brdsko zemljište sa gustim rastinjem — smeli gerilski rat, podmuklo i lukavo. Sa pojedinim malim i uz to još, u nedostatku vozila, teško pokretnim jedinicama nisu se mogli ovi ustanici lako pohvatati i utoliko pre su uvek uspeli da se brzo povuku pri svakom sukobu u teško prilazne, skrivene kutove ove brdovite zemlje. Samo sa potpuno upućenom, brzo pokretnom i za gerilski rat dobro obučenom jedinicom moglo se s uspehom boriti protiv ustanika.

2. Prve direktive za borbu protiv bandi.

Tako je polovinom jula, Viša komanda LXV bila prinuđena da potčinjenim divizijama skrene pažnju da jedinicama često nije jasna neprijateljska situacija. Vesti koje su se proturala bile su često pogrešne ili preterane. Pogrešno je bilo u nejasnim situacijama upućivanje slabih odreda i četa protivu ustanika. Načelno, u borbi protivu bandi, moralo se prići postavljenim zadacima sa što je moguće jačim bataljonima,

pukovima i, prema prilikama, i sa celim divizijama, a, ako je ikako moguće, i sa artiljerijom. Važno je da se žarišta nemira pre napada lokalizuju da bi se sprečilo da ustanici pobegnu. Samo mere pri operacijama u planini istočno od Slatine (predeo Bora) i jugoistočno od Čačka odgovarale su ovim direktivama.⁵

Direktive za borbu protivu bandi izdao je general-feldmaršal List još na svojim razgovorima 21. jula u Nišu sa komandantom Više komande LXV generalom artiljerije Hofmanom [Hoffman] i 22. i 23. VII u Beogradu na konferenciji sa komandantom 714. peš. divizije general-majorom Štalom [Stahl], 704. peš. divizije general-majorom Borovskim [Borovsky] i 718. peš. divizije general-majorom Fortnerom. Takođe, po povratku sa puta iz Beča, komandant Jugostoka raspravljao je 13. VIII o problemu ustaničkog pokreta sa komandantom Srbije generalom avijacije Dankelmanom [Dankelmann] u specijalnom vozu u Beogradu.

Već početkom jula (7. VII), povećane akcije sabotaže u Srbiji i delovima Hrvatske okupiranim od nemačkih jedinica, koje su pokazale da treba računati sa opštim otvorenim ustankom, navele su komandanta oružanih snaga na Jugostoku da zamoli Vrhovnu komandu Vermahta da se premesti u Srbiju jedna vazduhoplovna škola za obuku, pošto jedinice operativnog vazduhoplovstva nisu stajale na raspolaganju za brzo ugušivanje nemira.

3. Početak planske borbe protiv bandi.

Avgust 1941. god.

Početkom avgusta situacija u Srbiji bila je zategnuta kao i pre, iako su jedinice 704, 714, 717. i 718. peš. divizije bile više puta upotrebljene za borbu protivu bandi. Akcije sabotaža i prepadi, na izgled planski izvedeni, bili su sve više usmereni i protivu Vermahta. Teror komunističkih i srpskih nacionalističkih bandi vladao je i dalje u zemlji i bio je usmeren protiv stanovništva, koje je pod pritiskom ustanika sve više trpelo. Veći poremećaji u političkom i privrednom životu nisu se, ipak, do tada manifestovali. Takođe je komandant Srbije saradnju sa srpskom komesarskom vladom i srpskom policijom okarakterisao kao dobru. Većina srpskog stanovništva držala se, uglavnom, lojalno prema nemačkoj okupacionoj sili. Navodno, predstojeća predaja Banata Mađarskoj i Zemuna Hrvatskoj mnogo je doprinela uznemirenju kod Srba, pa i kod tamo nastanjenih Nemaca, Bugara i Mađara. Uz to, užasna beda izbeglica, koju je prouzrokovalo masovno

⁵ Viša komanda 65, I-a, pov. br. 383/41. od 16. VII 41.

iseljavanje Srba iz Hrvatske, bila je pogodno tlo za komunističku agitaciju i za pristup komunističkom pokretu. Pri daljem zaoštavanju situacije mogle su dosadašnje akcije pojedinih terorističkih bandi da dovedu do većeg oružanog ustanka.

Do sada su se u Hrvatskoj razbuknuli veći nemiri oružanih bandi samo u predelu jugozapadno od Banje Luke. Izgredi ustaša sigurno su pridoneli ovim nemirima. Borbu protiv ustanika vodila je mlada hrvatska vojska. Širenje komunističkog pokreta iz Srbije u Hrvatsku izgledalo je moguće. Protiv nemačkih vojnih objekata do tada nije javljen nijedan prepad. U slučaju ugrožavanja nemačkih vojnih interesa bila je predviđena oštra intervencija jedinica 718. peš. divizije u tesnoj saradnji sa nemačkim generalom u Zagrebu.

13.VIII, naredjenjem komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, ovlašten je nemački general u Zagrebu da, u neodložnim i hitnim slučajevima, može, pod ličnom odgovornošću, da zatraži neposrednu upotrebu jedinica 718. peš. divizije.

Takođe i u južnom delu Srbije, okupiranom od Bugara, zapažena je, od početka rata u Rusiji, povećana komunistička propaganda. I tamo izvedene akcije sabotaze, pretežno usmerene na železnice, bile su verovatno komunističkog porekla.

Na osnovu predloga k-danta oružanih snaga na Jugoistoku, k-dant RV [Ratnog vazduhoplovstva] naredio je da se školske jedinice Ratnog vazduhoplovstva premeste u Zagreb i Zemun, da bi, prema potrebi, mitraljeskom vatrom iz vazduha učestvovala u borbi na zemlji. Prvih dana avgusta formiran je, na predlog k-danta oružanih snaga na Jugoistoku, jedan borbeni sastav od školskih jedinica u Zagrebu i angažovan za borbu protiv ustanika. Ali, već 4. avgusta, Operativni štab RV naredio je da se rasformira taj borbeni sastav i da se nastavne jedinice, zbog nedostatka podesnih ciljeva za napad, prebace natrag u zavičajne baze, ali je, ipak, izjavio spremnost da, u slučaju da se u pobunjenim predelima stvore veće bande, koje bi, npr., držale sela, i koje bi se mogle efikasno tući iz vazduha, stavi na raspolaganje za tu svrhu na kratko vreme borbene grupe iz zavičaja.

Takođe je i 10. avio-korpus bio umoljen od k-danta oružanih snaga na Jugoistoku da stavi na raspolaganje avione za borbu protiv ustanika, ali je on, uz odobrenje komandanta Ratnog vazduhoplovstva, odbio ovo traženje s obrazloženjem da 10. avio-korpus nije u stanju da odvoji snage za borbu protiv ustanika a da ne dovede u pitanje izvršenje naredjenih zadataka u Sredozemlju i u severnoj Africi. Zbog nepodesnih

ciljeva, takođe ne vodi ni do kakvog uspeha borba iz vazduha protivu ustanika na Balkanu.

Ponovo je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku molio za pojačanje okupacionih jedinica dodeljivanjem landesšicen-bataljona. Ali Vrhovna komanda Vermahta saopštila je 7. avgusta da je dodeljivanje ovih traženih bataljona za sada nemoguće zbog važnijih zadataka na Istoku. Isto tako Komanda kopnene vojske, dva dana kasnije, odbila je da se u Beograd upute landesšicen-bataljoni predviđeni za Hrvatsku, pošto ovi bataljoni mogu biti stavljeni samo privremeno na raspolaganje. Kao ispomoć, Komanda kopnene vojske stavila je u izgled ojačanje 562. landesšicen-bataljona u Beogradu formiranjem dve nove čete.

Desetog avgusta odlučio je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku da privremeno potčini Višoj komandi LXV, pored već dodeljene tenkovske kolone iz ratnog plena, još i protivtenkovski divizion (Panzerjägerabteilung) 164. peš. divizije, da bi, koliko-toliko otklonio nedovoljnu pokretljivost jedinica.

Uputstva za borbu protivu bandi

Dan docnije, 11. avgusta, naredio je komandant Srbije Višoj komandi LXV da »odmah preduzme napadne operacije protivu terorističkih bandi«. Ujedno je ukazao da je, pored izdatih uputstava Više komande LXV za borbu protiv žarišta pobune potrebna pre svega planska psihološka i nastavna preorijentacija da bi s uspehom mogla da se sprovede napadna operacija, jer su divizije Više komande LXV došle u Srbiju pod mirnodopskim uslovima, a izvele su obuku po službenoj dužnosti samo kao okupacione jedinice. »Sada, pod potpuno izmenjenim prilikama, neću da znam ni za kakve okupacione jedinice u Srbiji, već samo za jedinicu obučenu za borbu, koja traži borbu, dakle borbenu jedinicu«. »Potrebna je munjevitna upotreba oružja, brzo opkoljavanje i pročešljavanje salaša, naselja, šumskih parcela i kukuruznih polja. Dakle, obuka za gerilski rat«.

Pri svakom bataljonu trebalo je da se odmah formira po jedno poterno odeljenje [Jagdkommando], jačine oko 30—50 ljudi, po mogućstvu dobrovoljaca — oprobanih, hrabrih, svesnih starešina i nižeg starešinskog kadra. Trebalo je da ova poterna odeljenja pomoću komora postanu pokretna i opremljena puškomitraljezima i mitraljezima, automatima, ručnim bombama, dovoljnom količinom municije, pogonskim gorivom i hranom. Izviđačka oklopna kola, motocikl, bicikl, sredstva za vezu pa i radio-sredstva trebalo je, prema potrebi,

pridati ovim poternim odeljenjima i, na kraju, pridati im i srpske policajce, pripadnike srpske žandarmerije i pomoćne službe, kao i tumače.

Međutim, događaji u Srbiji naveli su načelnika štaba k-danta oružanih snaga na Jugoistoku da pozove na dogovor nemačkog generala u Zagrebu general-majora Gleza fon Horstena, i načelnika štaba k-danta Srbije generalštabnog potpukovnika Gravenhorsta u sedište štaba u Kefiziji, da bi tamo, 21. avgusta, referisali o situaciji u Srbiji i Hrvatskoj, i posle toga utvrdili smernice za borbu protivu ustaničkih žarišta.

Sve te mere (planska borba protivu bandi uz upotrebu sviju raspoloživih jedinica, nemačke Vojne policije, Službe bezbednosti i sigurnosti. [Nedovršena rečenica, jer nedostaje čitava 16. str. originala.]

Zaoštavanje situacije

Koncem avgusta ponovno se zaoštrila situacija u Srbiji. Terorističke akcije i sabotaze bandi, pretežno na železnice, mostove, prepadi na nemačke vojnike, na žandarmerijske stanice i na skladišta ratnog plena, svakodnevno su javljane u sve većem broju. Nastupilo je lokalno kočenje nemira. Glavna područja ustanka u to vreme bila su u staroj Srbiji (bez Banata i arnautskog kraja [područja Kosova] kod [Kos.] Mitrovice), na srpsko-hrvatskoj granici, u rejonu Valjevo — Ljubovija — Drina. Da li su i četnici potpomagali komunističke bande još se uvek nije moglo zapaziti. Svakako se pokazalo da se neki četnici drže u najmanju ruku pasivno prema ustanicima. Istina vojnoupravni k-dant Srbije je i sada saradnju sa novoimenovanom srpskom vladom generala Nedića okarakterisao kao dobru. Naprotiv k-dant oružanih snaga na Jugoistoku bio je već od samog početka sklon mišljenju da je srpska vlada teško voljna, pa, prema tome, i nesposobna, da istupi oštro protivu ustanka. Pacifikacija zemlje svakako se nije mogla postići sa vladom Nedića.

Nemačke jedinice postigle su lokalne uspehe u borbi protiv ustanika naročito na srpsko-hrvatskoj granici. Veća akcija jednog pojačanog poternog odeljenja, uz podršku aviona, izvršena je poslednjih dana avgusta kod Šapca. 164. peš. divizija morala je krajem meseca da uputi u Beograd 3. bataljon 433. puka kao pojačanje Višoj komandi 65.

U Hrvatskoj su nemire, koji su izbijali čas ovde čas onde, mogle do sada da uguše nemačke i hrvatske jedinice. Sada se potvrdilo da su bande, proterane iz Srbije, sada dej-

stvovala u Hrvatskoj. Novo žarište nemira kod Bos. Kostajnice očistili su od ustanika Hrvati uz saradnju nemačkih jedinica i aviona.

718. peš. diviziji bila su dodeljena 2 oklopna vozila.

III. UGUŠIVANJE USTANKA U SRBIJI

od septembra do decembra 1941.

(Uz to pregledna karta)

1.) Izbijanje planskog ustanka u Srbiji.

Krajem avgusta i početkom septembra ponovno se zaostrišla situacija u Srbiji. Prepadi na nemačke vojnike i vojna vozila i na žandarmerijske stanice opet su učestali. Na železničkim prugama otvarana je vatra na vojne teretne i putničke vozove, železnički objekti su rušeni, mostovi u vazduh dizani, železničke stanice napadane, a teretni vagoni pljačkani. Težište svih ovih prepada i napada bilo je na prugama Beograd — Užice i Čuprija — Paraćin — Zaječar. Samo 31. avgusta izvršeno je 18 prepada na železničke stanice i miranjanja žel. koloseka. Svakodnevni prepadi na železnice i pošte kao i sabotaže na telefonskim linijama pretili su da prekinu svaki saobraćaj.

Veliki deo rudnika ruda i uglja u Srbiji već je obustavio rad usled komunističkog rovarjenja, a tamo gde se još radilo transport rudnog blaga bio je u mnogome otežan zbog mnogih prekida železničkog saobraćaja. Sem ovih terorističkih i sabotažnih akcija, koje su bile u stalnom porastu, povećali su se i prepadi na srpske opštine. Akta srpske civilne uprave svuda su paljena, kase pljačkane, da bi se onemogućila uredna uprava zemlje. Potpuna anarhija vladala je u zemlji.

Već u avgustu bilo je javljeno za 242 diverzije na urede, žandarmerijske stanice, železnice, telefonske vodove, rudarska i privredna preduzeća i 22 vojnika bilo je ubijeno, a 17 ranjeno. Prvih dana septembra gubici su se višestruko povećali.

U kršnim stenovitim planinama i šumama Srbije skrivale su se mnogobrojne komunističke i srpske nacionalističke bande, partizani i četnici. Oni su dobili priličnu popunu od, još uvek vrlo znatnih, ostataka bivše jugoslovenske vojske, koja pri munjevitom nastupanju u aprilu nije bila uništena. Na hiljade zarobljenih srpskih oficira i vojnika bilo je pušte-

no od naših jedinica na slobodu. Kada im je zapretila opasnost da budu pohapšeni, mnogi od tih oficira i vojnika pobjegli su u planine.

Kod balkanskih naroda život drugog ne vredi ništa, a sopstveni samo malo. Ustanički pokreti i pokreti bandi bili su ovde oduvek skoro svakodnevna pojava. Veći deo stanovnika Srbije imao je oružje. Posle besprimernog sloma jugoslovenske države, plamen ustaničkog pokreta našao je, uskoro po izbijanju nemačko-ruskog rata, bogato tlo za svoj razvoj zbog stava okolnih država. Iz predela između Tise i Dunava, koji je obećan Mađarskoj, bilo je evakuisano u područje koje je ostalo Srbiji više od 37.000, iz Hrvatske oko 100.000, a iz bugarske Makedonije oko 20.000 Srba, i to bez ikakvog imetka, prepuštenih bedi. Ove izbegličke mase bile su većim delom svedoci ubistava članova svojih porodica. Oni nisu imali šta da izgube. Pri njihovom brzom pristizanju u staru Srbiju nisu mogli biti ni prihvaćeni ni smešteni. Mnoge hiljade njih priključile su se bandama.

Po izbijanju nemačko-ruskog rata, u Srbiji je i dalje rastao ustanički pokret. Bio je pre svega nošen srpsko-nacionalnim i panslavističkim idejama.

Pošto srpske snage bezbednosti nisu mogle da održe red i bezbednost u zemlji, to je vojnopравни k-dant Srbije smatrao za potrebno da se odmah pojača i bolje naoruža srpska policija i žandarmerija, kako bi što više izbegao angažovanje nemačkih jedinica i rasteretio nemačke organe bezbednosti. U tu svrhu stajale su na raspolaganju u Srbiji samo slabe i za genilski rat nedovoljno obučene i opremljene trupe. Ustanak se nije mogao ugušiti samo sa ovim snagama. Ni najoštrijim represalijama — do kraja avgusta bilo je ukupno oko 1000 komunista i Jevreja streljano ili javno obešeno, a kuće okrivljenih spaljene — nije se mogao zaustaviti stalni porast oružanog ustanaka. Ni sa komesarskom vladom, koju su prozvali pandurom okupacionih snaga, a koja kod stanovništva nije uživala nikakav ugled, nije moglo više da se otkloni opasnost. Tako su načelnik štaba k-danta Srbije, generalštabni pukovnik G. Keviš [Kewisch] i zastupnici nemačke politike u Beogradu (generalni konzul Nojhauzen i poslanik Bencler) mislili da je jedini izlaz u pokušaju da zadobiju šire krugove srpskog stanovništva za saradnju i da odvoje od komunističkih bandi četničke odrede čiji je vođa Pećanac izgleda imao veliki broj privrženika i uživao velik ugled među srpskim stanovništvom, štaviše slavljen i kao narodni heroj.

Rekonstrukcija srpske vlade

Krajem avgusta preduzet je pokušaj da se obrazuje nova srpska vlada, koja bi našla oslonca u narodu. Na čelo ove vlade mislilo se postaviti čoveka koji bi uživao poštovanje i poverenje ne samo kod dela stanovništva koji se još mirno držao, nego i kod bivših srpskih oficira koji su odbegli bandama. Ova ličnost izgleda da je nađena u bivšem jugoslovenskom generalu Nediću, jer je bio poznat kao protivnik pobeglog predsednika vlade Simovića, a u svoje vreme, kao ministar vojske, radio je za pakt s Nemačkom i, sem toga, važio je kao jaka ličnost i neprijatelj komunista. U njegovu vladu bila su primljena i 3 ljotićeveca (seljačka stranka), od kojih se mnogo očekivalo. Još pre obrazovanja nove vlade Nedića, uspelo se na izgled da se jedan veliki deo četničkih odreda pod komandom vojvode Pećanca izjasnio spremnim ne samo da će se držati po strani od komunista nego da će učestvovati i u borbi protiv komunističkih bandi.⁶

Vojnoupravni komandant Srbije dozvolio je vladi Nedića da pojača srpsku žandarmeriju na 5000 ljudi. Ona je, sem toga, smela da formira »pomoćnu borbenu snagu« od mesnog stanovništva u ograničenom broju i pod nadzorom. Za industrijska preduzeća bila je sem toga formirana industrijska zaštita sa 250 »folksdojčera« kao jezgrom.

K-dant oružanih snaga na Jugoistoku bio je ovom rekonstrukcijom vlade utoliko više iznenađen što nije bio o tome obavešten, već stavljen pred svršen čin. Naknadno odobrenje, uprkos svih sumnji, ipak je dato. Uskoro se pokazalo da je odluka da se posluži sa četnicima protivu komunističkih bandi skrivala u sebi istu opasnost kao i naoružanje srpske žandarmerije, koja delom nije ni pokazivala volje i nije ni bila sposobna da se bori sa ustanicima, i da je to bila vrlo riskantna zamisao.

Načelnik generalštaba 12. armije general-major Ferč, koji je 1. septembra preneo vojnoupravnom k-dantu Srbije i Višoj komandi LXV direktive za propagandu i borbu general-feldmaršala Lista — brzi protivudari, ne zarobljavati mnogo, efikasna odbrana — izvestio je takođe i o novom formiranju vlade: »Moj je utisak da je to pokušaj na čiji uspeh treba čekati. Čista sila ostaje još uvek kao poslednje sredstvo!«

K-dant oružanih snaga na Jugoistoku već od samog početka nije delio mišljenje sa vojnoupravnim k-dantom Srbije koji je polagao veliku nadu u vladu Nedića.

⁶ Komandant Srbije, pov. br. 31/41 — Razlozi za formiranje nove srpske vlade Nedića.

Teška situacija nemačkih okupatorskih jedinica

U međuvremenu rasplamsao se žestoki gerilski rat između naših poternih odeljenja i bandi. Tom prilikom su postignuti i uspesi; prilikom jedne akcije južno od Beograda ubijeno je 26 komunista sa njihovim vođom. Kod Zlota, severozapadno od Zaječara, oslobodilo je jedno nemačko poterno odeljenje srpske žandare i nemačke vojnike iz ruku bandita. I štuke su ovde bile angažovane protiv većih bandi koje su ugrožavale rudnike bakra u Boru. Takođe i kod Topole, zapadno od Kruševca, iz Svrljiga, severozapadno od Niša, i kod Paraćina naša poterna odeljenja proterala su bande.

Živu aktivnost razvile su dobro naoružane i na izgled umešno rukovođene bande na području između Save i Drine. Ovde se rasplamsao već vrlo opasan ustanički pokret. Šest četa bilo je angažovano protiv ovih partizana u rejonu Loznica — Šabac — Bogatić. Jer je ovde, u prvim danima septembra, došlo do zabrinjavajućih neuspeha naših jedinica. Jedna četa koju su ustanici opkolili kod Koviljače, jugozapadno od Loznice, mogla je biti deblokirana uz upotrebu aviona.

Takođe su jače bande opkolile i potpuno odsekle dve čete koje su sačinjavale posadu rudnika antimona kod Krupnja. Uprkos angažovanju više četa od Valjeva i sa zapada preko Drine, i pored podrške štuka, opkoljeni nisu mogli biti blagovremeno oslobođeni iz obruča. Nastupanje naših jedinica bilo je na ovom stenovitom, brdovitom zemljištu jako otežano usled drumskih zapreka i visokog vodostaja. Obe opkoljene nemačke čete u rudniku antimona kod Krupnja uništili su banditi. Imali smo gubitke od 9 mrtvih, 30 ranjenih i 175 nestalih.

Bez sumnje ove tri divizije 15. talasa u Srbiji, kao ni do sada u Beograd upućena pojačanja, nisu bili ni iz daleka dovoljni da bi mogli zaštititi samo važne tačke. Samo koncentracija snaga mogla je da otkloni opasnost da ustanici ne likvidiraju stražara po stražara i jednu po jednu okupacionu jedinicu, koji su bili nadaleko razasuti.

Pojačanja za Srbiju

General-feldmaršal List, čim je doznao za ove neuspehe u Srbiji, odmah je 4. septembra naredio vojnopravnom k-dantu Srbije i Višoj komandi LXV:

»Očekujem preduzimanje najoštrijih mera svim sredstvima, da bi se ustanički pokret u predelu Krupnja i Koviljače uništio. Zato odmah angažovati sve iole raspoložive snage (i

artiljeriju) pod jedinstvenom komandom (komandant divizije)«.

Istovremeno naređeno je komandi 18. armijskog korpusa da hitno uputi Višoj komandi LXV u Beogradu 1. i 2. bataljon 433. peš. puka 164. divizije sa jednim lakim artiljerijskim divizionom, jer situacija u Srbiji zahteva hitno pojačanje tamošnjih snaga.

Još 4. septembra, umesto ova dva bataljona 433. peš. puka, bio je određen za angažovanje protiv ustanika pouzdani 125. peš. puk.

Kada je idućeg dana (5. septembra) Vrh komanda Vermahta zatražila obaveštenje o merama koje su preduzete za uništenje ustanika, komandant oružanih snaga na Jugovistoku mogao je da odgovori da su od aktivnih jedinica već od ranije upućeni Višoj komandi jedan protivtenkovski divizion i 3. bataljon 433. peš. puka 164. peš. divizije, a sada je još naredio prebacivanje u Srbiju daljnih aktivnih jedinica i to: 125. peš. puk i 1 laki artiljerijski divizion 164. peš. div.

Zabrinjavajući događaji u Srbiji podstakli su general-feldmaršala Lista da izda vojnoppravnom k-dantu Srbije i Višoj komandi LXV nova, opširna uputstva za vođenje borbe protivu ustanika:

»Situacija u Srbiji ne isključuje mogućnost daljeg širenja ustaničkog pokreta. Povećani slučajevi prepada na vojne i vojne objekte od strane jakih, dobro naoružanih, na izgled organizovanih i spretno vođenih bandi dokazuju da dosadašnje protivmere nisu bile dovoljne. Vojnoppravni k-dant Srbije i Viša komanda moraju stoga da izvrše sve pripreme kako bi bili dorasli svakom pooštavanju [situacije] i da zemlju konačno umire još pre početka zime«.

Pri tome je trebalo voditi računa o sledećim gledištima:

Ukoliko situacija u Srbiji bude napetija, utoliko više moraju se divizije, prema težištu i lokalitetu, prikupiti u središtu ustaničkog prostora, u rejonu Šabac — Valjevo — Krupanj — Loznica — Topola — Kragujevac — Kraljevo — Užice — Lazarevac i Bor — Zaječar — Niš — Kruševac. Mesta ne smeju biti posednuta snagama manjim od jačine bataljona.

Hitno se preporučuje neočekivano i iznenadno tučenje ustaničkih centara opkoljavanjem nadmoćnijim snagama (i artiljerijom), pod rukovodstvom starijih, iskusnih oficira (komandanata div.), kao i uz detaljno utvrđene operacijske planove i uz prethodna obaveštenja i izviđanja, jer do sada angažovana slaba poterna odeljenja izgleda da nisu više dovoljna.

»Sadašnji raštrkani smeštaj i težnja da se jednovremeno sve obezbeđuje i kontroliše skriva u sebi veliku opasnost da dođe do rasparčavanja snaga. To dovodi prirodno do neuspjeha. Zaštita se dakle mora ograničiti, ako je potrebno, na takve objekte, čije je držanje od životne važnosti, pre svega na Beograd kao glavni grad, železničku prugu Leskovac — Niš — Beograd — Zagreb, mostove na Dunavu i Savi, Dunav kod Đerdapa, rudnik bakra u Boru«.

Aktivna, pojačana propaganda na srpskom jeziku svim raspoloživim sredstvima.

Pojačani pritisak na stanovništvo na čijem se području pojavljuju ustanci, kako bi se stanovnici naveli da prijave nemačkim vlastima pojavu bandi ili da sarađuju u likvidiranju žarišta nemira.

Bezobzirne hitne mere protiv ustanika, njihovih pomagača i porodica.

Stroga kontrola srpske žandarmerije.

Povećano angažovanje poverenika za ustanovljenje glavnih vođa, sivih eminencija i ustaničkih žarišta.

Puno angažovanje uticaja vlade, koju treba sa odgovornošću privući na aktivnu saradnju.

Sve pripadnike nemačkog Vermahta u Srbiji treba stalno informisati o stanju u Srbiji i o njihovom držanju prilikom prepada. Od svakog nemačkog vojnika treba tražiti inicijativu i aktivno dejstvo.

Naređenje je završavalo rečima: »Od vojnih starešina svih činova očekujem naročitu aktivnost i inicijativu, kao i puno angažovanje celokupne ličnosti za postavljene im zadatke, koji se sada jedino sastoje u tome, da se srpski ustanički pokret brzo i konačno uguši«.

Istog dana (5. septembra), kada je general-feldmaršal List izdao ova osnovna uputstva za ugušivanje ustaničkog pokreta, stigao je iz Beograda u njegov štab novi vapaj za pomoć. K-dant Srbije uputio je molbu k-dantu oružanih snaga na Jugoistoku: »U slučaju da je nemoguće uputiti jednu (snažnu) diviziju, kako je to više puta predlagano, potrebno je narediti da se na teritoriju Srbije prebaci jedna dopunska divizija«.

Situacija u Srbiji se u međuvremenu ponovo izmenila. Na izgled planski vođeni napadi bandi i mnogobrojni prepadi na saobraćajnice, industrijska postrojenja, na opštine i žandarmerijske stanice, kao i svakodnevne sabotaze na železničkim prugama i dalje su vršeni, naročito u rejonu se-

verno od linije: Aleksinac — Kruševac — Kraljevo — Užice. I sa područja oko Bora javljeno je o otvorenom ustanku. Kod Šapca i Lazarevca, kao i između Valjeva i Krupnja i u rejonu zapadno od Užica, prikupile su se prvih dana septembra jače, dobro naoružane i umešno rukovođene bande. O tome da se tu nije radilo samo o komunističkom, nego o jednom opšte-srpskom nacionalističkom ustaničkom pokretu, k-dantu Vermahta bilo je potpuno jasno.

Zbog toga je bilo potpuno razumljivo što se feldmaršal List nije nikako složio sa mišljenjem vojnoupravnog k-danta Srbije da se srpska žandarmerija mora pojačati i bolje naoružati, i da treba što više koristiti i srpsko-četničke odrede za borbu protiv »takozvanih komunističkih bandi« da bi se zagospodarilo ustankom, utoliko pre što se nije raspolagalo dovoljnim snagama.

Već su stizali izveštaji da je srpska žandarmerija dozvolila da je ustanici bez otpora razoružaju; već su naša poterna odeljenja morala da pohapse srpske žandarmerije, koji su bili sumnjivi da su potpomagali ustanike. Izgleda da su u sabotazama na železničku prugu Paraćin — Zaječar učestvovali i žandarmi.

Pod ovakvim okolnostima, k-dant oružanih snaga na Jugoistoku sumnjao je od početka u uspeh nove srpske vlade Nedića, koja je krajem avgusta formirana bez njegovog znanja i prethodnog odobrenja. Tek 3. septembra k-dant Srbije je opširno obavestio o »razlozima«, koji su ga naveli na rekonstrukciju vlade. Ovaj izveštaj stigao je tek 6. septembra u K-du oružanih snaga na Jugoistoku.

Dva dana docnije, 8. septembra, stiglo je iz Beograda pismo načelnika štaba za načelnika Operativnog odeljenja 12. armije. General Ferč, koji je 31. avgusta na putu za Berlin doneo k-dantu Srbije i Višoj komandi 65 uputstva general-feldmaršala Lista za propagandu i borbu (brzi protivudari, ne premnogo zarobljenika, efikasna odbrana), označio je u tom pismu rekonstrukciju vlade kao »pokušaj na čiji uspeh treba da se sačekava«, i dodao je: »Gruba sila ostaje još uvek kao poslednje sredstvo«.

Istovremeno obavestio je: »Vlada je dobila od vojnoupravnog k-danta Srbije dozvolu da pojača žandarmeriju na 5000 ljudi. Ona sme, sem toga, da stvara »pomoćne borbene snage« od meštana. Ovde se hoće da pokuša da se i četnici uvrste. Broj ograničen. Spiskovi pod kontrolom. Najtešnja veza sa sopstvenim jedinicama osigurana. (Nikakve sopstvene akcije bez dozvole; učestvovanje u akcijama jedinica).«

U istom smislu kao načelnik štaba izvestio je general-feldmaršal List još 8. septembra Vrhovnu komandu Vermahta o novoj srpskoj vladi:

»Rekonstrukcija srpske vlade, u nameri da se, u smislu koji odgovara našem gledištu, privuku na aktivnu i odgovornu saradnju srpsko-nacionalistički krugovi, predstavlja jedan pokušaj čiji uspeh treba sačekati. Do sada se može konstatovati dalji porast ustaničkog pokreta«.

Razmer borbe sa bandama, činjenica da su ustanici većinom dobro naoružani i očito umešno vođeni, daje povoda za zaključak da srpski nacionalistički pokret — možda i četnici — radi ruku pod ruku sa takozvanim komunistima. Uz to još dolazi da se upravo u poslednje vreme srpska žandarmerija, gde nije imala podršku nemačkih jedinica, ponovno pokazala nepouzdana ili se pak držala čisto pasivno.

Zadatak nemačkih okupacionih jedinica da uguše ustanički pokret svim sredstvima koja stoje na raspolaganju, i uz iskorišćavanje svih mogućnosti, ostaje još uvek na snazi. U tom pogledu je i vojnoupravni k-dant Srbije načisto. U moje naređenju od 5. septembra ponovo sam energično na to ukazao, kao i na za to potrebne mere. Pri tome sam mu izložio moje gore navedeno mišljenje o ustaničkom pokretu i preporučio najveću opreznost u planiranom daljem naoružavanju srpske policije i na izgled poverljivih Srba.

Takođe sam mišljenja da četiri divizije 15. talasa koje su potčinjene Višoj komandi 65, od kojih se tri nalaze na području Srbije, a jedna u Hrvatskoj, ni po jačini ni po ličnom sastavu, naoružanju, opremi i obučenosti nisu dovoljne da ustanički pokret brzo i sigurno uguše. Zato sam više puta tražio pokretne i za borbu spremne jedinice za Srbiju, koje, pak, nisu stavljene na raspolaganje. Sa sopstvenim sredstvima sam pokušao samo utoliko da uspostavljam ravnotežu, što sam Višoj komandi 65 potčinio protivtenkovski divizion i 3. bataljon 433. peš. puka 164. peš. divizije, a sada i ceo 125. peš. puk sa jednim lakim artiljerijskim divizionom.

Verovatno da ova pojačanja neće biti dovoljna. Zato ponovo i hitno predlažem da se u Srbiju prebaci bar jedna borbeno sposobna divizija, a ako to ne bi bilo moguće, onda u najmanju ruku hitno jedna dopunska divizija. Neovisno od ovog, ne može više da se odugovlači brzo upućivanje daljnjih tenkova, izviđačkih oklopnih kola i oklopnih vozova iz ruskog plena. Do sada dodeljeni tenkovi »Renault« pokazali su se većinom kao neupotrebljivi ili im je bila potrebna opravka.⁷

⁷ Operativno odeljenje, pov. br. 2015/41, od 8. IX 41.

Kao što je već napomenuto, vlada Nedića bila je obrazovana bez prethodne saglasnosti k-danta oružanih snaga na Jugoistoku.

Da je ovoj vladi k-dant Srbije dao odobrenje za pojačanje i bolje naoružanje žandarmerije, doznao je general-feldmaršal List najpre iz jedne vesti u vojnim novinama »Straža na Jugoistoku« [»Wacht im Südosten«] — od 4. septembra, posle iz jednog telefonskog izveštaja vojnoupavnog k-danta Srbije i iz radiograma od 6. septembra. Dva dana docnije, 8. septembra, stigao je radiogram Vrh. komande Vermahta, u kojem je stajalo:

»Prema izveštaju predstavnika nemačke novinske agencije iz Beograda od 6. septembra, general Nedić je izdao proklamaciju srpskom narodu, u kojoj je izneta odluka da će se poštovanje postojećih zakona u Srbiji u slučaju potrebe sprovesti vojnim sredstvima. Proklamacija je saopštena prilikom smotre novoformiranih oružanih jedinica srpske vojske. Firer traži hitan izveštaj i zahteva jasnu ispravku — da ni u kom slučaju neće biti dozvoljeno formiranje ni kakvih jedinica srpske vojske. U obzir može doći jedino ograničeno pojačanje žandarmerije za ugušivanje nemira, ali bez teškog naoružanja«.

Još 9. septembra preneo je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku Vrhovnoj komandi Vermahta dostavljeno objašnjenje vojnoupavnog k-danta Srbije: »Srpskoj vladi dozvoljeno je samo ograničeno pojačanje žandarmerije i policije bez teškog naoružanja, a po odobrenju k-danta Srbije. Sve druge vesti su lažne«.

Sledećeg dana, 10. septembra, saopštio je general-feldmaršal List vojnoupavnom k-dantu Srbije da je najpre iz vesti iz novina saznao »da su novoj srpskoj vladi učinjeni izvesni načelni ustupci«. Pošto je, prema firerovoj direktivi Nr. 31 od 9. juna, izričito na mene prenet kontrola nad izvršnom vlašću koju imaju k-danti na područjima okupiranim od nemačkih jedinica, to naglašavam da moram biti prethodno upoznat sa takvim presudnim i načelnim pregovorima. Na potrebu najveće opreznosti pri pojačanju i naoružanju srpske žandarmerije ja sam naročito pismeno i usmeno ukazivao. Ova opreznost je, prirodno, potrebna u povećanoj meri kod naoružanja ostalih Srba, ma za koje svrhe (zaštite industrijskih objekata itd.). U vesti iz novina i u govoru preko radija srpskog predsednika vlade spomenuti izraz o »oružanoj sili« dao je pojmljivo povoda ponovnim zapitkivanjima sa najvišeg mesta. On mora nestati! Samo se od sebe razume da i reč »milicija« nije ni na koji način umerena,

pošto uključuje pojam oružane sile. Formiranje jedne takve srpske milicije ne dolazi ni u kojem slučaju u obzir. Ja mogu svoj pristanak za dalje povećanje i bolje naoružanje (ni u kome slučaju sa teškim naoružanjem) srpske žandarmerije tek onda da dam kada se sigurno ustanovi da se srpska žandarmerija prema nama lojalno i pouzdano drži i kad to bude delom dokazala. Uostalom, ponovo molim da se povede računa o tome da ubuduće svi osnovni poslovi i izveštaji idu preko k-danta oružanih snaga na Jugoistoku a ne neposredno prema gore.⁸

Predlozi general-feldmaršala Lista Vrh. kom. Vermahta

Jedanaestog septembra general-feldmaršal List obavestio je telegramom general-majora Ferča, koji je posle konferencija održanih u Beogradu otputovao za Berlin, o sadašnjoj situaciji u Srbiji:

»Oružani ustanak organizovanih, umešno rukovđenih i dobro naoružanih bandi (ne samo komunista). Centri ustanaka: Drina — trougao Save (predeo Loznica — Krupanj), rejon Ub — Lazarevac i okolina Bora. Povećana planska sabotaža na železničkim i telefonskim linijama, srpska žandarmerija ponovo nepouzdana. Treba računati sa daljim širenjem ustaničkog pokreta. Banat, arnautska oblast i Beograd još su mirni. Poterna odeljenja nisu više dovoljna. Neuspesi su se desili već i kod jačih odreda. Sopstveni gubici poslednjih 10 dana — oko 400 ljudi, uključujući nestale i raspršene. 125. peš. puk i 1. lakoart. divizion na putu za Srbiju. Ta pojačanja nisu dovoljna. Zbog toga traženo ubrzano prebacivanje daljih, za borbu spremnih i pokretnih jedinica, kao i za upotrebu sposobnih tenkova i oklopnih vozova iz ruskog ratnog plena. Dopunska divizija je tražena i u izgledu je njeno dodeljivanje«.

General-majoru Ferču naređeno je da o ovoj situaciji u Srbiji obavesti ličnosti u Vrhovnoj komandi Vermahta. On je tom prilikom imao da ukaže na »ograničenu sposobnost za upotrebu« divizija 15. talasa, na njihov nedovoljni lični i materijalni sastav, nedovoljnu obučenost i rukovodstvo«.

Vrhovnu komandu Vermahta trebalo je još jednom zamoliti da hitno uputi u Srbiju jednu za udar sposobnu frontovsku jedinicu — najmanje jednu diviziju — sem već zatraženih oklopnih snaga, jer se dalji nepodnošljivi neuspesi ne bi mogli izbeći. Naročitu pažnju skrenuo je general-

⁸ Operativno odeljenje, str. pov. br. 1882/41. od 10. IX 41.

-feldmaršal List na to da se rasprave pitanja nepodnošljivih odnosa komandovanja u Srbiji. Naime, u Srbiji su nadležnosti komandovanja podešene za mirne prilike ali ne za borbene. Zato je potrebno da vojni komandant bude ujedno i komandant svih trupa. Ovo neophodno uslovljava da taj položaj zauzme stariji, iskusni i u ratu oprobani general kopnene vojske. Sastav štaba mora biti prilagođen tome zahtevu. Važnost četvorogodišnjeg plana uzeta je i u ovom slučaju u obzir. Osnovni uslov za ostvarenje ovog plana je sigurnost i red u zemlji.

»Propusti kod obrazovanja vlade«, tako kaže general-feldmaršal List na kraju svoje depeše upućene general-majoru Ferču, »usledili su samo zato što je vojnopравни k-dant Srbije, na osnovu ranijih uputstava odozgo i običaja pre uspostavljanja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, mislio da može samostalno da radi. Ovo shvatanje nadam se da sam uspešno odstranio. Pojačanje žandarmerije je usporeno i biće pod nadzorom, ni u kom slučaju teško oružje. Formiranje samozaštite, pogrešno nazvane milicijom, do daljeg je ukinuto«.⁹

Iste predloge dostavio je general-feldmaršal List i u jednoj depeši od 12-IX Vrhovnoj komandi Vermahta i Komandi kopnene vojske:

»Opasni razvoj opšte situacije u Srbiji zahteva odlučne mere.

I ova srpska vlada je, prema izveštajima vojnopravnog k-danta Srbije, zatajila. Žandarmerija u povećanoj meri nepouzdana. Veza ustanika, koje je, po mom mišljenju, vojnopravnog k-danta Srbije netačno nazivao komunistima, sa četnicima ustanovljena je.

Prva je potreba čvrsto jedinstvo rukovodstva radi uspostavljanja neophodnog autoriteta potrebnog pri vojnim ofanzivnim operacijama. Zato je nedopustivo da sva izvršna vlast, uključujući pravo naređivanja svim jedinicama za operacije, bude u rukama jedne ličnosti. To može biti samo po činu najstariji trupni k-dant. Sadašnja organizacija komandovanja propisana je za mirnodopske uslove a za sadašnje nemirne borbene prilike neodrživa.

Za ovo, kao naročito podesna ličnost, koja je ujedno odličan poznavalac prilika na Balkanu, dolazi u obzir general pešadije Beme. On bi se sa svojim štabom mogao osloboditi za ovaj zadatak.

⁹ Operativno odeljenje, str. pov. br. 1891/41. od 11. IX 41.

Da će se značaj četvorogodišnjeg plana i u ovom slučaju uzeti u obzir samo se po sebi razume. Osnovni uslov za njegovo ostvarenje je sigurnost i red u zemlji.

Za sprovođenje potrebnih operacija nisu nikako dovoljne nemačke snage u Srbiji ni posle dovođenja ojačanog 125. peš. puka. Divizije 15. talasa po ličnoj i materijalnoj formaciji i komandnom osoblju, prema dosadašnjem iskustvu, nisu sposobne da suzbiju opšti ustanak koji je na pomolu. Za veće operacije nedostaju i pokretne snabdevačke ustanove.

Prema tome, prisiljen sam — bez obzira na opštu situaciju — da predložim da se što hitnije prebaci najmanje jedna borbena sposobna operativna divizija sa tenkovima¹⁰.

Prilike u Beogradu

Konjički kapetan Kampe [Campe], ordonans-oficir feldmaršala Lista, koji je doneo u Beograd osnovno naređenje za ugušivanje srpskog ustaničkog pokreta od 5. IX, u jednom pismu od 9. IX. izveštava o prilikama u Beogradu:

Između k-danta Srbije, generala avijacije Dankelmana, i k-danta Više komande 65, generala Badera, postoje oštra razmimoilaženja po pitanju nove srpske vlade i upotrebe srpskih snaga za borbu protiv komunista. K-dant Srbije ima puno poverenje u Nedićevu vladu kao i u četničke odrede pod komandom pukovnika Pećanca. Pukovnik [Kosta] Pećanac je preko posrednika ponudio da se sa svojim snagama bori protiv komunista. Pregovori koji su posle toga vođeni između k-danta [Srbije], nove srpske vlade i četnika doveli su do sporazuma, prema kome k-dant priznaje četnike, i njima daje pravo regrutacije i da se javno pojavljuju naoružani. Četnici su se sa svoje strane obavezali na borbu protivu komunista.

Vladi je priznato pravo da pojača svoje oružane snage. Žandarmerija, do sada jačine 2—3000 ljudi, vrbovanjem oficira i podoficira stare srpske vojske, povećaće se na 5000 ljudi. Naknadno će se formirati pomoćna policija i na kraju u pojedinim naseljima obrazovaće se od mesnog stanovništva jedna vrsta milicije. Za ovu svrhu stavljeno je od k-danta [Srbije] vladi do sada na raspolaganje 15.000 pušaka i veći broj mitraljeza. Posledica toga je da sada četnici javno istupaju, da za sebe i svoje potrebe vrbuju ljudstvo po selima, ali se ne mogu suzbiti sve dok se ne utvrdi da i Pećančevi četnici, i pored sporazuma, učestvuju u borbama na strani bandi, koje su sve žešće. Zbog toga divizije se žale na nepodnošljivu nejasnoću i nesigurnost, jer imaju da se bore protivu

¹⁰ Ia, str. pov. br. 1913/41. od 13. IX 41.

komunističkih bandi, pri čemu četnicima ne smeju ništa da učine, iako često ne postoji nikakva razlika između komunisti i četnika.

General Bader i pukovnik Keviš (načelnik štaba Više komande 65) ne veruju četnicima. I sada su pronađena naređenja, koja potvrđuju saradnju četnika i komunisti.

Kod Više komande 65 mišljenja su da odluku k-danta Srbije da za razbijanje komunističkih bandi koristi srpsku vladu i četnike može imati za posledicu dve velike opasnosti: da se četnici povežu sa komunistima i da ubrzo, novoformirani i organizovani, istupe protivu nemačkih okupacionih jedinica, i, drugo, da srpska vlada, uspostavljajući pomoću četnika red u zemlji, ujedno formira stajaću vojsku, tako da nemačka okupaciona uprava mora uvek da računa sa opasnim ustankom a da mu ne može blagovremeno da stane na put, pošto će vlada i četnici polagati pravo na to da su oni u zemlji uspostavili red, pošto Nemci nisu to bili u stanju da urade.

Na kraju svoga pisma izveštava konjički kapetan Kampe da je stekao utisak »da se najhitnije mora nešto preduzeti, kako u Srbiji ne bi došlo do novih možda vrlo ozbiljnih iznenađenja«. Potpukovnik Gravenhorst, načelnik štaba k-danta Srbije, rekao mu je da se postojeće teškoće ne bi mogle otkloniti raspoloživim snagama. Ako se ne želi koristiti srpsku pomoć, ostala bi samo jedna, naravno vrlo radikalna, mera da se susednim narodima da mogućnost da uđu u Srbiju, i da tamo, pošto unište ustanike, uspostave red. Takvu odluku, koju naravno može doneti samo Berlin, pozdravili bi samo Mađari, Hrvati, Albanci i Bugari. To bi imalo za posledicu da Srbija bude istrgnuta iz nemačke interesne sfere.

Navodno, to je i srpskoj vladi nagovešteno, da bi iz kiše upala u pljusak, u slučaju ako bi se podigla protiv nemačkih okupacionih jedinica.

Već se sve jasnije pokazivalo da uspeh Nedićeve vlade, kome se nadao k-dant Srbije, nije bio zadovoljavajući. Istina, predsednik vlade je u jednom govoru preko radija, 15. septembra, imperativno zahtevao od svih pristalica ustaničkog pokreta da polože oružje i obustave sabotaze i apelovao na održanje reda i mira. Ujedno je nagovestio obrazovanje »specijalnih sudova« za sabotere, i čišćenje upravnog aparata od nepouzdanih činovnika.

Ali ovaj poziv ostao je, kao što se i očekivalo, bez rezultata.

Izveštaji kojima se raspolagalo sredinom septembra govore da se ustanički pokret prebacio u rejon Požarevca. Uz to se pojačao ustanak oko Užica. Naročito živu aktivnost

razvile su bande između Jagodine i Kragujevca. Južno od Beograda, našim izviđanjem iz vazduha ustanovljeno je prikupljanje bandi. Južno od Niša bande su bile opet aktivnije. Nova ustanička žarišta pojavila su se oko Višegrada, kao i zapadno od Drine i južno od Tuzle. Stanovnici pojedinih srpskih sela priključili su se ustanicima. Celokupna privreda zemlje pod pritiskom ustaničkog pokreta dospela je u sve veće haotično stanje. Čak i na Dunavu su se pojavile bande i ugrožavale parobrodski saobraćaj, najvažniji put za transportovanje nafte iz Rumunije za Rajh. Morala su se slati pojačanja radi osiguranja Sipske pruge (Đerdap), i angažovati monitori mađarske i rumunske dunavske flotile.

Novoformirana srpska žandarmerija nije nigde do sada mogla zabeležiti ma kakav uspeh protivu ustanika. Jedno odeljenje žandarmerije čak je i odbilo da se bori protiv bandi, a drugo je svoje naoružanje bez borbe predalo ustanicima. U Šapcu žandarmerijska pojačanja stajala su neaktivna prema ustanicima i nisu se mogla pokrenuti da protivu njih nastupe.

Viša komanda 65 protivila se rasparčanoj upotrebi 125. peš. puka, koji je u međuvremenu stigao u Beograd, ali je morala popustiti želji k-danta u Srbiji da se jedan bataljon toga puka uputi za Šabac, da bi razoružao nepouzdanu žandarmeriju.

Pri brojnom porastu i jačini bandi, angažovana poterna odeljenja od 30—50 ljudi nisu već odavno bila dovoljna da se uspešno bore protiv ustanika i da svuda oslobode od bandi opkoljene straže, žandarmerijske stanice i feldkomandanture. Nemačke okupacione divizije nisu niukoliko bile dovoljne da same osiguraju sve najvažnije objekte. Da bi se sprečila opasnost da ustanici opkole i unište stražu po stražu, prikupile su se nadaleko razbacane divizije na užu prostoriju: 718. div. zapadno od Drine, 704. div. kod Valjeva, 714. div. kod Topole i delovi 717. kod Bora.

Izveštaji iz Beograda

Dvanaestog septembra opisao je oficir za vezu k-danta oružanih snaga na Jugoistoku kod Više komande 65, generalštabni major Jais, tamošnje prilike i događaje:

Do sada operisalo se samo sa poternim odeljenjima i u tu svrhu divizijama su dodeljena poterna područja, a pojedinih bataljonima poterni srezovi. Ta je mera već davno prevaziđena, jer su bande danas toliko ojačale, da im poterna odeljenja više ne mogu da naude. Najzad, 6. septembra Viša komanda je naredila: »Zadatak divizija ostaje kao i ranije — napad i uništenje nastalih bandi«. Početak za takvo ofanzivno nastupanje nije se još mogao naći, mada je za to bio pogo-

dan ojačani 125. peš. puk: »Kod Više komande 65 vlada jedinstveno uverenje da su dosadašnje mere nedovoljne za ugušivanje ustanaka. S druge strane, ovde se ne vidi nikakva mogućnost kako da se oformi neka udarna grupa koja bi bila dovoljno jaka«. Usled mnogobrojnih rasplinutih zadataka osiguranja, koji su stavljeni u zadatak Višoj komandi 65, to se ne može tako jednostavno postići, utoliko pre što se k-dant Srbije do sada protivio svakom pomeranju jedinica i za sebe zadržao pravo odlučivanja. On (major Jais) ima skoro utisak, kao da je ovde već izgubljen pregled nad velikim događajima. »Ovde, u komandi, vlada mišljenje da će onda, ako se iz jednog mesta povuče jedinica, ostavljeni slabi delovi odmah biti opkoljeni ili uništeni od mnogobrojnih bandi. Zato je od pre izvesnog vremena više ili manje prestalo svako premeštanje, a koje i vrlo otežava nepokretnost jedinice. Ako negde naročito gori, onda se, u najboljem slučaju, pokrenu 2—3 čete i stave u pokret. Na ovaj način se samo krpari, što neće nikada dovesti do promene situacije. Ustanici za sada propisuju preduzimanje mera ovdašnjim ustanovama. To će biti slučaj tako dugo dok se konačno ne odluči da se napuštanjem jednog dela teritorije pređe u ofanzivu«.

Obimne izveštaje o proceni vojne situacije u Srbiji podneo je oficir za vezu k-danta oružanih snaga na Jugoistoku.

12. septembar:

Na području k-danta Srbije oružani ustanak je u porastu. Glavna područja ustanaka, koji se uglavnom proširio na celo okupirano područje, izgleda da se nalaze u luku Drine, sa glavnim mestima Loznica i Krupanj; u luku Save, zapadno od Šapca, i u rejonu Obrenovac — Valjevo. Pretpostavlja se da se rukovodstvo ustaničkog pokreta nalazi u kolibama planine Cera, jugozapadno od Šapca.

Ustanički pokret je već tako narastao da se jedinice jačine manje od bataljona ne mogu više pomerati bez opasnosti da budu od ustanika napadnute i na besputnom zemljištu opkoljene. Upućivanje polubataljona radi oslobodjenja opkoljenih jedinica već je dovelo do neuspeha. Tek nastupanjem jedne veće nemačke jedinice može se računati da će se neprijatelj povući ili će odložiti oružje, da bi se mogao prikazati kao bezazleni stanovnik.

Podaci o jačini neprijatelja u luku Save zapadno od Šapca variraju od 2000—10.000 ljudi.

Pokreti motorizovanih jedinica ili pojedinačnih tenkova na velikim područjima nisu mogući zbog mnogobrojnih zaprečavanja na drumovima i putevima.

Nova srpska Nedićeva vlada, i pored daljeg naoružanja srpske žandarmerije, neće biti u stanju ni da ustanak opet pri-
guši ni da ga konačno uništi. Za to su nedovoljne i raspoložive
jedinice prema broju, vrsti opreme i naoružanja. Sa sada ra-
spoloživim snagama u najboljem slučaju može se postići pri-
gušivanje ustaničkog pokreta i to samo uz potpunu koncen-
traciju snaga i uz bezobziru upotrebu istih. Potpuna koncen-
tracija snaga otežana je mnogobrojnim zadacima osiguranja,
koji su stavljeni u zadatak Višoj komandi 65. Da se objekti
koji se imaju osigurati, kao železnice, vodni putevi, industrij-
ska postrojenja itd., ne bi izgubili, delovi okupacionih jedi-
nica su, silom prilika, raspoređeni na velike rejone. Za aktiv-
no suzbijanje ustaničkog pokreta neophodno je formiranje
jedne mobilne jedinice. Mora se voditi računa da će se u slu-
čaju formiranja mobilne jedinice izgubiti jedan ili drugi obje-
kat koji se osigurava.

Treba hitno sprovesti sledeće zadatke:

1) Uništenje neprijatelja na drumu Obrenovac — Va-
ljevo, radi ponovnog uspostavljanja sigurne veze između Beo-
grada i Valjeva.

2) Uništenje neprijatelja u luku Save zapadno od Šapca
koncentričnim nadiranjem jakih borbenih grupa iz Šapca i Bi-
jeljine prema severnom delu luka Save.

Od okruženja i uništenja rukovodstva ustanka za koje se
pretpostavlja da je na Ceru, mora se za sada odustati.

13. septembar:

Posle povlačenja dveju nemačkih četa iz okoline Krup-
nja, koje je moralo da se preduzme 6. septembra pred nadmoć-
nijim snagama ustanika, celo glavno ustaničko područje zapad-
no od linije: Mitrovica — Šabac — Valjevo — Užice otpalo
je ispod nemačke kontrole. Ustanički imaju tamo, kao i na
drugim područjima u kojima nema nemačkih jedinica, slobodu
akcije. Neprijatelj već diktira, ugrožavanjem raznih po-
život važnih objekata, nemačke protivmere. Tako je morao
jedan bataljon 125. peš. puka, po želji k-danta Srbije, biti
upućen u Šabac kao pojačanje osiguranja, suprotno dosada-
njoj nameri Više komande 65 da se ceo puk upotrebi za na-
pad na Valjevo.

Iz ovih okolnosti i činjenice može se zaključiti da ustanici
na celom okupiranom području nisu bili do sada ozbiljno
napadnuti, da je ustanički pokret i dalje u porastu. Slo-
boda akcije može se oteti neprijatelju samo našim napadom.

Nemačke jedinice, raspoređene u mnogim mestima za osiguranje objekata feld- i krajskomandantura, delom su već odsečene od Beograda. Bude li neprijatelj i dalje rušio drumove i postavljao zasede, to će u kratkom vremenu biti odsečeni svi delovi okupacionih jedinica. Namera neprijatelja da izoluje nemačke jedinice, na daleko rasute po zemlji, da bi osujetio njihovu koncentraciju u jaču borbenu snagu, izgleda očigledna.

Upućivanje pojedinih poternih odeljenja, pri sadašnjem povećanju ustaničkog pokreta, zastarelo je i dovodi do neuspaha. Pojačanje naših osiguranja na naročito ugroženim mestima predstavlja samo pasivnu meru. U najboljem slučaju ovim se sprečava neprijateljski napad na objekat koji se osigurava samo do tle dok se neprijatelj jednog dana ne oseti i za takvu akciju dovoljno jakim.

Koncentracija jedne snažne napadne borbene grupe je prema tome neophodno potrebna. Samo energičnim napadom izvršenim od strane Nemaca može da se priguši ustanički pokret.

Ponovljene molbe feldmaršala Lista za borbenu sposobna pojačanja kao i sigurno ubedljivo iznošenje situacije od strane general-majora Ferča u Firerovom glavnom stanu, podstakli su Vrh. kom. Vermahta da udovolji predlozima komandanta oružanih snaga na Jugoistoku.

Noću na 14. septembra stigao je iz Firerovog glavnog stana radiogram u Atinu: »Komanda kopnene vojske prebacice komandantu oružanih snaga na Jugoistoku za ugušenje nemira u Srbiji jednu peš. diviziju iz Francuske«. To je bila 342. peš. divizija. Ona je upućena za Beograd i bila potčinjena Višoj komandi LXV.

Pored toga Komanda kopnene vojske uputila je u Beograd i jedan bataljon 100-te tenkovske brigade, koji je također dodeljen Višoj komandi.

U međuvremenu u Beograd već pristigla pojačanja iz Soluna — 125. peš. puk i 220. art. divizion — bili su oprobane jedinice, ali, po mišljenju komandanta Srbije, nisu bili dovoljni, čak ni uz podršku ostalih raspoloživih okupacionih snaga, za plansko pročešljanje ustaničkih područja — ravnica sa nepreglednim kukuruznim poljima i planina sa gustim šumama. Komandant Srbije hteo je najpre da se ograniči na to da 125. peš. puk upotrebi iz Beograda u pravcu Obrenovac — Ub, da tu izvrši »lokalno čišćenje« i da osigura vezu sa odsečenom 704. peš. divizijom u Valjevu.¹¹

¹¹ Komandant Srbije, str. pov. br. 1923/41. od 15. IX 41.

Planovi za upotrebu 342. divizije
(prilog skice)

Po pristizanju 342. peš. divizije hteo je komandant Srbije da prikupi jaku ofanzivnu grupu da bi je upotrebio protiv ustanika u rejonu severno od linije Sabac — Loznica.

Nasuprot tome naredio je komandant oružanih snaga na Jugoistoku: »U prvom redu uništiti ustanike u rejonu Krupanj — trougao Sava — Drina«.

Za to je trebalo angažovati jake snage — najmanje 2 divizije — od Obrenovca — Uba i, pre svega, od Valjeva s ciljem »da se ustanici opkole u trouglu Sava — Drina«.¹²

Sedamsto osamnaesta peš. divizija u Bosni, pojačana hrvatskim snagama, trebalo je da na zapadnoj obali Drine spreči prebacivanje ustanika na hrvatsko područje.

Obezbeđenje hrvatskog područja moglo se delimično postići sa tamošnja dva, i delimično sa još dalja tri landesšiczen-bataljona koji su od Komande kopnene vojske stavljeni u izgled za kraj septembra.

Po dolasku ovih bataljona biće 718. peš. divizija slobodna za osiguranje, osmatranje i zatvaranje linije na Drini. Hrvatski maršal Kvaternik izjasnio se, pored toga, spremnim da za akciju stavi na raspolaganje »najmanje 12 hrvatskih bataljona, a po mogućnosti još i više«, čiju je, pak, upotrebljivost trebalo tek da se isproba. Maršal je molio da ovaj kontingent bude u svakom pogledu potčinjen komandantu 718. peš. divizije. Njegova je naročita želja bila da se ovi hrvatski bataljoni po mogućnosti upotrebe zajedno sa nemačkim jedinicama. Držao je celishodnim, s obzirom na stečeno iskustvo u svetskom ratu (operacija u jesen 1914. protivu Srbije), da napad 342. peš. divizije započne iz Srema. To je potkrepljivala železnička mreža Srema, putna mreža između Drine i Kolubare, bezbednost pozadine i dotur. Nemački general u Zagrebu, general-major Glez fon Horstenau, delio je ovo mišljenje. Iskrcavanje jedinica u Sremu odobrila je hrvatska vlada i maršal Kvaternik je molio »da se s njim, hrvatskom oružanom silom i sa hrvatskim vlastima može u svakom pogledu raspolagati« (nemački general u Zagrebu komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, str. pov. br. 291/41. od 19. IX 41).

¹² K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 1923/41. od 15. IX 41.

Takođe je i oficir za vezu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, generalštabni major Jais, preneo 16. septembra iscrpan plan za upotrebu 342. divizije. Izneo je:

Prema dosada prispelim izveštajima o neprijatelju, izgleda da je ustanički pokret najviše napredovao u luku Save i južno odatle. Oružani ustanak je tamo vojnički organizovan, pod rukovodstvom bivših jugoslovenskih oficira. Pretpostavlja se da se rukovodstvo ustaničkog pokreta nalazi na planini Ceru. Smatram da bi napad protiv ovih glavnih ustaničkih područja, po dolasku 342. peš. divizije, bio naročito efikasan za ugašivanje ustaničkog pokreta.

Dosadašnji večernji izveštaji o bandama u predelu južno od Beograda pokazali su se jako preteranim. Nasuprot vojnički organizovanim bandama u luku Save i južno od toga, izgleda da se južno od Beograda radi samo o pojedinačnim grupama za sabotaže. Iz tog razloga i s obzirom na jaku posadu u gradu, ne vidim nikakvu opasnost po Beograd. Zato predlažem da se po dolasku 342. peš. divizije rukovodstvo ustanka na Ceru opkoli. Sprovođenje: iskrcavanje 342. peš. divizije, verovatno od 19. septembra, severno od Save u regionu Šid — Mitrovica — Ruma — Klenak.

Po iskrcavanju divizije treba prikupiti: dva ojačana peš. puka u okolini Mitrovica i jedan ojačani peš. puk u okolini Klenka.

Sto dvadeset peti peš. puk, ojačan 2. bataljonom 724. peš. puka, jednim vodom bornih kola 220. protivtenkovskog bataljona, artiljerijskim divizionom i sa dve baterije 654. artiljerijskog divizionom, treba da krene 19. septembra, trodnevnom maršem, iz Valjeva u predeo Loznice, da bi tu zatvorio područje Cer pl. sa juga.

Ojačani peš. puk 342. peš. divizije, koji se prikuplja istočno od Šapca, treba da nastupi što pre preko Šapca u okolinu Ribara, da bi ovde zatvorio saobraćajni put sa severozapada ka jugoistoku i obratno.

Obadva ojačana peš. puka [342. pd] prikupljena kod Mitrovica prešla bi tamo Savu i napala bi — dan docnije po prelazu pojačanog peš. puka preko Save kod Šapca — u južnom pravcu prema Cer pl., da bi uništili bande koje bi se pojavile, odnosno da bi ih nabacili natrag na planinu Cer.

Jednovremeno oba pojačana peš. puka treba planski da pretraže sva mesta u pogledu ustanika i oružja. Ako neprijatelj ne pruži nikakav otpor, onda oba ojačana peš. puka treba četvrtog dana po prelasku Save da stignu otprilike na liniju Prnjavor — Ribari — Lipolist — Dobrić — Varna, čime bi se zatvorio obruč oko pl. Cer, sem sa drinske strane.

Pomoć Hrvata za zatvaranje Drine treba obezbediti. Po zatvaranju obruča oko pl. Cer treba obruč suziti koncentričnim nastupanjem prema pošumljenom području na Ceru; po dolasku do ivice šume treba pročešljati pošumljeno područje jakim odredima.

Za čišćenje k-dant Srbije izdao je 17. septembra Višoj komandi 65 sledeća uputstva za operaciju:

Situacija u Srbiji zahteva potpun uspeh nemačkog oružja. Sada raspoložive nemačke jedinice, kao i po prispeću divizija i 30 bornih kola, koji su na putu, ne pružaju nikakvog izgleda na uspešno izvođenje operacije u pošumljenoj planini.

Zato se sa snagama s kojima će se uskoro raspolagati može u ravnici sa sigurnošću postići uspeh.

Višoj komandi stavlja se zbog toga u zadatak da sa raspoloživim jedinicama i sa 342. peš. divizijom i 30 bornih kola 100. tenkovske brigade, koji su na putu, što je moguće pre preduzme operaciju prema luku Save — Drine u rejonu Mitrovica — Šabac — severna ivica planine Cer s ciljem da uništi neprijateljske snage koje su tamo ustanovljene, da uspostavi za nemački Vermaht snošljive prilike i da se opet zadobije bogato područje za ishranu.

Prema mišljenju k-danta Srbije, napad sa glavnim snagama u pravcu sever—jug, iz predela s obe strane Mitrovice prema planini Cer daje premale izgleda na uspeh. Pri tome može se očekivati da će se ustanici već na vest o pokretu naših jedinica povući iz predela koji će se čistiti u šumovite planine, koje leže južnije, a po završetku operacije, kao i posle svakako potrebnog povlačenja glavnine angažovanih jedinica, uskoro će ponovno da uspostave sadašnje prilike.

Nasuprot tome više izgleda na uspeh ima operacija sa glavnim udarom od istoka, preko Šapca. — Lipolista, i istovremeno sa zapada protiv Janje — Bijeljine u pravcu Lipolista.

Pri dodiru čelnih udarnih jedinica u predelu Lipolista treba zatvoriti ravnicu prema planini Cer. Udarne trupe izvršile bi posle toga pročešljavanje luka Save širokim frontom s juga prema severu.

Da bi se sprečio prelaz ustanika na hrvatsku teritoriju, treba nastojati svim sredstvima da nemačkim jedinicama (718. peš. div.) sadejstvuju hrvatske jedinice.

Presudni za uspeh su najveća tajnost i iznenadno izvođenje operacije, kao i neprimećeno obezbeđenje prelaza Drine iz predela Janja — Bijeljina ka istoku. Već sada kruže u

Beogradu mnogobrojna govorkanja o velikom protivudaru nemačkih jedinica.

Sa ovim planom k-danta Srbije za operaciju u severozapadnoj Srbiji saglasio se komandant oružanih snaga na Jugoistoku.

Organizacija komandovanja u Srbiji

U međuvremenu, 16. septembra, načelnik vojne uprave, državni savetnik Turner, kao predstavnik k-danta Srbije, lično je referisao general-feldmaršalu u njegovom štabu o situaciji u Srbiji. Izlaganje dr Turnera o razvoju prilika u Srbiji još je više pojačalo mišljenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku da je tamo »bilo potrebno najčvršće jedinstveno rukovodstvo«. Zato je, 17. septembra uveče, ponovio u depeši upućenoj Vrhovnoj komandi Vermahta svoj predlog da se komandantu 18. arm. korpusa, generalu pešadije Bemeu »prenese isključiva izvršna vlast i da mu se do daljeg potčine sve u Srbiji postojeće vojne i civilne ustanove«, a potom je još rekao:

»Položaj k-danta Srbije postao bi za njega na taj način do ponovnog uspostavljanja redovnih prilika suvišan. Takođe mora do tog vremena da izostane svaki specijalni službeni put. On stvara, pošto uvek polazi sa jednostranih pretpostavki, pogrešne utiske, ometa neophodno potrebno jedinstveno rukovođenje i ugrožava upravu u celini«.

Na kraju svoje depeše naglasio je general-feldmaršal: »Skoro pristizanje pojačanja, koje je u izgledu, potreba brzog smirivanja i brzog uspostavljanja privrede zahtevaju brzo regulisanje istog, što ovim molim«.¹³

Ovaj telegram general-feldmaršala Lista mimoišao se sa jednim naređenjem već 16. septembra izdatim od firera, čiji izvod je Vrh. kom. Vermahta 17. septembra prenela komandantu oružanih snaga na Jugoistoku. Firer je naredio general-feldmaršalu Listu da uguši ustanički pokret na jugoistoku. Za izvršenje ovog zadatka sve snage kopnene vojske koje su bile ili se prebacuju na ustaničko područje trebalo je staviti pod komandu k-danta 18. armijskog korpusa, generala pešadije Bemea. Ovaj treba na ustaničkom području da vrši svu izvršnu vlast. Sve vojne i civilne ustanove bile bi u tom pogledu vezane za njegova naređenja.¹⁴

¹³ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 1946/41. od 17. IX 41.

¹⁴ OKW/ WFSt, I odeljenje (I operativno), str. pov. za k-danta br. 441/538/41 od 17. IX 41. — K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. 1953, 1954, 1959/41. od 18. IX 41.

Hitlerovo naređenje od 16. septembra dalo je povoda nemačkoj vladi da upozna svoje misije u Sofiji, Rimu i Zagrebu sa sledećim:

Potvrđeni ozbiljni i politički najnepoželjniji nemiri kao i lokalni oružani ustanci u Srbiji ponovo potvrđuju da se podstrekivači, organizacije i liferanti oružja nalaze izvan srpskih granica i odatle ne dozvoljavaju da srpsko stanovništvo dođe do mira. U prvom redu to su komunistički i jevrejski krugovi. Postoje znaci da se naročito iz Bugarske podstrekavaju i pomažu pobune u Srbiji i to kako od strane bugarskih komunista-domorodaca tako, naročito, i od strane ruskog poslanstva u Sofiji.

Vlada Rajha odlučila je sada da tako pojača nemačke vojne snage u Srbiji da se u kratko vreme omogući saradnja sa lojalnim srpskim krugovima i da se ustanici razbiju i razoružaju, te da se ponovo uspostavi sigurnost. Da ovaj uspeh ne bi bio samo trenutatan, potrebno je da se, pored toga, otkrije veze izvan srpskih granica, da se iste prekinu i zauvek onemoguće. To se može postići samo uz tesnu i trajnu saradnju sa vladama susednih država, naročito Bugarske. Ministar spoljnih poslova Rajha umoljava da obavestite bugarsku vladu o ovom gledištu i da je zamolite za aktivnu i trajnu saradnju s nemačkom vladom. Interesi mira i mirna izgradnja stanovništva u svim zainteresovanim državama tako su opšti i jedinstveni da gospodin ministar spoljnih poslova ne sumnja da je dovoljan samo ovaj apel da se dobije načelna saglasnost bugarske vlade. Istovetna molba uputiće se talijanskoj i hrvatskoj vladi.

Još 18. septembra, na osnovu ovog regulisanja komandnih odnosa, komandant oružanih snaga na Jugoistoku izdao je potrebna uputstva, a već sutradan (19. septembra) stigao je komandant 18. armijskog korpusa general pešadije Beme iz Atine sa svojim radnim štabom u Beograd.

Već dva dana docnije, 22. septembra, obaveštajni odsek divizije opunomoćenog komandanta u Srbiji prikupio je osnovne podatke za procenu ustaničkog pokreta:

Ustaničkim pokretom u Srbiji rukovode četničke jedinice i komunističke bande.

Četničke jedinice su za sada podeljene u tri grupe: u jedinice Koste Pećanca, koje stoje iza vlade Nedića, u grupe generala [Ljube] Novakovića, koji naginje komunistima i antikomunističke jedinice generalštabnog pukovnika Mihailovića.

Mihailović je protiv Pećanca i Novakovića. U njegovoj okolini su pretežno oficiri. Njegova organizacija je izgrađena

čisto vojnički. On je odbio komuniste zato, što smatra da nije došlo još vreme za opšti ustanak. On hoće najpre da organizuje celu zemlju pa tek onda da krene napred.

Kod komunističkih bandi postoji jedinstveno vojno i političko rukovodstvo. Najglavnija područja dejstva komunističkih bandi su: područje Bora, Jelica pl., rejon Čačak — Arilje — Ivanjica. Golija pl. je čisto četničko područje, u koje četnici i seljaci planinskih sela, kao gospodari ovoga, ne dozvoljavaju nikome pristup. Tu postoji regularno organizovana registracija četnika. U celoj srpskoj zapadnoj zoni, od Srem. Mitrovice na severu do Užica na jugu, ne postoji mogućnost jasne podele između četničkih i panslavističkokomunističkih bandi. Ova zona stoji pod punom kontrolom, a u pojedinim delovima i pod upravom bandi (opunomoćeni komandant u Srbiji, I-c-pov. br. 2417/41. od 22. IX 41).

Na poslednjem listu ovog izveštaja nalazi se svojeručna primedba general-feldmaršala Lista: »Ove osnove morale su biti stvorene ... [poslednji red nedostaje] pa bi već odavno bile i mere druge. Već mesecima smo ukazivali na ove stvari. Ili je to znao komandant Srbije i nije nam to javljeno — što se ne može pretpostaviti i što bi bilo potpuno nerazumljivo. Gde leži propust?«

I opunomoćeni komandant u Srbiji dobio je uskoro posle svog dolaska u Beograd utisak da komunisti i nacionalisti sarađuju. »Rukovodstvo je«, tako je izvestio general pešadije Beme 25. septembra general-feldmaršala Lista »u rukama srpskih oficira; vojnika i komandnog kadra izgleda da ima dovoljno. Oružje, među kojim navodno i nešto artiljerije, izvukli su ustanici iz skrovišta, manji deo je dobijen prepadima na nemačke jedinice i na srpsku žandarmeriju itd. Neprijatelj je dobio pojačanje u obučenom ljudstvu i oružju i prelazom srpskih žandarma itd. Obuka kod bandi stalno se sprovodi pa i bojeva gađanja. Organizacija sigurno još nije završena. Velika opasnost postoji u pogledu zaplenjenog naoružanja, a naročito zaplenjene municije, koje se nalaze u sredini i u jugozapadnom delu zemlje, te postoji mogućnost da ih se neprijatelj dočepa.

Vlada Nedića ne može da dođe do izražaja iako je više puta istupila protivu komunista, pa se suprotstavila i protiv nacionalnih ustanika. Sigurno je da Nedić nije uspeo da pridobije za sebe 1200 srpskih oficira, koji se navodno nalaze u Beogradu. Jedva 100 njih stavilo mu se na raspolaganje. Ustanovljeno je takođe da je jedan od najboljih ustaničkih vođa, pukovnik Mihailović, stupio u vezu sa srpskim oficirima u Beogradu. Nediću nije dalje uspelo da osigura 5000 ljudi što mu je odobreno za pojačanje žandarmerije, samo

1100 su mu se stavili na raspolaganje. Navodno, pukovnik Mihailović ima svoje pipke i u srpskoj policiji.

Pa ipak nalazim za potrebno da se Nedić ne eliminiše, pošto ipak ima izvesnih pristalica, naročito u Beogradu i na jugu zemlje (Kosta Pećanac). Napadi inostrane štampe na Nedića dokazuju da ne radi u interesu naših neprijatelja i da mora imati snagu iza sebe.

Sadašnja nastala situacija jasno pokazuje da se suviše strpljivo i optimistički na sve gleda i da situacija nije bila potpuno shvaćena. Do sada se još uvek živelo u zabludi da se radi o komunističkom pokretu u zemlji i da će vlada Nedića raščistiti situaciju.

»Nepravilno shvatanje situacije«, tako navodi dalje general pešadije Beme, »pokazuje i potpuno nedovoljno obezbeđenje Beograda, dalje pojačanje srpske žandarmerije, propust da se obustavi odsustvo kod jedinica i reguliše plansko transportovanje zaplenjenog oružja i municije iz naročito ugroženih područja«. Iz ovih razloga on smatra za potrebno da se odmah opozove komandant Srbije. Ovo bi samo pojednostavilo sada tako nužnu saradnju između njegovog i dosadašnjeg štaba komandanta Srbije.

Izveštaj generala pešadije Bemea naveo je komandanta oružanih snaga na Jugoistoku da predloži Vrh. kom. Vermahta da smeni komandanta Srbije. Nato je Vrh. kom. Vermahta 8. oktobra naredio opozivanje generala avijacije Dankelmana.

2. Tok operacije čišćenja u severozapadnoj Srbiji u području Sava — Drina — Valjevo

Od sredine septembra do kraja oktobra 1941.

(Uz to skica 1)

Prodor 125. peš. puka ka Valjevu

Petnaestog septembra, tri dana pre no što je general pešadije Beme preuzeo komandu u Srbiji, krenuo je 125. peš. puk, ojačan jednim artiljerijskim divizionom, jednim vodom zaplenjenih tenkova i jednim oklopnim železničkim vozom, iz Beograda da bi očistio ustaničko područje zapadno i jugozapadno od Beograda i da bi uspostavio vezu sa štabom 704. peš. divizije, koji je bio opkoljen u Valjevu. Puk je 17-og dostigao Obrenovac, čistio dan docnije južno od ove varoši, stigao 19-og, bez znatnijih borbi, u Ub i 21-og ušao bez otpora u Valjevo. Sledećih dana 125. peš. puk je očistio okolinu ovog grada od bandi.

Operacija 342. peš. divizije u Mačvi

U danima kada je 125. peš. puk iz Beograda nastupao ka Valjevu, 342. peš. divizija se iskrcavala u rejonu Srem. Mitrovica — Klenak, da bi najpre očistila područje severno od planine Cer u luku Drina — Sava, te da otrgne ustaniciima plodnu Mačvu kao bazu snabdevanja i da pacifikacijom ovog područja predupredi ugrožavanje po život važne železničke pruge Zagreb — Beograd.

Dvadeset osmog septembra krenula je 342. peš. divizija, ojačana 1. divizionom 202. protivtenkovskog puka, sa težištem preko Šapca, na svoju prvu veću operaciju. Divizija je u svome nastupanju bila zadržavana mnogobrojnim drumskim zaprekama, ali skoro nije nailazila na otpor. Ustanici su već u početku pokreta 342. peš. diviz. napustili luk Drina — Sava i povukli se prema jugozapadu u brda.

Nedelju dana posle početka operacija 342. peš. divizije stanje u Srbiji bilo je u suštini nepromenjeno.

U svim područjima, izuzev Banata i rejona južno od Niša (ovde su imale prevlast Pećančeve pristalice) vladao je sada, kao i pre, nemir, sa prepadima na nemačka odeljenja za osiguranje i srpske žandarmerijske stanice, i sabotažne akcije na industrijske objekte, železnička postrojenja i telefonske linije i t.sl.

Marš 125. peš. puka od Beograda za Valjevo nije doneo nikakvu pacifikaciju ovog područja. Iza puka talas ustanka se ponovo zatvorio. Pa i operacija 342. peš. div. u Mačvi bila je, zbog neizvršenog obuhvata, prokockana i nije dovela do ikakvog opkoljavanja, jer su se ustanici još pre polaska divizije izvukli. Jeste da je prilikom čišćenja luka Drina — Sava i severne ivice pl. Cer javljeno da je ukupno poginulo 1000 Srba i da je 14.000 pohvatano. Ali, od bandi uhvaćen je samo mali deo, a oružje nije skoro ništa zaplenjeno. Nije trebalo da 342. peš. divizija nastupa frontalno sa severa preko Drine u Mačvu, nego da, kao što je to komanda 12. armije i planirala, zajednički sa 125. peš. pukom, koji je skrenuo ka Valjevu, sa zapada i istoka obuhvati u klešta ustanike severno od pl. Cer. Ali bojazan od »planine Cer« u pozadini, gde su se prikupljali ustanici, delovala je kao kočnica i doprinela pogrešnoj upotrebi snaga.

Procena situacije načelnika štaba k-danta oružanih snaga na Jugoistoku

»Ipak je neizvesno«, tako je pisao general-major Ferč u jednoj studiji, »da li bi koncentrični napad (342. peš. divizije sa 125. peš. pukom) dao bolji rezultat, jer su se ustanici

već pre nastupa jedinica povukli. Njihova pokretljivost (peške, bez vozila, bez komore) olakšava im takvo izvlačenje. Uz to treba dodati da cilj ustanika nije da drže određenu prostorijsku ili da je brane od nemačkih jedinica, nego prepad i nemiri uopšte. To je presudna tačka. Nemamo posla sa protivnikom, koji je vojnički organizovan i opremljen, koji zbog toga ima veću slobodu kretanja i nije upućen na određene baze za snabdevanje (dakle namera da se oduzme neprijatelju »baza snabdevanja« nije mogla dovesti do cilja), pa ni sa neprijateljem koji se bori po opštim pravilima ratovodstva. Protivnik se ni po spoljašnosti ne može lako prepoznati. Na izgled mirni seljak, kako je izgledao pri prolazu jedinica, mogao je pre jednog sata da se bori s oružjem u ruci i da se posle prolaska jedinica opet bori. Izvlačenje ovakvog protivnika ili njegovo ponovno pojavljivanje na području predviđenom za čišćenje moći će se samo onda sprečiti ako jedinice koje koncentrično nastupaju od samog početka ovo područje pročešljaju što gušćim rasporedom. Za to su potrebne jake jedinice, ili područje koje treba da se očisti mora, prema maloj snazi naših jedinica, biti i relativno malo. Aktivne pokretne jedinice koje nam stoje na raspolaganju, s obzirom na veličinu ustaničkog područja, su preslabe«.

Načelnik štaba razmotrio je pitanje da li bi dalje nastupanje 342. peš. divizije u unutrašnjost planinskog područja obećavalo uspeh. On je to morao da negira, s jedne strane, što 342. peš. divizija nije nastupala tako kako bi mogla da izvrši obuhvat, a samo tako su ustanici mogli biti uništeni da su bili obuhvaćeni gustim rasporedom, ili da je postojala mogućnost da se nabace na neku apsolutnu prepreku i da se na toj prepreci zaustave.

Za dalje vođenje borbe načelniku štaba odlučujući su bili odgovori na pitanja:

- šta mi hoćemo;
- šta možemo;
- dakle, šta moramo da uradimo?

On dalje konstatuje:

»Mi nećemo Srbiju da zadržimo kao deo Rajha i da je zbog toga pasiviziramo, na primer, kao Protektorat ili Poljsku. Mi hoćemo da iz zemlje izvučemo što je moguće veće ekonomske koristi. Ali pre svega hoćemo da osiguramo vezu između Rajha i Balkana za snabdevanje, za privredne transporte i za eventualno potrebne strategijske pokrete«.

»Mogućnosti zavise od naših snaga i od držanja protivnika. Sopstvene snage su ograničene. Dovođenje 2 borbene divizije, što je stavljeno u izgled, neće uslediti, ako uopšte

do toga dođe, pre sredine novembra. Mi, dakle, ne možemo istovremeno da smirimo celu Srbiju, tj. ne možemo istovremeno da uništimo sve ustanike. Možemo samo očistiti i osigurati ograničeni rejon i to uzastopnim akcijama«.

»Moramo se, dakle, najpre ograničiti na rejon koji je za nas najvažniji. Taj rejon je područje između Dunava i jedne linije koja ide od severozapada ka jugoistoku, tako da železnička pruga Beograd — Niš — Skoplje i glavna pruga Beograd — Niš za Bugarsku, odnosno za Makedoniju, kao i osa veza, koja se proteže u istom pravcu, budu potpuno osigurani. Dakle, radi se o tome da se privremeni napuštanjem srpskog područja, koje leži jugozapadno od ove linije, u ovom »nemačkom koridoru« konačno uspostavi mir i bezbednost«.

»Koncentracija jedinica u ovom koridoru krije u sebi opasnost da ustanici u brdovitom predelu jugozapadno od ovog koridora pre svega zadrže slobodu akcije i na taj način mogu da poprave svoju organizaciju, naoružanje i opremu. Sa ovom opasnošću mora se izvesno vreme računati. Ona se može ublažiti na taj način da jedinice koje će se evakuisati iz ove oblasti u najvećoj meri izvuku sa ovog područja sve zalihe namirnica (stoka, pšenica), dalje da se vrši kontrola iz vazduha i uznemiravanje bombardovanjem, a možda i tenkovskim prodorima. Ovakvi prodori tenkova ne smeju bitno da oslabe snage koje su potrebne za čišćenje koridora. Jugozapadna granica koridora mora se tako osigurati da ustanici ne mogu da upadnu (zaprečavanje zasecima i minama, stražarske kule).

Predlog za dalje vođenje borbe protiv ustanika

General-major Ferč je zato predložio:

»704. i 717. peš. diviziju u zapadnom delu koridora tako koncentrisati da gore navedene komunikacije (železnica, put, osa veze) konačno stvarno budu osigurane«.

»Operaciju 342. peš. divizije koja teče od 28. IX treba prekinuti i diviziju, zajedno sa 125. peš. pukom i sa snagama koje leže oko Beograda, tako angažovati za čišćenje područja južno od Beograda da se ustanici koji se tamo nalaze opkole ili potisnu prema Dunavu, istočno od Beograda, i na Dunavu pohvataju«.

»Posle toga 342. peš. diviziju i 125. peš. puk angažovati za čišćenje područja jugozapadno od Turnu-Severina tako da se ustanici iz tog područja odbace sa jugozapada i zapada prema severoistoku i severu prema Dunavu«.

»U daljem toku događaja vršiti dalje čišćenje »nemačkog koridora« sličnim akcijama«.

»Do okončanja ovog čišćenja ne upotrebljavati nikakve snage za borbu protiv ustanika izvan ovog koridora«.

»Onda, iz potpuno obezbeđenog koridora, kao prolazne baze, preduzeti sa oklopnim jedinicama pojačane iznenadne upade u jugozapadno područje Srbije da bi se ustanici razbili, odnosno opkolili. Ovi pohodi mogu istovremeno da se tretiraju kao pohodi za pljačku, da bi se istovremeno ustanicima, oduzimanjem životnih sredstava, razaranjem i dr., život učinio tako teškim kao što to sada čine ustanici kod nas«.

»Tek posle dovođenja daljih aktivnih borbenih snaga treba pristupiti konačnom smirivanju i čišćenju ovog jugozapadnog brdovitog predela« (načelnik štaba k-danta oružanih snaga na Jugoistoku, I-a, pov. br. 2336/41. od 6.10.41).

Nastupanje 342. peš. divizije ka Krupnju

Gospodin general-feldmaršal List odbio je ove predloge u ovako preoštroj formi, pošto, prema njegovom mišljenju, na taj način se ustanicima daje suviše slobode za organizaciju daljih, za borbu jakih jedinica. Tako je 342. peš. divizija nastavila sa operacijom. Desetog oktobra ujutro divizija je ponovo krenula u borbu protiv ustanika. Ona je angažovana da sa tri pukovske grupe sa severa i sa preslabim snagama sa jugozapada uništi jače bande severno od Jadra na planinama Ceru i Iverku. Već 11, čelne jedinice 342. peš. divizije stigle su u Loznicu i u predeo jugoistočno od nje. Tom prilikom kod Loznice je oslobođeno 40 ranjenih nemačkih vojnika iz ruku bandita.

Dok je divizija sledećih dana čistila planine Cer i Iverak, napredovali su njeni najistaknutiji delovi dalje ka Krupnju, ali su tada naišli, južno od Jadra, na neprijateljski otpor, te se nisu mogli probiti. Banditi su, štaviše, tukli i iz pojedinih topova. Sem toga, nastavak operacije bio je onemogućen jakim kišama. Divizija se pregrupisala južno od pl. Cera za napad na Krupanj.

Dvadesetog oktobra započela je 342. peš. divizija sa nastupanjem ka Krupnju i istog dana, uz slab neprijateljski otpor, zauzela je ovo mesto. Ustanici nisu više 342. peš. diviziji, posle sloma otpora južno od Jadra, davali nikakav ozbiljan otpor i sa glavninom se izvukli iz predela Krupnja prema jugu i jugozapadu.

U toku ove operacije zaplenjen je jedan top i dva mitraljeza. Gubici 342. peš. divizije iznosili su 10 mrtvih i 44 ra-

njena. Kao gubici Srba naveden je veliki broj od 1800 (streljanih).

¹⁵U pozadini 125. peš. puka ustanak je ponovo buknuo. Zbog toga je puk morao, u drugoj sedmici oktobra, da se angažuje da od Valjeva prema severu ponovo čisti područje Kolubare (Lajkovac — Ub — Obrenovac).

Puk je na maršu za Obrenovac bio zadržavan zaprekama i rušenjima na putu. Dok su štab puka i jedan bataljon, 13. oktobra, stigli u Obrenovac, jedan ojačani bataljon puka borio se kod Stepojevca protiv neprijatelja naoružanog mitraljezima.

Sedamnaestog [oktobra] bio je kod Kraljeva opet uspostavljen mir. Kao odmazda za prepad, na ovom mestu bilo je streljano 1736 ljudi i 19 žena.

Treći bataljon 749. peš. puka morao je, međutim, ponovno da krene iz Kragujevca za Gornji Milanovac za izvršenje odmazde. Puk je, posle uspešne borbe sa bandama, doveo preko 100 talaca u Kragujevac.

Oštro se moralo istupiti da bi se ponovo uspostavio mir u ovom ustaničkom području. Ukupno 529 bandita bilo je streljano i sva mesta na drumu i železničkoj pruzi Kruševac — Kraljevo — Čačak — Valjevo su raseljena.

Procena situacije opunomoćenog k-danta u Srbiji

Oštro istupanje nemačkog Vermahta, naročito bezobzirne mere odmazde, dovelo je do kraja oktobra do nekog prividnog otrežnjenja nekih delova srpskog stanovništva.

Prema izveštaju opun. komadanta u Srbiji od 30.10.41, bilo je pohapšeno ukupno 3853 Srbina. U Beogradu je bilo streljano 405 talaca (do sada ukupno 4750), 90 komunista u logoru u Šapcu, 2.300 talaca u Kragujevcu i 1.700 u Kraljevu. Brojno stanje zarobljeničkog logora u Šapcu (25. X) 16.545 Srba.

U rejonu južno od Obrenovca, koji je čistio 125. peš. puk, stanovnici pojedinih mesta organizovali su se za samoodbranu protiv komunista i dostavljali su nemačkim jedinicama podatke o neprijatelju. Takođe i iz okoline Kruševca i istočno od Valjeva stizali su izveštaji o pojavi otpora stanovništva protiv komunističkog terora. U okolini Obrenovca pre-

¹⁵ Na margini originala stoji primedba: Čišćenje područja Kolubare od 125. peš. puka.

dalo se oko 70 ustanika i svoje oružje predali su srpskoj žandarmeriji.

Srpska pomoćna žandarmerija sprovela je u drugoj polovini oktobra oko 16 većih policijskih akcija, pri čemu je neprijatelj izgubio oko 377 mrtvih, 19 ranjenih i 108 zarobljenih. U ovim borbama srpska žandarmerija je zaplenila oružje. I vladi odani četnici borili su se protiv komunističkih bandi i imali su gubitaka.

Bilo je verovatno da se glavnina Račićevih četnika, koji su se pojavili u severozapadnom rejonu Srbije, povukla ispred 342. peš. divizije, preko Drine, u istočnu Bosnu i da je tamo pojačala četničke grupe Dangića. Delovi Račićevih četnika mogli su takođe otići i prema jugoistoku u glavni rejon prikupljanja Mihailovićevih trupa, na područje između gornje Zapadne Morave i Kolubare. Pretpostavlja se da se slabiji delovi Račićevih četnika takođe i dalje nalaze na području oko Krupnja.

Kod partizanskih jedinica (komunisti) pojavili su se, kao što se iz zaplenjenih dokumenata vidi, za vreme i posle napada 342. peš. divizije, veliki znaci rasula. Bilo je sigurno da su znatni delovi, naročito oni ljudi koji su bili prinudno regrutovani, napustili banditsku aktivnost i pokušali su da se prebace na sever, u luk Save — Drine, i da se tu prikriju. »Ipak se mora pretpostaviti«, tako je cenio opun. komandant u Srbiji situaciju — »da su partizani ovog područja uništeni. Stremljenje za reorganizacijom su verovatna. Manje bande će i dalje tamo gde se ne nalaze nikakve jedinice sprovođiti teror i sabotaze«.

Neprijatelj je i dalje držao odsek Dobrave, jugoistočno od Šapca i, kako izgleda, dobijao pojačanja sa istoka. U rejonu jugoistočno od Šapca mora se računati sa najmanje 2000 ljudi jakom neprijateljskom grupom.

U rejonu jugoistočno od Obrenovca nastupile su, usled operacije čišćenja 125. peš. puka, slične pojave kao kod komunista u severozapadnoj Srbiji. Iz zaplenjenih dokumenata saznalo se da se već na početku borbe polovina jednog jakog partizanskog odreda razišla da bi se ponovo pojavila na nekom drugom mestu.

Kraljevo su držale bande i dalje opkoljeno i od 30. oktobra napadale su ponovno ovo mesto.

Južno od Dunava, posle povlačenja nemačkih jedinica iz D. Milanovca, ovo mesto je ponovno zauzela jaka banda. Banda se, bez uznemiravanja broskog saobraćaja, ponovo povukla za Majdanpek, gde je bila razbijena od 2. bataljona 741. peš. puka.

Saobraćaj na Dunavu tekao je bez zastoja.

Sabotaže na prugama i drumovima glavne saobraćajnice Beograd — Niš oslabile su krajem oktobra. Stigle su prijave o sabotazama na privredne objekte iz okoline Draževca. U rudnicima bakra u Boru moglo se 20. oktobra ponovo otpočeti sa eksploatacijom.

Namere opun. komandanta u Srbiji

Dvadeset prvog oktobra Komanda kopnene vojske obavestila je k-danta oružanih snaga na Jugoistoku da će, umesto u izgled stavljene 99. lake divizije, kao pojačanje biti upućena 113. peš. divizija. Opun. komandant u Srbiji, general pešadije Beme, namerava da koncentričnim napadima 342. peš. divizije od Uba, Valjeva, Šapca i Obrenovca uništi neprijatelja koji se nalazi južno od odseka Dobrave. Novoupućenu 113. peš. diviziju namerava da angažuje za napad sa područja Jagodina — Kruševac, preko Kragujevca, Gornjeg Milanovca i preko Kraljeva — Čačka, kako bi ponovo zauzeo područje Zapadne Morave.¹⁶

3. Nastavak borbe sa ustanicima

Novembar 1941.

(Uz to skica 3)

Dvadeset šestog oktobra po podne stigao je na aerodrom Tatoi dosadnji komandant 42. armijskog korpusa, general inženjerije Kunce [Kuntze], koji je sutradan preuzeo poverenu mu komandu kao zastupnik obolelog feldmaršala Lista u svojstvu komandanta oružanih snaga na Jugoistoku i zamenika k-danta 12. armije. Krajem oktobra (27—30. oktobra) štab k-danta oružanih snaga na Jugoistoku preselio se iz Ke-fizije u Solun. Operativno odeljenje štaba smestilo se u Arsa-kli. Sledećih meseci, pored mnogih drugih zadataka — brige za odbranu Grčke i ostrva Krita, formiranja Tvrdavske divi-zije »Krit«, rešenje teškoća transporta, snabdevanja i mnogo drugih — morala je pre svega ostati odlučujuća delatnost k-danta oružanih snaga na Jugoistoku suzbijanje ustaničkog pokreta u Srbiji i Bosni.

Nove borbe 342. peš. divizije kod Šapca i Valjeva

Već u novembru nastavile su se borbe sa ustanicima u Srbiji. Početkom ovog meseca angažovano je ukupno devet

¹⁶ Opun. kom. u Srbiji — Ia, str. pov. br. 931/41. od 30. X 41.

bataljona — 342. peš. divizija i 1. i 3. bataljon 125. peš. puka¹⁷ — radi uništenja javljenih jakih bandi jugoistočno od Šapca na odseku Dobrava — Debrč — Banjani i severno od Valjeva kod Koceljeva.

Prvi u 2. bataljon 697. peš. puka i 1. bataljon 125. peš. puka nadirali su iz rejonu između Banjana i Save ka zapadu, dok su 3. bataljon 125. peš. puka i 3. bataljon 697. peš. puka zatvarali na odseku Dobrave front ka istoku. Drugi delovi 342. peš. divizije — četiri bataljona — otpočeli su 5. novembra napad iz rejonu Koceljevo prema jugozapadu. Neprijatelj je sa glavninom blagovremeno izmakao ovom udaru prema jugozapadu. Tek 7. novembra stupio je 699. peš. puk u borbu sa neprijateljskom grupom u trouglu Koceljevo — Kamenica — Valjevo.

Devetog novembra završene su ove operacije jugoistočno od Koceljeva. Ustaničnici su u ovim borbama imali velike gubitke, najmanje 100 mrtvih. Sem toga, streljano je 130 talaca za odmazdu. Jedanaestog novembra stigle su jedinice 342. peš. divizije opet u svoje smeštajne objekte u Valjevo.

Pokazalo se da angažovanje 342. peš. divizije i 125. peš. puka u rejonu jugozapadno od Šapca i već završen prodor od Valjeva — Koceljeva ipak nisu doveli do potpunog uništenja ustaničnika. Svakako su bande u tim područjima severozapadne Srbije razbijene. Očigledno su pretrpele težak udarac. Znaci raspadanja pojavili su se među ustaničnicima. Do sada od bandi terorisanog seosko stanovništvo pozdravilo je u mnogim mestima naše jedinice i tražilo njihovu zaštitu. Kod Loznice, oko 13. novembra, prvi put se rasplamsala borba između Mihailovićevih odreda i komunističkih bandi.

Brzo je 3. bat. 697. peš. puka prebačen u Loznicu radi zaštite rudnika antimona Zajača (kod Krupnja). Petnaestog je zauzeta Loznica. Tu je pohvatan veliki broj Mihailovićevih četnika. Zaplenjeno je oružje (puške, mitraljezi, bacači mina i ručne granate) kao i velike količine pešadijske municije (10.000 metaka). Bataljon je iz svog novog kantonmana razvio izvanrednu živu izviđačku i borbenu aktivnost. Slabe partizanske grupe povukle su se sa Cera i iz doline Jadrna na jugoistok.

Operacija čišćenja 717. i 718. peš. divizije

Istovremeno ponovo je 342. peš. divizija u rejonu oko Valjeva započela sa borbama koje su trajale do kraja novembra. Ponovo se moralo ovde, a oko 20. novembra i podru-

¹⁷ Puk je 31. oktobra završio akciju čišćenja južno od Beograda.

čje oko Loznice, očistiti od bandi koje su se ponova pojavile. Tom prilikom došlo je ponegde i do ogorčenih borbi sa komunističkim bandama, koje su morale biti uništene bliskom borbom u izgrađenim poljskim utvrđenjima.

Jače komunističke grupe pojavile su se u gornjem toku Zapadne Morave. Ovde su se ponovile borbe za Kraljevo, koje su ustanici, istina bez uspeha, još jedanput napali 31. oktobra, uz upotrebu artiljerije. Mnogobrojne operacije, koje su neprijatelja većinom stajale velikih žrtava, sprovela je 717. peš. divizija na području Zapadne Morave. Prilikom jednog napada 749. peš. puka iz Kraljeva ka jugu, uz dolinu Ibra, u pravcu Raške, gde se takođe pojavila grupa komunista, odbačena je kod Bogutovca jedna neprijateljska zaštitnica. Mnogobrojne zapreke na putevima su uklonjene. Dalje operacije čišćenja nemačkih trupa, u zajednici sa srpskom žandarmerijom, kao i uz potporu Pećančevih pripadnika, protiv komunističkih bandi u dolini Morave trajale su do kraja novembra. Trebalo je da se bande isteraju iz svojih skrovišta u brdima i šumama južno od Kragujevca. Dolina Zapadne Morave ipak je ostala još u rukama komunista.

Užice, u kome je bio »glavni štab vođe svih partizanskih odreda Srbije« bilo je centar ovog žarišta ustanika. Fabrica oružja u Užicu, iako je dva puta bombardovana od našeg vazduhoplovstva, nastavila je sa radom za ustanike.

U severoistočnom području Srbije bile su, u novembru, takođe angažovane i jedinice 714. peš. divizije u mnogobrojnim manjim operacijama čišćenja, pri čemu su bile često potpomagane od srpske pomoćne žandarmerije. Obrenovac, Lazarevac, Arandjelovac, V. Plana, Jagodina, Kragujevac, Paraćin, Zaječar, Negotin i Petrovac bili su područje ovih lokalnih borbi. Veću operaciju srpske pomoćne žandarmerije kod Požarevca potpomagali su 2. bataljon 721. peš. puka i tenkovi. I nemački rečni monitori i pola mađarske Dunavske flotile bili su tom prilikom angažovani za blokiranje ustanika. Delovi 704. peš. div., koji su iz Banata premešteni u region Valjeva, prebačeni su sredinom novembra u Požarevac gde je došao i štab divizije.

Druga veća operacija 714. peš. divizije sprovedena je sredinom novembra sa po jednim bataljonom 721, 724. i 741. peš. puka severoistočno od Kragujevca.

Procena situacije oko sredine novembra

Drugi batalj. 125. peš. puka, koji je ostao u Beogradu, čistio je početkom novembra još jednom od manjih komunističkih bandi okolinu južno od glavnog grada i kod Ripnja.

U samom Beogradu i u Banatu vladao je mir. U ostalom području Srbije situaciju su, kao i pre, karakterisali pojedinačni prepadi bandi. Rejon sabotaža i prepada oko sredine novembra sve se više i više premeštao ka jugoistoku. Novo je bilo to što su se sada bande u većem broju pojavljivale i kod Aleksinca, Leskovca, Prokuplja, a pre svega oko Niša — Pirota. Kako je opunomoćeni k-dant u Srbiji javljao, otpor srpskog stanovništva protiv ustanika, naročito u južnom delu zemlje, bio je u porastu. Nedićeva srpska vlada, sa njenim pomoćnim žandarmima, izgleda da se sada učvrstila.

Učestani napadi na žel. prugu Niš — Pirota i Niš — Skoplje dali su povoda da se bugarska železnička zaštita na tim prugama pojača sa još dva bugarska bataljona.

Situacija u pogledu transporta bila je zategnuta, ne samo zbog nedostatka upotrebljivih lokomotiva, nego i zbog čestih prekida pruge usled sabotaža. Počev od 5. novembra počelo je prevoženje prvih ešelona 113. peš. divizije kroz Srem. Obzirom na važnost osiguranja želez. pruge Zagreb — Beograd, komandant oružanih snaga na Jugoistoku naredio je 13. novembra opunomoćenom komandantu u Srbiji da proveri da li i kako bi se moglo pojačati osiguranje železnica. Već je bilo planirano da se glavna žel. pruga Beograd — Niš — Skoplje bolje osigura fortifikacijskim objektima (stražarskim kulama). Zahvaljujući oštrom istupanju naših jedinica¹⁸, a i zbog početka zime, sabotaže i prepadi bili su popustili; sredinom novembra bile su u severnoj i srednjoj Srbiji snežne vejavice i mrazevi. Dolaskom proleća sa ponovljenim oživljavanjem ustaničkog pokreta i povećanjem prepada moralo se računati.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku smatrao je zato potrebnim — a o čemu je 14. novembra izvestio Vrh. komandu Vermahta i Komandu kopnene vojske — da se idućih meseci u Srbiju, sem 113. peš. divizije, uputi još jedna divizija, kao i jedna u Hrvatsku, gde se situacija zaoštrila. Smatrao je poželjnim da se uputi i jedna divizija u Solun sredinom januara da bi s njom zamenio 164. peš. diviziju koja je bila određena da sa delovima 713. peš. divizije i 125. peš. puka formira Tvrđavsku diviziju »Krit«. Sto dvadeset peti peš. puk i 3. četa 220. protivtenkovskog bataljona povučeni su iz Srbije krajem novembra. Sto dvadeset peti peš. puk trebalo je da se što pre prebaci na Krit da bi oslobodio 5. brd. diviziju, koja je bila određena za dejstva na istoku. Oko 11. novembra, kao što je već ukratko spomenuto — prvi

¹⁸ Broj ubijenih ustanika u borbi u vremenu od 10. do 20. novembra bio je naveden ukupno 513, a streljanih talaca 305.

put je došlo do krvavog obračuna kod Loznice između Mihailovićevih jedinica i komunističkih bandi. Takođe između odreda Draže Mihailovića i komunista vođene su ogorčene borbe za Užice, Požegu, Čačak, Gor. Milanovac, dalje jugoistočno od Valjeva i južno od Lazarevca. Pre svega radilo se o »borbi za jaslje među pojedinim bandama!«¹⁹ Ipak izgledalo je sada da je Mihailoviću ozbiljno stalo do borbe sa komunistima.

Draža Mihailović, najuticajniji vođa nacionalnog srpskog ustaničkog pokreta, ponudio je sredinom novembra, preko svojih posrednika, opunomoćenom komandantu u Srbiji da se sa svojim bandama bori zajedno sa nemačkim jedinicama protiv komunista. Uz to je zahtevao oružje za svoje četnike.²⁰ Ova ponuda bila je — kako je k-dant oružanih snaga na Ju-goistoku 13. novembra telegrafirao Vrhovnoj k-di Vermahta u odgovoru na jedno pitanje — odbijena i zahtevana je bezuslovna kapitulacija. Odgovor još nije stigao. Juče je prvi put došlo do borbe između Mihailovićevih bandi i komunista. Ova činjenica ništa ne menja na zahtevu za bezuslovnu kapitulaciju. Uostalom, Mihailović nije ni odgovorio na ovaj nemački zahtev. Naprotiv, uskoro, povodom formiranja »I bat. jedne srpske brd. brig.«, uputio je kralju Petru poruku sa željom skorog povratka u Jugoslaviju.²¹

Agencija Rudnik u Beogradu objavila je 12. novembra o pregovorima sa Mihailovićem sledeću izjavu srpskog pred-sednika vlade Milana Nedića: U ponedeljak uveče govorio je radio-London o političkoj situaciji u Srbiji i tom prilikom izneo neistinito tvrđenje da su nem. vlasti pregovarale sa Dražom Mihailovićem. Istina je druga. Draža Mihailović uputio je svoje predstavnike radi pregovaranja kako meni, tako i nemačkim vlastima. Nemačke vlasti su odbile svako prego-varanje sa njegovim predstavnicima i zahtevale su da se Mihailović lično pojavi i bezuslovno kapitulira.

Uz to još konstatujem: kad sam preuzeo vladu, pokušao sam da pod svojim rukovodstvom ujedinim sve srpske nacionalne krugove radi spasa Srbije da bih sačuvao srpsku krv

¹⁹ Sa konferencije načelnika 17. XI 41.

²⁰ Načelnik štaba Više komande 65 generalštabni pukovnik Kević lično je obavestio 12. novembra generala inžinjerije Kuncea, u prisustvu general-majora Ferča, o ovim događajima.

²¹ Uzdržavanje Mihailovića od borbe protiv nemačkog Vermahta i njegova ponuda opunomoćenom k-dantu u Srbiji da učestvuje na strani nemačkih trupa u borbi protiv komunista mogli su se povezati s tim što Mihailović još nije završio sa formiranjem svojih snaga i što se plašio da će prilikom borbe sa nemačkim trupama biti odsečen od svojih snabdevačkih baza.

i u tu svrhu pregovarao sam kako sa Kostom Pećancem tako i sa Mihailovićem. Kosta Pećanac je pokazao toliko ljubavi prema svojoj otadžbini da je odmah izjavio da je spreman da se odazove mojoj želji.

Draža Mihailović, nasuprot, izgleda da [nejasna reč] i primio je novac od mene, a onda je ipak saradivao sa komunistima, i ja imam čak i dokaza da je sa njima sklopio i pismene sporazume. Ako se sada radio-London zalaže za Dražu Mihailovića, to je onda najbolji dokaz da on radi po engleskim uputstvima za Moskvu i komuniste. Nemački Vermaht mu je zato dao takav odgovor kakav ovakav čovek jedino i zaslužuje. Za nas Srbe on je zbog ovakvog postupka neprijatelj kao svaki komunist.

Tako se situacija u Srbiji u toku novembra u celini malo izmenila. Iako je pacifikacija na severu zemlje napredovala, privreda delimično opet krenula napred, u glavnom ustaničkom području Zapadne Morave ustanici su, iako su bili u međusobnoj svadi, produžili i dalje borbu protivu nemačkih okupacionih trupa. Zato je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku planirao da krajem novembra, posle potpunog pristizanja 113. peš. divizije, sprovede konačno čišćenje područja Zapadne Morave i rejlona severno od ovog i to nastupanjem te divizije sa linije Jagodina — Kruševac ka zapadu, pri čemu je jednovremeno imala 342. peš. divizija da nastupa iz rejlona Valjeva ka jugoistoku.²²

Tada je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku dobio novo uputstvo od Vrhovne komande Vermahta.

Zaštita vojne privrede u staroj Srbiji je najhitniji zadatak

Sesnaestog novembra predala je Vrh. kom. Vermahta nacrt jednog naređenja o vojnoj privredi u staroj Srbiji. Na osnovu toga bila je zaštita najvažnijih rudnika metala i uglja označena kao najhitniji zadatak.²³

Ovo je značilo da se borba protiv ustaničkog pokreta, s obzirom na raspoložive snage, morala zapostaviti.

²² Oponomoćeni k-dant u Srbiji izneo je 20. XI svoju nameru: »Nastupanje 342. peš. div. iz okoline Ljubovije (dolina Drine) i Valjeva, a 113. peš. div. iz Kragujevca i Kraljeva radi uništenja neprijatelja u dolini Zapadne Morave i u Užicu«. Oponom. k-dant u Srbiji, Ia, str. pov. br. 988/41.

²³ Radi se o pojačanju zaštite rudnika bakra u Boru, rudnika olova i cinka u Trepči, rudnika antimona kod Krupnja i Ivanjice (rudnika antimona Zajača jugoistočno od Loznice), rudnika magnetita kod Užica, rudnika pirita kod D. Milanovca i rudnika uglja u istočnoj Srbiji, kao i o pojačanju osiguranja transportnih komunikacija od i do ovih rudnika.

Istina, sada se moglo očekivati prolazno smirenje u Srbiji; ipak se idućih meseci moralo računati sa ponovnim oživljavanjem ustaničkog pokreta. Komandant oružanih snaga na Jugoistoku tražio je zbog toga dalje značajnije pojačanje snaga. Na traženje dovođenja daljih dveju divizija za »ofanzivnu upotrebu« protivu glavnih ustaničkih područja u Srbiji i Hrvatskoj, Vrhovna komanda Vermahta odgovorila je da pre proleća 1942. ne mogu biti upućene dalje snage u Srbiju. Ovo je značilo preorijentaciju zadatka komandanta oružanih snaga na Jugoistoku: »borba protiv ustaničkog pokreta«. Sada je, po direktivi Vrh. kom. Vermahta, trebalo pre svega osigurati rudnike i industrijske pogone naoružanja kao i komunikacije ka privrednim područjima. Pri sadašnjim raspoloživim snagama u Srbiji moglo se opet povratiti ono nepodnošljivo stanje kakvo je bilo u Srbiji pre uzimanja komandovanja od strane komande 18. armijskog korpusa.²⁴

Namera komandanta oružanih snaga na Jugoistoku bila je sada da najpre sprovede čišćenje područja Zapadne Morave sa 113. i 342. peš. divizijom. Sledeći zadatak trebalo je da bude držanje najvažnijih privrednih mesta, zatim osiguranje transporta kroz Srbiju i, na kraju, lokalne borbe protiv bandi.

4. Borbe u području Zapadne Morave

Od kraja novembra do početka decembra 1941.

(Uz to skica)

Dvadeset četvrtog novembra stigla je cela 113. peš. divizija sa svim svojim transportima u rejon Jagodina — Kruševac. Još u toku prikupljanja divizije, iskrpane jedinice vodile su kod Paraćina i Kruševca lokalne operacije protiv manjih komunističkih bandi. O situaciji na području Zapadne Morave dobio je u međuvremenu opunom. komandant u Srbiji sledeću sliku: Mihailović, koji je u to vreme sa svojim odredom bio u neprijateljstvu sa komunistima i zaista se protiv njih borio, izgleda da je od partizana bio potisnut ka

²⁴ Sa konferencije načelnika 14. i 17. XI 41.: Veliki značaj stare Srbije i Bosne za vođenje rata niukoliko nije negirao komandant oružanih snaga na Jugoistoku. Ali je bilo razumljivo što je on vojnim potrebama davao prvenstvo u odnosu na privredne zahteve. Jer, jednom vojničkom akcijom, tj. što je moguće bržim i konačnim ugušivanjem ustaničkog pokreta i uspostavljanjem mira i reda u celoj zemlji, moglo se najbrže i najefikasnije pomoći privredi, iako bi se, u slučaju potrebe, moralo privremeno napustiti važna privredna mesta. Za pojačanje zaštite industrijskih postrojenja formirana je, od ruskih emigranata u Srbiji, naoružana i opremljena »industrijska zaštita«, maksimalnog brojnog stanja od 5000 ljudi.

zapadu. Rudnik, G. Milanovac, Gruža, Čačak, Požega, Užice, Čajetina, Arilje, Guča i dolina Ibra između Konareva i Ušća bili su u rukama partizana. Dalje, ustanovljena je velika koncentracija bandi na područja Zapadne Morave. Očigledno da su se komunistički odredi i odeljenja tamo prebacivali iz regiona južno od Beograda i srednje Morave.²⁵

Rezultat napada na Užice

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, general pionira Kunce, krenuo je tih dana (30. XI—3. XII) u Beograd, da bi se lično dogovorio sa generalima Bemeom, Baderom i Glez fon Horstenaumom o borbi protiv ustaničkog pokreta. Po povratku u Solun, mogao je komandant oružanih snaga na Jugoistoku iz prispelih izveštaja da konstatuje:

»Operacije 342. i 113. divizije iznenadile su komunističke ustanike u rejonu Užice — Čačak. Glavnini je doduše uspelo da se izvuče prema jugu i jugozapadu na hrvatsko područje okupirano od ital. trupa, ali su ipak gubici ustanika, oko 2000 ljudi, vrlo visoki. Ova činjenica, u vezi sa nastupom zime, daje razloga da se može očekivati da se komunistički pokret u srpskom prostoru može privremeno da smatra suzbijenim. Sa pojedinačnim sabotажama i prepadima podvojenih delova treba i dalje računati.

Naše jedinice izgubile su za vreme operacije Užice (25. novembra do 4. decembra) svega: 11 mrtvih i 35 ranjenih.

Vrlo visoki bili su gubici ustanika: 1415 mrtvih, od toga 389 streljanih za odmazdu, 80 ranjenih i 718 zarobljenih. Zadobijeni plen iznosio je:

4 topa, 3 minobacača, 2723 puške, 8 mitraljeza, 20 puškomitraljeza, 1 borna kola (uništena), 85 zaprežnih vozila, 216 konja, 23 kamiona, 6 motocikla, 5 jedrilica (spaljenih) i 3 ratne kase sa 1,98 mil. dinara.

Dalje, palo je našim trupama u ruke:

7 skladišta oružja i municije, 3 skladišta eksploziva sa većim količinama artiljerijske i puščane municije, mnogo oružja i avionskih bombi. Naročito nam je dobro došlo kao plen 6, od pobeglih bandi napuštenih, skladišta pogonskog goriva i 4 skladišta životnih namirnica sa oko 1,800.000 l benzina i 2.000.000 l nafte, kao i velike količine životnih namirnica. Uz to bilo je i 6 raznih drugih skladišta sa sredstvima za vezu i

²⁵ Opunom. kom. u Srbiji, Ia, str. pov. br. 1024 od 30. XI 41.

garnizonskim potrebama, sa kartama i propagandnim materijalom kao i sanitetskim priborom.

U fabrici pušaka i municije u Užicu zaplenjeno je oko 400 skupocenih mašina nemačkog porekla, 1.500 poluga olova, mnogo olovnih cevi, antimona, nikla, kalaja, velike količine polufabrikata, oružja i municije, čeličnih profila i ambalaže.

Na žel. pruzi Užice — Kremna — Vardište zaplenjeno je nekoliko lokomotiva sa 100 vagona, natovarenih oružjem, municijom, pionirskim alatom, sredstvima za vezu, mašinama i životnim potrebama svih vrsta, sem toga još 20 vagona sa pogonskim gorivom, 30 sa drvima i 80 sa štofovima.

Odlazak komande 18. armijskog korpusa iz sastava 12. armije

Usred ovih operacija, 2. decembra, stiglo je naređenje Kom. kopnene vojske da se komanda 18. armijskog korpusa, generala pešadije Bemea, sa korpusnim jedinicama, koja je određena za istočni front, odmah prebaci na teritoriju 18. vojnog okruga. Šestog decembra preuzeo je general artiljerije Bader kao »opunomoćeni komandant u Srbiji« dužnost od generala pešadije Bemea. Komanda 18. armijskog korpusa izašla je iz sastava 12. armije i idućih dana otputovala je iz Beograda.

Produženje operacije čišćenja

U međuvremenu već su 342. i 113. peš. divizija dobile nova naređenja za produženje operacije čišćenja.

Javljeno je da se u severozapadnom delu Srbije nalaze još veći ostaci komunističkih bandi između Krupnja — Valjeva i Koceljeva, između Arandelovca i Kosmaja, u dolini Moravice južno od Arilja, u dolini Ibra severno od Novog Pazara, gde su se borili Arnauti i Srbi, i u predelu oko Leskovca.

Mihailovićevi odredi verovatno su se, usled nemačkih operacija u predelu gornje Zapadne Morave, većinom razišli. No, ipak, može se pretpostaviti da se ostaci ove ustaničke grupe nalaze u rejonu oko Rudnika i pl. Babina glava.

Sada se radilo o tome da se spreči novo sjedinjavanje ovih mnogobrojnih, raspršenih ostataka bandi, koje su izmogle delom preko italijanske demarkacione linije i delom u srpski prostor ka jugu, zapadu i jugoistoku.

Zato je, 3. decembra, 342. peš. divizija dobila naređenje da uništi Mihailovićeve grupe koje su se nalazile na Babinoj glavi. Sto trinaesta peš. divizija trebalo je da razbije javljene

jače bande u dolini Moravice oko Arilja — Ivanjice i u predelu oko Raške, Novog Pazara i Mitrovice.

Četvrtog decembra zauzeta je Ivanjica i dolina Moravice.

Sedmog decembra zauzele su trupe 113. peš. divizije, bez neprijateljskog otpora, Novi Pazar. Devetog decembra razbila je divizija bande u okolini Arilja. Ostale jedinice 113. i 717. peš. divizije u međuvremenu su pročešljavale još jednom predele oko Užica, Požege, Čačka i Kraljeva, i tako doprinele daljem razbijanju ostataka bandi.

Tristo četrdeset druga peš. divizija opkolila je Mihailovićeve četnike jugoistočno od Valjeva i 7. decembra, sa 5 bataljona, otpočela koncentrično nastupanje pravcem Babina glava. Mihailović je s mukom uspeo da se izvuče iz zahvata naših trupa. Sa nekoliko svojih ljudi pobegao je u istočnu Bosnu. Njegov štab, sa majorom Mišićem kao načelnikom štaba, zarobljen je. Mihailovićeви četnici su u ovoj operaciji 342. peš. divizije izgubili oko 10 mrtvih i 390 zarobljenih. Naše jedinice došle su do bogatog plena i to: 330 pušaka, 5 mitraljeza, 21000 puščanih metaka, 1.100 telefona, 1 kratkotalasna prijemna stanica, više motocikla, 37 konja i jedna ratna kasa sa 203.000 din.

Najveća grupa srpskih nacionalista-ustanika bila je razbijena. Tristo četrdeset druga peš. divizija, po završetku ove operacije, povukla se u svoje garnizone, istočno od Drine i južno od Save. Treći bataljon 697. peš. puka, koji je ostao u Loznici, opet je potčinjen diviziji. Delovi 718. peš. divizije koji su se nalazili u Srem, Mitrovici, Šapcu i Zvorniku bili su slobodni i opet su prebačeni u Hrvatsku za borbu protiv ustaničkog pokreta.

Treći bataljon 697. peš. puka od 27. novembra borio se sa komunističkim bandama koje su ugrožavale Krupanj. Početkom decembra ovaj bataljon sproveo je uspešno lokalne operacije čišćenja u prigraničnom predelu Drine, na Iverku i Ceru, severoistočno od Loznice.

Bataljoni divizija 15. talasa, koji su bili potčinjeni 113. i 342. peš. diviziji za napad na Užice, po završetku operacija vraćeni su opet u svoje stare garnizone.

5. Situacija u Srbiji krajem 1941. godine

Procena situacije od strane generala artiljerije Badera

Napadne operacije 113. i 342. peš. divizije uglavnom su okončane. One su postigle očekivani uspeh i doprinele bitnom smirenju stanja u Srbiji.

»Odlučujuće je bilo kod toga« — tako je izvestio general artiljerije Bader 10. decembra komandanta Jugoistoka — »ne toliko broj u borbama pobijenih ustanika, nego mnogo više drakonske mere odmazde i činjenica da su dovoljno jake, bolje naoružane i dobro opremljene nemačke jedinice, umešno i energično vođene, potražile bande i na onim mestima gde su se one, usled neprohodnosti zemljišta, dosada osećale sigurnim, ili gde su, u nedostatku dovoljnih nemačkih snaga, provodile neuznemiravano teror«.²⁶

Opunomoćeni komandant u Srbiji konstatovao je: »Mihailovićeve grupa se može smatrati razbijenom«, pa zatim dalje izveštava: »Pozivom, preko radija i preko letaka, srpskom narodu bio je Mihailović oglašen kao razbojnički vođa i za njegovu glavu raspisana nagrada od 200.000 din.... Mnoge Mihailovićeve pristalice navodno su pobile u šume i brda. Postoje izveštaji prema kojima obezglavljene Mihailovićeve pristalice pokušavaju da pređu u četničke odrede Koste Pećanca, kao i da se uvuku u srpsku žandarmeriju. Znaci ukazuju da su izvesni krugovi srpske vlade još, na kraju, želeli da dođu u dodir sa Mihailovićem u cilju da uštede prolivanje srpske krvi«. Istim pravcem bila su uporena i nastojanja predsednika vlade Nedića, koja su išla za tim da se spreči oštra akcija protiv Mihailovićevih pristalica, koji su, navodno, bili na borbu prisiljeni.

Istragom je dokazano da je jedan član vlade, ministar unutrašnjih poslova, Acimović u razgovoru pokušao da, preko pukovnika srpske pomoćne žandarmerije Mušickog, dođe u vezu sa Mihailovićem. Dva srpska žandarmerijska oficira kojima je poveren ovaj zadatak uhvaćena su od nemačkih jedinica. Protiv Mušickog i drugih okrivljenih žandarmerijskih i četničkih oficira preduzet je vojnosudski postupak.

Komunistička partizanska aktivnost je isto tako popustila. »To je« — tako je dalje izveštavao general artiljerije Bader — »bez sumnje zasluga srpske žandarmerije i, delom, vladi odanih četničkih odreda, koji su se u poslednje vreme dobro tukli sa komunistima«.

»Iz tih razloga može se računati da će u idućim zimskim mesecima u Srbiji teško doći do većih akcija ustanika. Aktivnost bandi uglavnom će se ograničiti na teror i sabotaže«.

²⁶ Opunomoćeni komandant u Srbiji, Ia, str. pov. br. 329/41. od 10. XII.

»Pored toga« — tako dalje navodi general artiljerije Bader — »srpski ustanički pokret ne može se još smatrati konačno ugušenim. Sada nastalo relativno smirenje ne sme dovesti do obmane da se ovde verovatno radi samo o jednom prolaznom stanju. Najveća opasnost, bez sumnje, leži u tome da se u rukama Srba — u rukama mnogobrojnih ilegalnih i takozvanih legalnih organizacija nalaze velike količine oružja i municije. Prema tome, mora se računati da će, nastupanjem toplijeg godišnjeg doba, ustanički pokret oživeti, pre svega onda, kada bude opšta situacija zahtevala izvlačenje većih snaga iz Srbije«.

General artiljerije Bader smatrao je, dakle, kao svoj najpreči zadatak u toku idućih meseci da Srbiju konačno smiri i da onemogućí ponovno rasplamsavanje ustaničkog pokreta. Ovo je trebalo postići:

— dovoljnim osiguranjem saobraćajnih puteva do prirednih centara,

— temeljno pripremljenom i sprovedenom akcijom razoružanja,

— hapšenjem i odvođenjem u zarobljeništvo aktivnih srpskih oficira,

— brzim uspostavljanjem nemačke i srpske uprave na područjima ponovo zauzetim od nemačkih trupa,

— reorganizacijom srpskih policijskih snaga i

— stalnim, podesnim propagandističkim uticajem na srpsko stanovništvo.

Izgleda da je nacionalna grupa ustanika stvarno razbijena. U decembru, pristalice Mihailovića nisu više vodile borbu na srpskom tlu. Samo raspršeni ostaci Mihailovićevih odreda pokušali su, sredinom meseca, još dvaput da se prikupe u predelu Užica, ali su pred našim trupama odstupili ka Drini i na bosansko ustaničko područje.

Bilo je javljeno ponovno formiranje komunističkih bandi oko Krupnja i u predelu između Valjeva — Požege. I ove bande povukle su se ispred naših trupa (342. i 113. peš. divizije i delova 717. peš. divizije) na hrvatsko područje.

Ostaci bandi, koji su bili potisnuti južno od doline Morave, prikupljali su se ponovno južno od Ivanjice i u crnogorsko-srpskom graničnom području zapadno od Novog Pazara. Slaba talijanska posada izgleda nije bila u stanju da protiv njih istupi.

Dalji ostaci bandi verovatno su pojačali ustanike u predelu Lebana i Leskovca. U ovom predelu izgledalo je da je upliv Koste Pećanca počeo da opada. Kod Lebana javljeno je sredinom decembra za bandu od 1000 ljudi i ova skupina

bandi bila je potvrđena i našim izviđanjem iz vazduha. Trupe 717. peš. divizije bile su angažovane. Operacija kod Lebana nije, pak, donela nikakvo raščišćavanje situacije, pošto je veći deo bandi izmakao prema jugu, jedan deo preko srpsko-bugarske granice, drugi u predeo Prokuplja — Kuršumlije.

Pored ovih pojedinačnih lokalnih razbuktavanja ustaničkog pokreta, nastavljene su sabotaze, naročito oko Niša i dalje. Manje bande bile su se, oko 20. decembra, ponovno pojavile u blizini Dunava, između Vel. Gradišta i Kladova. Bile su razbijene od trupa 704. peš. divizije. Takođe u to vreme oživela je lokalna aktivnost bandi ponovno i kod Kraljeva i kod Valjeva.

Trupe 342. peš. divizije ponovno su angažovane za manje operacije čišćenja. Poslednjih decembarskih dana javljeno je o pojedinačnim partizanskim grupama u predelu Šapca, kod Sr. Mitrovice, kod Uba, istočno od Višegrada i južno od Užica, na pl. Zlatibor.

Gubici u vremenu od 6. do 25. XII 41:

Sopstveni: mrtvih 8, ranjenih 10,

Ruska industrijska zaštita: mrtvih 3, ranjenih 1;

Ustanički: 763 mrtva (od toga 409 streljano za odmazdu), zarobljenih 715.

Broj streljanih talaca od početka ustaničkog pokreta, do 5. XII. 41. naveden je 11.164, a u logorima 558 streljanih.

Rezultat mera k-danta oružanih snaga na Jugoistoku i opunom. komandanta u Srbiji

Od komandanta oružanih snaga na Jugoistoku naredeno angažovanje dveju za borbu sposobnih divizija — 342. i 113. peš. divizije — dovelo je do očekivanog uspeha. Ustanički pokret u Srbiji bio je koncem 1941. godine uglavnom ugušen. U tome nije menjala ništa ni okolnost, da su se sabotaze, prepadi i manje lokalne borbe i dalje mogli očekivati.

Rudnici i industrijska postrojenja Srbije važni za vojnu privredu bili su ponovno čvrsto u nemačkim rukama, kao i saobraćajnice do njih. Naše jedinice su, prema izdatim uputstvima od 21. novembra, preuzele pojačanu zaštitu najvažnijih industrijskih centara.

Sve su železničke pruge bile opet popravljene i u eksploataciji, sem uskotračne pruge Užice — Višegrad, sa čijom se skorom opravkom moglo računati, i sem temeljno porušene pruge u dolini Ibra od Kraljeva za Kos. Mitrovicu. Izgradnja stražarskih kula na pruži Beograd — srp.-bugarska granica dobro je napredovala; samo su zaštitni objekti na žel. pruži Zagreb — Beograd slabo napredovali, i pored

pritisaka opun. komandanta u Srbiji. Saobraćaj na Dunavu tekao je neometano. Privreda je opet bila u porastu. Snabdevanje trupa i civilnog stanovništva popravljalo se. Teškoće u transportnoj situaciji osećale su se nastupom zime — krajem decembra bilo je velikih snežnih padavina.

U očišćenim oblastima bile su ponovno uspostavljene nemačka vojna i srpska civilna uprava. Komandanti okruga ponovno su preuzeli svoju delatnost.

Jedinice su završile sa pregrupisavanjem u svojim garnizonima: 342. peš. divizija između Drine — Save i u rejonu Valjeva, 113. peš. divizija na području Zapadne Morave i južno od toga, 714. peš. divizija u rejonu južno od Dunava, od Beograda do D. Milanovca, 714. peš. divizija u sredini Srbije, u rejonu s obe strane srednje Morave i, najzad, 717. peš. divizija u južnoj Srbiji u rejonima Bora, Kruševca, Aleksinca i Niša do Leskovca. Delovi 718. peš. divizije koji su bili na srpskom području premešteni su opet na ustaničko bosansko područje, gde se situacija poslednjih nedelja u mnogome zaoštrila.

IV. RASPLAMSAVANJE GERILSKOG RATA U BOSNI

Od avgusta do decembra 1941. god.

(Uz to skica)

1. Unutrašnje zategnutosti u Hrvatskoj

Unutrašnja situacija nove hrvatske države, koja je postala u uskršnjim danima 1941. posle sloma Jugoslavije, bila je uskoro po svome uspostavljanju uvek sve teža. I to je imalo svog razloga u tome što su Hrvati u svojoj mladoj državi hteli da vladaju po principu jedinstvene nacionalne države. Istina, izbijala je ponekad kod uticajnijih osoba u Zagrebu svest da nova Hrvatska nije nikakva nacionalna država, nego država više nacija. Najveću teškoću stvaralo je preko dva miliona Srba nastanjenih u izolovanim naseobinama. Hrvatska država nije mogla da nađe neki snošljivi odnos sa svojim nacionalnim manjinama. U hrvatskoj vladi bilo je uticajnih ljudi, s poglavnikom na čelu, koji su ozbiljno nastojali da savladaju teškoće, pokušavajući, između ostalog, da novu državu »uspostave na klasnoj osnovi kao što je to bio praktični pokušaj Dolfus — Šušnika [Dollfuss—Schuschnigg] sa Austrijom«. ²⁷ I pravoslavnom delu stanovništva

²⁷ Tako je pisao general Glez fon Horstenau komandantu oružanih snaga na Jugoistoku u jednom izveštaju o situaciji (nemački general u Zagrebu, Ia, str. pov. br. 419/41).

trebalo je pri tome da se prizna ravnopravnost. Ali bilo je sumnjivo da će »njegovi zastupnici ući pre u radu klase države nego što su to uradili i nacional-socijalisti u umirućoj Austriji«. Uz nacionalne suprotnosti došla je i verska netrpeljivost katoličkih Hrvata prema pravoslavicima i muhamedanskim državljanima koji su živeli u Bosni. Bez obzira na ove unutrašnje teškoće, pre svega proganjanje Srba od ustaških jedinica postalo je glavnim uzrokom ustaničkog pokreta, koji se uskoro raspplamsao po celoj zemlji. »Žrtve u krvi koje je hrvatska država tražila od svojih građana u kratkom roku svoga postojanja prevazilaze višestruko one u Jugoslaviji za sve vreme njenog postojanja«, — tako je izveštavao nemački general u Zagrebu. »Neraspoloženje protiv ustaškog pokreta, koji navodno rukovodi državom, je kod svih koji nemaju neposredno koristi od njega takvo da se ne može prevazići. Veliko »U« nad hrvatskim grbom je postalo upravo za najšire krugove hrvatskog naroda Geslerov šešir«. Stalno pristizu izveštaji o novim nedelima ustaša, o izgređima sa ubistvom i otimačinom, što odmah dovodi do proširenja ustaničkog pokreta na predele koji su od ustaša ugroženi.

2. Borba protiv ustaničkog pokreta

Od avgusta do oktobra 1941.

Do početka avgusta bilo je javljeno samo o većim nemirima oružanih bandi u okolini jugozapadno od Banje Luke. Ali manji centri nemira ocvatavali su se već kod Prijedora, Bos. Kostajnice, Bos. Broda, kod Doboja, kod Maglaja i, severoistočno od Sarajeva, kod Mokrog i kod Sokolca. Takođe već su izdvojene sabotaže protiv železničkih pruga Banja Luka — Prijedor, Bos. Brod — Sarajevo i Doboj — Tuzla. Na nemačke vojne objekte do tada je bio izvršen samo jedan prepad. Hrvatske oružane snage u početku su se s uspehom borile protiv lokalnih nemira. Bilo je predviđeno najoštrije istupanje nemačkih jedinica, kojih je bilo svakako u malom broju u Hrvatskoj, za slučaj da se nemiri u Srbiji prošire na Hrvatsku i da budu upereni protiv nemačkih vojnih interesa.

Otpribliže oko polovine avgusta pojavile su se u Bosni u sve većem broju bande. Ograničena žarišta nemira postojala su i dalje. Prepadi protiv pripadnika nemačkog Vermahta množili su se. Sa najoštrijim sredstvima protivstavilo se ovakvim napadima. Izgleda da je aktivnost bandi sada prešla iz Srbije u Bosnu, pre svega u predeo severoistočno od

Sarajeva. Ali još su bili Hrvati gospodari situacije, još su mogli periodično rasplamtele nemire da priguše upotrebom nemačkih i hrvatskih jedinica u malim lokalnim operacijama čišćenja. Tako su ustanici odbačeni, oko sredine avgusta, kod Kostajnice uz sadejstvo naših jedinica i avijacije. Rejon južno od Prijedora (Bos. Krupa — Bihać — Bos. Petrovac) očistili su Hrvati. Do kraja avgusta utvrđeno je da bande proterane iz Srbije prelaze u Bosnu. One su pokušavale da pređu preko Drine između Bijeljine i Zvornika.

U septembru stalno je rasla aktivnost bandi u Bosni. Sredinom meseca naišli su naši landesšiceni na jak otpor u boju sa ustanicima kod Doboja. Uvek su napadi bili upereni protiv železničke pruge Doboj — Tuzla i Doboj — Sarajevo. Tek što su naše jedinice raščistile situaciju oko Doboja, tek što su bile uspostavljene prekinute železničke pruge, ponovno se izveštavalo o novim ustaničkim grupama zapadno od Zvornika i na drumu Tuzla — Doboj.

Krajem meseca bila su, u vezi sa ustaničkim pokretom u Srbiji, primećena prikupljanja bandi zapadno od Drine sa težištem u rejonu oko Zvornika. Ovde su ustanici upotrebljavali minobacače i mitraljeze. Takođe i u rejonu Bijeljine pojavile su se bande. Pokušaji prelaza ustanika preko Drine na zapad morali su biti odbijeni. Dosta jak pokret bandi bio je severoistočno i istočno od Sarajeva u planinama Javor i Romanija. Saobraćaj na drumu Sarajevo — Zvornik teško se moglo održavati. Posadu Zvornika opkolili su ustanici.

Nastupanje Italijana do demarkacione linije

U dolinu gornje Drine, u pravou Foče i Goražda, ušli su, početkom oktobra, slabi italijanski odredi. Devetog oktobra krenule su jake jedinice italijanske 2. armije generala Ambrozija [Ambrosio] iz »demilitarizovane zone« do nemačko-italijanske demarkacione linije, na liniju Karlovac — Topusko — Sanski Most — Varcar-Vakuf [Mrkonji-Grad] — D. Vakuf — Bugojno — Gor. Vakuf — Prozor — Kalinovik — Goražde.

Nemački general u Zagrebu izvestio je o tome komandanta oružanih snaga na Jugoistoku: on se bojao da će sada četnici, umesto da budu opkoljeni i pohvatani od nastupajućih italijanskih kolona, biti potisnuti na područje nemačke interesne zone, da će tamošnje četnike pojačati, i da će, više nego do sada, da ugrožavaju železničku prugu Banja Luka — Prijedor i onu za Sarajevo. Iz Crne Gore su, prema pouzdanim izveštajima, otišle mnoge četničke vođe

za Albaniju, gde ih je stanovništvo prihvatilo, jer će tamo pripremiti za iduće proleće nameravani veliki ustanak protiv Italijana.²⁸

Početkom oktobra dobili su ustanici u istočnoj Bosni jak priliv iz Srbije. Napali su Zvornik. Više hrvatskih bataljona bilo je upućeno iz Tuzle za oslobodjenje Zvornika. Osmog oktobra bio je drum ... pod borbom oslobođen od ustanika. Ali, već samo nekoliko dana docnije, prodrli su ustanici ponovno prema drumu Tuzla — Zvornik.

U brdima jugozapadno od Zvornika nalazile su se jake bande, koje su procenjene na 6000 ljudi, i koje su stalno još dobivale priliv preko Drine iz Srbije. Borbe oko Zvornika nastavile su se i dalje. Sa obe strane upotrebljena je i artiljerija. Tek 19. oktobra mogli su Hrvati proterati ustanike jugozapadno od Zvornika. Ovi su izmakli na zapad u brda.

Malobrojnost nemačkih jedinica

U međuvremenu, početkom oktobra, došla su u Hrvatsku tri nova landesšicen-bataljona. Četiristo četrdeset sedmi landesšicen-bataljon došao je u Sarajevo, 925. landesšicen-bataljon u Zagreb, i 823. landesšicen-bataljon u Banju Luku. Ova tri bataljona morala su takođe, kao i već dva — 923. i 924 — landesšicen-bataljona koja su se nalazila u Sušaku i u Doboju, da posluže kao oslonac za osiguranje pruga. Po dolasku ova tri nova bataljona, nemački general u Zagrebu mislio je na početku da upotrebi 718. pešadijsku diviziju za osiguranje na daleko ispruženoj drinskoj liniji od *Bijeljine do Višegrada*, da bi sprečio priliv proteranih bandi u Bosnu. Drugi delovi ove divizije trebalo je da budu upotrebljeni za borbu protiv ustanika u severozapadnoj Srbiji. Od pretходnog čišćenja oblasti za prikupljanje bandi u istočnoj Bosni, na pl. Romaniji i pl. Javor, moralo se odustati, iako je to bilo vrlo poželjno, pošto je nedostajalo dovoljnih snaga.²⁹ Takođe i u predelima oko Banje Luke, oko Sarajeva i na pruži Bos. Brod — Doboj — Tuzla ostali su ustanici aktivni. Sve još raspoložive jedinice 718. peš. divizije morale su dakle biti angažovane za čišćenje ovih ustaničkih žarišta.

U međuvremenu, pak, ustanici su u jugoistočnoj Bosni opkolili hrvatske posade u Višegradu i Rogatici. I ovde su oni koji su opsedali dobili priliv iz Srbije. Dvadeset prvog oktobra pala je Rogatica u ruke ustanika.

Nemački general u Zagrebu izvestio je o tome još istog dana komandanta oružanih snaga na Jugoistoku: »Borbena

²⁸ Nemački general u Zagrebu, str. pov. br. 346/41. od 6. X 41.

²⁹ Nemački general u Zagrebu, Ia, str. pov. br. 291/41 od 19. IX 1941.

snaga hrvatskih jedinica toliko je opala da više ne može da se održi pred ustanicima. Sedamsto osamnaesta peš. divizija je preslaba da bi pomogla. U slučaju da Hrvati zatraže italijansku pomoć za opkoljeni garnizon u Višegradu, pošto se s nemačke strane ne može pomoći, nemamo skoro moralnog prava da ih u tome sprečavamo, i pored velikog gubitka u prestižu za nemački Vermaht. Nemački general u Zagrebu zato hitno moli da se izvoli izdejtvoovati upućivanje jedne slobodne divizije sa Istoka u hrvatski prostor.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku nije zasad mogao da stavi na raspolaganje traženo pojačanje za Hrvatsku. On je, 23. oktobra, obavestio nemačkog generala u Zagrebu da je najpre potrebno da se što pre dovedu najmanje dve divizije za Srbiju. Ako bi docnije, pored toga, bila slobodna neka dalja divizija u istočnom prostoru, onda će se zauzeti za njeno premeštanje u Hrvatsku. Komanda kopnene vojske saglasila se s ovim shvatanjem. No, stvarno, istog dana saglasio se komandant oružanih snaga, u jednoj depeši upućenoj za Beograd, načelno sa namerom opun. komandanta u Srbiji da se 718. peš. divizija prebaci iz hrvatskog prostora u Srbiju. Ali, samo je bilo pitanje da li će sadašnja situacija u Hrvatskoj dozvoljavati neko odvlačenje nemačkih snaga. Opun. komandant u Srbiji trebalo je, dakle, neposredno sa nemačkim generalom u Zagrebu da razjasni da li, kada i ukoliko je moguće dovlačenje 718. peš. divizije.

Zaoštravanje situacije u Bosni nije stvarno dozvoljavalo da se jači delovi 718. peš. divizije premeštaju u Srbiju. Ipak, u novembru, prebacio je opun. komandant u Srbiji delove ove divizije u luk Save—Drine, da bi tamo oslobodili 342. peš. diviziju, koja je sa novopridošlom 113. peš. divizijom imala zajednički da izvrši nadiranje ka Užicu.

Borba za Višegrad

Krajem oktobra, posle pada Rogatice, prodrlo je 6 hrvatskih bataljona od Sarajeva južno od pl. Romanije prema istoku, da bi ponovno zauzeli Rogaticu i da bi oslobodili u Višegradu opkoljeni garnizon. Ovo nastupanje došlo je, istina, do Prače, ali onda je moralo biti prekinuto zbog snega, ali i zbog odricanja poslušnosti hrvatskih trupa. Oslobođenje Višegrada bilo je time osujećeno. Rđavo vreme sprečavalo je snabdevanje iz vazduha, pomoću aviona, u gradu opkoljenog hrvatskog garnizona. Hrvatski komandant divizije u Sarajevu dao je zbog toga samoinicijativno komandantu Višegrada slobodu da može da zamoli ital. trupe, koje su se nalazile u blizini (stajale su u blizini Gorazda), za pomoć.

Dvadeset devetog oktobra ujutru izvestili su vrhovni komandant hrvatske oružane sile, maršal Kvaternik, i načelnik Generalštaba, general Laksa [Laxa], nemačkog generala u Zagrebu da se Višegrad bez strane pomoći ne može više održati i da je hrvatska vrhovna komanda zbog toga saglasna da ovaj grad, kao i mesta Međeđa i Ustiprača, jugozapadno od ovog, zajedno sa hrvatskim jedinicama budu privremeno posjedniti italijanskim snagama.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, kao i Vrh. kom. Vermahta morali su se s tim saglasiti, pošto nije bilo na raspolaganju nikakvih nemačkih pa ni dovoljno hrvatskih jedinica za skorašnje posjedanje ovih mesta.^{29a}

Četvrtog novembra stajali su ustanici već neposredno pred vratima Višegrada. Italijani još nisu bili krenuli da ga deblokiraju. Izjavili su da će, zbog porušenih mostova, moći tek 6. da uđu u grad. Tada se nemački general u Zagrebu obratio komandantu oružanih snaga na Jugoistoku s molbom: »Zbog izvanredne hitnosti, kod italijanske Vrhovne komande tražiti odmah da italijanska pomoć uđe u jako ugrožen grad Višegrad, koji se nalazi u nemačkoj okupacionoj oblasti«. Istovremeno uputio je ovu molbu general Glez i nemačkom generalu u Rim. Tada je italijanska Vrhovna komanda naredila ubrzano nastupanje ital. snaga; ali, tek 8. novembra ušli su Italijani u Višegrad. Oni su zahtevali da hrvatski garnizon, koji se skoro dva meseca držao pod najtežim okolnostima u opsednutom Višegradu protivu ustanika, napusti grad.

Ovde treba reći nešto i o hrvatskoj oružanoj sili.

Hrvatska oružana sila

Mlada hrvatska vojska brojala je krajem 1941. godine okruglo 46 bataljona. Njen okvir bio je prilično široko postavljen. Šest divizija bile su obuhvaćene u tri korpusa. Tome je bilo pridruženo još oko 15 ustaških bataljona sa jednom brdskom baterijom, dalje telesna garda poglavnika (jedan peš.

^{29a} Kako je o tome nem. general u Zagrebu zabrinuto razmišljao proizilazi iz njegovog izveštaja od 4. novembra. Tu je rečeno:

»Četnički pokret proteže se sada na ceo rejon između Save i nemačko-italijanske demarkacione linije. Od sredine oktobra, oko naših trupa u Banjoj Luci i Sarajevu ustanici samo obleću. Stanje naših landesšicen-bataljona na pruži Bosne kao i na istočnoj pruži postalo je vrlo kritično. Otporna snaga i sloboda akcije hrvatske vojske je jako opala.

Glavni vojni interes Nemačke leži momentalno u Srbiji. Kada je poziv Hrvata za pomoć iz Višegrada, koji je u nemačkoj okupacionoj zoni, morao biti upućen Italijanima, to ipak znači gubitak prestiža za nemačku oružanu silu, koji se možda mogao izbeći, ako nam je uopšte do održavanja našeg položaja nešto stalo, a što se ubuduće ne bi trebalo ponoviti«.

puk i jedan eskadron) i četiri ostala specijalna bataljona (odred za osiguranje železnice i odred folksdojčera).

Naoružanje je armiji dala skoro isključivo Nemačka, iz svojih zaliha ratnog plena. Isporuka od strane Italijana bila je ispod mere. Prilično loše stanje bilo je u hrvatskoj kopnenoj vojsci u pogledu odeće. Trupama koje su se borile u Bosni nedostajalo je dobrih cipela, čizama, šinjela, ćebadi, šatorskih krila, zimskog veša itd. Prema ovima, od dobrovoljaca formirani ustaški odredi bili su, što se tiče odeće, opreme i plate, daleko iznad vojnika oružane sile. Usled oskudice u predmetima opreme, trpeo je i duh hrvatskih kopnenih snaga na frontu. Znaci raspadanja pojavili su se kod pojedinih jedinica.

»Spada« — tako je pisao general Glez o stanju mlade hrvatske oružane sile — »u tragediju ove mlade, u sadašnjem jalovom stanju za život jedva sposobne, države što joj do sada nije pošlo za rukom da iz jednog odličnog vojničkog materijala, čiji su preci na svima bojnim poljima Evrope stekli slavu, stvori nešto više od milicije najskromnijih razmera. Ljudstvo je, pre više meseci, bez ikakve, ili skoro nikakve, ili sa slabom jugoslovenskom obukom, suprotstavljeno odlučnom i spretnom neprijatelju. Ono je maršovalo i borilo se, retko smenjivano, celo vreme bez odmora i mira po bosanskim brdima i sada je postalo mrtvo umorno. Sigurno su se pojedini delovi, kao ono nekoliko četa koje su 70 dana držale Višegrad, izvrsno borili. Ali, uopšte je, u poslednje vreme, iz nedelje u nedelju, opadala napadna i odbrambena snaga hrvatskih vojnika. Napadne operacije sada skoro po pravilu posle prvog naleta jenjavaju. Odbrambene borbe izrođavaju se vrlo često u paniku. I u pogledu discipline ljudstva moglo bi se još mnogo šta zahtevati. Otkazivanje poslušnosti, pobune i bekstva povećavaju se. Iz svega ovoga govori zamorenost i nedostatak obuke, ali i duhovno odbijanje borbe, koja se u širokim krugovima hrvatskog naroda shvata kao bratoubilački rat i za čije izbijanje i širenje se kao presudno odgovornim smatra besnilo omrznutih ustaša«.

Oficirski i podoficirski kadar okarakterisao je general Glez kao prestar ili iskvaren za vreme Jugoslavije. Osim toga se produbljuje jaz između bivših austrijskih i bivših jugoslovenskih oficira, pri čemu kod jugoslovenskih nije još potpuno izumrla velikosrpsko-jugoslovenska misao.

Uz to dolazi još suprotnost između ustaša, koje i sam maršal Kvaternik podržava, i vojske, mada se i kod ustaša

zapaža proces čišćenja i znaci jačeg povezivanja ustaša sa armijom.

Kao vojna aktiva može se smatrati dopunska legionarska jedinica koja se nalazi u logoru Delershajmu [Döllersheim], koja svojom obučenošću može biti važan kamen-temeljac za hrvatsku oružanu silu.

3. Nastavak gerilskog rata u Bosni

Oktobar do decembra 1941.

U srednjoj Bosni, posle jednog većeg napada na železnicu 31. oktobra na pruzi između Doboja i Maglaja, pri čemu je bilo 17 mrtvih, među njima i jedan pripadnik nemačkog Vermahta, nastupilo je, početkom novembra, na pruzi Brod — Sarajevo neko malo smirenje, zahvaljujući, ne poslednji put, i zimskom vremenu.

Slično kao što je general Beme u staroj Srbiji, tako je i general Glez već mesecima podstrekavao Hrvate na podizanje stražarskih kula, bunkera, flankirajućih uređaja na železničkim prugama Hrvatske. Nešto je bilo već urađeno, a zima je ulevala nadu na produženju ovih radova.

U istočnoj Bosni i u novembru se nastavilo prelaženje četnika iz stare Srbije. Gerilski rat se produžavao. Pri tome se postepeno došlo do pravih metoda: da se ne udara u prazno, nego da se na prepad zauzmu već ustanovljeni objekti za napad, logori, mesta štabova, pozadinske ustanove, odbrambeni položaji. Ovaj način borbe doveo je poslednjih nedelja, kako na nemačkoj tako i na hrvatskoj strani, do nekoliko sasvim korisnih uspeha i uštedio je trupama nepotrebne žrtve i napore.

Sredinom novembra ustanici su napali Zvornik, ali bez uspeha. Onda se ovde situacija opet smirila.^{29b}

Sarajevo, gde se u to vreme nalazilo 7 bataljona, među njima i 2 nemačka, bilo je u novembru u dosta teškoj situaciji. U opasnost su došli za nemačku industriju važni pogoni u Kaknju (mrki ugalj), Zenici (livnice), u Varešu (rudnik gvožđa i topionica). Ustanici su u rejonu oko Sarajeva stalno dobijali pojačanje i razvili su i živu aktivnost u bližoj oko-

^{29b} Nemački general u Zagrebu predložio je još 4. novembra da se nemački garnizon u Zvorniku, jedan bataljon 718. peš. div., i pored opasnosti gubitka tog grada, prepusti Hrvatima, a da sve nem. snage — tada su brojale u Hrvatskoj nepunih 10 bataljona, među kojima 5 landesšicen-bataljona — oslobode za održavanje za vojnu privredu takođe važnih žel. komunikacija Zagreb—Beograd, Sisak—Banja Luka i B. Brod — Sarajevo.

lini grada. Nemačke i hrvatske snage koje su bile u Sarajevu preduzimale su akcije za čišćenje i ispade na visove oko grada.

Takođe i u rejonu oko Doboja, već krajem novembra, ponovo su ustanici ojačali. Javljeno je o novim napadima na žel. komunikacije prema Tuzli i na glavnu prugu Bos. Brod i Sarajevo. Isto tako i dalje su postojali centri nemira u rejonu Banje Luke i Prijedora. Operacija nemačkih i hrvatskih bataljona, sprovedena poslednjih dana novembra protivu pl. Kozare, nije donela željene rezultate.

Ovo je uskoro dokazalo i pogoršanje stanja kod Prijedora, sa čime su bili u vezi nemački interesi u rudniku Ljubiji. Pokušaj, da se dobiju hrvatska pojačanja za ovu oblast bio je osujećen radi nedostatka jedinica sposobnih za borbu.

Zaoštavanje situacije

Početkom decembra, za vreme nadiranja 342. i 113. peš. divizije ka Užicu, moglo se primetiti, usled stalnog pristizanja raspršenih i iz Srbije proteranih bandi, pojačana uznemirenost u dosadašnjem glavnom ustaničkom području Sarajevo — Doboj — Tuzla. Nemiri su se sada proširili i u severozapadni deo nemačkog okupacionog područja Hrvatske. Borbe i prepadi povećali su se u celom bosanskom području između Save i demarkacione linije.

Sredinom decembra preduzeta operacija južno i jugoistočno od Doboja u pl. Ozren donela je samo delimičan uspeh — to što su visove istočno od linije Doboj — Maglaj Hrvati očistili. Ustanički pokret osmelio se sve više i više na ekonomski važne pogone severno i severoistočno od Sarajeva. Već je dolazilo do uništenja visokonaponskih vodova.

Borbena vrednost hrvatskih jedinica nije više ni iz daleka bila dovoljna da uguši ustanak u Bosni. Delimično su ometale odbrambenu borbu Hrvata i mere italijanskih okupacionih vlasti. Ako se razvoj ovako dalje nastavi moglo se uskoro računati sa ustankom većeg i opasnijeg obima.

Ovde treba reći koju reč o odnosu Hrvata prema našem ital. savezniku. Gen. Glez obavestio je o tome, 21. novembra, opširno komandanta oružanih snaga na Jugoistoku:

»Naravno da je dužnost nemačkog zastupništva, neovisno od propagandnih obzira, da podupre što više ovu mršavo podzidanu (hrvatsku) vladu, pri čemu se svakako nalazimo u nekoj prećutnoj suprotnosti sa našim italijanskim saveznicima, koji ne pokazuju nikakav interes za to da se pojačava položaj ne mnogo ugodnog (hrvatskog) režima već i zbog njegove naklonosti prema Nemačkoj. Epizoda sa hrvatskom posadom kod Višegrada je jedan između mnogih dokaza.

Dok je u Rimu i Zagrebu dogovoreno da se ovoj zaista hrabroj posadi privremeno da odmor, dotle su »lokalne« ital. vojne vlasti zahtevale njeno momentalno povlačenje. Tek danas me je obavestio Oksilija [Oxilia] (zastupnik ital. oružane snage u Zagrebu), prilikom prijateljski proteklog razgovora, da su Hrvati sprovedeni jedino zbog svog ličnog odmora u Gorazde, ali posle nekoliko dana upućeni najhitnije za Višegrad«.

»Ceo rejon južno od demarkacione linije — tako je pisao onda gen. Glez dalje — prešao je potpuno u posed Italijana. U Bihaću i Mostaru vide se ital. komandanti i potpuno naoružane četničke vođe prijateljski gde se šecu na glavnom trgu. Dolazeći s brda, ustanici pokadkad uz pratnju ital. vojnika neometano kupuju po varošima, pa se potom neometano vraćaju u svoje šume. Neprijateljski odnos ital. vojnih vlasti prema režimu ispoljava se i u za domaće Hrvate »simpatičnoj« meri: u paralizovanju ustaša. Ali su se svakako i četnici pokazali zahvalni pošto su dozvoljavali Italijanima slobodno kretanje. O borbama Italijana i četnika nije se skoro ništa čulo«.

I u jednom drugom izveštaju generala Gleza o situaciji sredinom decembra, o italijanskom pitanju kaže se:

»Italijansko pitanje u hrvatskom području zadržalo je svoj dosadašnji izgled. Jaka ekspanzionistička težnja, odlučno neprijateljstvo protivu hrvatske nezavisnosti, najjača ljubomora prema nemačkom uticaju«. To je politika tolerantnosti i popuštanja Italijana pravoslavicima i ustaničkom pokretu, tako je hrvatski predsednik izneo u svojoj oštroj kritici generalu Oksiliji.

Tako su ustanici, koji su procenjeni na 2.500 ljudi, mogli samo dogovorno da se neometano povuku od Višegrada, što su uradili u pravcu Sarajeva«. Ovakav jedan postupak, tako je dalje navodio general Glez, »mogao bi za nastupajuće proleće ipak da znači da italijanska vojna snaga, koja već sada broji (na području južno od demarkacione linije) devet divizija, obezbeđuje ustanicima preko zime vreme i pogodnost da se u miru pripreme za nastupajuće događaje«.

»Držanje italijanskih okupacionih trupa je do sada skroz srbofilsko«.

Ujedno je general Glez obavestio k-danta oružanih snaga na Jugoistoku da se u izvesnim hrvatskim krugovima, koji su razočarani unutrašnjom i spoljnopolitičkom nezainteresovanošću nemačkog Rajha za hrvatsko pitanje, mogu čuti mišljenja da bi bilo bolje u sadašnjem trenutku da se potpuna

odgovornost za celu Hrvatsku prepusti Italijanima. Pa i poglavnik, u čije prijateljstvo prema Nemačkoj niko nema prava da sumnja, izjavio je da bi za Hrvatsku bilo lakše kada bi se manje držala Musolinija kao jemca osovinske politike nego njega kao protivnika unutrašnje politike (nemački general u Zagrebu, I-a, str. pov. br. 377/41. i 419/41).

Procena situacije

Nemački general u Zagrebu ocenio je sredinom decembra situaciju: da se ustanički pokret na hrvatskom području severoistočno od demarkacione linije pre povećao nego smanjio, zahvaljujući svakako još i blagoj zimi. On obuhvata skoro celu severnu Bosnu i »Kordun«, nekadašnje austrijsko područje vojne granice jugoistočno od Zagreba, ali već pruža svoje izdanke i u dolinu Save ka Slavoniji i Sremu. Vodeća ideja partizanskih borbi je još uvek jedna mešavina mutnog komunizma i panslavizma. Zajedničko je svim ustanicima bezuslovno odbijanje današnje Hrvatske.

Pored hrvatskih komunista, pravoslavnim ustanicima priključuju se i muslimani.³⁰

Pukovnik Mihailović, koji je pobjegao iz Srbije, preuzeo je u decembru rukovođenje borbama u istočnoj Bosni. Hrvatski izveštaji iznose da četnički k-dant Dangić, koji operiše na Romaniji, neće da se potčini Mihailoviću. Na tri strane ustanici su počeli sa pregovorima. Poslanici ustanika, koji su u blizini Sarajeva pregovarali sa hrvatskim oficirima, izjavili su: »Mi nećemo položiti oružje pre kraja rata, jer se borimo protivu fašista i ugnjetača slovenstva. Nemamo ništa protiv naroda i oružane sile Hrvata, samo smo neprijatelji ustaša. Rusija će pobediti«. U drugim izveštajima govorilo se opet, da Dangić neće da se bori protiv nemačkog Vermahta, nego samo da štiti pravoslavne u istočnoj Bosni od nedela ustaša i od komunista.

Karakteristično je za zamršene prilike, što je maršal Kvaternik tada u razgovoru sa nemačkim generalom u Zagrebu, »očigledno uzbuđen«, rekao da je iz najrazličitijih izvora saznao da Nedić, srpski predsednik vlade, sa »k-dantom jugoslovenske armije« gen. Mihailovićem stoji pod jednom kapom, da bi u proleće, ili drugom prilikom, s njim zajedno vodio ustanak. S druge strane, ministar unutrašnjih poslova Aćimović vršio je propagandu sa vešću da će Nemačka, ranije ili kasnije, opet uspostaviti samostalnu Srbiju, koja će se sasto-

³⁰ Nemački general u Zagrebu, Ia, str. pov. br. 419/41.

jati iz današnje stare Srbije do Skoplja, iz Banata, istočnog Srema i istočne Bosne do Drine. Uostalom, da su Nedić i Mihailović saglasni u tome da se težište ustanka, u sporazumu sa Italijanima, prenese u Bosnu i da se tim demonstrira da je mlada Hrvatska nesposobna da se održi (nem. general u Zagrebu, I-a, str. pov. br. 410/41).

U Hrvatskoj angažovane nemačke jedinice (718. p.div. i 5 landesšicen-bataljona) bile su sada u poslednjim mesecima sve više i više uvučene u građanski rat i to u jednoj zemlji koja je, na kraju, trebalo da se, pod vojvodom od Spoleta, predviđenim za kralja, ujedini sa Italijom. Bilo je razumljivo što je u haosu ovakve dvosmislene situacije nem. general u Zagrebu rekao »da li nije šteta za svaku kap nemačke krvi koja se prolije u jednoj zemlji koja se prepušta savezničkoj sili, koja raspolaže sa mnogo slobodnih jedinica«. U stvari angažovanje nemačkih jedinica usledilo je skoro isključivo samo tamo gde su bili u pitanju interesi nemačkog ratnog i privrednog rukovodstva ili bezbednost sopstvenih jedinica.

Naše jedinice su tada prenele glavno težište na zaštitu železničke pruge Zagreb — Beograd, Bos. Brod — Sarajevo i na ustanički rejon oko Sarajeva. Žel. pruga Zagreb — Beograd postala je sve više meta sabotažnih akcija. Sporedna pruga od Siska za Prijedor, koja vodi za rudnik Ljubiju, i naročito važna pruga Brod — Sarajevo išle su sredinom ustaničkog područja. Nemačka ratna privreda bila je naročito zainteresovana za rejon Sarajevo — Tuzla — Zenica.

»Iz ovog prikaza proizilazi«, tako je gen. Glez cenio situaciju, »da se vojnički interes Nemačke na hrvatskom području, pored glavne pruge Zagreb — Beograd, premešta dalje u istočnu Bosnu, gde je situacija u vezi ustanika najnabeditija, te prema tome i ka Sarajevu«. On je predlagao opunom komandantu u Srbiji, da se iz Zagreba i Banje Luke povuku bataljoni 718. pd i da se tako ceoj diviziji pruži mogućnost da se uže koncentriše u rejon Sarajevo — Doboj — Tuzla. Opunom komandant u Srbiji složio se s predlogom.

Krajem decembra prikupila se 718. pd prema ustaničkom području u severoistočnoj Bosni. Delovi divizije dospeli su sa severoistoka i istoka u Tuzlu, sa severa u Doboj, Zavidoviće i Vareš.

Tako se razvijala situacija u decembru u Bosni, kada je sredinom meseca stiglo novo uputstvo Vrh. kom. Vermahta, koje je iznenadilo k-danta oružanih snaga na Jugoistoku, a vodeće hrvatske vojne rukovodioce, pak, najviše zaprepastilo.

Nova uputstva Vrhovne komande Vermahta

Preokret situacije u Rusiji krajem 1941. god. zahtevao je da se sve, iole raspoložive, nemačke rezerve prebace na istočni front. Zato je Vrh. komanda Vermahta 16. decembra naredila komandantu oružanih snaga na Jugoistoku da se snage u Srbiji i Hrvatskoj oslobode za nemačku istočnu armiju, najpre pojačanja koja su mu dodeljena pre nekoliko nedelja, 113. i 342. div. Zato bi trebalo da bugarske, italijanske, ako ustreba i rumunske i mađarske jedinice uđu u Srbiju i Hrvatsku da bi tamo preuzele zadatak, da, umesto nemačkih okupacionih jedinica, ponovo uspostave red i mir.³¹

Italijanska Vrh. komanda, kojoj je nemački general u Rimu preneo ovu molbu, izjavila je da je spremna da naredi, da jedinice italijanske 2. armije uđu u Hrvatsku da smene nemačke jedinice istočno od demarkacione linije, čim budu okončani potrebni sporazumi sa hrvatskom vladom.³²

Ove namere nisu izgledale pouzdane. Još 16. decembra telegrafisao je načelnik štaba nemačkog generala u Zagrebu, potpukovnik fon Funk, k-dantu oružanih snaga na Jugoistoku:

»Druga italijanska armija jedva bi mogla ogarantovati ugušenje ustanaka u Bosni. Ona i bez toga ima posla sa jakim nemirima kod Gacka, Foče i duž pruge Split—Karlovac.

Dosadašnja italijanska metoda pre je pothranjivala ustanak no suzbijala. Ako bi baš ital. 2. armija trebalo da bude nadležna za čitavu Hrvatsku, tad bi se trebalo bojati proširenja ustanaka na hrvatsko stanovništvo. Izgleda mi da je potrebno da nemačka div. [718] ostane u Hrvatskoj, da joj se ostavi područje osiguranja i time održi demarkaciona linija, kao i da se na tome području ostavi nadležnost nemačke uprave nezavisno od ital. 2. armije. Uostalom ukazujem na verovatno krajnje sumnjive političke i privredne posledice, skopčane sa okupacijom Hrvatske od strane 2. ital. armije.«³³

Predlozi k-danta oružanih snaga na Jugoistoku

I k-dant oružanih snaga na Jugoistoku smatrao je da bi, po ulasku Italijana u Hrvatsku i Bugara u Srbiju, trebalo ostaviti dovoljno nemačkih snaga u obe zemlje za odr-

³¹ Nač. Vrh. k-de Vermahta (operativni štab Vermahta) odelj. L, I Op., str. pov. br. 164/41, samo za k-danta, od 16. XII 41

³² Nemački general pri Vrh. k-di ital. oruž. snaga, Ia, str. pov. br. 3787/42. od 19. XII 41.

³³ Nemački general u Zagrebu, Ia, str. pov. br. 410/41 od 16. XII 41.

žavanje mira i za osiguranje industrijskih područja važnih za rat. Sem toga moralo bi rukovođenje u celom srpskom području, kao i rukovođenje vojnom upravom i time i nadzor nad srpskom civilnom upravom, uključujući i srpsku policiju, da ostanu u nemačkim rukama, isto tako i služba transporta u Srbiji i Hrvatskoj. Nemački general u Zagrebu trebalo je da ostane. Trebalo bi se odreći ulaska rumunskih i mađarskih jedinica. Ovo je 20. decembra javio Vrhovnoj komandi Vermahta k-dant oružanih snaga na Jugoistoku i ujedno predložio:

»Komandu u Srbiji za rukovođenje vojnom upravom, kao i nad potčinjenim bugarskim jedinicama, treba da zadrži opunomoćeni komandant u Srbiji, koji ujedno treba da vodi poslove k-danta Srbije.

Komandu u Hrvatskoj treba da zadrži Komanda italijanske 2. armije. Za osiguranje za nemačku ratnu privredu važnih područja ostaju pogoni u Sarajevu, Jajcu i Prijedoru u nemačkim rukama.

U Srbiji nemačke jedinice treba da osiguraju: glavni grad Beograd, Bor (bakar), predeo Krupnja— Loznice (antimon, olovo, cink), Ivanjicu (antimon) i Prijedor (gvožđe).

Bugarske jedinice trebalo bi da preuzmu osiguranje jugoistočne Srbije, od stare srpske granice do linije koja se proteže od Prištine (uklj.) preko Mitrovice (uklj.), zatim istočno od Ibarske doline preko Trstenika za Kragujevac (uklj.), Lapovo (isključno) i dalje istočno preko Zlota do Rgotine.

Italijanska 2. armija posela bi svu Hrvatsku osim rejonu oko Sarajeva, Jajca i Prijedora. Od naročite važnosti je zahtev neophodno dovoljne zaštite pruga važnih po životne interese Nemačke: Beograd — Zagreb i Brod — Sarajevo. Nemačke jedinice u Hrvatskoj imaju se taktički potčiniti ital. 2. armiji sem u rejonu Sarajeva, Jajca i Prijedora.

Za ove zadatke potrebno je u Srbiji od *nemačkih snaga*: 2 divizije od po 3 puka ili 3 divizije od 2 puka (704, 714. i 717. peš. div.), dalje tri landesšicen-bataljona koji se sada nalaze u Srbiji, jedinice KOV-a i 3 landesšicen-bataljona koje treba prebaciti iz Hrvatske.

U Hrvatskoj: Jedna div. od dva puka (718. peš. div.) i dva landesšicen-bataljona koja se već nalaze u Hrvatskoj pod zajedničkom komandom.

Bugarske snage u Srbiji: tri divizije.

Italijanske snage u Hrvatskoj: Prema tamošnjem na-
hođenju (6 divizija).

Pomeranja u Srbiji zavise od ulaska bugarskih jedinica. Ulazak ital. snaga u Hrvatsku može što je moguće pre da usledi. Izvlačenje 113. a zatim 342. peš. div. može uslediti tek po smenjivanju 704, 714 i 717. peš. div. od strane bugarskih snaga, odnosno posle predaje sada posednutih odseka divizijama koje ostaju. Verovatno vreme odlaska 113. peš. div. je krajem januara, a 342. peš. div. početkom februara 1942. god. Prevrteno povlačenje ovih dveju divizija ne bi bilo zgodno, jer se inače ne bi mogli sprečiti neuspesi i znatni pri-vredni poremećaji.

Ako i ovo ukupno angažovanje snaga izgleda previsoko, predlaže se ustupanje celog hrvatskog područja Italijanima, jer su nemačke snage u Srbiji važnije. (K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 0316/41 od 20. XII 41.)

General Glez javio je 22. decembra o iznenađenju koje su kod hrvatskih vodećih vojnih ličnosti izazvale nemačke namere; maršal Kvaternik i general Laksa bili su novom situacijom »preneraženi«. Strahovali su od najtežih unutrašnjih poremećaja i ugrožavanja celog Balkana. Maršal Kvaternik molio je da 718. peš. div. ostane u Hrvatskoj i izjavio je da je spreman da hrvatsku legiju u Rusiji opremi do pune hrvatske divizije. Molio je još da se početkom iduće godine sprovede akcija čišćenja u istočnoj Bosni pod nemačkom komandom, sa 718. div., 3—6 nemačkih bataljona iz Srbije i sa hrvatskim jedinicama kao i, u krajnjem slučaju, sa ital. jedinicama iz Višegrada.

General Glez molio je k-danta oruž. snaga na Jugoistoku da, prema novom uputstvu Vrh. komande Vermahta, zauzme sledeći raspored:

718. div. treba da sa jednom pukovskom grupom ostane oko Sarajeva, a sa drugom oko Tuzle, pošto u tim rejonima treba da se zaštite za Nemačku važni industrijski objekti i pošto je porastao priliv ustanika usled naših ofanzivnih operacija u Srbiji. Od dva landesšicen-bataljona namenjena Hrvatskoj, trebalo bi da se jedan premesti u Prijedor, dok bi se zaštita fabrike u Jajcu mogla prepustiti Italijanima.

Nemački general u Zagrebu i nemački poslanik smatrali su vrlo važnim da se zadrži jedan landesšicen-bataljon u Zagrebu, obzirom na nemačke interese u Hrvatskoj.

Nemački poslanik — tako je dalje izveštavao general-major Glez — osobito bi pozdravio kad bi deo žel. pruge Brod — Beograd ostao pod nemačkom zaštitom, jer bi time

sigurno, nasuprot vrlo živom težnji Italijana, bio obezbeđen siguran uticaj na bogati Srem koji je važan za snabdevanje Zemuna i Beograda i koji je nastanjen mnogim folksdojčerima. Ostala železn. zaštita, i one dolinom Bosne i bosanske istočne železnice Sarajevo — Rogatica — Višegrad bile bi poverene Italijanima. Kao garnizon za 718. peš. div. došlo bi u obzir Sarajevo, gde bi trebalo svakako primiti i ital. garnizon. Treba nastojati da komandant 718. peš. div. ujedno bude i komandant mesta. Inače bi bolje bilo da se štab divizije premesti u Tuzlu.

Nem. poslanik u Zagrebu izjasnio se iz političkih razloga da ustanova »nemački general u Zagrebu« i nadalje ostane (nem. general u Zagrebu, I-a, str. pov. br. 418/41. od 22. XII 41).

U jednom daljem interesantnom izveštaju od 24. dec. general Glez još jednom opisuje kakav su dubok i trajan utisak nova uputstva Vrh. komande Vermahta učinila na hrvatsku vrhovnu komandu. »Ja vidim u suviše obimnom prepuštanju srpskih i hrvatskih područja Bugarima i Italijanima veliku opasnost za proleće«. Protiv svakog običaja, Italijani ne bi o svom novom zadatku — da uđu u Hrvatsku i da tamo uspostave mir i red, ni obavestili hrvatsku vrh. komandu. Ovo ne sluti na dobro. Sem toga, radi promene u nem. vrh. komandovanju, opozivanja general-feldmaršala Brauhiča [Brauhsch] i preuzimanja komande nad nemačkom kopnom vojskom neposredno od strane firera, postali su Hrvati zamišljeni.

Istovremeno opisao je general Glez i kolebanje hrv. [ustaške] vlade usled ital. uticaja. Već 16. dec. javio je da su poglavnik dr Ante Pavelić, u pratnji tri ministra, među njima min. spoljnih poslova, zatim ital. poslanik u Zagrebu i jedna delegacija privrednih stručnjaka otputovali za Veneciju »navodno radi privrednih pregovora«. Stvarni razlog poglavnikovog puta bila je poseta vojvodi od Spoleta u Firenci. Hrvati računaju sa novim zahtevima Italijana. Verovatno će Italija zahtevati uskoro proglašenje vojvode od Spoleta za hrvatskog kralja. Ovakvom zahtevu Hrvati bi udovoljili.

Na pregovorima u Veneciji učestvuje i general Ambrozio, komandant ital. 2. armije (nem. general u Zagrebu, I-a, str. pov. br. 411/41).

Kad je nem. poslanik u Zagrebu obavestio poglavnika, po njegovom povratku iz Venecije, o novoj situaciji, bio je hrvatski vođa države »takođe vrlo utučen«. Već pre nekoliko nedelja opazalo se kod poglavnika izvesno približavanje ital.

politici. Razgovori u Veneciji i Firenci tekli su potpuno u prijateljskom duhu. Grof Cano je, u Veneciji, min. spoljnih poslova Lorkoviću rekao: »bolje je da novi kralj dođe nekoliko dana kasnije nego nekoliko dana ranije«. Ovo oklevanje je karakteristično za ital. politiku.

»Ovo pojačano nastupanje ital. oružane sile« — tako je cenio general Glez dalje u svome izveštaju — »staviće zagrebačku vladu, usled gramžljivosti kojom se, među ostalim, odlikuju naši saveznici, u nove privredne teškoće, u koje mogu biti uvučeni i naši privredni interesi u toj zemlji«. (Nem. general u Zagrebu, I-a, str. pov. br. 420/41.)

Odluka: ustanak u Bosni ugušiti

Firer je u međuvremenu odlučio da se odustane od ulaska ital. jedinica u nemačko okupaciono područje. U jednom uputstvu Komande kopnene vojske, naređeno je k-dantu oružanih snaga na Jugoistoku da se ustanak u jugoistočnoj Hrvatskoj uguši snagama opunomoćenog komandanta u Srbiji uz sadejstvo hrv. jedinica i angažovanje 342. peš. div. s kojom se do kraja januara može raspolagati. Sadejstvo ital. jedinica bilo je predviđeno, i to je trebalo utvrditi sa ital. saveznikom. Sa dodeljivanjem novih nem. snaga nije se smelo računati. Sto trinaesta peš. div. trebalo je već početkom januara da krene na istočni front.

Ujedno je firer naredio k-dantu oružanih snaga na Jugoistoku da zamoli Kralj. bug. min. vojske da bugar. jedinice uđu u jugoistočnu Srbiju, da bi tamo u određenim predelima, po preporuci k-dta oružanih snaga na Jugoistoku, održali mir i red. Ovo je trebalo najhitnije da se dogovori sa Bugarima.

Još 24. decembra obratio se k-dant oružanih snaga na Jugoistoku, preko bugarskog oficira za vezu generala Zilkova, sa molbom bugarskom ministarstvu rata, da se oko tri bugarske divizije, pod jednom komandom, taktički potčine opunomoćenom k-dantu u Srbiji. Umoljen je najhitniji ulazak bugarskih snaga u staro-srpsko područje, da bi se oslobodile tamo stacionirane nemačke snage (342. peš. div.) za ugušivanje ustanaka u Hrvatskoj i za druge potrebe (113. peš. div.). Nemačke snage (717. peš. div.) stacionirane u Leskovcu, Kruševcu, Čupriji, Jagodini, Aleksincu i Zaječaru treba odmah, do 15. januara, da budu zamenjene bugarskim snagama koje od 15. januara treba da se prošire na posadanje celog područja.³⁴

³⁴ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 2633/41 od 24. XII 41.

Istovremeno naređeno je opunomoćenom komandantu u Srbiji da u toku ulaska bugarskih jedinica oslobodi 113. i 342. peš. div. — 113. za predviđeni početak odlaska 1. januara na istočni front a 342. peš. div. za angažovanje u Hrvatskoj [NDH]. Sa prvima, od Bugara smenjenim, jedinicama 717. peš. div. treba da se smene najvažniji delovi 113. peš. div., tako da su 1. januara spremni za pokret. Daljim ulaskom bugarskih jedinica, 717. peš. div. treba postepeno da preuzme zadatak osiguranja u dosadanjem rejonu 113. peš. div. Razmeštajem jedinica 704. peš. div. i 714. peš. div., treba obezbediti da 342. peš. div. bude na raspolaganju u njenom okupacionom rejonu tako da sredinom januara bude prikupljena na zapadnoj granici njenog dosadanjeg rejona radi ugušivanja ustanka u jugoistočnoj Hrvatskoj. Jer, od februara mora i 342. pd takođe da bude na raspolaganju za odlazak na istočni front (K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 2634/41).

Dan docnije, 27. decembra naređeno je opunomoć. k-dantu u Srbiji da za ugušivanje ustanka u Hrvatskoj najpre odredi u jugoistočnoj Bosni Višu komandu LXV. Za ovo su bile predviđene snage: 342. i 718. peš. div., u Hrvatskoj raspoloživi landesshützen-bataljoni i još neke jedinice iz Srbije, prema nahodanju opunomoć. k-danta. Trebalo je težiti sadejstvu 718. peš. div., sa zapada, i 342. peš. div. preko Drine, sa istoka. K-du ital. 2. arm. trebalo je zamoliti da jednovremeno sa početkom napada zatvori demarkacionu liniju prema jugu. Uz to je trebalo predvideti i ugušivanje ustanka u predelu Goražda i Foče od strane Italijana. K-dant oružanih snaga — obavestiće K-du ital. 2. armije u cilju pripreme sadejstva ital. snaga. Pojednostiti sa Italijanima trebalo je neposredno da se utanače, a sadejstvo hrv. trupa sa nem. generalom u Zagrebu.³⁵

Dvadeset šestog decembra obavestio je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku K-du ital. 2. armije uglavnom o novim naređenjima Vrhovne k-de Vermahta i saopštio: »Opunomoćeni k-dant u Srbiji ima naređenje da 718. peš. div. prikupe zapadno i severozapadno od Sarajeva, a 342. peš. div. istočno od Drine, pod komandom Više komande LXV, tako da sredinom januara može da otpočne sa napadom protiv glavnog ustaničkog područja oko Sarajeva«.

Dalje, izneo je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku: »Osnova za uništenje bandi je da ital. snage na demarkacionoj liniji bezuslovno spreče izvlačenje ustanka na jug. Pre-

³⁵ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 2636/41.

duslov za ovo je da ital. strana slomi ustanak na području Gorazde — Foča. Pošto je 342. peš. div. na raspolaganju samo do kraja januara i do tog vremena mora da se postigne uspeh, to se mora odmah otpočeti sa preduzimanjem potrebnih mera. Zato k-dant oružanih snaga na Jugoistoku moli za odgovarajuću saradnju i saglasnost i da se pojedinosti između ital. k-de i Više k-de LXV, odnosno opunomoćenog k-danta u Srbiji neposredno utanače.³⁶

U međuvremenu je bugar. oficir za vezu, general Zilkov, u pratnji generalštabnog oficira K-de 12. armije kapetana Leba [Leeb], otputovao iz Glavnog stana za Sofiju gde je još istog dana preneo bugar. min. vojske predloge k-danta oružanih snaga na Jugoistoku o zamoljenom ulasku bugar. trupa u staru Srbiju. Bugar. generalštab odmah je izjavio spremnost da odgovori svim predlozima i željama k-danta oružanih snaga na Jugoistoku. Već 27. dec. razgovori u Sofiji doveli su do potpune saglasnosti. Tri bugarske divizije — 6, 17. i 21, bile su stavljene u pokret za ulazak u Srbiju, i pod k-dom generala [Asena] Nikolova. Za, od k-danta oružanih snaga na Jugoistoku, umoljenu hitnu smenu prvih delova 717. peš. div. stavila je bugar. komanda na raspolaganje 3 bataljona i bugarske bataljone za osiguranje železnice koji se već nalaze u rejonu Niša.

Tridesetog decembra otpočela su prva smenjivanja. Glavnina bugar. snaga stigla je 7. januara u jugoistočnu Srbiju, delom peške, delom železnicom. Toga dana prvi transporti 113. peš. div. krenuli su na istočni front. Dvadesetog januara — samo sa nekoliko dana zadocnjenja, bila je završena okupacija od strane Bugara. Sedamsto sedamnaesta peš. div. u međuvremenu je preuzela dosadašnji rejon osiguranja 113. peš. div. u području Zapadne Morave. Tristo četrdeset druga peš. div., pregrupisavanjem jedinica 704., 714. i 717. peš. div., bila je spremna za ugušivanje ustanka u jugoistočnoj Bosni, na zapadnoj granici njenog dosadašnjeg okupacionog rejona na Drini.

Gubici divizija 15. talasa (704, 714, 717. i 718. peš. div.) u Srbiji i Hrvatskoj iznosili su do 31. dec. 1941. ukupno:

Poginulo	17 ofic. i 259 podofic. i vojnika
Ranjeno	24 „ i 496 „ „
Nestalo	4 „ i 390 „ „

³⁶ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 2666/41.

V. UGUŠIVANJE USTANKA U BOSNI

Od januara do marta 1942.

(Uz to skica)

1.) Operacije čišćenja u rejonu Višegrad—Sarajevo—Zvornik.

Situacija početkom 1942. godine

Početakom januara 1942. ustanici su planski produžili, kao i poslednjih meseci prošle godine, svoju aktivnost u rejonu Bijeljina — Tuzla — Doboj — Sarajevo. U ital. okupacionom području postojala su žarišta ustanka, naročito u rejonu južno od Sarajeva i južno od Višegrada. Nastavljao se priliv ustanika iz stare Srbije u istočnu Bosnu. Italijani u Hercegovini, Crnoj Gori i Dalmaciji nisu energično nastupili protiv ustaničkog pokreta. Da bi uštedeli u žrtvama, često su pregovarali sa ustanicima, stupali s njima u prijateljske odnose, koristili ih protiv ustaša, pomagali ih na taj način i podstrekavali nacionalne srpske četnike na borbu protiv Hrvata. Tako je i nastala velika zategnutost između hrvatske vlade i Italijana. Hrvatske jedinice nisu bile u stanju da umire svoju zemlju. Samo tamo gde su se borile zajedno sa nemačkim jedinicama bile su korisne, željne borbe i sposobne za upotrebu. Kod pojedinih hrv. jedinica ponovo su se pojavili znaci rasula, pri čemu su se Hrvati katkad žalili na nepovoljan uticaj Italijana na njihove sopstvene jedinice.³⁷

Pripreme za operaciju u istočnoj Bosni

Pod takvim žalosnim prilikama nastavio se, nesmanjenim fanatizmom, početkom ove godine u celom rejonu između Save i nemačko-ital. interesne granice rasplamteli narodni rat.

Kao najhitniji zadatak, k-dant oružanih snaga na Jugoistoku smatrao je razbijanje bandi, koje su se prikupile u prostranim planinama istočne Bosne, između Zvornika i Sarajeva, i ponovo na području stare Srbije, na Zlatiboru, južno od Užica. Priprema za ovu planiranu operaciju protiv istočnobosanskog glavnog ustaničkog područja bila je već početkom ulaska Bugara u južnu Srbiju svim silama ubrzana. Sedamsto osamnaesta peš. div. prikupila je 750. peš. puk u rejonu Doboj — Zavidovići — Tuzla, a 738. peš. puk u re-

³⁷ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia/Ic, str. pov. br. 35/42. od 5. I 42.

jonu Zenica — Sarajevo. Pukovi 342. peš. div. bili su spremni s one strane Drine, 697. peš. puk u rejonu Zvornik — Loznica — Šabac — Bogatić, 699. peš. puk u rejonu Valjevo — Osečina — Koceljevo i, konačno, 698. peš. puk u rejonu Lazarevac — Ub — Obrenovac.

Ove dve spremne divizije, s obzirom na besputnost za vreme zime ovog teškog planinskog zemljišta, koje je trebalo pod borbom da prokrstare, nalazile su se pred vrlo teškim zadatkom. Improvizovano opremanje 342. i 718. peš. div. tovarnom stokom i brdskom opremom iz kontingenta drugih divizija i od Hrvata bilo je preko potrebno. Zaprežna artiljerija nije se mogla upotrebiti u besputnim i divljim planinama Bosne. Zbog toga su hrv. baterije morale da se dodele obema divizijama. Pri tome mogle su se jedinice 342. div. osloboditi tek posle planskog smenjivanja u Srbiji. Zbog svih tih važnih razloga, mogao se odrediti tek 15. januar kao najraniji rok početka operacije u istočnoj Bosni, a odlazak 342. peš. divizije na istočni front došao bi u obzir tek od 10. februara. Ovo je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku javio 3. januara Vrhovnoj komandi Vermahta, koja je taj plan odobrila.³⁸ Istovremeno forsirala je Vrhovna k-da Vermahta u depeši od 7. jan. uveče: »Pošto se od sikore upotrebe 342. peš. div. na istoku ne može odustati, akciju čišćenja u jugoistočnoj Hrvatskoj treba, po mogućstvu, što pre sprovesti tako da se na svaki način izbegne odugovlačenje odlaska ove div. posle 10. februara.³⁹

Obećanje Italijana za saradnju u operaciji

Preduslov za uspeh operacije u istočnoj Bosni, koja je imala za cilj opkoljavanje ustanika, bio je blagovremeno zatvaranje ustaničkog područja sa juga, što je trebalo da padne u zadatak Italijanima.

Dvadeset devetog decembra k-dant ital. 2. armije, general Ambrozijo, garantovao je načelniku nemačkog štaba za vezu kod njegove armije, pukovniku Rorbaču [Rohrbach], da od 15. januara saradnja jedinica ital. 2. armije na demarkacionoj liniji od Varcar-Vakufa do Kalinovika može da bude »uspešna«. Demarkaciona linija u rejonu severno od Foča — Gorazde leži, doduše, u području k-danta ital. snaga u Crnoj Gori, koji će dobiti naređenje od načelnika Generalštaba da se oda-

³⁸ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 23/42, od 3. I 42.

³⁹ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 77/42, od 8. I 42.

zove traženjima k-danta oružanih snaga na Jugoistoku. (K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, str. pov. br. 32/42.)

Dan docnije, 30. XII, obavestio je operativni oficir nemač. štaba za vezu pri K-di italijanske 2. armije, kapetan Rajnhard [Reinhardt], opunomoćenog k-danta u Srbiji o daljim namerama Italijana. U tom izveštaju kaže se da Italijani za operacije u jugoistočnoj Hrvatskoj stavljaju na raspolaganje diviziju »Ravena« [Ravenna], koja je tada bila kod Torina. Ova potpuno opremljena i za angažovanje sposobna divizija biće morskim putem prebačena i iskrcana u Dubrovniku da bi zatim bila angažovana u rejonu Goražde — Foča. General Ambrozijo primio je i k-du za predviđenu operaciju u rejonu Goražde — Foča. Na licu mesta komandant će biti general Dalmaco [Dalmazzo], k-dant VI. arm. korpusa. Na pitanje puk. Rorbaha, da li će div. »Ravena« biti blagovremeno — 15. I — spremna, general Ambrozijo objasnio je da će, po njegovim proračunima, biti i da se nada da neće nastupiti nikakve smetnje. Na dalje pitanje puk. Rorbaha, da li bi u slučaju da div. »Ravena« ne stigne na vreme bilo moguće da se u rejon Goražde — Foča prebaci neka već prisutna divizija, general Ambrozijo izrazio je sumnju u samo i privremeno napuštanje malih ital. uporišta i ukazao na teškoće smenjivanja. (K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 33/42 od 4. I 42.)

K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, obavешten o izjavama generala Ambrozija od opunomoćenog komandanta u Srbiji, javio je 5. I Vrhovnoj k-di Vermahta da će ugušivanje ustanka na ital. području Goražde — Foča uslediti od strane divizije »Ravena« koja će od 15. I 42. biti prebačena morskim putem iz Torina. Predviđajući izostanak ital. dejstva, dodao je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku svom izveštaju još i sledeće: »Angažovanje nem. jedinica od 15. I uslediće tako da ni eventualno zakašnjenje divizije »Ravena« neće zadržati opštu akciju. (K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 33/42.)

Već 7. I predložio je general Ambrozijo, opunomoćenom komandantu u Srbiji odlaganje operacije, jer se prebacivanje divizije »Ravena« zaista odužilo. General artilj. Bader odgovorio je 9. I K-di italijanske 2. armije: »Na žalost to nije moguće, jer nemačke jedinice stoje na raspolaganju samo za predviđeno vreme«. (Opunomoć. k-dant u Srbiji, I-a, str. pov. br. 109/42 od 7. I 42.) Istovremeno opunomoć. k-dant u Srbiji obavestio je još jednom generala Ambrozija da uspeh operacije u mnogome zavisi od blagovremenog za-

tvaranja demarkacione linije. (K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 33/42.)

Pet dana pre početka operacije, general Ambrozijo još jednom je zagarantovao sadejstvo svojih trupa. On je saopštio 10. I pukovniku Rorbahu da se nem. k-da odlučila da od 15. I otpočne akciju i da će »prema zahtevu opunomoć. k-danta u Srbiji od 15. I. ital. jedinice zatvoriti demarkacionu liniju i da će ital. brdske jedinice slediti iz Višegrada pokret nemačke južne obuhvatne kolone«. Krajem januara biće »pritisak (Italijana) aktivan«.

Akcija čišćenja na pl. Ozren

K-dant oružanih snaga na Jugoistoku je, u međuvremenu, već 6. januara naredio opunomoć. k-dantu u Srbiji da, s obzirom na ograničeno vreme raspolaganja sa 342. peš. divizijom, otpor ustanika na pl. Ozren jugoistočno od Doboja treba da se slomi pre početka opšteg napada.⁴⁰

Devetog januara otpočela je operacija na pl. Ozren sa delovima 718. peš. div. kao uvod u veliku akciju čišćenja u istočnoj Bosni. Preduzeto nasilno izviđanje iz Zavidovića i Gračanice ka pl. Ozren naišlo je svuda na jače bande, koje su raspršene. Naše trupe upoznale su se u toj prethodnoj operaciji, pri oštroj zimi (barometar je pokazivao —18°), u razgranatim visoko zavejanim planinama sa teškoćama zime. Gubici 718. peš. div. iznosili su 4 mrtva i 19 ranjenih. Hrvati su izgubili 20 mrtvih, 31 ranjenog. U pl. Ozren, zajedno sa našim jedinicama angažovan, hrvatski bataljon potpuno je podbacio.

Plansko vođenje borbe

U međuvremenu bila je 342. peš. div. spremna za operaciju u istočnoj Bosni. Bilo je planirano da se sa 697. peš. pukom iz Zvornika, preko Drine, prodre ka Vlasenici i Han-Pijesku. Trebalo je da 699. peš. puk nastupa sa linije Valjevo — Osečina na Ljuboviju, a 698. peš. puk da, velikim obilaskom ka jugu, nastupa, preko Kosjerića — Užica, za Višegrad i Rogaticu. U isto vreme trebalo je da 718. peš. div. sa 738. peš. pukom iz Sarajeva takođe nastupa ka Rogatici i preko Sokoca na Han-Pijesak, a sa 750. peš. pukom od Tuzle na Kladanj i zatim dalje na Olovo i Žeravice. Sa komandom italijanske 2. armije dogovoreno je da nemačko-ital. demarkacionu liniju zatvore ital. jedinice kako bi sprečile da veći broj ustanika ne umakne na jug. Na taj način mislilo se da će u planinama

⁴⁰ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 33/42.

istočne Bosne aktivne grupacije ustanika — računalo se sa oko 1000 Dangićevih četnika i oko 3000 komunista — biti sa svih strana opkoljene i uništene.⁴¹

Tok operacija

U određeno vreme, 15. januara, otpočela je operacija koja je od jedinica zahtevala izvanredne napore. Po jakom mrazu, gde je temperatura padala na 20 do 30 stepeni ispod nule, pri magli i ledenom vetru, na bednim, duboko zavejanim planinskim putevima, a po delom pošumljenom, delom divlje krševitom i kršnom brdovitom zemljištu trebalo je pronaći ustanike i potući ih.

Obe angažovane divizije krenule su sa istoka preko Drine i sa zapada od Sarajeva i od Tuzle da bi ustanike uklještile i uništile. Šeststo devedeset sedmi peš. puk, sa hrv. jedinicama, krenuo je iz mostobrana kod Zvornika i slomio je otpor ustanika na visovima jugozapadno od Zvornika i južno od njega na drumu u dolini Drine. Zapreke i porušeni mostovi morali su se obilaziti. Šesnaestog januara gonio je puk odstupajućeg neprijatelja i, posle žestoke borbe, zauzeo više sela, koja su ustanici branili i očistio dolinu Drinjače od razbije-nih ostataka bandi. Sedamnaestog januara nadirao je puk preko brdovitog terena pl. Javor dalje ka jugu i već 18. stigao u Vlasenicu i tu uspostavio vezu sa 699. peš. pukom.

Tih dana (15—18. januara), i pored zaprečavanja, prodro je 699. peš. puk na Drinu u rejon zapadno od Ljubovije. Tu, u okolini Milića, zarobljeno je oko 400 neprijatelja — bili su skoro isključivo Dangićevi četnici —, zaplenjen je jedan tenk, 2 mitraljeza, 160 pušaka i mnogo municije. Puk je sa zapada čistio rejon do Vlasenice. Jedan bataljon stigao je 18. u Srebrenicu bez dodira sa neprijateljem.

U velikom obilaznom luku preko Užica, radi zahvatanja ustaničkog područja sa juga, upućen je 698. peš. puk, umesto oklevajućih Italijana, ka Višegradu. Deo puka već je 15. prodro iz Višegrada, gornjom dolinom Drine, ka Međedi. Ovde su kasnije zatvarali Italijani. Ostali delovi 698. puka probili su se, u međuvremenu, 16. iz Višegrada dalje na zapad i stigli 17. u Rogaticu. Jedan ital. alpinski bataljon iz Višegrada priključio se nastupanju ove južne nem. kolone i nastupao za njom 20. januara do Rogatice. Sem ovog ital. bataljona, u operaciji su učestvovala još dva bat. »crnih košulja« »demonstrirajući« u Foči. Za zatvaranje sa juga predviđena divizija

⁴¹ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 149/42, od 13. I 42.

»Ravena« do tada nije bila stigla, navodno zbog porušene pruge kod Mostara. Njeno prebacivanje će se odužiti još nedeljama.

Sledećih dana (18—21. jan.) čistila je 342. div. dostignute rejone, 698. peš. puk pročešljao je predeo oko Rogatice, kojom prilikom je 50 ustanika poginulo, 200 zarobljeno i 63 Hrvata oslobođeno iz zarobljeništva. Šeststo devedeset deveti peš. puk prokrstario je rejon od Ljubovije do Vlasenice i Srebrenice. Za to vreme, 697. peš. puk, koji je prodro iz Vlasenice, preko pl. Javor, na jug, naišao je samo na slab nepr. otpor i 21. januara, bez borbe, zauzeo Han-Pijesak. Delovi puka nastupili su 22. od Han-Pijeska zapadno ka Olovu. Ova naporna akcija čišćenja završila se bez naročitih događaja. Ustanici su se većim delom blagovremeno izvukli iz pretećeg opkoljavanja.

I 718. peš. div. uspela je u tom gonjenju u opkoljavanje da uhvati samo još delove ustanika. Sedamsto trideset osmi pp ove div. krenuo je 15. januara iz Sarajeva, u cilju nadiranja kroz divlju pl. Romaniju ka Rogatici i sev. istočno, preko Sokoca. U borbama po najtežem zemljištu, puk je prokrčio sebi put kroz snegom i ledom pokrivenu krševitu planinu. Ustanici su bili proterani sa svojih stenovitih položaja i skrovišta. Zarobljeno je 240, zaplenjeno je 6 mitraljeza, 1 minobacač, 50 mina, 160 ručnih bombi i 25.000 metaka pešad. municije. Sem toga, iz ustaničkog ropstva oslobođeno je 104 Italijana i 57 Hrvata. Dvadeset prvog januara zauzeo je 738. p. puk, posle slabog neprijateljskog otpora, mesto Podromanija; 22. januara nadirali su delovi puka preko Sokoca, koji je pre dva dana bombardovalo hrv. vazduhoplovstvo, na Han-Pijesak i, preko Prače, prema Rogatici.

I 750. pp, koji je sa Hrvatima iz Tuzle prodro na jug, zaustavljen je više usled terenskih teškoća nego usled neprij. otpora. Šesnaestog jan. puk je stigao u Kladanj. Sledećih dana čistio je puk s obe strane drumu Stupari — Kladanj, i prodro je dalje kroz besputnu planinu. Olovo, koje je hrv. vazduhoplovstvo bombardovalo, dostignuto je 22. januara. Neprijatelj je i tu izmakao. Dvadeset trećeg januara puk je kod Vareša uspostavio vezu sa hrvatskim bataljonima, koji su u međuvremenu odbijali ustaničke pokušaje proboja.

Kobnom nespretnošću, toga dana (23. jan.), italijanski borbeni avioni bombardovali su Vlasenicu, koju smo mi i Hrvati već od 18. držali u posedu.

Za operaciju je bilo obećano 12 ital. borbenih aviona. Njihovo prvo poletanje bilo je 23. januara iz Mostara. Od tri

aviona koji su uzleteli, dva su se morala, usled kvara na motoru, vratiti, a treći je, kako je opisano, usled slabe orijentacije, napao Vlasenicu, iako su naše trupe istakle zastave sa kukastim krstom i davale signale raspoznavanja.

Rezultati:

Dvadeset trećeg januara završeno je gonjenje ustanika na području divlje pl. Javor. Tristo četrdeset druga i 718. peš. div. izgubile su 25 mrtvih, 131 ranjenog i jednog nestalog, a Hrvati 50 mrtvih i teško ranjenih. Uz to, zbog smrzavanja raznih stepena, onesposobljeno je 297 ljudi za borbu. Krvavi gubici ustanika iznosili su 521 mrtav. Više od 1400 ustanika je zarobljeno, zaplenjeno je 4 topa, 1 minobacač, 22 mitraljeza, 855 pušaka, 72 mine, 33 konja i tovarne stoke i 600 goveda, i oslobođeno iz zarobljeništva ukupno 168 Hrvata i 104 Italijana.

U jednom pismu upućenom k-dantu oružanih snaga na Jugoistoku, kom. 198. pp pukovnik Štraus [Strauss] izneo je svoje utiske stečene za vreme operacije u istočnoj Bosni: [...] »Bilo je mnogo iznenađenja, bedne, duboko zavezane staze, đavolska hladnoća, uvek između minus 30—40°. Skloništa nismo mogli koristiti, pošto nije bilo naselja koja bi samo donekle zadovoljavala i pošto su mnoge kuće bile popaljene. Ali, bez obzira na sve scile i haribde koje su našoj zimskoj Odiseji stale na put, mi smo svoje postigli. Držanje naših vojnika bilo je izvanredno, bez obzira na velike napore. Trebalo bi jedinice u planinama opremiti plan. čizmama i ne dozvoliti da uvek jure u svojim lakim cipelama«.

»Operacija usred zime trebala je da izbaci komuniste iz njihovih visinskih položaja i da ih rastera. To je i uspelo. Glavnina nepr. povukla se u šume a delom otišla i na jug na ital. područje. Po našem dolasku u rejon Vardišta, skoro svakodnevno je javljano o jednoj komun. bandi. To su bili od nas iz Užica proterani ustanici. Nalazili su se naokolo u šumama na planinama. Naša pojava uznemirila ih je, špijunirali su i povlačili se po delovima, verovatno da se negde prikupe. Potpuno je isključeno da se ovi ljudi mogu iz doline, još u ovo doba godine, u snegu preko kolena, isterati. To se, uostalom, ne može ni leti, ma koliko to izgledalo neverovatno. To je užasno, rastrgano, razučeno zemljište, sa okomitim stenama, dubokim provalijama, ogromnim šumama. Potpuno je nemoguće da se pri neverovatno dobro organizovanom obaveštajnom sistemu kod bandi, čiji izviđači neprimećeno vrebaju negde u stenama, ispod grma, na ivici šume, može prići bez čudotvorne kape. Kad sam bio u Rogatici, javljeno mi je

da se negde u blizini u nekom naselju nalazi grupa od oko 100 komunista. Na izviđačka odelj. je dan ranije otvorena vatra sa visova kod toga sela. Prema tome, naredio sam mome bataljonu da to selo preko noći u velikom luku opkoli. Pre svanuća upad sa sviju strana. Cela banda, od oko 100 ljudi uništena je. Ali takve akcije imaju uspeha samo noću. Meni je za čišćenje toga sela bio potreban ceo bataljon!«.

Planirano opkoljavanje i potpuno uništenje na tako širokom području, između Drine, Bosne i Spreče, nije uspelo, premda su naše jedinice svoj zadatak hrabro izvršavale. One su, kao i u prethodnim borbama sa bandama, tako i u ovim surovim zimskim danima zaista učinile slavna dela. Maršovale su pri surovoj hladnoći i vejavici po zaleđenim putevima i uzanim stenama i morale se boriti sa podmuklim neprijateljem, koji se zapravo nije mogao uhvatiti, u razdrobljenim stenovitim planinama. Gerilci su bili svugde i nigde. Oni su, doduše, dopustili da budu rasterani i gonjeni, ali ne da budu potpuno uništena. Oni su se branili u njihovim utvrđenjima, ali su se zatim brzo rasturili po njihovim selima, gde su se jučerašnji borci našim jedinicama predstavljali kao »miroljubivi« seljaci i »prijateljski raspoloženi«.

Naravno, od generala Ambrozija obećana akcija na južnom krilu, zatvaranje rejona koji se imao čistiti sa juga ital. snagama, izostala je, pošto se pristizanje predviđene divizije »Ravena« odužilo nedeljama. Pod takvim okolnostima Italijani nisu svoje obećanje potpuno ispunili i zadovoljili su se time da samo jednim bataljonom alpinaca »slede« našu južnu obuhvatnu kolonu do Rogatice i da kod Foče »demonstriraju« sa »Crnim košuljama«.

Usled takve jedne pomoći ital. saveznika, komandant oružanih snaga na Jugoistoku je još pred kraj operacije, 21. jan., javio Vrhovnoj komandi Vermahta:

»Držanje Italijana prema ustaničkom pokretu dovodi u pitanje trajan uspeh nem. borbi. Dosadanja neaktivnost Italijana protiv ustanika, otvoreno otkazivanje ital. pomoći u operaciji koja je sada u Hrvatskoj u toku i odnos hrv. vlade prema ustaškom pokretu dovode do toga da je broj ustanika u stalnom porastu. Njihovo izmicanje u ital. okupacionu zonu onemogućuje brzo uništenje ustanika u Hrvatskoj«.

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku zbog toga smatra potrebnim »odgovarajući politički uticaj i postavljanje jednog komandanta koji bi bio odgovoran za uspostavljanje sređenih prilika u Hrvatskoj«, i dodao je: »Preduslov za ovo je da se za ugušivanje ustanika stave sve upotrebljive ital., hrv. i nem. snage pod jedinstvenu komandu i da se razoružaju svi

pojedinci i organizacije (pa i ustaše) sem hrv. vojske i policije».⁴²

Za loše mišljenje o ital. pomoći, stečeno s nemačke strane ovih dana, karakterističan je i jedan izveštaj nemač. generala u Zagrebu od 26. I 42. U njemu se kaže: »U Dubrovniku iskrcala jedna alpinska divizija umesto nepristigle divizije »Ravena«. Njeni prednji delovi dospeli su (oko 21. I) do Kalinovka, bez da su prethodno, kao što je bilo ugovoreno, prodrli rejon Goražde—Foča. U akciji čišćenja u ist. Bosni sadejstvovalo je oko 300 alpinaca iz Višegrada, koji su se priključili našoj koloni koja je tu nastupala. Taj (ital.) bataljon se obavljao da će marševati iza naših jedinica, ali se po dolasku Rogaticu nije mogao pokrenuti da radi jedne samostalne operacije skrene na jug. (nem. general u Zagrebu, str. pov. br. 21/42. od 26. I).

Predlozi komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

U jednom od Vrhovne komande Vermahta traženom izveštaju dao je komandant oružanih snaga na Jugoistoku, 22. januara, završnu reč o operaciji: »Ustanici, usled pasivnosti Italijana, sa malim iznimkama, vešto su pred našim nadirućim jedinicama izmakli u ital. rejon i u brda. Oni su akcijom čišćenja samo prolazno razbijeni, sa njihovim postojanjem mora se i dalje računati i s tim da će akcije ustanika opet otpočeti«. — »Ovo se ne može«, tako je dalje cenio komandant oružanih snaga na Jugoistoku situaciju, »sprečiti sa ostavljenim hrv. snagama u očišćenom rejonu, jer su slabijeg borbenog kvaliteta. Može se očekivati, da će akcije ustanika opet otpočeti, pošto nije postignuto nikakvo uništenje, već samo prolazno rasterivanje; prostorno razvlačenje, planinsko zemljište i vremenske neprilike, uz ograničeno vreme (odlazak 342. peš. div.), nisu dozvoljavali da se može očekivati bolji rezultat. Bez gustog posedanja, koje bi se sada sprovelo, ne može se postići trajno smirivanje. Uspešna operacija moguća je samo u povoljnim vremenskim prilikama. Kod sadanje akcije utrošak snaga, u odnosu na postignuti rezultat, je suviše velik«.

»Za odsudnu akciju smirivanja potrebno je:

- Jedinствена komanda nad svim nemačkim, italijanskim i hrv. jedinicama;
- skoro jednovremene akcije u celom hrvatskom prostoru, da bi se sprečilo do sada uvek konstatirano izmicanje ustanika;

⁴² Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia/Ic, str. pov. br. 99/42. od 21. I 42.

- temeljna promena italijanskog držanja, jer su Italijani do sada izbegavali svaki sukob, dakle aktivna borba Italijana;
- bitno pojačanje nem. trupa za nem. okupacionu zonu, jer jedna div. (718. peš. div.) sa dva puka ne zadovoljava;
- nikakvo trpljenje ustaša u samostalnom hrvatskom području«.

»Samo pod ovim pretpostavkama« — tako je zaključio komandant oružanih snaga na Jugoistoku svoje izlaganje — »moguće je konačno smirivanje područja tako važnog za nemačku ratnu privredu i uspostavljanje sigurnosti transportnih komunikacija. U protivnom, moguće je sa sadanjim snagama samo lokalno čišćenje najužih područja bez osiguranog dotura i evakuacije.

U jednoj depeši od 1. februara dao je načelnik Generalštaba Vrhovne komande nemačkog Vermahta sledeće mišljenje: »Izveštaji komandanta oružanih snaga na Jugoistoku još ne daju nade da s proleća opet neće otpočeti ustanci većeg zamaha. Gubici ustanika i broj likvidiranih su suviše maleni, dok je broj zarobljenih preveliki. Do sada se nije uspelo da se ustanicima drakonskim merama slomi kičma. Za ovo nisu dovoljne vojne mere«. Uz široko razgranat sistem špijunaže i brutalne policijske mere, trebalo bi još blagovremeno utvrditi prikupljanje bandi, i žarišta ustanka već u korenu uništiti. Ove metode trebalo bi primeniti u velikom obimu po postavljanju komandanta SS i policije.⁴³

Na kraju, ukazao je načelnik Generalštaba Vermahta na to da komandant oružanih snaga na Jugoistoku i u idućoj godini mora izaći na kraj sa snagama koje su mu ostavljene, i da mu je zadatak »primeniti one metode koje će mu zagarantovati uspeh«. (Komandant oružanih snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 342/42.)

Krvavi gubici ustanika u Srbiji bili su ipak već vrlo visoki. Oni su samo u Srbiji, u vremenu od 1. IX 41. — 15. I 42. iznosili 7904 palih u borbi i 12.196 *streljanih za odmazdu*.

Jednovremeno, prema uputstvima Vrh. kom. Vermahta, naređeno je: »Primena strogog postupka u ophođenju sa zarobljenicima«. U borbi ili na bojištu zarobljeni ljudi imali su se streljati.

⁴³ Firer je 21. I 42. naredio postavljanje komandanta SS i policije koji je trebalo da bude lično i neposredno potčinjen komandantu Srbije.

Komandantima je naređeno da, obzirom na nedovoljno energično istupanje protiv ustanika prošlog leta, spreče preblago shvatanje kod trupa (opunomoćeni komandant u Srbiji, I-a, pov. br. 431/42. od 6. II 42).

Pregovori sa Nedićem

Uostalom, broj zarobljenika (1400) bio je i za vreme operacije u istoč. Bosni, prema krvavim gubicima ustanika, srazmerno visok. S druge strane, pokazalo se da naročito Dangićeви četnici izbegavaju borbu sa nemačkim jedinicama i da na njih ne pucaju. Ovo je imalo svoj specijalni razlog. U Beogradu su u međuvremenu otpočeli s nemačke strane pregovori sa četničkim vođom Dangićem sa težnjom da se sačuva skupocena nemačka krv. Tridesetog januara sastali su se načelnik štaba opunomoćenog komandanta u Srbiji, generalštabni pukovnik Keviš i Dangić. Kod tih pregovora sa srpskim ustaničkim vođom utvrđeno je da je Dangić bio spreman da se sa svim svojim ljudima potčini Nemcima, da bi uništio komuniste u istoč. Bosni i održao mir. Vođeni su dalji razgovori između Dangića i srpskog predsednika vlade Nedića, 31. januara i 1. februara, kao i sa opunomoćenim komandantom u Srbiji, njegovim načel. štaba, zamenikom načelnika vojne uprave dr Kiselom [Kiessel] i poslanikom Bencle-rom. Nem. general u Zagrebu bio je umoljen da dođe 2. februara sa jednim predstavnikom hrv. vlade u Beograd. Toga dana stigli su u Beograd, radi daljih pregovora, general Glez, nem. poslanik u Zagrebu SA-obergruppenfirer [Obergruppenführer] Kaše [Kasche], hrvatski državni sekretar Vrančić i načelnik Operativnog odeljenja generalštabni pukovnik Dragojlov. Hrv. predstavnici odbili su Dangićeve zahtev za ograničenje okupacionih prava Hrvata u istoč. Bosni i za izgrađivanje uprave u tome području u korist ustanika. Nastavak pregovora 3. februara nije doneo nikakve rezultate. Dangić je, zbog toga, izjavio da mu ne preostaje ništa drugo no da prihvati borbu sa Hrvatima, jer se oseća dužnim da spreči uništenje u Bosni nastanjenih Srba od strane ustaša. Dangić je 4. februara prebačen preko granice kod Zvornika (opunomoć. komandant u Srbiji, I-a, pov. br. 857/42 od 5. II 42).

I pored svih uvažavanja težnji da se istočna Bosna smiri bez proleivanja nemačke krvi, komandant oružanih snaga na Jugoistoku nije mogao odobriti započete pregovore sa Dangićem. Dvanaestog februara stavio je opunomoćenom komandantu u Srbiji do znanja: »Major Dangić jeste i ostaje Srbin. On je podneo ponude samo zato da bi istočnu Bosnu pretvorio u svoj poligon, da prezimi i da pripremi priključenje

istočne Bosne Srbiji«. Ugovori sa Dangićem doveli bi, ako ne sada, onda u proleće, do kraha i do ojačanja Dangićevih snaga. Glavna greška bila je što su uopšte sa Dangićem vođeni pregovori o odstupanju hrv. teritorije, a da se prethodno nije dobilo mišljenje hrv. vlade. »Ubuduće zadržavam sebi« — tako je izneo komandant oružanih snaga na Jugoistoku — »pravo odobravanja vođenja pregovora svake vrste. Zadatak opunomoćenog komandanta u Srbiji ostaje, ugušivanje ustaničkog pokreta i osiguranje industrijskih objekata i najvažnijih saobraćajnih linija u Srbiji i Bosni« (komandant oružanih snaga na Jugoistoku, I-a/Ic, str. pov. br. 482/42. od 12. II 42).

Držanje ustaša

Radi prebacivanja na istočni front krenula je 342. peš. div. 23. jan., bez 697. peš. puka, iz istočne Bosne opet na svoju staru smeštajnu prostoriju u Srbiji. Šeststo devedest sedmi peš. puk. i oba pučka 718. peš. div. bili su predviđeni za novu akciju čišćenja. Umesto povučениh nemačkih jedinica stigli su hrvatska žandarmerija i ustaše »kao oslobodioci« za smirenje očišćenog područja. Tragovi brutalnog narodnog rata, koji su doneli partizani i druge partijske pristasaе, teško su pritiskivali bosansko brdsko zemljište: opljačkana, izgorela i opustošena sela, bez stoke. U Bosni nastanjeno srpsko stanovništvo, za borbu nesposobni muškarci, žene i deca, iz straha od ustaških zločina, bežali su po odlasku nem. jedinica preko Drine u staro-srpsko područje. Kod Kos. Mitrovice prikupilo se blizu 40.000 begunaca bez hrane, skoro neodeveni i bez lekarske pomoći. Na hiljade njih smrзло se je usled jake zime, umrlo od gladi ili od zaraze.⁴⁴

Prva faza akcije smirenja u istočnoj Bosni završila se 31. januara pregovorima u Zagrebu između opunomoćenog komandanta artiljerije Badera, nemačkog generala u Zagrebu generala Gleza, nemačkog poslanika SA-obergruppenfirera Kašea s jedne strane, poglavnika dr Pavelića, kao i maršala Kva-ternika, s druge strane.

Hrvati su kod ovih zagrebačkih pregovora pristali na sve nemačke zahteve. Po želji opunomoćenog komandanta u Srbiji ceo prostor između Drine — Save i demarkacione linije ostao je nemačka operativna zona kojom je komandant 718. peš. div. general-major Fortner, po naređenju opunomoćenog k-mand. Srbije, imao pravo komandovanja u vojnom smislu. Njemu su bile potčinjene u tome rejonu sve nemačke i hrvatske snage kao i ustaške formacije. Ponovo su uspostavljene

⁴⁴ Iz jednog izveštaja opun. komandanta u Srbiji, I-a, pov. br. 857/42 od 5. IX 42.

hrvatske civilne vlasti tamo gde su bile od ustanika proterane. Jedan hrvatski civilni komesar bio je dodeljen nemačkom komandantu kao veza sa zagrebačkom vladom. Ovim izgleda da je nemački uticaj na hrvatsku civilnu upravu u operativnom domenu došao do izražaja i time zajemčena zaštita i mir pravoslavnog stanovništva koje želi saradnju.

Promena u komandovanju kod Italijanske 2. armije

Operacija u istočnoj Bosni, kao što je već izneto, imala je skromnu italijansku podršku i dovela je konačno do promene u Komandi ital. 2. armije. General Ambrozijo, komandant te armije, bio je smenjen.⁴⁵ Iskustva o nedovoljnoj ital. pomoći, tako je rezonovao nemački general u Zagrebu, mogla bi, na žalost, potvrditi gledište maršala Kvaternika da je ital. 2. armija bila jako oslabljena (slabo upotrebljiva) i da je, moguće, general Ambrozijo i radi toga smenjen od strane dučea. U stvari, general Ambrozijo postavljen je sa položaja komandanta 2. armije za novog načelnika italijanskog Generalštaba. Time je, po mišljenju generala Gleza, došao politički jaki general na čelo ital. vojske, protiv čijih su se namera prema Hrvatskoj protivili poglavnik i hrv. vladini krugovi General Ambrozijo važio je kao naročito neprijatelj hrv. nezavisnosti.

U jednom razgovoru sa načelnikom nemač. štaba za vezu pri štabu ital. 2. armije, izjasnio se je za deobu Hrvatske između Italije i Nemačke, pri čemu je želeo da se potpuno pripoji Italiji područje južno od demarkacione linije. (Nem. general u Zagrebu, str. pov. br. 21/42. od 26. I 42.)

Nove operacije čišćenja u pl. Ozren

Po završetku operacije na pl. Javor, odmah je pripremljena nova akcija čišćenja ostataka bandi koje na pl. Ozren još nisu bile potpuno likvidirane.

Oko 24. januara krenule su za to određene snage 718. peš. div., ojačane 698. peš. pukom 342. peš. div., na njihove nove polazne rejone delom železnicom, delom peške. Dvadeset devetog januara bile su raspoređene snage za okružavanje bandi na području između Bosne — Spreče, Zavidovića — Doboja — Lukavca i to sa Grupom »Istok« (ojačani 697. i 750. peš. puk) iz Tuzle i sa Grupom »Zapad« (738. peš. puk) iz rejona istočno od Zavidovića. Dolina Bosne—Spreče trebalo je da bude očišćena sa oko 7 hrv. bataljona i 4 baterije i zatvorena sa zapada i severoistoka.

⁴⁵ Na njegovo mesto došao je dotadašnji nač. ital. generalštaba general Roata (Roatta).

Ustanici su bili delimično raspoređeni u izgrađenim položajima u trouglu Bosna—Spreča kod Zavidovića i kod Doboja, ali su se uskoro iz rejonu kod Zavidovića dublje povukli u pl. Ozren. Tridesetog jan. zauzela je Grupa »Istok«, krenuvši iz Tuzle, posle borbe, Sižje. Trideset prvog jan. dostigla je delovima Međaš, jugoistočno od Doboja, i, sledećeg dana 1. februara, visove jugozapadno od Gračanice. Drugog februara sjedinila se Istočna grupa sa svojim pozadnjim jedinicama, delovi su nadirali sa zapada kroz pl. Ozren prema Doboju i Maglaju.

Zapadna grupa je 30. januara, posle borbe, zauzela svoje polazne položaje istočno od Zavidovića. Hrvatski avioni bombardovali su sev. istočno od ovog mesta prikupljanja bandi. Sledećih dana (31. jan. — 2. febr.) produžila je 718. peš. div. akciju čišćenja kod Doboja i Maglaja. Zapadna grupa dostigla je zapadni deo pl. Ozren, pošto je prokrstarila sa juga, posle savlađivanja jačeg nepr. otpora i uz znatne terenske teškoće pri poledici i dubokoj zavejanosti, područje istočno i severno od Maglaja i očistila je ovo područje idućih dana od bandi. Hrv. grupa za zaprečavanje u dolini Spreče kod Gračanice odbila je u međuvremenu pokušaje ispada ustanika. Hrv. avioni bombardovali su prikupljanje bandi u dolinama južno od pl. Ozren.

Petog februara, ulaskom naših jedinica u Doboju, završena je operacija čišćenja u pl. Ozren. Šeststo devedeset sedmi peš. puk izašao je iz sastava 718. peš. div. Naše jedinice zarobile su 200 ustanika, zaplenile ručno oružje i spalile jedan četnički logor. Operacija u pl. Ozren, prema tome, nije dovela do značajnih rezultata čišćenja. »Ovi se mogu samo očekivati« — to je konstatovao načelnik štaba komandanta oružanih snaga na Jugoistoku — »ako uspe da se ustanici sabiju u male obruče«.

Opunomoćeni komandant u Srbiji cenio je situaciju ovako: »Pokušaj da se žarište ustanka u istoč. Bosni ukloni nije uspeo. U proleće mora se računati sa opštim ustankom na Balkanu uz podršku Engleza.

Tri i po divizije 15. talasa koje se nalaze u srpsko-hrv. rejonu neće biti u stanju da pokore ustanike. Hrv. oružana sila, radi svoje male vrednosti, ne može doći u obzir za ovu borbu«. ⁴⁶

⁴⁶ Bilo je predviđeno da se glavnina 717. peš. div. iz južne Srbije premesti u rejon Soluna umesto 164. peš. div. koja je bila određena za novoformiranu Tvrđavsku div. »Krit«. Bilo je uzeto u ocenu da se povećaj bugarski okupacioni rejon u staroj Srbiji, da bi se oslobodile nem. jedinice za borbu protiv ustanika. Ova je zamisao iz

Memorandum o situaciji u jugoistočnom prostoru

U operativnom odeljenju štaba 12. armije bio je u međuvremenu izrađen memorandum o situaciji na Jugoistoku. U njemu je komandant oružanih snaga na Jugoistoku, pored ostalog, izneo Vrhovnoj komandi Vermahta:

»Usled operacija na istoku uslovljeno odašiljanje četiri divizije pune vrednosti (5. i 6. brdske, 113, 342. peš.) na istočni front, sopstvena inferiornost na moru u ratnim brodovima i transportnom prostoru u Sredozemnom moru, početna inferiornost nemačkog vazduhoplovstva u Sredozemlju, kao i izvanredne teškoće u doturu i transportu na kopnu i moru, izmenili su, počev od jeseni 1941. god., situaciju u jugoistočnom prostoru sve više u korist Engleza. Snage k-danta oružanih snaga na Jugoistoku i njegova sadanja ovlašćenja nisu dovoljni više da mogu u svakom slučaju ogarantovati odbranu jugoistočnog prostora.

Nadalje je u ovom memorandumu izneto o situaciji u Srbiji i Hrvatskoj: »Dosadanje mere dovele su do izvesnog smirenja. Mesni (lokalni) nemiri, izazvani od komun. partizan. ili nacionalnih srpskih političkih grupa neće se nikada moći prekinuti sve dok engleska i ruska propaganda mogu još da rade. To se ratom i sadanjim snagama neće moći sprečiti. Najvažniji industr. centri i glavne saobraćajne linije osigurane su. Saradnja sa bugar. okupacionim snagama odvija se planski. Snabdevanje trupa je osigurano. A u martu je predviđeno izdvajanje jednog štaba divizije i jednog peš. puka (717. peš. div.) radi pojačanja nemač. kopnenog područja Soluna.⁴⁷ Dalje slabljenje nemač. jedinica u Srbiji ne sme se dopustiti.«

»Situacija u Hrvatskoj postaje u sve većoj meri zabrinjavajuća. Hrv. vlada i hrv. oružana sila nisu u stanju da sprovedu svoje namere izgrađivanja kako na unutrašnjem planu tako i prema srpskim manjinama i ustanicima. Neobuzdani prestupi ustaša, hrv. dobrovoljaca, znatno doprinose nemiru u zemlji, umesto da smiruju. Današnje stanje u Hrvatskoj predstavlja ozbiljno ugrožavanje severnog Balkana, jer srpska odlučnost za otpor dobija neprekidnu podršku u uspesi-

političkih razloga uskoro napuštena. I spremnost za upotrebu SS-divizija koje su se imale formirati od banatskih Nemaca bila je još daleko.

⁴⁷ Oponomoćeni komandant u Srbiji, I-a, pov. br. 857/42, od 5. II 42.

ma ustanika protiv Hrvata i Italijana. Mogućnosti proširenja ustanka na staro-srpski prostor i ponovno ugrožavanje za život važne veze na jugoistoč. prostoru stalno su u izgledu.«

»U slučaju engleskih ofanzivnih operacija, naročito u slučaju zaokreta Turske, mora se pod takvim okolnostima računati na dalji porast nemira naročito u predelima nastanjenim Muslimanima.

Sukrivci današnjih stanja su ital. okupacione snage, koje dosada ni u kom slučaju nisu energično istupile«. Komandant oružanih snaga nadao se da se tu može pomoći: »*samo u jedinstvenom i jednovremenom nastupanju svih nemač., ital. i hrv. snaga pod zajedničkom komandom*«.

Na kraju ovog memoranduma veli se još: »Izneta situacija prisiljava na sledeće mere: »Nikakvo odvlačenje nemač. snaga iz srp. i hrv. prostora, jer ne bi bilo inače moguće nikakvo aktivno suzbijanje ustanika, niti čvrsto držanje pozadine.«

Iz svih tih razloga, predložio je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku još jednom Vrhovnoj komandi Vermahta, kao što je to već učinio 21. i 29. januara:

»*Uspostavljanje jedinstvene komande u Hrvatskoj radi ugušivanja tamošnjih nemira*«. ⁴⁸

2. Nastavak rata sa bandama u Bosni

Februar, do marta 1942.

Po završetku operacije čišćenja u pl. Ozren, napustio je 697. peš. puk 342. peš. div. Bosnu. Oba puka 718. peš. div. vratili su se početkom februara u svoje garnizone u Tuzlu i Sarajevo. Još za vreme ovih pokreta jedinica, ponovo su se prikupljale, kao što se je i očekivalo, razbijene bande na istočnobosanskom brdovitom zemljištu, prokrstarenom od naših jedinica, i to u rejonu između Zvornika—Rogatice—Sarajeva i Olova. Nove teške borbe promenljivog uspeha razvile su se između hrv. odreda, kojima je povereno osiguranje, i bandi, pri čemu su ustanici u odnosu na Hrvate bili u većini slučajeva nadmoćniji. Hrvati su prisiljeni sa puno gubitaka na odbranu. Ipak im je uspelo 17. febr. da ustanicima otmu Rogaticu.

I kod Banje Luke i u rejonu između Bos. Broda i Prijedora ustanici su ponovo otpočeli sa dejstvom. Hrv. protivmere ostale su bez uspeha. Ponovo su morale jedinice 718. peš. div., koje su se jedva vratile u svoje garnizone, da pri-

⁴⁸ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 010/42 od 5. II 42.

skoče Hrvatima u pomoć; dok su u Hrvatskoj ostavljena tri landesšicen-bat. bila vezana zadacima osiguranja na žel. pruzi Zagreb—Beograd i u industrijskim oblastima, koje su od životne važnosti.

Naročito kod Prijedora zaoštrila se situacija, utoliko više što tamošnja hrv. posada, izgleda, nije bila ni potpuno pouzdana.

Delovi 923. landesšicen-bat., upotrebljeni za osiguranje rudnika, napadnuti su oko sredine febr. od ustanika i odsečeni. Njihovo snabdevanje bilo je moguće samo preko hrv. vazduhoplovstva.

Opunomoćeni komandant u Srbiji, general artilj. Bader, hitno je naredio da se delovi 718. i 704. peš. div. iz istočne Bosne prebace u Prijedor. Samo se sa dejstvom ovih nem. pojačanja moglo računati tek za nekoliko dana, pošto je prevoženje naših snaga bilo moguće samo na žel. komunikacijama malog kapaciteta preko Sremske Mitrovice—Bos. Broda za Dubicu; ovo se, pored toga, odugovlačilo još i usled jakih vejavica. U takvoj situaciji zahtevao je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku da se za deblokadu nemač. snaga upotrebe sve u prostoru Prijedora raspoložive hrv. snage. I ital. komanda 2. armije ponudila je pomoć jednog ital. bataljona, stacioniranog u San. Mostu.

Osamnaestog febr. mogla su prva nem. pojačanja koja su stigla u Bos. Dubicu, zajedno sa oko osam hrv. četa, da se upute prema Prijedoru. Nadirali su iz Bos. Dubice preko duboko zavejanih visova, ali su, protiv upornog i za borbu spremnog neprijatelja, samo lagano osvajali teren. Stigla su dalja nem. pojačanja. Posle trajnog žilavog otpora, odstupili su ustanici 23. febr. sa brdovitog terena s obe strane pravca nastupanja. Ali, već sledećeg dana, naišle su naše jedinice na zapadnoj ivici Kozare na novi otpor. Dvadeset sedmog febr. konačno su stigle u, od bandita opkoljeni, Prijedor i omogućile nesmetani odlazak, od bandi opkoljenih, landesšicena.

Krajem meseca rasplamsali gerilski rat produžio se kod Prijedora, u brdima istočno od Sarajeva, kod Rogatice, Prače i Sokoca, između Spreče i Bosne kod Doboja, kod Zvornika na Drini, i ni u mesecu martu nije došlo do mira.

Desetog marta napadnuta je mučki od ustanika, u ital. okupac. području, kod Stoca jedna nemač. auto-kolona iz Mostara. Tom prilikom poginulo je 29 nem. vojnika, 12 je ranjeno, a 45 vojnika odveli su banditi. Dve ital. čete iz Stoca hitale su pritešnjenom savezniku u pomoć. Ustanici, koji su se nazivali »Partizani nacionalnog oslobođenja« — imali su

u mesecu martu uspeha u Hercegovini u svojim prepadima na ital. kolone za dotur i jedinice za osiguranje. Krajem meseca marta, slika situacije bila je ova: U rejon istočno od Sarajeva, između Prače i Rogatice, upale su »proleterske« bande iz Crne Gore i pojačale ustanike. Mogao se konstatovati i pridolazak ustanika iz stare Srbije. Živu akciju razvili su ustanici i na »četvoromeđi« srpske, crnogorske, hercegovačke i bosanske teritorije kod Goražde — Višegrad.

I u pl. Ozren, u zapadnobosanskom rejonu od B. Luke do Siska na Savi i, čak, u Sremu u Fruškoj gori nadalje su postojala žarišta nemira. Naše jedinice održavale su vezu kroz zemlju, rasplamtelu ustankom, od Bos. Broda ka privrednim centrima severno od Sarajeva. Nemač. i hrv. jedinice borile su se sa promenljivim uspehom protiv ustanika.

Preokret u zategnutoj situaciji nije se mogao očekivati pre početka izvođenja velike operacije opkoljavanja u Bosni, ugovorene u međuvremenu, posle odugovlačenih sporazumevanja, između k-danta oružanih snaga na Jugoistoku i komand. ital. 2. armije u Sisku.

3. Razvoj situacije u Srbiji

Od januara do marta 1942.

Kad su Bugari početkom januara okupirali staro-srpsko područje podneo je Nedić predstavku kod nemač. okupac. snaga protiv ove preduzete mere. Izgledalo je da zbog ulaska Bugara predstoji u Srbiji štrajk. S nemačke strane odlučeno je da se protiv toga preduzmu najenergičnije mere. Pojavila se i ideja da li ne bi bilo potrebno da se pohapse članovi srp. komesarske vlade. Opunomoćeni komandant u Srbiji bio je mišljenja da Nedićeva vlada, i pored krize izazvane ulaskom bugar. jedinica, treba da ostane i to se gledašte podudaralo sa onim k-danta oružanih snaga na Jugoistoku: »Srbija je po-beđena država i od nem. okupacione sile postavljena komesarska vlada ima da sluša a ne da daje ostavku«.

Premeštaji jedinica u Srbiji iziskivali su početkom januara dovođenje tri landesšicen-bataljona iz Hrvatske: 924. landesšicen-bat. premešten je u Šabac, a, po završetku operacije čišćenja u istoč. Bosni, 477. landesšicen-bataljon premešten je u Beograd radi preuzimanja osiguranja pruge za Niš. Treći za Srbiju traženi landesšicen-bataljon, po molbi

nemač. generala u Zagrebu, ostao je kao posada hrv. glavnom gradu, obzirom na interese Nemaca koje su ovde imali.

Odlaskom 342. peš. div. bile su sve jedinice 704. peš. div. mnogim zadacima osiguranja vezane za severnu Srbiju. Opunomoćeni k-dant u Srbiji predviđao je da se dva batalj. 714. peš. div., postavljena za zaštitu žel. pruge Beograd — Lajpovo, upotrebe za osiguranje industrijskih objekata u Kos. Mitrovici i Raškoj. Sedamsto četrdeset prvi peš. puk 714. peš. div., koja je morala preuzeti okupacioni rejon 342. peš. div. u severozapadnoj Srbiji, trebalo je da oformi garnizone u Valjevu, Lajkovcu, Obrenovcu i Loznici. Sedamsto trideset sedmi peš. puk 717. peš. div., koja je po odlasku 113. peš. div. osiguravala predeo Zapadne Morave, imao je ostati u Užicu i u Užič. Požezi i isti se imao uključiti u sastav 714. peš. div. Sedamsto sedamnaesta div. bila je, bez 737. peš. puka, 4. bater. art. p. br. 67, 717. inžinjerske čete i delova 717. čete za vezu, određena kao zamena za rejon Soluna, koji je, po odlasku 164. peš. div. na Krit, ostao bez jedinica. Najveći deo od 2 1/2 divizije 15. talasa, koji je ostao u Srbiji, i 718. peš. div., koja se nalazila u Hrvatskoj, morali su se najhitnije upotrebiti za osiguranje važnih vojnoprivrednih industrijskih rejona. Što je još preostalo od jedinica imalo se držati u pripravnosti kao pokretna rezerva za suzbijanje ustanika.

Vrh. kom. Vermahta saglasila se sa namerom da se glavnina 717. peš. div. iz južne Srbije prebaci u Solun, ukoliko se, i pored ovog smanjenja trupa, može da ogarantuje održavanje mira i reda.

U staroj Srbiji, posle poslednjih većih operacija 342. i 113. peš. divizije, bande su se povukle u besputne planine.

U predelu južno od Valjeva i na Zlatiboru, južno od Užica, izgledalo je da su se početkom januara prikupljale jače grupe ustanika u vezi sa povećanim ustaničkim pokretom u Bosni.

Krajem meseca opet su se u Srbiji povećale sabotaže i prepadi, naročito u bugar. okupac. području. U rejonu Niša, zatim Leskovca i kod Kuršumlije, bile su akcije bandi u porastu. U lokalnim, često višednevnim operacijama, pronašli su delovi 714. peš. div. kod Valjeva ustanike u njihovim skrovištima i naneli im osetne gubitke. Bug. okupacione jedinice, kojima je opunomoćeni komandant u Srbiji stavio do znanja da budu aktivnije, sprovele su uspešno u februaru, od komandanta oružanih snaga na Jugoistoku željenu, operaciju čišćenja. Do ogorčenih borbi došlo je između Pećančevih četnika i ustanika kod Prokuplja.

Terorističkim bandama naneti su osetni gubici. O nepr. gubicima javljeno je:

Od 1. sept. 1941—15. jan. 1942. ukupno 20.000 mrtvih, uključno i streljani za odmazdu.

Od 26. dec. 1941—5. jan. 1942.: 504 mrtva i 50 zarobljenih.

Od 16. febr. 1942—20. marta 1942.: poginulih u borbi 1983, za odmazdu streljanih 1557 (uključno Hrvatska).

Gubici nemač. jedinica u Srbiji i Bosni izneli su od 16. febr. do 20. marta: 37 poginulih, 65 ranjenih i 45 nestalih.

U istom periodu Hrvati su izgubili: 75 mrtvih i 205 ranjenih.

Bugari: 15 mrtvih i 13 ranjenih i, konačno, srp. pomoćna policija 15 mrtvih i 13 ranjenih.

U vremenu od 18. febr.—31. marta broj žrtava iznosio je:

704. peš. div.	poginula	2 ofic.	i	4 vojnika
	ranjeno	1 ofic.	i	18 „
	bolesno	1 „	i	20 „
718. peš. div.	poginulo	2 „	i	17 vojnika
	ranjeno			50 „
	bolesno			29 „

920. landesšicen-bataljon: poginuo 1 vojnik.

Srpska pomoćna policija, srpska i ruska zaštita industr. preduzeća dobro su se pokazale u prošlim mesecima. Srpska policija preimenovana je u »Srp. državnu stražu«.

Vrh. kom. Vermahta, 19. februara, na predlog k-danča oružanih snaga na Jugoistoku, naredila je spajanje dosadanjna dva štaba — opunomoćenog k-danta u Srbiji i Više komande 65 — u štab »Komandujućeg generala i komandanta u Srbiji«.

Sa približavanjem proleća, moralo se računati i sa rasplamsavanjem novog ustanka većeg obima, tajno pripremljenog od britanskih agenata i britanskim zlatom, u područjima stare Srbije i Hrvatske, okupiranim od naših snaga. Na dovođenje nemač. pojačanja, obzirom na predstojeće odlučujuće borbe na istoku, nije se moglo ni misliti. Ali se moralo, po svaku cenu, održati mir i red na Balkanu i zaštititi veza dotura kroz to područje preko Grčke na Krit i za sev. Afriku. Od k-danta oružanih snaga na Jugoistoku 19. marta izdate nove direktive za suzbijanje ustanika ukazivale su na te okolnosti. Sva sredstva koja vode uspehu morala su se primeniti. Svakom puku u Srbiji imala se dodeliti određena prostorija, kao poterni rejon.

Neprekidnim patroliranjem, i u mirnim područjima, neprekidnim operacijama i iznenadnim razoružavanjem trebalo je onemogućiti svaku delatnost ustanika. Od svih vojnika zahtevala se inicijativa, aktivnost i najoštriji postupci, čak i protiv zarobljenika. Pregovori sa ustanicima, sa neprijateljem, nipošto se nisu smeli preduzimati.⁴⁹

VI. KONFERENCIJA U OPATIJI

Skromna pomoć ukazana od strane Italijana u prvoj zajedničkoj nemačko-ital.-hrv. operaciji čišćenja u istočnoj Bosni, januara 1942, dala je već 21. januara komandantu oružanih snaga na Jugoistoku povoda da se obrati Vrh. kom. Vermahta s molbom za »odgovarajuće političko uticanje« na ital. saveznika u cilju »naimenovanja jednog odgovornog komandanta za uspostavljanje redovnih prilika u Hrvatskoj«. Dvadeset devetog jan. predložio je komandant oružanih snaga na Jugoistoku ponovno Vrh. komandi Vermahta jedinstvenu komandu nad svim nemačkim, ital. i hrv. snagama za novu akciju čišćenja i u jednom memorandumu od 5. febr. 1942. još jednom je predložio potrebu za »stvaranjem jedinstvene komande u Hrvatskoj radi ugušivanja tamošnjih nemira«.

Predlog načelnika štaba Vrh. komande Vermahta za konferenciju

Mnogobrojni ubedljivi izveštaji komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, kao i drugih vojnih ličnosti, naročito nemač. generala u Zagrebu, o zabrinjavajućem razvoju odnosa na Jugoistoku skrenuli su krajem godine sve više pažnju Vrh. k-de Vermahta na ovaj važan vojno-politički prostor. Četvrtog febr. načelnik štaba Vrh. k-de Vermahta general-feldmaršam Kajtel [Keitel] uputio je načelniku štaba ital. oružanih snaga general-pukovniku Kavaleru [Cavallero] pismo, u kome je izneo da je iz izveštaja nemač. vojn. izaslanika u Rimu, generala Rintelena, doznao, da i K-do Supremo smatra situaciju u Hrvatskoj nezadovoljavajućom. I on je mišljenja, da bi se na bivšem jugoslov. području morale preduzeti jedinstvene i energične mere da bi se ustaničkom pokretu konačno slomila kičma.

»Nemačka, pri sadašnjem naprezanju svojih snaga na istoč. frontu« — tako je nastavio general-feldmaršal Kajtel — »može na Balkanu angažovati samo ograničena borbena sredstva i mora najveću pažnju obratiti da vlada mir u po-

⁴⁹ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 500/42.

dručjima važnim za njenu ratnu privredu i da budu osigurane saobraćajne linije. Ali, taj cilj se može samo tada postići ako se sada u celoj Hrvatskoj sprovede ofanzivna akcija čišćenja sa jedinstvenim gledištima, pošto su dosadanja iskustva pokazala da se, obzirom na veliko prostranstvo i terenske teškoće, kod pojedinačnih akcija postižu samo nezadovoljavajući rezultati. Vojna sredstva za sprovođenje akcije čišćenja ove vrste, objedinjavanjem italijanskih, hrvatskih i nemač. snaga, stoje na raspolaganju i garantuju siguran uspeh ako se bude radilo po jedinstvenim policijskim i vojničkim gledištima«.

Uz sve je general-feldmaršal Kajtel predložio da »italijanske, hrvatske i nemačke k-de koje za to dolaze u obzir dobiju zajedničko naređenje da u ličnom dogovoru razrade zajedničku osnovu za njihovo dalje delovanje«.

»Dogovorom bi trebalo utvrditi preduslove za sprovođenje jednovremene velike akcije čišćenja, kojoj je cilj istrebljenje ustanika i pri tome naročito do detalja da se regulišu mere na demarkacionoj liniji. S druge strane morale bi se postaviti na jedinstvenoj osnovi policijske mere vezane sa vojničkom akcijom čišćenja«.

General-feldmaršal Kajtel naročitu je važnost polagao na jedinstveno i oštro sprovođenje polic. mera u vezi sa vojn. akcijom čišćenja, pošto su dosadanja iskustva pokazala da su se ustanici izvukli ispod vojničkog zahvata i da su se posle pročešljavanja izvesnog područja od strane naših jedinica uskoro ustanci opet rasplamteli.

»I pored ovih čisto polic. i vojn. mera« — nastavio je general-feldmaršal Kajtel — »izgleda mi ipak, da je potrebno da se do sada primenjivane vojno-političke metode u Hrvatskoj podvrgnu reviziji. Po mome mišljenju ne postoje više uslovi za miran sporazum sa ustanicima. Trajanje sadanje nesigurne situacije sprečava svaku konsolidaciju hrv. države i mora je vremenom dovesti do raspadanja«.

»Svako pasivno trpljenje vršljanja pravoslavaca, četnika, komunista itd., usled ograničenih snaga hrv. vlade, ojačava te snage i može iznenada dovesti u opasnost celokupnu situaciju na Balkanu. Moraju se, dakle, preduzeti i sve vojno-političke mere da bi se hrv. vladi ojačala kičma, da se snažno potpomognu njene mere protiv ustanika i da joj se pomogne u podizanju njene sile«.

»Bio bih zahvalan« — tako zaključuje general-feldmaršal Kajtel svoje pismo general-pukovniku Kavaleru »ako bi ekselencija ova razmišljanja ispitala i ako bi me o vašem gle-

dištu uskoro obavestila. Istovremeno bio bih zahvalan za obaveštenje o situaciji u Dalmaciji i Crnoj Gori radi njene reperkusije na situaciju u našem području.⁵⁰

Procena situacije generala Roate

O zamisli zajedničke akcije saveznika protiv ustanika izjasnio se u međuvremenu i novi komandant ital. 2. armije general Roata. Dvadeset šestog jan. primio je rukovodioca nemač. štaba za vezu kod svoje armije, pukovnika Rorbaha, i, u prvom razgovoru koji je s njim imao, zastupao je gledište, da će u proleće nastati vrlo teška situacija ako ne bude moguće da se pre razbiju glavna žarišta nemira. *Pri tom se je izjasnio za zajedničku i jednovremenu ital.-nemač.-bugar.-hrv. akciju sa ciljem da se koncentričnim napadima razbiju ustanički centri.* Sva manja sporedna žarišta će se zatim sama od sebe raspasti. Takva bi akcija bila najbolja i najtrajnija. Od delimičnih akcija očekivao je malo, jer se po njihovom završetku ustanici u kraćem ili dužem vremenu opet grupišu.

Svakako je general Roata imao u vidu i mogućnost povlačenja ovih ital. jedinica na Dinaru i formiranje malih, ali jako utvrđenih garnizona, po prilici nalik na ranije tvrđavice. Odbrana bi se morala tada ograničiti na velike drumove a sve napušteno zemljište prepustiti samom sebi. Ovakav postupak, tako je rekao general Roata, ne bi doveo do umirenja zemlje, ali bi barem ital. snagama uštedeo mnoge gubitke.

Jedna dalja mogućnost bila bi poravnanje sa srp. stanovništvom u većem obimu no do sada i u slučaju nužde na uštrb hrv. države. U manjem obimu ovaj se postupak, primenjen već sada od nižih službenih instanci, a odobren od armije, pokazao dobrim. Samo ovim postupkom — tako je mislio general Roata — bilo je moguće, naročito u južnom odseku, da se bez borbe održe manji istaknuti ital. garnizoni. Ali ovaj bi predlog već u početku propao zbog otpora hrv. vlade iz političkih razloga.

Konačno postoji još jedna mogućnost, rekao je general Roata, naime ta: »kao magarac presvisnuti od gladi između dva plasta sena, jer ne može da se odluči iz koga plasta treba da se jede«.

Za ital. namere bile su značajne izjave gen. Roate. On je bio mišljenja da je u osnovi bilo pogrešno stvaranje Hrvatske, prema Italiji neprijateljske države. Bolje bi se uradilo

⁵⁰ Načelnik Vrhovne komande Vermahta (Operativni štab Vermahta, Op. str. pov. br. 00555/42. od 4. II 42.

da se je ceo Balkan za vreme trajanja rata smatrao neprijateljskom teritorijom i da se prema tome i postupalo. Tada ne bi trebalo kao sada pregovarati u rukavicama. Kod svake od zainteresovanih balkanskih zemalja trebale su se održati nade za budućnost da će za njeno držanje u toku rata, npr., dobiti uvećanu Bugarsku ili uspostavljenu Jugoslaviju, ili uvećanu Hrvatsku, ili uvećanu Mađarsku. On sam, bez ikakvih razmišljanja, davao bi zainteresovanim zemljama dalekosežna uveravanja, koja se docnije ne moraju ispuniti, kao, npr., moglo se je Hrvatskoj mirne duše staviti u izgled Grac i Celovec.

Na primedbu puk. Rorbaha da takav postupak može imati velikih rizika i da može izazvati i velike teškoće, general Roata nije odgovorio. Nasuprot, general Roata je dalje izneo: »Nikada se ne bi predomišljao, a to bi i usmeno i pismeno zastupao, kada bi se, npr., Francuskoj obećala Sicilija, da bi se dobilo odobrenje za pravo prelaza kroz Tunis, docnije bi bilo vrlo lako naći obrazloženje za izmenu tog obećanja.« On, npr., misli da bi se za ovu svrhu moglo najmiti nekoliko razbojnika, koji bi u dato vreme mogli na franc. teritoriji fingirati atentat na jednog ital. državnika. Onda bi se stvorila nova situacija, koja daje opet pravo slobodne akcije. (Izveštaj nem. štaba za vezu kod Komande ital. 2. arm., str. pov. br. 153/42 od 26-I-42.)

Sa takvim gledištima komandant oružanih snaga na Jugoistoku nije mogao nikako da se saglasi. Nije bilo sumnje da je osnova pregovaranja Italijana sa ustanicima bila — ne boriti se. »Takvi metodi«, tako je komandant oružnih snaga na Jugoistoku obavestio nemač. predstavnika kod ital. 2. armije, »moraju se sa naše strane najenergičnije odbiti.« Iskustva su dokazala da se sa milosrdem i popuštanjem ustanicima ne može proći. U tome smislu treba uticati na K-du italij. 2. armije jer, konačno, nemačke jedinice su te koje ispaštaju i koje tuđe grehove opet treba da dovedu u red.

U kolikoj se maloj meri pasivno držanje Italijana promenilo od preuzimanja komande od strane generala Roate, o tome izveštava puk. Rorbah 16. febr.: »Na celom arm. području ustanički pokret je u porastu — Italijani do sada za ugušenje ustanka nisu skoro ništa učinili. Promenom k-dovanja odugovlačena je priprema za planiranu veliku operaciju Foča—Goražde. Kao prva akcija planirana je operacija u rejonu sev. istočno od Gospića krajem februara, dalje akcije ne mogu se očekivati pre početka marta. Promenom k-dovanja zategnutost u ital.-hrv. odnosu nije popustila. Sada su istovremeno pregovori sa vođstvom srp. ustanika i muslimana,

da bi se južna Bosna, Hercegovina i Crna Gora smirile bez borbe. Stupanje u pregovore sa ustanicima izgleda da je na ređeno neposredno od generala Roate. Ustanici zahtevaju oružje i napuštanje Bosne od nem. i hrv. jedinica. Na njihova mesta treba da dođu Italijani«.

Na kraju ovog izveštaja puk. Rorbah ukazao je na veliki broj engleskih agenata i na jaku engl. propagandu u delu Hrvatske koji je od Italijana okupiran.

Sa predlogom general-feldmaršala Kajtela o zajedničkoj akciji čišćenja složio se general Kavalero, ali je želeo da Italijani imaju glavnu komandu. Načelnik Vrh. komande Vermahta rekao je na ovo u jednom pismu od 20. febr. upućenom nem. generalu pri ital. Vrh. k-di: »Nemam ništa protiv privremene ital. glavne k-de radi savlađivanja ustanika u srp.-hrv. području pod pretpostavkom da se da garancija za energičnu i prethodno tačno utvrđenu vojnu operaciju«.

General-puk. Kavalero je predvideo da se konferencija, predložena od general-feldmaršala Kajtela, za zajedničko ugušivanje ustanka u Hrvatskoj treba da održi u štabu ital. 2. arm. u Sušaku. General-feldmaršal Kajtel je nato, 19. febr., naredio komandantu oružanih snaga na Jugoistoku da isti zastupa Vrh. k-du Vermahta na toj konferenciji u Sušaku, čije vreme održavanja treba da se utanači sa Generalštabom ital. oružanih snaga neposredno preko nemačkog generala u Rimu.

Osnova za pregovore

Osnova za ove pregovore treba da bude zahtev Vrh. k-de Vermahta, postavljen još 15. dec. 1941: »Sa povećanim angažovanjem jedinica savezničkih država, ustaničke akcije u najkraće vreme ugušiti, jer, obzirom na situaciju na Istoku, na bivšoj jugoslovenskoj teritoriji, u krajnjem slučaju, ne može ostati više od dve divizije, uglavnom predviđene za osiguranje za nas značajnih vojnoprivrednih...«

Dvadeset trećeg febr. Vrh. k-da Vermahta dala je k-dantu oružanih snaga na Jugoistoku još sledeća uputstva: »Pregovori treba da se ograniče na pretresanje vojnih mera, politič. pitanja ne treba potezati, kod toga je prvenstveno i neophodno da se prokontroliše saglasnost vojnih uputstava k-danta ital. 2. arm. sa onima komandanta oružanih snaga na Jugoistoku. Cilj razgovora mora biti da se osigura prostorno i vremensko sadejstvo nemač.-ital.-bugar.-hrv. jedinica. Prema tome nije predviđeno stavljanje nem. jedinica pod ital. glavnu komandu«.

Istaknuto je od Vrh. k-de Vermahta da, ako je potrebno, može doći do podređivanja delova hrv. snaga pod italijansku k-du.⁵¹

Na pitanje Vrh. k-de Vermahta da li bi, u interesu jedinstvenog retiranja svih pitanja na Jugoistoku, trebalo pozvati kako Hrvate, tako i Bugare da i oni pošalju svoje predstavnike, komandant oružanih snaga na Jugoistoku odgovorio je u pogledu Bugara negativno zbog bug.-ital. graničnih sukoba u Albaniji.⁵²

Pošto su Italijani usvojili termin sastanka za 2. i 3. mart u Sušaku, koji je predložio komandant oruž. snaga na Jugoistoku, a i Hrvati se izjasnili da su spremni da učestvuju u zajedničkoj operaciji, krenuo je general inžinjerije Kunce, u pratnji svog Ia [operativnog oficira] generalštabnog majora Mahera [Macher], i načelnika intendature, generalštabnog majora fon Vininga [v. Winning] 23. febr. najpre za Beograd. Tu su se, sledećeg dana, sa komandujućim generalom i komandantom u Srbiji, generalom artil. Baderom, dogovorili o osnovama sporazuma koje treba postići sa Ital. i Hrvatima.

Ed-memoar komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

Projekat svih osnova za pregovore razrađen je na putu za Beograd. U ovom ed-memoaru bazirali su se predlozi komandanta oruž. snaga na Jugoistoku na sledećem:

Srbija: Po razbijanju, do sada najjače, borbene grupe pukovnika Mihailovića u prošlom novembru, koji je dolinu Zapadne Morave napravio životnom arterijom svoga glavnog ustaničkog područja, danas u Srbiji ne postoji više povezana ustanička oblast. U Hrvatskoj postoje dva velika žarišta nemira, u kojima do sada nepr. nije mogao biti uhvaćen, i to: u istočnoj Bosni, u rejonu između Bosne, Sarajeva, Drine i Tuzle. Od sredine januara akcija nemač. i hrv. jedinica povratila je područje Sarajeva. Grupe ustanika nalaze se sada na pl. Ozren i severoistočno od Sarajeva na Romaniji. Priliv crnogorskih bandi sa ital. područja odvija se preko Foče i Višegrada.

Drugo područje nemira je u zapad. Bosni, u rejonu između Banje Luke — Save — Kostajnice — Topuskog, i to je sada najjače žarište nemira.

⁵¹ Telegram Vrh. k-de Vermahta/Operativ. štab, Op. str. br. 00732/42. od 23. II 42. komandantu oruž. snaga na Jugoistoku (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 569/42. od 24. II 42).

⁵² Vrhovna k-da Vermahta/Operativni štab Vermahta Op. (H), str. pov. br. 00744/42. od 23. II 42 (K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 568/42. od 24. II 42).

U ital. okupac. području, koliko je poznato komandantu oružanih snaga na Jugoistoku, planine i prevoji duž. nem.-ital. demarkacione linije nalaze se u rukama ustanika. Tu se mogu konstatovati povezana žarišta nemira u rejonu Dubrovnik—Višegrad—demarkac. linija—Konjic—Mostar; Bugojno—demarkac. linija—Varcar-Vakuf [Mrkonjić-Grad]—Livno, dalje oko Ogulina—Topuskog i sev. od Gospića. Žarište nemira u rejonu Dubrovnik—Višegrad—demarkac. linija—Konjic—Mostar je za zajedničko vođenje borbe od naročitog značaja, jer razdvaja savezničke snage i time daje mogućnost ustanicima da, preko demarkac. linije, dolaze u vezu sa ustaničkim grupama u istoč. Bosni i na Zlatiboru u Srbiji.

Raspoložive snage:

I. Nemačke snage:

U Srbiji tri divizije za osiguranje sa po 2 puka, pet landesšicen-bataljona i jedan polic. bataljon.

Područje angažovanja: sev. i sev.zap. Srbija.

U Hrvatskoj jedna div. za osiguranje, dva landesšicen-bataljona. Sve nem. snage angažovane za borbene zadatke.

II. Bugarske snage:

Tri bugar. div. vrše osiguranje oko Niša. Ne dolaze u obzir zbog alban. pitanja za saradnju na nem.-ital. demarkac. liniji.

III. Hrv. snage:

Tri korpusa, šest divizija, 16 pukova. Pošto je vojska tek u formiranju, to je njena borbena vrednost vrlo ograničena. Brojna stanja o pomoćnim snagama, policiji i ustašama, nedostaju,

IV. Ital. snage:

2. armija: 4 korpusa sa 12 divizija.

9. armija: 2 korpusa sa 5 divizija među kojima jedna brdska i jedna polubrdska divizija.

Težište ital. 2. armije u drugoj trećini ital. okupacione zone. Daljih 6 divizija su pretežno angažovane u Primorju za osiguranje obalskih veza. Na demarkac. liniji su samo mestimično angažovana osiguranja.

Deveta armija je 5. brd. diviziju isturila u rejon oko Pljevalja, dve divizije nalaze se u Primorju, jedna divizija u alban. prigraničnom području.

Vođenje borbe:

Preduslov za ovladavanje zemljom jeste razbijanje velikih ustaničkih žarišta, u kojima se neprijatelj do sada odr-

žao planski vođenom borbom. Najopasnija žarišta nemira jesu: istočna Bosna i, na jugu uz nju priljubljeno, ustaničko područje severno od Dubrovnika. Zapadna Bosna s obe strane demark. linije.

Ugušivanje nemira u oba ova područja je preduslov za rešavanje sledećih zadataka nemačkih, italijanskih i hrvatskih oružanih snaga. Prema tome, treba se sporazumeti o zajedničkom nastupanju.

Kako nemačko, tako i italijansko i hrvatsko rukovodstvo može za zajednički udar da se oslobodi samo ograničene snage. Zbog toga treba težiti za tim da se obuhvate raspoložive snage sve tri vojske, i da im se osigura jedinstveno komandovanje.

U vezi toga predlaže komandant oružanih snaga na Jugostoku.

1.) Situacija u istoč. Bosni i u susednom ustaničkom području severno od Dubrovnika raščistiće zajednički nemačke, italijanske i hrvatske snage. Nemačko komandovanje.

Zadatak: Osvajanje i čišćenje područja južno od Sarajeva, naročito planinskih prelaza kod Višegrada i Tarčina. Posle toga plansko čišćenje sa ciljem da se ital. snagama ogarantuje puna sloboda kretanja u rejonu sev. zapad. od Pljevalja i sev. istočno od Mostara. Veza sa nem. Borbenom grupacijom »Sarajevo« imala se zatim stalno osigurati.

2.) Situaciju u zapad. Bosni raščistiće ital. i hrv. snage. Ital. komandovanje.

Zadatak: Ponovno otvaranje najvažnijih saobraćajnih komunikacija i prelaza preko demark. linije Bugojno, južno od Jajca, istočno od Knina, sev. od Sanskog Mosta i kod Otočca. Zatim čišćenje s obe strane demarkac. linije sa ciljem da se navedeni prelazi drže otvorenim i time osigura mogućnost stalne saradnje.

3.) Raščišćavanje situacije sev. od Gospića je ital. zadatak, kao što je održavanje mira i reda u Srbiji nemački.

Prethodna konferencija u Zagrebu

Pošto se komandant oružanih snaga na Jugostoku o ovim osnovama dogovorio u Beogradu, otputovao je 26. februara uveče sa svojim radnim štabom i komandujućim generalom i komandantom u Srbiji za Zagreb, radi prethodnih savetovanja sa Hrvatima. Nemačkim vojnim licima pridružio se na tome putu poslanik Bencler. U Zagrebu su 27. februara najpre razgovarali sa nemačkim generalom u Zagrebu (general Glez von Horstenau), nemačkim poslanikom Kašom i sa dr. Vezenmajerom [Veesenmayer] koji je, kao savetnik za poli-

tička pitanja, po želji Ministarstva spoljnih poslova u Berlinu upućen na pregovore.

O rezultatu ovog prethodnog savetovanja telegrafisao je poslanik Kaše 28. februara Min. spoljnih poslova u Berlin:

»Sinoć je održano savetovanje. Postignuta je jednodušnost. Predviđena vojna konferencija sa Italijanima i Hrvatima smatra se u svakom pogledu korisnom. Utvrđeno je da treba iskoristiti sve političke mogućnosti da bi se rasteretila upotreba vojnih snaga. Ovo će biti moguće naročito u pogledu na odnose između Srbije i Hrvatske.

Poslanik Bencler naglašava: Projektovana vojna akcija u istočnoj Hrvatskoj mora da obrati pažnju na to da se Nedićevoj vladi ne čine nove političke teškoće. Priznaje se da se o srpsko-hrvatskoj granici ne može diskutovati.

Moja gledišta bila su: S obzirom na italijansku saradnju ne smeju se postaviti nikakvi zadaci ili zahtevi za okupaciju ma kojih (hrv.) rejona. Za nas je rejon oko Prijedora — B. Luke važan u vojnoprivrednom i nacionalno-političkom pogledu. Ugušivanje ustanka u tom rejonu je od prvostepene važnosti. Sadejstvo nem. jedinica, ma i manje jačine, poželjno je. Protiv ital. naređenja kod [nejasno] operacija ne postoji kolebanje ako je s time Hrvatska saglasna.

Dvadeset osmog febr. nastavljeno je savetovanje u Zagrebu između k-danta oruž. snaga na Jugoistoku, opunomoćenog komandanta u Srbiji i nemačkog generala u Zagrebu, s jedne strane, i hrv. vojnih rukovodilaca, s druge strane (maršal Kvaternik i načel. hrv. Generalštaba generala-lajtn. Laksa).

U razgovoru sa načel. Generalštaba hrv. vojske 28. febr. pre podne, k-dant oružanih snaga na Jugoistoku upoznao ga je sa dobivenim naređenjem Vrh. komande Vermahta za ugušivanje ustanka u Hrvatskoj, kao i sa svojim projektom operac. plana. Izneo je nemač. gledište o situaciji u Hrvatskoj i u Srbiji i objasnio zatim svoje namere:

1.) Nem. snage oko Sarajeva treba da zauzmu planinske prelaze oko Sarajeva i Tarčina i istovremeno da zaštite industrijske objekte. Italijane treba zamoliti da istovremeno krenu iz svoga rejona, dostignu ove prelaze, i to tako da se postojećim putevima probiju sa jakim snagama, da bi zatim to područje očistili sa severa ka jugu. Za ovu operaciju bila bi potrebna pomoć od 10—12 hrv. bataljona.

2.) Operacija Banja Luka.

Pored ove operacije Sarajevo, trebalo bi jednovremeno da se očiste od ustanika ustanička područja oko Banje Luke. Za ovo nemač. snagama stoji na raspolaganju jedino

landesšicen-bataljon u Prijedoru. I za ovu operaciju bila bi potrebna pomoć od 10—12 hrv. bataljona. Italijane bi trebalo zamoliti za pomoć u istom smislu kao i za operaciju Sarajevo.

O rezultatu razgovora sa Hrvatima obavestio je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku Vrh. k-du Vermahta.

Dosadanja slika o hrv. oružanoj sili potvrđena je. Neophodna saradnja nemačko-hrvatskog komandovanja i jedinica obezbeđena je u okviru datih mogućnosti.

Hrvatsko rukovodstvo je spremno da se u nekim ustaničkim područjima potčini i italijanskoj glavnoj komandi.

Važnost da se odmah nastavi policijska akcija posle ponovnog osvajanja ustaničkog područja potpuno je priznala i hrvatska strana.

Obostrana iskustva su potvrdila: Za ponovno osvajanje glavnih ustaničkih područja potrebno je, po proceni, najmanje 4—6 nedelja. (Depeša k-danta oružanih snaga na Jugoistoku I-a, str. pov. br. 5000/42. od 28. II 42. Operativnom štabu Vrhovne komande Vermahta i Operativnom odeljenju Generalštaba Komande kopnene vojske.)

Savetovanje u Opatiji

Prvog marta otputovao je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku, u pratnji svojih oficira, iz Zagreba u Rijeku radi zajedničkih pregovora sa Italijanima. Maršala Kvaternika zastupao je njegov načelnik Generalštaba general p.pukovnik Laksa. U štabu Komande ital. 2. armije u Opatiji, kod Rijeke, održani su, po želji Italijana, 2. marta po podne najpre pregovori između ital. i nem. predstavnika. Prisutni su bili: gen. Ambrozijo (načel. G-štaba ital. Kopnene vojske), gen. inž. Kunce (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku), gen. Glez f. Horstenau (nemač. gen. u Zagrebu), gen. Roata (k-dant ital. 2. arm.), gen. artiljerije Bader (komand. gen. i k-t u Srbiji), gen. Kandini [Candini] (ital. Vrhovna Komanda), gen.-lt. fon Rintelen (nemač. gen. pri ital. Vrh. k-di) i oficiri pratnje.

Predlozi za operaciju komandanta oruž. snaga na Jugoistoku

Gen. Ambrozijo pozdravio je učesnike ove konferencije i izneo svrhu ovog sastanka: da se dođe do saglasnosti za zajedničku operaciju radi ugušivanja ustanka u Hrvatskoj.

Komandant oruž. snaga na Jugoistoku najpre je govorio o opštoj situaciji. U Srbiji ne postoje više veća ustanička područja dok u Hrvatskoj, nasuprot tome, postoje dva velika ustanička žarišta. Jedno između Bosne i Drine, a drugo kod Banje Luke, oko Kozare, na visovima Priseke (Šamarica), do

Petrove gore (u ital. okupac. zoni, jugozapadno od Vojnić — Topusko). To ustaničko područje zasada će probiti pet nem. bataljona s tim da se stigne do Prijedora i da se ovlada prugom B. Novi — Kostajnica. Ove nem. snage, pošto ostave jedan landesšicen-bat. radi zaštite rudnika kod Prijedora, bile bi prebačene u istočnu Bosnu. Posle se namerava sa 718. peš. div. i sa oko 8 potčinjenih hrv. bataljona, kao i uz čvrsto držanje linije Prača — južno od Zvornika, da se od ustanika očisti područje južno i jugozap. od Sarajeva, da se ovlada višinskim prevojima Tarčin, Trnovo i Rogatica na demark. liniji u cilju uspostavljanja veze sa Italijanima, te da se tako ustanici iz ital. okupac. zone odseku od ustanika u istoč. Bosni. Za ovo bi bile dovoljne raspoložive nemačke i hrvatske snage i mogle bi jednovremeno da osiguravaju industrijska područja i železnice u istočnoj Bosni. Kada bude osigurana veza sa ital. trupama koje se nalaze južno od demark. linije, planirano je da se očisti luk Drine kod Rogatice. U rejonu Banje Luke — tako je dalje izlagao k-dant oruž. snaga na Jugoistoku — nalazi se oko 10 hrv. bataljona koji za sada drže puteve, ali ne i žel. prugu Prijedor — Bos. Novi. Glavno područje ustanka leži u Kozari i Priseki (Šamarica). Za čišćenje ovog glavnog ustaničkog područja u zapad. Bosni hrv. snage nisu dovoljne, naročito usled njihove male borbene vrednosti. Zato je on u Zagrebu kod hrv. vojnog rukovodstva insistirao da se čišćenje ovog područja prenese Komandi italijanske 2. armije. On predlaže K-di ital. 2. arm. sledeće operacije:

- 1.) Likvidiranje ustanka u Petrovoj gori (ital. okupac. zona).
- 2.) Likvidiranje ustanka u Priseki (Šamarica) i Kozari (nem. okupac. zona).

Protivpredlozi gen. Ambrozija

Gen. Ambrozijo imao je druge planove. On je prvo pošao od stava: »Razmatraće se samo Hrvatska« (dakle ne situacija ustanka u ital. okupac. zoni). Rekao je, na veliko zaprepašćenje komandanta oruž. snaga na Jugoistoku: »Ovde će, shodno sporazumu gospodina gen. feldmaršala Kajtela sa ital. Vrh. komandom, glavnu komandu u zajedničkoj operaciji imati Komanda ital. 2. armije«. ⁵³

⁵³ U instrukcijama za pregovore sa Italijanima, dostavljenim 23. II od Vrh. k-de Vermahta, stavljeno je do znanja k-dantu oruž. snaga na Jugoistoku: »Potčinjavanje nem. jedinica pod ital. komandu nije predviđeno«. Da bi se ital. željama izašlo u susret ipak je načel. Vrh. k-de Vermahta obećao vremenski ograničeno potčinja-

Zatim je gen. Ambrozijo naglasio: »Suština je da cela operacija bude jedinstvena i da sopstvene snage ne budu rascepkane. Centar ustaničkog područja leži kod Sarajeva, prema tome se mora otpočeti sa istočnom Bosnom. Ukoliko je moguće, može se ustanak suzbiti i na drugim tačkama, ali samo uzgred«.

Komandant oruž. snaga na Jugoistoku na ovo izlaganje gen. Ambrozija izneo je: »Ako dve ital. divizije sa juga (prema planinskim prelazima Tarčin, Trnovo i Prača) prodru i onda sa severa ka jugu (ital. okupac. zona južno od Sarajeva) pročešljaju teren, može se sa nem. strane operacija sprovesti sa jednom nemač. divizijom i hrv. bataljonima. Jedna druga nemač. div. mogla bi se privući sa istoka radi zatvaranja (na Drini). Komandant oruž. snaga na Jugoistoku predložio je da se sprovođenje ovih operacija poveri gen. artil. Baderu, koji dobro poznaje ondašnje prilike i koji bi se, ukoliko je to potrebno, držao uputstava Komande ital. 2. armije.

Gen. Ambrozijo saglasio se sa ovim i još jednom naglasio potrebu jedinstvene komande nad celokupnom operacijom pod ital. 2. armijom. Dalje je izneo: »Biće potrebno da se u ustaničkim područjima posle operacije ostave veći a i manji ital. garnizoni, dok Hrvati ne budu mogli da obezbede dovoljne polic. snage. Za sve ovo vreme otpada demark. linija. Eventualno pomeranje demark. linije biće u slučaju potrebe prepušteno da se docnije reguliše. Prema jednom pismu gen. feldmaršala Kajtela, imaju se obezbediti istovetno smernice i po polic. i politič. pitanjima«. Gen. Ambrozijo izjavio je da sa strane Italijana ne postoje nikakvi odnosi sa ustanicima.

Komandant oruž. snaga na Jugoistoku ukazao je još i na to da i operacija oko B. Luke mora što pre da otpočne. Gen. Ambrozijo odgovorio je da se sa malim raspoloživim snagama ne mogu obe operacije (u istoč. i zapad. Bosni) jednovremeno temeljno sprovesti, i da se mora zbog toga

vanje nem. jedinica K-di ital. 2 armije. Posle jednog referisanja kod firera, ukazano je 28. II od strane načel. Vrh. k-de Vermahta nemačkom generalu pri ital. Vrh. k-di da objasni general-pukovniku Kavaleru dopunu, odnosno promenu u obećanju od 27. II: »Pravo raspolaganja nem. jedinicama u Srbiji i Hrvatskoj, određivanje vremena i obima njihovog angažovanja, dalje odobrenje zajedničkih akcija protiv ustanika u kompetenciji je samo komandanta oruž. snaga na Jugoistoku. Za vreme sprovođenja jedne takve zajednički utvrđene akcije nema se ništa protiv jedne vremenski ograničene potčinjenosti angažovanih jedinica Komandi ital. 2. armije« (Načel. operativnog štaba Vrhovne k-de Vermahta, Op. str. pov. br. 00719/42 od 28. II).

samo tako postupiti da se druga operacija (zap. Bosna) neposredno nadoveže na prvu (ist. Bosnu).

Komandant oruž. snaga na Jugoistoku rekao je na to da se svršetak prve operacije ne može očekivati pre maja, ali, ako bi se sa ital. strane oslobodile još 3—4 divizije, bile bi jednovremeno moguće obe operacije i mogla bi oba glavna ustanička područja jednovremeno da se likvidiraju. Gen. Ambrozijo odgovorio je da je istog mišljenja, ali se ne raspolože sa dalje 3—4 divizije (iz zabeleški načelnika Operativnog odeljenja Komande oružanih snaga na Jugoistoku o pregovorima u Opatiji).

Rezultat pregovora

Trećeg marta pre podne učestvovao je na konferenciji koju je vodio gen. Ambrozijo i hrv. predstavnik gen. lajtnant Laksa. Zaključeno je da, pod vrhovnom komandom komandanta ital. 2. arm. gen. Roate, jedna operativna grupa pod k-dom gen. Badera, sastava: jedna nemač. div. (718), tri ital. divizije i svi raspoloživi hrv. delovi (8—10 bataljona), treba najpre da uništi ustanike u istoč. Bosni.

Italijani su izjavili da za jednovremeno zajedničko ugušivanje ustanka i u zapad. Bosni nema dovoljno snaga. Kako je gen. Ambrozijo saopštio, mogla je ital. 2. arm., s obzirom na stanje ustanka u ital. okupacionoj zoni, za zajedničku operaciju da oslobodi samo ove tri divizije.⁵⁴

Prema tome trebalo je da se obe operacije — u istoč. Bosni (na četvoromeđi Bosne — Hercegovine — Crne Gore — Srbije) i u zapad. Bosni (B. Luka — Sava — Topusko — Ogulin — Knin — Ljig — Vranić) — sprovedu jedna za drugom, a ne jednovremeno, čemu je k-t oruž. snaga na Jugoistoku težio. K-dant oruž. snaga na Jugoistoku bio je prisiljen da na to pristane i zbog značaja istoč. Bosne za srp. područje. S time se udvostručilo ukupno potrebno vreme i takođe je bilo moguće da ustanici u zap. Bosni ojačaju dok se tamo, u nastavku operacije u istočnoj Bosni, ne započne ista.

⁵⁴ Već 24. februara saopštio je depešom šef nemač. štaba za vezu kod Komande ital. 2. arm. puk. Rorbah k-dantu oruž. snaga na Jugoistoku: »Iz nezvaničnih razgovora sa gen. Roatom 23. II uveče moglo se zaključiti da ital. 2. armija za veće akcije računa sa pojačanjem nemačkih jedinica. Stanje snabdevanja Italijana već je sada teško i dovođenje daljih ital. snaga u Hrvatsku ne dolazi u obzir« (Štab za vezu kod Komande ital. 2. arm., I-a, str. pov. br. 107/42. od 24. II 42. i k-t oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 577/42. od 25. II 42.

Za zajedničku operaciju u istoč. Bosni predviđeni su bili sledeći polazni položaji: za nemač. i hrv. jedinice linija južno od Tarčina — Trnovski prevoj — Prača — Rogatica — Sokolac — Han-Pijesak — Vlasenica — Drina (južno od Zvornika); za ital. jedinice na južnom frontu linija Kalinovik — istoč. obala Drine — Višegrad i na jugozapad. frontu demarkaciona linija.

Iako su Nemci i Hrvati zahtevali što raniji početak ove operacije, Italijani su izjavili da pre sredine aprila nisu u stanju da krenu sa polaznih položaja za zajedničku operaciju protiv istoč. Bosne. Njima je to vreme potrebno da pojačaju jedinice predviđene za operaciju, da izvrše potrebno prikupljanje, kao i da suzbiju nepr. snage na putevima za koncentraciju. A to pre sredine aprila ne bi bilo moguće. I prema dosadašnjim iskustvima smatrali su za neophodan preduslov za uspešno sprovođenje operacije da otopli vreme i da se otopi sneg.

U nastavku čišćenja u istoč. Bosni trebalo je otpočeti sa operacijom u zap. Bosni. Po završetku cele operacije treba sa svima jedinicama sprovesti policijske akcije (akcije čišćenja) i sa napredovanjem smirivanja istočne Bosne opet uspostaviti hrv. upravu.

Kad je kod te tačke od strane Italijana bilo pokrenuto pitanje demark. linije po završetku operacija, tada je nem. gen. u Rimu gen. f. Rintelen odgovorio da se shodno sporazumu između nem. i ital. vrh. k-de, ovo sporno pitanje, ako bude potrebno, prepusti docnijem regulisanju. Daljih objašnjenja nije bilo.⁵⁵

Još 3. marta po podne sređen je i unet postignuti sporazum u protokol.

U suštini, u 12 tačaka svečano potpisanog protokola rečeno je:

1.) Svrha operacija: »Konačno čišćenje Hrvatske od ustanika«.

2.) Situacija kod neprijatelja:

a) U Srbiji ne postoje jače nepr. grupe.

b) U Hrvatskoj sev.ist. od demark. linije, sem manjih nepr. grupa, dva jaka žarišta ustanka i to između Bosne i Drine i na području između B. Luke i Petrove gore.

⁵⁵ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 05000/42. g., I-a, str. pov. br. 05001/42. g. od 4. II 42 (izveštaj o rezultatu konferencije između k-danta oruž. snaga na Jugoistoku i ital. 2. arm. za Vrh. k-du Vermahta i protokol o održanim razgovorima u Opatiji 3. III 42).

c) Uz to dolaze grupe ustanika jugozapadno od demark. linije.

3.) Za operacije raspoložive snage:

a) Ital. snage: tri divizije, uz to jače vazduhoplovne snage.

b) Nemačke snage: jedna divizija.

c) Hrvatske snage: 8—10 bataljona.

4.) Komandovanje: Za jedinstveno vođenje operacija određuje se gen. Roata, k-dt ital. 2. armije. On će preuzeti vođenje operacija kada jedinice budu stigle na polazne položaje.

5.) Opšti operac. plan: Raspoložive snage biće najpre upotrebljene u istoč. Bosni. Docnije će se operacije produžiti u sev. zap. pravcu. Operac. plan biće utvrđen između komandanta ital. 2. armije i generala Badera. Gen. Bader biće potčinjen Komandi ital. 2. arm. i sam će rukovoditi operacijom. Za ovo su mu potčinjene nemač.-ital.-hrv. jedinice.

6.) Operacija se mora sprovesti što pre bude moguće.

7.) Početak operacija utvrđen je za 15. april.

8.) »Upravu (civilna vlast) u posjednutim područjima u početku vršiće vojne vlasti. Po smirenju biće u pojedinim zonama, po odluci kom. ital. 2. arm., uvedene hrv. civilne vlasti«.

9.) Demark. linija za vreme operacije kao i za vreme smirivanja neće se uzimati u obzir.

10.) Strane ugovornice obavezuju se da neće ni sa četnicima, ni sa komun. bandama uspostaviti vezu niti će s njima pregovarati.

11.) Ova tačka reguliše jednoobrazne postupke sa ustanicima i stanovništvom.

12.) Strane ugovornice obavezuju se da će izmenjivati izveštaje o neprijatelju.

Prigovor Hrvata protiv Sušačkog protokola

Četvrtog marta napustio je k-dant oruž. snaga na Jugoistoku Rijeku. General fon Rintelen, koji je po naređenju načeln. štaba Vrh. k-de Vermahta učestvovao na savetovanju u Opatiji, vratio se opet u Rim, da bi preko ital. Vrh. kom. izdejtvoovao od dučea odobrenje postignutog sporazuma. General fon Rintelen je izvestio Vrh. kom. Vermahta da je ste kao utisak da je rezultat pregovora u glavnim tačkama zadovoljio sve učesnike.

Nezadovoljni su bili Hrvati. Naime 8. tačka Opatijskog protokola izazvala je njihovu bojazan da Italijani, kad jednom uđu u istoč. Bosnu, tu pokrajinu, a pre svega Sarajevo, više neće napustiti. Na povratku iz Rijeke posetio je k-dant oruž. snaga na Jugoistoku 4. III. maršala Kvaternika u Zagrebu. Hr-

vatski maršal izrazio je da, kao hrvatski vrhovni komandant, iz veoma ozbiljnih polit. razloga smatra svako zadržavanje ital. jedinica u Sarajevu i u industr. području Tuzla — Zenica nepodnošljivim, isto tako i sprovođenje operacija bez ikakvog uticaja hrv. vlade.

Maršal Kvaternik obratio se i gen. feldmaršalu Kajtelu s molbom da fireru stavi do znanja sledeće:

»Protokol o pregovorima 3. III u Opatiji o saradnji nemač. ital. i hrv. snaga radi konačnog čišćenja Hrvatske od ustanika i smirivanja ustaničkih područja Hrvatske ne može se prihvatiti iz ozbiljnih političkih, privrednih i vojnih razloga«.

»Izneto tvrđenje zasniva se na strašnom iskustvu, koje smo stekli u II zoni,⁵⁶ u kojoj 9 ital. divizija ne samo da nije moglo da sprovede smirivanje nego se stanje za 100% pogoršalo i skoro dovelo do rasula naše uprave i privrede«.

»Ako se Hrvatskoj želi da pomogne, onda se nama ne može diktirati, nego se i mi moramo pitati gde nas tišti cipela i gde i kakva nam je pomoć potrebna«.

»Gde i kada će se voditi operacije, ne može se unapred an blok odrediti već samo u sporazumu sa hrv. vladom«.

»Pre svega predlažemo temeljno čišćenje područja na Drini između Zvornika, Goražda, Foče i dalje preko Kalinovika, Prače, Sokolca i Vlasenice, ali pod uslovom da sva policijska i upravna vlast ostane u hrv. rukama. Ako se misli vojnoj upravi dati prednost, onda ćemo civilne vlasti vojnizirati i svuda ih staviti pod komandu iskusnih hrv. oficira«.

»Strane upravne i polic. organe kao i žandarmeriju odlučno odbijamo«.

»Sledeće operacije treba da se vode tamo gde bi to predložila hrv. vlada«.

»Mi se uzdržavamo da u ostalim područjima Hrvatske, npr. u Kozari, Majevidi i Petrovoj gori, sprovedemo samostalne operacije bez da se prethodno dogovorimo sa našim saveznicima«.

»U potpunosti smo saglasni da komandant svih jedinica u zajedničkim akcijama bude gospodin gen. artil. Bader, komandujući general i komandant u Srbiji.

»Operativne jedinice naših saveznika, koje za vreme operacija budu angažovane van njihove demark. linije, ostaju u tim rejonima tako dugo dok je to hrv. vladi poželjno, a ne dalje«.

⁵⁶ U toj zoni područja Dinarskih Alpi, tzv. »Demilitarizovanoj zoni«, Hrvati su mogli držati garnizone, ali nikakva utvrđenja i vojna preduzeća. Italijani su tu i formalno preuzeli kako vojnu tako i civilnu upravu.

»Održanje demark. linije je za hrv. vladu životno pitanje«.

»Saglasni smo da u operativnoj zoni sve ustaške formacije budu stavljene pod komandu generala artil. Badera«.

»Žarište nemira u II zoni, naročito u Hercegovini, gde su četnici gospodari, opasnije je i veće no u ostalim delovima Hrvatske; zbog toga smirivanje i uništenje u II zoni mora da dà uslov za dalje operacije«.

»Približavanje Italijana ka Savi dovelo bi do ozbiljnih nemira u područjima severno od Save i tim ugrožavalo svu privredu«.

»Moje mišljenje bilo je, sada je i ostaje da već okupacija II zone nije poslužila zajedničkim ciljevima Osovine i da će dalja okupacija sa ital. trupama, kao i preuzimanje policije i isključenje naše upravne vlasti, imati bez sumnje za posledicu ustanak u Srbiji i gubitak nemačkog prestiža na Balkanu, time će se ugroziti egzistencija hrv. države, šta se mora bezuslovno da spreči«.

»U Sarajevo i hrv. Rursku oblast, koja je na zapadu ograničena Bosnom, na sev. Savom, na istoku linijom Zvornik — Vlasenica — Han-Pijesak — Romanija pl., ne sme niko kročiti sem nemač. i hrv. oružane sile. To je političko-privredni zakon«.

Ovo pismo, koje je još 4. marta predato k-dantu oruž. snaga na Jugoistoku, pre njegovog odlaska iz Zagreba, na docniju molbu maršala Kvaternika, nije predato načelniku štaba Vrh. k-de Vermahta.

Još 4. marta zamolio je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku, u svome izveštaju o rezultatu razgovora u Opatiji, upućenom Vrh. k-di Vermahta: »Radi zaštite nemač. i hrv. interesa moli k-dant oruž. snaga na Jugoistoku da se kod odobrenja sporazuma utiče na to da prisustvo ital. snaga u rejonu oko Sarajeva i u za nemačku ratnu privredu važnom rejonu Sarajevo — Tuzla, oslobođenim od ustanika, bude po mogućstvu što kraće.⁵⁷

I predstavnici nemač. politike u Zagrebu izrazili su svoje strahovanje u vezi sa dužom ital. okupacijom ostatka Hrvatske.

Savetnik po političkim pitanjima — poslat iz Min. spoljnih poslova u Zagreb — dr Vezenmajer, u svojoj oceni sporazuma u Opatiji, između ostalog, izneo je: »Pri slaboj udarnoj snazi Italijana, suviše će se odugovlačiti njihova operacija preko demarkacione linije i ovo će područje praktično doći

⁵⁷ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 05001/42. od 4. III 42.

pod njihovu upravu. Postoji opasnost da to postane trajno stanje i da ustanički pokret u Hrvatskoj dobije panslovenski karakter, da dovede u pitanje opstanak Hrvatske, a koja će moći da se održi samo pojačanim vojnim sredstvima. Kod sadašnjeg zategnutog stanja, koje postoji između Hrvata i Italijana, Hrvati gledaju na italijansko komadovanje nad hrv. jedinicama sa velikim brigama. Naročito osetljivi bi bili Hrvati, kad bi Sarajevo duže vremena ostalo pod italijanskom upravom.

Da bi se strahovanja hrv. vlade razbila, da Italijani, kad jednom uđu u Sarajevo i u Hrvatsku, neće više napustiti ovaj grad i zemlju, predložio je nem. poslanik u Zagrebu Kaše da se razmotri da li bi se u protokolu iz Opatije mogla dodati sledeća dopuna: »Suverenitet Hrvatske ostaje netaknut, granice i demarkac. linija ostaju nepromenjene. Unutrašnju upravu u smirenim oblastima preuzeće što je moguće pre hrv. vlasti. Do tog vremena predviđa se angažovanje hrv. komandanture pod komandom glavnog vojnog rukovodstva. Vojne pripreme neće biti ometane radi neophodnih regulisanja političke prirode, one teku dalje«.

I nemač gen. u Zagrebu trudio se da iz ovih suprotnosti nađe izlaza i preporučio je da se hrv. željama, pre svega što se tiče Sarajeva, izađe u susret. Da bi se razbila zabrinutost Hrvata da će se Italijani za duže vreme ugnezditi u rejonu Sarajeva i industrijskoj oblasti Tuzla — Vareš — Zenica, naređeno je nemač. gen. u Zagrebu 6. III. od Vrh. k-de Vermahta, da stavi do znanja hrv. vladi da ona podnese predstavku ital. i nemač. vrh. k-di. Predstavku će nemačka strana podržati i zajedno sa Italijanima razmotriti (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku I-a str. pov. br. 648/42 od 6. III 42).

Međutim, u Sarajevo su već prodrle vesti o ulasku Italijana. Ove vesti su u Sarajevu, centru sveg muslimanskog življa Bosne, izazvale osetnu opoziciju.

Četrnaestog marta uputila je hrv. vlada Min. spoljnih poslova u Berlinu verbalnu notu u vezi akcije čišćenja u Hrvatskoj, u kojoj je stajalo:

»Min. spoljnih poslova Nezavisne Države Hrvatske uzima slobodu da u vezi sa održanim pregovorima u Sušaku (Opatiji) 3. marta ov. god. stavi do znanja sledeće gledište hrv. vlade:

1.) Hrv. vlada sa radošću prima osnovnu zamisao, po kojoj bi ital. i nemač. snage, u saradnji sa hrv. snagama, preduzele radikalno čišćenje izvesnih oblasti Hrvatske od komunista i četničkih bandi.

2.) Suverenitet NDH i izvršenje suverenih prava preko hrv. državnih organa ostaju i pored ove vojn. akcije potpuno neograničeni.

3.) Vojn. akcijama za suzbijanje nemira ne može biti ograničena vlast hrv. drž. organa.

4) U područjima nemira gde se unutrašnja uprava mora iznova uspostaviti ovo će izvršiti hrv. komandanture, koje će što je moguće pre biti zamenjene redovnim hrv. civilnim vlastima.

5.) Suzbijanje i lokalizovanje žarišta nemira van Hrvatske, naročito u Srbiji, Novom Pazaru i Crnoj Gori je bitan uslov za uspeh operacije u Hrvatskoj. Hrv. vlada je mišljenja da je ona sposobna da, prema napred iznetom gledištu, pruži pomoć u pripremi vojn. akcija čišćenja kao i pri samoj akciji čišćenja u velikoj meri, naročito obzirom na poznavanje lokalnih prilika u određenim oblastima s jedne i druge strane demarkacione linije, koje su zauzele nemačke i italijanske snage (Vrh. kda Vermahta, Odelj. inostranstva) Obav. odelj. inostranstva, Str. pov. br. 429/42, Ia od 18. III, 42., odn. K-da 12. armije I-a, Str. pov. br. 824/42 od 26. II 42).

»Hrvatima« — tako je izvestio nem. gen. u Zagrebu na pitanje k-danta oružanih snaga na Jugoistoku — »je stalo u ovoj verbalnoj noti do toga da, pri stalnom držanju posada savezničkih jedinica, održe sopstveni suverenitet i status quo. — Ovo se naročito odnosi i na održavanje takozvane demarkac. linije u njenom današnjem protezanju, a naročito na želju Hrvata da ni Sarajevo ne pripadne ital. okupacionoj zoni ni da dobije stalnu ital. posadu«.

Zatim nemač. gen. u Zagrebu opisuje uznemirenje izazvano vestima o predstojećem ulasku Italijana u Sarajevo i nastavlja dalje da, ako se uopšte ne misli da se nemač. snage povuku iz Hrvatske, onda da se bezuslovno udovolji hrv. željama u pogledu Sarajeva. O stanju posle planirane operacije, zapravo, do sada nije ništa govoreno. Pošto se sve muško stanovništvo iz oblasti ustanaka ne može ukloniti ni premeštiti, ostaje problem i dalje otvoren o dovoljnoj kontroli očišćenih oblasti od strane jedinica, žandarmerije i policije. Nemački Vermaht sa svojih sadanjih 9 bataljona u nemač. okupac. zoni (Hrvatska) nije dovoljan za ovaj zadatak. Pitanje je da li će hrv. vojska u toku leta dostići potrebnu snagu i organizaciju. Sa posadama ital. snaga već južno od demarkac. linije nisu stečena ni malo povoljna iskustva. Pri jakom neraspoloženju svih hrv. plemena prema Italijanima, proširenje ital. okupac. zone ne bi dalo garancije za bitno

smirenje situacije u toj oblasti. I posle planirane akcije moraće se računati sa produženjem ustaničkog pokreta razne jačine, čas tu čas tamo, pri čemu se prirodno može računati da će se bar ustanički pokret u istoč. Bosni moći donekle suzbiti sa našim nemačkim trupama (nemač. gen. u Zagrebu k-dantu oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 115/42 od 25. III. 42. i k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 816/42).

VII. ZAJEDNIČKA NEMAČ.-ITAL.-HRV. OPERACIJA U ISTOČNOJ BOSNI

Pripreme zajedničke operacije

(Uz to skica)

Po završetku savetovanja u Opatiji, ponovo je 5. III u Beogradu pretresana zajednička operacija između k-danta oruž. snaga na Jugoistoku, komandujućeg generala i komandanta u Srbiji i nemač. generala u Zagrebu. Zatim je k-dant oruž. snaga na Jugoistoku krenuo u Vrh. k-du Vermahta da bi 7. III obavestio načeln. štaba Vrh. k-de Vermahta o rezultatu pregovora u Opatiji i izdejstvovao odobrenje sporazuma. Firer a i duče saglasili su se sa sporazumom, sklopljenim sa K-dom ital. 2. armije.

Šesnaestog marta, dva dana po povratku k-danta oruž. snaga na Jugoistoku u njegov glavni stan u Arsakli kod Soluna, stiglo je naređenje iz K-de kopnene vojske za formiranje štaba borbene grupe gen. artilj. Badera. K-dant oruž. snaga na Jugoistoku je naredio komandujućem generalu i komandantu u Srbiji »pripremu i sprovođenje mera koje treba s nemač. strane preduzeti«. Sa pripremom novog zadatka trebalo je odmah otpočeti.

Osamnaestog marta stigao je u Beograd novoodređeni načelnik štaba Bobbene grupe gen. »Badera«, generalštabni p. puk. Faferot [Pfafferott] i predao je instrukciju k-danta oružanih snaga na Jugoistoku za operaciju u istoč. Bosni komandujućem generalu i komandantu u Srbiji.⁵⁸

⁵⁸ Sa 1. III 42. spojene su dosadanje ustanove »opunomoćenog komandanta u Srbiji«, »Više komande LXV za naročitu upotrebu« i »komandanta Srbije« u jednu ustanovu »komandujući general i komandant Srbije«. Tekuće poslove opunomoćenog komandanta u Srbiji (gen. art. Badera) za vreme njegovog boravka u Bosni vodio je njegov načelnik štaba generalštabni pukovnik Keviš.

Instrukcija komandanta oružanih snaga na Jugoistoku

»Do 15. IV o.g., do početka zajedničke nemač.-ital. operacije, shodno tač. 7 protokola iz Opatije, nastavak čišćenja u rejonu severno i zapadno od određene polazne linije tako da se do 15. IV polazna linija dostigne i po mogućstvu da bude i popravljena«.

»Posle 15. IV posedanje, čišćenje i smirenje glavnog ustaničkog područja Rogatica — Prača — Kalinovik — Pljevlja — Višegrad, a prema naređenjima komand. ital. 2. armije«.

»Za nemač. stranu je pri tome od naročitog značaja blagovremeno zatvaranje srp.-hrv. granice, da bi se svim silama onemogućilo povlačenje ustanika na srp. teritoriju«.

»Preduzimanje zaštite postrojenja, rezervi i komunikacija važnih za nemač. ratnu privredu prvenstveno hrv. snagama«.

»Pomaganje u uređenju hrv. uprave prema odredbama protokola«.

»General artil. Bader potčinjen je k-dantu oruž. snaga na Jugoistoku, a primanjem komande, u duhu tač. 4 protokola, taktičkom pogledu Kom. ital. 2. armije«.

»Gen. artil. Baderu biće za zadatke, u duhu tač. 3, potčinjene: nemačka 718. peš. div., delovi nem. trupa iz Srbije na zahtev gen. artil. Badera, hrv. odredi i jedinice u duhu dosadašnjeg sporazuma sa hrv. vojnim rukovodstvom i, od 15. IV, tri italijanske divizije po naređenju ital. 2. armije. Sve snage biće obuhvaćene pod nazivom Borbena grupa gen. »Badera«.⁵⁹

Predlog plana operacije Borbene grupe generala »Badera«

Devetnaestog marta zamolio je kom. ital. 2. armije gen. Roata Borbenu grupu gen. »Badera«, ukazujući na »već proteklo vreme«, za »što skoriji predlog plana operacije, da bi operacija mogla da počne 15. IV 42«. ⁶⁰ Gen. artil. Bader predao je zato još istog dana radijom, preko nemač. ofic. za vezu pri ital. 2. armiji, sledeći predlog plana operacije:

»Namera: Uništenje ustanika u rejonu Goražde — Višegrad — Han-Pijesak — Sokolac — Prača.

⁵⁹ K-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 733/42. od 17. III i Ia, pov. br. 968/42. od 16. III 42.

⁶⁰ Borb. grupa »Bader«, Ia, str. pov. br. 2/42 i k-dant oružanih snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 764/42.

Početni raspored snaga: jedna ital. brdska div. na i južno od linije Višegrad — Međeđa, jedna ital. div. na liniji Ustiprača — Goražde — i južno, jedna ital. div. s obe strane Kalinovika i južno, jedna nemačko-hrv. grupa Trnovo i jedna nemač. pukovska grupa na liniji Sokolac — Han-Pijesak.

Izvođenje: Cilj svih napadnih kolona Rogatica. Ital. levokrilna div. polazi 15. IV desnim krilom drumom Kalinovik — Goražde, jakim levim krilom preko Dobrog Polja kroz dolinu Drine ka levom nemač. krilu kod Han-Pijeska. Vreme za marševske pokrete krilnih jedinica 3 dana.

Konferencija u Ljubljani

Pre no što je Operativni štab Borbene grupe »Bader« premostio svoje komandno mesto iz Beograda u Sarajevo, pošao je gen. artil. Bader sa svojim načeln. štaba u Ljubljani, gde je ofic. za vezu pri ital. 2. arm., pukovnik Rorbah, pokrenuo ponovni razgovor sa gen. Roatom.

Kad su se saveznici 28. marta sastali radi savetovanja izgledalo je da će stvari uzeti iznenađujući obrt.⁶¹

Pitanje pregovora sa ustanicima ponovo je pokrenuto

Još jednom su sa ital. strane pokrenuta sporna pitanja Sarajeva, hrvatske uprave u posednutim operativnim područjima, kao i nezgodno pitanje pregovaranja sa ustanicima. Još u početku razgovora iznenadio je gen. Roata sa izjavom da mu je hrv. drž. sekretar Vrančić saopštio da hrv. vlada namerava da naoruža hercegovačke četnike ukoliko bi se borili protiv komunista i branili hrvatsku granicu prema Crnoj Gori. Pošto je gen. Laksa priznao da hrv. vlada sada još pregovara sa ustanicima u Hercegovini, izjavio je gen. Roata da on smatra da je onda odobreno i nemač. i ital. organima da pregovaraju sa ustanicima. Dalje

⁶¹ Prisutni ovom dogovoru bili su: arm. gen. Roata, kom. ital. 2. arm., gen. art. Bader, kom. Borbene grupe »Bader«, gen.-lajtnant Laksa, načelnik Generalštaba hrv. oružane sile; osim toga, sa nemačke strane bili su još generalštabni p.pukovnik Faferot, načelnik štaba Borbene grupe »Bader«, puk. Rorbah, nem. ofic. za vezu kod ital. 2. arm., ppuk. grof Spe [Spee] kao zamenik nemač. gen. u Zagrebu. Od ital. strane korpusni gen. Roboti [Robotti], kom. 11. arm. korpusa, general-major Blazio [Blasio], načeln. štaba ital. armije, generalštabni ppuk. Petercani [Peterzani], načelnik štaba italijanskog 11. arm. korpusa.

je konstatovao, da je tač. 10 protokola iz Opatije, zabrana pregovaranja sa ustanicima, postala bespredmetna.⁶²

Kad je sada gen. Roata iznenada ustao protiv sporazuma u Opatiji verovatno je mislio samo na četnike neprijateljski raspoložene prema Hrvatima. On je, doduše, hteo bezuslovno da se bori protiv partizana-komunista, ali je iz taktičkih razloga hteo da pregovara sa srp. nacionalnim bandama, da bi ih privremeno izolovao iz borbe. Razliku između četnika iz Hercegovine i iz Bosne, kao što je to činjeno s hrv. strane, nije uvažavao.

Prema tačkama zapisnika (Borbene grupe »Bader«, I-a, str. pov. br. 101/42. od 29. III), gen. Roata je doslovno rekao:

»Saglasni smo da se četnici bore protiv komunista a i mi hoćemo, u krajnjoj liniji, da suzbijemo komuniste. Da li je onda celishodno, umesto da iskoristimo tu situaciju, da se borimo jednovremeno protiv komunista i četnika? Ovim načinom teramo prinudno obe strane u zajednički tabor. Izgleda mi celishodnije da najpre likvidiramo komunist. opasnost, jer, kad je jednom ova opasnost uklonjena, može se u jednoj drugoj fazi bliže prići pitanju četnika. Da docnije i ovi (četnici) moraju biti uklonjeni razumljivo je samo po sebi; bilo bi nerazumno stvarati sebi sada 10000, možda 20000, neprijatelja. U prvoj fazi »suzbijanja komunista« moglo bi se računati na pomoć četnika a u najmanju ruku izolovati ih od borbe«.

A i u nastavku razgovora, 29. marta, gen. Roata ponovo je pokrenuo pitanje o pregovorima sa ustanicima. Rekao je da su komunisti neprijatelji sviju, sa njima pregovori ni pod kakvim okolnostima ne dolaze u obzir. Četnici su, doduše, neprijatelji Hrvata, ali ne neprijatelji Osovine. Još jednom je ital. general naglasio da je celishodno da se najpre pregovara sa četnicima, naravno uz odobrenje hrv. vlade. Radi se samo u stvari o primirju. Borbu protiv četnika vodiće kasnije, prema potrebi, zajednički. Konačno, izjasnio se je gen.-lajtnant Laksa pripravnim da izdejsvuje saglasnost hrv. vlade za predviđene pregovore sa četnicima a i komandantu Borbene grupe Baderu ništa drugo nije preostalo nego da se, silom prilika, saglasi, pošto bi inače Borb. grupa »Bader« izgubila jedinstveno rukovodstvo u operaciji (Borb. gr.»Bader« I-a, str. pov. br. 102/42 g. od 29. III 42).

⁶² U tački 10 protokola bilo je dogovoreno da se ne sme uspostaviti veza sa ustanicima, bilo sa četnicima bilo sa komunistima.

I gledištu hrv. vlade, da bi preuzimanje stvarne vlasti u operativnim područjima od strane vojnih organa značilo krnjenje suvereniteta hrv. države, usprotivio se gen. Roata. Rekao je da je, kako nemački tako i ital. pa i međunarodni običaj da kdt. jedne jedinice za vreme jedne operacije ima izvršnu vlast ukoliko to dotična operacija zahteva. S ovim gledištem saglasio se nemač. predstavnik.

O rezultatu razgovora u Ljubljani izvestila je 29. marta sažeto Borbena grupa »Bader« k-danta oruž. snaga na Jugoistoku:

1.) Gen. Roata utvrdio je da tačka protokola »Zabrana pregovaranja sa ustanicima« više ne važi, pošto je gen. Laksa priznao da sada još hrv. vlada pregovara sa ustanicima u Hercegovini.

2.) Gen. Roata menja operac. plan, pošto je na drumu Foča — Goražde nemoguće snabdevati dve divizije. Zapovest: jedna ital. div. preko Višegrada — jedna ital. div. preko Foče — Goražde, jedna ital. div. preko Sarajeva (železnicom), pa odatle na Dobro Polje i dalje kao do sada. Nemač. snage otprilike kao do sada.

3.) Sarajevo ital. baza dotura i vazd. baza⁶³

Insistirace se na zabrani pregovaranja sa ustanicima

Sa rezultatom pregovora u Ljubljani odnosno vođenja operacije saglasio se k-dant oruž. snaga na Jugoistoku. Ali se k-dant oruž. snaga na Jugoistoku nikako nije mogao saglasiti sa namerom da se pregovara sa ustanicima, jer je time bilo dovedeno u pitanje izvođenje zajedničke operacije. Uostalom, ta pitanja trebalo je ostaviti da reši Vrh. k-da Vermahta.⁶⁴

Još 30. marta telegrafisao je k-dant oruž. snaga na Jugoistoku nemač. generalu pri ital. Vrh. k-di da utiče da se namera gen. Roate da otpočne pregovore sa ustanicima spreči, i da isti moraju i nadalje biti isključeni, jer bi se time doveli u pitanje zajednički poduhvati.⁶⁵

Jednovremeno izdejstvovao je k-dant oruž. snaga na Jugoistoku odluku Vrh. k-de Vermahta. Drugog aprila javio je on Vrh. k-di Vermahta da je, u Ljubljani, pri izdavanju zapovesti gen. Roate Borb. grupi »Bader« u vezi izvođenja operacija postignuta saglasnost; ali je gen. Roata izrazio čvrstu nameru da se za sada, u duhu sporazuma, povede bezuslovna

⁶³ Borb. gr. »Bader«, radiogram od 29. III I-a, str. pov. br. 102/42. i k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 845/42.

⁶⁴ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, 866/42 od 1. IV 42.

⁶⁵ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 845/42.

borba samo protiv partizana (komunista), a da se sa nacionalnim srp. bandama pregovara, kako bi se ove privremeno izolovale iz borbe. Borba protiv srp. nacionalnih bandi treba da usledi doonije. K-dant oruž. snaga na Jugoistoku smatra nameru gen. Roate pogrešnom i moli da se preko ital. Vrhovne komande izdejstvuje da pregovori izostanu. Ako gen. Roata insistira na svojoj nameri, jer to taktički smatra neophodnim, onda se mora Borb. grupa »Bader« opunomoćiti da i ona može sa srp. nacionalnim bandama pregovarati, jer je inače plan Roate ugrožen. K-dant oruž. snaga na Jugoistoku moli za odluku, da li i Borb. grupa »Bader«, pri usvajanju plana Roate i u duhu instrukcije kom. ital. 2. arm., može pregovarati sa srp. nacionalnim ustanicima.⁶⁶

U međuvremenu javila je Borb. grupa »Bader« da je hrv. vlada »preпустиła« pregovaranje sa četnicima nemač. i ital. organima. Ali ti pregovori moraju da budu završeni pre početka operacije.⁶⁷

Pošto se odredbe čl. 10 u Opatiji postignutog sporazuma — zabrana pregovaranja sa ustanicima — nisu mogle dovesti u saglasnost sa namerama gen. Roate, obratila se Vrh. komanda Vermahta, preko nem. gen. pri ital. Vrh. k-di, s molbom da se ta nesaglasnost razjasni: Vrh. k-da Vermahta smatra da je celishodno da se uporno drži zabrane pregovaranja sa ustanicima koja je postignuta u Sušaku, bez obzira da li se to odnosi na komuniste ili srp. nacionalne bande.⁶⁸ I ital. Vrhovna komanda bila je istog mišljenja i obavestila je preko nemač. gen. u Rimu da je uverena u potrebu pridržavanja čl. 10 protokola iz Sušaka i da je za čvrsto održanje zabrane pregovaranja sa ustanicima. Svako odstupanje od ovog osnovnog načela moglo bi uslediti samo na punu saglasnost nem. i ital. Vrh. kde.⁶⁹

Proračunato je da će za marš ka polaznim položajima pa do fronta opkoljavanja biti potrebno 10—15 dana, za čišćenje obruča oko Rogatice 10 dana, za marš do nove linije opkoljavanja opet 10 dana i, konačno, za dalje čišćenje obruča Vlasenica — Srebrenica — Drina također oko 10 dana (Operat. štab Borb. grupe »Bader«, I-a, str. pov. br.

⁶⁶ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 869/42 od 2. IV 42.

⁶⁷ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 878/42. od 3. IV. 42.

⁶⁸ Operat. štab Vrh. k-de Vermahta (Op. str. pov. br. 001165/42 od 4. IV — K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 886/42.

⁶⁹ Nem. gen. pri ital. Vrh. k-di, Ia, str. pov. br. 845/42 od 6. IV i k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 904/42.

62/42 od 10. IV 42. i depeša k-danta oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 985/42 od 15. IV. 42, upućena Vrh. k-di Vermahta (Oper. štab).

K-dant oruž. snaga na Jugoistoku naređuje da se iskoristi prodor ustaške grupe Francetić

U rejonu severno od Rogatice — luk Drine do Drinjače — Vlasenica vladao je veliki haos partizanskih grupa nepoznate jačine i Dangićevih četnika⁷⁰ koji su, čas ovde čas onde, bili upleteni u međusobne lokalne borbe. Osmog aprila rasplamtela se u Drinjači borba između Dangićevih četnika i hrvatskih ustaških jedinica. To su bila dva ustaška bataljona pod komandom ppuk. Francetića, koji su u operaciji kod Rogatice trebali da zatvaraju kod Han-Pijeska prema severu. Ali 9. IV oba ova ustaška bataljona napala su iz Drinjače ustanike i prodrla dalje na jug. 10. IV zauzeli su Bratunac (jugoistočno od Drinjače) i u daljem nadiranjju 11. IV dostigli su do Srebrenice. Na to je k-dant oruž. snaga na Jugoistoku još 11. IV naredio Borb. grupi »Bader«: »Ako je ikako moguće, iskoristite prodor Francetićev i zajedno sa Hrvatima raščistite situaciju u istoč. Bosni severno od demark. linije pre početka zajedničke operacije«. Jer, već su postojali izveštaji da su ustanici iz rejona istočno od Rogatice počeli da se povlače na jug i jugoistok, nastavljajući pri tome napade na Rogaticu. Sledećih dana namnožili su se izveštaji da se i crnogorske bande iz rejona jugozapadno od Rogatice povlače na jug i da ustaničke grupe severno od demark. linije sve više i više slabe.

Sumnjivo odugovlačenje Italijana

Shvatljivo negodovanje u ovakvoj situaciji obuzelo je nemačko rukovodstvo povodom izveštaja o odugovlačenju koncentracije ital. snaga. Prema protokolu iz Opatije, a i još u razgovorima u Ljubljani, predviđen je za početak operacije 15. april. Ali Ital. nisu bili u stanju da ispune ove date obaveze.

Već 9. IV obavestio je gen. Roata, preko nemač. oficira za vezu pri ital. 2. arm., da će se transporti trupa, predviđeni za smenu određenih divizija za operacije u istoč. Bosni, odužiti usled podmorničke opasnosti. Iz ovog razloga kao i »zbog visokog snega u nekim predelima severne Hercegovine« ope-

⁷⁰ Vođa pobunjenih Srba u istoč. Bosni Dangić, koji je još početkom aprila bio u Beogradu, bio je 13. aprila zarobljen od nemač. jedinica kod Rogatiče na Drini i upućen u Rajh u logor.

racije ne mogu otpočeti pre 25 aprila. Da bi se 22. peš. div. »Kačatori dele Alpi« [Cacciatori delle Alpi] i 1. brd. div. »Taurinenze« oslobodile za operacije, K-di ital. 2. arm. stavljene su na raspolaganje dve granične divizije »Emilija« [Emilia] i »Murđe« [Murge], koje su se nalazile u Italiji. Divizija »Emilija« smenila je, početkom aprila, diviziju »Mesina« [Messina] u Kotoru, koja je prebačena na sever u dosadanji rejon 5. brd. div. »Pusterija [Pusteria]. Prebacivanje div. »Murđe« odužilo se zbog ograničenog broskog prostora kao i zbog neprijateljske podmorničke operacije. Divizija »Murđe« trebalo je da u rejonu Dubrovnika zameni diviziju »Kačatori dele Alpi«, koja je trebalo da nastupi u rejon Gacko — Kalinovik. Usled zakašnjenja divizije »Murđe«, kasnilo je i prikupljanje divizije »Kačatori dele Alpi«. Divizija »Taurinenze« [Taurinense] bila je početkom aprila u prikupljanju, da bi kasnije železnicom bila prebačena preko Sarajeva u rejon Turba — Trnovo — Trnovski prevoj. Početak njenog transportovanja železnicom 7. IV još nije bio utvrđen (Nem. ofic. za vezu kod ital. 2. armije, pov. br. 0785/42 od 7. IV 42).

A pet dana docnije, 14. aprila, kao odgovor na pitanje nemač. ofic. za vezu, izjavio je gen. Roata da se prebacivanje jedinica iz Italije, usled još postojeće podmorničke opasnosti, ponovo odugovlači, i da usled toga div. »Kačatori dele Alpi« i »Taurinenze« pre 25. IV ne mogu biti spremne.⁷¹

Pored toga moralo se računati još najmanje 12 dana kao vreme trajanja prevoženja železnicom divizije »Taurinenze« u Sarajevo, jer je na raspolaganju bilo malo žel. vagona. Zbog toga je predložio gen. Bader da se div. »Taurinenze« iz njenog rejona prikupljanja (Mostar) uputi u Sarajevo peške putem dugim 80 km, kako bi još u dogovoreno vreme stigla na njene polazne položaje, pošto prevoženje železnicom oduzima suviše vremena.⁷²

Komandant oružanih snaga na Jugoistoku podržao je ovaj predlog kod K-de ital. 2. arm.⁷³

Istovremeno izneo je gen. Bader, preko nemač. ofic. za vezu, gen. Roati svoje sumnje da će se operacija još jednom

⁷¹ Nem. štab za vezu pri ital. 2. armiji, Ia, str. pov. br. 182/42 od 14. IV (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, Ia, str. pov. br. 979/42 od 14. IV 42).

⁷² Operat. štab Borb. grupe »Bader«, str. pov. br. 219/42 od 14. IV (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, pov. br. 1300/42 od 15. IV 42).

⁷³ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 986/42 od 16. IV 42.

pomeriti. Ital. generalu trebalo je da kaže da dosadanje pripreme nisu ustanicima ostale nepoznate, tako su crnogorske ustaničke grupe otišle dalje na jug, na žalost neometano od Italijana, i ponele svu opljačkanu stoku i rezerve životnih namirnica sa sobom.

A i ostali ustanici napustiće operacijsko područje. Važniji deo operacije, uništenje ustanika, sasvim je osujećen. I listanje drveća, kao i odmaklo doba godine, govori protiv odlaganja početka operacije. Jer su se iz mnogobrojnih operacija stekla iskustva, a to se iznelo već i u razgovorima u Ljubljani, da je celishodno da se pročešljaju šumovite planine samo pre no što drveće i šumarci olistaju. Gen. Bader svim sredstvima je nastojao kod ital. 2. armije da se osigura što skoriji početak operacije.⁷⁴

K-dant oruž. snaga na Jugoistoku obavestio je nemač. generala u Rimu o ovom zadatku datom nemač. ofic. za vezu kod ital. 2. arm. i molio je da ovaj u istom smislu uloži energičnu predstavku i kod italijanske Vrh. k-de. Jer Borbenoj grupi »Bader« već je 11. aprila naređeno da iskoristi prodor hrv. ppuk. Francetića, te da se na taj način pripremi operacija.⁷⁵

Četrnaestog aprila k-dant oruž. snaga na Jugoistoku ponovo je pitao Borbenu grupu »Bader« da li je moguće izvesti udar sa 718. peš. div. na jug ili bi to u doglednom vremenu, za nekoliko dana, bilo moguće izvršiti. Načeln. štaba Borb. grupe »Bader« izvestio je: »Prodor na jugoistok moguć je ali odluka o tome tek bi se mogla doneti 29. aprila, prema situaciji, jer je raniji prodor protivan ital. naređenju«.

Prodor ppuk. Francetića na Vlasenicu usledio je protiv naređenja gen. Badera, koji je isto kao i gen. Roata, ustaškim jedinicama izričito zabranio svaku svojevoljnu aktivnost. Uostalom, prodor ustaša na Vlasenicu završio se neuspelom. Ustanici su dobili od Dangićevih četnika pomoć iz Srbije i ustaše su opet izbačene iz Srebrenice.

Nemač. gen. u Rimu 18. IV obavestio je da ital. Vrh. komanda deli mišljenje o ponovnom odlaganju početka operacije i obaveštava da gen. Roata namerava da se 20. ili 21. aprila sastane u Bosni sa generalom Baderom radi utvrđivanja termina početka operacije.⁷⁶

⁷⁴ Operat. štab Borb. grupe »Bader«, I-a, str. pov. br. 73/42 od 15. IV 42.

⁷⁵ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 992/42 i 1007/42 od 16. IV 42.

⁷⁶ Nem. gen. u Rimu, I-a, str. pov. br. 974/42 od 18. IV 42 (k-dant oruž. snaga Jugoistoka, I-a, str. pov. br. 1010/42 od 19. IV 42

*Odluka o početku napada na Rogaticu a da
se ne sačeka prikupljanje Italijana*

Pored svih odugovlačenja sa ital. strane i pored nava-
ljivanja k-danta oruž. snaga na Jugoistoku, nameravao je
gen. artil. Bader da planski i u skladu sa ital. pokretima
izvede operacije u istoč. Bosni. Zato je on 14. IV naredio
718. peš. div. da do 20. IV zauzme front okruženja Podloz-
nik — Sokolac — Han-Pijesak, predviđen za napad na Ro-
gaticu.

Ustaškim bataljonima pod kom. ppuk. Francetića na-
ređeno je da do 20. IV stignu u rejon Han-Pijesak — Pod-
žeplje, a 3. bat. 737. peš. puka, sa potčinjenom 714. pionir.
četom, Gođenje — Slap, i trebalo je da, namesto oklevajućih
Italijana, bude taktički potčinjen 718. peš. div. Poveć od 24. IV
737. peš. puk je imao sa jednim bat. da primi osiguranje
Drine od ušća Žepe do Višegrada, a jedan bataljon da stavi
na raspolaganje komandujućem generalu i komandantu u
Srbiji istočno od Višegrada.

Pošto Italijani nisu mogli ni ovaj vremenski rok (20.
IV) da održe, početak operacije trebalo je ponovo da bude
odložen za 25. IV; nedostajuća volja saveznika ukazala je
da Italijani za vojničke operacije imaju malo interesa, i da
samo gledaju svoj politički cilj, okupiranje Sarajeva i istoč-
ne Bosne, što je bila osnova njihovog držanja... [nedostaje
jedna stranica ove obrade].

Savetovanje u Sarajevu

Ova gledišta zastupali su nemač. generali koji su se
19. IV okupili radi savetovanja u glavnom štabu Borbenic
grupe »Bader« u Sarajevu. Savetovanju su prisustvovali:
gen. artil. Bader, nemač. general u Zagrebu, gen. Glez-Hor-
stenau, komandant 718. peš. div. gen. Fortner i načeln. štaba
Borb. grupe »Bader« generalštabni ppuk. Faferot. Dvadeset-
tog aprila stigli su na ovo savetovanje i hrv. predstavnici,
načelnik štaba u vrh. k-di poglavnika gen. Prpić, hrv. mini-
star spoljnih poslova Lorković, drž. sekretar za policijske po-
slove Kvaternik, specijalni delegat hrv. vlade za politička pita-
nja istočne Bosne i, na kraju, ustaški ppuk. Francetić.

Nemač. general u Zagrebu izrazio je u tom razgovoru mi-
šljenje kako bi ulazak Italijana u Sarajevo mogao biti štetan
za nemač. politiku na Balkanu i po nemač. politiku prema
Turskoj, tim više što postoje religiozne i nacionalne veze izme-
đu Muslimana Bosne, Carigrada i Male Azije. Gen. artil. Bader
mogao je učesnicima konferencije da stavi do znanja da je

naređenje za čišćenje rejona oko Rogatice već izdato. Operacija treba da otpočne 22. IV. Gen. artil. Bader insistirao je na brzom formiranju hrv. vlasti u očišćenim predelima i zahtevao od hrv. predstavnika da izlaze u susret srpskom delu stanovništva istočne Bosne koji je voljan za obnovu. I pitanje ustaša kao prepreke smirenja ponovo je pokrenuto i raspravljano je o zločinima Hadži-Efendića i njegovih bandi, naoružanih hrv. oružjem, protiv srp. stanovnika Tuzle i Zvornika. Hrv. predstavnici pristali su na punu podršku da udovolje nemač. željama. Oni su pre svega želeli da zatvaranje Drine sprovedu ustaški bataljoni ppuk. Francetića.

Kad su razgovori u Sarajevu bili završeni, uputio je gen. artil. Bader još 20. IV telegram k-dantu oruž. snaga na Jugoistoku u kojem je stajalo:

»Situacija opkoljenih hrv. trupa u Rogatici zahteva neodložnu akciju. Pri tome se sa pristizanjem ital. divizije ponovo oteže. Sedamsto osamnaesta peš. div. i hrv. snage spremne su za akciju od 20. IV. Po naređenju k-danta oruž. snaga na Jugoistoku, ove su već dobile naređenje za čišćenje rejona od Rogatice do Prače i Drine. Pokret sa linije opkoljavanja Prača — Sokolac — Han-Pijesak — ušće Žepe [dve reči nečitke] 22. IV. Vreme trajanja oko 14 dana. Ital. 2. arm. biće umoljena da, upotrebom raspoloživih snaga na demarkac. liniji, spreči izmicanje ustanika na ital. okupac. zonu«. ⁷⁷

Borb. grupa »Bader« predlaže da se prekinu zajedničke ital.-nemačke operacije

U dalja dva telegrama gen. artil. Bader predložio je k-dantu oružanih snaga na Jugoistoku da se sa čišćenjem obruča oko Rogatice prekine predviđena zajednička nemač.-ital.-hrv. operacija u istoč. Bosni, a Italijanima da se predloži temeljno čišćenje njihove okupac. zone radi opšteg smirenja u istoč. Bosni. Dosadaniji ital. pokušaji infiltriranja u Sarajevu na taj način bi se još mogli osujetiti.

»Pošto po ovdašnjem mišljenju« — tako je stajalo na kraju telegrama, »ne dolazi više u obzir nikakvo izvođenje zajedničke nemač.-ital. akcije u istočnj Bosni, predlaže se da se, po završetku čišćenja Rogatice i posle formiranja granične zaštite na Drini, rasformira Operativni štab Bobbene grupe »Bader«. Ovaj zadatak biće verovatno ispunjen 15. ma-

⁷⁷ Bob. grupa »Bader«, I-a, pov. br. 311/42 od 20. IV 42 (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, pov. br. 1432/42 od 20. IV 42).

ja«. ⁷⁸ I na kraju gen. Bader javio je 20. IV uveče: »Zajednička nem.-ital. operacija, izostankom Italijana, promašena je. Čišćenje obruča oko Rogatice je u toku. Naknadno uključivanje ital. snaga je više nemoguće, jer je rokiranje u planinskom zemljištu neizvodljivo«.

»Trio II« (luk Drine) i »Trio III« (Ozren) pri sadašnjoj situaciji su nepotrebni. Po zatvaranju granice na Drini i čišćenju oba luka Drine (»Trio I« u toku, »Trio II« izveden je prodorom Francetića) izgleda verovatno opšte čišćenje. Tome je znatno doprinelo popuštanje hrv. vlade prema Srbiji.

Prema tome nema više potrebe za upotrebom ital. snaga u nemač. okupacionoj zoni. Predlog: transporte za Sarajevo obustaviti, izdejstvovati kod Vrh. k-de Vermahta upotrebu ital. snaga koje su u Sarajevu za čišćenje južno od Sarajeva i njihovo povlačenje.⁷⁹

Italijani zadržani borbama u Crnoj Gori i Hercegovini

K-dant oruž. snaga na Jugoistoku bio je sa ovim predlozima gen. Badera utoliko više saglasan što su, prema jednom saopštenju nemač. gen. u Rimu, ital. trupe u Hercegovini i Crnoj Gori bile zadržane borbama sa ustanicima.

Nemač. gen. pri ital. Vrh. k-di telegrafisao je 19. IV kom. oruž. snaga na Jugoistoku:

»Ital. Vrh. k-da obaveštava: Postoje izveštaji, da su jaki ustanički odredi iz istoč. Bosne prodrli u pravcu Crne Gore i u rejon Gacko — Nevesinje. Javljeno je da 2. crnogorska proleter. brig. i nekoliko grupa komunista nadiru pravcem Pljevlja i N. Varoš. Utvrđeno je prikupljanje ustanika sa artiljerijom u dolini gornje Drine, kod Gackog i u rejonu Kalinović — Ulog — Nevesinje. Tamo već nekoliko dana Italijani vode ogorčene borbe. Divizije »Taurinenze« i »Kačatori dele Alpi« već se bore, na maršu ka svojim polaznim položajima, zapadno od Drine sa jakim nepr. snagama. Ove borbe mogu se smatrati operacijama. Što se tiče divizije »Pusterija«, koja je iz Crne Gore trebalo da učestvuje u operacijama, izgleda, zbog nove situacije, da je potrebno da se ne angažuje suviše daleko od njenog dosadanjeg borbenog rejona, da bi se sprečilo izvlačenje ustanika u srednju Crnu Goru. Iz ovog razloga može divizija »Pusterija« da učestvuje u operaciji u Bosni, ali se njena upotreba mora da ograniči,

⁷⁸ Borb. grupa »Bader«, I-a, pov. br. 319/42 od 20. IV 42 (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, pov. br. 1492/42 od 20. IV 42).

⁷⁹ Borb. grupa »Bader«, I-a, pov. br. 331/42 g. (k-dant oružanih snaga na Jugoistoku, I-a, pov. br. 1452/42 od 21. IV 42).

sem lokalnih ispada, na dolinu Drine«. (Nemač. gen. pri ital Vrh. k-di, I-a, str. pov. br. 1001/42 od 18. IV i k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 1018/42 od 18. IV. 42.)

Iskorišćenje planirane operacije u zapad. Bosni bilo bi moguće za nemač. privredu samo onda ako se sa početkom operacije ponovo popravi žel. pruga Bos. Novi — Prijedor koja je bila više puta duže vremena u prekinu. K-dant oruž. snaga na Jugoistoku je zbog toga zahtevao od K-de Kopnene vojske tehničke jedinice. Ali, pošto se istim nije raspolagalo, morao je kom. Đerdapa da stavi na raspolaganje željezničko-pionirski odred i da ga uputi u Kostajnicu.

Dvadeset osmog maja rasformirana je dotadanja Borb. grupa »Bader«. Delovi 521. armijskog puka za vezu kao i 659. inž. bataljona, koji su bili u njenom sastavu, potčinjeni su Borb. grupi »Zapadna Bosna«.

Komandujući general i komandant u Srbiji izdao je, međutim, 23. i 25. maja novoformiranoj Borb. grupi »Zapadna Bosna« osnovna naređenja za novu operaciju.⁸⁰ Maršal Kvaternik je spremno dao pristanak za nemačko rukovođenje svim hrv. jedinicama koje će biti upotrebljene u operaciji u zapadnoj Bosni i saglasio se sa danom početka operacije, tj. 15. junom. Hrvati su hteli da stave na raspolaganje tri brdske brigade sa oko 11 bataljona. Uz to bi još došli u obzir hrv. odredi koji su već angažovani za zatvaranje ustaničkog područja.⁸¹ Zapadnu Bosnu proglasila je hrv. vlada operativnim područjem i po naređenju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji prenela je »izvršnu vlast« na gen. majora Štala.

Situacija kod neprijatelja

Krajem maja i početkom juna u zapad. Bosni situacija je bila sledeća: prema hrv. izveštajima, navodno dobro naoružane i dobro organizovane bande, 6—7000 ljudi, držale su područje Bos. Gradiška — Sava — Una — Kostajnica — B. Novi — Prijedor — zapadno od B. Luke.

Glavno žarište ustanika nalazilo se, kako izgleda, u divljoj, ispresecanoj i pošumljenoj planini Kozari. Hrv. osiguranja u to vreme nalazila su se na istoku od ustaničkog područja na liniji: Bos. Gradiška do zapadno od B. Luke, dalje

⁸⁰ Komandujući general i komandant u Srbiji, I-a, str. pov. br. 255/42 i str. pov. br. 256/42 od 23. V i I-a, str. pov. br. 363/42 od 26. V (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 1295/42 i 1296/42 od 28. V 42).

⁸¹ Nemač. gen. u Zagrebu, I-a, str. pov. br. 88/42 od 23. V (k-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 1267/42 od 24. V 42).

na jugu oko i u San. Mostu, na zapadu na Uni od B. Novog do ušća Une u Savu. Između B. Luke i hrv. grupe u Sanskom Mostu, kao i između Kostajnice i Bos. Novog nisu postojala hrv. osiguranja. Mostobrani Bos. Dubica — Kostajnica, Dobrljin i Bos. Novi bili su u hrv. rukama. Na severu ustaničkog područja Savska nizija bila je nadaleko poplavljena, mestimično do 8 km širine. Hrv. brdske brigade već su delimično stigle, delom su se iskrcavale, 1. i 2. u rejonu Bos. Novog — Kostajnice, a 3. u B. Luci.

Neuspesi Hrvata [ustaško-domobrinskih snaga]

Hrv. grupacija za zaprečavanje zapadno od B. Luke povukla se, u međuvremenu, 15-og usled pokušaja ispada ustanika, ali je, upotrebom rezerve, bio sprečen proboj ustanika opkoljenih u Kozari. I u idućim danima odbijeni su ponovni pokušaji ispada ustanika na južnoj liniji zaprečavanja.

Ozbiljan neuspeh pretrpela je 1. hrv. brdska divizija. Na njenom južnom krilu raspoređena 2. brdska brigada povukla se 19-og, usled nadmoćnijeg nepr. pritiska, sa zapada preko drumu Prijedor — Bos. Dubica. Akcijom nemač. snaga, ova hrv. brigada ponovo je vraćena na njene stare položaje. I Borb. grupa »Zap. Bosna«, koja je 20. juna krenula u napad protiv jako pošumljene i ispresecane pl. Kozare, naišla je na jugu i zapadu na žilavog i dobro naoružanog neprijatelja, koji se znao vrlo vešto da brani na obroncima planine na svojim brdskim položajima, prelazeći i u protivnapade, dok su i žene učestvovalе u borbi. Kada je 1. hrv. brd. divizija nesmotreno i nepripremljena udarila na tog jakog neprijatelja, na zapadnoj ivici Kozare, raspao se njen front. Dvadeset prvog je 2. hrv. brdska brigada pretrpela novi težak poraz. Dan docnije, 22-og, bacili su se ustanici na severno krilo Hrvata i odbacili i 1. hrv. brd. brigadu preko drumu Bos. Dubica — Prijedor na 10 km. jugozapadno od Bos. Dubice.

Obuhvaćeni panikom, Hrvati su kao bujica bežali ispred ovog iznenadnog protivnapada neprijatelja. Dva hrv. bataljona izgubila su tom prilikom svu svoju municiju, sve mitraljeze i svu opremu.

Samo 1. i 2. hrv. brd. brigada imale su u vremenu od 18—25. juna 235 mrtvih, 183 ranjena, 521 nestalog, 108 konja, 53 laka i 15 teških mitraljeza, 15 minobacača i 3 brd. topa.

Gen-major Štal, komand. Borb. grupe »Zap. Bosna«, u ovim kritičnim danima lično je intervenisao kod pokolebanih Hrvata. Pre svega težio je za tim da se ponovo zatvori stvorena

breša jug. zapadno od Dubice, da bi se sprečio proboj ustanika iz pl. Kozare.

Dvadeset trećeg juna bilo je moguće da se neprijatelj, koji je prodro preko Une, opet svuda odbaci preko drumu Prijedor — B. Dubica i da se situacija ponovo normalizuje. Druga hrv. brig., potpomognuta nemač. snagama, držala je sada odsek Prijedor — Murati, a 1. grebene istočno od drumu Murati — Bos. Dubica.⁸²

Na ovim položajima, na zapad. ivici Kozare, mogli su se sprečiti dalji ispadi neprijatelja uz pomoć slabih nemač. snaga koje su brzo ubačene u front 1. hrvatske brdske divizije. Ali samo uz najenergičnije mere i tek posle angažovanja svih raspoloživih snaga uspeo je da se ponovo uspostavi ovaj jedva dovoljan front za zaprečavanje na liniji Prijedor — Bos. Dubica. — Za nastavak napada obe ove jako oslabljene hrvatske brigade nisu bile sposobne. Zbog toga je general-major Štal nameravao da sve raspoložive snage koncentriše kod južne grupacije kako bi za sada samo sa tom grupom produžio napad protiv ustanika na Kozari, dok bi 1. hrvatska brdska divizija, ojačana sa nekoliko nemačkih bataljona, imala uglavnom da planinu zatvori sa zapada.

U ovim kritičnim danima pokazalo se da je neočekivano zauzimanje Prijedora i Ljubije, 10. i 11. juna, od naših jedinica dalo povoda ustanicima opkoljenim u Kozari, posle početnog šoka, za još povećanu aktivnost, utoliko pre što su sada druge ustaničke grupe sa juga, iz italijanskog okupacionog područja, preko demarkacione linije, nadirale u leđa fronta opkoljavanja Borbene grupe »Zapadna Bosna«.

Napuštanje od Italijana okupirane 3. zone i posledice

Krajem maja k-dant oružanih snaga na Jugoistoku cenio je situaciju tako da u dogledno vreme nema opasnosti da se crnogorske proleterske brigade, koje su se iz rejona Rogatice povukle na jug, vrate u područje okupirano od Nemaca.

Povratak ovih crnogorskih ustaničkih grupa u istočnu Bosnu izgledao je u toliko pre neverovatniji jer je k-dantu oruž. snaga na Jugoistoku bila poznata namera gen. Roate da divizije »Taurinenze« i »Pusterija« ostavi u svojim dotadanjim operativnim područjima (rejon oko Mostara, Gacka,

⁸² Gubici u vremenu od 7—23. VI 42:

Nemci: 19 poginulih, 31 ranjen, 6 nestalih

Hrvati: 200 mrtvih, 250 ranjenih, 169 nestalih

Ustanički: 1748 poginulih, 15 ranjenih, 713 zarobljenih, 275 streljano za odmazdu.

Foče, Kalinovika). A i upad u jugozapadnu Srbiju za sada nije izgledao verovatan, jer su Crnogorci, prema stečenom iskustvu, zazirali od nemač. jedinica. Isto tako izgledalo je neverovatno povezivanje ustanika Crnogoraca sa ostacima Mihailovićevih bandi u jugozapadnoj Srbiji, pošto Mihailović, bar do sada, nije imao ništa zajedničkog sa komunistima. Da će Mihailović svoj stav prema komunistima izmeniti bilo je moguće, ali za sada nisu za to postojali nikakvi razlozi pozorenja.

K-dant oruž. snaga na Jugoistoku pre je naslućivao da crnogorske bande nameravaju da stvore vezu sa pristaništima neprijateljskih podmornica oko Kotora — Dubrovnika, da bi na taj način stvorili povezano ustaničko područje na ital. prostoru.

K-dant oruž. snaga na Jugoistoku smatrao je da će se sa za sada raspoloživim snagama, uključivši i novoformiranu SS div. »Princ Eugen« [Prinz Eugen], moći da sprovede smirenje Srbije i Hrvatske; ipak je zamolio Vrhovnu k-du Vermahta da odustane od novog izvlačenja snaga sa Jugoistočka, pošto inače potrebno ispomaganje između južnog i zapadnog Balkana za smirivanje i produženje jačanja Krita ne bi bilo izvodljivo.⁸³

Uskoro posle zajedničke nemač.-ital. operacije čišćenja oko Foče, Italijani su promenili svoje namere i preduzeli mere koje su mogle da dovedu do povratka ustanika iz severozapadne Crne Gore u područje južno od demarkacione linije, čime bi došlo do ponovnog nepredviđenog ugrožavanja nemač. okupac. područja sa juga.

Već u početku operacije čišćenja u zapadnoj Bosni povukli su Italijani svoje jedinice južno od demarkac. linije iz hercegovačko-bosanskih i dalmatinskih planina, do u blizinu jadranske obale.

Već 11. jula otpočeli su sa ovim pokretima, ali tek 15., četiri dana posle toga, obavestili su nemačke instance o ovoj meri krupnih posledica. Napuštanjem velikog dela treće zone duž demarkac. linije i delova južno pripojene druge zone situacija se iz osnova izmenila. Ustanici su se mogli sada, pošto su nedostajale dovoljne hrv. posade za područja napuštanja od Italijana, da se nesmetano prikupljaju na i južno od demarkac. linije, i da odande neprekidno ugrožavaju nemač. okupac. područje i da uopšte onemoguću smirivanje mlade hrv. države.

⁸³ Telegram k-danta oružanih snaga na Jugoistoku Vrhovnoj k-di Vermahta, Ia, str. pov. br. 1237/42 i 1238/42 od 20. V 42.

Na ove opasnosti, izazvane evakuacijom Italijana, skrenuo je k-dant oruž. snaga na Jugoistoku još 22. juna, preko načeln. štaba generala Ferča pažnju Vrh. k-di Vermahta.⁸⁴

Drugog jula k-dant oruž. snaga na Jugoistoku ponovo je podneo Vrh. k-di Vermahta predstavku zbog napuštanja područja južno i zapadno od nemač.-ital. demarkac. linije od strane ital. 2. armije. Smirivanje ustaničkih područja trebalo je ubuduće isključivo prepustiti hrvatskim jedinicama. Italijani su za ovo navodno smirivanje koristili u svojoj okupacionoj zoni u velikoj meri pomoć srpskih nacionalnih bandi. Sa ulaskom novih hrv. jedinica — tako je obavestio k-dant oružanih snaga na Jugoistoku Vrhovnu k-du Vermahta — neizbežni su sukobi između Srba nacionalista i Hrvata. Hrvatske jedinice nisu dorasle srpsko-nacionalnim ni komunist. bandama. Područje napušteno od Italijana mora, prema tome, da postane zajedničko žarište ustanika. Time su i nemač. interesi ugroženi. Prenošenje nemira za nemač. okupac. zonu otežava smirivanje važnih mesta za ratnu privredu oko Prijedora i Sarajeva. K-dant oružanih snaga na Jugoistoku nastojeće da, posle suzbijanja ustanika u zapadnoj Bosni, spreči prelazak ustaničkih odreda iz ital. područja u nemač. okupacionu zonu.

K-dant oružanih snaga na Jugoistoku predložio je Vrh. k-di Vermahta da kod ital. Vrh. kde izdejstvuje da se ital. okupacioni rejon oko Mostara tako izduži i osigura da time budu ogarantovani ondašnji rudnici boksita i transportovanje rude iz ital. okupacione zone (K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 1599/42. od 2. VII 42).

Čišćenje planine Kozare

Međutim, počevši od 26. juna iskrcavana su nemač. pojačanja iz Bosne u Bos. Dubicu. Sa dovedenim nemač. pojačanjem mogao se front Grupe »Zapad« opet učvrstiti. Prvih dana jula završen je raspored za nastavljanje planskog napada na Kozaru.

Petog jula, Borbena grupa »Zapadna Bosna«, ojačana snagama iz Srbije, krenula je s juga i zapada ponovo u planski napad na Kozaru. Još kratko vreme pre napada ponovni pokušaji ustanika da se probiju doveli su na Uni do lokalnih proboja fronta kod Hrvata. Ali uz krvave gubitke odbijeni su ustanici i ponovo je uspostavljena situacija između Bos. Novog i Kostajnice. Ustanici su se onda povukli pred koncentričnim napadom Borbene grupe »Zap. Bosna« ka severozapadu.

⁸⁴ Gen. Ferč je baš tih kritičnih dana otputovao u Vrh. k-du Vermahta radi neke konferencije.

Pred istočnom linijom za zaprečavanje javljeno je 5. jula oko 1800 prebeglih i begunaca, među njima dve trećine žena i dece.

Sledećih dana (6—12. jula) napad na Kozaru dobro je napredovao. Ustanici su se pod borbom povlačili. Naše i hrv. jedinice prokrstarile su nepreglednu šumovitu planinu koja je temeljno pretražena i očišćena.

Nemač. tenkovski vod razbio je, uz sadejstvo mađarske Dunavske flotile, prikupljanje bandi u dolini Save i sprečio je pokušaje prolaza neprijatelja preko reke. Gde god su ustanici na sev. zapadu, zapadu i jugozapadu obruča pokušali da se probiju svuda su uz krvave gubitke bili odbačeni.⁸⁵

Osmog jula bio je glavni južni greben Kozare u našim rukama. Po prilici od 10. jula ustanici nisu skoro nigde primili borbu, sem lokalnog otpora. Banditi su zakopali oružje, napustili svoja skrovišta. Na istočnom zaprečnom lancu narasla je bujica begunaca na hiljade, odatle je javljeno ukupno 7790 prebeglih i izbeglih.

Dvanaestog jula naše su se snage s juga i zapada, prokrstarivši gusto šumovito zemljište, već približavale Prosari, severnim ograncima Kozare. Pri uspešnom napredovanju operacije čišćenja zaplenjeno je i prikupljeno u zbirnim logorima oružje, čak i topovi od 2,15 cm, eksploziv, oprema svake vrste i propagandni materijal i preko 100 konja i krda stoke.

Čišćenje Prosare

Trinaestog jula završile su naše jedinice pregrupisanje za napad protiv ostataka opkoljenih ustanika, istočno od Bos. Dubice u Prosari. Četrnaestog jula pri jakoj kiši i pod teškim terenskim uslovima, otpočela je operacija. Nastupalo se od odseka na odsek uz temeljno čišćenje. Petnaestog jula dostignut je glavni greben guste šume Prosare.

Pokušaji proboja oklopnih bandi su osujećeni.

Dan docnije, 16. VII, stigla su istočna i zapadna napadna krila severoistočno od Bos. Dubice u dolinu Save. Ostaci bandi, koji su pokušali da se spasu bežeći preko reke, uništeni su. Brzo je 17. VII, pri produženju napada, slomljen poslednji otpor neprijatelja u dolini Save, severno od Prosare. Ostaci bandi — 300 ljudi — položilo je oružje.

⁸⁵ *Gubici ustanika:* od 24. VI — 8. VII

Poginulih	4963
ranjenih	150
zarobljen	6641
streljanih za odmazdu	346

Ovim je 18. VII s velikim uspehom završena operacija u Kozari i Prosari. Gubici Borb. grupe »Zapadna Bosna« iznosili su u vremenu od 9—23 jula:

Nemci:

poginulo	33
ranjeno	80
nestalo	10

Hrvati:

poginulo	135
ranjeno	54
nestalo	7

Ustanici:

mrtvih	1626
ranjenih	273
zarobljenih	8849
streljanih za odmazdu	431.

Borbena direktiva komandanta oruž. snaga na Jugoistoku

Priliv ustanika u područja napuštena od Italijana imao je za posledicu da je težište suzbijanja bandi i nadalje ostalo u Hrvatskoj. Ovo je došlo i do izražaja u instrukciji komandanta oružanih snaga na Jugoistoku za vođenje borbe u Hrvatskoj, izdatoj 12. VII. U njoj je stajalo:

»Već se sada može pretpostaviti da je operacija na zapadu Bosne dovela do željenog rezultata, tj. do razbijanja povezanog ustaničkog područja između Save — Une — Kri-vaje — Vrbasa.

Nova situacija, koja se odrazila na celu Hrvatsku, nastala je, pak, usled sledećeg razvoja:

Brzim napuštanjem skoro cele 3. zone i delova 2. zone od strane ital. jedinica prepuštena je ustanicima puna sloboda kretanja u ovim područjima. Premeštanje slabih hrv. posadnih jedinica u te oblasti neće biti uspešna protivmera.

Težnjom ustanika da sa rejona južno od Bos. Novog, San. Mosta, južno od Jajca i jugozapadno i južno od Sarajeva prođu na sever i severozapad, možda najpre s namerom da rasterete okružene bande u Kozari, ali je verovatna i namera da sa pl. Grmeč osvoje pl. Šamaricu i odatle rejon oko Petrinje kao neprekidno ustaničko područje. Ovim bi bila od ustanika ugrožena dolina Save, pa i rejon oko Zagreba, gde se stiču sve važne komunikacije od životnog interesa za Nemce i Hrvate.

Proširenjem akcija bandi severno od Save. Uz sve više i više izraženo dovlačenje glavnih ital. snaga u severozapadnu Hrvatsku (Dalmacija i Slovenija) i drugih delova na jadransku obalu, ne može se više računati na zajedničko sadejstvo nemač. ital.-hrv. snaga, sem u rejonu oko Karlovca.

Proširenjem organizacije Mihailovića iz južne Srbije na Crnu Goru i Bosnu, možda i na Sloveniju i Hrvatsku severno od Save. Iako se organizacija Mihailovića još ne može smatrati spremnom za borbu, ipak bi ona mogla daljim dobitkom u vremenu i izgradnjom da dovede do jedinstvenog rukovođenja svim grupama bandi pod Mihailovićem. Pri tome se suprotnost između Mihailovića i komun. vođstva ne može smatrati nepremostivom. Odgovarajuća naređenja iz Londona i Moskve treba da su već izdata«.

Zatim je k-dant oružanih snaga na Jugoistoku ocenio situaciju tako da će se nastaviti rovarenje i organizaciona delatnost Mihailovića u celoj Srbiji. Prema tome, naređenje za komandujućeg generala i komandanta u Srbiji za Srbiju i Hrvatsku ostaje nepromenjeno: osiguranje operativno važnih veza, obezbeđenje i iskorišćenje nalazišta od životnog interesa za nemačku ratnu privredu, ind. postrojenja i privrednih centara. Za vođenje borbe k-dant oruž. snaga na Jugoistoku dao je sledeće uputstvo:

U Srbiji se sadanje smirivanje ima da održi pokretnim rezervama. Najopasniji neprijatelj je Mihailović, njegova organizacija ne sme da dođe do izražaja; operacijama treba da se preduhitri spajanje bandi. Rasplamsali ustanci imaju se napadom još u začetku razbiti. Naročito je ukazano na osiguranje operativno važnih želez. linija Zemun — Solun obzirom na razvoj situacije u severn. Africi.

U Hrvatskoj treba pre svega težiti da se, neposredno posle završetka operacije u zapadnoj Bosni, spreči formiranje novog povezanog ustaničkog područja. Zauzete oblasti imaju se smiriti kao u istoč. Bosni. Priliv ustanika iz ital. područja treba se sprečiti zauzimanjem i uređenjem uporišta na prelazima južno od Bos. Novog, Sanskog Mosta, B. Luke (V. Vakuf, Jajce, D. Vakuf), jugozapadno i jugoistočno od Sarajeva i ujedno time obezbediti izviđačku delatnost u ital. području i osigurati vezu sa hrv. posadama u 3. zoni.

Pokretnom borbom trebalo je sprečiti spajanje bandi i u drugim, od Nemaca okupiranim, delovima Hrvatske i severno od Save. Pri tome treba prvenstveno, po mogućstvu, očistiti od bandi planine neposredno severno od železničke pruge Zagreb — Beograd. Osiguranje železnica: drž. granica Rajha — Zemun imalo se pojačati na tri grupe osiguranja.

Trebalo je nastojati da se formiraju dve posadne zone koje se međusobno graniče po prilici između Bosne i Vrbasa, sa posadnim grupama najmanje od po jedne cele ojačane hrv. divizije i od ojačanih hrv. sastava (K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, str. pov. br. 1683/42 od 12. VII 42).

Operacija u Šamarici

Tek što je bilo čišćenje luka Una — Sana završeno, otpočela je prvih dana avgusta nova operacija — čišćenje planine Šamarice, zapadno od linije Kostajnica — B. Novi. Već sredinom jula sačinio je komandujući general i komandant u Srbiji plan za uništenje ustanika u Šamarici. — Po ovome imala se linija Kostajnica — B. Novi zatvoriti i neprijatelj u Šamarici napadom pravcem od severoistoka na jugozapad uništiti i razbiti.⁸⁶

Neprijatelj u Šamarici — jačine oko 1400 naoružanih ljudi — uznemiravao je i delom držao rejon Petrinja — Glina — Otoka — zapadn. od Bos. Novog — Blinja i prelazio je čak na severnu obalu Save. Bio je u neometanoj vezi kod Otoke sa ustanicima u pl. Grmeč, a južno od Gline sa onima u Petrovoj gori.

Komandant Borb. grupe »Zapadna Bosna« bio je mišljenja da, zbog veličine ustaničke teritorije i zbog male jačine raspoloživih jedinica, ne treba sa bandama u Šamarici postupati kako se to radilo sa ustanicima u Kozari, tj. da se pre uništenja moraju najpre sa sviju strana opkoliti. Da bi se bar sprečilo da ustanici sa Grmeča pomažu i pojačavaju ustanike u Šamarici, mora se posesti i zatvoriti Una između B. Novog i Otoke. Da bi se svi ustanici opkolili, mora se obuhvatiti i rejon južno od drumu B. Novi — Glina do drumu Otoka — Topusko. Pri čišćenju ovog rejona bila je zaprečna linija na drumu Bos. Novi — Glina sa juga ugrožena od ustanika sa Grmeča i Petrove gore. Ukupno bi trebalo oko područja Šamarice obrazovati obruč dužine od 150—200 km u vazdušnoj liniji.

U najboljem slučaju za formiranje obruča raspolagalo se samo sa 721. peš. pukom od dva bataljona, oko 11000 ljudi, 734. peš. pukom, 4—5 baterija, 202. tenkovskim bataljonom sa dve čete, 659. inž. bat. sa 2 čete, 300 ljudi; — od hrv. snaga 1. brdskom div. sa 1. i 2. brd. brigadom, oko 4500 pušaka, snagama Grupe za zaprečavanje »Zapad«, 1500 ljudi,

⁸⁶ Komandujući general i komandant Srbije, Ia, br. 4098/42 od 17. VII 42.

od hrv. armijskog korpusa »Sisak« oko 4 bataljona, 2000 ljudi. Svakom bataljonu sa 500 pušaka morao se dodeliti odsek od 7,5—10 km da bi se mogao obrazovati obruč.

Nasuprot ustanicima sa Kozare, ustanici sa Šamarice nisu bili ni sa ove teritorije niti su bili povezani sa stanovništvom, koje je samo malim delom bilo povezano sa komunistič. ustanicima koji su pridošli iz drugih predela. Da se poptapse svi muškarci preko 14 godina kao u Kozari nije bilo moguće, jer su za to nedostajale snage i onda bi takav postupak oterao veći deo stanovništva Šamarice u tabor komunističkih ustanika.

Kdt Borb. grupe »Zapadna Bosna« mislio je još da bi, po formiranju i sužavanju obruča, čišćenje Šamarice — jako ispresecane, teško pristupačne, delom obrasle prašumom i ši-pragom i siromašne u vodi i putevima — predstavljalo jedinicama, koje nemaju za to odgovarajuću opremu, takve terenske teškoće, koje se ne bi mogle dovesti ni u kakav sklad sa uspehom koji se očekivao.

Potrebno vreme za operaciju u Šamarici proračunao je kdt Borb. grupe »Zapadna Bosna« najmanje na 4 nedelje. Prvo hrv. brd. diviziji bio je po završetku čišćenja luka Una — Sana vrlo potreban odmor, jer je od kraja marta bila neprekidno u akciji. Sem toga, angažovanje ljudstva, materijala, odeće i opreme za ovu tako iscrpljenu diviziju pricinjavalo je vrh. vojnom rukovodstvu naročite teškoće. Vezivanje glavnine nemačko-hrv. snaga Borb. grupe »Zapadna Bosna« najmanje mesec dana nije se moglo pravdati, jer su se morale držati potrebne rezerve na raspolaganju za eventualnu upotrebu u južnom pravcu, a i, s obzirom na situaciju severno od Save, koja se sve više zaoštravala, bile su potrebne operacije čišćenja u pl. Psunj i u Fruškoj gori.

Na osnovu svih tih procena, kdt Borb. grupe »Zapadna Bosna« predložio je: zaposesti Šamaricu, a pre svega dosadašnja ustanička mesta u toj oblasti sa uporištima i posadama jačine do jednog bataljona, iz kojih bi se vršile neprekidne manje operacije za razbijanje i uništavanje neprijatelja.

Za sprovođenje ovog zadatka trebalo je u Šamarici privremeno angažovati nemačke motorizovane jedinice (tenkovski bat. 202, delovi 659. inž. bat., pešad. čete na kamionima) kao i hrv. 1. brdsku diviziju i snage 1. hrv. armijskog korpusa »Sisak« (4 bataljona), a od tih snaga trebalo je, po uništenju glavnine ustanika, da se ostavi nekoliko hrv. bataljona za osiguranje očišćenog rejona.

Treća hrv. brd. brigada trebalo je najpre da ostane kao osiguranje prema pl. Grmeč dok su se 721. peš. puk (bez

jednog bat. u rejonu Prijedora i Ljubije), snage 704. peš. div., koje su bile na raspolaganju, i novoformirana 4. hrv. brig. mogli da upotrebe za čišćenje u Slavoniji (Psunj) ili Sremu.⁸⁷

Osmog avgusta počela je nemačko-hrvatska Borbena grupa »Zapadna Bosna« sa čišćenjem pl. Šamarice. Prodor sa severa preko planine nije doveo ni do kakvih naročitih rezultata. Neprijatelj je izmakao iz planine prema zapadu preko demarkacione linije.

Zarobivši nekoliko stotina ustanika, završeno je oko 20. avgusta čišćenje Šamarice.

Ukupni gubici u Hrvatskoj u vremenu od 9—24. avgusta iznosili su:

Nemaca:

poginulo	2
ranjeno	1

Hrvata:

poginulo	77
ranjeno	108
nestalo	362

Ustanika:

mrtvih	1031
ranjenih	273
zarobljenih	266
streljanih radi odmazde	212.

Komunističke bande koje su bile severno od Save, tako je stajalo u naredenju za operaciju u pl. Psunj, organizovale su se do sada skoro neometano i preduzimaju sve češće prepade na železnice i žandarm. stanice. Terorišu stanovništvo. Folksdojčere progone i ubijaju, žetvu uništavaju i odvlače.

Borbena grupa »Zapadna Bosna« očistila je, u daljem izvršavanju svojih dosadašnjih zadataka, rejon pl. Psunj — Pakrac — Banova Jaruga — Bos. Gradiška i uništila ustanike u tom rejonu.

Čišćenje Fruške gore

Već 4 dana po završetku operacije u pl. Psunj otpočela je nova operacija — čišćenje rejona Fruške gore.

Iznenadno, sa istoka i zapada, prodro je po jedan nemački bataljon kroz područje Fruške gore, dok je Mađarska dunavska flotila tukla koncentracije bandi na severnoj ivici planine. Operacija je protekla po planu, uz mestimične jake nepr. otpore i završena je 1. septembra. Uspelo je iznenaditi

⁸⁷ Operat. štab Borb. grupe »Zapad. Bosna«, pov. br. 1749/42 od 27. VII 42.

ustanike u Fruškoj gori i postignut je veliki uspeh. Ukupno je nepr. u ovoj operaciji izgubio 353 mrtva i 1032 zarobljenika.

Sa 29. avgustom rasformirana je Borb. grupa »Zapad. Bosna«; njeni gubici od početka operacija (10 juna) iznosili su:

<i>Nemci:</i>		
palih		71
ranjenih		187
nestalih		8
<i>Hrvati:</i>		
palih		475
ranjenih		727
nestalih		510
<i>Ustaniци:</i>		
mrtvih		4735
zarobljenih		12207.

Gubici u komandnom području komandujućeg generala i komandanta u Srbiji (Srbija i Hrvatska) u vremenu od 9—24. avgusta bili su:

<i>Nemci:</i>		
palih		2
ranjenih		1
<i>Hrvati:</i>		
palih		77
ranjenih		108
nestalih		362
<i>Ustaniци:</i>		
mrtvih		1031
ranjenih		273
zarobljenih		2168
streljanih za odmazdu		212.

2. Borbe na nemačko-italijanskoj demarkacionoj liniji

U vremenu dok su se ove borbe vodile u zapad. Bosni i severno od Save, razbijeni su u istočnoj Bosni ostaci bandi, koje su se ponovo pojavile, manjim operacijama čišćenja od strane 718. peš. div. i to kod Zavidovića, kod Tuzle, u luku Drine, kod Vlasenice i kod Rogatice. Početkom jula morale su naše jedinice da odbiju upad ustanika iz ital. okupacione zone u rejon južno i zapadno od Sarajeva. Neprijatelj je izgubio više od 200 mrtvih. Jedna jača grupa ustanika, koja je krajem jula ponovo prodrla iz ital. okupacione zone u

rejon Sarajeva, opkoljena je i potpuno uništena od jedinica 718. peš. div.

Neprijatelj je izgubio 500 mrtvih i mnogo ranjenih.

I u avgustu trajali su nemiri u ital. okupacionoj zoni i čak su se sredinom meseca pojačali. K-dant oružanih snaga na Jugoistoku stalno je insistirao kod Vrh. k-de Vermahta da se preko ital. Vrh. komande postigne da bar osiguranje železnica i puteva u 3. zoni do demarkacione linije opet preuzmu Italijani, kako bi se zaštitilo područje rudnika važnih za ratnu privredu i da se osigura transport iskopane rude. Pri nedovoljnom osiguranju moglo se strahovati da će rudari rudnika boksita preći na stranu komunist. ustanika.⁸⁸

Kada se, sredinom avgusta, zaoštrila situacija u području boksita oko Mostara i kad su se ustanici iz rejona Goražde — Foča ponovo pokrenuli na sever prema nemač. okupac. području, trgli su se tada ipak i Italijani i preduzeli operacije čišćenja u napuštenoj zoni. Dvadeset šestog avgusta ponovo su zauzeli Foču, pošto su se ustanici opet povukli iz tog mesta. I u području rudnika boksita oko Mostara situacija se opet smirila.

Česte razbuktale borbe sa bandama, koje su iz severozapadne Hercegovine prodrle u rejon južno od B. Luke, u Bugojno, D. Vakuf, Jajce, V. Vakuf i San. Most, karakterisale su tadašnju situaciju. Oko 18. avgusta organizovala se jedna banda kod San. Mosta i napala hrv. garnizon. Žel. pruga Jajce — Bugojno bila je trajno prekinuta usled miniranja. I sa područja Grmeča nadirali su ustanici ka Bos. Novom i ponovo ugrožavali rudnike kod Prijedora. Delovi 1. hrv. brd. div. razbili su bande, koje su prodrle u rejon zapadno od Bos. Novog. Dvadesetog avgusta došlo je na demark. liniji, jugozapadno od B. Luke, do sukoba između jednog hrv. bataljona i ustanika. Grupa ustanika pregazila je hrv. posadu u V. Vakufu — 350 Hrvata položilo je oružje. U međuvremenu angažovan je jedan nemač. bat. iz B. Luke. On je 26. VIII naišao jugozapadno od ovog mesta na jačeg neprijatelja naoružanog sa peš., protivtenk. i protivavionskim topovima i minobacačima. Jedan tenk je ispao iz stroja. Dva hrv. aviona su oborena.

Dok se nemač. bat. poslednjih dana avgusta borio sa bandama koje su preko demark. linije prodrle prema B. Luci, nemačkim jedinicama priključilo se oko 2000 srpskih nacionalista radi odbrane od komunist. bandi. Nepr. iz nemač. okupac. zone odbačen je na jug i zapad.

⁸⁸ K-dant oruž. snaga na Jugoistoku, I-a, pov. br. 2914/42 od 6. VIII 42.

3. Situacija u Srbiji

U Srbiji bilo je od početka 1942. uglavnom mirno, sem lokalnih nemira, pojedinačnih prepada i sabotaza. Manje bande uspešno su suzbijene angažovanjem svih raspoloživih snaga (Ruska fabrička zaštita, Srp. drž. straža i dobrovoljački odredi) i naših posadnih divizija, pri čemu se, naročito u Srbiji i Fruškoj gori, istakla 7. četa 800. nastavnog puka za naročitu upotrebu »Brandenburg«. Početkom jula morala se ova četa uputiti na istočni front.

U bugar. okupacionoj zoni uspešno su izvedene manje operacije čišćenja uz učešće jedinica 717. peš. div. u području jugoistočno od Niša, južno od Prokuplja, na Jastrepcu i konačno početkom avgusta na Kopaoniku.

Žel. linija Zagreb — Beograd — Sofija, odn. Solun, kao i Dunav bili su osigurani za redovan saobraćaj upotrebom nemač. i bugar. jedinica kao i nemačke i mađarske Dunavske flotile. Proizvodnja za nemačku ratnu privredu vrlo značajnih rudnika bakra, olova i antimona nesmetano se odvijala pod nemačkom zaštitom.

Ukupan broj poginulih i za odmazdu streljanih u prvoj godini borbe protiv ustaničkog pokreta u Srbiji i Hrvatskoj iznosio je 49724.

U toku meseca avgusta premeštena je cela 714. peš. div. iz Srbije u zapadnu Bosnu. Sedamsto osamnaesta peš. div. imala je, kao i ranije, dužnost osiguranja u istoč. Bosni. Obema divizijama stavljena je u zadatak i zaštita područja severno od Save. Za zaštitu za život važne žel. pruge granica Rajha — Zagreb — Beograd bila su na raspolaganju tri landesšicen-bataljona, a, sem toga, kao pokretna rezerva improvizovan motorizovani pešad. bat. pod komandom štaba železničkog osiguranja. U Srbiji su ostale nepromenjene okupacione zone bugar. okupac. korpusa i 704. peš. div. Početkom septembra premeštena je 717. peš. div. u dosadašnji rejon 714. peš. div. u severozapadnu Srbiju, a u Banatu novoformirana SS div. »Princ Eugen« premeštena je u dosadašnji rejon 717. peš. div. u jugozapadnu Srbiju. Tenkovske čete stajale su spremne kao pokretne rezerve.

Osmog avgusta, dosadanji k-dant 4. vazdušne flote, general-pukovnik Ler [Löhr] primio je komandu u jugoistočnom prostoru od generala pionira Kuncea, koji je upućen na neku drugu dužnost, i kao k-dant oružanih snaga na Jugoistoku i kom. 12. armije.⁸⁹

⁸⁹ Dužnost načelnika Operat. odelj. I-a vodio je od 20. VII generalštabni pukovnik Šip fon Branica [Schipp v. Branitz], umesto generalštabnog ppukovnika Mahera, koji je premešten za načeln. štaba jednog korpusa na istočnom frontu.

Prilog
II

SUMARNI IZVEŠTAJ NEMAČKOG OPUNOMOĆENIKA ZA PRIVREDU U SRBIJI FRANCA NOJHAUZENA OD JULA 1942. O EKSPLOATACIJI PRIRODNIH I PRIVREDNIH BOGATSTAVA BANATA I SRBIJE ZA POTREBE NEMAČKOG RAJHA U PRVOJ POLOVINI 1942. S OSVRTOM NA 1941. GODINU¹

PREGLED
PROIZVEDENIH KOLIČINA RUDA I METALA U SRPSKIM
RUDNICIMA OD 1. MAJA DO 1. NOVEMBRA 1941

Prilog br. 1

Rudnik	Bakar		Koncentrat cinka	Koncentrat olova	Mekoo olovo	Antimon ruda	Železna ruda	Pirit	Srebro	Zlato	Bizmut	Magnezit		Azbest		Liskun	
	Koncentrat	Cement										Sirov	u pločama	rudača	čist		
	t	t										t	m ²	t	t		kg
C. F. Mines de Bor	—	310	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trepča Mines	367	—	12.107	17.688	6.325	—	—	27.208	13.648	—	3.385	—	—	—	—	—	—
Antimon A.D.	—	—	—	—	—	6.443	413	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lece A.D.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rudna Glava	—	—	—	—	—	—	—	2.002	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Majdanpek	—	—	—	—	—	—	—	5.825	10.472	—	—	—	—	—	—	—	—
Azbest S.O.A.D.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70	4	—	—
Magnezit Šumadija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	558	8.220	—	—	—	—
Mines d'or du Pek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,936	—	—	—	—	—	—	—
Neresnica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5.808	—	—	—	—	—	—	—
Rudnik liskuna Prokuplje	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7.000
Ukupno:	367	310	12.107	17.688	6.325	6.443	413	7.827	37.680	13.648	6.744	3.385	558	8.220	70	4	7.000

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII NAV-T-75, r. 69, s. 1—74.

PREGLED

OTPREMLJENIH KOLIČINA RUDA I METALA IZ SRPSKIH
RUDNIKA OD KRAJA APRILA DO 1. NOVEMBRA 1941.

Prilog br. 2

Rudnik	Koncentrat bakra	Bakar		Koncentrat olova	Koncentrat cinka	Meko olovo	Antimon metal	Gvozdena ruda	Pirit	Srebro	Bizmut	Magnezit		Azbest	
		blister	elektrolitski									sirov	u pločama	rudača	čist
		t	t									t	m ²	t	t
C.F. Mines de Bor	—	3.231	595	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trepča Mines	3908	—	—	13.770	7.692	11.044	—	—	4.671	15.230	13	—	—	—	—
Antimon A.D.	—	—	—	—	—	—	508	—	—	—	—	—	—	—	—
Lece A.D.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rudna glava	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Majdanpek	—	—	—	—	—	—	—	550	7.300	—	—	—	—	—	—
Rudnici magnezita S.O.A.D.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	30	2
Magnezit Šumadija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	305	8.865	—	—
Ukupno:	3.908	3.231	595	13.770	7.692	11.044	508	550	11.971	15.230	13	305	8.865	30	2

DRUGI SUMARNI IZVEŠTAJ GLAVNOG OPUNOMOĆENIKA
ZA PRIVREDU

jul 1942.

Primerak ispostave u Beču glavnog opunomoćenika za
rudnike metala.

Jugoistok
1941/+1. polugodište 1942.

PRIVREDNA SITUACIJA NA PODRUČJU KOMANDUJUĆEG
GENERALA I KOMANDANTA U SRBIJI²

Drugi sumarni izveštaj glavnog opunomoćenika za pri-
vred u Srbiji.

- 1.— Opšti deo
- 2.— Poljoprivreda i ishrana
- 3.— Rudarstvo
- 4.— Rudnici uglja
- 5.— Šumarstvo i drvna industrija
- 6.— Ostala industrijska proizvodnja
- 7.— Snabdevanje mineralnim uljima
- 8.— Spoljna trgovina
- 9.— Saobraćaj
- 10.— Cene
- 11.— Nadnice
- 12.— Radna snaga
- 13.— Finansije

Jul 1942.

U vezi sa prvim dostavljenim izveštajem o situaciji od leta 1941. god., opunomoćenik za četvorogodišnji plan i kompetentna ministarstva Rajha bili su stalno u toku stvari zahvaljujući mnogobrojnim pojedinačnim izveštajima o različitim delatnostima generalnog opunomoćenika za privred, naročito o rudarstvu, poljoprivredi, razvoju cena, finansijama i saobraćajnim prilikama. Takođe su komandantu oružanih snaga Jugoistoka u oktobru 1941. i u februaru 1942. godine

² Vidi dok. br. 18, 102, 134, 153 i 208 ove knjige. Opširnije o privrednoj eksploataciji, vidi knjigu 1 ovog toma, dok. br. 36, 50, 171, 194, 222, 232, 247 i 294; dr Nikola Živković, Ratna šteta koju je Nemačka učinila Jugoslaviji u drugom svetskom ratu, Beograd, 1975, str. 47—529 i Antun Miletić, Prilog proučavanju eksploatacije prirodnog i privrednog potencijala Bosne i Hercegovine od strane Trećeg Rajha, AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942—1943), Rad. Beograd, 1974, str. 259—264.

dostavljeni detaljni prikazi stanja snabdevanja na području komandujućeg generala i komandanta u Srbiji. Niže navedeni sažeti prikaz usledio je na osnovu izdatih direktiva opunomoćenika za četvorogodišnji plan, raspisom V. P.° 6983/6 od 28. aprila 1942. god.

1.— Opšte

Poznato je da je generalni opunomoćenik za privredu od kasnog leta 1941. pa sve do početka proleća 1942. godine morao da radi pod nepovoljnim vojnim i političkim okolnostima što je vrlo otežavalo njegove zadatke. Uz poteškoće izazvane nemirima došle su do izražaja, ne može biti gore, štetne posledice naročito surove zime, kao i neuobičajeno velike i dugotrajne poplave.

Ako se baci pogled unazad, može da se kaže da su poteškoće bile prebrođene. Saradnja generalnog opunomoćenika za privredu sa vojnim ustanovama bila je pojačavana usled nastalih događaja. Prilikom donošenja odluke u vojnom pogledu moralo se uzeti u obzir i privredna gledišta, koja ni u kom pogledu nisu olakšavala operativne mere. I obrnuto, morala su najdetaljnije da se provere privredno-politička naređenja koja su imala uticaja na vojnu situaciju.

Zadatak generalnog opunomoćenika za privredu u izveštajnom periodu prinudno se promenio u mnogostrukom pogledu. Obnova srpske privrede i nastojanje da se njen prinos poveća morali su često da budu potisnuti u drugi plan zbog neophodnosti da se spreče dalje štete u vezi privredne moći zemlje, otklone iznenadno pojavljeni incidenti ili da se ublaže njihove posledice i, uprkos svim preprekama, da se za Rajh osiguraju što je moguće bolja beriva.

Isto tako kao što su vojne i političke mere u prvom redu morale biti usmerene na osiguranje železničkih pruga i plovnog puta Dunavom, rudnika, električnih centrala i drugih pogona važnih za rat, kao i poljoprivredne proizvodnje, zadatak generalnog opunomoćenika za privredu u tom sklopu bio je da omogući nastavljanje i povećavanje proizvodnje angažovanjem ljudi i materijala i da se stara za ubrzano otpremanje rudnog blaga i poljoprivrednih proizvoda.

I ovde je ponovo naglašeno da se ispred svih zadataka generalnog opunomoćenika za privredu nalazi potreba da se privredna moć stare Srbije i Banata iskoristi za ratno-privredne potrebe *Rajha*. Pred njom sve ostale želje — iako opravdane — moraju ustuknuti. Štete koje pri tome neizbežno trpi stanovništvo i privreda komandnog područja ne uzimaju se u obzir kad je ugroženo područje *Rajha*.

Upravo zbog toga generalni opunomoćenik za privredu morao je u mnogo većem obimu da se bori s pitanjem snabdevanja u Srbiji i Banatu nego što se to moglo predvideti do kraja leta 1941. god. Ako radnici u rudnicima i drugim preduzećima važnim za rat ne budu dovoljno snabdevani namirnicama, onda neće ništa da rade ili će pobeći. Nedostatak uglja, ogrevnog drveta i pogonskog goriva za železnicu, brodove, termoelektrane, pekare, mlinove, sušare za kukuruz, fabrike šećera i za vojno-privredna preduzeća, dovešće takođe u pitanje beriva koja zahteva Rajh isto tako kao i, iz vojnih razloga, najnužnije mere reda u zemlji. Sa ove tačke gledišta ishrana stanovništva Beograda i takozvanih pasivnih područja u centralnom i jugozapadnom delu Srbije nije socijalno-politički problem već vojni problem.

Što se tiče situacije u pogledu snabdevanja hranom u proteklom zimskom periodu na prvom mestu se skreće pažnja na napred navedene izveštaje dostavljene k-dantu oružanih snaga Jugoistoka br. 26027 od 25. oktobra 1941. i br. 2508 i pov. br. 162/42. od 3. februara 1942. god., koji su dostavljeni i drugim kompetentnim ustanovama u Beogradu i Berlinu. Uprkos sadašnjem jenjavanju nemira, slika se ni najmanje nije promenila.

Na komandnom području *treba obezbediti sa hranom* oko 4,4 miliona lica:

- 1.— Pripadnike nemačke oružane sile, uključno SS diviziju »Princ Eugen«, nemačku policiju, Organizaciju Tot i sve ustanove vojne uprave.
Bugarska okupaciona armija, osim sena, slame, krompira i povrća, sve ostale artikle ishrane dobija iz Bugarske.
- 2.— Grupu generalnog opunomoćenika za privredu za zaštitu industrijskih objekata (ruski korpus oko) 6000 ljudi
- 3.— Srpsku državnu stražu (policija) oko 20.000 „
- 4.— Srpske dobrovoljačke odrede oko 16.000 „
- 5.— Rudare, železničare i radnike u drugim preduzećima važnim za rat oko 160.000 „
- 6.— Nacionalnu službu za obnovu (srpska služba rada) oko 16.000 „
- 7.— Ostalo civilno stanovništvo u staroj Srbiji oko 3,100.000 lica
od toga u Beogradu oko 300.000 „
u Banatu oko 600.000 „
izbeglica
(među kojima 86.000 napuštene dece) oko 420.000 „

Banat je, kao što je poznato, prema staroj Srbiji zatvoren, da bi njegovi viškovi poljoprivrednih proizvoda, uglavnom žitarica i uljarica, bili osigurani za potrebe Rajha kao i za po nalazima naređene isporuke za Italiju i Grčku. Energično se primenjivalo načelo da se sve *ovdašnje* potrebe u pogledu hrane moraju osigurati iz *stare Srbije* od koje Rajh u ovom pogledu (osim uljarica) dosada ne očekuje nikakve isporuke. Ovo bi bilo, uprkos okupacionim trupama i izbeglicama, pod normalnim uslovima moguće. Takođe i manjkovi nastali usled ustanka, jake zime, kasnog proleća, poplava, ograničavanja obrađivanja takozvanog zaštitnog pojasa s obe strane najvažnijih železničkih pruga i drumova, kao i usled nedostatka setvenog semena mogli su, uz pomoć revnosne obrade zemljišta od strane srpskih seljaka, u priličnoj meri da se otklone. Ali ovde se ne radi toliko mnogo o jednom proizvodnom problemu nego o zadatku *obuhvaćanja i raspodele*.

Ovaj zadatak nije mogao dosada — u najmanju ruku za Beograd, Niš i pasivna područja — da bude rešen na zadovoljavajući način. Preduzete su neophodne mere za gazdinsko upravljanje ali se samo vrlo nepotpuno sprovode. Da li i koliko će se to u budućnosti promeniti danas se još ne može reći. To ima sledeće razloge:

- 1.— Seljak uopšte ništa dobrovoljno ne isporučuje, jer
 - a) u prvom redu misli na svoje lično obezbeđenje,
 - b) ima dosta novaca i zna da za to ne može više da kupi potrošnu robu (to, kao što je poznato nije »srpski« problem) i
 - c) ne oseća se pobuđen da olakša rad vojne uprave.
- 2.— Ukoliko je seljak spreman da proda svoje proizvode, on ih radije prodaje po visokoj ceni na crnoj berzi nego da ih prodaje po najvišoj ceni firmama ovlašćenim od Centrale za žitarice i stoku.
- 3.— Do sada *nije bilo moguće* primeniti *efektnu prinudu za prodaju proizvoda i uspešan nadzor nad cenama*, jer nije bilo na raspolaganju nikakvih izvršnih organa. Za takve potrebe ne može se angažovati trupa. Feld- i krajskomandanture, uz pomoć vojne žandarmerije, rade, do duše, neumorno i sa vrednim pažnje uspehom na suzbijanju crne berze i na nadziranju cena; ali oni ne mogu s time da se poglavito bore, jer vojna žandarmerija, pored toga, ima druge zadatke.

Ovde su *potrebne mere* čije sprovođenje spada u nadležnost *srpske [Nedićeve] uprave*. Otkup žitarica i stoke je stvar Centrale za žitarice i Centrale za stoku, koje su potčinjene

srpskom Ministarstvu za ishranu i poljoprivredu. Firme koje su centrale ovlastle, kao i »Diris« (organizacija grada Beograda za [ishranu] kupovinu i raspodelu), a takođe i poljoprivredne zadruge treba da budu potpomagane od strane sreskih i okružnih načelstava. To isto važi i za referente zadužene za rad pri okružnim načelstvima koji treba da sprovede direktive Komesarijata za cene i nadnice.

Da stvaralačka sposobnost srpskog činovnika u upravi nemačke zahteve ionako ne može da zadovolji, to je jasno kao sunce. Da oni, baš kada nastoje da svoje dužnosti uredno izvršavaju, stavljaju na kocku svoj život, kao i živote svojih rođaka, činjenica je koja se ne može poreći. Ali, pre svega, oni nemaju mogućnost da prinudnim sredstvima sprovedu neophodno potrebne mere, jer nemaju na raspolaganju policijske snage. Srpska policija [državna straža] tek je poslednjih meseci formirana. Naoružanje i obuka nisu još završeni. — Osim toga, osnovni zadaci osiguranja još su uvek na prvom mestu. Ali, pre svega, do sada se nije mogla primiti unutrašnja politička odgovornost (a time u širem smislu i vojna) za upotrebu državne straže za prinudno rekviriranje žitarica. Ista okolnost bila je presudna da je onemogućavanje rada crne berze u Beogradu, u svakom slučaju bolno za deo gradskog stanovništva koji je platežno sposoban, moglo da se sprovede tek pre kratkog vremena. Sada izgleda tako kao da je time suštinski privlačna tačka za ilegalnu kupovinu životnih namirnica u zemlji isključena i da je time rad firmi koje su ovlašćene za otkup po najvišim cenama olakšan. Osim toga sada je na traženje generalnog opunomoćenika za privredu oformljena u okviru Srpske državne straže Privredna policija, jačine 500 ljudi.

Vojna i politička pitanja ne mogu biti predmet ovog izveštaja ali ona, prirodno, znatno utiču na rad generalnog opunomoćenika za privredu.

Vojna uprava ne može da zameni sopstvenu upravu u zemlji. Srpskoj vladi izgleda za sada nesumnjivo razborito da ozbiljno saraduje na ponovnom uspostavljanju koliko-toliko redovnog stanja. Što je ona mesecima bila nemoćna, ne može joj se to staviti na teret. Ako sada, iako opirući se, izvršava mere koje generalni opunomoćenik za privredu smatra potrebnim, to onda nije nikakva iznenađujuća činjenica na okupiranoj teritoriji. Ali ako sprovođenje preduzetih ili izdatih naređenja od generalnog opunomoćenika za privredu pretrpi neuspeh zbog toga što sopstvena egzekutiva ne može ili neće da saraduje, onda iz toga proizilazi jasna granica

privredno-političke mogućnosti za uspeh. O tome je opunomoćenik za četvorogodišnji plan detaljno obavešten 1. jula 1942. g. aktom br. 38768.

2. Poljoprivreda i ishrana

Žetva 1941. godine bila je, kako u Banatu tako i u staroj Srbiji, najbolja za mnogo godina unazad.

Iz Banata u periodu od 1.8.1941. do 25.7.1942. godine moglo se staviti na raspolaganje Rajhu:

pšenice	70.457 t	
pšenice	27.260 t	za Grčku
pšenice	1.014 t	za Italiju
pšeničnog brašna	3.689 t	
kukuruzna	56.244 t	
kukuruzna	12.970 t	za Italiju za Mađarsku u zamenu
kukuruzna	200 t	za serume protiv svinjske kuge
uljarica	18.389 t	
uljanih pogača	1.377 t	
mahunastih plodova	760 t	
šećera i suviš šećernih reznaca	5.843 t	
pšenične mekinje	836 t	
jaja	6.779.160 kom.	
smrznutih jaja	17.800 kom.	

Namirnice su prikupljane prema direktivama generalnog opunomoćenika za privredu. Transportovanje, uprkos delimičnim osetnim saobraćajnim poteškoćama, moglo je uglavnom da se sprovede po planu. Slanje je usledilo na osnovu podataka Ureda Rajha za žitarice, masnoće i jaja.

Iz stare Srbije nije se očekivao izvoz poljoprivrednih proizvoda. Utoliko pre žetveni prinosi, pri normalnim okolnostima, bili bi dovoljni da se takođe obezbede namirnicama gradsko stanovništvo i izbeglice, kao i teški radnici i vojska. Ali, usled nemira i nepostojanja sposobne srpske uprave, i izazvanih poteškoća u prikupljanju i raspodeli, to nije bilo moguće. Usled toga moralo se, prema vojnim načelima neophodnog minimuma, za ishranu Beograda, kao i za radnike preduzeća važnih za rat, obezbediti iz Banata hlebno žito. Namirnice za ishranu trupa morale su, čak pretežno, da se nabavljaju u Banatu.

Vermaht je, u vremenu od 1.10.1941. do 30.6.1942. god., sa čitavog nadležnog područja generalnog opunomoćenika za privredu, što znači iz stare Srbije i iz Banata, primio sledeće namirnice:

mesa i mesnih prerađevina	1.482.908 kg
živine	26.189 kg
ulja	170.036 kg
masti	222.305 kg
krompira	3.457.317 kg
žitarica (pšenice, kukuruza, zobi, geršle, pirinča)	6.540 t
brašna, griza, majcene, oljuštenog ječma, itd.	3.660.415 kg
testenina i peciva	445.899 kg
mahunastih plodova	76.559 kg
šećera	745.692 kg
bombona	147.551 kg
voća	346.449 kg
povrća	2.297.965 kg
konzervi voća i povrća	68.970 kg
marmelade	327.914 kg
jaja	6.148.647 kom.
sira i švapskog sira	56.590 kg
meda	2.207 kg
vina	5.618.685 l.
rakije	413.889 l.
piva (od 10.12.41. do 30.6.42)	54.614 hl
cigareta	884.681.925 kom.

Osim toga iz vojnih i vojnoprivrednih razloga moralo se staviti na raspolaganje:

- 13.750 t pšenice za minimalnu ishranu Beograda
- 3.265 t kukuruza za minimalnu ishranu Beograda
- 2.180 t pšenice za radnike preduzeća važnih za rat
- 140 t brašna za radnike preduzeća važnih za rat
- 1.100 t pšenice za Komandu transporta u Solunu za ishranu grčkih železničara
- 250.000.000 kom. cigareta za ratne zarobljenike.

U 1942. godini, kako u Banatu tako i u staroj Srbiji neće biti zasejana 1/3 obradive površine.

U Banatu nije bilo moguće da se zaseje žitaricama 200 do 250.000 ha obradive površine za žitarice (koliko se ova površina mogla iskoristiti za sejanje krmnog bilja još danas nije moguće da se utvrdi). To je posledica poplave koja se ovde, prema obimu i trajanju, nije dogodila od pre 70 godina

i umnogome je izazvana time što su Rumuni na njihovoj granici bezobzirno otvorili brane i probili nasipe. O pojedinosti ma je tada detaljno izveštavano. Usled pozivanja u vojsku folksdojčera, u SS diviziju »Princ Eugen«, razumljivo da će proizvodna sposobnost banatske poljoprivrede biti isto tako vrlo smanjena. Prilično je povećano sejanje uljarica i to od 29.000 ha na 50.000 ha (propagandna aktivnost akcionarskog društva »Oleum« iz Pančeva).

Takođe i stara Srbija imala je velike štete od velikih poplava baš na najboljim područjima, tj. u Mačvi i dolini Morave. Uz to i posledica naređenog ograničavanja obrađivanja takozvanih zaštitnih pojaseva, kao i nedostatak setvenog semena (ustanici uništiti i za ishranu koristili setveno seme). Na osnovu toga proizilazi veliki manjak u kukuruzu i pšenici čiji obim se još ne može proceniti. Nasuprot tome povećane su površine zasejane krompirom od oko 20.000 ha na 65.000 ha i uljaricama od oko 2.000 ha na 20.000 ha (propagandna aktivnost Uljoroda).

Nadalje, treba imati u vidu da će nedostatak mašina, pogonskog maziva i goriva, poteškoća nabavke obuće, smanjenje fonda stoke za vuču i ponovna uzimanja konja za vojne potrebe umnogome otežati kako obrađivanje zemlje tako i žetvene radove za celo nadležno područje.

O mogućnosti intenziviranja poljoprivrede za sada ne može biti govora.

S druge strane može se konstatovati da je obrađivačka delatnost — i u staroj Srbiji — ove godine izvanredno živa. Čak i u samom Beogradu zasejane su sve dosada neiskorišćene površine. Utoliko je stanovništvo iz ustanka i surove zime izvuklo pouku.

Uzimajući u obzir sve napred navedene činjenice može se za žetvu 1942. g. dati sledeća prognoza:

	Banat		Stara Srbija	
	zasejana površina	procena prinosa	zasejana površina	procena prinosa
pšenica	140.000 ha	140.000 t	400.000 ha	320.000 t
kukuruz	185.000 ha	222.000 t	600.000 ha	600.000 t
ječam, zob, raž	5.000 ha	5.000 t	150.000 ha	90.000 t
		367.000 t		1.010.000 t
suncokret	50.000 ha	40.000 t	15.000 ha	10.500 t
soja	500 ha	400 t	5.000 ha	3.500 t
		40.400 t		14.000 t

Prema ovome, mora se težiti da se omogući sledeći izvoz:
200.000 t žitarica (pola iz Banata i pola iz stare Srbije)
35.000 t uljarica
20.000 t krmne hrane.

Za prihvatanje ove žetve, ukoliko je to ovde uopšte moguće, preduzete su potrebne mere, i to kako zakonskim propisima tako i pripremanjem za otkup. Što se tiče pojedinosti u vezi toga, ukazuje se na izveštaj dostavljen opunomoćeniku za četvorogodišnji plan pod br. Wi. 5E, 200/3 od 3.8.1942. g. Iz toga proizilaze i detalji o problemima, koji još nisu konačno rešeni, u vezi sa magacinskim prostorom i uređajima za sušenje.

Verovatna proizvodnja mesa i masti može da se ceni samo na osnovu dosadašnjeg iskustva. Za vreme dosadašnje okupacije osiguranje mesom iznosilo je u proseku 517 t mesečno. To za godinu dana iznosi oko 6.200 t. Osiguranje masnoćama (mast, slanina, loj, maslac) u vremenu dosadašnje okupacije iznosilo je u proseku 44.000 kg mesečno. Iz toga se može zaključiti godišnji prinos od oko 630.000 kg.

Od berbe duvana 1940. god. otpremljeno je u Rajh 1,3 milion kg. U 1941. god. ukupno je obrano 650.000 kg. Berba u 1942. g. iznosiće u Banatu oko 1,3 milion kg (odgovara prinosu ranijih godina) a u staroj Srbiji oko 3 miliona kg (utrostručenje proizvodnje prema predratnom vremenu, usled povećanja zasejanih površina na dosadašnjim neobrađenim površinama).

3. Rudarstvo

O razvoju rudarstva opunomoćenik za četvorogodišnji plan i Odeljenje za rudarstvo Ministarstva privrede Rajha od juna 1941. god. detaljno su svakog meseca obavestavani.

Nastale poteškoće, koje su se prvih nedelja okupacije Srbije manifestovale usled promene rukovodstva, nezaposlenosti, trvenja u pogledu materijalnog obezbeđenja, mogle su, preduzetim merama od strane generalnog opunomoćenika za privredu skoro kod svih rudnika da se otklone, osim kod razorenog rudnika bakra u Boru, u toj meri da je eksploatacija u julu 1941. god. često već dostizala predratni nivo, što je omogućilo upućivanje većih količina koncentrata i metala u Rajh. Nemiri su prouzrokovali osetan nagli preokret. Ustanici su planski napadali mnoge rudnike da bi onemogućili proizvodnju i da bi pribavili potreban eksploziv za sabotažne akcije. Od avgusta do decembra 1941. god., sa

izuzetkom rudnika u Boru, Trepči i Majdanpeku, svi pogoni su stali; više njih (pre svega rudnici antimona) je tako razoreno da je za njihovu obnovu bilo potrebno mesec dana rada. Osim toga, rušenje mostova u dolini Ibra, koji će tek u jesen ove godine biti ponovo opravljani, umnogome je otežalo i usporilo otpremanje proizvoda iz Trepča Mines Ltd.

Jedna druga i naročito osetljiva poteškoća u rudarstvu je stalni nedostatak kvalifikovane radne snage kao i prepreke za dovoljno obezbeđenje snabdevanja rudara (uporedi odeljak 1. ovog izveštaja).

Pojedinačno o rudnicima o kojima vodi brigu generalni opunomoćenik za privredu treba reći sledeće:

A. Rudnici u Srbiji

1. »Bor« — Akcionarsko društvo rudnika i topionice bakra.

Angažovanjem svih snaga i zahvaljujući krajnje uspešnoj saradnji Akcionarskog društva »Preussag« i »Monsfeld«, uspelo je da se potpuno razoren kombinat u srazmerno kratkom vremenu opet pusti u pogon i da se pri tome poveća i njegova proizvodna moć. Najveće poteškoće pri tome bile su da se, prilikom nabavki novih mašinskih uređaja, premoste, usled nemira i nevremena, vrlo otežane mogućnosti transportovanja. Poslednjih dana oktobra 1941. god. moglo se opet započeti sa eksploatacijom rude; u prvoj polovini novembra 1941. g. topionica je opet puštena u rad, pre svega samo za proizvodnju bakrenca. Posle dovršenja novog konverter-uređaja bilo je omogućeno da se 8.4.1942. god., dakle posle tačno jednogodišnjeg prekida, započne sa proizvodnjom blister-bakra. Kombinatski danas dnevno iskopa 1500 t rude i za mesec dana proizvede 3.300—3.600 t bakra.

2. Rudnik olova i cinka i topionica Trepča Mines Ltd.

(imovina neprijatelja) nalazi se pod komesarskom upravom.

Ovaj rudnik naročito trpi zbog političke zategnutosti između Albanaca i Srba. Usled terora Albanaca, mnogi srpski radnici ne usuđuju se više da dolaze na rad. Osim toga, snabdevanje ugljem, koji se mora dopremati iz rudnika uglja Kosovo, a koji se nalazi na novoalbanskom području, bilo je, naime, otežano u zimskom periodu. Usled ovih okolnosti nije se mogao dostići raniji učinak u eksploataciji od 46—50.000 t mesečno već samo prosečno 30.000 t mesečno.

3. *Nemačko rudarsko-topioničarsko društvo antimon A.D.*
(Preussag).

Najglavniji rudnik i topionicu ovog društva, Zajaču, i, pod komesarskom upravom istog društva, rudnik Krupanj (imovina neprijatelj) uništili su ustanici potpuno u leto prošle godine. Posle smirivanja područja pristupilo se odmah obnavljanju istih, tako da će topionica Krupanj krajem jula 1942. god. a topionica Zajača u avgustu 1942. god. raditi punim kapacitetom. Za sada rade samo rudnici kao i topionica Lisa kod Ivanjice.

4. *Nalazišta hroma kod Čačka, Raške i Drenice* koja su pod starateljstvom A.D. Krup (srpski vlasnici).

Ova nalazišta, usled ustanka i jake zime, mogla su tek u aprilu 1942. g. opet da počnu sa proizvodnjom i ukupna proizvodnja im je neznatna, oko 300 t mesečno.

5. *Rudnik pirita i limonita Majdanpek.*

(Oberung, Rudarsko-topioničarsko A.D.)

Preduzeće je prvo stradalo od ustanika, a kasnije od nevremena (utovarnu luku na Dunavu kod D. Milanovca razorio je led) tako da je normalnu eksploataciju i otpremanje rude bilo moguće postići tek u junu 1942. godine.

6. *Rudnik gvozdene rude Rudna Glava* (Preduzeća Rajha H. Gering A.D., rumunsko učešće)

je od početka ustanka van pogona. Otpremanje rude u izveštajnoj godini nije uopšte bilo moguće zbog nedostatka transportnih sredstava. Ponovnu eksploataciju za sada priprema Rudarska zajednica iz Vitkovice i sa radom treba da se počne tokom meseca avgusta 1942. godine.

7. *Rudnici magnezita.*

Oba rudnika magnezita: Emilka (belgijsko društvo) i Magnezit Šumadija (srpsko društvo sa francuskim kapitalom) kod Čačka toliko su usled ustanka, stradali, da tako malim preduzećima više nije bilo moguće ponovno otpočinjavanje sa radom sopstvenim snagama. Akcionarsko društvo magnezit Jugoistok iz Berlina počelo je od aprila 1942. god. da otkupom ili dugoročnim zakupom objedinjava u jedinstveno preduzeće ova dva rudnika kao i obližnja nalazišta magnezita. Radovi u rudniku »Ivan« Magnezita Šumadija A.D. su već od maja 1942. god. u toku. Susedni rudnik Srezojevci treba u najskorije vreme da počne sa radom.

8. *Udruženje rudnika azbesta Jugoistoka A.D.* (Nemačko azbest-cement A.D. Berlin — Rudow.)

Usled ustaničkog pokreta i posle toga nastale zime, istraživački radovi u Korlaću kod Raške (dolina Ibra), u Kos. Mitrovici i Preševu, koji su bili prekinuti u junu 1941., ponovo su nastavljani tek u aprilu 1942. godine. U Kos. Mitrovici je u izgradnji jedan mali uređaj za ispiranje rude koji bi u avgustu mogao početi sa radom i izvršiti odabiranje azbestne rudače iz Preševa kao i sa novih istraživačkih rejona kod Kačanika i Đevdelije. U glavnom pogonu u Korlaću planira se izgradnja jedne velike separacije, ali, s obzirom da tamošnja rudača ima mali procenat azbesta a cena građevinskih radova je još neizvesna i nezna se da li će ovaj plan moći da se ostvari.

9. *Rudnik liskuna Prokuplje*, koji pripada firmi »Possehel i Co.«, Hamburg, posle dužeg zastoja u radu, zbog ustanka i zime, započeo je ponovo sa radom u martu 1942. godine.

B. — *Rudnici u novoj Bugarskoj:*

1. Pod komesarskom upravom nalaze se rudnici hromne rude:

a) *Allatini Mines Ltd.* (imovina neprijatelja),
Ljuboten A.D. (engl. jug. nem. kapital)
i *rudnik Lojane* (Allatini Mines Ltd.);

b) rudnici hromne rude *Nemačko-bugarsko akcionarsko društvo hromne rude »Hromag«* (pola preduzeća Rajha H. Gering, pola Krup)
Jezerina i Brezovica (zakupljeno),
Valandovo i Preševo.

Svi rudnici — posle opravke nekih uređaja koji su uništeni u ratu kod Allatini Mines Ltd. — imali su u izveštajnom periodu normalnu proizvodnju koja je od februara 1942. god. u osetnom porastu, kako u pogledu eksploatacije rude tako i u otpremanju rudače u Rajh.

Kod Allatini Mines Ltd. izgrađene su dve žičare i put dužine 10 km. Predviđeno je da se izgradi 4 km duga šumska žel. pruga za transport rude od Lojana do utovarne stanice. Za otpremanje zalihe rude od preko 30.000 t koja se nalazi kod rudnika Jezerina, Organizacija Tot je, začuđujuće brzim radom pod vrlo teškim okolnostima, skoro dovršila 30 km

dugu železničku prugu i put. Kod Zostova je počela gradnja postrojenja za separaciju rude hroma koje pripada firmi Krup.

Neodgovarajuće i protivrečne predstavke i direktive raznih berlinskih nadležstava nisu sprečile gl. opunomoćenika za privredu da, uz saglasnost opunomoćenika za četvorogodišnji plan, dopremi sve dobijene količine rudače u Rajh. Rezultat je bio da su predviđene količine ne samo premašene, nego je ponovo primećeno nastojanje da se uspori dovoz siromašnije rude hroma.

2. — *Rudnik molibdena Mačkatica*, koji pripada Jugomontan A.D.

Pošto su istraživački radovi na tom nalazištu pokazali veoma povoljne rezultate (vidljive rezerve rude 300.000 t sa prosečnom sadržinom od 0.12% molibdena), počela je izgradnja žičare i separacije sa 600 t prosečnog dnevnog kapaciteta, kao i električne centrale. Radovi su, uz angažovanje Organizacije Tot, tako napredovali da se može računati da će proizvodnja koncentrata molibdena početi u oktobru 1942.

3. — *Rudnik olova Zletovo*, koji pripada Trepča Mines Ltd.

Ovaj rudnik, koji je godinama bio zatvoren, ponovo je osposobljen i počeo je sa radom u oktobru 1941. U junu 1942. već je postignuta mesečna proizvodnja od 626 t koncentrata olova.

4. — *Rudnik antimona Bujanovo*, koji pripada Antimon A.D. (južno od Vranja).

Rudnik služi za proširenje sirovinske baze topionice antimona Lisa.

5. — *Rudnici liskuna firme Possehel i Co.* kod Prilepa.

Ti rudnici su imali normalnu proizvodnju.

6. — *Mali rudnici magnezita Vardar i Pčinje* koji se nalaze severozapadno od Velesa, s obe strane Vardara, dodeljeni su u aprilu 1942. Magnezit A.D. Jugoistok radi prepravki. Oba rudnika su, zbog nedostatka peći, proizvodili samo sirovi magnezit.

Sledeći pregled pokazuje rezultate koje su pomenuti rudnici postigli u godini za koju se podnosi izveštaj, kao i predviđeni povećani program proizvodnje za period od 1. jula 1942. do 30. juna 1943.

	Eksploatacija odn. proizvodnja 1.7.41 — 30.6.42.	Otpremljeno u Rajh 1.7.41—30.6.42.	Planirana proizvodnja za 1.7.42 — 30.6.43.
<i>Bakar, blister i cementni</i>	10.825 t	10.445 t*	45.000 t
<i>Olovo kao omekšano u topionici, sirovo i koncentrat</i>	36.447 t	33.900 t	48.000 t
<i>Cink kao koncentrat</i>	10.980 t	15.800 t*	18.000 t
<i>Hrom-metal kao koncentrat i kao mineral u komadima</i>	17.740 t	12.600 t	21.700 t
<i>Antimon-metal</i>	685 t	800 t	1.500 t
<i>Molibden</i>	—	—	72 t ^o
<i>Bizmut</i>	28.021 kg	33.835 kg*	30.000 kg
<i>Zlato</i>	498 kg	498 kg	2.025 kg
<i>Srebro</i>	15.354,54 kg	15.229,76 kg	78.000 kg
<i>Sumpor kao pirit</i>	32.400 t	33.100 t*	95.000 t
<i>Liskun</i>	443 t	352 t	500 t
<i>Magnezit</i>			
sirov	613 t	541 t*	
kaust. pečen	67 t	265 t	6.000 t

Predviđena je sledeća izgradnja:

1. — *Bor*:

- a) Preorijentacija sa podzemnog na površinski kop. Skretanje potoka Borska reka. Angažovanje Organizacije Tot.
- b) Izgradnja postrojenja separacije za 4000 t rude dnevno (do juna 1944. dalja izgradnja za kapacitet od 6.000 t rude dnevno).
- c) Postrojenje plamenih peći za preradu koncentrata.
- d) Izgradnja električne centrale na bazi lignita u Kostolcu radi pokrivanja povećanih potreba rudnika i topionice. Završetak krajem 1943.
- e) Podizanje dalekovoda 110000 volti Kostolac — Bor. Završetak u jesen 1943.
- f) Izgradnja pruge Bor — Kostolac i puta Žagubica — Bor. Angažovanje Organizacije Tot. Završetak pruge u novembru 1943, a puta u jesen 1942.
- g) Podizanje postrojenja za dobijanje sumporne kiseline iz gasova za prženje. Završetak krajem 1944.

* = proizvodnja i stare rezerve u skladištu

^o = početak isporuke u novembru 1942, mesečno 9 t

2. — *Rudnik molibdena Mačkatica* (pripada Jugomontanu). Izgradnja žičare, električne centrale i separacije za prosečni kapacitet od 300 t dnevno. Završetak krajem oktobra 1942. Zatim proširenje separacije za 600 t dnevno. Puštanje u pogon početkom 1943, a ako stignu na vreme poručene mašine i ranije.

Ukoliko u toku ove godine radovi na istraživanju, kopanju i bušenju pokažu da postoje dovoljne rezerve rude za dalju izgradnju postrojenja separacije, planirano je da se separacija proširi u 1943. godini na 1500 tona dnevno.

3. — *Rudnik olova Avala* (pripada rudniku bakra Bor). Radi iskorišćavanja oko 100000 t rezervi rude u rudniku Avala koji do sada nije radio planirano je da se izgradi postrojenje separacije kapaciteta 50 t dnevno, a kasnije za 100 t dnevno. Mašine koje su za to potrebne mogu se, uglavnom, dobiti iz srpskih rezervi. Pripreme za prevoz rude i izgradnja separacije verovatno će biti završeni do juna 1943.

4. — *Rudnik olova Zletovo* (pripada Trepča Mines Ltd.). Planirano proširenje separacije za duplo veći kapacitet do jula 1943.

Tada će se moći isporučivati 16000 tona olova dnevno u obliku 75% koncentrata.

5. — *Alatini Mines Ltd.*

Organizacija Tot ugrađuje dve žičare koje su isporučene. Dovršenje u avgustu. Zatim je predviđeno da se izgradi 4 km pruge za transport rude od Lojana.

6. — *Krupova separacija hromove rude u Zostovu.*

Izgradnja zgrade separacije je dobro napredovala. Obećana je isporuka mašina za mart 1943. Verovatno će početi sa radom u avgustu 1943.

4. — *Rudnici uglja.*

Stanje na tom području nije ni malo povoljno. U toku ustanka cilj bandi bio je da obustave rad rudnika uglja. U novembru 1941. je zbog toga opala eksploatacija kamenog i mrkog uglja na 26000 t mesečno, a to je oko 25% normalne proizvodnje. Pošto se, zbog teške situacije sa ugljem u Rajhu, nisu mogle obezbediti rezerve uglja za železnice, nedeljama je skoro sve male količine uglja dobijene iz srpskih rudnika koristila železnica. Isporuka ostalim potrošačima bila je duže vremena potpuno obustavljena. U toku cele zime nije ostalo ništa za ogrev.

Štete koje je prouzrokovao ustanak nisu ni danas otklonjene. Kvalifikovani radnici koji nisu Srbi, a bili su zaposleni u rudnicima uglja, napustili su zemlju. Ustanici su porušili najveći rudnik kamenog uglja »Rtanj« i on još nije počeo sa radom. Rudnik »Ibar«, koji takođe spada među najveće, odsečen je i danas od železničkog saobraćaja zbog rušenja mostova u dolini Ibra i zbog toga radi smanjenim kapacitetom samo za lokalne potrebe. Situacija u pogledu ishrane je krajnje teška u većini pogona, a skoro svi se nalaze na području gde je poljoprivreda slabo razvijena.

Od januara do juna 1942. mesečni prosek dobijenog uglja je iznosio: 42000 t kamenog uglja i 35000 t lignita. Prosečne mesečne potrebe su 110000 t kamenog i mrkog uglja i 50000 t lignita. Te su cifre već znatno smanjene u odnosu na normalnu potrošnju. Nije uzet u obzir ugalj za ogrev.

Prema tome je u periodu od januara do juna 1942. nedostajalo 68000 t kamenog i mrkog uglja i 15000 t lignita. Te količine su delimično mogle biti pokrивene iz uvoza.

U tom periodu je u proseku uvezeno:

Iz Rajha:

za železnice,	20.360 t uglja
za ostale potrošače,	500 t „
za rudnik bakra Bor	
i ostale pogone važne za vojsku	6.700 t „

Iz Bugarske:

za železnice i Upravu	
za vojni smeštaj	8.000 t „

Iz Hrvatske i Rumunije su uvezene samo neznatne količine.

Ukoliko se nestašica nije mogla pokriti uvozom, morala se upotreba ograničiti najoštrijim merama štednje. Snabdevanje električnom energijom je znatno smanjeno. U toku zime nekoliko nedelja je preko dana bila u Beogradu potpuno obustavljena struja. Industriji cementa se, i pored hitnih potreba, nije moglo isporučiti ni malo uglja. Pogoni vojne industrije nedeljama nisu radili. Za ogrev nije ostalo ništa.

Poboljšanje se može postići samo povećanjem proizvodnje. Svim sredstvima se nastoji da se eksploatacija ponovo dovede na normalno stanje od 100000 t kamenog i mrkog uglja i 40000 t lignita. Odlučujuće je pri tom da li će se moći dovesti potrebni rudari. Sa strane uprave preduzete su sve mere u tom pravcu. Predviđena je radna obaveza za rudare. Nadnice su od 1. jula 1942. prosečno povećane za

40% da bi se izravnale sa ostalim. Zatim je uz pomoć »Mon-sfeld A.D.« i firme »Polensky« i »Zöllner« organizovan obiman površinski kop lignita kod Kostolca koji od oktobra treba da isporučuje dnevno 1500 t lignita. Time bi se mogle u izvesnoj meri pokriti potrebe Banata i beogradske električne centrale, kao i minimum za ogrev.

Uvoz uglja iz Rajha će, prema sporazumu koji je sklopljen sa »Rajhsverajningung Kole« [Reichsvereinigung Kohle], ostati u dosadašnjim okvirima, ukoliko se budu mogle savladati teškoće u pogledu transporta. Izvesne količine uglja uvoziće se sledećih meseci samo iz Bugarske. Prilikom poslednjih pregovora vlade, u maju 1942, ugovorena je za sledeće mesece 1942. isporuka od ukupno 116.000 t bugarskog uglja. Taj ugalj je skoro isključivo namenjen za potrebe Uprave za vojni transport i Uprave za vojni smeštaj.

I pored visoke kalorične vrednosti uvezenog nemačkog i bugarskog uglja, i dalje će vladati nestašica u kamenom i mrkom uglju. Ta nestašica će se jedino ublažiti strogom štednjom kod potrošača koji su manje važni za vojnu prirodu. Istovremeno se na taj način nastoji da se potrošači kamenog i mrkog uglja preorijentišu na lignit.

5. — *Sumarstvo i drvna industrija*

Srpske šume su pretežno listopadne (uglavnom bukva), zauzimaju oko 24% ukupne površine zemlje i većinom se koriste neracionalno. Neograničena ispaša u mladim šumama, velike nezaštićene površine i nedozvoljena seča pokazuju slabo razumevanje i negovanje. U srazmeri s time je i plodnost: prirodno obnavljanje šuma je daleko ispod normalnog. Proizvodnja ne može da pokrije potrebe zemlje. Oduvek je Srbija uvozila drvo. Iz susedne Bosne i Hrvatske, koje su bogate šumom, uvozilo se naročito meko drvo koga skoro uopšte nije bilo.

Skoro nerešiv problem bilo je pokrivanje potreba Vermahta, rudnika, železnice, građevinarstva itd. Prvi zahtev bio je da se znatno poveća seča, zavede stroga podela drveta i plansko usmeravanje prodaje.

Količine ogrevnog drveta i građe koje još nedostaju nadoknađuju se u tekućoj privrednoj godini putem oporezivanja u drvetu pojedinih posednika šuma. Ukoliko posednik ne udovolji svojim obavezama, određuje se neka privatna firma za preradu drveta da izvrši seču u visini poreza i iskoristi drvo. Šume korporacija i privatne šume (78% od ukupne površine pod šumama) potpadaju pod Državnu šumsku upravu. S druge strane morale su se i privatne firme

uključiti u državne revire da bi sopstvenom radnom snagom izvršili otkup i prevoz.

Dok drveta za *pragove, jamskog i ogrevnog drveta*, kao i *oblica od tvrdog drveta*, koje prerađuju pilane, ima u zemlji u dovoljnoj količini (300.000 šum. metara), dotle se oblice od *četinara* moraju nabavljati pod najtežim uslovima iz hrvatskih i crnogorskih šuma koje se nalaze zapadno i jugozapadno od Srbije. Drvo je već posečeno (120.000 šumskih metara) i pripada srpskim firmama. Organizacija Tot je na sebe preuzela transportovanje i obezbeđenje. Posle dužih pregovora dobijeno je od Hrvatske odobrenje za izvoz.

Od najveće važnosti je snabdevanje Banata i Beograda *ogrevnim* drvetom. Ono nije obezbeđeno ni za narednu zimu. Za Banat je potrebno 200.000 m³ a za Beograd 400.000 m³. Ogrevno drvo je neophodno za pumpe, sušare za kukuruz, mlinove i pekare u Banatu, kao i za pekare i vojsku u Beogradu. S obzirom na situaciju koja vlada u pogledu uglja, ogrevno drvo se mora nabaviti i za nadležstva i domaćinstva.

Za navedene potrebe od 600.000 m³ ogrevnog drveta posečeno je u Srbiji 400.000 m³. Ostatak je takođe mogao biti pokriven kontingentom iz Srbije. Međutim, privremeno su iskrsele teškoće oko izvoza iz šuma, jer se ne može obezbediti dovoljno hrane za radnike. Iz vojnih razloga odbijen je predlog da se jedinice SS-divizije »Princ Eugen« angažuju za transportovanje, bar za ogrevno drvo za Banat. Sada će se pokušati da se angažuje narodnosna građevinska služba [folksdojčerska].

Sa stanovišta nemačke ratne privrede, srpsko *skupoceno* drvo ima veliki značaj. Povećanjem seče i strogim ograničenjem upotrebe u zemlji biće omogućeno da se ubuduće izvezu u Nemačku znatne količine tog drveta.

6. — *Ostala prerađivačka industrija*

Ta industrija je radila isključivo za vojsku, policiju, fabričku zaštitu, rudare i seosko stanovništvo (pre svega Banata), kao i za izvoz u Rajh. Za potrebe srpskog stanovništva nije skoro ništa ostajalo.

Nemačke porudžbine dostižu sada vrednost od oko 15 miliona RM, a od toga otpada na isporuke naoružanja 11,6 miliona RM.

Na komandnom području sada postoji 29 većih nov osnovanih ili preuzetih srpskih firmi, čiji se kapital nalazi potpuno ili pretežno u nemačkim rukama. Većina tih firmi bavi se uvozom i izvozom *železa i metala*.

Potrebe za rat mogle su u izvesnoj meri biti pokrivena do kraja juna 1942. Međutim, sada su iskrsele ozbiljne poteškoće. Zalihe železa u trgovini su pri kraju. Tromesečni kontingent smanjio je gl. opunom.[oćenik] za privredu sa 5000 na 3000 t. Na taj kontingent naračunato je 1250 t železa i čelika koje su isporučivane van kontingenta kranjske industrije železa i čeličane Streiteben svaka tri meseca. Industrija železa u Srbiji sastoji se samo iz topionice i valjanice »Sartid« u Smederevu. To preduzeće, kojim sada rukovodi Oto Volf [Otto Wolff], svojom proizvodnjom pokriva porudžbine Vermahta. Pri takvoj situaciji morao je biti odbijen hitan i opravdan zahtev Uprave za vojni transport na 2000 t za treći kvartal 1942. godine. Takođe nisu pokrivena važna potreba u železu i čeliku za postavljanje i proširenje sistema pumpi u Banatu (2000 t). Iz toga proizilazi potreba da se za većinu proizvoda važnih za rat upućuju pojedinačni zahtevi nadležnim berlinskim ustanovama.

Predivo

Na tom polju sve mere takođe služe isključivo oružanim snagama, policiji, fabričkoj zaštiti, kao i radnicima u pogonima važnim za rat i poljoprivredi. U tu svrhu je do sada stavljeno na raspolaganje:

1.051.700 m	štofa
306.100	čebadi
74.000	vreća od kudelj
48.000	peškira
45.000	slamarica i jastuka
54.700 m	kudeljnih užadi
42.500 m	kudeljnih opasača
346.000 m	kanapa
5.461.900 m	konca.

Osim toga je seosko stanovništvo u Banatu dobilo tekstila u vrednosti od 1 milion RM. Potraživanja za srpske dobrovoljačke odrede i narodnu građevinsku službu u količini od 279.600 m štofa, 18.000 čebadi i 24.000 slamarice i jastuka nisu mogla biti ispunjena. Isto važi i za razne zahteve vojnih intendantata, naročito u pogledu stolnjaka i peškira. Takođe je bilo nemoguće da se isporuči letnja odeća za Organizaciju Tot i fabričku zaštitu. Fabrička zaštita je to u međuvremenu dobila od Vermahta.

Za civilne potrebe ne izrađuje se više tekstil. Stanovništvo većih gradova je sa svojim kartama za tekstil upućeno na zalihe u trgovini koje su veoma proređene posle oživljavanja pojedinačne trgovine kojom se bave pripadnici Ver-

mahta i drugi Nemci i posle transportovanja boljih materijala u Rajh. Seosko stanovništvo mora se samo ispomagati.

Pamuka i pamučnog konca nema više. Iz Rajha se uvozi 105 t u zamenu za 450 t starih krpa. Od sirovina nedostaju samo vuna i konoplja. Od ovogodišnje striže ovaca verovatno će se prikupiti 700 t vune. Od toga 400 t ide u Rajh, dok će se 300 t preraditi ovde. Iz prošlogodišnje žetve dobijeno je 2150 t kudeljnih vlakana. Od toga je 850 t otišlo u Rajh, dok se 1300 t moralo upotrebiti za užad za žetvu, kao i za Vermaht i opremu drugih formacija.

Prerada kože

Karakteristično je to što je Srbija još ranije bila upućena da 40% svojih potreba u koži pokriva iz uvoza, što je sada otpalo. Već zbog toga se situacija pogoršala, što onemogućava da se civilno stanovništvo snabdeva kožnom obućom i da se bar minimalno obezbedi snabdevanje jedinica službe bezbednosti, rudara i seoskog stanovništva. Već se vide posledice koje iz toga proizilaze za rudarstvo i poljoprivredu.

Svi pokušaji da se nestašica kože nadomesti proizvodnjom druge vrste obuće (gumeni opanci od prikupljenih gumenih otpadaka, cipele sa drvenim đonom) nisu mogli da popune praznine.

Do sada je moglo biti stavljeno na raspolaganje jedinica bezbednosti i rudarima samo 26.000 pari radne obuće, 10.000 pari cipela sa drvenim đonom, 1.600 pari opanaka i 5.750 kg kože za đonove. Trenutno nedostaje 17.000 pari cipela sa kožnim đonom i 32.000 pari cipela sa drvenim đonom. I pored toga je u poslednjih 6 meseci izvezeno u Rajh:

153.000 kg	kožica
80.000 kg	koža
21.500 kg	kože za đonove.

Rajh i dalje očekuje 30.000 kg koža. Ipak će se umesto traženih 500 t kožica moći isporučiti samo 350 t. Na tom polju postoje takođe velike poteškoće. One se ne mogu savladati odobravanjem povećanja cena.

Građevinski materijal

Zbog nestašice drva i uglja trpi proizvodnja cigala i crepa. Radi samo 30% ciglana. Pošto se malom proizvodnjom ne mogu pokriti ni najhitnije potrebe vojne privrede, uveliko se koristi stara cigla porušenih zgrada, iako ne odgovara uobičajenim normama.

Nasuprot godišnjim potrebama od 70.000 t cementa — grubo procenjeno — za izgradnju rudnika, održavanje mostova, puteva i vojnih objekata stoji proizvodnja od

do sada mesečno	1.800 t
od avgusta mesečno	3.000 t
od septembra mesečno	5.000 t.

Tu dolaze i potrebe Organizacije Tot koje su do sada pokrивane uvozom iz Hrvatske.

Prozorskog stakla ima još samo toliko koliko je ostalo u magacinima trgovina. Zbog nestašice uglja još ne radi jedina fabrika stakla sa godišnjim kapacitetom od 2 miliona m² prozorskog stakla.

Proizvodnja hartije

Dosadašnje potrebe su uglavnom pokrивane sopstvenom proizvodnjom. Zahvaljujući postojećim zalihama mogle su da se preuzmu razne porudžbine Rajha za štampanje.

Otpad

Od jula 1941. uspešno je vršeno sistematsko prikupljanje starog tekstila i otpadaka. Od toga je 1/4, koja nije bila hitno potrebna Srbiji, otpremljena u Rajh.

7. — *Snabdevanje naftom*

Srpski kontingent pogonskog goriva iznosio je u periodu od 1.9.1941. do 30.4.1942. godine 300 t mesečno karburator-goriva i 400 t dizel-goriva. Od maja 1942. iznosio je za obe vrste goriva po 500 t mesečno. Prema tome je od 1.9.1941. do 31.7.1942. moralo biti isporučeno 3.900 t karburator-goriva i 4.700 t dizel-goriva. Međutim, stiglo je samo 3.400 t karburator-goriva i 3.000 t dizel-goriva. Kod dizel-goriva je, dakle, nastao manjak od 1.700 t u odnosu na utvrđeni kontingent, tj. 37% od ukupne količine.

Pošto je Srbiji potrebno bar toliko goriva koliki je utvrđeni kontingent, glavni opunomoćenik za privredu je, zbog stalno manjih isporuka dizel-goriva, bio prisiljen da gorivo pozajmljuje od Vermahta. Sada dugovi Vermahta iznose 310 t dizel-goriva.

Za mesec *juli i avgust*, tj. za sezonu žetve i vršidbe, gl. opunom.[oćenik] za privredu raspolaže uglavnom količinama *karburator-goriva* koje odgovaraju *kontingentu* utvrđenom od Ministarstva privrede Rajha. *Dizel-gorivo*, koje je u prvom redu potrebno za pogon mašina za žetvu i vršidbu, za snabdevanje rudnika i za Organizaciju Tot, nije posle 30.6.1942. uopšte dostavljano redovnim putem gl. opunomoćeniku za privredu. To je verovatno posledica preraspodele koju je Ministarstvo moralo da preduzme zbog vojne situacije.

Gl. opunom. za privredu je preduzeo sledeće mere radi obezbeđenja žetve i za snabdevanje rudnika:

1. — Uzeo je na kratkoročni zajam 100 t dizel-goriva od firme »Agip« koja radi u korist Italije;
2. — Vlasnicima mašina za žetvu i vršidbu u Banatu i Srbiji dodeljeno je za žetvu i vršidbu u 1942. godini umesto dizel-goriva preko 600 t petroleja, mada je ta količina bila određena za osvetljenje za sledeću jesen i zimu;
3. — za parne mašine u Banatu obezbeđeno je 3.000 t lignita.

Poslednje dizel-gorivo je pretežno dodeljeno poljoprivredi, rudnicima hroma u Makedoniji i Grčkoj i manji deo električnim centralama, prehrambenim i sanitarnim pogonima. Svi ostali potrošači, iako imaju porudžbine važne za rat, nisu mogli biti snabdevani pogonskim gorivom u julu 1942.

Međutim, ove mere neće biti dovoljne da se obezbedi prikupljanje letine na vreme. Pri tome treba imati u vidu da se u Srbiji vršidba mora izvoditi na poljima zbog nedostatka skladišnog prostora. Zato se potrebe poljoprivrede u pogonskom gorivu za vršalice ne mogu prebaciti na zimske mesece.

U avgustu i septembru su potrebe u dizel-gorivu bile u skladu sa kontingentom. Međutim, sada nema izgleda da redovnim putem stignu isporuke. Njih je Ministarstvo privrede obećalo. Ipak isporuke neće uslediti jer Rumunija nema na raspolaganju dizel-goriva. Zato se mora naglasiti da *sadašnja situacija u pogledu dizel-goriva ne daje nikakve mogućnosti da se u sledećem periodu istovremeno u potpunosti snabdevaju rudnici hroma u Makedoniji i Grčkoj, rudnici u Srbiji, Organizacija Tot, poljoprivreda i električne centrale, da samo pomenemo najvažnije korisnike dizel-goriva.*

Do sada nije dao nikakve praktične rezultate pokušaj da se ta situacija popravi preorijentacijom na gasne generatore. Iz Rajha su obećali 100 generatora za vozila. Od toga treba sledećih nedelja da stigne prvih 40 komada i oni će odmah biti ugrađeni. Osim toga u Srbiji treba da se proizvode generatori za stalne objekte i pošto su završeni pripremni radovi proizvodnja generatora može odmah početi. Predviđeno je da ih proizvodi »Fabrika mašina Pejić, Stefanović i Co.« u Nišu koja će biti poverena Vojnoprivrednom štabu Jugoistok.

8. — *Spoljna trgovina*

Spoljna trgovina nadležnog područja odvijala se uglavnom u *robnoj razmeni sa Rajhom.*

Na prvom mestu stoje isporuke poljoprivrednih proizvoda iz Banata, kao i rudače i metala iz stare Srbije. Osim toga treba pomenuti i izvoz kože i krzna, kao i konoplje. Najvažniji podaci o količinama poljoprivrednih proizvoda, rude i metala koji su u poslednjih 12 meseci *isporučeni Rajhu* prikazani su u delu 2. i 3. ovog izveštaja.

Pored toga dolazi *uvoz robe* iz Rajha koji je znatan i služi isključivo tome da se privredna moć stare Srbije i Banata iskoristi za Rajh. Tu u prvom redu treba pomenuti:

ugalj (pre svega za železnice);
koks (za Bor, Trepču i Antimon A.D.);
proizvode valjaonica i železara (za radove na opravci, obnovi i proširenju kod rudnika, železnica i drugih pogona važnih za rat, kao i za uređenje postrojenja za preradu uljarica i za sušare);
mašine, aparate, elektrotehničku robu (takođe za rudnike, električne centrale i druge pogone važne za rat);
poljoprivredne mašine i opremu (traktori, plugovi, lopate, sekire, kose, srpovi), kao i sitne čelične proizvode i veštačko đubrivo.

Pored toga znatnu ulogu igraju i hemikalije, kao i farmaceutski proizvodi. Uvoz druge robe, naročito robe široke potrošnje je, prirodno, veoma opao, ali i pri najmanjim količinama ostaje još uvek značajan za ovdašnje snabdevanje. U pogledu uvoza pogonskog goriva ukazuje se na deo 7 ovog izveštaja.

Pojedinosti o robnoj razmeni između stare Srbije i Banata s jedne strane i Rajha s druge strane sadržane su u pregledu upućenom opunomoćeniku za četvorogodišnji plan 5.8.1942. pod br. 55114.

Kao što je već pomenuto, u prvom redu se nastoji da se, i pored svih teškoća, svim sredstvima vrše redovne isporuke u Rajh i da se, po mogućnosti, povećaju. S druge strane se mora ukazati na to da se upravo taj cilj može jedino postići ako se dostavi uvozna roba koja je neophodna za kapacitete ovdašnje privrede. To naročito važi za ugalj, železo i mašine za železnice, rudarstvo i poljoprivredu.

Spoljna trgovina sa susednim zemljama kretala se u okvirima koji su bili određeni sporazumima koje je sklopila nemačka vlada i drugim direktivama nadležnih ustanova Rajha. U svakom slučaju se gl. opunom. za privredu držao sopstvene »politike u spoljnoj trgovini« što se tiče obaveza. Razvoj je svakako pokazao da su susedne zemlje retko bile spremne da ispune obaveze koje su prihvatile sporazumima:

a da u pojedinim slučajevima ne zahtevaju za uzvrat drugu robu (većinom metale ili žito) koje svakako nije odavde moglo biti odobreno. Na žalost, u mnogim slučajevima mogućnosti intervencije vlade ili Min. spoljnih poslova nisu bile dovoljne da bi se dobile isporuke obećane od susednih zemalja, a koje su neophodne ovdašnjoj privredi. Osim toga vladini odbori imaju već sada toliko teškoća s obezbeđivanjem neposrednih primanja da su razmimoilaženja sa trgovinskim partnerima u pogledu isporuka okupiranim oblastima krajnje nepoželjna i po mogućnosti ih izbegavaju. Iz ove — dobro poznate — sadašnje problematike centralnog rukovođenja spoljnom trgovinom nameće se gl. opunom. za privredu nužnost da povremenim davanjem izvesnih količina robe susednim zemljama obezbedi neke važne artikle, pre svega ogrevno drvo, serum protiv svinjske kuge i sl.

Komandno područje je bezuslovno upućeno na sledeću uvoznu robu iz susednih zemalja:

1. — ugalj iz Bugarske,
2. — koks iz Mađarske,
3. — pogonsko gorivo i petrolej iz Rumunije,
4. — ogrevno i građevinsko drvo iz Mađarske, Hrvatske i Rumunije,
5. — sodu i hlor iz Hrvatske,
6. — so iz Mađarske i Rumunije,
7. — serum protiv svinjske kuge iz Mađarske i Hrvatske,
8. — štavilo iz Hrvatske i Grčke,
9. — kalafonijum iz Grčke,
10. — železo i gvozdenu robu iz Mađarske.

Nasuprot tome, *srpski izvoz* u pomenute zemlje je ograničen okvirima koje je odredio Berlin. Ukoliko to nije utvrđeno trgovinsko-političkim sporazumima, nameće se potreba da se stalno upućuju zahtevi na koje se po pravilu odgovara da eventualne isporuke Srbije ne mogu ići na teret isporuka Rajhu ili drugim primaocima koji su mu u tom pogledu ravnopravni (Italija, Grčka). Druge mogućnosti isporuke praktično ne postoje.

Pojedinosti o robnom prometu ovdašnjeg područja sa susednim zemljama date su u pregledu koji je upućen 5.8. 1942. opunomoćeniku za četvorogodišnji plan pod br. 55115.

9. — *Saobraćaj.*

Savladane su izuzetno jake i raznovrsne smetnje u saobraćaju zimskog perioda. Moglo bi se izostaviti naknadno prikazivanje katastrofalnih šteta koje su nanete transportu

usled nemira, snežnih vejavica, velike hladnoće i nestašice uglja, kao i dugotrajnim ledom na Dunavu i prolećnim poplavama. Što se uspelo u tome da se te posebne teškoće savladaju, treba zahvaliti zajedničkom radu svih zainteresovanih nadležnosa. Uprava za vojni transport Jugoistok (Ispostava Beograd), Srpske državne železnice, Rečna plovidba i gl. opunomoćenik za privredu su uspešno saradivali. Železničko i brodsko osoblje dali su od sebe sve što su mogli.

Za kapacitet prevoznih sredstava postoji i dalje *jedna* opasnost. To je nedovoljna ishrana železničara i brodske posade.

Železnice: U poslednje vreme železnički saobraćaj se odvijao uglavnom dobro. Za sada je i situacija sa vagonima zadovoljavajuća. Za izvoz u Rajh ima dovoljno praznih vagona iz kompozicija za prevoz uglja i dotur. U rudnicima nema više uskladištenih proizvoda jer se redovno odvoze. Ovde se mora takođe još jednom naglasiti da su srpske železnice, i pored povećane srpske proizvodnje uglja, s obzirom na njegovu slabu kaloričnost, u velikoj meri upućene na dodavanje uglja veće kalorične vrednosti. Iz rudnika Pernik u Bugarskoj železnice dobijaju oko 12.000 t uglja mesečno. Pored toga se iz Rajha dobija oko 20.000 t mesečno iz vojnog kontingenta. Te su količine naročito neophodne u zimskim mesecima.

Rečna plovidba: Krajem marta otklonjen je led na Dunavu i njegovim pritokama. Međutim, topljenje velikih snežnih masa prouzrokovalo je neobično visok vodostaj, tako da se velikom broju luka nije moglo uopšte prići jer su bile poplavljene. Time su bile pogođene luke na Dunavu Beograd i Smederevo i na Savi Šabac i Zabrežje. U to vreme je dobro došla hrvatska luka Zemun. Početkom maja je konačno vodostaj tako opao da se saobraćaj mogao normalno odvijati. Zbog uvoza koksa, uglja i soli kao i artikala široke potrošnje u Srbiju je stizao veliki broj šlepova. Pošto se ruda delimično prevozi železnicom a od poljoprivrednih proizvoda iz Banata mogu se samo male količine tovariti na šlepove, izvestan broj praznih šlepova dodeljen je drugim srezovima ili je vraćen u Rajh. Svakako da će posle žetve situacija biti drugačija.

Skreće se pažnja na izveštaje o ovdašnjem stanju saobraćaja koji su dostavljeni opunomoćeniku za četvorogodišnji plan: br. 6300 od 21.1.1942, br. 7264 od 18.2.1942., br. 7729 od 13.3.1942, br. 7950 od 27.3.1942, br. 16329 od 21.4.1942, br. 9455 od 20.5.1942., br. 47815 od 25.6.1942. i br. 50165 od 3.7. 1942.

10. — *Cene*

Formiranje i kontrola cena je posebno teško polje rada. Postepena izgradnja srpske uprave omogućila je da srpski Komesarijat za cene vrši uticaj i na provinciju, koji još nije dovoljan ali ipak predstavlja napredak. Zajedno sa privrednom policijom, koja je u formiranju, uspelo se da se aktivira kontrola cena i da se i široke narodne mase pridobiju na saradnju. Pojedinačne akcije, kao, npr., zabrana nedozvoljenog uvoza robe u Beograd, mogu se već sada sprovesti. Treba priznati da mere u vezi sa politikom cena ne podržavaju samo feld- i krajskomandanture i feldžandarmerija, nego im sve više pažnje poklanjaju i jedinice, zahvaljujući efikasnoj saradnji vojnih intendantata.

Pored svega ovoga ipak tri velike prepreke stoje na putu skorom povoljnom razvoju na tom polju:

1. — Povećanje i ubrzanje novčanog opticaja dovodi uvek do skoka cena.
2. — Tom porastu formalne kupovne moći stoji nasuprot smanjenje robe široke potrošnje. Pad proizvodnje i nemogućnost da se industrijska roba dobije u dovoljnoj količini da bi se redovnom podelom dala potrošačima povećavaju teškoće.
3. — Srpska vlada ne može uvek da se odluči da energično sarađuje u politici cena. Bez obzira na napredak koji je pokazao Komesarijat za cene i nadnice u pogledu držanja i aktivnosti pod stalnim uticajem gl. opunomoćenika za privredu, mora se konstatovati da većina nadležstava i službenika pružaju pasivan otpor nemačkoj inicijativi na tom polju. Tome nije uzrok samo uobičajena ravnodušnost, nego i uticaj inostrane propagande, kao i strah od kasnije odmazde njihovih sunarodnika.

Ono što je već rečeno o pomanjkanju egzekutive važi posebno i ovde.

Mada se izgledi na polju cena ne mogu okarakterisati kao povoljni, možemo u izvesnoj meri biti zadovoljni sa sadašnjim stanjem cena u Srbiji ako se to uporedi sa stanjem cena u susednim zemljama. Ono je tamo, i pored delimično povoljnijih ekonomskih prilika, mnogo gore nego u Srbiji. Ta se konstatacija temelji na stalnoj razmeni iskustava Odeljenja za cene gl. opunomoćenika za privredu sa nadležstvima za cene u Hrvatskoj, Bugarskoj, Rumuniji i Grčkoj.

Očigledno je da se, i pored svih nastojanja, ne može udovoljiti svim željama, naročito ovdašnjih nemačkih nad-

leštava. Postepeno se ipak došlo do saznanja da neuspeli ne opravdavaju odustajanje od osnovnih načela i da se smanjivanjem utvrđenih najviših cena ne može postići ozbiljno povećanje ponude robe. Prema tome se dosadašnja politika cena gl. opunom. za privredu: svim sredstvima stalno kočiti skok cena, i dalje nastavlja, naročito posle naredbe opunomoćenika za četvorogodišnji plan V.P. 6513/2 od 23.4.1942., kojom se ponovo potvrđuje pravilnost svih dosadašnjih mera.

Pojedinosti o stanju cena iznete su u izveštajima opunomoćeniku za četvorogodišnji plan br. 3002 od 5.3.42, br. 20174 od 8.4.42. i br. 20514, od 23.5.42.

11. — *Nadnice.*

Do početka ove godine većina upravnika pogona nije bila spremna da poveća nadnice. To se od proletoš izmenilo. Zbog nestašice kvalifikovane radne snage radnici su mogli da energičnije postavljaju pitanje povećanja nadnica. Zbog toga su upravnici pogona izlazili u susret zahtevima delimično ne tražeći odobrenje a delimično su nadležnim ustanovama, podnosili zahteve za povećanje nadnica.

Da bi se stalo na put neplanskom povećavanju nadnica pokazalo se da je potrebno da se za najvažnije privredne grane opštim naredbama utvrde najveće nadnice. Ostaje svakako da se sačeka na rezultat da li će špekulacije sa nadnicama biti sprečene podnošenjem krivičnih prijava srpskim sudovima i izricanjem primernih kazni.

Prilikom određivanja najviših nadnica polazilo se od toga da bez te mere nije moguće uredno snabdevanje radnika. Inače bi se nadnice morale višestruko povećati. Ipak do boljeg položaja radnika ne bi došlo zbog nestašice robe široke potrošnje po utvrđenim cenama. Cene na crnoj berzi bi se u istom obimu dalje povećavale zbog većeg opticaja novca. S druge strane, naredba opunomoćenika za četvorogodišnji plan V.P. br. 6513/2 od 23.4.1942. nije dopuštala dalje povećanje cena, jer bi inače nadnice koje se isplaćuju u Beogradu bile veće od uobičajenih nadnica u glavnim gradovima nemačkih pokrajina. Upravnici pogona su se delimično pomogli time što su svojim radnicima davali namirnice po propisanim cenama. Za snabdevanje radnika u pogonima važnim za rat obezbeđuju se po mogućnosti posebna sledovanja koja je lično naredio i kontrolisao gl. opunom. za privredu. Međutim, celu situaciju karakteriše činjenica da između nadnica i troškova života vlada široki raskorak.

To isto važi i za primanja službenika i nameštenika.

12. — *Radna snaga*

Prošle godine je situacija u pogledu radne snage bila još u izvesnoj meri stabilna. Zatim se izmenila zbog nedovoljne ishrane radnika. Skoro svi veći pogoni izgubili su znatan deo svog bivšeg ljudstva.

To se najštetnije odrazilo u rudnicima uglja. Naredbom o obaveznom radu i ograničavanju slobode zapošljavanja pokušalo se da se obezbede potrebe u radnoj snazi za tu privrednu granu. Privremeno ograničenje koje se odnosi na sve radnike zaposlene u rudnicima uglja i na one koji su u takvim pogonima radili u poslednje 3 godine najmanje 4 meseca pokazalo se kao nedovoljno pri izvršenju te naredbe, jer je podbacila srpska uprava. Do osipanja radne snage došlo je u povećanom broju i u ostalim rudnicima, tako da su konačno svi rudnici i topionice, uključujući i prateće pogone, morali biti zaštićeni u pogledu radne snage. Istovremeno je data mogućnost da se proširi radna obaveza u određenim pogonima na sve državljane od 17 do 45 godina starosti.

Rezultati ni do danas nisu zadovoljavajući. Uspelo se da se za određene pogone na taj način obezbedi nekoliko hiljada radnika. Međutim, mnogi se nisu uopšte odazvali toj obavezi, a veliki deo je posle kratkog vremena napustio posao. Srpska egzekutiva nije bila u stanju da tome stane na kraj. Takvo ograničavanje lične slobode je za Srbe nešto najneobičnije što se od njih do sada zahtevalo.

Sa k-tom SS i policije pri komandujućem generalu i komandantu u Srbiji dogovoreno je da od sada srpski egzekutivni organi rade pod stalnom kontrolom i direktivama nemačkih okružnih policijskih stanica. Pogoni prijavljuju sve prestupe u vezi sa radnom obavezom policijskim komandanturama sa zahtevom da se ta lica privedu na rad. U ponovljenim slučajevima nepokorni radnici se, bez daljnog postupka, upućuju u logor na prisilan rad. Prema prvim iskustvima može se reći da se na taj način može postići izvesna stabilnost na tom polju.

Međutim, za trajan uspeh tih mera odlučujući je uslov da se radništvo u dovoljnoj meri snabdeva životnim namirnicama.

Izgradnjom fabrika u Srbiji koje su važne za rat nastale su potrebe za radnom snagom koje se mogu zadovoljiti ako se obuhvati sve srpsko radništvo. S obzirom na povećanje poljoprivredne proizvodnje, nove mere regrutovanja radne snage ograničavaju se na gradove. U Beogradu je na osnovu popisa

stanovništva od 24.6.1942, ocenjivana radna sposobnost svih, muških stanovnika od 17 do 55 godina starosti i izvršeno raspoređivanje za važne radove. Približno je procenjeno da se na taj način mogu nekoliko puta zadovoljiti potrebe srpske industrije u pogledu radne snage. Te su mere ipak opasne zbog posledica na unutrašnje-političkom planu. Međutim, one daju jedinu mogućnost da se savladaju teškoće u pogledu radne snage.

Posebnu pažnju zaslužuje *Nacionalna služba za obnovu*. Ona u datim uslovima već sada, u sadašnjoj formi, igra značajnu ulogu kako na političkom tako i na privrednom planu.

Ona trenutno obuhvata oko 16000 obveznika, koji obavljaju melioracione radove, grade mostove i puteve, ponovo podižu porušena sela itd. U logorima je smešteno 5.600 ljudi, 4.000 su kao pojedinci i u grupama zaposleni u poljoprivredi (uglavnom u Banatu), dok je 6.400 organizovano u 145 seoskih grupa i stanuju kod kuće.

Da bi se postigao što bolji vaspitni efekat, ta služba se ograničava na gore navedene radove. Ipak, u slučaju potrebe, stoji na raspolaganju i industriji. S uspehom je angažovana u rudarstvu. Sada će da vrši transportovanje ogrevnog drveta.

Pošto, i pored dovoljne rezerve radne snage u Srbiji, treba teškoće u pogledu angažovanja radne snage rešavati silom države, nije bilo razloga da se obustavi *vrbovanje za Rajh*. Te snage koje su se prijavile za rad u Rajhu mogu tamo dobrovoljno znatno više da doprinesu za nemačku ratnu privredu nego prinudno u Srbiji.

Do 31.7.1942. ukupno se obavezalo za rad u Nemačkoj 43.906 lica.

Od toga je u industriji zaposleno 26.268 (20.161 muškarac i 6.107 žena), a u poljoprivredi 17.638 (13.310 muškaraca i 4.328 žena).

S obzirom na posebne teškoće koje se ovde suprotstavljaju uspešnom vrbovanju, može se smatrati da je rezultat veoma dobar.

13. — *Monetarna politika*

Državne finansije (zapisnik kod Upravnog štaba).

Redovni budžet. Predračun budžeta od 1942. godine iznosi u prihodima i rashodima po 5 milijardi dinara. Ministar finansija je do sada pokrivao redovne izdatke redovnim prihodima. Srpska narodna banka mu je odobrila kredit od 300 miliona dinara samo za savlađivanje sezonskih gubitaka. Os-

tali zahtevi za kredit (naročito za Državnu stražu i plate službenika) su odbijeni uz motivaciju da ministar treba da pokuša da se ispomogne ili štednjom ili povećanjem prihoda (porezima).

Vanredni budžet. On obuhvata sve izdatke koji su u vezi sa okupacijom. Od 17.4.1941. do 15.8.1941. troškovi okupacije pokriveni su zaplenjenim novcem. On je poticao iz jugoslovenskih vojnih blagajni i promenjen je u srpske novčanice (skoro 700 miliona dinara).

U periodu od 15.8.1941. do 15.7.1942. bili su potrebni sledeći izdaci:

	<i>Dinara:</i>
1. — Troškovi okupacije (sada 240 miliona din. mesečno)	3.020 miliona
2. — Izdaci za smeštaj	785 „
3. — Kredit za pokrivanje deficita drž. železnica	600 „
4. — Otkup priznanica od rekviriranja	35 „
5. — Isplata ratne odštete nemačkim državljanima	20 „
6. — Neophodni kredit (za javne radove, melioracije, građenje puteva, železničko-strategijske objekte) Ukupan iznos 2,2 milijarde	400 „
7. — Kredit Gradskoj upravi Beograda za gradnje pod garantijom države	30 „
8. — Krediti pojedinim drž. institutima za posebno hitne stvari (vojne nužnosti)	15 „
9. — Kredit Vojno-tehničkom institutu Kragujevac pod državnom garantijom	10 „
10. — Kredit Ministarstvu vazdušnog saobraćaja za izgradnju vojno-privr. fabrike aviona	15 „
	4.930 miliona

Sve te iznose je stavila na raspolaganje Srpska narodna banka. Isto će morati da se uradi i za daljih 5 milijardi dinara koje su još potrebne do kraja 1942. godine za izdatke nabrojane od 1 do 7. Pored toga, potrebno je još 1,7 milijarde dinara za otkup bonova Kreditne blagajne, 260 miliona za pokrivanje srpskog dela u jugoslovenskom klirinškom dugu (29% od 77 miliona RM), kao i 250 miliona dinara godišnjih kamata i amortizacije za oko 4 milijarde dinara udela u jugoslovenskom državnom dugu.

Prema tome će srpska država krajem 1942. godine biti zadužena kod Narodne banke sa 12 milijardi dinara. Isklju-

čeno je da se taj dug može pokriti povećanjem poreza i drugim normalnim državnim prihodima. Zato se priprema prinudni zajam.

Srpska narodna banka

Ta banka je 31.5.1942. završila svoju prvu poslovnu godinu.

Pošto se, u veoma kratkom roku, uspelo da se stvori nova srpska moneta, bio je najnoviji zadatak Narodne banke da upravlja novcem i po mogućnosti smanjuje *opticaaj novca*. To joj je, i pored svih teškoća, prilično pošlo za rukom. Često je bilo teško ubediti, kako nemačka tako i srpska nadležstva, da je takvo držanje Narodne banke bilo neophodno i da su njene mere odgovarale monetarnoj politici koju određuje Rajh. Uostalom, Narodna banka je morala u novčanom opticaaju poštovati i granice koje je nametala sirovina za izradu novčanica.

Ipak novčani opticaaj pokazuje tendenciju porasta. Daleko najveći deo kredita koji je Narodna banka dala državi mogao se pokriti samo štampanjem novčanica. Priliv gotovog novca na konto banke bio je suviše mali u odnosu na potraživanja.

Sadašnja situacija u pogledu novca je sledeća:

1. — Obrtna sredstva iz zamene novčanica	6.800	miliona	dinara
2. — Krediti državi do 15.7.1942.	4.930	„	„
3. — Saldo klirinških isplata	1.200	„	„
4. — Krediti privatnicima	50	„	„
5. — Kupljene devize	30	„	„
6. — Kupljeni jugosl. bonovi	83	„	„
7. — Otkupljeni bonovi kreditne blagajne Rajha	1550	„	„
8. — Otkupljeni srebrni novac	30	„	„
	14673 miliona dinara		

Dinari koji su na taj način pušteni u promet daju sledeću sliku:

1. — Opticaaj novca od 11,5 milijardi dinara;
2. — Iznosi na žiro i tekućim računima kod Narodne banke od 2,1 milijarde dinara;
3. — Upisani bonovi kod Narodne bake (za vreme od 3—12 meseci) od 1 milijarde dinara.

Treba računati s time da će se opticaj novca povećati do kraja 1942. godine za najmanje daljih 5 milijardi, pri čemu nije uzet u obzir dalji porast cena koji je s time povezan. Zbog monetarno-političkih razloga biće potreban, kako je već pomenuto, prinudni zajam.

Narodna banka je na zadovoljavajući način rešila pitanje ponovnog uspostavljanja i obezbeđenja redovnog *platnog prometa*. Privreda kao i Vermaht su u svim delovima zemlje bili na vreme i dovoljno snabdeveni platežnim sredstvima. Tome je naročito doprinela brza izgradnja mreže filijala Narodne banke. Ukoliko se podela novca nije mogla izvršiti putem žiro računa ili normalnim saobraćajnim sredstvima, novac je prevožen vojnim transportima.

Privatni krediti nisu davani, a *poslovi zalagaonica* su još beznačajni.

Da bi se otklonila *nestašica sitnog novca* i kao zamena za aluminijumsko-bronzani sitni novac od dva dinara, 1 dinar i 50 para, koji se povlači iz opticaja, Narodna banka je za račun ministra finansija izdala novi kovani novac od cinka od dva dinara, 1 dinar i 50 para. Novac je iskovan u srpskoj kovnici novca od nemačkih cinkanih pločica. Stari kovani novac koji je povučen iz opticaja otpremljen je u Rajh.

Za izvršenje sporazuma, zaključenog *između Narodne banke i države, o pokrivanju srpskih novčanica* koje su izdate umesto jugoslovenskih novčanica, ministar finansija je isporučio Narodnoj banci obligaciju na 7.219.493,288,18 dinara (i to za 6,687.340.920 dinara iz dela dobijenog zamenom jugoslovenskih novčanica za novčanice Srpske narodne banke koja je izvršena do 31.12.1941. i za 532.152.368 dinara iz dela iznosa sa žiro računa Narodne banke Kraljevine Jugoslavije preuzetog od 31.12.1941.)

Za isporuke u Nemačku Narodnoj banci je do 15.7.1942. odobreno kod Nemačke obračunske blagajne 145 miliona RM. Srpski izvoznici su u potpunosti isplaćeni. S druge strane je Nemačkoj obračunskoj blagajni odobreno kod Srpske narodne banke 71 milion RM za isporuke iz Nemačke. Zato saldo prema Nemačkoj iznosi 74 miliona RM u korist Srbije. Osim toga dolazi 10,7 miliona RM potraživanja za uštedevine radnika koje je Narodna banka takođe u potpunosti isplatila rođacima Srba koji rade u Nemačkoj. Saldo klirinških potraživanja i obaveza prema svim zemljama iznosi ukupno 52 miliona RM = 1,040.000.000 dinara.

Bonovi Nemačke kreditne blagajne

Od 1.7.1941. nisu više izdavani nemački bonovi za upotrebu u Srbiji. Srpska narodna banka je do kraja 1941. povukla iz prometa bonova u vrednosti od 455 miliona dinara zamenivši ih za dinare (prosečno 57 miliona dinara mesečno). Od početka 1942. godine primećen je znatan priliv tih bonova. Uprkos znatnog smanjenja okupacionih trupa i stroge granične kontrole, otkupljeno je od januara do aprila 1942. nemačkih bonova u vrednosti od 1,035.000.000 dinara (prosečno 258 miliona dinara mesečno). Uzrok toj pojavi bio je što je povećana ilegalna kupovina robe od strane lica, nadležstava i organizacija koje su na neki nepoznat način dolazile do tih bonova. Takođe su i susedne zemlje, koje su još raspolagale bonovima, pokušavale da ih na isti način iskoriste. Zato je ne samo glavni opunomoćenik za privredu našao za potrebno da iz privredno-političkih razloga odstrani bonove sa komandnog područja, nego su i vojni intendanti to morali da učine jer je zbog ilegalne kupovine pomoću bonova otežavano snabdevanje Vermahta. Posle iscrpnih izveštaja to su mišljenje prihvatili i opunomoćenik za četvorogodišnji plan, nemačka banka, kao i OKW, uz ogradu da se, na osnovu načelnih procena, ti bonovi »kao zakonsko platežno sredstvo ne smeju staviti van snage«. Zato je komandujući general i k-t u Srbiji naredbom od 30.6.1942. (Službeni vojnu list komandanta Srbije br. 36) naredio da se »nemački bonovi koji su u opticaju u Srbiji zamene za dinare«. Rok od 1. do 15.7.1942, koji je bio određen za zamenu, morao je biti produžen za neke udaljenije srezove. Zamenjeno je bonova u vrednosti više od 400 miliona dinara.

Bankarstvo i kreditna politika

Na tom polju je rad gl. opunom. za privredu tako napredovao da se može smatrati da je skoro završena reorganizacija kreditnih zavoda i njihove delatnosti. Ukazuje se na izveštaj br. 56119 od 4.8.1942. koji je upućen opunomoćeniku za četvorogodišnji plan.

Imovinsko-pravna poravnanja bivše jugoslovenske države

I najkraći prikaz pitanja koja se tiču te oblasti izlazio bi iz okvira ovog izveštaja. Takođe bi sva zainteresovana nadležstva bila dovoljno obavestena sporazumom koji je potpisan u Berlinu 22.7.1942. o »imovinsko-pravnom poravnanju bivše jugoslovenske države i nekim drugim finansijskim pitanjima koja su s tim u vezi«. Po pitanjima likvidacije Narod-

ne banke Kraljevine Jugoslavije ukazuje se na izveštaj br. 56 118 od 4.8.1942. koji je upućen opunomoćeniku za četvorogodišnji plan.

Jevrejska imovina

Popis i likvidacija jevrejske imovine u staroj Srbiji i Banatu poprimio je redovan tok zahvaljujući napornom radu. U Banatu je efikasnu saradnju pružila nemačka narodnosna grupa i Folksdojčerska centrala. Međutim, na prvom mestu je od velike koristi bilo neposredno učešće opunomoćenika za četvorogodišnji plan u rešavanju tih teških pitanja, koja je, s obzirom na budućnost, trebalo veoma pažljivo ispitati. Sadašnje stanje vidi se iz završne odluke opunomoćenika za četvorogodišnji plan V.P. 11316/6 od 25.6.1942. koja je upućena OKW i gl. opunomoćeniku za privredu.

Devizno odeljenje Srbije radi i dalje intenzivno. I pored malog broja osoblja stalno postiže rezultate koji su vredni pažnje.

Prilog

III

DOKUMENTA NEMAČKOG RAJHA ZA PERIOD OD 3. JANUARA DO 31. DECEMBRA 1942. KOJA SU DOSAD OBJAVLJENA U DRUGIM TOMOVIMA ZBORNIKA

1. Objava nemačkog general-lajtnanta Rösener-a od 3. januara 1942. god. o streljanju trideset i šest talaca, pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta (tom VI, knj. 2, dok. 125).
2. Objava nemačkog šefa civilne uprave u Donjoj Štajerskoj od 6. januara 1942. god. o streljanju deset talaca u Mariboru (tom VI, knj. 2, dok. 127).
3. Izveštaj Žandarmerijske stanice u Radovljici od 6. januara 1942. god. komandantu angažovanih snaga južne Koruške o napadu na vod nemačkih vojnika kod Ribna (tom VI, knj. 2, dok. 128).
4. Izveštaj nemačkog komandanta Žandarmerije za južnu Korušku od 7. januara 1942. god. o partizanskim akcijama i događajima tokom decembra 1941. god. u Gorenjskoj (tom VI, knj. 2, dok. 130).
5. Izveštaj prefekta policije od 15. januara 1942. god. Krajskomandanturi u Vel. Bečkerek u situaciji u Banatu (tom I, knj. 17, dok. 7).
6. Izveštaj Žandarmerijskog okruga Trbovlje od 22. januara 1942. god. komandantu Žandarmerije za Donju Štajersku o partizanskom napadu na rudnička postrojenja u Hrastniku i o uništenju jedne grupe Prvog štajerskog partizanskog bataljona (tom VI, knj. 2, dok. 135).
7. Izveštaj komandanta Žandarmerijskog okruga u Radovljici od 25. januara 1942. god. komandantu Žandarmerije za južnu Korušku o situaciji u okrugu Radovljica (tom VI, knj. 2, dok. 136).
8. Izveštaj nemačkog komandanta Žandarmerije za južnu Korušku od 31. januara 1942. god. o partizanskim akcijama i događajima u januaru 1942. u Gorenjskoj (tom VI, knj. 2, dok. 137).
9. Izveštaj nemačkog komandanta Žandarmerijskog okruga u Radovljici od 24. februara 1942. god. komandantu Žandarmerije za južnu Korušku o situaciji u okrugu Radovljica (tom VI, knj. 2, dok. 144).
10. Izveštaj šefa policije bezbednosti od 25. februara 1942. god. Ministarstvu spoljnih poslova u Berlinu o situaciji u Bačkoj (tom I, knj. 17, dok. 8).

11. Izveštaj komandanta oružanih snaga Jugoistoka od 28. februara 1942. god. o situaciji u Srbiji i rezultatima kaznene ekspedicije u jugoistočnoj Bosni (tom I, knj. 3, dok. 128).
12. Objava nemačkog šefa civilne uprave u Donjoj Štajerskoj od 6. marta 1942. god. o streljanju deset talaca povodom napada na dvojicu nemačkih vojnika (tom VI, knj. 2 dok. 147).
13. Saopštenje general-lajtnanta policije Majsnera od 7. marta 1942. god. o streljanju 150 lica iz Beograda i Pančeva (tom I, knj. 3, dok. 135).
14. Izveštaj nemačkog obaveštajca od 7. marta 1942. god. Ministarstvu spoljnih poslova u Berlinu o pokoljima koje su Mađari izvršili u Čurugu i Novom Sadu (tom I, knj. 17, dok. 9).
15. Objava nemačkog general-lajtnanta Rösener-a od 31. marta 1942. god. o streljanju dvadeset talaca u Begunjama (tom VI, knj. 2, dok. 152).
16. Objava nemačkog šefa civilne uprave u Donjoj Štajerskoj od 3. aprila 1942. god. o streljanju trideset talaca u Mariboru (tom VI, knj. 2, dok. 153).
17. Zapovest žandarmerijskog načelstva u Kranju od 9. aprila 1942. god. povodom napada na graničnu stražu u Št. Ožbaltu (tom VI, knj. 2, dok. 155).
18. Objava šefa civilne uprave za Donju Štajersku od 11. aprila 1942. god. o streljanju trideset talaca u Mariboru (tom VI, knj. 2, dok. 156).
19. Izveštaj žandarmerijske stanice u Begunjama od 14. aprila 1942. god. žandarmerijskom okrugu u Radovljici o manifestacijama slovenačkog stanovništva na okupatorskom gubilištu u Dragi i Gorenjskoj (tom VI, knj. 2, dok. 157).
20. Objava nemačkog general-lajtnanta Rösener-a od 17. aprila 1942. god. o streljanju pedeset talaca u Begunjama (tom VI, knj. 2, dok. 158).
21. Objava nemačkog general-lajtnanta Rösener-a od 21. aprila 1942. god. o hapšenju pedeset porodica u opštinama Jesenice, Javornik i Koruška Bela (tom VI, knj. 2, dok. 161).
22. Izveštaj načelnika Generalštaba oružanih snaga Jugoistoka od 22. aprila 1942. god. Vrhovnoj komandi nemačkih oružanih sila o situaciji na području Srbije (tom I, knj. 3, dok. 169).
23. Izveštaj komesara u opštini Sela pri Kamniku od 24. aprila 1942. god. Zemaljskom veću okruga Kamnik o partizanskoj akciji na auto nemačkog tonfilma i o uništenju mosta u Podhruški, u Tuhinjskoj dolini (tom VI, knj. 2, dok. 162).
24. Izveštaj žandarmerijske stanice u Zagorju od 9. maja 1942. god. o napadu Prvog štajerskog partizanskog bataljona na železničku prugu blizu Zagorja i rudničku žičanu železnicu (tom VI, knj. 2, dok. 169).
25. Objava nemačkog šefa civilne uprave za Donju Štajersku od 13. maja 1942. god. o streljanju dvadeset talaca u Mariboru (tom VI, knj. 2, dok. 174).
26. Objava nemačkog general-lajtnanta Rösener-a od 21. maja 1942. god. o streljanju trideset i pet talaca u Mariboru (tom VI, knj. 2, dok. 181).
27. Izveštaj nemačke Opštinske uprave u Litiji od 24. maja 1942. god. o borbama nemačkih okupatora sa drugom grupom slovenačkih partizanskih odreda kod Janča (tom VI, knj. 2, dok. 186).

28. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca, održane 31. maja 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade dr Müller-Hacciusa po pitanju uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 6, dok. 104).
29. Zapisnik sa sednice štaba nemačkih rukovodilaca održane 1. juna 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade Müller-Hacciusa u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 3, dok. 137).
30. Izveštaj Žandarmerijske stanice u Šoštanjju od 2. juna 1942. god. Landratu okruga u Celju o sukobu kod s. Ravne (tom VI, knj. 3, dok. 139).
31. Objava o streljanju od 3. 6. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
32. Oglas nemačkog komandanta oružanih snaga u Sremu od 6. juna 1942. god. o ograničenju kretanja civilnog stanovništva na području Fruške gore (tom I, knj. 17 dok. 16).
33. Objava o streljanju od 8. 6. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
34. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca održane 15. juna 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade Müller-Hacciusa u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 3, dok. 147).
35. Saopštenje Policijske prefektуре za Banat od 21. juna 1942. god. o vešanju 50 komunista i simpatizera NOP-a u Pančevu, Perlezu i Melencima (tom I, knj. 17, dok. 21).
36. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 22. juna 1942. godine (tom VI, knj. 3, dok. 150).
37. Objava o streljanju od 23. 6. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
38. Izveštaj Žandarmerijske stanice Gornji Grad od 24. juna 1942. god. Ispostavi Gestapoa u Celju o pretraživanju okoline Črete (tom VI, knj. 3, dok. 151).
39. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug na Bledu od 26. juna 1942. god. (tom VI, knj. 3, dok. 153).
40. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca kod predsednika pokrajinske vlade u Štajerskoj, od 29. juna 1942. god., koji sadrži izveštaj o situaciji u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 3, dok. 154).
41. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 30. juna 1942. god. (tom VI, knj. 3, dok. 156).
42. Objava o streljanju od 30. 6. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
43. Obaveštenje nemačke Komande u Leskovcu polovinom juna 1942. god. o napadu partizana na bugarski automobil (tom I, knj. 3, dok. 201).
44. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 1. jula 1942. god. (tom VI, knj. 3, dok. 158).
45. Objava o streljanju od 1. 7. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
46. Uputstvo vođe štajerskog Hajmatbunda od 2. jula 1942. god. o načinu regrutovanja u jurišne čete Vermašafta za borbu protiv partizana (tom VI, knj. 3, dok. 159).

47. Pregled borbi sa partizanima u Donjoj Štajerskoj od kraja 1941. god. radi upisivanja u policijske legitimacije prema odluci komandanta Žandarmerije za Donju Štajersku od 2. jula 1942. godine (tom VI, knj. 3, dok. 160).
48. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 2. jula 1942. god. (tom VI, knj. 3, dok. 161).
49. Izveštaj Žandarmerijskog okruga u Celju od 3. jula 1942. god. o napadu na rudnik Huda Jama kod Trbovlja (tom VI, knj. 3, dok. 162).
50. Izveštaj Žandarmerijske stanice Laško od 3. jula 1942. god. komandantu policije bezbednosti o napadu Prvog štajerskog partizanskog bataljona na rudnik uglja Huda Jama (tom VI, knj. 3, dok. 163).
51. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 6. jula 1942. god. (tom VI, knj. 3, dok. 167).
52. Objava o streljanju od 7. 7. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
53. Objava o streljanju od 8. 7. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
54. Zapisnik sa sednice odgovornih nemačkih rukovodilaca održane 13. jula 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade dr Müller-Hacciusa u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 3, dok. 170).
55. Objava o streljanju od 16. 7. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
56. Objava o streljanju 10 talaca zbog ubistva predsednika opštine u Železniki (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
57. Radiogram Operativnog odseka nemačkog štaba Jug od 17. jula 1942. god. (tom VI, knj. 3, dok. 175).
58. Depeša nemačkog poslanika i policijskog atašea u NDH od 21. jula 1942. god. Glavnoj upravi državne bezbednosti Rajha o pripremama za hapšenje pripadnika i simpatizera NOP-a (tom I, knj. 17, dok. 34).
59. Objava o streljanju od 22. 7. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
60. Izveštaj Žandarmerijskog okruga u Radovljici od 25. jula 1942. god. o situaciji u radovljičkom okrugu (tom VI, knj. 3, dok. 152).
61. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 26. jula 1942. god. o čišćenju Jelovice (tom VI, knj. 3, dok. 181).
62. Naredba komandanta SS trupa i policije general-lajtnanta Rössnera od 27. jula 1942. god. o postupku pri paljenju sela (tom VI, knj. 3, dok. 183).
63. Zapisnik sa sednice štaba nemačkih rukovodilaca kod predsednika Štajerske vlade dr Müller-Hacciusa od 27. jula 1942. god. povodom pitanja uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 3, dok. 182).
64. Objava o streljanju od 27. 7. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
65. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 27. jula 1942. god. o čišćenju Jelovice (tom VI, knj. 3, dok. 184).
66. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug na Bledu od 28. jula 1942. god. o akciji u Koruškoj (tom VI, knj. 3, dok. 185).
67. Objave o streljanju od 30. 7. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).

68. Izveštaj nemačkog komandanta garnizona Ilok od jula 1942. god. Zemaljskom vođstvu nemačke narodne grupe u Osijeku o situaciji u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 36).
69. Zapovest komandanta policije za održavanje reda od 3. avgusta 1942. god. za formiranje naročitih odeljenja za borbu protiv partizana (tom VI, knj. 3, dok. 192).
70. Objava Feldkomandanture u Nišu od 4. avgusta 1942. god. o diverzantskim akcijama na pruži Beograd — Niš i o uceni lica koja vrše diverzije (tom I, knj. 4, dok. 76).
71. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 5. avgusta 1942. god. o čišćenju Blegoša (tom VI, knj. 3, dok. 195).
72. Objava nemačke Krajskomandanture u Zaječaru od 5. avgusta 1942. god. o streljanju deset lica (tom I, knj. 4, dok. 77).
73. Govor načelnika Upravnog štaba komandujućeg generala i zapovednika Srbije dr Harolda Turnera od 10. avgusta 1942. god. okružnim i sreskim načelnicima u Aranđelovcu (tom I, knj. 4, dok. 78).
74. Izveštaj Žandarmerijske stanice u Celju od 11. avgusta 1942. god. o napadu Prvog štajerskog partizanskog bataljona na uređaje rudnika Liboje (tom VI, knj. 3, dok. 199).
75. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 12. avgusta 1942. god. o opkoljavanju Jelovice (tom VI, knj. 3, dok. 200).
76. Objava o streljanju od 15. 8. 1942. god. (tom VI, knj. 4, prilog III, dok. 2).
77. Deo obaveštajnog izveštaja 717. pešadijske divizije od 15. avgusta 1942. godine (tom I, knj. 4, dok. 79).
78. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 17. avgusta 1942. godine (tom VI, knj. 3, dok. 207).
79. Zapovest komandujućeg generala i zapovednika okupirane Srbije od 21. avgusta 1942. god. nemačkim i ustaškim jedinicama o obrazovanju Grupe »Borovski« i ofanzivi protiv partizana na Fruškoj gori (tom I, knj. 17, dok. 52).
80. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 21. avgusta 1942. godine (tom VI, knj. 3, dok. 211).
81. Radiogram Operativnog oteka nemačkog štaba Jug od 22. avgusta 1942. god. (tom VI, knj. 3, dok. 213).
82. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca održane 24. avgusta 1942. god. kod pretседnika štajerske pokrajinske vlade dr Müller-Hacciusa u vezi s pitanjima uprave u Donjoj štajerskoj (tom VI, knj. 3, dok. 216).
83. Depeša nemačkog poslanika u NDH od 27. avgusta 1942. god. Glavnoj upravi državne bezbednosti Rajha o hapšenjima pripadnika i simpatizera NOP-a u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 59).
84. Pregled borbi sa partizanima u Donjoj štajerskoj u prvoj polovini 1942. godine (tom VI, knj. 3, dok. 219). -
85. Referat dr Harolda Turnera, načelnika Upravnog štaba komandujućeg generala i zapovednika Srbije, od 29. avgusta 1942. god. komandantu Jugoistoka, generalu Leru (tom I, knj. 4, dok. 80).
86. Uputstvo komandanta Žandarmerije za Korušku od 31. avgusta 1942. god. o organizaciji alarmnih odeljenja u Koruškoj (tom VI, knj. 3, dok. 221).
87. Depeša nemačkog poslanika u NDH od 4. septembra 1942. god. Glavnoj upravi državne bezbednosti o rezultatima ofanzive protiv partizana u Fruškoj gori (tom I, knj. 17, dok. 63).

88. Izveštaj policijskog atašea pri nemačkom poslanstvu u NDH od 9. septembra 1942. god. Glavnoj upravi državne bezbednosti o namerama vlade NDH da iz Srema iseli srpski živalj (tom I, knj. 17, dok. 66).
89. Izveštaj nemačkog poslanstva u NDH od 11. septembra 1942. god. Ministarstvu spoljnih poslova Rajha o pokolju Srba u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 67).
90. Objava Feldkomandanture 610 u Vrnjačkoj Banji od 11. septembra 1942. god. o predaji žita okupatoru (tom I, knj. 4, dok. 81).
91. Izveštaj Žandarmerijskog okruga Radovljica od 12. septembra 1942. god. o partizanskim akcijama od 5. do 11. septembra (tom VI, knj. 4, dok. 150).
92. Saopštenje komandujućeg generala i zapovednika Srbije od 22. septembra 1942. godine (tom I, knj. 4, dok. 82).
93. Izveštaj nemačkog poslanstva u NDH od 22. septembra 1942. god. Ministarstvu spoljnih poslova Rajha o pokolju Srba u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 69).
94. Izveštaj sreske žandarmerije u Radovljici od 26. septembra 1942. god. o partizanskim akcijama od 19—25. septembra 1942. god. (tom VI, knj. 4, dok. 161).
95. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca, održane 3. oktobra 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 4, dok. 162).
96. Naređenje komandujućeg generala i zapovednika Srbije od 10. oktobra 1942. god. za primenu odmazdi i u slučaju nestanka nemačkih vojnika (tom I, knj. 4, dok. 83).
97. Naređenje komandujućeg generala i zapovednika Srbije od 10. oktobra 1942. god. o postupku sa uhvaćenim ustanicima u Srbiji (tom I, knj. 4, dok. 84).
98. Saopštenje Policijske prefektуре za Banat od 14. oktobra 1942. god. o vešanju 50 pripadnika i simpatizera NOP-a u Samošu, Zagajici i Gaju (tom I, knj. 17, dok. 75).
99. Dnevni izveštaj komandujućeg generala i zapovednika Srbije od 15. oktobra 1942. god. komandantu Jugoistoka (tom I, knj. 4, dok. 85).
100. Uputstva komandanta žandarmerije u Gorenjskoj od 19. oktobra 1942. god. o naoružanju seoskih straža (tom VI, knj. 4, dok. 170).
101. Izveštaj zapovednika SS trupa i policije Alpske oblasti od 22. oktobra 1942. god. (tom VI, knj. 4, dok. 171).
102. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca, održane 26. oktobra 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 4, dok. 173).
103. Obaveštajni izveštaj komandujućeg generala i zapovednika Srbije od 30. oktobra 1942. god. o ustaničkom pokretu u Jugoslaviji (tom I, knj. 4, dok. 86).
104. Izveštaj Žandarmerijske stanice Vransko od 2. novembra 1942. god. o ustaničkoj delatnosti za vreme od 31. oktobra do 2. novembra 1942. godine (tom VI, knj. 4, dok. 175).
105. Spisak talaca streljanih u Mariboru 2. oktobra i 4. novembra i poginulih partizana na teritoriji Štajerske u toku avgusta — ok-

- tobra 1942. god. koji je objavio viši zapovednik SS trupa i policije u Mariboru (tom VI, knj. 4, dok. 3).
106. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca održane 9. novembra 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 4, dok. 177).
 107. Izveštaj Žandarmerijske stanice Vransko od 9. novembra 1942, god. o ustaničkoj delatnosti od 7. do 9. novembra 1942. godine (tom VI, knj. 4, dok. 179).
 108. Izveštaj zapovednika SS trupa i policije Alpske oblasti od 10. novembra 1942. god. o situaciji od 3. do 10. novembra 1942. god. (tom VI, knj. 4, dok. 180).
 109. Izveštaj Žandarmerijske stanice Ruše od 16. novembra 1942. god. o ustaničkoj delatnosti (tom VI, knj. 4, dok. 183).
 110. Uputstvo komandanta žandarmerije u Donjoj Štajerskoj od 18. novembra 1942. god. za formiranje seoskih straža (tom VI, knj. 4, dok. 184).
 111. Izveštaj nemačkog poslanstva u NDH od 21. novembra 1942. god. Ministarstvu spoljnih poslova Rajha o pokolju Srba u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 85).
 112. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca, održane 23. novembra 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 4, dok. 185).
 113. Izveštaj komandira žandarmerije sreza Radovljice od 23. novembra 1942. o situaciji od 24. oktobra do 23. novembra 1942. godine (tom VI, knj. 4, dok. 186).
 114. Izveštaj Žandarmerijske stanice Motnik od 27. novembra 1942. god. o vatrenom prepadu na uporište Vermanštafta u Motniku (tom VI, knj. 4, dok. 189).
 115. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca, održane 7. decembra 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 4, dok. 194).
 116. Naredba komandanta nemačkih angažovanih snaga u Gorenjskoj od 20. decembra 1942. god. o organizaciji borbe protiv NOP u Gorenjskoj (tom VI, knj. 4, dok. 199).
 117. Zapisnik sa sednice štaba odgovornih nemačkih rukovodilaca, održane 21. decembra 1942. god. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade u vezi s pitanjima uprave u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 4, dok. 200).
 118. Izveštaj zapovednika SS trupa i policije za Alpsku oblast od 21. decembra 1942. god. o situaciji od 17. do 20. decembra 1942. god. (tom VI, knj. 4, dok. 201).
 119. Izvod iz izveštaja nemačke 704. pešadijske divizije od 31. decembra 1942. god. komandujućem generalu i zapovedniku Srbije o izvedenim akcijama (tom I, knj. 4, dok. 87).

DOKUMENTA FOLKSDOJČERA ZA PERIOD OD 12. MARTA DO
10. NOVEMBRA 1942. KOJA SU OBJAVLJENA U I TOMU
ZBORNIKA

1. Izveštaj vođe mesne grupe nemačke manjine od 12. marta 1942. god. zemaljskom vođi nemačke manjine o situaciji u iločkom srezu (tom I, knj. 17, dok. 11).
2. Izveštaj mesne nemačke narodne grupe iz Rume od 11. marta 1942. god. vođstvu nemačke narodne grupe u Osijeku o napadu partizana na Neradin (tom I, knj. 17, dok. 10).
3. Naređenje komandanta oružanih snaga za Jugoistok od 19. marta 1942. god. o stavu prema partizanima u Srbiji i Hrvatskoj (tom I, knj. 3, dok. 151).
4. Izveštaj komandanta Drugog nemačkog pripravnog bataljona od 25. juna 1942. god. o formiranju Četvrti i Pete čete (tom I, knj. 17, dok. 22).
5. Izveštaj okružnog rukovodstva nemačke narodne grupe za istočni Srem od 5. jula 1942. god. vođi nemačke narodne grupe za NDH o situaciji u Fruškoj gori (tom I, knj. 17, dok. 24).
6. Izveštaj okružnog rukovodstva nemačke narodne grupe za istočni Srem od 6. jula 1942. god. vođi nemačke narodne grupe za NDH o napadu partizana na četu domobrana iz Petrovaradina (tom I, knj. 17, dok. 25).
7. Izveštaj okružnog rukovodstva nemačke narodne grupe za istočni Srem od 6. jula 1942. god. vođi nemačke narodne grupe NDH o situaciji u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 26).
8. Izveštaj komandanta Drugog pripravnog bataljona nemačke narodne grupe od 16. jula 1942. god. vođstvu nemačke narodne grupe u Osijeku o situaciji na području Srem. Mitrovica i Rume (tom I, knj. 17, dok. 30).
9. Izveštaj Četvrti čete od 16. jula 1942. god. Štabu Drugog pripravnog bataljona nemačke narodne grupe o dejstvima partizana na prostoru Fruške gore (tom I, knj. 17, dok. 29).
10. Izveštaj mesnog rukovodstva nemačke narodne grupe iz Sremske Mitrovica od 16. jula 1942. god. Štabu nemačke narodne grupe u Osijeku o paljenju žita od strane partizana (tom I, knj. 17, dok. 27).
11. Izveštaj mesne nemačke narodne grupe iz Rume od 16. jula 1942. god. vođstvu narodne grupe u Osijeku o uništavanju vršalica i paljenju žita od strane partizana (tom I, knj. 17, dok. 28).
12. Izveštaj okružnog rukovodstva nemačke narodne grupe za istočni Srem od 18. jula 1942. god. vođi nemačke narodne grupe o dejstvima partizana u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 32).
13. Izveštaj okružnog rukovodstva nemačke narodne grupe za istočni Srem od 21. jula 1942. god. Zemaljskom rukovodstvu nemačke narodne grupe o paljenju žita od strane partizana u blizini Indije (tom I, knj. 17, dok. 35).
14. Izveštaj mesnog rukovodstva nemačke narodne grupe iz Indije od 31. jula 1942. god. vođi nemačke narodne grupe u Osijeku o paljenju žita od strane partizana (tom I, knj. 17, dok. 38).
15. Izveštaj Pete čete od jula 1942. god. komandantu Drugog nemačkog pripravnog bataljona o dejstvima Nemaca i ustaša protiv partizana na prostoru Fruške gore (tom I, knj. 17, dok. 33).

16. Izveštaj komandira Pete čete Drugog nemačkog pripravnog bataljona od 5. avgusta 1942. god. o napadu partizana na skladište municije u blizini Vrdnika (tom I, knj. 17, dok. 42).
17. Mesečni izveštaj okružnog rukovodioca nemačke narodne grupe za istočni Srem od 5. avgusta 1942. god. vođi nemačke narodne grupe u Osijeku o situaciji u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 41).
18. Izveštaj Četvrte čete od 22. avgusta 1942. god. Drugog pripravnog bataljona »General Laudon« o napadu Nemaca na partizanske položaje južno od Ležimira (tom I, knj. 17, dok. 53).
19. Izveštaj mesne nemačke narodne grupe iz Morovića od avgusta 1942. god. vođstvu nemačke narodne grupe o napadima partizana na Morović (tom. I, knj. 17 dok. 58).
20. Izveštaj velikog župana iz Vukovara od avgusta 1942. god. nemačkom Ministarstvu inostranih poslova o situaciji u Sremu (tom I, knj. 17, dok. 55).
21. Izveštaj Drugog pripravnog bataljona »General Laudon« od avgusta 1942. god. vođstvu nemačke narodne grupe o situaciji u jugoistočnom Sremu (tom I, knj. 17, dok. 54).
22. Izveštaj Pete čete od 4 septembra 1942. god. komandantu Drugog pripravnog bataljona »General Laudon«, o dejstvima čete za vreme ofanzive na Fruškoj gori (tom I, knj. 17, dok. 64).
23. Izveštaj Četvrte čete od 5. septembra 1942. god. Štabu Drugog pripravnog bataljona »General Laudon« o učešću u ofanzivi na Fruškoj gori (tom I, knj. 17, dok. 65).
24. Izveštaj komandanta Drugog pripravnog bataljona »General Laudon« od 8. oktobra 1942. god. o rasporedu i dejstvima svoje jedinice (tom I, knj. 17, dok. 74).
25. Izveštaj nemačke narodne grupe iz Erdevika od 20. oktobra 1942. god. Zemaljskom vođstvu u Osijeku o pojavi veće grupe partizana (tom I, knj. 17, dok. 76).
26. Izveštaj nemačke narodne grupe od 4. novembra 1942. god. o situaciji u istočnom Sremu (tom I, knj. 17, dok. 79).
27. Izveštaj oblasnog rukovodstva nemačke narodne grupe za istočni Srem od 10. novembra 1942. god. o dejstvima partizana u zemunskom srezu od 1. jula do 31. oktobra. (tom I, knj. 17, dok. 81).

REGISTAR

LIČNA IMENA

A

Aćimović Milan — 114, 310, 675, 686, 1039
Ajmone di Savoja — Aosta, Du-
ka di Spoleto (Aimone di Savoia
— Aosta, Duca di Spoleto) —
413, 1053, 1057
Ambrozio Vittorio (Vittorio Ambro-
sio) — 57, 70—72, 101, 171—173,
179, 208, 257, 258, 411, 511, 1044,
1057, 1062—1064, 1068, 1073, 1090
—1093
Anaker (Annacker) — 272, 890, 903,
944
Antonić — 114

B

Babić Aćim — 114, 242
Bačović Petar — 871
Bader Paul — 7, 10, 11, 27, 31—36,
40, 45, 51, 54, 57, 63, 71, 88, 90, 97,
102, 103, 122, 130, 138, 146, 148, 156,
188, 216, 221, 234 — 236, 241—245,
247—249, 253, 257—261, 271, 291,
295, 296, 314—316, 318—322, 330,
332, 336, 338, 340, 345, 353, 355,
384, 389—393, 410, 426, 427, 432, 435,
447, 451, 452, 460, 463, 482, 493,
501, 514, 535, 553, 561—562, 586,
677, 700, 721—723, 725, 736, 743,
839, 840, 842, 843, 982, 989, 1010,
1011, 1036, 1037, 1037—1040, 1063,
1072, 1077, 1086, 1090, 1092, 1093,
1095—1097, 1100—1102, 1107—1111
Bajsner Vilhelm (Wilhelm Beisner)
— 91—93
Balač — 828
Baldoni — 913

Balestra di Motola (Balestra di Mo-
ttola) — 71
Begić Zdenko — 652
Begić Vilko — 175, 406, 694
Belić dr Anđelko — 28
Beme Franc (Franz Böhme) — 7,
680, 721, 989, 1009, 1019—1022,
1029, 1036, 1037, 1049
Benak Aleksandar — 91, 92, 93, 319,
320
Bencler Feliks (Felix Benzler) —
116, 117, 139, 189, 190, 257, 267,
324, 404, 442, 444, 491, 675, 694,
806, 990, 1000, 1071, 1088, 1089
Bergeman (Bergemann) — 655
Bestol Oskar — 28, 34, 461
Binder — 651
Birkner (Bürkner) — 912
Biroli Pircio (Alessandro Pirzio
Biroli) — 101, 426, 914
Bitner (Bittner) — 890
Bižić Đuro — 790, 861, 925
Bjelica Marinko — 882
Blajdistel (Bleidistel) — 259
Blazio Ettore (Ettore de Blasio) —
241, 1102
Blume — 517, 729
Bode — 913
Bole — 731, 732
Borota Stevan — 87
Borovski Hajnrih (Heinrich Borow-
ski) — 78, 516, 566, 596, 608, 648,
650, 666, 995
Botmer (Bothmer) — 658
Božić Sava — 390
Branic Šip (Schipp von Branitz)
— 587, 839, 840, 976, 977, 1125
Brant J. (Brandt) — 635, 641
Brauhič Valter (Brauhsch Wal-
ther) — 1057

Braumiler (dr Braumiller) — 694, 890
Brauner Jozef fon Hajdringen (Josef Brauner von Haydringen) — 832, 977, 981
Broz Josip Tito — 423, 778, 947, 952
Brozović Ivan — 488, 552, 563
Bučar Josip — 566, 865
Bulovan — 114

C

Cekić — 956
Celner Emil (Zelner Emil) — 977
Cenić Ivan — 487
Cimerman (Zimmermann) — 24
Cimperman — 931
Cirijak (Cyriak) — 729
Crvenković — 931

Č

Čajavec Rudi — 481
Čaplić Ragib — 826
Čolaković Rodoljub — 883
Čepmen Robert (Robert Chapman) — 128

Ć

Cano Galeaco — 914, 979, 979, 981, 1058
Ćosović Mladen — 882
Ćosović Tanasije — 882
Ćuković Risto — 114, 115, 214

D

Dakić Bogdan — 114, 115
Dalmaco (Dalmazzo) — 1063
Dam (Dahm) — 839, 840, 982
Damjanović Božidarka Kika — 591
Dangić Jezdimir — 14, 26, 52, 80, 82, 87, 104, 111, 112, 114—122, 167, 173, 174, 183, 214, 232, 267, 268, 276, 277, 303, 306, 307, 322, 329, 333, 334, 336, 337, 348, 349, 350, 352, 397, 410, 790, 1028, 1052, 1065, 1071, 1072, 1106, 1108

Dankelman Hajnrüh (Heinrich Danckelmann) — 677, 995, 1010, 1022
Derikonja Savo — 719, 874, 954, 956
Devčić Ivan — 571, 794
Dizener Paul (Paul Diesener) — 845
Domanik Roman — 798, 857, 868
Domke Fric (Fritz) — 648
Dragojlov Fedor — 118, 119, 257, 1071
Dumandžić Jozo — 28
Dzak (Dzaack) — 884

Đ

Đelozo (Geloso) — 990
Đukanović Pero — 115, 116
Đurović Mašan — 222, 223, 231

E

Eliker Jakob — 492
Emer Johan (Johann Ehmer) — 575, 651
Empting Rudolf — 732
Eršek Stjepan — 571
Esmarh (von Esmarch) — 569, 574

F

Fabri Umberto — 287, 432
Faferot Verner (Pfafferott) — 235, 241, 259, 261, 317, 323, 334, 384, 390, 418, 422, 423, 426, 427, 452, 839, 840, 982, 1100, 1102, 1109
Falk — 915, 916
Fekers (Völkers) — 988
Felmi Helmut (Hellmuth Felmy) — 253, 988
Ferč Herman (Hermann Foerctsch) — 151, 336, 390—393, 447, 534, 560, 669, 839, 840, 844, 845, 981, 989, 1001, 1005, 1008, 1009, 1015, 1023, 1025, 1033, 1116
Finko — 942
Firmec (Viermetz) — 729, 730
Fleps Artur (Arthur Phleps) — 147, 582
Fortner Johan (Johann) — 35, 62—64, 67, 69, 132, 214, 272, 274, 278, 301, 318, 319, 321, 328, 382, 428,

754, 785, 792, 801, 828, 857, 858,
862, 870, 872, 875, 883, 905, 926,
946, 957, 995, 1072, 1109
Francetić Jure — 132, 278, 296, 306,
313, 315, 319, 322, 326, 327, 339, 351,
384, 385, 387, 390, 391, 410, 430,
434, 479, 553, 562, 631, 731, 741,
977, 1106, 1108—1111
Freze (Frehse) — 44
Fric Julije — 485
Fridrih Karl Volf (Karl Friedrich
Wolf) — 257, 581, 641
Frizen (Friesen) — 257
Fumeti (Fumetti) — 257
Funk Valter — 28, 34, 512, 523,
542, 563, 694, 1054

G

Gajger (Geiger) — 774
Gajtner Kurt (Curt Geitner) —
259, 384, 427, 605, 622, 646, 670,
718, 720, 792, 918, 982
Ganšter Oskar (Oskar dr Ganster)
— 776
Gejzo (Freiherr von Gejso) — 473,
487, 488, 574, 575
Gem (Gehm) — 236, 259, 384, 422,
439, 441, 453, 491, 567, 573
Georgijević — 603, 699
Gerc Bruno (Bruno Görtz) — 908
Geres Štefan (Stefan dr Görres) —
775
Gering Herman (Herman Göring)
— 82, 653
Glez Edmund fon Horstenu — 27,
34, 36, 37, 65, 72, 86, 117, 118, 162,
176, 188, 189, 208, 249, 257, 258,
262, 304, 313, 318, 319, 321, 322,
390—392, 419, 423, 427, 428, 448,
451, 452, 561, 576, 586, 694, 839—
841, 843—845, 935, 936, 977, 981,
982, 988, 998, 1016, 1036, 1042, 1047
—1051, 1053, 1056, 1058, 1071, 1072,
1073, 1088, 1090, 1109
Gligić Drago — 861
Glorija Alesandro — 979
Gordić Bogdan — 220 — 222
Gravenhorst — 998, 1011
Graffenberg (von Griefenberg) —
989
Grize (Griese) — 804
Grundman (Grundmann) — 775
Gustović Artur — 607
Gvozdanović Dragutin — 492, 575

H

Hadži-Efendić — 321, 322, 970, 1110
Hajl — 260
Hajn (Heyn) — 336
Hajnrh (Heinrich) Alfred — 401
Hekendorfer Johan (Johann dr He-
ckendorfer) — 775
Hefner Artur (Artur Höffner) — 694
Henčel (Hentschel) — 632, 857
Henzel (Hensel) — 651
Hertlajn — 804
Hesterberg — 659
Himler Hajnrh — 147, 516, 518,
579, 832
Hinghofer Valter — 330, 605, 626
Hitler Adolf — 37, 59, 60, 66, 103,
140, 174, 234, 256, 258, 260, 323,
336, 337, 355—357, 392, 516, 541,
584, 640, 681, 732, 745, 762, 818,
824, 836, 842, 844, 935, 940, 961,
965, 979, 988, 1007, 1015, 1019,
1020, 1057, 1058, 1070
Hodžić Mujo — 826
Hofer — 867
Hofman Paul (Hoffmann) — 8,
21, 31, 33, 35, 942, 943, 977, 995
Holštajn (Prinz zu Holstein) —
207, 257, 839, 840
Hope (Hoppe) — 813
Horti Mikloš — 12
Humel (Hummel) — 272, 380, 632,
799, 857
Husein el Emin — 164

I

Iberrajter Zigfried (Siegfried Ue-
berreither) — 518, 624
Ilić Bogoljub — 141

J

Jais — 1012, 1013, 1017
Jak (Jack) — 951
Janko dr Sep — 59
Jeftić Kamenko — 114
Jeger (Jäger) — 257
Jevđević Dobrosav — 80, 243, 401,
402, 718—720, 789, 860, 873, 881,
955
Jevremović Voja Tribrodanin —
819
Jodl Alfred — 258, 641
Joksić — 115

Jovanović — 114
Judenič Nikola — 805
819
Jugović — 874
Jupe Hans (Hans Juppe) — 596

K

Kajtel Vilhelm (Wilhelm Keitel) — 150, 177, 258, 318, 581, 941, 979, 981, 1081, 1082, 1085, 1091, 1092, 1096
Kalabić Milan — 670, 676, 819
Kalmer Julius — 91—93, 677, 680
Kalsov Karl (dr Karl Calsow) — 221
Kamfener (Kamphoevener) — 913
Kampe (Campe) — 1010, 1011
Kandini (Candini) Česare — 914, 1090
Karadorđević Pavle — 257
Karadorđević Petar — 1033
Kaše Zigrīd (Siegfried Kasche) — 28, 36, 66, 88, 91, 117, 118, 142, 188, 189, 205, 206, 249, 257, 258, 392, 401, 402, 404, 519, 550, 553, 561, 694, 1071, 1072, 1088, 1089, 1098
Kavalero Ugo (Ugo Cavallero) — 260, 447, 511, 876, 979, 981, 1081, 1082, 1085, 1092
Kazertano Antonio — 257
Kejven Eliot (Eliot Cavan) — 128
Kerović Radivoje — 390, 790, 860, 861, 874, 882, 924, 925, 970
Keserling Alfred — 876
Keserović Dragutin — 268
Keviš Erih (Erich Kewisch) — 27, 34, 36, 37, 97, 115, 116, 120, 194, 220, 221, 257, 258, 275, 280, 311, 330, 390, 393, 394, 401, 404, 425, 426, 428, 442, 448, 451, 452, 587, 805, 807, 1000, 1011, 1033, 1071, 1100
Kibler Ludvig (Ludwig Kübler) — 97
Kin Ernest (Kühn) — 563
Kisel Georg (Kiessel) — 116, 117, 679, 680, 1071
Kisner (Küssner) — 706
Kitić Jovo — 769
Klajst Evald (von Kleist) — 989
Klajenberg (Kleinenberg) — 706
Kluz Franjo — 481, 498
Knoblauch (Knoblauch) — 579

Kogard Rudolf — 49, 353, 482
Korać Manojlo — 672, 676
Kosak Valter (Walter Kossack) — 694
Kosorić Radivoje — 768, 860, 874, 882
Košak Vladimir — 720
Kovačević Krsto — 718, 954, 956, 970
Kovačević Milivoje — 718
Kozelshi Eudenio (Eugenio Co-selschi) — 71
Krajner (Kreiner) — 91
Krenski — 988
Krišković Vinko — 163
Krleta Lazar — 882
Kujačić Branko — 114, 115
Kulović — 249
Kunce Valter (Walter Kuntze) — 13, 41, 49, 58, 188, 207, 226, 253, 254, 258, 356, 362, 422, 423, 584, 690, 1029, 1033, 1036, 1036, 1086, 1125
Kurt (Kurth) — 239, 240
Kvaternik Eugen Dido — 313, 316, 319, 321, 322, 406, 416, 418, 841
Kvaternik Slavko — 67, 69, 71, 72, 162—164, 169, 171, 174, 188, 249, 257, 258, 319, 405, 406, 410, 415—418, 423, 456, 511, 519, 522, 523, 541, 542, 694, 725, 743, 1016, 1047, 1048, 1052, 1056, 1072, 1073, 1089, 1090, 1095—1097, 1109, 1112

L

Lajnić (Leinschitz) — 765
Laksa Vladimir — 28, 32—37, 174, 188, 241—244, 249, 257, 258, 335, 694, 1047, 1056, 1089, 1090, 1093, 1102—1104
Lazaro Mauricio de Kastiljoni — 913
Lazić Ilija — 882
Leb (Leeb) — 1060
Lebiš (Loebisch) — 913
Leman (Lehmann) — 236, 259, 384, 422, 427, 440, 453
Ler Aleksander (Alexander Löhr) — 356, 670, 677, 690, 762, 763, 824, 831, 840, 842—845, 876—878, 901, 930, 950, 975, 979, 981, 1125
Lerh (Lerch) — 867
Levecov (Lewetzow) — 257
Libold Vilhelm (Wilhelm Liebold) — 516

Lihtenek (Lichteneck) — 394
Lihteneker (Lichtenecker) — 807
List Vilhelm — 355, 356, 584, 988,
995, 1001—1009, 1015, 1019, 1021,
1026, 1029
Liters Rudolf — 789, 839, 840, 843,
898, 936, 970, 977, 979, 981, 982
Lončar Adalbert — 670, 674
Lorković Mladen — 175, 313, 316,
319—322, 404, 415, 510, 511, 519,
694, 787, 835, 977, 1058, 1109
Lukić Dragomir — 333
Lurker — 517

LJ

Ljotić Dimitrije — 53, 155, 324,
605, 621, 675, 810, 836

M

Maček Vlatko — 140, 175, 406,
637, 734
Maher — 254, 257, 258, 336, 347,
457, 541, 587, 1086, 1125
Maj (Andreas May) — 59
Majerhefer (Maierhöfer) — 706
Majsner August (Meysner) — 59,
144, 177, 258, 654, 675, 681, 694,
806, 809, 991
Marčetić Vukašin — 544
Marić Gustav — 170, 404
Markone Ramiro Đuzepe (Giusep-
pe Ramiro Marcone) — 164
Marković Viktor — 773, 864
Markulj Ivan — 475
Marušić Ivica Ratko — 759
Matern — 120, 220, 223
Masin — 257
Matić Momčilo — 114
Matl Josip (Jozef) — 114, 115, 121,
679
Mecger (Metzger) — 839, 840
Mer (Mehr) — 765
Meren (Merren) — 99, 103, 178
Merung (Möhrung) — 694
Mihailović Draža — 14, 26, 75, 140,
191, 192, 222, 267, 277, 307, 308,
348, 395, 396—398, 433, 434, 444,
449, 477, 478, 480, 492, 494, 495,
530, 536, 545, 555, 558, 589, 600,
618—620, 637, 642, 644, 657, 670,
671, 674, 676, 679, 680, 685, 686,

688, 689, 691, 695—697, 720, 72
736, 755, 769, 787, 788, 815—81
825, 834—836, 842, 846, 847, 85
859, 870, 873, 874, 876, 877, 892—
897, 906, 907, 931, 947, 952, 95
970, 972, 975, 976, 981, 1020—102
1028, 1030, 1033—1035, 1038—104
1052, 1053, 1086, 1115, 1119
Mihailović Kosta — 223
Mikić Trifun — 220
Milenković Rade — 882
Miler — 480, 492
Miler Karlović Evgenij — 805
Miljković Petar — 128
Minster (Münster) — 482
Mišić Aleksandar — 1038
Mitrović Golub — 954
Močević Milinko — 882
Mrak Ivan — 607
Munkel (Munckel) — 68
Musolini Benito — 171, 175, 260, 876
877, 1052, 1095
Mušicki Kosta — 1039

N

Najdhold Fric (Fritz Neidholdt) —
542
Nedić Milan — 38, 41, 49—51, 56
59, 99, 100, 102, 103, 114—117
121, 127, 139, 141, 144, 186, 188
189, 212, 267, 322—324, 333, 336
392, 414, 588, 654, 657, 676—681
685, 686, 689, 691, 815, 842, 875
894, 918, 993, 998, 1001, 1005, 1007
1010, 1011, 1014, 1020—1022, 1032
1033, 1039, 1052, 1053, 1071, 1078
Nikolov Asen — 45, 148, 977, 1060
Nojhauzen Franc — 653, 657—660
675, 694, 750, 751, 805, 817, 837
913, 920, 991, 1000
Nojman (Neumann) — 632, 799
Novaković Ljubo — 1020

O

Obradović Miodrag — 591
Oksilija Antonio — 165, 172, 173
257, 316, 415, 475, 530, 545, 689
1051
Olševski Ignac — 718

P

- Pantić Miloš — 87
 Parcer (Parzer) Hans — 27, 34, 653, 657, 660
 Pavelić Ante — 37, 64, 67—70, 140—142, 162, 163, 165, 170, 171, 179, 257, 314, 318, 405, 406, 415, 416, 418, 466, 479, 513, 519, 541, 542, 561—563, 586, 694, 725—727, 816, 856, 934, 936, 977, 1047, 1057
 Pećanac Kosta — 50, 51, 89, 153, 191, 192, 212—215, 220—223, 231, 264, 267, 392, 621, 678, 1000, 1001, 1010, 1020, 1022, 1023, 1031, 1034, 1039, 1040, 1079
 Pejić Manojlo — 115
 Perčević Ivo — 694
 Perišić Stjepan — 486
 Perišić Klecko — 883
 Perović Todor — 789
 Petercani (Peterzani) — 242, 1102
 Petković Milan — 115
 Petruhar Slavko — 848
 Piceter — 851
 Piler — 591
 Plemić Božidar (Božo) — 719, 874, 882
 Pohe (Poche) — 868
 Poljak — 243, 402
 Pot (Pott) — 258, 317
 Prnjatović Jovo — 925
 Prpić Ivan — 314, 316, 318, 319, 418, 856, 936, 1109
 Putlic Zigfrid (Putlitz Siegfried) — 612, 759

R

- Račić Dragoslav — 322, 861, 874, 883, 1028
 Radičević Branko — 223
 Radičević Milan — 223
 Radić Radivoje — 769, 954
 Rajnhard (Reinhardt) — 1063
 Rajner Fridrih (Friedrich Reiner) — 518
 Rajman Stjepan — 379
 Ran (Rahn) — 350, 707
 Re Đovani Karlo (Giovani Carlo Re) — 694
 Redel — 729
 Rekvard Vili (Willi Requard) — 28, 91—93
 Resler (Rössler) — 58, 180, 251

- Rezener Ervin (Ervin Rösener) — 517
 Ribentrop Joakim — 979, 981
 Rikardi Rafaele (Raffaele Riccardi) — 413
 Rintelen Eno (Enno Rintelen) — 257, 318, 1081, 1090, 1094, 1095
 Riter (Ritter) — 776
 Roata Mario (Roatta) — 79, 81, 82, 167, 172, 179, 208, 235, 241—245, 247—249, 257, 281, 293, 304, 316, 318, 324, 331, 335, 336, 339, 340, 411, 414, 426, 431, 432, 448, 510—512, 537, 787, 837, 876—879, 893, 896, 950, 975, 976, 979, 1083—1085, 1090, 1093, 1095, 1101—1107, 1114
 Roboti Mario (Mario Robotti) — 241, 1102
 Rode — 518
 Rolf — 173
 Roleček (Rolletschek) — 764
 Rorbah (Rohrbach) — 70, 82, 241, 312, 314, 1062—1064, 1083—1085, 1093, 1102
 Rot (Roth) — 257
 Rupčić Mato — 484, 566
 Rušinović Nikola — 786

S

- Sabolić Vladimir — 766
 Sailer (Seiller) — 913
 Saks (Sachs) — 694
 Santovito Ugo — 787
 Semenov (Semenoff) — 806, 807
 Sergej — 875
 Sertić Tomislav — 424
 Severović Ivica — 864
 Simović Dušan — 1001
 Stipković Ivan — 903
 Stefanović Dimitrije — 925, 926
 Strecius Alfred (Alfred Streccius) — 977
 Stojanović Radovan — 819
 Sušnik Gustav (Gustav Suschnig) — 219, 296, 379, 631, 740, 780, 798, 857, 966, 967, 970

Š

- Šade (Schade) Kurt — 566, 607
 Šaher (Schacher) — 91
 Šart Jozef (Josef Schardt) — 86, 694

Sefer (Schäffer) Emanuel — 59, 694
 Šimić Franjo — 553, 741
 Šlaher Miroslav — 28, 34
 Šlotman (Schlotmann) — 251
 Šmeling Gerhard (Schmeling) —
 136
 Šmit Oto (Schmidt Otto Paul) —
 68, 510, 519, 636, 866, 981
 Šmit Kunhart (Kunhart fon
 Schmidt) — 776
 Šovac Vaso — 882
 Špe (Spee) — 241, 1102
 Šrana (Schramm) — 706
 Šreder Ludvig (von Schröder) —
 988, 989
 Štajvan — 806
 Štal Fridrih (Friedrich Stahl) —
 422, 424, 440, 441, 456, 463, 474,
 488, 491, 523, 527, 547, 561—563,
 567, 573, 610, 614, 617, 638, 694,
 702, 725, 777, 794, 866, 917, 995,
 1112—1114
 Šteli (Stehli) — 259
 Štojrer (Steurer) — 885, 890
 Štokhauzen Adalbert Hans — 658
 Štraus (Strauss) — 1067
 Štreker (Strecker) Artur — 379,
 382, 718, 867
 Štum (Stumm) — 707
 Sučković — 864
 Šumajer (Schumacher) — 776

T

Tipelskirh Kurt (Kurt Tippelskirch)
 — 60
 Todić Cvijetin — 390
 Todorović Boško — 80, 114
 Tole (Tolle) — 776
 Tomas Lebreht (Lebrecht Tho-
 mas) — 772, 774
 Tomašević Ivan — 567
 Tormelin — 717
 Tot dr Dragutin — 409, 413
 Trifunović Ilija — 80
 Trol Herbert (von Troll) — 325
 Turina dr Oskar — 562, 563, 577,
 578
 Turner Harold — 27, 34, 91, 116,
 139, 142, 150, 310, 352, 653, 657—
 659, 675, 680, 694, 990, 991, 1019

U

Uzelac Milan — 694
 Užar Franjo — 571

V

Vajks Maksimilijan (Maximilian
 von Weichs) — 172
 Varlimont Valter — 390—392, 422,
 447, 448
 Vazari (Vasary) — 239, 240
 Vedel Fridrih (Friedrich von We-
 del) — 472, 485, 525, 567, 753,
 865
 Veličković — 220
 Veljo Mirko — 882
 Verner (Wörner) — 12
 Vesel Adolf — 486
 Vestman (Westmann) — 516
 Vezenmajer (Veesenmayer) Ec-
 mund — 189, 190, 325, 1088, 1099
 Vining (Winning) — 257, 1086
 Vishaupt (Wisshaupt) Ernst — 98
 Vist (Wüst) — 297, 379, 798, 857,
 867, 902, 945
 Vogt — 517
 Volf — 763
 Volfkart — 741
 Volpi Đuzepe di Mizurata (Volpi
 Giuseppe di Misurata) — 413
 Vorkapić — 141
 Vrančić Vjekoslav — 28, 31, 32, 33,
 83, 118, 119, 243, 401, 1071, 1100
 Vrangel Nikolaevič Petar — 73, 80
 Vrkljan Ivan — 419
 Vujanović Miloš — 350
 Vujasinović Todor — 769
 Vukasović Nikola — 718
 Vukelić Nikola — 162
 Vurjanek (Wurianek) — 942
 Vute (Wutte) — 272, 273

Z

Zajdl (Seidel) — 418
 Zauer (Sauer) — 259, 422
 Zelinger (Seelinger) — 660
 Zigelhuber (Siegelhuber) — 765
 Zilkov — 1058, 1060
 Zvoro Vuko — 882

GEOGRAFSKI NAZIVI

A

- Afrika — 103, 178, 180, 251, 392, 556, 600, 874, 894, 899, 961, 996, 1080, 1119
 Akmačići (kod Kladnja) — 628, 629
 Albanija — 121, 413, 558, 816, 838, 895, 912, 913, 990, 1045, 1086
 Aleksandrija (u Egiptu) — 128, 141, 182, 399
 Aleksandrovac (župski) — 191, 268
 Aleksinac — 191, 310, 696, 1005, 1032, 1042, 1058
 Alipašin Most (kod Sarajeva) — 381
 Anhalter (u Nemačkoj) — 258
 Antonić (kod Prijedora) — 863
 Apatin — 481
 Aranđelovac — 398, 531, 592, 738, 939, 992, 1031, 1037
 Argentina — 406
 Arilje (kod Ivanjice) — 1021, 1036, 1038
 Arsakli (kod Soluna) — 358, 452, 690, 1029, 1100
 Ašćerići (kod Zvornika) — 350
 Atika (u Grčkoj) — 357, 963, 989, 990
 Atina (u Grčkoj) — 99, 181, 185, 331, 361, 367—369, 372—374, 990, 1015, 1020
 Austrija — 66, 70, 164, 417, 1042, 1043
 Austro-Ugarska — 168
 Azapsko br. (trig. 151, kod Bos. Gradiške) — 571
- B**
- Babići (kod Jajca) — 800, 904
 Babička gora (pl.) — 127
 Babina glava (k. 787, kod Valjeva) — 1037, 1038
 Babino Selo (kod D. Vakufa) — 770, 881
 Bačevci (kod Rogačice) — 738
 Bačevci (kod Valjeva) — 192
 Bačka — 12, 152
 Bačvani (kod Bos. Dubice) — 565
 Badljeвица (kod Mladenovca) — 398
 Badovinci (kod Sapca) — 196, 211, 350
 Bagrdan — 199
 Bahrići (kod Rogatice) — 298
 Bajina Bašta — 87, 115, 397
 Bakotić (kod Doboja) — 107
 Balkan — 79, 81, 113, 116, 167, 168, 176, 207, 208, 318, 355, 356, 454, 586, 695, 763, 877, 878, 929, 940, 961—964, 988, 989, 992, 997, 1009, 1024, 1056, 1074, 1075, 1080—1082, 1084, 1097, 1109, 1115
 Baljevac (kod Bihaća) — 7
 Banat — 12, 13, 39, 60, 96, 141, 147, 148, 152, 210, 215, 270, 279, 310, 428, 443, 482, 531, 549, 604, 605, 621, 646, 654, 657, 659, 660, 670, 678, 681, 682, 687, 699, 736, 920—922, 994, 995, 998, 1008, 1023, 1031, 1032, 1053, 1125
 Banija — 504, 611
 Banoštor (kod Petrovaradina) — 604, 699
 Banova Jaruga (kod Kutine) — 465, 504, 622, 625, 712, 1122
 Banovići (rudnik, kod Tuzle) — 445
 Banja Luka — 37, 95, 159, 160, 164, 184, 187—189, 206, 208, 263, 316, 324, 331, 410, 420, 436, 441, 450, 455—458, 462, 472—474, 481, 486, 487, 488, 496, 497, 513, 520, 523, 528, 529, 531, 532, 535—537, 540, 544, 548, 552, 556, 561, 570,

- 573, 578, 587, 612, 616, 689, 698,
704, 705—707, 710, 713, 714, 732,
739, 755, 757—759, 760, 773, 774,
776, 777, 789, 821, 864, 865, 907,
909, 917, 931—933, 941—943, 947,
948, 953, 958—960, 976, 977, 994,
996, 1043—1045, 1047, 1049, 1050,
1053, 1076, 1078, 1086, 1089, 1091
—1094, 1112, 1113, 1119, 1124
- Banjani (kod Debrca) — 1030
- Bare (kod Prače) — 354
- Barevo (kod Jajca) — 880, 954, 956
- Bašiči (kod B. Luke) — 942
- Bavar (D. i G., kod Jajca) — 753,
904
- Beč — 170, 237, 258, 403, 912, 913,
976, 977, 980, 995
- Bečkerek — vidi Zrenjanin
- Begiči (kod Prijedora) — 863
- Begov-Han (kod Zenice) — 160, 205,
437, 714, 828, 861
- Bela Crkva (kod Vršca) — 203, 581,
621, 922
- Bela krajina — 532
- Bela Palanka — 198, 279, 307, 308,
349, 351, 696
- Beli Kamen (kod Prokuplja) — 193
- Beli Potok (kod Beograda) — 77,
78, 374—377, 598
- Beli Potok (kod Knjaževca) — 349
- Belotinci (kod Niša) — 201
- Beljina (kod Sopota) — 191
- Beočin — 603, 604, 699
- Beograd — 7, 8, 27, 36, 38—40, 42,
45, 49—51, 54, 57, 60, 72, 73, 75,
77, 78, 85, 87, 90, 95, 99, 101, 103,
108—111, 114—116, 118, 125, 127,
143, 144, 146, 147, 152, 155, 160,
163, 164—166, 167, 174, 182, 185,
186, 191, 194—197, 201—203, 209,
211, 212, 214, 216, 220, 223, 231,
233, 235, 250, 256—259, 263, 265,
267, 270—272, 277, 279, 280, 307,
309—311, 322, 330, 331, 333, 343,
348, 350, 351, 369, 371—377, 379,
392, 395, 396, 401, 425, 437, 439,
442, 447, 448, 467, 479, 480, 482,
483, 491, 496, 498, 501, 513, 515,
531, 538, 548, 556, 559, 560, 568,
569, 574, 583—585, 588, 590, 592,
593, 596—599, 602—605, 623, 626,
629, 642—644, 647, 649, 653, 656,
658, 660, 670, 671, 674, 677—
681, 694, 696, 697, 700, 708, 723,
733—735, 738, 751, 763, 805, 806,
817, 818, 822, 830, 843, 870, 891,
894, 896, 898, 899, 918, 919, 938,
972, 976, 977, 981, 982, 989, 992—
995, 997—1000, 1002—1005, 1007,
1008, 1010, 1012, 1014, 1015, 1017,
1019—1023, 1025, 1027, 1029—1033,
1036, 1041, 1042, 1046, 1049, 1053,
1055—1057, 1071, 1077—1079, 1086,
1088, 1100, 1102, 1106, 1119, 1125
- Berjanca (pl., kod Bleda) — 803
- Berkovići (kod Stoca) — 239
- Berlin (u Nemačkoj) — 88, 175, 195,
207, 208, 256—258, 325, 442, 577,
587, 632, 728, 729, 730, 733, 805,
806, 912, 933, 949, 1005, 1008, 1011,
1098
- Bešpelj (G. i D., kod Jajca) — 956
- Bihac — 436, 450, 466, 479, 506, 535,
638, 714, 848, 877, 896, 898, 907,
952, 981, 1044, 1051
- Bijela (kod Daruvara) — 820
- Bijeli p. (potok) — 855
- Bijelo Polje — 896
- Bijeljina — 14, 65, 117, 159, 205,
268, 350, 394, 398, 449, 479, 495,
629, 767, 769, 827, 860, 861, 868,
869, 875, 883, 896, 924, 931, 954,
976, 1014, 1018, 1044, 1045, 1061
- Bila voda (potok, kod Jajca) —
753
- Bileća — 438, 468, 511, 534, 716
- Bilek k. (k. 1116, kod Maslovara)
— 739
- Bilo-gora — 568, 620, 847
- Bioska (kod Užica) — 15
- Birač (predeo) — 769, 954, 966
- Biser voda (pl., kod Raške) — 897
- Bistrica (kod Sarajeva) — 954, 719
- Bistrica (r.) — 432, 433, 669
- Bitolj — 334, 336, 990
- Bitovnja (pl.) — 602, 619, 689, 826
- Bjelašnica (pl.) — 79, 602, 619
- Bjelovar — 414, 851
- Bjeljevina (pl.) — 915, 941, 943
- Blace (kod Prokuplja) — 396, 399,
536
- Blagaj (kod Bos. Novog) — 160, 486,
490, 567, 959
- Blatnica (kod Teslića) — 871
- Bled — 635, 729, 730, 802, 803, 804
- Blegoš — 635
- Bleška planina — 803
- Blinja (kod Sunje) — 608
- Blinjski Kut (kod Siska) — 465,
705, 909
- Bogatić — 1002, 1062

- Bogovići (kod Sarajeva) — 875, 882, 924
 Bogovičke pl. — 295
 Bogutovac (kod Kraljeva) — 233, 622, 1031
 Bogutovo Selo — 268
 Boh. Bistrica — 803
 Bohinjska Bela (kod Bleda) — 803
 Bor — 53, 72, 78, 147, 196, 197, 204, 375, 404, 479, 597, 599, 620, 644, 655, 670, 674, 823, 897, 900, 983, 995, 1002—1005, 1008, 1012, 1021, 1029, 1034, 1042, 1055
 Borak (k. 344, kod Pribinica) — 739
 Borike — vidi Ergele Borike
 Borki (kod Daruvara) — 820
 Borogovo (V. i M., k. 813, kod Zvonika) — 16
 Borovac (trig. 1208, kod Sarajeva) — 380, 381
 Bos. Brod — 128, 160, 165, 184, 195, 345, 414, 437, 445, 447, 595, 872, 933, 1043, 1045, 1049, 1050, 1053, 1055, 1076—1078
 Bos. Dubica — 458, 481, 486, 487, 489, 490, 496, 497, 505, 513, 525, 528, 531, 536, 564, 565, 568, 571, 572, 612, 793, 848—850, 1077, 1113, 1114, 1116, 1117
 Bos. Grahovo — 760, 890, 975
 Bos. Gradiška — 159, 160, 206, 331, 455, 457, 479, 481, 486, 487, 497, 528, 529, 536, 578, 603, 707, 864, 937, 1112, 1122
 Bos. Kobaš — 875
 Bos. Kostajnica — 458, 999, 1043
 Bos. Krupa — 513, 530, 545, 561, 617, 877, 1044
 Bos. Novi — 85, 95, 159—161, 182, 206, 213, 214, 256, 331, 411, 420, 436, 441, 450, 453, 455, 457, 458, 462, 465, 472, 474, 480, 481, 482, 485, 486, 489, 490, 497, 504—506, 513, 528, 529, 531, 532, 537, 544, 545, 548, 555, 556, 559—561, 565, 567—569, 585, 587, 609, 611, 612, 615, 643, 691, 704, 705, 713, 714, 757, 759, 820, 821, 848, 849, 852, 853, 863, 890, 898, 899, 908, 909, 931, 933, 958—960, 972, 976, 994, 1091, 1112, 1113, 1116, 1118—1120, 124
 Bos. Petrovac — 925, 981, 1044
 Bos. Petrovo Selo — 128, 134, 277, 769
 Bosanska Bojna (kod Kladaše) — 79
 Bosanska krajina — 601, 613, 772, 820
 Bosna — 7, 8, 14, 15, 27, 36, 38, 51, 55, 57, 58, 64, 68—71, 79, 82, 84, 87, 88, 94, 101, 105, 111—119, 121, 127, 131, 140, 141, 145, 148, 152, 156, 162, 164—168, 177, 178, 181—184, 187, 188, 191, 205, 208, 211, 213, 219, 222, 224, 231, 232, 241—244, 248, 250, 256, 263, 264, 266—268, 276, 279, 281, 285, 293, 295, 306, 307, 311—315, 317, 320, 323, 325—332, 334, 336, 338—340, 342, 344—348, 351, 353, 382, 383, 385, 387, 389, 390, 392, 399, 405, 410, 414, 416, 417, 420, 421, 425—429, 433—435, 439—441, 446, 448—457, 459, 461, 464, 477—479, 484, 494—498, 503, 512, 514, 519, 520, 522, 528—531, 534—536, 539, 540, 542, 545—548, 550, 551, 554—556, 558, 559, 561—565, 568, 569, 576, 584, 587—590, 599—601, 603, 611, 613—615, 617, 621, 627, 636, 637, 641, 644, 657, 667, 668, 671, 678, 689, 691, 695—697, 702, 705, 719, 720, 722, 723, 731, 732, 754, 766, 767, 769, 778, 779, 787, 790, 815, 818, 825, 827, 846, 856—859, 866, 872—874, 877, 880, 892, 896, 902, 911, 932, 946, 948, 952, 955, 958, 990, 1016, 1028, 1029, 1035, 1038, 1041—1045, 1047—1050, 1052—1054, 1056—1062, 1064, 1065, 1067, 1069, 1071, 1072—1074, 1076—1081, 1085—1088, 1091—1095, 1097, 1098, 1100, 1103, 1106, 1108—1112, 1114—1116, 1119, 1123, 1125.
 Bosna (r.) — 61—63, 67, 69, 88, 107, 118, 129, 131, 153, 179, 232, 245, 251, 268, 277, 286, 289, 404, 410, 411, 437, 440, 618, 619, 754, 780, 944, 947, 953, 954, 1068, 1073, 1074, 1077, 1086, 1090, 1120
 Bosut (r.) — 662
 Bradina (kod Konjica) — 622, 689
 Brainci (kod Šekovića) — 629
 Bralski most (u Grčkoj) — 900
 Brajlina (kod Kruševca) — 199
 Bratislava (u Čehoslovačkoj) — 415
 Bratunac (kod Srebrenice) — 9, 17, 121, 192, 268, 322, 333, 334, 348, 1106
 Brčko — 159, 205, 232, 278, 479, 495, 712, 769, 883, 954, 966

Brdo (k. 265, kod Bos. Dubice) — 571, 793
 Brdo (kod Sarajeva) — 380
 Brđani (kod Sl. Broda) — 739
 Brekinje (kod Bos. Dubice) — 850
 Brestik (kod Gline) — 609
 Brestovac (kod Leskovca) — 200
 Brestovac (trig. 604, kod Pribinića) — 739
 Breza (kod Vareša) — 269, 445, 480, 594
 Brezići (kod Bos. Petrovog Sela) — 134
 Brezopolje (kod Bos. Novog) — 759
 Brežice — 624
 Brijanje (G. i D., kod Prokuplja) — 87
 Briježde (kod Valjeva) — 192
 Brina (kod Prijedora) — 863
 Brnjica (kod Sjenice) — 913
 Brod na Kupi — 532
 Bronzani Majdan (kod B. Luke) — 473, 487, 496, 705, 760, 959, 960
 Bruk na Lajti (u Nemačkoj) — 935, 936
 Brus (kod Čačka) — 268, 396
 Brus (kod Ustikoline) — 354
 Brusnički potok — 404
 Brzak (trig. 784, kod Gruže) — 737
 Bubnjarci (kod Karlovca) — 170
 Bučići (kod Travnika) — 753
 Budimpešta (u Mađarskoj) — 13, 604
 Bugarska — 47, 81, 168, 374, 415, 551, 737, 806—808, 838, 876, 895, 900, 964, 990, 1020, 1025, 1084
 Bugojno — 468, 643, 668, 689, 714, 752, 758, 770, 780, 854, 855, 861, 883, 954, 1044, 1087, 1088, 1124
 Bukova Glava (kod Han-Pijeska) — 35
 Bukovac (kod Bos. Gradiške) — 571
 Bukovac (kod Novog Sada) — 651
 Bukovica (kod Jajca) — 770
 Bukovica (kod Travnika) — 944, 945
 Bukovik (kod Arandjelovca) — 398
 Bukovik (predeo, kod Jajca) — 904
 Bukovik (pl., kod Kruševca) — 618
 Bukovik (pl., kod Sjenice) — 496
 Bukurešt (u Rumuniji) — 415
 Bulići (D. i G., kod Jajca) — 904
 Bulina dol (pl., kod Jajca) — 800

Bulka (kod Rogatice) — 298
 Bursići (kod Višegrada) — 326, 678
 Busovača (kod Zenice) — 855

C

Capardi (kod Zvornika) — 99, 628, 967
 Caprag (kod Siska) — 437, 465, 466, 468, 504, 505, 697, 705, 706, 713, 716, 933
 Carevo Polje (kod Jajca) — 770
 Carigrad — 1109
 Cazin — 758, 877
 Cazinska krajina — 758
 Celovec (u Austriji) — 81, 729, 730, 1084
 Celje — 729
 Cenkovo (kod Našica) — 739
 Cer (pl.) — 350, 399, 1013, 1014, 1017, 1018, 1023, 1026, 1030, 1038
 Cerje (kod Niša) — 478
 Cerovo (kod Kruševca) — 199
 Cetingrad — 877
 Cetinje — 456
 Cincar (pl.) — 79
 Crikvenica — 511, 539, 709
 Crna Gora — 57, 101, 121, 168, 192, 213, 220, 222, 232, 242, 243, 245, 263, 266—268, 275, 276, 308, 312, 323, 338, 379, 384, 386, 395, 411, 412, 423, 425, 426, 430, 456, 495, 511, 529, 536, 555, 558, 589, 613, 618, 619, 657, 667, 669, 679, 718, 778, 787, 815—817, 819, 835, 383, 874, 879, 892, 895, 912—914, 1045, 1061, 1062, 1078, 1083, 1085, 1093, 1099, 1102, 1111, 1115, 1119
 Crna Rijeka — (vidi Rijeka kod Trnova)
 Crni vrh (k. 1104, kod Mrkonjić-Grada) — 956
 Crno more — 418, 419
 Crnjelovo (kod Bijeljine) — 861
 Crvljivac (kod Goražda) — 381
 Culine (kod Ljubovije) — 115

Č

Čačak — 8, 10, 154, 183, 197, 214, 231, 255, 268, 275, 351, 396, 400, 425, 449, 480, 481, 549, 605, 819, 897, 921, 981, 995, 1021, 1027, 1029, 1033, 1036, 1038

Čađavica (kod Mrkonjić-Grada) — 772—774, 850
Čajetina — 1036
Čajniče — 274, 293, 431, 720
Calma (kod Rume) — 575, 592
Čaplje (kod Prijedora) — 863
Cazma — 820
Čelić (kod Brčkog) — 967
Čelinac (Musl. i Pravosl., kod B. Luke) — 915, 916, 942, 943, 959
Čemernica (kod Topuskog) — 79
Čemernica M. (trig. 1323, kod Mrkonjić-Grada) — 739
Čerević (kod Petrovaradina) — 699
Čiflik (kod Bele Palanke) — 198
Čikatovo (kod Prištine) — 404
Čirakovac (kod Jajca) — 955
Čortanovci (kod Indije) — 712
Čukarica (kod Beograda) — 604
Čuklići (kod Jajca) — 827
Čukojevac (kod Kraljeva) — 42
Čuntić (kod Petrinje) — 908

C

Čatići (kod Prijedora) — 863
Čirikovac (kod Požarevca) — 72, 77, 375
Čorići (kod D. Vakufa) — 904
Čuprija — 39, 199, 674, 999, 1058

D

D. Bučik (kod Živinica) — 62
D. Miholjac — 738
D. Milanovac — 1028, 1034, 1042
D. Vakuf — 540, 556, 587, 601, 613, 616, 622, 710, 714, 741, 742, 752, 755, 764, 771, 780, 781, 797, 800, 821, 847, 854, 855, 857, 866—868, 881, 883, 889, 902, 904, 905, 923, 953, 1044, 1119, 1124
D. Zelinja — vidi Zelinja
Dalmacija — 164, 175, 416, 448, 455, 555, 637, 669, 716, 787, 829, 841, 846, 1061, 1083, 1119
Damask — 164
Darugar — 907
Dašić (kod Prijedora) — 863
Debela Međa (kod Goražda) — 381
Debrc — 1030
Delašhajm (u Nemačkoj) — 934, 936, 1049

Delijaš (kod Sarajeva) — 353, 378
Demirovac (kod Bos. Gradiške) — 571
Derventa — 205, 206, 739, 827, 875
Desimirovac (kod Kragujevca) — 42, 737, 738
Devetak (pl.) — 719, 767, 768, 827, 874, 875, 882, 898
Diep (u Francuskoj) — 858
Dinara (pl.) — 80, 948, 1083, 1096
Divci (kod Valjeva) — 679
Divci (kod Prijepolja) — 129
Divičani (kod Jajca) — 923
Divostin (kod Kragujevca) — 42, 737
Divuša (potok, kod Bos. Novog) — 608
Dnjepropetrovsk (u SSSR-u) — 186
Doboj — 61, 62, 88, 96, 98, 107, 127—129, 131, 134, 135, 160, 182—184, 187, 188, 192, 205, 206, 213, 232, 256, 268, 277, 315, 331, 387, 437, 445, 446, 455, 466, 479, 595, 596, 714, 715, 769, 827, 872, 925, 932, 1044, 1045, 1049, 1050, 1053, 1061, 1064, 1073, 1074, 1077
Dobrava (r., kod Šapca) — 1028—1030
Dobrić (kod Šapca) — 1017
Dobro Polje (kod Kalinovika) — 247, 293, 353, 378, 718, 882, 1002, 1104
Dobroševci (kod Prištine) — 913
Dobrljin (kod Kostajnice) — 160, 410, 458, 1113
Dobrun (kod Višegrada) — 10, 11, 275
Dodekanez (u Grčkoj) — 962, 964
Dodoši (kod Gline) — 608
Doganovci (kod Jajca) — 779, 799, 800, 802, 884, 904
Dolina (k. 1215, kod D. Vakufa) — 752
Dolovi (kod Sarajeva) — 768
Dolenjska — 803
Doljevac (kod Niša) — 154, 193, 198, 200, 498
Donja Vrba (kod Slavenskog Broda) — 711
Donja Štajerska — 516—518, 624, 728, 729
Donje Kravice (kod Han-Pijeska) — 116
Donji Vakuf — vidi D. Vakuf
Draganovac (kod Prijedora) — 904

- Dragalić (kod Okučana) — 908
 Dragaljevac (kod Bijeljine) — 924
 Dragelji (kod Bos. Gradiške) — 571
 Dragnić (kod Mrkonjić-Grada) — 79, 800, 954, 956
 Dragotinja (kod Prijedora) — 569
 Draksenić (kod Jasenovca) — 571
 Drava (r.) — 412, 737, 947
 Dražanj (kod Mladenovca) — 350
 Draževac (kod Obrenovca) — 1029
 Drina (r.) — 9—11, 14, 16, 36, 64, 66, 67, 69, 99, 113, 115, 118, 121, 141, 145, 164, 166, 176, 178, 184, 208, 225, 232, 245, 246, 255, 256, 266, 269, 274, 275, 278, 285, 286, 289, 293—296, 302, 303, 306, 308, 309, 312, 313, 319, 320, 322, 325—327, 337, 339, 342—346, 348—350, 353, 354, 378, 380, 381, 383—387, 391, 394, 397—399, 404, 405, 410, 414, 420, 429—433, 440, 450, 498, 540, 557, 601, 604, 618, 619, 642, 673, 680, 696, 738, 755, 767, 768, 827, 854, 860, 875, 883, 924, 966, 992, 998, 1002, 1008, 1012, 1013, 1016, 1018, 1022, 1023, 1028, 1034, 1038, 1042, 1044—1046, 1053, 1059, 1060, 1062, 1064, 1065, 1068, 1072, 1086, 1090—1092, 1094, 1096, 1102, 1105, 1106, 1109—1112, 1123
 Drinjača — 9, 16, 19, 52, 98, 112, 205, 268, 277, 333, 349, 954, 1106
 Drinjača (r.) — 17, 278, 628, 1065, 1106
 Drniš — 506
 Drum (kod Vlasenice) — 628
 Drvar — 468, 511, 534, 826, 932
 Drvenik (kod Šibenika) — 715
 Dub (kod Rogatice) — 827
 Dubica — 153, 154, 187, 206, 213, 272, 273, 450, 462, 479, 481, 505, 525, 527, 544, 545, 553, 561, 565, 572, 573, 578, 705, 979, 1077, 1114
 Dubnica (kod Petrovca na Mlavi) — 480
 Dubnica (potok) — 628
 Dubočani (kod Ključa) — 761
 Duboka (kod Sl. Požege) — 759
 Duboko (kod Travnika) — 828
 Dubovac (kod Kovina) — 922
 Dubrava (Königsfeld, kod Bos. Gradiške) — 412
 Dubrave (D. i G., kod Ogulina) — 715
 Dubrovnik — 71, 173, 180, 238, 278, 316, 401, 414, 438, 450, 456, 468, 503, 509, 511, 531, 534, 539, 689, 716, 786, 787, 1063, 1069, 1087, 1088, 1107, 1115
 Duga Poljana (kod Novog Pazara) — 399, 913
 Dugo Selo (kod Sarajeva) — 711
 Dumanjici (kod Rogatice) — 17
 Dunav (r.) — 40, 57, 101, 191, 212, 277, 309, 351, 396, 397, 399, 412, 457, 478, 588, 590, 602—604, 618, 662, 672, 674, 680, 723, 736, 737, 991, 1000, 1004, 1012, 1025, 1028, 1029, 1041, 1042, 1125
 Durmitor — 423
 Duvno — 511, 534, 637, 668, 669, 819, 950, 952
 Dvor (na Uni) — 473, 864
- DŽ**
- Džigalovac (kod Prijedora) — 863
 Džile (kod Srebrenice) — 678
- D**
- Đakovići (kod Travnika) — 855
 Đerdap — 147, 307—309, 349, 399, 603, 620, 674, 1004, 1012, 1112
 Đevanje (kod Zvornika) — 277, 349
 Đevdelija — 900
 Đulavec (sada Miokovićevo, kod Daruvara) — 712
 Đurđanci (kod Vinkovaca) — 738
 Đurđevik (kod Tuzle) — 445, 595
- E**
- Ečka (kod Zrenjanina) — 582
 Egej — 369
 Egipat — 166, 398, 399
 Engleska — 251, 396, 521, 655, 858
 Erdevik — 652, 731
 Ergele Borike (kod Rogatice) — 768
 Evropa — 925, 993, 1048
- F**
- Firenca — 1057, 1058
 Foča — 10, 35, 71, 83, 172, 242, 247, 269, 274, 342—345, 353, 354, 378, 384, 430—433, 437, 449, 450,

455, 536, 540, 669, 671, 696, 697,
710, 716, 719, 720, 789, 856, 896,
1044, 1054, 1059, 1060, 1062, 1063,
1065, 1068, 1069, 1084, 1086, 1096,
1104, 1115, 1124
Fojnica — 558, 828, 867, 869
Francuska — 81, 393, 858, 963, 972,
1015, 1084
Fruška gora — 264, 268, 331, 412,
465, 478, 481, 482, 492, 493, 495,
496, 505, 530, 531, 534, 565, 566,
568, 588, 590, 591, 601, 603, 604,
616, 642, 645, 648, 649, 661—664,
671, 672, 676, 798, 699, 712, 731,
769, 820, 827, 972, 1078, 1121—
1123, 1125
Furlanija — 413

G

G. Rakovac (kod Maglaja) — 62
G. Ribnik (kod Ključa) — 772
G. Sanica (kod Ključa) — 601, 603,
613
G. Sreblje (kod Bos. Dubice) —
571
G. Teslić — 206
G. Tuzla — 769, 875, 883
G. Vakuf — 556, 601, 643, 668, 854,
855, 924, 1044
Gabela (kod Čapljinje) — 438, 468
Gacko — 293, 343—346, 426, 430,
431, 456, 511, 536, 540, 1054, 1107,
1111, 1114
Gadžik (trig. 619, kod Sanskog
Mosta) — 908
Galešići (kod Prijedora) — 863
Generalski Stol — 715
Gerzovo (kod Mrkonjić-Grada) —
956
Glamoč — 637, 643, 819, 826, 861,
877, 896, 924, 957
Glavica (k. 385, kod Gruže) — 737
Glavica (k. 720, kod Kozarca) —
572
Glavica (kod Prijedora) — 863
Glavotin (k. 945, kod Kladnja) —
629
Glavska (kod Trebinja) — 716
Glina — 437, 438, 468, 531, 568, 569,
606, 607, 609, 760, 851, 907, 948,
950, 1120
Glodi (kod Zvornika) — 349
Glogovac (Schutzberg, kod Bos.
Gradiške) — 412
Goč (pl.) — 897
Godomilje (D. i G., kod Rogatice)
— 17, 268
Gođenje (kod Rogatice) — 275, 294,
296, 298, 303, 1109
Gojakovići (kod Kladnja) — 628
Gojilo (kod Kutine) — 757, 759,
823, 933, 947
Goleš (pl.) — 827
Goleši (kod B. Luke) — 457
Golija (pl.) — 395, 679, 736, 1021
Golubac (kod Smedereva) — 277,
307, 349, 618
Golubac (kod Sarajeva) — 9, 18,
52, 597
Golubinjak (predeo, kod Sarajeva)
— 353, 354, 379—381
Golubsko br. (kod Bos. Novog) —
608
Golje (predeo, kod Bos. Dubice)
— 571
Gomila (pl.) — 758
Goražde — 9, 10, 18, 35, 71, 79,
83, 172, 242, 246, 247, 274, 294,
342—345, 353, 354, 378—381, 384,
387, 429—431, 536, 540, 768, 827,
869, 1044, 1046, 1051, 1059, 1060,
1062, 1063, 1069, 1084, 1096, 1102,
1104, 1124
Gorenska — 516—518, 632, 729
Gorica (brdo, kod Jajca) — 781
Gorica — vidi V. Gorica
Gorica — 324, 413
Gorjanci (predeo, kod Novog Me-
sta) — 668
Gorje (Zg. i Sp., kod Bleda) —
802, 803
Gorjuše (Sp. i Zg., kod Bleda) —
803
Gornjak (kod Petrovca na Mlavi)
— 626
Gornjak (manastir, kod Požarevca)
— 212
Gornji Milanovac — 191, 231, 275,
307, 398, 480, 496, 531, 592, 593,
604, 620, 735, 736, 1027, 1029, 1033,
1036
Gospić — 172, 668, 818, 890, 896,
950, 975, 1084, 1087
Gostilj — vidi M. Gostilj
Grabantčić (kod D. Vakufa) — 752
Grabež (kod Bronzanog Majdana)
— 485
Grabovac (kod Gline) — 438
Grabovica (kod Sarajeva) — 18

Grabovnica (kod Prokuplja) — 201
 Grac (u Austriji) — 81, 730, 1084
 Graci (G. i D., kod Mrkonjić-Grada) — 956
 Gračac — 509, 890, 975
 Gračanica (kod Kladnja) — 628
 Gračanica — 134, 268, 277, 1064, 1074
 Gradac (kod Kozluka) — 883
 Gradačac — 232, 268, 277, 769, 882
 Gradina (kod D. Vakufa) — 752
 Gradina (kod Vlasenice) — 628
 Gradina (k. 687, kod Kladnja) — 628
 Gradina (k. 1135, kod Prače) — 298
 Gradina (kod Kalinovika) — 433
 Gradište (kod Sl. Požege) — 759
 Grandići (kod Tjentiša) — 613
 Granice (kod Mladenovca) — 591
 Grbavci (kod Bos. Dubice) — 187, 571
 Grbići (kod Sokolca) — 17
 Grčka — 58, 147, 178, 181, 182, 250, 254, 357, 362, 369, 371—373, 455, 528, 531, 551, 560, 590, 690, 692, 693, 806, 808, 809, 876, 892, 894, 899, 929, 965, 988—990, 1029, 1080
 Grdanovac (kod Kostajnice) — 567
 Grgurevci (kod Srem. Mitrovice) — 481, 491, 492, 591, 652
 Grdelica (kod Leskovca) — 200, 400
 Grđevac (M. i V., kod Grubišnog Polja) — 851
 Greda (k. 836, kod Šekovića) — 629
 Gređani (kod Gline) — 438
 Grejač (kod Aleksinca) — 198
 Griže (kod Prijedora) — 863
 Grk (kod Bos. Broda) — 712
 Grmeč — 487, 513, 543—546, 548, 555, 559, 562, 565, 568, 569, 601, 606, 612, 613, 615, 638, 643, 645, 671, 673, 691, 697, 848, 1118, 1120, 1121, 1124
 Gromile (kod Sarajeva) — 269, 295, 865
 Grubišno Polje — 851
 Gruža (r.) — 737, 1036
 Guberevac (kod Mladenovca) — 705
 Guča — 480, 819, 897, 1036
 Gučja Gora (kod Travnika) — 944, 945, 956

Gustovara (kod Mrkonjić-Grada) — 79
 Gvozdena vrata — 72, 78, 330, 333, 375, 496, 597

H

Hadrovići (kod Višegrada) — 326
 Hainandžići (kod Travnika) — 881, 904
 Han-Kola (kod B. Luke) — 759, 760
 Han-Pijesak — 17, 19, 98, 246, 268, 269, 275, 278, 288, 289, 293—298, 302, 313, 337, 384, 386, 387, 467, 506, 601, 710, 714, 867, 869, 1064, 1066, 1094, 1097, 1101, 1102, 1106, 1109, 1110
 Hercegovina — 121, 140, 164, 171, 172, 208, 237, 244, 245, 250, 304, 312, 405, 411, 412, 414, 417, 435, 464, 495, 503, 528, 539, 558, 589, 590, 614, 616, 637, 657, 667, 669, 719, 720, 731, 732, 778, 786, 787, 815, 834, 835, 873, 892, 946, 990, 992, 1061, 1078, 1085, 1093, 1097, 1103, 1104, 1106, 1111, 1124
 Hios (o., u Grčkoj) — 187, 357, 962, 963
 Homoljske pl. — 191, 212, 307, 349, 618, 626, 645, 673, 674, 696, 699, 819, 842, 896, 897
 Hranjen (kod Goražda) — 381
 Horvati (kod Zagreba) — 713
 Hrasno (kod Metkovića) — 468
 Hreljin (kod Ogulina) — 715
 Hrgovi (kod Tuzle) — 769
 Hrtić (kod Bos. Novog) — 864
 Hrvatska — 94, 140, 177, 195, 250, 405, 435, 464, 477, 494, 503, 528, 547, 550, 667, 778, 815, 877, 892
 Hum (k. 863, kod Plaškog) — 79
 Hum (kod Trebinja) — 438, 468, 716
 Humka (k. 289, kod Bos. Kobaša) — 739
 Hutovo (kod Metkovića) — 468

I

Ibar (r.) — 147, 655, 673, 676, 897, 1031, 1036, 1037, 1041
 Ibarska dolina — 222, 309, 352, 897, 1055

- Igman (pl.) — 343, 344, 354, 386, 429, 430, 450, 495, 619, 643, 881
 Ilidža (kod Sarajeva) — 289, 326, 855
 Imotski — 638, 669, 693, 819, 890, 975
 Indija — 436, 465, 575, 592, 651, 712
 Ipota (kod Jajca) — 753
 Irig -- 592, 651
 Iriški venac (brdo) — 651
 Istra — 413
 Italija — 67, 68, 70—72, 81, 141, 168, 171, 174, 178, 186, 241, 253, 324, 332, 355, 383, 403, 413, 415, 416, 419, 451, 506, 510, 589, 725, 964, 976, 1073, 1083, 1107
 Ivančići (kod Olova) — 710, 714
 Ivanica (kod Dubrovnika) — 716
 Ivanic-Grad — 569, 595, 705, 757
 Ivaniš (kod Prijedora) — 863
 Ivanovići (kod Doboja) — 62
 Ivanjica — 102, 277, 680, 897, 1021, 1034, 1038, 1040, 1055
 Ivanjska (kod B. Luke) — 159, 487, 497, 529, 571, 704, 848, 908
 Iverak (pl.) — 1026, 1083

J

- Jablanica (kod Prozora) — 540
 Jablanica (kod Tuzle) — 769
 Jablanica (predeo, kod Leskovca) — 212, 278
 Jablanica (r., kod B. Luke) — 457, 458, 572
 Jablanik (trig. 1274, kod Rogačice) — 738
 Jabuka (kod Goražda) — 873
 Jadar (r.) — 628, 1026, 1030
 Jadovnik (pl.) — 79
 Jadransko more — 890, 896
 Jagodići (kod Bugojna) — 855, 883
 Jagodina (sada Svetozarevo) — 39, 43, 109, 110, 198, 199, 201, 202, 270, 531, 919, 993, 1012, 1029, 1031, 1034, 1035, 1058
 Jahorina (pl.) — 79, 354, 386, 387
 Jajce — 85, 86, 95, 165, 206, 556, 587, 601, 612, 616, 617, 619, 622, 638, 643, 668, 673, 696, 710, 741, 742, 752, 753, 755, 758, 764, 765, 767, 770, 777—781, 797—801, 820, 821, 823, 826, 828, 834, 847, 854, 856, 859, 861, 866—868, 875, 880, 881, 883—886, 889, 890, 898, 902, 903, 907, 923—925, 932, 933, 945, 947, 949, 953—956, 958, 972, 976, 1055, 1056, 1088, 1118, 1119, 1124
 Jajići (kod Zvornika) — 967
 Jamena (kod Šida) — 820
 Janj (predeo) — 798, 800
 Janja (kod Bijeljine) — 769, 882, 1018
 Janja (r.) — 777, 780
 Jarčevica (k. 736, kod Kozarca) — 572
 Jasenica (kod Tuzle) — 769
 Jasenovac (kod Novske) — 272, 479, 481, 498, 562, 563, 577, 603, 850
 Jasik (kod B. Luke) — 942
 Jaska (Jastrebarsko) — 563, 576, 577, 713
 Jastrebac (M. i V., pl.) — 231, 267, 269, 278, 307, 349, 351, 481, 495, 497, 536, 602, 618, 621, 674, 820, 1125
 Jastrebarsko — vidi Jaska
 Javor (pl.) — 1044, 1045, 1065—1067, 1073
 Javorani (kod B. Luke) — 942
 Jegej — 358
 Jegejska ostrva — 254
 Jegejsko more — 357, 961, 962
 Jelica (pl.) — 1021
 Jelica (predeo, kod Zvornika) — 883
 Jelovac (kod Prijedora) — 793
 Jelovica (pl., kod Bleda) — 635, 803, 805
 Jesenice — 803
 Jezerac (trig. 156, kod Našica) — 739
 Jezero (kod Jajca) — 753, 764, 774, 797, 798, 800, 849, 880, 923, 954
 Ježevica (pl., kod Požege) — 673
 Jokići (kod Zvornika) — 628
 Josipdol (kod Ogulina) — 716
 Jošavka (kod B. Luke) — 958, 959
 Južna Morava (r.) — 191, 201, 267

K

- Kačandol (kod Kuršumlije) — 42
 Kačandolska r. — 737
 Kadina Voda (kod B. Luke) — 698, 699, 704, 706, 755, 758—760, 821
 Kadinjani (kod Laktaša) — 481
 Kairo (u Egiptu) — 398, 400

- Kajzerlautern — 258
 Kakanj — 444, 954, 1049
 Kalanjevci (kod Lajkovca) — 591
 Kalimanići (kod Rogatice) — 17
 Kalin (pl., kod Bugojna) — 883
 Kalinovik — 71, 245, 247, 261, 274, 293, 312, 340, 343, 344, 354, 378, 385, 430, 431, 433, 450, 536, 540, 601, 697, 873, 882, 924, 1044, 1062, 1069, 1094, 1096, 1101, 1102, 1107, 1111, 1115
 Kalnik (kod Križevaca) — 933
 Kamena gora (trig. 1483, kod Prijepolja) — 129
 Kamenica (kod Zvornika) — 277, 628
 Kamenica (r., kod Zvornika) — 17
 Kamenica (kod Jajca) — 903
 Kamenica (kod Valjeva) — 1030
 Kamenova kljet (k. 929, kod Šekovića) — 629
 Kamensko (kod Kladnja) — 19
 Kamensko — 760
 Kamešnica (pl.) — 819
 Kapela (trig. 367, kod Prijedora) — 485
 Karanovac (kod B. Luke) — 916, 942, 943
 Karanovac (kod Gračanice) — 277
 Karaula (kod Travnika) — 902, 904, 925
 Karlovac — 437, 438, 465—468, 505, 506, 511, 539, 540, 555, 589, 638, 668, 709, 710, 712, 713, 715, 716, 818, 837, 896, 931, 932, 948, 950—952, 980, 1044, 1054, 1119
 Kavkaz — 857
 Kazerta (Caserta, u Italiji) — 174
 Kazići (kod Zavidovića) — 62
 Kefizija (u Grčkoj) — 998, 1029
 Keserovići (kod Zavidovića) — 62
 Kicelj (trig. 1235, kod Travnika) — 855
 Kičevo — 990
 Kik (brdo, kod Valjeva) — 738
 Kik (brdo, kod Zvornika) — 628, Kikinda — 203, 581
 Kiseljak — 884
 Kiseljak (kod Zvornika) — 967
 Kladanj — 9, 14, 17, 18, 52, 65, 98, 117, 245, 268, 297, 856, 1064, 1066
 Kladari (kod Doboja) — 205
 Kladvac (kod Vinkovaca) — 738
 Kladvovo — 478, 480, 1041
 Klačnice (kod B. Luke) — 960
 Klenak (kod Rume) — 620, 705, 1017, 1023
 Klenovik (kod Požarevca) — 72, 77, 204, 375, 376, 597
 Klinča Selo (kod Jastrebarskog) — 713
 Klisina (kod Kadine Vode) — 759
 Klupe (trig. 433, kod B. Luke) — 473
 Ključ — 601, 603, 613, 615, 672, 689, 752, 758, 760, 761, 772, 774, 820, 847, 849, 850, 907, 909, 950
 Ključ (kod Varaždina) — 711
 Kneževići (kod Jajca) — 880
 Knežpolje (kod Bos. Dubice) — 571
 Knin — 410, 438, 456, 468, 506, 509, 511, 531, 539, 639, 716, 819, 896, 948, 950, 1088, 1093
 Knjaževac — 39, 109, 198, 201, 277, 349, 396
 Koceljivo — 98, 1030, 1037, 1062
 Kočane (kod Niša) — 201
 Kočevje — 668
 Kočevska Reka — 532
 Kočevski rog — 667
 Kokići (kod Jajca) — 904
 Kokin Brod — 87
 Kolašin — 896
 Kolubara (predeo) — 1027
 Kolubara (r.) — 1016, 1028
 Komaji (kod Dubrovnika) — 716
 Komar (kod D. Vakufa) — 752, 753, 770, 827, 855, 881, 902, 904
 Konarevo (kod Kraljeva) — 1036
 Konjic — 432, 456, 689, 1087
 Kopaonik (pl.) — 395—397, 602, 620, 673, 676, 689, 691, 736, 817, 819, 1125
 Kopčić (kod D. Vakufa) — 79
 Kopila (k. 1171, kod Bugojna) — 855
 Kopito (pl.) — 9
 Koprivnica — 932, 947
 Korana (r.) — 877
 Kordun — 1052
 Koričani (kod Travnika) — 769, 828
 Korod-grad (kod Babine Grede) — 738
 Korenica (sada Titova Korenica) — 172
 Korenita (kod Bijeljine) — 769
 Kordun — 606, 713
 Korman (kod Aleksinca) — 198, 199

- Koruška — 518
 Kosjerić — 98, 680, 1064
 Kosmaj (pl.) — 591, 1037
 Kosovo (predeo) — 442, 443, 618, 912, 998
 Kosovo (predeo, kod Valjeva) — 738
 Kosovo polje — 678
 Kosovska Mitrovica — 43, 50, 64, 84, 102, 110, 113, 147, 192, 196, 202, 211, 222, 231, 268, 270, 277, 307, 309, 310, 348, 350—352, 393, 394, 397, 403, 404, 444, 449, 478, 481, 549, 656, 673, 735, 763, 913, 919, 921, 998, 1038, 1041, 1055, 1072, 1079
 Kostajnica — 160, 436, 457, 462, 466, 481, 486, 488—490, 497, 505, 506, 531, 537, 543—545, 548, 559, 561, 565, 567, 568, 606, 608, 611, 704, 705, 710, 823, 848, 851, 852, 932, 950, 958, 959, 979, 1044, 1086, 1091, 1112, 1113, 1116, 1120
 Kostojevići (kod Rogačice) — 87
 Kostolac — 72, 77, 196, 204, 375, 376, 597, 655
 Košutica (kod Rogatice) — 128, 269
 Kot (pl., kod Bora) — 41, 737
 Kotel (pl., kod Bora) — 41, 737
 Kotor — 180, 1107, 1115
 Kotor-Varoš — 915, 916, 941, 942, 953, 959
 Kotuća (trig. 326, kod Kragujevca) — 737
 Kovaljci (predeo, kod Živinica) — 62
 Kovanj (kod Rogatice) — 298
 Koviljača — 11, 15—17, 20, 21, 23, 32, 35, 196, 210, 1002
 Koviljača (k. 372, kod Belanovice) — 738
 Kovin — 351
 Kozara (pl.) — 86, 385, 411, 412, 418, 458, 461, 473, 479, 489, 494—498, 513, 523—525, 528, 535—537, 543—546, 548, 551, 555, 558, 559, 561—564, 567, 568, 570, 572, 576, 577, 588, 589, 601, 603, 606, 611, 612, 619, 671, 696, 701, 706, 713, 731, 760, 793, 818, 820, 847, 848, 851, 896, 898, 1077, 1091, 1096, 1112—1114, 1116—1118, 1120, 1121
 Kozarac (kod Prijedora) — 485, 527, 705, 793
 Kozarački kam (trig. 659, kod Kozarca) — 485, 572
 Kozarevići (kod Sarajeva) — 431
 Kozaruša (kod Prijedora) — 485
 Kozica (kod Sanskog Mosta) — 79
 Kozija Ravan (kod Vlasenice) — 628
 Kozluk (kod Zvornika) — 883
 Kragujevac — 42, 43, 102, 109, 110, 155, 194, 195, 198, 201, 202, 215, 270, 310, 482, 498, 592, 722, 763, 919, 1003, 1012, 1027, 1029, 1031, 1034, 1055
 Kraljevci (kod Rume) — 620
 Kraljevo — 42, 50, 60, 108, 198, 201, 251, 270, 308, 349, 351, 376, 393, 498, 549, 622, 735, 763, 837, 898, 919, 921, 1003, 1005, 1027—1029, 1031, 1034, 1038, 1041
 Kraljičino guvno (trig. 510, kod Prnjavora) — 739
 Kram (kod Han-Pijeska) — 17, 445, 595, 867, 869
 Kranjska — 413
 Kranjska dolina — 803
 Kravarske gorice — 79
 Kravica (kod Srebrenice) — 192
 Krčiči (kod Rogatice) — 298
 Krčmar (kod Valjeva) — 192
 Kreka — 445, 595
 Kremna (kod Užica) — 15, 1037
 Kreševo — 601, 602, 867, 869
 Krešnići (kod Doboja) — 107
 Krim (pl.) — 532
 Krit (o., u Grčkoj) — 102, 185, 186, 255, 256, 357—359, 361, 369—371, 454, 692, 836, 838, 961—963, 988—990, 1029, 1032, 1079, 1080, 1115
 Kriva Reka (kod Brusa) — 819
 Krivaja (r.) — 18, 19, 61, 131, 268, 278, 480, 554, 1118
 Krivi Vir (kod Paraćina) — 497, 498
 Krka (r.) — 532
 Krnica (kod Bleda) — 804
 Krndija (pl.) — 861, 907
 Krnjiin (trig. 841, kod B. Luke) — 525, 571, 572
 Krstenić (kod Šekovića) — 629
 Krupa na Vrbasu — 821
 Krupanj — 204, 331, 655, 673, 1002, 1003, 1005, 1008, 1013, 1014, 1016, 1026, 1030, 1034, 1037, 1038, 1040, 1055
 Krušedol — 651

Kruševac — 43, 109, 110, 199, 201, 202, 270, 277, 478, 481, 536, 618, 621, 919, 1002, 1003, 1005, 1027, 1029, 1034, 1035, 1042, 1058
 Kruševo (trig. 1224, kod Travnika) — 739
 Kruškovac (brdo, kod Bos. Kobaša) — 739
 Kubarovača (kod Jajca) — 753
 Kučevo — 308, 396, 400, 596, 597, 626
 Kukuruzari (kod Gline) — 851, 909
 Kula Grad (kod Zvornika) — 628
 Kulaši (kod Prnjavora) — 955
 Kumane (kod Zrenjanina) — 152, 994
 Kupa (r.) — 532, 619, 947
 Kupiči (kod Prijedora) — 863
 Kupljenik (kod Bleda) — 804
 Kupres — 278, 601, 643, 668, 689, 697, 780, 798, 819, 954
 Kuršumlija — 87, 127, 152, 153, 191, 215, 250, 399, 1041, 1079
 Kuršumlijska Banja — 191, 215
 Kusače (kod Vlasenice) — 18
 Kuselj (k. 511, kod Topole) — 738
 Kušlat (kod Vlasenice) — 17, 628
 Kutina — 566, 595, 697, 705, 711, 757, 823

L

Lab (r.) — 737
 Lajkovac — 10, 147, 496, 591, 592, 620, 704, 939, 1027, 1079
 Lapovo — 147, 251, 349, 440, 592, 736, 737, 994, 1055, 1079
 Larisa — 974
 Lašva (kod Zenice) — 710, 714, 946
 Lazarevac — 98, 620, 1003, 1005, 1008, 1031, 1033, 1062
 Lazukići (kod Doboja) — 62
 Lebane — 309, 1040
 Ledinci (kod Petrovaradina) — 604
 Lemnos (o., u Grčkoj) — 181, 187, 357, 963, 990
 Lendići (kod Travnika) — 753, 903
 Lepenica (r.) — 42, 737
 Lerin (Florina, u Grčkoj) — 990
 Lesce (kod Radovljice) — 804
 Leskovac — 39, 43, 87, 107, 109, 110, 153, 181, 200—202, 270, 498, 618, 642, 674, 897, 919, 1032, 1037, 1040, 1042, 1058, 1079

Leskovac (kod Vrnograča) — 609
 Leskovića (kod Valjeva) — 192
 Lešće (kod Otočca) — 975
 Lešnica (kod Loznice) — 204, 939
 Lice pst. (kod Iloka) — 652
 Lič. Jesenica — 716, 890
 Liješanj (kod Zvornika) — 628
 Lika — 172, 713, 946, 948
 Lim (r.) — 129, 275, 276, 404, 495, 768
 Lipac (kod Doboja) — 466, 479, 789
 Lipaja (k. 641, kod Bos. Kobaša) — 739
 Lipik — 847
 Lipolist (kod Šapca) — 1017, 1018
 Lipovac (kod B. Luke) — 915, 916, 941, 942
 Lisa (rudnik, kod Ivanjice) — 655, 817, 818
 Lisac (trig. 1459, kod Konjica) — 79
 Lisac (trig. 1065, kod Trstenika) — 42, 737
 Lisica (trig. 1185, kod Prištine) — 404
 Lisina (pl.) — 753
 Lisina (trig. 978, kod B. Luke) — 525
 Livno — 511, 534, 637, 638, 643, 668, 689, 691, 819, 826, 833, 837, 932, 950, 952, 1087
 Lojane (kod Kumanova) — 984
 Lokvari (kod Kadine Vode) — 759
 London — 141, 221, 555, 695, 858, 1119
 Lopare (kod Tuzle) — 479, 789, 790, 874, 875, 882, 967
 Loška dolina — 532
 Lovča (kod Kostajnice) — 608
 Lovčić (kod Pleternice) — 860, 861
 Lovnica (potok, kod Šekovića) — 629
 Lovreć (kod Imotskog) — 669
 Loznica — 15, 19, 98, 154, 204, 350, 352, 398, 619, 897, 939, 1002, 1003, 1008, 1013, 1016, 1026, 1030, 1031, 1033, 1034, 1038, 1055, 1062, 1079
 Lučica (kod Požarevca) — 74
 Lučjak (k. 1006, kod Bora) — 41, 737
 Luka (kod Zagreba) — 711
 Lukač-most (sada Bobotov most, kod Konjica) — 710, 714
 Lučavac (kod Tuzle) — 15, 61—63, 88, 107, 129, 134, 135, 445, 595, 1073

Lukovac (kod Sarajeva) — 431
Lupoglav (k. 603, kod B. Luke) — 942
Lušići (kod B. Luke) — 760
Lužani (kod Batrine) — 739, 937
Lužani (D. i G., kod Prijedora) — 863

LJ

Ljeljen (k. 1321, kod Sarajeva) — 52
Ljig — 1093
Ljubija (kod Prijedora) — 86, 154, 272, 273, 392, 411, 425, 433, 458, 472—474, 480, 484, 485, 488, 497, 505, 543—545, 548, 565, 569, 612, 615, 673, 704, 705, 760, 821, 823, 865, 908, 909, 1053, 1114, 1122
Ljubina (k. 577, kod Vrginmosta) — 79
Ljubina (r., kod Sarajeva) — 644
Ljubinje — 237, 511, 534
Ljubljana — 241, 249, 316, 331, 414, 506, 511, 530, 532, 539, 667, 710, 715, 1102, 1104, 1106, 1108
Ljubljanska pokrajina — 530, 532
Ljubljansko barje — 532
Ljuboten — 984
Ljubovija — 11, 98, 269, 349, 707, 998, 1034, 1064, 1065, 1066
Ljubuša (pl.) — 79
Ljukten (k. 1219, kod Trstenika) — 42, 737
Ljuša (kod Jajca) — 79, 800, 904
Ljuta gr. (trig. 1740, kod Travnika) — 739

M

M. Crnice (kod Požarevca) — 596, 620
M. Gostilj (k. 639, kod Doboja) — 62, 134
M. Orlovac (brdo, kod Kotor-Varoša) — 916
M. Požarevac (kod Mladenovca) — 591
M. vis (k. 898, kod B. Luke) — 525
M. Zvornik — 115
Mačkatice (rudnik, kod Surdulice) — 655, 985

Mačkov Prug (o. na Dunavu) — 699
Mađarska — 81, 392, 415, 733, 737, 808, 995, 1000, 1084
Magaljdol (kod Jajca) — 954—956
Magarovci (kod Jajca) — 904
Magasići (kod Srebrenice) — 192
Maglaj — 61, 62, 107, 131, 277, 315, 437, 1049, 1050, 1074
Maglajci (kod Bos. Dubice) — 571
Maglič (pl.) — 540
Maja (kod Gline) — 608
Majdan (kod Jajca) — 955
Majdan (trig. 386, kod Knjića) — 42, 737
Majdanpek — 74, 626, 897, 985, 1028
Majevac (kod Dervente) — 827
Majevica (pl.) — 14, 205, 232, 316, 388, 411, 423, 429, 673, 676, 769, 790, 827, 861, 874, 881, 882, 924, 954, 1096
Majur (kod Kostajnice) — 851
Makarska — 534, 638, 669, 890, 975
Makedonija — 455, 558, 815, 816, 895, 983, 990, 1000, 1025
Makloševac (kod Našica) — 739
Mala Azija — 318, 1109
Mala Ivanča (kod Grocke) — 77, 78
Mala Krsna — 375, 377, 400, 449, 598
Mala Ljuša (predeo, kod Jajca) — 800
Maleševci (kod Ugljevika) — 925
Malijevići (kod Živinica) — 628
Maline (kod Travnika) — 828
Malovan (D. i G., kod Kupresa) — 79
Malta — 128
Man. Blagoveštenje (kod G. Milanovca) — 735
Man. Voljavča (kod G. Milanovca) — 735
Man. Vujan (kod Čačka) — 735
Mandić (kod Prijedora) — 908
Mandelos (kod Srem. Mitrovice) — 591, 652
Manić (kod Sopota) — 191
Manjača (pl.) — 758—760
Maoča (kod Tuzle) — 769
Maradik (kod Inđije) — 592, 651
Marčete (kod Kadine Vode) — 759
Marjanovići (kod Klادنja) — 629
Markovac — 398, 440, 592
Markovo brdo (kod B. Luke) — 485

- Martinci (kod Srem. Mitrovice) — 712
 Maslarevac (kod Bos. Novog) — 608
 Matkovac (kod Zvornika) — 16, 17, 628
 Mazin (kod Gračaca) — 79
 Mečenčani (kod Kostajnice) — 760
 Medak (kod Gospića) — 890, 975
 Medvednik (pl.) — 98
 Medvednjak (trig. 1094, kod Trav-
 nika) — 753
 Međaš (kod Doboja) — 107, 1074
 Međaši (kod Bijeljine) — 769
 Međeđa (kod Višegrada) — 99, 326,
 768, 1047, 1065, 1102
 Međeđak (kod Mrkonjić-Grada) —
 772
 Međuvođe (kod Bos. Dubice) — 498
 Mekote (kod Sokolca) — 351
 Mehovci (kod B. Luke) — 915, 917,
 943
 Mehurići (kod Travnika) — 944
 Melenci (kod Zrenjanina) — 152,
 994
 Melos (o. u Grčkoj) — 357, 963
 Memići (kod Zvornika) — 15—17,
 326, 628, 942, 967
 Memiši (kod D. Vakufa) — 753
 Meokrnje (trig. 1394, kod Travni-
 ka) — 739
 Mesići (kod Rogatice) — 9, 57, 380,
 381, 431
 Metković — 240, 509, 511, 539, 669
 Mezgraja (kod Niša) — 198
 Mihagovci pst. (kod Stare Pazove)
 — 652
 Mikanovo Brdo (kod Prijedora) —
 863
 Mileševo (kod Prijepolja) — 404
 Milići (kod Vlasenice) — 9, 17, 19,
 52, 495, 1065
 Milino Selo (Prav. i Musl., kod Tuz-
 le) — 62
 Milojica (kod Prijedora) — 863
 Milovac (trig. 252, kod Ljiga) — 738
 Miljanovci (kod Zvornika) — 967
 Minhen (u Nemačkoj) — 728, 730
 Miska Glava (kod Prijedora) — 79
 Mislavac (kod Čačinaca) — 436
 Mitilena (o. u Grčkoj) — 187, 357,
 962, 963, 990
 Mitrovići (kod Kladnja) — 628, 629
 Mladenovac — 348, 350, 398, 591,
 592, 593, 618, 620, 705, 938
 Mlađevi (predeo, kod Valjeva) —
 738
 Mliništa (kod Glamoča) — 880
 Mlinska (kod Kostajnice) — 710,
 714
 Mlječanica (r.) — 525
 Močioci (G. i D., kod Jajca) — 880,
 904
 Modran (kod Bijeljine) — 437
 Modriča — 232, 268, 277
 Modrinje (kod Zenice) — 714
 Mojković (kod Krupnja) — 204
 Mokrec (pl.) — 532
 Mokrin (kod Kikinde) — 196, 211
 Mokro (kod Sarajeva) — 9, 15, 18,
 166, 278, 293, 1043
 Moravica (r.) — 1037, 1038
 Morović (kod Šida) — 820
 Moskva — 141, 221, 555, 695, 858,
 1034, 1119
 Moslavačka planina — 568, 602, 620,
 673, 755, 757, 820, 847, 907
 Mostar — 172, 180, 238, 239, 240, 312,
 316, 340, 413, 438, 450, 456, 468, 503,
 509, 511, 534, 539, 540, 638, 669, 688,
 690—693, 710, 714, 716, 786, 787, 789,
 824, 836, 879, 896, 901, 931, 1051,
 1066, 1077, 1087, 1088, 1107, 1114,
 1116, 1124
 Moštanica (r.) — 525
 Motaica gradina (trig. 652, kod Bos.
 Kobaša) — 739
 Mraclin (kod Zagreba) — 711
 Mrakovica (kod Prijedora) — 525,
 571, 704, 705
 Mramorak (kod Zvornika) — 17
 Mravnice (trig. 1291, kod Travni-
 ka) — 739
 Mrkalji (kod Han-Pijeska) — 9, 19
 Mrkonjić-Grad — 206, 385, 587,
 672, 673, 696, 752, 753, 758, 764,
 770, 774, 847, 849, 850, 880, 907,
 924, 954, 956, 1044, 1062, 1087, 1119,
 1124
 Mrljak (kod Prokuplja) — 308
 Mrsać (kod Kraljeva) — 233, 622
 Mrzli Studenec (kod Bleda) — 803
 Mrzović (kod Vinkovaca) — 738
 Mudrike (kod D. Vakufa) — 752, 770,
 904
 Mujin grob (predeo, kod Olova)
 — 478, 480
 Murati (kod Bos. Dubice) — 565,
 1114
 Musl. Pridjel (kod Doboja) — 183,
 205
 Mušnikovo (kod Prizrena) — 404

N

- Našice — 738, 947
 Našička Breznica (kod Našica) — 738
 Natpolje (kod Jajca) — 880
 Negotin — 53, 196, 204, 479, 531, 1031
 Nemačka — 36, 39, 40, 49, 71, 93, 101, 119, 121, 139—141, 165, 168—170, 174—176, 186, 194, 238, 241, 258, 323, 332, 336, 348, 350, 369—373, 383, 395, 396, 404, 406, 410, 413, 415, 419, 425, 428, 438, 451, 475, 509, 516, 518, 533, 541, 542, 550, 552, 559, 560, 562, 563, 574, 576, 577, 585, 586, 588, 613, 640, 644, 653—656, 658, 659, 675, 682, 687, 681, 703, 723, 725, 731, 733, 735, 737, 807, 812, 817, 830, 858, 900, 913, 948, 954, 983, 988, 993, 1001, 1012, 1020, 1024, 1047, 1048, 1051—1053, 1055, 1056, 1073, 1081, 1106, 1119, 1125
 Nemački Rajh — vidi Nemačka
 Nemila (kod Zenice) — 714, 861, 944, 953
 Nera (r.) — 736
 Neradin (kod Iriga) — 651
 Nerade (trig. 1350, kod Brusa) — 42, 735
 Neretva (r.) — 540, 787
 Neštin (kod Iloka) — 603, 604, 652, 662, 699
 Nevačka (kod Han-Pijeska) — 714
 Nevesinje — 240, 342, 343, 346, 429, 430, 456, 511, 534, 536, 620, 896, 992, 1111
 Nezavisna Država Hrvatska (NDH) — 8, 15, 28, 37—39, 50, 57, 58, 61, 67—69, 71, 79, 81, 87, 91, 93—101, 104, 106, 107, 109, 113, 117—119, 139—142, 147, 162—164, 170—172, 174—178, 181—183, 185—187, 189, 192, 195, 207, 208, 213, 224, 225, 226, 232, 234, 235, 241, 243, 248, 250, 251, 253, 255—258, 260, 262—265, 274, 276—278, 305, 308, 313, 321, 323, 324, 326, 330, 331—333, 338, 339, 342—344, 350—352, 357, 365, 366, 374, 383, 390, 391, 392, 395, 400, 402, 404, 405, 409, 411, 413—416, 418—421, 423, 428, 433, 435, 449, 450, 451, 453—456, 466, 474—476, 478, 479, 483, 486, 492, 501—503, 510, 511, 530, 531, 534, 536—542, 537, 545—550, 553—560, 563, 566, 571, 576, 583, 585—590, 600, 613, 616, 618—620, 622, 636, 638—640, 642, 644, 646, 655, 657, 661, 668, 670, 672, 686, 688—691, 695, 697, 700—703, 706, 709, 717, 720—722, 726, 727, 730—735, 737, 738, 743, 744, 746, 749, 754, 755, 784, 787—790, 792, 806, 808, 809, 815, 818, 819, 822—824, 829, 830, 832—835, 838, 840—844, 846, 864, 870—873, 876—878, 891—894, 896, 898—901, 906, 907, 910, 911, 926, 929—931, 934, 936, 948, 950, 962, 965, 971, 972, 975—981, 989, 990, 992—1000, 1032, 1035, 1038, 1042, 1043, 1049, 1050, 1052—1056, 1058—1060, 1062, 1063, 1068, 1073, 1075—1087, 1089—1092, 1094, 1096—1099, 1115, 1118, 1119, 1122, 1123, 1125
 Nežice (kod Vinkovaca) — 738
 Nikinci (kod Rume) — 705
 Nikolica br. (k. 967, kod Zvornika) — 628
 Nikšić — 222
 Niš — 38, 41—44, 46, 50, 51, 56, 60, 72, 77, 78, 87, 96, 98, 100, 103, 105, 107, 109, 110, 127, 128, 148, 152, 153, 181, 183, 191, 193, 195, 197, 198, 200—202, 212, 214, 250, 251, 253, 255, 263, 264, 267, 270, 277, 307, 308, 310, 331, 349, 351, 395, 396, 449, 478, 482, 495, 497, 498, 531, 589, 605, 656, 674, 822, 898, 919, 977, 995, 1002—1004, 1012, 1023, 1025, 1032, 1042, 1078, 1079, 1087, 1125
 Nišava (r.) — 191, 267
 Niška Banja — 197
 Nomenj (Neuming, kod Bleda) — 803
 Norveška — 23, 265, 400, 532, 538, 559, 587, 588
 Nova Crnja (kod Kikinde) — 196, 211
 Nova Gradiška — 544, 569, 595, 603, 704, 705, 707, 864, 908, 937, 948, 979
 Nova Kapela (kod Sl. Požege) — 643, 704, 705, 739, 851, 853, 861, 898
 Nova Kapela-Batrina — 595
 Nova Kasaba (kod Vlasenice) — 17
 Nova Topola (Windhorst, kod Bos. Gradiške) — 412, 937

Nova Varoš — 87, 153, 307, 397,
618, 1111
Novi — 511, 534, 539
Novi Pazar — 196, 211, 268, 279,
348, 350, 393, 395, 397—399, 449,
604, 1037, 1038, 1040, 1099
Novi Sad — 12, 38, 56, 100, 436,
603, 731
Novo Mesto — 820
Novo Selo (kod Bijeljine) — 860
Novo Selo (kod Našica) — 739
Novo Selo (kod Leskovca) — 498
Novo Selo (kod Zvornika) — 17
Novoselec (kod Sl. Požege) — 853
Novska — 436, 446, 465, 486, 504,
540, 544, 569, 595, 603, 643, 696,
703, 705, 711, 932, 947, 979

NJ

Nju-Jork (u V. Britaniji) — 858

O

Obaduša (kod Travnika) — 753
Obilić (kod Prištine) — 404
Obilićevo (kod Kruševca) — 130,
155, 194, 482
Oborci (kod D. Vakufa) — 881,
902—904, 925
Obradeva Stolica (kod Paraćina)
— 495, 534
Obradović (kod Prijedora) — 363
Obrenovac — 61, 98, 147, 196, 211,
592, 593, 738, 938, 939, 1013—1016,
1022, 1027, 1029, 1031, 1062, 1079
Ocrkavlje (kod Kalinovika) — 353,
379
Očauš (pl.) — 739
Odvorci (kod Slav. Broda) — 861
Ogledna (trig. 1349, kod Brusa) —
42, 737
Ohridsko jezero — 990
Ogulin — 278, 410, 438, 450, 456, 467,
468, 506, 509, 511, 531, 539, 668,
709, 715, 716, 818, 819, 896, 950,
1087, 1093
Okletac polje (kod Rogatice) — 398
Okučani — 436, 462, 465, 479, 498,
548, 704, 705, 707, 847, 850, 937, 960,
979
Olovo — 9, 14, 18, 19, 34, 98, 183,
205, 213, 268, 293, 297, 302, 387, 467,
506, 714, 719, 856, 1064, 1066, 1076

Olovske Luke (kod Olova) — 297
Omarska (kod Prijedora) — 159,
160, 525
Omerova k. (k. 836, kod Šekovića)
— 629
Omiš — 950, 975
Opatija — 186, 207, 208, 258, 260,
329, 332, 335, 383, 451, 1081, 1090,
1094—1098, 1100, 1101, 1103, 1105,
1106
Orahovica (kod Zenice) — 856
Orahovljani (kod Ključa) — 902
Orahovo (kod Bos. Gradiške) — 481,
571
Orljava (r.) — 703, 739
Oršava (u Rumuniji) — 376
Osečina — 98, 214, 398, 1062, 1064
Osijek — 12, 735, 738
Osipaonica (kod Smedereva) —
375
Osječani (kod Goražda) — 294
Osmaci (kod Zvornika) — 17, 628,
956, 967
Ostatija (kod Ušća) — 307, 397
Ostružnica (kod Beograda) — 77,
78
Oštrelj (kod Bos. Petrovca) — 95
Oštro (trig. 1004, kod Goražda) —
381
Oštro Koplje (kod Kuršumlije) —
42, 737
Otočac — 890, 975, 1088
Otoka (predeo, kod Topuskog) —
606, 607
Otoka (kod Bos. Krupe) — 513,
1120
Ozren (pl., kod Doboja) — 14, 33—
35, 52, 53, 61, 62, 88, 96, 98, 104,
106, 107, 127, 129, 131—135, 137,
160, 165, 166, 168, 178, 181, 182,
192, 205, 232, 264, 268, 277, 315,
339, 385, 387, 388, 390, 411, 425,
429, 450, 479, 869, 925, 1050, 1062,
1073, 1074, 1076, 1086, 1111
Ozren Man. (kod Gračanice) — 6

P

Paklarevo (kod Travnika) — 828
Pakrac — 206, 436, 625, 1122
Palancište (M. i V., kod Prijedora)
— 572, 793
Palanka — vidi Smed. Palanka
Pale (kod Sarajeva) — 9, 15, 5,
293, 295, 354, 632, 714, 719

- Palež (k. 1474, kod Brusa) — 42
 737
 Paličula (kod Niša) — 198
 Paljevići (kod Zvornika) — 99
 Pančevo — 96, 108, 201, 203, 212,
 351, 581, 582, 678
 Papraća (kod Zvornika) — 16, 17,
 19, 268
 Papuk (pl.) — 513, 548, 549, 562, 568,
 602, 620, 643, 820, 847, 849, 860,
 861, 907
 Paraćin — 199, 495, 497, 498, 534,
 591, 999, 1002, 1005, 1031, 1035
 Parlog (predeo, kod Ljiga) — 738
 Parnica (kod Doboja) — 107
 Pasjača (pl.) — 193, 307, 349
 Patrija (predeo, kod Bos. Dubice)
 — 571
 Pavlovci (kod Rume) — 651
 Pazarić (kod Sarajeva) — 826
 Pčinja (r.) — 986
 Pečuj (kod Travnika) — 828
 Pecigrad (kod Cazina) — 877
 Pećine (D. i G., kod Travnika) —
 771, 855
 Peloponez (u Grčkoj) — 962, 990
 Perušić (kod Gospića) — 890, 975
 Peštrovića (kod Rogatice) — 298
 Pešurići (kod Rogatice) — 17, 52,
 326, 827
 Petačić (kod Travnika) — 828
 Petrinja — 160, 183, 206, 331, 418,
 420, 437, 441, 523, 531, 568, 569,
 587, 607, 713, 755, 759, 848, 853,
 948, 953, 948, 979, 1118, 1120
 Petrova gora (kod Zagreba) — 320,
 461, 606, 1091, 1096, 1120
 Petrovac na Mlavi — 396, 478, 480,
 531, 626, 1031
 Petrovaradin (kod Novog Sada) —
 12, 425, 441, 465, 531, 603, 604, 651,
 662, 699, 712
 Petrovgrad — vidi Zrenjanin
 Petrović (kod Olova) — 297
 Petrović (kod Prijedora) — 863
 Petrovići (kod Maglaja) — 62
 Petrovići (kod Zvornika) — 17
 Petrovo Selo (kod Tekije na Du-
 navu) — 620
 Peščenica (kod Petrinje) — 711
 326,
 Pilatovića (trig. 1703, kod Brusa) —
 737
 Pilipova (kod Maglaja) — 62
 Pirej (luka, u Grčkoj) — 357, 358,
 963, 990
 Pirot — 198, 990, 1032
 Piskavica (kod B. Luke) — 159, 160,
 495, 505
 Pišalište (k. 845, kod Kladnja) —
 628
 Pjenovac (kod Han-Pijeska) — 714
 Plakalovići (kod Zvornika) — 628
 Plana (kod Sarajeva) — 18
 Plandiš (predeo, kod Valjeva) —
 738
 Planin. Grabovo (kod Rume) — 699
 Planinica (kod Prijedora) — 524
 Plase (kod Crikvenice) — 709, 715
 Plaški — 716, 890, 975
 Plazgejev Rovt (kod Bleda) — 804
 Pleso (kod Zagreba) — 180
 Plešivica (pl. kod Samobora) — 79,
 731
 Pleternica (kod Slav. Požege) — 703,
 761
 Plitvički Ljeskovac — 79, 713
 Ploče (kod Metkovića) — 509
 Plješivica (pl. u Lici) — 79
 Pljeva (predeo, kod Jajca) — 798
 Pljevlja — 35, 245, 261, 276, 293, 1087,
 1088, 1101, 1111
 Podbrđe (kod Kotor-Varoša) — 915,
 916, 942
 Podgajević (kod Kladnja) — 629
 Podgrab (kod Sarajeva) — 18, 52,
 205, 294, 354, 379—381
 Podgradci (D. i G., kod Bos. Gra-
 diške) — 571, 573, 793
 Podgrmeč — 793
 Podložnik (kod Pala) — 294, 296,
 298, 301, 387, 1109
 Podlugovi (kod Vareša) — 467
 Podmilačje (kod Jajca) — 903
 Podobzir (kod Jajca) — 904
 Podrinje — 277
 Podromanija (kod Sarajeva) —
 18, 1066
 Podunavlje — 277, 307, 349
 Podžeplje — 275, 294, 296, 297, 302,
 1109
 Pogari (kod Vareša) — 18
 Pogled (kod Sarajeva) — 380
 Pokljuka (pl.) — 803
 Pokupsko (kod Vrginmosta) — 79
 Poljanik (trig. 1238, kod Travnika)
 — 739

- Polje Bašarinac (kod Bugojna) — 855
- Poljska — 121, 806, 808, 1024
- Poljščica (kod Bleda) — 803, 804
- Pomoravlje — 310
- Ponir (kod Jajca) — 770
- Ponor (brdo, kod Zvornika) — 628, 629
- Popinci (kod Stare Pazove) — 652
- Popovac (kod B. Luke) — 941
- Popovača (kod Čazme) — 603
- Posavina — 268
- Potkisak (kod Prijedora) — 863
- Požarevac — 53, 74, 76, 78, 108, 110, 147, 191, 193, 196, 197, 201, 202, 204, 212, 231, 233, 263, 267, 269, 270, 277, 278, 308, 331, 349, 352, 374—377, 396, 397, 478, 498, 515, 531, 596—599, 618, 622, 645, 656, 672, 674, 696, 763, 897, 919, 1011, 1031
- Požega (užička) — 147, 192, 214, 268, 275, 351, 400, 449, 531, 680, 1033, 1036, 1038, 1040, 1079
- Prača (kod Sarajeva) — 128, 153, 159, 187, 205, 246, 251, 261, 264, 274, 275, 288, 289, 293, 295, 313, 337, 342, 344, 345, 354, 378—380, 384, 437, 450, 467, 506, 821, 882, 1046, 1066, 1077, 1078, 1091, 1092, 1094, 1096, 1101, 1110
- Prača (r.) — 9, 18, 313, 325—327, 337, 345, 346, 378, 380, 381, 386, 387, 429—431, 450, 1110
- Prčino brdo (kod Kotor-Varoša) — 916
- Predolje (trig. 459, kod Sl. Broda) — 739
- Predolje (kod Stoca) — 239
- Prekec (k. 812, kod Kladnja) — 629
- Prenj (pl.) — 79
- Previša (D. i G., kod Mrkonjić-Grada) — 772, 773
- Pribinić (kod Teslića) — 769
- Priboj (D. i G., kod Tuzle) — 967
- Priboj (na Limu) — 245, 293
- Prijeboj (kod Korenice) — 79
- Prijedor — 36, 37, 85, 86, 154, 156, 159—161, 165, 182, 184, 185, 187—189, 192, 193, 206, 213, 214, 251, 253, 255, 256, 271—273, 331, 392, 411, 420, 423—428, 433, 436, 438, 440, 441, 453, 455, 458, 459, 466, 468, 472—474, 479—481, 484—490, 495—498, 503, 506, 513, 525, 527—529, 531, 532, 534, 536, 540, 543—545, 548, 559—561, 564, 565, 568, 569, 572, 578, 585, 587, 612, 704, 705, 707, 710, 713, 722, 760, 775, 776, 793, 823, 848, 850, 852, 864, 898, 909, 933, 948, 958—960, 994, 1043, 1044, 1050, 1053, 1055, 1056, 1076, 1077, 1089—1091, 1112—1114, 1116, 1122, 1124
- Prijepolje — 480
- Prilep — 986, 990
- Priluzje (kod Prištine) — 404, 913
- Primorje — 1087
- Priseka (k. 615 na pl. Šamarici) — 1091
- Prisjeka (kod Ključa) — 739
- Priština — 42, 404, 722, 737, 990, 1055
- Prizren — 990
- Prnjavor — 205, 789, 941, 953, 958, 959
- Prnjavor (kod Bos. Gradiške) — 412
- Prnjavor (kod Zvornika) — 628
- Prnjavor (kod Lešnice) — 936, 1017
- Prnjavor (kod Rume) — 652
- Prokop (kod Prijedora) — 863
- Prokop (trig. 399, kod Topole) — 738
- Prokuplje — 154, 193, 200, 231, 264, 308, 309, 396, 449, 478, 481, 495, 497, 531, 536, 674, 986, 1032, 1041, 1079, 1125
- Prosara (pl.) — 513, 543—545, 548, 564, 567, 568, 570, 572, 576, 588, 601, 603, 611, 617, 1118
- Prozor — 278, 468, 540, 643, 668, 833, 846, 1144
- Prudi (kod Jajca) — 770, 904
- Pruska — 686, 979
- Psunj (pl.) — 513, 548, 549, 562, 566, 568, 569, 602, 620, 625, 637, 643—645, 671, 691, 697, 701, 706, 847, 860, 907, 1121, 1122
- Pucari (kod Bos. Gradiške) — 571
- Pugled (kod Kočevja) — 668

R

- Rabici (kod B. Luke) — 915, 916
- Rabrovac (kod Mladenovca) — 398
- Rača (kod Vlasenice) — 954
- Radaljica (trig. 1050, kod Mrkonjić-Grada) — 79

- Radić (trig. 305, kod Prijedora) — 863
 Radinci (M. i V., kod Rume) — 591, 652
 Radovljica — 804
 Rađevići (kod Rogatica) — 17
 Rajevine (kod Zvornika) — 628
 Rajh — vidi Nemačka
 Rajić (kod Okučana) — 498, 504
 Rakovac (kod Petrovaradina) — 604, 699
 Rakovac (kod Sarajeva) — 128
 Rakovica (kod Beograda) — 89, 375
 Rakovica (kod Bos. Dubice) — 760
 Rajla (kod Beograda) — 72, 77, 78, 146, 349, 376, 597, 598, 618, 620
 Rama — 643
 Rankovići (kod Travnika) — 855
 Rasavci (kod D. Vakufa) — 752
 Rasavci (kod Prijedora) — 902, 904
 Rastenburg (u Pruskoj) — 979, 981
 Rastićevo (kod D. Vakufa) — 881
 Rastošnica (kod G. Tuzle) — 883
 Rastovo (kod Travnika) — 854, 855
 Rašanac (kod Petrovca na Mlavi) — 620
 Rašće š. (kod D. Vakufa) — 752
 Raška — 147, 192, 214, 222, 307, 350, 351, 399, 498, 549, 620, 897, 985, 1031, 1037, 1079
 Raštelica (kod Konjica) — 602, 689
 Ratkovac (kod Slav. Požege) — 851
 Ravan (kod Travnika) — 904
 Ravna gora (kod Valjeva) — 722, 735
 Ravna pl. (kod Sarajeva) — 768
 Ravno br. (trig. 1021, kod Kladnja) — 628
 Ravska (kod Prijedora) — 485
 Razboj (kod Bos. Gradiške) — 937
 Razboj (k. 590, kod Sanskog Mosta) — 79
 Raže br. (k. 426, kod B. Luke) — 916
 Ražljevo (kod Brčkog) — 769
 Reka (r.) — 295, 296, 303
 Renovica (kod Sarajeva) — 380, 381, 437, 467
 Republika Sv. Marka — 164
 Resava (r.) — 41, 737
 Resnik (kod Kragujevca) — 42, 737
 Rešetnica (kod Goražda) — 298
 Rgotina (kod Zaječara) — 1055
 Ribare (kod Prokuplja) — 621
 Ribari (kod Šapca) — 1017
 Ribnica (kod Kladnja) — 19
 Ribnik (kod Ključa) — 759
 Rijeka — 257, 258, 278, 413, 416, 438, 450, 456, 467, 503, 506, 531, 667, 668, 709, 715, 820, 1090, 1095
 Rijeka (kod Trnova) — 882, 896
 Rim — 164, 335, 338, 413, 425, 506, 529, 787, 829, 876, 893, 912, 979, 981, 1020, 1047, 1051, 1054, 1081, 1085, 1094, 1095, 1105, 1108
 Ripanj (kod Beograda) — 77, 78, 376, 598, 620, 1031
 Rogaćica — 322, 333, 350, 397, 398, 620, 738, 1106
 Rogatica — 9, 10, 14, 17, 18, 35, 36, 52, 64, 65, 71, 98, 102, 105, 117, 129, 153, 159, 183, 184, 187, 192, 205, 225, 242, 251, 261, 264, 268, 269, 274, 275, 277, 285, 292—295, 298, 302, 313—315, 318, 325, 326, 331, 337, 339, 342—345, 348, 354, 380, 382—388, 391, 426, 429, 430, 434, 437, 445, 448, 450, 480, 595, 619, 621, 719, 767, 768, 826, 827, 854, 860, 867, 869, 875, 882, 898, 924, 956, 1045, 1046, 1057, 1064—1069, 1076—1078, 1091, 1094, 1101, 1102, 1105, 1106, 1109—1111, 1114, 1123
 Rogoj (Javorak, kod Trnova) — 882
 Romanija (pl.) — 14, 18, 111, 131, 132, 135, 166, 278, 354, 380, 386, 495, 522, 552, 768, 827, 854, 860, 874, 875, 882, 924, 954, 956, 1044—1046, 1052, 1066, 1086, 1097
 Rožanj (kod Tuzle) — 967
 Rovine (kod Kostajnice) — 958
 Rtanj (pl.) — 277
 Rudice (kod Bos. Novog) — 513, 545, 604
 Rudine (k. 240, kod Prijedora) — 863
 Rudna Glava (kod D. Milanovca) — 985
 Rudnik (brdo, kod Zvornika) — 968
 Rudnik (kod G. Milanovca) — 1036
 Rudnik (pl.) — 673, 735, 1037
 Rudo — 79
 Ručina (k. 516, kod Bora) — 41, 737
 Rujevica (trig. 472, kod G. Milanovca) — 42, 737
 Rujište (brdo, kod Zaječara) — 41, 737

Ruma — 89, 206, 351, 398, 428, 465, 482, 492, 493, 505, 531, 575, 591, 592, 620, 642, 648, 650—652, 662, 663, 666, 694, 696, 698, 705, 731, 811, 937, 972, 978, 1017
Rumunija — 147, 333, 551, 659, 736, 808, 900, 1012
Rusija — 75, 139, 251, 324, 392, 418, 433, 521, 584, 600, 858, 988, 990, 996, 1052, 1054, 1056
Ruškovac (k. 562, kod Prijedora) — 863

S

Sabanta (D. i G., kod Kragujevca) — 233
Salzburg (u Nemačkoj) — 728, 730
Samobor — 979
Sana (r.) — 458, 472—474, 486, 490, 523, 528, 544, 545, 554, 561, 564—569, 571, 588, 589, 601, 603, 611, 612, 619, 621, 643, 673, 688, 758, 760, 761, 772, 818, 821, 847, 863, 896, 907, 932, 959, 1120, 1121
Sandžak — 395, 412, 423, 425, 443, 479, 494, 679
Sanski Most — 185, 187, 457, 458, 472, 473, 481, 485, 487, 488, 496, 497, 513, 530, 537, 544, 545, 555, 556, 561, 564, 587, 601, 602, 604, 612, 613, 617, 621, 689, 691, 704, 758, 772—774, 852, 864, 865, 907, 908, 950, 958—960, 1044, 1077, 1088, 1113, 1118, 1119, 1124

Sarajevo — 9, 14—18, 32, 35, 36, 53, 62, 67, 88, 95—97, 118, 121, 128, 129, 136, 153, 159, 160, 165—167, 182, 183, 187, 188, 192, 205, 208, 213, 219, 232, 235, 239, 240, 242, 245—249, 251, 256, 260, 261, 263, 265, 269, 273, 277, 286, 288, 289, 293, 297, 301, 302, 312—318, 322, 324, 327, 331, 334, 339, 340, 343—346, 354, 375, 385—387, 390, 391, 401, 405, 409—411, 414, 420, 426, 427, 429—431, 437, 440, 444—446, 448, 453, 455, 467, 468, 495, 506, 520, 531, 532, 540, 555, 558, 587, 589, 594—596, 601, 602, 621, 622, 629, 631, 637, 643—645, 673, 689, 691, 692, 710, 714, 719, 731, 741, 742, 767, 768, 789, 801, 818, 824, 826, 827, 854, 855, 856, 857, 867—872, 874,

875, 881, 925, 944—947, 956, 990, 1043—1047, 1049—1053, 1055—1057, 1059, 1061, 1062, 1064—1066, 1076—1078, 1086, 1088, 1089, 1091, 1092, 1095—1099, 1102, 1104, 1107, 1109—1111, 1116, 1118, 1119, 1123, 1124
Sava (r.) — 40, 57, 64, 67, 69, 94, 95, 101, 165, 178, 206, 208, 212, 215, 232, 245, 265, 268, 277, 278, 289, 327, 331, 345, 379—381, 412, 416, 417, 440, 450, 456—458, 463, 479, 481, 487, 496, 497, 513, 523, 531, 536, 540, 554—556, 559, 562, 563, 569, 572, 587—590, 603, 614—616, 619, 620, 637, 642, 662, 672, 673, 680, 689, 691, 696, 711, 712, 738, 793, 818, 827, 899, 907, 931, 932, 947, 948, 966, 979, 1002, 1004, 1008, 1013, 1014, 1016—1018, 1022, 1023, 1028, 1030, 1038, 1042, 1046, 1047, 1052, 1061, 1072, 1078, 1086, 1093, 1097, 1112, 1113, 1117—1023
Sava Bohinjka (r.) — 803
Savanovići (kod Prijedora) — 863
Sebiočina (kod Srebrenice) — 768
Sedes — 977
Selište (predeo, kod D. Vakufa) — 752
Selište (trig. 240, kod V. Moštance) — 738
Semberija (predeo) — 769, 861
Semeć (kod Rogatice) — 827
Semering — 980
Semizovac — 710, 714
Senta — 12, 38, 56, 100
Senj — 511, 539
Sesveta (kod Zagreba) — 195
Severovci (kod Bos. Gradiške) — 571
Sicilija (o.) — 81, 1084
Sićevo (kod Niša) — 198
Siće (kod Batrine) — 739
Simin-Han (kod Tuzle) — 437, 466, 714
Sinj — 669, 709, 716, 819, 890, 975
Sip (kod Kladova) — 277
Sipić (kod Lapova) — 349
Sisak — 263, 438, 446, 453, 465, 529, 595, 606, 607, 610, 705, 706, 711, 850, 931, 932, 948, 979, 1049, 1053, 1078
Sitneš (kod Bos. Gradiške) — 412
Sitnica (kod Ključa) — 672, 689, 706, 755, 758, 759, 773—776, 821, 850, 881, 907, 909, 910

- Sižje (kod Tuzle) — 107, 1074
 Sjenica — 393, 397, 495, 496
 Sjetlina (kod Sarajeva) — 205, 353
 Sjeversko (kod Rogatice) — 827
 Skadarsko jezero — 614
 Skakavac (kod Karlovca) — 716
 Skakavci (kod Bugojna) — 855
 Skela (kod Jajca) — 753, 884
 Skender-Vakuf — 828, 924, 932, 953
 Skobalj (kod Smedereva) — 375
 Skoplje — 42, 251, 395, 400, 597, 655, 735, 898, 990, 1025, 1032, 1053
 Skrios (o. u Grčkoj) — 990
 Slap (kod Rogatice) — 275, 296, 303, 308, 387, 1109
 Slatina (kod Bora) — 995
 Slatina (kod Raške) — 309
 Slatina (kod Sopota) — 191
 Slavonija — 163—165, 205, 441, 559, 561—563, 576, 615—618, 818, 846, 946, 947, 1052, 1122
 Slavonska Požega — 206, 412, 637, 704, 731, 851, 898
 Slavonski Brod — 35, 36, 160, 165, 272, 273, 288, 289, 316, 379, 392, 409, 415, 435, 437, 445, 446, 467, 468, 540, 569, 575, 595, 596, 603, 616, 652, 711, 714, 766, 827, 839, 860, 861, 875, 944, 947, 956, 1049, 1053, 1056
 Slovenija — 324, 511, 516, 537, 555, 590, 624, 667, 692, 728, 803, 829, 990, 1119
 Slunj — 668, 877, 908, 981
 Sljeme (kod Zagreba) — 931
 Smed. Palanka — 231, 255, 350, 592, 994
 Smederevo — 109, 130, 155, 201, 233, 280, 309, 377, 449, 478, 480, 598, 622
 Smet (predeo, kod D. Vakufa) — 752
 Smude (kod Podrav. Slatine) — 436
 Sofija — 41, 42, 179, 308, 361, 373, 374, 538, 723, 746, 898, 963, 976, 1020, 1060, 1125
 Sokobanja — 267
 Sokolac (kod Sarajeva) — 9, 18, 19, 35, 98, 117, 153, 159, 182, 184, 192, 193, 205, 213, 246, 251, 261, 269, 275, 277, 278, 288, 289, 294—298, 300—302, 313, 337, 342, 351, 384, 386, 387, 445, 595, 619, 631, 867, 875, 1043, 1064, 1066, 1077, 1094, 1096, 1101, 1102, 1109, 1110
 Sokolinsko br. (trig. 1064, kod Jajca) — 904
 Sokolovići (kod Rogatice) — 98
 Solun — 49, 95, 97, 102, 147, 181, 186, 252, 256, 258, 329, 331, 334, 337, 355, 357, 358, 367, 368, 369, 371—374, 395, 423, 425, 451, 532, 556, 694, 723, 893, 894, 900, 963, 989, 990, 1015, 1029, 1074, 1075, 1079, 1100, 1119, 1125
 Sotin (kod Vukovara) — 662
 Sovački Kik — vidi Kik (brdo kod Valjeva)
 Spačva (kod Vinkovaca) — 712
 Split — 173, 180, 222, 402, 410, 413, 468, 511, 534, 539, 540, 709, 716, 932, 1054
 Spreča (r.) — 61—63, 88, 107, 128, 129, 131, 153, 232, 251, 268, 278, 316, 326, 956, 1068, 1073, 1074, 1077
 Srbija — 31, 34, 41, 45, 49—51, 53, 55, 56, 59, 60, 64, 65, 72, 87, 88, 91, 93—103, 106, 109, 112, 115, 116, 121, 125, 127—129, 136, 139, 141, 143, 144, 146, 147, 149, 152, 153, 168, 175, 177, 178, 181—183, 185—187, 189—192, 195, 208, 211, 213, 220, 222, 224—226, 231, 232, 234, 242, 250—256, 258, 259—263, 266, 269, 270, 275—277, 306—309, 313, 315, 320, 322—324, 326, 330, 331, 336, 342, 347, 348, 351, 352, 357, 358, 365, 369, 371, 379, 392, 393, 395—400, 403, 404, 411, 421, 423—425, 428, 434, 441—444, 446, 449, 450, 454, 457, 477, 478, 483, 492, 494—496, 498, 501, 502, 514, 528, 530, 532—536, 538, 544, 548, 554, 555, 558, 560, 583, 587—589, 600, 602, 617, 618, 620, 622, 637, 641, 642, 644, 645, 653—655, 657, 659, 670, 672, 673, 677, 681, 682, 684—686, 688, 689, 691—693, 695—698, 701, 705, 721—723, 735, 736, 738, 743, 745, 749—751, 755, 760, 762, 763, 788, 805, 807—809, 815, 817, 819, 821—823, 832, 834—837, 840, 842, 876, 883, 892, 894, 895, 897, 899—901, 906, 912, 920, 924, 926, 948, 962, 965, 972, 976, 983, 985, 986, 988, 989, 991—1000, 1002, 1003, 1008—1011, 1013—1016, 1018—1020, 1022—1026, 1028—1035, 1037—1041, 1043—1047, 1049, 1050,

- 1052—1056, 1058, 1060—1062, 1070, 1072, 1075, 1078—1080, 1086, 1087, 1089, 1090, 1092—1094, 1097, 1099, 1101, 1108, 1111, 1115, 1119, 1123, 1125
- Srebrenica — 9, 17, 36, 69, 117, 192, 268, 285, 313, 315, 322, 333, 348, 383, 430, 768, 1066, 1105, 1106, 1108
- Sredić (kod Prijedora) — 863
- Sredozemlje — 58, 358, 878, 893, 894, 898, 926, 961, 963, 988, 996, 1075
- Sredozemno more — 55, 100, 356, 963, 964, 1075
- Srem — 140, 422, 492, 600—602, 615—618, 637, 641, 642, 644, 671, 673, 678, 696, 736, 818, 842, 860, 874, 897—899, 971, 1016, 1032, 1052, 1053, 1057, 1078, 1122
- Srem. Kamenica (kod Novog Sada) — 604, 651, 662
- Srem. Karlovci — 651
- Srem. Rača — 268, 437, 601, 712
- Sremska Mitrovica — 35, 105, 196, 210, 331, 445, 465, 591, 595, 604, 652, 712, 731, 937, 972, 1014, 1017, 1018, 1021, 1023, 1038, 1041, 1077
- Srnetica (kod Bos. Petrovca) — 438, 468, 509, 716
- St. Brod (kod Višegrada) — 768, 875, 924
- St. Rijeka (kod Sanskog Mosta) — 545, 612, 704, 758, 851, 863, 865
- Stalać — 199, 498
- Staljingrad (sada Volgograd, u SSSR-u) — 858
- Staljino (u SSSR-u) — 533, 583
- Stambolčić (kod Sarajeva) — 882
- Stankova kosa (k. 347, kod Bos. Kobaša) — 739
- Stara Gradiška — 562, 573
- Stari Kolašin (predeo, kod Kosovske Mitrovice) — 307
- Stari Majdan (kod Sanskog Mosta) — 612, 621, 821, 959
- Statovac (D. i G., kod Prokuplja) — 193
- Stavci (kod Zavidovića) — 62
- Stajnovci (kod Rume) — 591, 652
- Stepojevac (kod Lazarevca) — 1027
- Stol (pl.) — 803
- Stolac (kod Mostara) — 237, 239, 456, 786, 1077
- Stolac (trig. 1519, kod Prače) — 381
- Stolice (kod Loznice) — 204
- Stolice (k. 910, kod Lopara) — 967
- Stragari (kod Arandjelovca) — 620
- Strati (u Grčkoj) — 357, 963, 990
- Stričići (kod Ključa) — 79
- Strmica (kod Knina) — 975
- Struga (kod Bos. Novog) — 864
- Struma (r.) — 330
- Strumica (r.) — 330
- Stubla (kod Prokuplja) — 87
- Studenci (kod Karlovca) — 975
- Studenci (kod Duvna) — 668
- Stupari (kod Živinica) — 628, 1066
- Sučeska (kod Srebrenice) — 768
- Suhača (kod Prijedora) — 474, 486, 490, 544, 565, 567, 612, 863—865, 908
- Suhe jele (trig. 1551, kod Travnika) — 79
- Suhodol (kod D. Vakufa) — 752
- Suhopolje (kod Doboja) — 277
- Sulici (kod Zavidovića) — 62
- Suljčići (kod D. Vakufa) — 904
- Sunja — 85, 107, 159, 160, 206, 425, 436, 465, 466, 504, 505, 548, 560, 585, 606—608, 710, 713, 755, 757, 848, 850, 933, 948, 959, 960
- Susek (kod Bač. Palanke) — 662, 699
- Sušak — 70, 167, 173, 180, 186, 190, 256, 257, 324, 332—335, 341, 383, 392, 410, 411, 432, 511, 539, 639, 715, 1045, 1085, 1086, 1098, 1105
- Sutjeska (r.) — 669
- Suva planina — 127
- Sveti Petar na Krasu — vidi št. Peter
- Sv. Petka (kod Niša) — 198
- Svilajnac — 41, 722, 737
- Sviloš (kod Iloka) — 699
- Svodna (kod Bos. Novog) — 160, 161, 184, 849, 959
- Svrljig — 267, 277, 396, 495, 618, 1002
- Svrljiške planine — 307, 349, 399, 478

š

- Šabac — 32, 60, 98, 108—110, 196, 201—203, 210, 270, 352, 449, 593, 705, 707, 763, 811, 919, 938, 939, 998, 1002, 1003, 1005, 1012—1014, 1016—1018, 1023, 1028—1030, 1038, 1041, 1062, 1078
- Šajnovići (kod Prače) — 9
- Šamarica (pl. u Baniji) — 481, 496,

- 497, 504, 513, 537, 544, 545, 555,
561, 565, 567—569, 588, 606, 612,
615, 616, 619, 643—645, 671, 688
690, 691, 696, 697, 701, 706, 755,
758, 760, 847, 848, 850, 907, 908,
932, 1091, 1118, 1120—1122
- Šanjcara (trig. 1055, kod Jajca) —
753
- Šator (pl.) — 79
- Šedinac (r., kod Jajca) — 753, 800,
802
- Šedinac-Han (kod Jajca) — 753
- Šekovići (kod Zvornika) — 17, 627
—629, 696, 954, 956
- Šerići (kod Jajca) — 753
- Šešići (kod Travnika) — 904
- Šibenik — 709, 716
- Šibovska (kod Bos. Gradiške) —
412
- Šid — 712, 820, 1017
- Šipovo (kod Jajca) — 800, 875, 880
- Široki Brijeg — 669
- Šodolovci (kod Vinkovaca) — 738
- Špišić-Bukovica (kod Pitomače) —
436
- Št. Peter na Krasu (sada Pivka) —
668
- Štokerau (u Austriji) — 66, 170, 418,
542
- Štip — 990
- Štitar (kod Vinkovaca) — 738
- Šujica — 819
- Šuljem (kod Rume) — 591
- Šurkovac (kod Prijedora) — 704
- Šurmanci (kod Čapljine) — 720
- T**
- Tabla (k. 315, kod Prijedora) —
863
- Talavica poljana (predeo, kod Ko-
zarca) — 485
- Tara (r.) — 495, 620
- Tarčin — 540, 821, 1088, 1089, 1091,
1092, 1094
- Tavanac (k. 275, kod Rume) — 699
- Tekija na Dunavu — 377, 398, 599
- Tesalija — 990
- Teočak (kod Tuzle) — 967
- Teočin (kod Čačka) — 154
- Tepen (kod Kladnja) — 629
- Teslić — 88, 187, 205, 206, 619, 739,
769, 827, 871, 947, 953, 955
- Testera (pl., kod Banoštoru) — 604
- Tetovo — 990
- Timok (r.) — 41, 736, 737
- Tisa (r.) — 737, 1000
- Tisova kosa (k. 1500, kod Jajca)
— 781
- Tobut (kod G. Tuzle) — 875, 882
- Todorići (kod Jajca) — 800
- Tomanj (kod Krupnja) — 204
- Topčider (kod Beograda) — 277
- Toplica (predeo) — 154, 212, 213,
267, 278
- Toplica (r.) — 127, 191
- Topola — 183, 187, 480, 592, 618,
704, 707, 992, 1002, 1003, 1012
- Toponica (kod Niša) — 198
- Topusko (kod Karlovca) — 540,
948, 1044, 1086, 1087, 1091, 1093,
1120
- Torino (u Italiji) — 1063
- Torlakovac (kod Jajca) — 904
- Tornice (predeo, kod Jajca) — 904
- Tornjak (kod Maglaja) — 62
- Tounj (kod Ogulina) — 79
- Tovarnik (kod Šida) — 662
- Trakija — 357, 963
- Trnovski prevoj — 1094
- Tratovec (kod Bleda) — 803
- Travnik — 601, 637, 673, 739, 742,
752, 770, 771, 779, 780, 828, 847,
854, 855, 859, 861, 866, 868, 881,
883, 902, 903, 905, 923, 944, 945,
954, 956
- Trbovlje — 624
- Trebava (pl., kod Doboja) — 827,
925
- Trebević (kod Sarajeva) — 380, 381,
387
- Trebinje — 180, 278, 511, 534, 539,
716
- Trepča (rudnik) — 280, 309, 404, 443,
444, 655, 673, 983, 984, 1034
- Trepča (kod Vrginmosta) — 79, 351
- Treska (pl.) — 737
- Treskavica (pl.) — 601, 602, 619
- Trkulja (kod Jajca) — 904
- Trnova (kod Janje) — 882
- Trnova (kod Sanskog Mosta) —
79, 485
- Trnovo (kod Mrkonjić-Grada) —
79, 800, 954, 956
- Trnovo (kod Rogatice) — 827
- Trnovo (kod Sarajeva) — 274, 293,
326, 354, 430, 445, 594, 602, 619,
643, 768, 821, 826, 867, 869, 881,
882, 1091, 1092, 1102, 1107
- Trnovski prevoj — 293, 1107

Troglav (k. 1248, kod Trnova) — 79
 Trst — 324, 413, 668
 Trstenik — 200, 1055
 Trubar (kod Drvara) — 79
 Tunis (u Alžiru) — 81, 1084
 Tupanari (kod Šekovića) — 17
 Turba (kod Sarajeva) — 293, 1107
 Turbe (kod Travnika) — 742, 779, 780, 781, 797, 799—801, 854, 855, 857, 866—868, 881, 884, 902, 904, 905, 923, 944, 945, 953
 Turija (r., kod Tuzle) — 61, 62, 131, 326
 Turnu-Severin (u Rumuniji) — 1025
 Turska — 164, 168, 318, 357, 961, 963, 1076, 1109
 Tuzla — 9, 15, 16, 18, 32, 52, 53, 63, 95, 98, 107, 127, 131, 133, 135, 159, 160, 182, 183, 192, 213, 232, 242, 260, 321, 327, 331, 387, 391, 424, 437, 440, 445, 446, 453, 466, 478—480, 594, 595, 629, 714, 715, 769, 790, 826, 827, 861, 868, 869, 872, 875, 882, 883, 896, 898, 925, 931, 937, 938, 947, 948, 954, 956, 966—968, 970, 973, 1012, 1043—1045, 1050, 1053, 1057, 1061, 1064—1066, 1073, 1076, 1086, 1096—1098, 1123

U

Ub — 61, 98, 496, 1008, 1015, 1016, 1022, 1027, 1029, 1041, 1062
 Učka (pl.) — 413
 Udine (Videm) — 413
 Ugar r.) — 739
 Ugar (predeo, kod Travnika) — 925
 Ugljevik (kod Bijeljine) — 437
 Ukrina (r.) — 739
 Ulašine (kod B. Luke) — 457, 458, 472, 473, 485, 487
 Ulog (kod Nevesinja) — 274, 432, 1111
 Umka — 77, 78, 398
 Una (r.) — 457, 458, 463, 479, 486, 489, 490, 495, 504, 513, 528, 536, 544, 545, 554, 561, 564, 565, 569, 571, 572, 588, 589, 601, 603, 606—608, 611, 612, 619, 621, 637, 643, 673, 688, 758, 760, 793, 818, 847, 877, 896, 907, 932, 1112, 1113, 118, 1120, 1121

Ustikolina — 716
 Ustiprača — 293, 294, 380, 381, 431, 467, 710, 716, 768, 821, 827, 1047, 1102
 Ušće (kod Kraljeva) — 309, 1036
 Uvac (r.) — 129
 Užari (kod B. Luke) — 571
 Užice (sada Titovo Užice) — 8—10, 26, 32, 50, 51, 56, 94, 98, 100, 108, 110, 147, 196, 197, 201, 202, 210, 268, 270, 275, 293, 302, 549, 656, 672, 673, 680, 763, 915, 921, 999, 1003, 1005, 1011, 1014, 1021, 1031, 1033, 1034, 1036—1038, 1041, 1046, 1050, 1064, 1065, 1067, 1079

V

V. Brankovac (predeo, kod B. Luke) — 473
 V. Gorica (kod Zagreba) — 180
 V. Orašje — 72, 78
 V. Plana (kod Smed. Palanke) — 592, 593, 620, 707, 1031
 V. Remeta (kod N. Sada) — 651
 V. Vranovina (kod Topuskog) — 79
 Vagan (pl., kod Arandelovca) — 738
 Vaganac (r., kod Jajca) — 800
 Vajmar (u Nemačkoj) — 582
 Vakuf (kod Tuzle) — 769
 Valjevo — 21, 51, 56, 61, 94, 96, 98—100, 103, 106, 107, 108, 110, 129, 147, 153, 154, 181, 183, 186, 187, 201, 214, 231, 250, 253, 255, 263, 268, 270, 333, 349, 352, 398, 592, 593, 656, 704, 707, 738, 763, 811, 897, 919, 937—939, 998, 1002, 1003, 1005, 1012—1017, 1022, 1023, 1027, 1029—1031, 1033, 1034, 1037, 1038, 1040, 1041, 1042, 1062, 1064, 1079
 Varaždin — 12, 711, 737
 Varcar Vakuf — vidi Mrkonjić-Grad
 Vardar (r.) — 986
 Vardište (kod Višegrada) — 15, 196, 738, 1037
 Vareš — 9, 15, 16, 18, 19, 107, 260, 268, 269, 387, 391, 424, 445, 467, 478, 480, 495—497, 506, 531, 594, 770, 828, 856, 861, 883, 1049, 1053, 1066, 1098
 Varna (kod Šapca) — 1017
 Vel. Golija — 79

- Vel. Gradište (kod Smedereva) — 1041
 Vel. Kladuša — 877
 Velika Greda (na pl. Manjači) — 760
 Velika Krsna — 398
 Velika Morava (r.) — 42, 598, 737, 1036, 1042
 Veliki Bečkerek — vidi Zrenjanin
 Velja glava (pl., kod Zvornika) — 9, 16, 17, 52, 214, 350
 Venac — vidi Iriški venac
 Venecija — 1057, 1058
 Vidrička (kod Bugojna) — 855
 Vijaka (D. i G., kod Vareša) — 9, 15, 16, 18, 19
 Vijenac (kod Jajca) — 619, 714, 779, 884, 886, 889
 Vinac — vidi Vijenac, kod Jajca
 Vinernojštat — 238
 Vinica (u SSSR-u) — 978
 Vinkovci — 445, 505, 569, 595, 622, 712, 735, 738, 861, 937, 972, 978
 Vinjani (kod Imotskog) — 669
 Virovitica — 436, 465, 504, 562, 622, 712, 932, 947
 Vis (trig. 227, kod Moštance) — 738
 Visoka (trig. 537, kod Valjeva) — 738
 Visoko — 9, 15, 16, 18, 19
 Višegrad — 8—11, 14, 17, 35, 52, 57, 65, 71, 87, 98, 99, 106, 117, 159, 172, 183, 213, 245, 261, 274, 275, 293—296, 298, 308, 326, 327, 342, 343, 345, 346, 350, 384, 387, 399, 404, 410, 428, 429, 437, 450, 506, 604, 621, 673, 714, 719, 768, 821, 869, 879, 914, 924, 932, 956, 990, 1012, 1045—1048, 1050, 1051, 1056, 1057, 1061, 1064, 1065, 1069, 1078, 1086—1088, 1094, 1101, 1102, 1104, 1109
 Vitez (kod Travnika) — 945
 Vitina (r.) — 855
 Vitorog (pl.) — 798
 Vitovlje (kod Travnika) — 904
 Vlasenica — 9, 17—20, 52, 58, 64, 65, 71, 98, 104, 112, 117, 213, 245, 261, 267, 268, 278, 285, 293, 313, 322, 331, 383, 384, 430, 495, 496, 601, 627—629, 643, 645, 673, 696, 698, 768, 827, 860, 875, 882, 954, 1064—1067, 1094, 1096, 1097, 1105, 1106, 1108, 1123
 Vlasotince — 200, 267
 Vlašić (pl.) — 953, 956
 Vlaška (kod Mladenovca) — 350, 591
 Voćin (kod Podrav. Slatine) — 436, 932
 Voden (Edesa, u Grčkoj) — 990
 Vojnić (kod Karlovca) — 540, 1091
 Vojski Do (kod Cavtata) — 716
 Volari (kod Jajca) — 800
 Volga (r., u SSSR) — 858
 Volinja (kod Kostajnice) — 505, 851, 958
 Vraca (kod Zenice) — 770
 Vračev Gaj (kod Bele Crkve) — 922
 Vragolovo (kod Bos. Dubice) — 571
 Vranduk (kod Zenice) — 944, 953, 954
 Vranica (pl.) — 861
 Vranić (kod Barajeve) — 1093
 Vranići (kod Gorazda) — 294
 Vranovo (kod Male Krsne) — 375
 Vranješevac (kod Prijedora) — 863
 Vratarnica (kod Zaječara) — 400
 Vražogrnac (kod Zaječara) — 41, 737
 Vrbanja (r.) — 915, 916, 941
 Vrbas (r.) — 463, 495, 513, 544, 554, 556, 569, 619, 673, 739, 752, 753, 758, 770, 780, 800, 821, 847, 885, 889, 907, 915, 941, 954, 1118, 1120
 Vrbica (kod Vinkovaca) — 738
 Vrbnica (kod Tjentišta) — 613
 Vrčin (kod Beograda) — 77, 78
 Vrdnik (kod Rume) — 398, 465, 482, 575, 591, 620, 652
 Vrginmost — 948
 Vrh lazje (kod Rogatice) — 9
 Vrhovine — 890, 975
 Vrhpolje (kod Sanskog Mosta) — 821, 850, 863, 864
 Vrhprača (kod Sarajeva) — 380, 719, 768
 Vrlika — 819, 890, 975
 Vrljaj (kod D. Vakufa) — 904
 Vrnograč — 606, 607, 877
 Vrnjačka Banja — 43, 108, 109, 200—202, 310
 Vršac — 96, 203, 581, 582
 Vrtište (kod Niša) — 498

Vrtlak (predeo, kod Vinkovaca) -- 738
Vučjak (k. 583, kod Topole) — 738
Vučjak (pl., kod Dervente) — 767
Vukosavci (kod Tuzle) — 769
Vukovar — 603, 604, 699
Vuković (kod Konjica) — 79
Vukovine (kod Kladnja) — 18
Vukmir (kod Lopara) — 967

Z

Zabela (kod Požarevca) — 352
Zablace (kod Ribnika) — 773
Zabran (kod Novog Pazara) — 398
Zabrđe (kod Bijeljine) — 924
Zabrđe (pod pl. Bitovnjom) — 602
621
Zabrež (kod Obrenovca) — 196,
211
Zadvarje (kod Drniša) — 890, 950,
975
Zagrađe (kod Pleternice) — 739
Zagreb — 36, 65, 69, 85, 91, 92, 95,
109, 164, 167, 170, 178, 180, 182,
186, 188, 190, 202, 205, 237, 239,
240, 256, 257, 258, 265, 272, 304,
316, 322, 323, 361, 366, 374, 401,
405, 409, 412, 414, 415, 418, 427,
435, 438, 439, 446, 464, 465, 467,
468, 475, 477, 479, 491, 498, 503,
506, 512, 513, 523, 537, 546, 548,
550, 555, 556, 559—561, 568, 569,
574, 576, 585, 590, 595, 602, 603,
616, 625, 626, 637, 638, 639, 640,
643, 644, 649, 670, 671, 673, 689,
695—698, 704, 705, 708, 710—713,
715, 717, 723, 725, 731, 733, 735,
737, 787, 818, 820, 822, 824, 832,
839, 845, 891, 896, 898, 899, 931,
932, 935, 936, 947, 948, 950, 951,
975, 977, 979, 990, 994, 996, 1004,
1020, 1023, 1032, 1041—1043, 1045,
1049, 1051—1053, 1055—1057, 1072,
1077, 1088, 1090, 1091, 1095, 1097,
1098, 1118, 1119, 1125
Zajača (kod Loznice) — 204, 1034
Zajama (kod Bleda) — 803
Zaječar — 43, 53, 109, 198, 201, 270,
376, 400, 495, 497, 498, 534, 598,
722, 919, 999, 1002, 1003, 1005, 1033,
1058
Zaklopača (kod Vlasenice) — 17, 19
Zalukavlje (kod Vlasenice) — 628

Zalužani (kod B. Luke) — 481
Zamlača (kod Bos. Novog) — 864
Zapadna Morava (r.) — 396, 735,
737, 1028, 1029, 1031, 1034—1037,
1040, 1042, 1060, 1079, 1086
Zaplanje (kod Niša) — 214
Zasiok (kod Vlasenice) — 628
Zavidovići — 14, 61—63, 88, 98,
107, 129, 131, 133—136, 160, 205,
213, 232, 268, 289, 302, 391, 437,
445, 467, 495—497, 506, 594, 595,
696, 710, 714, 770, 828, 861, 871,
883, 1053, 1061, 1064, 1073, 1074,
1123
Zdena (kod Prijedora) — 863
Zdenci (kod Slav. Broda) — 860,
861
Zdenčina (kod Zagreba) — 713
Zdihovo (kod Kočevja) — 79
Zebina Suma (kod Prače) — 381
Zelengora — 274, 613
Zelenika (kod Herceg-Novog) —
438, 468, 509, 716
Zelinja (D. i G., kod Gradačca)
— 882
Zemljice (kod Višegrada) — 327
Zemun — 35, 91, 92, 108—111, 194,
195, 197, 201—203, 216, 233, 372,
395, 439, 465, 466, 471, 504, 509,
533, 556, 576, 577, 586, 605, 622,
658, 663, 678, 710—712, 938, 976,
995, 1057, 1119
Zemun-Noví Grad — 436
Zemun-Polje — 436
Zenica — 88, 98, 205, 260, 279, 424,
444, 467, 495—497, 594, 770, 828,
860, 861, 883, 944, 945, 746, 954,
956, 996, 1049, 1053, 1062, 1096,
1098
Zjale (kod Jajca) — 904
Zjamet (k. 1124, kod Bugojna) —
883
Zidani Most — 506
Zlatar (pl.) — 618
Zlatibor (pl.) — 56, 95, 96, 100, 103,
107, 129, 153, 495, 1041, 1061,
1079, 1087
Zletovo — 984
Zlobin (kod Crikvenice) — 715
Zlot (kod Zaječara) — 1002, 1055
Zoranići (kod Trnova) — 882
Zrenjanin — 60, 96, 109, 152, 153,
196, 202, 203, 211, 582, 659, 994
Zrmanja (kod Gračaca) — 975
Zukići (kod Živinica) — 628
Zvijezda (pl.) — 278

Zvornik — 9, 10, 15—17, 19, 26, 52,
61, 63, 64, 84, 98, 99, 105, 113—
115, 117, 121, 129, 147, 159, 166,
183, 184, 192, 196, 210, 214, 232,
242, 256, 261, 268, 269, 277, 278,
293, 308, 315, 321, 327, 331, 349,
350, 398, 410, 479, 628, 856, 954,
956, 966, 967, 970, 1038, 1044, 1045,
1049, 1061, 1062, 1064, 1065, 1071,
1076, 1077, 1091, 1094, 1096, 1097

Ž

Žabalj — 12
Žabaljski rit (kod Žablja) — 12
Žagubica — 626

Žagulja (kod Ljubinja) — 237
Želeč (kod Žepča) — 437
Željeznica (r.) — 326
Žepa (kod Rogatice) — 246, 275,
342
Žepa (r.) — 278, 294, 313, 337, 1109,
1110
Žepče (kod Doboja) — 437, 944
Žeravice (kod Kladnja) — 98, 1064
Žilići (kod Travnika) — 904
Žitomisljić (kod Mostara) — 716
Žirovac (kod Vrnograča) — 523, 609
Žitkovac (kod Aleksinca) — 198, 536
Žitorađa (kod Prokuplja) — 200
Živinice — 15, 297, 302, 445, 595
Žljebovi (kod Han-Pijeska) — 17, 19

VOJNE JEDINICE I KOMANDE, USTANOVE, ORGANIZACIJE I OSTALI POJMOVI

ARMIJE

italijanske:

- 2-ga — 11, 57, 58, 70, 71, 79, 81, 101, 104, 167, 171—173, 178—180, 184, 186, 207, 208, 234, 235, 241, 244, 246—248, 256, 257, 260, 261, 281, 285—288, 293, 294, 311—313, 329, 332—337, 340, 341, 344—347, 354, 383, 385, 414, 431, 432, 448, 449, 454, 529, 539, 559, 583, 638, 667, 833, 870, 876, 890, 893, 930, 950, 962, 975, 981, 989, 993, 1044, 1054, 1055, 1057, 1059, 1062—1064, 1073, 1078, 1081, 1083, 1085, 1087, 1090, 1091—1095, 1101, 1102, 1105—1108, 1116
- 9-ta — 529, 1087
- 11-ta — 358, 990

nemačke:

- 12-ta — 55, 156, 253, 255, 341, 343, 361, 370, 528, 529, 557, 583, 584, 587, 590, 667, 669, 688, 690, 694, 724, 726, 743, 744, 749, 787, 809, 814, 815, 817, 822, 829, 830, 834, 839, 840, 891, 892, 926, 971, 988, 989, 990, 1001, 1005, 1023, 1029, 1037, 1060, 1075, 1099, 1125

BATALJONI

bugarski:

- 6. inženjerijski — 200
- 6. intendantski — 199
- 6. pešadijski — 199

- 6. etapni — 198
- 6. mitraljeski — 200
- 6. veze — 199
- 7. artiljerijski — 200
- 17. div. intendantski — 200

četnički:

- Drinski — 790, 861, 925
- »Kralj Petar II« — 943
- »Mrkonjić« — 513
- »Obilić« — 513
- Semečki Rogatičke brigade — 882
- »Tankosić« — 871, 943

folsdojčerski:

- »General Laudon« — 978
- »Ludvig fon Baden« — 772, 793, 864, 910, 916, 942, 978
- »Princ Eugen« — 562, 571, 978
- »Maks Emanuel od Bavarske« — 978
- 738-mi — 594, 631, 811, 867, 978
- 750-ti — 427, 954, 811, 978

italijanski:

- 2-gi 94. puka divizije »Mesina« — 846
- 29. bersaljerski — 846
- »Pinerole« — 432
- »Val Fela« — 57

nemački:

- 64. policijski — 60, 109, 202, 210, 270, 350
- 202. tenkovski — 437, 1120, 1121

- 220. protivtenkovski — 209, 1017, 1032
- 287. landesšicen — 330
- 288. landesšicen — 330, 349, 376, 598, 736
- 342. inžinjerijski — 22—24
- 342. protivtenkovski — 24
- 447. landesšicen — 147, 308, 350, 591, 592, 707, 736, 1045, 1078
- 501. motorizovani Vojne žandarmerije — 109, 202, 379, 628, 632, 705, 799
- 514. landesšicen — 377, 599
- 522. za podizanje mostova — 108, 201
- 562. landesšicen — 108, 201, 376, 377, 598, 936, 997
- 592. landesšicen — 108, 201
- 659. inžinjerijski — 11, 108, 201, 330, 440, 473, 487, 566, 608, 704, 758, 1112, 1120, 1121
- 724. izviđački — 73
- 823. landesšicen — 445, 492, 569, 574, 594, 595, 626, 673, 736, 1045
- 920. landesšicen — 109, 201, 377, 1080
- 923. landesšicen — 86, 161, 184, 192, 213, 255, 272, 273, 440, 592, 594, 707, 736, 1045, 1077
- 924. landesšicen — 147, 349, 440, 473, 485, 568, 569, 574, 595, 626, 673, 703, 705, 1045, 1078
- 925. landesšicen — 446, 569, 574, 594, 595, 626, 673, 703, 705, 1045
- 977. landesšicen — 330, 591—593, 598, 707, 736
- Građevinski landesšicen 8 — 490, 705, 773, 775
- Inžinjerijski SS dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« — 581
- Propagandni »S« — 110, 156, 203, 210, 369—372
- Mileševski — 129
- Moslavački — 757, 823, 851
- Muslimanski Romanijskog NOP odreda — 826
- Poljanski — 635
- Sitnički — 237
- Prozorski — 669
- Udarni 2. krajiškog NOP odreda — 612
- »Vojin Zirojević« — 638
- Zenički NOP odreda »Zvijezda« — 160
- Zijametski — 669
- 1. istočnobosanski proleterski — 315
- 1. udarni bosanski — 467
- 1. zlatarski — 129
- 1-vi 2. krajiškog NOP odreda — 472, 480, 544, 612
- 2. udarni 1. primorsko-goranskog NOP odreda — 715
- 2-gi 2. krajiškog NOP odreda — 544
- 2-gi 3. proleterske brigade — 643
- 2. zlatarski — 129
- 3. Banijski NOP odreda — 436, 505
- 6. Banijskog NOP odreda — 711

ustaško-domobranski (bojne):

NOVI:

- Dobrovoljački Birčanskog NOP odreda — 278
- Duvanjski »Mihovil Tomić« — 669
- »Josip Kraš« — 713
- Krajiški proleterski — 712, 757, 820, 823, 851
- Kupreški — 669
- Livanjski — 669
- Ljubinjski — 237
- »Matija Gubec« — 715
- 1. hrvatski regrutni — 773
- 1. jurišni — 486
- 1-vi Petrinjskog zdruga — 607
- 1-vi 8. pp — 967
- 1. Ustaške željezničke vojnice — 322
- 2-gi 15. pešadijskog puka — 773
- 2. granični — 380
- 2-gi Petrinjskog zdruga — 607
- 2. Ustaške željezničke vojnice — 322
- 3. granični — 379
- 3. inžinjerijski — 741, 799
- 4. granični — 379
- 4. inžinjerijski — 798
- 5-ti 8. pp — 967
- 6. ustaški — 865
- 7. regrutni — 607
- 8. ustaški — 865
- 10. regrutni — 607
- 16. ustaški — 649, 651, 652
- 17. ustaški — 791, 799, 867, 884
- 20. ustaški — 638
- Dobrovoljački »Banja Luka« — 486, 571, 865
- Poglavnikova tjelesna — 417

BRIGADE

četničke:

- 1. sarajevska — 874
- 2. rogatička Romanijskog korpusa — 768
- Cerska — 883
- Majevička — 390, 860, 881, 925, 967, 970
- Vlasenička — 768, 954
- Rogatička Romanijskog korpusa — 882
- Srebrenička Drinskog korpusa — 768

domobranske (zdrugovi):

- 1. gorski — 417, 458, 460, 461, 481, 523, 535, 566, 607, 723, 1120
- 2. gorski — 417, 458, 460, 461, 523, 535, 566, 608, 623, 759, 850, 851, 864, 908, 909, 942, 1113, 1114, 1120
- 3. gorski — 417, 458, 460, 461, 476, 484, 485, 487, 495, 525, 527, 548, 566, 612, 615, 723, 793, 863 — 866, 909, 1121
- 4. gorski — 417, 566, 567, 652, 820, 1122
- 5. gorski — 760, 793, 865
- Banjalučki — 460, 486, 488, 489, 570, 571
- Petrinjski — 417, 607
- Utinjski — 461

nemačke:

- 1. tvrđavska — 690, 692, 812
- 2. tvrđavska — 836
- 100-ta — 1015, 1018
- Tvrđavska »Krit« — 813

NOVJ:

- 1. dalmatinska NOU — 778, 819, 881, 889, 923, 924
- 1. hrvatska NOU — 716, 851, 908
- 1. krajiška NOU — 420, 457, 496, 513, 601, 602, 643, 672, 696, 698, 740, 755, 758—760, 770, 778, 847, 877
- 1. lička — 778

- 1. primorsko-goranska NOU — 778
- 1. proleterska — 8, 205, 22, 232, 267, 274—276, 278, 296, 313, 384, 411, 423, 425, 426, 449, 49, 613, 638, 669, 772, 778, 847, 84, 880, 881, 909, 915, 923, 941, 95
- 1. slavonska — 851, 860, 93, 947
- 2. dalmatinska — 778
- 2. krajiška NOU — 612, 69, 740, 755, 758, 760, 770, 778, 87
- 2. hrvatska — 908
- 2. lička — 778, 877
- 2. proleterska — 205, 221, 23, 265, 267, 274—277, 296, 313, 38, 411, 425, 426, 449, 495, 601, 61, 643, 672, 697, 740, 753, 755, 758—760, 764, 770, 778, 847, 861, 111
- 3. krajiška NOU — 758, 772, 77, 877, 881, 923, 953, 955
- 3. lička — 778
- 3. proleterska (sandžačka) — 495, 613, 638, 643, 764, 778, 79, 861, 889, 923
- 4. hrvatska NOU — 713, 85, 908
- 4. proleterska (crnogorska) — 495, 601, 613, 643, 740, 760, 76, 770, 778, 847, 861
- 4. krajiška — 778
- 4. kordunaška — 778, 877
- 5. kordunaška — 778
- 5. krajiška NOU — 778, 793, 86, 877, 959
- 5. hrvatska NO — 851
- 5. proleterska (crnogorska) — 495, 602, 619, 643, 778, 828, 88, 884, 889, 923, 924
- 6. istočnobosanska NOU — 62, 714, 769, 820, 874, 881, 882, 94, 954, 966
- 6. krajiška NOU — 760, 877
- 7. banijska — 778
- 7. hrvatska NO — 757, 823, 85, 909
- 8. banijska — 778, 877
- 8. hrvatska NO — 908
- 10. hercegovačka — 643, 778, 84, 883, 889, 923, 924
- 17. slavonska NOU — 947
- »Joža Vlahović« — 947

ČETE

nemačke:

- 3. auto-bataljona — 238
- 7. brdska školskog mot. puka »Brandenburg« — 339, 343, 422, 428, 480, 492, 493, 530—533, 583, 1125
- 12. tenkovska za naročitu name nu — 575, 599, 632, 648, 651, 662, 663, 866—868, 977
- 181. policijska brdska — 804
- 704. inžinjerijska — 73, 375, 648, 651, 662
- 704. za vezu — 73, 375, 376, 597, 599
- 713. inžinjerijska — 868
- 714. inžinjerijska — 303, 592, 704, 759, 773, 794, 864, 916
- 714. za vezu — 592, 704, 759, 773, 774, 776, 794, 864
- 717. inžinjerijska — 186, 254, 308, 329, 753, 938, 1079
- 717. za vezu — 254, 938, 1079
- 718. inžinjerijska — 272, 302, 381, 445, 595, 827
- 718. za vezu — 272, 301, 302, 381, 445, 798, 799, 854, 867, 945
- propagandna 690 — 369, 370, 372
- za održavanje sredstava veze »S« — 202, 597
- Urbah (Urbach) — 379, 704

NOVJ:

- 2-ga Udarnog bataljona 2. krajiškog NOP odreda — 612
- 3 bataljona »Josip Kraš« — 713
- Banijska proleterska — 436, 441, 712, 757, 823, 851
- Bosutska partizanska — 820
- Podgorska Valjevskog NOP odreda — 56

DIVIZIJE

bugarske:

- 6. pešadijska — 198, 199, 497, 722, 1060

- 7. pešadijska — 193, 674
- 9-ta — 674
- 17. pešadijska — 200, 351, 497, 722, 1060
- 21. pešadijska — 197, 497, 674, 722, 1060
- 22. pešadijska — 605

četničke:

- Dinarska — 819

domobranske:

- 1. gorska — 417, 418, 423, 458, 460, 486, 488—490, 497, 504, 544, 553, 566, 607, 610, 612, 758, 759, 1113, 1114, 1121, 1124
- 1. pješačka — 417, 486, 489, 571
- 2. pješačka — 160, 417, 863, 967
- 3. pješačka — 36, 63, 327, 417, 874, 969
- 4. pješačka — 36, 96, 417, 571
- 5. pješačka — 417
- 6. pješačka — 380, 417, 881
- 8. pješačka — 881

italijanske:

- 51. »Sijena« — 255
- »Bergamo« — 173, 180, 950
- »Granatijeri di Sardenja« — 530
- »Emilija« — 1107
- »Kačatori dele Alpi« — 173, 180, 274, 285, 286, 293, 294, 312, 340, 342—346, 353, 354, 378, 383, 385, 388, 429, 431—433, 447—449, 605, 662, 723, 1107, 1111
- »Lombardija« — 951
- »Marke« — 173, 180
- »Mesina« — 173, 180, 846, 1107
- »Murde« (Murge) — 1107
- »Peruđa« — 173, 180
- »Pusterija« — 274, 285, 286, 293, 312, 340, 342—346, 353, 354, 378, 381, 383, 385, 387, 388, 429, 431, 432, 447, 448, 449, 723, 913, 1087, 1107, 1111, 1114
- »Ravena« — 35, 57, 71, 101, 104, 1063, 1066, 1068, 1069
- »Re« — 172, 951
- »Ređina« — 255
- »Sasari« (Sassari) — 173, 180, 245

- »Taurinenze« — 71, 83, 173, 180, 274, 285, 286, 293, 312, 316, 324, 340, 434, 346, 353, 354, 378, 381, 383, 385, 429—433, 447, 448, 723, 1107, 1111, 1114
- »Zara« — 173, 180

nemačke:

- 2. oklopna — 989
- 5. brdska — 989, 990, 1032, 1075
- 5. oklopna — 989
- 6. brdska — 989, 990, 1075
- 9. oklopna — 989
- 16. oklopna — 989
- 22. pešadijska — 814, 836, 837, 839
- 46. pešadijska — 989, 992
- 60. motor. pešadijska — 989
- 72. pešadijska — 989
- 73. pešadijska — 989, 992
- 76. pešadijska — 989
- 99. laka — 1029
- 100. tenkovska — 1015
- 113. pešadijska — 10, 11, 39, 50, 53, 56, 66, 89, 97, 100, 103, 107, 181, 721, 1029, 1032, 1034—1038, 1040, 1041, 1042, 1046, 1054, 1056, 1058—1060, 1075, 1079
- 164. pešadijska — 73, 186, 187, 254, 989, 990, 997, 1003, 1006, 1075, 1079
- 187. rezervna — 824, 832, 835, 899, 971, 972, 973, 976, 977, 979—981
- 198. pešadijska — 989
- 294. pešadijska — 992
- 342. pešadijska — 8—11, 14—19, 21, 22, 24, 25, 27, 31, 32, 35, 36, 39, 52, 55, 57, 61, 63, 66, 71, 83, 87, 88, 95—101, 105, 107, 128, 129, 131, 134, 146, 147, 153, 154, 166, 178—180, 182, 187, 193, 251, 721, 722, 1015—1018, 1023—1026, 1028—1030, 1034—1038, 1040—1042, 1046, 1050, 1054, 1056, 1058—1060, 1062, 1064, 1066, 1067, 1069, 1072, 1075, 1076, 1079
- 369. pešadijska — 476, 542, 640, 833, 842, 843, 898, 934, 948, 971, 972, 978, 979
- 704. pešadijska — 53, 72—74, 76, 78, 129, 138, 148, 154, 182, 193, 213, 214, 255, 269, 278, 346, 349, 374—376, 397, 441, 479, 496, 514, 565, 566, 588, 596—599, 608, 616,

- 618, 620, 625, 626, 648, 662, 663, 673, 674, 698, 721—723, 736, 737, 738, 810, 819, 897, 918, 989, 991, 994, 995, 1012, 1015, 1022, 1025, 1031, 1041, 1055, 1056, 1059, 1060, 1077, 1079, 1122, 1125
- 713. pešadijska — 989, 990, 1032
- 714. pešadijska — 9, 23, 50, 129, 138, 147, 148, 154, 181, 183, 184, 187, 192, 193, 214, 232, 252, 254, 255, 263, 269, 274, 275, 278, 308, 309, 329, 346, 349, 393, 394, 398, 399, 422, 424—426, 440, 441, 455, 456, 480, 496, 525, 575, 588—592, 616—618, 620, 625, 626, 643, 697, 698, 699, 701, 702, 704—707, 721—723, 726, 735, 740, 752—754, 757, 759, 772, 774—776, 780, 791, 793, 794, 810, 811, 820, 821, 845, 846—849, 863—865, 869, 898, 906, 910, 915, 932, 941—943, 958, 960, 972, 989, 991, 994, 995, 1012, 1031, 1042, 1055, 1056, 1059, 1060, 1079, 1125
- 717. pešadijska — 50, 89, 95, 97, 102, 103, 107, 129, 134, 147, 148, 154, 181, 183, 186, 192, 214, 252, 254—256, 274, 275, 294, 308, 329, 346, 350—352, 393, 394, 396, 398, 399, 425, 441, 445, 453, 480, 496, 556, 588, 595, 618, 620, 625, 626, 642, 673, 674, 789, 698, 707, 721, 722, 726, 736, 738, 810, 820, 842, 843, 897, 898, 937—939, 948, 971, 973, 975, 976, 989, 991, 994, 995, 1012, 1025, 1030, 1031, 1038, 1040—1042, 1055, 1056, 1058—1060, 1074, 1075, 1079, 1125
- 718. pešadijska — 8, 9, 11, 15, 16, 18—20, 24, 25, 35—37, 39, 52, 55, 57, 61—64, 67, 69, 84, 86—88, 98—101, 104, 106, 107, 119, 129, 131, 132, 134, 135—138, 148, 153, 159, 170, 179, 182—184, 192, 193, 207, 211, 213, 214, 219, 245, 246, 251, 255, 261, 269, 271, 272, 274, 275, 278, 285—290, 292—297, 299, 301, 303, 306, 308, 313—315, 318, 325—329, 334, 337, 339, 341—344, 346, 351, 353—355, 378, 379, 383, 386—388, 392, 393, 399, 410—412, 421, 422, 424, 427, 429—434, 440, 441, 444, 445, 451—453, 455, 480, 497, 506, 531, 534, 540, 548, 552, 575, 588, 594—596, 602, 621, 625—627, 629—631, 632, 644, 645, 673, 698, 718, 721—723, 726, 735,

- 736, 738—742, 744, 752, 753, 764
—766, 770, 771, 777, 781—785, 788
—791, 797, 798, 800, 801, 810, 811,
820, 821, 825, 845, 847, 854, 856,
857, 859, 864, 866, 869, 870, 872,
873, 880, 884, 898, 902, 911, 923,
925, 932, 944, 952, 966, 972, 989,
993—996, 999, 1012, 1016, 1018,
1030, 1038, 1042, 1045, 1049, 1053
—1057, 1059—1962, 1064, 1066,
1067, 1070, 1072—1074, 1076, 1079,
1091, 1093, 1101, 1108, 1109, 1123
—1125
- SS »Princ Eugen« — 95, 147,
392, 428, 451, 454, 455, 481, 497,
549, 556, 581, 588, 602, 621, 625,
626, 645, 672, 673, 675, 681, 683,
684, 687, 688, 698, 735, 736, 737,
738, 807, 810—812, 819, 832, 843,
897, 930, 979, 1115, 1125
- SS »Rajh« (Reich) — 989
- Tvrđavska »Krit« — 180, 185,
214, 255, 335, 990, 1029, 1032,
1075

NOVJ:

- 1. proleterska udarna — 881, 889,
915, 923, 932, 941, 953, 955
- 2. proleterska — 952
- 3. udarna — 881, 889, 923, 924,
925, 932, 944, 947, 953, 957
- 4-ta 1. bosanskog udarnog kor-
pusa — 909, 947
- 5. udarna 1. bosanskog korpusa
— 947
- 7-ma — 958
- 8-ma — 948
- 12. slavonska (4. hrvatska) —
947

DIVIZIONI

bugarski:

- 2. haubički artiljerijski — 198
- 2. polj. artiljerije — 198
- 6. konjički žandarmerijski —
199, 200

domobranski:

- 1. artiljerijski — 473
- 2. artiljerijski — 566, 571, 607, 794
- 3. artiljerijski — 607

- 3. protivavionski — 857
- 4. artiljerijski — 566, 571, 607,
794, 865
- 6. artiljerijski — 632, 868
- 7. artiljerijski — 631, 799, 857,
865, 867, 925
- 8. topnički — 486
- 8. artiljerijski — 473, 486, 773,
865
- 9. artiljerijski — 631, 632, 741,
798, 857, 867, 868, 903, 925, 945
- 11. artiljerijski — 631, 741, 798,
799, 857, 867, 868, 903, 945

nemački:

- Artiljerijski »Domanik« — 855
—857, 868, 869, 904, 905
- 654. artiljerijski 654. art. puka
— 73, 375, 441, 515, 565, 566,
597, 599, 648, 652, 662, 1017
- 661. artiljerijski — 278, 441, 476,
485, 566, 567, 592, 607, 608, 643,
704, 707, 759, 772, 773, 775, 794,
852, 864, 915, 916, 942
- 668. artiljerijski — 272, 301, 302,
326, 379, 380, 445, 594, 595, 631,
632, 641, 653, 799, 857, 867, 868,
903, 904, 925, 945
- 670. artiljerijski — 154, 186, 214,
441, 567, 608, 938

FLOTILE

- mađarska dunavska — 481, 486,
488, 497, 601—604, 621, 645, 649,
650, 651, 662, 663, 699, 723, 812,
1012, 1031, 1117, 1125
- nemačka dunavska — 309, 351,
399, 497, 603, 604, 621, 645, 674,
812, 1012, 1125

GRUPE

nemačke:

- armija »A« — 584
- armija »F« — 987
- armija »Jug« — 185, 533
- Borbena »Anaker« — 884, 903,
904, 944, 945
- Borbena »Bader« — 234, 235,
241, 245—248, 260, 265, 274, 275,
285, 289—292, 295, 305, 311, 314,

318—320, 325, 326, 331, 332, 334, 335, 337—346, 351, 353, 354, 375, 378, 383, 385, 393, 397, 399, 409, 410, 418, 420, 422, 423, 426, 429, 431, 433, 439, 440, 447—449, 454, 702, 723, 1100—1106, 1108, 1110—1112

— Borbena »Borovski« — 514, 524—526, 565, 566, 599, 608—610, 616, 645, 648, 651, 661—663, 694, 698, 699

— »Centar« — 651, 661, 662, 699

— »Faninger« — 628, 629, 631

— »Fric« (Fritz) — 485, 488

— »fon Gejzo« — 473, 474, 488

— »Henšel« — 628, 629, 632, 855—857

— »Hofman« — 793, 794, 851, 863—866, 908, 910

— »Humel« — 380, 381, 628, 629, 632, 799, 800, 802, 855—857, 868, 869

— »Kalvajt« — 772, 774

— »Krupat« — 915, 916

— »Istok« (697. i 750. pp) — 62, 63, 107, 133, 1073, 1074

— »Nojman« — 791, 799, 800

— »Putlic« — 612, 672

— »Rajman« — 379—382

— »Sušnik« — 296—301, 326, 379—382, 628, 629, 631, 740, 742, 752, 753, 780, 781, 797—800, 855—587, 937, 966—968

— »Streker« — 379—382, 867, 869, 870

— »Tomas« — 772—775, 850

— »Vedel« — 458, 472, 474, 488, 495, 525, 672, 753, 755, 759, 760, 764, 772, 774—776, 780, 781, 849, 850

— »Vist« (Wist) — 296—300, 302, 326, 379—382, 740—742, 752, 753, 780, 781, 797—800, 856, 857, 867, 869, 902—905, 925, 945

— »Zapadna Bosna« — 420—422, 439—442, 453, 454, 456, 463, 472, 480, 484, 492, 493, 495, 497, 498, 514, 523, 524, 526, 532, 535, 543, 545, 548, 550, 554, 561, 562, 564, 566, 568—570, 574, 592, 593, 605, 606—609, 611—617, 621, 625, 644, 648, 692, 693, 697, 698, 702, 703, 705, 716, 723, 755, 1112—1114, 1118, 1120, 1121—1123

— Zaprečna »Istok« — 485—487

— Zaprečna »Sever« — 460, 486, 490, 562, 566, 607—609

— Zaprečna »Zapad« — 460, 486, 490, 565, 566, 567, 607, 608, 652, 662, 664, 1120

— »Zapad« (738. pp) — 62, 107, 132, 133, 535, 1073, 1074

— za osiguranje »Lerh« (Lerch) — 867, 869, 870, 944, 945

— za osiguranje »Smit« — 854, 866, 868, 870

— za osiguranje »Hofer« — 867, 869

— za osiguranje »Pohe« (Poche) — 868—870

— »Zvornik« — 16, 17, 19, 20, 22—24

NOV i POJ:

— 2. NOP odreda — 635

— 5. NOP odreda — 667

— Lička NOP odreda — 172

— Proleterska udarna — 205, 221, 232, 267, 276, 601

KOLONE

— 717. malih motornih vozila — 254, 938

— 717. transportna — 445, 938

— 718. mala auto-kolona — 273, 445

— Auto-park 533 — 110, 210

— Mala auto-kolona 704. pd — 376, 597

— Mala auto-kolona 714. pd — 593, 704, 706

— Mala auto-kolona 718. pd — 455

— Mala auto-kolona 828 — 110, 202

— transportna — 713—773, 775—777, 794

— transportna auto-kolona — 714—776, 794

— Veterinarski park 691—110

— za remont mot. vozila 155—202

KOMANDE

bugarske:

— Glavna kraljevske vojske — 988

četničke:

- operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine — 52, 112, 114, 116, 718, 781, 873
- Vrhovna — 679, 718

italijanske:

- Viša oružanih snaga Slovenije — Dalmacija — 391, 449, 486, 510, 511, 530, 610, 667, 689, 833
- Vrhovna italijanska (Komando Supremo) — 178, 239, 260, 304, 312, 318, 331, 338, 383, 432, 447, 449, 529, 539, 540, 545, 585, 586, 638, 689, 690, 693, 833, 876, 893, 914, 963, 964, 972, 975, 979—981, 1054, 1060, 1081, 1090—1092, 1095, 1104, 1105, 1108, 1111, 1116, 1124

nemačke:

- Abvera Beograd — 110, 114, 115, 156, 203, 367, 679, 853
- Admirala Jegeja — 180, 185, 255, 357, 359—361, 629, 746, 749, 834, 836, 838, 963, 973, 988
- Ajnzac-komanda i služba bezbednosti u Sarajevu — 401
- Feldkomanda 599 — 109, 197, 202, 659, 674
- Feldkomanda 610 — 43, 109, 202, 211, 310, 687
- Feldkomanda 725 — 109, 202, 694
- Feldkomanda 809 — 43, 109, 197, 202, 656
- Feldkomanda 816 — 109, 202
- Ispostava Abvera Zagreb — 237, 414
- komandanta Juga — 356, 359, 361, 746, 838, 876, 962, 963, 964, 973
- komandanta južne Grčke — 180, 185, 255, 355, 357—360, 367, 371—373, 690, 692, 744, 746, 749, 812, 822, 834, 836, 840, 963, 973, 974, 988, 990
- komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj — 824, 829—831, 834, 838—840, 842—845, 898, 914, 930, 935, 937, 938, 958, 962, 966, 971, 973, 974, 976, 979—981
- komandanta obalske artiljerije Grčke — 690, 744, 746
- komandanta oružanih snaga na Jugoistoku — 12, 13, 38, 41, 45,

- 46, 49, 51, 55, 57, 58, 68, 72, 82, 85, 87, 94—104, 106, 107, 110, 111, 125—127, 143, 146, 148—153, 173, 177—191, 195, 197, 203, 207, 209, 212, 213, 224, 226, 230, 231, 234—236, 239, 244, 250, 252—256, 259—261, 263—266, 276, 306, 311, 313, 314, 317, 322, 329, 330, 332—347, 355—362, 365—371, 373, 382, 385, 395, 403, 411, 414, 420—422, 424, 425, 427, 428, 433, 439, 446, 447, 449, 451—455, 457, 477, 491, 494, 510, 512, 519, 528—530, 532—541, 547, 554, 557—560, 583—588, 590, 600, 617, 641, 667, 669, 670, 677, 681, 688, 690, 691, 693—695, 708, 721, 724—726, 743—746, 749, 762, 763, 786, 787, 809, 810, 814, 815, 817, 822, 829—831, 834—838, 840, 876, 890—894, 901, 926, 929, 930, 934, 937, 938, 950, 961—966, 970—972, 974—976, 978—982, 987—990, 995—998, 1001, 1003, 1005, 1007, 1009, 1012, 1013, 1015—1017, 1019, 1020, 1022, 1023, 1026, 1029, 1032—1036, 1039, 1041, 1042, 1045—1047, 1050, 1051, 1053—1056, 1058—1065, 1067—1070, 1072, 1074—1081, 1084—1095, 1097—1101, 1104—1112, 1114—1116, 1118—1120, 1124
- policije poretka (Bdo) — 60, 195, 203, 517, 635, 675, 683
- komandanta pomorske grupe Jug — 356, 357, 359—361, 746, 749, 963, 964
- komandanta policije Alpenland — 729, 802—804
- komandanta Soluna i Jegeja — 180, 185, 255, 355, 357, 358, 367, 371, 373, 690, 692, 744, 749, 812, 822, 834, 836—840, 963, 973, 974, 988, 990
- komandanta Srbije — 60, 65, 68, 149, 150, 195, 201, 203, 209, 210, 252, 355, 723, 997, 998, 1000, 1004, 1005, 1007, 1010—1016, 1017, 1019, 1022, 1055, 1070, 1100
- komandanta SS i policije 18. vojnog područja — 728
- komandanta SS i policije — 59, 60, 144, 177, 186, 195, 203, 209, 211, 254, 265, 366, 394, 517, 518, 582, 594, 605, 632, 635, 636, 675, 681, 682, 686, 736, 744, 762, 763, 805, 806
- komandanta tvrđave Krit — 180, 255, 359, 361, 371, 744, 746, 749, 813, 814, 834, 836—840, 963, 973

- komandujućeg generala i komandanta u Srbiji — 149, 150, 151, 195, 197, 201, 207, 208, 209—213, 220—222, 226, 230, 232, 235, 241, 244, 245, 252—255, 259, 260, 262, 264, 266, 271, 274—276, 280, 281, 285, 287, 288, 292—299, 303, 306, 311, 314, 317, 325—327, 330, 332—337, 339, 343, 344, 347, 348, 353, 354, 357, 358, 360, 365—367, 371, —373, 378, 382, 384, 387, 393—395, 401, 403, 404, 420—423, 425, 428, 429, 439, 441—444, 451, 453, 454, 456—459, 477, 484, 489, 491, 493, 494, 504, 510, 512, 514, 515, 524, 529, 530, 533, 539, 543, 547, 549, 550, 554, 557, 564, 568, 569, 570, 574, 575, 582—588, 594, 600, 603, 606, 611, 615, 617, 622, 625, 626, 627, 636, 641, 645, 646, 648—650, 657, 661, 662, 670, 677, 689, 690, 692, 693, 695, 701, 708, 712, 724—727, 735, 736, 743—746, 749, 756, 763, 764, 778, 786, 805, 810, 812, 822, 831, 834—840, 845, 848, 856, 864, 870, 906, 910, 913, 918—920, 930, 938, 962, 973, 974, 977, 980, 981, 1080, 1086, 1088, 1090, 1096, 1100, 1109, 1112, 1119, 1120, 1123
- Kopnene vojske (OKH) — 27, 37, 55, 68, 71, 95, 96, 102, 104, 106, 150, 160, 169, 181, 182, 186, 235, 252, 254, 258, 259, 263, 299, 332, 368, 369, 452, 453—455, 510, 528, 537, 558, 580, 584, 585, 587, 588, 636, 667, 744, 745, 786, 809, 810, 838, 839, 871, 934, 946, 991, 997, 1009, 1015, 1016, 1029, 1032, 1046, 1058, 1100, 1112
- Krajskomanda 378 — 74, 75
- Krajskomanda 823 — 109, 202
- Krajskomanda 832 — 43, 110, 202
- Krajskomanda 833 — 43, 109, 202
- Krajskomanda 834 — 43, 110, 202
- Krajskomanda 838 — 43, 110, 202, 310
- Krajskomanda 847 — 110, 202
- Krajskomanda 857 — 43, 110, 202
- Krajskomanda 861 — 110, 202
- Krajskomanda 867 — 43, 110, 202
- nemački general pri ital. Vrhovnoj komandi — 1105, 1108, 1111, 1112
- nemačkog generala u Zagrebu — 27, 37, 64, 65, 67, 69, 72, 85, 86, 94, 95, 118, 156, 160—162, 178—180, 207, 238, 239, 244, 249, 257, 260, 262, 272, 313—317, 324, 335, 345, 360, 361, 366, 367, 405, 421, 422, 435, 440, 451, 453, 454, 475, 477, 491—493, 510, 512, 519, 523, 530, 534, 535, 537, 539, 541, 542, 545, 550—553, 557, 561, 574—576, 584—586, 617, 636, 639, 689, 693, 694, 724, 727, 743, 746, 749, 764, 786, 824, 829, 835, 836, 988, 997, 998, 1016, 1043—1045, 1047, 1049, 1052—1058, 1069, 1071—1073, 1079, 1081, 1088—1090, 1098—1100, 1102, 1109, 1112
- nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj — 824, 830, 831, 838, 839, 843—845, 890, 931, 933, 934, 936, 946, 948—951, 962, 971, 973—975, 977, 978, 980
- opunomoćenog komandanta u Srbiji — 7, 10, 12, 14, 16, 19, 27, 31, 37, 38, 41—49, 51, 54, 57, 59, 61, 63—69, 71, 82, 84, 85, 87, 91—93, 95—97, 102—104, 106, 108, 110, 111, 116, 117, 125—127, 132, 133, 135, 138, 143, 144, 146, 149—152, 159, 160, 167, 178—181, 183, 185, 190, 191, 194, 196, 209, 210, 252, 271, 680, 721—723, 1020, 1021, 1027—1029, 1032—1034, 1036, 1037, 1039, 1041, 1042, 1046, 1053, 1058—1060, 1063, 1064, 1071, 1072, 1074, 1077—1080, 1089, 1100
- opunomoćenika Rajha za Grčku — 965
- Transportna Beograd — 42, 197, 272, 708
- Transportna Zagreb — 85, 197, 288, 435, 464, 503—506, 574, 586, 626, 709
- vazduhoplovstva Jugoistok — 55, 68, 255, 692, 746, 749, 813, 963, 989
- Viša komanda 65 za naročitu upotrebu — 7, 11, 15, 39, 61—64, 72, 74, 97, 103, 111, 131, 133, 135—137, 149, 150, 156, 184, 197, 209, 210, 252, 253, 255, 361, 587,

721, 723, 805, 989, 991, 993—995,
997, 998, 1001—1003, 1005, 1006,
1010—1014, 1018, 1033, 1059, 1060,
1080, 1100

— vojnoupavnog komandanta Sr-
bije — 988—990, 998, 100—1003,
1005—1007, 1009

— Vrhovna Vermahta (OKW) — 12,
55, 68, 95, 97, 98, 101, 102, 104,
125, 149, 150, 162, 177, 178, 180
—182, 186, 237, 252, 260, 263,
318, 333, 334, 336, 339, 340—345,
354, 356, 365, 366, 368—370, 372,
383, 391, 393, 405, 425, 428, 530,
432, 447, 448, 451, 454, 464, 475,
510, 517, 519, 530, 533—535, 537,
539, 541, 552, 558, 579, 581, 583,
585, 588, 636, 640, 641, 667, 691,
693, 743—745, 762, 786, 817, 832,
833, 836, 837, 876, 890, 892, 894,
912—914, 934, 940, 964, 971, 972,
974, 975, 979—981, 988, 995, 997,
1003, 1006—1009, 1015, 1019, 1022,
1032—1035, 1047, 1053—1057, 1059,
1062, 1063, 1068—1070, 1075, 1076,
1079—1081, 1083, 1085, 1086, 1089
—1092, 1094, 1095, 1097—1100,
1104—1106, 1111, 1115, 1116, 1124

KORPUSI

bugarski:

— 1. kraljevski okupacioni — 41,
43, 44, 89, 129, 148, 152, 154, 193,
195, 197, 211, 214, 226, 232, 262,
269, 278, 308, 351, 361, 394, 399,
481, 536, 588, 602, 618, 621, 642,
645, 696, 698, 722, 737, 738, 820,
897, 974, 977

domobranski (zbor):

— 1-vi — 417, 438, 607, 610
— 2-gi — 15, 36, 63, 327, 417, 648,
649, 663
— 3-ći — 15, 288, 319, 327, 380, 417

italijanski:

— 5. armijski — 57
— 6. armijski — 57, 80, 173, 180,
240, 402, 432, 447, 448, 456, 1063
— 11. armijski — 241, 242, 530,
1102
— 18. armijski — 173, 180

četnički:

— Romanijski — 768, 882
— Drinski — 768

nemački:

— 10. vazduhoplovni — 255, 356,
357, 692, 746, 749, 989, 996
— 17. armijski — 977, 978
— 18. armijski — 97, 255, 361, 721,
722, 819, 830, 989, 1003, 1019
1020, 1035, 1037
— 30. armijski — 989
— 40. armijski — 989
— 41. armijski — 989
— 42. armijski — 97, 1029
— 49. armijski — 97
— 50. armijski — 989
— Ruski korpus za zaštitu pri-
vrednih objekata — 637, 674,
707, 736, 810—812, 897

NOVI:

— 1. bosanski udarni — 909, 947

LEGIJE

NDH:

— »Francetić« — 267, 278, 296—299,
302, 315, 322, 326, 327, 390, 417,
434, 479, 481, 628, 629, 631, 819,
977, 1106
— »Legija mornarice« — 419

LOGORI

— Delershajm — 972, 1049
— Duлаг 183 — 110, 203
— Fronlajten — 729
— jevrejski u Zemunu — 194, 216,
233, 265, 271
— Jasenovac — 562, 563
— u Beogradu — 265
— u Nišu — 265
— u Šapcu — 265, 1027

MINISTARSTVA

bugarska:

— rata Bugarske — 41, 46, 644,
1058

italijanska:

— spoljnih poslova — 173, 510

Nedićeva:

— unutrašnjih poslova — 53, 59, 310, 682, 683, 921
— finansija — 919

NDH:

— domobranstva — 111, 335, 366, 367, 417, 424, 461, 462, 551, 694, 717, 842, 978
— rata — 86, 640
— šuma — 563
— unutrašnjih poslova — 463

nemačka:

— inostranih poslova — 49, 88, 116, 156, 188, 205, 249, 257, 267, 323, 401—404, 442, 491, 493, 577, 675, 806, 807, 809, 815, 913, 933, 981, 990, 1089, 1098
— unutrašnjih poslova — 681, 805
— rata — 817

ODREDI**četnički:**

— »Borja« — 513, 769, 789, 791, 943, 954, 955
— Bosanski — 644
— Durmitorski — 644
— Fočanski — 644
— Kačerski — 591
— Krajiški — 205
— kruševačkog okruga — 220
— Majevički — 479, 489, 954
— Ozrenski — 390, 466, 479, 789, 791, 925
— »Petar Kočić« — 466, 513, 791, 850
— »Puk Manjača« — 489, 495, 513, 544, 612, 791
— Trebavski — 390, 466, 479, 789, 791, 874, 881, 925
— Rogatički — 205
— Srebrenički — 116, 205
— Šavnički — 644
— Višegradski — 205

— Vlasenički — 205

— Zenički — 954

— Zvornički — 205

— K. Pećanca — 50, 53, 89, 103, 106, 144, 145, 153, 155, 181, 183, 213, 214, 222, 251, 267, 279, 348, 349, 352, 397, 400, 621, 675, 678, 1000, 1010

Ljotićevi

— dobrovoljački — 50, 53, 103, 145, 155, 279, 348, 349, 351, 352, 398—400, 621, 646, 677, 723, 810, 1125

Nedićevi

— žandarmerija i policija — 53, 59, 60, 89, 99, 129, 130, 138, 144, 145, 154, 216, 224, 225, 251, 255, 264, 332, 348, 350, 352, 400, 449, 450, 478, 501, 622, 646, 700, 993, 998, 1001, 1104—1006, 1108, 1010, 1012, 1014, 1021, 1022, 1028, 1031, 1039, 1080

POJ:

— Babički — 56, 127
— Banijski — 420, 436, 465, 504, 505, 544, 606, 619, 697, 711
— Birčanski — 8, 129, 278, 627, 954
— Čačanski — 129
— Drinski NO dobrovoljački — 277, 313
— Fočanski NO dobrovoljački — 449
— Fruškogorski — 268, 436, 465, 478, 481, 492, 620, 661
— Hercegovački — 602
— Jablanički — 56, 127, 212, 278
— Jastrebački — 351, 396, 381, 397, 498, 536
— Južnohercegovački — 468
— Kalinovički — 8, 128, 274, 931
— Kopaonički — 602
— Kosmajski — 183, 591
— Krajiški NO dobrovoljački — 278
— Krimski — 668
— Leskovački (Kukavički) — 56, 127, 212, 278
— Majevički — 8, 159, 205, 954, 966

- Moslavački — 697, 820
- Nišavski (Svrljiški) — 56, 127, 267, 399, 478
- Notranjski — 530
- Ozrenski (Bosna) — 8, 61, 96, 128, 129, 136, 315
- Ozrenski (Srbija) — 56, 127, 267
- Podunavski — 268
- Posavski — 183, 620, 642
- Požarevački — 74
- Rasinski — 154, 212, 268, 278, 351, 396, 497, 536
- Rogatički — 52
- Romanijski — 8, 128, 129, 274, 449, 826
- Srebrenički NO dobrovoljački — 278
- Suvoborski — 192
- Šajkaški — 12
- Timočki — 396, 495, 498, 534
- Toplički — 56, 154, 191, 193, 212, 268, 278
- Užički — 129
- Valjevski — 56, 192
- Vlasenički NO dobrovoljački — 278
- Vranjski — 56
- Zenički — 315, 467
- »Zvijezda« — 8, 160
- 1. primorsko-goranski — 715
- 1. krajiški — 411, 420, 436, 441, 457, 513, 602
- 1. slavonski — 436, 465, 479, 504, 513, 712, 757, 820, 823, 851
- 2. krajiški — 86, 159, 161, 192, 273, 411, 420, 436, 441, 457, 472, 480, 489, 505, 513, 524, 544, 602, 612
- 2. primorsko-goranski — 509
- 2. slavonski — 712
- 2. šumadijski — 129
- 3. krajiški — 86, 95, 206, 601, 643, 668, 740, 764, 770, 798, 861
- 3-ći 3. operativne zone — 820, 874, 881, 923, 954, 966
- 3-ći 4. operativne zone — 819
- 5. krajiški — 601, 602, 638
- 6. krajiški — 760, 772, 849

OKRUZI

nemački:

- 17-ti — 66, 237, 824, 936, 976, 977, 980
- 18-ti — 728, 1037

PUKOVI

bugarski:

- 2. ap — 199
- 2. pešadijski — 197, 198
- 3. pešadijski — 199, 200
- 6. etap. — 198
- 13. pešadijski — 200
- 15. pešadijski — 197—199
- 35. pešadijski — 198, 199
- 50. pešadijski — 198

italijanski:

- 1. pešadijski divizije »Re« — 172
- 94. divizije »Mesina« — 846
- 265. pešadijski — 255

domobranski (pukovnije):

- 1-vi 1. pješačke divizije — 486, 489, 607, 865
- 2. gorski — 485, 489
- 2-gi 1. pješačke divizije — 607
- 3. gorski — 485—487, 489
- 3. pešadijski 2. pd — 214, 293, 632, 868, 869, 969
- 4. gorski — 649
- 4. pešadijski — 651, 652, 925
- 5. pešadijski — 566, 571, 631, 741, 753, 793, 794, 799, 857, 865, 867, 903, 925
- 6. pešadijski 3. pd — 874, 969
- 7. artiljerijski — 631, 741, 867
- 8. pešadijski — 297, 302, 631, 799, 857, 867, 874, 903, 925, 967, 969
- 9. pešadijski — 779, 852, 867, 868, 903
- 10. pešadijski — 486, 566, 571, 773, 774, 794, 864, 865
- 11. pešadijski — 161, 571, 607, 794, 867
- 12. pešadijski — 865
- 13. pešadijski 6. pd — 302, 380
- 15. pešadijski — 160, 302, 741, 773, 798, 799, 857, 867, 869, 903, 925, 944, 945
- Zagrebački konjički — 380

nemački:

- 1. SS brdski lovački — 581
- 2. pešadijski — 608

- 2. SS brdski lovački — 581, 602, 621
- 4. policijski — 803, 804
- 5. policijski — 60, 812
- 19. policijski — 803, 804
- 125. lovački — 721
- 125. pešadijski — 989, 990, 1003, 1006, 1008, 1010, 1012—1015, 1017, 1022, 1023, 1025, 1027, 1030, 1032
- 202. oklopni — 22—24, 61, 185, 254, 349, 421, 441, 454, 458, 485, 487, 488, 535, 565, 566, 574, 575, 593, 608, 705, 707, 758, 759, 772, 773, 775, 852, 916, 942, 978, 1023
- 342. artiljerijski — 22—24
- 369. pešadijski — 475, 640
- 370. pešadijski — 542
- 369. pešadijski — 542
- 433-ći 164. pd — 73, 147, 186, 209, 998, 1003, 1006
- 440. pešadijski — 187, 254, 329, 990
- 521. za vezu — 109, 202, 370, 379, 421, 440, 648, 651, 662, 1112
- 654. artiljerijski — 73
- 661. artiljerijski — 329
- 670. artiljerijski — 254, 329
- 685. inženjerijski — 108, 185, 186, 201, 209
- 697-mi 342. pd — 15—20, 22, 24, 61—63, 99, 107, 131, 133—136, 183, 1030, 1038, 1062, 1064—1066, 1072—1074, 1076
- 698-mi 342. pd — 15, 17—19, 23, 24, 71, 99, 1062, 1064, 1065—1067, 1073
- 699-ti 342. pd — 15—17, 19, 20, 22, 24, 107, 1030, 1062, 1064—1066
- 721. pp 714. pd — 50, 103, 147, 275, 308, 350, 394, 398, 425, 426, 441, 472, 485, 487, 490, 498, 525, 566, 592, 608, 612, 643, 698, 703, 704, 706, 753, 759, 760, 773, 775, 776, 793, 852, 853, 864, 865, 908, 915, 994, 1031, 1120
- 724. pešadijski stražarski — 73, 74, 77, 193, 214, 272, 374—376, 379, 515, 596—599, 674, 1017, 1031
- 734. pešadijski — 73, 77, 349, 375, 515, 516, 565, 566, 597, 599, 607, 608, 648, 651, 652, 663, 1120
- 737. pešadijski — 147, 186, 187, 214, 252, 254, 275, 294, 303, 308, 326, 329, 350, 387, 399, 496, 568, 569, 574, 592, 625, 648, 651, 663, 698, 699, 937, 1079, 1109
- 738. pešadijski — 9, 15—20, 24, 25, 35, 62—63, 133, 211, 213, 214, 219, 272, 296, 301, 302, 379, 445, 480, 594, 602, 631, 644, 740, 741, 765, 780, 797, 798, 854, 857, 866, 867—869, 889, 903, 905, 925, 944, 966, 967, 1061, 1064, 1066, 1073
- 741-vi 714. pd — 23, 24, 147, 154, 214, 278, 350, 398, 575, 592, 616, 625, 648, 651, 652, 663, 703, 704, 707, 759, 760, 774, 775, 793, 850, 851, 864, 915—917, 942, 943, 959, 1028, 1031, 1079
- 749. pešadijski — 154, 214, 256, 350, 393, 399, 424, 425, 938, 973, 1027, 1031
- 750. pešadijski — 9—20, 25, 33, 35, 62, 63, 96, 133, 134, 211, 213, 272, 302, 379, 380, 445, 473, 480, 485, 594, 595, 631, 632, 741, 753, 781, 798, 799, 857, 867, 881, 902, 903, 905, 925, 944, 945, 1061, 1064, 1066, 1073
- 800. školski »Brandenburg« — 339, 343, 422, 428, 480, 491—493, 530—533, 583, 584, 1125
- »Grosdojčland« (Grossdeutschland) — 989

STABOVI

nemački:

- Generalštab vazduhoplovstva — 636, 912, 934
- Generalštab Komande kopnen vojske — 55, 70, 79, 185, 220, 252—254, 329, 413, 418, 585, 800, 810, 837, 912, 935, 980, 1090
- Generalštab Vrhovne komand Vermahta — 149, 150, 179, 180, 252, 315, 324, 330, 332—334, 336, 338, 341, 345, 370, 447, 448, 45, 452, 454, 455, 528, 534, 539, 54, 558, 581, 584, 585, 690, 721, 76, 824, 832, 836, 838, 839, 890, 94, 961, 965, 976, 980, 981, 1019, 107
- Operativni Borbene grupe general »Bader« — 234, 235, 258, 25, 261, 281, 285—292, 317, 331, 35, 382, 384, 386, 387, 431, 432, 43, 451, 1105, 1107, 1108, 1110

- Operativni opunomoćenog komandanta u Srbiji — 27, 44
- Operativni ratnog vazduhoplovstva — 68, 510, 519, 996
- Operativni »Zapadna Bosna« — 439, 440, 459—463, 472, 474, 484, 487—491, 572, 610, 705, 706
- Upravni opunomoćenog komandanta u Srbiji — 27, 91, 116, 139, 150, 151, 156, 209, 657, 658, 675, 679, 680, 694, 920
- vazduhoplovne zone Krit — 255, 361
- Vojnoprivredni Jugoistok — 150, 197, 265, 373, 374, 464, 503, 689, 694
- Vojnoprivredni u Atini (Wo Athen) — 373
- Vojnoprivredni u Solunu (Wo Soloniki) — 373
- za osiguranje »Huve« (Huwe) — 703, 761, 850, 909
- za osiguranje pruga za naročitu namenu — Brod — 621, 625, 626, 645, 698, 703
- za vezu kod Komande »Supersloda« — 689, 693, 746, 829, 834, 836, 845, 950
- za vezu pri K-di ital. 2. armije — 79, 81, 180, 184, 185, 244, 261, 335, 341, 345, 354, 360, 447, 463, 529, 1062, 1063, 1073, 1084, 1093, 1107

bugarski:

- Generalštab kopnene vojske — 179, 1060

italijanski:

- Generalštab kopnene vojske — 179, 257, 332, 447, 449, 584, 1062, 1037, 1085, 1090

NDH:

- Generalštab — 131, 170, 171, 694, 1047, 1089, 1090, 1102
- Glavni stožer domobranstva — 15, 94, 109, 118, 131, 241, 257, 313, 314, 318, 424, 511, 517, 856, 857

NOV i POJ:

- Glavni NOP odreda BiH — 112
- Glavni Slovenije — 532, 667

- Operativni NOP i DV za Bosansku krajinu — 424, 436, 712, 740, 760, 772, 773
- Operativni NOV i PO za Bosansku krajinu — 877
- Operativni NOP i DV za istočnu Bosnu — 274, 278, 296
- Operativni NOP i DV za Sandžak — 274, 296
- Operativni NOP odreda za Hercegovinu — 237, 239
- Operativni Udarne proleterske grupe — 276
- VS NOP i DV Jugoslavije — 274, 276, 312, 638, 668, 672, 758, 877, 932, 952

UPRAVE

- Državna uprava bezbednosti Srbije — 921
- Glavna uprava bezbednosti Rajha — 517, 805, 730
- Šef civilne uprave u Štajerskoj — 518
- Uprava Abvera Vrhovne komande Vermahta — 237
- Uprava folksdojčera u Berlinu — 728
- Uprava carina za Srbiju — 196
- Uprava za snabdevanje 717. pd — 445
- Uprava za vojni transport Jugoistoka — Beograd — 197
- Uprava za vojnu privredu i naoružanje — 373, 464, 582, 675, 750, 805, 913, 920, 933, 990
- Uprava vojne pošte — 704. pd — 376

ZONE

NOV i POJ:

- 1. operativna NOP odreda Hrvatske — 877
- 3. operativna NOP odreda Hrvatske — 820, 874, 881, 925, 954, 966
- 4. operativna NOP odreda Hrvatske — 668, 819

VOJNE USTANOVE

nemačke:

Armija veterinarska bolnica — 110, 203
 Carinska granična zaštita — 196, 210, 308
 Divizijska veterinarska ambulanta 717. pd — 254
 Flotila rečne policije u Srbiji — 109, 202
 Ispostava Odeljenja za propagandu OKW — Beograd — 369—371
 Nemačko poslanstvo — Zagreb — 28, 64, 72, 91, 93, 139, 435, 576
 »Snaga kroz radost« — 369—372
 Odeljenje za izdavanje pasoša Ju-
 goistok II — 110, 203
 Organizacija Tot — 613, 812
 Tajna vojna policija — 225, 368, 990
 Ustanova za propagandu Rajha
 (RPL) — 369, 370
 Vojna bolnica 704. pd — 376, 598
 Vojna bolnica 714. pd — 592, 705,
 707, 773
 Vojna bolnica 717. pd — 254, 939
 Vojna bolnica 718. pd — 445
 Vojna bolnica 921 — 110, 202
 Vojna bolnica 922 — 110, 202
 Vojna bolnica 923 — 110, 202

OSTALI POJMOVI

Bosansko akcionarsko društvo za
 električnu energiju u Jajcu — 764
 CK KP Slovenije — 667
 Državna direkcija za red i bezbed-
 nost — 91, 92

Folksdojčeri — 37, 59, 60, 95, 96,
 103, 147, 153, 210, 211, 215, 270,
 273, 279, 310, 386, 392, 412, 427,
 428, 455, 482, 483, 501, 531, 545,
 552, 571, 575, 604, 605, 615, 621,
 637, 640, 673, 681, 682, 687, 699,
 700, 731, 732, 746, 812, 842, 860,
 864, 921, 936, 978, 980, 1001, 1048,
 1057, 1122
 Hrvatska seljačka stranka (HSS)
 — 140, 162, 406
 »Izvor života« (Lebensborn) — 728,
 729
 Kominternu — 695
 Komunistička partija Jugoslavije
 — 212, 231, 396, 922
 Nacionalna služba za obnovu Sr-
 bije — 751
 Nacionalsocijalistička nemačka
 radnička partija — 730—733
 — Nemačka vazduhoplovna misi-
 ja u Rumuniji — 744, 746, 749,
 834, 836
 Ruske jedinice za zaštitu privred-
 nih objekata — 39, 53, 73, 78,
 89, 181, 186, 196, 204, 210, 251, 255,
 280, 309, 331, 349, 350, 393, 394, 398,
 399, 425, 481, 498, 722, 723, 736,
 745, 806—808
 Savez komunističke omladine Ju-
 goslavije (SKOJ) — 396
 Sile Osovine — 170, 240, 419, 435,
 475, 818, 874, 876, 877, 914, 992,
 1097, 1103
 Srpska državna straža (SDS) — 145,
 215, 225, 231, 233, 264, 265, 269,
 279, 310, 348, 351, 352, 392, 400,
 456, 482, 501, 531, 532, 538, 560,
 590, 604, 605, 621, 645, 646, 670,
 675, 677, 699, 723, 751, 812, 815,
 918—922, 1080, 1125

SKRACENICE

- A — armija
Abw. — Abwehr — Obaveštajna i kontraobaveštajna služba
AK — Armeekorps (Armijski korpus)
ANF — Armeenachschubführer (načelnik armijske službe snabdevanja)
A. N. Rgt — Armeenachrichtenregiment (armijski puk veze)
artd — artiljerijski divizion
Ast. — Abwehrstelle (nadležstvo za obaveštajnu službu)
AVII — Arhiv Vojnoistorijskog instituta
bat. — bataljon
Bfh. d. dt. Tr. — Befehlshaber der deutschen Truppen in Kroatien (Komandant nemačkih trupa u Hrvatskoj)
Br. — broj
brd — brdska divizija
BZ — Komm — Bezirkskommando (komanda okruga)
Ča — četnička arhiva
D. G. i A. — Deutscher General in Agram (nemački general u Zagrebu)
Dinaf — Divisionsnachschiebführer (načelnik za dotur u diviziji)
div. — divizija
Div. Gef. St — Divisionsgefechtsstand (divizijsko komandno mesto)
Dt. Bv. Gen. — Deutscher bevollmächtigter General (nemački opunomoćeni general)
Dulag — Durchgangslager (privremeni logor za zarobljenike)
D.V.K. — Deutsches Verbindungskommando (nemačka komanda za vezu)
E. P. — Eisenbahnpanzerzug (oklopni voz)
E. S. — Einsatzstaffel (Ajnzacštafel — operativni odred za angažovanje)
F.d. R — Für die Richtigkeit (za tačnost)
F.H. Qu — Führerhauptquartier (Firerov glavni stan)
F.K. — Feldkommandantur (Oblasna vojno-upravna komanda)
FS — Fernschreiben (telegram)
GASt — Grenzaufsichtsstelle (stanica za graničnu kontrolu)
G.B. — Geistige Betreuung (moralno-političko vaspitanje)
GBW — Generalbevollmächtigter für Wirtschaft (glavni opunomoćenik za privredu)
Geh. Ch. V. — Geheimes Chiffrierverfahren (poverljivo — šifrovano)
Gen. St. d. H. — Generalstab des Heeres (Generalštab kopnene vojske)
GFP — Geheime Feldpolizei (tajna vojna policija)
H — Heer (kopnena vojska)

- Hf — Heeresfahrzeug (vojno vozilo)
 HGr — Heeresgruppe (grupa armija)
 H.K. L. — Hauptkampflinie (glavna borbena linija)
 H.Rüst u. BdE — Heeresrüstung und Befehlshaber des Ersatzheeres
 (načelnik za naoružanje i rezervnu vojsku)
 I.A. — im Auftrag (po ovlašćenju)
 i. — in, im (u)
 I.G. Kp. — Infanteriegeschützkompanie (četa pešadijskih topova)
 I. V. — in Vertretung (zastupa)
 K-da — Komanda
 Kd-t — komandant
 KdF — »Kraft durch Freude« (»Snaga kroz radost«)
 Kp — Kompanie (četa)
 KPJ — Kommunistička partija Jugoslavije
 K.R. — hitno
 K.O. — Kriegsorganisation (ratna organizacija)
 Koluft — Kommandeur der Luftwaffe (komandant avijacije)
 K.T.B. — Kriegstagebuch (ratni dnevnik)
 K.T.B./Qu — Kriegstagebuch, Quartiermeister (ratni dnevnik, načelnik pozadine)
 Kw — Kraftwagen (motorno vozilo)
 K. z. G. — kommandiert zur Generalstab (prekomandovan u Generalštab)
 LFSst — Luftwaffenführungsstab (Generalštab vazduhoplovstva)
 M.G. — Maschinengewehr (mitraljez)
 mot. — motorisiert (motorizovan)
 MVAC — Milizia Volontaria Anticomunista (Antikomunistička dobrovoljačka milicija)
 N. A. — Nachrichtenabteilung (odeljenje za vezu)
 NAV — Nacionalni arhiv Vašington
 NDH — Nezavisna Država Hrvatska
 NOP — narodnooslobodilački pokret
 NOU — narodnooslobodilačka udarna
 NOV i POJ — Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije
 NSDAP — Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei (Nacional-socijalistička nemačka radnička partija)
 NSFK — Nationalsozialistisches Fliegerkorps (nacionalsocijalistički vazduhoplovni korpus)
 O.B. — Oberbefehlshaber (vrhovni komandant)
 Ob. d. L./L. F. St. Oberbefehlshaber der Luftwaffe — Luftwaffenführungsstab (komandant vazduhoplovstva, Generalštab vazduhoplovstva)
 OKH — Oberkommando des Heeres (Komanda kopnene vojske)
 O.K. H/Gen. St. d. H — Oberkommando des Heeres, Generalstab des Heeres (Komanda kopnene vojske, Generalštab)
 OKW — Oberkommando der Wehrmacht (Vrhovna komanda Vermahta)
 OKW, A. Ausl./Abw. — Oberkommando der Wehrmacht, Abteilung Ausland, Abwehr (Vrhovna komanda Vermahta, Odeljenje za inostranstvo obaveštajno)
 OKW/WFSt/L — Oberkommando der Wehrmacht/Wehrmachtsführungsstab/Landesverteidigung (Vrhovna komanda Vermahta (generalštab) odeljenje teritorijalne odbrane)

O. Qu. — Oberquartiermeister (načelnik za pozadinu)
 O.U. — Ortsunterkunft (komandno mesto)
 Qu — Quartiermeister (načelnik za pozadinu)
 pd — pešadijska divizija
 pot. — potpisao
 pp — pešadijski puk
 Plehwe — Panzerlehrwesen (služba za obuku oklopnih trupa)
 RAD — Reichsarbeitsdienst (nemačka služba rada)
 RPL — Reichspropagandaleitung (Odeljenje za propagandu Rajha)
 SD — Sicherheitsdienst (služba bezbednosti)
 S. E. — Sua Eccellenza (njegova ekscelencija)
 SKOJ — Savez komunističke omladine Jugoslavije
 St. Qu. — Stabsquartier (Štab ili komandno mesto)
 »Supersloda« — Comando Superiore F.F.A.A. Slovenia — Dalmazia
 (Viša komanda oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija«)
 V. A. St. — Verpflegungsabgabestelle (stanica za izdavanje hrane)
 VII — Vojnoistorijski institut
 V. L. R. — Vortragender Legationsrat (viši savetnik poslanstva u
 Ministarstvu spoljnih poslova)
 V.O. — Verbindungsoffizier (oficir za vezu)
 W. F. St. — Wehrmachtsführungsstab (Operativni štab (Generalštab)
 Vrhovne komande oružanih snaga)
 VOMI — Volksdeutsche Mittelstelle (Folksdojčerska uprava)
 W.O. — Wirtschaftsoffizier (oficir za privredu)
 Wi-Rü Amt. — Wirtschafts und Rüstungsamt (Uprava za vojnu pri-
 vredu i naoružanje)
 WPr. — Wehrmachtpropaganda (Vojna propaganda)
 Z.b.V. — zur besonderen Verwendung (na naročitu upotrebu)
 ZL — Zentraleitung (centralna uprava)
 Ia — Operationsabteilung (operativno odeljenje)
 Ib — Quartierabteilung (odeljenje za pozadinu)
 Ic — Nachrichtenabteilung (obaveštajno odeljenje)

S A D R Ź A J

dokumenti jedinica, komandi i ustanova nemačkog Rajha 1942.

	Strana
Zapovest opunomoćenog komandanta u Srbiji od 3. januara 1942. Višoj komandi 65 za naročitu upotrebu za preduzimanje operacije protiv partizana u istočnoj Bosni —	7
Izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 5. januara 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o borbi partizana protiv mađarskih jedinica kod Sente i pretenzijama Hortijeve Mađarske na Banat — — — — —	12
Zapovest 342. pešadijske divizije od 6. januara 1942. potčinjenim jedinicama za uništenje partizanskih snaga, sastav borbenih grupa, način vođenja borbe i postupak s partizanima u istočnoj Bosni — — — — —	14
Zabeleška sa savetovanja nemačkih i ustaških vojnih i civilnih predstavnika u Beogradu od 8. januara 1942. kod opunomoćenog komandanta u Srbiji o preduzimanju operacije protiv partizana i organizaciji ustaške uprave u istočnoj Bosni — — — — —	27
Desetodnevni izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 10. januara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji u Srbiji i NDH, pripremi operacije protiv partizana u istočnoj Bosni i obostranim gubicima — — — — —	38
Naređenje opunomoćenog komandanta u Srbiji od 16. januara 1942. Komandi 1. kraljeskog bugarskog okupacionog korpusa u Nišu o granicama zaposednutog područja, organizaciji komandovanja, zadacima i odnosu s nemačkim i Nedićevim vojnim i upravnim organima na teritoriji Srbije — — — — —	41
Smernice komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 17. januara 1942. o odnosu bugarskih okupacionih trupa prema ustanovama Vermahta u okupiranoj Srbiji — —	45
Predlog opunomoćenog komandanta u Srbiji od 19. januara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku da se odgovornost za održavanje sigurnosti i reda prenese na Nedića i spreči dalje proširenje bugarskog posadnog područja u Srbiji — — — — —	49

Desetodnevni izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 20. januara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o operaciji protiv partizanskih i četničkih snaga u istočnoj Bosni i obostranim gubicima i o brojnom stanju i naoružanju Nedićevih oružanih formacija u Srbiji — —	51
Izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 21. januara 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o vojno-političkoj situaciji na teritoriji Srbije i obostranim gubicima i o početku operacije 342. i 718. pešadijske divizije u istočnoj Bosni — — — — —	55
Naredba vrhovnog komandanta Vermahta Adolfa Hitlera od 22. januara 1942. o postavljenju komandanta SS i policije i njegovim zadacima na teritoriji Srbije — — — — —	59
Zapovest Više komande 65 za naročitu upotrebu od 24. januara 1942. god. 718. pešadijskoj diviziji za »čišćenje« od partizana planine Ozren u istočnoj Bosni — — — — —	61
Zabeleška Operativnog odeljenja Više komande 65 za naročitu upotrebu od 26. januara 1942. sa sastanaka opunomoćenog komandanta u Srbiji s nemačkim generalom u Zagrebu, nemačkim poslanikom u NDH i Pavelićem održanih 23. januara 1942. u Zagrebu u vezi s vojno-političkom situacijom i daljim merama u istočnoj Bosni — — — — —	64
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 26. januara 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o vojno-političkoj situaciji u istočnoj Bosni, političkim planovima Pavelića u NDH i odnosima sa Italijom — — — — —	68
Izveštaj 704. pešadijske divizije od 26. januara 1942. Višoj komandi 65 za naročitu upotrebu o aktivnosti partizana, i o zadacima, iskustvima i nameri ove divizije na području Beograda i istočne Srbije — — — — —	72
Izveštaj nemačkog Štaba za vezu pri Komandi 2. italijanske armije od 26. januara 1942. o gledištima komandanta ove armije za likvidiranje glavnih ustaničkih žarišta na teritoriji Jugoslavije — — — — —	79
Izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 27. januara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, obostranim gubicima, sadejstvu i odnosima sa Italijanima i ustašama i daljim merama posle završetka prvog dela operacije u istočnoj Bosni — —	82
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 30. januara 1942. opunomoćenom komandantu u Srbiji o osiguranju železničkog transporta i eksploataciji rudnika u okolini Prijedora i Jajca — — — — —	85
Desetodnevni izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 30. januara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji na teritoriji Srbije, rezultatima operacije 342. i 718. pešadijske divizije, daljim merama, obostranim gubicima i plenu u istočnoj Bosni —	87
Zaključci s konferencije u Nemačkom poslanstvu u Zagrebu od 31. januara 1942. nemačkih i ustaških vojnih i civilnih predstavnika o načinu preseljenja Srba iz logora na teritoriji NDH u Srbiju — — — — —	91

Izvod iz mesečnog izveštaja Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 31. januara 1942. o vojno-političkoj situaciji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni, pripremi i izvođenju operacije protiv partizana u istočnoj Bosni i obostranim gubicima — — — — —	94
Dislokacija jedinica, komandi i ustanova neposredno potčinjenih opunomoćenom komandantu u Srbiji od 1. februara 1942. godine — — — — —	108
Izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 5. februara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o toku pregovora s četničkim majorom Dangićem u Beogradu	111
Naređenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 7. februara 1942. opunomoćenom komandantu u Srbiji da se svim mogućim brutalnim policijskim merama spreči aktivnost partizana u Srbiji — — — — —	125
Desetodnevni izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 10. februara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o aktivnosti partizanskih snaga, obostranim gubicima, popuni Nedićevih formacija i delatnosti potčinjenih jedinica u istočnoj Bosni i Srbiji — — — — —	127
Obavetenje Više komande 65 za naročitu upotrebu od 10. februara 1942. potčinjenim divizijama o oceni i rezultatima operacije protiv partizana na području planine Ozrena u istočnoj Bosni — — — — —	131
Pismo nemačkog poslanika u NDH od 12. februara 1942. šefu Vojnopravnog štaba u Srbiji o ustaškoj politici u NDH, odnosima između NDH i Nedićeve Srbije i razvoju narodnooslobodilačkog pokreta — — — — —	139
Izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 13. februara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o gubicima partizana i o merama odmazde 1941—1942, s predlogom kako sprečiti dalji razvoj narodnooslobodilačkog pokreta u Srbiji — — — — —	143
Izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 17. februara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o zadacima potčinjenih divizija nakon pregrupisanja i o merama protiv partizana u Srbiji — — — — —	146
Naređenje Generalštaba Vrhovne komande Vermahta od 19. februara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku za novu vojnopravnu organizaciju i odnos potčinjenosti u Srbiji — — — — —	149
Desetodnevni izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 20. februara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o o aktivnosti partizanskih snaga i sopstvenim protivmerama, obostranim gubicima i brojnomo stanju kolaboracionističkih jedinica u istočnoj Bosni i u Srbiji — — —	152
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 20. februara 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji u Bosni i o borbi sa partizanima oko Prijedora	156
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 25. februara 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o vojno-političkoj situaciji, organizaciji ustaške vlasti i ustaških oružanih formacija, odnosima ustaško-nemačko-italijanskim u NDH i borbama protiv partizana u Bosni — — — — —	162

Izvod iz mesečnog izveštaja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 28. februara 1942. o vojno-političkoj situaciji, merama odmazde, sadejstvu sa Italijanima i borbama protiv partizana u Bosni, Hrvatskoj i Srbiji — — — — —	177
Izveštaj Zigfrida Kašea od 28. februara 1942. Ministarstvu spoljnih poslova Nemačkog Rajha sa savetovanja u Zagrebu o predstojećoj operaciji u zapadnoj Bosni i odnosima ustaša s Nedićem i Italijanima — — — — —	188
Desetodnevni izveštaj opunomoćenog komandanta u Srbiji od 1. marta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, borbama protiv partizana u Srbiji i Bosni, obostranim gubicima, Srpskoj državnoj straži i brojnom stanju u logorima — — — — —	191
Dislokacija nemačkih jedinica i ustanova u Srbiji van formacije komandanta oružanih snaga na Jugoistoku kao i 1. kraljevskog bugarskog okupacionog korpusa od 3. marta 1942. godine — — — — —	195
Izveštaj Zigfrida Kašea od 4. marta 1942. Ministarstvu spoljnih poslova o dejstvima partizanskih snaga na teritoriji Bosne i Slavonije — — — — —	205
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 6. marta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji i protivmerama na teritoriji NDH — — — — —	207
Obaveštenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 9. marta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o objedinjavanju komandi i štabova i izmenama odnosa potčinjenosti na teritoriji pod njegovom komandom — —	209
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 10. marta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizanskih snaga i obostranim gubicima u Srbiji i Bosni, kao i o Srpskoj državnoj straži i brojnom stanju u logorima — — — — —	212
Proglas komandanta 738. puka 718. pešadijske divizije od 14. marta 1942. o hapšenju talaca kao garanciji za život i imovinu Vermahta u istočnoj Bosni — — — — —	219
Zabeleška o razgovoru komandujućeg generala i komandanta u Srbiji s Kostom Pečancem 18. marta 1942. u Beogradu o međusobnoj saradnji u borbi protiv partizanskih jedinica u Srbiji i Crnoj Gori — — — — —	220
Naređenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 19. marta 1942. potčinjenim jedinicama o načinu borbe protiv partizanskih snaga i o postupcima sa zarobljenima u Srbiji, Bosni i Hrvatskoj — — — — —	224
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 20. marta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji i obostranim gubicima u Bosni i Srbiji i o Srpskoj državnoj straži i brojnom stanju u logorima — — — — —	231
Obaveštenje Bobene grupe »general Bader« od 22. marta 1942. za formiranje operativnog štaba Bobene grupe »general Bader« — — — — —	234
Izveštaj Ispostave Abvera Zagreb od 26. marta 1942. Upravi Abvera Vrhovne komande Vermahta o napadu na nemačku transportnu kolonu između Stoca i Ljubinja — — —	237

Zapisnik o razgovorima predstavnika oružanih snaga Nemačke, Italije i NDH, održanom 28. i 29. marta 1942. u Ljubljani, o pripremama zajedničke operacije protiv NOP i DV Jugoslavije, odnosima s četnicima i postupku sa stanovništvom u istočnoj Bosni — — — — —	241
Izvod iz mesečnog izveštaja Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 31. marta 1942. o vojno-političkoj situaciji u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i o pripremi nemačko-italijanske-ustaške operacije »Trio« protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni —	250
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 31. marta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, obostranim gubicima, borbama protiv partizana u Bosni i Srbiji i o brojnom stanju u logorima — — — — —	266
Izveštaj komandanta 718. pešadijske divizije od 4. aprila 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji o toku i ishodu akcije »Prijedor« — — — — —	271
Naređenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 8. aprila 1942. god. 714. i 717. pešadijskoj diviziji za pregrupisanje snaga i njihovo angažovanje protiv NOP i DV Jugoslavije u operaciji »Trio« — »Rogatica« —	274
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 10. aprila 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana i obostranim gubicima u Srbiji i Bosni i o kolaboracionistima — — — — —	276
Instrukcije komandanta Operativnog štaba Borbene grupe »Bader« od 10. aprila 1942. potčinjenim nemačko-italijansko-ustaškim jedinicama za preuzimanje i vođenje zajedničkih operacija »Trio« protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni — — — — —	281
Zapovest Operativnog štaba Borbene grupe »Bader« od 10. aprila 1942. potčinjenim jedinicama za nastupanje u cilju preuzimanja operacije protiv NOP i DV Jugoslavije u rejonu Rogatice — — — — —	291
Zapovest 718. pešadijske divizije od 14. aprila 1942. potčinjenim grupama za preuzimanje operacije »Trio«, protiv NOP i DV Jugoslavije u rejonu Prača — Višegrad — Drina — Reka — Han-Pijesak — Gromile — — — — —	295
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 20. aprila 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana i obostranim gubicima u Srbiji i u Bosni — —	306
Izveštaj komandanta Borbene grupe »Bader« od 20. aprila 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji pre početka operacije »Trio«, sadejstvu nemačko-italijansko-ustaških snaga i merama koje će se preduzeti u istočnoj Bosni — — — — —	311
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 21. aprila 1942. Generalštabu Vrhovne komande Vermahta o vojno-političkoj situaciji u istočnoj Bosni i dolasku italijanskih jedinica u Sarajevo — — — — —	315

Zabeleška načelnika Operativnog štaba Borbene grupe »Bader« od 22. aprila 1942. sa savetovanja nemačkih i ustaških predstavnika 19. i 20. aprila 1942. u Sarajevu o sprovođenju operacije »Trio« protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni — — — — — — — — — —	317
Izveštaj nemačkog otpravnika poslova u NDH od 24. aprila 1942. ministru spoljnih poslova Nemačkog Rajha o italijanskim stavovima prema Srbiji, NDH i borbi protiv NOP i DV Jugoslavije — — — — — — — — — —	323
Zapovest 718. pešadijske divizije od 28. aprila 1942. potčinjenim jedinicama za organizaciju odbrane granica istočne Bosne od upada partizanskih snaga posle operacije »Trio« — —	325
Izvod iz nemačkog izveštaja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 30. aprila 1942. o toku operacije »Trio« i daljim namerama u istočnoj Bosni, izmeni dogovora u Opatici, odnosu s četničkim majorom Jezdimirom Dangićem i obostranim gubicima — — — — — — — — — —	329
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 30. aprila 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana, protivmerama sopstvenih jedinica i obostranim gubicima u Bosni i u Srbiji — — — — — — — — — —	347
Zapovest komandanta Borbene grupe »Bader« od 30. aprila 1942. potčinjenim jedinicama za preduzimanje operacije »Foča« protiv NOP i DV Jugoslavije u istočnoj Bosni	353
Naređenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 1. maja 1942. potčinjenim komandama za organizaciju komandovanja i uprave na Jugoistoku — — — — — — — — — —	355
Pregled dislokacije komandi i jedinica 704. pešadijske divizije od 1. maja 1942. godine — — — — — — — — — —	374
Zapovest komandanta 718. pešadijske divizije od 2. maja 1942. potčinjenim jedinicama za preduzimanje operacije protiv NOP i DV Jugoslavije na području Foče — — — — — — — — — —	378
Izveštaj Operativnog štaba Borbene grupe »Bader« od 4. maja 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o rezultatima operacije protiv NOP i DV Jugoslavije »Trio« — »Rogatica« — — — — — — — — — —	382
Zabeleška s konferencije nemačkih generala u Sarajevu 6. maja 1942. o vojno-političkoj situaciji, o saradnji s ustašama i Italijanima i o daljim merama u istočnoj Bosni — — — — — — — — — —	390
Naređenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 10. maja 1942. god. 714. i 717. pešadijskoj diviziji da suzbije NOP u južnoj Srbiji — — — — — — — — — —	393
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 10. maja 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana, sopstvenim protivmerama i obostranim gubicima na teritoriji Srbije — — — — — — — — — —	395
Obaveštenje Zigfrida Kašea od 13. maja 1942. Ministarstvu spoljnih poslova Nemačkog Rajha o četničko-nemačkim pregovorima u Dubrovniku — — — — — — — — — —	401

Izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 18. maja 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o utvrđivanju nemačko-italijanske demarkacione linije u jugozapadnom delu Srbije — — — — —	403
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 19. maja 1942. Vrhovnom komandantu Vermahta o vojno-političkoj i privrednoj situaciji, o ustaško-domobranskim formacijama i ustaško-italijanskim odnosima u NDH i o razvoju NOP-a u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini — — — — —	405
Naređenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 20. maja 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji za rasformiranje Borbene grupe »Bader« i formiranje Borbene grupe »Zapadna Bosna« radi preduzimanja operacije protiv NOP i DV Jugoslavije u zapadnoj Bosni	420
Zabeleška načelnika Štaba komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 20. maja 1942. s vojnog savetovanja u Solunu o vojno-političkoj situaciji i merama koje treba preduzeti u NDH, Srbiji i Crnoj Gori — — — — —	423
Izveštaj komandanta Borbene grupe »Bader« od 20. maja 1942. Operativnom odeljenju komandujućeg generala i komandanta u Srbiji o toku i rezultatima operacije »Foča« protiv NOP i DV Jugoslavije — — — — —	429
Izveštaj Transportne komande Zagreb od 20. maja 1942. nemačkom generalu u Zagrebu o aktivnosti partizana na železničkim i drumskim komunikacijama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini — — — — —	435
Naređenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 23. maja 1942. potčinjenim jedinicama za formiranje Borbene grupe »Zapadna Bosna« i organizaciju operacije protiv partizanskih snaga u zapadnoj Bosni — — —	439
Obaveštenje Opunomoćenika Ministarstva spoljnih poslova Feliksa Benclera od 28. maja 1942. Ministarstvu spoljnih poslova nemačkog Rajha o položaju Albanaca i italijanskim pretenzijama na Kosovu — — — — —	442
Pregled dislokacije komandi i jedinica 718. pešadijske divizije od 28. maja 1942. godine — — — — —	444
Izvod iz mesečnog izveštaja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 31. maja 1942. o operaciji »Trio« protiv NOP i DV Jugoslavije i obostranim gubicima u istočnoj Bosni, o pripremi operacije »Zapadna Bosna« i o vojno-političkoj situaciji u Srbiji — — — — —	446
Operacijski plan komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 31. maja 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku za preduzimanje operacije protiv partizanskih snaga u zapadnoj Bosni — — — — —	457
Instrukcije Operativnog štaba »Zapadna Bosna« od 4. juna 1942. potčinjenim jedinicama za organizaciju operacija protiv partizanskih snaga u zapadnoj Bosni — — — — —	459
Izveštaj Transportne komande Zagreb od 5. juna 1942. Vojno-privrednom štabu Jugoistok o aktivnosti partizana na železničkim prugama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini	464
Zapovest Operativnog štaba »Zapadna Bosna« od 6. juna 1942. potčinjenim jedinicama za napad na partizane u Prijedoru — — — — —	472

Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 6. juna 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o mogućnosti formiranja i angažovanja jedinica NDH na istočnom frontu — — — — —	475
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 10. juna 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana, sopstvenim protivmerama i obostranim gubicima u Hrvatskoj, Bosni i Srbiji — — — — —	477
Zapovest Operativnog štaba »Zapadna Bosna« od 12. juna 1942. potčinjenim jedinicama za pregrupisanje jedinica i dalja dejstva protiv partizana u zapadnoj Bosni — — — — —	484
Zapovest Operativnog štaba »Zapadna Bosna« od 12. juna 1942. potčinjenim jedinicama za napad na partizane u rejonu Kostajnica — Bosanski Novi — Prijedor — Bosanska Dubica — — — — —	489
Obaveštenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 18. juna 1942. Nemačkom poslanstvu u Zagrebu o odmazdi koju je specijalna četa 800. puka »Brandenburg« izvršila kod Grgurevaca i o borbama s partizanima — — — — —	491
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 20. juna 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana, sopstvenim protivmerama i obostranim gubicima u Hrvatskoj, Srbiji i Bosni i o operaciji protiv partizana na Kozari — — — — —	494
Izveštaj Transportne komande Zagreb od 20. juna 1942. Vojno-privrednom štabu Jugoistok o aktivnosti partizana na železničkim prugama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini — — — — —	503
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 21. juna 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o povlačenju italijanskih jedinica iz 3. zone i delimično 2. zone i o italijansko-ustaškim odnosima — — — — —	510
Izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 24. juna 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji i o merama za uništenje partizana u zapadnoj Bosni — — — — —	512
Naređenje 704. pešadijske divizije od 24. juna 1942. potčinjenim jedinicama za formiranje Bobbene grupe »Borovski« i angažovanje protiv partizana u zapadnoj Bosni — — — — —	514
Naredba rajhsfirera Hajnriha Himlera od 25. juna 1942. za suzbijanje i uništenje partizana u delu Slovenije pripojenom nemačkom Rajhu — — — — —	516
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 27. juna 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o stavu poslanika Zigfrida Kašea prema merama za sprečavanje širenja narodnooslobodilačkog pokreta, uništenje partizanskih snaga i uspostavljanje mira u zapadnoj Bosni izloženom u memorandumu i pismima Paveliću i Kvaterniku — — — — —	519
Operativski plan Bobbene grupe »zapadna Bosna« od 28. juna 1942. za uništenje partizanskih snaga na Kozari — — — — —	524

Izvod iz mesečnog izveštaja Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 30. juna 1942. o toku operacije protiv partizana u zapadnoj Bosni, vojno-političkoj situaciji i obostranim gubicima u Srbiji, istočnoj Bosni, Hrvatskoj i Hercegovini, napuštanju 3. i, delimično, 2. zone od strane Italijana — — — — —	528
Predlog komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 2. jula 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta za obezbeđenje vojno-privrednih interesa u Bosni i Hercegovini nakon povlačenja italijanske 2. armije iz 3. zone i delimično 2. zone — — — — —	536
Predlog nemačkog generala u Zagrebu od 4. jula 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta za obuku pripadnika oružanih formacija NDH u Nemačkoj i njihovo upućivanje na istočni front — — — — —	541
Vanredni izveštaj Borbene grupe »Zapadna Bosna« od 5. jula 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji za period od 5. juna do 4. jula 1942. o borbama s partizanima, daljnim protivmerama i obostranim gubicima u rejonu Kozara — Prosara — — — — —	543
Izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 8. jula 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o borbama s partizanima i zadacima sopstvenih trupa u Bosni i Hrvatskoj — — — — —	547
Mišljenje nemačkog poslanika u Zagrebu Zigfrida Kašea od 9. jula 1942. o odnosima sa NDH, pojačanom angažovanju ustaško-domobranskih snaga i merama za borbu protiv partizana u Bosni i Hrvatskoj — — — — —	550
Direktiva komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 10. jula 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji za organizaciju daljih borbenih dejstava protiv partizana sa analizom dosadašnjih uspeha i neuspeha u Bosni i Srbiji	554
Izveštaj Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 10. jula 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o vojno-političkoj situaciji u Srbiji i NDH, rezultatu operacije protiv partizana na Kozari i obostranim gubicima	558
Predlog nemačkog poslanika u Zagrebu Kašea od 10. jula 1942. nemačkom generalu u Zagrebu za borbu protiv partizana u Bosni i Slavoniji i za smeštaj talaca u logore — — — — —	561
Operacijski plan Borbene grupe »Zapadna Bosna« od 14. jula 1942. za pregrupisavanje snaga, organizaciju borbe protiv partizana u međurečju Sane i Une i postupak sa stanovništvom u zapadnoj Bosni — — — — —	564
Zapovest komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 17. jula 1942. Borbenoj grupi »Zapadna Bosna« za produženje operacija protiv partizana u zapadnoj Bosni i zaštitu železničke pruge Beograd — Zagreb — — — — —	568
Zapovest Borbene grupe »Zapadna Bosna« od 18. jula 1942. potčinjenim jedinicama za organizaciju odbrane, borbu protiv partizana, kontrolu i postupak prema stanovništvu na području Kozare i Prosare — — — — —	570
Naređenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 20. jula 1942. potčinjenim jedinicama za obezbeđenje železničke pruge Beograd — Zagreb od partizanskih diverzija — — — — —	574

Zabeleška Nemačkog poslanstva u Zagrebu od 20. jula 1942. o postupku sa zarobljenim partizanima i taocima, smeštaju u logore i slanju na rad u Nemačku s područja Kozara — Prosara — — — — —	576
Naređenje Vrhovne komande Vermahta od 23. jula 1942. za organizaciju borbe protiv partizana u operacijskim zonama armija i pozadini fronta — — — — —	579
Dislokacija SS dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« od 30. jula 1942. godine — — — — —	581
Izvod iz mesečnog izveštaja Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 31. jula 1942. o borbama s jedinicama NOVJ, vojno-političkoj situaciji i obostranim gubicima u NDH i Srbiji — — — — —	583
Pregled dislokacije štabova i jedinica 714. pešadijske divizije od 31. jula 1942. godine — — — — —	591
Pregled dislokacije komandi i jedinica 718. pešadijske divizije od 31. jula 1942. godine — — — — —	594
Dislokacija potčinjenih jedinica 704. pešadijske divizije od 31. jula 1942. godine — — — — —	596
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 1. avgusta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana, sopstvenim protivmerama i obostranim gubicima u Sremu, Srbiji i Bosni — — — — —	600
Zapovest Bobene grupe »Zapadna Bosna« od 3. avgusta 1942. potčinjenim jedinicama za zauzimanje i čišćenje od partizana rejonu Sisak — Glina — Vrnograč — Otoka — tok r. Une do Kostajnica — Sunja — — — — —	606
Mesečni izveštaj Bobene grupe »Zapadna Bosna« od 6. avgusta 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji o vojno-političkoj situaciji u zapadnoj Bosni i Baniji i merama koje treba preduzeti za uništenje partizanskih snaga — — — — —	611
Predlog Bobene grupe »Zapadna Bosna« od 10. avgusta 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji za uništenje partizana u Slavoniji i Sremu i obezbeđenje zapadne Bosne — — — — —	615
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 11. avgusta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana, sopstvenim protivmerama i obostranim gubicima u Srbiji, Slavoniji, Sremu i Bosni — — — — —	617
Obaveštenje gaulajtera i namesnika Nemačkog Rajha Zigfrida Iberrajtera od 12. avgusta 1942. o završetku svih preseeljavanja i iseljavanja iz Slovenije — — — — —	624
Naređenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 15. avgusta 1942. potčinjenim jedinicama za angažovanje 704, 714, 717. i 718. pešadijske divizije i SS divizije »Princ Eugen« nakon rasformiranja Bobene grupe »Zapadna Bosna« — — — — —	625
Zapovest 718. pešadijske divizije od 17. avgusta 1942. za napad na partizanske snage i za postupak sa zarobljenim partizanima, četnicima i stanovništvom u rejonu Šekovići — Vlasenica — — — — —	627

Izveštaj šefa Policije bezbednosti i službe bezbednosti od 18. avgusta 1942. o rezultatima suzbijanja aktivnosti NOP-a u Gorenjskoj — — — — —	632
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 19. avgusta 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o vojno-političkoj situaciji u NDH — — — — —	636
Odobrenje načelnika Operativne uprave Vrhovne komande Vermahta od 21. avgusta 1942. rajhsfireru SS da se legija NDH angažovana na istočnom frontu poveća na diviziju —	640
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 21. avgusta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana, sopstvenim protivmerama i namerama i obostranim gubicima u Srbiji, Sremu i Bosni — — — —	641
Zapovest Bobene grupe »Borovski« od 23. avgusta 1942. potčinjenim jedinicama za formiranje i prikupljanje borbene grupe u rejonu Ruma — Fruška gora — — — —	648
Zapisnik s konferencije u Beogradu kod generalnog opunomoćenika za privredu Franca Nojhouzena od 24. avgusta 1942. s nemačkim vojno-upravnim predstavnicima iz Srbije o eksploataciji rudnika i prikupljanju žita — — —	653
Zapovest Bobene grupe »Borovski« od 24. avgusta 1942. potčinjenim jedinicama za borbu protiv partizana na Fruškoj gori — — — — —	661
Izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 28. avgusta 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o aktivnosti partizanskih snaga u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori — — — — —	667
Zabeleška s referisanja načelnika Operativnog odeljenja komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 28. avgusta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o narodnooslobodilačkom pokretu i četništvu Draže Mihailovića i angažovanju sopstvenih, kolaboracionističkih i bugarskih snaga u NDH i Srbiji — — — — —	670
Zapisnik sa sastanka komandanta oružanih snaga na Jugoistoku general-pukovnika Aleksandera Lera i Milana Nedića u Beogradu 29. avgusta 1942. povodom vojno-političke situacije u Srbiji — — — — —	677
Zabeleška sa referisanja komandanta SS i policije u Srbiji pred komandantom oružanih snaga na Jugoistoku 29. avgusta 1942. o organizaciji i upotrebi nemačke i Nedićeve policije i vojnopolitičkoj situaciji u Srbiji, o folksdojčerima u Banatu i o formiranju SS divizije »Princ Eugen« — —	681
Izvod iz mesečnog izveštaja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 31. avgusta 1942. o operaciji protiv partizana na Samarici, četništvu Draže Mihailovića u Srbiji, zaštiti boksitnih rudnika kod Mostara i obostranim gubicima —	688
Desetodnevni izveštaj komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 31. avgusta 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizana, sopstvenim protivmerama i namerama i obostranim gubicima u Srbiji, Bosni i Sremu — — — — —	695

Mesečni izveštaj 714. pešadijske divizije iz druge polovine avgusta 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji o opštoj i vojno-političkoj situaciji, borbi sa partizanima na Samarici, Kozari i Psunju, razmeštaju i rejonima angažovanja potčinjenih jedinica u NDH i Srbiji — — —	701
Zahtev komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 1. septembra 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku za povećanje snaga u cilju obezbeđenja pruge Beograd — Zagreb — — — — — — — — — — — — — — — — —	708
Izveštaj Transportne komande Zagreb od 4. septembra 1942. Vojnotransportnom odeljenju Jugoistok u Beču o situaciji i aktivnosti partizana na železničkim prugama u drugoj polovini avgusta 1942. na teritoriji NDH — — — — —	709
Izveštaj 718. pešadijske divizije od 5. septembra 1942. o rezultatima razgovora nemačkih predstavnika s političkim delegatom četničke Vrhovne komande Dobrosavom Jevđevićem 4. septembra 1942. u Dobrom Polju — — — — — — — — — —	718
Izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 6. septembra 1942. Generalštabu Vrhovne komande Vermahta o svim dosada izvedenim akcijama i operacijama protiv partizana u Srbiji i NDH pod komandom generala Paula Badera — — — — — — — — — — — — — — — —	721
Izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 11. septembra 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o nemačko-ustaškim vojno-političkim odnosima i saradnji — — — — —	724
Naređenje komandanta SS i policije 18. vojnog područja od 14. septembra 1942. Upravi folksdojčera u Berlinu za transportovanje dece partizana iz Slovenije u Nemačku — —	728
Izveštaj Glavne uprave državne bezbednosti od početka septembra 1942. rajhsfireru SS o vojno-političkoj situaciji u NDH ocenjenoj od rukovodstva nemačke Nacionalsocijalističke radničke partije u NDH — — — — — — — — — — — —	730
Naređenje komandujućeg generala i komandanta u Srbiji od 24. septembra 1942. potčinjenim divizijama o određivanju granica divizijskih zona u Srbiji i NDH — — — — — — — — — —	735
Zapovest 718. pešadijske divizije od 28. septembra 1942. potčinjenim jedinicama za formiranje borbenih grupa i prikupljanje za operaciju »Jajce« protiv partizanskih snaga —	740
Izvod iz mesečnog izveštaja Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 30. septembra 1942. o delatnosti i preduzetim merama protiv partizanskih snaga u Srbiji i NDH — — — — — — — — — — — —	743
Saopštenje nemačkog opunomoćenika za privredu u Srbiji od 30. septembra 1942. o načinu oduzimanja i raspodeli žita u Srbiji — — — — — — — — — — — — — — — — —	750
Zapovest 718. pešadijske divizije od 30. septembra 1942. potčinjenim jedinicama za napad na partizane u Jajcu — —	752
Mesečni izveštaj Operativnog odeljenja 714. pešadijske divizije od kraja septembra 1942. o vojno-političkoj situaciji i borbama sa partizanima i obostranim gubicima u zapadnoj Bosni — — — — — — — — — — — — — — — — —	754

Zabeleška Vrhovne komande Vermahta od 1. oktobra 1942. dostavljena rajhsfireru SS o usklađivanju vojnih i policijskih mera u borbi protiv partizana u Srbiji — — —	762
Izveštaj 718. pešadijske divizije od 5. oktobra 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji o situaciji u Jajcu posle zauzimanja od nemačkih jedinica — — — —	764
Izveštaj 718. pešadijske divizije od 6. oktobra 1942. o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti partizanskih jedinica i četničkih grupa u Bosni od 21. septembra do 6. oktobra 1942. godine — — — — — — — — — —	766
Naređenje 714. pešadijske divizije od 8. oktobra 1942. potčinjenim grupama za pregrupisavanje borbenih grupa »Vedel«, »Kalvajt« i »Tomas« i borbu protiv jedinica Operativnog štaba NOP odreda za Bosansku Krajinu — — — —	772
Izveštaj komandanta 718. pešadijske divizije od 12. oktobra 1942. o toku i iskustvima iz operacije protiv partizanskih jedinica u Jajcu — — — — — — — — — —	777
Izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 13. oktobra 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o četničko-italijanskim odnosima u Hercegovini — — — — — — — —	786
Objašnjenje komandanta 718. pešadijske divizije od 13. oktobra 1942. o četništvu Draže Mihailovića, nemačko-četničkoj i italijanskoj saradnji i mogućnosti za rešenje četništva u NDH — — — — — — — — — —	788
Zapovest 714. pešadijske divizije od 16. oktobra 1942. Borbenoj grupi »Hofman« za napad na partizanske snage na Kozari	793
Zapovest 718. pešadijske divizije od 18. oktobra 1942. potčinjenim jedinicama za razbijanje partizanskih snaga u širem rejonu Jajca, s uputstvom za vođenje borbe — — — —	797
Naređenje komandanta Policije Alpenland od 22. oktobra 1942. potčinjenim jedinicama za napad na partizane u rejonu Bleda — — — — — — — — — —	802
Obaveštenje komandanta SS i policije od 23. oktobra 1942. rajhsfireru SS i šefu nemačke policije o regrutovanju ruskih emigranata za pomoćnu policiju u Srbiji — — — — —	805
Izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 25. oktobra 1942. Komandi kopnene vojske o brojnom stanju potčinjenih jedinica i komandi po rodovima i specijalnostima na teritoriji Srbije, NDH i Grčke — — — — — — — —	809
Izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 25. oktobra 1942. o vojno-političkoj i privrednoj situaciji, sopstvenoj aktivnosti i o namerama u oktobru 1942. na teritoriji Srbije, Hrvatske, Bosne, Hercegovine, Crne Gore i Makedonije — — — — — — — — — —	815
Desetodnevni izveštaj 718. pešadijske divizije od 26. oktobra 1942. o vojno-političkoj situaciji, pokretima i dejstvima partizanskih snaga kao i o četništvu Draže Mihailovića u Bosni — — — — — — — — — —	825
Direktiva komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 28. oktobra 1942. komandantu nemačkih trupa u NDH o njegovim pravima, nadležnosti, zadacima i potčinjenosti nad sopstvenim i ustaško-domobranskim snagama u NDH —	829

Obaveštenje Generalštaba Vrhovne komande Vermahta od 31. oktobra 1942. Stabu rajhsfirera SS o aktivnosti partizana i mogućim protivmerama u NDH — — — — —	832
Izvod iz mesečnog izveštaja Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 31. oktobra 1942. o delatnosti, sopstvenim protivmerama protiv partizana u NDH i Srbiji i o odnosima s Italijanima u Hercegovini — —	834
Zapisnik o referisanju potčinjenih komandanata s teritorije NDH i Srbije kod komandanta oružanih snaga na Jugoistoku 31. oktobra 1942. o vojno-političkoj situaciji u NDH i Srbiji i o nadležnosti generala Gleza i Litersa — — — —	840
Mesečni izveštaj Operativnog odeljenja 714. pešadijske divizije za oktobar 1942. o opštoj i vojno-političkoj situaciji, borbama sa partizanskim jedinicama i obostranim gubicima u zapadnoj Bosni i Slavoniji — — — — —	846
Zapovest 718. pešadijske divizije od 1. novembra 1942. potčinjenim jedinicama za zauzimanje borbenog rasporeda i čišćenje terena od partizana južno od rejona Travnik — Turbe — — — — —	854
Poziv komandanta 718. pešadijske divizije od 5. novembra 1942. stanovništvu istočne Bosne da obustavi borbu protiv nemačke vojske — — — — —	857
Desetodnevni izveštaj 718. pešadijske divizije od 6. novembra 1942. o aktivnosti jedinica NOV i POJ u Bosni i Slavoniji i o četništvu Draže Mihailovića — — — — —	859
Zapovest 714. pešadijske divizije od 7. novembra 1942. potčinjenim jedinicama za uređenje i posjedanje jugozapadne linije osiguranja Ljubija — Stara Rijeka — Sana — Vrhpolje — — — — —	863
Zapovest 718. pešadijske divizije od 7. novembra 1942. za formiranje i sastav novih borbenih grupa za osiguranje i njihov rejon razmeštaja na teritoriji Bosne — — — — —	866
Izveštaj 718. pešadijske divizije od 13. novembra 1942. komandujućem generalu i komandantu u Srbiji o odnosima sa jedinicama italijanske 2. armije, ustaško-domobranskim jedinicama, četnicima Draže Mihailovića u NDH — — — — —	870
Desetodnevni izveštaj 718. pešadijske divizije od 15. novembra 1942. o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti jedinica NOV i POJ i četništvu Draže Mihailovića u Bosni — — — — —	873
Zabeleška od 21. novembra 1942. o razgovoru general-pukovnika Aleksandera Lera i generala Marija Roate 18. novembra 1942. u Rimu o vojno-političkoj situaciji i o mogućnosti sadejstva u borbi protiv jedinica NOV i POJ u NDH — — — — —	876
Izveštaj 718. pešadijske divizije od 26. novembra 1942. o vojno-političkoj situaciji i aktivnosti partizana i četnika u Bosni od 18. do 25. novembra — — — — —	880
Izveštaj Bobbene grupe »Anaker« 718. pešadijske divizije od 26. novembra 1942. o akciji izvlačenja posade iz Jajca koje su zauzele jedinice NOV i PO Jugoslavije — — — — —	884
Obaveštenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 29. novembra 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o posledicama eventualnog napuštanja garnizona u 2. zoni od strane Italijana — — — — —	890

Mesečni izveštaj komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 29. novembra 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o vojno-političkoj i privrednoj situaciji, četništvu Draže Mihailovića, sopstvenoj aktivnosti, i borbi s jedinicama NOV i PO Jugoslavije u Hrvatskoj, Bosni, Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori — — — — —	892
Zapovest 718. pešadijske divizije od 30. novembra 1942. potčinjenim grupama za operaciju »Jajce III« protiv jedinica NOV i POJ u Jajcu — — — — —	902
Mesečni izveštaj Operativnog odeljenja 714. pešadijske divizije od kraja novembra 1942. o vojno-političkoj situaciji, borbi sa jedinicama NOV i POJ, sopstvenim protivmerama i obostranim gubicima — — — — —	906
Poziv komandanta 718. pešadijske divizije od kraja novembra 1942. železničarima NDH da nastave sa radom i službom pod pretnjom da će za svako ometanje saobraćaja biti streljani — — — — —	911
Zabeleška Odeljenja za inostranstvo Vrhovne komande Vermahta od 2. decembra 1942. načelniku Vrhovne komande Vermahta o modifikaciji nemačko-italijanske granične linije utvrđene u Beču na teritoriji Srbije, Kosova i Crne Gore — — — — —	912
Zapovest 714. pešadijske divizije od 4. decembra 1942. ojačanom 1. bataljonom 741. grenadirskog puka za čišćenje doline Vrbanje od partizanskih snaga — — — — —	915
Mesečni izveštaj dostavljen 5. decembra 1942. godine o organizaciji Srpske državne straže u toku reorganizacije Nedićeve policije — — — — —	918
Desetodnevni izveštaj 718. pešadijske divizije od 6. decembra 1942. o opštoj i vojno-političkoj situaciji, dejstvima i pokretima jedinica NOV i POJ u Bosni i o obostranim gubicima — — — — —	923
Instrukcije komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 7. decembra 1942. potčinjenim komandama za pojačano angažovanje u borbi protiv partizanskih snaga u toku zime 1942/1943. na teritoriji Srbije i NDH — — — — —	926
Izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 11. decembra 1942. Odeljenju za inostranstvo Komande kopnene vojske o vojno-političkoj situaciji i aktivnosti partizanskih snaga u NDH — — — — —	931
Izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 13. decembra 1942. Vrhovnoj komandi Vermahta o ustaško-nemačkoj saradnji na formiranju 369. pešadijske divizije i reorganizaciji oružanih formacija NDH — — — — —	934
Dislokacija komandi i jedinica 717. pešadijske divizije od 15. decembra 1942. godine — — — — —	937
Naređenje načelnika Generalštaba Vrhovne komande Vermahta od 16. decembra 1942. da se u borbi protiv partizana, žena i dece primenjuju bez ograničenja najbrutalnija sredstva — — — — —	940
Zapovest 714. pešadijske divizije od 16. decembra 1942. potčinjenim jedinicama za napad i uništenje partizanskih snaga u rejonu Vrbanja — Vrbas — — — — —	941
Zapovest 718. pešadijske divizije od 16. decembra 1942. potčinjenim grupama za napad na partizanske snage u dolini r. Bosne — — — — —	944

Desetodnevni izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 21. decembra 1942. Odeljenju za inostranstvo Komande kopnene vojske o vojno-političkoj situaciji i dejstvima partizanskih snaga u Slavoniji, Bosni i Lici — —	946
Obaveštenje nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 26. decembra 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o predlogu italijanskog generala Marija Roate za sastanak u Zagrebu u vezi s preduzimanjem zajedničke operacije protiv NOV i POJ u NDH — — — —	950
Desetodnevni izveštaj 718. pešadijske divizije od 26. decembra 1942. o vojno-političkoj situaciji, aktivnosti i narastanju partizanskih snaga i slobodne teritorije i četništvu Draže Mihailovića u Bosni — — — — — — — — — —	952
Izveštaj 714. pešadijske divizije od 27. decembra 1942. komandantu nemačkih trupa u Hrvatskoj o aktivnosti partizanskih snaga u zapadnoj Bosni — — — — — — — —	958
Direktiva broj 47 Adolfa Hitlera od 28. decembra 1942. o organizaciji komandovanja i odbrane na Jugoistoku — —	961
Izveštaj komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj od 28. decembra 1942. komandantu oružanih snaga na Jugoistoku o rezultatima i iskustvima operacije »Tuzla II« protiv partizanskih snaga u rejonu Sava — Drina — Brčko — Zvornik — — — — — — — — — —	966
Izvod iz mesečnog izveštaja Operativnog odeljenja komandanta oružanih snaga na Jugoistoku od 31. decembra 1942. o dovlaćenju 369. i 187. divizije, vojno-političkoj situaciji, borbama protiv partizanskih snaga u NDH i o pripremi operacije »Vajs« — — — — — — — — — —	971
Pregled eksploatacije rudnika metala iz Srbije i Makedonije za potrebe Nemačkog Rajha u 1942. godini — — — — —	983

Prilog I

Borbe protiv ustaničkog pokreta na području Jugoistoka od juna 1941. do avgusta 1942. godine — — — — — — — —	987

Prilog II

Sumarni izveštaj nemačkog opunomoćenika za privredu u Srbiji Franca Nohhauzena od jula 1942. o eksploataciji prirodnih i privrednih bogatstava Banata i Srbije za potrebe Nemačkog Rajha u prvoj polovini 1942. s osvrtom na 1941. godinu — — — — — — — — — —	1126

Prilog III

Dokumenta Nemačkog Rajha za period od 3. januara do 31. decembra 1942. koja su dosad objavljena u drugim tomovima Zbornika — — — — — — — — — —	1165
Registar — — — — — — — — — — — — — —	1175
Skraćenice — — — — — — — — — — — — — —	1224

Lektor
Miloš Gajić

Tehnički urednik
Velisav Marković, potpukovnik

Korektori
Nada Ribar
Vera Laćimić
Živka Papak

Registar
Živka Papak

Rukopis predat u štampu januara 1976. godine.
Štampanje završeno decembra 1976. godine